

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БАЧО РОБЕРТ ЙОСИПОВИЧ

УДК 338.46:336.76 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

РОЗВИТОК РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ
(АНАЛІТИЧНИЙ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТИ)

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит
Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 Р.Й. Бачо

Науковий консультант:
Внукова Наталія Миколаївна,
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України

*Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації*

В.о. вченого секретаря спеціалізованої

вченої ради № 02071211

д.е.н., доцент М.В. Мартиненко

Харків – 2018

АНОТАЦІЯ

Бачо Р.Й. Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2018.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню та розробленню теоретико-методологічного, концептуального, аналітичного та методичного забезпечення, а також практичних рекомендацій щодо розвитку ринків небанківських фінансових послуг України в сучасних умовах інституційних змін на мікро-, мезо-, макро- та мегаекономічному рівнях.

Розроблена концепція сучасного розвитку ринків небанківських фінансових послуг базується на науковому підході щодо пошуку шляхів забезпечення розвитку ринків небанківських фінансових послуг України, реалізація запропонованих засад якої дозволить досягти очікуваних результатів, що зміцнить ринки небанківських фінансових послуг, зробить їх стійкішими до системних криз, створить консенквентну базу для їх довгострокового розвитку.

Розроблений аналітичний підхід для встановлення перебігу процесів на ринках небанківських фінансових послуг, який передбачає кількісну оцінку ключових показників функціонування цих ринків шляхом розділення сукупності значень на групи кластерним аналізом та проведення багатовимірної кластеризації об'єктів за системою показників, визначив закономірності прогресу та регресу на ринках в умовах реалізації політики Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, щодо діяльності небанківських фінансових установ та захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг.

Сформований у роботі методичний підхід до оцінювання інституційної забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами, що передбачає побудову матриці позиціонування регіонів за рівнем забезпеченості цими послугами й обґрунтування значень їх кількісних рівнів (перенасичення,

достатнього, низького та критичного), дозволив створити карту інституційної забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами, що слугує основою обґрунтування пріоритетних напрямів залучення та розподілу фінансових ресурсів на локальному рівні і сприяє вирівнюванню асиметричності розвитку регіональних ринків досліджуваних послуг. Доведено недостатню стратегічну спрямованість наявного потенціалу ринків небанківських фінансових послуг, що суперечить принципам сталого розвитку і вимагає вдосконалення існуючих підходів до регулювання у 17 регіонах (64%) держави через низький та критичний рівні забезпеченості цими послугами.

У роботі уведено поняття «валідації на ринках небанківських фінансових послуг», що тлумачиться як регулярний процес самостійного визначення фахівцями платоспроможності небанківської фінансової установи на основі методу внутрішніх оцінок, базованого на застосуванні кількісних та якісних показників, які дозволяють здійснювати оцінку позичальників і контрагентів, розрізняти та виокремлювати ризики, а також забезпечують об'єктивну і послідовну оцінку цих ризиків у процесі функціонування небанківської фінансової установи. Основною метою запровадження валідації як інструменту саморегулювання є забезпечення прозорості, конкурентоспроможності ринку, а також об'єктивності сформованої його професійними учасниками інформації про їх діяльність для органу державного регулювання.

Доведено, що небанківські фінансові установи є суб'єктами економічних відносин, які внесені до відповідного державного реєстру фінансових установ; здійснюють господарську прибуткову чи неприбуткову діяльність; мають спеціалізовану правоздатність, тобто функціонують на основі статуту та відповідної ліцензії, що видається Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; функціонують на ринках як фінансові посередники; діяльність цих установ не впливає на динаміку пропозиції грошей, тому на них не поширюються особливі вимоги обов'язкового резервування; характеризуються відносно вузькою спеціалізацією і надають послуги обмеженого характеру, сприяючи трансформації капіталу в національній економіці.

В процесі дослідження ринки небанківських фінансових послуг визначено як особливі форми організації руху фінансових ресурсів між учасниками економічних відносин, що виникають між ними з приводу купівлі-продажу небанківської фінансової послуги, визначають виникнення, розвиток та припинення цих відносин і характеризуються особливою багаторівневою інституційною структурою, що забезпечує рух послуги від одного економічного суб'єкта до іншого.

У дисертації виокремлено та охарактеризовано етапи розвитку вітчизняних ринків небанківських фінансових послуг з точки зору еволюції органів державного регулювання, зокрема: етап нерегульованості, початковий етап становлення перманентної урегульованості, етап турбулентного впливу на розвиток ринків в умовах глобалізації, новітній етап. Це забезпечило можливість порівняння ступеня розвитку досліджуваних ринків на кожному з етапів.

У науковій праці оцінено та прогнозовано у результаті застосування діагностичного інструментарію зміни стану ринків небанківських фінансових послуг, підґрунтям якого є прогнозування сценаріїв зміни станів ринку кредитних послуг, ринку недержавного пенсійного забезпечення та страхового ринку, з урахуванням впливу заходів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та зовнішніх факторів. Застосування розробленого діагностичного інструментарію дозволило виявляти проблемні аспекти при досягненні необхідного стану ринками небанківських фінансових послуг та визначати пріоритетність заходів органу регулювання для нівелювання негативного впливу зовнішніх факторів на ці ринки.

Результатами дослідження встановлено, що присутність органів інституційного регулювання на вітчизняних ринках небанківських фінансових послуг сприяє поліпшенню фінансово-господарської діяльності фінансових установ та досягненню ними кращих фінансово-економічних показників. Свідченням цього є вищі значення інтегрального показника розвитку тієї частини ринків, що охоплена інституційним регулюванням.

Доведено, що в багатьох країнах світу внаслідок проведення істотних реформ на ринках фінансових послуг створено відповідні мегарегулятори ринків, що

здійснюють їх комплексне регулювання, в той же час система державного регулювання розвитку ринків небанківських фінансових послуг залежить від історичних та національних традицій, стабільності рівня економіки країни. Встановлено, що використання моделі Twin Peaks дає кращі показники, ніж інші, тому в Україні слід забезпечити перехід до зазначеної моделі та запровадження діяльності двох окремих органів регулювання та нагляду.

В науковій праці встановлено, що серед країн ЄС найкращі показники розвитку ринків небанківських фінансових послуг мають ті, де державне регулювання ринків розділено за принципом Twin Peaks. Отримані в дисертації результати засвідчують необхідність надання ширших повноважень державному органу регулювання зі: встановлення правил здійснення діяльності на цих ринках та нагляду за ними, захисту прав інвесторів та споживачів фінансових послуг, а також з питань, пов'язаних з конкуренцією; визначення основних засад організаційної структури державного органу регулювання; створення законодавчої бази щодо діяльності досліджуваних ринків.

Доведено необхідність створення додаткового механізму відстоювання інтересів споживачів небанківських фінансових послуг, який не знижуватиме ефективність проведення пруденційного регулювання. Цим інструментом є функціонування додаткового, незалежного як від державного органу регулювання, так і від споживача інституту досудового врегулювання спорів у питаннях порушених прав споживачів фінансових послуг

Результати дисертації впроваджено в діяльність: Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг в частині створення Фінансової арбітражної комісії як інституту досудового врегулювання спорів, що виникають між споживачами фінансових послуг та їх надавачами (довідка №4879/03 від 15.06.2016 р.), Моторного (транспортного) страхового бюро України для обґрунтування необхідності консолідації діяльності фінансових посередників у напрямі подолання проявів асиметричності інформації споживачів на ринках небанківських фінансових послуг (довідка №22/15478 від 30.06.2017 р.), Ліги страхових організацій України для вдосконалення нормативно-правового

забезпечення функціонування ринку страхових послуг у частині посилення ролі фінансових посередників на ринках небанківських фінансових послуг (довідка №202/III-6 від 15.06.2017 р.); страхової компанії ТДВ СТДВ «Глобус» при впровадженні у процес організації діяльності страхової компанії інструменту валідації (акт впровадження №2392 від 03.06.2016 р.), кредитної спілки «Йван» при розробленні пріоритетних напрямів розвитку на перспективу у Закарпатській області в частині обґрунтування необхідності участі небанківських кредитних установ кооперативного типу в саморегулювальних організаціях (акт про використання результатів та окремих пропозицій №87/2017 від 06.03.2017 р.), Громадської ради при Закарпатській облдержадміністрації при виробленні методичних підходів та проведенні розрахунків щодо оцінки рівня забезпеченості регіонів України послугами небанківських фінансових установ (довідка №01/11-2017 від 06.11.2017 р.), Регіонального відділення Українського союзу промисловців та підприємців у Закарпатській області при виробленні рекомендацій щодо залучення недержавних пенсійних фондів у фінансування об'єктів соціальної інфраструктури в Україні (довідка №407/17 від 04.11.2017 р.), Громадської організації «Спілка підприємців Закарпаття» при розробленні ініціатив щодо розвитку малого та середнього бізнесу у Закарпатській області (довідка №03-11/17 від 06.11.2017 р.), Департаменту економічного розвитку і торгівлі Закарпатської облдержадміністрації при розробці Програм соціально-економічного розвитку Закарпатської області на 2017 рік та розвитку малого і середнього підприємництва в області на 2017-2018 рр. в частині оцінки інституційної забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами (довідка №04/569 від 04.07.2017 р.), Національного інституту стратегічних досліджень Угорщини щодо впровадження механізму сприяння доступу малих, середніх та мікропідприємств Закарпаття до іноземних джерел фінансування через діяльність кредитних спілок (довідка №NSKI/NIKI/72/1 (2016) від 06.10.2016 р.), Асоціації «Об'єднання фінансових установ» для розробки ініціатив щодо перспектив розвитку ринків небанківських фінансових послуг України в частині необхідності впровадження механізмів, альтернативних державному регулюванню, та реалізації концепції розвитку

досліджуваних ринків (довідка №3-27 від 27.07.2017 р.), Всеукраїнської асоціації кредитних спілок при розробленні методичних підходів та проведенні розрахунків щодо оцінки рівня розвитку кредитної кооперації в розрізі суб'єктів – учасників професійних об'єднань для налагодження тіснішої співпраці між цими об'єднаннями (довідка №03-15 від 9.08.2017 р.). Отримані результати також впроваджено в навчальний процес ДВНЗ «Ужгородський національний університет» під час викладання навчальних дисциплін «Фінансовий менеджмент» та «Фінансовий ринок» (довідка № 2114/01-27 від 03.07.2017 р.) та Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II при викладанні дисциплін «Фінанси» та «Ринок фінансових послуг» (довідка №285/UA/2017 від 17.11.2017 р.).

Ключові слова: ринок, розвиток, небанківські фінансові послуги, фінансові установи, інститути, інституційні рівні, аналітичний аспект, Нацкомфінпослуг, інституційне регулювання, метод ієрархій, когнітивне моделювання.

ANNOTATION

Bacho R.I. Development of non-banking financial services markets (analytical and institutional aspects). – Qualifying scientific paper on the rights of a manuscript.

Dissertation for obtaining Doctoral Degree in Economics in speciality 08.00.08 – «Money, finance and credit». – Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute – Semen Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2018.

The dissertation is devoted to substantiation and elaboration of theoretical and methodological approaches, conceptual provision and practical recommendations for the development of the non-banking financial services markets of Ukraine in the current conditions of institutional changes at the micro-, meso-, macro- and megaeconomic levels.

The elaborated concept of non-banking financial services markets development is based on a scientific approach to finding ways to ensure the development of Ukrainian non-banking financial markets, the implementation of the proposed conceptual principles will allow achieving the expected results, which will strengthen the non-banking financial services markets, make them more resistant to systemic crises, and create a stable basis for their long-term development.

An analytical approach is developed for ascertainment the processes at the non-banking financial services markets. It provides a quantitative assessment of the key indicators of the these markets functioning by dividing the complex of values into groups with the help of cluster analysis and conducting multivariable clustering of objects by the system of indicators, determining the regularity of progress and regress in the markets under implementation of the policy of the National Committee for State Regulation of Financial Services concerning non-banking financial institutions and protection of such services consumers' rights.

The methodical approach formed in the dissertation for assessing the institutional provision of Ukrainian regions with non-banking financial services, foresees a creation of a positioning matrix of regions according to the level of financial services provision and includes the substantiation of the values of their quantitative levels (oversaturation, sufficient, low and critical levels). This approach made possible to create a map of institutional provision of Ukrainian regions with non-banking financial services which forms the basis for substantiation of priorities on attraction and allocation of financial resources at local level and contributes to aligning the asymmetric development of regional markets of investigated services.

The insufficient strategic focus of the existing potential of non-banking financial services markets is proved, which is contrary to the principles of sustainable development and requires improvement of existing regulatory approaches in 17 regions (64%) of the state due to the low and critical level of provision by these services.

In the dissertation the concept of “validation on non-banking financial services markets” is introduced as a regular process of self-determination of the financial institution’s solvency by its own specialists through the method of internal assessments based on the application of quantitative and qualitative indicators which allow to make an assessment of borrowers and counteragents, distinguish and extract risks, and also ensure the impartial and consistent risk assessment in the operation of a non-banking financial institution. The main purpose of the introduction of validation as an instrument of self-regulation is to ensure transparency and market competitiveness, as well as the objectivity

of the information provided by the professional members about their activities to the state regulator body.

It's proved that non-banking financial institutions are subjects of economic relations which are entered into the corresponding state register of financial institutions; carry out economic profitable or unprofitable activities, have specialized legal capacity, that is, they operate on the basis of the statute and the corresponding license issued by the National Committee for State Regulation of Financial Services Markets, operate on the market as financial intermediaries; the activity of these institutions does not affect the dynamics of money supply, therefore they are not subject to special requirements of mandatory reserve, are characterized by a rather narrow specialization and provide limited services, contributing to the transformation of capital in the national economy.

In the process of research, the markets for non-banking financial services are defined as special forms of organization of financial resources flow between the participants of economic relations that arise between them regarding the sale and purchase of non-banking financial services, determine the emergence, development and termination of these relations, and characterized by a special multi-level institutional structure that ensures the movement of services from one economic entity to another.

In the dissertation are outlined and characterized the stages of development of domestic markets of non-banking financial services in terms of evolution of state regulation bodies, in particular: the stage of unregulatedness, the initial stage of the formation of permanent regulation, the stage of turbulent influence on the development of markets in the conditions of globalization, the newest stage. This contributed to the comparability of the development degree of the studied markets at each stage.

In the scientific paper, as a result of diagnostic tools use, are evaluated and predicted the changes of the state of non-banking financial services markets based on the forecasting of scenarios of changes at the market of credit services, non-state pension market and insurance market, taking into account the impact of the measures taken by the National Committee for State Regulation of Financial Services Markets' and external factors. The application of the developed diagnostic tools allowed to identify the problematic aspects when reaching the required state by the non-banking financial services markets and to

determine the priority of influence of the regulatory body measures taken for balancing of the negative influence of external factors on these markets.

The results of the study determine that the presence of institutional regulation in the domestic markets of non-banking financial services markets contributes to the improvement of financial and economic activity of financial institutions and achievement by them better financial and economic indicators. This is evidenced by the higher values of the integral development indicator of that part of markets covered by institutional regulation.

It has been proved that in many countries as a result of significant reforms in the financial services markets was created the appropriate market “megaregulator which performs integrated management of these markets, and at the same time, the system of state regulation of non-banking financial services markets depends on historical and national traditions, stability of national economy. It was found that the “Twin Peaks” model has better performance than a number of other models, so Ukraine should move to this model and introduce two separate regulatory and supervisory bodies.

In the scientific paper, it has been established that among the EU countries the best development indicators of non-banking financial services markets are in those where the state regulation of the markets is divided by the principle of Twin Peaks. The results obtained in the dissertation testify to the need to give wider powers to the state regulatory body with regard to: the establishment of rules for activities in these markets and their oversight, protection of the rights of investors and consumers of financial services, as well as competition related issues; definition of the basic principles of organizational structure of the state regulatory body; creation of the legislative base on the activity of the studied markets.

The necessity of creating an additional mechanism for defending the interests of consumers of non-banking financial services is proved, which will not reduce the effectiveness of prudential regulation. This tool is the operation of an additional, independent from both the state regulator and the consumer institution of pre-trial settlement of disputes in matters of violated rights of consumers of financial services.

The results of the dissertation are implemented in the activity of: National

Committee for State Regulation of Financial Services Markets in the part of establishment of the Financial Arbitration Commission, as an institution for pre-trial settlement of disputes between financial service consumers and their providers (reference № 4879/03 of 15.06.2016), Motor (Transport) Insurance Bureau of Ukraine (reference №22/15478 of 30.06.2017) to substantiate the need for the consolidation of the activities of financial intermediaries in order to overcome the asymmetry of consumer information in the markets of non-banking financial services (reference № 22/15478 of 30.06.2017), League of Insurance Organizations of Ukraine to improve the legal and regulatory framework for the functioning of the insurance services market in terms of strengthening the role of financial intermediaries at the non-banking financial services markets (reference № 202/III-6 of 15.06.2017); insurance company ICAL “Globus” when introducing into the activity organization process of the insurance company the validation tool (implementation act № 2392 of 03.06.2016), credit union “Jvan” when developing priority areas for perspective development in the Transcarpathian region in terms of justification of the need for participation of non-banking credit institutions of a cooperative type in self-regulatory organizations (act on the use of results and individual proposals № 87/2017 of 06.03.2017), Public Council at the Transcarpathian Regional State Administration in developing methodological approaches and conducting calculations to assess the level of provision of Ukrainian regions by services of non-banking financial institutions (reference № 01/11-2017 of 06.11.2017), Regional branch of the Ukrainian Union of Industrialists and Entrepreneurs in the Transcarpathian region in terms of attracting non-state pension funds to social infrastructure projects financing in Ukraine (reference № 407/17 of 04.11.2017), Public organization “Association of Entrepreneurs of Transcarpathia” in developing initiatives for the development of small and medium-sized businesses in the Transcarpathian region (reference № 03-11/17 of 06.11.2017), Department of Economic Development and Trade of the Transcarpathian Regional State Administration in developing the Program of Socio-Economic Development of the Transcarpathian Region for 2017 and the Development of Small and Medium-Sized Enterprises in the Oblast for 2017-2018 in terms of assessment of the institutional provision of the regions of Ukraine by non-banking financial services (reference № 04/569 of 04.07.2017), National Institute

for Strategic Studies of Hungary in the implementation of the mechanism for facilitating the access of small, medium and microenterprises of Transcarpathia to foreign sources of financing through the activities of credit unions (reference №NSKI/NIKI/72/1 (2016) of 06.10.2016), “Association of Financial Institutions” to develop initiatives on the prospects for the development of non-banking financial services markets in Ukraine as regards the need for introduction of alternative mechanisms for state regulation and implementation of the Concept for the development of the investigated markets (reference №3-27 of 27.07.2017), All-Ukrainian Credit Union Association while developing methodological approaches and conducting calculations for assessing the level of development of credit cooperation in the context of actors – members of professional associations on the need for closer cooperation between these associations (reference № 03-15 of 9.08.2017), as well as in the educational process at Uzhhorod National University when teaching the disciplines “Financial Management” and “Financial Market” (reference №2114/01-27 of 03.07.2017) and Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute when teaching the disciplines “Finance” and “Financial Services Market” (reference №285/UA/2017 of 17.11.2017).

Key words: market, development, non-banking financial services, financial institutions, institutes, institutional levels, analytical aspect, National Committee for State Regulation of Financial Services Markets, institutional regulation, method of hierarchy analysis, cognitive modelling.

Список публікацій здобувача:

1. Бачо Р. Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти): монографія / Р. Й. Бачо. – Ужгород : Вид-во ТОВ «РІК-У», 2016. – 448 с.
2. Бачо Р. Й. Фактори впливу на розвиток та рівень безпеки страхового підприємництва / Р. Й. Бачо// Регулювання та безпека розвитку страхового підприємництва в регіоні: монографія / Н. Н. Пойда-Носик, Р. Й. Бачо, М. В. Тимчак. – Ужгород : Видавництво ФОП ПП Бреза А.Е., 2012. – С. 61–70.
3. Бачо Р. Й. Визначення передумов інтеграції страхового ринку України до умов ЄС. Формування напрямів інтеграційних процесів на ринку фінансових послуг

України / Р. Й. Бачо // Розвиток ринків фінансових послуг в умовах європейської інтеграції : монографія ; наук. ред. та кер. кол. авт. д.е.н., проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО Ексклюзив, 2014. – С. 9–12, С. 61–66.

4. Бачо Р. Й. Вплив державного та інституційного регулювання на функціонування кредитних кооперативів в Україні / Р. Й. Бачо // Регіональний розвиток кредитної кооперації в Україні : монографія / Н. Н. Пойда-Носик, Р. Й. Бачо, М. Д. Щербан. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. – С. 130–172.

5. Бачо Р. Й. Функціонування інституту фінансового арбітражу в ЄС як складової механізму захисту прав споживачів фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору : монографія ; наук. ред. к.е.н. Р. Пукала і д.е.н., проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО Ексклюзив, 2016. – С. 107–113.

6. Бачо Р. Й. Региональные особенности страховой культуры и финансовая безопасность страховщика в условиях устойчивого развития экономики / Р. Й. Бачо // Sustainable development. – 2011. – № 2. – Р. 73–76 (Болгарія).

7. Бачо Р. Й. Экономическая безопасность регионов и преодоление угроз в современных условиях / Р. Й. Бачо // Sustainable development. – 2013. – № 6. – Р. 126–129 (Болгарія).

8. Бачо Р. Й. Занятость на рынке финансовых услуг Украины в посткризисный период / Р. Й. Бачо // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2015. – № 1 (20). – С. 7–10. – (Серия: Экономика и управление) (Росія, РІНЦ).

9. Бачо Р. Й. Роль кредитных союзов в формировании кредитной системы Украины / Р. Й. Бачо // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2015. – № 2 (21). – С. 9–14. – (Серия: Экономика и управление) (Росія, РІНЦ).

10. Vacho Robert. State Regulation of Non-banking Financial Services Markets in Ukraine / Robert Vacho // Economic, Political and Legal Issues of International Relations: Volume of Scientific Papers. – Virt : Vydavateľstvo EKONÓM, 2015. – р. 21–24 (Словаччина).

11. Бачо Р. Й. Государственное регулирование рынков финансовых услуг в странах ЕС [Электронное издание] / Р. Й. Бачо // Глобальные рынки и финансовый инжиниринг. – 2015. – Том 2. – Выпуск 3. – С. 157–176. – Режим доступа : <https://bgscience.ru/viewpdf/?a=2069696> (Росія, РІНЦ).

12. Bacsó Róbert. Virtuális valuta mint a modern kori pénzpiaci szabályozás kihívása / Róbert Bacsó // Polgári Szemle. – 2016. – Vol. 12. – № 1–3. – O. 244–251 (*Угорщина*).
13. Bacsó Róbert. A kárpátaljai hitelszövetkezetek helyzete az ukrajnai állami szabályozás tükrében / Róbert Bacsó // Polgári Szemle. – 2016. – № 4–6. – O. 464–479 (*Угорщина*).
14. Бачо Р. Й. Компаративний аналіз регулюючого впливу держави та саморегулівних організацій на розвиток кредитних спілок України / Р. Й. Бачо // Вісник Маріупольського державного університету. – 2014. – Вип. 8. – С. 69–79. – (Серія: Економіка) (*Index Copernicus*).
15. Бачо Р. Й. Фінансовий арбітраж як перспективний напрям удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні (на матеріалах Фінансової Арбітражної Комісії Угорщини) / Р. Й. Бачо // Бізнес Інформ. – 2015. – № 3. – С. 204–208 (*Index Copernicus*).
16. Бачо Р. Й. Стан ринку страхових послуг Автономної Республіки Крим і м. Севастополь у нових умовах функціонування / Р. Й. Бачо // Бізнес Інформ. – 2015. – № 8. – С. 225–231 (*Index Copernicus*).
17. Бачо Р. Й. Функціонування Моторного (транспортного) страхового бюро України на національному ринку небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 9 (171). – С. 358–364 (*Scopus*).
18. Бачо Р. Й. Методика оцінки рівня забезпеченості регіонів небанківськими фінансовими послугами / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – Вип. 2 (46). – С. 277–282. – (Серія: Економіка) (*Index Copernicus*).
19. Бачо Р. Й. Державне регулювання ринків фінансових послуг в умовах функціонування віртуальних валют (криптовалют) / Р. Й. Бачо // Бізнес Інформ. – 2015. – № 11. – С. 294–298. (*Index Copernicus*).
20. Бачо Р. Й. Оцінка рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. – Вип. 1 (47). – Т. 1. – С. 338–344. – (Серія: Економіка) (*Index Copernicus*).
21. Бачо Р. Й. Поняття ринків небанківських фінансових послуг та фасетна класифікація факторів, що впливають на їх розвиток / Р. Й. Бачо // Науковий вісник

- Ужгородського університету. – 2016. – Вип. 2 (48). – С. 255–264. – (Серія: Економіка) (*Index Copernicus*).
22. Бачо Р. Й. Формування концепції розвитку ринків небанківських фінансових послуг України [Електронне видання] / Р. Й. Бачо // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 13. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/132.pdf> (*Index Copernicus*).
23. Бачо Р. Й. Структуризація проблем функціонування ринків небанківських фінансових послуг України на основі методу аналізу ієрархій / Р. Й. Бачо // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 2 (188). – С. 231–241 (*EBSCOhost*).
24. Бачо Р. Й. Оцінка впливу регулятивних заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2017. – Вип. 1 (49). – Т. 1. – С. 217–222. – (Серія Економіка) (*Index Copernicus*).
25. Бачо Р. Й. Оцінювання ефективності державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 5 (191). – С. 37–51 (*EBSCOhost*).
26. Бачо Р. Й. Оцінка стану ринків небанківських фінансових послуг згідно сценаріїв розвитку ситуації за результатами когнітивного аналізу / Р. Й. Бачо // Проблеми економіки. – 2017. – № 1. – С. 329–337 (*Index Copernicus*).
27. Бачо Р. Й. Формування меж сталості показників розвитку вітчизняних ринків небанківських фінансових послуг із застосуванням методу шкалування / Р. Й. Бачо // Бізнес Інформ. – 2017. – № 3. – С. 274–282 (*Index Copernicus*).
28. Vacho R. J. Implementation of foreign experience of pre-trial dispute settlement at financial services markets in Ukraine / R. J. Vacho, N. M. Vdovenko, N. N. Poyda-Nosyk // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 2 (10). – Ч. 2. – С. 85–93 (*Web of Science*).
Особистий внесок здобувача: узагальнено зарубіжний досвід врегулювання спорів між учасниками відносин на ринках фінансових послуг.
29. Бачо Р. Й. Оцінка впливу моделей регулювання на розвиток ринків небанківських фінансових послуг країн Європейського Союзу та України / Р. Й. Бачо, Н. М. Внукова, Н. Н. Пойда-Носик // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Харків : ДВНЗ «Університет

банківської справи», 2017. – № 1 (22). – С. 235–245 (*Web of Science*). *Особистий внесок здобувача: проведено розрахунки для оцінки ефективності моделей регулювання ринків НФП країн ЄС та України.*

30. Бачо Р. Й. Інституційні аспекти впровадження державно-приватного партнерства на ринках небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Вісник Приазовського державного технічного університету : зб. наук. пр. – Маріуполь : ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2017. – Вип. 33. – С. 321–332. – (Серія: Економічні науки) (*Index Copernicus*).

31. Poyda-Nosyk N. N. Comparative characteristic of development trends in the Polish and Ukrainian insurance markets: conclusions for Ukraine // N. N. Poyda-Nosyk, R. J. Vacho, N. M. Vdovenko // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 3 (11). – Ч. 1. – С. 92–98 (*Web of Science*). *Особистий внесок здобувача: узагальнено та виділено проблеми функціонування страхового ринку України в новітніх умовах інституційних змін.*

32. Пойда-Носик Н. Н. Стан страхового ринку України в сучасних умовах / Н. Н. Пойда-Носик, Р. Й. Бачо, Н. С. Перечинська // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2010. – Вип. 30. – С. 23–27. – (Серія: Економіка). *Особистий внесок здобувача: визначено перспективи та пріоритетні напрями функціонування страхового ринку України.*

33. Бачо Р. Й. Діяльність страхових брокерів як суб'єктів страхового підприємництва / Р. Й. Бачо // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2011. – № 1 (55). – С. 316–317. – (Серія: Економічні науки).

34. Бачо Р. Й. Сучасний стан нагляду за страховим ринком Угорщини / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. пр. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – Вип. 34. – С. 255–258. – (Серія: Економіка).

35. Оцінка тенденцій розвитку страхування майна громадян в Україні / Р. Й. Бачо, М. В. Тимчак, Е. Й. Иллар, Є. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. пр. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – Вип. 2 (43). – С. 162–169. – (Серія: Економіка). *Особистий внесок здобувача: виділено інституційні особливості розвитку страхування майна громадян в Україні.*

36. Бачо Р. Й. Оцінка розвитку інститутів саморегулювання кредитної кооперації

України / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. пр. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», – 2014. – Вип. 3 (44). – С. 126–137. – (Серія: Економіка).

37. Бачо Р. Й. Оцінка діяльності небанківських кредитних установ в Україні / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Херсонського державного університету : зб. наук. пр. – Херсон : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – Вип. 8. – Ч. 5. – С. 123–127. – (Серія: Економічні науки).

38. Бачо Р. Й. Державне регулювання ринків небанківських фінансових послуг України: ретроспективний аналіз / Р. Й. Бачо // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. – Вип. 4 (47). – С. 186–196.

39. Бачо Р. Реформування державного регулювання ринків фінансових послуг в ЄС / Р. Бачо // Світ фінансів. – 2014. – № 4. – С. 150–115.

40. Бачо Р. Й. Причини та наслідки реформування державного регулювання ринків фінансових послуг в Угорщині / Р. Й. Бачо // Вісник Дніпропетровського університету. – 2014. – Вип. 8 (4). – С. 14–19. – (Серія: Економіка).

41. Бачо Р. Й. Загальна характеристика сучасної системи регулювання ринку фінансових послуг в Європейському Союзі / Р. Й. Бачо // Економіка та організація управління : зб. наук. пр. – Вінниця : Донецький національний університет, 2014. – № 1 (17) - 2 (18). – С. 37–42.

42. Бачо Р. Й. Сутність та принципи регулювання ринків небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Финансы, учёт, банки : сб. науч. трудов. – Вінниця : Донецький національний університет, 2014. – № 1 (20). – С. 38–43.

43. Бачо Р. Й. Стан ринку небанківських фінансових послуг Автономної Республіки Крим у новітніх умовах функціонування / Р. Й. Бачо // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – 2014. – № 5 (48). – С. 15–19.

44. Бачо Р. Й. Способи регулювання ринку небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Вісник Донецького національного університету. – 2015. – Вип. 1. – С. 28–32. – (Серія В. Економіка і право).

45. Бачо Р. Й. Сучасний стан ринку небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. пр. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. – Вип. 1 (45). – Т. 1. – С. 180–183. – (Серія: Економіка).
46. Бачо Р. Й. Сучасні тенденції розвитку страхування здоров'я в Україні у посткризовий період / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : зб. наук. пр. – Одеса : ВД «Гельветика», 2015. – Вип. 10. – С. 218–223. – (Серія: Економіка і менеджмент).
47. Бачо Р. Й. Дефініції та класифікація небанківських фінансових установ в сучасних умовах / Р. Й. Бачо // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – 2015. – Т. 20. – Вип. 1/1. – С. 124–127. – (Серія: Економіка).
48. Бачо Р. Й. Еволюція альтернатив державному регулюванню / Р. Й. Бачо // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Видавництво ХарРІ НАДУ, 2015. – Вип. 2 (49). – С. 157–166.
49. Бачо Р. Й. Стан ринків небанківських фінансових послуг Донецької та Луганської областей в новітніх умовах функціонування / Р. Й. Бачо // Економіка і управління. – 2015. – Вип. 3 (67). – С. 105–110.
50. Бачо Р. Й. Роль та місце страхування на фондовому ринку / Р. Й. Бачо // Сучасний стан та перспективи розвитку фондового ринку в Україні : матеріали III Пленуму Спілки економістів України та Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 вересня 2012 р.). – К. : Жителів С. І., 2010. – С. 138–141.
51. Бачо Р. Й. Мегарегулятор ринків фінансових послуг: переваги та недоліки його створення / Р. Й. Бачо, Н. Н. Пойда-Носик // Розвиток системи довіри та захисту прав споживачів фінансових послуг : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня 2010 р.). – Харків : ХНЕУ, 2010. – С. 35–37. *Особистий внесок здобувача: виділено ризики, що виникають при створенні мегарегулятора на ринках фінансових послуг.*
52. Vacho R. The influence of insurance on the stock exchange / R. Vacho // International scientific conference UNITECH'10 (Gabrovo, 19–20 November 2010). – Gabrovo : Technical University of Gabrovo. – 2010. – Vol. III. – P. 92–96.

53. Бачо Р. Й. Страхові послуги в системі захисту прав споживачів фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Україна: шляхи формування державно-національної цілісності суспільства та утвердження духовної основи української цивілізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21–23 жовтня 2010 р.). – Ужгород : УУБА-КаУ, 2011. – Ч. I. – С. 350–360.
54. Бачо Р. Й. Стан страхового підприємництва Закарпаття: ретроспективний аспект / Р. Й. Бачо // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів «Слов'янська культура та писемність: минуле та сучасність» (м. Ужгород, 19–20 травня 2011 р.). – Ужгород : ПП Бреза, 2011. – С. 403–406.
55. Бачо Р. Й. Поняття та засоби регулювання ринку небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Полтава, 11 листопада 2014 р.). – Полтава : ПолтНТУ, 2014. – С. 186–188.
56. Бачо Р. Й. Функционирование европейской системы финансового надзора / Р. Й. Бачо // Украина-България – Европейски Съюз: съвременно състояние и перспективи : сборник с доклади от международна научна конференция (м. Варна-м. Херсон, 11–17 септември 2014 р.). – Варна-Херсон : Издателство «Наука и економика», 2014. – Том 3. – С. 7–11.
57. Бачо Р. Й. Розвиток інституційного регулювання як необхідна умова інтеграції України в європейський ринок фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Проблеми сталого розвитку економіки України в умовах інтеграційних процесів : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 5–6 грудня 2014 р.). – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Ч. II. – С. 87–89.
58. Бачо Р. Й. Новітні виклики державного регулювання ринку фінансових послуг в умовах європейської інтеграції України / Р. Й. Бачо // Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 9–11 жовтня 2014 р.). – Полтава : ПолНТУ, 2014. – Ч. 1. – С. 132–133.
59. Бачо Р. Й. Актуальні напрями реформування державного регулювання ринку небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України : збірник матеріалів I Міжнародної науково-

практичної конференції (м. Ужгород, 23–25 квітня 2015 р.). – Ужгород : ПрАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. – С. 21–23.

60. Бачо Р. Й. Ознаки відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом на ринку небанківських фінансових послуг в Угорщині / Р. Й. Бачо // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – С. 26–28.

61. Бачо Р. Й. Роль лізингових компаній у фінансуванні житлово-комунального господарства / Р. Й. Бачо // Проблеми та перспективи розвитку державно-приватного партнерства у галузі житлово-комунального господарства : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 1–28 лютого 2015 р.). – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – С. 52–53.

62. Бачо Р. Й. Фінансова арбітражна комісія як новітній засіб посилення захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Розвиток національної економіки: теорія та практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 3–4 квітня 2015 р.). – Івано-Франківськ : Крок, 2015. – С. 65–66.

63. Бачо Р. Й. Сутність та базові принципи регулювання ринку небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Проблеми формування та реалізації конкурентної політики : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24–25 вересня 2015 р.). – Львів : ТзОВ «Простір-М», 2015. – С. 23–24.

64. Бачо Р. Й. Існуючі підходи державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Модернізація фінансово-кредитної стратегії розвитку регіону та громади: науковий погляд : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 29 жовтня 2015 р.) – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. – С. 268–271.

65. Vacsó Róbert. Az ukrajnai zálogházak működésének jelenlegi kihívásai és fejlődésének főbb irányai / R. Vacsó // Gazdasági fejlődés kihívásai és lehetőségei a nemzetközi együttműködések és európai tapasztalatok összefüggésében (Beregszász, 2016 május 6–7). – Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2016. – С. 45–47.

66. Бачо Р. Й. Оцінка рівня забезпеченості небанківськими фінансовими послугами регіонів України / Р. Й. Бачо // Фінансова політика України в умовах євроінтеграційних процесів : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 березня 2016 р.). – К. : КІБС, 2016. – С. 16–20.
67. Бачо Р. Й. Виклики євроінтеграційного поступу України для ринків небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Правове забезпечення розвитку національних інноваційних систем в умовах глобалізації : матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Харків, 14 листопада 2016 р.). – Харків : Право, 2016. – С. 113–117.
68. Vacsó Róbert. A kárpátaljai hitelszövetkezetek működésének aktuális problémái / R. Vacsó // Управління економічними процесами: сучасні реалії і виклики : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачево, 22–23 квітня 2017 р.). – Мукачево : МДУ, 2017. – С. 235–236.
69. Бачо Р. Й. Методика оцінки зміни стану ринків небанківських фінансових послуг за допомогою когнітивного аналізу / Р. Й. Бачо // Фінансово-кредитна система: вектор розвитку: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 26 квітня 2017 р.). – Ужгород: «Говерла», 2017. – С. 201–203.
70. Бачо Р. Й. Оцінка меж стійкого розвитку ринків небанківських кредитних послуг України / Р. Й. Бачо // Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 28–29 квітня 2017 р.). – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. – Ч. 2. – С. 100–102.
71. Бачо Р. Й. Оцінка меж стійкого розвитку ринків небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Тези доповідей Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 1–2 червня 2017 р.). – Х. : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. – С. 23–25.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	24
ВСТУП	26
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	41
1.1. Теоретичні особливості інституційності ринків небанківських фінансових послуг	41
1.2. Поняття інституту з позиції інституційної теорії	66
1.3. Інституційне середовище та чинники впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг	76
1.4. Конкретизація проблем забезпечення розвитку ринків небанківських фінансових послуг на макро- та мезоінституційному рівні	91
Висновки до розділу 1	128
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ НА РИНКАХ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ...	131
2.1. Інструменти та механізми впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг	131
2.2. Інституційне забезпечення регулювання ринків небанківських фінансових послуг у країнах ЄС	159
2.3. Еволюція впливу державних інститутів на розвиток ринків небанківських фінансових послуг	184
Висновки до розділу 2	214
РОЗДІЛ 3. АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ	217
3.1. Аналітичне представлення розвитку ринків небанківських фінансових послуг	217
3.2. Розробка системи аналітичних показників розвитку ринків небанківських фінансових послуг для оцінки ефективності інститутів регулювання	249
3.3. Аналітичні аспекти визначення стану ринків небанківських фінансових послуг за умов регулювання	290
3.4. Аналіз результатів впливу інститутів регулювання на розвиток ринків небанківських фінансових послуг	300
Висновки до розділу 3	319
РОЗДІЛ 4. АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ НА МЕЗОІНСТИТУЦІЙНОМУ РІВНІ	321

4.1. Аналітичні аспекти визначення змін у розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на мезоінституційному рівні	321
4.2. Розробка методики визначення рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами	345
4.3. Практичне застосування розробленої методики та аналітична оцінка забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами	352
Висновки до розділу 4	363
РОЗДІЛ 5. КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	366
5.1. Перспективні напрями забезпечення інституційного розвитку ринків небанківських фінансових послуг	366
5.2. Адаптація європейських вимог інституційного забезпечення процесу регулювання на ринках небанківських фінансових послуг	393
5.3. Концептуальні засади забезпечення розвитку ринків небанківських фінансових послуг в умовах інституційних змін	418
Висновки до розділу 5	439
ВИСНОВКИ	442
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	449
ДОДАТКИ	536

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРК	Автономна республіка Крим
АСП	Аграрний страховий пул
АСБ	Асоціація «Страховий бізнес»
АТ	Акціонерне товариство
УААПФ	Українська асоціація адміністраторів пенсійних фондів
ВАКС	Всеукраїнська асоціація кредитних спілок
ВАКСВСУ	Всеукраїнська асоціація кредитних спілок військовослужбовців України
ВАЛіз	Всеукраїнська асоціація лізингу «Укрлізинг»
ВАЛом	Всеукраїнська асоціація ломбардів
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВРП	Валовий регіональний продукт
ВРУ	Верховна Рада України
ГКУ	Господарський кодекс України
Держфінмоніторинг	Державний комітет фінансового моніторингу
Держфінпослуг України	Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України
ДМС	Добровільне медичне страхування
ДПП	Державно-приватне партнерство
ЄДРПОУ	Єдиний державний реєстр підприємств, організацій та установ
КВЕД	Класифікація видів економічної діяльності
КМУ	Кабінет Міністрів України
ЛСОУ	Ліга страхових організацій України
МСБ	Морське страхове бюро
МФК	Міжнародна фінансова корпорація
КУА	Компанія з управління активами
НАКСУ	Національна асоціація кредитних спілок України
НАНПФУіАНПФ	Національна асоціація недержавних пенсійних фондів України та адміністраторів недержавних пенсійних фондів
Нацкомфінпослуг	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг
НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
НБУ	Національний Банк України
НПФ	Недержавний пенсійний фонд
НПЗ	Недержавне пенсійне забезпечення

НФП	Небанківські фінансові послуги
НФУ	Небанківська фінансова установа
ОЕСР	Організація Економічного Співробітництва та Розвитку
ОКС	Об'єднана кредитна спілка
ОПН	Об'єкти підвищеної небезпеки
ОСЦПВВНТЗ	Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів
ПАФКУ	Професійна асоціація фінансових компаній-управителів
ПЗВ	Асоціація кредитних спілок «Програма захисту вкладів»
ПП	Приватний підприємець
РФ	Російська Федерація
СВО	Самоврядна організація
СРО	Саморегулювальна організація
ТЗ	Транспортний засіб
УФУ	Українська федерація убезпечення
ФАК	Фінансова арбітражна комісія (Угорщина)
ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ФК	Фінансова компанія
ФПГ	Фінансово-промислові групи
ФСП	Федерація страхових посередників
ХСС	Харківський союз страховиків
ЦБ	Центральний Банк
ЦКУ	Цивільний кодекс України
ЯСП	Ядерний страховий пул
Basel I, II, III	Базель I, II, III
CRD	Директива ЄС з вимог до капіталу фінансової установи
EBA	Європейське банківське управління
ESMA	Європейське управління з цінних паперів та ринків
FATF	Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей
IAIS	Міжнародна асоціація страхового нагляду
ICAAP	Внутрішня оцінка адекватності капіталу
INPRS	Міжнародна мережа органів пенсійного нагляду
IOPS	Міжнародна організація нагляду за пенсійними фондами
Solvency II	Директива ЄС «Платоспроможність II»
SREP	Процес оцінки органом регулювання

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах поглиблення економічних відносин важливу роль у розширенні доступу фізичних та юридичних осіб до фінансових послуг відіграють небанківські фінансові установи (НФУ). Функціонування цих установ сприяє стимулюванню фінансово-економічних відносин між суб'єктами економіки на мікро-, мезо- та макроекономічному рівнях. Низький рівень капіталізації ринків України (відношення активів НФУ до ВВП) на рівні 8% свідчить про недостатній вплив НФУ на забезпечення трансформації капіталу в економіці держави порівняно з показниками найменш розвинених країн Європейського Союзу (Болгарії, Латвії, Литви, Польщі, Румунії, Угорщини), де аналогічний показник становить близько 15-20%. Низький рівень охоплення населення послугами НФУ (за даними 2017 р. – 5,6 млн. осіб) є результатом недостатньої захищеності прав споживачів небанківських фінансових послуг (НФП) та відсутності гарантійних механізмів, що поєднується з недосконалістю інституційних механізмів регулювання ринків НФП.

У Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері зазначено, що світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років засвідчила вразливість вітчизняних ринків фінансових послуг та їх залежність від зовнішнього впливу, що потребує посилення захисту національних інтересів держави в цій сфері. Це вступає в протиріччя зі Стратегією реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки, в якій зроблено наголос на дерегуляції задля удосконалення діяльності та підвищення ефективності державного регулювання. Необхідність підвищення ефективності функціонування та стратегічного антикризового реформування регулювання ринків НФП відмічена у Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року, Плані законодавчого забезпечення реформ, Плані пріоритетних дій Уряду на 2017 рік та середньостроковому Плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року. Законодавчі ініціативи стосовно реорганізації інституційної системи регулювання ринків НФП можуть негативно відобразитись на подальшому функціонуванні та довірі споживачів до національних ринків фінансових послуг та самої держави.

Підписання та ратифікація Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом (ЄС) вимагає імплементації вітчизняного законодавства щодо функціонування НФУ, системи гарантій, захисту прав споживачів та державного регулювання на ринках НФП. Заходи органів державної влади, спрямовані на реформування державного регулювання ринків НФП України, здійснюються в умовах невизначеності як для існуючих органів державного регулювання ринків, так і для професійних учасників цих ринків. Законодавчі ініціативи щодо проведення реформаторських заходів знижують довіру самих НФУ до органів державного регулювання і неоднозначно сприймаються споживачами фінансових послуг. Багаторічні дискусії з приводу розділення функцій Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), між Національним банком України (НБУ) та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) не вирішують основної проблеми – підвищення ефективності цього регулювання.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники не приділяють достатньої уваги вирішенню проблеми активізації функціонування інститутів на ринках НФП на мікро-, мезо-, макро- та мегаекономічних рівнях, що актуалізує питання розвитку концептуального та аналітичного забезпечення оцінки та підвищення ефективності функціонування інституційної системи ринків НФП.

Методологічні основи щодо дослідження небанківських фінансових інститутів знайшли відображення в роботах представників різних наукових шкіл – А. Сміта [626], К. Маркса [371], А. Маршалла [372], Дж. М. Кейнса [269], М. Фрідмена [696]. Вони одержали подальший розвиток у працях західних економістів сучасного часу: Ф. Аллена [747], Дж. Бенстона [767], Дж. Герлі [808], Ч. Лентнера [764], Д. Матолчі [847], А. Пігу [439], Е. Прескотта [769], Дж. Стігліца [871], Дж. Тобіна [879], Е. Шоу [809] та ін.

Різнобічні аспекти становлення і розвитку небанківських фінансових інститутів досліджують і вітчизняні вчені: М.М. Александрова [8], В.Д. Базилевич [18;17], Л.Л. Баланюк [20], Є.П. Бондаренко [99], О.І. Барановський [22; 23], Н.М. Внукова [575; 648], О.О. Гаманкова [131],

В.В. Гончаренко [131], Л.М. Горбач [145], О.Б. Каун [145], Ю.М. Коваленко [286], В.І. Міщенко [385], С.В. Науменкова [402], С.В. Онишко [561], О.С. Осадець [646], Н.Н. Пойда-Носик [491], Є.А. Поліщук [514], Б.І. Пшик [552-554], І.І. Рекуненко [568], К.А. Стрижиченко [650], В.П. Ходаківська [700] та ін.

Однак в українській економічній літературі не висвітлено результатів системного дослідження ринків НФП через сепарацію цих ринків. Страхові компанії (СК) розглядаються тільки як інститути страхового ринку, недержавні пенсійні фонди (НПФ) як елементи пенсійної реформи, кредитні спілки (КС) й інші кредитні установи, фінансові компанії (ФК) та ломбарди – як елементи кредитної системи, окреме місце відводиться інфраструктурним елементам цих ринків. Відсутній також системний аналіз процесу становлення ринків НФП в Україні. Поза увагою дослідників залишається також і вивчення окремих теоретичних, методичних та аналітичних підходів щодо оцінки розвитку ринків НФП в умовах інституційних змін на мікро-, мезо-, макро- та мегаекономічних рівнях, неузгодженою є позиція щодо їх класифікації. Необхідність розв'язання виділених питань визначила актуальність теми дисертації та її цільове спрямування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась відповідно до плану наукових досліджень, а саме науково-дослідних тем ДВНЗ «Ужгородський національний університет»: «Формування системи забезпечення фінансової безпеки акціонерних товариств в Україні» (номер державної реєстрації 0115U003320), в межах якої виділено фактори, що впливають на розвиток небанківських фінансових установ на інституційних рівнях; Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II: «Регулювання розвитку ринку небанківських фінансових послуг в Україні» (номер державної реєстрації 0115U001561), в межах якої розроблено методичний підхід до оцінки ефективності регулювання ринків НФП України; Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця: «Розвиток ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору» (номер державної реєстрації 0115U004394), в межах якої здійснено оцінку ефективності впровадження досудового механізму врегулювання спорів на ринках НФП з

урахуванням досвіду функціонування Фінансової арбітражної комісії Угорщини; «Оцінка стану ринків фінансових послуг» (номер державної реєстрації 0117U000430), в межах якої сформульовано та науково обґрунтовано систему показників, що сприяє оцінці ефективності регулювання на ринках НФП та здійснено формалізацію зв'язків між заходами органу державного регулювання та станом названих ринків.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є обґрунтування та розроблення теоретико-методологічного, концептуального, аналітичного та методичного забезпечення, а також практичних рекомендацій щодо розвитку ринків НФП України в сучасних умовах інституційних змін на мікро-, мезо-, макро- та мегаекономічному рівнях.

Відповідно до визначеної мети поставлено такі завдання:

- поглибити тлумачення сутності понять «фінансова операція», «фінансовий продукт», «фінансова послуга», визначивши принципові відмінності у змісті їх трактування, і здійснити класифікацію останніх за економічною та правовою ознакою;

- здійснити критичний аналіз існуючих визначень небанківської фінансової установи, сформувавши наукове визначення цього поняття, провести класифікацію зазначених установ;

- відобразити місце ринків НФП у системі функціонування фінансового ринку та ринків фінансових послуг, виокремити відмінності між останніми;

- визначити сутність ринків НФП у контексті інституційного підходу та сформувати інституційну структуру, виділити фактори впливу на розвиток ринків НФП;

- з'ясувати та узагальнити проблеми функціонування ринків НФП на підставі їх сегментування за інституційними рівнями;

- визначити інструменти та механізми впливу на розвиток ринків НФП, виокремивши валідацію як особливий механізм забезпечення саморегулювання на ринках НФП, а також здійснити сегментацію органів інституційного регулювання залежно від статусу їх створення;

- оцінити існуючі моделі регулювання ринків НФП у країнах ЄС на національному та наднаціональному рівнях;

- виділити основні етапи розвитку ринків НФП в умовах державного регулювання та здійснити оцінку впливу інституційного регулювання на функціонування ринків НФП;

- розробити аналітичний підхід для виявлення перебігу процесів розвитку на ринках НФП та визначення закономірностей їх функціонування в умовах реалізації державної політики щодо діяльності НФУ та захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг;

- сформувати та науково обґрунтувати систему показників для оцінювання ефективності інститутів регулювання на ринках НФП, здійснити формалізацію зв'язків між заходами Нацкомфінпослуг та станом ринків НФП;

- розробити методичний підхід та визначити рівень інституційної забезпеченості регіонів України НФП, виділити особливості функціонування ринків НФП на мезоінституційному рівні у передкризовий та посткризовий періоди;

- обґрунтувати та запропонувати комплекс заходів для забезпечення розвитку ринків НФП та визначити напрями залучення небанківських фінансових установ при формуванні державно-приватного партнерства на досліджуваних ринках;

- визначити вплив інституційних моделей регулювання на розвиток ринків НФП у країнах ЄС та Україні, обґрунтувати необхідність впровадження європейської практики інституційного забезпечення захисту прав споживачів на національних ринках НФП;

- розробити та обґрунтувати концепцію сучасного розвитку ринків НФП України, сформувати комплекс гіпотез, підходи та принципи їх функціонування з урахуванням особливостей інституційної будови ринків НФП.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертації є фундаментальні положення економічної та інституціональної теорії, теорії фінансів, державного регулювання економіки, регіональної економіки та системного аналізу. Для вирішення поставлених задач використано такі методи пізнання економічних явищ та процесів: *гносеологічного аналізу (контент-аналізу)* –

для визначення сутності НФУ та їх класифікації: за наявністю мережі структурних підрозділів, колом проведених операцій, особливостями та напрямками діяльності, способом залучення та спрямованістю діяльності; *теоретичного узагальнення, синтезу, індукції та дедукції* – для обґрунтування сутності державного регулювання на ринках НФП, впровадження європейської практики регулювання досліджуваних ринків в Україні; *структурно-логічного аналізу* – для формування цілісного підходу в проведених дослідженнях; *порівняння* – для виділення особливостей розвитку ринків НФП на національному та локальному рівнях; *множинного регресійного аналізу* – для виявлення факторів впливу на функціонування ринків НФП та формалізації взаємозв'язків між складовими імітаційної моделі з використанням інструментів регулювання Нацкомфінпослуг та показниками функціонування ринків НФП; *статистичний метод* – для обробки інформації, що характеризує ринки НФП країн ЄС та України на загальнодержавному та локальному рівнях; *економіко-математичного моделювання* – для побудови інтегрального показника оцінки інституційного регулювання на досліджуваних ринках НФП; *метод ієрархій* – для встановлення взаємозалежності між проблемами, що притаманні ринкам НФП України; *тест Грейнджера, моделі VAR та ЕСМ* – для виявлення причинно-наслідкових зв'язків і залежностей між параметрами сталого розвитку ринків НФП країни та інструментами Нацкомфінпослуг; *когнітивного моделювання* – для визначення пріоритетності дії інструментів Нацкомфінпослуг у контексті забезпечення розвитку ринків НФП; *кластерного аналізу* – для розділення сукупності значень показників ринків НФП і доведення існування кількох процесів розвитку; *графічний метод* – для унаочнення результатів побудови матриці позиціонування регіонів за рівнем забезпеченості фінансовими послугами, групування країн ЄС згідно з моделями регулювання на ринках НФП та представлення результатів оцінки чутливості показників стану ринків НФП на заходи Нацкомфінпослуг. Використані методи наукового пізнання дозволили забезпечити концептуальну єдність наукового дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують функціонування інститутів ринків НФП України, офіційні

матеріали Державної служби статистики України, НБУ, Міністерства фінансів України, НКЦПФР, Нацкомфінпослуг, дані об'єднань професійних учасників ринків – Ліги страхових організацій України (ЛСОУ), Української федерації ubezpieчення (УФУ), Національної асоціації кредитних спілок України (НАКСУ), Всеукраїнської асоціації кредитних спілок (ВАКС), Програми «Захисту вкладів» (ПЗВ), звітні дані учасників ринків НФП, державних регуляторів ринків НФП країн ЄС, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, ресурси мережі Інтернет, аналітичні розрахунки автора.

Обробку первинної інформації здійснено з використанням програмного забезпечення Microsoft Excel, Microsoft Visio, Statistica, Statgraphics Centurion та EVIEWS.

Наукова новизна отриманих результатів. Отримані в процесі системного дослідження обраної проблематики наукові результати у комплексі вирішують актуальну наукову проблему розробки й обґрунтування теоретичних і методичних підходів, а також формування концептуального та аналітичного забезпечення розвитку ринків НФП України в сучасних умовах інституційних змін на мікро-, мезо-, макро- та мегаекономічному рівнях. Ключові наукові положення дисертації, що становлять її новизну, полягають у такому.

Вперше:

- теоретично обґрунтовано концепцію сучасного розвитку ринків НФП України, що базується на принципах прозорості, єдності, функціонального призначення, стійкості, ефективності, довіри, соціальної відповідальності та комплексі аналітичних і методичних підходів до забезпечення функціонування та розвитку інституційної структури ринків НФП, що в цілому сприятиме зміцненню цих ринків, забезпечить їх стійкість до системних криз, дозволить створити консенквентну базу для їх довгострокового розвитку;

- розроблено аналітичний підхід для визначення особливостей перебігу процесів розвитку ринків НФП, який передбачає кількісну оцінку ключових показників функціонування ринків НФП шляхом розділення сукупності значень на групи методом кластерного аналізу та проведення багатовимірної кластеризації

об'єктів за системою показників, а також здійснення якісної характеристики рівня розвитку вибраних показників на основі визначення граничних значень показників, що дозволило виявити закономірності прогресу та регресу на ринках в умовах реалізації політики Нацкомфінпослуг щодо діяльності НФУ та захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг;

- сформовано діагностичний інструментарій оцінювання ефективності політики Нацкомфінпослуг на ринках НФП, що ґрунтується на показниках, які характеризують сталий розвиток ринків НФП і мають причинно-наслідкову залежність від інструментів Нацкомфінпослуг, та передбачає обґрунтування кількісних значень їх рівнів (критичний, низький, задовільний, середній, високий), що дає можливість оцінити стан ринків НФП при реалізації політики держави щодо цих ринків;

- розроблено методичний підхід до визначення зміни стану ринків НФП в результаті впливу заходів Нацкомфінпослуг та незалежних факторів, який ґрунтується на когнітивному моделюванні та виборі сценаріїв впливу заходів Нацкомфінпослуг та незалежних факторів на стан досліджуваних ринків, що дає можливість визначити напрям взаємодії їх учасників та прогнозувати зміни показників стану ринків НФП при застосуванні інструментів регулювання Нацкомфінпослуг;

удосконалено:

- понятійний апарат теорії фінансів та теорії інституціоналізму щодо уточнення поняття «ринки небанківських фінансових послуг» з урахуванням зміни інституційної структури ринків, яке відрізняється виокремленням такої специфічної ознаки, як багаторівневність інституційної структури ринків НФП, що забезпечує рух НФП від одного економічного суб'єкта до іншого;

- визначення поняття «валідація на ринках НФП» як регулярного процесу самостійного визначення фахівцями платоспроможності НФУ на основі методу внутрішніх оцінок, базованого на застосуванні кількісних та якісних показників, що дозволяють здійснювати оцінку позичальників і контрагентів, розрізняти та

виділяти ризики, а також забезпечують об'єктивну та послідовну оцінку останніх у процесі функціонування НФУ;

- систему класифікацій: фінансових послуг як за економічною, так і за правовою природою прояву ознак, що сприяє відмежуванню фінансових послуг одна від одної; небанківських фінансових установ, що, на відміну від існуючих, виокремлює їх за наявністю мережі структурних підрозділів та дозволяє врахувати фактори територіального розподілу та акумуляції ризиків їх діяльності; факторів впливу на функціонування ринків НФП, особливість якої полягає у виділенні атрибутів-категорій впливу, що сприяє визначенню ризиків впливу та встановленню якісних характеристик їх прояву на ринках НФП;

- аналітичний підхід до систематизації проблем функціонування ринків НФП України, відмінністю якого є врахування та використання методу ієрархій, що дозволяє визначити ієрархію впливу проблем, базовою з яких є низький рівень державного регулювання на ринках НФП;

- науковий підхід до оцінки розвитку ринків НФП шляхом розрахунку інтегрального показника, що, на відміну від існуючих, враховує кількісні показники функціонування цих ринків в умовах державного та інституційного регулювання, а саме: кількість установ, вартість активів НФУ, кількість споживачів НФП, вартість депозитного та кредитного портфелю КС, сума зібраних премій та сплачених страхових відшкодувань СК, вартість страхових резервів страховиків, розмір сукупного та резервного капіталу КС, а також загальна вартість статутного капіталу СК, що дозволяє порівнювати результативність діяльності професійних учасників залежно від способів їх регулювання;

- методичний підхід до оцінювання інституційної забезпеченості регіонів України НФП, який, на відміну від існуючих, передбачає побудову матриці позиціонування регіонів за ступенем забезпеченості фінансовими послугами й обґрунтування кількісних значень їх рівнів (перенасичення, достатнього, низького та критичного), що дозволило сформувати карту інституційної забезпеченості регіонів України НФП, яка є основою формування пріоритетних напрямів залучення та розподілу фінансових ресурсів на мезоінституційному рівні;

дістали подальшого розвитку:

- уточнення визначення поняття «небанківська фінансова установа» на основі контент-аналізу, що відрізняється від існуючих урахуванням такої особливості, як характер проведення господарської діяльності (прибутковий чи неприбутковий), що дозволяє усунути протиріччя між юридичним та економічним тлумаченнями НФУ;

- трактування категорій «фінансовий ринок» та «ринок фінансових послуг», різниця між якими полягає в об'єктах та суб'єктах економічних відносин: об'єктами першого є фінансові активи, другого – фінансові послуги як інструменти задоволення потреб споживачів, а їх суб'єкти збігаються, однак виконують різні функції;

- інституційна структура ринків НФП, особливість якої полягає у виділенні чотирьох рівнів: першого з представництвом державних органів регулювання, другого – саморегулювальних (СРО) та самоврядних (СВО) організацій, третього – професійних учасників ринків, четвертого – споживачів послуг, що сприятиме систематизації зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на розвиток ринків НФП;

- напрями посилення системи інституційного регулювання на ринках НФП України, особливістю яких є імплементація європейської практики функціонування Фінансової арбітражної комісії як альтернативного та ефективного механізму досудового врегулювання спорів, що виникають між споживачами та надавачами НФП;

- науковий підхід до вибору оптимальної моделі інституційного регулювання на вітчизняних ринках НФП на основі побудови системи оцінювання рівня ефективності функціонування моделей регулювання ринків НФП країн ЄС та України з використанням якісних та кількісних параметрів, що дозволило розподілити країни ЄС за рівнем ефективності зазначених моделей.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у використанні теоретичних висновків, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо вдосконалення функціонування ринків НФП України. Результати наукового дослідження знайшли своє практичне застосування в діяльності:

Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг – при підготовці проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг» до другого читання в частині створення Фінансової арбітражної комісії як інституту досудового врегулювання спорів, що виникають між споживачами фінансових послуг та їх надавачами (довідка №4879/03 від 15.06.2016 р.);

ТДВ СТДВ «Глобус» – при впровадженні у процес організації діяльності СК валідації як процесу комплексної оцінки платоспроможності СК на основі методу внутрішніх оцінок ризиків, що враховує ризики дочірніх, материнських та афілійованих установ (акт впровадження №2392 від 03.06.2016 р.);

Кредитної спілки «Йван» – при розробленні пріоритетних напрямів розвитку кредитної спілки в частині обґрунтування необхідності участі небанківських кредитних установ кооперативного типу у саморегулювальних організаціях, що сприяє досягненню кращих фінансово-економічних показників порівняно з тими кредитними спілками, що не беруть участь у таких об'єднаннях (акт про використання результатів та окремих пропозицій №87/2017 від 06.03.2017 р.);

Громадської ради при Закарпатській обласній державній адміністрації – при розробленні методичних підходів та проведенні розрахунків щодо оцінки рівня забезпеченості регіонів України послугами НФУ, запропонованих до використання регіональним кредитним спілкам та страховикам для виявлення слабких та сильних сторін ринків НФП (довідка №01/11-2017 від 06.11.2017 р.);

Регіонального відділення Українського союзу промисловців та підприємців у Закарпатській області – при розробленні рекомендацій щодо залучення НПФ до фінансування об'єктів соціальної інфраструктури в Україні, що посилить економічний розвиток регіону, забезпечить ріст зайнятості і зростання доходів місцевих бюджетів (довідка №407/17 від 06.11.2017 р.);

Громадської організації «Спілка підприємців Закарпаття» – при розробці ініціатив щодо розвитку малого та середнього бізнесу у Закарпатській області в частині визначення ролі КС і СК у забезпеченні соціально-економічного розвитку

регіону для обґрунтування важливості формування програми розвитку малого та середнього бізнесу (довідка №03-11/17 від 06.11.2017 р.);

Департаменту економічного розвитку і торгівлі Закарпатської облдержадміністрації – при розробленні Програм соціально-економічного розвитку Закарпатської області на 2017 рік та розвитку малого і середнього підприємництва в області на 2017-2018 рр. у частині оцінки інституційної забезпеченості регіонів України НФП, що може стати основою формування пріоритетних напрямів залучення та розподілу фінансових ресурсів у регіоні шляхом залучення КС до кредитування малого та середнього бізнесу і розміщення страхових резервів СК у банківських установах області (довідка №04/569 від 04.07.2017 р.);

Інституту національних стратегічних досліджень Угорщини – при розробленні Концепції розвитку Притисянського району Закарпаття щодо впровадження механізму сприяння доступу малих, середніх та мікропідприємств до іноземних джерел фінансування через діяльність кредитних спілок (довідка №NSKI/NIKI/72/1 (2016) від 06.10.2016 р.);

Асоціації «Об'єднання фінансових установ» – для розробки ініціатив щодо перспектив розвитку ринків НФП України в частині: впровадження механізмів, альтернативних державному регулюванню; реалізації Концепції розвитку ринків НФП, задля посилення конкурентоспроможності на ринках, розширення доступу населення до фінансових послуг, підвищення захисту прав споживачів НФП за допомогою розроблення дієвих заходів регулювання (довідка №3-27 від 27.07.2017 р.);

Всеукраїнської асоціації кредитних спілок – використано методичні підходи та проведено розрахунки щодо оцінки рівня розвитку кредитної кооперації в розрізі суб'єктів – учасників професійних асоціацій (об'єднань), що свідчать про необхідність співпраці між професійними асоціаціями і сприяють виконанню Всеукраїнською асоціацією кредитних спілок завдань, спрямованих на розвиток національних ринків НФП (довідка №03-15 від 09.08.2017 р.);

Моторного (транспортного) страхового бюро України (МТСБУ) – для обґрунтування необхідності консолідації діяльності фінансових посередників у

напрямі подолання проявів асиметричності інформації на ринках НФП шляхом створення єдиної інформаційної системи фінансових консультантів та брокерів, впровадження окремих ліцензійних вимог для страхових агентів, запровадження обов'язкового повідомлення споживача про рівень його економічної та правової залежності від страховика (довідка №22/15478 від 30.06.2017 р.);

Ліги страхових організацій України – для вдосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування ринку страхових послуг у частині посилення ролі фінансових посередників на ринках НФП шляхом впровадження в практику обов'язкового страхування професійної відповідальності страхових посередників, створення загальнодоступної інформаційної бази даних Нацкомфінпослуг для доступу споживачів фінансових послуг, а також забезпечення контролю за належним розкриттям фінансовими установами перед клієнтами повної та достовірної інформації (довідка №202/III-6 від 15.06.2017 р.).

Окремі теоретичні та науково-методичні положення дисертаційної роботи щодо уточнення сутності понять «регулювання», «саморегулівні, самоврядні організації», «небанківська фінансова установа» впроваджено в навчальний процес ДВНЗ «Ужгородський національний університет» під час викладання навчальних дисциплін «Фінансовий менеджмент» та «Фінансовий ринок» (довідка № 2114/01-27 від 03.07.2017 р.) та Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II при викладанні дисциплін «Фінанси» та «Ринок фінансових послуг» (довідка №285/UA/2017 від 17.11.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою. Наукові результати, що виносяться на захист, отримані здобувачем особисто і знайшли відображення в опублікованих працях. Внесок здобувача в роботах, виконаних у співавторстві, зазначено у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові розробки і результати дисертаційної роботи доповідалися на міжнародних та всеукраїнських конференціях, серед яких: III Пленум Спілки економістів України та Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку

фондового ринку в Україні» (м. Київ, 20 вересня 2010 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Розвиток системи довіри та захисту прав споживачів фінансових послуг» (м. Харків, 30 вересня 2010 р.); International scientific conference UNITECH'10 (Gabrovo, 19-20 November 2010); Міжнародна науково-практична конференція «Україна: шляхи формування державно-національної цілісності суспільства та утвердження духовної основи української цивілізації» (м. Ужгород, 21-23 жовтня 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених та студентів «Слов'янська культура та писемність: минуле та сучасність» (м. Ужгород, 19-20 травня 2011 р.); II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи» (м. Полтава, 11 листопада 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Україна-България – Европейски Съюз: современно състояние и перспективи» (м. Варна, 11-17 вересня 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми сталого розвитку економіки України в умовах інтеграційних процесів» (м. Ужгород, 5-6 грудня 2014 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки» (м. Полтава, 9-11 жовтня 2014 р.); I Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (м. Ужгород, 23-25 квітня 2015 р.); IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 10 квітня 2015 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку державно-приватного партнерства у галузі житлово-комунального господарства» (м. Харків, 1-28 лютого 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток національної економіки: теорія та практика» (м. Івано-Франківськ, 3-4 квітня 2015 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та реалізації конкурентної політики» (м. Львів, 24-25 вересня 2015 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Модернізація фінансово-кредитної стратегії розвитку регіону та громади: науковий погляд» (м. Ужгород, 29 жовтня 2015 р.); A II. Kárpát-medencei Közgazdász Konferencia emlékére (Budapest, 2016. február 11-12); Gazdasági fejlődés kihívásai és

lehetőségei a nemzetközi együttműködések és európai tapasztalatok összefüggésében (Beregszász, 2016 május 6-7); Всеукраїнська науково-практична конференція «Фінансова політика України в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 25 березня 2016 р.); II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Правове забезпечення розвитку національних інноваційних систем в умовах глобалізації» (м. Харків, 14 листопада 2016 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Управління економічними процесами: сучасні реалії і виклики» (м. Мукачево, 22-23 квітня 2017 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (м. Ужгород, 26 квітня 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів» (м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.); Міжнародна наукова конференція «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 1-2 червня 2017 р.); круглий стіл «Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права ЄС» (м. Харків, 8 грудня 2017 р.).

Публікації результатів дослідження. За результатами дисертації опубліковано 71 наукову працю: 1 одноосібну монографію, розділи у 4 колективних монографіях, 18 статей у наукових фахових виданнях України, 26 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз (у т.ч. 4 – у виданнях, включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science), 22 тези матеріалів конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць за темою дисертації становить 73,46 д.а., з яких особисто автору належить 71,86 д.а.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг становить 670 сторінок машинописного тексту (27,92 авт. арк.). Дисертація містить 93 таблиці, з яких 22 займають 36 повних сторінок, 30 рисунків, з яких 7 займають 7 повних сторінок. Список використаних джерел становить 893 найменування на 86 сторінках, 22 додатка розміщено на 177 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації – 407 сторінок (16,96 авт. арк.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

1.1. Теоретичні особливості інституційності ринків небанківських фінансових послуг

Розвиток національної економіки в сучасних умовах вимагає глибокого дослідження функціонування різних ринкових утворень, що здійснюють акумуляцію вільних фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб з метою забезпечення потреб суб'єктів економічних відносин в інвестиційних ресурсах. Враховуючи посилення інтеграційної складової у посиленні цих відносин в останнє десятиліття, появу системних ризиків на фінансових ринках у національному та глобальному масштабах, необхідним є дослідження пріоритетних напрямів функціонування ринків НФП як органічної складової фінансової системи держави.

У сучасній українській та зарубіжній термінології існують відмінності у визначенні ринків небанківських фінансових послуг. Це пов'язано з тим, що на даний час досить розмиті ознаки, на основі яких можна чітко визначити, чи послуга є фінансовою, в тому числі чи надається вона банківськими або небанківськими установами. Саме тому необхідно здійснити розмежування цих понять.

У переважній більшості дефініцій, присвячених визначенню фінансової послуги, вона ототожнюється з категорією «фінансова операція». Так, у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [209] зазначено, що фінансовими послугами є такі здійснювані в інтересах третіх осіб операції з фінансовими активами, внаслідок яких ці особи отримують прибуток чи зберігають реальну вартість фінансових активів. Ключовим завданням проведення зазначених вище операцій є збереження реальної вартості фінансових активів, та, при можливості, навіть її зростання. Тобто метою таких операцій є отримання прибутку чи збереження реальної вартості фінансових активів.

Аналогічне визначення наводиться у спеціалізованому довіднику, де зазначену категорію розглядають через призму здійснених фінансових та допоміжних операцій, які в цілому набувають споживчої вартості, на них формується попит і вони задовольняють потреби споживачів [695, с. 31]. О. Василик визначає її як сукупність різноманітних форм мобілізації та використання фондів фінансових ресурсів для фінансового забезпечення процесу виробництва, виконання робіт і надання послуг, що здійснюються, в основному, на платній основі і мають особливі риси функціонування [105, с. 141]. Аналіз зарубіжних наукових джерел, присвячений цій проблематиці [123, с. 234], доводить, що до фінансових послуг належать усі види угод та операцій, що здійснюють фінансові установи.

Інша частина науковців [738; 184, с. 10] у фінансових послугах вбачає інструмент (метод) забезпечення ефективного використання капіталів та прискорення його обороту, вчасного отримання у тій сфері, де існує найбільша потреба в капіталі, в цілому сприяючи оптимальному використанню фінансових ресурсів.

Законодавство РФ визначає фінансову послугу як діяльність, пов'язану з отриманням і використанням коштів юридичних і фізичних осіб [684]. До цих послуг належать банківські операції та угоди, послуги зі страхування та пов'язані з обігом цінних паперів, операції з лізингу, довірча діяльність з ЦП та інші послуги фінансового характеру [184, с. 9].

У спеціалізованому фінансовому енциклопедичному словнику знаходимо два тлумачення досліджуваної категорії. Перше трактує її як надання довгострокового кредиту, що сприяє споживання супутніх послуг (аудиторських та консалтингових фірм, фірм з оцінки майна тощо). Друге визначення базується на твердженні, що фінансові послуги є проявом здійснення фінансових та додаткових операцій, що мають певну споживчу вартість, попит і задовольняють потреби споживачів шляхом споживання ними цих послуг [688, с. 378]. Таким чином, спільною рисою обох визначень є констатація посередництва при наданні цих послуг.

Окремі автори зазначають, що фінансові послуги є специфічним товаром, який має ціну та певні якісні характеристики. Особливо широка дискусія триває щодо

терміну «страхова послуга», «страховий товар» та «страховий продукт». Окремі науковці [17; 646] повністю урівнюють поняття «страхової послуги», «страхового товару» та «страхового продукту», не вбачаючи особливої різниці між ними. М.М. Александрова [8, с. 107] та О.О. Гаманкова [131, с. 72] відмежовуються від поняття «страхового товару», а поняття «послуги» вважають ширшим за термін «продукт». Аналогічної позиції дотримуються російські науковці Р. Юлдашев [736, с. 200], Є. Івашкін та В. Іонкін [250, с. 4-5], які побудували кореляційну залежність між поняттями.

В цілому ж науковці погоджуються з тим, що страховий продукт розглядається як предмет, який реалізує страховик, а страхова послуга – як форма діяльності [75, с. 352-353]. Таким чином, виходячи з наведеного вище, фінансову послугу слід розуміти як форму діяльності фінансових установ на ринку.

Аналізуючи вітчизняне законодавство, що регламентує функціонування учасників ринків фінансових послуг, необхідно погодитись з точкою зору О. Ящищак [740], яка вважає, що безсистемність законодавства стає причиною юридичних колізій, перешкод у правозастосовній діяльності і негативно впливає на якість правового регулювання загалом. Систематизувавши нормативно-правову базу, що регулює надання фінансових послуг в Україні, цитований автор доходить висновку, що законодавство України про фінансові послуги має множинний характер і складається з 25 основних законів та широкого кола підзаконних актів, причому ці закони належать до різних галузей права. Науковець пропонує внести зміни у базове законодавство України з відповідним коригуванням переліку фінансових послуг. На її думку, фінансові послуги слід розглядати у широкому розумінні як сукупність фінансових операцій, операційних і супровідних послуг, а у вузькому – як впорядковану систему фінансових операцій, від яких слід відрізнити комплексні фінансові послуги, що об'єднують у собі кілька фінансових послуг. До них належать: страхування кредитів, страхування інвестиційних ризиків, страхування виданих гарантій і поручительств, кредити під заставу цінних паперів, кредити в іноземній валюті та ін. операційні послуги – послуги фінансових установ, що забезпечують повноту, цілісність, прибутковість і ліквідність процесу надання

фінансових послуг, проте не опосередковують рух фінансових активів. До супровідних послуг автор відносить послуги аудиторських, юридичних, консалтингових компаній, експертів, нотаріусів, наукових установ, які надаються споживачам цих послуг [740, с. 39].

Інші науковці до фінансових операцій відносять весь спектр послуг, вважаючи їх назви синонімами. Закордонні, в свою чергу, розглядають фінансові операції лише як різновид фінансових послуг [93]. Науковці [695; 186; 215] виділяють ряд ознак, що відрізняють фінансову операцію від фінансової послуги, наголошуючи на тому, що [215, с. 11]: до фінансової послуги можуть включатися кілька фінансових операцій, додаткових послуг чи дій, що не притаманне фінансовій операції, яка є конкретно визначеною; фінансова послуга має споживчу вартість, яка відбивається у її ціні; фінансова послуга має ознаки товару; фінансова послуга може складатися з ряду фінансових операцій, а не навпаки. Тобто фінансова послуга є набагато ширшим від фінансової операції поняттям, характеризується споживчою вартістю, має мінімально встановлені критерії до її якості, здійснюється з метою задоволення потреб споживача. С. Еш вважає, що до фінансових операцій належать залучення, зберігання, видача, управління, купівля, продаж та інші дії з фінансовими активами, але часто такі операції, як управління, зберігання чи залучення, можуть виступати і як послуга [186, с. 21].

Розглядаючи термінологічну сутність досліджуваних термінів, науковці констатують [384; 350, с. 41], що фінансовий продукт і фінансова послуга виступають як форма і зміст взаємозв'язку: фінансовий продукт може мати комплексний характер і бути вираженням кількох послуг. В. Левченко вказує, що фінансовий продукт може мати інтегральний характер і бути формою вираження окремих фінансових послуг. Фінансова послуга створюється на основі сукупності фінансових операцій чи фінансових технологій, що утворюють її внутрішню сутність і вказують на послідовність її надання [350, с. 41]. Таким чином, одна фінансова послуга може супроводжуватися кількома фінансовими операціями, що є необхідними для її здійснення.

Розглянувши підходи науковців, що розкривають особливості економічного наповнення фінансових категорій, необхідно доповнити та уточнити поняття «фінансова послуга», «фінансова операція» та «фінансовий продукт» з метою формування комплексного розуміння цих категорій та відмінностей між ними. Фінансова послуга є сукупністю надаваних фінансовою установою професійних видів на ринках фінансових послуг, безпосередньо не пов'язаних з придбанням матеріальних об'єктів, а спрямована, через договірні зобов'язання, на перерозподіл фінансових ресурсів між фізичними та/чи юридичними особами. Фінансова операція є особливим системно-технологічним процесом, що поєднує діяльність фінансової установи та споживача, здійснюється від імені першої і спрямована на вирішення визначеної задачі економічного характеру, що формується клієнтом. Фінансові послуги втілюють нематеріальну форму, і тому їх неможливо реалізувати за конкретно визначеною ціною. Фінансовий продукт є сукупністю взаємопов'язаних операцій та послуг, систематизованих певним чином, з наповненням якісно новими ознаками та характеристиками з метою задоволення окремих споживчих потреб клієнта фінансової установи.

Важливо відмітити, що фінансові послуги характеризуються низкою ознак [631]. Так, вітчизняний науковець Б. Денисенко виділяє дві з них: перша пов'язана з учиненням фактичних та/або юридичних дій з фінансовими активами [160, с. 58], а друга – з діями з фінансовими активами, які провадяться в інтересах третіх осіб. У той же час наголошено на розмитості цієї дефініції, адже, як і кожна послуга, в центрі її уваги є споживач, тому першочерговою ознакою фінансової послуги повинен бути споживач, а не певна, конкретно не визначена «третя особа».

Інший науковець із сфери юриспруденції – Н. Дроздова – наводить ширший перелік ознак, які, на її думку, дозволяють вирізняти фінансові послуги серед інших різновидів послуг. Цими ознаками є такі [178, с. 8]: 1) фінансова послуга є специфічним видом діяльності суб'єкта господарювання, який надає послугу. З таким твердженням науковця не можна погодитися у зв'язку з тим, що не всі суб'єкти економічних відносин, що надають фінансові послуги, належать до

суб'єктів господарювання. Згідно з чинним законодавством України [209], такі послуги можуть надаватися НПФ та КС, що за своєю організаційно-правовою формою є неприбутковими організаціями. Тому, на думку здобувача, цю ознаку слід інтерпретувати у такий спосіб: фінансова послуга є особливим видом діяльності суб'єкта економічних відносин, що її надає; 2) вона носить нематеріальний характер; 3) фінансова послуга поєднується з переміщенням фінансових активів, до яких слід віднести грошові кошти, ЦП, боргові зобов'язання і т.д.; 4) рух фінансових активів передбачає здійснення учасниками цих послуг певної фінансової операції (купівля-продаж, розміщення у вигляді вкладу(депозиту), використання у формі застави тощо); 5) існує визначений перелік суб'єктів економічних відносин, які мають право здійснювати надання послуг фінансового посередництва.

Науковець І.В. Солошкіна розширює наведений перелік ознак такими, як платність та унікальність мети їх надання [631, с. 392]. На думку здобувача, включення платності до ознак є недоречним та необґрунтованим, адже природа надання послуг суб'єктами економічних відносин передбачає платність їх отримання, крім тих, від сплати яких споживачі звільнені за законом, чи надаються вони підприємствами, установами, організаціями на безплатних основах (благодійництво). Послуга, як і товар, має собівартість, яку продавець (надавач послуги) повинен компенсувати при її реалізації.

Також незрозумілим є підхід науковця до виділення ознаки, що стосується унікальності мети надання фінансової послуги. Адже вид послуги є особливим через специфіку комбінації різних споживчих ознак і дозволяє споживачам задовольнити різноманітні потреби особистісного характеру, причому унікальність їх полягає в тому, що споживач не в змозі задовольнити свої потреби, створюючи цю послугу самостійно.

Інший вітчизняний науковець – К.В. Масляєва – зазначає, що визначальною рисою фінансових послуг є пріоритетність збереження реальної вартості фінансових активів перед метою отримання прибутку. Це пов'язано з тим, що без досягнення першої неможливо досягти другої. Причому, на думку дослідника, ці цілі не є

альтернативними, що не впливає з тексту відповідної статті Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [373, с. 6].

Вітчизняна економічна наука ідентифікувала властивості, притаманні фінансовій послугі. Такими властивостями можуть бути [186, с. 23]: абстрактність, комплексність, платність, договірний характер, регулювання державою, націленість на потреби клієнта. Вважається, що наведений вище перелік є скоріш за все не властивістю, а характеристикою фінансової послуги. Адже властивість – це те, що притаманне речі, виявляється у її відносинах з іншими речами. Найважливішою властивістю, яка і робить річ певною річчю, є якість [519]. Тобто властивості є атрибутом речей. Послуги, зокрема фінансові, наділені специфічними особливостями, що виражаються поняттям «характеристика».

Фінансові послуги можна певним чином класифікувати з огляду на особливості їх надання клієнтам. Так, за спрямованістю на задоволення потреб клієнтів виокремлюють: прямі послуги, що безпосередньо спрямовані на задоволення відповідних інтересів клієнта (платіжні, комерційні, інвестиційні, страхові); непрямі, або супутні послуги без отримання клієнтом додаткового доходу (як правило, полегшують надання прямих послуг: клірингові послуги, телефонне управління рахунком, видача пластикових карток на основі депозитного рахунку та ін.); непрямі послуги, що дають клієнту додатковий дохід або знижують витрати при отриманні прямих послуг (інвестування залишків на поточних рахунках в одноденні депозити тощо).

Фінансові послуги, що надаються клієнтам, класифікуються за чотирма рівнями складності [401]: до I рівня віднесено послуги, орієнтовані на задоволення потреб великої кількості клієнтів, які не потребують спеціальних навичок або професійних знань певного спрямування (відкриття рахунків, переказ грошей, обслуговування дорожніх чеків, обмін валюти, страхові послуги та ін.); до II рівня – послуги, в процесі одержання яких клієнти повинні мати спеціальний рівень підготовки (інтернет-страхування, інтернет-банкінг, управління майном, довірче управління фінансовими активами, торгівля цінними паперами тощо); до III рівня – послуги, орієнтовані на задоволення спеціальних фінансових потреб клієнтів, які

мають відповідний рівень професійної підготовки в галузі фінансів, що дає їм змогу бути споживачами цих послуг для задоволення конкретних фінансових потреб, які не є поширеними (послуги в системі Інтернет-трейдингу, фінансові послуги з формування портфеля цінних паперів певного рівня доходності та ризиковості та ін.; споживачами фінансових послуг IV рівня складності є обмежене коло клієнтів, які розраховують на отримання специфічних фінансових послуг у вузькоспеціалізованих сферах, таких, як форекс-трейдинг, послуги в системі біржової торгівлі та ін. [401, с. 72].

За ознакою регулятивності фінансових послуг слід виділити регульовані та нерегульовані. До перших належать такі фінансові послуги, що надаються внесеними до Державного реєстру фінансових установ організаціями, проводять винятково ліцензовану діяльність, а також можуть бути учасниками професійних об'єднань учасників ринку. Нерегульовані фінансові послуги – послуги, які за своєю природою є фінансовими, але перебувають поза межами державного та інституційного регулювання. Ці послуги надаються на нерегульованому фінансовому ринку, що характеризуються непрозорістю діяльності учасників, відсутністю державного та інституційного регулювання і негативно впливають на управління індивідуальними та системними ризиками. Слід зазначити, що нерегульовані ринки стрімко зросли під час глобальної фінансової кризи. Особлива загроза у їх діяльності полягає у тому, що споживачів не існує ефективних механізмів захисту споживачів та відшкодування їм збитків у випадках шахрайства чи інших проблем, що в свою чергу може призвести до втрати довіри до цих ринків внаслідок повної чи часткової втрати споживачами нагромаджень. Так, у 2014 році у Державному реєстрі фінансових установ України знаходилося 509 кредитних спілок, з яких тільки 419 були охоплені державним регулюванням [460], тобто надавали звітність державному органу нагляду. Констатується, що частина установ, які не здають звітність органу нагляду, можуть проводити незаконну діяльність і акумулювати кошти населення. Прикладом цього є діяльність керівників КС «Централь-Старт» та КС «Тур'я», проти яких порушено кримінальні справи про незаконну розтрату коштів та шахрайські дії на ринку [61, с. 29].

За терміном дії фінансові послуги можуть надаватися на короткостроковий період (як правило, до 1 року). Д них віднесено послуги з ризикових видів страхування, ломбардні послуги, депозитні та кредитні послуги КС та інших кредитних установ тощо. Довгостроковими є договори зі страхування життя, лізингові операції, послуги з НПЗ. За видами економічної діяльності виділяють: кредитні (кредит, лізинг, факторинг, ломбардні послуги); інвестиційні (депозитні внески (вклади), послуги з довірчого управління, з недержавного пенсійного забезпечення, страхування життя); посередницькі (брокерські, акредитив тощо); страхові (ризикові види страхування); операційні (розрахунково-касові, еквайрінг, платіжні термінали, грошові перекази, валютообмінні тощо).

На рис. 1.1 на основі [160; 178; 209; 373; 401; 631] відображено сукупність класифікаційних ознак та видів фінансових послуг.

Рис. 1.1. Класифікаційні ознаки та види фінансових послуг

Виокремлення нерегульованих та регульованих фінансових послуг необхідне для ідентифікації послуг, що сформувалися внаслідок розвитку цифрових

технологій та почали масово використовуватися населенням, однак законодавча база їх функціонування не розроблена (наприклад криптовалюти).

У результаті дослідження існуючих підходів до класифікації фінансових послуг доведено, що спільні для них властивості дозволяють розмежувати їх та класифікувати за економічними і юридичними аспектами. Сформована класифікація дозволяє чітко відмежовувати один вид фінансових послуг від інших та застосовувати відповідні законодавчі норми.

Як у вітчизняній [186; 350; 514], так і зарубіжній фаховій літературі [764; 801; 806] здійснюється поділ фінансових послуг залежно від того, чи надаються вони банківською або небанківською фінансовою установою. Необхідно констатувати, що в науковій літературі та спеціальному законодавстві України [138; 265; 510; 530; 531; 532; 533; 534] використовується категорія небанківської фінансової установи, однак законодавчого визначення цьому поняттю не наводиться.

Л. Баланюк, досліджуючи проблематику використання зазначеного терміну і проаналізувавши основні закони та підзаконні акти, доходить висновку, що на даний час цей термін трапляється у назві 15-ти та в тексті 251-го нормативного документа [19, с. 47]. Причому науковець констатує відсутність чіткої дефініції НФУ. Поняття небанківської фінансової установи у вітчизняному законодавстві застосовується з 1995 р. у Постанові Верховної Ради України «Про усунення зловживань у процесі залучення суб'єктами підприємницької діяльності грошових коштів громадян» [528], у якій було заборонено залучати кошти громадян суб'єктами підприємницької діяльності, для яких цей вид діяльності не був передбачений спеціальним законодавством.

Аналіз вітчизняної наукової літератури [19; 138; 176; 265; 350; 352; 514; 619; 712] дозволяє виокремлювати кілька аспектів, що беруться за основу при формуванні категорійного апарату. Так, НФУ виступає як елемент у структурі фінансової системи; як елемент ринку фінансових послуг; як сукупність певної частини фінансових посередників, чи як елемент фінансово-кредитної системи.

У науковій праці [19, с. 48] небанківська фінансова установа розглядається як один з видів фінансово-кредитних установ і входить до фінансово-кредитної

системи. В. Черней констатує відсутність нормативного закріплення небанківських фінансових установ, які входять до фінансово-кредитної системи країни [712, с. 66]. У своїй монографії дослідник відмічає законодавче введення у більшості країн поняття НФУ поряд з банківськими.

Враховуючи те, що сучасна фінансова термінологія України більшою мірою запозичена з-за кордону, витoki цього поняття слід шукати у зарубіжних наукових та нормативних працях. Категорія небанківської установи використовується у більшості мов країн ЄС. Так, у англійській мові часто використовується поняття небанківської діяльності, небанківської кредитної установи чи тавтологічного терміну «небанківський банк» [712, с. 67]. В американському тлумачному словнику під небанківською установою розуміють установу, метою діяльності якої є отримання прибутку і яка не є банком, однак надає подібні банківським послуги. У російському та білоруському законодавствах НФУ є юридичною особою, що може виконувати певні банківські операції [712, с. 67]. Науковець Дж. Тобін ще у середині 80-х років ХХ ст. серед фінансових посередників виділяє банківські та небанківські установи [879, с. 80].

В українських нормативно-правових актах є кілька визначень досліджуваного терміну. Більшість із них наводиться у відповідних нормативних документах НБУ. У Постанові Правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок надання небанківськими фінансовими установами генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій» [533] зазначено, що НФУ є юридичною особою, яка відповідно до законодавства України не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України. Хоча, з правової точки зору характеристика НФУ через ознаку неналежності до категорії банків є неоднозначною, що відмічає Н. Квіт [268]. В іншому нормативному акті НБУ [530] підкреслює, що небанківська фінансова установа – юридична особа, яка внесена до відповідного державного реєстру фінансових установ та отримала згідно із законодавством України право здійснювати переказ коштів у національній та іноземній валютах. Тобто у підзаконному нормативному акті акцентовано увагу

тільки на участі досліджуваних фінансових установ у платіжних системах різних рівнів.

В цілому, через узагальнення законодавчого регламентування, автором виокремлено такі визначення небанківської фінансової установи [47, с. 124]: 1) юридична особа, яка відповідно до законодавства України не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України; 2) юридична особа, яка відповідно до законодавства [209] надає одну чи кілька фінансових послуг та яка внесена до Державного реєстру фінансових установ в установленому законодавством України порядку, причому законодавець чітко визначає перелік таких установ, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг; 3) юридична особа, яка внесена до відповідного державного реєстру фінансових установ та отримала згідно із законодавством України право здійснювати переказ коштів у національній та іноземній валютах; 4) юридична особа, яка відповідно до законодавства України не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та внесена до Державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України.

Вітчизняний вчений у галузі права В. Черней [712] вважає, що небанківська фінансова установа – це фінансова установа, яка відповідно до законодавства України надає фінансові послуги та має право здійснювати окремі банківські операції. На його думку, допустиму сукупність банківських операцій для небанківських фінансових установ встановлює НБУ. Таке визначення науковця не є точним, адже основний акцент щодо відмінності між банками та небанківськими установами робиться на перелік фінансових операцій, що встановлюється НБУ. Однак до небанківських фінансових установ відносять такі спеціалізовані установи, як страхові компанії (в т.ч. зі страхування життя), НПФ, діяльність яких відмінна від банківської. Аналізуючи дефініції В. Чернея можна зробити висновок, що науковець під НФУ розуміє небанківські кредитні установи, для яких таке визначення є прийнятним [30, с. 125-126]. Це свідчить про неповне розуміння науковцем функціонування ринків НФП.

Деякі дослідники, окрім зазначеного вище терміна, оперують поняттями «небанківські фінансові інститути» та «небанківські фінансові посередники», які певною мірою використовуються як синоніми. На думку О. Дорош [176, с. 8], небанківські фінансові інститути – це спеціалізовані фінансові посередники, які акумулюють вільні кошти юридичних та фізичних осіб і розміщують їх на фінансовому ринку для отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.

І. Каракулова виокремлює такі поняття, як [265, с. 6]: «небанківські фінансові інститути» – до яких відносить небанківських фінансових посередників, які провадять діяльність у сфері вузькоспеціалізованих фінансових послуг; «небанківські фінансові посередники» – установи, які функціонують на ринку фінансових послуг, надають вузькоспеціалізовані фінансові послуги, що не належать до сфери банківської діяльності, спрямовані на трансформацію власних, залучених і запозичених грошових коштів з метою задоволення потреб споживачів та одержання прибутку; «небанківські фінансові установи» – визначені юридичні особи, які, функціонуючи на ринку фінансових послуг, надають одну чи декілька притаманних їм специфічних фінансових послуг з метою задоволення фінансових потреб споживачів та одержання прибутку. Аналіз дефініцій, запропонованих І. Каракуловою, приводить до висновку, що суттєвої різниці у її визначеннях немає, адже спільними рисами «небанківських фінансових установ», «небанківських фінансових посередників» і «небанківських фінансових інститутів» є: 1) функціонування на ринку фінансових послуг; 2) надання однієї або кількох специфічних фінансових послуг; 3) здійснення діяльності з метою задоволення потреб споживачів. Водночас не можна погодитися з дефініцією небанківської фінансової установи, в якій зазначено, що метою проведення діяльності таких установ є тільки отримання прибутку. Адже, згідно з чинним законодавством України, КС та НПФ функціонують на принципах неприбутковості [59, с. 27].

На думку О. Сідельник, НФУ – це професійні учасники ринків фінансових послуг, що спеціалізуються з надання однієї або кількох фінансових послуг окремому сегменту клієнтів шляхом акумуляції та розміщення тимчасово вільних

коштів фізичних та юридичних осіб на фінансовому ринку [619, с. 8]. Це визначення містить суперечності у частині надання фінансових послуг за рахунок акумуляції та розміщення вільних коштів. Адже серед НФУ є й такі, що провадять діяльність за рахунок власних джерел, без акумуляції ззовні (ломбарди), чи надають послуги розрахунково-касового обслуговування, обміну валют тощо (фінансові компанії).

О. Гладчук [138, с. 7] розглядає небанківські фінансові інститути як сукупність інститутів небанківського сектору, які провадять діяльність у сфері надання вузькоспеціалізованих фінансових послуг щодо задоволення різноманітних індивідуалізованих коротко-, середньо- та довгострокових потреб у фінансових ресурсах домогосподарств та суб'єктів господарювання відповідно до чинного законодавства у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, вони існують у країні в певний історичний проміжок та функціонують у межах фінансового сектору країни. Наведене визначення є дискусійним, адже не враховує особливість надання послуг страхових компаній – учасників небанківських ринків, метою яких не є задоволення потреб домогосподарств у фінансових ресурсах. Подібно до В. Чернея [712], О. Гладчук [138] обмежується небанківськими кредитними установами, що не повною мірою охоплює досліджувану ним категорію. Критичний аналіз дефініцій НФУ наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Критичний аналіз дефініцій НФУ у наукових джерелах

Автор/джерело	Визначення	Що не враховано
О. Гладчук [138, с. 7]	НФУ – сукупність інститутів небанківського сектору, які провадять діяльність у сфері надання вузькоспеціалізованих фінансових послуг щодо задоволення різноманітних індивідуалізованих коротко-, середньо- та довгострокових потреб у фінансових ресурсах домогосподарств та суб'єктів господарювання відповідно до чинного законодавства у їх взаємозв'язку та взаємозалежності, вони існують у країні в певний історичний проміжок часу та функціонують у межах фінансового сектору країни.	Не враховано особливість надання послуг страхових компаній, метою яких не є задоволення потреб домогосподарств у фінансових ресурсах.
О. Дорош [176, с. 8]	НФУ – це спеціалізовані фінансові посередники, які акумулюють вільні кошти юридичних та фізичних осіб і розміщують їх на фінансовому ринку для отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів.	Не враховано особливість неприбуткових НФУ (КС, НПФ) та існування таких установ, що не здійснюють акумуляцію та розміщення вільних коштів фізичних та юридичних осіб (ломбарди), чи надають послуги розрахунково-касового характеру, обміну валют тощо (ФК).

Продовження таблиці 1.1

Автор/джерело	Визначення	Що не враховано
Л. Баланюк [19, с. 48]	НФУ є однією з видів фінансово-кредитних установ і входить до фінансово-кредитної системи.	Віднесено тільки небанківські кредитні установи.
Американський тлумачний словник [873]	Під небанківською установою розуміють установу, метою діяльності якої є отримання прибутку і яка не є банком, однак надає послуги, подібні банківським.	Віднесено тільки небанківські кредитні установи.
І. Каракулова [265, с. 6]	НФУ – це визначені юридичні особи, які, функціонуючи на ринках фінансових послуг, надають одну чи декілька притаманних їм специфічних фінансових послуг з метою задоволення фінансових потреб споживачів та одержання прибутку	Не враховано особливості неприбуткових небанківських установ (КС, НПФ).
П. Литвин [352, с. 212]	НФУ – це заклади, що не є банками, але здійснюють певні фінансові операції. Вони діють на основі відповідних нормативно-правових актів (в Україні це Закон «Про банки та банківську діяльність»), але без ліцензії, що дає право на діяльність, притаманну лише банківським установам. Небанківські установи в Україні не мають права приймати депозитні вклади та вести поточні рахунки клієнтів згідно із Законом «Про банки і банківську діяльність»	Не враховано юридичний статус юридичної особи, внесення до державного реєстру фінансових установ, неврахування можливості залучення вкладів КС, отримання ліцензій на діяльність від Нацкомфінпослуг та НБУ(переказ коштів, обмін валют тощо).
В. Левченко [350, с. 20]	НФУ – юридичні особи, які відповідно до Законодавства не є банками і які внесені до Державного реєстру фінансових установ у порядку, визначеному законодавством України.	Продубльовано положення Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»
Є. Поліщук [514, с. 3]	НФУ – вузькоспеціалізовані фінансові посередники, які або акумулюють, конвертують та направляють вільні грошові ресурси суб'єктів господарювання в інвестиційні процеси з метою досягнення комерційного або іншого ефекту, або збереження вартості грошей в часі.	Обмежено коло учасників тільки суб'єктами господарювання. Не враховано існування таких установ, що не здійснюють акумуляцію та розміщення вільних коштів фізичних та юридичних осіб (ломбарди) чи надають послуги розрахунково-касового характеру, обміну валют та ін. (фінансові компанії).
О. Сідельник [619, с. 8]	НФУ – це професійні учасники ринку фінансових послуг, що спеціалізуються з надання однієї або кількох фінансових послуг окремому сегменту клієнтів шляхом акумуляції та розміщення тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб на фінансовому ринку.	Не враховано існування таких установ, що не здійснюють акумуляцію та розміщення вільних коштів фізичних та юридичних осіб (ломбарди), чи надають послуги рахунково-касового характеру, обміну валют та ін. (фін. компанії).
В. Черней [712, с. 73]	НФУ – це фінансова установа, яка відповідно до законодавства України надає фінансові послуги та має право здійснювати окремі банківські операції. Допустиму сукупність банківських операцій для небанківських фінансових установ встановлює НБУ.	Обмежено перелік небанківських установ тільки кредитними установами і не враховано СК, НПФ тощо.
Про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем [530]	НФУ – юридична особа, яка внесена до відповідного державного реєстру фінансових установ та отримала згідно із законодавством України право здійснювати переказ коштів у національній та іноземній валютах	Враховує тільки ті установи, що здійснюють переказ коштів у національній та іноземній валюті.
Положення про порядок надання НФУ генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій [533]	НФУ є юридичною особою, яка відповідно до законодавства України не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України	Тип установи визначається тільки за належністю – банківська чи небанківська установа.

Продовження таблиці 1.1

Автор/джерело	Визначення	Що не враховано
Положення про порядок надання НФУ, національному оператору поштового зв'язку генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій [531]	НФУ – юридична особа, яка відповідно до законодавства України не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг та яку віднесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України	Не враховано функціонування пайових інвестиційних фондів, які не є юридичними особами.
Про затвердження Положення про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківськими установами [532]	НФУ – фінансова установа, що надає винятково фінансові послуги і може виконувати окремі банківські операції	Коло установ обмежено переліком послуг, що характеризують банківські послуги.

З табл. 1.1. випливає, що переважна більшість дефініцій акцентує увагу на законодавчому визначенні переліку операцій, що можуть здійснювати НФУ, і не враховує економічну природу та особливості надання послуг. Враховуючи різні дефініції науковців та законодавців стосовно терміну НФУ, слід наголосити на об'єктивній потребі їх систематизації та формуванні комплексного визначення терміну. Для цього використано контент-аналіз, метою якого є пошук процедур, що сприяють виявленню ознак досліджуваних явищ і характеристик, вимірюванню їх і відтак тотожній інтерпретації. У табл. 1.2 виокремлено складові компоненти поняття «небанківська фінансова установа».

Таблиця 1.2

Компоненти дефініцій поняття «небанківська фінансова установа»

Автор (джерело)	Дефініція	Навантаженість
Американський тлумачний словник [873]	Комерційна установа (юридична особа)	0,5
	Надання подібно банкам послуги	0,5
Л. Баланюк [19, с. 48]	Вид фінансово-кредитних установ	0,5
	Складова фінансово-кредитної системи	0,5
В. Черней [712, с. 73]	Фінансова установа	0,5
	Надає фінпослуги та окремі банківські операції	0,5
О. Гладчук [138, с. 7]	Сукупність інститутів небанківського сектора	0,33
	Надання вузькоспеціалізованих фінансових послуг	0,33
	Для задоволення потреб у фінансових ресурсах домогосподарств та суб'єктів господарювання	0,33
О. Дорош [176, с. 8]	Спеціалізовані фінансові посередники	0,33
	Акумулюють вільні кошти і розміщують на фінринку	0,33
	Для отримання прибутку чи збереження реальної вартості	0,33
	Надає одну або кілька фінансових послуг	0,33
	Внесена до державного реєстру фінансових установ	0,33
І. Каракулова [265, с. 6]	Юридичні особи	0,25
	Діють на ринку фінансових послуг	0,25
	Задовольняють потреби споживачів через надання специфічних послуг	0,25
	Для отримання прибутку	0,25

Продовження таблиці 1.2

Автор (джерело)	Дефініція	Навантаженість
П. Литвин [352, с. 212]	Заклади (юридичні особи), що не є банками	0,5
	Здійснюють фінансові операції	0,5
В. Левченко [350, с. 20]	Юридичні особи, що не є банками	0,5
	Внесені до державного реєстру фінансових установ	0,5
Є. Поліщук [514, с. 3]	Спеціалізовані фінансові посередники	0,33
	Акумулюють, конвертують та направляють вільні ресурси	0,33
	Отримання комерційного ефекту чи збереження вартості грошей в часі	0,33
О. Сідельник [619, с. 8]	Профучасники ринку фінпослуг	0,33
	Спеціалізуються з надання однієї чи кількох фінпослуг	0,33
	Акумулюють та розміщують тимчасово вільні кошти	0,33
Положення про порядок надання небанківськими фінансовими установами генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій [533]	Юридична особа, що не є банком	0,33
	Надає одну або кілька фінпослуг	0,33
	Внесено до реєстру фінансових установ	0,33
Положення про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам [532]	Фінансова установа	0,5
	Надає винятково фінансові послуги і може виконувати окремі банківські операції	0,5
Про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем [530]	Юридична особа	0,5
	Внесена до відповідного державного реєстру фінустанов	0,5
Положення про порядок надання НФУ, національному оператору поштового зв'язку генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій [531]	Юридична особа, що не є банком	0,33

Визначення навантаженості у табл. 1.2 для кожної з дефініцій є результатом виокремлення базових (ключових) ознак, які містяться у визначеннях – сумарне значення складових повинно становити 1. Загальне навантаження на компоненти в понятті «небанківська фінансова установа» подано у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Навантаження компонентів поняття «небанківська фінансова установа»

Компоненти	Навантаження
Характеристика суб'єктів економічних відносин (організаційно-правової форми господарювання)	4,74
Характеристика здійснюваних операцій	3,32
Належність до певного встановленого державою переліку (реєстру)	1,66
Характеристика призначення НФУ в економіці (акумуляція та розміщення вільних коштів)	1,57
Характеристика мети діяльності НФУ (отримання прибутку чи збереження вартості грошей в часі)	0,91
Специфічна роль на ринках фінансових послуг	0,99
Сукупність інститутів небанківського сектору	0,58

На підставі проведення контент-аналізу поняття «небанківські фінансові установи» (табл. 1.3) зроблено висновок, що НФУ – це сукупність суб'єктів економічних відносин (4,74), що є посередниками на ринках фінансових послуг (0,99), внесені до відповідного державного реєстру (1,66), надають фінансові послуги розрахункового, інвестиційного, депозитного, кредитного, страхового характеру (3,32), акумулюють власні та/чи залучені кошти фізичних і юридичних осіб (1,57), здійснюючи прибуткову чи неприбуткову фінансову діяльність для збереження вартості грошей в часі (0,91).

На основі досліджень [19; 401; 426; 512; 700; 712] щодо особливостей проведення небанківських фінансових послуг здійснено класифікацію небанківських установ (рис. 1.2).

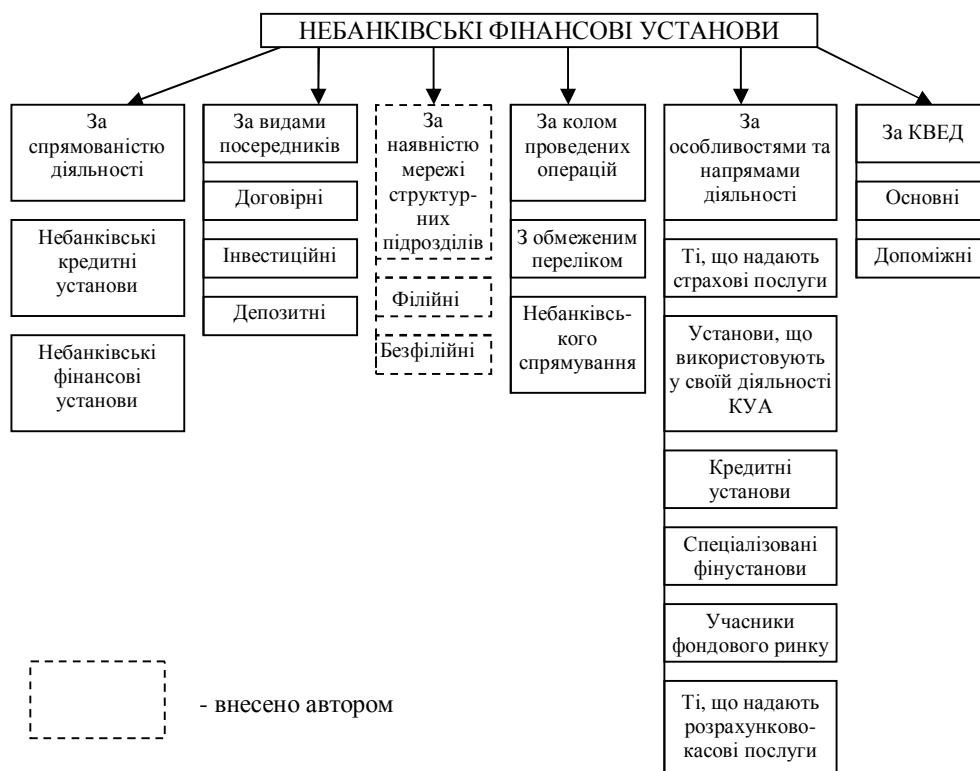

Рис. 1.2. Класифікація небанківських фінансових установ

На рис. 1.2. існуючі класифікаційні ознаки НФУ розширено ознакою наявності мережі структурних підрозділів. Необхідність такого розширення пов'язане з підвищеними ризиками, що витікають із функціонування таких установ, і внаслідок цього – підвищеними законодавчими вимогами (особливо це стосується діяльності

КС [588]). Присутність НФУ у регіонах через мережу структурних підрозділів, окрім позитивних сторін, до яких слід віднести поширення фінансових послуг, формування додаткових джерел фінансових ресурсів НФУ, підвищення зайнятості населення тощо, має і певні негативні аспекти, зазначені у п.п. 1.3 дисертації.

Виділення філійних НФУ на рис. 1.2. підтверджується існуванням структурних підрозділів чотирьох типів: дирекцій, філій, представництв та відділень. Їх створення регламентоване ГКУ [146], причому вони не мають статусу юридичної особи і діють на основі положення про них. Згідно зі ст. 55 ГКУ, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності, є суб'єктами господарювання. Відповідно до ст. 132 ГКУ [146] відокремлені підрозділи (структурні одиниці) господарських організацій визнаються суб'єктами господарювання, що здійснюють свою діяльність від імені цих господарських організацій без статусу юридичної особи. Відокремленими підрозділами (структурними одиницями) є філії, представництва, відділення та інші структурні підрозділи, що наділяються частиною майна господарських організацій, здійснюючи щодо цього майна право оперативного використання чи інше речове право, передбачене законом. Вони можуть мати рахунок (рахунки) в установах банку. Філії, представництва та інші відокремлені підрозділи певної господарської організації діють на підставі положення, затвердженого цією господарською організацією [74, с. 61]. У ст. 95 ЦКУ [708] зазначено, що філією є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює всі або частину її функцій. У цій же статті зазначено, що представництвом є відокремлений підрозділ юридичної особи, що розташований поза її місцезнаходженням та здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи [74, с. 61]. Законодавством України не регламентовано поняття дирекції, проте, на думку автора, його використовують для встановлення певної ланки в управлінській вертикалі підприємства. Дирекції є безбалансовими підрозділами страховика. Як правило, їх створюють національні установи, присутні у більшості регіонів України, причому їхня присутність у певному регіоні курується саме

конкретною регіональною дирекцією. Дирекціям (регіональним дирекціям), як правило, безпосередньо підпорядковані інші філії, відділення, представництва цього регіону. Хоча сьогоднішня практика надає приклади існування незалежних від дирекцій установ у певному регіоні, причому філія безпосередньо підконтрольна та підзвітна центральному офісу компанії [74, с. 61]. Відмінності статусу структурних підрозділів НФУ при створенні мережі структурних підрозділів суттєво впливають на свободу прийняття керівниками рішень на місцях, можливості оперативно згладжувати виникаючі проблеми, а також на подальший розвиток НФУ.

З огляду на особливості, притаманні НФУ, виникає необхідність відображення їх місця на відповідних ринках фінансових послуг. Процес купівлі-продажу будь-якого товару чи послуги (в т.ч. і небанківської) здійснюється на ринку. Ринки фінансових послуг – сфера діяльності учасників цих ринків з метою надання та споживання певних фінансових послуг [209]. За визначенням О. Вільямсона, це арена (місце), де незалежні сторони вступають у відносини обміну [668, с. 165]. Ринки фінансових послуг характеризуються дуалізмом своєї природи. З одного боку, вони виступають як сукупність відносин, що виникають через задоволення економічних потреб споживачів та всього суспільства, а з іншого, є сукупністю послуг із залучення та розміщення грошових коштів фізичних та юридичних осіб. Визначенню поняття ринку фінансових послуг приділяла увагу низка іноземних та вітчизняних науковців. Частина з них [700] ототожнює ринок фінансових послуг із фінансовим ринком. На їх думку, фінансовий ринок (ринок фінансових послуг) – це загальна назва тих ринків, на яких виявляються попит і пропозиція на різні фінансові активи (фінансові послуги), це сукупність усіх фінансових активів країни, що є сферою реалізації фінансових активів і фінансових відносин між продавцями і покупцями цих активів [700].

Історія розвитку фінансової науки свідчить про першопочаткове використання поняття фінансового ринку, що обмежувало розуміння процесів, пов'язаних з рухом капіталу. Фінансовий ринок відіграє основну роль у трансформації грошових коштів у грошовий капітал. Глобалізація економічних відносин, поява нових видів та способів такого перетворення привели до появи особливих видів професійної

діяльності, спрямованих на задоволення потреб власників капіталу, і фінансових послуг, за чим слідувала поява відповідного ринку.

Часте ототожнення науковцями цих двох термінів пов'язане з тим, що учасники обох ринків більшою мірою збігаються. Принципова відмінність між категоріями відмічається стосовно об'єкта фінансових відносин. На фінансовому ринку ним виступають фінансові активи, тобто цінні папери, боргові зобов'язання, грошові кошти, права вимоги боргу, що не належать до цінних паперів. На ринку фінансових послуг об'єктом відносин є фінансові послуги, що надаються юридичним чи фізичним особами, а також операції з фінансовими активами, здійснювані на користь третіх осіб. Об'єкт фінансової послуги приводить до виникнення останньої, тобто ним можуть виступати цінні папери, страховий поліс, безготівкові розрахунки, банківські кредити тощо. Суб'єктами ринків фінансових послуг є його учасники – споживачі фінансових послуг, з одного боку, та фінансові установи – надавачі фінансової послуги, з другого [94].

Науковець О. Шевчук дає власне трактування ринку фінансових послуг, під яким розуміє сукупність імперативних правовідносин у сфері регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ органами державної влади та місцевого самоврядування, з метою забезпечення належних умов для здійснення фінансових операцій, отримання прибутку, захисту майнових інтересів вкладників та створення сприятливого інвестиційного клімату [712, с. 32]. Однак таке визначення містить ряд неточностей. По-перше, автор акцентує увагу на правовідносинах, що піддаються регулюванню органами місцевого самоврядування, проте сьогодні останні позбавлені будь-яких прав стосовно прямого, чи непрямого регулювання діяльності фінансових установ. По-друге, на ринках фінансових послуг існують фінансові установи, діяльність яких не спрямована на отримання прибутку (кредитні кооперативи, недержавні пенсійні фонди), тому виокремлення прибуткового характеру діяльності фінансових установ є обмеженим. На думку здобувача, у визначенні слід використати термін «економічна діяльність» з метою уникнення подальших непорозумінь. По-третє, дефініція автора замикається на однині використання терміну, що не корелює із природою ринків фінансових послуг, що

охоплюють відповідні сегменти фінансового ринку і створюють, власне, окремі ринки. Загалом дефініція розкриває ринок фінансових послуг через призму правового регулювання цього терміну.

Вітчизняні науковці Л.М. Горбач та О.Б. Каун під ринком фінансових послуг розуміють економічні відносини, що виникають між фінансовими посередниками та іншими економічними агентами з приводу розподілу фінансових ресурсів, купівлі-продажу тимчасово вільних грошових коштів і цінних паперів [145, с. 20]. У своїй праці автори виокремлюють у структурі ринку фінансових послуг ще дев'ять інших ринків, що, на думку здобувача, є складовими саме фінансового ринку. Цю думку автора підтверджує і вітчизняний науковець І. Школьник, яка ринок фінансових послуг виділяє у структурі фінансового ринку [726; 521]. До фінансового ринку вона відносить ринок грошей, ринок кредитних ресурсів, ринок цінних паперів та ринок фінансових послуг. Отже, частина науковців визначає фінансовий ринок як ланку фінансової системи, що використовує фонди та фінансові ресурси у випадках, коли інші ланки зазначеної системи не можуть ефективно діяти, а ринок фінансових послуг є складовою цього ринку [658; 726].

Протилежної думки стосовно розмежування фінансового ринку та ринку фінансових послуг дотримується Є. Бондаренко [99]. На його думку ринок фінансових послуг є більш широкою категорією, що включає в себе фінансовий ринок, основне завдання якого полягає в акумуляції коштів та їх трансформації в потужні інвестиційні ресурси [99, с. 36]. Науковець вважає, що учасниками фінансового ринку є фінансові установи, банки, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди та інвестиційні фонди (компанії). На думку дисертанта, Є. Бондаренком при виокремленні надавачів фінансових послуг недоречно виділено в окрему групу фінансові установи поряд із банками, ломбардами, страховиками тощо, адже фінансова установа – юридична особа, яка надає одну чи кілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку [209].

Дефініцію ринків фінансових послуг найбільш точно та однозначно дано в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [209]. Саме в цьому законодавчому акті використано та вибрано множинний словотвір, і під ринками фінансових послуг законодавчо визначено сферу діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг [209]. Законодавство до ринків фінансових послуг відносить професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операції з цінними паперами та інші види ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Критики такого визначення [629, с. 154] піддають сумніву чіткість дефініції, вказуючи на її абстрактність, і посилаючись на те, що поняття «сфери» вказує на межі предметного розширення діяльності учасників ринків фінансових послуг, тобто того, що вони здійснюють. Ринки фінансових послуг охоплюють правовідносини, що встановлюються між учасниками ринків фінансових послуг, виникнення, розвиток та припинення яких визначається безпосередньо фінансовою послугою. Слід погодитися з думкою [629, с. 155], що фінансовий ринок є складним та багатовимірним формуванням, що охоплює широку сукупність окремих сфер та сегментів національної економіки і має складну структурну будову, між тим ринки фінансових послуг виступають окремими сегментами фінансової системи і не можуть розглядатися як складові фінансового ринку.

Узагальнюючи підходи до розуміння категорій «фінансовий ринок» та «ринки фінансових послуг», можна стверджувати, що різниця між цими поняттями міститься у завданнях та функціях, які вони реалізують, а також у об'єктах та суб'єктах економічних відносин. Суб'єкти обох категорій збігаються, однак виконують різні функції і постають у різних іпостасях – суб'єкти ринків фінансових послуг виконують роль посередників на фінансовому ринку для здійснення фінансових операцій з метою задоволення потреб своїх клієнтів. Об'єктами фінансового ринку є фінансові активи, а об'єктом ринку фінансових послуг – фінансові послуги як інструменти задоволення потреб споживачів таких послуг.

Узагальнюючи напрацювання науковців [99; 726], можна встановити взаємозалежність наведених вище термінів, що представлено на рис. 1.3.

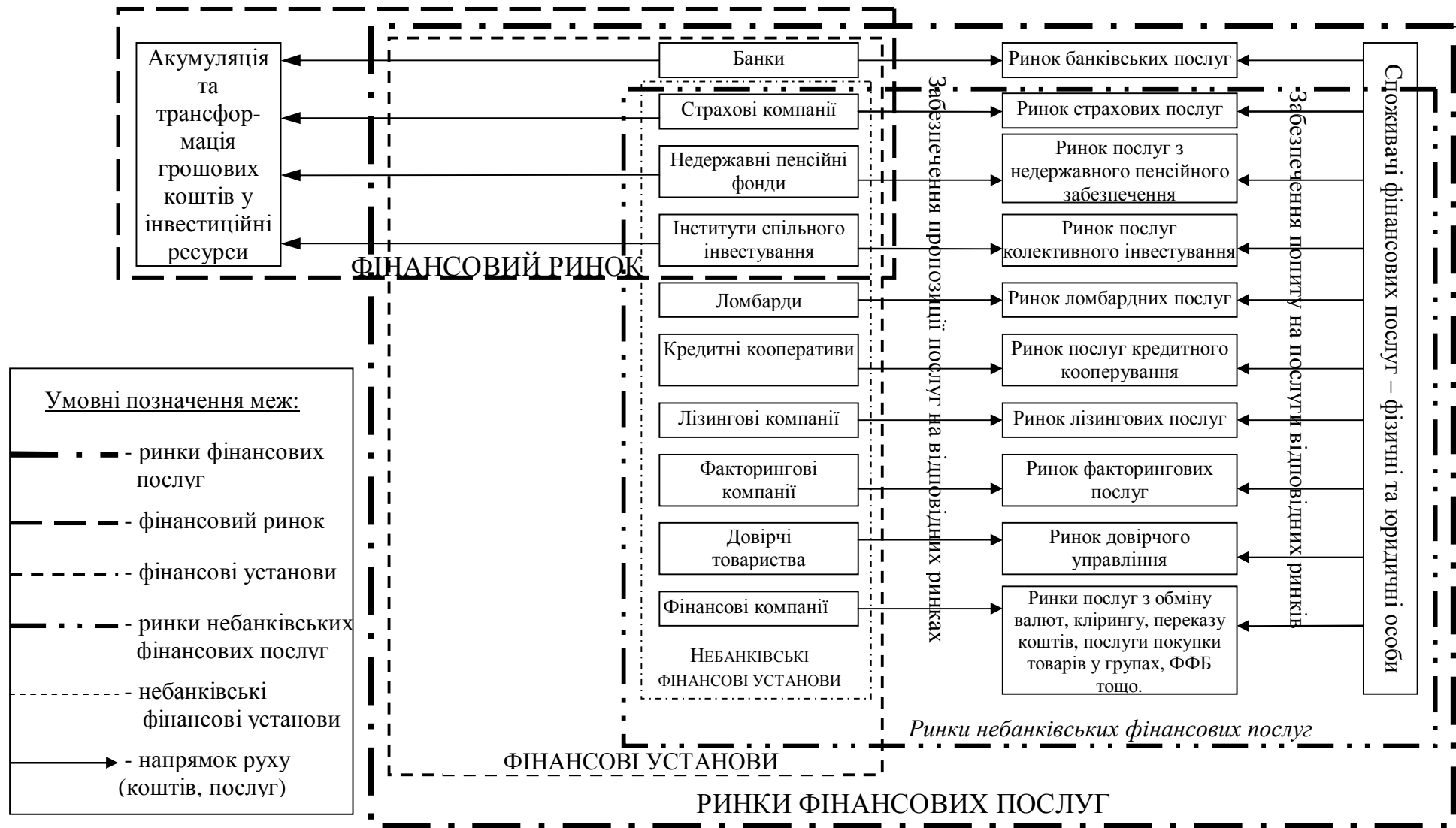

Рис. 1.3. Місце ринків небанківських фінансових послуг у системі функціонування фінансового ринку та ринків фінансових послуг

Дискусійним є твердження В. Левченко [350, с. 35] щодо виконання ринками НФП загальноекономічних та загальноринкових функцій, адже із семи перелічених функцій п'ять (одна загальноринкова функція – посередництво між продавцем та покупцем товарів – та всі чотири загальноекономічні – мобілізація, розподіл, прискорення та використання акумульованого капіталу) є функціями фінансового ринку. Формування ринкових цін є характеристикою ринків НФП та ринків фінансових послуг у цілому.

Основна різниця між ринками НФП та фінансовим ринком полягає у: 1) множинному характері ринків НФП, на яких здійснюється купівля-продаж послуг специфічного характеру зі встановленням їх ціни, на відміну від фінансового ринку, на якому здійснюється акумуляція всіх вільних фінансових ресурсів у вигляді фінансових активів; 2) відсутності з боку ринків НФП впливу на загальну грошову масу в державі, на відміну від фінансового ринку, що забезпечує такий вплив через дію механізму грошового мультиплікування; 3) безпосередній участі клієнтів на ринках НФП у ринкових процесах, внаслідок чого на них поширюється законодавство із захисту порушених прав як споживачів; 4) тому, що на фінансовому ринку банки, СК, НПФ та ІСІ виступають у ролі фінансових посередників між власниками тимчасово вільних коштів та тими, що мають потребу в них, а на ринках НФП НФУ виступають безпосередніми надавачами фінансових послуг [59, с. 38].

З рис. 1.3 випливає, що ринки НФП – це економічні відносини, що об'єднують інтереси носіїв попиту (споживачів фінансових послуг) і пропозиції (небанківських фінансових установ) на НФП. Тобто ринки небанківських фінансових послуг відображають конкретні форми організації руху фінансових ресурсів. Надавачами цих послуг є небанківські фінансові установи, що забезпечують пропозицію цих послуг на ринках, а клієнтами – фізичні та юридичні особи, що формують попит на них. Для глибшого розуміння економічних процесів, що характеризують ринки НФП, необхідно розглянути особливості функціонування базових інститутів на цих ринках. Теоретичним підґрунтям цього виступатиме інституційна теорія.

1.2. Поняття інституту з позиції інституційної теорії

Теорія інституціоналізму бере свій початок з кінця XIX-початку XX ст. і пов'язана з науковими доробками ранніх інституціоналістів – Т. Веблена [112], У. Гамільтона [820], У. Мітчелла [381] та Дж. Коммонса [780]. Раннім інституціоналістам була притаманна ідея об'єднання економічних та неекономічних проблем і вирішення останніх за допомогою втручання держави. Поняття «інституціоналізм» вперше уведено в науковий обіг У. Гамільтоном у 1918 р. на засіданні Американської економічної асоціації [417, с. 68].

Використання поняття «інститут» у різних сферах життя викликає полеміку навколо нього між представниками різних галузей знань. В юриспруденції інститутом виступають норми, в неоінституціоналізмі – правила, в інших сферах – організація. Видатний соціолог Е. Дюркгейм [181] інститутами вважав всі вірування, форми поведінки, встановлені групою людей, а соціологію – наукою про інститути, їх генезис та функціонування.

Різноманітність трактування цього поняття відмічається навіть у межах самої школи інституціоналізму, що виступає основою їх вчення. Це, в першу чергу, пов'язано з методологічним та теоретичним різноманіттям традиційного напрямку та неоінституціоналізму – неоінституціоналісти використовують неокласичну методологію, а традиційні інституціоналісти – методологію німецької класичної школи з елементами марксистської політекономії [174, с. 46-48]. У табл. 1.4 на основі [174] здійснено порівняння основних положень різних шкіл інституціоналізму.

Відмінності між існуючими напрямками школи інституціоналізму полягають у такому:

1. Представники традиційного інституціоналізму досліджували економічні явища і вирішували економічні проблеми за методами суспільних наук – політології та права, в той час як неоінституціоналісти почали досліджувати політологічні та правові проблеми методами сучасної економіки, широко використовуючи математичні методи.

Порівняння базових положень традиційної та неоінституційної шкіл інституціоналізму

Елемент для порівняння	Неоінституціоналізм	Традиційний інституціоналізм
Представники	Р. Коуз, Д. Норт, А. Алчіан, К. Менар, М. Олсон, Р. Познер, Г. Демсец, Дж. Б'юкенен, Дж. Белл, Г. Беккер, Т. Шульц, О. Вільямсон	Дж. Ходжсон, Р. Нельсон, С. Вінтер, Г. Мюрдаль, Я. Тінберген, Е. Остром
Використовувана модель	Статична (рівновага за Парето)	Динамічна (рівновага Неша)
Методологія якої школи використовується	Неокласична школа (методи мікроекономіки та теорії ігор)	Німецька історична школа
Методи	Дедуктивний	Індуктивний
Напрямок руху	Від економіки до політики та права	Від права та політики до економіки
Фокус уваги	Незалежний індивід	Колективна дія
Використовувані природничі наукові аналогії	Ньютонова фізика	Еволюційна біологія
Поняття інституту	Інститут — це набір правил і систем обмежень («бінарне» визначення)	Інститут – це звичний спосіб мислення, підтримуваний суспільством чи окремими його представниками, сформованого з досвіду історичного розвитку

2. Традиційні інституціоналісти у своїх дослідженнях надавали перевагу індуктивному методу, рухаючись від часткового до загального, а неоінституціоналісти – навпаки, використовуючи індуктивний метод, рухались від загальних економічних принципів для пояснення конкретних явищ економічного та суспільного життя.

3. Представники школи традиційного інституціоналізму у захисті інтересів конкретного економічного агента вирішальну роль відводили колективам (профспілкам та державі), а неоінституціоналісти – конкретному незалежному економічному агенту, який спроможний самостійно визначити свою участь у певному колективі, залежно від своїх уподобань.

4. Для неоінституціоналізму інститути є важливими з точки зору пояснення поведінки економічних агентів, що й впливає з класифікації варіантів виникнення нестандартних форм контракції О. Вільямсоном [667, с. 55]. Тобто дослідження різних інституційних альтернатив дає можливість визначити коло проблем, що виникають зі створенням, відмиранням та зміною інститутів різних рівнів.

5. У межах неоінституціоналізму інститути розглядаються як фактори, що

впливають на рішення економічних суб'єктів. Інститути у вигляді набору правил та норм не визначають повністю поведінку людини, а лише обмежують набір альтернатив, з яких індивід може вибирати залежно від своїх цілей. Тобто інститути виступають як інструменти раціоналізації інтересів господарюючих суб'єктів.

Суттєве зміщення акцентів у методах дослідження неоінституціоналізму відмічається Г. Саймоном, який вважає, що по мірі експансії економічної теорії за межі її ключових сфер інтересів – теорії ціни, пов'язаної кількістю товару та масою грошей в обігу, – в ній спостерігаються суттєві зміни. На його думку відбувається зміщення від суто кількісного аналізу, де центральне місце відводиться рівновазі граничних величин, у напрямі більш якісного інституціонального аналізу, де протиставляються дискретні альтернативні структури [609, с. 23].

Базове поняття «інститут» у науковому обігу з'явилося у XVII ст. Т. Гоббс [140] розглядав інститути як результат укладення соціального контракту між людьми. Д. Юм [737] особливу увагу звертав на такі інститути, як право та власність, однак підкреслював спонтанний порядок їх формування через повторення успішних взаємозв'язків між людьми. Г. Спенсер [632] розглядав процес еволюційного розвитку інститутів на основі механізму соціальної селекції [484, с. 5]. А. Сміт підкреслював позитивні сторони інститутів природного відбору в процесі дії ринкового механізму, оскільки неефективні підприємства зникають, а їх місце займають ефективно діючі [484, с. 5].

У наукових концепціях ранніх інституціоналістів розрізняються поняття «інституція» та «інститут». Семантичний аналіз походження терміну, здійснений науковцем Е. Майбурдом [361, с. 496], доводить, що «інституціоналізм» походить від понять «інституція» (звичай, заведений порядок) та «інститут» (порядок, закріплений у формі закону або установи) [262, с. 52]. Обидва терміни часто ототожнюються. Необхідно відмітити, що українською мовою термін був запозичений, він використовується і сьогодні, викликаючи певну неузгодженість щодо свого застосування серед широкого кола науковців.

Засадничий для економічного інституціоналізму термін «institution» у 1970-1980 рр. перекладали на російську і як інституція (В. Афанасьєв), і як інститут

(С. Сорокіна) [262, с. 53]. Але найбільшого поширення набув саме другий, неточний варіант перекладу, оскільки він використаний у першому російськомовному виданні класичної праці Т. Веблена «Теорія бездіяльного класу» (1984). Як наголошено в передмові до цієї книги, розмежування понять інституції й інституту є досить умовним, оскільки в концепціях інституціоналістів вони мають надзвичайно широкий і розмитий зміст. На підставі цього висновку інституції в тексті Т. Веблена стали інститутами. Підхід С. Сорокіної закріпився як традиція і згодом відбився в перекладах праць Д. Норта, Т. Еггертссона, Дж. Ходжсона та ін., в оригіналі присвячених саме інституціям (institutions), а не інститутам (institutes). Наукові редактори російського перекладу фундаментальної праці Е. Фуруботна і Р. Ріхтера, критикуючи поширену неузгодженість позицій теоретиків інституціоналізму і перекладачів спеціальної літератури, також не встояли під тиском стереотипів і винесли в назву книги слово «інститутути» замість «інституції» [262, с. 53].

На основі інституцій виникають інститутути. Саме інституції виступали об'єктом досліджень інституціоналістів. Етимологічно слово «інститут» (від лат. institutum) означає встановлення, установу й організацію, за допомоги яких інституції реалізуються, тобто здійснюються ці специфічні суспільні функції або їх навчають, передають їх новим агентам [262, с. 60].

Енциклопедичні видання визначають інститут як елемент соціальної структури, форму організації та регулювання суспільного життя. Інститутами здійснюється впорядкування відносин між людьми, їх діяльність та поведінка в суспільстві, забезпечується стійкість суспільного життя [97, с. 313].

Внаслідок використання інституціоналістами методів інших галузей наук, нині відсутні єдині підходи до розуміння поняття «інститут». Слід зазначити, що в книзі Т. Веблена [112] також відмічається певна неузгодженість у використанні цього терміну. Через такі неоднозначності виникла потреба розглядати це поняття більш широко, що привело до появи у 70-90-х рр. ХХ ст. школи неоінституціоналізму, визначними представниками якої є О. Вільямсон, Р. Коуз, Д. Норт та ін. У широкому розумінні під інститутом розуміють: соціальну організацію, що через традицію чи звичай або законодавче обмеження веде до

формування довгострокових стійких форм поведінки; розроблені людьми обмеження і фактори примусу, структуруючи їх взаємодію; створені людьми рамки поведінки, що структурують політичні, економічні та соціальні взаємодії; «правила гри» в суспільстві [1, с. 10]. Д. Норт під інститутом розуміє «правила гри» в суспільстві, що встановлюють взаємовідносини між людьми і систематизують стимули обміну в усіх його сферах – соціальній, політичній чи економічній [415, с. 17]. Науковці Дж. Греневерген, К. Пітеліс та С.-Е. Сйостранд вважають інститути суспільними благами, якими щоденно та скрізь користуються індивідууми і які визначним чином характеризуються своєю винятковістю. Інститути спрощують процес обміну і є невід’ємною частиною процесу прийняття рішень [816, с. 19].

Незважаючи на кілька варіантів співвіднесення досліджуваних понять (використання їх як синонімів, використання як різних за своєю сутністю, використання одного з них), на думку В. Вольчик, понятійний поділ інститутів та інституцій є надлишковим, приводячи до множення сутностей [125]. Це породжує необхідність уніфікації сутностей і використання єдиного терміну, що містить необхідне змістове наповнення. Враховуючи різноманітні підходи науковців до терміну «інститут», існує потреба їх узагальнення та формування комплексного його визначення, що лягатиме в основу подальших досліджень. Для цього згруповано дефініції науковців, що подано у табл. 1.5. З табл. 1.5 випливає, що нині не існує єдності у трактуванні зазначеного поняття. У зв’язку з цим для забезпечення коректності проведення наукового дослідження при визначенні поняття інституту необхідно врахувати наукову позицію В.В. Зотова, В.Ф. Преснякова та В.О. Розенталя [247], які під економічними інститутами розуміють суспільно визнані функціонально-організаційні форми колективної економічної діяльності, через які реалізуються системні функції економіки [247, с. 10]. До економічних інститутів вони відносять [247, с. 10]: інститути, фірми, домогосподарства, організації, інститути ринку, фінансово-кредитної та бюджетної сфер та ін., що реалізують трансакційну функцію економіки.

Інститути, доповнюючи один одного, формують єдиний неподільний інституційний простір – інституційну систему, під якою слід розуміти сукупність закономірно пов’язаних елементів один з одним, що складають єдине ціле.

Визначення «інституту» різними науковцями

Джерело	Визначення
АА. Аузан [251, с. 23]	Інститут – це сукупність, що складається з правил чи кількох правил і зовнішнього механізму примусу індивідуумів до виконання цих правил.
Д. Норт [415, с. 307]	Інститут – формальні правила, неформальні обмеження і способи забезпечення дієвості обмежень.
Дж. Греневерген, К. Пітеліс та С. Сйостранд [816, с. 19]	Інститути – суспільні блага, якими щоденно та скрізь користуються індивідууми, що визначним чином характеризуються своєю винятковістю, спрощуючи процес обміну і є невід’ємною частиною процесу прийняття рішень.
В.В. Шапкін [721, с. 59]	Інститути – складні конфігурації, які формують статусно-рольову структуру суспільства.
К. Маркс [371, с. 493]	Інститути – різні суспільні функції або способи життєдіяльності, що змінюють один одного.
Г. Клейнер [276, с. 7]	Інститути – впливають на поведінку соціальних агентів, будучи в основі прийняття дійсності останніми і створюючи обмеження чи стимули для соціальних дій, а також привід і можливості для них.
У. Ніл [850, с. 402]	Інститути – регулярна, запрограмована поведінка людей в суспільстві, а також цінності, асоціюючи з цими регулярностями.
Е. Дюркгейм [181]	Інститутами є всі вірування, форми поведінки, встановлені групою людей.
Дж. Коммонс [780, с. 650]	Інститут – колективна дія з контролю, звільнення, і розширення індивідуальної дії.
У. Мітчелл [381, с. 21]	Інститути - переважаючі й найбільш стандартизовані суспільні звички.
О. Вільямсон [668, с. 144]	Інститути – механізми управління контрактними відносинами.
Т. Еггертсон [734, с. 5]	Інститути – стійкі системи суспільних правил і звичаїв, які структурують соціальні взаємодії.
М. Аокі [750, с. 6]	Інститут – характерна модель соціальної взаємодії, що самопідтримується, яка представлена значущими правилами, відомими агенту, та інкорпорована в систему агентських переконань щодо шляхів проведення «гри».
Дж. Ходжсон [701, с. 13]	Інститути – стійкі системи суспільних правил і звичаїв, які структурують соціальні взаємодії.
А. Гріф [814, с. 30]	Інститут – це система правил, переконань, норм і організацій, які разом генерують регулярність (соціальної) поведінки.
А. Чухно [719, с. 16]	Інститут – певні звички та звичаї, ментальний порядок у суспільстві, тобто неписані правила, що формуються «знизу» від макрорівня; а поняття інститут розглядають як процес закріплення звичаїв і звичок на макрорівні у формі права.
А. Ткач [661, с. 26]	Інститут – сукупність, що складається з правил і зовнішнього механізму примусу індивідів до виконання правил.
Д. Олсон і Дж. Марч [844, с. 948]	Інститути – відносно стабільна сукупність практик та правил, що визначають відповідну поведінку для певних груп акторів у певних ситуаціях.
Латинсько-російський словник [267, с. 261]	Інститут: 1) звичай, звичка, устрій створений постановою, порядок домашнього та суспільного устрою; 2) підприємство, починання, план; 3) настанова.
Словник сучасної англійської мови А. Хорнбі [706, с. 323]	1) те, що створено, встановлено або створюється, установлюється; наприклад, інститут звичаїв або правил; 2) установлений закон, звичай або практика, наприклад, клуб або співтовариство; 3) чоловік, що став відомий кожному завдяки довгому служінню справі; 4) (побудова організації) організація із благодійними цілями або для соціального захисту, наприклад, притулок для сиріт, будинок для людей похилого віку

Під інституційною системою необхідно розуміти сукупність нормативно-правової бази, системи державних органів та недержавних установ і організацій, механізм їх взаємодії з іншими учасниками системи в єдиному економічному просторі. В розвинутій інституційній системі інститути містять когерентний зв'язок. Цей зв'язок має ієрархічний вигляд, що веде до ускладнення процесів зміни інститутів по мірі зростання їх ієрархічного рангу, тобто місця в єдиній інституційній системі [98, с. 16].

Дія інститутів проявляється через виконувани ними функції. На думку Д. Норта [415], базовою функцією, виконуваною інститутами, є зменшення невизначеності середовища шляхом встановлення стійкої структури зв'язків між суб'єктами. Заслуговує на увагу наукова позиція Я. Кузьміна [345], який вирізняє два рівні дослідження функцій інститутів: функції конкретних інститутів та функції інституційного середовища. Функціями конкретних інститутів є координація, кооперація і розподіл витрат і вигод. Функція координації проявляється через формування певної ієрархічної структури при встановленні економічних зв'язків між суб'єктами відносин при здійсненні ними господарської діяльності, що потребує розподілу прав та обов'язків. Інститути координації на практиці існують у вигляді посадових інструкцій, сформованих неписаних правил поведінки. Функція кооперації спрямована на спрощення спільної діяльності шляхом зниження трансакційних витрат. Виразниками функції є мова, корпоративна культура, національна чи релігійна самовизначеність. Розподіл витрат і вигод проявляється шляхом існування інституту власності та їх перерозподілу між індивідуумами.

Рамкове регулювання як функція інституційного середовища сприяє генеруванню інститутами альтернативних варіантів поведінки, й у такий спосіб, спрощенню процесу вибору і зниженню трансакційних витрат з пошуку таких альтернативних варіантів. Функція забезпечення передбачуваності та стабільності сприяє підвищенню стійкості економічної діяльності. Іншою функцією інституційного середовища є функція забезпечення свободи та безпеки, що сприяє не тільки обмеженню діяльності інституту, але й санкціонуванню її. Найбільш

відомою функцією є функція мінімізації витрат та укладення угод, завдяки якій інститути забезпечують самовідтворення та розвиток [484, с. 10-11].

Науковець В. Шапкін виділяє такі функції [721, с. 59]: регулювання поведінки індивідуумів з метою зниження збитків, спричинених один одному, або їх компенсації; мінімізація зусиль для пошуку контрагентів і досягнення їх згоди шляхом формування передбачуваного та відносно безпечного середовища; передавання інформації і навчання, що забезпечує успадкування інституційних норм і правил; зниження невизначеності в умовах неповного доступу до інформації і стабілізація економічної інформації. На думку здобувача, таке виокремлення є невдалим, адже свідчить не про виконувані інститутами функції, а скоріш за все їх роль.

У зарубіжних наукових джерелах існують наукові праці, в яких здійснюється типологізація інститутів. Її метою є виділення інститутів в залежності від мети дослідження науковцями. Залежно від форми регламентації закордонні фахівці розрізняють формальні та неформальні інститути. Ця типологія класифікує інститути за природою правил, що лежать в основі інституту. Функціонування формальних інститутів засноване на чітко визначених, юридично закріплених приписах, інструкціях, розпорядженнях. Неформальним інститутам притаманна відсутність чіткої регламентації функцій, суспільних ролей, а також санкцій при порушенні норм поведінки. До неформальних інститутів дослідниками віднесено звички і традиції. Звичкою є таке правило поведінки домогосподарства, що ним використовується в щоденній господарській діяльності. Водночас акцентується увага на тому, що така поведінка характеризується раціональністю, тобто вона може бути відправною точкою ефективності з позиції економії витрат.

Перевагою формальних інститутів є регламентація правил взаємодії у вигляді законодавчих актів, усунення протиріч, що містяться в них, а також ризиків невиконання взятих на себе сторонами зобов'язань, протидія дискримінації [7, с. 144]. На думку Д. Норта, неформальні інститути фінансів сприяють економічному розвитку до певної межі, а в подальшому – формальні інститути створюють атмосферу довіри і можливості входження новим учасникам на ринок [415, с. 35].

Згідно з [98, с. 14], перевагами формальних інститутів є: формалізація правил, що дозволяє суб'єктам економіки заощаджувати на трансакційних витратах; 2) можливість вирішення проблеми безкоштовного використання благ частиною суспільства, витрати на створення яких рівномірно розподіляються на кожного члена суспільства; протидія дискримінації шляхом унеможливлення зловживань інсайдерами ринку.

Водночас навіть у найбільш розвинутих економіках поведінка людей більшою мірою визначається неписаними нормами, враховуючи, що формальні правила становлять невелику (хоча й суттєву) частину тієї сукупності обмежень, що виникають на шляху прийняття рішень економічними агентами [415, с. 33]. Відсутність неформальних інститутів, що об'єднують суспільство і формують основу для реалізації спільних інтересів, призводить до розділення суспільства, домінування ідеології споживацтва, меркантилізму, що негативно впливає на сучасну структуру споживання та форми її прояву в Україні.

Аналіз сучасних наукових джерел [102, с. 15-16], показав, що неформальні інститути є продовженням, розвитком і модифікацією формальних інститутів, соціально санкціонованими нормами поведінки, внутрішніми, обов'язковими для виконання стандартами поведінки. Роль неформальних інститутів виконує господарська етика, що підвищує рівень економічної координації ринку.

Інша класифікацією інститутів базується на рівнях економічних систем, в яких функціонує інститут. Виділяють [484, с. 11] мікро- та макроекономічні інститути. Мікроекономічні інститути присутні на окремих ринках, у фірмах та домогосподарствах, що являє собою мікроінституційний рівень дослідження, мезоекономічні – на рівні регіону, що є мезоінституційним рівнем дослідження, макро- та мегаекономічні – на рівні національної та глобальної економіки, що відповідають макро-, та мегаінституційним рівням дослідження. Внаслідок взаємозв'язку інститутів одночасно можуть діяти як мега-, макро-, так і мезо- та мікроекономічні інститути. Так, наприклад, на страхове підприємство впливають як макроекономічні інститути (екзогенний вплив), так і мікроекономічні, що є ендогенними стосовно підприємства.

На основі наведеного вище, автором виділено третю класифікаційну ознаку інститутів – джерело походження, до якого слід віднести екзогенні (зовнішні) та ендогенні (внутрішні) інститути. Для страхової компанії внутрішніми інститутами будуть такі, дія яких не виходить за межі підприємства (корпоративна культура, внутрішні виробничі процеси, внутрішні нормативні документи, посадові інструкції, ієрархічна структура та ін). Зовнішніми інститутами є ті, що формуються та функціонують безпосередньо з підприємством, однак діють переважно на зовнішніх агентів. До них відносять податкову та кредитну політики, механізми реалізації соціальної відповідальності. Вплив внутрішніх та зовнішніх інститутів на підприємство визнається рівноцінним, однак самі зовнішні інститути виникають під безпосередньою дією внутрішніх, тому при дослідженні функціонування підприємств першочергово слід досліджувати внутрішні інститути [484, с. 11].

Базовими економічними інститутами ринків НФП цього наукового дослідження на відповідних інституційних рівнях виступатимуть відповідні професійні учасники, споживачі, професійні об'єднання НФУ, органи державного регулювання та інфраструктурні учасники, які в цілому формують інституційну систему ринків НФП.

Інституціоналізм у сучасних умовах функціонування економічних відносин передбачає активну участь держави у формуванні конкурентного ринкового середовища, зокрема і на ринках НФП. Сучасна економічна політика держави в інституційній структурі ринкової економіки є неоднозначною, адже, з одного боку, при створенні суспільних благ знижується невизначеність та конфліктність інтересів, а з іншого – формування олігархічної системи відносин не тільки знижує ефективність розвитку, а й гальмує економічне зростання. Більшість науковців переконана, що держава, маючи відповідний широкий інструментарій, повинна активно впливати на функціонування інституційної системи, дбаючи про економічне зростання в цілому.

1.3. Інституційне середовище та чинники впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг

Базовим інститутом, що досліджується теорією інституціоналізму, є ринок, який становить сукупність учасників економічних відносин. Розглядаючи поняття інституту ринку, слід виділити дві необхідні умови для його існування, озвучені Я. Кузьміновим [345]. По-перше, кожен із суб'єктів має власні інтереси і визнає таке ж право інших суб'єктів, по-друге, він або зацікавлений у отриманні певного обмеженого в кількості блага, або має в розпорядженні надлишкову кількість, тому й зацікавлений в обміні на інші блага [345, с. 89]. Ринок є базовим інститутом інституційної матриці [345, с. 42]. Основна задача інституту ринку полягає у знаходженні ефективних способів організації обміну, що сприяють полегшенню здійснення ринкових операцій (у т.ч. передачу об'єктивної інформації). Незадовільне функціонування інституту ринку пов'язане здебільшого з невиконанням цих умов. Водночас ефективність функціонування ринку залежить ще й від тісноти співпраці економічних агентів (транспарентність, поінформованість, взаємна довіра тощо) [191, с. 47]. На думку Р. Коуза [332, с. 13], ринки є інститутами, що існують для спрощення обміну, тобто для зменшення витрат обміну. Представники школи «економічної конвенції» Л. Болтанські і Л. Тевено [768; 95] у своїх наукових працях виділяють складності взаємодії ринку з іншими інститутами, в основі яких вбачають внутрішні розбіжності в логіці обґрунтувань учасниками ринку. Вони звертають увагу на те, що часто учасники ринку не можуть дійти згоди навіть у тих випадках, коли ними використовуються єдина логіка мислення. Саме тому в багатьох випадках професійні учасники ринку не в змозі знайти спільну точку зору з органами державного регулювання.

У зв'язку з наведеним вище виникає необхідність удосконалення визначення ринків НФП, що враховує інституційні особливості їх функціонування. Під ринками небанківських фінансових послуг слід розуміти особливі форми організації руху фінансових ресурсів між учасниками економічних відносин, що виникають між ними з приводу купівлі-продажу НФП, визначають виникнення, розвиток та

припинення цих відносин і характеризуються особливою багаторівневою інституційною структурою, що забезпечує рух послуги від одного економічного суб'єкта до іншого.

Дослідники Р. Мертон [842; 843] та Р. Левін [838; 839] звернули увагу на важливість структури ринків фінансових послуг як інститутів, що значною мірою визначають темпи та якість розвитку ринків. У науковій роботі [787] здійснено визначення поняття структури ринків фінансових послуг, під яким слід розуміти сукупність фінансових інструментів (конкретно визначених послуг) ринків та інфраструктурних учасників, що функціонують в економіці [153, с. 11]. Структура ринків НФП, як ринкового утворення, є їх організаційною будовою, що створена за певною ознакою. Інституційну структуру розглядають як сукупність інститутів, що виконують певні функції і забезпечують ефективну взаємодію економічних суб'єктів [722, с. 32]. Нині не встановлено єдиного методу структуризації ринків фінансових послуг. У міжнародній практиці розвинених країн щодо структури ринків НФП використовують дві ознаки: часову та інституційну [186, с. 52]. У дисертації інституційна структура ринків НФП розглядається як сукупність окремих складових цих ринків, фінансових операцій, які здійснюються визначеними видами фінансових установ. Інституційна структура ринків НФП містить такі групи учасників (рис. 1.4).

1. Професійні учасники ринків НФП – надають послуги фінансового характеру та задовольняють попит з боку споживачів. Створюють пропозицію на ринках НФП.

2. Споживачі НФП – фізичні та юридичні особи, що мають потребу у відповідних небанківських фінансових послугах. Формують попит на НФП.

3. Об'єднання професійних учасників ринку – здійснюють частково і регулюючі функції, забезпечують дотримання своїми учасниками етичних норм поведінки, досудове врегулювання конфліктів, що виникають між споживачами та професійними учасниками тощо.

4. Інфраструктурні учасники ринків НФП – сукупність суб'єктів на ринку, що сприяють здійсненню операцій та посилюють дію ринкового механізму.

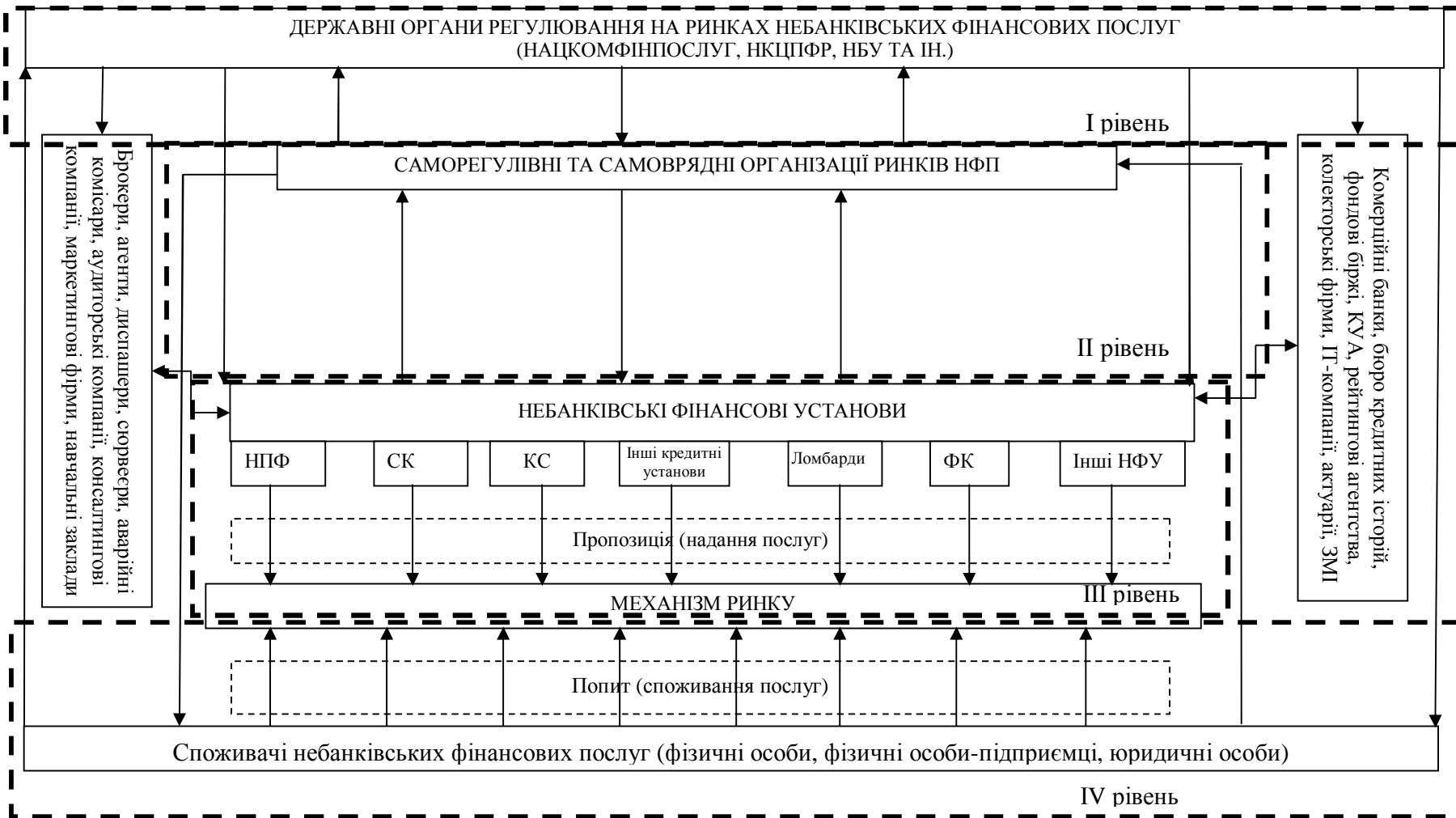

Рис. 1.4. Фрагментарне представлення інституційної структури ринків небанківських фінансових послуг України (сформовано автором)

5. Державні органи регулювання – проводять цілеспрямовані заходи забезпечення ефективного та безпечного функціонування ринків фінансових послуг шляхом виконання НФУ нормативів достатності капіталу та формування резервів для недопущення ризиків, що виникають при проведенні останніми своєї фінансово-господарської діяльності.

Кожен з елементів, що міститься на відповідному рівні наведеної структури, є інституційною одиницею ринку НФП. На нинішній час існує неоднозначність у понятті інституційної одиниці на ринках фінансових послуг.

Так, В.І. Міщенко вважає [385], що інституційна одиниця – це юридична особа, яка правочинна контролювати власні фінансові ресурси: володіти активами та пасивами, брати на себе зобов'язання, займатися господарською діяльністю та укладати угоди з іншими юридичними особами. У нормативно-правових актах НБУ [378] під інституційною одиницею розуміється фізична або юридична особа-резидент тієї економічної території, з якою вона тісно пов'язана (має найбільш тісні зв'язки) і яка є центром її переважного економічного інтересу. Тобто НБУ до інституційних одиниць відносить лише суб'єктів відносин, що здійснюють певну економічну діяльність на території держави.

Інші науковці [101, с. 108;] вважають, що державні органи регулювання є інституційними одиницями. На думку автора дисертації, під інституційною одиницею ринків НФП слід розуміти таких незалежних суб'єктів економічних відносин, що самостійно беруть участь в економічних потоках, створюють певну вартість і розпоряджаються результатами, можуть впливати на функціонування інших суб'єктів економіки.

На вершині (на першому рівні) інституційної структури знаходяться державні органи регулювання, що прямими та непрямими методами впливають на діяльність інших учасників ринків НФП: здійснюють реєстрацію СВО та професійних учасників, ведуть реєстр НФУ та інші реєстри, встановлюють нормативи для професійних учасників, здійснюють захист прав споживачів НФП тощо.

На другому рівні структури знаходяться СРО та СВО (різницю між ними буде розкрито у п.п. 1.3), що здійснюють вплив на професійних учасників ринків НФП

шляхом розроблення етичного кодексу поведінки, визначають критерії членства, розробляють механізми взаємодії учасників об'єднань, сприяють вирішенню спірних питань, що виникають між професійними учасниками-членами об'єднань та споживачами НФП тощо.

На третьому рівні інституційної структури знаходяться професійні учасники ринків НФП: СК, КС, НПФ, ломбарди, адміністратори НПФ, ФК, інші небанківські кредитні та інші фінансові установи. Саме вони формують пропозицію на відповідних ринках фінансових послуг.

На четвертому (найнижчому) рівні знаходяться споживачі НФП, які формують попит на відповідних ринках НФП. При порушенні своїх законних прав споживачі НФП можуть звертатися як до державних органів регулювання, так і СВО та СРО (наприклад, страхувальники до МТСБУ). Ринковий механізм забезпечує рівновагу попиту та пропозиції на ринках.

Інфраструктурні учасники ринків НФП забезпечують безперебійну та злагоджену роботу цих ринків шляхом взаємодії з іншими їх учасниками. Їх не можна віднести до жодного з рівнів інституційної структури, адже взаємодіючи як з СРО та СВО, професійними учасниками ринку та самими споживачами ринків НФП, функціонують самостійно та незалежно. Тобто органи державного регулювання здійснюють цілеспрямований вплив на учасників всіх інших рівнів інституційної структури ринків НФП, а також на інфраструктурних учасників.

Основною метою здійснення впливу держави на ринок НФП є забезпечення його стабільного функціонування та розвитку. В економічній літературі часто ототожнюються поняття «розвиток» та «зростання», що не є коректним, адже зростання базується лише на кількісних показниках зміни об'єкта [487, с. 78], а розвиток включає атрибутивні характеристики. У той же час розвиток може містити елементи зростання, між ними не обов'язково існує суперечність, адже вони можуть підсилювати дію одне одного, формуючи синергетичний ефект. На думку О.Л. Гапоненко, А.П. Пакрухіна, розвиток – це рух вперед, формування нових рис, становлення нових структурних характеристик об'єкта, його еволюція, поліпшення, удосконалювання, прогрес, а також ріст і розширення [132, с. 11].

О. Раєвнева виділяє взаємозв'язки між властивостями, що характеризують розвиток, виділяючи безповоротність, спрямованість та закономірність розвитку [557, с. 98]. У той же час здобувач погоджується з критикою Ю. Погорелова [487] стосовно хибності виділення такої властивості, як закономірність, адже розвиток не є закономірним процесом і час від часу характеризується непостійністю. Безповоротність розвитку доречно порівнювати з його часовим виміром, де досліджуване поняття розглядається як відрізок часу, якому властиві вихідний і кінцевий пункт руху, тобто він має напрям і зміст.

Поняття «розвиток» є міжгалузевим терміном, адже використовується в різних галузях природничих, філософських, суспільних та економічних наук, знаходячись на їх межі. Розвиток можна визначити як зміну процесу або явища від простішого до складнішого. З точки зору конкретизації поняття «розвиток», що використовуватиметься у цьому дослідженні, необхідно зазначити, що в роботі наводитимуться кількісні показники, що характеризуватимуть фінансову навантаженість, тобто ті показники, що дозволятимуть кількісно визначити та встановити роль ринків НФП в економіці держави та підтверджують посилення цієї ролі. Найбільш узагальнюючим показником є співвідношення активів НФУ чи обсягу ринків НФП до ВВП (ВРП). Крім того, зростання кількості населення, що користується послугами НФУ, є свідченням посилення активності фізичних осіб щодо споживання НФП. Якісні зміни на страхових ринках країн ЄС (країн-членів країн Центрально-Східної Європи) відбулися завдяки суттєвій зміні співвідношення частки ризикового страхування до страхування життя в бік превалювання останнього. Введення пруденційного нагляду [581] на всіх ринках НФП та відхід від проведення виїзних перевірок НФУ свідчать про перехід державного регулювання діяльності НФУ на якісно новий рівень.

Будь-яка економічна система знаходиться в єдності з оточуючим середовищем, яке змінюється в процесі її руху, що пов'язано з наявністю різних складових, які можуть або суперечити, або поєднуватись. Динамічність як властивість системи знаходиться під впливом різних факторів.

Фактор (від лат. «factor») означає причину, рушійну силу будь-якого процесу, явища, яка визначає його характер або окремі риси. Великий тлумачний словник української мови трактує поняття «фактор» як умову, рушійну силу будь-якого процесу, явища; чинник [114, с. 1314]. Дещо відрізняється визначення, яке дається у Великому економічному словнику: фактор – це суттєва обставина в будь-якому явищі, процесі, вихідна складова будь-чого [173, с. 23]. Н.В. Тарасенко [652, с. 75] та З.Ф. Петряєва [438, с. 38] розглядають фактор як причину, рушійну силу будь-якого процесу або явища, яка визначає його характер або одну із основних ознак. Н.Г. Сидорчук розглядає фактор як причину, що зумовлює підвищення якогось явища, та підлягає корекції або регуляції у межах певного процесу [705, с. 56]. Отже, переважна більшість існуючих визначень є близькими за змістом та фактично мало чим відрізняються. Майже у всіх визначеннях фактор розглядається як умова; рушійна сила; чинник; причина; обставина.

Оскільки фактор впливає на хід конкретного процесу, то він може або сприяти, або стримувати його протікання. Якщо дія фактору сприяє розвитку системи, це свідчить про позитивний вплив, якщо ж дія фактору стримує процес розвитку або повертає процес в бік регресу, то вказує на негативний вплив фактору. У цьому разі необхідно розглядати ризики, загрози та небезпеки для розвитку ринків небанківських фінансових послуг. Наявність великої кількості факторів, які пропонуються в економічній літературі, для аналізу впливу на розвиток ринків НФП свідчить про відсутність єдиних вихідних методичних засад їх класифікації. При цьому не завжди враховується зміна ступеня впливу факторів залежно від рівня управління, об'єкта аналізу, їх підпорядкованості і взаємозв'язку.

На рис. 1.5 дисертаном узагальнено дослідження [170, с. 188; 186, с. 43; 350, с. 60-61; 23, с. 537; 74, с. 71; 636, с. 126-127] щодо визначення факторів впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг і побудовано їх класифікацію. На рис. 1.5 зображено 12 класифікаційних ознак та 29 атрибутів-категорій впливу на розвиток ринків НФП. На основі цієї класифікації ідентифіковано ризики впливу та визначено якісні характеристики їх прояву.

Рис. 1.5. Класифікація факторів впливу на розвиток ринків НФП

Першочергово всі фактори прийнято поділяти залежно від джерел їх походження на внутрішні та зовнішні [56, с. 260]. Внутрішні, або ендогенні фактори, є характеристиками ринків НФП, їх внутрішнього середовища. Ці фактори до певної міри є контрольованими з боку учасників ринків НФП. Вони визначаються за результатами прийнятих управлінських рішень стосовно того, що необхідно зробити і хто відповідає за реалізацію цих рішень. Загрози, які генеруються внутрішнім середовищем, пов'язані, зазвичай, з неадекватною фінансово-економічною політикою небанківських фінансових установ, що призводить до неефективності в управлінні фінансами, а відтак – до зниження їх фінансової надійності та безпеки діяльності.

Серед внутрішніх факторів, які впливають на функціонування та розвиток ринків НФП, необхідно виділити такі:

I. Організаційна структура НФУ. Існують різні організаційно-правові форми небанківських установ, причому мається на увазі її внутрішній склад, що може впливати на кругообіг капіталів. У цьому плані можна виділити просту і складну організаційні структури. Організації з простою структурою не мають у своєму складі відокремлених структурних підрозділів. Усю відповідальність за прийнятими договорами страхування проста страхова організація несе сама. Кругообіг її

капіталів визначається сутністю страхування й організаційно-правовою формою [56, с. 260].

Більшість учасників ринків НПФ мають складну структуру – це організації, що мають структурні підрозділи. До цієї категорії належать СК, кредитні кооперативи, фінансові компанії та ломбарди. НПФ не мають відокремлених структурних підрозділів. Організація структурних підрозділів зумовлена необхідністю розділення операції. Для цих організацій відкриття структурних підрозділів означає не тільки наближення до клієнта, але й додаткове надходження премій, депозитів чи видача кредитів, що досягається як за рахунок можливостей залучення нових клієнтів, при відкритті на новому місці, так і за рахунок розширення охопленої території.

Кошти філій включені в оборот головного офісу, що дає можливість маневрування фінансовими ресурсами (для СК, КС), строками видачі кредитів (для КС, ломбардів, фінансових, лізингових компаній) використання відповідних засобів, що також полегшує їм виконати свої зобов'язання перед клієнтами.

II. Пріоритетні напрями діяльності. Для СК пріоритетними напрями діяльності можуть бути [560, с. 63-64]:

– надання страхових послуг тільки певного виду: морське страхування, страхування від вогню, екологічне, сільськогосподарське тощо (спеціалізовані страхові компанії, що беруть на страхування однотипні ризики). Такі страховики не мають широкої можливості диверсифікації ризиків;

– надання страхових послуг різноманітного характеру (універсальні страхові компанії, що беруть на страхування різноманітні ризики). Такі страховики здебільшого акцентують увагу на диверсифікації страхового портфелю;

– надання послуг, тісно пов'язаних з банківською діяльністю (bankassurance). Як правило, такі страховики є афілійованими структурами банків та/чи ФПГ і надають переважно страхові послуги банківського характеру (страхування автокаско, страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів, страхування майна (іпотеки), страхування фінансових ризиків тощо).

Головною метою при виборі пріоритетних напрямів діяльності для СК є забезпечення структурної збалансованості страхового портфелю.

Для КС визначальними є напрями розміщення грошових коштів у вигляді кредитів. Розглядаючи існуючу практику кредитування КС можна виділити такі напрями їх розміщення [758, с. 465]:

1. Споживчі кредити – кошти, що надаються кредитором споживачеві на придбання продукції [199].

2. Комерційні кредити – видаються з метою передачі у власність другій стороні грошових коштів або речей, які визначаються родовими ознаками, можуть передбачати надання кредиту як авансу, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг.

3. Кредити, надані для ведення селянських (фермерських) господарств спрямовані на фінансування дозволеної законодавством [208] підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи (фермерських господарств), що виробляють товарну с/г продукцію, її переробляють та реалізують на земельних ділянках, що їм належать чи якими вони користуються.

4. Кредити, надані для ведення особистих селянських господарств. Відповідно до законодавства [205] особисте селянське господарство є видом господарської діяльності без створення юридичної особи, що здійснюється фізичною особою та членами її сім'ї, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання с/г продукції та реалізації її надлишків, а також надання послуг з використанням майна такого господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Видача таких кредитів сприяє розширенню економічної діяльності селянськими (фермерськими) господарствами.

5. Кредити, надані на придбання, будівництво, ремонт та реконструкцію нерухомого майна.

Станом на кінець 2016 р. у кредитному портфелі КС найбільшу частку займали саме споживчі кредити (58,6%) [462], причому загальна частка кредитів наданих для ведення особистого селянського та фермерських господарств, становила лише 13,8% [462], що свідчить про небажання фінансових установ

розміщувати кошти у сфери господарської діяльності, натомість вони орієнтуються на задоволення потреб населення споживчого характеру.

Пріоритетність напряму діяльності НПФ пов'язане з його видом, тобто характером об'єднання учасників НПФ. Згідно з національним законодавством, НПФ можуть утворюватися як відкриті, корпоративні та професійні [202]. Відкритим є НПФ, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи, незалежно від місця роботи. Корпоративний НПФ характеризується особливістю формування членства, адже в такому фонді учасником може бути тільки працівник роботодавця-засновника (співзасновника) такого фонду. Учасниками професійного НПФ можуть бути тільки фізичні особи, рід занять яких відповідає переліку професій, зазначеному у статуті фонду.

Розміщення пенсійних внесків учасників та страхових резервів страховиків, коштів кредитних спілок, НФП суттєво впливає на фінансово-економічний стан, платоспроможність та ліквідність цих небанківських фінансових установ. У зв'язку з цим державою регламентовано напрями та граничні розміри розміщення активів.

III. Фінансовий стан небанківської установи, забезпеченість фінансовими ресурсами та управління ними. Фінансовий стан є сукупністю економічних показників, що характеризують економічне «здоров'я» установи та стабільність її функціонування.

Важливою ознакою фінансового стану СК є показники достатності капіталу та платоспроможності страховиків. Як зазначає О.І. Барановський [24, с. 561], режими забезпечення достатності капіталу та платоспроможності є одними з найважливіших елементів регулювання діяльності страхових компаній.

Для КС такими показниками є критерії та фінансові нормативи, що встановлені Нацкомфінпослуг [588], розроблені системою PEARLS [616], CAMEL [151, с. 99], KAPER чи її модифікована методика визначена НАКСУ [61, с.64].

Враховуючи специфіку діяльності ломбарду, а саме надавання короткострокових кредитів під заставу за власні кошти, показниками, що дозволять виділити найактивніших учасників ринку (ломбардів з оптимальним

співвідношенням абсолютно ліквідних та інших активів), є показники рентабельності й ліквідності установи.

IV. Рівень трансакційних витрат. У широкому розумінні трансакційні витрати є витратами, що пов'язані з входом на ринок і з виходом з ринку, доступом до ресурсів, передачею, специфікацією і захистом прав власності, укладанням і обслуговуванням ділових операцій [556, с. 5]. У вузькому розумінні трансакційні витрати НФУ – це витрати, понесені НФУ при взаємодії із зовнішнім середовищем. Здебільшого такі витрати є опортуністськими [286, с. 81], тобто такими, що здійснюються з метою уникнення відповідальності за порушення закону, норм моралі (в т.ч. отримання неринкової переваги). До таких витрат на ринках НФП віднесено: неформальні (нелегальні) комісійні виплати, сплачені страховим агентом страхувальнику (відповідальному працівнику за прийняття позитивного рішення про укладення договорів страхування зі СК агента); сплачені НФУ витрати за отримані псевдоконсультаційні послуги, що сприяли оперативному проходженню справ у Нацкомфінпослуг [713; 739]; витрати, пов'язані із зниженням страхової виплати (організаціям з ремонту автомобілів, експертам тощо); втрати вартості переданих на реалізацію закладених у ломбардах цінностей; витрати, здійснені з метою захисту від рейдерських дій, організованої злочинності тощо.

V. Інформаційне забезпечення НФУ. Використання НФУ сучасних ІТ-технологій для ведення своєї діяльності дозволяє мінімізувати зловживання, оперативно отримувати та передавати інформацію, мати актуальну картину управлінського, податкового та бухгалтерського обліку. На зниження зловживань на ринках НФП спрямовані введення електронного полісу, цифрового підтвердження укладення договору «Зеленої картки», дійсність якої може бути перевірена будь-яким полісменом країни-учасника цієї системи шляхом ідентифікації універсального коду. Програмне забезпечення, що об'єднує в єдине ціле дії центрального офісу та структурних підрозділів НФУ, сприяє актуалізації її фінансового стану, формуванню балансу навіть щодня, подібно банківським установам.

VI. Кваліфікація працівників НФУ. Фахова компетентність працівників НФУ є однією з важливих складових успішного їх функціонування, адже від неї залежить

правильність прийняття управлінських рішень керівниками НФУ та їх структурних підрозділів, а також мінімізація імовірності надання споживачам неправдивої (необ'єктивної) інформації про НФП, що в кінцевому підсумку може привести до судових процесів чи навіть неплатоспроможності НФУ.

Крім названих, до складу внутрішніх факторів, які впливають на фінансову стійкість, а відповідно і стабільність функціонування, для СК відносять: загальну стратегію компанії та корпоративну культуру, рівень і пріоритети фінансового менеджменту, цінову політику, обсяг власного капіталу, склад і рівень страхових резервів, обсяг клієнтської бази та її стійкість, політику перестраховування, стан регіональної мережі, кваліфікацію персоналу, період роботи на ринку та ділову репутацію [636, с. 127]. Для КС такими факторами є: стан регіональної мережі, кваліфікація персоналу, досвід роботи на ринку, кількість членів КС, розмір пайового, додаткового та резервного капіталу, структура кредитного портфелю спілки, участь в асоціаціях, об'єднаннях, інформаційна відкритість, наявність родинних зв'язків серед керівного складу, політика диверсифікації розміщення вільних коштів тощо. Для НПФ ними є показники, що відображають наявність, поповнення, розміщення та використання пенсійних активів [636, с. 170], а саме: здатність НПФ виконувати свої зобов'язання перед учасниками та контрагентами; доходність активів; якість пенсійних активів.

Зовнішні (екзогенні) фактори – це фактори, на які керівництво будь-якої організаційної структури не має прямого впливу, або має незначний опосередкований вплив. Ці фактори є загальними для всіх без винятку господарських структур і становлять основні умови для їх утворення, розвитку та ефективної діяльності в межах економіки держави чи регіону.

Фактори можуть впливати як позитивно, так і негативно на функціонування ринків НФП, що свідчить про характер їх дії (впливу). Негативний вплив зовнішніх факторів на розвиток ринків НФП може бути викликаний природними катаклізмами, різними трансформаціями соціальної та економічної сфер діяльності держави та її регіонів, слабкою підтримкою різних складових економічної системи, що виникають внаслідок інституційних перетворень, військових дій тощо. На

прояви зовнішніх факторів страхова компанія впливати не може і змушена до них пристосовуватися.

Зовнішні фактори формують вплив на ступінь розвитку ринків НФП і включають [23, с. 530]: економічні (низький рівень виробництва та збиткова діяльність підприємств важливих галузей економіки, низькі темпи росту доходів домогосподарств, зростання рівня безробіття, недостатня ліквідність та надійність фінансових інструментів, в які розміщено кошти споживачів небанківських фінансових послуг, зловживання керівниками небанківських фінансових установ); соціальні (низька схильність та недовіра населення до послуг, що їх пропонують небанківські фінансові установи); демографічні (скорочення чисельності населення і зниження попиту на ці послуги); політичні (невизначеність політичного курсу держави, частота зміни влади і непослідовність її дій); фінансові (різкі коливання відсоткових ставок, інфляційні очікування, девальвація національної валюти, мінливість податкової політики, відсутність надійних інструментів вкладення коштів).

За способом впливу фактори поділяють на фактори прямої і непрямой дії. Фактори прямого впливу здійснюють безпосередній вплив, а непрямі фактори провокують зміни шляхом впливу на оточення самої системи. Можна констатувати, що вплив зовнішніх факторів постійно посилюється. Стосовно НФУ прямими зовнішніми факторами, які генерують загрози для їх функціонування, є:

– законодавство, що регулює їх діяльність (Цивільний та Господарський кодекси України, закони України, місцеві нормативно-правові акти, нормативні документи уряду України, Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, податкових служб, Національного Банку, Пенсійного Фонду та ін.). Нормативно-правове регулювання визначає для НФУ: порядок ліцензування діяльності; порядок інвестування страхових резервів, розміщення пенсійних активів та вільних коштів КС та інших небанківських кредитних установ; встановлення нормативів резервування; підходи до визначення маржі платоспроможності, порядок здійснення перестрахових операцій, порядок розрахунку страхових тарифів, особливості оподаткування НФУ тощо;

- непередбачені дії органів державного управління та місцевого самоврядування (прийняття ними рішень, що можуть впливати на розвиток НФУ);
- взаємовідносини з партнерами (афілійованість, залежність від іноземних компаній (перестраховиків, банків, материнських структур тощо).

На функціонування ринків НФП безпосередньо впливає і рівень державного регулювання цих ринків. Детальний аналіз еволюції державного регулювання на ринках НФП міститься у наступному розділі дисертації.

До непрямих факторів, що впливають на рівень розвитку ринків НФП, слід віднести: політичну ситуацію в країні (політична стабільність чи політична невизначеність і боротьба); економічну ситуацію в країні проведення діяльності (стан народного господарства в цілому, циклічність кон'юнктури); географічне розміщення території (природно-кліматична зона, наявність кордонів з іншими державами, наявність і вид комунікацій та ін.); економічну кон'юнктуру в страховій галузі (платоспроможний попит клієнтів, їхня потреба в різних видах страхування, конкурентне середовище та ін.); міжнародні події (стрімкий розвиток процесу глобалізації страхової галузі, рівень залежності від подій за кордоном, інтернаціоналізація світового ринку страхових послуг); стихійні лиха (частота та характер появи різноманітних катаклізмів); рівень розвитку фінансового ринку (ступінь розвитку кредитного, фондового та інших ринків); ресурсно-трудова потенція (потенційна можливість залучення кваліфікованих кадрів); економічні особливості території (вид і рівень розвитку промисловості, сільського господарства, економічні зв'язки й форми цих зв'язків з іншими територіями, рівень життя й зайнятість населення).

Окремими факторами, які можуть не здійснювати безпосереднього впливу на роботу НФУ, проте які слід врахувати, є: науково-технічний прогрес, соціокультурні зміни, вплив групових інтересів й суттєві для бізнесу події в інших країнах через глобалізацію економічних відносин. На вітчизняні ринки НФП найбільший непрямий вплив чинять стан економіки й групові інтереси в галузях вітчизняної промисловості. Чітке виділення факторів впливу дозволяє систематизувати та вчасно виявити перепони на шляху розвитку ринків НФП.

1.4. Конкретизація проблем забезпечення розвитку ринків небанківських фінансових послуг на макро- та мезоінституційному рівні

Загальну сукупність проблем, що гальмують розвиток ринків НФП України, дисертант розглядає у кількох аспектах. З одного боку, виокремлено проблеми, що мають зовнішній характер, тобто генеруються зовнішнім середовищем і суттєво впливають на функціонування ринків. З іншого – виділено ті, що присутні всередині самих ринків. Внутрішні проблеми ринків можуть бути виокремлені у такі групи.

1. Низька довіра населення до інститутів ринків НФП. У населення України історично сформувалася негативна уява про функціонування НФУ, адже після розпаду СРСР не тільки не було повернуто депозитні вклади населення з рахунків Ощадбанку СРСР, але й не було здійснено страхові виплати та компенсації за укладеними з Держстрахом СРСР страховими полісами зі страхування життя населення. Масове банкрутство страхових компаній, які почали масово створюватися на початку 90-х років завдяки ліберальному законодавству, тільки поглибили недовіру населення [761, с. 24] до СК. На ринку кредитної кооперації, що почала відроджуватися на початку 90-х, також існували приклади масового банкрутства КС. Найбільшою з них на той час була КС «Пінгвін» (м. Біла Церква), в якій втратили свої заощадження більше 10 тис. чол. [761, с. 26]. «Трастова епопея», внаслідок якої у середині 90-х рр. більш ніж 4 млн. осіб-членів втратили свої кошти на суму близько 200 млн. дол. США, тільки поглибила недовіру населення до цих інститутів ринку НФП.

2. Асиметричність інформації на ринках НФП. Асиметричність (від англ. *assimetric(al)* – неповний, недостатній, викривлений) інформації – це нерівномірний розподіл інформації про товар чи послугу між сторонами угод [363]. На ринках НФП асиметрія інформації проявляється як зі сторони НФУ, так і зі сторони споживачів цих послуг. Основними аспектами відносин між споживачем і НФУ, що можуть вказувати на асиметричність, є: складність фінансового продукту, якість товару, професійні знання, фактор довіри, неринкові механізми впливу. На основі

дослідження [430, с. 93] приклади асиметричності інформації на ринках НФП наведено у табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Інформація, що зазнає викривлення на ринках НФП

Вид послуги	Сторона надання асиметричної інформації та її зміст	
	Небанківська фінансова установа	Споживач послуги (клієнт)
Кредити	<ul style="list-style-type: none"> - Розмір ефективної процентної ставки; - випадки дострокового повернення кредиту; - умови зміни процентної ставки; - комісії (тарифи) з обслуговування кредиту; - строки та умови розгляду кредиту; - умови пролонгації кредиту. 	<ul style="list-style-type: none"> - Очікування зниження доходів, зміни місця роботи; - існуючі додаткові зобов'язання; - існуючі в минулому прострочення за кредитами; - справжня мета отримання кредиту; - технічний стан закладеного майна; - поганий фінансовий стан.
Депозитні внески	<ul style="list-style-type: none"> - Можливість і порядок зміни процентної ставки під час дії договору; - умови пролонгації; - розмір процентної ставки; - комісії. 	
Страховання	<ul style="list-style-type: none"> - Розмір франшизи (умовна/безумовна); - строки виплати при настанні страх. випадку; - інформація про афільованих оцінювачів; - інформація про афільовані сервіси; - розмір виплати при настанні страхового випадку; - частота страхових виплат; - нечіткі та розмиті формулювання страхових випадків; - необхідні формальні вимоги щодо збору документів для оформлення страхової виплати. 	<ul style="list-style-type: none"> - Технічний стан майна; - дійсна вартість об'єкта страхування; - можливі фактори, що збільшують ризик; - поганий стан здоров'я (при страхуванні здоров'я чи життя); - поганий фінансовий стан (при страхуванні відповідальності); - фактичні розміри збитків від страхового випадку; - інформація про страхові випадки в минулому.

З табл. 1.6 випливає, що як споживач, так і надавач послуги можуть викривляти інформацію, що суттєво впливатиме на об'єктивну оцінку потенційних ризиків, причому наслідком таких викривлень може бути погіршення фінансового становища як однієї, так й іншої сторони. На нинішній час відсутній механізм стримування надання неправдивої (часто неповної) інформації про фінансово-економічний стан споживача небанківської послуги, ризики, пов'язані з його діяльністю [38, с. 15]. Аналогічна проблема виникає і з боку професійних учасників, інформаційна відкритість яких бажає кращого. Про проблему інформаційної відкритості йтиметься в подальшому.

3. Зловживання службовим становищем працівниками НФУ. Керуючі регіональними підрозділами страховиків, страхові комісари та навіть агенти страховиків вдаються до маніпуляцій при оформленні страхових випадків чи страхових договорів. Особливо резонансними були зловживання у КС у кризовому

2009 р. У табл. 1.7 на основі джерел [712; 653] подано динаміку виявлених злочинів у КС України у кризовий та посткризовий періоди.

Таблиця 1.7

Динаміка виявлених органами МВС злочинів у КС України у 2008-2016 рр.

Показники	Значення показників по роках								
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість зареєстрованих злочинів у КС, од.	531	779	733	441	260	338	324	176	78

З даних табл. 1.7 випливає, що у 2009 р. порушено рекордну кількість кримінальних справ проти керівників КС. Резонансність справ КС пов'язана з тим, що недобросовісними керівниками таких фінансових установ завдано збитків пайовикам на суму більше, ніж 2 млрд. грн. [246].

4. Низький розвиток інфраструктури ринку НФП. На відміну від розвинених ринків, в Україні недостатнього розвитку набув інститут страхового брокерства, фінансового консультування, непрозорою є діяльність агентів СК. За підрахунками експертів, брокери в Україні обслуговують лише 5% страхового ринку, тоді як у США і Канаді — до 95%, Італії — 92%, Німеччині — 87%. На Заході одну страхову компанію обслуговує 10 брокерів, а в Україні на 10 страховиків припадає лише один брокер. Причому в Україні за останні роки ринок брокерських послуг перетворився з універсального на переважно перестраховальний [23, с. 553].

5. Низька капіталізація ринку та низька якість активів. Зростання капіталізації фінансових установ забезпечує платоспроможність установ та є запорукою їх подальшого розвитку [67, с. 138]. Існує кілька підходів до трактування капіталізації залежно від виду та галузі застосування у межах фінансової науки. На думку О. Барановського [23, с. 506], для СК капіталізація спрямована на збільшення власного утримання за великими проектами. З метою збереження єдності підходу стосовно НФУ під капіталізацією доречно розуміти частку активів цих установ у ВВП країни. У табл. 1.8 подано розрахунки, базовані на [440-481] стосовно капіталізації ринків НФП. У таблиці виділяється страховий ринок як найбільша складова, капіталізація якої у посткризовий період не перевищувала 4,5%, в той час

як капіталізація страхового ринку таких європейських країн як Великобританія, Франція та Німеччина, становить 96,5%, 63% та 45,3% відповідно [277, с. 106]. Причому активи страховиків України у 2016 р. дорівнювали 60,7 млрд. грн. (близько 2,4 млрд. дол. США), що становить менше половини вартості бренду СК АХА і свідчить про недостатній рівень капіталізації страхового ринку України в цілому [38, с. 17].

Таблиця 1.8

Динаміка капіталізації ринків НФП

Ринок	Рівень капіталізації ринків НФП по роках, %												
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Страхових послуг	5,60	4,57	4,25	4,29	4,23	4,43	4,04	3,57	3,85	4,36	4,48	3,07	2,35
Кредитної кооперації	0,24	0,42	0,57	0,70	0,61	0,45	0,31	0,18	0,18	0,17	0,15	0,10	0,09
НПЗ	0	0,01	0,03	0,04	0,06	0,09	0,10	0,10	0,11	0,14	0,16	0,10	0,09
Ломбардних послуг	-	0,09	0,10	0,05	0,05	0,07	0,08	0,09	0,11	0,10	0,11	0,11	0,14
Інші ринки НФП	0,23	0,41	1,05	0,84	1,27	1,60	1,71	2,00	2,65	3,44	4,53	4,84	4,08
Разом	6,07	5,51	6,00	5,92	6,22	6,64	6,23	5,94	6,91	8,21	9,43	8,23	6,75

З табл. 1.8 випливає, що загальне значення показника капіталізації ринків НФП досягло максимуму у 2014 р., сягнувши склало 9,43% ВВП, і почало поступово скорочуватися внаслідок погіршення політико-економічної ситуації в державі. Низький рівень капіталізації ринку кредитної кооперації України є результатом обмеженості її розвитку через недопущення перетворення КС у кооперативні банки та інтеграції цих фінансових установ за прикладом розвинених країн Західної Європи (Німеччини, Франції, Австрії, Угорщини тощо). Наприклад, частка активів системи кредитної кооперації Угорщини у ВВП у 2014 р. становила 4,5% [59, с. 298], що в черговий раз підтверджує важливість ринків НФП для економіки розвинених країн.

Низьку якість активів небанківських фінансових установ підтверджує наступне. Частка продуктивних активів КС у 2015 р. досягла свого мінімального значення і на кінець року становила 77,9% [59, с. 208], тобто кожна п'ята гривня активів не приносить доходу для фінансової установи, що в свою чергу підриває її платоспроможність.

Одним із видів доходу СК є інвестиційний, який отримується в результаті

проведення ефективної політики розміщення страхових резервів страховиків. За результатами аналізу звітних даних страховиків за 2015-2016 рр. у 68 СК відмічалася невідповідність активів чинним нормативам та недостатнє покриття за резервами [407]. Основна причина такої невідповідності пояснюється розміщенням коштів у ЦП низьокласних емітентів, а також на депозитах неплатоспроможних банків. У 2015 р. у таких банках знаходилося більше ніж 1,5 млрд. грн. [406; 647;] (за деякими підрахунками – 700 млн. грн. [408]) резервів страховиків, що становило 13% всіх депозитів, розміщених страховиками у банківській системі України [408]. Враховуючи, що гарантії ФГВФО поширюються тільки на депозити фізичних осіб у межах 200 тис. грн., то ймовірність отримання цих коштів страховиками дорівнює нулю. Водночас з грудня 2015 р. кошти, розміщені на депозитах проблемних банків, перестають вважатися активами страховиків, що в черговий раз стало додатковим фінансовим тягарем для останніх, які повинні докапіталізуватися на суму 1-1,5 млрд. грн. [618].

6. Недостатнє охоплення населення НФП. Через низький рівень довіри до небанківських установ [72, с. 488] населення не виявляє схильності до споживання таких послуг. Якщо у роки розпаду СРСР 71,4% населення України страхувало своє життя та життя рідних [187, с. 46], то у 2013 р. було укладено 1,77 млн. договорів страхування життя [571] (а в 2016 р. – 1,35 млн. дог.), тобто менше 5% населення України мало страховий захист такого характеру. У той же час загальне число застрахованих у Західній Європі наближається до 85-90% усього населення [571]. Слід також відмітити, що високі темпи інфляції, характерні для економіки України 90-х рр. та початку ХХ ст., а також останніх років (у 2016 р. інфляція сягла 43%), ускладнюють нормальний розвиток страхування життя, адже доведено [570] несумісність розвитку ринку страхування життя при високих темпах знецінення національної грошової одиниці.

Іншою причиною недостатнього охоплення населення страховими послугами є низький рівень його доходів. Оскільки для повноцінного розвитку ринку страхування в державі середньомісячний дохід потенційного споживача фінансової послуги повинен становити не менше 1200 дол. США, то у зв'язку з істотною

девальвацією гривні у 2014-2015 рр. платоспроможний попит населення на страхові послуги суттєво впав.

Аналогічні тенденції низького рівня залучення населення спостерігається і на ринку НПЗ. Згідно з даними, у 2016 р. учасниками НПФ були тільки 55,2 тис. чол., що є вкрай низьким показником – 0,4% населення України. Наприклад у Румунії у 2014 р. учасниками НПФ були 292,1 тис. чол. (1,5% населення), у Словаччині – 872,2 тис. чол. (16,1% населення), Угорщині – 1205,3 тис. чол. (12,1% населення) [59].

Також спостерігається низька активність населення у функціонуванні національної системи кредитної кооперації. Негативні наслідки фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. призвели до суттєвого скорочення частки охоплення населення цими послугами – з 5,8% у 2008 р. до 1,5% у 2016 р.

7. Однією з основних причин такого низького охоплення населення фінансовими послугами є також його недостатня фінансова грамотність. Під фінансовою грамотністю розуміють знання, розуміння, навички та впевненість, що в комплексі дозволяють особі приймати правильні фінансові рішення відповідно до конкретних обставин. Основною причиною низької обізнаності населення у питаннях фінансової грамотності є різкий перехід старшого покоління з умов адміністративно-командної економіки у нові умови функціонування, за яких уся відповідальність, у т.ч. за правильні фінансові рішення, лягає на споживача. У багатьох країнах колишнього соціалістичного табору (наприклад, в Угорщині) проблему низької фінансової обізнаності населення долали шляхом впровадження обов'язкового вивчення її основ у ЗОШ починаючи з 5 класу, а також шляхом впровадження обов'язкового випускного державного екзамену при завершенні повної середньої освіти. В Україні ж основи економіки вивчаються тільки у випускному 11 класі, причому дисципліну викладає здебільшого не економіст, а в кращому випадку вчитель географії. Вивчення основ економіки з 9 класу здійснюється тільки у спеціалізованих школах, де розроблено відповідні навчальні плани. Тільки починаючи з 2011 р. в Україні почали впроваджувати пілотні проекти підвищення фінансової грамотності у школах для учнів віком 15-16 років. Станом на

вересень 2015 р. дисципліну «Фінансова грамотність» вивчали 16096 учнів у 596 школах України [353]. Вивчення такого курсу учнями дозволяє поглибити знання з фінансів та економіки і їх батькам. Однак, ця програма завершила своє функціонування 31.10.2015 р.

8. Відсутність механізму гарантування вкладів членів кредитних спілок та страхових виплат з довгострокового страхування життя також є однією з причин низької зацікавленості населення небанківськими фінансовими послугами. Страхування життя належить до особистого страхування, має довгостроковий характер та значну накопичувальну складову, є вкрай важливим для забезпечення функціонування в Україні системи гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, що сприятиме запобіганню втратам заощаджень громадян та страхового захисту у разі настання неплатоспроможності страховика [733]. Зарубіжний досвід та позиція ЄС (White paper on Insurance Guarantee Schemes) [827], доводить важливість запровадження обов'язкової схеми гарантування виплат за договорами страхування життя при наймі на стадії утворення Фонду та накопичення коштів для забезпечення гарантованих страхових і компенсаційних витрат [754, с. 97]. Аналогічні установи поширені в багатьох розвинених країнах світу, таких як, Великобританія, Канада, Голландія, США, Франція, Японія, Італія, Норвегія, Фінляндія, Греція, Іспанія та ін. [427], але всі вони характеризуються специфічними особливостями функціонування [302, с. 232]. Нині зареєстровано та прийнято за основу проект Закону «Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя» [548], ухвалення якого учасники ринку вважають недоцільним. Вони віддають перевагу запровадженню механізму гарантування страхових резервів, зокрема розміщених у банківській системі [210]. Складним питанням є повернення саме коштів страхових резервів, розміщених страховими організаціями на депозитних та поточних рахунках проблемного банку.

Інше нагальне питання, що потребує вирішення, пов'язане з гарантуванням небанківською системою повернення вкладів пайовиків КС. Відсутність державних гарантій вкладників системи кредитної кооперації України ставить останніх у нерівні умови з банками, що включені у систему державного гарантування. В

Україні з 2005 р. дискутується питання щодо створення Фонду гарантування вкладів кредитних спілок, однак зареєстровано лише два проекти щодо можливого запровадження системи гарантування вкладників кредитних кооперативів. Один з них (№3265) передбачає обов'язкову участь кожної спілки в ньому. На думку дисертанта, таке положення є хибним, адже здійснює тиск на кредитну установу щодо участі в цьому утворенні. Доцільною є добровільність участі КС з одночасним поширенням цієї інформації серед учасників системи кредитної кооперації. Адже якщо КС не буде учасником Фонду, малоймовірно, що до неї звертатимуться пайовики для відкриття вкладів. Учасники ж Фонду зможуть нарощувати депозитний портфель і фінансові ресурси КС. Інший проект (№10519) пропонує приєднатися кредитним кооперативам до діючого Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [61, с. 177-178]. Причому обсяг депозитів у системі кредитної кооперації у 2016 р. становив 831,8 млн. грн., або 0,1% депозитів, розміщених домогосподарствами у банківській системі України. Тому включення КС у систему гарантування вкладів населення не підвищувало б ризики функціонування останньої.

9. Відсутність створення в Україні єдиної системи кредитних бюро, яка могла б акумулювати та надавати інформацію небанківським кредитним установам – запитувачам інформації про кредитну історію потенційних позичальників. Свого часу НАКСУ виступила засновником кредитного бюро АТ «Міжнародне бюро кредитних історій», і переважна більшість її членів активно використовують послуги цього бюро. Водночас більшість учасників системи кредитної кооперації не є членами цієї СРО й не отримують інформацію від цього бюро. Відсутність об'єктивної інформації про кредитну історію позичальників у централізованому вигляді позбавляє КС можливості всебічно оцінити кредитний ризик і надати об'єктивну характеристику потенційному позичальнику. Це в свою чергу підвищує ризик неповернення виданого кредиту небанківськими фінансовими установами – фінансовими компаніями, КС чи іншими кредитними установами [61, с. 177].

10. Низькі компетентнісні якості працівників НФУ. До цього призводить недостатній рівень професійного середовища, що виявляється у невисокій

кваліфікації персоналу спеціалізованих фінансових установ, пов'язаний з нестачею відповідних навчальних закладів або недосконалістю навчальних програм для розв'язання цієї проблеми в регіонах України. Так, в Україні проводиться підготовка магістрів за спеціалізованою програмою «Менеджмент фінансових установ» тільки в Харківському національному економічному університеті ім. С. Кузнеця. Переважна більшість ВНЗ України здійснюють підготовку бакалаврів та магістрів за напрямами та спеціальністю «фінанси і кредит», в яких не передбачено спеціалізованої нормативної дисципліни, присвяченої особливостям функціонування ринків кредитної кооперації, ломбардів чи лізингової діяльності. Краща ситуація спостерігається з підготовкою кадрів для страхового ринку, однак не у всіх регіонах України відбувається така підготовка. Так, наприклад, у Закарпатській області не здійснюється спеціальна підготовка фахівців, яка б враховувала особливості регіональних ринків фінансових послуг.

11. Недостатній захист прав споживачів НФП. Незважаючи на прийняття Концепції захисту прав споживачів НФП в Україні [596] та Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг у 2012-2017 рр. [599], д сьогодні не розроблено Плану заходів з реалізації цієї стратегії. Особливо гострою є дискусія з приводу впровадження інституту страхового омбудсмена чи аналогічного органу, що здатен сприяти реалізації права споживача НФП на свій захист. У багатьох країнах ЄС цей механізм відпрацьований шляхом впровадження названого вище інституту (Великобританія) чи створення спеціального інституту досудового врегулювання спорів, що виникають між споживачами та надавачами фінансових послуг. В Угорщині з 2011 р. успішно функціонує Фінансова арбітражна комісія, завдяки ефективній роботі якої за 2011-2014 рр. частка скарг споживачів, що були врегульовані у досудовому порядку, зросла з 27,5% у 2011 р. до 53,4% у 2014 р. [86, с. 207].

12. Інформаційна закритість ринку НФП. Згідно з чинним законодавством, НФУ повинні щорічно публікувати свої бухгалтерські звіти та аудиторський висновок у ЗМІ. Формально виконуючи норми законодавства, учасники ринку НФП розміщують цю інформацію на своєму офіційному сайті чи спеціалізованому

журналі «Україна Бізнес Ревю». Частина НФУ публікує цю інформацію у маловідомих газетах та журналах, що виходять доволі невеликим накладом. Водночас, навіть за формального виконання вимог законодавця, для зовнішнього користувача бухгалтерська звітність фінансової установи не допомагає адекватно оцінити її фінансово-економічний стан. Для цього необхідно мати інформацію, що міститься у спеціальній звітності КС, СК, ломбардів, НПФ тощо, яку вони подають до Нацкомфінпослуг. Однак ця звітність є максимально закритою як для зовнішнього користувача, так і самого пайовика. Моніторинг інтернет-сторінок КС Закарпаття, проведений автором, свідчить про те, що з 15 КС, що містяться у базах даних Нацкомфінпослуг [298], тільки у 11 існує інтернет-сторінка, що містить таку інформацію, і лише одна з них розміщує для публічного ознайомлення спеціалізовану звітність.

13. Низький рівень конкуренції на ринку НФП. На зниження рівня конкуренції на цих ринках вказує динаміка росту розрахованих здобувачем показників концентрації ринків НФП України [444-452; 463-470], що припадають на перших трьох (ТОР-3) та десять учасників (ТОР-10) (табл. 1.9). З табл.1.9 спостерігається активна фаза збільшення концентрації у посткризовий період у ризиковому сегменті страхування та на ринку ломбардних послуг. Ріст концентрації ринків призводить до поступового скорочення їх учасників та посилення домінування великих гравців на них, що в кінцевому підсумку може суттєво деформувати політику формування страхових тарифів, відсоткових ставок чи розмірів пенсійних внесків.

Таблиця 1.9

Динаміка показників концентрації ринків НФП за видами фінансових установ

Вид НФУ	Значення показників по роках, %							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ТОР-3								
Страховики страхування життя	54,3	49,7	51,3	44	51,7	44,8	42,8	43,0
Страховики із загальних видів	11,2	13,6	13,7	9,9	13,5	15,6	14,7	18,9
Ломбарди	45,8	42,6	25,3	20,9	38,2	46,5	43,6	34,6
Факторингові компанії	68	64	63,6	69,8	38	36,6	Н/Д	Н/Д
ТОР-10								
Страховики страхування життя	80,9	83,7	87,1	90,4	90,9	91,2	87,9	89,4
Страховики із загальних видів	29,3	33	34,4	28,6	30,7	35	36,3	44,6
Ломбарди	75,6	68,1	59,6	40,9	65,1	71,4	69,6	63,7
Факторингові компанії	96,6	94,6	89,9	90,1	66,1	65,9	Н/Д	Н/Д

Табл. 1.9 підтверджує наявність існування протекціонізму та галузевого монополізму на страховому ринку. Практику надання окремим компаніям ексклюзивного права страхування підприємств у відповідній галузі часто підтримують різні міністерства та відомства. Водночас страховикам часто бракує конструктивної корпоративної єдності у вирішенні складних завдань. Причому суспільством такі випадки сприймаються достатньо спокійно [23, с. 576].

Низькі обсяги сплачених статутних капіталів вітчизняних СК свідчать про низьку конкурентоспроможність останніх, адже, за експертними оцінками, для успішної конкуренції на глобальному ринку страхових послуг статутний капітал має становити близько 50 млн. дол. США [23, с. 554]. Такого розміру статутного капіталу не має жоден страховик України.

14. Неврегульованість системи оподаткування для професійних учасників ринків НФП, можливість використання їх для ухилення (оптимізації) оподаткування. Особливо привабливими для здійснення оптимізації (ухилення) від оподаткування останніми роками були СК. Враховуючи, що СК до 2015 р. сплачували податок на прибуток у розмірі 3% від суми чистих страхових премій, певна частина страховиків зловживала дією цієї норми шляхом перестраховування частини суми у нерезидента, чим досягалось зменшення суми чистих страхових премій, і як наслідок – сплачених сум податку на прибуток. Для боротьби з цим явищем було впроваджено обов'язкову реєстрацію та погодження договорів перестраховування з Нацкомфінпослуг.

О. Барановський [23, с. 527] констатує, що нині відбувається мутація «схем» у страхуванні: від податкооптимізуючих операцій до привласнення бюджетних коштів. За своєю суттю такі операції поділяють на три групи [23, с. 527]: податкооптимізуючі послуги (певні операції зі страхування життя, зворотне ДМС і монополіси); операції виведення коштів зі СК (дезризикове страхування майна і відповідальності, а також певні операції зі страхування ризиків); операції з привласнення бюджетних коштів (частина операцій сільськогосподарського страхування з урахуванням державних дотацій).

Для податкооптимізуючих СК характерним є те, що рівень виплат становить 100%, а у рентному страхуванні життя – договори страхування переважно короткострокові. СК, що здійснюють виведення грошей, властивий рівень виплат, близький до нуля, при високій частці витрат на ведення справи, високій частці внесків, переданих у перестраховання в компанії, що не мають рейтингу надійності, констатується вкрай низька ефективність перестрахових операцій [23, с. 528]. А СК, що здійснюють привласнення бюджетних коштів, характеризуються стабільним рівнем виплат понад 50%. Оприлюднені дані свідчать про те, що у 2013 р. 49% страховиків України формувало понад 99% податкових надходжень до бюджету [436], тобто половина усіх страховиків або не здійснює діяльність взагалі, або максимально перестраховує всі ризики, не здійснюючи сплату податків у бюджет. Тобто займаються «псевдострахованням» («схемами»). Внаслідок користування КС податковою пільгою і звільненням від сплати ПДВ, ці установи використовують схеми з мінімізації оподаткування – КС акумулює прибуток і виводить його, замовляючи фіктивні послуги, наприклад маркетингові. Більшість таких псевдокооперативів не знаходяться за місцем своєї реєстрації [61, с. 181].

Для НПФ існування акцизного податку з відчуження цінних паперів [655] погіршує ринкові умови їх функціонування і знижує дохідність пенсійних активів, тим самим не сприяє підвищенню схильності населення України до участі у забезпеченні додаткової пенсії через участю у НПФ.

15. Функціонування на ринках НФП «псевдоустанов» під виглядом КС, фінансових компаній чи СК, що діють за принципом «фінансової піраміди». Під фінансовою пірамідою необхідно розуміти будь-які операції з фінансовими активами (кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів), які здійснюються фізичними або юридичними особами з метою набуття або можливості набуття вигоди для себе чи інших осіб за рахунок перерозподілу активів інших осіб, зокрема без провадження фактичної господарської діяльності [542]. Достатнім свідченням того, що створюється або діє фінансова піраміда, є [544]:

а) висунення вимоги до вкладника забезпечити залучення фінансових активів інших вкладників або щодо додаткового вкладення власних фінансових активів як передумови виплати доходу на раніше вкладений фінансовий актив або його повернення;

б) висунення вимоги до вкладника сплатити будь-який збір (платіж) як передумова залучення фінансового активу або для його повернення чи виплати доходу за ним;

в) установлення правила, за яким право вкладника на повернення фінансового активу або отримання доходу за ним обумовлюється настанням або ненастанням будь-якої події, що не може контролюватися вкладником, зокрема (але не виключно) здійсненням будь-якої цивільно-правової дії іншим вкладником (групами вкладників);

г) установлення правила, за яким право на отримання доходу або на повернення вкладеного фінансового активу набувається залежно від розміру або часу внесення фінансових активів або внаслідок результатів жеребкування, розіграшу, лотереї, іншого способу визначення такої черговості за випадковою вірогідністю.

На нинішній час існують лише індикатори, сформовані на основі спостережень Нацкомфінпослуг, що можуть свідчити про можливі зловживання у кредитній спілці. До таких віднесені такі випадки [712, с. 238]:

а) коли кредитний кооператив пропонує потенційним вкладникам більше 30% річних доходу, тобто такий кредитний кооператив скоріш за все функціонує як фінансова піраміда;

б) якщо ставка за депозитами у кредитному кооперативі є суттєво вищою, ніж ставка кредитування;

в) приховування інформації про фінансові зобов'язання кредитного кооперативу;

г) отримання прибутку на різниці суми залучення спілкою коштів та відсотків за кредитами.

Окрім цих ознак, про «псевдокредитну» діяльність таких установ може свідчити те, що у кредитному кооперативі депозити є набагато дорожчими, ніж у

банках. Якщо ж КС пропонує за внесками понад 35% річних, а за кредитами менше 25%, то можна зробити висновок про те, що фінустанова більше використовує коштів, ніж залучає грошових ресурсів. В таких КС кредити надаються під мінімальні відсотки на довші строки при мінімальному забезпеченні [61, с. 176].

Також одним із індикаторів, що може свідчити про незаконну діяльність кредитних кооперативів, є надзвичайна ліберальність видачі кредитів, при якій службовці фінансової установи на цікавляться доходами клієнтів, не вимагають від потенційного позичальника довідки про доходи. За такими діями керівників КС може приховуватися мета обману клієнтів та майбутнє їх зникнення разом із внесками учасників [61, с. 176-177].

Окрім наведених вище ознак, що можуть свідчити про функціонування «схемної» КС, слід додати ще одну. Ознакою «схемної» спілки є активна реклама, побудована за принципом «приведи двох і отримаєш переваги», що однозначно свідчить про функціонування фінансової піраміди під виглядом кредитного кооперативу [61, с. 176].

Нацкомфінпослуг налічує більш ніж 40 фінансових установ, що діють за принципом фінансової піраміди, причому експерти цю цифру вважають суттєво заниженою [694]. Класичним прикладом КС, що діяла за принципом фінансової піраміди, була КС «Тринадцята зарплата», через яку легалізовано більшу частину грошей іншої фінансової піраміди, відомої на всю країну, – столичної Kings Capital. Активи цієї КС на кінець 2008 р. становили 123,2 млн. грн., а депозитний портфель – 50,5 млн. грн. Вкладники Kings Capital і КС «Тринадцята зарплата» так і не отримали свої вкладення [663]. В цілому, за даними Нацкомфінпослуг [118], тільки на примусовому стягненні за рішенням судів у виконавчій службі на 01.01.2016 р. перебувало 7000 виконавчих документів на 352 млн. грн. за 150 кредитними спілками.

Недосконалість законодавства України у частині надання фінансових послуг призводить до появи практики надання суб'єктами господарювання, які не мають статусу фінансової установи, позик під невисокі відсотки з попередньою умовою спочатку оплатити грошові внески, в тому числі і щомісячні, а вже потім отримати

позику. Ця діяльність відома ще як «надання позик шляхом адміністрування коштів учасників груп».

Як правило, подібні схеми застосовуються до громадян, які через життєві обставини терміново потребують грошових коштів (наприклад, на лікування), але не можуть отримати кредит у банку або іншій фінансовій установі. Користуючись скрутним фінансовим становищем та необізнаністю громадян, пропонується отримати позику на вигідних умовах і, як правило, без будь-яких документів про доходи, але за умови попередньої сплати грошових внесків. При цьому зазвичай строк надання обіцяної позики згідно з умовами договору взагалі є невизначеним, але громадянин зобов'язаний сплачувати внески та здійснювати погашення позики, навіть якщо остання не була видана.

Діяльність з надання позик шляхом адміністрування коштів учасників груп подібна до фінансової послуги з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах, проте відповідно до чинного законодавства діяльність з адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах не передбачає надання позик (кредитів) та залучення коштів від фізичних осіб для надання цих позик.

Така діяльність суб'єктів господарювання відповідає критеріям фінансової послуги, визначеним пунктом 4 частини першої статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [209], проте вона не підпадає під жодний з видів фінансових послуг, перелік яких визначений частиною першою статті 4 Закону [11]. У зв'язку з цим існує нагальна потреба законодавчого вирішення (заборони) такої діяльності, адже залишення існуючого стану речей щодо здійснення на території України діяльності з надання позик шляхом адміністрування коштів учасників груп залишиться невирішеним, що призведе до збільшення кількості ошуканих громадян та зниження довіри до небанківського фінансового сектору. В основному фінансові піраміди маскуються під виглядом КС, адміністраторів у групах та фінансових компаній, працюючи в тому числі і як страхові агенти. У скаргах клієнтів почали з'являтися СК, які звинувачуються споживачами у співпраці з фінансовими пірамідами. Серед

фігурантів судових справ є такі компанії, як «Традо», «Укркомстрах», «Вусо», компанія по страхуванню життя «Універсальна» [694]. Найпоширеніша схема участі СК у роботі пірамід полягає в тому, що шахраї ставлять перед клієнтами вимогу придбання страхових продуктів. Зокрема бажаючим отримати вигідний «кредит у групі» або стати учасником «псевдоспілки» пропонують придбати страховий поліс, вигодонабувачем в якому вказана компанія-учасник фінансової піраміди. Такий клієнт підписує законний договір зі СК, не підозрюючи про особливості його дії. Існують випадки, коли при настанні страхової події або після закінчення договору накопичувального страхування життя виплату одержує не застрахований, а третя особа.

16. Одним з найбільш вагомих факторів гальмування розвитку ринків НФП є низький рівень державного регулювання та зарегульованість процесів на ринках. Сукупність проблем, що витікають із недолугості державного регулювання ринків НФП, визначено у Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 рр. [601]: недостатня ефективність державного регулювання та нагляду; надмірна зарегульованість дозвільних процедур фінансовим установам та іншим піднаглядним організаціям; недоброчесна поведінка службовців під час вирішення регуляторних питань, коли необґрунтовано підвищується вартість надання фінансових послуг споживачам. Корупційні скандали навколо службовців Нацкомфінпослуг [124; 714] тільки посилюють існування цієї проблеми.

Автором виділено групи проблем, що пов'язані із функціонуванням державного регулювання ринків НФП. Це зокрема:

1. Недостатній рівень інституційної та фінансової спроможності Нацкомфінпослуг. Нацкомфінпослуг не має фінансових ресурсів для підтримки учасників ринку при появі системних ризиків, як це було у 2008-2009 рр. На відміну від НБУ, Нацкомфінпослуг не зміг здійснити рефінансування системи кредитної кооперації в сумі близько 1 млрд. грн. для допомоги КС, що потрапили у скрутну фінансову ситуацію, внаслідок чого за 2008-2009 рр. збанкрутувало більш ніж 100

КС, а втрати вкладників сягнули більше ніж 2 млрд. грн. [246]. Існували кілька можливих механізмів рефінансування проблемних КС:

а) пряме фінансування з державного бюджету, дефіцит якого у 2009 р. становив 11% (101 млрд. грн.), що унеможливило проведення таких заходів;

б) шляхом включення у механізм рефінансування НБУ. Однак, внаслідок відсутності правового поля та небажання законодавців вирішувати проблему неплатоспроможності КС, НБУ не був залучений у процес оздоровлення проблемних КС, хоча й мав фінансовий ресурс;

в) включення КС під дію ФГВФО, однак законодавче поле та відсутність політичної волі перед президентськими виборами 2010 р. і кризові явища в економіці не сприяли вирішенню цієї надскладної проблеми.

Єдиним механізмом втручання Нацкомфінпослуг в існуючу ситуацію було проведення масових перевірок КС, внаслідок чого 42 КС не було виявлено за місцем реєстрації [166], що призвело до їх виключення з Державного реєстру фінансових установ.

Неможливість реалізації необхідних законодавчих ініціатив для розвитку ринків фінансових послуг підтверджується відсутністю механізму гарантування вкладів членів КС, що було відмічено ще у Звіті Тимчасової слідчої Комісії ВРУ про розслідування обставин та причин сучасного стану справ у системі кредитної кооперації [246] у 2010 р.

2. Незадовільне матеріально-технічне та фінансове забезпечення Нацкомфінпослуг. Ще у розпорядженні Держфінпослуг 2010 р. [582] зазначалося, що фінансові, матеріально-технічні ресурси та кадровий потенціал, закладений при створенні Держфінпослуг, вже не відповідають високій динаміці розвитку фінансових ринків і складності запропонованих ними продуктів.

Низький рівень матеріально-технічного стану Нацкомфінпослуг підтверджується достатньо низьким рівнем забезпеченості робочими приміщеннями, що становить 4,58 кв. м./особу, 70-95%-ним рівнем зношеності комп'ютерного та периферійного обладнання. У зв'язку з недостатнім фінансуванням таких видатків фіксуються часті випадки виходу з ладу Комплексної

інформаційної системи Нацкомфінпослуг, що унеможлиблює роботу як професійних учасників ринку щодо формування та відсилання звітності, так і доступ споживачів до Державного реєстру фінансових установ.

Загальна кількість автомобілів, що обслуговуються весь штат працівників Нацкомфінпослуг до 2015 р., а це більше 250 чоловік, – 4 [527] легкові автомобілі. Внаслідок прийняття відповідної Постанови КМУ [520], націленої на економію бюджетних коштів, у 2015 р. кількість автомобілів у структурі органу була скорочена до 1 од., що в черговий раз підтверджує тезу про повну відсутність тенденцій щодо поліпшення матеріально-технічного стану Нацкомфінпослуг у перспективі.

За останні 5 років видатки бюджету розвитку не фінансувалися взагалі (крім погашення кредиторської заборгованості, яка виникла ще у Держфінпослуг). Останнє суттєве фінансування матеріально-технічного характеру було в 2011 р., коли профінансували витрати на розробку та впровадження комплексної інформаційної системи Держфінпослуг у розмірі 2,79 млн. грн. [230], становить складає 33% затвердженого кошторисом суми.

У Нацкомфінпослуг не формується бюджет розвитку, адже платежі за ліцензії та провадження діяльності на ринках НФП справляються безпосередньо у державний та місцеві бюджети, що унеможлиблює формування та накопичення власних доходів бюджетної установи.

3. Низький рівень співпраці з міжнародними асоціаціями та іноземними регуляторами (сплата вступних та членських внесків до міжнародних асоціацій, участь у галузевих заходах міжнародної співпраці) [42, с. 132].

2006 року Держфінпослуг виключено з Міжнародної асоціації страхового нагляду (IAIS) за несплату членських внесків (близько 14,6 тис. дол. США) протягом двох років [679]. Членство України в IAIS дозволяє протидіяти схемам виведення капіталу, заробленого в тіньовій економіці, за межі України, дає доступ до унікальних баз даних IAIS з інформацією про законодавство 130 країн у сфері страхування і особливості нагляду за резидентами і нерезидентами, філіями, перестраховальними компаніями цих країн, а також можливість співробітництва з

іншими регуляторами ринку. Участь в IAIS також сприяло виведенню України з чорного списку FATF. Причиною несплати внеску була забюрократизованість вітчизняної системи управління [413]. Тільки у 2007 р. Держфінпослуг було поновлено у рядах членів цієї організації.

Законодавством України [593] Нацкомфінпослуг визначена уповноваженим органом, відповідальним за забезпечення участі в IAIS та IOPS. Внаслідок ліквідації Держфінпослуг у 2011 р. та створення Нацкомфінпослуг, яка була внесена у ЄДРПОУ у 2012 р., необхідно було забезпечити фінансування участі Нацкомфінпослуг у IAIS та IOPS. Однак через відсутність бюджетних коштів на сплату членських внесків до зазначених міжнародних організацій Нацкомфінпослуг у 2015 р. все ще не набула членства в IAIS та IOPS, що погіршило міжнародне сприйняття України та послабило можливість боротьби з відмиванням коштів на ринках НФП.

Факторами зовнішнього впливу на розвиток ринків НФП є:

1. Нестабільна політична ситуація в країні. На ринку фінансових послуг спостерігаються часті зміни кон'юнктури саме в періоди проведення зміни політичної влади та проведення дострокових виборів. Так, у період виборів Президента України 2004 р. та після Помаранчевої революції було введено мораторій на дострокове зняття депозитів, істотно зросла частка перестраховування у країні Балтії та СНД як ефективного інструменту виведення капіталу з країни. Аналогічні події вивезення капіталу відбувалися і на початку 2014 р., особливо відчутно здійснювалися такі операції через банківську систему та податкові «ями», конвертаційні центри тощо.

2. Дія системних ризиків внаслідок глобалізованості фінансових відносин і відсутність дієвих механізмів мінімізації негативного впливу кризових явищ. Фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. вказала на високу ступінь вразливості національних ринків фінансових послуг, у т.ч. і небанківських, до дії зовнішніх чинників. У зв'язку з істотним відтоком внесків КС, у 2008 р. у кредитних кооперативах було призупинено дострокове, а у багатьох з них і строкове повернення вкладів членів на підставі розпорядження Держфінпослуг «Про

тимчасові заходи щодо забезпечення стабільності діяльності кредитних спілок» [590]. Введення мораторію Держфінпослуг повторювало політику НБУ щодо забезпечення фінансової стабільності банківської системи, однак аналогічного позитивного ефекту не було досягнуто. Вкладники кредитних кооперативів України жодним чином не захищені від ризику неповернення своїх вкладів, на відміну від вкладників банківської системи, яким Фонд гарантування вкладів фізичних осіб компенсує втрату вкладів у неплатоспроможних банківських установах у розмірі, що не перевищує еквівалент 200 тис. грн. [729, с. 261].

Подібно до ринку кредитної кооперації, на страховому ринку також позначилися наслідки фінансово-економічної кризи через зниження якості активів та страхових резервів та суттєве зменшення надходження страхових премій. Введення мораторію на дострокове зняття депозитів та введення тимчасових адміністрацій у таких великих за розміром депозитного портфелю банках як «Промінвестбанк», «Надра», «Укргазбанк», «Укрпромбанк» (з подальшою його ліквідацією) тощо призвели до погіршення платоспроможності страховиків, адже 1,2 млрд. грн. резервів страховиків знаходилися на депозитних рахунках цих банків. Подібний негативний вплив на платоспроможність страховиків справило неякісне розміщення резервів страховиків у ЦП нелістингових підприємств. У 2008 р. 6,5 млрд. грн. страхових резервів було розміщено у нелістингові ЦП, що становило більше 72% резервів страховиків, розміщених у ЦП. Таким чином, $\frac{1}{3}$ сформованих відповідно до 31 ст. Закону України «Про страхування» [207] резервів були проблемними [491, с. 76].

ЦП були основою ліквідності СК, і з обвалом котирувань на фондових біржах почалися проблеми з ліквідністю фінансових установ, що у докризовому періоді суттєво заробляли на подорожчанні ЦП. Однак ринок скоротився на $\frac{3}{4}$ і пропорційно зменшилася вартість тієї частини резервів, що знаходилася у ЦП [491, с. 76]. Аналогічно до кризи 2008 р. нині суттєва частина депозитів СК знаходиться у проблемних банках, про що вже зазначено вище, і слід очікувати погіршення фінансового стану страховиків і можливості вчасної виплати страхового відшкодування та виплат за взятими договорами страхування.

Військові дії, що охопили більшу частину Донбасу у 2014 р., анексія АРК та м. Севастополя РФ, призвели до суттєвого скорочення національних ринків НФП, адже було припинено діяльність усіх небанківських фінансових установ на півострові, істотно скорочено кількість та спектр надаваних послуг на неокупованій бойовиками території Донбасу. Дослідження існуючого стану функціонування ринків НФП на півострові Крим та Донбасі здійснено у п. 4.1 дисертації.

3. Нестабільність системи оподаткування НФУ, кардинальні зміни у принципах оподаткування цих установ.

Система оподаткування податку на прибуток страховиків з моменту впровадження 3%-ного збору із сум, зібраних страхових премій, скорегованих на розмір переданих на перестраховування сум діяла доволі довго (до кінця 2014 р.). За цей час точилася постійна дискусія з приводу нерівних умов ведення підприємницької діяльності страховиками порівняно з іншими суб'єктами господарювання, що сплачували податок на прибуток на загальних підставах. Перевагою системи обчислення суми податку на прибуток страховиків називали простоту нарахування, сплати та адміністрування податку, на відміну від достатньо складного механізму справляння податку на прибуток, що розраховувався як різниця між валовими доходами та витратами. Причому відбувалися постійні зміни трактування та переліку витрат, що не могли (чи могли) бути включеними у валові витрати відповідно до податкового законодавства. Недоліком обчислення податку на прибуток, виходячи із сум зібраних премій, є обов'язок його сплати навіть такими СК, що мають збитки у поточному податковому періоді.

Запровадження єдиних підходів до оподаткування податком на прибуток усіх господарюючих суб'єктів є схвальним, однак податкові зміни на ринку страхування суттєво змінили умови ведення діяльності СК. Адже починаючи з 2015 р. страховиків зобов'язали перейти на змішану систему оподаткування, що є новинкою у системі оподаткування України за всю її історію розвитку. Окрім сплати 3% від сум зібраних чистих страхових премій, СК повинні сплатити діючу у році ставку податку на прибуток (у 2015 р. вона становила 18% [489]). Отже, мета переведення страховиків на загальну систему оподаткування не була досягнута, адже створені

умови характеризуються скоріше як зростання податкового тиску на страховиків. Підтвердженням цього є проведені розрахунки сум податку на прибуток за новими умовами на основі фінансової звітності за 2013 р. членів МТСБУ та ЛСОУ – СК «Глобус», СК «Уніка», СТ «Іллічівське». Розрахунки доводять [414], що впровадження змішаної системи нарахування та сплати податку на прибуток призводить до зростання сум податку на прибуток на 16,7%, 29% та 23% відповідно. А при неврахуванні всіх витрат, наприклад тих, що пов'язані з обслуговуванням страхових договорів (зокрема аквізиційних), база оподаткування зростає у три рази. Відсутність чіткого переліку витрат, що не можуть (можуть) включатися у валові витрати страховика, тільки ускладнюють процес розрахунку сум податку, призводять до можливих зловживань з боку податкових органів та зростання кількості судових позовів. Також існує складність при врахуванні страхових резервів, що можуть враховуватись при визначенні фінансового результату до оподаткування, що, у свою чергу, також може значно вплинути на збільшення бази останнього.

Існування такої змішаної системи оподаткування податку на прибуток страховика, на думку органів інституційного регулювання, є несправедливим та дискримінаційним, оскільки інші фінансові установи сплачують лише один податок [487]. Такі зміни в законодавстві створили нерівні умови для діяльності та залучення інвестицій різними фінансовими установами (банками, страховиками, КС, КУА тощо).

Реформування податкової системи України не оминуло і національну систему кредитної кооперації, для якої новітнім явищем було впровадження сплати податку на прибутку, адже КС не позбавлені свого неприбуткового статусу, що витікає з особливої економічної природи їх створення та функціонування. До кінця 2014 р. ці НФУ не сплачували його. Однак зміни, що були внесені у ПКУ, внесли корективи у їх діяльність. Починаючи з 2015 р. на КС поширюється змішана система оподаткування (система подвійного оподаткування внаслідок вилучення зі ст. 133 ПКУ норми стосовно звільнення КС як неприбуткової організації від сплати податку на прибуток). Створено систему подвійного оподаткування доходів від пайових

внесків членів кредитних спілок. Адже спочатку КС повинна сплатити податок на прибуток (18%), а потім кошти після оподаткування, розподілені між пайовиками, повинні оподаткуватися за ставкою 20% як пасивні доходи пайовиків.

Внаслідок таких дій законодавця та загалом ситуації на ринку за перше півріччя 2015 р. ставка за кредитами підвищилася в середньому на 2%, а не менш як 10 КС покинули ринок. Ускладнення економічної ситуації на ринку та нерівні умови функціонування КС призвели до відміни норми [555] щодо оподаткування податком на прибуток, шляхом розширення установ, на які поширюється неприбутковий статус.

4. Впровадження МСФЗ для професійних учасників ринків НФП України. Незважаючи на те, що впровадження МСФЗ націлене на зближення національної фінансової та бухгалтерської звітності із стандартами розвинених країн, її реалізація на ринках фінансових послуг відбувається повільно через дію кількох факторів. На ринку страхових послуг перехід до МСФЗ був передбачений з 2012 р. [195], для суб'єктів господарювання за видом діяльності «надання фінансових послуг, крім страхування та перестраховування», а також «недержавне пенсійне забезпечення» – починаючи з 2013 р., а для суб'єктів господарювання за видами діяльності «допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування» – з 2014 р. У той же час за наполегливої пропозиції ВАКС і ПЗВ [229] впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності кредитними спілками було перенесено й мало застосовуватися з 1 січня 2015 р., причому за міжнародними стандартами КС повинні складати тільки річну звітність, а проміжну (квартальну) – за формами та правилами класифікації та оцінки, встановленими Розпорядженням Держфінпослуг №177 [586] та іншими нормативно-правовими актами Нацкомфінпослуг.

Окрім переносу строків впровадження МСФЗ на ринках НФП існують й інші складнощі, на що звертають увагу науковці-практики [172; 349; 351; 357]. Ними є:

а) відсутність в Україні відповідної ринкової інфраструктури, що значно ускладнює процес запровадження в обліку методу оцінки за справедливою вартістю фінансових інструментів (кредитів, депозитів, цінних паперів, деривативів);

б) неузгодженість та часті зміни окремих законодавчих норм, що вимагають постійного моніторингу законодавства, неоднозначне їх тлумачення контролюючими органами та НФУ, що спричиняє виникнення помилок. Це має такі негативні наслідки як: зростання юридичного ризику, додаткові втрати (штрафи, необхідність грошового відшкодування збитків), погіршення репутації, погіршення позицій НФУ на ринку, звуження можливостей для розвитку бізнесу; зменшення можливостей правового забезпечення виконання угод;

в) відсутність статистичних даних, що значно ускладнює або унеможлиблює процес оцінки реальної вартості активів, зобов'язань, капіталу та фінансових результатів, що впливає на рівень фінансових ризиків (кредитного та ринкового);

г) розбіжності між вимогами міжнародних органів, адже існують різні підходи до формування бухгалтерських оцінок (у фінансовій звітності) для цілей МСФЗ та оцінок з метою нагляду за діяльністю банків у Базель II (для банківських установ) чи страховиків при перестрахованні ризиків;

д) розбіжності між вимогами щодо визнання активів, їх оцінок з метою бухгалтерського обліку та оподаткування призводять до необхідності ведення окремих інформаційних баз для складання фінансової і податкової звітності та створення складних методик контролю і звірки даних, а Податковий кодекс України посилює вимоги щодо подання додаткової інформації;

е) обмеженість доступу до інформації щодо вимог МСФЗ, тлумачень та останніх змін до них значно ускладнює правильне розуміння вимог МСФЗ, уповільнює процес їх впровадження, а постійні зміни цих вимог потребують їх безперервного моніторингу, вивчення для адаптації та впровадження;

є) повільне реформування системи освіти та підвищення рівня кваліфікації практикуючих бухгалтерів, представників інших професій, які працюють з економічною інформацією, адже нині відсутня достатня кількість фахівців, які б забезпечували підготовку спеціалістів бухгалтерського обліку та аудиту необхідного рівня, спроможних до сприйняття і запровадження МСФЗ, формування ґрунтовного професійного судження, що впливає на якість фінансової звітності, здійснення її аналізу для прийняття виважених управлінських рішень;

ж) відсутність концептуально єдиних підходів до формування показників щодо фінансового стану та результатів діяльності НФУ потребують ведення додаткових інформаційних баз для задоволення вимог пруденційної, фінансової та податкової звітності та створення складних методик контролю і звірки даних, що призводить до додаткових витрат і відволікання фінансових, трудових ресурсів та вимагає застосування багатьох складних інформаційних технологій, зберігання й оновлення великих баз даних, підвищення операційних ризиків тощо.

5. Поява нових послуг, що за своєю природою можуть належати до фінансових. Нині не існує єдності у розумінні економічної природи та механізму функціонування віртуальних валют (криптовалют) ні серед науковців, ні практиків, ні самих органів державного регулювання як на національному, так і наднаціональних рівнях. Псевдофінансовими послугами є такі фінансові послуги, що використовують віртуальні валюти як специфічну форму носія вартості.

Віртуальні валюти є нематеріальними засобами, що генеруються на основі математичних алгоритмів (криптопрограм), серед яких найбільш популярною є Bitcoin, однак існують й інші аналоги, як Litecoin, Ripple, OneCoin. Метою функціонування криптовалют є створення незалежної від регулювання альтернативної платформи, в якій перекази, порівняно з альтернативними напрямками, більш швидко та з мінімальними транзакційними витратами можуть бути здійсненими, а також не існує потреби зазначення персональних даних [29, с. 296]. На думку МНВ (Національного банку Угорщини) [798], віртуальні валюти є наслідком негативного впливу фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. – вони створені для того, аби бути альтернативою законним платіжним засобам, що знаходяться в обігу у банківській системі, придатні тільки для здійснення електронних платежів, не мають емітента, що підлягає державному регулюванню та нагляду, транзакції підтверджуються тільки самою криптосистемою, що не ніким не регулюється.

Дослідження, проведене ESMA та ЕВА, поряд із широким переліком переваг віртуальних валют/крипто валют, виділяє більш суттєві їх недоліки. Названо більш ніж 70 недоліків [790] функціонування віртуальних валют. Одними з них є

абстрактний характер криптовалют, що створює проблеми для регуляторів. Адже, як і будь-яку форму грошових цінностей, – готівку, електронні гроші, кредитні карти тощо, криптовалюти можна використати як у законних, так і незаконних цілях. Через відсутність засобів регулювання ЕВА пропонує утримуватись від операцій з криптовалютами, оскільки вони не мають будь-якого забезпечення і не контролюються державними регуляторами жодної країни, до створення системи регулювання цих операцій з метою запобігання зловживанням та легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму [29, с. 296].

Все це підтвердило і висунуло на передній план проведені у 2013 р. дослідження ЕВА [790], в яких зазначалися нерегульованість, відсутність оцінки ступеня ризику та неможливість його мінімізації. Окрім ЕВА, питаннями функціонування криптовалют, як способу вкладення коштів, займається і ESMA, адже певна частина користувачів цих віртуальних валют розглядають їх як ефективний інструмент вкладення коштів, однак не підлягають під дію органу регулювання операцій з цінними паперами. Недостатню захищеність та ризикованість використання криптовалюти підтверджує і скандал, пов'язаний із крадіжкою на найбільшій біржі біткоінів – японській MtGox, на суму, еквівалентну 0,5 млрд. дол. США, а також випадки масової крадіжки біткоінів приватних осіб шляхом поширення програмного вірусу через мережу Інтернет [799].

На думку Н. Рубіні [867], віртуальні валюти є фінансовими пірамідами подібно до схем Понзі і основою для поширення підпільного ринку та відмивання коштів. На його переконання, нікчемною є їх здатність до збереження вартості внаслідок різкої їх волатильності. Це підтверджується даними біткоін-бірж за 2014 р., на деяких з них курс криптовалюти змінювався в межах 1100%, причому у грудні 2013 р. курс різко зменшився наполовину [865].

Позиція регуляторів фінансових ринків ЄС та інших розвинених країн в основному замикається на превентивних заходах у частині інформування професійних учасників та споживачів фінансових послуг про підвищені ризики використання крипто валют, що не мають товарного забезпечення. Водночас у таких

країнах, як США [749], Японія [744], Норвегія [742], податковими органами чітко визначено, що криптовалюти не є платіжними засобами, однак у накопиченій формі вони є багатством власників і повинні оподатковуватися податком на власність.

У країнах ЄС органи державної влади по-різному трактують сутність криптовалют. Наприклад у Франції банкам дозволено здійснювати транзакції клієнтів у криптовалютах. У Голландії криптовалюти не підпадають під жодне з визначень грошей і тому їх не асоціюють з останніми. Саме тому уряд вважає криптовалюти власністю особи, що повинна оподатковуватися податком на власність, у розмірі 25% [742]. В Угорщині криптовалюти не заборонені, однак повідомляється про підвищені ризики їх використання, аналогічно до позиції ЕВА. МНВ у своєму зверненні 2015 р. [880] вже застерігає власників криптовалют, що останнім часом особливо використовуються в інтернет-мережі системи, що за своєю економічною природою схожі з фінансовими пірамідами [763, с. 249].

Органи державного регулювання країн світу, зокрема України, приділяють підвищену увагу функціонуванню криптовалют, про що свідчить обговорення цього питання на Міжнародному форумі платіжних розрахунків, що проводився у серпні 2015 р. у Стамбулі за ініціативою Світового Банку та Комітету з платежів та ринкових інфраструктур Банку міжнародних розрахунків, а також проведення Міжнародної конференції «Bitcoin Conference Kiev 2015», у т.ч. і за участю регуляторів ринків фінансових послуг. На Міжнародному форумі було відзначено, що поки що міжнародними фінансовими установами й центральними банками не розроблені та не погоджені підходи до питань, пов'язаних з використанням віртуальних валют. У той же час, було відзначено, що використання віртуальних валют вимагає ретельного моніторингу з боку державних регуляторів й осмислення їх економічної природи. На думку представника Всесвітнього банку, моніторинг розвитку зазначеного феномена повинен бути компетенцією тих підрозділів центрального банку, які займаються платіжними системами та розрахунками [409]. В Україні позиція державних органів стосовно використання криптовалют є доволі однозначною. В Україні Національний банк України (НБУ) розглядає криптовалюту як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю, що не може

використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки воно протирічить нормам українського законодавства. Зазначено, що під час використання криптовалюти існує фактор підвищеного ризику, пов'язаного з цією послугою, операцією або каналом постачання, зокрема анонімність і децентралізованість операції. Міжнародне поширення таких платежів робить цю категорію послуг привабливою для протиправних дій, у тому числі відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, або фінансування тероризму [602].

У свою чергу Нацкомфінпослуг, як регулятор ринків небанківських фінансових послуг, проводить лінію НБУ і застерігає фінансові установи та посередників фінансових послуг утриматися від операцій та володіння криптовалютами, у зв'язку з ризиком втрати коштів, які використовуються в операції [258]. Функціонування криптовалют як псевдогрошових засобів є новітнім викликом для органів державного регулювання ринків фінансових послуг, як на національному, так і наднаціональному рівнях.

Розглядаючи та структуруючи проблеми на різних інституційних рівнях, необхідно виділити певні протиріччя, що є результатом особливостей функціонування інститутів ринків НФП. Існування протиріччя на мікроінституційному рівні полягає у посиленні інформаційної закритості учасників ринків НФП та зростанні конкуренції між НФУ. Воно проявляється у небажанні розміщувати спеціалізовану звітність у мережі Інтернет, сприяти відкритому доступу до загальної інформації про фінансово-економічну діяльність цих установ, оприлюдненні такої інформації у маловідомих газетах та журналах з невеликою кількістю накладу.

Інше протиріччя, що може бути віднесено за своєю гостротою до макроінституційних, стосується забезпечення зниження рівня державного регулювання в умовах глобалізації та посилення захисту прав споживачів на ринках НФП. У прийнятій Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 рр. [601] відмічено необхідність здійснення дерегулювання на цих ринках, у той же час фінансово-економічна криза

2008 р., як результат дії системних ризиків, вказала на наявність істотної проблеми – недостатнього регулювання ринків фінансових послуг національними регуляторами країн світу, в т.ч. і України, що призвело до суттєвих фінансових втрат для споживачів НФП через низький рівень їх захисту.

Окрім наведених вище факторів зовнішнього та внутрішнього характеру, що притаманні національним ринкам НФП, існують стримуючі фактори на мезоінституційному рівні. Проблеми, що гальмують розвиток ринків НФП на регіональному рівні наступні, полягають у такому.

1. Низький рівень поширення послуг небанківських фінансових установ у регіонах України. У 2015 р. структурними підрозділами страховиків зібрано 17,5% валових страхових премій, у той же час столичні СК зібрали 80,4% усіх премій ринку, що свідчить про централізацію страхового ринку. Враховуючи, що більшість страхових премій страховиків надходить шляхом безпосередньої сплати премій на розрахункові рахунки СК через систему електронних платежів, що особливо поширено при страхуванні життя (як ризикових видів так і довгострокового страхування), то сплата 3% податку на прибуток страховиків жодним чином не відображається у доходах місцевих бюджетів, а поповнює бюджет м. Києва.

2. Відтік капіталу з регіонів, в яких функціонують лише зареєстровані в інших регіонах СК. У 2015 р. не було зареєстровано жодного страховика (чи вони не проводили діяльність) у Волинській, Кіровоградській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Чернівецькій областях. Особливо актуалізується проблема внаслідок функціонування страховиків зі страхування життя.

Враховуючи, що більшість страховиків зі страхування життя зареєстровані у столиці, а їх страхові резерви (математичні резерви) розміщуються здебільшого у фінансові інструменти та на депозитні вклади столичних банків, то ці резерви жодним чином не сприяють економічному росту регіонів збору премій. Станом на кінець 2016 р. математичні резерви становили 7,8 млрд. грн., з яких державні ЦП – 3,6 млрд. грн., а банківські вклади – 3,1 млрд. грн. Аналогічна ситуація спостерігається і з компаніями загального страхування, через структурні підрозділи акумулюються премії у регіонах реєстрації компаній (у 2016 р. 85,6% премій

загальних видів страхування зібрані столичними страховиками), технічні резерви становлять 13,1 млрд. грн., з яких у банківські вклади розміщено 5,8 млрд. грн.

Схожа ситуація щодо концентрації капіталу у м. Києві і на ринку НПЗ, адже станом на початок 2017 р. 71,9% (46 з 64) [481] НПФ зареєстровано у столиці, на які припадає 91,7% активів всього ринку.

3. Централізованість прийняття рішень у сфері НФП головними офісами установ. Структурні підрозділи НФУ не визначають основні напрями діяльності в регіоні, а безпосередньо слідують вказівкам головних офісів. Це проявляється через розвиток тих видів послуг, що економічно вигідні центру та ним визначені. Особливо це стосується діяльності СК, структурні підрозділи яких не вправі приймати на страхування ризику, ліміт відповідальності за якими перевищує визначену головним офісом суму, а також не мають можливостей приймати самостійні рішення про здійснення страхового відшкодування, як це було у передкризових роках. Так, наприклад, якщо у передкризовому періоді структурним підрозділам НАСК «Оранта» було дозволено приймати рішення про виплату страхового відшкодування в межах не більше 100 тис. грн., то у посткризовому періоді тільки після розгляду центральним апаратом всіх документів про страховий випадок здійснюється виплата страхового відшкодування без участі структурного підрозділу. Аналогічна ситуація відбувається і в роботі КС, структурні підрозділи яких у посткризовому періоді позбавлені права прийняття самостійних рішень про видачу кредиту членам КС, внаслідок підвищення вимог до оцінки платоспроможності потенційного позичальника [759, с. 235].

4. Оптимізація організаційної структури НФУ, а саме мережі структурних підрозділів страховиків, призвела до суттєвого скорочення балансових структурних підрозділів, особливо у посткризовий період. Так, якщо у 2010 р. кількість балансових структурних підрозділів страховиків становила 1708 од., то наприкінці 2016 р. скоротилася до 976 од. Це призвело до суттєвого скорочення кількості працівників галузі. За період 2008-2013 рр. чисельність штатних працівників СК скоротилася на 25,2%, а фізичних осіб-агентів – на 34,1% [34].

5. Неврахування регіональною статистикою ринків НФП, відсутність надійних джерел інформації про розвиток цих ринків та місце конкретних фінансових установ на ньому. До 2004 р. у регіональних статистичних щорічниках існувала рубрика «Показники діяльності страховиків», де містилася інформація про фінансову діяльність страхових організацій, однак починаючи з 2005 р. інформація про діяльність страховиків у регіонах отримала статус конфіденційної, внаслідок чого зареєстровані у регіоні страховики та балансові структурні підрозділи інорегіональних страховиків звітувалися в органах статистики і надалі, однак інформація в узагальненому вигляді не зводилася і не публікувалася. Такий стан призвів до повної інформаційної закритості регіонального страхового ринку.

Аналогічно до страхового ринку інформаційна закритість притаманна і регіональній системі кредитної кооперації. Констатується повна відсутність достовірної та загальнодоступної інформації про діяльність КС. У регіональних статистичних щорічниках, де розміщується інформація про кількість суб'єктів ЄДРПОУ області за організаційно-правовими формами господарювання, публікується тільки інформація про кількість зареєстрованих КС, причому ця кількість ніяким чином не відповідає кількості внесених до Державного реєстру фінансових установ. Це пов'язано з перебуванням у реєстрі регіональних статистичних управлінь кредитних кооперативів, що вже виключені з Держреєстру і стосовно яких розпочато процедуру ліквідації. Враховуючи, що така процедура триває кілька років і може навіть бути не закінченою внаслідок відсутності коштів на завершення процедури, кількість КС у статистичних збірниках є доволі завищеною. У табл. 1.10 подано інформацію про кількість КС за даними органів статистики Закарпаття [635, с. 235] та даними Нацкомфінпослуг [298].

Таблиця 1.10

Динаміка зареєстрованих КС у Закарпатській області

Показники	Кількість КС по роках, одиниць										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість КС за даними органів статистики Закарпаття, од.	25	28	30	36	37	36	33	32	31	31	31
Кількість КС за даними Нацкомфінпослуг, од.	22	23	25	25	22	19	17	17	15	14	13

Дані табл. 1.10 вказують на невідповідність кількості КС у органах статистики та Нацкомфінпослуг, причому спостерігається постійне скорочення КС за даними Нацкомфінпослуг, у той час як в органах регіональної статистики таке скорочення не спостерігається. Це призводить до викривлення інформації про реальний стан ринків НФП у регіонах. Відсутність матеріалів у статистичних щорічниках не дозволяє об'єктивно та всебічно оцінювати розвиток ринків НФП, що у свою чергу призводить до ігнорування потреб цієї сфери фінансової системи при розробленні регіональних програм розвитку.

6. Відсутність елементів стимулювання розвитку ринків НФП у регіональних програмах та стратегіях розвитку. Наприклад, при розробці Стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2020 р. [641] жодним чином не враховано пріоритетні напрями розвитку функціонуючих у регіоні ринків НФП (страхового, кредитної кооперації, ломбардних послуг). Нагальної необхідності набуває стимулювання с/г виробництва через механізм страхування с/г ризиків та стимулювання кредитування фермерських та особистих селянських господарств через діяльність КС, що не відображено у зазначених нормативних актах.

7. Недосконалість ведення та формування узагальнених статистичних звітів про функціонування ринків НФП та відсутність їх публікації Нацкомфінпослуг у ЗМІ, в т.ч. і на офіційному сайті Нацкомфінпослуг.

Сукупність статистичних звітів, що надаються суб'єктами нагляду Нацкомфінпослуг, що можуть сприяти оцінці розвитку регіональних ринків НФП, слід розділити на ті, що формуються суб'єктами нагляду, враховуючи їх місце реєстрації, а також ті, що дозволяють оцінювати діяльність структурних підрозділів. Узагальнені дані про діяльність структурних підрозділів страховиків у регіонах України містяться у «Звіті про страхові платежі та виплати за структурними підрозділами страховика» (додаток 3 [585]), формуються у інформаційній системі Нацкомфінпослуг, однак останніми роками не публікуються. Востаннє цей звіт одноразово публікувався у 2010 р.

Інформацію про діяльність кредитних спілок у регіонах України можна було почерпнути зі звіту «Звітні дані про діяльність відокремлених підрозділів кредитної

спілки» (Додаток 8) [587], що формується КС. Однак зазначений звіт формується і здається піднаглядними установами тільки у паперовому вигляді, на відміну від інших звітів, що дублюються і в електронному. У зв'язку з цим, у Комплексній інформаційній базі Нацкомфінпослуг не міститься інформації, що дозволяла б аналізувати регіональні ринки кредитного кооперування в Україні і в річних звітах Нацкомфінпослуг та аналітичних матеріалах відсутня інформація такого характеру.

8. Відсутність контролю за діяльністю НФУ та їх структурних підрозділів, що функціонують у регіоні. Контроль діяльності установ здійснюється головним офісом [82, с. 17], в основному шляхом телефонних вказівок та поверхового аналізу бухгалтерської та спеціальної звітності (якщо така ведеться структурним підрозділом); податковими органами в частині дотримання господарських вимог, пов'язаних з нарахуванням та сплатою податків. Водночас Нацкомфінпослуг на здатна здійснити повноцінний контроль у зв'язку з істотною кількістю підрозділів, що функціонують у регіонах (наприклад, у Закарпатській області у 2016 р. функціонувало 35 зареєстрованих у регіоні фінансових установ та 167 їх структурних підрозділів, а виїзний контроль здійснює лише 1 працівник органу нагляду).

9. Несформованість інститутів регулювання ринків НФП на регіональних рівнях, що сприяло б підвищенню як інформаційної відкритості ринку, так і прозорості функціонування НФУ. Враховуючи, що нині існує інститут саморегулювання страховиків регіонального масштабу функціонує тільки у Харківській області, а із 21 регіональних асоціацій (ВАКС) насправді функціонує тільки 4 (Луганська, Запорізька, Чернігівська, Рівненська), що підтверджується регулярними інформаційними матеріалами, можна стверджувати, що переважна більшість регіональних ринків НФП не охоплені інституційним регулюванням.

10. Відсутність представництва (чи навіть постійного представника) державного органу нагляду за ринками НФП у регіонах України з метою забезпечення захисту порушених прав споживачів НФП. У зв'язку з цим, консультацію чи навіть безпосереднє звернення споживачів може здійснюватися тільки у центральний офіс Нацкомфінпослуг у м. Києві. З метою підвищення рівня

обслуговування споживачів у 2013 р. було створено Сервісний центр обслуговування учасників ринків фінансових послуг [142], функціонування якого переслідує мету захисту прав споживачів, а відповідно – надання якісних та оперативних адміністративних послуг. Водночас для отримання таких послуг споживач повинен безпосередньо звернутися в центр. Слід констатувати, що відкриття Сервісного центру не вирішило питання наближення державного органу регулювання до споживачів НФП у регіонах України та підвищення рівня їх захищеності.

Протиріччя на мезоінституційному рівні між низьким рівнем поширення небанківських фінансових послуг та оптимізацією організаційної структури НФУ полягає в тому, що політика скорочення витрат НФУ на ведення діяльності через скорочення кількості безбалансових та балансових структурних підрозділів (в т.ч. персоналу), з одного боку, націлена на збільшення фінансового результату НФУ, а з другого – призводить до зменшення своєї «фізичної» присутності в регіонах, зниження комунікації між споживачами та надавачами послуг, і, як наслідок, – до зниження рівня поширення послуг НФУ.

На рис. 1.6 наведено основні протиріччя на ринках НФП на макро-, мезо- та мікроінституційних рівнях, та передумови, що формують ці протиріччя. Проведений комплексний аналіз передумов розвитку ринків НФП сприяв структуризації протиріч, пов'язаних з функціонуванням цих ринків. Вирішення означених протиріч вимагає проведення інституційних змін на ринках НФП.

Вирішення цих протиріч сприятиме ефективному впливу органів державного та інституційного регулювання на подальший розвиток ринків НФП України та інтеграцію у світовий економічний простір. У зв'язку з цим виникає необхідність окреслення сукупності проблем, що гальмують розвиток ринків НФП. Здійснено структуризацію проблем шляхом побудови ієрархії – певного виду системи, що складається з цілей стратегії розвитку ринків НФП (проблем), згрупованих у незалежні підмножини (групи) [360, с. 174].

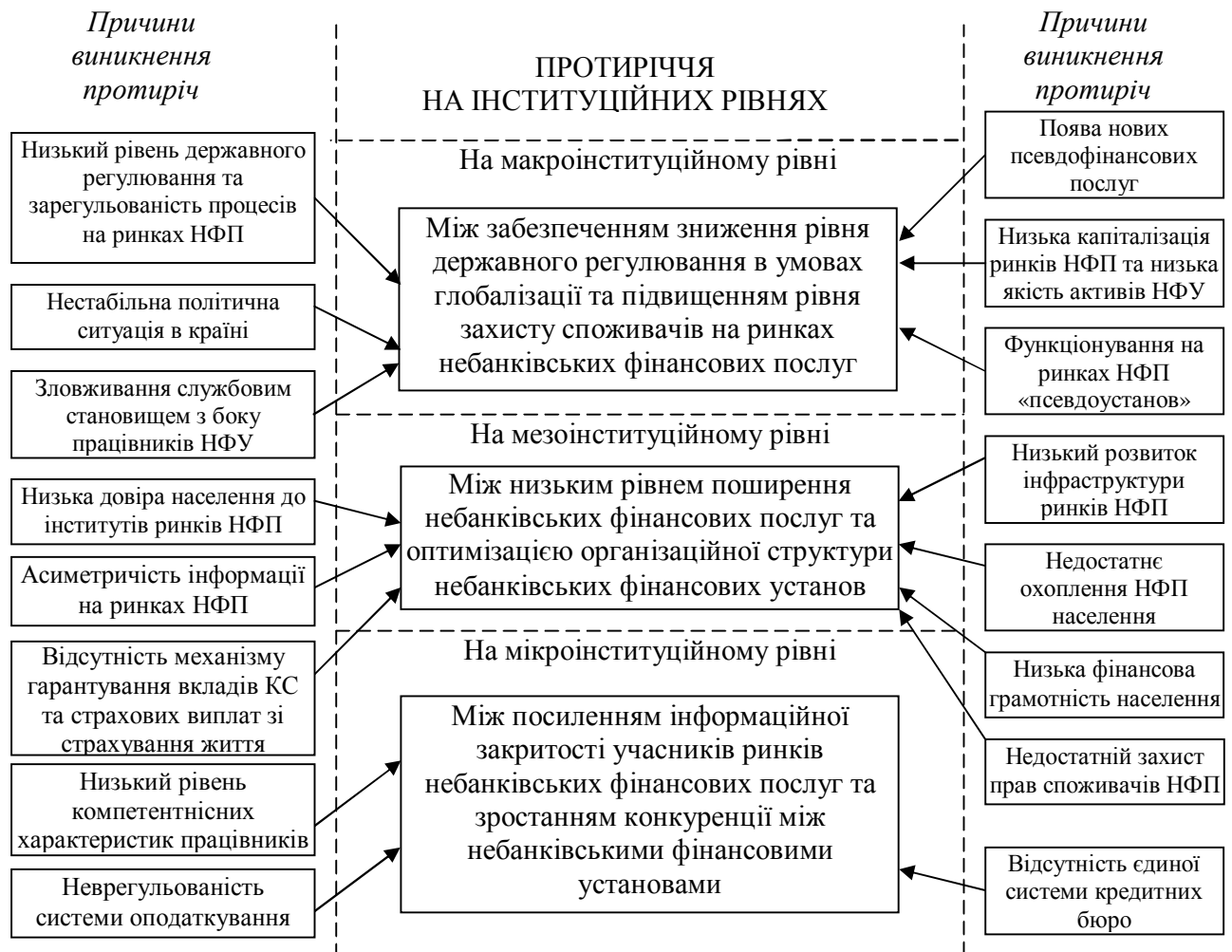

Рис. 1.6. Протиріччя на макро-, мезо- та мікроінституційних рівнях та передумови їх виникнення

На основі методики системного аналізу [360] сукупність проблем, що гальмують розвиток ринків НФП, відображено в ієрархічній структурі. Визначені проблеми згруповано за впливом на розвиток ринків НФП і подано за таким переліком: 1. Недостатня поширеність НФП (частка активів професійних учасників ринків НФП у ВВП країни). 2. Асиметричність інформації; 3. Низька капіталізація ринку. 4. Нестабільність системи оподаткування. 5. Недовіра споживачів до інститутів ринків НФП. 6. Недостатній захист прав споживачів НФП. 7. Відсутність гарантійних механізмів. 8. Інформаційна закритість ринків НФП. 9. Низький рівень державного регулювання.

На початковому етапі побудовано направлений граф, який вказує на залежність проблем між собою (рис. 1.7).

На основі даних табл. 1.11, сформовано таблицю з елементами h_i , $R(h_i)$, $A(h_i)$ та $R(h_i) \cap A(h_i)$ (табл. 1.12). Для формування підмножини $R(h_i)$ із i -го рядка матриці досяжності вписані номери ненульових елементів. Для формування підмножини $A(h_i)$ із i -го стовпця матриці досяжності вписані номери ненульових елементів [77, с. 237].

Підмножина $R(h_i) \cap A(h_i)$ сформована як логічне перетинання елементів двох підмножин $R(h_i)$ та $A(h_i)$. Елементи, для яких виконується умова, становлять перший рівень ієрархічної моделі при першій ітерації, формула (1.2):

$$A(h_i) = R(h_i) \cap A(h_i). \quad (1.2)$$

Визначення рівнів ієрархії проводиться шляхом перевірки виконання умови (1.1), результати якої подано у табл. 1.12.

Таблиця 1.12

Визначення рівнів ієрархії впливу проблем розвитку ринків НФП

h_i	$R(h_i)$	$A(h_i)$	$R(h_i) \cap A(h_i)$
1	1, 3	1, 2, 5, 6, 7, 8, 9	1
2	1, 2, 3	2, 8, 9	2
3	3	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	3
4	3, 4	4, 9	4
5	1, 3, 5	5, 6, 7, 8, 9	5
6	1, 3, 5, 6	6, 7, 9	6
7	1, 3, 5, 6, 7	7, 8, 9	7
8	1, 2, 3, 5, 7, 8	8, 9	8
9	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9	9	9

На основі наведеного зроблено висновок, що при використанні моделі ієрархії та після проведеного дослідження ієрархічна модель проблем розвитку ринків НФП має такий вигляд, що зображено на рис. 1.8. За рис. 1.8 видно, що ієрархія впливу проблем на розвиток ринків НФП є 7-рівневою. З неї наочно спостерігається необхідність підвищення рівня державного регулювання за досліджуваними ринками як базової проблеми, що гальмує розвиток ринків НФП. На наступних двох рівнях (рівень 2-3) розміщено проблеми, пов'язані з інформаційною закритістю ринків, нестабільністю системи оподаткування, асиметричністю інформації та відсутністю гарантійних механізмів для споживачів НФП. Замикаючою проблемою

є низька капіталізація ринків НФП, чому передують проблеми 4-6 рівнів ієрархії, а саме: недостатній захист прав та недовіра споживачів НФП, а також недостатнє поширення НФП [77, с. 239].

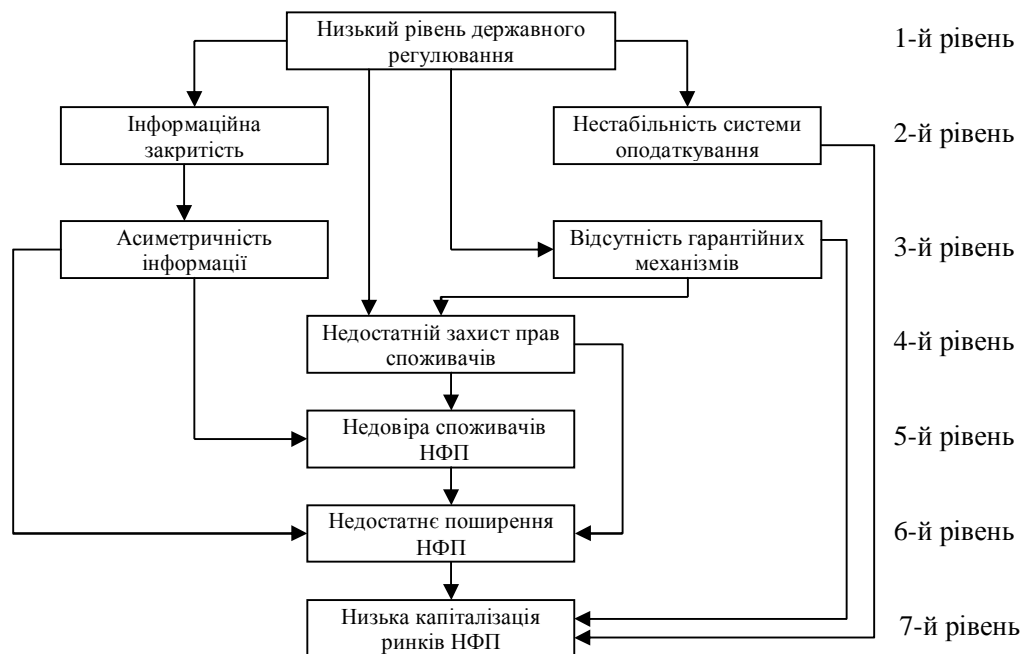

Рис. 1.8 Ієрархічно структурований граф проблем розвитку ринків НФП

Для дослідження впливу проблем на розвиток ринків НФП використано проблемно-орієнтований підхід та визначено 7 рівнів наявних проблем, що встановлені відповідно до взаємообумовленого ієрархічного впливу, вирішення яких забезпечить подальше зростання значення ринків НФП в економіці держави. Враховуючи те, що на вершині ієрархії проблем розміщується проблема низького рівня державного управління, існує необхідність її глибшого дослідження.

Висновки до розділу 1

1. При дослідженні сформованих економічною наукою трактувань понять «фінансова операція», «фінансовий продукт», «фінансова послуга» встановлено, що для фінансової послуги характерне: специфічність виду діяльності; нематеріальність послуги, що поєднується з переміщенням фінансових активів; рух фінансових активів передбачає здійснення фінансової операції; конкретизація суб'єктів-

надавачів таких послуг.

2. На основі проведеного контент-аналізу поняття «небанківські фінансові установи» встановлено, що вони: є суб'єктами економічних відносин, внесеними до відповідного державного реєстру фінансових установ; здійснюють господарську комерційну чи некомерційну діяльність; мають спеціалізовану правоздатність, тобто функціонують на основі статуту та відповідної ліцензії, що видається Нацкомфінпослуг згідно з чинним законодавством; функціонують на ринку як фінансові посередники; не впливають на динаміку пропозиції грошей, тому на них не поширюються особливі вимоги обов'язкового резервування; характеризуються відносно вузькою спеціалізацією і надають послуги обмеженого характеру; сприяють трансформації капіталу в національній економіці.

3. Здійснено класифікацію небанківських фінансових установ та доповнено її ознакою наявності мережі структурних підрозділів, що пов'язан з підвищеними ризиками, які витікають із функціонування таких установ, як наслідок – підвищеними законодавчими вимогами до їх діяльності.

4. Встановлено різницю між ринками небанківських фінансових послуг та фінансовим ринком, яка полягає у: множинному характері ринків небанківських фінансових послуг, на яких здійснюється купівля-продаж послуг специфічного характеру зі встановленням їх ціни, на відміну від фінансового ринку, на якому здійснюється акумуляція всіх вільних фінансових ресурсів у вигляді фінансових активів; не здійсненні ринками небанківських фінансових послуг впливу на загальну грошову масу в державі, на відміну від фінансового ринку, що забезпечує вплив через дію механізму грошового мультиплікування; безпосередній участі клієнтів на ринках небанківських фінансових послуг у ринкових процесах, внаслідок чого на них поширюється законодавство із захисту порушених прав споживачів; тому, що на фінансовому ринку професійні учасники виступають у ролі фінансових посередників між власниками тимчасово вільних коштів та тими, що мають потребу в них, а на ринках небанківських фінансових послуг небанківські фінансові установи виступають безпосередніми провайдерами послуг.

5. Встановлено, що ринки небанківських фінансових послуг є особливими формами організації руху фінансових ресурсів між учасниками економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу небанківських фінансових

послуг, визначають виникнення, розвиток та припинення цих відносин і характеризуються особливою багаторівневою інституційною структурою, що забезпечує безперервний рух послуги від одного економічного суб'єкта до іншого.

6. Виділено протиріччя, присутні на макро-, мезо- та мікроінституційних рівнях, що відповідно проявляються у: невідповідності забезпечення зниження рівня державного регулювання в умовах глобалізації та підвищення рівня захисту споживачів на ринках небанківських фінансових послуг; низькому рівні поширення небанківських фінансових послуг та оптимізації організаційної структури небанківських фінансових установ; посиленні інформаційної закритості учасників ринків небанківських фінансових послуг та зростанні конкуренції між небанківськими фінансовими установами.

7. Здійснено структурування проблем ринків небанківських фінансових послуг шляхом побудови ієрархічної структури, базованої на методі системного аналізу, що є семирівневою. Наголошено на необхідності підвищення рівня державного регулювання досліджуваних ринків як центральній проблемі, що гальмує розвиток ринків небанківських фінансових послуг.

У розділі 1 використано джерела: [1; 7; 8; 11; 17; 19; 23; 24; 29; 30; 34; 38; 42; 47; 56; 59; 61; 67; 72; 74; 75; 77; 82; 86; 93; 94; 97; 98; 99; 101; 102; 105; 112; 114; 118; 123; 124; 125; 131; 132; 138; 140; 142; 145; 146; 151; 153; 160; 166; 170; 172; 173; 174; 176; 178; 181; 184; 186; 187; 191; 195; 199; 202; 205; 207; 208; 209; 210; 215; 229; 230; 246; 247; 250; 251; 258; 262; 265; 267; 268; 276; 277; 286; 298; 302; 332; 345; 349; 350; 351; 352; 353; 360; 361; 363; 371; 373; 378; 381; 384; 385; 401; 406; 407; 408; 409; 414; 415; 417; 426; 427; 430; 438; 440; 441; 442; 443; 444; 445; 446; 447; 448; 449; 450; 451; 452; 453; 454; 454; 455; 456; 457; 458; 459; 460; 461; 462; 463; 464; 465; 466; 467; 468; 469; 470; 471; 472; 473; 474; 475; 476; 477; 478; 479; 480; 481; 484; 487; 489; 491; 510; 512; 514; 519; 520; 527; 528; 530; 531; 532; 533; 542; 544; 548; 555; 556; 557; 560; 570; 571; 581; 582; 585; 587; 588; 590; 593; 596; 599; 601; 602; 609; 616; 618; 619; 629; 631; 632; 635; 636; 641; 647; 652; 653; 655; 661; 663; 667; 668; 679; 684; 688; 694; 695; 700; 701; 705; 706; 708; 712; 713; 719; 721; 722; 726; 729; 733; 734; 736; 737; 738; 740; 742; 744; 749; 750; 754; 758; 759; 761; 764; 768; 780; 787; 790; 798; 799; 801; 806; 814; 816; 820; 827; 838; 839; 842; 843; 844; 850; 865; 867; 873; 879; 880].

РОЗДІЛ 2

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ НА РИНКАХ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

2.1. Інструменти та механізми впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг

Ринки НФП, як й інші сфери економічної діяльності, не розвиваються безсистемно і зазнають впливу через систему регулювання. Необхідність здійснення впливу на процеси на цих ринках пов'язана з відповідальністю фінансових інститутів та держави за фінансові ресурси, що знаходяться у розпорядженні небанківських фінансових установ. Для більш повного розуміння сутності та специфічних особливостей процесу регулювання необхідно здійснити огляд праць вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених цьому терміну. Такий огляд праць сприятиме здійсненню морфологічного аналізу визначень, що розкривають сутність категорії «регулювання».

Нині існують різноманітні підходи до трактування категорії «регулювання». З одного боку, таке різноманіття визначень пов'язано з широкою сферою застосування цього терміну. Вчені виділяють такі види регулювання, як біологічне, соціальне, технічне, економічне та екологічне [625, с. 125]. Розглянувши дефініції поняття «регулювання» у наукових джерелах [96; 114, с. 1207; 135, с. 15; 152; с. 561; 171; 255, с. 74; 346; 362, с. 69-70; 419, с. 585; 508; 513; 621, с. 57-58; 623, с. 713; 657, с. 381; 698; 735, с. 54; 779], здобувачем здійснено його морфологічну декомпозицію, результати якої наведено у табл. 2.1. Морфологічна декомпозиція дозволяє виділити базові підходи, які лежать в основі основних тлумачень терміну «регулювання»: система, діяльність як процес, функція, форма, відносини. Регулювання процесів на ринках небанківських фінансових послуг може мати позитивний ефект лише за умови виваженого використання різноманітних методів регулювання, під якими розуміють комплекс способів та прийомів, що приймаються суб'єктами

регулювання та спрямовуються на учасників ринку. Від ефективності застосування та суб'єкта регулювання залежатиме результативність реалізації таких методів.

Таблиця 2.1

Морфологічна декомпозиція категорії «регулювання»

Базова категорія	Дефініція поняття	Джерело
Процес (діяльність)	Процес формування та реалізації корегуючих заходів, що забезпечують своєчасне і безумовне усунення виявлених проблем (відхилень)	[419, с. 585]
	Процес, який вимагає наявності засобу регулювання, суб'єкта, який має відповідні повноваження та можливість застосувати ці засоби, а також обов'язкової наявності обставин, що обумовлюють здійснення регулятивної діяльності	[656]
	Забезпечення виконання заходів (зокрема визначених на рівні відповідних нормативно-правових актів), спрямованих на створення належних умов для функціонування відповідної сфери суспільного життя, виявлення проблемних моментів та вироблення шляхів їх усунення	[91, с. 25]
	Управлінська діяльність, що спрямована тільки на ліквідацію відхилень від заданого режиму функціонування та приведення об'єкта регулювання в необхідний стан	[698]
	Процес упорядкування, налагодження, приведення чогось у відповідність до чогось	[171]
Форма	Форма приведення в належний порядок: коригування, координування, налагодження, впорядкування	[12, с. 23]
	Форма цілеспрямованого, керуючого впливу, орієнтованого на підтримку рівноваги у керованому об'єкті й розвиток його за допомогою введення до нього регуляторів (норм, правил, мети, зв'язків)	[621, с. 56–60]
	форма цілеспрямованої управляючої дії, орієнтованої на підтримку рівноваги в керованому об'єкті і в його розвитку за допомогою введення в нього регуляторів (норм, правил, цілей, зв'язків)	[135, с. 15]
Система	Система правил і норм, на підставі яких організується діяльність суб'єктів	[303, с. 9-10]
Спосіб (механізм)	Спосіб та механізм підпорядкування чого-небудь певній планомірній організації дій або функція управління, що забезпечує функціонування та розвиток явищ і процесів у межах заданих параметрів	[418]
Функція	Яка забезпечує функціонування керованих процесів у рамках заданих параметрів	[96]
Закони, правила	Правила, що регламентують діяльність фірми або галузі, особливо в області техніки безпеки і захисту довкілля	[255, с. 74]

У Концепції переходу до ринкової економіки [319] зазначено, що регулювання економіки повинно здійснюватися за допомогою нормативного, фінансового та адміністративного методів. Більшість фахівців [15; 266; 348; 556; 710;] виділяє такі методи регулювання, як правові, економічні, адміністративні, інформаційні, соціально-психологічні та ін. Вітчизняний науковець В. Левченко [350, с. 90] виокремлює два методи регулювання ринків НФП – адміністративні та економічні. До перших відносить ліцензування та встановлення прямих обмежень та заборон, до других – нормативні, податкові та коригуючі, що на думку здобувача, не повною мірою охоплює методи, що використовуються у регулюванні. З тексту зазначеної праці випливає, що ці методи стосуються саме державного регулювання і не охоплюють усі способи регулювання, вироблені наукою.

Метою правового регулювання є впорядкування суспільних процесів. Саме тому правове регулювання розвитку ринку небанківських фінансових послуг має на меті впорядкування процесів, що виникають між учасниками цих відносин. Методи правового регулювання реалізуються шляхом розробки та видання нормативно-правих актів відповідними органами державної влади, які врегульовують відносини між споживачами фінансових послуг та надавачами останніх – фінансовими установами [59, с. 87]. Відповідно до свого статусу та компетенції органами влади застосовуються нормативно-правові форми управлінської діяльності різного рівня: нормативно-правові акти ВРУ, Президента України, КМУ, НБУ, НКЦПФР, Нацкомфінпослуг, МТСБУ тощо.

Адміністративні методи регулювання спираються безпосередньо на силу державної влади, містять способи, прийоми, дії прямого і обов'язкового визначення поведінки і діяльності учасників ринків НФП з боку органів державного впливу і покликані забезпечити ефективне функціонування ринків [59, с. 87]. До адміністративних методів належать: ліцензування діяльності НФУ; сертифікація керівників та головних бухгалтерів фінансових установ; заборони та обмеження діяльності учасників ринків; встановлення граничних норм розміщення коштів, формування резервів тощо.

Економічні методи регулювання передбачають будь-яке заохочення учасників до розвитку ринків небанківських фінансових послуг, зростання частки цих ринків у ВВП держави та ВРП регіонів, підвищення соціальної захищеності населення [59, с. 87]. Це здійснюється шляхом надання податкових пільг учасникам ринку (наприклад, податкові пільги для осіб, що уклали договір довгострокового страхування життя, оподаткування діяльності фінансових установ на спрощених умовах, як-от: оподаткування податку на прибуток страховиків до 2015 року).

Інформаційні методи регулювання сприяють інформаційному забезпеченню учасників ринку фінансових послуг, що в свою чергу дозволяє обирати оптимальні напрями реалізації поточних і перспективних завдань. До таких заходів належить публікація фінансових звітів НФУ на їх Інтернет-сайтах, на веб-сторінках СРО, до яких вони входять, у спеціалізованих річному збірнику «Альманах фінансових

послуг», офіційному виданні Нацкомфінпослуг «Україна Бізнес Ревю» та фахових журналах «Фінансові послуги», «Страхова справа», «Insurance Top» тощо.

Соціально-психологічні методи передбачають формування в споживачів ринку НФП відчуття захищеності їх грошових коштів, що реалізується шляхом формування механізму захисту вкладів фізичних осіб, впровадження системи страхових виплат тощо. Слід зазначити, що реалізація програм підвищення фінансової грамотності населення за сприяння міжнародних програм FINREP-II (USAID, США) є інструментом підвищення соціальної відповідальності учасників ринку. В той же час важливим засобом реалізації цього методу є розробка та впровадження етичного кодексу професійних учасників ринків НФП.

Неодмінною умовою досягнення бажаних результатів внаслідок застосування методів регулювання є дотримання певних принципів. У словнику іншомовних слід визначено, що термін походить від латинського «*princĭpium*», що означає: 1) центральне пояснення, особливість, що є основою створення або здійснення чогонебудь; 2) внутрішнє переконання, погляд на речі, який зумовлюють правила поведінки; 3) основа якого-небудь пристрою, приладу [623].

Узагальнюючи наукові надбання вітчизняних та зарубіжних вчених, виокремлено базові принципи регулювання ринків НФП [79, с. 41-42]: 1) доцільність – суть цього принципу полягає в об'єктивній необхідності втручання певних органів чи установ з метою вирішення конкретних проблем. Водночас цей принцип означає також і врахування фактору часу, тобто здійснення впливу повинно узгоджуватися в часі та проводитися якомога швидше з метою досягнення поставлених задач; 2) ефективність – суть цього підходу полягає у тому, що використання інструментів регулювання повинно здійснюватися у такий спосіб, щоб передбачений кінцевий результат підтверджував необхідність їх використання; 3) захист інтересів учасників економічних відносин – сутність принципу вказує на ключове місце споживачів у відносинах на ринках НФП і є необхідною умовою забезпечення довіри споживачів до цієї сфери; 4) прозорість – цей принцип пов'язаний із забезпеченням доступу зовнішніх користувачів до інформації про діяльність небанківських фінансових послуг, об'єктивності та регулярності

розміщення цієї інформації у ЗМІ, на Інтернет-сторінках небанківських установ; 5) всеохопленість – суть принципу полягає в тому, що під дію регулятивного механізму повинні підпадати всі без винятку професійні учасники ринків; 6) системність – полягає в забезпеченні постійної участі держави на національному та регіональному рівнях, шляхом створення відповідної організаційної системи регулювання [78, с. 24].

Водночас економічна думка виділяє такі принципи державного регулювання: демократизм, об'єктивність, плановість, повнота, економічність, науковість, безперервність, незалежність, конфіденційність, результативність, повнота охоплення, збалансованість дій тощо. За формами впливу виділяють пряме та непряме регулювання [161]. Під прямим регулюванням розуміється правове регулювання. На думку Д. Денисенка [161, с. 84], пряме регулювання проявляється шляхом встановлення норм поведінки для учасників ринку фінансових послуг (у т.ч. небанківського), забезпечення їх якнайповнішого застосування, вирішення суперечок, що виникають, і водночас притягнення до відповідальності тих, які не виконують чи порушують ці норми. Непряме регулювання пов'язується з економічним регулюванням, під яким розуміють вплив на ринок через дію економічних важелів. Однак з таким підходом не можна погодитися, адже він свідчить не про форму, а скоріше про спосіб досягнення поставлених завдань. Таку позицію дисертанта підкреслюють дефініції, що містяться у різних словниках та енциклопедіях. Під формою розуміють зовнішній вигляд, обрис речі, дії або зовнішній вираз певного змісту [392, с. 294]. Способом є певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [114, с. 1179]. Саме тому пряме та непряме регулювання є не формою, а методом регулювання.

Прямі методи регулювання безпосередньо впливають на учасників ринку небанківських фінансових послуг. Такими методами є чинне нормативно-правове забезпечення досліджуваної сфери, що регламентує права та обов'язки як споживачів, так і надавачів цих послуг. Так, прогресивне оподаткування громадян несприятливо впливає на схильність населення до відкриття приватних пенсійних

програм, чи програм довгострокового страхування життя. Аналогічно і впровадження оподаткування пасивних доходів громадян у вигляді процентних доходів тощо. Непрямі методи регулювання опосередковано діють на учасників ринків НФП, тобто їх вплив поширюється на ці ринки.

У зв'язку з наведеним вище постає необхідність виокремлення способів регулювання. Більшість науковців стверджують про наявність двох способів регулювання – державного та саморегулювання, що в деяких наукових працях зазначають під терміном «інституційне регулювання». Між ними існує істотна відмінність. Саморегулювання та інституційне регулювання є альтернативами державному регулюванню [32]. У той же час констатується [188] про існування двох якісно протилежних систем забезпечення економічної безпеки, якими виступають саморегулювання та державне регулювання. На думку здобувача, ототожнення саморегулювання та інституційного регулювання є хибним у зв'язку з відсутністю чітких досліджень, присвячених сутнісному аналізу цих понять.

На думку Н. Саніахметової, державне регулювання – це заснована на законодавстві одна з форм державного впливу на економіку шляхом встановлення та застосування державними органами правил, спрямованих на коригування економічної діяльності фізичних та юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при їх порушенні [611, с. 17]. З економічної точки зору державне регулювання розкривається через призму системи знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів та засобів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей державної економічної політики [162, с. 14]. Особлива точка зору сформулась у Р. Соболя [627], який під ним розуміє науково обґрунтований самозахист суспільного ладу від властивих механізму ринкової економіки тенденцій, що саморуйнуються, які зумовлені наявністю зворотних зв'язків [627, с. 2].

Класифікацію форм, методів, способів, засобів та принципів регулювання на ринках НФП представлено на рис. 2.1.

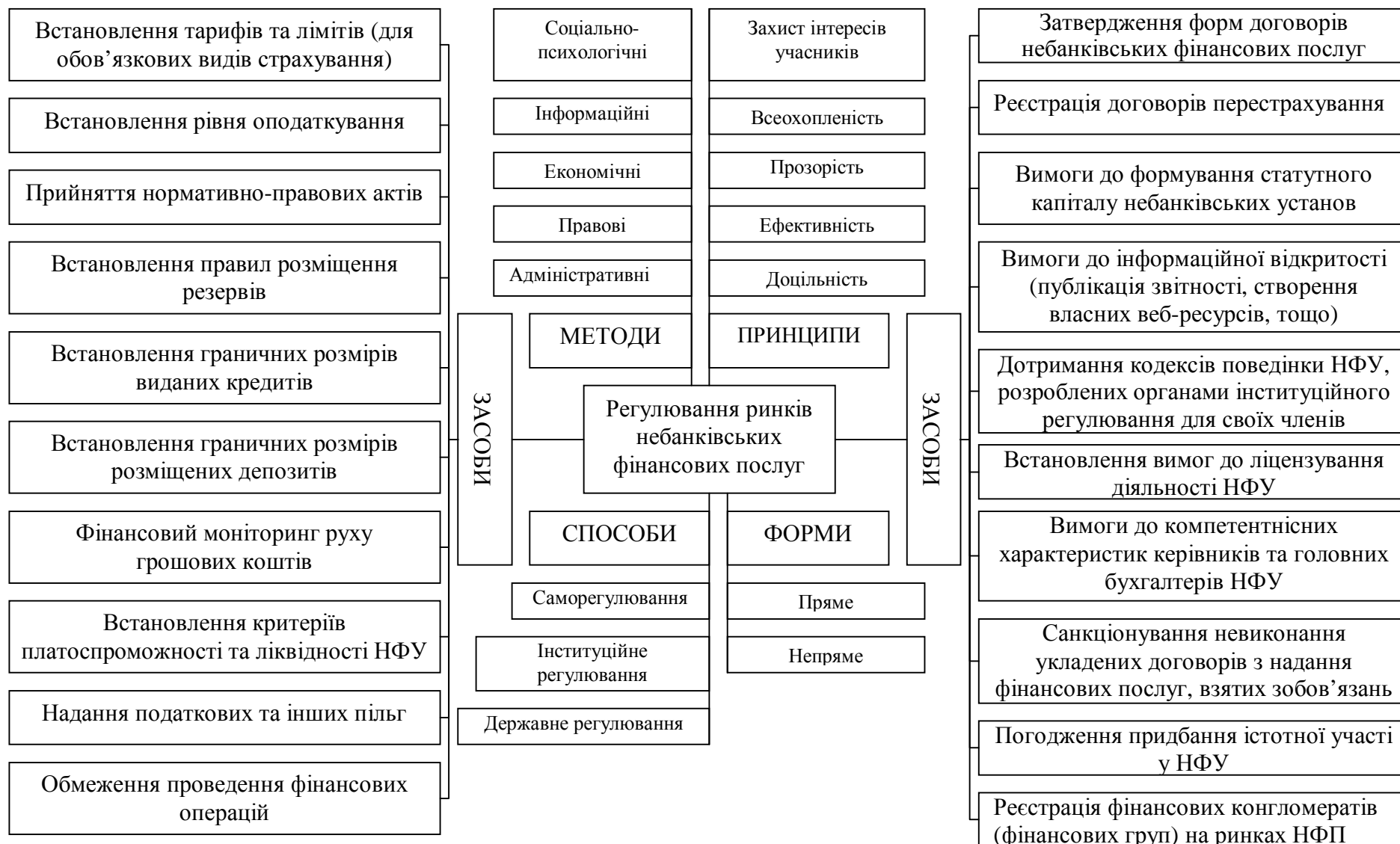

Рис. 2.1. Класифікація форм, методів, способів, засобів та принципів регулювання розвитку ринків НФП

Державному регулюванню підлягають майже всі сфери економіки і діяльність господарюючих суб'єктів. Регулювання діяльності останніх є одним із напрямів забезпечення державою рівних умов здійснення діяльності шляхом дотримання законодавства. На думку І. Кравця, регулювання господарської діяльності – це встановлення уповноваженими органами господарського керівництва умов здійснення цієї діяльності суб'єктами господарювання всіх форм власності з метою гарантування свободи підприємництва, обмеження монополізму, захисту економічної конкуренції, з одночасним здійсненням контролю за дотриманням встановлених правил, норм і застосування відповідальності за їх порушення [333, с. 40-41]. Вітчизняний науковець О. Гарагонич державне регулювання господарської діяльності в ринковому господарстві визначає як систему типових заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, які здійснюються уповноваженими державними установами і спрямовані на скерування суб'єктів господарської діяльності в напрямі, необхідному для досягнення необхідного соціально-економічного результату [133, с. 37].

Вперше про державне регулювання процесів у національному господарстві України було зазначено у Концепції переходу України до ринкової економіки [319] – метою державного регулювання економіки є досягнення ефективного, поступового і стабільного розвитку держави. Статус ринкової економіки означав мінімальне втручання державних органів у економічні процеси, системний вплив на розвиток соціально-економічних процесів з урахуванням тісних взаємозв'язків ринку капіталів, фінансів, товарів, праці та інших на базі формування необхідних економічних регуляторів і нормативів, методичної бази та відповідних державних органів [434, с. 112].

Необхідно відмітити, що нині відбувається ототожнення понять «державне регулювання», «державний нагляд» та «державний контроль» при характеризуванні безпосередньої участі держави як активного учасника на ринку небанківських фінансових послуг. На думку науковців [485; 490; 560], державне регулювання є

найширшою категорією, адже стосується ринків НФП послуг як єдиної системи, всіх його учасників і економічних зв'язків між ними.

Нині доволі складно розмежувати поняття «нагляду» та «контролю», чому і присвячені праці ряду науковців [137; 517; 410]. Семантичний аналіз термінів «контроль» і «нагляд» дозволяють зробити висновок про те, що ці категорії є найбільш тотожними, щодо їх змістового наповнення, і є правомірним їх використання у тлумачних словниках [114; 336, с. 126; 419, с. 258; 623, с. 331] як синонімів. Необхідною умовою дослідження цієї проблематики є морфологічний аналіз категорії контролю, що походить від французького «controle» і означає «перевірка», від старофранцузького «contre-rolle» – «список, що має дублікат для перевірки» [605, с. 9].

Серед науковців триває достатньо жвава дискусія з приводу того, чи слід ототожнювати контроль та перевірку, чи є ці терміни рівнозначними за своїм змістовим наповненням. Частина дослідників акцентує на тому, що контроль являє собою порівняння як різновид зв'язку [718, с. 11-12], інша [370, с. 6] вважає його процесом, що проводить коректування поведінки піднаглядного об'єкта, чи системним спостереженням та перевіркою функціонування піднаглядного об'єкта для встановлення відхилень від базових значень (параметрів) [318, с. 9]. Слід погодитися із твердженням В.М. Гаращук, який констатує, що термін «контроль» доречно тлумачити як перевірку і водночас як процес спостереження задля перевірки і протидії появі небажаної події чи явища. Тобто контроль здійснюється з метою нагляду, для виявлення, попередження та припинення протиправної поведінки з боку будь-кого [136, с. 37].

Аналогічного висновку доходить науковець В.С. Щербина [731], який, проводячи дослідження зазначеного питання щодо суб'єктів господарювання, констатує, що ГКУ ці поняття вживає роздільно, хоч і без розкриття їх змісту. У Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [204] вживаються терміни «нагляд» і «контроль» як тотожні, визначаючи державний нагляд (контроль) як діяльність уповноважених

законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, органів місцевого самоврядування, інших органів у межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, прийнятого рівня безпеки для населення, навколишнього природного середовища [731, с. 32].

Частина представників зі сфери юриспруденції [5; 6] вважає контроль та нагляд засобами забезпечення законності у державі, інша [293] – особливим видом контролю, аргументуючи свою позицію відсутністю розбіжностей між ними у законодавстві. В цілому правнича наука [193; 374, с. 73-74; 605, с. 43; 672] виділяє різні класифікації контролю, що представлено у табл. 2.2.

У цілому ж науковці-практики погоджуються з тим, що контроль необхідно розглядати у широкому та вузькому значенні [158, с. 238]. В широкому розумінні контроль є сукупністю політичних, ідеологічних та економічних процесів та методів, якими належить забезпечити стабільність суспільства та державного ладу, дотримання соціального порядку, вплив на масову та індивідуальну свідомість, тобто виразником соціального контролю. У вузькому значенні контроль трактується як перевірка підконтрольних об'єктів [158, с. 238]. Основним моментом цього визначення є ототожнення контролю з гарантією, способом забезпечення законності, видом діяльності, управлінською функцією, засобом ефективної діяльності.

Окремі представники науки державного управління [164] під контролем розуміють функцію управління, що дає можливість: зіставляти фактичний стан явища чи процесу з нормативним показником; виявити та передбачити недоліки в роботі; оцінити досягнуті результати [164, с. 17]. Інші [374] тлумачать це поняття як діяльність державних органів з перевірки дотримання законодавства та дисципліни в державі, що може реалізуватися шляхом втручання в господарську діяльність об'єкта контролю [374, с. 71]. На думку В. Гаращука, поняття «контроль» і «нагляд» поєднує спільна мета – забезпечення законності та дисципліни [136, с. 45].

Класифікаційні ознаки контролю

Класифікаційна характеристика	Поділ	Пояснення
Залежно від призначення контролю	Загальний	Всебічно охоплює діяльність суб'єкта, що піддається контролю.
	Спеціалізований	Контроль окремого напрямку роботи.
Залежно від суб'єкта контролю	Державний	Здійснюється органами державного управління.
	Недержавний	Здійснюється недержавними структурами.
В залежності від частоти проведення та передбачуваності	Систематичний (плановий)	Такий, що здійснюється періодично.
	Одиничний (позаплановий)	Здійснюється у разі крайньої необхідності.
За сферою діяльності	Внутрішньо-відомчий	Контроль у межах одного відомства.
	Міжвідомчий	Застосовується стосовно об'єктів, які організаційно підпорядковані органу державної влади.
	Позавідомчий	Застосовується стосовно об'єктів, які не підпорядковані органу державної влади.
За предметної ознакою	Фінансовий	Проводиться з метою забезпечення законності в ході мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів.
	Експортний	Проводиться з метою забезпечення законності передачі товарів міжнародними передавачами товарів з метою виконання міжнародних зобов'язань України та забезпечення інтересів національної безпеки.
	Демпінговий	Здійснюється з метою недопущення демпінгу іноземних товарів на внутрішньому ринку.
В залежності від мети та часу проведення	Попередній	Спрямований на прогнозування проблем і запобігання їх виникненню.
	Поточний	Призначений для підтримки встановленої схеми взаємодії суб'єктів.
	Заключний	Застосовується для поліпшення роботи всієї системи.
За формами здійснення	Аналіз	Законодавче визначення відсутнє.
	Перевірка	Комплексне, системне та повне вивчення всіх первинних документів за всіма фінансово-господарськими операціями суб'єкта контролю.
	Аудит	Перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.
	Облік	Належним чином організована система збору, нагромадження, обробки, групування, узагальнення і реєстрації (фіксації) необхідної інформації або її сукупних даних, що відображають кількісну чи якісну характеристику подій, явищ, фактів, процесів, об'єктів тощо.

Продовження таблиці 2.2

Класифікаційна характеристика	Поділ	Пояснення
За формами здійснення	Моніторинг	Систематична, комплексна в межах своїх конституційних повноважень діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій щодо здійснення збору, аналізу та узагальнення інформації про стан законодавства, практику його застосування з метою виявлення його відповідності планованому результату правового регулювання, а також очікуванням учасників законодавчого процесу, судових та інших органів і рівнів влади, інститутів громадянського суспільства і окремих громадян.
	Нагляд	Здійснення спеціально уповноваженими органами цільового спостереження за станом законності, фіксації його порушень і вжиття заходів щодо притягнення порушників до відповідальності.
	Ревізія	Метод документального контролю фінансової діяльності об'єкта перевірки та його посадових осіб. Спосіб документального викриття недостач, розтрат, розкрадань, привласнень коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань.
	Спостереження.	Безпосередня реєстрація фактів, явищ, процесів, які відбуваються в соціальній реальності.

З табл. 2.2 випливає, що головною відмінністю контролю від нагляду є те, що «контролюючий орган, на відміну від наглядового, має право втручатися в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта (іноді аж до підміни собою його керівного органу), а також те, що контролюючі органи мають право притягувати винних до юридичної відповідальності» [136, с. 45].

Отже, незважаючи на спроби науковців ототожнити поняття «контролю» та «нагляду», встановлено існування певних відмінностей між ними. Під контролем розуміють управлінську функцію, що полягає у виявленні та усуненні навмисних чи ненавмисних помилок, що виникають у процесі проведення діяльності, і передбачає активне втручання. Нагляд трактують як комплекс заходів, що обмежуються перевіркою законності, при якій не відбувається втручання в оперативно-господарську діяльність піднаглядного об'єкта.

Аналогічно до зроблених вище узагальнень у тлумаченні понять «державний нагляд» та «державний контроль» також існує певна відмінність. Серед найважливіших, сутнісних ознак державного контролю виділяють такі [214, с. 13]:

1) між органом (посадовою особою), що контролює, та підконтрольним об'єктом у більшості випадків існують відносини владної підпорядкованості; 2) об'єктом контролю є законність та доцільність діяльності підконтрольного об'єкта, оскільки контролер має право втручатись у діяльність підконтрольного об'єкта; 3) у відповідних випадках контролер має право застосовувати заходи впливу до підконтрольного за допущені правопорушення; 4) контроль є особливим процесом, який складається з трьох чітко визначених стадій: встановлення нормативів, співвідношення цих нормативів з реальними діями підконтрольних та корегування виявлених відхилень.

В. Клочкова резюмує, що державний нагляд є різновидом державного контролю, підлеглим поняттям, що входить до складу іншого, більш загального. Тобто державний нагляд є інститутом єдиного цілого — державного контролю, який є неподільним. Кожний вид контролю та нагляду має свої особливості та сферу застосування [282, с. 205].

Під державним регулюванням необхідно розуміти комплекс заходів економічного та правового характеру, що застосовуються органами центральної влади, які в межах своєї компетенції здійснюють нагляд та контроль з метою дотримання законодавства та досягнення визначеного у відповідних державних програмах (концепціях, стратегіях) результату.

Науковець О. Залетов державне регулювання трактує як цілеспрямований вплив держави через державні органи на об'єкти та суб'єкти страхових відносин [213, с. 259]. М. Тимчак підкреслює, що державне регулювання здійснюється з метою надання страховим відносинам організованого характеру, впорядкування дії суб'єктів страхових відносин, забезпечення виконання страхового законодавства для відстоювання інтересів держави та суспільства у цих відносинах [560, с. 98]. З. Плиса розкриває державне регулювання через призму економічних та адміністративно-правових відносин, що виникають між учасниками фінансових відносин [485, с. 209-210]. На його думку, державне регулювання являє собою сукупність методів, форм та інструментів регулювання, завдяки яким органи

державної влади впливають на діяльність ринку небанківських фінансових послуг у цілому. Аналізуючи діючу нормативно-правову базу функціонування органу регулювання, констатовано [422], що здійснюючи державне регулювання на ринках НФП, Держфінпослуг України виконує дві функції – регуляторну і наглядову як два самостійні способи здійснення державного регулювання ринків НФП, що не залежать один від одного. Регуляторна функція має здійснюватися винятково шляхом видання нормативно-правових актів, які підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України. У резолютивній частині відмічено, що до функцій органу не входить використання методичних рекомендацій для нормативного регулювання діяльності піднаглядних установ [560, с. 104].

Схожі думки висловлюють інші автори [577]. Вони дотримуються точки зору щодо нечіткого відображення у вітчизняному законодавстві понять «державне регулювання», «державне регулювання і нагляд». Функція «державне регулювання і нагляд», закріплена пп. 3 пункту 4 Положення про Нацкомфінпослуг, дублює інші функції, закріплені цим Положенням (реєстрація фінансових установ, ведення державного реєстру фінансових установ, ліцензування, нормотворчі та контрольні-наглядові функції). За державним органом регулювання закріплено 119 функцій, основними з яких є нормопроектувальні, регулятивні функції та функції з надання управлінських послуг. Із зазначеного дослідження випливає, що 17 функцій Держфінпослуг нормативно не відображені в положеннях про самостійні структурні підрозділи; у численних випадках не передбачена участь відповідних підрозділів у виконанні таких функцій, які є об'єктивно притаманні чи найбільше відповідають їх профілю; функції не виправдано дублюються; відсутній єдиний чіткий критерій розмежування нормотворчої роботи між підрозділами [560, с. 105]. Констатується виконання Держфінпослуг двох самостійних функцій (регуляторної та наглядової), що суттєво відрізняються як за змістом, так і за формами реалізації. Регуляторна функція провадиться лише шляхом видання нормативно-правових актів Держфінпослуг України.

У законодавстві України [209] зазначено, що державне регулювання ринків фінансових послуг – це здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам [209]. Державне регулювання діяльності НФУ являє собою вплив на функціонування цих установ з боку уповноважених державних органів, що проводять нормативне регулювання основ діяльності НФУ, забезпечують можливості їх функціонування і реалізують безпосереднє регулювання в цій сфері. Воно здійснюється з метою надання відносинам на ринках небанківських фінансових послуг організованого характеру, систематизації дій учасників фінансових відносин задля забезпечення виконання норм права, захисту інтересів держави, споживачів фінансових послуг та інших учасників досліджуваних ринків. Докладніше про інструменти державного впливу на ринки НФП України йтиметься у п. 2.3 дослідження.

Іншим способом регулювання є регулювання, що здійснюється об'єднаннями професійних учасників ринків НФП – органами інституційного регулювання [757, с. 93]. Вони є результатом самоорганізації учасників, рівень якої залежить від стадії розвитку ринків НФП, ступеня технологічних зв'язків між учасниками та рівня дерегулювання на цих ринках [57, с. 187]. Самоорганізація учасників ринків НФП сприяє поліпшенню регулювання ринку та нагляду за діяльністю фінансових установ, які спрямовані на захист інтересів власників, споживачів НФП та самих НФУ [32, с. 158]. Нині учасники ринків НФП не повною мірою розуміють потребу самоорганізації, результатом якої є захист цілісності ринків НФП. Цілі самоорганізації збігаються з цілями державного регулювання фінансових ринків та нагляду за діяльністю фінансових установ.

На ринках НФП України існує кілька форм самоорганізації:

1) саморегулівні організації (СРО), які, згідно з чинним законодавством [209], є неприбутковими об'єднаннями фінансових установ, створені з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг та яким делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання

ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг [209];

2) самоврядні організації (СВО), які створені у вигляді об'єднань, що здійснюють координацію діяльності своїх учасників без права втручання в їхню діяльність та без реальних повноважень щодо регулювання та нагляду.

У вітчизняній та російській науковій літературі наведені вище поняття (СРО та СВО) зливаються, і широко використовується термін «саморегульованої організації», під яким розуміють носія функцій інституційного регулювання. Необхідність розмежування СРО і СВО пов'язана з відсутністю в останніх реальних повноважень регулювання, що делеговані державою і внесені до відповідного реєстру саморегульованих організацій. Отже, доходимо висновку, що всі СРО є СВО, однак не навпаки.

Досліджуючи питання функціонування органів інституційного регулювання на ринках фінансових послуг, вітчизняні науковці Є. Бондаренко та І. Рекуненко [568] узагальнили світовий досвід функціонування інституційного регулювання і виділили три його види [568]: делеговане, ліберальне та змішане. Особливістю першого виду є те, що держава делегує частину функцій з регулювання ринку об'єднанням професійних учасників, визначає умови функціонування цих інститутів. Цей вид інституційного регулювання передбачає необхідність членства в об'єднанні, участь у спільних фондах взаємодопомоги, регламентацію щодо розкриття інформації. На думку названих учених, наділення об'єднань такими повноваженнями сприяють посиленню їх монопольного становища, що не є бажаним для ринку [568]. Другий вид передбачає добровільну участь професійних учасників у об'єднанні без наділення його спеціальними повноваженнями в законодавчому порядку. У цьому разі орган інституційного регулювання самостійно здійснює аналіз діяльності та звітності учасників, приймає рішення про застосування попереджень, санкцій чи штрафів. Слід розуміти, що такий, достатньо ліберальний принцип функціонування системи інституційного регулювання, має

місце лише там, де професійні учасники максимально свідомо стають членами професійних об'єднань без будь-яких засобів примусу зі сторони норм законодавства [568]. Змішаний вид інституційного регулювання є поєднанням перших двох видів. Такий тип характеризується відсутністю обов'язковості членства та дотримання норм. Водночас передбачається перевірка цим органом дотримання учасниками нормативних положень вимог членства та існує система санкцій у разі їх порушення, інколи навіть шляхом прийняття відповідного законодавства [568].

В цілому характер інституційного регулювання залежить від рівня участі держави у забезпеченні функціонування інституційного регулювання: перший тип регулювання передбачає найширшу роль держави, а другий вид – найменшу. Слід зазначити, що кількість органів інституційного регулювання дозволяє підтвердити розвиток та вагу різних сегментів на ринках НФП України. Так, на найбільш розвиненому сегменті – страховому ринку – функціонує 9 національних інститутів, причому один із них (МТСБУ) вирізняється особливим статусом [90, с. 360]. Харківський союз страховиків є єдиним професійним об'єднанням страховиків на регіональному рівні.

На ринку кредитної кооперації номінально існує чотири національні професійні об'єднання, водночас проведений автором моніторинговий аналіз веб-ресурсів цих організацій засвідчив, що ВАКСВСУ практично не представляє інтереси жодної з кредитних спілок-учасників і востаннє публікувала інформацію про результати своєї роботи та членів-учасників у 2008-2009 рр. Тобто на ринку кредитного кооперування існує три активних об'єднання. На регіональному рівні створено 20 таких об'єднань (Додаток А).

Можливість створення об'єднань професійних учасників страхового ринку та ринку кредитного кооперування відмічено у відповідному спеціальному законодавстві [200; 207; 209]. У ст. 13 Закону України «Про страхування» зазначено, що страховики можуть утворювати спілки, асоціації та інші об'єднання для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних

програм з дотримання законодавства [207]. Аналіз тексту зазначеної статті закону свідчить про виокремлення законодавцем двох видів інститутів саморегулювання на страховому ринку за характером їх створення та участі: добровільних та обов'язкових.

До добровільних об'єднань у законі віднесено Авіаційне страхове бюро (АСБ) та Морське страхове бюро (МСБ), учасниками яких можуть бути страховики, що займаються страхуванням авіаційних та морських ризиків [64, с. 88]. До обов'язкових віднесено: 1. Ядерний страховий пул (ЯСП) – об'єднує страхові компанії зі страхування відповідальності операторів ядерних установок за шкоду, що може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту. 2. Аграрний страховий пул (АСП) – об'єднує страхові компанії, що мають ліцензію на здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [68, с. 31]. 3. Моторне (транспортне) страхове бюро України (МТСБУ) – об'єднання страховиків, яким дозволено займатися обов'язковим страхуванням цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів [90, с. 359].

Існує імперативна законодавча норма щодо безумовної необхідності участі страховика у професійному об'єднанні як умови проведення діяльності тільки щодо ОСЦПВВТЗ. Стосовно ЯСП та АСП у тексті такої вимоги немає. Однак при наданні ліцензій з цих видів страхування Нацкомфінпослуг здійснює перевірку участі ліцензіатів у названих об'єднаннях. Спільною рисою професійних об'єднань як добровільної, так і обов'язкової участі є спосіб фінансування їх діяльності шляхом утримання за рахунок своїх учасників.

Особливий статус професійних об'єднань існує і на ринку кредитного кооперування. Згідно зі ст. 24 Закону України «Про кредитні спілки» [200] з метою координації своєї діяльності, надання взаємодопомоги та захисту спільних інтересів кредитні спілки мають право на добровільних засадах створювати асоціації кредитних спілок. Спеціальне законодавство виділяє два типи саморегулювних організацій кредитної кооперації, класифікація яких здійснюється за територіальним принципом: місцеві та всеукраїнські. Місцевими є такі, що функціонують у рамках

однієї адміністративно-територіальної одиниці, визначеної статтею 133 Конституції України [317], якщо членами такого об'єднання є більш як третя частина кількості кредитних спілок, які діють на території такої адміністративно-територіальної одиниці, але у кількості не менше трьох кредитних спілок. Всеукраїнський статус мають такі асоціації кредитних спілок, діяльність яких поширюється на територію всієї України, за тієї умови, що членами таких асоціацій є кредитні спілки більш ніж з половини регіонів України.

У системі НПЗ законодавцем також створено правову основу функціонування інституційного регулювання. Адже у ст. 33 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [202] визначено, що адміністратори НФП можуть утворювати на добровільних засадах саморегулівні організації або набувати членства в існуючих саморегулівних організаціях. Відповідно до ст. 1 цього закону саморегулівною організацією адміністраторів недержавних пенсійних фондів є неприбуткова організація (непідприємницьке товариство), що створюється з метою встановлення професійних стандартів діяльності з адміністрування недержавних пенсійних фондів, захисту та представлення інтересів своїх членів, а також учасників недержавних пенсійних фондів [202].

Незважаючи на те, що у ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [209] зазначено можливість делегування певних повноважень державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг на практиці таке делегування не зафіксовано для ринку кредитного кооперування, страхового ринку та недержавного пенсійного страхування. Необхідність делегування частини повноважень чи їх розширення пов'язано з тим, що інститути саморегулювання є своєрідною ланкою зв'язку між Нацкомфінпослуг та ринком, яка дозволить своєчасно реагувати на проблемні питання, що виникають у процесі діяльності суб'єктів ринку небанківських фінансових послуг, а також вживати своєчасних заходів щодо запобігання таким проблемам.

У відповідному Положенні [583] вказано, що саморегулівній організації

кредитних спілок (ВАКС) за рішенням Держфінпослуг України делеговано окремі повноваження та інформація про неї внесена до реєстру саморегулівних організацій фінансових установ. Саморегулівна організація кредитних спілок реалізує делеговані їй Держфінпослуг України повноваження в межах кола кредитних спілок – її членів [583]. Проведений автором аналіз впровадження цього нормативно-правового акта Нацкомфінпослуг свідчить про відсутність реалізації його положень. Адже станом на 01.12.2014 до реєстру СРО фінансових установ інформація про жодну всеукраїнську асоціацію кредитних спілок не внесена, і відповідно повноваження від Нацкомфінпослуг СРО кредитних спілок не делеговано [231].

Аналогічна ситуація спостерігається і на страховому ринку. Нині [232] від об'єднань страховиків документи щодо отримання статусу СРО та делегування окремих повноважень до Нацкомфінпослуг не надходили і у реєстрі саморегулівних організацій немає професійних об'єднань страховиків [232].

Тільки на ринку НПЗ відмічається делегування повноважень інститутам саморегулювання. Так, відповідно до розпорядження Держфінпослуг України [580] до реєстру саморегулівних організацій фінансових установ було внесено інформацію про Українську асоціацію адміністраторів недержавних пенсійних фондів; відповідно до іншого нормативного акту [579] було внесено до реєстру інформацію про Національну асоціацію недержавних пенсійних фондів України та адміністраторів недержавних пенсійних фондів.

Таким чином, констатується неоднозначність вимог законодавства та набуття статусу і реальних регулятивних повноважень об'єднаннями професійних учасників ринків НФП через законодавчу неоднозначність делегування, так і відсутність прогресу в цьому питанні з боку органів державної влади.

Систематизуючи законодавчі підходи та враховуючи економічну природу створення та функціонування органів інституційного регулювання на ринках НФП, дисертантом визначено перелік умов, що сприяють визначенню статусу об'єднання. Ознаками СРО на ринках НФП України є: 1) обов'язкове її створення відповідно до закону; 2) обов'язкове членство НФУ при наданні певної НФП; 3) внесення

Нацкомфінпослуг такого об'єднання до реєстру СРО; 4) делегування певних повноважень Нацкомфінпослуг шляхом видачі нормативно-правового акта.

Сегментація органів інституційного регулювання ринків НФП України відображена на рис. 2.2.

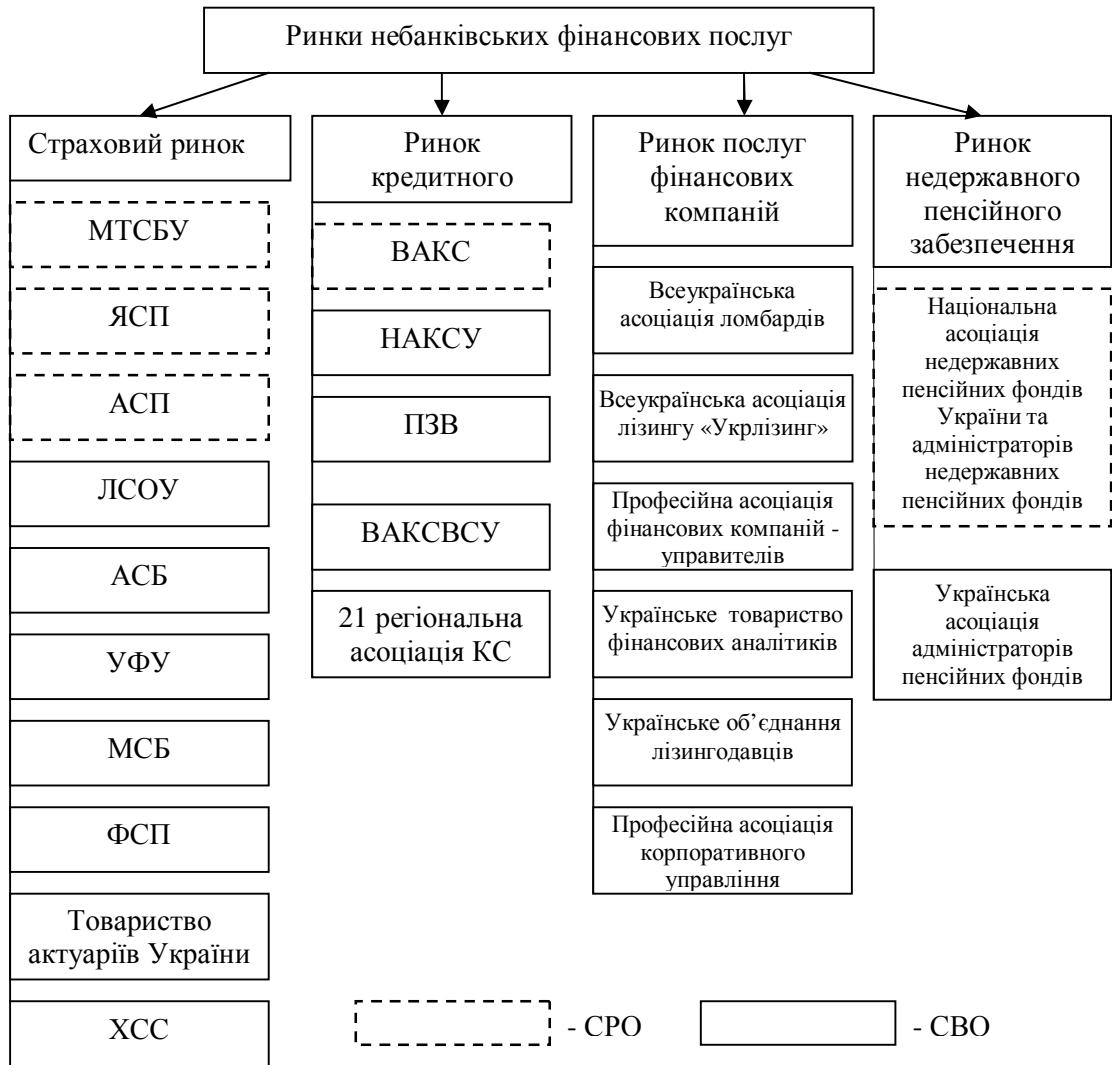

Рис. 2.2. Сегментація органів інституційного регулювання на ринках небанківських фінансових послуг України

З рис. 2.2 випливає, що СРО на ринках НФП є МТСБУ, ЯСП, АСП, ВАКС та НАНПФУіАНПФ. Всі інші об'єднання професійних учасників ринків НФП є СВО.

Законодавче делегування частини повноважень державних органів інститутам саморегулювання піддається критиці з боку дослідників-юристів. Так, О. Ящицак вважає, що таке делегування повноважень професійним учасникам на ринку

небанківських фінансових послуг є прикладом невдалого запозичення зарубіжного досвіду [741, с. 87]. На її думку, передумови правової колізії цих організацій слід шукати у положеннях Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Науковець вважає, що, маючи статус неприбуткових, ці організацій не можуть реалізувати функції і повноваження, якими суб'єкти таких відносин у принципі не володіють (наприклад, регулятивні повноваження: здійснення постійного контролю за дотриманням членами саморегульованих організацій правил, стандартів, вимог; накладення санкцій та застосування заходів впливу на своїх членів, які порушують вимоги чинного законодавства тощо).

Не слід погоджуватися з критикою автора щодо недоречності розширення повноважень органів інституційного регулювання, адже позитивна практика їх включення у розроблення нормативно-правових актів, залучення їх до проведення планових і позапланових перевірок діяльності професійних учасників ринків НФП сприяє поліпшенню умов їх функціонування. В цілому необхідно відмітити, що, незважаючи на формальну можливість делегування регулятивних повноважень Нацкомфінпослуг об'єднанням професійних учасників ринків НФП, нині відсутній реальний механізм їх наділення, що не сприяє підвищенню ефективності проведення регуляції на ринках НФП.

Одним із способів регулювання на ринках НФП є саморегулювання. Він суттєво відрізняється від інституційного регулювання. Виділення цього способу пов'язано з тим, що зарубіжна практика підтверджує тезу про можливість для професійних учасників ринків самим здійснювати регулювання діяльності. Однак цей спосіб регулювання характеризується обмеженим інструментарієм, адже суб'єкт регулювання з об'єктивних причин знаходиться у стані постійного вибору між дотриманням вимог законодавства чи правил професійної етики і досягненням основних цілей діяльності (наприклад максимізації прибутку).

Термін «саморегулювання» широко використовується вітчизняними і зарубіжними науковцями та дослідниками, однак єдиного визначення цьому

поняттю не надано. Залежно від галузі застосування (економіка, психологія, педагогіка, кібернетика, фізика тощо) зазначене поняття набуває характерних рис кожної з галузей.

В широкому розумінні саморегулювання має дві направленості – зовнішню та внутрішню. В першому випадку регулювання спрямовується на себе і здійснюється для себе. В другому – виходить від суб'єкта управління. Зовнішня участь в обох випадках є відсутньою [420, с. 672]. Під саморегулюванням також розуміють самостійне реагування об'єкта управління на зовнішні чинники, що порушують його нормальне функціонування, що досягається шляхом зворотного зв'язку [356, с. 233]. Тобто саморегулювання є властивістю відкритої системи, взаємодіючої із зовнішнім середовищем, впливати на себе через сформовані у самій системі фактори з метою ефективною адаптації до змін цього середовища.

На думку Дж. де Мініко [849], особливістю саморегулювання є те, що суб'єкт регулювання є одночасно і об'єктом регулювання, адже організації, на яких встановлено правила регулювання, одночасно і відповідальні за перевірку їх дотримання.

Саморегулювання (англ. «self-adjustment», «self-regulation») – самостійне реагування об'єкта управління на зовнішні впливи, що порушують його нормальне функціонування. Саморегулювання досягається за допомогою зворотного зв'язку і здійснюється у формі самоналаштування та самоорганізації [163]. На думку Г.В. Мальцева, саморегулювання означає, що система упорядковується автономно відповідно до притаманних їй внутрішніх закономірностей розвитку, вона є самодостатньою в інформаційному значенні, тобто в неї є все необхідне для того, щоб підтримувати себе та успішно розвиватися [369, с. 6-7].

Під саморегулюванням на ринках НФП слід розуміти автономне реагування професійних учасників цих ринків на вплив зовнішніх чи внутрішніх чинників, що порушують нормальне функціонування НФУ шляхом дотримання норм, правил та стандартів поведінки, прямо не встановлених законодавством, чи в більшій мірі, якщо такі норми (правила, стандарти, критерії) законодавчо встановлені. Прикладом

саморегулювання на ринках НФП є підвищені ліміти відповідальності страховиків при обов'язкових видах страхування (що не впливає на розмір страхового тарифу), приєднання до виконання норм та застосування принципів, закладених у Кодексі поведінки професійного учасника ринків НФП (без входження до СРО чи СВО); добровільне визнання пріоритетності рішень, прийнятих ФАК (в Угорщині) тощо.

Одним із інструментів саморегулювання є також валідація. Цей термін є новим у фінансовій термінології і не набув поки що поширення. В основному він використовується у правових, технічних, фармацевтичних та комп'ютерних науках. Термін «валідація» є широким і узагальнюючим поняттям. Семантичний аналіз слова свідчить про те, що корінь слова «valid» уперше було використано в англійській мові в 1648 р. і в перекладі означає «валідний», тобто: 1) дійсний, такий, що має чинність; 2) вагомий, обґрунтований; 3) той, що лежить на надійній, логічній основі [779]. Таким чином, валідація означає робити щось валідним, затверджувати, обґрунтовувати, надавати законну основу, підтверджувати.

Валідація у виробничій діяльності – процедура, що дає високий ступінь впевненості в тому, що конкретний процес, метод або система буде послідовно приводити до результатів, які відповідають заздалегідь встановленим критеріям прийнятності. Цей термін у програмуванні означає процес, що дозволяє визначити, наскільки точно з позицій потенційного користувача певна модель представляє задані сутності реального світу [59, с. 105]. У фармацевтичній галузі – збір та оцінка даних, що починається на стадії розробки і продовжується на етапі серійного виробництва, які гарантують здатність всіх технологічних процесів (у т.ч. устаткування, приміщень, персоналу, сировини та матеріалів) постійно і стабільно досягати очікуваних результатів, тобто це документоване підтвердження того, що система працює так, як і передбачалося (термін наведено відповідно до настанови з валідації виробничих процесів GMP BOO3 [400]).

Валідація поглиблює розуміння процесів, дає можливість пошуку шляхів їх оптимізації, знижує ризик виникнення ускладнень, ризик витрат внаслідок випуску дефектної (невідповідної) продукції, сприяє зменшенню обсягів випробувань у

процесі виробництва як напівпродуктів, так і готової продукції [683]. У посібнику з валідації GMP, виданого у ЄС, зазначено, що валідація – це дії, які відповідно до принципів належної виробничої практики доводять, що певна методика, процес, устаткування, сировина, діяльність або система дійсно приводять до очікуваних результатів [59, с. 106].

У країнах ЄС валідація застосовується з метою комплексної оцінки ризиків діяльності фінансової установи в умовах функціонування єдиного економічного союзу і врахування ризиків дочірних, материнських та афілійованих установ [59, с. 106]. Впровадження цього поняття у практичній площині на ринках фінансових послуг ЄС пов'язано з формуванням та імплементацією вимог Basel (Базель) II стосовно адекватності капіталу фінансової установи (CRD) та Solvency (Платоспроможність) II [59, с. 106].

Валідація може здійснюватися багатьма напрямками, не існує єдиного універсального валідаційного механізму. Вона є постійно повторюваним процесом, що пов'язано з перманентними змінами ринкових умов функціонування фінансової установи, а також самими валідаційними інструментами. Відповідальною за цей процес є фінансова установа, що здійснює її самостійно. Це базовий принцип валідації (ст. 84 CRD). На основі розроблених AIG принципів методичним комітетом EIOPA та FSA їх було узагальнено та розтлумачено. Визначено наступні підходи до проведення валідації [745], які полягають у такому:

1. Валідація передбачає операційний ризик та оцінює якість діяльності фінансової установи. Під цим принципом мають на увазі, що отримані оцінки повинні бути прогнозними, здійсненими на основі ретроспективних даних. Прогнозування має бути точним, чому сприяє дотримання критеріїв дискримінації (розподілу) ризиків та калібрації (точної оцінки ризиків). Сила дискримінації (*discriminatory power*) є критерієм здатності системи до правильності визначення ризиків (чи не здійснюється хибне визначення малоімовірних ризиків як високоімовірних та навпаки). Калібрація означає, що між розрахунковими та дійсними параметрами ризику існує мінімальне розходження.

2. За валідацію в першу чергу відповідальні самі фінансові установи. Останні повинні довести (органам державного регулювання) правильність застосування та розрахунок системи внутрішніх оцінок ризику та можливість підтримки такого стану протягом певного часу. Таким чином слід розмежувати валідацію (як задачу фінансової установи) та перевірку її результатів органом державного регулювання. Перевірка державним органом результатів валідації може базуватися як суто на використаних у процесі валідації конкретних даних, так і на залучених додаткових даних, проведених додаткових консультаціях, чи як в Іспанії – на вибіркового проведенні повного валідаційного процесу самим органом державного регулювання.

3. Валідація є неперервним процесом. У середовищі проведення системи внутрішніх оцінок постійно змінюються операційні процеси, системи оцінки якості, дані та методика прогнозування, портфель фінансових установ (через політику фінансової установи та економічну кон'юнктуру), що вимагає від фінансових установ: збору та аналізу останніми всієї доступної інформації, яка може впливати на зміну портфелю та систему внутрішніх оцінок; врахування впливу економічного циклу (кон'юнктури); визначення чітких валідаційних стандартів та граничних меж досяжності розрахунків.

4. Відсутність єдиного правильного підходу до валідації. Нині не розроблено єдиних підходів до проведення валідації у фінансових установах, що пов'язано з особливостями формування портфелю (кредитного чи страхового) цими установами. Вибір методу залежить від існуючих даних, самого методу визначення якості, загалом від характеру портфелю.

5. Валідація повинна містити не тільки кількісні, але і якісні елементи. Кількісні методи є недостатніми для проведення об'єктивної оцінки внутрішніх ризиків, адже не враховують внутрішню специфіку управління та функціонування фінансової установи. Після застосування кількісних методів оцінки ризиків якісними методами здійснюється мінімізація невизначеності в діяльності фінансової установи. Валідація поширюється також на: складові системи внутрішніх оцінок (повноту даних, моделі тощо); здатність впровадження моделі внутрішніх оцінок у

діяльність фінансової установи (use test); оцінку стратегічного управління та внутрішнього контролю установи; якість та відповідність документарного забезпечення.

Якісна оцінка складових системи внутрішніх оцінок ризику передбачає, що побудована на ретельно відібраних параметрах система є більш надійною. З цією метою здійснюється перевірка: достовірності вхідних даних; достовірності обраної моделі (правильність застосування вибраних методів, об'єктивність озвучених припущень (екстраполяцій); недоліків); імплементації моделі на рівні інформаційного забезпечення.

Необхідність впровадження моделі внутрішніх оцінок ризику в діяльність фінансової установи (use test – тест на використання, застосування) здійснюється з метою переконання державного органу регулювання в тому, що вище керівництво фінансової установи розуміє, довіряє та приймає до уваги результати моделі внутрішніх оцінок при прийнятті ключових управлінських рішень.

6. Механізм валідації та отримані нею результати необхідно піддати незалежній оцінці. Перевірку валідації необхідно доручити особам, незалежними від розробників та виконавців валідації. Такими можливими засобами можуть бути: внутрішній контроль із можливим залученням зовнішніх експертів; зовнішня сторона (аудитор тощо); незалежна структура в межах організаційної структури фінансової установи.

Здійснена фінансовою установою валідація не означає заперечення ролі держави у дотриманні останньою вимог законодавства. Завдяки валідації фінансова установа отримує можливість сама оцінити не тільки кількісні показники своєї діяльності, але й самостійно вибрати метод, що дозволяє здійснити систему внутрішніх оцінок на основі якісних показників. Вибір та оцінка таких якісних показників, їх включення у формування use test-у, здійснення додаткової незалежної перевірки сприяють виробленню фінансовими установами усталеної практики створення аргументованих доказів відповідності державним ліцензійним вимогам. Валідація є більш важливою не для органів державного регулювання, які можуть

здійснити ревалідацію (повторення процедури валідації для переконання в правильності отриманих результатів), а самих фінансових установ, для яких позитивні результати валідації є підтвердженням правильності прийняття управлінських рішень, політики управління ризиками та самої структури валідаційного механізму. Впровадження цього інструментарію, здійснення адекватної та всебічної внутрішньої оцінки повинно корелювати з певним мотиваційним механізмом для фінансових установ. Ключовим мотиваційним елементом імплементації валідації у систему регулювання ринків НФП є можливість проходження ліцензування у коротший термін та збільшення імовірності отримання позитивного рішення після розгляду результатів валідації державним органом регулювання.

Взаємозв'язок між державним органом регулювання та фінансовою установою в процедурі валідації зображено на рис. 2.3.

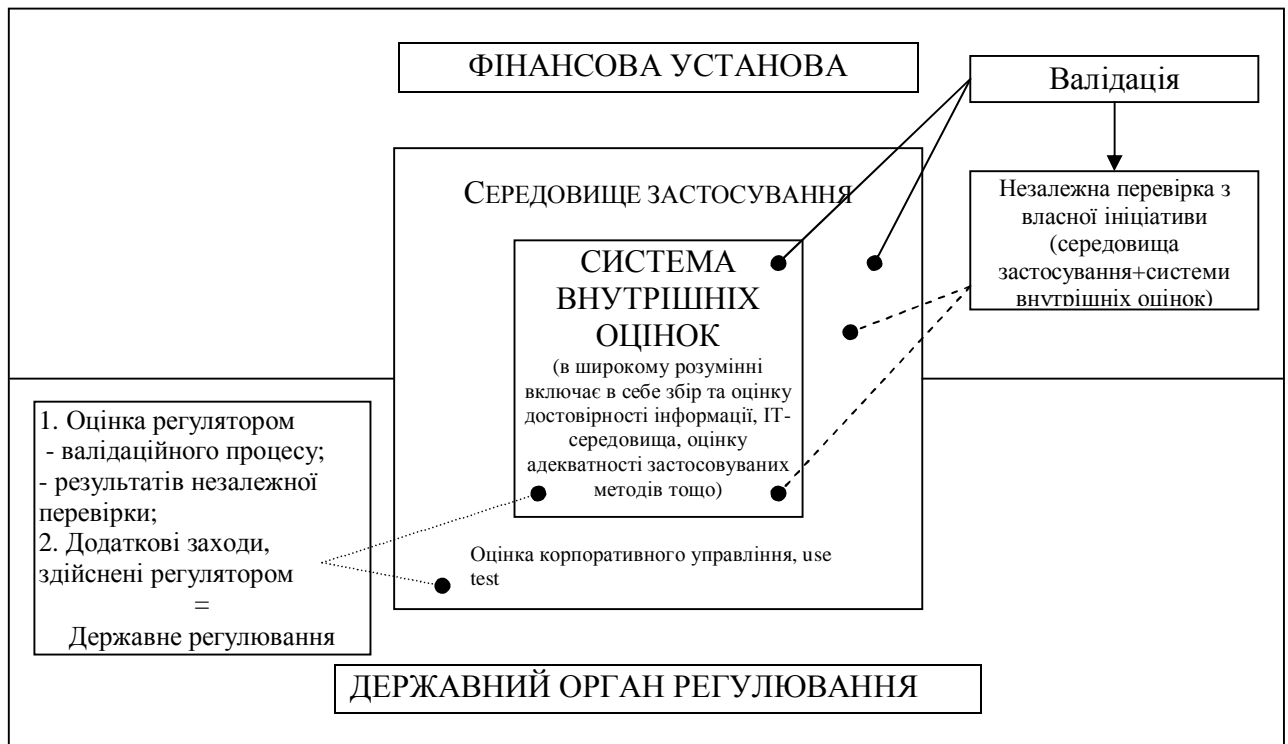

Рис. 2.3. Взаємозв'язок державного регулювання та саморегулювання при здійсненні процесу валідації

Узагальнюючи інформацію, наведену на рис. 2.3, та існуючі наукові підходи, під валідацією на ринках НФП слід розуміти регулярний (невпинний) процес

самостійного визначення незалежними фахівцями НФУ платоспроможності на основі методу внутрішніх оцінок, базованого на застосуванні кількісних та якісних показників, що дозволяють здійснювати оцінку позичальників та контрагентів, об'єктивно розрізняти та виділяти ризики, а також забезпечують правильну та послідовну оцінку ризиків у процесі функціонування НФУ.

Зарубіжна практика підтверджує, що в сучасних умовах розвитку економічних відносин впровадження валідації є вкрай необхідною умовою досягнення ефективного регулювання на ринках НФП. В Угорщині державним органом нагляду за ринками фінансових послуг (PSZÁF) розроблено «Методичні рекомендації проведення валідації» [883]. Основною метою запровадження валідації як інструменту саморегулювання є забезпечення транспарентності, конкурентоспроможності ринку, а також об'єктивності сформованої професійними учасниками інформації про їх діяльність органу регулювання.

З наведеного вище випливає висновок про те, що, окрім державного регулювання, ефективному функціонуванню НФУ сприяють механізми інституційного регулювання та саморегулювання, практичне впровадження яких сприятиме, з одного боку, дерегуляції ринків НФП, з другого – підвищенню соціальної відповідальності та дотриманню законодавства самими НФП в умовах поглиблення євро інтеграційних процесів в Україні.

2.2. Інституційне забезпечення регулювання ринків небанківських фінансових послуг у країнах ЄС

Як зазначено у п. 2.1 наукової роботи, одним із способів регулювання є державне регулювання. Воно відіграє важливе значення у становленні та стійкому розвитку ринків НФП. Адже державне регулювання становить собою створення державою рамкових умов для функціонування ринку, в межах яких його суб'єкти вільні у прийнятті своїх управлінських рішень [697, с. 139].

Державне регулювання на ринках НФП включає в себе пруденційний нагляд та нагляд за дотриманням правил здійснення господарської діяльності. Метою здійснення пруденційного нагляду є забезпечення надійності та фінансової стійкості професійних учасників, а також недопущення появи чи нівелювання системних ризиків. На думку фахівців Світового Банку, пруденційний нагляд спрямований на недопущення викривлення ринкової інформації [875]. Нагляд за дотриманням господарської діяльності, тобто регулювання, ставить своєю метою підтримку конкуренції на ринку та захист прав споживачів фінансових послуг. Загалом державне регулювання повинно дотримуватися рівноваги між різними задачами, що вирішуються пруденційним наглядом та регулюванням господарської діяльності. Посилене пруденційне регулювання може підривати конкуренцію на ринку НФП, а дерегуляція часто послаблює фінансову стійкість професійних учасників. Група науковців під керівництвом Р. Кросе [783, с. 146] дійшла висновку, що у зв'язку з надмірним зростанням пруденційних вимог до інституційних інвесторів останні дедалі більше починають орієнтуватися на досягнення короткострокових цілей. Така інвестиційна поведінка призводить до скорочення строків володіння фінансовими активами і підвищення оборотності інвестиційних портфелів страховиків, зменшення частки вкладень у менш ліквідні та більш ризикові активи.

У світі не існує оптимальної моделі організації регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг. Нині науковці виділяють чотири класичні моделі державного регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг (в т.ч. і небанківських): інституціональну, функціональну, інтегровану й модель нагляду за двома завданнями (Twin Peaks).

У рамках інституційної (секторальної) моделі регулювання здійснюється залежно від виду фінансового інституту, незалежно від продуктів і послуг, пропонованих ними [607, с. 132]. У цій моделі один регулятор контролює ринок банківських послуг, інший – страхових послуг та послуг з НПЗ, ще інший – діяльність учасників ринку цінних паперів. Секторальна модель припускає чіткий поділ обов'язків між регуляторами, однак у спірних ситуаціях існують випадки появи конфлікту інтересів, тобто спостерігається колізія цілей регуляторів

(приміром, стабільності фінансового інституту може протистояти конкуренція між регуляторними відомствами [681, с. 344].

Секторальний нагляд є найпоширенішим серед всіх підходів регулювання. Однак останнім часом дедалі більше країн відмовляються від нього на користь інтегрованої моделі: так, за період з 1999 по 2010 р. частка інституційної моделі серед всіх моделей регулювання знизилася з 62% до 44% [89]. Проте, незважаючи на таку тенденцію, деякі дослідники все-таки відзначають її переваги: наявність конкуренції між трьома регуляторами підвищує суспільний добробут [804]; зниження витрат у рамках процесу регуляторної діяльності після переходу на інтегровану модель регулювання, як правило, не відбувається, оскільки, зокрема, не спостерігається зниження чисельності кадрового апарату в органах фінансового регулювання [784]; на відміну від секторальної, в інтегрованій моделі відповідальність за стабільність фінансової системи повністю покладається на одне відомство (регулятора).

У функціональній моделі регулювання нагляд здійснюється залежно від характеру фінансової діяльності (послуги), незалежно від організаційно-правового статусу професійного учасника [681, с. 334]. Так, один регулятор контролює операції по купівлі/продажу цінних паперів, другий – страхову діяльність, в обов'язки третього входить захист прав споживачів, четвертий регулює проведення платіжних операцій, у компетенцію п'ятого входить ліцензування фінансових інститутів, шостий відповідальний за підтримку ринкової стабільності й платоспроможності фінансових інститутів, сьомий – за дотримання конкуренції між фінансовими посередниками й т.д. Таким чином, у рамках функціональної моделі кожна сфера фінансового регулювання є сферою відповідальності окремого регулятора. З одного боку, диференційований підхід до регулювання всього ринку фінансових послуг є перевагою цієї моделі, з іншого – питання конфлікту інтересів між регуляторами (питання регулятивного арбітражу) у цій моделі, по суті, може стояти більш гостро. Водночас існує ризик значного росту адміністративних витрат через неявні розподіли повноважень між регуляторами, що у свою чергу може

позначитися і на збільшенні затраченого часу на здійснення регуляторної діяльності [36, с. 269].

В інтегрованому підході фінансове регулювання здійснюється одним регулятором. Регулятивні повноваження можуть бути сконцентровані як в особі центрального банку країни, так і поза його структурою. Останні два десятиліття спостерігається збільшення числа країн, що перейшли на інтегровану модель. Так, якщо на початок 1991 р. інтегрований підхід застосовувався в трьох країнах Європи (Норвегії, Данії й Швеції) [182, с. 9], то до кінця 2009 р. модель єдиного органу регулювання використовувалася вже в 35% країн світу з розвинутою фінансовою інфраструктурою. Настільки стрімке зростання обумовлено прискоренням глобалізації фінансових ринків, збільшенням ролі великих фінансових конгломератів, впровадженням фінансових інновацій, посиленням ролі «податкових гаваней», а також розвитком ринку похідних інструментів. У зв'язку з цим частина західних науковців [845] дотримується тези, що тенденція до консолідації регулятивної системи найближчим часом збережеться [36, с. 270].

Фінансова криза на європейському континенті у 2008 р. виявила наявність істотної проблеми на ринках фінансових послуг – недостатнє регулювання фінансового інституту-нерезидента національним регулятором. Обмежені повноваження національного регулятора підштовхнули країни ЄС до розширення повноважень наднаціональних регуляторів [297, с. 210]. При цьому для зниження ризику конфлікту інтересів між наглядовими відомствами в 2010 р. Європейська Комісія ініціювала створення нових регулятивних органів.

Специфічною моделлю державного регулювання ринків фінансових послуг є модель «нагляду за завданнями». Моделі Twin Peaks характерний поділ функцій регулювання й нагляду за ринками фінансових послуг між двома регуляторами. Перший регулятор відповідає за пруденційний нагляд – його метою є підтримка фінансової стабільності окремих фінансових інститутів (тобто мікропруденційний нагляд). Також він може бути відповідальний і за стабільність фінансової системи в цілому (тобто проводити макропруденційний нагляд). Другий орган відповідає за «регулювання правил ведення бізнесу» – мова йде про регулятивну та наглядову

діяльність у сфері захисту прав й інтересів інвесторів і споживачів фінансових послуг. Модель Twin Peaks – відносно «молода» застосовується поки що в кількох країнах, серед яких Нідерланди (з 2010 р.) та Бельгія (з 2011 р.). У дослідницьких доповідях [877] найчастіше розглядають приклад Голландії – як одну з перших країн, де почали застосовувати цю модель регулювання.

Окрім наведеної вище класифікації існує і класифікація систем регулювання ринків фінансових послуг, складена науковцями Світового Банку. У ній за рівнем інтеграції виокремлюється шість категорій системи пруденційного нагляду та п'ять категорій регулювання господарської діяльності [889]. По мірі зростання ступеня інтеграції наглядових та регулятивних функцій порядковий номер відповідних моделей зростає (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Класифікація країн за ступенем інтеграції державного регулювання ринків фінансових послуг

Модель пруденційного нагляду	Порядкове число	Модель регулювання	Порядкове число
Секторальний нагляд: нагляд за банківськими та небанківськими установами знаходиться поза компетенцією ЦБ	1	Відсутність регулювання банківської діяльності	1
Секторальний нагляд: в ЦБ зосереджено нагляд за банківськими установами, а нагляд за іншими ринками фінансових послуг – поза компетенцією ЦБ	2	Регулювання здійснює не орган пруденційного регулювання	2
Частково інтегрований нагляд поза ЦБ	3	Секторальне регулювання	3
Частково інтегрований нагляд у компетенції ЦБ	4	Регулятор – орган, що здійснює інтегроване регулювання та нагляд	4
FSA – інтегрований пруденційний нагляд поза ЦБ	5	Twin Peaks (регулювання за двома задачами) – інтегроване регулювання в спеціальному органі, що не є органом нагляду	5
Інтегрований пруденційний нагляд здійснює ЦБ	6	-	-

Щодо змісту табл. 2.3 слід внести деякі роз'яснення. Модель регулювання господарської діяльності з порядковим числом 1 (відсутність регулювання банківської діяльності) передбачає відсутність органу, що уповноважений здійснювати регулювання, включаючи забезпечення конкуренції та захист прав споживачів, у першу чергу у банківському секторі. При цьому певними регулятивними функціями можуть бути наділені відомства у сфері фондового ринку чи страхування [59, с. 113].

Фрагментарне регулювання ринку, коли в державі створена установа, наділена функціями захисту прав споживачів фінансових послуг, включаючи клієнтів банків, передбачає модель господарського регулювання з порядковим числом 2 (модель, при якій господарське регулювання здійснює не орган пруденційного нагляду). У моделі секторального регулювання (порядковий номер 3) для різних видів послуг визначається окремий орган пруденційного нагляду, який одночасно уповноважений здійснювати і регулювання [59, с. 113].

Серед невеликої кількості аналітичних досліджень, присвячених економетричному аналізу ефективності застосування тієї чи іншої системи державного регулювання ринків фінансових послуг, необхідно виділити наукові результати праць М. Малецькі та Г.-М. Подпієра [841], які пояснили вибір моделей пруденційного нагляду і регулювання залежно від вибраних індикаторів, використовуючи 19 показників для системи нагляду та 21 – для моделей регулювання. В результаті проведеного дослідження констатовано наступне. Держави, що знаходяться на вищій стадії економічного розвитку більш схильні до інтеграції систем пруденційного нагляду. Підвищення ефективності виконавчої влади і якості регулювання, як правило, приводить до створення більш інтегрованої моделі пруденційного нагляду. Чим вищий рівень незалежності ЦБ, виконуючих функцію пруденційного нагляду за кредитними установами, тим нижчим є рівень інтеграції наглядових функцій за НФУ. Чим меншим є економічний потенціал країн, тим більш схильні інтегрувати пруденційний нагляд, однак на фоні більш високого рівня відкритості економіки в них спостерігається відносна слаба інтеграція у сфері

регулювання ринків фінансових послуг. Чим вищим є рівень розвитку ринків НФП, тим менш інтегрованим є пруденційний нагляд, водночас підхід до регулювання в цьому разі не стає менш інтегрованим. Ріст рівня концентрації банківської системи веде до зростання впливу банківського лоббі, що стає на заваді створення ефективної системи регулювання ринків фінансових послуг. Країни з банківською системою, слабо захищеною від ризику ліквідності, які до того ж характеризуються високою часткою зовнішнього фінансування, в основному мають більш інтегровану систему пруденційного нагляду [59, с. 114-115].

Дослідники Д. Маскіндаро та М. Квінтін [846], проаналізувавши системи нагляду 102 країн у кризові 2008-2009 рр., зробили висновок, що уніфікація та централізація системи нагляду негативно позначаються на економіці країни [846, с. 5]. На думку цих дослідників, здійснення макро- та мікропруденційного нагляду двома незалежними регуляторами буде сприяти його більшій прозорості і збалансованості. В той же час проведене дослідження [793], що охопило 140 країн світу, довело, що в результаті створення незалежного пруденційного нагляду поза структурою ЦБ відбулося зростання частки проблемних кредитів у ВВП, і такі країни схильні до системних ризиків. Аналіз результатів досліджень, присвячених оцінці вибору системи державного регулювання ринків НФП свідчить про неможливість застосування уніфікованих підходів при розробленні державами системи регулювання ринків НФП.

Необхідно зазначити, що під макропруденційним наглядом розуміють сукупність превентивних заходів, метою яких є мінімізація системних ризиків ринку фінансових послуг. У науковий обіг термін макропруденційного ризику був уведений у 1979 р. на одному із засідань Комітету Кука (попередника Базельського комітету з банківського нагляду). На той час здійснювався лише збір статистичних даних у межах моніторингу і аналізу міждержавного кредитування, проблема розмежування макро- та мікропруденційних політик не стояла так гостро. Підвищена увага до проблематики макропруденційного регулювання стала приділятися після фінансової кризи в країнах Азії наприкінці 90-х рр. XX ст. У

одному з робочих документів МВФ зазначалося, що ефективний нагляд передбачає його безперервність, що може бути забезпечено завдяки документарному нагляду як на мікропруденційному, так і на макропруденційному рівні [59, с. 115]. Макропруденційний аналіз базується на дослідженні ринку та макроекономічній інформації, і у фокусі його уваги перебувають ключові ринки активів, фінансові посередники, макроекономічний розвиток і потенційні дисбаланси [823]. Розроблено було також макропруденційні індикатори та показники фінансової стабільності, які стали одними з основних джерел інформації для проведення макропруденційного нагляду. Завданнями макропруденційної політики є [877]:

- 1) забезпечення стійкості фінансової системи до економічних шоків агрегованого характеру (в т.ч. рецесії й зовнішніх економічних шоків);
- 2) мінімізація витрат у випадку реалізації системного ризику – фінансового ризику, якому піддана переважна частина учасників фінансової системи;
- 3) згладжування фінансового циклу: запобігання формування «мільних бульбашок» на ринках фінансових активів і кредитному ринку;
- 4) імплементація інструментів макропруденційної політики;
- 5) взаємодія з іншими інститутами державної політики.

Основною метою проведення макропруденційної політики є недопущення прояву системного ризику на ринках фінансових послуг. Існує кілька визначень, що розкривають зміст системного ризику. Під системним ризиком у широкому розумінні слід розуміти фінансовий ризик, реалізація якого настає в той момент, коли переважна частина учасників фінансового ринку стає неплатоспроможною, і вони не можуть функціонувати (виконувати зобов'язання) без допомоги з боку органу грошово-кредитної політики або органу пруденційного нагляду [818]. Системний ризик також може інтерпретуватись як імовірність виникнення зриву надання фінансових послуг, викликаного погіршенням стану всього фінансового ринку або його частини [821].

Стає очевидним, що в сучасній науковій літературі немає чіткої інтерпретації поняття системного ризику. З одного боку, останній розглядається як окремий вид

фінансового ризику – він підлягає ідентифікації та оцінці, з певною ймовірністю можна прогнозувати його настання. У той самий час природа його походження неоднорідна (джерелом системного ризику є традиційні фінансові ризики – кредитний, ринковий, операційний ризики і ризик ліквідності).

Іншим аспектом пруденційного нагляду є мікропруденційний нагляд. Під ним розуміють сукупність попереджувальних заходів, метою яких є мінімізація витрат, що їх має зазнати певна частина учасників ринку фінансових послуг у разі реалізації одного або кількох видів фінансового ризику: кредитного, ринкового, операційного ризиків, ризику ліквідності і т.д. Тобто мікропруденційний рівень поширюється безпосередньо на професійних учасників ринків фінансових послуг.

У табл. 2.4 наведено ознаки [59, с. 118], що характеризують макро- та мікропруденційну політику. На відміну від мікропруденційної, що поширюється на всі фінансові інститути, макропруденційна політика поширюється тільки на системоформуючі фінансові установи. Під системно значимими (системоформуючими) фінансовими інститутами розуміють фінансові інститути, що характеризуються [866]: великим розміром і складністю фінансових операцій; системною взаємозалежністю; складністю їх заміни. У рамках порівняльного аналізу макро- і мікропруденційної політики необхідно констатувати, що макропруденційні органи регулювання відповідають за підтримку стабільності фінансової системи винятково на агрегованому рівні, а не на рівні окремих її суб'єктів, що є характерним для мікропруденційного регулювання.

Макропруденційне регулювання відіграє вагомішу роль у період фінансової нестабільності, коли всі суб'єкти фінансового сектору рівною мірою піддані економічним шокам; у цю фазу фінансового циклу органи мікропруденційного регулювання дозволяють оцінити фінансовий стан лише окремих гравців фінансового ринку (але ніяк не стабільність фінансової системи в цілому). Тому в макропруденційному регулюванні на перше місце виходить аналіз взаємозв'язків між системно значимими учасниками, що діють на різних ринках фінансових послуг [760, с. 169-170].

**Компаративний аналіз макро- та мікропруденційних політик на ринках
фінансових послуг**

Характеристика	Макропруденційна політика	Мікропруденційна політика
Кінцева мета	Мінімізація витрат (збитків) на випадок реалізації системного ризику на ринках фінансових послуг в цілому.	Мінімізація витрат (збитків) при реалізації певного фінансового ризику (кредитного, ринкового, ризику ліквідності, операційного й т.д.) конкретних фінансових інститутів.
Проміжна мета	Підтримка фінансової стабільності в цілому.	Запобігання фінансової неспроможності окремих суб'єктів ринків фінансових послуг.
Взаємозв'язки та сукупні ризики суб'єктів фінансової системи	Досліджуються взаємозв'язки між суб'єктами фінансової системи («ефект доміно»), а також між фінансовим і реальним секторами економіки.	Не оцінюються.
Регульовані суб'єкти	Тільки системно значимі фінансові інститути.	Всі фінансові інститути (насамперед, банківського сектору).
Застосовувані джерела даних, на яких базується методологія пруденційного нагляду	- Показники фінансової стабільності системоформуючих учасників ринків фінансових послуг; - макропруденційні індикатори; - сигнали моделей раннього попередження.	- Стандартизовані звіти фінансових інститутів; - конфіденційна інформація для цілей нагляду.
Методологія	Інструменти макро- і мікропруденційної політики.	
Прогнозування економічної кон'юнктури ринку на макро- та мікрорівні	- Імовірнісний підхід у рамках оцінки фінансових ризиків; - використання сценарного аналізу в рамках стрес-тестування.	- Аналіз формальної звітності; - проведення внутрішнього контролю.

З табл. 2.4 видно, що кінцевою метою макропруденційної політики є зниження витрат у разі реалізації системного ризику фінансової системи, що досягається через проміжну мету – підтримку фінансової стабільності. Кінцева мета мікропруденційної політики – мінімізація витрат у рамках можливої реалізації одного з фінансових ризиків (кредитного, ринкового, ризику ліквідності, операційного ризику й т.д.) конкретних фінансових інститутів – реалізується через

проміжну мету – запобігання неспроможності окремих суб'єктів фінансової системи.

Для реалізації цілей як макро-, так і мікропруденційної політики використовується широкий пруденційний інструментарій залежно від типології фінансового ризику, на який він орієнтований. Варто підкреслити, що на інструментальному рівні макропруденційна політика базується на мікропруденційних нормах: у рамках макропруденційного регулювання застосовуються аналогічні (як і у мікропруденційному регулюванні) вимоги, при дотриманні яких фінансові установи зобов'язані мати достатній рівень власного капіталу з необхідною ліквідністю, щоб нівелювати наслідки економічних шоків і виконувати свої фінансові зобов'язання без допомоги зовнішньої підтримки. За допомогою інструментів макропруденційної політики регулятор здатний управляти системним ризиком на ринках фінансових послуг [27].

Вдосконалення вітчизняної моделі регулювання ринків НФП вимагає застосування кращого зарубіжного досвіду. У той же час інтеграційний поступ держави спонукає до якнайшвидшої імплементації основних вимог ЄС при розбудові власне української моделі державного регулювання ринків НФП. Необхідно також врахувати особливості реформування державного регулювання у країнах ЄС у посткризовий період, враховуючи неспроможність більшості регуляторів запобігти розвитку системних криз 2008 року. Огляд існуючих тенденцій регулювання ринків НФП країн-членів ЄС дозволить виділити основні акценти впровадження національних реформ державного регулювання відповідно до вимог розвинених країн.

Негативні наслідки фінансово-економічної кризи, що охопила ринки НФП країн ЄС, виявили недоліки їх державного регулювання. Адже існуюча на той час система макро- та мікропруденційного регулювання в багатьох країнах-членах була роздвоєна: за макропруденційне регулювання відповідав один орган нагляду (здебільшого ЦБ країни), а за мікропруденційний – спеціалізований орган нагляду за ринком фінансових послуг. Питання реформування системи регулювання ринків фінансових послуг у країнах ЄС постали через негативний вплив фінансового-

економічної кризи 2008 року [27]. Державне регулювання і досягнення суспільного благополуччя змістили акцент з національного рівня на наднаціональний, що реалізується шляхом взаємодії та координації діяльності різних національних органів. Криза вказала на ті недоліки, які були притаманні системі фінансового нагляду у ЄС. Виходячи з основних положень «доповіді де Ларозієра» [876], можна зробити висновок, що існуюча на той момент широко розгалужена система нагляду за ринками фінансових послуг не дала можливості успішно подолати фінансові кризи. Одним з таких недоліків вважають відсутність єдності у проведенні макро- та мікропруденційних політик як на національному рівні країн-членів, так і на рівні усього Європейського Союзу.

Створення наднаціонального органу нагляду за ринками фінансових послуг в ЄС пов'язано з тим, що існуючі спрощені умови ведення діяльності в Європейському Союзі, а саме їх транскордонний характер, великий фінансових потенціал та доволі суттєва частка багатьох учасників на ринку, – в цілому є носіями підвищеного ризику для глобального європейського фінансового ринку. В сучасних умовах неможливо досягти ефективного регулювання, якщо наглядові межі замикатимуться на рівні національних ринків та органів нагляду. Саме тому виникла потреба у вдосконаленні правового забезпечення регулювання ринків фінансових послуг на рівні ЄС. У зв'язку з цим у січні 2011 р. було створено Європейську систему фінансового нагляду (ЄСФН) – European System of Financial Supervisors (ESFS). Це система нагляду, метою якої є відстеження системних ризиків, що діють як на макропруденційному рівні через Європейську систему системних ризиків (European Systemic Risk Board), так і на мікропруденційному рівні щодо діяльності певних учасників ринку через систему Європейських фінансових регуляторів (European Supervisory Authorities) [89, с. 7-8]. Зазначений процес пов'язаний з тенденцією створення європейських агентств, поряд із національними [815, с. 8; 868, с. 55]). Загалом діючу систему нагляду за ринками фінансових послуг в ЄС можна зобразити наступним чином (рис. 2.4).

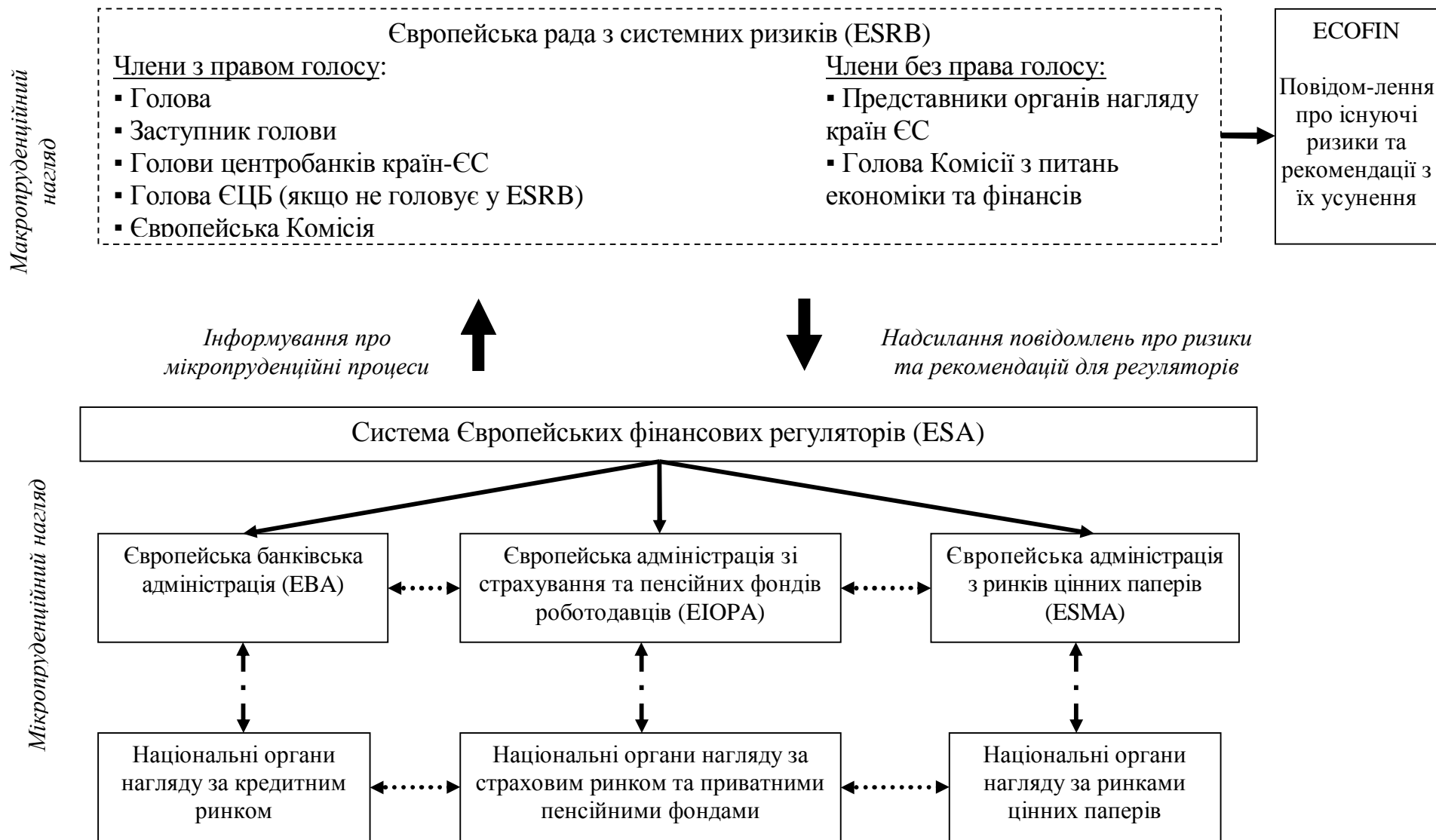

Рис. 2.4. Структурна будова Європейської системи фінансового нагляду

З рис. 2.4 випливає, що носієм наглядових функцій макропруденційного рівня є Європейська рада з системних ризиків (ESRB), яка відповідно до доповіді «де Ларозієра» [876] є спеціальним структурним органом ЄЦБ. Водночас було створено систему Європейських фінансових регуляторів (ESA), в якій національні органи нагляду за фінансовими ринками країн-членів, створюючи єдину мережу, спільно координують свої дії між собою задля забезпечення фінансової стабільності окремих суб'єктів ринку та захисту прав споживачів фінансових послуг. У такий спосіб забезпечується мікропруденційний нагляд. Складовими цього мікропруденційного рівня є: 1) Європейська банківська адміністрація (EBA); 2) Європейська адміністрація зі страхування та пенсійних фондів роботодавців (EIOPA); 3) Європейська адміністрація з ринків цінних паперів (ESMA); 4) об'єднана комісія європейських наглядових органів; 5) національні органи регулювання фінансових ринків, а також ЄЦБ у питаннях єдиного наглядового механізму. ESRB існує з метою запобігання системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності ЄС, чи зменшення їх прояву. Враховуючи ситуацію на макрорівні в країнах ЄС, така система сприяє безперебійному функціонуванню внутрішнього ринку в період існування фінансових дисбалансів, цим самим забезпечуючи участь фінансових ринків у економічному зростанні [884].

На мікропруденційному рівні діє система Європейських фінансових регуляторів (ESA). Регулятори є юридичними особами в системі права ЄС, які мають повноваження у всіх країнах-членах ЄС. Кожен з регуляторів, що входять до ESA, складаються з: Наглядової ради, Ради директорів, Президента та виконавчого директора. Спільним органом у ESA є об'єднана комісія, апеляційна комісія, а також у структурі самих органів нагляду в інституційній формі діють громадські організації [33, с. 41].

З точки зору захисту прав споживачів важливим є можливість створення різних громадських організацій всередині ESA, адже це дозволяє залучати громадськість до прийняття важливих рішень. Їх присутність дозволяє підсилити демократичність прийняття рішень у системі ESA [794]. Основною метою ESA є сприяння ефективності та стабільності фінансової системи ЄС з метою захисту його економіки,

юридичних осіб та громадян від непередбачуваних загроз. Для досягнення поставленої мети ESA законодавець визначив специфічні секторальні завдання. Кожен орган нагляду в системі ESA розробляє єдині стандарти нагляду та регулювання, а також заходи їх практичного застосування.

Функції ESA розподіляються на дві групи – на суто регулятивні та наглядові. На думку деяких зарубіжних вчених [748; 786], на практиці нагляд є більш важливим, ніж регулювання. Такий висновок, зроблено науковцями на основі результатів досліджень, які доводять неспроможність ринкового механізму самостійно вирівнювати дисбаланси і відмічають недостатність одного лише регулювання на ринку. З метою забезпечення суспільного благополуччя необхідно здійснювати постійний нагляд за функціонуванням ринку. Наглядові повноваження ESA поділяються на мікро- та макропруденційні.

Особливістю мікропруденційних наглядових повноважень є те, що [786]:

1) вони надані органам, що створюють систему ESA, і сприяють ефективному, результативному та послідовному їх функціонуванню, а також єдиному застосуванню законодавства ЄС у підпорядкованих національних органах регулювання;

2) сприяють органам ESA виконувати координацію дій між національними органами нагляду у тих випадках, коли мають місце несприятливі події, що становлять загрозу стабільному розвитку та функціонуванню фінансових ринків в ЄС;

3) вони сприяють посиленню консистенції отриманих результатів нагляду шляхом перегляду та повторної перевірки результатів, здійснених піднаглядними національними органами регулювання, базуючись на засадах партнерства (т.з. «peer review»);

4) органи ESA в межах делегованих їм функцій стежать та оцінюють зміни на фінансових ринках, і за необхідності інформують інші наглядові органи, ESRB, Європейський парламент, Раду і Європейську Комісію про важливі мікропруденційні тенденції, можливі ризики і слабкі місця;

5) органи ESA відіграють активну роль у створенні спільної наглядової культури і скоординованої практики нагляду, забезпечують єдині процедури, що поширюються на всю територію ЄС.

До повноважень макропруденційного характеру регулювання відносять наступне. По-перше, на основі тісної співпраці між ESA та ESRB визначаються якісні та кількісні показники, що лягають в основу оцінки системних ризиків. По-друге, органи ESA повинні розробити таку систему стрес-тестування, яка здатна виявити носіїв системних ризиків. По-третє, органи ESA за необхідності можуть розробляти додаткові роз'яснення та рекомендації для фінансових установ, яких стосуватимуться виявлені ризики системного характеру. По-четверте, один чи кілька органів ESA на вимогу Європейського парламенту, Ради чи Комісії чи з власної ініціативи можуть здійснювати перевірку конкретних типів фінансових установ, фінансових послуг чи поведінки фінансових установ для оцінки потенційних ризиків для ринків і розробляти рекомендації для відповідних національних органів нагляду з метою їх застосування.

Метою посиленого нагляду за ринками фінансових послуг ЄС було вдосконалення існуючої системи регулювання зазначених ринків та створення більш розгалуженої системи, що в нових умовах функціонування європейської фінансової архітектури дозволила комплексно здійснювати нагляд за ринками фінансових послуг як на мікро-, так і макропруденційному рівні.

Розглядаючи структурну будову ЄСФН, необхідно виокремити особливу роль національних органів державного регулювання у забезпеченні ефективного функціонування. У посткризові роки виникла жвава дискусія стосовно доречності об'єднання мікро- та макропруденційних політик у єдиному органі регулювання ринку. У наукових напрацюваннях передкризового періоду, присвячених дослідженню розвитку ринків фінансових послуг, не було конкретизовано, чи мікропруденційний нагляд повинен інтегруватися у ЦБ (отримав назву «інтегрованої моделі»), чи повинен існувати секторальний («відокремлена модель») нагляд. Наукові дослідження С. Гудхарта та Д. Тсомокоса [811], Е. Ніера [851; 852], а також Інгвеса [829] дозволяють дисертанту узагальнити переваги та недоліки інтеграції регулятивних функцій у ЦБ (табл. 2.5).

З табл. 2.5 випливає, що одним з найбільших недоліків повної інтеграції нагляду у структурі ЦБ є суттєве зростання навантаження на кадровий потенціал та зниження ефективності роботи в силу його несприйняття зовнішнім середовищем.

**Переваги та недоліки створення інтегрованої моделі регулювання ринку
фінансових послуг у країнах ЄС**

Функція	Переваги	Недоліки
Нагляд	<p>1. Вирішення непорозумінь, що виникають при існуванні «наглядового дуалізму»:</p> <ul style="list-style-type: none"> - однозначна відповідальність одного органу; - синхронізація цілей (макро- та мікропруденційних політик); - повноцінний обмін інформацією. <p>2. Більша інституційна незалежність посилює репутацію органу серед ринкових учасників.</p> <p>3. ЦБ є учасником міжбанківського ринку і розпоряджається первинною інформацією про ситуацію на ринку.</p> <p>4. Здійснюється синергія з грошово-кредитною політикою ЦБ</p> <p>5. Концентрація професійних фахівців в одному органі здатна посилити ефективність виконання покладених функцій.</p>	<p>1. Існування принципу «більше очей більше бачать» - означає, що більша кількість наглядачів більшою мірою здатні виявити існуючі системні ризики.</p> <p>2. Позитивний вплив конкуренції між органами нагляду.</p> <p>3. Ефективну співпрацю між органами може забезпечити і Фінансова стабілізаційна комісія.</p>
Роль «останнього кредитора» («Lender of Last Resort»)	<p>1. Покладення цієї функції на ЦБ сприяє більш ефективній та активній наглядовій роботі</p> <p>2. При існуванні потреби кредитування фінансової установи ЦБ володіє повною інформацією про платоспроможність установи</p>	<p>1. Тісні зв'язки між органом нагляду та піднаглядними установами можуть привести до несвоєчасного визнання фінансової установи неплатоспроможною.</p>
Банківський союз	<p>У межах т.з. Банківського союзу у країнах єврозони створюється інтегральна наглядна модель, де мікропруденційна функція знаходитиметься у ЄЦБ.</p>	-
Монетарна політика	<p>Безпосереднє отримання інформації мікропруденційного характеру сприяє проведенню ефективнішої монетарної політики.</p>	<p>Провали у проведенні нагляду за фінансовими установами зменшують ефективність монетарної політики та сприйняття її зовнішнім середовищем.</p>
Вплив на суспільство	<p>Ліквідація дуалізму функцій сприяє скороченню бюджетних витрат.</p>	<p>Повністю інтегрований нагляд стане непомірним тягарем та приведе до концентрації функцій ЦБ.</p>

Нині існує доволі невелика кількість емпіричних досліджень, які досліджують це питання у світлі практичного досвіду. В переважній більшості ці дослідження підтверджували вищу ефективність «інтегрованої моделі» державного регулювання ринків фінансових послуг. Як науковці С. Гудхарт та Д. Шоенмакер [810], які досліджували банківські кризи 80-90-х років ХХ ст., так і дослідники фінансової кризи 2008 р. О. Меруше та Е. Ніер [848], дійшли висновку, що в інтегрованій моделі відбувалося прівняно менше банкрутств банків, фінансові кризи та дисбаланси виникали з істотно меншими негативними наслідками для всієї фінансової системи.

Внаслідок появи фінансової кризи починає переважати тенденція інтеграції нагляду за ринками фінансових послуг у структуру центральних банків (ЦБ). Багато країн Європи з розвиненим фінансовим ринком обрали шлях злиття секторальних органів нагляду у структуру ЦБ, між тим, нині зворотний процес не спостерігається. Хоча за реформами криються різні причини та стимули їх проведення, однак можна виділити дві причини злиття. З одного боку, здебільшого існували недоліки співпраці між відокремленими секторальними органами нагляду, навіть у разі формального створення спільних форумів для обміну інформацією між ними. З другого – посилилася необхідність макропруденційного регулювання внаслідок глобалізації фінансових відносин, тобто, сфокусована на діяльності конкретних суб'єктів ринку система державного регулювання не змогла виявити та оцінити ризики системного характеру. В останні роки макропруденційна відповідальність однозначно перейшла до національних банків, що в більшості випадків вимагало переходу і мікропруденційних повноважень з метою синхронізації мікро- та макропруденційних політик .

Більшість ЦБ країн ЄС вже мають у своєму розпорядженні мікропруденційний інструментарій для виконання функцій, проте у посткризовий період до цього переліку країн долучилися нові (рис. 2.5). З рис. 2.5 спостерігається тенденція створення мегарегуляторів ринків фінансових послуг у країнах ЄС, причому за період 2008-2015 рр. частка країн з мегарегуляторами [39, с. 36] зростає на 11%.

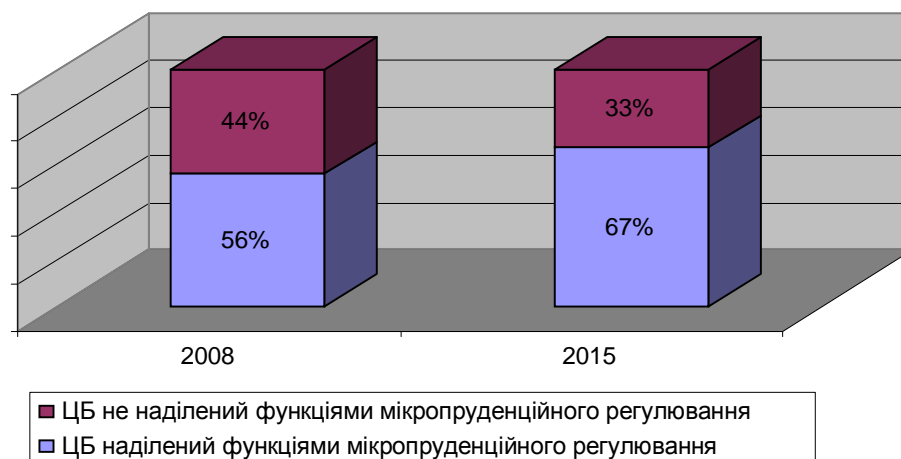

Рис. 2.5. Країни Європейського Союзу, в яких центральні банки наділені мікропруденційними повноваженнями у період 2008-2015 рр.

На думку автора, доцільно коротко проаналізувати процес інтеграції органів нагляду за фінансовим ринком у Великобританії, адже у докризовий період система державного регулювання ринку фінансових послуг цієї країни вважалася еталоном. Більшість розвинених країн наслідувало великобританський досвід організації державного регулювання ринків фінансових послуг.

Система регулювання фінансових ринків у Великобританії, що базувалася на роботі трьох незалежних наглядових органів – FSA, Міністерства фінансів та ЦБ, – і робота яких координувалася спільною робочою комісією, засвідчила неспроможність протидіяти системним ризикам. Дослідження [777; 811; 874], присвячені оцінці ефективності розгалуженої системи державного регулювання Великобританії, довели, що така система не була в змозі вчасно оцінити, нівелювати та реагувати на ризики системного характеру. Для недопущення негативного впливу криз у майбутньому Уряд Великобританії почав процес реформування системи державного регулювання ринків фінансових послуг, що завершився у 2013 р. об'єднанням органу нагляду за ринками фінансових послуг – Financial Services Authority (FSA) з ЦБ Англії [63, с. 112-113].

У рамках реформи відповідальність за фінансову стабільність та весь макро- та мікропруденційний інструментарій повною мірою перейшли до ЦБ Англії. За мікропруденційне регулювання діяльності фінансових установ відповідає дочірня

установа ЦБ під назвою «Prudential Regulatory Authority (PRA)», а за макропруденційне регулювання – комісія з макропруденційної політики (Financial Policy Committee (FPC)). Обидві установи функціонують у структурі ЦБ. Однак функції захисту прав споживачів та нагляду за ринками були передані новій, окремо діючій установі – Financial Conduct Authority (FCA) [63, с. 113].

У межах ЦБ за макропруденційну політику відповідає FPC – вона стала тим органом, до якого надходить вся макро- та мікропруденційна інформація, а також та, що стосується захисту прав споживачів фінансових послуг. Саме в цьому органі приймається рішення стосовно впровадження єдиної політики у цій сфері. FPC засідає щоквартально і до її складу входять Голова ЦБ Англії, інші чотири управлінці ЦБ Англії, в т.ч. керуючий PRA, керуючий FCA, чотири зовнішніх члени, визначених Міністерством фінансів (HM Treasury), а також один делегований представник Міністерства фінансів без права голосу [63, с. 113].

На нинішній час FPC має два основних повноваження. З одного боку, може надавати рекомендації учасникам ринку та державним органам, де у випадку двох фінансових наглядових органів (PRA та FCA) це здійснюється за принципом «дій або пояснюй» (comply-or-explain). З другого боку, може наказувати цим двом органам застосовувати певні макропруденційні інструменти. На початковому етапі до її компетенції віднесли визначення розміру анти(контр)циклічного буфера та секторальних (диференційованих) норм мінімальної капіталізації (базового капіталу), однак у подальшому планується розширення його макропруденційного інструментарію за умови рекомендації такої необхідності Урядом [874]. FPC щопівроку готує Стабілізаційну доповідь, де міститься аналіз поточного стану, а також з метою забезпечення прозорості ведення своєї діяльності доповнює Доповідь скороченим варіантом протоколу засідань.

Практику реформування державного регулювання ринків фінансових послуг у посткризовий період наслідували й інші країни Євросоюзу. Так, у Бельгії та Ірландії здійснено інтеграцію наглядових органів у структуру ЦБ. Також до цієї когорти країн слід віднести Чехію, Італію, Угорщину, Францію та Литву, в яких регулювання банківської діяльності і досі належало до компетенції ЦБ, однак

внаслідок кризи регулювання страхового ринку та ринків капіталу також перейшли до нього.

Фінансова криза вказала на недоліки діючої на той момент інституційної системи державного регулювання в Угорщині. Актуалізувалося питання стосовно ефективності здійснення державного регулювання фінансових ринків у системі органів, до яких входять Державний орган нагляду за ринками фінансових послуг Угорщини (PSZÁF), Міністерство національної економіки Угорщини (NGM) та Національний банк Угорщини (MNB) [80, с. 256]. Координація роботи між цими трьома інститутами була необхідною умовою забезпечення стабільної роботи фінансової системи. Цю координацію роботи між ними у докризовий період здійснювала Фінансова стабілізаційна комісія (PSB), а у посткризовий період – Фінансова стабілізаційна рада (PST). Однак під час функціонування PSB та PST не визначено відповідального за нагляд за системними ризиками [753], не було забезпечено обмін важливою інформацією і координація діяльності відповідних органів. Законодавство Угорщини чітко не визначало відповідальних за державне регулювання системних ризиків, функції з виявлення останніх були поділені між PSZÁF та MNB, однак повноваженнями з їх ліквідації вони не були наділені [764, с. 171] (рис. 2.6).

Необхідність забезпечення ефективнішого державного нагляду за ринками фінансових послуг привела до наділення MNB додатковими повноваженнями у 2012 р. [892]. Однак і вони не гарантували здійснення ним ефективної макропруденційної політики, що було пов'язано з обмеженими можливостями впливу, а також відсутністю необхідних повноважень для застосування існуючого макропруденційного інструментарію. Ці недоліки полягали у такому:

1. Відсутність законодавчого закріплення відповідальності та необхідних повноважень ЦБ Угорщини. Попри те, що MNB має у своєму розпорядженні широкий спектр інструментарію для нівелювання впливу системних ризиків, внаслідок дублювання функцій нормотворчої діяльності Урядом у цих питаннях відповідальність MNB за макропруденційну політику не була однозначною [58, с. 16].

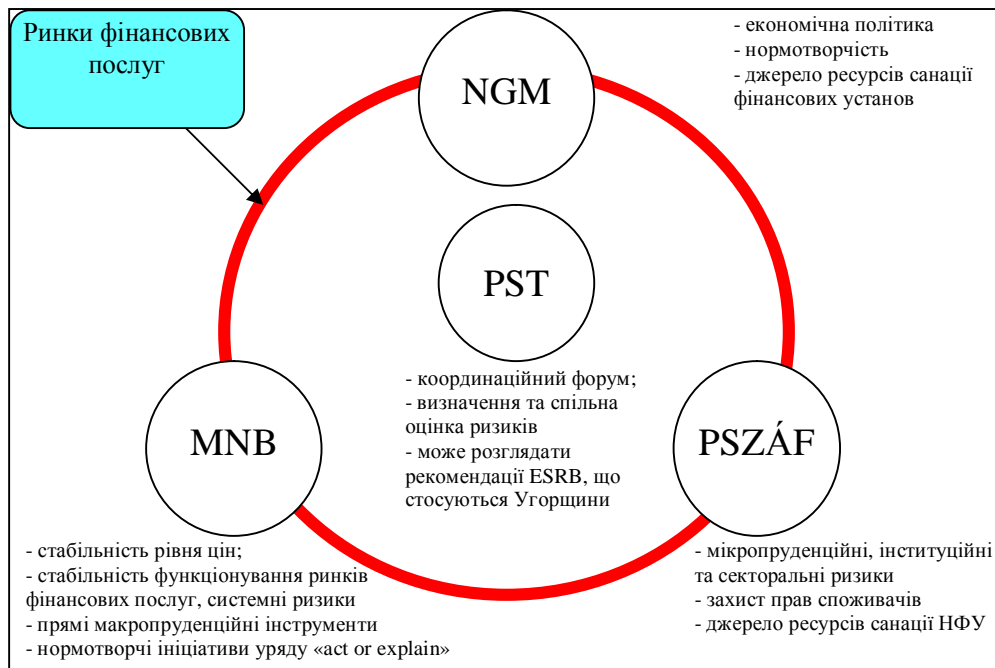

Рис. 2.6. Механізм державного регулювання ринків фінансових послуг в Угорщині до проведення інституційної реформи 2013 р.

2. Нечітке визначення стратегічних цілей макроруденційної політики. Недолік існуючого законодавства полягав у відсутності чіткої дефініції її цілей. Адже, окрім забезпечення стабільного функціонування фінансового ринку, не було зазначено стратегічної цілі забезпечення стабільного економічного зростання шляхом активізації фінансовими посередниками кредитування на ринку фінансових послуг[58, с. 16].

3. Неоднозначність повноважень MNB стосовно інструментів та заходів впливу. MNB мав повноваження видавати розпорядження та рекомендації лише з тих питань, які не врегульовані законами та постановами Уряду Угорщини. З одного боку, це обмежувало ЦБ у питаннях безпосереднього впливу, хоча такі повноваження є необхідними для виконання MNB делегованих законом «Про Центральний банк Угорщини» [892] функцій, а з другого – дублює таку відповідальність з іншими державними органами. Також не було визначено, що за прийняті та застосовані заходи хто і в якій мірі нестиме відповідальність[58, с. 16].

4. Відсутність повної відповідності прийнятих в Угорщині макроруденційних рішень з Європейською системою фінансового нагляду [797]. На той час в Угорщині

не існувало єдності у проведенні мікропруденційної та макропруденційної політик. За першу відповідав PSZÁF, а за другу MNB. Відповідальність, поділена між PSZÁF та MNB у визначенні системних ризиків, є носієм тієї проблеми, що органи, які аналізують масив інформації з різних джерел, можуть по-різному оцінювати ризики, ці оцінки були протилежними. Таким чином, ускладнюється процес доведення вини чи бездіяльності органів при виникненні системних ризиків[58, с. 17].

Не вважалося достатнім співробітництво між PSZÁF та MNB у докризовий період, яке й не було здатним попередити появу системних ризиків (наприклад, зростання кредитної заборгованості населення в іноземній валюті). Рамки співробітництва між органами у посткризовий період суттєво не змінилися. Прийнято у 2010 р. закон про діяльність PSZÁF [890], посилюючи його наглядовий інструментарій і сформовано Фінансову стабілізаційну раду. Однак PST, як і PSB, не була наділена компетенціями, виконуючи дорадчі функції, щомісяця здійснюючи консультації та обмін інформацією. Вона не змогла забезпечити необхідну глибину та інтенсивність роботи між PSZÁF та MNB.

Ускладнювало співпрацю між цими органами й те, що на середніх та нижчих ланках не було започатковано відповідну інституційну та професійну співпрацю. Не були частими спільні засідання стосовно питань стратегічного характеру, спільні професійні заходи, спільні навчання, на яких здійснювалося б вирішення симульованих кризових явищ, а також не узгоджувалися повідомлення, що направлялися для зовнішніх користувачів.

Для подолання проблем, що існували у системі регулювання ринків фінансових послуг, у кінці 2013 р. відбулося приєднання PSZÁF до MNB, зі створенням в останньому окремого департаменту нагляду за ринками фінансових послуг Угорщини [893]. Створення мегарегулятора ринків фінансових послуг, шляхом інтеграції PSZÁF у структуру MNB згідно із законом CXXXIX [893], дозволило отримати певні переваги, серед яких: сприяння синхронності проведення мікро- та макропруденційної політик; державне регулювання під егідою MNB дозволило створити максимально незалежний орган, здатний контролювати діяльність фінансових установ, які є носіями системних ризиків (наприклад,

фінансово-промислових груп); інтеграція забезпечила оптимальну алокацію регулятивного та контрольного інструментарію; при можливій неплатоспроможності фінансових установ їх санацію та тимчасове адміністрування здатний найкраще здійснювати орган державного регулювання, в якого є всі необхідні компетенції; інтеграція державних органів дозволяє проводити єдину, скоординовану та надійну комунікаційну політику; злиття дозволило ґрунтовніше та наполегливіше захищати національні інтереси на міжнародному рівні; інтеграція двох державних наглядових органів сприяла скороченню державних витрат на їх утримання.

Загалом можна констатувати, що в переважній більшості країн-членів ЄС ЦБ виконує функції мікропруденційного регулювання (рис. 2.5, табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Мікропруденційний нагляд в країнах ЄС

Відокремлені органи нагляду	У ЦБ є наглядовий мандат	Twin Peaks (пруденційний нагляд у ЦБ, нагляд за дотриманням прав споживачів та за ринком в цілому відокремлений)	Повна інтеграція у ЦБ
Данія, Естонія, Фінляндія, Польща, Латвія, Мальта, Швеція, Люксембург	Австрія, Іспанія, Італія, Португалія, Кіпр, ФРН, Румунія, Словенія, Болгарія, Греція, Франція	Голландія, Великобританія, Бельгія	Словаччина, Угорщина, Чехія, Ірландія, Литва, Хорватія

З табл. 2.6 випливає, що у 8 країнах (28,6%) ЄС функціонують відокремлені органи нагляду, у 10 країнах (35,7%) ЦБ має наглядовий мандат, у 3 (10,7%) – нагляд здійснюється за принципом Twin Peaks, а в решті 6 країн, що становить 21,4% усіх країн ЄС, функціонують мегарегулятори.

Для повного розуміння компетенції органів регулювання ринків фінансових послуг у країнах ЄС необхідно внести певні пояснення стосовно деяких країн. В Італії нагляд за діяльністю банків здійснює одночасно і ЦБ, і спеціально уповноважений орган нагляду за ринками фінансових послуг. До функцій ЦБ Іспанії, Румунії, Болгарії, Словенії та Кіпру віднесено нагляд за кредитними установами. Функції нагляду за банками та фінансовими посередниками в Італії має

ЦБ. У межах ЦБ Португалії здійснюється банківський нагляд та пов'язаний з ним захист справ споживачів. ЦБ ФРН (Bundesbank) розділяє функції нагляду з BaFin. У Греції до ЦБ віднесено нагляд за кредитними установами та страховиками, а нагляд за ринками капіталів проводить окремий орган – НСМС. Як вже було зазначено вище, в межах структури ЦБ існує окремий орган пруденційного нагляду – PRA. У Франції нагляд за ринками капіталів здійснює окремий орган (AMF), а також у межах ЦБ Франції існує відокремлений структурний підрозділ, що проводить нагляд за кредитними установами та страховиками (АСР).

В цілому можна зробити висновок про різні позиції країн ЄС в питаннях регулювання ринків фінансових послуг, однак, цілком очевидним є те, що кризові явища, які зачепили фінансовий ринок розвинених країн, став викликом і для їхніх систем державного регулювання. У зв'язку з цим, актуалізувалися процеси реформування діючої системи державного регулювання ринків фінансових послуг. Останні реформи, що були проведені в Англії та Угорщині [43, с. 26], засвідчили, що консолідація макро- та мікропруденційних повноважень в єдиному органі дозволить більш ефективно протидіяти в майбутньому системним ризикам і вчасно нівелювати їх вплив [63, с. 115].

Фінансово-економічна криза спричинила перегляд країнами існуючих моделей державного регулювання ринків фінансових послуг у бік посилення регулювання. Таке посилення державного регулювання відбувалося у двох напрямках. Перший стосувався вибору таких незалежних і компетентних органів, наділених чітко визначеними функціями та інструментами (в основному ними є Центральні банки (ЦБ)), які здатні стримувати та управляти системними ризиками. Їм доручено відповідати за макропруденційні ризики. Другий напрям, реалізований шляхом інституційних змін, дозволив посилити єдність макропруденційної та мікропруденційної політик (мікропруденційна політика спрямована на забезпечення індивідуальної стабільності та фінансової безпеки установ). На практиці це означало те, що мікропруденційні повноваження чи їх частина були інтегровані у ЦБ. Прикладом інтеграції наглядових функцій є англійська, бельгійська та французька реформи, однак у загальному можна стверджувати, що більшість ЦБ країн ЄС

наділені повноваженнями здійснення мікропруденційного нагляду. Нині лише у деяких країнах (наприклад, у Польщі та скандинавських країнах) існують повністю незалежні від ЦБ органи нагляду за ринками фінансових послуг.

При проведенні реформування державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні в умовах постійних бюджетних обмежень слід врахувати досвід Угорщини та Великобританії, які забезпечили інтеграцію макро- та мікропруденційного регулювання в одному органі.

2.3. Еволюція впливу державних інститутів на розвиток ринків небанківських фінансових послуг

Важливим аспектом з'ясування причин розвитку ринків НФП сьогодення є здійснення ретроспективної оцінки становлення та функціонування державного регулювання цих ринків з моменту проголошення Україною незалежності.

Важливо відмітити, що система державного регулювання ринку небанківських фінансових послуг у 90-х рр. ХХ ст. не мала комплексного характеру. Адже до моменту створення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України у 2003 р. лише деякі сегменти ринків НФП регулювалися державою.

На ринках НФП неперервність та певна системність здійснення державного регулювання властиві були страховому ринку. Після розпаду СРСР в нових умовах почали активно створюватися страхові організації, певний рівень контролю за роботою яких здійснював Укрдержстрах. Отже у перші роки незалежності конкретно визначеного органу державного регулювання ринків страхових послуг не було. Тільки в 1993 р. було утворено Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю «Укрстрахнагляд» [526]. Саме тоді впроваджено єдиний державний реєстр страхових компаній і видано перші ліцензії на здійснення страхової діяльності, яку включено до переліку КВЕД як виключний вид діяльності [74, с. 32]. Однак правове законодавство [157] було так прописане, що можна було створити страхову компанію у формі господарських товариств (крім ТОВ), сформувавши статутний капітал, еквівалентний 5000 дол. США за курсом НБУ. Така ліберальність

законодавців призвела до зростання кількості страховиків – їх налічувалося понад 700 [294, с. 43]. Укрстрахнагляд фактично не мав усіх необхідних повноважень нагляду та контролю за діяльністю страховиків, про що свідчить відсутність чіткої зведеної статистичної інформації в цій сфері [756, с. 21].

У цей час відбулося поступове зростання вимог законодавства України щодо мінімального розміру статутного капіталу страховика. Так, Законом України «Про страхування» в його першій редакції (1996 р.) мінімальний розмір статутного фонду страховиків був збільшений і встановлений у сумі, еквівалентній 100 тис. ЕКЮ (за курсом НБУ), а для страховиків, створених за участю нерезидентів, – у сумі, еквівалентній 500 тис. ЕКЮ (з 1999 року – євро) [294, с. 44]. У 1999 р. у ході адміністративної реформи функціонально був переданий Міністерству фінансів України [486, с. 140]. У структурі останнього до 2003 р. функціонував Департамент фінансових установ та ринків, однак, як відмічає вітчизняний науковець В. Плиса, відомство не приділило належної уваги страховій системі, внаслідок чого відсутні чітко визначені концептуальні основи державної політики стосовно страхування [485]. У той період не було вирішено питання соціально-економічних пріоритетів страхування; не визначено балансу між соціальним страхуванням і страхуванням на цивільно-правових основах; залишилося невирішеним питання моделі державного регулювання страхового ринку; політика держави стосовно страхування була непослідовна, окремі заходи декларувалися без попереднього фінансово-економічного обґрунтування тощо [485, с. 212].

На відміну від страхового ринку, в системі кредитних спілок у перше десятиліття незалежності України не здійснювалося державного регулювання. Це з одного боку пояснюється тим, що діяльність таких установ стала можливою лише з 1988 р., коли було прийнято Верховною Радою СРСР Закон «Про кооперацію», адже в радянський час було заборонено здійснювати таку діяльність. З іншого боку, пояснюється особливим юридичним статусом кредитної спілки. Так, згідно з Указом Президента України «Про Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні» [677] зазначена фінансова установа є неприбутковою організацією. У зв'язку з цією особливістю важливу роль у впорядкуванні діяльності системи

кредитної кооперації на початку 90-х років ХХ ст. відіграв НБУ, який у межах своєї компетенції погоджував статuti КС у частині кредитування та розрахунків і надання позичок ними [534]. Типовий статут КС погоджувався керівниками регіональних управлінь НБУ [730, с. 61]. У зв'язку з неоднозначністю положень зазначеної Постанови [534] існували випадки відмови у погодженні статуту КС, з аргументуванням, що погодженню підлягає лише та частина, що стосувалася кредитування, провадження розрахунків та надання позичок. Інші питання, що містилися в ньому, – про повноваження, склад та структуру управління КС тощо – не були предметом погодження з боку НБУ. Можна резюмувати, що здійснювалося довільне трактування норми Положення [534], що ускладнювало роботу КС. Фактично у 90-х роках реєстрація КС здійснювалася на рівні територіального органу державної влади, подібно до реєстрації громадських організацій з місцевим статусом, законодавство не передбачало єдиного державного реєстру кредитних установ.

У 2000 р. з близько 600 діючих КС в Україні лише 250 звітували про свою діяльність [644, с. 20]. Відсутність достовірних даних пов'язана з тим, що ці установи реєструвалися на місцевому рівні, аналогічно як інші громадські неприбуткові організації, а також з відсутністю єдиного державного реєстру фінансових установ. КС лише на добровільних засадах могли здавати статистичну звітність НБУ, але такої норми не було зафіксовано в нормативно-правових актах. За даними НБУ на початок 2000 р. встановлену статистичну звітність здавали 275 КС, їх сукупні активи становили 18 млн. грн., частка активів у ВВП – 0,03% [644, с. 62]. У зв'язку з відсутністю регулятивних повноважень НБУ щодо діяльності КС не відмічається висока достовірність акумульованої звітності – НБУ не здійснював належного оперативного нагляду за своєчасністю, повнотою та коректністю поданої звітності, а також не проводив обов'язкових регулярних перевірок з метою підтвердження її достовірності. На той час більш достовірною статистикою щодо стану та фінансової діяльності КС існувала лише щодо членів Національної асоціації кредитних спілок України (НАКСУ) і була єдиним об'єднанням КС України. Таке становище зумовлене тим, що в межах НАКСУ в режимі інституційного

регулювання було впроваджено систему постійного моніторингу фінансового стану КС, яка передбачала подання та аналіз звітності розширеного формату. У 2000 р. до НАКСУ входило 102 спілки з 19 регіонів України та додатково супроводжувалися 30 спілок – потенційних членів [644, с. 20]. На основі наведеного вище можна зробити висновок про відповідність статистичних даних лише у кожній п'ятій КС.

Констатується недостатність даних про діяльність тих КС, що не звітувалися НАКСУ, і за таких умов діяльність певної частини з них була сумнівною з точки зору статутних завдань та системного призначення кредитних спілок на фінансовому ринку. Це підтверджували кілька резонансних справ про фінансові піраміди, що діяли під назвою КС, користуючись законодавчою невизначеністю та безконтрольністю. Найбільш відомою є справа КС «Пінгвін» з м. Біла Церква, в якій 1997 р. втратили свої кошти близько 10 тис. громадян [730, с. 62], та ЦОКС, що діяла в 25 містах України [644, с. 20].

Отже, основними проблемами періоду 90-х років були [730, с. 62]: відсутність спеціального законодавства та рамкового законодавства про кооперацію; відсутність державного органу регулювання та нагляду; відсутність ефективного механізму забезпечення фінансової стабільності кредитних спілок та захисту інтересів їх вкладників; можливість дискредитації ідеї кредитної кооперації у зв'язку з діяльністю «псевдоспілок»; відсутність або недостатня ефективність системи професійної підготовки та сертифікації фахівців КС; низький освітній рівень та рівень поінформованості менеджменту суб'єктів реального сектора економіки та широких верств населення щодо можливостей та характеру фінансових послуг, що надаються суб'єктами кредитної кооперації. Суттєвою перешкодою розвитку КС була висока інфляція, що не дозволяла залучати капітал КС у розвиток села.

Відсутність єдиної державної політики та законодавчого забезпечення, а також безсистемний розвиток характеризував національний ринок ломбардних послуг. Нормативно-правова база теж була застарілою. Вона складалася з таких нормативно-правових актів: типового статуту ломбарду (Постанова Ради Міністрів УРСР 1987 р.); цивільного законодавства України; Закону України «Про заставу»; вимог Міністерства фінансів України щодо діяльності, пов'язаної з обігом

дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння; роз'яснення Державної податкової адміністрації України щодо ведення податкового обліку та використання реєстраторів розрахункових операцій у ломбардній діяльності тощо. У 90-х роках та у I пол. 2000-х рр. було відсутнє повноцінне спеціальне законодавство у сфері ломбардної діяльності. До 2003 р. не здійснювався збір статистичної інформації від цих установ у централізованому вигляді. Перші офіційні статистичні дані про роботу ломбардів датуються 2003 р., в якому їх кількість становила 456 од., причому лише у назві 55 суб'єктів господарювання траплялося слово «ломбард» [28, с. 191].

Відсутність спеціальних законодавчих норм характеризувала діяльність НПФ. Фонди утворювались у формі акціонерних товариств чи товариств з обмеженою відповідальністю на основі Закону України «Про господарські товариства», ухваленого 1991 р., або на основі прийнятого 1993 року Декрету Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства» у формі однойменних установ. Завдання щодо здійснення заходів із розвитку і регулювання ринків фінансових послуг було покладено на Міністерство фінансів України. Однак визначених функцій та переліку повноважень стосовно НПФ не було зазначено в нормативно-правових документах. У той же час у 90-х роках ХХ ст. були закладені основи створення перших регуляторних органів ринків НПФ, що брали активну участь у розробці законодавства щодо пенсійного забезпечення та упорядкування роботи НПФ [28, с. 192]. Такою організацією була Асоціація на підтримку розвитку недержавного соціального страхування і Асоціація НПФ. За твердженням В. Лопаківа, їх діяльність спрямовувалась на сприяння створенню в Україні законодавчих умов функціонування системи недержавного соціального страхування [355, с. 170].

Першими ініціаторами заснування НПФ виступили кілька громадських організацій, акціонерних товариств і трастів, які були розміщені у столиці, Харкові та Одесі. Станом на 1995 р. їх налічувалось 21 [355, с. 169]. Складно визначити і кількість НПФ у період до 2003 р., адже не існувало єдиного законодавчого забезпечення ліцензування та державного регулювання їх діяльності, відсутнім був реєстр таких установ. На той час у базі ЄДРПОУ НПФ зазначалися лише відповідного організаційно-правового статусу: трастова компанія, ТОВ, АТ тощо із

відповідним присвоєнням їм коду згідно з КВЕД. У цілому можна зазначити, що діяльність НПФ здійснювалася в умовах повної відсутності правового забезпечення. На думку А. Гутора [149, с. 20], відсутність регулювання діяльності цих установ з боку держави призвело до того, що переважна їх більшість взагалі не здійснювала заявленої діяльності. Так, близько 40% займалися відмінною від пенсійного страхування діяльністю, 40-50% існуючих за короткий проміжок часу припинили діяльність. Згідно з даними ДПА, у 1997 р. термін «пенсійне забезпечення» зазначався у назвах 76 установ і організацій, проте внаслідок проведених перевірок виявилось, що лише 20 з них займалося такою діяльністю [355, с. 169]. З них 17 [355, с. 169] були замкненими на конкретних трудових колективах, й існувало лише кілька відкритих.

Організаційна структура та діяльність цих фондів була різномірною. Більшість з них пропонували пенсійні плани з внесками фіксованих розмірів, а окремі – укладення договорів з гарантованими мінімальними платежами. Залучені кошти вкладалися у банківські депозити, страхові продукти, ЦП, інвестиційні проекти [355, с. 169]. Окрім того, існували такі підприємства, що засновували власні фонди керівництвом, об'єднаннями чи групами приватизованих АТ. Кошти цих НПФ використовувалися керівниками на свій власний розсуд в діяльності, що не мала жодного стосунку до пенсійного забезпечення [355, с. 170]. Такі фонди не реєструвалися, тому інформації про їх діяльність та капітал були відсутні. Переважна більшість НПФ діяла у формі довірчих товариств, частина яких була схожою на більшість тих, що діяли в Україні. При перереєстрації та ліцензування їх діяльності у 1996 р. з 4114 довірчих товариств, що нараховувалися у Мінстаті, лише 264 (6%) зберегли свій статус [644, с. 21]. Найбільш резонансною справою неплатоспроможності НПФ 90-х рр. було банкрутство системи «Оберіг», до якої належало близько 40 НПФ [28, с. 192]. На початку 2000-х рр. учасниками НПФ було близько 20 тис. осіб, розмір внесків складав 1-10% прибутку, розмір додаткової пенсії коливався від 7 грн. до 300 грн. [644, с. 21] Найбільшим НПФ був фонд банку «Україна», що збанкрутував 2001 р., активи якого становили 80% сумарних активів НПФ [644, с. 21]. В основному засновниками таких установ були банки, профспілки

та підприємства.

Позитивним моментом періоду становлення НПФ є створення перших регуляторних органів з питань НПЗ, що відіграли суттєву роль у спробах систематизації роботи цих установ та розробленні законодавства. Такими структурами, що здійснювали інституційне регулювання НПФ, були: Асоціація НПФ, створена у 1996 р., до якої входило 16 НПФ; Асоціація на підтримку розвитку недержавного соціального страхування – міжнародний благодійний фонд, заснований у 1994 р. [28, с. 193]. Метою першої був захист інтересів учасників Асоціації, а метою другої – сприяння створенню в Україні законодавчих умов функціонування НПФ.

На ринках НФП лізингові операції здійснювали банки та спеціалізовані лізингові компанії. Діяльність перших підлягала державному регулюванню з боку НБУ, а діяльність других здійснювалася без впливу держави. Такий стан призвів до відсутності офіційної статистики про обсяги лізингових операцій. Проблемою тих часів була й та, що частина операцій, що вважалися лізинговими, були по суті продажем у розстрочку, і навпаки, операції, що насправді проводилися за лізинговою схемою, через несприятливе законодавче середовище оформлялися договорами купівлі-продажу з розстроченням платежів чи різними орендними угодами. Факторингові операції ж надавалися винятково банками на основі нормативного документа НБУ «Щодо методичних рекомендацій по наданню послуг підприємствам та організаціям через факторинг» [354]. Активну роль у наданні лізингових послуг відіграла держава через діяльність Державного лізингового фонду, компанії з державною часткою «Державна лізингова компанія» та «Укртранслізинг». Однак налагодити роботу цих державних установ не вдалося. Окрім них, налічувалося близько 40 лізингових компаній, активну роботу вело лише 20 з них [28, с. 193].

У табл. 2.7 на основі даних [644] подано інформацію про законодавство та органи регулювання ринків НФП України у 2000 р. Дані табл. 2.7 підтверджують низький рівень та фрагментарність існуючої законодавчої бази функціонування ринків НФП України у 90-х роках ХХ ст., відсутність ефективного механізму

регулювання, недосконалість статистичного спостереження, що не сприяло підвищенню ролі цих ринків у економіці держави.

Таблиця 2.7

Законодавство та органи регулювання ринків НФП України на початку 2000 р.

НФУ	Спеціальне законодавство	Орган регулювання	Статистичні дані НФУ		
			К-сть зареєстрованих	К-сть діючих	Операції у ВВП, %
Кредитна спілка	Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні, Типовий статут кредитної спілки	Відсутній. В НАКСУ в режимі інституційного регулювання впроваджувалися єдині операційні стандарти та фінансові нормативи, система моніторингу фінансового стану та аудиту, програма атестації кадрів	600	275	0,03
Страхова компанія	Закон України «Про страхування», комплекс підзаконних нормативних актів Укрдержстрахнагляду та Міністерства фінансів України	Департамент фінансових установ та ринків Міністерства фінансів України (до проведення адміністративної реформи 1999 р. окремий орган – Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю)	263	200	0,89
НПФ	Відсутнє	Відсутній	100	20	0,003
Лізингова компанія	Закон України «Про лізинг»	Відсутній	-	-	0,37
Ломбард	Постанова Ради Міністрів УРСР «Про типовий статут ломбарду», Закон України «Про заставу»,	Відсутній	-	-	-

Важливим моментом формування ефективної системи державного регулювання ринків НФП України було створення у листопаді 2000 р. Координаційної ради з питань політики фінансового сектору при КМУ [522], яка розробила концептуальні документи основи політики майбутнього органу нагляду [761, с. 25].

Система регулювання діяльності ринків НФП послуг в перші роки незалежності України була фрагментарною і знаходилася на етапі становлення. В той час як регулювання та нагляд за діяльністю банківських установ та інфраструктури фондового ринку досягли відносно позитивного досвіду у 1995-2002 рр., регулювання діяльності НФУ було незадовільним, а в деяких випадках – взагалі відсутнім. Проблеми, що характеризували ринки НФП на початку 2000-х рр., узагальнено у табл. 2.8. Слід зазначити, що накопичені проблеми, що

характеризували ринки НФУ України на початку ХХІ століття, повинні були частково вирішитися завдяки створенню певної системи регулювання та нагляду за діяльністю НФУ.

Таблиця 2.8

Проблеми, що перешкоджали розвитку ринків НФП України у 2000-х рр.

Ринки НФП	Основні проблеми
Кредитне кооперування	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність повноцінного спеціального законодавства та рамкового законодавства про кооперацію. 2. Відсутність державного органу регулювання та нагляду. 3. Відсутність ефективного механізму забезпечення фінансової стабільності кредитних спілок та захисту інтересів їх вкладників. 4. Можливість дискредитації ідеї кредитної кооперації у зв'язку з діяльністю «псевдоспілок».
Недержавне пенсійне забезпечення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність будь-якого спеціального законодавства, регулювання і нагляду за діяльністю НПФ. 2. Відсутність на фінансовому та фондовому ринках України надійних інструментів довгострокового розміщення залучених пенсійних внесків. 3. Повільність та непослідовність реформування солідарної пенсійної системи. 4. Дискредитація ідеї недержавного пенсійного забезпечення в результаті діяльності протягом 1993-1995 рр. фінансової піраміди під назвою НФП «Оберіг».
Лізингових послуг	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недосконалість спеціального законодавства. Неприятливий режим оподаткування. 2. Практична неможливість залучення незалежними лізингодавцями (компаніями, що створені без участі банків або підприємств-виробників лізингової продукції) необхідних для здійснення лізингових операцій ресурсів у формі банківського кредиту або товарного кредиту виробника. 3. Дискредитація ідеї лізингової діяльності в процесі створення «квазідержавної» системи лізингу, а також розвиток «псевдолізингу». 4. Низька платоспроможність суб'єктів – лізингодержувачів.
Страхових послуг	<ol style="list-style-type: none"> 1. Невирішеність питання про збільшення розміру мінімального статутного капіталу. 2. Невирішеність питання прямої присутності іноземних СК на ринку України. 3. Наявність відомчого або територіального протекціонізму щодо діяльності окремих СК з боку органів центральної та місцевої виконавчої влади. 4. Відсутність надійних інструментів довгострокового розміщення залучених коштів, що перешкоджає розвитку страхування життя, а також медичного та пенсійного страхування. 5. Неналежне регулювання здійснення обов'язкового страхування на рівні підзаконних нормативних актів органів центральної виконавчої влади.
В цілому	<ol style="list-style-type: none"> 1. Безсистемність, незбалансованість та нескоординованість розвитку ринку небанківських фінансових послуг з процесами реформування банківської системи, підтримки малого та середнього бізнесу, здійснення соціальної політики. 2. Відсутність інституційного та недосконалість функціонального рамкового законодавства щодо здійснення фінансових операцій, функціонування фондового та фінансового ринків, організаційно-правових засадах діяльності. 3. Наявність неорганізованого та «тіньового» ринку небанківських фінансових послуг, про обсяги та характер яких немає жодної офіційної інформації. 4. Низька прозорість діяльності НФУ через недосконалість механізмів обліку, збору, аналізу, розкриття і оприлюднення інформації про цю діяльність. 5. Відсутність або недостатня ефективність системи професійної підготовки та сертифікації фахівців небанківських фінансових установ. 6. Низький освітній рівень та рівень поінформованості менеджменту суб'єктів реального сектору економіки та широких верств населення щодо можливостей та характеру фінансових послуг, що надаються небанківськими фінансовими установами.

Узагальнюючи зарубіжний досвід створення системи державного регулювання ринків НФП Координаційна рада розглянула кілька варіантів створення механізму державного регулювання (додаток Б). При розгляді варіантів створення системи ефективного регулювання ринків НФП розглядалися такі питання: повноти та ефективності існуючої системи регулювання усіх ринків фінансових послуг; розміру ринків фінансових послуг, обсягів операцій та активів фінансових послуг; рівня довіри до ринків фінансових послуг, традицій та передумов створення системи регулювання.

При виборі типу системи регулювання або перехід до інтегрованого нагляду за діяльністю всіх НФУ, чи всіх ринків фінансових послуг, Координаційною радою було сформовано такі критерії вибору [644, с. 13-14]:

1. Якість координації та узгодженість дій різних органів регулювання за діяльністю фінансових установ.

2. Структура ринків фінансових послуг (існування жорсткої спеціалізації фінансових установ чи наявність умов створення фінансових конгломератів, холдингових груп).

3. Законодавча та фактична гарантія незалежності окремих органів регулювання, можливість уникнення політичного впливу в процесі прийняття рішень.

4. Максимально ефективна та раціональна система використання фінансових та людських ресурсів за умов збереження високої якості регулювання та вмілого використання наявних людських ресурсів і матеріально-технічної бази. Можливість досягнення ефекту економії на масштабах операцій та уникнення дублювання регулятивних функцій.

5. Найбільш сприятливі умови для інституційного та професійного розвитку органу регулювання: юридична та фінансова незалежність, відсутність конфлікту інтересів, власна кадрова політика, в т.ч. система мотивацій та підвищення кадрів.

6. Фінансова стабільність – ефективність дій різних представників влади, зокрема органів регулювання діяльності фінансових установ, у разі кризових явищ (в якій мірі НБУ, Мінфін, ДКЦПФР та інші органи регулювання гнучкі та ефективні

в пошуках спільного рішення в найкоротший термін з метою збереження стабільності ринку та довіри до фінансових установ і дій уряду).

Вибір при створенні незалежного органу регулювання ринків НФП (варіант 4 додатку Б) був базований на рекомендаціях членів Координаційної ради і вважався таким, що максимально відповідає визначеним критеріям.

Додатковими перевагами створення незалежного органу регулювання ринків НФП були такі:

1. Внаслідок недостатньої координації та узгодженості дій різних наглядових органів в Україні державне регулювання ринків НФП було недостатнім і в більшості випадків неефективним. Тому створення єдиного органу регулювання дозволило уникнути дублювання зусиль та удосконалити координацію і узгодженість політики щодо розвитку різних ринків НФП, що в свою чергу сприяло більш ефективному розвитку ринку за рахунок системності і виваженості в прийнятті рішень, направлених не тільки на розвиток окремих установ, а й на досягнення загальної ефективності та розвитку фінансового ринку.

2. Внаслідок прийняття Закону України «Про банки та банківську діяльність» [194] з'явилася можливість створення банківських та холдингових груп, що вимагало поступового удосконалення і консолідації нагляду, в т.ч. й інтеграції різних органів останнього.

3. З метою збереження незалежності, уникнення конфлікту інтересів та запобігання політичного впливу, створення відокремленого органу регулювання на основі спеціального законодавчого акту дозволило уникнути можливого конфлікту інтересів та забезпечити конкурентну нейтральність в політиці регулювання діяльності різних НФУ.

4. За умов складної фіскальної ситуації та відсутності достатньої кількості підготовлених кадрів створення кількох нових органів нагляду було проблематичним та фінансово менш обґрунтованим, що дозволяє підкреслювати раціональність використання фінансових та людських ресурсів.

5. Довід існуючих органів нагляду свідчив, що створення будь-якого органу нагляду повинно супроводжуватись наданням йому відповідної інституційної

незалежності та автономії, адекватного фінансового і технічного забезпечення. Створення нагляду за діяльністю НФУ на новій основі (без об'єднання і приєднання інших регуляторів) не привело до перенесення інституційних недоліків та кадрових проблем у нову сферу регулювання діяльності НФУ.

6. Створення інтегрованого підходу до нагляду за діяльністю НФУ дозволило більш оперативно та ефективно реагувати на системні ризики і передбачити комплексні програми заходів для запобігання ланцюгової реакції кризових явищ.

Державне регулювання ринків НФП набуло системного характеру лише у 2001 р., коли було прийнято Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» [209], в якому закладені основи політики держави в цьому сегменті фінансових відносин. Цей базовий закон дозволив у подальшому створити центральний орган держави, що здійснював державне регулювання ринків НФП, – Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України.

У липні 2001 р. було прийнято Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» [209], згідно з яким нагляд за небанківськими установами провадиться Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг. У грудні 2002 р. утворено відповідний орган державного регулювання – Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг. Комісія, як колегіальний орган, почала діяти після прийняття Указу Президента України «Про Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України» [673] та появи кворуму, необхідного для голосування, наприкінці червня 2003 р. Перше засідання було проведено 02.07.2003 р. [574].

Становлення роботи цього органу характеризувалося формуванням складу Держфінпослуг. У структурі органу було виділено окремі департаменти, що здійснювали нагляд за окремими ринками НФП. У вересні 2003 р. утворено Державний реєстр фінансових установ, з моменту створення якого було розпочато річний період перереєстрації СК та КС, а також ліцензування їх діяльності.

Створення Державного реєстру КС сприяло відокремленню класичних КС від «псевдокредитних». На початок 2004 р. до Держфінпослуг для реєстрації надійшли

документи від 8 КС, а на перереєстрацію і внесення до реєстру – від 2 КС. У лютому 2004 р. до Державного реєстру фінансових установ України була включена перша КС (Церковна КС «Анісія» (м. Львів) [644, с. 23]. У 2004 р. Держфінпослуг проведено повну перереєстрацію та ліцензування кредитних спілок та страхових компаній. На момент перереєстрації існувало 1,5 тисячі спілок, з яких перереєстрацію пройшли лише 500 [423, с. 3] КС. Слід зазначити, що відповідно до Закону України «Про страхування» у редакції 2001 р., страховики повинні були сформувати свої статутні капітали згідно з новими вимогами: страхові установи з ризикових видів страхування мали забезпечити мінімальний розмір у сумі еквіваленту 1 млн. євро, а страховики зі страхування життя – 1,5 млн. євро. Звичайно, не всі страхові компанії змогли виконати ці нормативи, а тому ті, які бажали продовжити діяльність на ринку, повинні були або збільшити капітал за рахунок внесків власників, або здійснити об'єднання кількох установ.

Держфінпослуг розробив відповідні методичні рекомендації щодо реорганізації страховиків [578], що стали першим нормативним актом такого спрямування. Першою вітчизняною великою страховою компанією, капітал якої збільшився внаслідок злиття та приєднання, стала Страхова компанія «Універсальна» [130], до якої у 2002-2004 рр. приєдналися СК «Страховий центр «Поділля», СК «Терен», СК «Саламандра-Десна» та СК «Карпати» [110].

При первинному формуванні інформаційної бази до Держфінпослуг внесено інформацію про 55 НПФ [574]. Однак, здавали первинну звітність тільки 47 таких установ, що свідчить про справжнє проведення діяльності лише ними. Інші знялися з податкового обліку і припинили свою діяльність, однак в органах статистики були зареєстровані. Слід зазначити, що майже 90% активів первинно зареєстрованих НПФ припадало на 4 установи: «Народний пенсійний фонд «Україна», «Укоопспілка», «Кримспоживспілка» та «Добробут». В цілому на момент перереєстрації членами національної системи недержавного пенсійного забезпечення були 31 тис. осіб. У середньому на одного учасника пенсійного фонду припадало 1132 грн. активів (близько 225\$ США) [574]. Першими нормативно-правовими актами Держфінпослуг були документи стосовно [574]:

– державної реєстрації НФУ (Положення про Державний реєстр фінансових установ; Положення про Єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків); Положення про реєстрацію КС; Положення про внесення інформації щодо фінансових компаній до Державного реєстру фінансових установ та встановлення вимог до облікової та реєструючої системи фінансових компаній; Положення про порядок державної реєстрації НПФ; Положення про порядок внесення інформації про ломбарди до Державного реєстру фінансових установ);

– ліцензійних вимог до НФУ (ліцензійні умови провадження страхової діяльності, ліцензійні умови провадження діяльності КС по залученню внесків (вкладів) членів КС; ліцензійні умови провадження діяльності НФП;);

– контрольно-інспекційної діяльності (Положення про заходи впливу Дерфжінпослуг України; Положення про застосування Дерфжінпослуг України заходів впливу; Порядок застосування Дерфжінпослуг України штрафів за невиконання (неналежне виконання) вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»; Про перевірку відповідності формування розміру статутних капіталів страховиків вимогам чинного законодавства; Положення про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами; Правила проведення перевірок Дерфжінпослуг України);

– формування та затвердження фінансових нормативів діяльності НФУ (Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок).

З початку своєї діяльності Держфінпослуг підтримувала мету посилення європейської інтеграції України шляхом вступу до IAIS. Це дозволило активно розвивати співробітництво Держфінпослуг з іноземними органами нагляду та впровадження і обмін досвіду регулювання на ринках НФП. Еалізацією інтеграційного напрямку роботи Держфінпослуг було покладено на департамент європейської та євроатлантичної інтеграції. У липні 2003 р. Держфінпослуг вступило до INPRS, що сприяло доступу до інформаційної бази даних норм

пенсійного регулювання більш ніж 130 країн [574], що є необхідною умовою проведення реформування системи НПЗ.

На початкових етапах створення достатньо серйозно постала проблема кадрового забезпечення діяльності органу, адже ще на кінець 2003 р. фактична чисельність працюючих становила 166 осіб, або 83% необхідної кількості. Аналогічні проблеми виникали і в роботі територіальних управлінь. На основі аналізу відповідного документа [574] з'ясовано, що у структурі Держфінпослуг створено 8 регіональних управлінь, що здійснювали роботу в регіонах. Розподіл регіонів відповідно до створених управлінь подано в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Територіальні управління Держфінпослуг України у 2004-2008 рр.

Місце розташування управління	Регіон (область) діяльності територіального управління
м. Київ	Київська, Житомирська, Черкаська та Чернігівська, м. Київ
м. Дніпропетровськ	Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська
м. Донецьк	Донецька та Луганська
м. Львів	Львівська, Закарпатська та Волинська
м. Одеса	Одеська, Херсонська та Миколаївська
м. Сімферополь	Автономна Республіка Крим та м. Севастополь
м. Тернопіль	Тернопільська, Чернівецька, Івано-Франківська, Хмельницька, Вінницька та Рівненська
м. Харків	Харківська, Сумська та Полтавська

З табл. 2.9 випливає, що найменша кількість областей припадало на Донецьке управління (2 області), а найбільше – 6 областей – на Тернопільське. Такий розподіл пов'язаний з необхідністю однакового розподілу кількості фінансових установ та населення, що обслуговується відповідним територіальним управлінням.

У зв'язку з дефіцитом у регіонах кваліфікованих кадрів з досвідом роботи на фінансових ринках рівень укомплектованості кадрами територіальних управлінь на кінець 2004 р. становив $\frac{2}{3}$. Державний орган регулювання передав частину своїх повноважень територіальним управлінням з метою ефективного нагляду та контролю за діяльністю зареєстрованих у відповідних регіонах НФУ чи/та їх структурних підрозділів. Територіальні органи є самостійними структурними підрозділами Держфінпослуг відповідно до Розпорядженням Держфінпослуг

України «Про затвердження Загального положення про територіальне управління Держфінпослуг» [584].

Територіальні управління забезпечували виконання таких задач [584]: забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері надання НФП у відповідному регіоні; забезпечення у межах своїх повноважень взаємодії Держфінпослуг з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами та іншими органами державної влади з питань розвитку та функціонування ринків НФП у регіонах; здійснення державного регулювання в регіонах щодо надання послуг суб'єктами страхового підприємництва і дотримання ними вимог законодавства у цій сфері; захист прав споживачів страхових послуг шляхом застосування заходів впливу з метою запобігання порушення законодавства на регіональних ринках НФП та їх припинення; узагальнення практики застосування законодавства України з питань функціонування ринків НФП, розробка і внесення пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази.

Для забезпечення виконання вище завдань територіальні органи проводили перевірки НФУ, які займаються наданням НФП у регіоні, та застосовували до них, при потребі, заходи впливу. Саме у 2004 р. на основі зарубіжного досвіду у галузі пруденційного нагляду за СК було розпочато розробку методики здійснення моніторингу діяльності СК України на основі оцінки ризиків. Результати державного регулювання ринків НФП на етапі його становлення відповідно до річних звітів Держфінпослуг [574; 234-237] відображено на рис. 2.7, який побудовано з урахуванням основних напрямів діяльності органу.

Сформована у 2003 р. Група супроводження, укомплектована експертами різних ринків НФП, забезпечила ефективну діяльність Координаційної ради, здійснюючи розробку та експертизу документів, що подавалися, вносила пропозиції щодо пріоритетних напрямів діяльності на основі регулярного аналізу тенденцій розвитку ринків, що в цілому сприяло становленню державного регулювання ринків НФП в особі Держфінпослуг України.

Рис. 2.7. Напрями діяльності Держфінпослуг України на ринках НФП на етапі становлення органу

Перші роки становлення державного органу характеризувалися високим ступенем нормотворчості [59, с. 366], незалежності дій, гласності здійснених заходів, співпраці з іншими органами регулювання, створенням дієвого способу захисту прав споживачів та дотриманням законодавства шляхом функціонування територіальних управлінь.

Кризові явища, що охопили економіку України наприкінці 2008 р., не минули і ринки НФП. Суттєві проблеми, існування яких каталізувалося фінансовою кризовою, вказали на недоліки в системі державного регулювання. У 2009 р. відбулася зміна структури управління Держфінпослуг та перехід останньої від нагляду за дотриманням встановлених законодавством нормативів до нагляду, побудованого на основі оцінки ризиків та рівня платоспроможності. Першим кроком для такої перебудови нагляду стала структурно-інституційна реформа Комісії. Відповідно до неї було здійснено перехід від галузевої організаційної структури Комісії до функціональної [239]. Необхідність такого переходу пов'язана з недоліками побудови такої структури, до яких віднесено надто широкі повноваження у сфері регулювання ринків, якими наділені члени Комісії – директори департаментів. За всіма напрямками регулювання здійснювала одна особа, яка мала надто широкі владні повноваження щодо певних ринків НФП. Це призвело до того, що підходи до регулювання на різних ринках були різними. Це стосувалось ліцензування, застосування штрафних санкцій, метод аналізу звітності, оцінки платоспроможності, контролю та якості активів, захисту прав споживачів. Зазначене вище спричинило те, що ринки НФП не розвивалися комплексно, і в подальшому це призвело до появи суттєвих проблем, в т.ч. фактів зловживань в департаментах та окремих корупційних проявів, прикриття окремих фінансових структур. Вирішення функціональних проблем вбачалося у переході до функціональної структури органу регулювання. Метою її впровадження було забезпечення перехресного нагляду за діяльністю НФУ з боку кількох департаментів, уніфікація дозвільних процедур у тих випадках, коли це було можливо, спрощення наглядової діяльності та зменшення корупції. На заміну старої структури створено департаменти реєстрації, ліцензування та дозвільних процедур, пруденційного нагляду, стандартів

регулювання та нагляду за фінансовими установами, інспекційний та тимчасового адміністрування фінансово-кредитних установ (до реформи існувало п'ять департаментів: державного регулювання ринків фінансових послуг, страхового нагляду, нагляду за недержавними пенсійними фондами, нагляду за кредитними установами та нагляду за фінансовими компаніями). У табл. 2.10 здійснено порівняння структури Держфінпослуг України до та після реформи 2009 р., з урахуванням об'єктивних потреб реорганізації департаментів.

Таблиця 2.10

Порівняння структури Держфінпослуг України до та після реформи 2009 року

Наглядові департаменти (стара структура)	Функціональні департаменти (нова структура)
Департамент державного регулювання та розвитку ринків фінансових послуг	Департамент стандартів регулювання та нагляду за фінансовими установами
Департамент страхового нагляду	Департамент реєстрації, ліцензування та дозвільних процедур
Департамент нагляду за недержавними пенсійними фондами	Департамент пруденційного нагляду
Департамент нагляду за кредитними установами	Інспекційний департамент
Департамент нагляду за фінансовими компаніями	Департамент тимчасового адміністрування фінансово-кредитних установ
Відповідальний за ринки: директор департаменту – член Комісії	Відповідальний за ринки: заступник голови – член Комісії

Новий розподіл функцій, що впливає з даних табл. 2.10, мав на меті також полегшити і прискорити процес переходу до пруденційного нагляду на основі контролю за нормативами платоспроможності та впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні [560, с. 105]. У новостворений інспекційний департамент [560, с. 106] увійшли територіальні управління комісії (табл. 2.11), що раніше функціонували самостійно, і в такий спосіб створена проста логічна система інспекційної контрольної роботи. Був створений єдиний департамент реєстрації та ліцензування НФУ, що забезпечував уніфіковані підходи до реалізації цілісної політики ліцензування на всіх ринках НФП. до реорганізації існувало 8 секторів та відділів Держфінпослуг, що здійснюють контроль регіональних страхових ринків, проте лише 7 з них були створені та затверджені відповідно до положення Держфінпослуг [589].

Територіальні органи Держфінпослуг та закріплені за ними регіони після реформування її структури у 2009 р.

Назва, місцезнаходження	Регіони
Перший інспекційний відділ (м. Київ, центральний апарат)	м. Київ, Київська, Житомирська, Черкаська та Чернігівська області
Другий інспекційний відділ (м. Тернопіль)	Тернопільська, Чернівецька, Івано-Франківська, Хмельницька, Вінницька та Рівненська області
Третій інспекційний відділ (м. Дніпро)	Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська обл.
Четвертий інспекційний відділ (м. Одеса)	Одеська, Херсонська та Миколаївська області
П'ятий інспекційний відділ (м. Львів)	Львівська, Закарпатська та Волинська області
Шостий інспекційний відділ (м. Харків)	Харківська, Полтавська та Сумська області
Сьомий інспекційний відділ (м. Донецьк)	Донецька та Луганська області
Перший інспекційний сектор (м. Сімферополь)	Автономна Республіка Крим та м. Севастополь

З табл. 2.11 випливає, що контроль над фінансовими ринками м. Києва, Київської, Житомирської, Черкаської та Чернігівської областей здійснювалося першим інспекційним відділом, що входив до центрального апарату наглядового органу [560, с. 109]. В той же час у структурі Держфінпослуг існував спеціальний департамент, функціями якого була координація робіт із запровадження тимчасових адміністрацій, вдосконалення механізмів злиття та поглинання фінансових установ з метою поновлення платоспроможності та виконання взятих на себе зобов'язань, забезпечення інтересів споживачів небанківських послуг (департамент тимчасового адміністрування фінансово-кредитних установ). Це антикризовий департамент, під управління якого передавалися НФУ, що потребують відновлення платоспроможності, зміни системи управління. В проблемних випадках департамент надавав рекомендації комісії про введення тимчасових адміністрацій. Окрім того, названий структурний підрозділ відповідав за: підготовку тимчасових адміністраторів, взаємодію з ними; аналіз платоспроможності НФУ; можливі напрями рекапіталізації, можливу санацію НФУ. Враховуючи позицію НБУ щодо відмови у підтримці ринків НФУ за рахунок коштів держави, для подолання негативних наслідків фінансової кризи рекапіталізація НФУ повинна здійснюватися за рахунок джерел власників, акціонерів. Тому до обов'язків департаменту входила робота з акціонерами та потенційними інвесторами.

Створення департаменту стандартів регулювання та нагляду за НФУ мало на меті запровадження сучасних світових стандартів регулювання на ринках НФП України. Основна задача регулювання вбачалася у переході на МСФЗ, для чого було створено відділ стандартів бухгалтерського обліку. Метою створення департаменту пруденційного нагляду була обробка звітності та контроль за [581]: рівнем статутного капіталу, якості резервів та активів СК, їх платоспроможністю, максимальним розміром прийнятого на страхування ризику, надійністю перестраховиків; достатнім рівнем платоспроможності, якості активів (структури в розрізі продуктивних та непродуктивних), рівнем капіталу, правильністю формування резерву забезпечення покриття позичок, системи управління у КС; достатністю власного капіталу адміністратора НПФ, диверсифікацією та якістю активів, дотриманням правильності розрахунку чистої вартості активів НПФ тощо. Перехід до пруденційного нагляду здійснювався шляхом прийняття відповідного розпорядження Держфінпослуг України [581]. Пруденційний нагляд є такою системою нагляду, за якої основні акценти органу нагляду приділяються систематичному проведенню комплексної оцінки фінансового стану, результатів діяльності та якості керівництва небанківських фінансових установ. Перехід до пруденційного регулювання до 2008 р. був закладений ще в нормативних документах Держфінпослуг [591]. Затримка переходу на новий рівень регулювання пояснюється фінансово-економічною кризою 2008 р.

У новій структурі НФУ підпадали під одночасний нагляд кількох підрозділів органу регулювання: департаменту реєстрації, ліцензування та дозвільних процедур, пруденційного нагляду, інспекційного департаменту, що підвищило ефективність та прозорість нагляду і мінімізувало зловживання з боку працівників. Такий перехід сприяв об'єктивній оцінці активів, резервів НФУ, правильному визначенню їх платоспроможності. Це, в свою чергу, дало можливість переходу Комісії на вищий рівень регулювання.

Негативним моментом досліджуваного етапу є посилення недовіри учасників ринку фінансових послуг до керівництва Держфінпослуг, й, отже, до самого державного органу регулювання. Особливого розголосу набула Резолюція

професійних об'єднань небанківських фінансових установ про недовіру голові Держфінпослуг [566], прийнята УФУ, НАКСУ та ВАЛом. У Резолюції представники професійних об'єднань небанківських фінансових установ відзначали, що Держфінпослуг та окремі посадові особи Комісії у своїй діяльності замість системної роботи з оздоровлення ринків та їх розвитку спрямовували обмежені державні ресурси на організацію системного адміністративного тиску на небанківські фінансові установи, керуючись іншими критеріями, ніж вимоги законів України, усталена міжнародна практика, відповідальність перед суспільством. Голова проголошував публічні заяви, що не повною мірою відповідали дійсності: відсутність у Державному реєстрі фінансових установ значної частини відокремлених підрозділів НФУ та позбавлення ліцензій та виключення таких установ з реєстру. Такі дії не сприяли співпраці між органом державного регулювання та професійними учасниками, знижували рівень довіри до ринків НФУ, дезорієнтували населення, підвищували ризики у діяльності фінансових установ та збільшували загрози невиконання ними своїх зобов'язань. Протягом II та III кварталів 2010 р. з Державного реєстру працівниками Комісії було виключено більше тисячі відокремлених підрозділів, правомірність чого піддавалося сумніву.

Характерними особливостями функціонування Держфінпослуг на ринках НФП були такі [566]:

– істотно ускладнилися реєстраційні, ліцензійні та дозвільні процедури, створювалися штучні перепони проходженню НФУ цих процедур (якщо до квітня 2010 р. внесення змін до відокремлених підрозділів ломбардів тривало до двох тижнів, то в період керівництва В. Волги цей строк становив 3-4 місяці);

– діяльність КС в сегменті мікrokредитування була пригальмована через зростання кількості відмов про прийняття документів та повернення їх на доопрацювання співробітників Держфінпослуг. Незважаючи на системні проблеми в системі кредитної кооперації розроблений Держфінпослуг проект Концепції розвитку кредитної кооперації приховувався та не обговорювався серед широкого загалу, що посилювало негативні очікування та непевність на ринку;

– Держфінпослуг перебиралися функції судових та інших органів шляхом неправомірного встановлення юридичних фактів, втручання в договірні правовідносини, тлумачення на власний розсуд умов договорів, ігнорування рішень судів, прийнятих у аналогічних випадках. Це стосувалося, зокрема, ринку страхових послуг, на якому посадові особи Держфінпослуг зобов'язували здійснювати страхові відшкодування у сумнівних випадках, що сприяло вимиванню страхових резервів, створенню основ корупції і зловживань через примушення страховиків сплатити страхові відшкодування конкретним особам;

– відсутність узагальнення практики застосування заходів впливу та дозвільних процедур, що робило діяльність Держфінпослуг непрозорою, давало можливість у схожих випадках приймати різні, інколи навіть протилежні за своєю суттю рішення, що призводило до створення штучного інформаційного вакууму, невизначеності, непрогнозованості дій Держфінпослуг;

– приховування від учасників ринків та суспільства інформації про стан фінансових ринків, нав'язування послуг дочірнього підприємства Держфінпослуг – Інформаційно-технологічного центру щодо розміщення фінансовими установами замовлень на виготовлення бланків, голограм, спеціальних знаків, примус страховиків до проходження додаткового аудиту звітності страховиків за 2009 рік.

Об'єднання НФУ вбачали суттєву загрозу для подальшого існування та розвитку ринків фінансових послуг у тому, що Держфінпослуг, володіючи значними повноваженнями відповідно до законодавства, не забезпечивши прозорих та передбачуваних процедур і критеріїв їх застосування, привласнивши собі не передбачені законодавством повноваження та ігноруючи вимоги законодавства, рішення судів, здобула необмежену владу над ринком та використовує її всупереч завданням, покладеним на Комісію.

Затримання голови органу нагляду при отриманні хабара в розмірі 500 тис. дол. США, одного з його заступників і помічника Голови у посередництві корупційного діяння було результатом цього конфлікту. Як наслідок, голову Держфінпослуг було звільнено Указом Президента України за порушення присяги державного службовця, що певним чином стабілізувало напружені відносини між

професійними учасниками ринку фінансових послуг України та Держфінпослуг. Можна констатувати, що основна мета реформи Держфінпослуг у 2010-2011 рр. році щодо подолання корупції не була досягнута.

Наведені вище події зумовили повне перетворення Держфінпослуг у якісно новий орган. 2011 р. відбулася зміна назви та статус Регулятора через проведення адміністративної реформи. Указом Президента України №1069/2011 від 23.11.2011 р. ліквідовано Держфінпослуг [670], а Указом Президента України №1070/2011 від 23.11.2011 р. [671] створено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). У той же час здійснено повернення до секторальної структури організації нагляду замість уведеної у 2009-2010 рр. функціональної, що і відмічено у відповідному нормативно-правовому документі [246].

Слід зазначити, що ліквідація Держфінпослуг відбулася без правонаступництва, тобто, Нацкомфінпослуг не є правонаступником Держфінпослуг, оскільки не створювалася шляхом реорганізації останньої. Це призвело до того, що вся документація, що містилася на паперових та електронних носіях, була передана в архів. У зв'язку з цим для учасників ринків та зовнішніх користувачів публічна інформація про діяльність Держфінпослуг є доступною. Процес формування нової структури Нацкомфінпослуг був достатньо тривалим. Адже протягом кінця 2011 р. та початку 2012 р. відбувалася ліквідація Держфінпослуг і створення структури Нацкомфінпослуг. Останню було внесено до ЄДРПОУ 20.02.2012 р. [241].

Такий шлях зміни статусу органу генерував ряд проблем в його роботі. Вони класифіковані К. Чаплигіним [709] як проблеми: кадрового характеру; матеріально-технічного забезпечення; законодавчого та нормативно-правового забезпечення; документального забезпечення. Щодо проблем кадрового забезпечення роботи Нацкомфінпослуг відмічається невідповідність граничної та фактичної чисельності органу, адже у 2012 р. в Нацкомфінпослуг офіційно працювало 144 працівники, що становило 49 % від граничної чисельності [709, с. 308]. Проблемною при формуванні апарату Нацкомфінпослуг стала реалізація нормативного акта [674]

щодо спеціальної перевірки осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування [709, с. 309]. Зокрема працівники ліквідованої Держфінпослуг чекали три-чотири місяці на формування всього комплексу необхідних документів, щоб їх можна було призначити на посади в Нацкомфінпослуг.

Важливою проблемою було і законодавче та нормативно-правове забезпечення діяльності Нацкомфінпослуг. Це пов'язано з тим, що з 2003 р. Держфінпослуг розробила ряд нормативних документів, якими керувалися і керуються донині учасники ринків НФП. Нормотворча діяльність Держфінпослуг стосувалась майже всіх сфер діяльності ринків НФУ. Отже, новостворений орган мав перевидавати ці документи. Ліквідація Держфінпослуг, як уже зазначалося потребувала одночасно і передачі справ до Державного архіву. Нацкомфінпослуг не стала правонаступницею Держфінпослуг [257], і це унеможливило прийняття документів щодо діяльності фінансових установ, які знаходилися в Держфінпослуг. Через це виникали проблеми подальшого ведення Державного реєстру фінансових установ, щодо справ дозвільного характеру НФУ, які отримували ліцензії, матеріалів перевірок, проведених Держфінпослуг за останні роки [709, с. 311].

Слід зазначити, що питання правонаступництва Нацкомфінпослуг в юридичній площині було доволі неоднозначним. Хоча в Указі Президента [671] не зазначено правонаступництво Нацкомфінпослуг, а сам орган регулювання акцентував увагу на його відсутності, однак рішення Запорізького окружного апеляційного суду свідчить про протилежне [682]. Колегія суду, після комплексного дослідження нормативно-правової бази функціонування органу дійшла висновку, що повноваження та функції, здійснювані Держфінпослуг як спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг, після набуття повноважень Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, здійснюються Нацкомфінпослуг. Тобто за приписами наведених нормативно-правових актів Нацкомфінпослуг є правонаступником Держфінпослуг.

Загалом, нормативно-правова неоднозначність зміни функцій, назви та статусу органу регулювання негативно вплинула на діяльність ринків НФП. Особливо складним нині є отримання статистичної (публічної) інформації про діяльність Держфінпослуг за 2003-2011 рр., а за 2011 р. – неможливим. Це підтверджує відсутність річного звіту Держфінпослуг за 2011 р. та іншої інформації на сайті органу. Водночас, за інформаційною насиченістю сайт Нацкомфінпослуг (www.nfp.gov.ua) суттєво програє сайту Держфінпослуг (www.dfp.gov.ua), незважаючи на те, що частина річних звітів відповідних ринків НФП 2003-2011 рр. викладена на сайт. Однак суттєва частина інформації (про діяльність структурних підрозділів страховиків, звіт про доходи та витрати страховика в розрізі регіонів тощо) недоступна у зв'язку з архівацією та закриттям періоду 2003-2011 рр. в інформаційній базі Нацкомфінпослуг. Діяльність Нацкомфінпослуг здійснюється в умовах бюджетних обмежень, що не дозволяє подолати слабку технологічну забезпеченість, посилювати кадровий потенціал чи навіть зберегти його. Це в свою чергу негативно впливає на ефективне регулювання та нагляд за ринками НФП.

Складним періодом функціонування для Нацкомфінпослуг був 2014 р. та початок 2015 р. Адже саме в період з листопада 2014 р. Комісія не здійснювала частини своєї діяльності через відсутність голови та її членів. Незважаючи на призначення в.о. голови, частина членів комісії звільнилася за власним бажанням, частина підпала під дію Закону «Про очищення влади» [206] (тобто була «люстрована»). Таким чином, замість 5 членів колегіального органу лишився лише один, що призвело до відсутності кворуму на засіданнях. Саме тому засідання не проводилися до лютого 2015 р. З листопада 2014 р. Нацкомфінпослуг не видавала ліцензій, не проводила інших дозвільних процедур, не реєструвала нові фінансові установи, не оприлюднювала проектів нормативних актів. Через таку бездіяльність робота деяких НФУ була ускладнена або зупинена.

У таких складних умовах функціонування Нацкомфінпослуг існувала особлива практика отримання додаткових «бонусів» (хабарів), що, за твердженням професійних учасників ринків НФП, діяла досить ефективно протягом 2012-2014 рр. Наприклад, для отримання КС ліцензії на залучення вкладів на депозитні рахунки

вона повинна подати понад 20 документів. Якщо до них були зауваження, то документи могли залишити без розгляду чи прийняти рішення про відмову у видачі ліцензії. Другий варіант, беззаперечно тягне за собою додаткові витрати, адже при повторній подачі документів необхідно знову оплатити ліцензійний збір.

Посилаючись на доволі обмежений кадровий потенціал Нацкомфінпослуг, НФУ ніхто оперативно не повідомляв про виявлені недоліки. Установа отримувала лист із зауваженнями лише за 30 днів і повинна була знову готувати документи. Повторне виявлення порушень започатковувало описану вище процедуру знову. Тобто такий процес тривав довго і ставив під ризик діяльність всієї фінансової установи. Через деякий час з керівником останньої зв'язувалась особа, яка повідомляла про існування проблеми з отриманням ліцензії і пропонувала варіант її вирішення шляхом залучення фінансовою установою сторонніх організацій, що надавали псевдоконсультаційні послуги. Псевдоконсультаційними ці послуги були через те, що де-факто ніяких консультацій між сторонами не відбувається. Якщо НФУ погоджувалася на оплату вартості консультаційних послуг, то їй висилали електронною поштою зразки документів. НФУ заповнювала у висланих формах тільки свої реквізити. Чинovníки проглядали такі документи неофіційно. Після того, як СК, КС чи ломбард усунули виявлені недоліки, документи подавалися до Нацкомфінпослуг офіційно. Рішення про видачу ліцензії приймалося доволі швидко і позитивно. З точки зору дотримання законодавства наведена схема не була протизакною. Однак така практика зумовлювала достатню кількість ризиків для розвитку ринків НФП, адже будь-яка НФУ могла знайти необхідні кошти для отримання таких «консультацій», і відповідність НФУ ліцензійним умовам ніхто не перевіряв. Такий підхід створював загрозу неплатоспроможності СК, КС та НПФ.

Незважаючи на повне оновлення керівного складу органу нагляду, дії частини працівників попереднього складу органу регулювання продовжували негативно діяти на довіру учасників ринків. Адже у лютому 2015 р. було затримано директора департаменту на хабарі в розмірі 60 тис. грн. [612] за сприяння в отриманні ліцензії на проведення страхової діяльності [169]. Наведені вище проблеми вимагали змін у підходах до регулювання. Саме тому у 2015 р. активізувалися реформаторські

тенденції в Україні, зокрема і на ринках НФП – прийнято Стратегію реформування державного регулювання ринків НФП на 2015-2020 рр. [601].

У табл. 2.12 виділено, узагальнено та охарактеризовано етапи розвитку державного регулювання на ринках НФП України з моменту проголошення незалежності. Виокремлено чотири етапи, що пов'язано з функціонуванням державного регулювання та його впливом на діяльність НФУ [575, с. 13]. Початковий етап розвитку ринків НФП характеризувався відсутністю центрального органу державної влади, становленням перших законодавчих норм на окремих ринках НФП (страховому), неможливістю оцінки навіть приблизних величин обсягу ринків НФП, кількості НФУ та їх учасників. На другому етапі відбувалося становлення першого органу державного регулювання досліджуваних ринків – на страховому ринку, функціонування якого було пов'язане з постійною зміною функцій та підпорядкованості. На ринку кредитного кооперування започаткувалися основи інституційного регулювання в умовах відсутності державного регулювання на цьому ринку НФП. Частка операцій НФУ становила не більше 1,3% ВВП. Третій етап розвитку ринків НФП характеризувався функціонуванням єдиного органу державного регулювання ринків НФП, формуванням єдиної політики держави на цих ринках, посиленням впливу глобальних чинників на їх розвиток внаслідок вступу України до СОТ, зростанням конкуренції між провайдерами послуг та зниженням концентрації ринків НФП. Для цього періоду характерне поступове зростання частки послуг НФУ у ВВП держави з 3,6% у 2003 р. до 6,4% 2009 р. і подальше його скорочення внаслідок негативного впливу світової фінансової кризи 2008-2009 рр. Новітній етап розвитку ринків НФП характеризується якісно новим підходом органу державного регулювання до роботи з професійними учасниками ринків, їх об'єднаннями та захисту прав споживачів НФП, чому сприяє реформування державного регулювання піднаглядних ринків, що охоплює такі напрями, як: дерегуляція на ринках НФП та спрощення регуляторного середовища; удосконалення діяльності регулятора та підвищення ефективності державного нагляду; захист інтересів споживачів та відновлення їх довіри до ринків НФП; регуляторний вплив на розвиток НФП.

Органи державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на різних етапах розвитку

Етап (періодизація)	Відповідальний орган державної влади та роки функціонування	Характеристика регулювання на ринках небанківських фінансових послуг
1	2	3
Етап нерегульованості (1991-1993 рр.)	Центральна державна структура відсутня.	Відбувається спонтанний розвиток галузі, що здійснюється на фоні повного розриву економічних зв'язків, зростає недовіра населення до фінансової галузі через неповернення вкладів в колишньому Сбербанку СРСР та відмови від зобов'язань Держстраху СРСР за страховими полісами зі страхування життя. Відбувається перейменування Укрдержстраху на АТ «Оранта» і перехід на ринкові умови господарювання. Поява перших недержавних страховиків у формі кооперативів. Активізувалася комерційна, в т.ч. інвестиційна діяльність страховиків. Прийняття Тимчасового положення про кредитні спілки в Україні, що заклало основи відродження кредитних кооперативів в Україні. Прийнято Декрет КМУ «Про страхування», в якому зазначено мінімальні вимоги до формування статутного капіталу. Поява першої саморегулювальної організації страхового ринку – ЛСОУ (1992 р.)
Початковий етап перманентної урегульованості (1993-2003 рр.)	Центральна державна структура відсутня. Діяльність страховиків регулює Укрстрахнагляд (1993-1999), Департамент фінансових установ та ринків Мінфіну(1999- 2003). Інституційне регулювання діяльності кредитних спілок здійснює НАКСУ.	Поява першої саморегулювальної організації системи кредитної кооперації – НАКСУ (1994 р.). Здійснюється систематична фінансово-економічна оцінка діяльності членів НАКСУ. Прийнято Закон України «Про страхування» (1996 р.), в якому збільшено вимоги до статутного капіталу страховиків з диференціацією видів страхування, відбувається істотне скорочення страховиків за рахунок скорочення недобросовісних учасників та тих, що не були в змозі докапіталізуватися. До кінця 1997 р. здійснено перереєстрацію усіх страхових підприємств. Здійснюється активне впровадження «Зеленої картки» іноземних страховиків на території України. Відбувається масове банкрутство псевдоспілок та недержавних пенсійних фондів, що здійснювали діяльність у формі трастових компаній. Вперше в історії України розроблено та прийнято Програму розвитку вітчизняного страхового ринку на період 1998-2000 рр. Прийнято Закон України «Про страхування» у новій редакції (2001 р.). Затверджено Програму розвитку страхового ринку на період 2001-2004 рр.

Продовження таблиці 2.12

1	2	3
<p>Етап турбулентного впливу в умовах глобалізації (2003-2011 рр.)</p>	<p>Держфінпослуг України (2003-2011 рр.)</p>	<p>Створення центрального органу державної влади – Держфінпослуг. Побудовано функціональну структуру органу та територіальних управлінь. Здійснено перереєстрацію усіх НФУ. Створення єдиного Державного реєстру фінансових установ України, прийняття базового законодавства щодо ліцензування кредитних спілок, інших кредитних установ, страхових компаній, НПФ тощо. Внесення до Державного реєстру відокремлених структурних підрозділів небанківських фінансових установ, створення форм звітності відокремлених структурних підрозділів фінансових установ. Впроваджені перші критерії та нормативи діяльності небанківських фінансових установ. Активізація бою з відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Посилення вимог до статутного капіталу страховиків. Приєднання Держфінпослуг до Міжнародної асоціації нагляду за страховою діяльністю (IAIS), активізація інформаційної діяльності у ЗМІ про дії регулятора та ринок в цілому. Корупційні скандали навколо керівництва органу у 2011 році. Вперше прийнято Концепцію, що стосувалася розвитку вітчизняного кредитного кооперування (2006 р.). Постійна зміна правових основ призначення голови та членів Держфінпослуг: з 2003-2005 рр. – прерогатива Президента; 2005-2010 – прерогатива КМУ; з 2010 р. – прерогатива Президента. Масова ліквідація неплатоспроможних кредитних спілок та страхових компаній. Поява скандальних повідомлень високопосадовців щодо непрозорості та неправомірності діяльності фінансових установ. Створення тимчасової слідчої комісії ВРУ щодо дослідження кризових явищ на ринку небанківських фінансових послуг. Посилення інспекційної та контрольно-ревізійної діяльності Держфінпослуг.</p>
<p>Новітній етап (2012- до сьогодні)</p>	<p>Нацкомфінпослуг (з 2012 р.)</p>	<p>Ліквідація Держфінпослуг та створення Нацкомфінпослуг. Перехід страховиків на змішану систему нарахування та сплати податку на прибуток (у 2015 р.), введення обов’язковості сплати податку на прибуток кредитними спілками (до середини 2015 р.). Створення сервісного центру обслуговування учасників ринків фінансових послуг. Реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг шляхом прийняття Концепції реформування її державного регулювання. Прийняття Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р. Неоднозначність правових основ призначення голови та членів Нацкомфінпослуг внаслідок повернення норм Конституції 2005 р.</p>

Створення сервісного центру з прийому громадян є додатковим свідченням наближення органу до вирішення нагальних потреб споживачів НФП.

Державне регулювання ринків НФП з моменту проголошення Незалежності пройшло еволюційний розвиток від повної відсутності регулювання до становлення та функціонування окремого незалежного органу виконавчої влади, якому на даний час притаманне докорінна трансформація структури управління та посилення державно-приватного партнерства.

Висновки до розділу 2

1. Уведено поняття валідації на ринках НФП, під якою слід розуміти регулярний (невпинний) процес самостійного визначення незалежними фахівцями небанківських фінансових установ платоспроможності на основі методу внутрішніх оцінок, що базується на застосуванні кількісних та якісних показників, які дозволяють здійснювати оцінку позичальників та контрагентів, об'єктивно розрізняти та виділяти ризики, а також забезпечують правильну і послідовну оцінку останніх у процесі функціонування небанківських фінансових установ.

2. Виокремлено саморегулювання на ринках небанківських фінансових послуг, яке трактується як автономне реагування професійних учасників цих ринків на вплив зовнішніх чи внутрішніх чинників, що порушують нормальне функціонування небанківських фінансових установ, шляхом дотримання норм, правил та стандартів поведінки, прямо не встановлених законодавством чи більшою мірою, якщо такі норми (правила, стандарти, критерії) законодавчо встановлені. Прикладом саморегулювання на ринках небанківських фінансових послуг є підвищені ліміти відповідальності страховиків при обов'язкових видах страхування (що не впливає на розмір страхового тарифу), приєднання до виконання норм та застосування принципів, закладених у Кодексі поведінки професійного учасника ринків небанківських фінансових послуг (без входження до саморегулівних чи

самоврядних організацій); добровільне визнання пріоритетності прийнятих рішень Фінансовою арбітражною комісією (в Угорщині) та ін.

3. Встановлено кілька форм самоорганізації на ринках небанківських фінансових послуг України: саморегулівні організації, які згідно з чинним законодавством є неприбутковими об'єднаннями фінансових установ, створеними з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків НФП та яким делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців зазначених ринків; самоврядні організації, створені у вигляді об'єднань, що здійснюють координацію діяльності своїх учасників без права втручання в їх діяльність та реальних повноважень регулювання.

4. Доведено відсутність оптимальної моделі організації регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг у країнах світу. Виділено чотири моделі державного регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг (зокрема і небанківських): інституціональну, функціональну, інтегровану й модель нагляду за двома завданнями (Twin Peaks). У рамках порівняльного аналізу макро- і мікропруденційної політики доведено, що макропруденційні органи регулювання відповідають за підтримку стабільності фінансової системи винятково на агрегованому рівні, а не на рівні окремих її суб'єктів, що є характерним для мікропруденційного регулювання.

5. Обґрунтовано, що створення наднаціонального органу нагляду за ринками фінансових послуг в Європейському Союзі пов'язане зі спрощеними умовами ведення діяльності, а саме їх транскордонним характером, великим фінансовим потенціалом та достатньо високою часткою багатьох учасників на ринку, що є носіями підвищеного ризику для глобального європейського ринку, а також територіальними межами дії національних регуляторів.

6. Розглянуто європейський досвід функціонування моделей регулювання ринків фінансових послуг і встановлено посилення тенденцій інтеграції нагляду за цими ринками у структурі Центральних Банків країн ЄС: якщо у 2008 р. частка

країн, в яких ЦБ був наділений функціями мікропруденційного регулювання, становила 56%, то у 2015 р. цей показник сягав 67%. Доведено, що одним з найбільших недоліків повної інтеграції нагляду у структурі Центрального Банку є суттєве зростання навантаження на кадровий потенціал та зниження ефективності роботи через його несприйняття зовнішнім середовищем. Встановлено, що у 8 країнах ЄС (28,6%) функціонують відокремлені органи нагляду, у 10 країнах (35,7%) ЦБ має наглядовий мандат, у 3 (10,7%) країнах нагляд здійснюється за принципом *Тwin Peaks*, а в решті 6 країн, що становить 21,4% країн ЄС, функціонують мегарегулятори.

7. Виділено чотири етапи розвитку ринків небанківських фінансових послуг України, що свідчить про його еволюцію від повної відсутності державного регулювання на цих ринках до становлення та функціонування окремого незалежного органу виконавчої влади, якому нині притаманні докорінна трансформація структури управління та посилення державно-приватного партнерства.

У розділі 2 використано джерела: [5; 6; 12; 15; 27; 28; 32; 33; 36; 39; 43; 57; 58; 59; 63; 64; 68; 74; 78; 79; 80; 89; 90; 91; 96; 110; 114; 130; 133; 135; 136; 137; 149; 152; 157; 158; 161; 162; 163; 164; 169; 171; 182; 188; 193; 194; 200; 202; 204; 206; 207; 209; 213; 214; 231; 232; 234; 235; 236; 237; 239; 241; 246; 255; 257; 266; 282; 293; 294; 297; 303; 317; 318; 319; 333; 336; 346; 348; 350; 354; 355; 356; 362; 369; 374; 392; 400; 419; 420; 422; 423; 434; 485; 486; 490; 508; 513; 522; 526; 534; 556; 560; 566; 568; 574; 577; 578; 579; 580; 581; 583; 584; 591; 601; 605; 607; 611; 612; 621; 623; 625; 627; 644; 656; 657; 670; 671; 672; 673; 674; 677; 681; 682; 697; 698; 709; 710; 718; 730; 731; 735; 741; 745; 748; 753; 756; 757; 760; 761; 764; 575; 777; 779; 783; 784; 786; 789; 793; 794; 796; 797; 800; 804; 810; 811; 815; 818; 821; 823; 826; 829; 841; 845; 846; 848; 849; 866; 874; 875; 876; 877; 884; 890; 889; 892; 893].

РОЗДІЛ 3

АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

3.1. Аналітичне представлення розвитку ринків небанківських фінансових послуг

Створення повноцінного органу регулювання діяльності фінансових установ на ринках НФП – Держфінпослуг України – сприяло формуванню статистичної інформації про стан розвитку цих установ як на загальнонаціональному, так і регіональному рівнях. Формування Комплексної інформаційної системи Держфінпослуг дозволило зовнішнім користувачам краще розуміти процеси, що відбуваються на ринках НФП. Особлива увага приділялася впливу інструментів, що знаходяться в розпорядженні Держфінпослуг, на стан досліджуваних ринків. З метою глибшого розуміння процесів, що відбуваються на ринках НФП з моменту функціонування Нацкомфінпослуг (Держфінпослуг України) [48, с. 38] здійснено оцінку функціонування ринків НФП на основі узагальненої інформації, що подана в табл. 3.1 та додатку В, та кожному з ключових ринків [103-105; 234-245; 440-482; 304-306] з розрахунком показників, що дозволяють більш повно розглядати ринки НФП. Обсяг ринків НФП містить такі показники, як обсяг зібраних валових премій СК, обсяг депозитного та кредитного портфелю КС, сума пенсійних внесків НПФ, сума виданих кредитів ломбардами та іншими кредитними установами, обсяг послуг інших ФК.

Таблиця 3.1

Динаміка розвитку ринків НФП України за період 2004-2016 рр.

Показник	Значення показників за роками													2016 до 2004, %
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Обсяг ринків НФП, млрд. грн.	20,7	17,3	20,9	31,3	43,7	37,9	45,7	47,7	57,0	67,2	79,5	81,7	101,4	390,1
Всього фінансових установ, од.	999	1497	1589	1651	1721	2008	1980	1979	2041	2113	2087	2239	2125	112,7
Активи НФУ, млрд. грн.	21,7	25,2	33,9	44,5	61,7	62,8	69,9	79,9	100,8	125,0	147,8	162,8	160,9	641,1
Темп росту активів, %	103,6	16,0	34,5	31,2	38,7	1,9	11,1	14,4	26,2	24,0	18,3	10,1	-1,2	-
Частка ринків НФП у ВВП, %	5,8	3,8	3,7	4,2	4,4	4,0	4,1	3,5	3,9	4,4	5,1	4,1	4,3	-1,5
Частка активів НФУ у ВВП, %	6,1	5,5	6,0	5,9	6,2	6,6	6,2	5,9	6,9	8,2	9,4	8,2	6,8	0,1

З табл. 3.1 спостерігається невпинне зростання активів НФУ, і у 2016 р. у 6,4 раза вони перевищували аналогічний показник 2004 р, а їх частка у ВВП України підвищилася з 6,1% у 2004 р. до 6,8% у 2016 р. Це свідчить про випереджаючі темпи росту активів НФУ над ростом економіки держави, а в кризові роки активи НФУ скорочувалися меншою мірою, як ВВП. За досліджуваний період кількість НФУ зросла вдвічі – з 999 од. у 2004 р. до 2125 од. у 2016 р. Суттєвий приріст активів та зростання кількості зареєстрованих НФУ у 2004-2005 рр. пов'язаний із перереєстрацією усіх НФУ внаслідок створення єдиного Державного реєстру фінансових установ, до якого, окрім СК, внесено інформацію про КС, ломбарди, НПФ та інші НФУ. Динамічний розвиток ринків НФП не спинила навіть фінансово-економічна криза 2008/2009 рр., і за весь досліджуваний період ринок збільшився майже в 3 рази. Водночас на деяких ринках НФП (кредитної кооперації та інших кредитних установ, на страховому) наслідки цієї кризи негативно позначилися на функціонуванні установ, однак компенсувалися ростом ринку ломбардних послуг, фінансових компаній та з недержавного пенсійного забезпечення, про що свідчать дані Нацкомфінпослуг [234-245; 440-482; 304-306] (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка зміни обсягу наданих послуг НФУ України

Види НФП	Обсяг послуг ринків НФП по роках, млрд. грн.													2016 до 2004, %
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Страхові послуги	19,4	12,9	13,8	18,0	24,0	20,4	23,1	22,7	21,5	28,7	26,8	29,7	35,2	81,0
Послуги НПФ	0,00	0,04	0,11	0,23	0,58	0,75	0,93	1,10	1,31	1,59	1,81	1,89	1,90	-
Послуги КС	1,3	2,6	4,5	8,0	9,5	6,9	5,3	3,4	3,8	3,7	3,0	2,6	2,6	107,8
Послуги ФК	-	0,4	0,5	0,7	1,6	1,8	7,2	8,1	16,3	18,2	31,7	24,9	25,1	-
Послуги інших кредитних установ	-	-	0,8	3,0	5,8	4,4	3,8	5,2	5,2	6,7	7,9	10,1	19,9	-
Ломбардні послуги	-	1,4	1,1	1,4	2,1	3,7	5,4	7,2	8,8	8,4	8,4	12,5	16,7	-
Всього	20,7	17,3	20,9	31,3	43,7	37,9	45,7	47,7	57,0	67,2	79,5	81,7	101,4	390,1

З даних табл. 3.2 за досліджуваний період відмічається зростання ємності ринків НФП України майже в 4 рази, серед яких високих темпів розвитку показує ринок страхових послуг (+81%), послуг НПФ, ФК та ломбардних послуг. Кожен з ринків за досліджуваний період розвивався по-різному: страховий ринок, кредитного кооперування та інших кредитних установ невпинно зростали до початку кризи, однак відновлення позитивних тенденцій не відбулося на ринку

кредитного кооперування (скорочення становило 72,4%); невпинний розвиток демонструє ринок послуг фінансових компаній завдячуючи активній діяльності лізингових компаній; бурхливий розвиток ломбардів припадає саме на кризовий та посткризовий період (відмічається майже семикратне зростання).

Найбільшу вагу на ринках НФП відіграють СК, активи яких у 2004 р. становили 92,2% активів НФУ України (табл. Д.1). Страховий ринок України характеризувався динамічним розвитком до початку фінансової економічної кризи 2008/2009 рр. [83, с. 219]: кількість СК зросла з 387 од. у 2004 р. до 469 од. у 2008 р.; приріст валових страхових премій сягнув 23,6%, активи зросли на 109,5% і дорівнювали 41,9 млрд. грн. Позитивні тенденції росту були притаманні як сегменту ризикових видів страхування [55, с. 164], так і страхуванню життя. Однак негативний вплив фінансово-економічної кризи відобразився у сегменті ризикових видів страхування – сума зібраних премій у посткризовому періоді [307-316; 440-452] перевищила показник 2008 р. лише у 2013 р. (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Динаміка функціонування сегменту ризикового страхування в Україні

Показник	Значення показників по роках													2008/ 2004, %	2016/ 2008, %
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016		
Кількість СК, од.	342	353	356	381	397	378	389	378	352	345	325	312	271	16,1	-31,7
Зібрані премії, млрд. грн.	19,2	12,5	13,4	17,2	22,9	19,6	22,2	21,3	19,7	26,2	24,6	27,5	32,4	19,1	41,5
Частка ризикових видів у сукупних преміях, %	99,0	97,5	96,7	95,6	95,4	96,0	96,1	94,1	91,6	91,4	91,9	92,6	92,2	-3,6	-3,4
Технічні резерви, млрд. грн.	8,1	4,6	5,4	7,4	9,3	8,4	9,2	8,5	9,4	10,6	10,5	11,5	14,0	14,6	51,1
Частка технічних резервів у загальних страхових резервах, %	98,0	91,7	89,9	88,2	85,2	82,4	80,8	76,2	74,4	73,4	66,5	62,5	67,1	-12,8	-21,3
Валові страхові виплати, млрд. грн.	1,53	1,88	2,58	4,19	7,01	6,67	6,05	4,79	5,07	4,50	4,92	7,86	8,60	358,8	22,6
Рівень виплат, %	7,9	15,0	19,3	24,3	30,6	34,0	27,3	22,5	25,7	17,2	20,0	28,5	26,5	22,7	-13,3
Активи, млрд. грн.	19,3	19,8	22,5	29,9	38,5	37,6	40,8	42,7	50,2	59,4	60,9	50,5	45,9	99,6	19,3
Частка активів у сукупних активах, %	96,3	94,9	93,6	92,7	91,7	89,6	90,1	88,8	89,3	89,4	86,7	83,2	81,8	-4,5	-10,8
Частка резервів у активах, %	42,1	23,3	24,1	24,9	24,2	22,2	22,5	19,9	18,6	17,8	17,3	22,7	30,6	-17,9	26,6
Частка TOP-3 на ринку, %	22,6	12,5	12,2	12,6	11,6	11,2	13,6	13,7	9,9	13,5	15,6	14,7	18,9	-11,0	62,9
Частка TOP-50 на ринку, %	83	75,5	74,7	74,4	77,5	75,2	76,6	76,8	70,8	77,5	78,8	85,0	85,9	-5,5	10,8
ННІ	315,9	167,6	162,7	169,1	171,8	-	-	-	170,4	188,9	206,7	232,7	280,7	-45,6	63,4

З табл. 3.3. видно, що у посткризових роках спостерігається суттєве скорочення зібраних премій, що пояснюється необхідністю для страховиків нести відповідальність за попередньо взятими зобов'язаннями, що через суттєвий ріст

страхових виплат призвело до підвищення рівня виплат [73, с. 25], досягнувши свого максимального значення у 34,0% у 2010 р. Необхідність здійснення страхових виплат в умовах скорочення ринку спричинило до зменшення розміру технічних резервів страховиків з 9,3 млрд. грн. у 2008 р. до 8,4 млрд. грн. у 2009 р. У той же час такі несприятливі явища вплинули на поступове зростання концентрації на ринках НФП, що підтверджується ростом показників TOP-3 та TOP-50, які характеризують частку ринку перших 3-х та 50-ти учасників ринку загальних видів страхування.

За досліджуваний період скорочення активів страховиків відбулося у 2009 р. (-0,9 млрд. грн.) внаслідок різкого скорочення вартості цінних паперів, в які було розміщено частину страхових резервів [491, с. 76], і в 2015 р. через виключення з Реєстру СК АР Крим та м. Севастополь, а також тих, що функціонували в зоні проведення АТО. Незважаючи на те, що у 2012 р. констатується найменший показник ринкової концентрації, що припадає на три та на п'ятдесят найбільших учасників ризикового сегменту, і в подальших роках відбувається посилення концентрації на ринку. Це було результатом банкрутства великої кількості страховиків («Українська-екологічна страхова компанія», «Україна», «Каштан», «Добробут», «Гарантія», «Гарант-Авто», «Народна» тощо [249]), через що зібрані лідерами ринку премії посилюють ринковий вплив цих СК. Зазначену тенденцію підтверджує зростання індексу ННІ з 170,4 у 2012 р. до 280,7 у 2016 р.

На національному ринку страхових послуг спостерігається домінування добровільних видів через поступове зростання частки обов'язкових видів – за досліджуваний період частка перших скоротилася з 96,6% у 2004 р. до 82,6% у 2016 р. (табл. Д.2, табл. Д.5) Причому сума зібраних страхових премій динамічно зросла з 18,6 млрд. грн. у 2004 р. до 20,9 млрд. грн. у 2008 р., однак у подальших роках спостерігається стагнація цього сегменту внаслідок припинення кредитування банками населення, що було основним джерелом доходів СК у вигляді страхування іпотеки, фінансових ризиків та автокаско, безперервного медичного страхування. У 2016 р. констатується зростання зібраних премій до 33,0 млрд. грн., що є рекордним показником за всю історію незалежності держави.

На відміну від страхових ринків розвинутих країн, де серед добровільних видів вагоме місце займає особисте страхування, в Україні домінує майнове, частка якого у різні роки дослідження перевищувала 75%, а частка особистого страхування зросла з 2,2% у 2004 р. до 17,3% у 2012 р., скоротившись до 15,7% у 2016 р. внаслідок суттєвого зниження реальних доходів населення. Серед обов'язкових видів страхування домінантне місце займає ОСЦПВВНТЗ, частка якого в обов'язкових видах страхування зросла з 37,2% у 2004 р. до 82,8% у 2016 р.

У динамічному ряду валових премій особливо вирізняються 2005 р. та 2014 р. через активну боротьбу Держфінпослуг з перестрахованням, через яке відбувалося заниження бази оподаткування [399] податком на прибуток страховика. Ускладнення здійснення перестраховання у країні Балтії у 2005 р. спровокували суттєве скорочення валових премій на 35% порівняно з попереднім роком, аналогічного результату було досягнуто через введення норми стосовно реєстрації договорів перестраховання у 2014 р. Серед СК існують такі, що перестраховують до 100% страхових премій перестраховикам, чим уникають сплати податків і виводять капітал з країни. Високі показники перестраховання у 2014 р. показували страхові компанії «Надійна» (91,9%), «Бусін» (88%), «ХДІ страхування» (74,9%), «Аска» (59,5%). В цілому на перестраховому ринку України за досліджуваний період відбулося поліпшення в бік ринкових підходів і нині він є класичним. Географічна структура портфелю вирівнялась у зв'язку зі зниженням частки РФ з 40% у 2004 р. до 7,2% у 2015 р. [617]. У зв'язку з більшим рівнем диверсифікації перестрахового портфелю страховиків Нацкомфінпослуг розглядає можливість послаблення щодо рейтингових вимог перестраховиків шляхом повернення до міжнародної шкали рейтингової оцінки перестраховиків з одночасним зростанням до 25% вимог перестраховиків у покритті страхових резервів.

Одним із найбільш динамічних сегментів національного ринку страхових послуг є ринок страхування життя, обсяг якого, попри кризові явища 2008/2009 рр., збільшилися, і за даними Нацкомфінпослуг [307-316; 440-452] у 2011 р. вже становили 1346 млн. грн., більше ніж в останньому передкризовому 2008 р. (1095,5 млн. грн., табл. 3.4).

Враховуючи те, що частина договорів довгострокового страхування життя укладалися в іноземній валюті, різка девальвація гривні у 2008/2009 рр. та у 2014/2015 рр. суттєво вплинула на спроможність страхувальників сплачувати премії в попередніх розмірах. Тому частина з них переуклала угоди на нових умовах із зниженим розміром щорічних премій чи тимчасово призупинила їх сплату.

Таблиця 3.4

Динаміка функціонування ринку страхування життя в Україні

Показники	Значення показників по роках													Зміна у %:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2004	2016 /2008
Кількість СК, од.	45	45	55	65	72	72	67	64	62	62	57	49	39	60,0	-45,8
Премії зі страхування життя, млн. грн.	186,9	321,3	450,8	783,9	1095,5	827,3	906,5	1346,4	1809,5	2476,7	2159,8	2186,6	2756,1	486,1	151,6
Премії від фізичних осіб, млн. грн.	118,0	-	-	-	838,2	641,4	754,8	1182,8	1667,6	2337,4	2040,4	2047,6	2636,9	610,3	214,6
Частка премій від фізичних осіб, %	63,1	-	-	-	76,5	77,5	83,3	87,8	92,2	94,4	94,5	93,6	95,7	13,4	19,2
К-сть застрахованих осіб на кінець року, тис. ос.	3148,4	-	-	-	3388,0	3130,3	2890,2	3415,0	4162,0	4649,2	4618,3	4939	4165	7,6	22,9
Кількість застрахованих осіб за рік, тис. осіб	96,5	-	-	-	992,5	461,9	670,6	1238,8	1347,8	1771,7	1285,2	1549	1379	928,1	38,9
Рівень залучення населення до страхування життя, %	6,7	-	-	-	7,3	6,8	6,3	7,5	9,1	10,2	10,8	11,6	9,8	0,7	2,4
Частка премій зі страхування життя у валових преміях, %	1,0	2,5	3,3	4,4	4,6	4,0	3,9	5,9	8,4	8,6	8,1	7,4	7,8	3,6	3,3
Страхові виплати, млн. грн.	11,8	9,7	16	23,9	37,7	62,7	52,6	70,6	82,1	149,2	239,2	491,6	418,3	219,5	1009,5
Викупні суми, млрд. грн.	0,9	1,6	7,6	6,7	31	153,9	81,5	124,2	99,6	117,6	383,1	342,5	265,8	3344,4	757,4
Сума страхових відшкодувань та викупних сум, млн. грн.	12,7	11,3	23,6	30,6	68,7	216,6	134,1	194,8	181,7	266,8	622,3	834,1	684,1	440,9	895,8
Рівень виплат, %	6,8	3,5	5,2	3,9	6,3	26,2	14,8	14,5	10,0	10,8	28,8	38,1	24,8	-0,5	18,6
Математичні резерви, млрд. грн.	161,9	418,6	608,3	991,3	1609,0	1789,2	2185,2	2663,8	3222,6	3845,8	5306,0	6889,3	6890,3	893,8	328,2
ГОР-3	56,3	52,1	58,5	52,1	51,2	54,3	49,7	51,3	44,0	51,7	44,8	42,8	43,0	-5,1	-8,2
ГОР-10	93,0	91,2	90,1	86,4	78,0	80,9	83,7	87,1	90,4	90,9	91,2	87,9	89,4	-15,0	11,4
ННІ	1444	1258	1466	1234	1126	1135	1215	1207	1036	1222	1043	983	983	-22,0	-12,7
Активи, млрд. грн.	749,8	1073	1539,0	2357,7	3475,5	4373,1	4475,5	5401,1	6010,7	7029,3	9312	10184,5	10946,9	363,5	215,0
Частка резервів у активах, %	21,6	39,0	39,5	42,0	46,3	40,9	48,8	49,3	53,6	54,7	57,0	67,6	62,9	24,7	16,6

З даних табл. 3.4 спостерігається суттєва перевага страховиків-фізичних осіб у преміях, причому констатується ріст їх частки: за період дослідження частка фізичних осіб у сплачених преміях зросла з 63,1% у 2004 р. до до 95,7% у 2016 р.

З табл. 3.4 спостерігається тенденція поступового зростання не тільки валових премій (зі 186,9 млн. грн. у 2004 р. до 2756,1 млн. грн. у 2016 р.), але й сум страхових виплат та викупних сум. Істотне зростання сплачених викупних сум спостерігається з 2014 р. (383,1 млн. грн.), що є результатом завершення перших десятирічних довгострокових договорів страхування життя, укладених у 2004 р. Порівняно з ринком загального страхування ринок страхування життя характеризується більшою концентрацією, про що свідчать показники TOP-3 та ННІ за досліджуваній період. Позитивним є ріст частки населення, що користується послугами страхування життя, з 6,7% у 2004 р. до 11,6% у 2015 р. Поступове зростання показника частки резервів у активах СК свідчить про посилення їх фінансової надійності.

Відсутність ефективного податкового механізму сприяння укладення юридичними особами договорів довгострокового страхування життя на користь своїх працівників не сприяє динамічному розвитку цього сегменту та страхування в цілому. Ситуація на ринку страхування життя поліпшиться за умови активізації населення у цих процесах. Частка населення, що бере участь у програмах довгострокового страхування життя, за цей період зросла з 6,7% у 2004 р. до 9,8% у 2016 р. Умовою такої активізації повинен бути суттєвий ріст реальних доходів населення. Аналіз динаміки виплати викупних сум вказує на подальшу тенденцію їх росту, що пов'язано із закінченням 10-річних договорів, укладених у 2004-2005 рр. Водночас це є причиною підвищення рівня виплат за договорами страхування життя, значення якого у 2016 р. становило 38,1%, і в подальших роках очікується ріст цього показника.

При зниженні отриманих премій СК повинні будуть здійснювати виплати за рахунок математичних резервів, що в подальшому призведе до скорочення частки резервів у активах і, отже, до погіршення платоспроможності страховиків. Нині позитивні тенденції відбуваються як щодо формування активів, так і щодо

формування резервів СК: за період 2004-2016 рр. активи зросли в 14,6 раза і сягнули 10,9 млрд. грн., математичні резерви – у 42,6 раза, склавши 6,9 млрд. грн. Внаслідок випереджаючого темпу росту резервів співвідношення останніх до активів СК зросло з 21,6% у 2004 р. до 62,9% у 2016 р.

Зростання кількості професійних учасників на ринку страхування життя з 45 СК у 2004 р до 72 у 2008 р. привело до суттєвого скорочення концентрації ринку: значення CR-10 (ринкова концентрація 10-ти найбільших учасників) скоротилося з 93% у 2004 р. до 78% у 2008 р., CR-3 (ринкова концентрація 3-х найбільших учасників) – з 56,3% у 2004 р. до 52,1% у 2008 р., а значення індексу ННІ (Герфіндаля-Хіршмана) – з 1443,9 у 2004 р. до 1126,1 у 2008 р. Неспроможність ведення діяльності у кризових умовах спричинила ліквідації страховиків, кількість яких за період 2009-2016 р. становила 33 од. Внаслідок цього відбувся ріст ринкової концентрації CR-10 до 89,4% у 2016 р.

Привертає увагу деяка суперечливість значень CR-3 і CR-10. У цьому зв'язку можна відмітити, що характер конкуренції в сенсі стратегії поведінки першої половини гравців і останньої групи між собою відрізняються, а саме: перші три компанії ведуть більш агресивну політику на ринку. У цілому ж досліджувані показники дозволяють охарактеризувати ринок страхування життя України як висококонцентрований, з нерозвиненою конкуренцією та значним ступенем монополізації [59, с. 201].

Ключове місце на ринку страхових послуг займає МТСБУ, роль якого особливо посилилася після введення в дію Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [203] у 2005 р. Необхідність укладення договорів ОСЦПВВНТЗ власниками автомобілів була передбачена і до введення цієї норми згідно з постановою КМУ [531], однак застрахованими було тільки 10% власників ТЗ. Починаючи з 2007 р. введено санкції за відсутність полісу у вигляді накладення адміністративного штрафу працівниками поліції [397] (колишньої Державтоінспекції), розмір якого (340 грн.) був, за даними МТСБУ [645], більшим за вартість річного полісу (див. табл. 3.5). До введення цих санкцій власники ТЗ укладали короткострокові (до 15

діб) поліси ОСЦПВВНТЗ тільки на період проходження чергового технічного огляду. Саме з 2007 р. починається стрімкий ріст виданих полісів та зібраних страховиками страхових платежів. Незважаючи на кризу 2008/2009 рр., цей ринок показував тенденцію до зростання.

Таблиця 3.5

Динаміка розвитку ОСПВВНТЗ в Україні

Показник	Значення показника по роках												2016 до 2005, %
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Видано полісів, тис. шт.	2233,9	2503,7	4314,7	6715,9	7127,8	8144,3	8372,5	8337,2	8761,5	7459,4	6826,2	7049,5	215,6
Середня вартість полісу, грн.	186,7	177,2	184,7	190,2	188,6	210,4	278,4	293,7	278,7	331,9	435,1	483,3	158,8
Сума платежів, млн.грн.	417,1	443,7	797,1	1277,2	1344,3	1713,2	2330,8	2448,8	2442,0	2475,8	2970,4	3406,9	716,8
Здійснені відшкод., млн. грн.	33,1	106,0	194,2	448,0	586,0	752,3	911,7	974,6	1022,9	978,3	1089,6	1405,4	4146,3
Рівень виплат, %	7,9	23,9	24,4	35,1	43,6	43,9	39,1	39,8	41,9	39,5	36,7	41,3	33,3
Кількість врегульованих справ, одиниць	6,5	20,1	35,2	67,4	78,6	97,8	103,7	109,5	115,0	107,9	98,8	119,2	1733,3
Середній розмір відшкодування, тис. грн.	5,1	5,3	5,5	6,7	7,5	7,7	8,8	8,9	8,9	9,1	11,0	11,8	131,6

Дані табл. 3.5 свідчать про поступове зростання кількості укладених договорів страхування ОСЦПВВНТЗ до 2014 р. в якому укладено 8761,5 тис. договорів. Однак події в Криму спричинили втрату 5% [389] автопарку країни, а проведення бойових дій на Донбасі – 12% [389]. Все це ставить у невизначеність страхування 680 тис. од. автомобілів України. Ці події негативно вплинули на розвиток ринку, адже у 2014 р. кількість виданих полісів ОСПВВНТЗ скоротилася на 14,9%, а у 2015 р. – ще на 8,5%. Ріст зібраних премій завдячується росту вартості полісу на 30% внаслідок зміни методики відрахувань страхових компаній у Фонд захисту потерпілих, а також фіксації розміру коректувальних коефіцієнтів та «бонус-малус» [128]. Саме зловживання останніми з боку кількох страховиків призвело до викривлення ринку за рахунок демпінгу цін – знижки могли становити до 50% вартості полісу.

Нині йде жвава дискусія між Нацкомфінпослуг, з одного боку, та МТСБУ та її членами, з другого, щодо практики зарахування коштів Гарантійного фонду та коштів Фонду захисту потерпілих внаслідок ДТП до страхових резервів страховиків. Сьогодні тільки кошти Гарантійного фонду включаються до страхових резервів. Хоча автор вважає за доречне включення розміщених страховиками коштів у Фонд захисту потерпілих внаслідок ДТП у розрахункову величину страхових резервів

страхових компаній внаслідок беззаперечного виконання цим фондом функції стабілізації та підтримки платоспроможності страховиків-членів МТСБУ. Зрозуміло, що, окрім внесення мінімального базового гарантійного внеску кожен страховик, залежно від інтенсивності реалізації страхових полісів, а отже, і збільшення прийнятих на страхування ризиків, повинен відповідно до цього росту збільшити внески у відповідний фонд захисту потерпілих внаслідок ДТП.

Оцінюючи структуру коштів цих двох фондів, необхідно відмітити, що станом на початок 2016 р. на депозитних рахунках у банках розміщено 996,6 млн. грн. резервів, з яких 491,4 млн. грн. коштів Централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій та 505,2 млн. грн. коштів Централізованого страхового резервного фонду захисту потерпілих у ДТП. Депозити МТСБУ розміщені у 6 банках України, з яких 3 – державні. Перелік цих банків затверджується Президією Бюро. Враховуючи, що останніми роками в Україні відбувається істотна девальвація національної валюти, констатується суттєве зростання коштів у Централізованому страховому резервному фонді. Сума коштів ж Фонду захисту потерпілих в ДТП також зросла – фонд формується за рахунок внесків страховиків у національній валюті.

Найбільшу частину коштів (90%) Фонду захисту потерпілих (табл. Д.7) у 2015 р. розміщено у державних банках – в Ощадбанку (25,7%), Укресімбанку (25,6%) та Укргазбанку (39,2%). На думку здобувача, в умовах поглиблення проблем у державних фінансах України, кошти страховиків, розміщені у цих банках, знаходяться в зоні підвищеного ризику і повинні бути частково розміщені в інших банках. Такими банками можуть бути фінансові установи з іноземним капіталом. Нині частка вкладів Фонду в банках з іноземним капіталом становить 10%. Проведений автором аналіз свідчить, що 85% коштів Фонду захисту потерпілих належить діючим членам МТСБУ, яких на момент формування даних було 65 од., 15% – виключеним із МТСБУ страховикам, адже, незважаючи на припинення їх участі у Бюро, вони несуть відповідальність за вже прийнятими зобов'язаннями. Ці 15% коштів Фонду захисту потерпілих належать (належали) 40 страховим компаніям, які або припинили своє існування, або знаходяться у стані ліквідації. За

даними МТСБУ за період формування статистичних даних (2006-2016) рр., з цього Фонду було виплачено майже 4 млн. грн. страхових відшкодувань за полісами ОСЦПВВНТЗ (табл. Д.8). З даних таблиці констатується достатньо висока динаміка збанкрутілих страховиків у кризовий та посткризовий періоди, причому найбільші втрати Фонд поніс за зобов'язаннями «Міської страхової компанії», за яку слід було виплатити 1,7 млн. грн., або 42,8% усіх виплат збанкрутілих компаній. Аналіз діяльності МТСБУ свідчить про посилення проблем з виплат Фондів МТСБУ внаслідок великої кількості виключених членів: у 2014 р. – 18 страхових компаній, а у 2015 – 4 СК [633].

Важливим досягненням МТСБУ у сегменті ОСЦПВВНТЗ було створення та впровадження реєстру страхових агентів, що здійснюють продаж полісів ОСЦПВВНТЗ. Реєстр агентів було створено наприкінці 2013 р. з метою розкриття інформації про посередників страхового ринку, організації належного контролю за рухом бланків страхових документів і налагодження бізнес-процесів, які забезпечать своєчасне і якісне наповнення єдиної централізованої бази даних МТСБУ. Згідно з чинним законодавством, реєстрація агента є необхідною умовою для здійснення ним посередницької діяльності з ОСЦПВВНТЗ. Так, у 2015 р. у цей реєстр було внесено 13601 особу, з яких 1115 (8,2%) – юридичних та 12486 (91,9%) – фізичних осіб. Впровадження цього реєстру пов'язане з посиленням контролю агентської мережі страховиками з одночасним захистом споживачів НФП від недобросовісних посередників.

Однією з основних функцій МТСБУ є забезпечення виконання страховиками-членами взятих зобов'язань [90, с. 359]. Згідно з даними МТСБУ [344; 390; 604; 634] у 2013 р. у встановлений законодавством термін (в строк до 90 днів) страховиками України виплачується всього 37,3% страхових відшкодувань з ОСЦПВВНТЗ, у строк 91-120 днів – 16,1%, у строк понад 120 днів – більше 46% справ про страхове відшкодування (табл. 3.6). Така якість урегулювання страхових випадків є надзвичайно серйозною проблемою, що вимагає належного та негайного реагування МТСБУ й Нацкомфінпослуг у площині усвідомлення соціальної відповідальності страхового бізнесу. Середній строк урегулювання заяв потерпілих, від дня

одержання заяви про страхове відшкодування до дати першої виплати, зріс зі 109 днів у 2013 р. до 125 днів у 2014 р.

Таблиця 3.6

**Структура врегулювання за полісами ОСЦПВВНТЗ в Україні
за строками у 2013-2016 роках**

Рік	Усього	Повністю оплачено, шт.	Оплачено протягом 0- 90 днів, шт.	% до загаль- ного	Оплачено протягом 91- 120 днів, шт.	% до загаль- ного	Оплачено >120 днів, шт.	% до загаль- ного
2013	117591	96094	35797	37,3	15483	16,1	44814	46,6
2014	107341	97015	38515	39,7	15425	15,9	43075	44,4
2015	98785	87075	42057	48,3	12626	14,5	32392	37,2
2016	119186	119186	60666	50,9	25029	21	33491	28,1
Зміна за 2016/2013	1595	23092	24869	13,6	9546	4,9	-11323	-18,5

З даних табл. 3.6 випливає, що середній строк урегулювання заяв потерпілих, з дати ДТП до дати підписання страхового акта про виплату, несуттєво скоротився – з 202 днів у 2013 р. до 201 дня у 2014 р. Строк фактичної виплати страхового відшкодування після підписання страхового акта про виплату зріс на 8 днів (з 11 днів у 2013 р. до 19 днів у 2014 р. В цілому констатується збільшення частки вчасно здійснених страхових виплат у 2016 р. порівняно з 2013 р. на 13,6%.

МТСБУ сприяє вирішенню проблем, що виникають між споживачами страхових послуг та страховиками-надавачами послуг, відбувається поживалення діалогу з професійними учасниками цього ринку. Позитивним фактором підвищення якості здійснення ОСЦПВВНТЗ за внутрішніми договорами є провадження досудового розгляду МТСБУ скарг на дії й рішення страховиків, незважаючи на те, що законодавством такі повноваження на МТСБУ не покладені.

Завдяки сприянню МТСБУ по зверненнях, отриманих від потерпілих осіб і страхувальників, страховими компаніями були здійснені виплати майже по 50% скарг, що надійшли в МТСБУ протягом 2014 р. У 2016 р. кількість скарг від потерпілих осіб та страхувальників на дії страховиків зменшилась на 33% порівнянно з попереднім роком. Тобто на дії страховика скаржиться лише кожен 50-й клієнт, що звернувся до страховика в результаті страхової події.

Важливим якісним аспектом функціонування ринку страхових послуг є зміна кількості зайнятих [34, с. 8]. У посткризовому періоді 2008-2015 рр. у середньому на страховому ринку зайнято 20% працівників фінансової сфери (табл. Д.9, табл. Д.10). Суттєва відмінність зайнятих у ній порівняно з банківською сферою полягає в тому, що, окрім штатних працівників страхових підприємств, у розширенні страхового поля, залученні та обслуговуванні споживачів страхових послуг вагому роль відіграють страхові агенти та брокери. Саме кількість агентів, що не є штатними працівниками страхових компаній, у останній передкризовий рік була співрозмірною кількості штатних працівників страхових компаній (табл. Д.11).

Суттєве скорочення кількості НФУ та їх структурних підрозділів у регіонах України негативно вплинуло на кількість зайнятих на цих ринках, що спричинить подальшу оптимізацію штатного персоналу НФУ, а також скорочення агентської мережі страховиків внаслідок прийняття законодавчих змін щодо обов'язкової реєстрації таких осіб у Державному реєстрі агентів (на початок 2016 р. налічувалося 13 601 тис. осіб [233]). Позитивним моментом вважається можливість здійснення такими особами мультиагентської діяльності та більшої впевненості споживачів у професійній відповідності та відповідальності цих агентів.

Враховуючи вагому соціально-економічну роль, яку виконують кредитні кооперативи в економіці України доречно розглянути розвиток цього ринку НФП з моменту становлення державного регулювання. Суцільна перереєстрація КС у 2004-2005 рр. привела до впорядкування їх звітування Держфінпослуг [234-245; 453-462; 693], саме в цих роках рівень звітування КС сягнув 100% (табл. 3.7).

З даних табл. 3.7 спостерігається, що в подальших роках відбувається поступове погіршення звітної дисципліни піднаглядних установ і у 2015 р. лише 67,2% внесених до Державного реєстру фінансових установ КС звітуються. Така тенденція є вкрай загрозливою та негативною і може викликати подальше зниження довіри активних споживачів ринку НФП. У зв'язку з цим Нацкомфінпослуг виключила 131 КС, з якими вона втратила зв'язок, що сприяло зростанню зазначеного показника до 85,7% у 2016 р.

Динаміка показників функціонування кредитної кооперації в Україні

Показник	Значення показників по роках														Зміна у %:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/2004	2016/2008	
Кількість КС, од.	612	723	764	800	829	755	659	613	617	624	589	588	462	35,5	-44,3	
Кількість КС, що звітуються, од.	612	723	760	785	779	651	585	529	513	504	419	395	396	27,3	-49,2	
Частка КС, що звітуються, %	100,0	100,0	99,5	98,1	94,0	86,2	88,8	86,3	83,1	80,8	71,1	67,2	85,7	-6,0	-8,3	
Кількість членів КС, млн. осіб, з них:	0,79	1,24	1,79	2,39	2,67	2,19	1,57	1,06	1,10	0,98	0,82	0,76	0,64	240,1	-75,9	
члени, які мають внески на депозитних рахунках	0,07	0,08	0,10	0,25	0,16	0,12	0,08	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03	0,04	145,5	-74,9	
члени, які мають заборгованість за кредитами	0,30	0,50	0,57	0,56	0,58	0,42	0,34	0,25	0,25	0,23	0,19	0,16	0,15	90,9	-74,3	
Частка активних членів у загальній кількості, %	47,1	46,5	37,4	33,7	27,8	24,7	26,9	28,0	27,3	27,9	26,5	24,7	29,5	-19,3	1,7	
Частка населення, охоплена КС, %	1,7	2,6	3,8	5,2	5,8	4,8	3,4	2,3	2,4	2,2	1,9	1,8	1,5	4,1	-4,3	
Співвідношення позичальників до вкладників, рази	4,5	6,3	5,5	2,3	3,5	3,6	4,3	5,2	5,7	5,8	5,9	6,1	3,6	-22,3	2,6	
Доходи КС, млрд. грн.	-	0,46	0,76	1,29	1,80	1,09	0,71	0,67	0,76	0,76	0,69	0,63	0,72	-	-60,2	
Витрати КС, млрд. грн.	-	0,37	0,61	1,07	1,64	1,53	0,68	0,59	0,63	0,67	0,62	0,61	0,62	-	-62,3	
Фінансовий результат, млрд. грн.	-	0,09	0,15	0,22	0,16	-0,45	0,02	0,09	0,13	0,10	0,07	0,02	0,10	-	-38,4	
Нерозподілений дохід (покритий збиток), млрд. грн.	-	0,02	0,02	0,01	-0,07	-0,61	-0,25	-0,01	0,07	-0,01	-0,01	-0,03	0,08	-	-213,5	
Активи КС, млрд. грн.	0,87	1,94	3,24	5,26	6,06	4,22	3,43	2,39	2,66	2,60	2,34	2,06	2,03	596,9	-66,5	
Частка продуктивних активів, %	89,5	90,4	90,5	91,3	91,5	86,1	89,1	88,5	88,6	87,0	80,3	77,9	83,5	2,0	-8,0	
Капітал КС, млрд. грн.	0,25	0,67	1,10	1,55	1,71	0,77	1,12	0,94	1,09	1,06	1,05	1,04	1,04	583,1	-39,1	
Частка капіталу в активах, %	28,8	34,6	33,9	29,5	28,3	18,2	32,6	39,5	41,0	40,6	44,8	50,4	51,4	-0,6	23,1	
Кредити надані, млрд. грн.	0,71	1,44	2,60	4,51	5,57	3,91	3,35	2,24	2,53	2,35	1,99	1,79	1,80	682,9	-67,7	
Внески членів, млрд. грн.	0,55	1,14	1,93	3,45	3,95	2,96	1,95	1,19	1,29	1,33	0,99	0,86	0,83	612,8	-78,9	
Проблемні кредити, млрд. грн.	0,07	0,09	0,16	0,28	0,68	1,18	1,36	0,41	0,41	0,41	0,45	0,45	0,37	898,2	-45,4	
Частка проблемних кредитів, %	9,5	6,5	6,0	6,3	12,1	30,1	40,5	18,4	16,1	17,6	22,8	25,2	20,5	2,6	8,4	

З табл. 3.7 спостерігається наявність істотних проблем у фінансово-економічній діяльності КС, що підтверджується високою часткою неподаних звітів КС, особливо тих, які провадили діяльність в АРК та в зоні проведення АТО. Високий показник виключення КС, що не дотримуються нормативно-правових актів з Державного реєстру фінансових установ є результатом активізації роботи Нацкомфінпослуг. Кризові явища, що охопили ринок кооперативного кредитування, виявили недоліки функціонування КС в частині функціонування псевдоспілок, що зловживали довірою населення до кооперативної ідеї. Саме на перші роки кризи

(2009-2010) припадає найбільша кількість порушених справ та викритих злочинів у діяльності КС [61, с. 67].

У передкризовий період кількість членів КС та рівень охоплення населення держави кредитною кооперацією постійно зростав – з 0,8 млн. осіб (1,7% населення держави) у 2004 р. до 2,7 млн. осіб (5,8% населення) у 2008 р. У посткризових роках відбувається поступове зменшення кількості учасників через погіршення економічної кон'юнктури та платоспроможності населення, а також припинення діяльності КС на окупованій території. Отже, у 2016 р. кількість членів (0,64 млн. ос.) становила менше показника 2004 р., причому якщо у 2004 р. кількість активних членів КС (ті, що мають кредити та/чи депозити) становила 370 тис. осіб, то у 2016 р. цей показник знизився до 190 тис. осіб.

У посткризовому періоді найбільше скорочення учасників КС припадає на 2009-2011 рр. – 1,13 млн. осіб. Це є результатом як банкрутства і виключення НФУ з Державного реєстру (264 КС), так і політики скорочення пасивних учасників, тобто тих, що не користуються послугами КС. Наявність таких учасників створює складність при прийнятті рішень загальними зборами, потребує додаткових витрат на їх інформування та облік [61, с. 70]. Внаслідок таких дій КС частка активних учасників зростає з 24,7% у 2009 р. до 28,0% у 2011 р. (табл. 3.7). Подальше скорочення їх частки пов'язано зі зростанням пасивності фізичних осіб стосовно послуг КС, що підтверджує ріст частки пасивних учасників КС та зменшення вкладників і позичальників, в цілому частки населення, охопленої кредитною кооперацією. У 2016 р. внаслідок виведення з ринку нефункціонуючих КС цей показник зріс до 29,5% (табл. 3.7).

У посткризовому періоді відбувається зростання показника співвідношення позичальників до вкладників – з 3,6 у 2009 р. до 6,1 у 2015 р. та кардинальне скорочення до 3,8 у 2016 р. Така волатильність показника дозволяє зробити висновок про подальше звуження обсягів кредитування за рахунок депозитних вкладів і, як наслідок, погіршення фінансових результатів КС, адже відсотки за виданими кредитами є дохідною базою цієї категорії НФУ. Саме цю тенденцію підтверджує 64,8%-не скорочення доходів та отримання збитків КС. Основними

причинами збитковості КС у 2009-2015 рр. було зниження доходності кредитних операцій, суттєве зростання сумнівної заборгованості (що становило 40,5% кредитного портфелю у 2010 р.).

Ліквідація та виключення з Держреєстру КС, показники яких вже не відображалися у звітності ринкових учасників, призвела до скорочення активів КС з 6,06 млрд. грн. у 2008 р. до 2,03 млрд. грн. у 2016 р. Якщо у передкризовому періоді частка продуктивних активів поступово зростала з 89,5% у 2004 р. до 91,5% у 2008 р., то в подальших роках констатується поступове її зменшення, і у 2015 р. частка продуктивних активів становить 77,9% активів КС. Виведення неплатоспроможних КС спричинило зростання цього показника до 83,5% у 2016 р. Збільшення частки непродуктивних активів призводить до втрати КС потенційних доходів і свідчить про необхідність підвищення ефективності управління якістю та структурою активів для створення умов щодо залучення додаткових коштів від володіння активами [61, с. 72].

Для подолання існуючих проблем, що характеризували фінансово-економічний стан КС, останні здійснили докапіталізацію [47, с. 125]. У досліджуваному періоді капітал неприбуткових кредитних установ поступово зростає, а його частка в активах зросла з 18,2% у 2009 р. до 51,4% у 2016 р., що є максимальним значенням, починаючи з 2004 р. Висока частка пайового та додаткового капіталів, що в деяких роках становила більше половини капіталу КС, викликала необхідність «справжньої капіталізації» (за рахунок збільшення резервного капіталу) [65, с. 12]. Частка резервного капіталу зросла з 15% (37,6 млн. грн.) у 2004 р. до 44,7% (466,9 млн. грн.) у 2016 р. (табл. Д.12, табл. Д.13).

Враховуючи, що основним видом діяльності КС є депозитна та кредитна діяльності, необхідним є аналіз динаміки показників, що характеризують їх. Передкризове зростання кредитного та депозитного портфелів системи кредитної кооперації України припинилося і в посткризових роках їх розмір скоротився до рівня 2005-2006 рр. – у 2016 р. складала 1,8 млрд. грн. та 0,83 млрд. грн. (табл. 3.7) відповідно. Внаслідок вищих темпів скорочення депозитного портфелю порівняно з кредитним КС обмежують кредитування і здійснюють його переважно за рахунок

власного капіталу (резервного та пайового, певною мірою додаткового) [81, с. 182]. У зв'язку з цим показник співвідношення кредитів до депозитів зріс з 1,32 у 2009 р. до 2,16 у 2016 р. (табл. Д.14). Позитивним наслідком скорочення депозитного портфелю з точки зору функціонування КС є поступове зростання показника покриття депозитів резервним капіталом, значення якого зросло з 6,8% у 2004 р. до 56,1% у 2016 р.

Враховуючи, що однією з функцій КС є перерозподіл фінансових ресурсів між їх членами, існує потреба правильного збалансування виданих та залучених ресурсів за строками їх залучення та розміщення [61, с. 80]. Результати розрахунків, наведені у табл. Д.15, свідчать про кардинальну зміну депозитної та кредитної політики КС у бік збільшення частки довгострокового кредитування за рахунок скорочення частки «коротких» ресурсів. Така політика управління КС є виправданою з огляду на можливість довгострокового планування своєї діяльності – сприяє попередженню виникнення «ефекту доміно» внаслідок лавиноподібного виведення короткострокових вкладів із системи кредитної кооперації. Перевищення довгострокового (більше ніж 12 міс.) депозитного портфелю над кредитним на 19% є підтвердженням цього.

Зваживши на особливості функціонування ринків НФП у передкризовий та посткризовий період, актуалізується необхідність формування наукового представлення тенденцій їхнього розвитку. Враховуючи те, що ринки НФП характеризуються різноманітністю ознак (кожен із цих ринків має свою економічну природу функціонування) та широким загальним показником (для кожного з ринків притаманні специфічні показники, відмінні за економічним змістом від показників іншого ринку), а існуючі наукові підходи засвідчують відсутність інструментів виявлення конструкції взаємозв'язків між різними ознаками для встановлення основних чинників [368, с. 1], які забезпечують розвиток ринків НФП, постає необхідність пошуку підходів до аналітичного представлення таких змін.

Для представлення тенденцій розвитку ринків НФП України на основі наукових розробок [367; 515] здобувачем сформовано аналітичний підхід, використання якого передбачає проходження кількох етапів.

Етап 1. Формування системи показників, які характеризують функціонування ринків НФП. Перелік показників з присвоєними умовними позначеннями, що аналітично обробляються, сформовано на основі даних табл. 3.3-3.5, табл. 3.7 і розміщено в додатку Е.

Етап 2. Побудова закону розподілу значень кожного з вибраних показників. Підтвердження чи спростування існування однорідності чи неоднорідності масиву статистичної вибірки [367, с. 168] через розрахунок нормального розподілу для показників $(x_1...k_{14})$.

Розрахунок нормального розподілу для показників $(x_1...k_{14})$ дозволяє підтвердити чи спростувати існування однорідності чи неоднорідності масиву статистичної вибірки [367, с. 168]. Підтвердження чи спростування неоднорідності масиву статистичної вибірки (неоднорідні масиви відрізняються як мінімум вектором середніх) свідчить про існування чи відсутність кількох нормально розподілених підсукупностей.

Етап 3. Формування гіпотези щодо одночасного існування кількох законів розподілу. Підтверджуючи чи спростовуючи цю гіпотезу, науково доводиться існування різних процесів, що в свою чергу дозволяє зробити висновок про наявність/відсутність структурних змін на відповідних ринках НФП. Для цього необхідно розділити сукупності шляхом розв'язування математичної задачі на розділення суміші, запропонованого до використання К. Пірсоном [863]. Сформульоване ним припущення передбачає подання асиметричних розподілів суміші двома нормальними законами [515, с. 145], тобто два окремих нормальних розподіли можуть бути однозначно відновлені за розподілом суміші [367, с. 168].

Диференціальна та інтегральна функції розподілу суміші з двох компонент виражаються у вигляді лінійної комбінації нормальних розподілів, що містять 5 параметрів [367, с. 169]:

$$f(x) = p_1 \cdot f_1(x) + p_2 \cdot f_2(x), \quad (3.1)$$

$$F(x) = p_1 \cdot F_1(x) + p_2 \cdot F_2(x), \quad (3.2)$$

$$\text{де } f_i(x) = \frac{1}{\sqrt{2p \cdot d_i}} \exp\left\{-\frac{(x - a_i)^2}{2 \cdot d_i^2}\right\}; \quad F(x) = \int_{-\infty}^x f_i(t) dt;$$

p_1, p_2 – імовірності, за якими змішуються нормально розподілені компоненти, причому $p_1+p_2=1$;

a_i – математичні сподівання окремих розподілів;

δ_i – середні квадратичні відхилення окремих розподілів.

Визначення параметрів окремих розподілів здійснюється на основі методу моментів [367, с. 169]. Представлення згладженої функції для кожного з досліджуваних показників здійснено в додатку Ж. Отримані графіки згладжених функцій однозначно доводять існування кількох підсукупностей ознак, що наочно підтверджується явно вираженими «зламами» (хвилеподібною формою) побудованих графіків для кожного з досліджуваних параметрів. З метою числового представлення таких змін необхідно здійснити розділення сукупностей на відповідні групи за допомогою кластерного аналізу.

Етап 4. Розділення сукупності значень на групи за допомогою кластерного аналізу.

Запропоновано використовувати на цьому етапі кластерний аналіз, який дозволить за даними суміші визначити число компонент та їх склад. Основою цієї пропозиції є те, що протягом останніх десятиліть у кластерному аналізі було досягнуто істотних успіхів, і деякі сучасні різновиди аналізу заслуговують довіри за об'єктивністю класифікації [367, с. 172]. У кластерному аналізі одним з основних базових моментів якісного обчислення та представлення результатів є вибір відстані між групами об'єктів (між кластерами), що може здійснюватися на основі близько дванадцяти різних методів [515, с. 74], найбільш поширеними з яких є центроїдний зв'язок та метод Уорда. Перший характеризується порівнянням відстані між їх центрами, а другий визначає близькість двох кластерів шляхом їх об'єднання і визначенням мінімального приросту загальної дисперсії. Перевагою використання саме методу Уорда для класифікації об'єктів у вимірюванні величини його ознак є можливість знаходження кластерів майже однакових розмірів [515, с. 74].

Етап 5. Обчислення числових характеристик кожної підсукупності значень показника. Враховуючи те, що аналітичними можливостями розв'язання задач

розділення суміші є можливість виокремлення підсукупностей у сукупності статистичного масиву інформації та обчислення статистичних характеристик окремих підсукупностей, необхідним є дослідження величини ознак конкретних показників та визначення рівнів значень величини показників, що характеризують ринки НФП. Для цього представлено отримані розрахунки в узагальненому вигляді у табл. 3.8. З даних табл. 3.8 видно, що сукупність даних кожного з показників можна представити двома кластерами. У той же час можна виділити певні особливості, притаманні процесу кластеризації показників.

По-перше, виділяються показники, які чітко розділяються кластерним аналізом на два кластери, причому у хронологічних рамках це відбувається неперервно, тобто сукупність ознак (роки дослідження) у кластері 2 є продовженням сукупності ознак кластера 1. Такими показниками є (дані табл. 3.1, додаток Е): x_2 (активи НФУ), y_2 (обсяг ринку НПЗ), z_3 (обсяг премій ризикового сегменту), z_7 (активи СК ризикового сегменту), z_8 (частка технічних резервів у загальних страхових резервах), z_9 (частка активів ризикових СК у сукупних активах страховиків), z_{10} (частка резервів ризикових СК у активах), v_2 (обсяг премій зі страхування життя), v_3 (частка премій зі страхування життя у валових преміях), v_4 (обсяг страхових виплат), v_5 (обсяг викупних сум), v_6 (сума страхових відшкодувань та викупних сум), v_8 (обсяг математичних страхових резервів), v_9 (активи СК зі страхування життя), v_{12} (ННІ страхування життя), g_1 (кількість виданих полісів ОСЦПВВНТЗ), g_2 (обсяг премій з ОСЦПВВНТЗ), g_3 (обсяг страхових відшкодувань з ОСЦПВВНТЗ), g_5 (середня вартість полісу ОСЦПВВНТЗ), g_6 (кількість врегульованих справ ОСЦПВВНТЗ), g_7 (середній розмір відшкодування ОСЦПВВНТЗ) та k_{12} (частка КС, що звітуються).

По-друге, констатується наявність показників, які характеризуються наявністю одного кластера всередині хронологічного ряду, тобто в часових рамках початковий період та прикінцевий період хронологічного ряду створює інший кластер (див. табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Узагальнені результати кластерного аналізу для вибраних показників ринків НФП України за 2004-2016 рр.

Рік	Умовні позначення показників, що характеризують ринки НФП, та їх розміщення у кластерах																																															
	x ₂	x ₄	x ₂ , x ₄	y ₂	y ₃	y ₂ , y ₃	z ₃	z ₇	z ₈	z ₉	z ₁₀	z ₁₂	z ₁₃	z ₃ , ..., z ₁₃	v ₁	v ₂	v ₃	v ₄	v ₅	v ₆	v ₇	v ₈	v ₉	v ₁₀	v ₁₂	v ₁ , ..., v ₁₂	g ₁	g ₂	g ₃	g ₅	g ₆	g ₇	g ₁ , ..., g ₇	k ₁	k ₂	k ₃	k ₅	k ₈	k ₁₁	k ₁₂	k ₁₃	..., k ₁₃						
2004	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		
2005	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2	2
2006	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	2	1	2	1	2	2	
2007	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	
2008	1	1	1	1	2	1	1	2	2	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	
2009	1	1	1	1	2	1	1	2	2	2	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	1	2
2010	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	1	1	2	1	2
2011	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1	
2012	2	1	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1	
2013	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1	
2014	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	1	1	2	2	1	2	1	
2015	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	1	1	2	2	1	2	1		
2016	2	1	1	2	1	2	2	2	2	2	2	1	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1	
Кількість у кластері	1	8	10	10	8	10	7	8	4	4	5	1	3	2	8	4	8	8	11	10	10	9	10	10	9	2	10	3	6	6	10	3	3	3	8	8	8	11	10	9	5	6	7	6	7			
	2	5	3	3	5	3	6	5	9	9	8	12	10	11	5	9	5	5	2	3	3	4	3	3	4	11	3	9	6	6	2	9	9	9	5	5	5	2	3	4	8	7	6	6	6			
Частка кластерів, %	1	61,5	76,9	76,9	61,5	76,9	53,8	61,5	30,8	30,8	38,5	7,7	23,1	15,4	61,5	30,8	61,5	61,5	84,6	76,9	76,9	69,2	76,9	76,9	69,2	76,9	25,0	50,0	50,0	83,3	25,0	25,0	25,0	61,5	61,5	61,5	84,6	76,9	69,2	38,5	46,2	53,8	46,2	53,8				
	2	38,5	23,1	23,1	38,5	23,1	46,2	38,5	69,2	69,2	61,5	92,3	76,9	84,6	38,5	69,2	38,5	38,5	15,4	23,1	23,1	30,8	23,1	23,1	30,8	84,6	23,1	50,0	50,0	16,7	75,0	75,0	75,0	38,5	38,5	38,5	15,4	23,1	30,8	38,5	53,8	46,2	46,2	46,2				
Значення центроїдів	1	49,95	6,21	-	0,47	3,28	-	96,3	22,88	91,95	93,84	42,1	84,63	298,3	-	44,5	739,83	3,7	68,68	62,46	114,09	8,42	1749,57	3648,47	53,02	1455	-	-	3017,4	998,77	353,27	232,05	20,6	5,3	-	595,5	0,92	2,05	88,73	1,206	511,56	98,32	3,63	-	-			
	2	139,46	8,6	-	1,7	8,13	-	91,94	47,39	74,28	87,36	22,34	75,78	190,0	-	64	2277,7	8,06	454,95	330,5	713,5	29,47	6361,87	10147,8	43,65	1131,1	-	-	7643,8	2679,12	1063,75	459,2	99,77	8,93	-	774,2	2,12	4,6	79,1	3,45	761,75	81,15	5,79	-	-			

У цьому разі чітко спостерігається хвилеподібна форма згладжуваної функції (див. додаток Ж), причому кінці графіків повторюють початкове представлення, що свідчить про повторюваність економічних процесів в останні роки дослідження і на початковому етапі. Показниками, що характеризуються цими особливостями, є такі: x_4 (частка активів НФУ у ВВП), y_3 (обсяг послуг КС), z_{12} (частка перших 50 СК ризикового сегменту), z_{13} (ННІ ризикового сегменту), v_1 (кількість СК зі страхування життя), k_1 (кількість КС), k_2 (кількість членів КС), k_3 (частка населення, охоплена кредитною кооперацією), k_5 (частка продуктивних активів КС), k_8 (обсяг внески членів КС), k_{11} (кількість КС, що звітуються).

По-третє, необхідно констатувати наявність такої групи показників, тенденції яких дозволяють зробити висновок про певну циклічність, повторюваність процесів на відповідних ринках НФП. Ця повторюваність підтверджується наявністю двох кластерів, які у хронологічному вимірі по чергово змінюють один одного. Тобто хронологічний ряд кластерів 1 та 2 розділений у часі. Саме такі «розірвання» кластерів у хронологічних рядах свідчать про циклічність процесів. Такими показниками ринків НФП є v_7 (рівень виплат зі страхування життя), v_{10} (ринкова частка перших трьох СК зі страхування життя), v_{12} (ННІ ринку страхування життя), та k_{13} (співвідношення позичальників до вкладників КС).

Етап 6. Порівняння центроїдів у кожній групі та визначення типу процесу розвитку. Здійснивши кластеризацію та виділивши періоди, що визначають хронологічні рамки кластерів, переходимо до оцінювання характеру процесу розвитку конкретних показників. Для цього здійснено порівняння розрахованих значень центроїдів (середніх значень) виділених кластерів. Порівняння отриманих значень центроїдів дозволяє сформулювати висновок про наявність прогресу чи регресу означених показників.

Необхідно відмітити, що в дослідженні дисертантом розглядається два типи розвитку – прогрес та регрес. Поняття розвитку розкрито в п. 1.3 дисертаційної роботи. Прогрес свідчить про якісну зміну показника в бік покращення, що в свою чергу не означає, що зростання значення центроїду кластера 2 порівняно з

кластером 1 є свідченням прогресу. Конкретні узагальнення формуються з урахуванням економічної природи формування показника.

Порівняння розрахованих значень центротідів досліджуваних показників (див. табл. 3.8) дозволяють сформулювати такі узагальнення:

1) стосовно показників, які характеризуються черговістю кластерів хронологічної послідовності:

– регрес розвитку спостерігається у показниках z_8 (частка технічних резервів у загальних страхових резервах), z_9 (частка активів ризикових СК у сукупних активах страховиків), z_{10} (частка резервів ризикових СК у активах), k_{12} (частка КС, що звітуються);

– прогрес розвитку констатується щодо показників x_2 (активи НФУ), y_2 (обсяг ринку НПЗ), z_3 (частка ризикових видів у страхових преміях), z_7 (активи СК ризикового сегменту), v_2 (обсяг премій зі страхування життя), v_3 (частка премій зі страхування життя у валових преміях), v_4 (обсяг страхових виплат), v_5 (обсяг викупних сум), v_6 (сума страхових відшкодувань та викупних сум), v_8 (обсяг математичних страхових резервів), v_9 (активи СК зі страхування життя), v_{12} (ННІ страхування життя), g_1 (кількість виданих полісів ОСЦПВВНТЗ), g_2 (обсяг премій з ОСЦПВВНТЗ), g_3 (обсяг страхових відшкодувань з ОСЦПВВНТЗ), g_5 (середня вартість полісу ОСЦПВВНТЗ), g_6 (кількість врегульованих справ ОСЦПВВНТЗ), g_7 (середній розмір відшкодування ОСЦПВВНТЗ);

2) стосовно показників, які характеризуються наявністю одного з кластерів у середині хронологічного ряду:

– регрес розвитку відбувається в середині часового періоду вибірки у показника k_5 (частка продуктивних активів КС);

– прогрес розвитку прослідковується в середині часового періоду вибірки у показниках x_4 (частка активів НФУ у ВВП), y_3 (обсяг послуг КС), z_{12} (частка перших 50 СК ризикового сегменту), z_{13} (ННІ ризикового сегменту), v_1 (кількість СК зі страхування життя), k_1 (кількість КС), k_2 (кількість членів КС), k_3 (частка населення, охоплена кредитною кооперацією), k_8 (обсяг внески членів КС), k_{11} (кількість КС, що звітуються);

3) стосовно показників, що характеризуються повторюваністю процесів:

– прогрес наслідує регрес, що відбувається циклічно, і хронологічна послідовність закінчується регресом щодо такого показника, як k_{13} (співвідношення позичальників до вкладників КС);

– регрес наслідує прогрес, що відбувається циклічно, і хронологічна послідовність закінчується прогресом для таких показників, як v_7 (рівень виплат зі страхування життя), v_{10} (ринкова частка перших трьох СК зі страхування життя), v_{12} (ННІ ринку страхування життя).

Наочне відображення прогресу та регресу розвитку виділених груп показників подано на рис. 3.1.

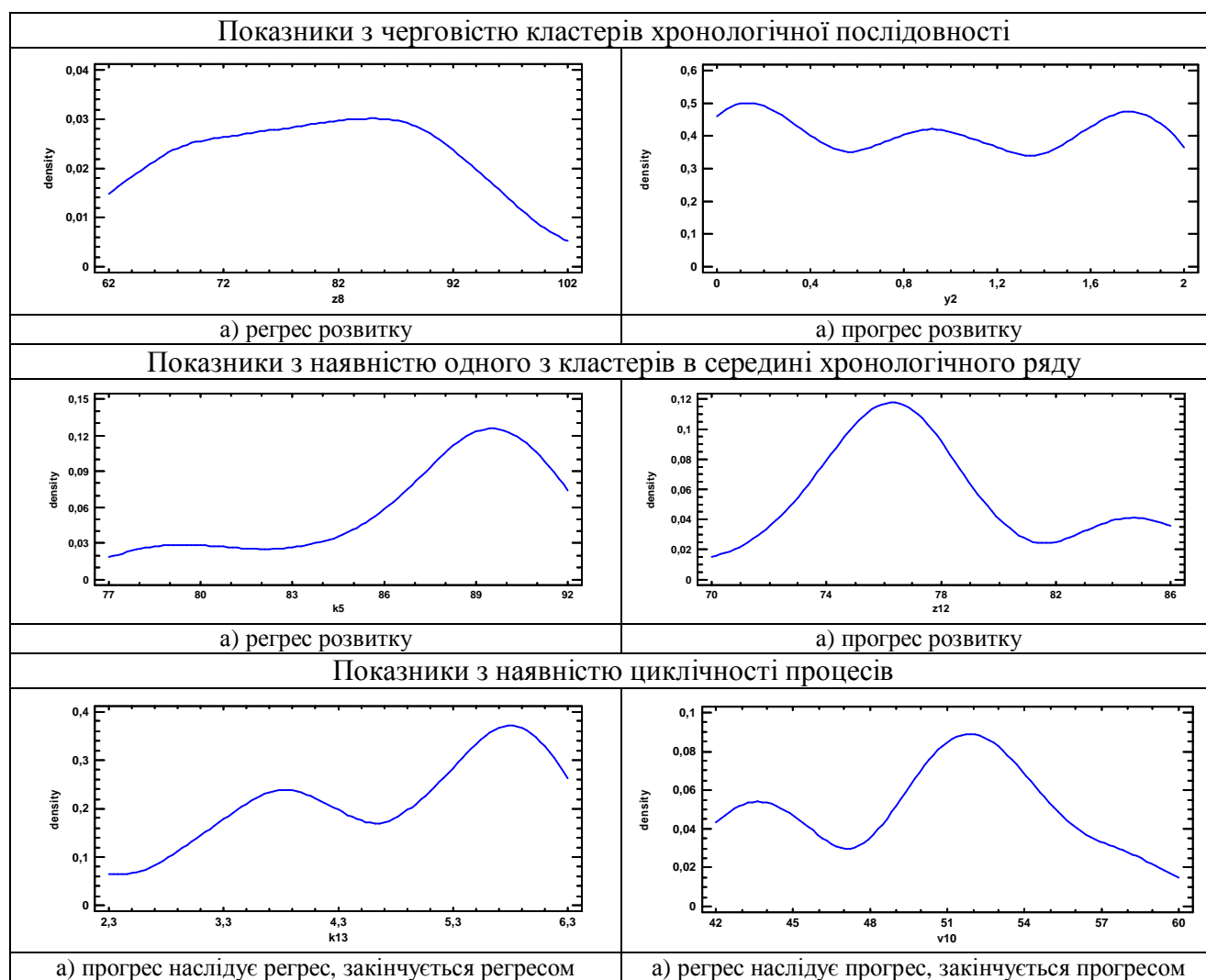

Рис. 3.1. Приклади закономірностей узагальнення процесу розвитку показників за методом кластерного аналізу

Етап 7. Багатовимірна кластеризація об'єктів (років) за системою показників для встановлення перебігу двох процесів.

У дисертації застосування кластерного аналізу здійснено не тільки щодо одиничних показників, але й щодо групи (сукупності) показників, які мають спільні ознаки, тобто характеризують конкретні ринки НФП, чи ринки НФП в цілому (табл. 3.8). Застосування кластерного аналізу для певної сукупності показників дозволяє пояснювати тенденції розвитку для досліджуваних ринків НФП. Проведені розрахунки довели (рис. 3.2), що для ринків НПЗ та кредитного кооперування притаманні спільні тенденції, адже кластер 1 охоплює 2004-2010 рр., а кластер 2 – 2011-2016 рр.

Для ринку ризикового сегменту страхування чітко виділяються два періоди – 2004-2011 рр. та 2012-2016 рр., у страхуванні життя – 2004-2013 рр. та 2014-2016 рр., ОСЦПВВНТЗ – 2005-2007 рр. та 2008-2016 рр. Слід відмітити, що ринок кредитної кооперації характеризується наявністю кластера 2 (що охоплює період 2005-2010 рр.), який розділяє хронологічні рамки кластера 1 на 2004 р. та період 2011-2016 р.

Оцінюючи показники, що характеризують показники активів усіх НФУ та частки всіх ринків НФП у ВВП, здобувачем констатовано певну повторюваність тенденцій 2016 р. з тенденціями періоду 2004-2012 рр., що формують кластер 1 на противагу кластеру 2 (охоплює період 2013-2015 рр.).

Водночас неможливість отримання результатів кластерного аналізу для всієї сукупності показників підкреслюють тезу здобувача про існування власних тенденцій розвитку для кожного з досліджуваних ринків НФП і необхідність дослідження кожного з них окремо. Підтверджується також доречність застосування множинного поняття «ринки небанківських фінансових послуг» у сучасній економічній термінології (див. п. 1.1 дисертації).

На основі розробленого аналітичного підходу встановлено, що ринки НФП характеризуються кількома періодами, яким притаманні протилежні тенденції розвитку (рис. 3.2).

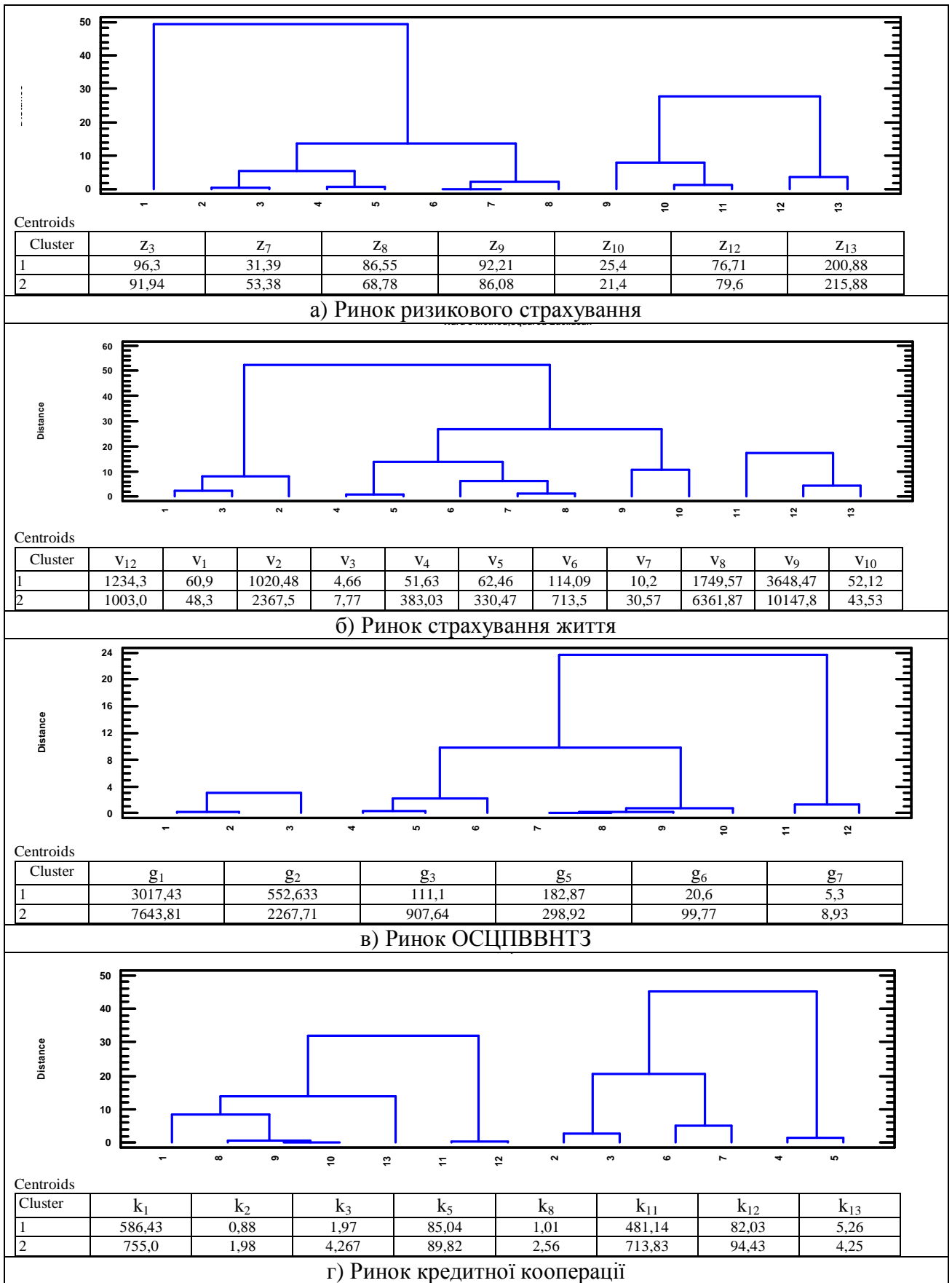

Рис. 3.2. Результати аналітичного підходу до визначення процесів розвитку на ринках НФП

З рис. 3.2. випливає, що ринку страхування притаманні такі особливості (рис. 3.2, а-в): ризикове страхування характеризувалося позитивними тенденціями росту у 2004-2011 рр., а починаючи з 2012 р. відбувається регрес; страхування життя більш стабільно розвивалося саме у 2014-2016 рр., на противагу регресу 2004-2013 рр.; на ринку ОСЦПВВНТЗ посилені тенденції усталеного розвитку констатуються у 2008-2016 рр., що підтверджується вищими значеннями центроїдів для кожного з показників, що характеризують цей ринок порівняно з періодом 2005-2007 рр. Циклічність процесів притаманна ринку кредитної кооперації (рис. 3.2г), для якого властиве розділення хронологічних рамок на три періоди, що характеризуються черговістю процесів прогресу та регресу – саме період 2005-2010 рр. був найбільш сприятливим для розвитку кредитної кооперації.

Етап 8. Порівняння центроїдів у кожній групі та визначення типу процесу розвитку за системою показників.

На заключному етапі аналітичного підходу здійснено узагальнення отриманих результатів, враховуючи агрегованість показників та напрями зміни числового вираження центроїдів сформованих кластерів, а також визначення перебігу процесів на ринках НФП.

Так, ринок ризикового страхування (рис. 3.2а) характеризується двома кластерами – кластер 2 (2012-2016 рр.) наслідує кластер 1 (охоплює 2004-2011 рр.), причому встановлено прогрес розвитку, що підтверджує зростання величин центроїдів відповідних показників Z_3 , Z_7 , Z_{12} , Z_{13} . Зниження значень центроїдів показників Z_8 , Z_9 , Z_{10} не вплинуло на загальну оцінку росту цього ринку, що пояснюється розрахунковим характером їх отримання, адже зниження частки ризикового сегменту означає одночасне зростання ринку страхування життя, що в цілому є бажаним для України і відповідає тенденціям розвитку страхових ринків країн ЄС.

Ринок страхування життя (рис. 3.2б) характеризується подібними ризиковому сегменту тенденціями. Однак хронологічні рамки кластера 2 становлять 3 роки (2014-2016 рр.), що свідчить про більш сприятливі умови для функціонування та забезпечення розвитку страхування життя в Україні останнім часом. З даних табл. 3.1 та рис. 3.2б випливає, що скорочення кількості СК зі страхування життя не

призвело до посилення концентрації ринку, адже зниження значення центроїду показника v_{12} свідчить про посилення конкуренції на ринку.

На ринку ОСЦПВВНТЗ (рис. 3.2в) прослідковується чітка позитивна тенденція зростання, починаючи з 2008 р. Порівняння значень центроїдів кластера 1 та кластера 2 підтверджують цю тезу – значення центроїдів показників g_1 , g_2 , g_3 , g_5 , g_6 та g_7 у кластері 2 більші за значення аналогічних показників у кластері 1.

Особлива ситуація простежується на ринку кредитної кооперації (рис. 3.2г). Проведені розрахунки доводять наявність двох кластерів: кластер 1 вміщує хронологічні рамки 2004 р. та 2011-2016 рр., а кластер 2 – період 2005-2010 рр. На основі порівняння значень центроїдів показників кожного з кластерів здобувач доходить висновку, що розвиток ринку кредитної кооперації України характеризувався регресом у 2004 р., прогресом у 2005-2010 рр. і знову регресом у 2011-2016 рр.

Таким чином, на основі запропонованого аналітичного підходу для встановлення перебігу процесів на ринках НФП, який передбачає кількісну оцінку ключових показників функціонування ринків НФП шляхом розділення сукупності значень на групи за допомогою кластерного аналізу та проведення багатовимірної кластеризації об'єктів за системою показників, а також здійснення якісної характеристики рівня розвитку вибраних показників на основі визначення граничних значень останніх з використанням методів багатовимірного кластерного аналізу, критерію Пірсона, методу Уорда, математичної статистики і прийомів (узагальнення, групування, порівняння), що визначено закономірності прогресу та регресу на ринках в умовах реалізації політики Нацкомфінпослуг щодо діяльності НФУ та захисту прав споживачів НФП.

Визначивши основні тенденції розвитку національного страхового ринку та системи кредитної кооперації згідно з розробленим аналітичним підходом, необхідно порівняти їх розвиток в умовах державного та інституційного регулювання на основі загальнодоступних узагальнюючих показників. Для цього доречно порівняти якісні показники функціонування регульованого Нацкомфінпослуг ринку НФП з тією його частиною, що входить у систему інституційного регулювання. Повноцінна інформація [217-228; 338; 339; 340; 455-

462; 492-499], що дозволяє оцінити діяльність органів інституційного регулювання існує тільки стосовно ринку страхових послуг та ринку кредитного кооперування, тому компаративний аналіз стосуватиметься цих ринків НФП.

Узагальнюючий показник розвитку ринку страхових послуг автором запропоновано визначити як середнє геометричне показників: частки резервів в активах, вартості активів, суми здійснених виплат, суми зібраних премій, розміру технічних резервів, розміру математичних резервів, розміру статутного капіталу, кількості компаній, за формулою (3.3).

$$R^{СК} = \sqrt[8]{I_{A/Рез} \cdot I_A \cdot I_{випл.} \cdot I_{прем.} \cdot I_{техн.} \cdot I_{матем.} \cdot I_{ст.кап.} \cdot I_{кїл.}}, \quad (3.3)$$

де $R^{СК}$ – інтегральний показник розвитку страхового ринку України;

$I_{A/Рез}$ – індекс частки резервів в активах страховиків за розрахунковий рік;

I_A – індекс вартості активів СК досліджуваного року;

$I_{випл.}$ – індекс здійснених страхових виплат досліджуваного року;

$I_{прем.}$ – індекс зібраних страхових премій досліджуваного року;

$I_{техн.}$ – індекс сформованих технічних резервів досліджуваного року;

$I_{матем.}$ – індекс сформованих математичних резервів досліджуваного року;

$I_{стат.кап.}$ – індекс сформованого статутного капіталу досліджуваного року;

$I_{кїл.}$ – індекс кількості страхових підприємств досліджуваного року.

В табл. 3.9 наведено отримані автором розрахункові значення інтегрального показника розвитку ринку страхових послуг України [444-452] та тієї її частини, що підпадає під інституційне регулювання [217-228; 492-499] за досліджуваний період. Згідно з даними табл. 3.9, учасники системи інституційного регулювання мають вищі показники розвитку, що в цілому пояснюється необхідністю ведення прозорості діяльності та дотримання нормативів УФУ та ЛСОУ, визначених у їх статутах. Погіршення економічної ситуації в державі, послаблення впливу СРО на функціонування ринку страхування (наприклад, неможливість відстоювання введення подвійної системи оподаткування прибутку СК) призвело до суттєвого відпливу учасників із ЛСОУ (скорочення за 2012-2016 рр. становило 48,7%).

Динаміка інтегрального показника розвитку ринку страхових послуг у системі інституційного регулювання в Україні

Показник	Значення показників СРО та України по роках																							
	2009			2010			2011			2012			2013			2014			2015			2016		
	ЛСОУ	УФУ	Україна	ЛСОУ	УФУ	Україна	ЛСОУ	УФУ	Україна	ЛСОУ	УФУ	Україна	ЛСОУ	УФУ	Україна	ЛСОУ	УФУ	Україна	ЛСОУ	УФУ	Україна	ЛСОУ	УФУ	Україна
$I_{A/Рез}$	0,89	0,93	0,98	1,00	1,02	1,01	1,00	0,94	0,98	1,05	1,15	0,99	1,04	0,96	0,99	0,98	1,04	1,01	1,02	0,91	1,08	1,08	1,13	1,07
I_A	2,47	1,06	1,00	1,05	1,21	1,08	1,23	1,05	1,06	1,09	1,28	1,17	0,91	1,32	1,18	0,96	1,23	1,06	1,00	1,57	0,86	0,96	0,83	0,92
$I_{випл.}$	3,02	1,06	0,96	0,71	1,00	0,91	1,28	0,83	0,80	1,12	1,18	1,06	1,03	1,35	0,90	0,98	0,91	1,09	1,17	1,42	1,60	1,09	1,25	1,09
$I_{прем.}$	2,06	0,80	0,85	0,91	1,12	1,13	1,38	0,97	0,98	1,17	1,25	0,95	1,04	1,45	1,33	0,84	0,94	0,93	1,10	1,42	1,11	1,06	1,16	1,18
$I_{техн.}$	3,35	0,91	0,90	0,98	1,25	1,10	1,20	0,88	0,93	1,25	1,52	1,10	0,86	1,17	1,13	0,91	1,21	0,99	0,97	1,24	1,09	1,08	1,15	1,14
$I_{матем.}$	1,07	1,13	1,11	1,21	3,15	1,22	1,24	1,41	1,22	1,22	6,38	1,21	1,19	1,36	1,19	0,94	1,73	1,38	1,10	1,44	1,30	1,15	1,07	1,14
$I_{стат.кан.}$	2,32	1,82	1,13	0,90	1,29	0,97	1,07	0,98	0,98	0,97	1,19	1,03	0,74	1,16	1,04	0,87	1,01	0,99	0,83	1,01	0,96	0,89	0,76	0,87
$I_{кіль.}$	1,28	1,00	0,96	0,88	1,64	1,01	1,00	0,94	0,97	1,00	1,12	0,94	0,89	1,26	0,98	0,86	1,00	0,94	0,86	1,04	0,95	0,73	0,96	0,86
$R^{СК}$	1,87	1,06	0,98	0,95	1,36	1,05	1,17	0,99	0,98	1,11	1,52	1,05	0,96	1,25	1,09	0,92	1,11	1,04	1,00	1,23	1,10	1,00	1,03	1,03

З даних табл. 3.9 випливає, що у 2013-2016 рр. інтегральний показник розвитку для членів ЛСОУ відстає від загальноукраїнського. Учасники УФУ за період 2009-2016 рр. щорічно перевищували загальнодержавний показник, а у 2010 р. та у 2012-2016 рр. – показник ЛСОУ. На формування показників для УФУ позитивний вплив мало поступове зростання кількості учасників об'єднання з 11 СК у 2009 р. до 24 СК у 2016 р.

Враховуючи напрацювання науковців [560, с. 151; 704, с. 164; 99, с. 13], аналогічний узагальнюючий показник розвитку кредитної кооперації автором пропонується подати як середнє геометричне показників, що характеризують її розвиток, як-от: кількість установ, що звітуються Нацкомфінпослуг; сумарна вартість продуктивних активів піднаглядних установ; кількість членів-пайовиків; кількість членів, що мають внески на депозитних рахунках; кількість членів, що мають кредити; сумарний обсяг виданих кредитів за рік; загальна вартість залучених внесків за період; сумарний капітал кредитних кооперативів, що представлено у формулі (3.4) [37, с. 76].

$$R^{KC} = \sqrt[9]{I_{ус} \cdot I_{a(np)} \cdot I_{чл(n)} \cdot I_{чл(d)} \cdot I_{чл(кр)} \cdot I_{кр} \cdot I_{d} \cdot I_{кан} \cdot I_{рез}}, \quad (3.4)$$

де R^{KC} – інтегральний показник розвитку кредитної кооперації України;

I_{yc} – індекс кількості піднаглядних установ за досліджуваний рік, що звітуються;

I_a – індекс вартості активів кредитних кооперативів за досліджуваний рік;

$I_{чл(n)}$ – індекс загальної кількості членів-пайовиків за досліджуваний рік;

$I_{чл(д)}$ – індекс кількості членів, що мають депозити (вклади) за досліджуваний рік;

$I_{чл(кр)}$ – індекс кількості членів, що мають кредити за досліджуваний рік;

$I_{кр}$ – індекс вартості кредитного портфелю за досліджуваний рік;

$I_д$ – індекс вартості депозитного портфелю за досліджуваний рік;

$I_{кан}$ – індекс сумарної вартості сукупного капіталу кредитних кооперативів за досліджуваний рік;

$I_{рез}$ – індекс вартості сформованого резервного капіталу за досліджуваний рік.

Отримані розрахункові значення інтегрального показника розвитку кредитної кооперації України за аналізований період [455-461] подано в табл. 3.10. З її даних простежується низьке значення інтегрального показника розвитку кредитної кооперації України у 2009-2011 рр., що є підтвердженням кризового стану учасників ринку, особливо у 2009 р. та 2011 р., в яких значення $R_{УКР}^{КС}$ було рекордно низьким – 0,72.

Таблиця 3.10

Динаміка значення інтегрального показника розвитку кредитної кооперації України

Показник	Значення показника по роках								Показник до попереднього року							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
I_{yc}	0,91	0,87	0,93	1,01	1,01	0,94	1,00	0,79	-0,04	0,06	0,08	0,00	-0,07	0,05	-0,21	
I_a	0,70	0,81	0,70	1,11	0,98	0,90	0,88	0,98	0,12	-0,12	0,42	-0,14	-0,08	-0,02	0,10	
$I_{чл(n)}$	0,82	0,72	0,68	1,03	0,90	0,84	0,93	0,84	-0,10	-0,04	0,35	-0,14	-0,06	0,09	-0,09	
$I_{чл(д)}$	0,71	0,67	0,61	0,94	0,90	0,78	0,84	1,55	-0,04	-0,07	0,33	-0,04	-0,12	0,06	0,71	
$I_{чл(кр)}$	0,73	0,81	0,73	1,02	0,92	0,80	0,87	0,92	0,08	-0,08	0,29	-0,10	-0,12	0,07	0,05	
$I_{кр}$	0,70	0,86	0,67	1,13	0,93	0,85	0,90	1,00	0,16	-0,19	0,46	-0,20	-0,08	0,05	0,10	
$I_д$	0,75	0,66	0,61	1,09	1,03	0,74	0,86	0,97	-0,09	-0,05	0,48	-0,05	-0,29	0,12	0,11	
$I_{кан}$	0,45	1,46	0,84	1,15	0,97	0,99	0,99	1,00	1,01	-0,62	0,31	-0,19	0,02	0,00	0,01	
$I_{рез}$	0,77	1,09	0,82	1,09	1,17	1,00	1,08	1,02	0,31	-0,27	0,27	0,08	-0,17	0,07	-0,05	
$R_{УКР}^{КС}$	0,72	0,86	0,72	1,06	0,98	0,87	0,93	0,99	0,14	-0,13	0,34	-0,08	-0,12	0,06	0,07	

З даних табл. 3.10 спостерігається особливо відчутне зростання показника у 2012 р., що становило 1,06 і було на 0,34 більше аналогічного у кризовому 2009 р. У 2013 р. відмічається певна стагнація розрахункових показників – складових інтегрального показника, значення якого коливається на межі мінімального і становило 0,98.

З метою порівняння регулюючого впливу інститутів саморегулювання на розвиток їх учасників запропоновано використати та розрахувати значення R відповідно до формули (3.4) для членів НАКСУ [338], ПЗВ [340] та ВАКС [339] та порівняти його із загальнодержавним показником. Розраховані за формулою (3.4) результати наведені у табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Розрахункове значення інтегрального показника розвитку системи кредитної кооперації для учасників СРО в Україні у 2009-2016 рр.

Показник	Значення показників СРО по роках																							
	2009			2010			2011			2012			2013			2014			2015			2016		
	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ
I_{yc}	0,86	0,98	1,10	0,99	0,92	1,17	0,91	1,03	0,85	0,99	0,96	1,04	0,98	0,96	0,94	0,92	0,98	0,87	0,99	0,89	0,87	0,93	0,70	0,91
I_a	0,79	1,01	0,58	1,00	1,13	1,28	0,82	0,98	0,84	0,94	1,07	1,03	1,07	1,12	1,05	0,94	0,84	0,80	0,94	0,78	0,93	0,99	1,04	1,07
$I_{чл(n)}$	0,97	1,00	0,95	0,94	0,87	0,85	0,83	0,90	0,86	0,86	0,96	0,94	0,89	0,92	0,86	0,94	0,88	0,91	0,87	0,81	0,82	0,80	0,81	0,86
$I_{чл(д)}$	4,16	1,04	0,67	0,86	0,96	0,92	0,66	0,85	0,78	0,78	0,99	0,99	0,98	0,95	0,91	0,76	0,81	0,86	0,77	0,73	0,86	0,75	0,99	1,05
$I_{чл(кр)}$	0,82	1,02	0,68	0,91	1,01	1,19	0,85	0,86	0,84	0,83	0,96	0,94	0,97	0,93	0,89	0,82	0,79	0,89	0,91	0,82	0,75	0,82	0,95	0,97
$I_{кр}$	0,80	0,81	0,60	0,98	1,48	1,28	0,83	0,97	0,85	0,94	1,06	1,01	1,05	1,07	1,01	0,91	0,88	0,82	0,95	0,80	0,94	0,93	1,01	1,08
I_d	0,78	0,95	0,50	0,98	1,10	1,26	0,77	0,94	0,78	0,90	1,01	0,97	1,00	1,13	1,04	0,84	0,77	0,75	0,90	0,68	0,78	0,98	1,03	1,11
I_{kap}	0,68	0,95	0,95	1,02	1,19	1,32	1,25	1,11	1,02	0,98	1,22	1,17	1,20	1,12	1,07	1,08	0,90	0,99	0,95	1,03	1,03	1,00	1,07	1,06
$I_{рез}$	1,00	1,16	1,10	1,07	1,21	1,28	1,03	1,20	1,07	1,00	1,20	1,25	1,12	1,23	1,24	1,09	1,00	0,98	0,99	1,02	0,98	0,95	1,06	1,13
R	0,99	0,99	0,76	0,97	1,08	1,16	0,87	0,98	0,87	0,91	1,04	1,03	1,03	1,04	1,00	0,93	0,87	0,87	0,92	0,83	0,88	0,90	0,95	1,02

На основі наведених розрахунків (табл. 3.10 і табл. 3.11), сформовано табл. 3.12, в яку введено розрахункове значення інтегрального показника розвитку усієї кредитної кооперації України ($R_{УКР}^{KC}$) та аналогічний показник тієї її частини, що входить у систему СРО – $R_{НАКСУ}^{KC}$, $R_{ВАКС}^{KC}$, $R_{ПЗВ}^{KC}$. Отже, можна зробити висновок про те, що кредитні кооперативи – учасники СРО – досягли кращих результатів розвитку, ніж національна система кредитної кооперації в цілому. Винятком є 2015 р., в якому кожен з них показував нижчі від загальнодержавного показника значення, однак у 2016 р. відбувається підвищення значень показників, крім НАКСУ, що свідчить про

ефективність проведення діяльності СРО України.

Таблиця 3.12

**Динаміка інтегральних показників розвитку системи кредитної кооперації
України і тієї частини, що входить у систему саморегулювання**

Показник	Значення показників по роках								Показник до попереднього року							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
$R_{НАКСУ}^{KC}$	0,99	0,97	0,87	0,91	1,03	0,93	0,92	0,90	-0,03	-0,10	0,04	0,12	-0,10	-0,01	-0,01	
$R_{ВАКС}^{KC}$	0,99	1,08	0,98	1,04	1,04	0,87	0,83	0,95	0,10	-0,11	0,07	0,00	-0,17	-0,04	0,12	
$R_{ПЗВ}^{KC}$	0,76	1,16	0,87	1,03	1,00	0,87	0,88	1,02	0,40	-0,29	0,16	-0,03	-0,13	0,01	0,14	
$R_{УКР}^{KC}$	0,72	0,86	0,72	1,06	0,98	0,87	0,93	0,99	0,14	-0,13	0,34	-0,08	-0,12	0,06	0,07	

Отримані результати підтверджують тезу, що на ринках НФП України чільне місце належить СРО, діяльність яких сприяє поліпшенню фінансово-господарської діяльності установ та досягненню НФУ кращих фінансово-економічних показників. У той же час отримані розрахунки доводять позитивний характер впливу функціонування СРО на ринках НФП України і необхідність подальшого розширення кола учасників таких об'єднань, у тому числі і шляхом передачі Нацкомфінпослуг частини своїх повноважень. Успішне впровадження дерегуляції на ринках НФП України можливе за умови визначення впливу існуючого інструментарію Нацкомфінпослуг на функціонування ринків НФП.

3.2. Розробка системи аналітичних показників розвитку ринків небанківських фінансових послуг для оцінки ефективності інститутів регулювання

Формування системи показників, що характеризують розвиток ринків НФП, пов'язане з необхідністю встановлення причинно-наслідкової залежності між конкретними показниками ринків НФП та існуючими інструментами регулювання, що знаходяться у розпорядженні Нацкомфінпослуг. Формування системи показників стану ринків НФП (страхового ринку, ринку кредитних послуг, ринку НПФ), які враховують вплив інструментів Нацкомфінпослуг, запропоновано реалізувати у такій послідовності: 1) виявити наявність причинно-наслідкових зв'язків між показниками стану НФП (страхового ринку, ринку кредитних послуг,

ринку НПЗ) та заходами Нацкомфінпослуг (перевірки, штрафи, анулювання та зупинення ліцензій, виключення фінансових установ з державного реєстру, повідомлення про відмивання коштів, розроблення нормативно-правових актів, прийняття розпоряджень Нацкомфінпослуг, кадрове забезпечення Нацкомфінпослуг); 2) визначити наявність реакції показників стану ринків НФП на заходи Нацкомфінпослуг з урахуванням розриву в часі, що обумовлює наявності лагів у процесі застосування заходів Нацкомфінпослуг; 3) означити та формалізувати змінність показників стану ринків НФП під впливом заходів Нацкомфінпослуг [46, с. 217].

Продукування системи показників стану ринків НФП, з урахуванням означених цілей, зазначених вище, запропоновано виконати у такій послідовності [437; 387; 275]:

1 етап – узагальнення переліку показників стану ринків НФП;

2 етап – проведення тесту Грейнджера на причинно-наслідкову залежність між показниками стану ринків НФП та інструментами Нацкомфінпослуг, з урахуванням змінності результатів у часі (часовий лаг);

3 етап – перевірка часових рядів на стаціонарність за розширеним тестом Діккі-Фуллера, тестом Філіпса-Перрона (PP-тест) та тестом Квятковського-Філіпса-Шмідта-Шина (KPSS-тест), для вирішення неоднозначності трактування результатів тестів Діккі-Фуллера й Філіпса-Перрона. За результатами проведеного тестування часові ряди розподіляються на стаціонарні і нестаціонарні.

У результаті виявлення стаціонарності часового ряду можлива побудова моделей векторної авторегресії (VAR). Якщо виявлено, що часовий ряд є нестаціонарним, то необхідно проведення 4 етапу.

4 етап – перевірка часових рядів з однаковим порядком інтегрованості на коінтегрованість на основі проведення процедури Йохансена. При виявленні відсутності коінтеграції можливе застосування моделей векторної авторегресії в перших різницях. За наявності коінтеграції часових рядів застосовуються моделі корегування помилки (ЕСМ) та моделей векторної авторегресії в рівнях (VAR).

Грунтуючись на офіційній звітності Нацкомфінпослуг сформовано первинну сукупність показників (табл. 3.1 додатку 3), які характеризують стан страхового ринку, ринку кредитних послуг та ринку недержавного пенсійного

забезпечення [440-481].

Для виявлення причинно-наслідкових залежностей показників стану ринків НФП та інструментів Нацкомфінпослуг при формуванні системи показників стану ринків НФП автором запропоновано застосування тесту Грейнджера на каузальність [812, с. 424-438]. Впровадження цього інструменту в межах дослідження обґрунтовано першочерговою потребою підтвердження або спростування гіпотези про наявність причинно-наслідкової залежності між показниками, а не визначення тісноти зв'язку між змінними засобами кореляційного аналізу [812, с. 424-438].

Суть тесту Грейнджера полягає в тому, що параметри стану ринків НФП є залежними від показників, які характеризують заходи Нацкомфінпослуг, якщо при рівних умовах значення показників стану ринків НФП можуть бути краще передбачені при використанні минулих значень показників заходів Нацкомфінпослуг, ніж без них. Причинність заходів Нацкомфінпослуг і показників стану ринків НФП, за Грейнджером [812, с. 424-438], пов'язана з перевіркою можливих математичних описань економічних та інших випадкових процесів, що представлено наступним чином (3.5):

$$z_t = \sum_{j=1}^p a_j z_{t-j} + \sum_{j=1}^p b_j y_{t-j} + e_{1r} y_t = \sum_{j=1}^p c_j z_{t-j} + \sum_{j=1}^p d_j y_{t-j} + e_{2r}, \quad (3.5)$$

Взаємозалежність показника стану страхового ринку за параметром O1 (кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті) та заходу Нацкомфінпослуг Y1 (кількість перевірок), за тестом здійснюється у такій послідовності:

$$O1 = gdp_0 + \sum_j^p a_j y1_{t-1} + \sum_j^p b_j O1_{t-1} + e_{1r}, \quad (3.6)$$

$$Y1 = tend_0 + \sum_j^p c_j y1_{t-1} + \sum_j^p d_j O1_{t-1} + e_{2r}, \quad (3.7)$$

де $gdp_0, tend_0$ – константи;

$\varepsilon_{1r}, \varepsilon_{2r}$ – некорельовані збурення.

Сутність перевірки на каузальність за тестом Грейнджера полягає у перевірці значимості коефіцієнтів α_j , β_j , c_j , d_j [785, с. 200], тобто:

по-перше, якщо α_j статистично значима, як група, а β_j – незначима, то за Грейнджером – $Y1$ впливає на $O1$, тобто є причиною зміни його значення;

по-друге, якщо β_j статистично значима, як група, а α_j – не значима, то спостерігається обернена залежність $O1 \rightarrow Y1$;

по-третє, якщо α_j , β_j , c_j , d_j – одночасно статистично значимі, то наявна двонаправлена залежність;

по-четверте, якщо α_j , β_j , c_j , d_j – одночасно статистично не значимі, то залежність відсутня.

В основі тесту Грейнджера покладено нульову гіпотезу про те, що кількість перевірок не впливає на кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті. На основі F-статистики Фішера [183; 437] дане твердження спростовують або приймають. Для відхилення нульової гіпотези на 5-відсотковому рівні значення необхідно, щоб p -значення для відповідної пари показників було в межах до 0,05 [437, с. 118; 615, с. 207].

Зазначена гіпотеза застосована для кожного показника, який характеризує заходи Нацкомфінпослуг ($Y1$ – $Y8$), і показників стану ринків НФП ($O1$ – $O28$; $N1$ – $N18$; $K1$ – $K8$). Значення часових рядів було прологарифмовано не лише для їх згладження. Перевагою такого підходу є те, що різниця логарифмів є апроксимацією темпів приросту показника [615] з метою врахування множинного впливу змінних величин (Dritsaki, 2004). Також логарифмічні перетворення можуть утворювати стаціонарні часові ряди (Box та Jenkins, 1976) [573, с. 22]. Визначені причинно-наслідкові зв'язки між показниками стану ринків НФП та заходів Нацкомфінпослуг та основні результати тесту Грейнджера на каузальність наведено у додатку 3, а інтерпретація одержаних результатів тесту в додатку 3 та у табл. 3.13-3.15. У табл. 3.13 наведені значення F- статистики Фішера та p -значення для відповідної пари показників для підтвердження або відхилення нульової гіпотези. Тест Грейнджера чутливий до кількості лагів, тому, враховуючи теорію визначення кількості лагів відносно обсягу вибірки [275], автором обрано 2 періоди дослідження (2 лаги).

Відповідно до результатів дослідження, наведених у табл. 3.13, зроблено такі висновки.

Таблиця 3.13

Причинно-наслідкова залежність між заходами Нацкомфінпослуг та показниками стану ринку кредитних послуг

Кількість лагів=1	Кількість лагів=2	Кількість лагів=1	Кількість лагів=2
Y1 → K2	Y1 → K2	Y6 → K4	Y6 → K4
F= 28.2949	F=10.0443	F= 28.2640	F= 54.8996
p =0.0011	p =0.0276	p =0.0011	p =0.0012
Y1 → K3	Y1 → K3	Y7 → K2	Y7 → K2
F=34.3408	F= 21.7247	F= 7.70061	F= 13.4465
p =0.0006	p =0.0071	p =0.0275	p =0.0168
Y1 → K4	Y1 → K4	Немає зв'язку	Y7 → K4
F= 15.0878	F= 7.36858	F= 3.30497	F= 27.8833
p =0.0060	p =0.0456	p = 0.1119	p =0.0045
Y1 → K7	Немає зв'язку	Немає зв'язку	Y7 → K7
F= 9.41732	F= 5.46440	F= 4.90343	F= 6.68589
p =0.0181	p =0.0718	p =0.0624	p =0.0530
Y5 ↔ K5	Немає зв'язку	K3 → Y8	Немає зв'язку
F= 21.8732; F= 12.8152	F= 0.44835	F= 6.08087	F= 1.61081
p =0.0023; p =0.0090	p =0.6673	p = 0.0431	p =0.3068
Немає зв'язку	Y6 → K1	K5 → Y1	Немає зв'язку
F= 0.42119	F= 6.65174	F= 6.97640	F= 3.01533
p =0.5370	p =0.0534	p =0.0334	p =0.1590
Y6 → K2	Y6 → K2	Немає зв'язку	K6 → Y7
F= 31.4305	F= 46.2598	F= 1.27746	F= 8.11855
p =0.0008	p =0.0017	p =0.2956	p =0.0391
Y6 → K3	Y6 → K3	Відповідно → - наявність одностороннього зв'язку, ↔ - двосторонній зв'язок між змінними.	
F= 32.1232	F= 20.4974		
p =0.0008	p =0.0079		

1. Показники стану ринків НПФ залежать від зміни показників, що характеризують заходи Нацкомфінпослуг, таким чином: кількість перевірок Нацкомфінпослуг (Y1) є причиною зміни загальних активів установ, які надають кредитні послуги, окрім банків (K2), із запізненням на 1 лаг, загального капіталу установ, які надають кредитні послуги, окрім банків (K3) та загальної кількості кредитів, наданих установами, ринку кредитних послуг (K4) із запізненням в один і два аналізовані періоди, а також доходу установ, які надають кредитні послуги (K7); надсилання повідомлень про відмивання коштів взаємозалежне з включенням до Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K5), у першому періоді; кількість розроблених нормативно-правових актів (Y6) змінює

загальну кількість установ, які надають кредитні послуги, окрім банків (K1), з лагом у 2 роки, та загальні активи установ, які надають кредитні послуги, окрім банків (K2), загальний капітал установ, які надають кредитні послуги, окрім банків (K3), та загальну кількість кредитів, наданих установами ринку кредитних послуг (K4), з періодом запізнення у 1-2 лаги; кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7) обумовлює зміну загальних активів установ, які надають кредитні послуги, окрім банків (K2), із запізненням у 1-2 лаги, загальної кількості кредитів, наданих установами ринку кредитних послуг (K4), та доходу установ, які надають кредитні послуги (K7), із запізненням у 2 періоди;

2. Показники стану ринку НПФ впливають на застосування заходів впливу Нацкомфінпослуг. Із запізненням в один період загальний капітал установ, які надають кредитні послуги (K3) обумовлює потребу залучення до регулювання відповідної кількості професіоналів (Y8), а відповідно включення до Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K5), впливає на кількість перевірок Нацкомфінпослуг (Y1). Із запізненням у 2 звітні періоди виключення з Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K6), обґрунтовує зміну кількості прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7).

Інтерпретацію результатів дослідження впливу заходів Нацкомфінпослуг, розглянуту в контексті зміни показників стану ринку НПЗ, з урахуванням лагу запізнення (табл. 3.4) наведено в табл. 3.14. З даних таблиці 3.14 встановлено, що основними показниками стану ринку НПЗ, що змінюються під впливом заходів Нацкомфінпослуг, є: 1) кількість укладених пенсійних контрактів (N1) обумовлена зміною кількості виключених фінансових установ (Y4), із запізненням в один рік; 2) зміна загальної кількості учасників НПФ (N2), із запізненням у 1, 2 періоди, обумовлена відповідною кількістю перевірок Нацкомфінпослуг (Y1), повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів (Y5), розроблених нормативно-правових актів (Y6) та прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7) із запізненням у 2 лаги; загальна вартість активів НПФ (N3), із запізненням у 2 лаги, залежить від надходжень від штрафів (Y2), які в свою чергу залежать від загальної вартості активів НПФ (N3) з першочерговим запізненням в один період.

Причинно-наслідкова залежність між заходами Нацкомфінпослуг та показниками стану ринку НПЗ

Кількість лагів=1	Кількість лагів=2	Кількість лагів=1	Кількість лагів=2
Y1 →N2	Y1 →N2	N3 →Y1	Немає зв'язку
Y2 ←N3	Y2 →N3	N3 →Y3	Немає зв'язку
Y4 →N1	Немає зв'язку	N4 →Y1	Немає зв'язку
Y4 →N6	Немає зв'язку	N4 →Y2	Немає зв'язку
Y5 ← N2	Y5 →N2	N4 →Y3	Немає зв'язку
Y5 ↔N4	N4 →Y5	N5 →Y1	Немає зв'язку
Y5 →N6	Немає зв'язку	N5 →Y2	Немає зв'язку
Y5 → N7	Немає зв'язку	N5 →Y3	N5 →Y3
Y6 →N2	Y6 →N2	N5 →Y5	N5 →Y5
Немає зв'язку	Y7 →N2	Немає зв'язку	N6 →Y1
Немає зв'язку	Y7 →N3	N6 →Y2	Немає зв'язку
Y8 →N3	Y8 →N3	N7 → Y1	Немає зв'язку
Y8 → N4	Немає зв'язку	N7 →Y2	Немає зв'язку
Y8 →N7	Немає зв'язку	N7 →Y3	N7 →Y3
N2 →Y2	Немає зв'язку	Немає зв'язку	N7 →Y5
N2 →Y3	N2 →Y3		

У табл 3.14 зміна загальної вартості активів НПФ (N3) є залежною від зміни кількості прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7), із запізненням у 2 періоди, та кількості залучених людей до регулювання (Y8), із запізненням у 1-2 періоди; обсяг пенсійних внесків (N4) взаємозалежний з обсягом повідомлень про відмивання коштів, які надсилаються (Y5), та обумовлений зміною кількості залучених людей до регулювання (Y8), із запізненням в один період; зміна обсягу пенсійних внесків від фізичних осіб-підприємців (N6) визначена зміною кількості виключених фінансових установ (Y4) та кількістю повідомлень про відмивання коштів, які надсилаються (Y5), із запізненням в один період; зміна обсягу пенсійних внесків від юридичних осіб (N7), із запізненням в один період, формується під впливом повідомлень про відмивання коштів, які надсилаються (Y5), кількості залучених людей до регулювання (Y8).

Відповідно до даних табл. 3.14 зміна показників стану ринку НПФ є причиною зміни показників заходів Нацкомфінпослуг. Загальна кількість учасників НПФ (N7) обумовлює обсяги надходження штрафів (Y2) і відповідно кількість анульованих та зупинених ліцензій (Y3) із запізненням у 1 або 2 періоди. Із запізненням в один

період загальна вартість активів НПФ (N3) зумовлює зміну кількості перевірок Нацкомфінпослуг (Y1) й кількості анульованих та зупинених ліцензій (Y3), а загальна сума пенсійних внесків (N7) – зміну кількості перевірок Нацкомфінпослуг (Y1), анульованих та зупинених ліцензій (Y3), обсягів надходження від штрафів (Y2). Обсяги пенсійних внесків від фізичних осіб (N5) обґрунтовують зміну кількості перевірок Нацкомфінпослуг (Y1) та обсягів надходження від штрафів (Y2), із запізненням в один період, й кількості анульованих та зупинених ліцензій (Y3) та кількості повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються (Y5), із запізненням в 1-2 лаги. Обсяги пенсійних внесків від фізичних осіб-підприємців (N6) зумовлюють зміну кількості перевірок Нацкомфінпослуг (Y1), із запізненням у 2 періоди, та обсягів надходження від штрафів (Y2), із запізненням у 1 період. Обсяги пенсійних внесків від юридичних осіб (N7) є причиною зміни показників Y1, Y2, з запізненням у один лаг, Y3 на наступні два періоди, Y5, з лагом 2.

Враховуючи особливості розвитку кожного ринку фінансових послуг та його параметрів, проаналізовано причинно-наслідкові зв'язки показників стану страхового ринку та результатів впровадження заходів Нацкомфінпослуг (табл. 3.15).

Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (Y1), із запізненням у один період, є причиною зміни валових страхових премій (O4), обсягу сформованих страхових технічних резервів (O22) та кількості (страховиків) установ на ринку (O26), із запізненням у 2 періоди. Надходження від штрафів (Y2), зі зміщенням в один лаг, обумовлює зміну обсягу чистих страхових премій (O9), обсягів коштів, сплачених на перестраховування перестраховикам-нерезидентам (O14), обсягів виплати, компенсованої перестраховиками-нерезидентами (O17), кількості (страховиків) установ на ринку (O26), кількості споживачів страхового ринку (O28), зі зміщенням у 2 лаги – плинність кадрів Нацкомфінпослуг.

Спостерігається наявність двосторонньої залежності між надходженнями від штрафів (Y2) та загальним обсягом активів страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)). Кількість анульованих та зупинених ліцензій (Y3) зумовлюють зміну виплати, компенсованої перестраховиками-нерезидентами (O17) й концентрації страхового

ринку (індекс (ТОП-3)) (O27). Кількість виключених фінансових установ (Y4) є причиною зміни кількості споживачів страхового ринку (O28).

Таблиця 3.15

Причинно-наслідкова залежність між заходами Нацкомфінпослуг та показниками стану страхового ринку

Кількість лагів=1	Кількість лагів=2	Кількість лагів=1	Кількість лагів=2
Y1 → O4	Немає зв'язку	O4 → Y2	Немає зв'язку
Y1 → O22	Немає зв'язку	O5 → Y7	Немає зв'язку
Немає зв'язку	Y1 → O26	O6 → Y4	O6 → Y4
Y2 → O9	Немає зв'язку	Немає зв'язку	O6 → Y5
Y2 → O14	Немає зв'язку	Немає зв'язку	O9 → Y3
Y2 → O17	Немає зв'язку	O9 → Y7	Немає зв'язку
Y2 ← O23	Y2 → O23	O9 → Y8	Немає зв'язку
Y2 → O26	Немає зв'язку	O13 → Y7	Немає зв'язку
Кількість лагів=1	Кількість лагів=2	Кількість лагів=1	Кількість лагів=2
Y2 → O28	Немає зв'язку	O14 → Y3	O14 → Y3
Немає зв'язку	Y2 → X2	O14 → Y5	Немає зв'язку
Немає зв'язку	Y3 → O17	O14 → Y8	Немає зв'язку
Y3 → O27	Немає зв'язку	O15 → Y5	Немає зв'язку
Немає зв'язку	Y4 → O28	O17 → Y1	O17 → Y1
Y5 → O1	Немає зв'язку	O17 → Y6	Немає зв'язку
Немає зв'язку	Y5 → O2	Немає зв'язку	O19 → Y5
Немає зв'язку	Y5 → O3	Немає зв'язку	O19 → Y7
Немає зв'язку	Y5 → O8	O20 → Y2	Немає зв'язку
Немає зв'язку	Y5 → O11	Немає зв'язку	O21 → Y3
Y5 ← O20	Y5 ↔ O20	O23 → Y1	Немає зв'язку
Y5 → O26	Y5 → O26	O23 → Y3	O23 → Y3
Y5 ← O28	Y5 → O28	O23 → Y5	O23 → Y5
Y5 → X2	Y5 → X2	O24 → Y3	Немає зв'язку
Немає зв'язку	Y7 → O21	O24 → Y7	Немає зв'язку
Немає зв'язку	Y7 → O23	O24 → Y8	Немає зв'язку
Y7 → O27	Немає зв'язку	O25 → Y5	Немає зв'язку
Немає зв'язку	Y8 → O15	O28 → Y7	O28 → Y7
Y8 → O17	Немає зв'язку	O28 → Y8	Немає зв'язку
Y8 → O18	Немає зв'язку	Немає зв'язку	X1 → Y3
Немає зв'язку	Y8 → O21	X1 → Y5	Немає зв'язку
Y8 → O23	Немає зв'язку	X1 → Y7	Немає зв'язку
O10 → Y4	Немає зв'язку	X1 → Y8	Немає зв'язку
Немає зв'язку	O10 → Y5	Немає зв'язку	X2 → Y4
Немає зв'язку	O12 → Y7	X3 → Y2	Немає зв'язку

З даних табл. 3.15 випливає, що обсяг повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг (Y5), із запізненням в один період, зумовлює зміну кількості договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних

випадків на транспорті (O1), з запізненням у два періоди – кількості договорів зі страхувальниками-фізичними особами, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті (O2), кількості договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті (O3), рівня валових виплат (O8), рівня чистих виплат (O11); із запізненням у один-два періоди – кількості (страховиків) установ на ринку (O26), плинність кадрів Нацкомфінпослуг (X2).

Спостерігається взаємозалежність між застосуванням зазначеного заходу Нацкомфінпослуг і обсягом сформованих страхових резервів (O20) та кількістю споживачів страхового ринку (O28). Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7), зі зміщенням у два періоди, є причиною зміни обсягу сформованих резервів зі страхування життя (O21) та загального обсягу активів страховиків (O23), зі зміщенням в один період – концентрації страхового ринку (O27). Зміна кількості людей, залучених до регулювання (Y8), зумовлює зміну обсягу виплат, компенсованих перестраховиками (O15), й сформованих резервів зі страхування життя (O21); із запізненням у 2 лаги – виплат, компенсованих перестраховиками-нерезидентами (O17), обсягів отриманих страхових премій від перестраховувальників-нерезидентів, загальних обсягів активів страховиків (O23), із запізненням у 1 лаг.

Відповідно до табл. 3.15 виявлено причинно-наслідкову залежність, яка характеризує зміну значень показників заходів Нацкомфінпослуг під дією зміни показників стану страхового ринку. Таким чином, обсяг чистих страхових виплат (O10) спричиняє зміну кількості виключених фінансових установ (Y4) та повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів (Y5). Із запізненням в один період обсяги коштів, сплачених на перестраховування (O12), обсяги коштів, сплачених перестраховикам-резидентам на перестраховування (O13), зумовлюють зміну кількості прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7). Обсяг коштів, сплачених на перестраховування перестраховикам-нерезидентам (O14), обумовлюють формування відповідної кількості анульованих та зупинених ліцензій (Y3), обсягу повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг (Y5), та

кількості людей залучених до регулювання (Y8). Із запізненням в один період зміна обсягу виплат, компенсованих перестраховиками (O15), слугує зміною обсягу повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг (Y5).

Виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (O17), зумовлюють зміни кількості перевірок (Y1) та кількості розроблених нормативно-правових актів (Y6). Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (O19), із запізненням у 2 лаги, впливають на зміну кількості повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів (Y5) та прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7). Обсягом сформованих страхових резервів (O20), зі зміщенням в один період, обґрунтовують зміну надходжень від штрафів (Y2). Сформовані резерви зі страхування життя (O21), із запізненням у 2 квартали, обумовлюють формування відповідної кількості анульованих та зупинених ліцензій (Y3). Загальний обсяг активів страховиків (O23), із запізненням в один період, є причиною зміни кількості перевірок Нацкомфінпослуг (Y1), та анульованих і зупинених ліцензій (Y3), повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються (Y5), з запізненням у 1-2 періоди.

Зі зміщенням в один лаг, активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (O24), обумовлюють зміну кількості анульованих та зупинених ліцензій (Y3), прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7) та залучених людей до регулювання (Y8), а обсяг сплачених статутних капіталів (O25) – обсяг повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг (Y5). Кількість споживачів страхового ринку (O28) спричиняє зміну кількості прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7) та залучених людей до регулювання (Y8). Виконання бюджету Нацкомфінпослуг (X1), із запізненням у два періоди, є причиною зміни кількості анульованих та зупинених ліцензій (Y3), із запізненням в один період – обсягу повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг (Y5), кількості прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7) та залучених людей до регулювання (Y8). Плинність кадрів Нацкомфінпослуг (X2) зумовлює зміну кількості виключених фінансових установ (Y4), зі зміщенням у періоди, а кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних

осіб-споживачів фінансових послуг – обсяг надходжень від штрафів (Y2), зі зміщенням у 1 період.

Більш детально проаналізовано вплив факторів (виконання бюджету Держфінпослуг (Нацкомфінпослуг) (X1), плинність кадрів Нацкомфінпослуг (X2), кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб – споживачів фінансових послуг (X3)), від яких залежна зміна стану Нацкомфінпослуг, на параметри ринків фінансових послуг (табл. 3.16-3.18).

Таблиця 3.16

Тест Грейнджера на причинно-наслідкову залежність між показниками стану ринку кредитних послуг та незалежними факторами впливу

Кількість лагів=1	Кількість лагів=2
X2 →K6	Немає зв'язку
K1 →X2	K1 →X2
K1 →X3	Немає зв'язку
K5 →X2	K5 →X2

Відповідно до табл. 3.16 параметри ринку кредитних послуг, а саме виключення з Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги (K6), змінюється під впливом плинності кадрів Нацкомфінпослуг (X2), із затримкою в один період. У свою чергу, плинність кадрів обумовлена зміною загальної кількості установ, які надають кредитні послуги (K1), і включенням до Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K5), із затримкою в один і два періоди. Окрім того, кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб – споживачів фінансових послуг (X3), обумовлюється загальною кількістю установ, які надають кредитні послуги (K1), з запізненням в один лаг.

Специфіку впливу зазначених факторів досліджено на ринку НПЗ, з урахуванням прямої і оберненої залежності, що наведено в табл. 3.17. Згідно з табл. 3.17, зі зміщенням в один період під дією виконання бюджету Держфінпослуг (Нацкомфінпослуг) (X1), змінюються такі параметри ринку НПФ: загальна кількість учасників НПФ (N2), чиста вартість активів недержавних пенсійних фондів (N12), кількість НПФ на ринку (N14), кількість споживачів ринку НПФ (N15). У свою чергу, залежно від кількості розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб-

споживачів фінансових послуг (X3), формуються пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців (N6) (із затримкою в один-два періоди), кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати (N9), кількість НПФ на ринку (N14).

Таблиця 3.17

Тест Грейнджера на причинно-наслідкову залежність між показниками стану ринку НПЗ та факторами впливу

Кількість лагів=1	Кількість лагів=2
X1 → N2	Немає зв'язку
X1 → N12	Немає зв'язку
X1 → N14	Немає зв'язку
X1 → N15	Немає зв'язку
X3 → N6	Немає зв'язку
X3 → N9	Немає зв'язку
X3 → N14	Немає зв'язку
N4 → X2	Немає зв'язку
N5 → X2	Немає зв'язку
N6 → X2	N6 → X2
N7 → X2	Немає зв'язку
N9 → X2	Немає зв'язку
N12 → X2	Немає зв'язку
N14 → X2	Немає зв'язку
N15 → X2	Немає зв'язку

Згідно табл. 3.17 із запізненням в один часовий період, зміна плинності кадрів Нацкомфінпослуг обумовлена змінами: обсягів пенсійних внесків (N4), пенсійними внесками від фізичних осіб (N5), пенсійними внесками від фізичних осіб-підприємців (N6), пенсійними внесками від юридичних осіб (N7); кількості учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати (N9); розміру чистої вартості активів НПФ (N12), кількості НПФ на ринку (N14), кількості споживачів ринку НПФ (N15).

На відміну від ринку НПФ, параметри страхового ринку мають дещо інший характер змін, що представлено в табл. 3.18. Як видно з табл. 3.18, з запізненням в один часовий період, виконання бюджету Держфінпослуг (Нацкомфінпослуг) (X1) обумовлює зміну загальних активів страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) (O23) та кількості (страховиків) установ на ринку (O26). Плинність кадрів формує: із запізненням у два лаги, обсяги коштів, сплачених на перестраховування перестраховикам-нерезидентам (O14); із запізненням в один період, виплати, компенсовані перестраховиками-

резидентами (O16), виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (O19), кількість споживачів страхового ринку (O28); із затримкою в один-два періоди, з урахуванням оберненої залежності, обсяг сплачених статутних капіталів (O25).

Таблиця 3.18

Тест Грейнджера на причинно-наслідкову залежність між показниками стану страхового ринку та факторами впливу

Кількість лагів=1	Кількість лагів=2
X1 →O23	Немає зв'язку
X1 →O26	Немає зв'язку
Немає зв'язку	X2 →O14
X2 →O16	Немає зв'язку
X2 →O19	Немає зв'язку
X2↔O25	X2←O25
Немає зв'язку	X2 →O28
Немає зв'язку	X3 →O13
Немає зв'язку	X3 →O14
Немає зв'язку	X3 →O19
X3↔O25	X3↔O25
O4 →X2	Немає зв'язку
O6 →X2	O6 →X2
O6 →X3	Немає зв'язку
O9 →X2	Немає зв'язку
O10 →X2	O10 →X2
O10 →X3	Немає зв'язку
Немає зв'язку	O18 →X3
O20 →X2	Немає зв'язку
Кількість лагів=1	Кількість лагів=2
O22 →X2	Немає зв'язку
O23 →X2	Немає зв'язку
O24 →X2	Немає зв'язку

За даними табл. 3.18 кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб-споживачів фінансових послуг (X3) обумовлює зміну: із затримкою у два роки – обсяги коштів, сплачених на перестраховування перестраховикам-резидентам (O13), обсяги коштів сплачених на перестраховування перестраховикам-нерезидентам (O14), виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (O19); із затримкою у один-два періоди, за умови двостороннього зв'язку – обсяг сплачених статутних капіталів (O25).

У табл. 3.18 проаналізовано обернену залежність, зміну факторів впливу під дією зміни параметрів страхового ринку. Отже, плинність кадрів Нацкомфінпослуг

підвладна змінам: валових страхових премій (O4), чистих страхових премій (O9), обсягу сформованих страхових резервів (O20), обсягу сформованих страхових технічних резервів (O22), обсягам загальних активів страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) (O23), обсягам активів, визначених ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (O24), із затримкою в один період; валових страхових виплат (O6), чистих страхових виплат (O10), із запізненням в один-два періоди. Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб-споживачів фінансових послуг (X3), із запізненням в один рік, змінюється під впливом валових страхових виплат (O6), чистих страхових виплат (O10), а з запізненням у два роки – отриманих страхових премій від перестраховальників-нерезидентів (O18).

Таким чином, шляхом підтвердження або спростування гіпотези про наявність причинно-наслідкових зв'язків між змінними (табл. 3.2-3.4, додаток 3), сформовано систему показників стану ринків НФП, з урахуванням впливу заходів Нацкомфінпослуг та факторів впливу, без кількісного вираження. Для кількісного вираження взаємозалежності показників стану ринків НФП та заходів Нацкомфінпослуг у коротко- та довгостроковій перспективі, для підтвердження виявлених тестом Грейнджера причинно-наслідкових зв'язків, впроваджено у процесі дослідження третій етап формування системи показників стану ринків НФП, який передбачає перевірку часових рядів стану ринків НФП та заходів Нацкомфінпослуг на стаціонарність [263, с. 268].

Для вирішення питання віднесення ряду до стаціонарного чи нестаціонарного застосовують гіпотезу про наявність хоча б одного одиничного кореня у авторегресійному поліномі, у разі віднесення часового ряду до нестаціонарного [264]. Для виявлення цього одиничного кореня більшість дослідників на практиці використовують розширений метод Діккі-Фуллера (Augmented Dickey-Fuller test, ADF) [264; 393; с. 65; 334, с. 12; 433, с. 49], який оцінює методом найменших квадратів. Статистика Діккі-Фуллера має нестандартний розподіл [651, с. 75-76], тому для неї необхідні відповідні спеціальні таблиці, які емпірично побудовані за методом Монте-Карло. Ці таблиці містять елемент невизначеності, тому дається два критичних значення – верхнє і нижнє. Якщо розрахункове значення t- статистики менше, ніж нижнє допустиме критичне значення, нульова гіпотеза про наявність одиничного кореня

відхиляється і робиться висновок про стаціонарність $\{x_t\}$. Значення в таблиці передбачаються від'ємними [651, с. 76]. І навпаки, якщо розрахункове значення t -статистики більше верхнього допустимого значення критичної величини, то нульова гіпотеза приймається. Між верхніми і нижніми межами – зона невизначеності. Така таблиця побудована і розподілена по кількості спостережень [396], але якщо у вибірці інша кількість спостережень, використовується формула Маккіннона [396; 264, с. 91].

Для уточнення результатів дослідження на основі тесту Діккі-Фуллера та для визначення специфікації рядів динаміки показників-індикаторів дієвості сталого розвитку економіки країни, які змінюються під дією часу, використовують тест Філіпса-Перрона [862; 437, с. 118; 433, с. 57; 334, с. 13] і тест Квятковського-Філіпса-Шмідта-Шина (KPSS-тест) [835]. Узагальнюючі результати дослідження часових рядів на наявність залежностей від факторів часу та циклічних коливань наведені у табл. 3.19.

Згідно з результатами проведених тестів, у прикладному пакеті аналізу даних EVIEWS виявлено, що часові ряди основних рядів параметрів ринків НФП та заходів Нацкомфінпослуг виявилися залежними від фактору часу і циклічних коливань, тобто нестаціонарними, за винятком стаціонарних показників: надходження від штрафів (Y2), загальна кількість установ, які надають кредитні послуги (K1), включення до Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги (K5), пенсійні внески (N4), кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті (O3), валові страхові премії (O4), виплати, компенсовані перестраховиками (O15), виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (O17), сплачений статутний капітал (O25).

Стаціонарні часові ряди показників характеризуються постійністю, незалежністю від часу, відсутністю тренду і строгої періодичності коливань. Нестационарність часового ряду показників стану ринків фінансових послуг та заходів Нацкомфінпослуг свідчить про наявність тренду розвитку в кожному показнику, що обумовило необхідність приведення їх до стаціонарності шляхом взяття перших різниць часового ряду. Це дозволяє визначити склад системи показників стану ринків НФП, з врахуванням впливу заходів Нацкомфінпослуг.

Таблиця 3.19

Результати тестів на визначення стаціонарності часових рядів значень показників стану ринків НФП

Часовий ряд показників стану ринків	ADF - статистика			PP- статистика		KPSS-тест		Результат
	Специ- фікація	ADF - статистика	Критичні значення	PP-статистика	Критичні значення	KPSS- статистика	Критичні значення	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Інструменти Нацкомфінпослуг								
Y1	N, 1	-4.048290	-2.847250	-4.048290	-2.847250			Стаціонарний
Y2	I, 0			-7.571926	-5.295384	0.454407	0.739000	Стаціонарний
Y3	N, 1	-3.808970	-2.886101	-3.424956	-2.847250			Стаціонарний
Y4	I, 1	-2.961736	-2.886101			0.500000	0.739000	Стаціонарний
Y5	T, 1	-7.388725	-5.835186	-7.533480	-5.521860			Стаціонарний
Y6	N, 1	-3.391719	-2.886101	-6.602276	-2.847250			Стаціонарний
Y7								Нестаціонарний
Y8	I, 1	-3.032829	-2.886101			0.325354	0.739000	Стаціонарний
Ринок кредитних послуг								
K1	T,0	-6.489461	-5.521860			0.109732	0.216000	Стаціонарний
K2	N, 2	-3.252785	-2.886101	-3.388059	-2.886101			Стаціонарний
K3	N, 2	-3.336376	-2.937216	-8.523188	-2.886101			Стаціонарний
K4	N, 2	-5.398370	-2.886101	-6.218193	-2.886101			Стаціонарний
K5	N, 0	-2.996712	-2.847250	-3.376771	-2.816740			Стаціонарний
K7	N, 2	-4.060139	-2.886101	-4.110990	-2.886101			Стаціонарний
Ринок НПФ								
N1	N, 1	-3.068550	-2.886101	-3.068550	-2.886101			Стаціонарний
N2	I, 1			-4.714019	-4.582648	0.500000	0.739000	Стаціонарний
N3								Нестаціонарний
N4	T,0			-7.524382	-5.295384	0.477460	0.739000	Стаціонарний
N5	I, 1			-4.823811	-4.420595	0.500000	0.739000	Стаціонарний
N6	N, 1			-3.482178	-2.847250	-3.358427	-2.847250	Стаціонарний
N7	N, 1	-4.701176	-4.582648			0.500000	0.739000	Стаціонарний
Страховий ринок								
O1	N, 1	-2.944035	-2.886101	-2.944035	-2.886101			Стаціонарний
O2	N, 1	-2.953107	-2.886101	-2.953107	-2.886101			Стаціонарний

Продовження таблиці 3.19

1	2	3	4	5	6	7	8	9
O3	I, 0	-24009.14	-4.803492			0.354157	0.739000	Стаціонарний
O4	I, 0	-4.548703	-4.420595	-4.851876	-4.420595			Стаціонарний
O5	T,2			-16.38730	-10.66657			Стаціонарний
O6								Нестаціонарний
O7								Нестаціонарний
O8	N, 1	-3.277506	-2.847250	-3.370943	-2.847250			Стаціонарний
O9	N, 2	-3.709416	-3.007406	-5.011320	-2.886101			Стаціонарний
O10	N, 2	-3.177828	-2.886101	-3.177828	-2.886101			Стаціонарний
O11	N, 1	-3.405341	-2.847250	-3.464332	-2.847250			Стаціонарний
O12	N, 2	-3.012051	-3.007406	-5.961324	-2.937216			Стаціонарний
O13	N, 2	-3.153691	-3.007406	-5.601943	-2.937216			Стаціонарний
O14	N, 2	-5.334600	-2.937216	-5.501921	-2.937216			Стаціонарний
O15	T,0	-15.43110	-5.295384	-15.89290	-5.295384			Стаціонарний
O16	N, 2			-3.900714	-2.937216	0.500000	0.739000	Стаціонарний
O17	T,0	-7.817570	-6.292057	0.527973	0.739000			Стаціонарний
O18	N, 1	-3.856752	-2.847250	-3.856752	-2.847250			Стаціонарний
O19	N, 1	-3.346499	-2.847250	-3.346499	-2.847250			Стаціонарний
O20	N, 2	-4.987411	-2.886101	-4.987411	-2.886101			Стаціонарний
O21								Нестаціонарний
O22	N, 2	-4.276571	-3.007406	-13.73245	-2.886101			Стаціонарний
O23								Нестаціонарний
O24	N, 1	-4.195476	-2.847250	-4.157074	-2.847250			Стаціонарний
O25	I, 0	-5.815364	-4.582648	-7.147471	-4.297073			Стаціонарний
O26	I, 1	-9.258521	-4.803492			0.466717	0.739000	Стаціонарний
O27	N, 1	-2.675666	-2.082319	-3.956455	-3.007406			Стаціонарний
O28	N, 2	-4.419037	-3.271402			0.500000	0.739000	Стаціонарний
X1	T, 1	-15.45901	-6.292057	-5.979286	-5.521860			Стаціонарний
X2	T, 1	-6.343947	-6.292057			0.151476	0.216000	Стаціонарний
X3	N, 2	-3.952107	-3.007406	-3.330609	-2.886101			Стаціонарний

I – Intersep; T - trend and intercept; N – None; 0 – рівень, 1 – 1 різниці, 2 – 2 різниці

На основі типів часових рядів параметрів ринків НФП та заходів Нацкомфінпослуг реалізовано наступний етап формування системи показників стану ринків фінансових послуг, який дозволяє виявити змінність показників стану цих ринків під дією заходів Нацкомфінпослуг і факторів впливу у цифровому вираженні.

Для реалізації цього для стаціонарних часових рядів показників стану фінансових ринків (або приведених до стаціонарності часових рядів, шляхом взяття різниць) застосовано побудову моделей векторної авторегресії (VAR) (додаток И), яку можна представити за формулою (3.8) [113, с. 96-97]:

$$y_t = A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + B x_t + \varepsilon_t, \quad (3.8)$$

де y_t – k -мірний вектор ендогенних змінних;

x_t – d -мірний вектор екзогенних змінних;

A_1, \dots, A_p і B – матриці коефіцієнтів, які належать оцінюванню;

ε_t – вектор збурень залишків.

Для оцінювання адекватності моделі використано такі характеристики: порівняння значень критерію Фішера, Ст'юдента, коефіцієнта детермінації та скорегованого коефіцієнта детермінації. Для перевірки моделі на стаціонарність, стабільність використано критерії Jarque-Bera та доповнено попередні дослідження тестом на виявлення розподілу обернених коренів AR-полінома та функцією імпульсних відгуків і декомпозиції дисперсії [263]. Основними критеріями для відбору більш надійної моделі, що характеризують вплив заходів Нацкомфінпослуг на ринки НФП, є інформаційні критерії Акаїке (AIC – Akaike Information Criteria) та Шварца (Schwarz Criteria). Найкраща модель відбирається по мінімуму значень Акаїке і Шварца [416].

Імплементация цього етапу дозволила (табл. 3.20-3.25): виявити динаміку змін показників параметрів ринків НФП залежно від зміни заходів Нацкомфінпослуг, і навпаки, зміну значень заходів Нацкомфінпослуг від зміни параметрів ринків НФП; визначити вагомність факторів впливу на динаміку кожної змінної.

Особливості впливу засобів Нацкомфінпослуг на показники стану ринку НПЗ

Результативний показник	Кількісне значення (п.п)	Обумовленість залежностей показників від власних тенденцій та шоків від зміни показників
Фактор впливу: Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (У1) ↑ на 1 п.п		
Загальна кількість учасників НПФ (N2)	↓ 66,8 п.п у 2 періоді і ↓ до 11,19 поступово від 3 до 10 періоду	У першому періоді загальна кількість учасників НПФ на 100% залежить від зміни власних тенденцій, зі стрімким зростанням залежності до 30%, у короткостроковій перспективі, від кількості перевірок Нацкомфінпослуг.
Фактор впливу: Кількість виключених фінансових установ (У4) ↑ на 1 п.п		
Кількість укладених пенсійних контрактів (N1)	↑ 2.87 п.п у 2-3 роках і ↓ до 2 п.п у 3-4 році	У першому періоді загальна кількість укладених пенсійних контрактів на 100% залежить від зміни власних тенденцій, зі стрімким зростанням залежності до 25%, у коротко - і довгостроковій перспективі, від кількості виключених фінансових установ.
Пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців (N6)	↑ 0.02 п.п у 2 періоді і ↓ до 0.003 п.п у 5-6 періоді	У коротко - і довгостроковій перспективі пенсійні внески від фізичних осіб підприємців на 70 – 73% залежать від зміни власних тенденцій розвитку, і на 29 – 27% від зміни кількості виключених фінансових установ.
Фактор впливу: Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5) ↑ на 1 п.п		
Загальна кількість учасників НПФ (N2)	↑ 6.5 п.п з 3 періоду з подальшим збільшенням	Загальна кількість учасників НПФ у короткостроковій перспективі на 16% залежить від власних тенденцій і на 83% від зміни обсягу повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів, зі зростанням залежності до 90% у довгостроковій перспективі.
Пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців (N6)	↑ 0.006 п.п з 2 періоду	Пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців на 96-93% відсотки залежать від власних тенденцій і на 3,5% у короткостроковому періоді зі зростанням до 6,8% у довгостроковому періоді від повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів.
Пенсійні внески від юридичних осіб (N7)	↑ 5.46 п.п у 2 періоді, ↓ до 0.15 п.п у 3 періоді	Пенсійні внески від юридичних осіб на 99% залежать від власних тенденцій і на 0,1 – 0,04% від повідомлень, надсланих про відмивання коштів.
Фактор впливу: Кількість розроблених нормативно-правових актів (У6) ↑ на 1 п.п		
Загальна кількість учасників НПФ (N2)	↑ 51.6 п.п з 2 року	Загальна кількість учасників НПФ на 65,6% залежить від зміни власних тенденцій і на 34,6% від кількості розроблених нормативно-правових актів у короткостроковій перспективі, з поступовим зростанням залежності до 46%.
Фактор впливу: Кількість людей, які зайняті регулюванням (У8) ↑ на 1 п.п		
Пенсійні внески (N4)	↑ 74.93 п.п з 3 періоду	Загальний обсяг пенсійних внесків у короткостроковому періоді на 89,9% залежить від власних тенденцій, на 10% від кількості людей, які зайняті регулюванням, з поступовим зростанням залежності до 58%.

Продовження таблиці 3.20

Результативний показник	Кількісне значення (п.п)	Обумовленість залежностей показників від власних тенденцій та шоків від зміни показників
Пенсійні внески від юридичних осіб (N7)	↑31.2 п.п з 2року	Загальний обсяг пенсійних внесків у короткострокову періоді на 90,6% залежить від власних тенденцій, на 9,4% від кількості людей, які зайняті регулюванням, з поступовим зростанням даної залежності до 57,7 %.
Обернена залежність		
Фактор впливу: Загальна кількість учасників НПФ (N2) ↑ на 1 п.п		
Надходження від штрафів (У2)		Надходження від штрафів у короткостроковому періоді на 6,5% обумовлені власними значеннями і на 93,5 загальною кількістю учасників НПФ, зі зменшенням обумовленості до 50% у довгостроковій перспективі.
Кількість анульованих та зупинених ліцензій (У3)	↑21.1 п.п з 1 періоду	Кількість анульованих та зупинених ліцензій на 0,3 – 4% зумовлена власними значеннями і на 99,7 – 96% загальною кількістю учасників НПФ протягом аналізованого періоду.
Фактор впливу: Пенсійні внески від фізичних осіб (N5) ↑ на 1 п.п		
Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (У1)	↓ до 10 п.п з 2 періоду	Кількість перевірок Нацкомфінпослуг до 2% обумовлена власними тенденціями розвитку, до 98% кількістю перевірок Нацкомфінпослуг у різностроковому періоді.
Надходження від штрафів (У2)	↓ до 25 п.п з 1 періоду	У короткостроковому періоді обсяги надходжень від штрафів на 14% обумовлені власними тенденціями розвитку і 86% пенсійними внесками від фізичних осіб. У довгостроковому періоді тенденція до 7% обумовлена власними попередніми значеннями, і до 93% - обсягами пенсійних внесків від фізичних осіб.
Кількість анульованих та зупинених ліцензій (У3)	↓ до 1.4 п.п з 2 періоду	Кількість анульованих та зупинених ліцензій на 3,8-7% обумовлена власними попередніми значеннями, на 96,2-93% – обсягами пенсійних внесків від фізичних осіб протягом аналізованого періоду.
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5)	↑37.6 п.п у 4 періоді	Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів, до 2,5% обумовлені власними попередніми значеннями, і до 98% пенсійними внесками від фізичних осіб.
Фактор впливу: Пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців (N6) ↑ на 1 п.п		
Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (У1)	↓ до 16.9 п.п з 1 періоду	Кількість перевірок Нацкомфінпослуг на 2-3.7% обумовлена попередньою кількістю і на 98-96,3% – пенсійними внесками фізичних осіб-підприємців, протягом періоду.
Надходження від штрафів (У2)	↓ до 68.16 п.п з 1 періоду	Надходження від штрафів у середньому на 7% формується за рахунок власних тенденцій розвитку, і на 93% – пенсійними внесками від фізичних-осіб підприємців.
Фактор впливу: Пенсійні внески від юридичних осіб (N7) ↑ на 1 п.п		

Продовження таблиці 3.20

Результативний показник	Кількісне значення (п.п)	Обумовленість залежностей показників від власних тенденцій та шоків від зміни показників
Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (У1)	↓ до 81.1 п.п з 1 періоду	Кількість перевірок Нацкомфінпослуг на 7,7% обумовлена попередніми власними значеннями у короткостроковому періоді, зі зменшенням цієї частки до 4% у довгостроковому періоді, і на 92,3-96% – пенсійними внесками від юридичних осіб.
Кількість анульованих та зупинених ліцензій (У3)	↓ до 11.1 п.п у 4 періоді	Кількість анульованих та зупинених ліцензій на 2-1,7% формується за рахунок власних попередніх тенденцій розвитку, і на 98-97,3% – пенсійними внесками від юридичних осіб.
Надходження від штрафів (У2)	↓ до 10.1 п.п з 1 періоду	Надходження від штрафів на 0,2% обумовлені власними тенденціями розвитку, на 99,8% – пенсійними внесками від юридичних осіб у короткостроковому періоді, зі змінами перерозподілу залежності у довгостроковому періоді, до 10% від власних змін, і на 90% – пенсійних внесків від юридичних осіб.
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5)		Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів, до 0,2% обумовлені власними змінами, і до 99,8% – пенсійними внесками від юридичних осіб.

Згідно з табл. 3.20, параметри ринку НПЗ мають такі тенденції змін залежно від застосованих заходів Нацкомфінпослуг: 1) зростання кількості перевірок Нацкомфінпослуг (на одне середньоквадратичне відхилення) негативно впливає на загальну кількість учасників НПФ; 2) виключення фінансових установ, у короткостроковому періоді, позитивно впливає на збільшення укладених пенсійних контрактів та обсягів пенсійних внесків від фізичних осіб-підприємців, зі спадною тенденцією у середньостроковому періоді; 3) зростання кількості отриманих Нацкомфінпослуг повідомлень про відмивання коштів сприяє зростанню загальної кількості учасників НПФ, збільшенню обсягів пенсійних внесків від фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб. Одночасно протягом періоду застосування цього заходу Нацкомфінпослуг зазначене негативно позначилося на обсягах пенсійних внесків від юридичних осіб; 4) посилення законодавчої бази шляхом збільшення кількості нормативно-правових актів позитивно впливає на загальну кількість учасників НПФ; 5) зростання кількості осіб, які займаються регулюванням, позитивно впливає на сукупні пенсійні внески та внески від юридичних осіб.

Відповідно до табл. 3.20 зміна параметрів ринку НПЗ обумовлює політику Нацкомфінпослуг та пріоритетність застосування заходів впливу. Збільшення загальної кількості учасників НПФ позитивно впливає на надходження від штрафів і кількість анульованих та зупинених ліцензій. Зростання обсягу пенсійних внесків від фізичних осіб (на одне середньоквадратичне відхилення) обумовлює зменшення кількості перевірок Нацкомфінпослуг і анульованих та зупинених ліцензій, надходжень від штрафів, з одночасним зростанням кількості повідомлень про відмивання коштів Нацкомфінпослуг. Схожу тенденцію впливу має зростання обсягів пенсійних внесків від фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб. Таким чином, застосування Нацкомфінпослуг заходів обумовлене специфікою функціонування кожного ринку фінансових послуг та його реакцією на застосування заходів впливу. Особливості формування взаємного впливу між заходами Нацкомфінпослуг і параметрами кредитного ринку наведено в табл. 3.21.

З даних табл. 3.21 видно, що параметри ринку кредитних послуг мають особливі реакції на застосування заходів Нацкомфінпослуг. Отже, збільшення кількості перевірок Нацкомфінпослуг (на одне середньоквадратичне відхилення) негативно впливає на загальні активи установ, які надають кредитні послуги, їх загальний капітал, загальну кількість кредитів, наданих на ринку кредитних послуг, і капітал. Позитивний короткостроковий ефект від збільшення кількості перевірок Нацкомфінпослуг, в один період, мають загальний капітал, дохід установ, що надають кредитні послуги, та кількість кредитів, наданих на ринку кредитних послуг. Збільшення повідомлень про відмивання коштів має дещо синусоїдний вплив на включення до Державного реєстру установ, що надають кредитні послуги.

Особливістю параметрів ринку кредитних послуг є його підвладність змінам кількості нормативно-правових актів Нацкомфінпослуг. Збільшення кількості нормативно-правових актів сприяє: збільшенню кількості кредитних установ, що надають кредитні послуги; збільшенню у короткостроковому періоді, з поступовим зменшенням протягом аналізованого періоду, загального обсягу активів, капіталу та кількості кредитів установ, що надають кредитні послуги.

**Особливості впливу засобів Нацкомфінпослуг на показники стану ринку
кредитних послуг**

Результативний показник	Кількісне значення (п.п)	Обумовленість залежностей показників від власних тенденцій та шоків від зміни показників
1	2	3
Фактор впливу: Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (У1) ↑ на 1 п.п		
Загальні активи установ, які надають кредитні послуги (К2)	↓ 0,36 п.п з 2 року	У короткостроковому періоді загальні активи установ, які надають кредитні послуги на, 71,3% залежать від власних тенденцій розвитку, на 28,7% від кількості перевірок Регулятора, з поступовим збільшенням залежності до 33,8% у довгостроковій перспективі.
Загальний капітал установ, які надають кредитні послуги (К3)	↓ 0.4 п.п з 2 року, крім 3, 6 років ↑ 0,01 п.п	Загальний капітал установ, які надають кредитні послуги, на 41,5% залежить від зміни власних значень, на 58,5 % від кількості перевірок Нацкомфінпослуг, зі зменшенням цієї частки до 54% у довгостроковому періоді.
Загальна кількість кредитів, наданих кредитними установами (К4)	↓ 0.34 п.п з 2 періоду, крім 3 періоду ↑ 0,12 п.п	Загальна кількість кредитів, наданих кредитними установами, на 61,9% обумовлена зміною власних значень, на 38,1% залежить від кількості перевірок Нацкомфінпослуг, зі зменшенням цієї частки до 36,8 % у довгостроковому періоді.
Дохід установ, які надають кредитні послуги (К7)	↓ 0.35 п.п з 2 періоду, крім 5 періоду ↑ 0,006 п.п	Дохід установ, які надають кредитні послуги, на 41% обумовлений власними тенденціями розвитку і на 59% кількістю перевірок Нацкомфінпослуг у короткостроковому періоді, з поступовим скороченням залежності до 58% у довгостроковій перспективі.
Фактор впливу: Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5) ↑ на 1 п.п		
Включено до Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (К5)	↑ 1.3 п.п у 2 році, ↓ 10.95 п.п у 3, 5, 7, 9 періодах	Включення до Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги, у короткостроковому періоді, на 99,7% від змінності власних значень, і на 0,3% від кількості повідомлень про відмивання коштів, що надсилають, зі збільшенням цієї частки впливу до 12 % у довгостроковому періоді.
Фактор впливу: Кількість розроблених нормативно-правових актів (У6) ↑ на 1 п.п		
Загальна кількість установ, які надають кредитні послуги (К1)	↑ 55.96 п.п з 2 періоду	Загальна кількість установ, які надають кредитні послуги, на 34,6% залежить від власних тенденцій, на 65,4% від кількості розроблених нормативно-правових актів у короткостроковому періоді, зі збільшенням залежності до 73% у довгостроковому періоді.
Загальні активи установ, які надають кредитні послуги (К2)	↑ 0.42 п.п 2 році зі ↓ 0.085 п.п у четвертому році	Загальні активи установ, які надають кредитні послуги, на 73,3% залежать від змін власних значень і на 26,6% від кількості розроблених нормативно-правових актів як у коротко, – так і довгостроковому періоді.
Загальний капітал установ, які надають кредитні послуги (К3)	↑ 0.48 п.п у 2 році ↓ 0.129 п.п у 3 році	Загальний капітал установ, які надають кредитні послуги, на 30,8% зі зменшенням до 23,7% у середньо- і довгостроковій перспективі залежить від динаміки змін власних значень, і на 69,2 % зі збільшенням до 76,3% обумовлений кількістю розроблених нормативно-правових актів.

Продовження таблиці 3.21

1	2	3
Загальна кількість кредитів, наданих установами, ринку кредитних послуг (К4)	↑ 0.5 п.п у 2 році ↓ 0.02 п.п у третьому році	Загальна кількість кредитів наданих установами, ринку кредитних послуг на 52,6% обумовлена тенденцією розвитку власних значень і на 47,4% – кількість розроблених нормативно-правових актів, у коротко- і довгостроковому періоді.
Обернена залежність		
Фактор впливу: Загальний капітал установ, які надають кредитні послуги (К3) ↑ на 1 п.п		
Кількість людей, які зайняті регулюванням (У8)	↓ 12.7 п.п з першого року	Кількість людей, які зайняті регулюванням, до 2% обумовлена власною попередньою кількістю, і до 98% - загальним капіталом установ, які надають кредитні послуги.
Фактор впливу: Включення до Державного реєстру кредитних установ (К5) ↑ на 1 п.п		
Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (У1)	↑ 97.7 п.п у 3 році	Кількість перевірок Нацкомфінпослуг на 8,7% формується за рахунок власних значень у короткостроковому періоді, зі зростанням залежності до 12% у довгостроковому періоді, й на 91,3-88% від включення до Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги.

Відповідно до табл. 3.21, зміна параметрів ринку кредитних послуг обумовлює формування умов застосування заходів впливу Нацкомфінпослуг. Таким чином, зростання загального капіталу установ, які надають кредитні послуги зумовлюють зменшення кількості людей, залучених до регулювання, а збільшення включених установ до Держреєстру, даного типу, сприяють зростанню кількості перевірок.

Наступним ринком фінансових послуг, який має власні особливості щодо зміни стану під дією заходів Нацкомфінпослуг, що впливає з табл. 3.22, є страховий ринок. Зростання обсягу перевірок Нацкомфінпослуг негативно впливає на обсяг валових страхових премій та сформованих технічних резервів, водночас обумовлює зростання кількості СК на ринку. Збільшення надходжень від штрафів має: синусоїдний вплив на обсяги чистих страхових премій та сплачених коштів на перестраховування перестраховикам-нерезидентам; негативний вплив на виплати, що компенсовані перестраховиками-нерезидентами, загальні активи страховиків, обсяг сплачених статутних капіталів; позитивний вплив на плинність кадрів. Збільшення надходжень від штрафів має: синусоїдний вплив на обсяги чистих премій, та сплачених коштів на перестраховування перестраховикам-нерезидентам; негативний вплив на виплати, що компенсовані перестраховиками-нерезидентами, загальні активи СК, обсяг сплачених статутних капіталів; позитивний вплив на плинність кадрів.

Особливості впливу засобів Нацкомфінпослуг на показники страхового ринку

Результативний показник	Кількісне значення (п.п)	Обумовленість залежностей показників від власних тенденцій та шоків від зміни показників
1	2	3
Фактор впливу: Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (У1) ↑ на 1 п.п		
Валові страхові премії (О4)	↓	Загальний обсяг валових страхових премій на 40,6%, у короткостроковому періоді, обумовлений власними попередніми значеннями, зі зменшенням цієї частки до 26% у довгостроковому періоді і на 59,4 – 74% - кількістю перевірок Нацкомфінпослуг (зростаюча тенденція протягом періоду).
Обсяг сформованих страхових технічних резервів (О22)	↓	У короткостроковій перспективі обсяг сформованих страхових технічних резервів на 42,8% залежить від власних тенденцій розвитку, зі зменшенням цієї частки до 31%, і на 57,2% від кількості перевірок Нацкомфінпослуг, зі зростанням частки до 69%.
Кількість (страховиків) установ на ринку (О26)	↑ 7.49 п.п з 1 року	Кількість (страховиків) установ на ринку з 85,6 до 84,97% обумовлена попередньою кількістю установ на ринку і на 14,4 – 15,03% - кількістю перевірок Нацкомфінпослуг, у коротко- і довгостроковому періоді.
Фактор впливу: Надходження від штрафів (У2) ↑ на 1 п.п		
Чисті страхові премії (О9)	↑ 0.032 п.п у 2 році ↓ 0.045 п.п у третьому році	Чисті страхові премії, у короткостроковому періоді, на 97% обумовлені змінами власних значень, на 3% – надходженнями від штрафів, зі зростанням обсягу до 9,6%.
Сплачено на перестраховання перестраховикам-нерезидентам (О14)	↑ 0.204 п.п у 2 періоді ↓ 0.065 п.п у третьому періоді	Сплачені перестраховиками-нерезидентами на перестраховання грошові кошти обумовлені на 45% власними змінами, зі зростанням цієї частки до 39,7% у довгостроковому періоді, і на 55% від надходжень, отриманих від штрафів, зі збільшенням частки до 69%.
Виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (О17)	↓ 36 п.п у п'ятому періоді	Виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами, у короткостроковій перспективі на 24% залежать від власних тенденцій розвитку, зі збільшенням цієї частки до 17,7%, і на 76% від обсягу надходжень, отриманих від штрафів, зі зростанням частки до 82% у довгостроковому періоді.
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) (О23)	↓	У короткостроковому періоді загальна кількість активів страховиків на 97% зумовлена власними значеннями, зі зменшенням цієї частки до 34% у довгостроковому періоді і зростанням від 3 до 66% залежності від надходжень від штрафів.
Кількість (страховиків) установ на ринку (О26)	↓ 11.9 п.п з другого періоду	Обсяг сплачених статутних капіталів на 84,5% зі зменшенням частки до 63,7% у довгостроковому періоді, залежить від власних тенденцій розвитку, на 15,5%-36,3%, від надходжень від штрафів.
Кількість споживачів страхового ринку (О28)	↓ 218 п.п з другого року	Кількість споживачів страхового ринку на 82,18% у короткостроковому періоді і на 76% у довгостроковому сформована за рахунок власних тенденцій розвитку, і на 17,82-24 % – за рахунок надходжень від штрафів.

Продовження таблиці 3.22

1	2	3
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.04 п.п з 2 року	Плинність кадрів на 43,7%, зі зменшенням цієї частки до 27% у довгостроковому періоді обумовлена власними тенденціями розвитку, і на 56,3%, зі збільшенням частки до 73% - надходженням від штрафів.
Фактор впливу: Кількість анульованих та зупинених ліцензій (У3) ↑ на 1 п.п		
Виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (O17)	↑ 74.8 п.п з 2 періоду	У короткостроковій перспективі виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами, на 79% обумовлені змінами власних значень і на 21% – кількістю анульованих та зупинених ліцензій. У довгостроковій перспективі виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами, до 59,7% залежать від власних значень, до 40,3 від кількості анульованих та зупинених ліцензій.
Фактор впливу: Кількість виключених фінансових установ (У4) ↑ на 1 п.п		
Кількість споживачів страхового ринку (O28)	↓ 14.23 п.п з 2 періоду, ↑ 101 п.п з третього періоду	У короткостроковому періоді кількість споживачів страхового ринку на 99%, і на 62% у довгостроковому періоді сформована за рахунок власних обсягів, і на 1%, у короткостроковому періоді, на 38% у довгостроковому залежать від кількості виключених фінансових установ.
Фактор впливу: Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5) ↑ на 1 п.п		
Рівень валових виплат (O8)	↑ 0.19 п.п у 2 періоді ↓ 2.31 п.п у третьому періоді	Рівень валових виплат у короткостроковому періоді, на 99,6% залежить від власних тенденцій розвитку, зі зменшенням частки до 86,5% у довгостроковому періоді й на 0,35 (у короткостроковому) до 13,5% (у довгостроковому) від повідомлень про відмивання коштів.
Рівень чистих виплат (O11)	↑ 0.4 п.п у 2 періоді ↓ 3.34 п.п у третьому періоді	У короткостроковому періоді рівень чистих виплат на 99% залежить від змін власних значень, і на 1% від повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг, зі збільшенням цієї частки до 14,8% у довгостроковому періоді.
Обсяг сформованих страхових резервів (O20)	↑ 0.01 п.п з 2 періоду	Обсяг сформованих страхових резервів на 96,7% залежить від власних тенденцій розвитку, зі зменшенням цієї частки до 88,5% у довгостроковій перспективі, й на 3,3% від повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів, зі збільшенням частки до 11,5%.
Кількість (страховиків) установ на ринку (O26)	↓ 0.26 п.п з другого року	Обсяг сплачених статутних капіталів на 98,6-99% сформовано за рахунок власних тенденцій розвитку, і на 1-1,4 % від повідомлень про відмивання коштів
Кількість споживачів страхового ринку (O28)	↑ 6.57 п.п з 2 періоду	Кількість споживачів страхового ринку на 99,7% обумовлена власними значеннями, і на 0,3% повідомленнями, що надсилаються про відмивання коштів, протягом аналізованого періоду.
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.004 п.п з 2 періоду	Плинність кадрів на 97,7% сформована внаслідок власних тенденцій розвитку і на 2,3% від повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів. У довгостроковому періоді пропорція змінюється, до 78% – залежність від власних тенденцій розвитку і до 22% - від повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів.
Фактор впливу: Кількість людей, які зайняті регулюванням (У8) ↑ на 1 п.п		

Продовження таблиці 3.22

1	2	3
Виплати, компенсовані перестраховиками (O15)	↑ 62.6 п.п з 2 періоду	Виплати, компенсовані перестраховиками, на 79,5% у короткостроковому періоді сформовані за рахунок попередніх власних тенденцій розвитку, зі зменшенням цієї частки до 11,3%, і на 20,5% від кількості людей, які займаються регулюванням, зі зростанням частки до 89,7% у довгостроковому періоді.
Виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (O17)	↑ 1.5 п.п з 2 періоду	Виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами, на 61% обумовлені власними попередніми значеннями, зі зменшенням обумовленості до 30,5%, у довгостроковому періоді, й на 39% - від кількості людей, які зайняті регулюванням, зі збільшенням залежності до 69,5%.
Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів (O18)	↑ 41.6 п.п з другого року	Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів зумовлені на: 100% власними змінами у короткостроковому періоді, зі зменшенням обумовленості до 58%; 36-42% - кількістю осіб, зайнятих регулюванням.
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) (O23)	↑	Загальна кількість активів страховиків на 92% обумовлена власними попередніми змінами, зі спадною тенденцією до 66% у довгостроковому періоді, і на 8- 34% - кількістю людей, що зайняті регулюванням.
Обернена залежність		
Фактор впливу: Валові страхові премії (O4) ↑ на 1 п.п		
Надходження від штрафів (Y2)	↑	Надходження від штрафів на 4% формуються за рахунок власних значень у короткостроковому періоді, зі зростанням цієї частки до 41,5%, і за рахунок валових страхових премій на 96% у короткостроковому періоді, зі зменшенням частки до 58,5%.
Фактор впливу: Чисті страхові премії (O9) ↑ 1 п.п		
Кількість людей, які зайняті регулюванням (Y8)	↓ 5.11 п.п з першого року	Кількість людей, які зайняті регулюванням, на 32,6% у короткостроковому періоді, зі збільшенням цієї частки до 79% у довгостроковому періоді, сформовано за рахунок власних тенденцій розвитку, і на 67,4% – чистими страховими преміями, зі зменшенням частки до 21%.
Фактор впливу: Чисті страхові виплати (O10) ↑ на 1 п.п		
Кількість виключених фінансових установ (Y4)	↓ 25.18 п.п з другого року	Кількість виключених фінансових установ на 0,2-3,7% обумовлена власними попередніми значеннями, і на 99,8-96,3% – чистими страховими виплатами, зі спадною тенденцією у довгостроковому періоді.
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (Y5)	↓ 141 п.п. у першому періоді	Кількість повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів, на 6% обумовлена власними значеннями, зі збільшенням цієї частки до 50% у довгостроковому періоді, і на 97% чистими страховими виплатами, у короткостроковому періоді, зі зменшенням обумовленості до 50% упродовж анлізованого періоду.
Фактор впливу: Сплачено на перестраховування, перестраховикам-нерезидентам (O14) ↑ на 1 п.п		
Кількість людей, які зайняті регулюванням (Y8)	↓ 1,8 п.п у третьому періоді	Кількість зайнятих регулюванням, на 7,2-10,5%, у середньо- і довгостроковій перспективі, зумовлена власними тенденціями, і на 92,8-89,5% – обсягами коштів, сплачених перестраховикам-нерезидентам.

Продовження таблиці 3.22

1	2	3
Кількість анульованих та зупинених ліцензій (У3)	↓ 99.29 п.п у першому періоді	Кількість анульованих та зупинених ліцензій у короткостроковому періоді на 0,02% сформована за рахунок власних попередніх значень, зі зростанням цієї обумовленості до 61,5%, у довгостроковому періоді, і на 99,98 – обсягами коштів, сплачених на перестраховування нерезидентам, зі зменшенням частки до 38,5% у періоді.
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5)		Кількість повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів, на 0,15%, зі зростанням цієї частки до 10,7% у довгостроковому періоді, сформовано за рахунок власних попередніх значень, і на 99,85% – обсягами коштів сплачених на перестраховування перестраховикам-нерезидентам, зі зменшенням цієї частки до 89,3%.
Фактор впливу: Виплати, компенсовані перестраховиками (О15) ↑ на 1 п.п		
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5)	↓ 54.57 п.п у другому періоді	Кількість повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів, на 0,26-1,5% сформована за рахунок власних набутих значень, і на 99,74-98,5% – виплатами, компенсованими перестраховиками, протягом аналізованого періоду.
Фактор впливу: Виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (О17) ↑ на 1 п.п		
Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (У1)	↑ 74.13 п.п з другого року	Кількість перевірок Нацкомфінпослуг на 2,4-10,4% обумовлена власними попередніми тенденціями розвитку, і на 97,6-89,6% – виплатами, компенсованими перестраховиками-нерезидентами, протягом аналізованого періоду.
Кількість розроблених нормативно-правових актів (У6)	↑ 19.96 п.п з третього року	Кількість розроблених нормативно-правових актів до 0,4% обумовлена за рахунок власних попередніх значень, і до 99,6% - виплатами, компенсованими перестраховиками-нерезидентами, протягом аналізованого періоду.
Фактор впливу: Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (О19) ↑ на 1 п.п		
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5)		Кількість повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів, на 0,01-1,4% сформована за рахунок власних попередніх обсягів, і на 99,99-98,6% – кількості розроблених нормативно-правових актів, протягом аналізованого періоду.
Фактор впливу: Обсяг сформованих страхових резервів (О20) ↑ на 1 п.п		
Надходження від штрафів (У2)	↓	Надходження від штрафів на 5,8 – 7,27% обумовлені власними попередніми значеннями, і на 94,2 – 92,72% - обсягом страхових резервів, протягом аналізованого періоду.
Фактор впливу: Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (О24) ↑ на 1 п.п		
Кількість анульованих та зупинених ліцензій (У3)	↑ 31.750 п.п з 1 періоду	Кількість анульованих та зупинених ліцензій на 94,5 % обумовлена власними тенденціями розвитку, на 5,5 % активами для представлення коштів страхових резервів, зі зростанням цієї частки до 19% у довгостроковому періоді.

Продовження таблиці 3.22

1	2	3
Кількість людей, які зайняті регулюванням (У8)	↑ 8.92 п.п з першого періоду ↓ 8.78 п.п з третього періоду	Кількість людей, зайнятих регулюванням, на 35,5%, у короткостроковому періоді, зі зменшенням частки до 17% обумовлена власними тенденціями розвитку, і на 64,5%, зі збільшенням цієї частки до 83%, у довгостроковому періоді – активами для представлення страхових резервів.
Фактор впливу: Обсяг сплачених статутних капіталів (О25)↑ на 1 п.п		
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5)	↓	Кількість повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів на 5,4%, зі зростанням цієї частки до 15%, обумовлена власними попередніми тенденціями, на 94,5 – 85% обсягом сплачених статутних капіталів.
Фактор впливу: Кількість споживачів страхового ринку (О28)↑ на 1 п.п		
Кількість людей, які зайняті регулюванням (У8)	↑ 3.7 п.п з першого періоду ↓ 7.45 п.п з другого періоду	Кількість людей, які зайняті регулюванням, на 1-1,5% обумовлена власними значеннями, і на 98,5-99% кількістю споживачів страхового ринку.
Фактор впливу: Виконання бюджету Держфінпослун (Нацкомфінпослуг) (Х1)↑ на 1 п.п		
Кількість анульованих та зупинених ліцензій(У3)	↓ 48.5 п.п з першого року ↑ 12.79 п.п з другого року	У короткостроковому періоді кількість анульованих та зупинених ліцензій на 3%, зі збільшенням цієї частки до 27% у довгостроковому періоді, обумовлена власними тенденціями, на 97-73% – виконанням бюджету Нацкомфінпослуг.
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5)	↑ 113.04 п.п з першого року	Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів, на 12% обумовлені власними обсягами і на 88% виконанням бюджету Нацкомфінпослуг.
Кількість людей, які зайняті регулюванням (У8)	↑ 6.08 п.п з першого періоду ↓ 4.05 п.п з другого періоду	Кількість людей, які зайняті регулюванням, на 32-41% (у коротко-, середньо-, довгостроковому періоді) обумовлена власними значеннями, і на 68-59% виконанням бюджету Нацкомфінпослуг.
Фактор впливу: Плинність кадрів (Х2) ↑ на 1 п.п		
Кількість виключених фінансових установ (У4)	↑ 11.82 п.п з першого періоду ↓ 15.98 п.п з другого періоду	Кількість виключених фінансових установ на 1-2% залежить від власних значень і на 99-98% від плинності кадрів.
Фактор впливу: Кількість розглянутих звернень від фізичних осіб-споживачів фінансових послуг (Х3)↑ на 1 п.п		
Надходження від штрафів (У2)	↑ 7.28 п.п з другого періоду	Обсяг надходжень від штрафів на 10% у короткостроковому періоді і на 21% у довгостроковому періоді сформовано за рахунок накопичених обсягів надходжень від штрафів, і на 89-77% – за кількістю розглянутих звернень від фізичних осіб-споживачів фінансових послуг.

З табл. 3.22 випливає, що застосування процедури анулювання та зупинення ліцензій Нацкомфінпослуг сприяє збільшенню виплат, компенсованих перестраховиками-нерезидентами. Збільшення кількості виключених страхових установ має першочерговий негативний вплив на кількість споживачів страхового ринку, з подальшим сприянням зростанню їх кількості. Збільшення повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг, сприяє: збільшенню плинності кадрів, кількості споживачів страхового ринку, обсягу сформованих страхових резервів протягом аналізованого періоду та рівню чистих і валових виплат у короткостроковому періоді, зі спадною тенденцією; зменшенню обсягу сплаченого статутного капіталу. Збільшення кількості фахівців, які зайняті у регулюванні, зумовлюють зростання виплат, компенсованих перестраховиками і перестраховиками-нерезидентами, та отриманих страхових премій від перестраховальників-нерезидентів, а також активів страховиків.

Відповідно до табл. 3.22 параметри страхового ринку обумовлюють зміну заходів Нацкомфінпослуг у такий спосіб: 1) збільшення валових страхових премій зумовлює збільшення надходжень від штрафів; 2) збільшення чистих страхових премій обумовлює зменшення кількості людей, які зайняті у регулюванні; 3) збільшення чистих страхових виплат (на одне середньоквадратичне відхилення) обумовлює зменшення кількості виключених фінансових установ та повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг; 4) зростання обсягів коштів, сплачених на перестраховування перестраховиками-нерезидентами, формує спадну тенденцію у кількості анульованих та зупинених ліцензій, повідомлень про відмивання коштів та людей, які задіяні у регулюванні; 5) збільшення виплат, компенсованих перестраховиками, зумовлює зменшення повідомлень про відмивання коштів; 6) зростання обсягу виплат, компенсованих перестраховиками-нерезидентами, сприяє збільшенню кількості перевірок Нацкомфінпослуг і розроблених нормативно-правових актів; 7) зростання обсягу виплат, компенсованих перестраховальникам-нерезидентам, формує спад кількості повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг; 8) обсяг сформованих страхових резервів сприяє зменшенню надходжень від штрафів; 9) збільшення визначених для представлення

коштів страхових резервів обумовлює збільшення кількості анульованих та зупинених ліцензій і людей, які зайняті у регулюванні (з їх зростанням протягом аналізованого періоду); 10) збільшення обсягу сплачених статутних капіталів зумовлює формування спадних тенденцій у кількості повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг; 11) збільшення кількості споживачів страхового ринку обумовлює зростання кількості людей, які зайняті регулюванням, з їх поступовим зменшенням в аналізованому періоді.

Як видно з табл. 3.22, взаємозв'язок факторів впливу і заходів Нацкомфінпослуг сформовано таким чином. Збільшення виконання бюджету Нацкомфінпослуг зумовлює: короткострокове зменшення кількості анульованих та зупинених ліцензій, з поступових зростанням їх кількості протягом аналізованого періоду; збільшення повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються Нацкомфінпослуг; зростання кількості людей, зайнятих регулюванням. Збільшення плинності кадрів зумовлює зростання кількості виключених фінансових установ, з поступовим їх зменшенням. Зростання кількості розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб-споживачів фінансових послуг зумовлює зростання обсягів надходжень від штрафів.

Наявність зазначених факторів впливу (виконання бюджету Нацкомфінпослуг, плинності кадрів, кількості розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб-споживачів фінансових послуг) формує відповідну реакцію параметрів ринків фінансових послуг, що наведено в табл. 3.23-3.25. Згідно з табл. 3.23, збільшення обсягу виконання бюджету Нацкомфінпослуг, що відображає утримання Комісії, обумовлює зростання кількості споживачів НПФ, протягом аналізованого періоду і у короткостроковому періоді, загальної кількості учасників НПФ, чистої вартості активів НПФ та їх кількості на ринку, зі спадною тенденцією протягом періоду. Наступним фактором впливу, який обумовлює зміну параметрів ринку НПЗ, є кількість розглянутих скарг від фізичних осіб-споживачів НПФ. Зростання цього фактору негативно впливає на кількість НПФ на ринку, має позитивний вплив на кількість учасників, що отримують або отримали пенсійні внески, та позитивно-негативний вплив на пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців.

Взаємозв'язок факторів впливу і параметрів ринку НПЗ

Результативний показник	Кількісне значення (п.п)	Обумовленість залежностей показників від власних тенденцій та шоків від зміни показників
1	2	3
Фактор впливу: Виконання бюджету Держфінпослуг (Нацкомфінпослуг) (X1)↑ на 1 п.п		
Загальна кількість учасників НПФ (N2)	↑ 71.46 п.п у 1-му періоді ↓ 21.07 п.п у 2-му періоді	Загальна кількість учасників НПФ у короткостроковому періоді на 51,5 % зі зменшенням цього обсягу до 34% обумовлена власними тенденціями, і на 48,5 – 66% - виконанням бюджету
Чиста вартість активів НПФ (N12)	↑ 83.65 п.п у 1-му періоді ↓ 39.84 п. у 4-му періоді	Чиста вартість активів недержавних пенсійних фондів на 80-90% обумовлена власними тенденціями розвитку, і на 20-10% виконанням бюджету Нацкомфінпослуг протягом аналізованого періоду.
Кількість НПФ на ринку (N14)	↑ 1.62 п.п у першому періоді ↓ 1.69 п.п з другого періоду	Кількість НПФ на ринку на 86,7% у короткостроковому періоді обумовлена власними тенденціями розвитку, зі зменшенням цієї частки до 57,8%, у довгостроковому періоді, і на 13,3% зі збільшенням частки до 42,2% від виконання бюджету Нацкомфінпослуг.
Кількість споживачів ринку НПФ (N15)	↑ 68.16 п.п у другому періоді	Кількість споживачів ринку НПЗ на 47,1% у короткостроковому періоді обумовлена власними тенденціями розвитку, зі зменшенням цієї частки до 26,9% у довгостроковому періоді. Кількість споживачів ринку НПФ на 52,9% залежна від зміни виконання бюджету Нацкомфінпослуг, у короткостроковій перспективі, зі збільшенням цієї частки до 73,1% у довгостроковому періоді.
Фактор впливу: Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб (X3)↑ на 1 п.п		
Пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців (N6)	↑ 0.008 п.п з другого року ↓ 0.002 п.п у п'ятому році	Пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців від 91,5% до 76,3% сформовані за рахунок попередніх тенденцій розвитку, і на 8,5 – 23,7%, за рахунок відповідної кількості розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб – споживачів фінансових послуг.
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати (N9)	↑ 2.74 п.п з першого періоду	Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати на 10,2% у короткостроковій перспективі, обумовлена власними значеннями, зі скороченням цієї частки до 1,6%, і на 89,8%- 98,4% кількістю розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб – споживачів фінансових послуг.
Кількість НПФ на ринку (N14)	↓ 1.18 п.п з першого періоду	Кількість НПФ на ринку на 3-9% обумовлена кількістю розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб-споживачів фінансових послуг, і на 91-97 % власними тенденціями розвитку.
Обернена залежність		
Фактор впливу: Пенсійні внески (N4)↑ на 1 п.п		

Продовження таблиці 3.23

1	2	3
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.006 п.п з другого періоду	Плинність кадрів на 97,6% обумовлена у короткостроковій перспективі і на 68,6% у довгостроковій перспективі власними попередніми значеннями, і на 2,4%-31,4% – пенсійними внесками.
Фактор впливу: Пенсійні внески від фізичних осіб (N5) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.008 п.п з другого періоду	Плинність кадрів на 96,1% обумовлена, у короткостроковій перспективі і на 8,6% у довгостроковій перспективі власними попередніми значеннями, і на 3,9%-12,4% пенсійними внесками від фізичних осіб.
Фактор впливу: Пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців (N6) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.026 п.п з другого періоду	Плинність кадрів на 52,7% обумовлена, у короткостроковій перспективі і на 38,4% у довгостроковій перспективі власними попередніми значеннями, і на 47,3% - 61,6% пенсійними внесками від фізичних осіб-підприємців.
Фактор впливу: Пенсійні внески від юридичних осіб (N7) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.0059 п.п з другого періоду	Плинність кадрів на 98% обумовлена, у короткостроковій перспективі, і на 66,3%, у довгостроковій перспективі, власними попередніми значеннями, і на 2%-33,7% пенсійними внесками від юридичних осіб.
Фактор впливу: Кількість учасників, що отримують пенсійні виплати (N9) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.029 п.п з другого періоду	Плинність кадрів на 46,9% обумовлена, у короткостроковій перспективі і на 38,9%, у довгостроковій перспективі власними попередніми значеннями, і на 53,1%-61,1% кількістю учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати.
Фактор впливу: Чиста вартість активів недержавних пенсійних фондів (N12) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↓ 0.034 п.п з 2-го періоду, ↑ 0.083 п.п з 4-го періоду	Плинність кадрів на 60,8% обумовлена, у короткостроковій перспективі і на 38,9% у довгостроковій перспективі, власними попередніми значеннями, і на 39,2% - 70,3% чистою вартістю активів НПФ.
Фактор впливу: Кількість НПФ на ринку (N14) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↓ 0.003 п.п у 2-му періоді, ↑ 0.011 п.п з 3-го періоду	Плинність кадрів на 99,39% обумовлена у короткостроковій перспективі і на 84,1% у довгостроковій перспективі власними попередніми значеннями, і на 0,61% - 15,9% кількістю НПФ.
Фактор впливу: Кількість споживачів ринку НПЗ (N15) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↓ 0.0037 п.п у 2-му періоді, ↑ 0.027 п.п з 3-го періоду	Плинність кадрів на 98,7% обумовлена у короткостроковій перспективі і на 36,5% у довгостроковій перспективі власними попередніми значеннями, і на 1,21% - 63,5% кількістю споживачів ринку НПЗ.

Зміна певних параметрів ринку НПФ зумовлює зміну плинності кадрів у такий спосіб: зростання загального обсягу пенсійних внесків, пенсійних внесків від фізичних, юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, а також кількості учасників, що отримали або отримують пенсійні виплати, сприяють збільшенню плинності кадрів; збільшення чистої вартості активів недержавних пенсійних фондів, кількості НПФ на ринку, кількості споживачів на ринку НПЗ у короткостроковому періоді обумовило зменшення плинності кадрів, зі спадною тенденцією у довгостроковій перспективі.

На відміну від ринку НПФ, ринок кредитних послуг підлягає лише одному фактору впливу – плинності кадрів, що наведено у табл. 3.24.

Таблиця 3.24

Взаємозв'язок факторів впливу і параметрів ринку кредитних послуг

Результативний показник	Кількісне значення (п.п)	Обумовленість залежностей показників від власних тенденцій та шоків від зміни показників
Фактор впливу: Плинність кадрів (X2) ↑ на 1 п.п		
Виключення з Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги (K6)	↓ 0.004 п.п з першого року	Виключення з Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги, на 4-3% обумовлено власними значеннями і на 97-99% плинністю кадрів.
Обернена залежність		
Фактор впливу: Загальна кількість установ, які надають кредитні послуги (K1) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.005 п.п з першого періоду	Плинність кадрів на 1% у коротко - і на 29% у довгостроковій перспективі обумовлена загальною кількістю установ, які надають кредитні послуги, і на 99% у короткостроковій перспективі й на 71% у довгостроковій - власними тенденціями розвитку.
Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізосіб - споживачів фінансових послуг (X3)	↓ 0.208 п.п з першого року	Плинність кадрів у середньому на 6% обумовлена загальною кількістю установ, які надають кредитні послуги, і на 94% - власними тенденціями розвитку.
Фактор впливу: Включено до Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K5) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.002 п.п з першого періоду ↓ 0.035 п.п з другого періоду	Плинність кадрів на 98,47% у короткостроковому періоді обумовлена власними тенденціями розвитку, зі зменшенням цієї частки до 18,7%, зі збільшенням залежності від 1 до 81,3% від включення до Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги.

Як видно з табл. 3.24, зростання плинності кадрів зменшує виключення з Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги. Плинність кадрів

збільшується під впливом збільшення загальної кількості установ, які надають кредитні послуги, протягом аналізованого періоду, та має зростаюче-спадну тенденцію під впливом включення до Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги. Окрім того, збільшення загальної кількості установ, які надають кредитні послуги, зумовлює зменшення кількості розглянутих скарг від фізичних осіб – споживачів фінансових послуг.

На відміну від ринків кредитних послуг і НПЗ, страховий ринок підлягає впливу трьох досліджуваних факторів, що відображено у табл. 3.25. Збільшення виконання бюджету Нацкомфінпослуг зумовлює зміну загальних активів страховиків та кількості НФУ. Зростання плинності кадрів формує спадно-зростаючу тенденцію відносно сплачених коштів на перестраховування перестраховикам-нерезидентам і навпаки, зростаюче-спадну тенденцію виплат, компенсованих перестраховальникам-резидентам і нерезидентам та обсягу сплачених статутних капіталів. Зростання кількості розглянутих звернень від фізичних осіб-споживачів НФП обумовлює зростання виплат, компенсованих перестраховальникам-нерезидентам та обсягу сплачених статутних капіталів, з його поступовим зменшенням.

Зростання цього фактору впливу стає причиною зменшення сплачених коштів на перестраховування перестраховикам-резидентам і нерезидентам, з поступовим зростанням цих показників в аналізованому періоді. Наявність оберненої залежності відображає зміну факторів впливу від зміни параметрів ринку. Таким чином, зростання валових страхових премій, валових страхових виплат, чистих премій, обсягу технічних резервів, загальних активів і активів, визначених для представлення коштів страхових резервів, та чистих страхових виплат сприяють збільшенню плинності кадрів, в свою чергу зростання обсягу страхових резервів обумовлює зменшення плинності кадрів. Наступним фактором, що змінюється під впливом зміни параметрів страхового ринку, є кількість розглянутих звернень від споживачів. Зростання отриманих страхових премій від перестраховиків-нерезидентів формує обернену тенденцію, а саме: обумовлює зростання кількості розглянутих звернень від споживачів НФП, з їх поступовим зменшенням.

Взаємозв'язок факторів впливу і параметрів страхового ринку

Результативний показник	Кількісне значення (п.п)	Обумовленість залежностей показників від власних тенденцій та шоків від зміни показників
1	2	3
Фактор впливу: Виконання бюджету Держфінпослуг (Нацкомфінпослуг) (X1) ↑ на 1 п.п		
Загальні активи страховиків (O23)		Загальні активи страховиків на 80,8% сформовані за рахунок власних значень у короткостроковому періоді зі зменшенням цієї частки до 57,9% у довгостроковому періоді і на 19,2 – 42,1% виконанням бюджету Нацкомфінпослуг.
Кількість (страховиків) установ на ринку (O26)		Кількість установ на ринку на 89% сформована за рахунок власної динаміки розвитку і 11% виконанням бюджету Нацкомфінпослуг (у короткостроковому періоді), зі зміною цього співвідношення на 25% - власними тенденціями, 75% - виконанням бюджету Нацкомфінпослуг (у довгостроковому періоді).
Фактор впливу: Плинність кадрів (X2) ↑ на 1 п.п		
Сплачено на перестраховання перестраховикам-нерезидентам (O14)	↓ 0.032 п.п у другому періоді, ↑ 0.049 п.п в третьому періоді	Обсяг коштів, сплачених на перестраховання перестраховикам-нерезидентам, на 94,5% - 93,1% обумовлений власними попередніми обсягами у коротко- і довгостроковій перспективі і на 5,5 -6,9% плинністю кадрів.
Виплати, компенсовані перестраховиками-резидентами (O16)	↑ 91.15 п.п в першому періоді, ↓ 120.39 п.п у другому періоді	Виплати, компенсовані перестраховиками-резидентами на 71,38% обумовлені власними значеннями у короткостроковому періоді, зі зменшенням цієї частки до 44% у середньо- і довгостроковому періоді, і на 28,62 – 56% плинністю кадрів.
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (O19)	↑ 6.45 п.п в другому періоді, ↓ 42.95 п.п у сьомому періоді	Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам, на 85,4 – 15,6% обумовлені власними значеннями, і обернено відносно періоду залежні на 14,6 –84,4% від плинності кадрів.
Обсяг сплачених статутних капіталів (O25)	↑ 95.26 п.п з першого періоду, ↓ 69,15 п.п у другому періоді	Обсяг сплачених статутних капіталів у середньому на 98% обумовлений власними значеннями і на 2% - плинністю кадрів.
Фактор впливу: Кількість розглянутих звернень від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг (X3) ↑ на 1 п.п		
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (O19)	↑ 46.93 п.п у першому періоді	Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам, на 98 – 56% сформовані за рахунок власних значень, на 2 – 44% кількістю розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів НФП.
Сплачено на перестраховання перестраховикам-резидентам (O13)	↓ 0,185 п.п у першому періоді ↑ 0.86 п.п у другому періоді	Сплата на перестраховання перестраховикам-резидентам обумовлена на 96% власними тенденціями у короткостроковій перспективі, зі зменшенням частки до 31,5% у довгостроковому періоді, і на 4-68,5% кількістю розглянутих звернень від фізичних осіб – споживачів НФП.

Продовження таблиці 3.25

1	2	3
Сплачено на перестраховання перестраховикам-нерезидентам (О14)	↓ 0,015 п.п у другому періоді ↑ 0.017 п.п у третьому періоді	Сплата на перестраховання перестраховикам-нерезидентам на 98% обумовлена власними значеннями, зі зменшенням цієї частки до 86,9% у довгостроковому періоді, і на 2-17,1% кількістю розглянутих звернень від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг.
Обсяг сплачених статутних капіталів (О25)	↑ 210,69 п.п у першому періоді ↓86 п.п у третьому періоді	Обсяг сплачених статутних капіталів на 21-33 % сформований за рахунок попередніх накопичень, і на 78-67% за кількістю розглянутих звернень від фізичних осіб - споживачів НФП.
Обернена залежність		
Фактор впливу: Валові страхові премії (О4) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (Х2)	↑ 0.0089 п.п з другого року	У короткостроковому періоді плинність кадрів обумовлена на 95% власними попередніми тенденціями розвитку, на 5% валовими страховими преміями. У довгостроковому періоді плинність кадрів на 36,5% обумовлена власними значеннями і на 63,5% - валовими страховими преміями.
Фактор впливу: Валові страхові виплати (О6) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (Х2)	↑ 0.063 п.п з другого року	У короткостроковому періоді плинність кадрів на 7% обумовлена власними попередніми тенденціями розвитку, на 93% валовими страховими виплатами. У довгостроковому періоді плинність кадрів на 3% сформована власними значеннями і на 97% - валовими страховими виплатами.
Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг (Х3)	↓ 0.13 п.п у першому періоді ↑ 0.8 п.п у другому році	Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг на 13,7% сформована за рахунок валових страхових виплат, у короткостроковій перспективі, зі збільшенням цієї частки до 93% у довгостроковому періоді, і на 86,3 – 7% власними значеннями.
Фактор впливу: Чисті страхові премії (О9) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (Х2)	↑ 0.049 п.п з першого періоду	У короткостроковому періоді плинність кадрів на 99% обумовлена власними попередніми тенденціями розвитку, на 1% чистими страховими преміями. У довгостроковому періоді плинність кадрів на 94% сформована власними значеннями і на 6% - чистими страховими преміями.
Фактор впливу: Чисті страхові виплати (О10) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (Х2)	↑ 0.0036 п.п у другому періоді ↓ 0.0065 п.п у третьому періоді	У короткостроковому періоді плинність кадрів на 99,7% обумовлена власними попередніми тенденціями розвитку, на 0,3% чистими страховими виплатами. У довгостроковому періоді плинність кадрів на 98,6% сформована власними значеннями і на 1,4% - чистими страховими виплатами.

Продовження таблиці 3.25

1	2	3
Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг (X3)	↓0.45 п.п у першому періоді ↑ 0.37 п.п у другому році	Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг на 65,12% сформована за рахунок чистих страхових виплат, у короткостроковій перспективі, зі збільшенням цієї частки до 85,5% у довгостроковому періоді, і на 34,87 – 14,52% власними значеннями.
Фактор впливу: Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів (O18) ↑ на 1 п.п		
Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг (X3)	↑ 0.37 п.п у другому періоді ↓0.23 п.п у третьому періоді	Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг на 22,43% сформована за рахунок отриманих страхових премій від перестраховальників-нерезидентів, у короткостроковій перспективі, зі збільшенням цієї частки до 46,8% у довгостроковому періоді, і на 77,57 – 53,2% власними значеннями.
Фактор впливу: Обсяг сформованих страхових резервів (O20) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↓0.04 п.п з першого періоду	У короткостроковому періоді, плинність кадрів на 31,86% обумовлена власними попередніми тенденціями розвитку, на 68,14% обсягом сформованих страхових резервів. У довгостроковому періоді плинність кадрів на 26,9% сформована власними значеннями і на 73,1% - обсягом сформованих страхових резервів.
Фактор впливу: Обсяг сформованих страхових технічних резервів (O22) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.0035 п.п у другому періоді	У короткостроковому періоді, плинність кадрів на 99% обумовлена власними попередніми тенденціями розвитку, на 1% обсягом сформованих страхових технічних резервів. У довгостроковому періоді плинність кадрів на 82% сформована власними значеннями і на 18% - обсягом сформованих технічних резервів.
Фактор впливу: Загальні активи страховиків (O23) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.0009 п.п з другого періоду	У короткостроковому періоді плинність кадрів на 99,9% обумовлена власними попередніми тенденціями розвитку, на 0,1% обсягом загальних активів страховиків. У довгостроковому періоді, плинність кадрів на 73% сформована власними значеннями і на 27% - обсягом загальних активів страховиків.
Фактор впливу: Активи, визначені для представлення коштів страхових резервів (O24) ↑ на 1 п.п		
Плинність кадрів (X2)	↑ 0.037 п.п з другого періоду	У короткостроковому періоді плинність кадрів на 72,3% обумовлена власними попередніми тенденціями розвитку, на 27,7% обсягом активів, визначених для представлення коштів страхових резервів. У довгостроковому періоді плинність кадрів на 61% сформована власними значеннями і на 39% - обсягом активів, визначених для представлення коштів страхових резервів.

Для виявлення довгострокової взаємозалежності між заходами Нацкомфінпослуг і параметрами ринків фінансових послуг для часових рядів показників, які підлягають впливу часу, тобто нестационарних рядів, використано процедуру Йохансена [416]. Формалізацію зазначених взаємозв'язків спрощено до регресійного аналізу. Виявлення помітних зв'язків між параметрами стану ринків фінансових послуг і заходами Нацкомфінпослуг обумовлено використанням шкали Чедока [723]. Згідно зі шкалою, знаходження коефіцієнта детермінації у межах від 0,5 до 0,7 характеризує помітну силу зв'язку. Ґрунтуючись на результатах дослідження тесту Грейнджера, формалізовано та підтверджено такі взаємозв'язки між заходами Нацкомфінпослуг і параметрами ринків фінансових послуг (часові ряди яких не є стаціонарними). Згідно з табл. И.5 додатку И, параметри ринку НПЗ мають власні особливості. А саме, загальна вартість активів НПФ на 72% формується за рахунок зміни обсягу надходжень від штрафів і на 60% – кількості прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг. Загальна кількість учасників НПФ на 55% формується під впливом кількісного вираження прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг. Зміна загальної вартості активів НПФ на 74% обумовлює формування кількості перевірок Нацкомфінпослуг і анульованих та зупинених ліцензій.

Застосування Нацкомфінпослуг заходу, вираженого кількістю прийнятих розпоряджень, обумовлює формування: загальних активів установ, які надають кредитні послуги (на 69%), загальної кількості кредитів, наданих цими установами (на 70%) і дохід установ (на 59%).

На страховому ринку застосування цього заходу Нацкомфінпослуг зумовлює зміни обсягу сформованих страхових резервів зі страхування життя (на 55%) і загальних активів страховиків (на 53%). Зміна обсягу сформованих страхових резервів на страхування життя на 53% обумовлює кількість анульованих та зупинених ліцензій. Загальні активи страховиків на 58% формують кількість перевірок Нацкомфінпослуг, на 66% кількість анульованих та зупинених ліцензій і на 78% кількість повідомлень про відмивання коштів. Кількість споживачів страхового ринку на 76% формує кількість прийнятих розпоряджень

Нацкомфінпослуг.

Отже, ґрунтуючись на результатах дослідження сформовано систему показників ринків фінансових послуг, яка враховує: причинно-наслідкові залежності між заходами Нацкомфінпослуг, факторами впливу та параметрами ринків фінансових послуг; особливості оцінювання параметрів страхового ринку, ринку кредитних послуг та ринку НПФ.

Система показників стану ринку НПЗ налічує 10 показників, що характеризують параметри ринку, а саме: загальна кількість учасників НПФ (N2), загальна вартість активів НПФ (N3), пенсійні внески (N4), пенсійні внески від фізичних осіб (N5), пенсійні внески від фізичних осіб-підприємців (N6), пенсійні внески від юридичних осіб (N7), кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати (N9), чиста вартість активів недержавних пенсійних фондів (N12), кількість НПФ на ринку (N14), кількість споживачів ринку НПФ (N15).

Стан ринку кредитних послуг характеризують шість основних показників, до яких віднесено: загальну кількість установ, які надають кредитні послуги (K1), загальні активи установ, які надають кредитні послуги (K2), загальну кількість кредитів, наданих установами ринку кредитних послуг (K4), включення до Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K5), виключення з Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K6), дохід установ, які надають кредитні послуги (K7).

Система показників, які характеризують стан страхового ринку, сформована з 18 показників, до яких віднесено: валові страхові премії (O4), рівень валових виплат (O8), чисті страхові премії (O9), чисті страхові виплати (O10), рівень чистих виплат (O11), виплати, сплачені на перестраховування, перестраховикам-нерезидентам (O14), виплати, компенсовані перестраховиками (O15), виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (O17), отримані страхові премії від перестраховувальників-нерезидентів (O18), виплати, компенсовані перестраховувальникам-нерезидентам (O19), обсяг сформованих страхових резервів (O20), обсяг сформованих страхових резервів зі страхування життя (O21), обсяг сформованих страхових технічних резервів (O22), загальні активи страховиків

(O23), активи, визначені згідно зі ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (O24), обсяг сплачених статутних капіталів (O25), кількість (страховиків) установ на ринку (O26), кількість споживачів страхового ринку (O28).

Сформувавши систему показників, що характеризують ринки НФП та визначивши причинно-наслідкові зв'язки між ними та інструментами Нацкомфінпослуг, необхідно перейти до формалізації цих зв'язків та визначити стан ринків НФП в умовах регулювання.

3.3. Аналітичні аспекти визначення стану ринків небанківських фінансових послуг за умов регулювання

Ґрунтуючись на постулатах теорії вимірів, доведено, що для будь-якої емпіричної системи завжди можна побудувати шкалу, а відповідні шкальні значення будуть визначені з точністю до довільного монотонного зростаючого перетворення. Отже, ці перетворення є прийнятними для тих шкал, за якими елементи емпіричної системи відображаються числовою системою [725, с. 18].

Застосування методу шкалування передбачає кілька етапів: 1) створення емпіричної системи проявів досліджуваних систем та фіксація типів відносин між ними; 2) аналіз даних, залежно від результатів якого будується числова система, що є основою одного з типів шкал [725]. Базуючись на результатах дослідження, наведених у п.п. 3.2, сформовано сукупну вибірку показників, які характеризують стан ринків НФП та враховують вплив заходів Нацкомфінпослуг. Для оцінки стану страхового ринку, ринку НПЗ, ринку кредитних послуг, побудовано інтервальну шкалу, використання якої дозволить визначити стан досліджуваних ринків відповідного часового періоду (2005-2016 рр.).

Вибір необхідної шкали вимірювання стану ринків НФП є вагомим етапом дослідження стану цих ринків. Вимірювальна шкала повинна характеризуватися: впорядкованістю, інтервальністю, крапкою нуля. Наявність або відсутність зазначених ознак дозволяє віднести шкалу до тієї чи іншої категорії [180, с. 16].

Враховуючи потребу більшої інформативності щодо відмінностей стану

ринків НФП, тобто диференціації об'єктів вимірювання, та метричність величин показників стану ринків НФП, застосовано метричні шкали, які містять шкали інтервалів та шкали відношення. Використання шкали відношення можливе за наявності абсолютної точки відліку. В інтервальній шкалі присутні інтервальність та впорядкованість, але відсутня «природна» точка нуля. Цей тип шкали передбачає присвоєння об'єкту дослідження числа одиниць вимірювання, пропорційно вираженню зміни властивостей [180, с. 16; 116, с. 207]. Відносна шкала характеризується усіма атрибутами інтервальної шкали, крім того, має фіксовану «0» точку, яка не є умовною, оскільки вона відповідає повній відсутності вимірювальних властивостей [180, с. 16; 116, с. 207].

Окрім того, методика побудови інтервальної шкали базується на законі нормальності розподілу показників, який в економіці перевіряється за законом Гауса [651]. Закон Гауса характеризує закономірність, коли інтенсивності, близькі до середньої величини, зустрічаються частіше, ніж крайні інтенсивності показника. Для економічних процесів здебільшого характерний нормальний розподіл показників.

Отже, для побудови шкали стану ринків НФП необхідно: по-перше, перевірити на нормальність розподіл значень показників стану цих ринків; по-друге, побудувати відповідно до закону розподілу шкалу показників стану ринків НФП за правилом «трьох сигм»; по-третє, у разі невідповідності нормальному закону розподілу та наявності асиметрії можливе використання методу «трьох сигм», але за точку відліку береться або середнє арифметичне, або мода варіаційного ряду, або його медіана [717, с. 189-194]. Н. Притулою [540] запропоновано коефіцієнт корегування у разі правобічної асиметрії, представлений формулою (3.7), та лівобічної асиметрії – (3.8), який враховано при побудові інтервальних шкал.

$$k_n = \frac{M - M_0}{M \times n}, \quad (3.9)$$

де k – коефіцієнт корегування;

M – медіана розподілу варіаційного ряду показників;

M_0 – мода розподілу варіаційного ряду показників;

n – кількість ділень шкали, розташованих ліворуч та праворуч від медіани.

$$k_n = \frac{M_0 - M}{M_0 \times n} \quad (3.10)$$

З урахуванням дії коефіцієнта коригування діапазону значень шкала показників стану ринків НФП при правобічній асиметрії матиме вигляд: $(X_{\text{ср.}} - 3\sigma k; X_{\text{ср.}} + 3\sigma(k+1))$, у разі лівобічної асиметрії, дещо навпаки $(X_{\text{ср.}} - 3\sigma(k+1); X_{\text{ср.}} + 3\sigma k)$ [725].

Отже, для впровадження шкалярного вимірювання при оцінюванні стану ринку фінансових послуг обрано 10 показників, які характеризують стан ринку НПФ, 6 показників стану ринку кредитних послуг, 18 показників – стану страхового ринку за 2005-2016 рр. Для перевірки значень показників стану ринків фінансових послуг на відповідність нормальному закону розподілу та виявлення суттєвої або несуттєвої асиметрії розраховано [49, с. 100] : середнє арифметичне, моду, медіану, середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт асиметрії, відносний показник асиметрії (табл. 3.26). Досліджуючи означену вибірку показників, за результатами проведених розрахунків виявлено, що більшість показників стану ринків НФП мають несиметричний розподіл, оскільки умовою симетричного розподілу є рівність значень моди, медіани та середнього значення.

Тому, згідно з табл. 3.26, для визначення значимості асиметрії розраховано коефіцієнт асиметрії, який на відміну від відносного показника асиметрії, дозволяє більш точно оцінити значимість асиметрії, та інтерпретувати отримані результати. Згідно з правилом, якщо показник асиметрії перевищує за модулем 0,5, то асиметрію необхідно вважати значимою, якщо нижче даного показника, то асиметрією можна знехтувати [540, с. 264]. Окрім того, характер асиметрії простежується при побудові графіка розподілу частот показників стану ринків НФП (додаток К). За результатами розрахунків, наведених у табл. 3.27, визначено, що 4 показники мають лівобічну асиметрію, а 11 – правобічну асиметрію [88, с. 276].

Важливим етапом побудови шкали є вибір точки відліку її вимірювання – критерій усереднення індивідуальних значень показників, який може бути мода, медіана, або середнє арифметичне [358, с. 12]. Якщо розподіл близький до нормального, то таким критерієм може бути середнє арифметичне. У разі асиметричного розподілу показників найбільш інформативним критерієм є медіана [358, с. 13].

**Кількісні характеристики оцінки стану ринків НФП України
за період 2005-2016 рр.**

Показник	Середнє значення	Медіана	Мода	Стандартне відхилення	Відносний показник асиметрії	Коефіцієнт асиметрії
(N2)	595,02	584,80	64,76	227,44	-0,44	-1,03
(N3)	1341,56	1386,90	155,48	797,41	-0,19	-0,46
(N4)	1020,58	1013,70	138,77	688,81	-0,09	-0,07
(N5)	44,97	45,65	5,86	29,81	0,00	0,00
(N6)	0,15	0,20	0,02	0,07	-0,79	-0,69
(N7)	974,83	967,90	151,89	659,80	-0,09	-0,08
(N9)	48,50	63,10	6,71	30,91	-0,49	-0,60
(N12)	1234,01	1265,60	181,74	846,72	-0,07	-0,06
(N14)	86,00	87,50	3,73	17,77	-0,31	-0,27
(N15)	552,80	577,00	60,18	261,56	-0,47	-0,41
(K1)	1067,00	1099,50	49,50	159,62	-1,60	-1,39
(K2)	11319,52	5232,60	3002,47	11007,53	1,09	0,95
(K4)	9751,80	5443,25	2141,29	8176,82	0,87	0,76
(K5)	33,42	18,00	9,71	33,70	1,56	1,36
(K6)	24,00	14,50	5,76	25,11	1,11	0,97
(K7)	1821,48	1465,95	231,73	1051,12	0,74	0,64
(O4)	23063,43	22887,60	1275,25	6477,50	0,12	0,10
(O8)	7,35	0,27	2,92	11,01	1,13	0,99
(O9)	16482,00	16975,90	1084,63	5746,45	0,03	0,02
(O10)	5128,14	4931,50	561,14	2003,63	-0,14	-0,12
(O11)	10,18	0,39	4,08	15,24	1,13	0,98
(O14)	1508,74	1182,70	272,10	965,94	1,93	0,91
(O15)	1206,67	693,15	565,37	1554,28	3,24	2,82
(O17)	458,49	401,50	36,97	247,59	1,06	0,15
(O18)	168,83	152,25	37,83	146,47	0,40	0,35
(O19)	482,94	265,75	146,17	590,92	1,19	1,04
(O20)	12102,83	11275,55	706,26	4709,98	0,38	0,33
(O21)	3358,06	2663,80	525,08	2388,38	0,86	0,34
(O22)	9386,32	9295,10	385,14	2062,69	-0,12	-1,85
(O23)	47005,34	46678,65	3947,29	15829,58	-0,26	-0,23
(O24)	29322,04	28168,70	2736,38	10684,29	0,19	0,17
(O25)	12861,50	14260,50	572,77	2830,18	-1,41	-1,23
(O26)	412,17	412,50	10,60	45,54	-0,97	-0,85
(O28)	3789,88	3414,96	153,66	805,61	0,30	-1,53

При побудові інтервальної шкали, із застосуванням правила «трьох сигм», при правобічній асиметрії шкала здебільшого має діапазон значень ($M - 3\sigma_k$; $M + 3\sigma(k+1)$), у разі лівобічної асиметрії дещо навпаки ($M - 3\sigma(k+1)$; $M + 3\sigma_k$). Згідно з отриманими розрахунками (табл. 3.27, додаток К), виявлено, що більшість показників стану ринків НПФ мають асиметрію, тому для них розраховано коефіцієнт коригування [540].

Таблиця 3.27

Результати розрахунку коефіцієнта коригування (к)

Показник	Коефіцієнт корегування (k_p)	Показник	Коефіцієнт корегування (k_p)
Правобічна асиметрія		O19	0,18
K2	0,17048	Лівобічна асиметрія	
K4	0,242646		
K5	0,184222	N2	-3,212
K6	0,241104	N6	-4,044
K7	0,33677	K1	-8,4848
O8	-3,95821	O22	-9,252
O11	-3,77391	O25	-9,5588
O14	0,30797464	O26	-15,168
O15	0,07373872	O28	-8,488

Враховуючи результати розрахунків, визначивши кількість інтервалів (ділень шкали), на основі застосування формули Стерджеса [872], та означивши лінгвістичне наповнення рівнів стану ринків НПФ, базуючись на релевантності досліджень шкал станів ринків та систем, з відповідною кількістю поділу шкали [412, 660, 189, 100], побудовано інтервальну шкалу для оцінювання стану ринку НПЗ (табл. 3.28), ринку кредитних послуг (табл. 3.29), страхового ринку (табл. 3.30).

Таблиця 3.28

Шкали та рівні показників оцінки стану ринку НПЗ

Показник	Граничні значення показників стану ринку НПЗ				
	Критичний	Низький	Задовільний	Середній	Високий
Кількість учасників НПФ (N2)	[0; 212]	(212; 424]	(424; 636]	(636; 847]	(847; 1059]
Загальна вартість акт. НПФ (N3)	[0; 722,22]	(722,22; 1444,44]	(1444,44; 2166,65]	(2166,65; 2888,87]	(2888,87; 3611,09]
Пенсійні внески (N4)	[0; 585,91]	(585,91; 1171,83]	(1171,83; 1757,74]	(1757,74; 2343,66]	(2343,66; 2929,57]
Пенсійні внески від фіз.осіб (N5)	[0; 24,70]	(24,70; 49,41]	(49,41; 74,11]	(74,11; 98,82]	(98,82; 123,52]
Пенсійні внески від ИП (N6)	[0; 0,06]	(0,06; 0,12]	(0,12; 0,18]	(0,18; 0,24]	(0,24; 0,3]
Пенсійні внески від юр.осіб (N7)	[0; 561,47]	(561,47; 1122,94]	(1122,94; 1684,41]	(1684,41; 2245,88]	(2245,88; 2807,35]
Кількість отримувачів випл. (N9)	[0; 27,18]	(27,18; 54,36]	(54,36; 81,53]	(81,53; 108,71]	(108,71; 135,89]
Чиста вартість акт. НПФ (N12)	[0; 727,75]	(727,75; 1455,49]	(1455,49; 2183,24]	(2183,24; 2910,98]	(2910,98; 3638,73]
Кількість НПФ на ринку (N14)	[0; 27]	(27; 54]	(54; 81]	(81; 108]	(108; 135]
Кількість споживачів НПЗ (N15)	[0; 259,02]	(259,02; 518,04]	(518,04; 777,07]	(777,07; 1036,09]	(1036,09; 1295,11]

Згідно з табл. 3.28, враховуючи побудовану шкалу оцінки стану ринку НПЗ та інтервали розподілу, оцінено стан ринку за 2005-2016 рр., і представлено на рис. 3.3.

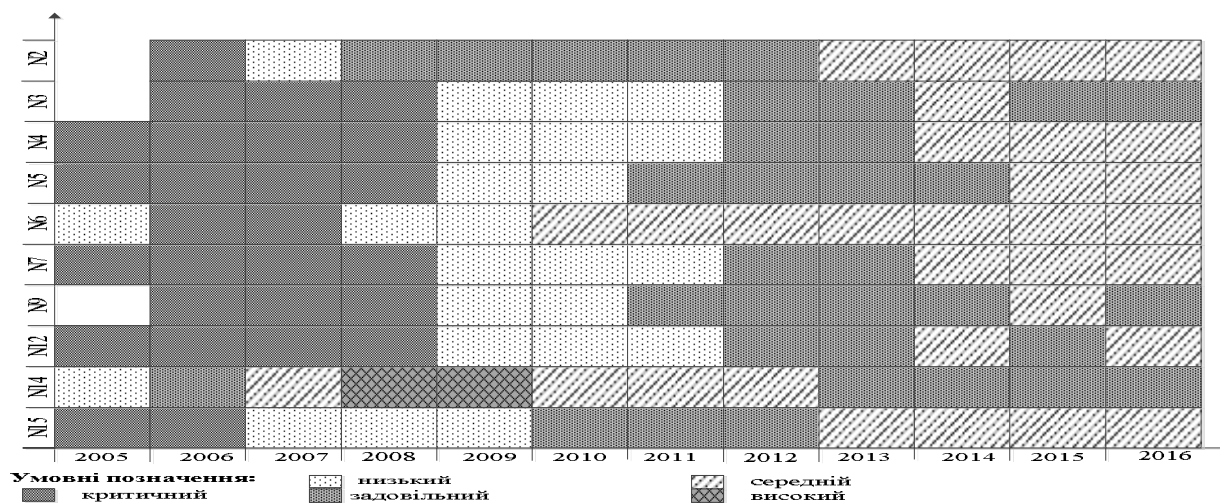

Рис. 3.3. Динаміка зміни станів ринку НПЗ

Як видно з рис. 3.3, ринок НПЗ, у період 2005-2009 рр., за більшістю показників характеризувався як критичний, з позитивною динамікою змін кількості недержавних пенсійних фондів (N14) та споживачів послуг ринку НПФ (N15). Період 2008-2011 рр. знаменувався низьким розвитком ринку НПЗ. З 2012 по 2016 рр. ринок НПФ за основними параметрами досягав задовільного та середнього стану розвитку (збільшення обсягу пенсійних внесків (N4), пенсійних внесків від фізичних осіб – підприємців (N6) та юридичних осіб (N7), кількості споживачів ринку НПФ (N15)). На противагу поетапності, поступовості розвитку ринку НПФ (рис. 3.1), ринок кредитних послуг характеризується неоднорідністю і різкістю змін його стану [50, с. 23] (табл. 3.29, рис. 3.4).

Таблиця 3.29

Шкали та рівні показників стану ринку кредитних послуг

Показник	Граничні значення показників стану ринку кредитних послуг				
	Критичний	Низький	Задовільний	Середній	Високий
Загальна кількість установ, які надають кредитні послуги (K1)	[422,46; 677,32]	(677,32; 932,18]	(932,18; 1187,03]	(1187,03; 1441,89]	(1441,89; 1696,75]
Загальні активи установ, які надають кредитні послуги (K2)	[589,35; 7893,92]	(7893,92; 15198,48]	(15198,48; 22503,05]	(22503,05; 29807,61]	(29807,61; 37112,18]
Загальна кількість кредитів, наданих установами ринку кредитних послуг (K4)	[100,68; 6641,30]	(6641,30; 13181,92]	(13181,92; 19722,55]	(19722,55; 26263,17]	(26263,17; 32803,79]
Включення до Державного установ, які надають кредитних установ (K5)	[2,77; 25,4]	(25,4; 48,03]	(48,03; 70,66]	(70,66; 93,29]	(93,29; 115,92]
Виключення з Державного реєстру кредитних установ (K6)	[83,34; 66,9]	(66,9; 50,46]	(50,46; 34,01]	(34,01; 17,57]	(17,57; 1,13]
Дохід кредитних установ (K7)	[620,8; 1460,8]	(1460,8; 2300,7]	(2300,7; 3140,6]	(3140,6; 3980,5]	(3980,5; 4820,4]

Відповідно до побудованої шкали оцінки стану ринку кредитних послуг (табл. 3.31) проаналізовано його стан за період з 2005 по 2016 рр., що представлено на рис. 3.2. Як видно з рис. 3.2, ринок кредитних послуг характеризується різноспрямованістю його економічних процесів за певний проміжок часу. Так, на період 2005-2006 рр. стан ринку кредитних послуг є: критичним, згідно з показниками, які відображають дохід установ, що надають кредитні послуг (K7), їх загальні активи (K2) та кількість виданих ними кредитів (K4); задовільним, відповідно до кількості установ на ринку, які надають кредитні послуги (K1); та високим, з урахуванням виключення кількості установ, які надають кредитні послуги, з Державного реєстру (K6) та їх включення (K5) у 2005 р. У 2007 р. для ринку кредитних послуг властивий критичний та низький рівень його стану відповідно до: кількості наданих кредитів (K4); кількості виключених установ, які надають кредитні послуги, з Державного реєстру (K6); доходи установ, які надають кредитні послуги (K7). Загальні обсяги активів установ, які надають кредитні послуги, характеризують ринок кредитних послуг як критичний, загальна кількість установ, які надають кредитні послуги, – як задовільний.

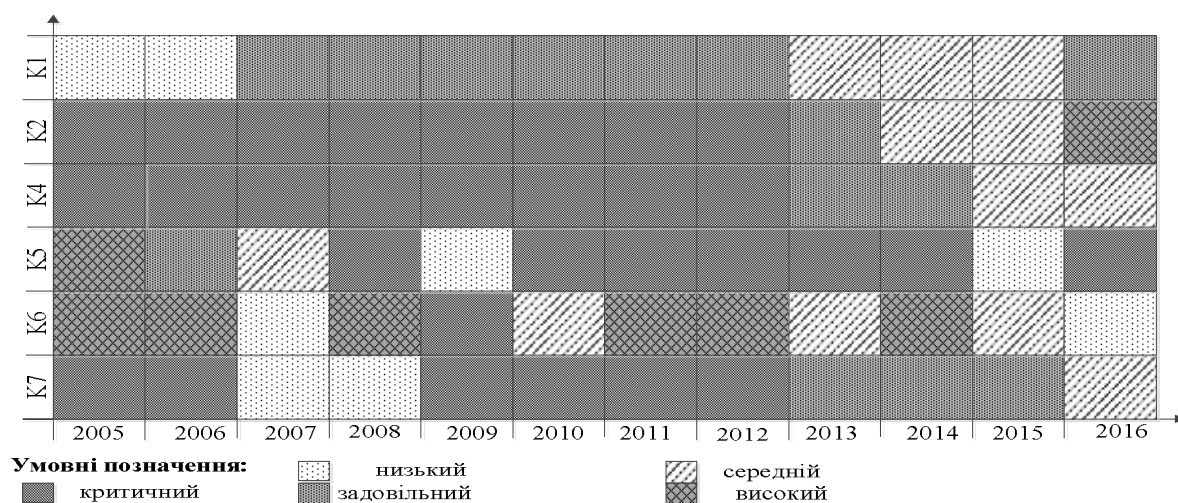

Рис. 3.4. Динаміка зміни станів ринку кредитних послуг

У 2008 р. стан ринку кредитних послуг порівняно з 2007 р. поліпшився за рахунок збільшення включення установ до Державного реєстру (до низького). За 2009-2012 рр. показники, що описують ринок кредитних послуг, мають певну однорідність. А саме: стан ринку кредитних послуг є критичним за рахунок

скорочення загальних активів установ (К2), збереження відповідних тенденцій у наданні кредитів (К4), зменшення кількості установ, які включені до Держреєстру (К5) та їх доходів (К7). У 2013-2016 рр. для ринку кредитних послуг властиве поліпшення його стану, оскільки обсяги доходів установ, що надають кредитні послуги, відповідають задовільному та середньому його стану (К7), а також кількість установ, виключених з Державного реєстру (К6), загальна кількість установ, які надають кредитні послуги (К1), загальні обсяги активів цих установ (К2) та обсягів наданих ними кредитів (К4). Виняток становить кількість кредитних установ, включених до Державного реєстру, яка характеризує ринкок як критичний та низький у 2015 р.

Вагоме місце серед ринків НФП займає страховий ринок. Відповідно до побудованої інтервальної шкали оцінки стану страхового ринку (табл. 3.30) визначено зміну його стану на період з 2005 по 2016 рр. (рис. 3.5). Як видно з рис. 3.5, на період 2005-2007 рр. стан страхового ринку є: 1) критичним відповідно до значень показників: сплачено на перестраховування перестраховикам-нерезидентам (О14); виплати, компенсовані перестраховиками (О15); виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (О17); отримані страхові премії від перестраховувальників-нерезидентів (О18); обсяг сформованих страхових резервів зі страхування життя (О21); 2) низьким, базуючись на результатах оцінювання валових страхових премій (О4), чистих страхових премій (О9), чистих страхових виплат (О10), виплат, компенсованих перестраховувальникам-нерезидентам (О19), обсягу сформованих у страхових резервів (О20) та технічних резервів (О22), та загальних активів страховиків (О23-О24). У період з 2008-2012 рр., страховий ринок знаходився у задовільно-низькому стані розвитку. Поліпшення ринку відбулося за рахунок підвищення значень показників, які властиві певним параметрам ринку, а саме: валові страхові премії (О4), чисті страхові премії (О9), чисті страхові виплати (О10); обсяг сформованих страхових резервів (О20), обсяг сформованих страхових технічних резервів (О22), загальні активи страховиків (О23); активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (О24), обсяг сплачених статутних капіталів (О25).

Шкали та рівні показників оцінки стану страхового ринку

Показник	Граничні значення показників стану страхового ринку				
	Критичний	Низький	Задовільний	Середній	Високий
Валові страхові премії (O4)	[5486,38; 11907,54]	(11907,54; 18328,71]	(18328,71; 24749,87]	(24749,87; 31171,04]	(31171,04; 37592,2]
Рівень валових виплат (O8)	[0; 8,60]	(8,60; 17,21]	(17,21; 25,81]	(25,81; 34,42]	(34,42; 43,02]
Чисті страхові премії (O9)	[438,91; 6313,23]	(6313,23; 12187,55]	(12187,55; 18061,87]	(18061,87; 23936,19]	(23936,19; 29810,51]
Чисті страхові виплати (O10)	[0; 2054,97]	(2054,97; 4109,95]	(4109,95; 6164,92]	(6164,92; 8219,9]	(8219,9; 10274,87]
Рівень чистих виплат (O11)	[0; 11,36]	(11,36; 22,72]	(22,72; 34,08]	(34,08; 45,44]	(45,44; 56,8]
Сплачено на перестраховання перестраховикам-нерезидентам (O14)	[0; 828,55]	(828,55; 1657,09]	(1657,09; 2485,64]	(2485,64; 3314,18]	(3314,18; 4142,73]
Виплати, компенсовані перестраховиками (O15)	[0; 1242,65]	(1242,65; 2485,31]	(2485,31; 3727,96]	(3727,96; 4970,62]	(4970,62; 6213,27]
Виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами (O17)	[0; 206,61]	(206,61; 413,22]	(413,22; 619,83]	(619,83; 826,44]	(826,44; 1033,05]
Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів (O18)	[0; 118,51]	(118,51; 237,02]	(237,02; 355,52]	(355,52; 474,03]	(474,03; 592,54]
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (O19)	[0; 459,38]	(459,38; 918,75]	(918,75; 1378,13]	(1378,13; 1837,50]	(1837,50; 2296,88]
Обсяг сформованих страхових резервів (O20)	[0; 4661,45]	(4661,45; 9322,9]	(9322,9; 13984,3]	(13984,3; 18645,8]	(18645,8; 23307,24]
Обсяг сформованих страхових резервів зі страхування життя (O21)	[0; 1826,69]	(1826,69; 3653,38]	(3653,38; 5480,07]	(5480,07; 7306,76]	(7306,76; 9133,45]
Обсяг сформованих страхових технічних резервів (O22)	[0; 2964,96]	(2964,96; 5929,93]	(5929,93; 8894,89]	(8894,89; 11859,86]	(11859,86; 14824,82]
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) (O23)	[0; 18709,86]	(18709,86; 37419,73]	(37419,73; 56129,59]	(56129,59; 74839,46]	(74839,46; 93549,32]
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (O24)	[0; 12190,03]	(12190,03; 24380,05]	(24380,05; 36570,08]	(36570,08; 48760,1]	(48760,1; 60950,13]
Обсяг сплачених статутних капіталів (O25)	[0; 5126,45]	(5126,45; 10252,9]	(10252,9; 15379,35]	(15379,35; 20505,8]	(20505,8; 25632,25]
Кількість (страховиків) установ на ринку (O26)	[0; 98,41]	(98,41; 196,81]	(196,81; 295,22]	(295,22; 393,62]	(393,62; 492,03]
Кількість споживачів страхового ринку (O28)	[0; 1213,44]	(1213,44; 2426,88]	(2426,88; 3640,32]	(3640,32; 4853,76]	(4853,76; 6067,2]

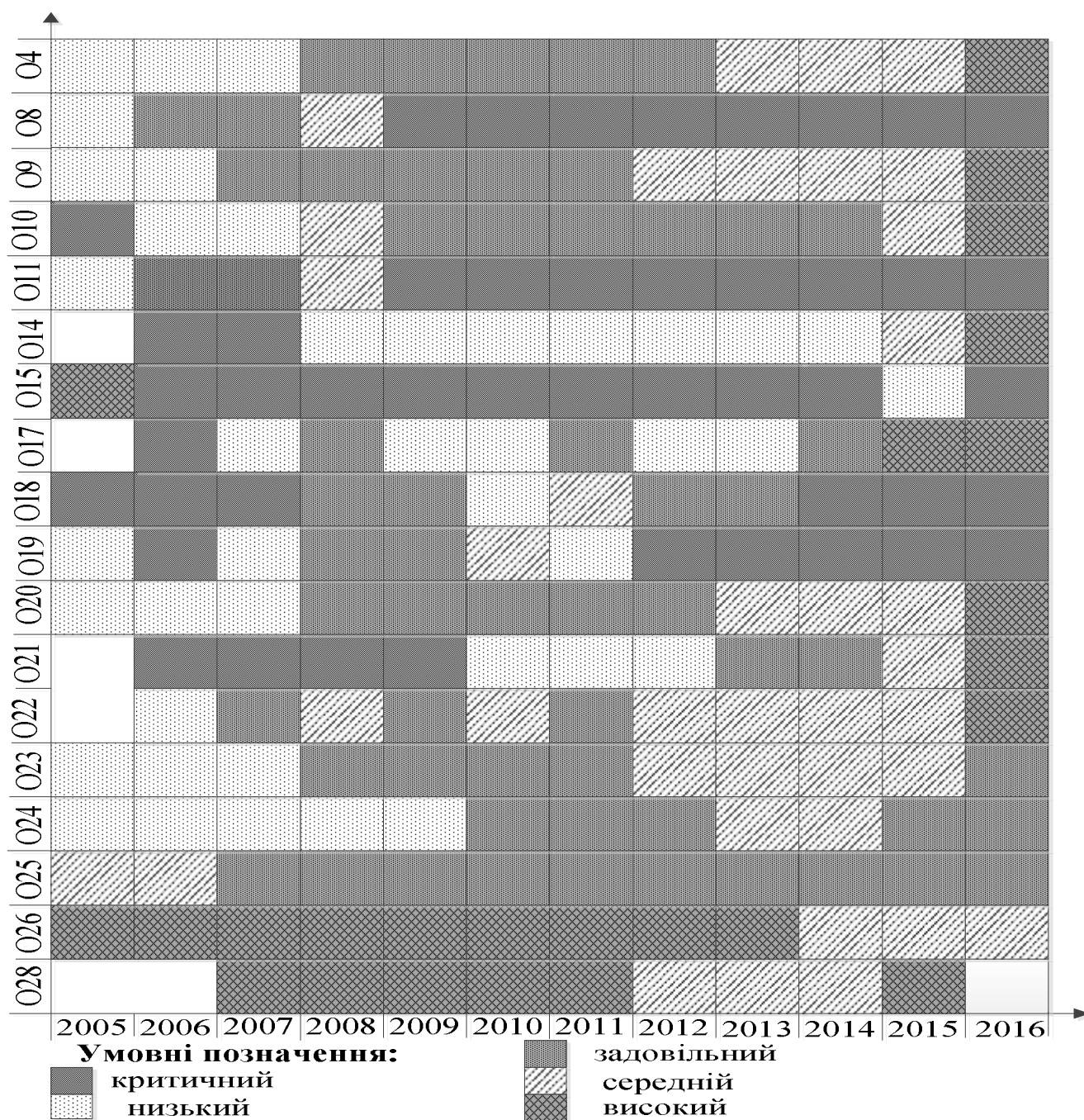

Рис. 3.5. Динаміка зміни станів страхового ринку

З рис. 3.5 спостерігається дестабілізація (нестабільність) страхового ринку, що обумовлено скороченням валових страхових виплат (O8) та рівня чистих виплат (O11), після стрімкого зростання у 2008 р., та збереження відповідного обсягу виплат, компенсованих перестраховиками (O15). Перехідні стани страхового ринку (від критичного до низького, від низького до задовільного та ін.) за означений період спостерігаються внаслідок зміни: обсягу виплат, компенсованих

перестраховальникам-нерезидентам (O19), отриманих страхових премій від перестраховальників-нерезидентів (O18). Для страхового ринку у 2008-2012 рр. характерні позитивні зміни щодо кількості (страховиків) установ на ринку (O26) та споживачів ринку страхових послуг, кількість яких властива високому стану розвитку страхового ринку.

У 2013-2016 рр. стан страхового ринку якісно змінюється, досягаючи: стану середнього розвитку, внаслідок позитивної зміни обсягу валових страхових премій (O4) та чистих страхових премій (O9), обсягу сформованих страхових резервів (O20)) та сформованих страхових технічних резервів (O22), розміру загальних активів страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) (O23) та активів, визначених ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (O24); задовільного стану, згідно з кількістю споживачів страхового ринку (O28). Нестабільність стану страхового ринку у 2013-2016 рр. зумовлена відсутністю змін ринку, відповідно до попередніх періодів.

Таким чином, розроблено діагностичний інструментарій оцінки стану ринків НФП шляхом побудови інтервальних шкал страхового ринку, ринку кредитних послуг та ринку НПЗ, які ґрунтуються на застосуванні правила «трьох сигм», що дозволило визначити стан ринків НФП шляхом означення гранично допустимих значень показників. Враховано основні особливості кожного показника, який характеризує стан досліджуваних ринків.

3.4. Аналіз результатів впливу інститутів регулювання на розвиток ринків небанківських фінансових послуг

Адміністративний характер інструментів Нацкомфінпослуг ускладнює формалізацію й оцінку зміни стану ринків фінансових послуг під їх впливом, що зумовлює потребу застосування методів когнітивного аналізу [3] для оцінки та прогнозування такої зміни.

Використання когнітивних карт, когнітивних моделей, які належать до

моделей представлення уявлень експертів у формі структури причинно-наслідкових впливів, імплементується при: розробці концептуальних моделей, спрямованих на поліпшення структуризації та об'єктивного бачення проблеми шляхом побудови загального, узгодженого уявлення про проблему як підґрунтя для реалізації практичних дій щодо її вирішення; моделюванні слабоструктурованих ситуацій. Для останніх властиво: поєднання та врахування факторів різної природи; застосування кількісних даних з абстрактними, якісними змінними, які відображають бачення експертної групи [40, с. 201]. До слабоструктурованих ситуацій можна віднести такі, що є відносно новими і характеризуються браком досвіду їх оцінювання [1, с. 149].

Систему основних взаємозв'язків параметрів ринків НФП з інструментами Нацкомфінпослуг представлено когнітивною моделлю. У межах цієї моделі інформація про систему представлена у вигляді набору понять (факторів), з відображенням причинно-наслідкових зв'язків, що називається когнітивною картою [3; с. 43]. Когнітивну карту прийнято представляти у вигляді знакового (орієнтованого графа, вершинам якого співставлені фактори, а ребрам знаки «+», або «-») або зваженого графа (в якому вершини співставлені факторами, а ребра – ваги в тій, чи іншій шкалі) над множиною факторів [3, с. 50-51]. Розрізняють різну модифікацію когнітивних карт залежно від інтерпретації вершин, ребер, ваги на ребрах [343; 3, с. 50], а також різноманітних функцій, які визначають вплив зв'язків на фактори. Розрізняють п'ять видів когнітивних карт за типом використаних відносин [271].

Вибір способу структурування слабоструктурованих систем пов'язаний з різноплановістю процесів і явищ зазначених систем, їх тенденцій, які визначаються різною кількістю факторів, які впливають на іншу кількість факторів. Утворюються мережі причинних відносин між ними [3, 685, 699]. У процесі структурування системи впливу інструментів Нацкомфінпослуг та інших зовнішніх факторів на стан ринків НФП побудовано казуальну когнітивну карту, яка відображає вплив, причинність та системну динаміку. Побудова когнітивної карти дозволила створити когнітивну модель для оцінювання зміни стану ринків НФП.

Дослідження стану зазначених ринків на основі когнітивної моделі можливе за

трьома основними напрямками [365]: прогноз саморозвитку ситуації (без зовнішнього впливу на процеси ситуації – ситуація розвивається сама по собі); прогноз розвитку ситуації з вибраним вектором управління; синтез вектора управління для досягнення необхідного напрямку розвитку ситуації.

Автором на основі [365, с. 30-38] змодельовано зміни стану ринків фінансових послуг під впливом заходів Нацкомфінпослуг, що містить визначену послідовність взаємопов'язаних етапів: визначення умов, тенденцій, що характеризують зміну стану ринків НФП і дій інструментів Нацкомфінпослуг на початковому етапі; завдання цільових напрямів (збільшення, зменшення) та сили (слабо, сильно) зміни тенденцій процесів у ситуації (побудова когнітивної карти); обґрунтування вибору факторів управління, визначення їх сили та спрямованості впливу на ситуацію (побудова когнітивної моделі); вибір вектору управління (факторів) ситуацією (покращення стану ринків НФП), силу та спрямованість яких необхідно визначити, що враховано при побудові когнітивної карти та моделі; вибір досліджуваних факторів, що характеризують результативний розвиток ситуації, здійснюється залежно від цілей аналізу; моделювання за одним з перерахованих вище трьох напрямів [54, с. 330].

Оцінювання зміни стану ринків НФП з використанням когнітивної карти потребує означення основних її елементів, а саме: базисних, цільових факторів, причинно-наслідкових зв'язків між ними та інших елементів системи. Базисні фактори – це фактори, які визначають та обмежують явища і процеси, які спостерігаються в слабоструктурованій системі та оточуючому її середовищі, та інтерпретовані суб'єктом управління як суттєві, ключові параметри, ознаки цих явищ та процесів [1, 343]; до цільових, тобто факторів, які становлять найбільший інтерес [364], віднесено: загальні активи страховиків (O23); загальні активи установ, які надають кредитні послуги (K2); чисту вартість активів НПФ (N12). Окрім того, для слабоструктурованої системи характерні елементи, які можуть поділятися на внутрішні (які підвладні об'єкту управління, наприклад, інструменти Нацкомфінпослуг) та зовнішні (які частково або зовсім не підвладні об'єкту управління і відображають дію на ситуацію або систему зовнішніх впливів).

Базуючись на відсутності єдиного підходу до виявлення та розподілу елементів системи, які досліджуються, передбачається [364], що фактори ситуації відомі експерту і він має цілісне уявлення про їх взаємозалежність. Згідно з формалізацією причинно-наслідкової залежності показників стану ринків НФП та інструментів Нацкомфінпослуг, наведених у п.п. 3.2, до внутрішніх, управляючих факторів віднесено інструменти Нацкомфінпослуг, які здійснюють вплив на ринки НФП, а саме: перевірки Нацкомфінпослуг (Y1), штрафи (Y2), анулювання та зупинення ліцензій (Y3), виключення фінансових установ (Y4), повідомлення про відмивання коштів (Y5), законодавча база (Y6), рішення Нацкомфінпослуг (Y7), кадровий склад Нацкомфінпослуг (Y8); до зовнішніх, часткового або повністю неконтрольованих Нацкомфінпослуг факторів належать виконання бюджету (X1), плинність кадрів (X2), скарги від фізичних осіб (X3). На рис. 3.6 у вигляді когнітивної карти структуровано і представлено вплив заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків НФП.

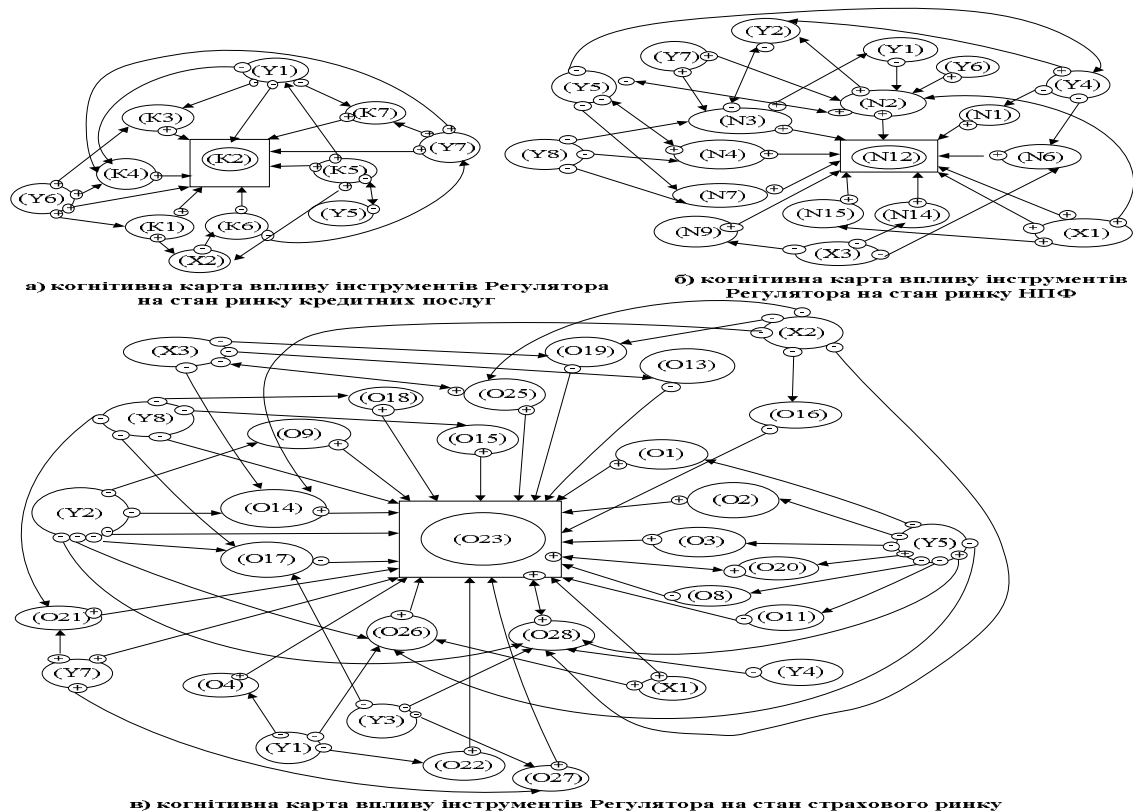

Рис. 3.6. Вплив заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків НФП

Згідно рис. 3.6 досліджено структурну характеристику впливів заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків НФП. Для деталізації оцінювання змін стану

ринків під впливом заходів Нацкомфінпослуг проаналізовано ситуацію стосовно несуперечності дії інструментів Нацкомфінпослуг та зміни стану ринків НФП, та несуперечність зміни параметрів стану ринків НФП, що наведено в табл. 3.31-3.33.

Відповідно до табл. 3.31 серед внутрішніх, управляючих факторів, які знаходяться у розпорядженні Нацкомфінпослуг – збільшення кількості перевірок, накладання штрафів, зростання кількості осіб, зайнятих у регулюванні – негативно впливають на показники, які характеризують зміну стану ринку кредитних послуг.

Таблиця 3.31

Аналіз цільових факторів ринку кредитних послуг

Управляючі фактори, спрямовані на зміну	Зміна основних факторів ринку							
	Загальна кількість установ	Загальні активи установ	Загальний капітал установ	Загальна кількість кредитів	Включення до Державного реєстру установ	Виключення з Державного реєстру установ	Доходи установ	Збільшення витрат установ
Збільшення кількості перевірок Нацкомфінпослуг		- ≠ +	- ≠ +	- ≠ +				
Збільшення повідомлень, що надсилаються про відмивання коштів					- ≠ +			
Збільшення кількості розроблених нормативно-правових актів	+ = +	+ = +	+ = +	+ = +				
Збільшення кількості розпоряджень Нацкомфінпослуг		+ = +		+ = +			+ = +	+ = +
Збільшення плинності кадрів						+ = +		

Примітка: - зменшення; + - збільшення; = - відбувається зміна в двох напрямках; ≠ - у зворотному напрямку вплив не здійснюється.

Як видно з табл. 3.31, збільшення кількості перевірок Нацкомфінпослуг та повідомлень про відмивання коштів, що надсилаються, здійснюють негативний вплив на стан ринку кредитних послуг, з наявним оберненим позитивним ефектом від зміни стану цього ринку. У схожий спосіб змінюється стан ринку НПЗ під дією впливу інструментів Нацкомфінпослуг, що представлено в табл. 3.32: збільшення кількості розглянутих скарг негативно позначається на зростанні кількості учасників, які отримують пенсійні виплати, та споживачів на ринку НПЗ. У той же час покращення стану ринку НПЗ позитивно впливає на застосування Нацкомфінпослуг заходів впливу.

Дія заходів Нацкомфінпослуг, які представлені внутрішніми, управляючими факторами, має аналогічний прояв на стан страхового ринку (табл. 3.33).

Аналіз цільових факторів ринку НПЗ

Управляючі фактори, спрямовані на зміну	Зміна основних факторів ринку										
	Кількість укладених пенсійних контрактів	Загальна кількість учасників НПФ	Загальна вартість активів	Обсяги пенсійних внесків	Обсяги пенсійних внесків від фізичних осіб-підприємців	Обсяги пенсійних внесків від юридичних осіб	Обсяги пенсійних виплат	Кількість учасників, які отримують пенсійні виплати	Чиста вартість активів НПФ	Кількість НПФ на ринку	Кількість споживачів на ринку НПФ
Кількість перевірок Нацкомфінпослуг		- ≠ +									
Надходжень від штрафів			- ≠ +								
Кількість виключених фінансових установ	-- = -				-- = -						
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів		-- = -		-- = -		-- = -					
Кількість розроблених нормативно-правових актів		+ = +									
Кількість розпоряджень Нацкомфінпослуг		+ = +	+ = +								
Кількість фахівців, які займаються регулюванням			- ≠ +	- ≠ +		- ≠ +					
Обсяг виконаного бюджету Нацкомфінпослуг		+ = +						+ = +	+ = +	+ = +	
Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб-споживачів фінансових послуг								- ≠ +	-- = -		

Примітка: - зменшення; + - збільшення; = - відбувається зміна в двох напрямках; ≠ - у зворотному напрямку вплив не здійснюється.

Аналіз цільових факторів ринку страхових послуг

Управляючі фактори, спрямовані на зміну	Зміна основних факторів ринку																						
	Кількість договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті	Договори зі страхувальниками - фізичними особами	Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	Валові страхові премії	Рівень валових виплат	Розмір чистих страхових премій	Рівень чистих виплат	Сплачений обсяг премій перестраховикам-резидентам	Сплачений обсяг премій перестраховикам-нерезидентам	Виплати, компенсованих перестраховиками	Виплати, компенсовані перестраховиками-резидентами	Виплати, компенсовані перестраховиками-нерезидентами	Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам	Обсяг сформованих страхових резервів	Обсяг сформованих резервів зі страхування життя	Обсяг сформованих технічних резервів	Обсяг загальних активів страховиків	Обсяг сплачених статутних капіталів	Кількість (страховиків) установ на ринку	Концентрація ринку	Кількість споживачів страхового ринку	
Кількість перевірок Нацкомфінпослуг				- ≠ +													- ≠ +			- ≠ +			
Надходження від штрафів						- ≠ +			- ≠ +					- - -				- ≠ +		- ≠ +			- ≠ +
Кількість анульованих та зупинених ліцензій														- - -							- - -		- - -
Кількість виключених фінансових установ																							- - -
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів	- ≠ +	- ≠ +	- ≠ +		- - -				- - -							- - -				- ≠ +			- ≠ +
Кількість розпоряджень Нацкомфінпослуг																+ ≠ -							+ = +
Кількість фахівців, які займаються регулюванням										- - -				- - -	+ ≠ -		- ≠ +						
Виконання бюджету																		+ = +		+ = +			
Плинність кадрів											- - -		- ≠ +							- = -			- - -
Кількість скарг від фізичних осіб								- - -	- - -					- - -						- = -			

Примітка: - зменшення; + - збільшення; = - відбувається зміна в двох напрямках; ≠ - у зворотному напрямку вплив не здійснюється.

Згідно з табл. 3.37, до внутрішніх факторів, які здійснюють негативний вплив на зміни стану страхового ринку належать: перевірки Нацкомфінпослуг, штрафи, анулювання та зупинення ліцензій, виключення з Державного реєстру фінансових установ, повідомлення про відмивання коштів, кадровий склад Нацкомфінпослуг. До зовнішніх управляючих факторів, які негативно впливають на стан страхового ринку, відносяться: плинність кадрів; скарги від фізичних осіб. У більшості випадків основні фактори стану страхового ринку, які змінюються під дією внутрішніх і зовнішніх управляючих факторів, мають обернену спрямованість дії на зміни при впровадженні заходів Нацкомфінпослуг.

Отже, за результатами структурного аналізу когнітивних карт (рис. 3.6) впливу заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків НПФ: структуровано властивості ситуації; проаналізовано ситуацію на несуперечність (застосування заходів Нацкомфінпослуг сприяє забезпеченню стабільності стану ринку кредитних послуг, ринку НПФ, страхового ринку); оцінено напрям впливу управляючих факторів на цільові з урахуванням узгодженості дії факторів (табл. 3.31-3.33, додаток Л, додаток М).

Очікуваний позитивний напрям зміни фактору визначається показником, що приймає значення «+1», (якщо бажано збільшення фактору), «-1», якщо бажано зменшення значення фактору й «0» – якщо складно зазначити бажану динаміку фактору.

Узгодженість вектору цілей полягає в тому, щоб бажана зміна одного цільового фактору не привела до негативних змін інших цільових факторів (додаток Л та М). Тобто зростання кількості договорів зі страхувальниками-фізичними особами сприятиме зростанню обсягів загальних активів страховиків. Збільшення загальної кількості установ, що надають кредитні послуги, сприятиме збільшенню загальних активів цих установ. Відповідно позитивні зміни обсягу пенсійних внесків від юридичних осіб обумовлюють позитивні зміни чистої вартості загальних активів НПФ.

Узгодженість цільових і управляючих факторів виражено аналогічно. Погодженість управляючих факторів з вектором цілей полягає в тому, що жодна

зміна управляючих факторів не викличе зміни жодної з цілей у небажаному напрямі [366] (поліпшення законодавчої бази сприятиме зростанню кількості договорів зі страхувальниками-фізичними особами, що в свою чергу позитивно впливатиме на обсяги загальних активів страховиків).

Означивши структурну взаємозалежність стану ринків фінансових послуг із заходами Нацкомфінпослуг та іншими факторами впливу, на основі когнітивної карти побудовано когнітивну модель впливу заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків фінансових послуг з визначеною силою (на основі кореляційного аналізу, додаток М) та спрямованістю впливу управляючих факторів на основні та цільові, що вказано на рис. 3.6.

Відповідно на рис. 3.7-3.9 представлено силу впливу, спрямованість та взаємозв'язок заходів Нацкомфінпослуг та зовнішніх факторів на показники стану ринків НПФ. Формалізація зв'язків між заходами Нацкомфінпослуг та станом ринків фінансових послуг представлена у вигляді когнітивної моделі (рис. 3.5-3.7).

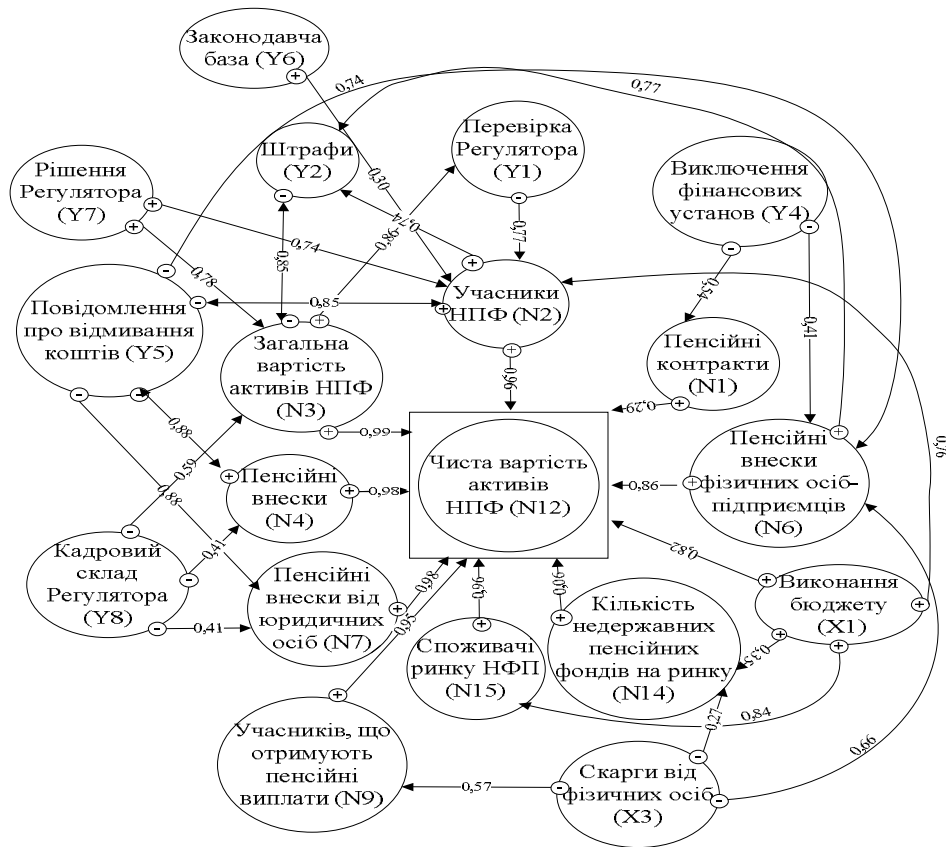

Рис. 3.7. Взаємозалежність впливу заходів Нацкомфінпослуг і зовнішніх факторів на стан ринку НПФ

При застосуванні когнітивного підходу до управління слабоструктурованими системами у процесі побудови когнітивної моделі впливу заходів Нацкомфінпослуг на зміну стану ринків фінансових послуг виникає проблема визначення ступеню взаємовпливу її факторів (визначення дуг та ваги дуг графа).

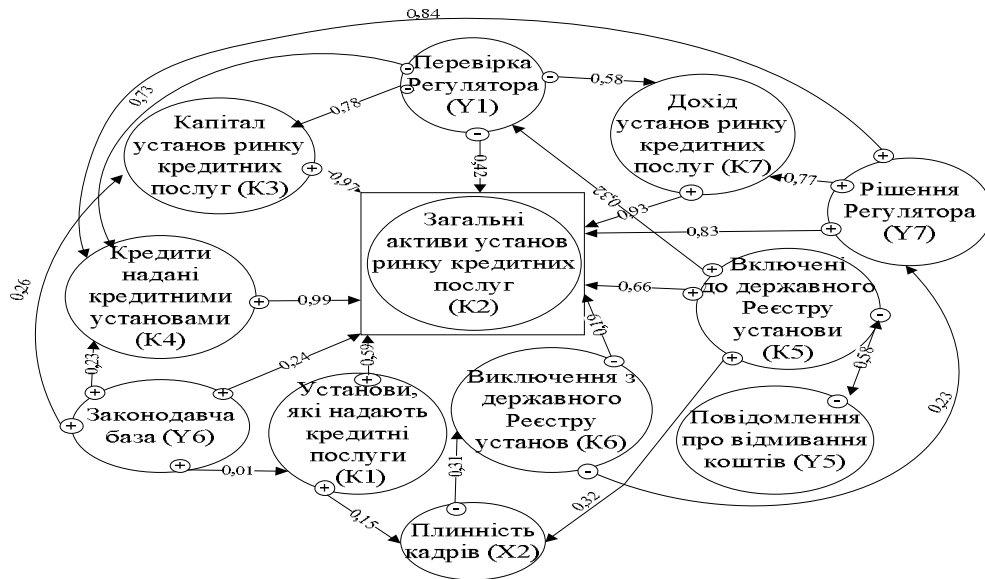

Рис. 3.8. Взаємозалежність впливу заходів Нацкомфінпослуг і зовнішніх факторів на стан ринку кредитних послуг

Для вирішення цієї проблеми побудовано матрицю узгодженості зміни стану ринків НФП та заходів Нацкомфінпослуг (табл. М.1-М.3, додаток М). Для встановлення характеру взаємодії факторів використано позитивний підхід [271].

Позитивний підхід базується на врахуванні об'єктивного характеру взаємодії факторів, дозволяючи провести дуги, присвоюючи їм знаки «+» або «-» з їх точною вагою, тобто описуючи характер цієї взаємодії. Застосування цього підходу можливе, якщо взаємозв'язок факторів піддається математичному описанню та формалізації [271]. Концептуальні основи застосування когнітивного підходу передбачають перевірку запропонованої моделі впливу заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків фінансових послуг на адекватність за результатами застосування «історичного методу», та стабільність. Сутність «історичного методу» полягає у використанні запропонованих моделей до схожих реальних ситуацій, з лагом у часі, та статистичних даних, що характеризують ситуацію, відомих і

оприлюднених [366]. Таким чином, за умови адекватності моделі, отримані результати в ході моделювання збігаються з реальним розвитком подій. Перевірка моделі на стабільність за результатами використання «історичного методу» є досить трудомістким процесом.

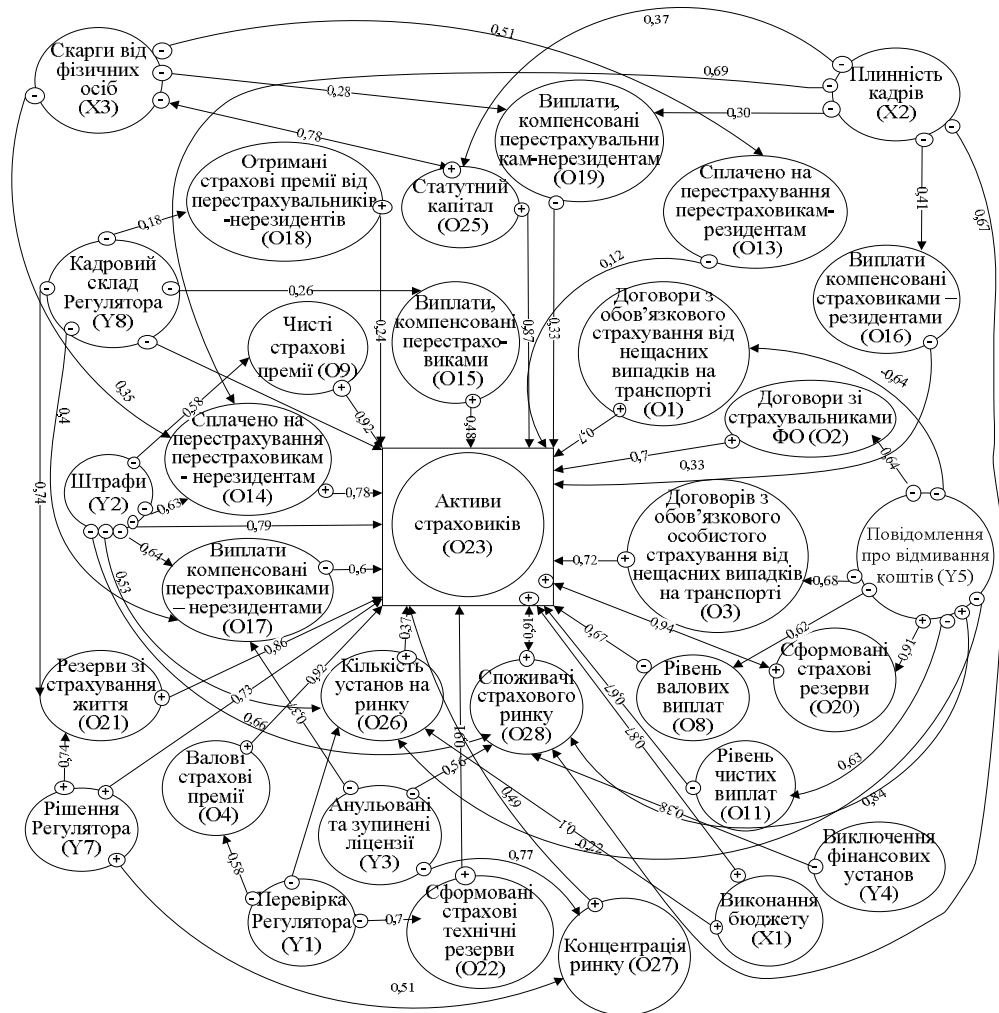

Рис. 3.9. Взаємозалежність впливу заходів Нацкомфінпослуг і зовнішніх факторів на стан страхового ринку

Для нівелювання обтяженості процесу оцінювання когнітивної моделі на стабільність В. В. Борисов та І. А. Бичков пропонують визначати характер її зворотних зв'язків [301, с. 55]. При цьому можуть утворюватися як позитивні, так і негативні зворотні зв'язки. У циклі існує позитивний (негативний) зв'язок, якщо в ньому парне/непарне число знаків «-» або коли їх взагалі немає. Посилити первісну зміну первинної інформації може позитивний зворотний зв'язок. Дестабілізувати

ситуацію можуть кілька позитивних циклів, а стабілізувати ситуацію або викликати незначні «коливання» в системі – негативні зворотні зв'язки.

Завдання аналізу ситуацій на основі когнітивних карт можна поділити на два типи: статистичні й динамічні [685]. Статистичний аналіз (аналіз впливів) передбачає дослідження ситуації за допомогою вивчення структури взаємовпливів когнітивної карти. Динамічний аналіз лежить в основі генерації можливих сценаріїв розвитку ситуації в часі [606, с. 17].

Отже, оцінювання зміни стану ринків фінансових послуг під впливом заходів Нацкомфінпослуг та зовнішніх управляючих факторів здійснено за такими сценаріями розвитку ситуації: 1) прогноз зміни стану ринків фінансових послуг ситуації в цілому по Україні, без зміни зовнішнього впливу на ситуацію; 2) прогноз розвитку ситуації зі зменшенням адміністративного навантаження (на $\frac{1}{2}$ середнього значення негативно впливаючих факторів впливу заходів Нацкомфінпослуг (зміна лише внутрішніх, управляючих факторів; 3) синтез вектора управління для досягнення необхідного напрямку розвитку ситуації. Послідовно на кожен з факторів впливають імпульси, які визначаються як середні значення зміни показників та оцінюються в цілому по країні (додаток Н).

Імпульси дії заходів Нацкомфінпослуг та зовнішніх факторів в імпульсному процесі впливу на стан ринків фінансових послуг на когнітивних картах, на етапі теоретичного дослідження представлені впорядкованою послідовністю значень $x_i(n)$, $x_i(n+1)$, ... в i вершинах без прив'язки до часу, яка може бути застосована при інтерпретації результатів розрахункового експерименту.

Для оцінювання зміни стану ринків фінансових послуг з урахуванням імпульсного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів формалізовано цю взаємозалежність у вигляді формули (3.11) [3]:

$$x_i(t+1) = x_i(t) + \sum_{j \in I_i} a_{ij} (x_j(t) - x_j(t-1)), \quad i = 1, \dots, N, \quad (3.11)$$

де $x_i(t)$, $x_i(n+1)$ – значення i -го фактора в момент часу $t+1$ і t відповідно;

$x_j(t) - x_j(t-1) = \Delta x_j(t)$ – прирощення фактору x_j в момент часу t ;

a_{ij} – вага впливу фактора x_j на фактор x_i ;

I_i – кількість факторів, які безпосередньо впливають на фактор x_i .

Відповідно, використовуючи моделі оцінювання зміни стану ринків НПФ (рис. 3.7-3.9), з урахуванням імпульсного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів впливу (представленими заходами Нацкомфінпослуг), означено зміну цільових факторів, які характеризують стан ринків НПФ. Результати імпульсного моделювання зміни стану ринків НПФ, з урахуванням впливу заходів Нацкомфінпослуг, наведено у табл. 3.34.

Відповідно до результатів сценарного моделювання (табл. 3.34) зроблено висновок, що за умови зменшення впливу негативних факторів на $\frac{1}{2}$ їх середнього значення (3-й сценарій), тобто скорочення плинності кадрів, зменшення скарг від фізичних осіб, кількості перевірок Нацкомфінпослуг та штрафів, кількості виключених фінансових установ та поліпшення кадрового складу Нацкомфінпослуг, досягається поліпшення стану ринку НПЗ (збільшення цільового показника під впливом заходів Нацкомфінпослуг та інших зовнішніх факторів у середньому становить 1,07%, що 0,59% більше від базового сценарію розвитку подій).

Оцінюючи зміну стану ринку кредитних послуг, за результатами сценарного моделювання (табл. 3.35) виявлено, що зменшення адміністративного навантаження заходів Нацкомфінпослуг шляхом скорочення перевірок Нацкомфінпослуг та повідомлень про відмивання коштів, зменшення плинності кадрів Нацкомфінпослуг обумовлюють зростання цільового показника на 1,15%. Застосовуючи результати сценарного моделювання зміни стану страхового ринку (табл. 3.36), визначено, що збільшення цільового показника (загальних активів СК) на 0,23% можливе за умови реалізації 3-го сценарію. 3-й сценарій розвитку подій передбачає: 1) скорочення кількості перевірок Нацкомфінпослуг, штрафів, кількості анульованих, зупинених ліцензій і виключених установ, зменшення повідомлень про відмивання коштів та поліпшення кадрового складу Нацкомфінпослуг; 2) збереження позитивної динаміки стану страхового ринку від впроваджених рішень Нацкомфінпослуг та зміни законодавчої бази; 3) нівелювання негативного впливу плинності кадрів Нацкомфінпослуг та скарг від фізичних осіб. Реалізація 3-го сценарію розвитку можлива за умови більшого скорочення негативного впливу виключення фінансових установ з державного реєстру, анулювання ліцензій та накладання штрафів.

Таблиця 3.34

Зміна стану ринку НПЗ під впливом заходів Нацкомфінпослуг

Управляючий фактор	Початкове значення	Імпульсні зміни за сценарієм, %	Ланцюжок дії імпульсу	Сценарії			Рік
				1	2	3	
Перевірки Нацкомфінпослуг (У1)	116	9,93	$Y_1\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow N_{12}$	2148,4	2152,2	2152,2	2017
		4,96		2158,1	2165,7	2165,7	2018
		4,96		2188,2	2189,4	2179,2	2019
Штрафи (У2)	15686	77,28	$Y_2\Theta \rightarrow N_3\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_2\Theta \rightarrow N_3\Theta \rightarrow Y_1\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow N_{12}$	2114,506	2151,174	2151,174	2017
		38,64		2090,312	2163,648	2163,648	2018
		38,64		2043,358	2208,356	2176,122	2019
Виключення фінансових установ (У4)	198	15,45	$Y_4\Theta \rightarrow N_1\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_4\Theta \rightarrow N_6\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_4\Theta \rightarrow N_6\Theta \rightarrow Y_2\Theta \rightarrow N_3\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_4\Theta \rightarrow N_6\Theta \rightarrow Y_2\Theta \rightarrow N_3\Theta \rightarrow Y_1\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow N_{12}$	2155,219	2171,334	2171,334	2017
		7,73		2171,738	2203,968	2203,968	2018
		7,73		2183,339	2260,936	2236,602	2019
Повідомлення про відмивання коштів (У5)	47192	16,14	$Y_5\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_5\Theta \rightarrow N_4\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_5\Theta \rightarrow N_7\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_5\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow Y_2\Theta \rightarrow N_3\Theta \rightarrow N_{12}$	2162,314	2169,416	2169,416	2017
		8,07		2185,928	2200,132	2200,132	2018
		8,07		2257,014	2275,81	2230,848	2019
Законодавча база (У6)	68	12,15	$Y_6\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_6\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow Y_2\Theta \rightarrow N_3\Theta \rightarrow N_{12}$	2159,703	2158,017	2158,017	2017
		6,07		2180,706	2177,334	2177,334	2018
		6,07		2202,691	2223,365	2196,651	2019
Рішення Нацкомфінпослуг (У7)	3200	17,11	$Y_7\Theta \rightarrow N_3\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_7\Theta \rightarrow N_3\Theta \rightarrow Y_1\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_7\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow N_{12}$ $Y_7\Theta \rightarrow N_2\Theta \rightarrow Y_2\Theta \rightarrow N_3\Theta \rightarrow N_{12}$	2193,548	2197,371	2197,371	2017
		17,11		2248,396	2256,042	2256,042	2018
		17,11		2328,162	2329,483	2314,713	2019

Управляючий фактор	Початкове значення	Імпульсні зміни за сценарієм, %	Ланцюжок дії імпульсу	Сценарії			Рік
				1	2	3	
Кадровий склад Нацкомфінпослуг (У8)	264	264	$Y_8\Theta \rightarrow N_3\oplus \rightarrow N_{12}$	2197,83	2203,645	2203,645	2017
			$Y_8\Theta \rightarrow N_3\oplus \rightarrow Y_1\Theta \rightarrow N_2\oplus \rightarrow N_{12}$				
			$Y_8\Theta \rightarrow N_4\oplus \rightarrow N_{12}$	2256,95	2268,59	2268,59	2018
			$Y_8\Theta \rightarrow N_4\oplus \rightarrow Y_5\Theta \rightarrow N_2\oplus \rightarrow N_{12}$				
			$Y_8\Theta \rightarrow N_4\oplus \rightarrow Y_5\Theta \rightarrow N_7\oplus \rightarrow N_{12}$	2403,4	2418,457	2333,535	2019
			$Y_8\Theta \rightarrow N_7\oplus \rightarrow N_{12}$				
Виконання бюджету (Х1)	26955,3	11,57 11,57 11,57	$X_1\oplus \rightarrow N_{12}$	2165,8	2165,8	2165,8	2017
			$X_1\oplus \rightarrow N_2\oplus \rightarrow N_{12}$				
			$X_1\oplus \rightarrow N_2\oplus \rightarrow Y_2\Theta \rightarrow N_3\oplus \rightarrow N_{12}$	2192,9	2192,9	2192,9	2018
			$X_1\oplus \rightarrow N_{14}\oplus \rightarrow N_{12}$				
			$X_1\oplus \rightarrow N_{15}\oplus \rightarrow N_{12}$	2243,6	2243,6	2220	2019
Скарги від фізичних осіб (Х3)	6245	37,57 37,57 18,78	$X_3\Theta \rightarrow N_6\oplus \rightarrow N_{12}$	2157,7	2157,7	2168,4	2017
			$X_3\Theta \rightarrow N_6\oplus \rightarrow Y_2\Theta \rightarrow N_3\oplus \rightarrow N_{12}$				
			$X_3\Theta \rightarrow N_6\oplus \rightarrow Y_2\Theta \rightarrow N_3\oplus \rightarrow Y_1\Theta \rightarrow N_2\oplus \rightarrow N_{12}$	2176,7	2176,7	2198,1	2018
			$X_3\Theta \rightarrow N_9\oplus \rightarrow N_{12}$				
			$X_3\Theta \rightarrow N_{14}\oplus \rightarrow N_{12}$	2201,1	2201,1	2227,8	2019
Початкове значення цільового показника – 2137,8 млн. грн.							

Таблиця 3.35

Зміна стану ринку кредитних послуг під впливом заходів Нацкомфінпослуг

Управляючий фактор	Початкове значення	Імпульсні зміни за сценарієм, %	Ланцюжок дії імпульсу	Сценарії			Рік
				1	2	3	
Перевірки Нацкомфінпослуг (У1)	116	9,93 4,96 4,96	$Y_1\Theta \rightarrow K_2$	32013,17	32009,54	32009,54	2017
			$Y_1\Theta \rightarrow K_3\oplus \rightarrow K_2$	32063,24	32055,98	32055,98	2018
			$Y_1\Theta \rightarrow K_4\oplus \rightarrow K_2$	32113,31	32102,42	32102,42	2019
			$Y_1\Theta \rightarrow K_7\oplus \rightarrow K_2$				
Повідомлення про відмивання коштів (У5)	47192	16,14 8,07 8,07	$Y_5\Theta \rightarrow K_5\oplus \rightarrow K_2$	32068,08	32059,8	32059,8	2017
			$Y_5\Theta \rightarrow K_5\oplus \rightarrow Y_1\Theta \rightarrow K_2$				
			$Y_5\Theta \rightarrow K_5\oplus \rightarrow Y_1\Theta \rightarrow K_3\oplus \rightarrow K_2$				
			$Y_5\Theta \rightarrow K_5\oplus \rightarrow Y_1\Theta \rightarrow K_4\oplus \rightarrow K_2$	32173,06	32156,5	32156,5	2018
			$Y_5\Theta \rightarrow K_5\oplus \rightarrow Y_1\Theta \rightarrow K_7\oplus \rightarrow K_2$				
			$Y_5\Theta \rightarrow K_5\oplus \rightarrow X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow K_2$	32278,04	32253,2	32253,2	2019
			$Y_5\Theta \rightarrow K_5\oplus \rightarrow X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow Y_7\oplus \rightarrow K_4\oplus \rightarrow K_2$				
			$Y_5\Theta \rightarrow K_5\oplus \rightarrow X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow Y_7\oplus \rightarrow K_7\oplus \rightarrow K_2$				
Законодавча база (У6)	68	12,15 6,07 6,07	$Y_6\oplus \rightarrow K_2$	32080,94	32080,88	32081,61	2017
			$Y_6\oplus \rightarrow K_1\oplus \rightarrow K_2$				
			$Y_6\oplus \rightarrow K_1\oplus \rightarrow X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow K_2$	32198,78	32199,39	32200,12	2018
			$Y_6\oplus \rightarrow K_1\oplus \rightarrow X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow Y_7\oplus \rightarrow K_2$				
			$Y_6\oplus \rightarrow K_1\oplus \rightarrow X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow Y_7\oplus \rightarrow K_4\oplus \rightarrow K_2$				
			$Y_6\oplus \rightarrow K_1\oplus \rightarrow X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow Y_7\oplus \rightarrow K_7\oplus \rightarrow K_2$	32316,62	32317,17	32318,63	2019
			$Y_6\oplus \rightarrow K_3\oplus \rightarrow K_2$				
$Y_6\oplus \rightarrow K_4\oplus \rightarrow K_2$							
Рішення Нацкомфінпослуг (У7)	3200	17,11 17,11 17,11	$Y_7\oplus \rightarrow K_2$	32020,26	32020,26	32020,26	2017
			$Y_7\oplus \rightarrow K_4\oplus \rightarrow K_2$	32077,42	32077,42	32077,42	2018
			$Y_7\oplus \rightarrow K_7\oplus \rightarrow K_2$	32134,58	32134,58	32134,58	2019
Плинність кадрів (Х2)	0,31	4,71 4,71 2,35	$X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow K_2$	32080,18	32080,18	32080,9	2017
			$X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow Y_7\oplus \rightarrow K_2$	32197,26	32197,98	32198,7	2018
			$X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow Y_7\oplus \rightarrow K_4\oplus \rightarrow K_2$	32314,34	32315,06	32316,5	2019
			$X_2\Theta \rightarrow K_6\Theta \rightarrow Y_7\oplus \rightarrow K_7\oplus \rightarrow K_2$				

Початкове значення цільового показника – 31963,1 млн. грн.

Таблиця 3.36

Зміна стану страхового ринку під впливом заходів Нацкомфінпослуг

Управляючий фактор	Початкове значення	Імпульсні зміни за сценарієм, %	Ланцюжок дії імпульсу	Сценарії			Рік
				1	2	3	
Перевірки Нацкомфінпослуг (У1)	48	-3,24	$Y_1\Theta \rightarrow O_4\oplus \rightarrow O_{23}$	56077,82	56081,3	56081,3	2017
			$Y_1\Theta \rightarrow O_{22}\oplus \rightarrow O_{23}$	56080,04	56087	56087	2018
			$Y_1\Theta \rightarrow O_{26}\oplus \rightarrow O_{23}$	56082,26	56092,7	56092,7	2019
Штрафи (У2)	5891,1	64,57	$Y_2\Theta \rightarrow O_{23}$	56046,85	56071,58	56071,58	2017
			$Y_2\Theta \rightarrow O_9\oplus \rightarrow O_{23}$				
			$Y_2\Theta \rightarrow O_{14}\oplus \rightarrow O_{23}$	56018,1	56067,56	56067,56	2018
			$Y_2\Theta \rightarrow O_{17}\Theta \rightarrow O_{23}$				
			$Y_2\Theta \rightarrow O_{26}\oplus \rightarrow O_{23}$				
$Y_2\Theta \rightarrow O_{28}\oplus \rightarrow O_{23}$	55989,35	56063,54	56063,54	2019			
Анулювання та зупинення ліцензій (У3)	527	72,81	$Y_3\Theta \rightarrow O_{17}\Theta \rightarrow O_{23}$	56045,73	56064,01	56064,01	2017
			$Y_3\Theta \rightarrow O_{27}\oplus \rightarrow O_{23}$	56015,86	56052,42	56052,42	2018
			$Y_3\Theta \rightarrow O_{28}\oplus \rightarrow O_{23}$	55985,99	56040,83	56040,83	2019
Виключення фінансових установ (У4)	81	22,9	$Y_4\Theta \rightarrow O_{28}\oplus \rightarrow O_{23}$	56069,4	56075,85	56075,85	2017
				56063,2	56076,1	56076,1	2018
				56057	56076,35	56076,35	2019
Повідомлення про відмивання коштів (У5)	32623	13,29	$Y_5\Theta \rightarrow O_1\oplus \rightarrow O_{23}$	56097,97	56092,48	56092,48	2017
			$Y_5\Theta \rightarrow O_2\oplus \rightarrow O_{23}$				
			$Y_5\Theta \rightarrow O_3\oplus \rightarrow O_{23}$				
			$Y_5\Theta \rightarrow O_8\Theta \rightarrow O_{23}$	56120,34	56109,36	56109,36	2018
			$Y_5\Theta \rightarrow O_{11}\Theta \rightarrow O_{23}$				
			$Y_5\Theta \rightarrow O_{20}\oplus \rightarrow O_{23}$				
			$Y_5\Theta \rightarrow O_{26}\oplus \rightarrow O_{23}$				
$Y_5\Theta \rightarrow O_{28}\oplus \rightarrow O_{23}$	56142,71	56126,24	56126,24	2019			

Продовження таблиці 3.36

Управляючий фактор	Початкове значення	Імпульсні зміни за сценарієм, %	Ланцюжок дії імпульсу	Сценарії			Рік
				1	2	3	
Рішення Нацкомфінпослуг (У7)	3200	17,11	$Y_7\oplus \rightarrow O_{23}$	56114,26	56114,26	56114,26	2017
		17,11	$Y_7\oplus \rightarrow O_{21}\oplus \rightarrow O_{23}$	56152,92	56152,92	56152,92	2018
		17,11	$Y_7\oplus \rightarrow O_{27}\oplus \rightarrow O_{23}$	56191,58	56191,58	56191,58	2019
Кадровий склад Нацкомфінпослуг (У8)	264	0,83	$Y_8\Theta \rightarrow O_{23}$	56101,01	56101,31	56101,31	2017
		0,41	$Y_8\Theta \rightarrow O_{15}\oplus \rightarrow O_{23}$				
		0,41	$Y_8\Theta \rightarrow O_{17}\Theta \rightarrow O_{23}$	56126,42	56127,02	56127,02	2018
			$Y_8\Theta \rightarrow O_{18}\oplus \rightarrow O_{23}$				
	$Y_8\Theta \rightarrow O_{21}\oplus \rightarrow O_{23}$	56151,83	56152,73	56152,73	2019		
Виконання бюджету (Х1)	26955,3	11,57	$X_1\oplus \rightarrow O_{23}$	56085,66	56085,66	56085,66	2017
		11,57	$X_1\oplus \rightarrow O_{26}\oplus \rightarrow O_{23}$	56095,72	56095,72	56095,72	2018
		11,57		56105,78	56105,78	56105,78	2019
Плинність кадрів (Х2)	0,31	4,71	$X_2\Theta \rightarrow O_{14}\oplus \rightarrow O_{23}$	56090,98	56090,98	56092,6	2017
		4,71	$X_2\Theta \rightarrow O_{16}\Theta \rightarrow O_{23}$				
		2,35	$X_2\Theta \rightarrow O_{19}\Theta \rightarrow O_{23}$	56106,36	56106,36	56109,6	2018
			$X_2\Theta \rightarrow O_{25}\oplus \rightarrow O_{23}$				
	$X_2\Theta \rightarrow O_{28}\oplus \rightarrow O_{23}$	56121,74	56121,74	56126,6	2019		
Скарги від фізичних осіб (Х3)	6245	37,57	$X_3\Theta \rightarrow O_{13}\Theta \rightarrow O_{23}$	56087,11	56087,11	56093,68	2017
		37,57	$X_3\Theta \rightarrow O_{14}\oplus \rightarrow O_{23}$	56098,62	56098,62	56111,76	2018
		18,78	$X_3\Theta \rightarrow O_{19}\Theta \rightarrow O_{23}$	56110,13	56110,13	56129,84	2019
			$X_3\Theta \rightarrow O_{25}\oplus \rightarrow O_{23}$				
Початкове значення цільового показника – 56075,6 млн. грн.							

Отже, зміна кожного внутрішнього та зовнішнього управляючого фактору приводить до змін стану ринків НФП, що представлено на рис. 3.10.

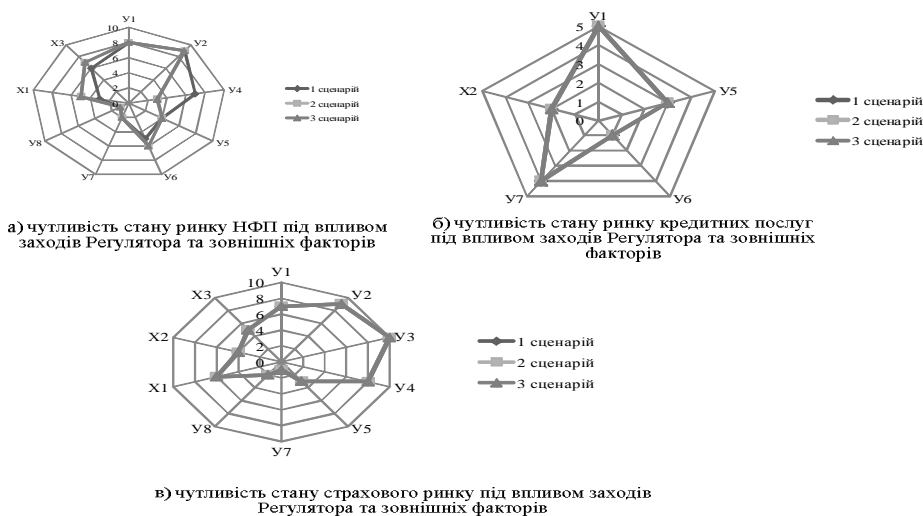

Рис. 3.10. Чутливість стану ринків фінансових послуг до заходів Нацкомфінпослуг та впливу зовнішніх факторів

Відповідно до рис. 3.10а стан ринку НПЗ, з ранговою пріоритетністю відповідно до основних трьох сценаріїв, у наступному порядку реагує на зміну: кадрового складу Нацкомфінпослуг; рішення Нацкомфінпослуг; повідомлень про відмивання коштів; обсягу виконання бюджету; виключення фінансових установ; скарги від фізичних осіб; законодавчої бази. Згідно з результатами моделювання, наведеними на рис. 3.10б, зростання значення цільового показника відбувається за рахунок: 1 – стабільної законодавчої бази; 2 – зменшення плинності кадрів Нацкомфінпослуг, 3 – зменшення повідомлень про відмивання коштів, 4 – сприятливих рішень Нацкомфінпослуг, 5 – зменшення перевірок Нацкомфінпослуг. За основними сценаріями розвитку подій стан страхового ринку реагує у більш значному кількісному вираженні на: рішення Нацкомфінпослуг, кадровий склад Нацкомфінпослуг; повідомлення про відмивання коштів; плинність кадрів. Зміна пріоритетності впливу зовнішніх та внутрішніх управляючих факторів обумовлена зміною стану страхового ринку за відповідними сценаріями розвитку ситуації.

Отже, у результаті застосування діагностичного інструментарію оцінювання зміни стану ринків НФП, підґрунтям якого є прогнозування сценаріїв зміни стану

ринку НПЗ, кредитних послуг та страхового ринку, з урахуванням впливу заходів Нацкомфінпослуг та зовнішніх факторів, оцінено і спрогнозовано зміни стану ринків НФП. Застосування розробленого діагностичного інструментарію дозволить: оперативно виявляти проблемні аспекти при досягненні необхідного стану ринків НФП; визначати пріоритетність впливу заходів Нацкомфінпослуг та нівелювати негативний вплив зовнішніх факторів на стан ринків НФП.

Висновки до розділу 3

1. Розглянуто тенденції розвитку ринків НФП України. Встановлено зростання активів небанківських фінансових установ у період з 2004 р. до 2016 р. у 6,4 раза. Доведено необхідність розроблення методичного підходу до оцінки впливу інструментів Нацкомфінпослуг на стан ринків НФП України.

2. Отримані результати доводять, що на ринках НФП України чільне місце належить органам інституційного регулювання, функціонування яких сприяє поліпшенню фінансово-господарської діяльності установ та підтверджується досягненням НФУ зазвичай кращих фінансово-економічних показників, що підтверджується порівнянням розрахованих значень інтегрального показника розвитку кредитної кооперації та страхового ринку України з аналогічними показниками тієї частини, що входить у систему інституційного регулювання.

3. Ґрунтуючись на офіційній звітності Нацкомфінпослуг, сформовано первинну сукупність показників, які характеризують стан ринків НФП, а також розроблено та застосовано методичний підхід до оцінювання ефективності політики Нацкомфінпослуг на ринках НФП для виявлення причинно-наслідкових залежностей показників стану зазначених ринків та інструментів Нацкомфінпослуг при формуванні системи показників стану ринків НФП.

4. Сформовано систему показників ринків НФП, яка враховує: причинно-наслідкові залежності між заходами Нацкомфінпослуг, факторами впливу та параметрами ринків фінансових послуг; особливості оцінювання параметрів ринків

НФП. Сформовано сукупну вибірку показників, які характеризують стан ринків НФП та враховують вплив заходів Нацкомфінпослуг. Для оцінки стану досліджуваних ринків побудовано інтервальну шкалу, використання якої дозволило визначити стан досліджуваних ринків згідно з відповідним часовим періодом. Виявлено, що часові ряди основних рядів параметрів фінансових ринків та заходів Нацкомфінпослуг виявилися залежними від фактору часу і циклічних коливань, тобто нестационарними, за виключенням стаціонарних показників.

б. Із застосуванням результатів сценарного моделювання зміни стану страхового ринку визначено, що збільшення загальних активів страховиків можливе за умови реалізації сценарію, що передбачає: скорочення кількості перевірок Нацкомфінпослуг, штрафів, кількості анульованих, зупинених ліцензій і виключених фінансових установ, зменшення повідомлень про відмивання коштів та поліпшення кадрового складу Нацкомфінпослуг; збереження позитивної динаміки стану страхового ринку внаслідок впроваджених рішень Нацкомфінпослуг та зміни законодавчої бази; нівелювання негативного впливу плинності кадрів Нацкомфінпослуг та скарг від фізичних осіб.

В розділі 3 використано наступні джерела: [1, 3; 31; 34; 37; 40; 46; 47; 48; 49; 50; 53; 54; 55; 61; 65; 73; 81; 83; 88; 90; 99; 100; 103; 105; 113; 116; 128; 148; 180; 189; 203; 217; 218; 219; 220; 221; 222; 223; 224; 225; 226; 227; 228; 233; 234; 235; 236; 237; 238; 239; 240; 241; 242; 243; 244; 245; 249; 263; 264; 271; 275; 301; 304; 306; 307; 308; 309; 310; 311; 312; 313; 314; 315; 316; 334; 338; 339; 340; 343; 364; 365; 366; 387; 389; 393; 396; 399; 412; 416; 433; 437; 440; 441; 442; 443; 444; 445; 446; 447; 448; 449; 450; 451; 452; 453; 454; 454; 455; 456; 457; 458; 459; 460; 461; 462; 463; 464; 465; 466; 467; 468; 469; 470; 471; 472; 473; 474; 475; 476; 477; 478; 479; 480; 481; 482; 491; 492; 493; 494; 495; 496; 497; 498; 499; 531; 540; 358; 560; 573; 606; 615; 617; 633; 645; 651; 660; 685; 693; 704; 716; 717; 723; 725; 785; 812; 835; 862; 872].

РОЗДІЛ 4

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ НА МЕЗОІНСТИТУЦІЙНОМУ РІВНІ

4.1. Аналітичні аспекти визначення змін у розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на мезоінституційному рівні

Національні ринки НФП об'єднують сукупність аналогічних регіональних ринків, які функціонують в єдності з ними [84, с. 127]. Регіональні ринки НФП, з одного боку, є складовою економіки окремого регіону, з іншого – частиною національних ринків НФП та фінансового ринку в цілому.

Слід зазначити, що нині відсутні комплексні методичні підходи та наукові розробки щодо характеристики стану функціонування ринків небанківських фінансових послуг у регіонах України. Питанням регіональних особливостей розвитку страхового ринку присвячені праці Н. Пойди-Носик [74; 560] та М. Тимчак [560], М. Щербан [728], А. Хомутенко та О. Волкова [703], розглядають особливості оцінки розвитку регіональних ринків кредитного кооперування. Узагальнення результатів розвитку регіонального страхового ринку, ринку кредитної кооперації та недержавного пенсійного забезпечення не публікуються у річних звітах Нацкомфінпослуг. Остання, у своїх річних звітах за 2013-2014 рр. вказує лише регіональний розподіл зареєстрованих фінансових установ та їх структурних підрозділів у розрізі регіонів України. Саме тому актуалізується питання дослідження розвитку регіональних ринків НФП у передкризовий та посткризовий періоди [59, с. 217].

Як зазначено у другому розділі роботи, центральним органом регулювання ринків НФП є Нацкомфінпослуг. Створення цього органу сприяло систематизації інформації про функціонування та результати діяльності ринків НФП у регіонах України [758, с. 467]. Необхідно зазначити, що до 2007 р. регіональні органи статистики комплексно збирали та публікували у своїх щорічниках інформацію про діяльність страховиків та їх балансових структурних підрозділів, що зареєстровані

чи/та розміщені в регіоні. Після прийняття змін до законодавства України [398] фінансові установи і надалі продовжували надавати свої фінансові звіти до управлінь статистики, однак, починаючи з 2008 р., у статистичних збірниках ця інформація не відображалась у зв'язку з її конфіденційністю. Щодо інших учасників ринків НФП така інформація не публікувалась та не оброблялась органами статистики [60, с. 74]. Загалом, єдиною відкритою інформацією, що може бути отримана з органів статистики, є інформація про кількість зареєстрованих КС та НПФ у розділах стосовно кількості установ і організацій, внесених до ЄДРПОУ [635, с. 70]. Інформація про кількість СК у цих розділах не є доступною, адже вони згруповані відповідно до виду господарських товариств і окремо не виділяються. Кількість внесених до реєстру органів статистики небанківських установ не відповідає актуальній ситуації на ринку, адже НФУ є тільки та, що внесена до Державного реєстру фінансових установ України, що ведеться Нацкомфінпослуг. Тому, наприклад, наявність великої кількості КС у органах статистики України [635 с. 71] свідчить про незавершеність процесу ліквідації великої кількості КС в Україні [759, с. 235]. Це саме стосується і СК, НПФ тощо. В цілому необхідно констатувати, що єдину достовірну інформацію про функціонування НФУ України має Нацкомфінпослуг. Внаслідок відсутності правонаступництва цього органу, про що вже зазначалось у другому розділі, у відкритому доступі не міститься інформації про функціонування регіональних ринків НФП України.

Доступ населення до НФП забезпечується широко розгалуженою мережею структурних підрозділів фінансових установ. За даними Нацкомфінпослуг [242-245], станом на кінець 2016 р. діяло 2125 НФУ, а також 9484 структурні підрозділи у регіонах України (табл. 4.1). Найбільшу кількість структурних підрозділів мають ломбарди – 6101 од., що становить 63,0% всіх структурних підрозділів, 1298 од. (13,4%) становлять структурні підрозділи СК, а кредитні установи здійснюють свою діяльність через 1760 структурних підрозділів, що становить 18,2% всіх структурних підрозділів [243]. Висока частка кількості філій ломбардів пояснюється активним попитом на ломбардні послуги, що пов'язано зі складністю

доступу споживачів до банківських кредитів, адже на кінець 2014 р. та у 2015 р. банківські установи фактично припинили споживче кредитування [678], що спричинило зміщення пріоритетів до ломбардних установ.

Таблиця 4.1

Динаміка кількості небанківських фінансових установ та їх структурних підрозділів у регіонах України

Регіони (області)	Кількість фінансових установ та їх структурних підрозділів по роках, одиниць														
	2013			2014			2015			2016			2016 до 2013		
	К-ть уст.	К-ть підр.	Всього	К-ть уст.	К-ть підр.	Всього	К-ть уст.	К-ть підр.	Всього	К-ть уст.	К-ть підр.	Всього	К-ть уст.	К-ть підр.	Всього
Вінницька	25	165	190	25	185	210	27	225	252	21	225	246	-4	60	56
Волинська	22	111	133	18	109	127	17	123	140	13	135	148	-9	24	15
Дніпропетровська	169	835	1004	169	865	1034	163	973	1136	142	1251	1393	-27	416	389
Донецька	139	781	920	135	735	870	111	603	714	92	587	679	-47	-194	-241
Житомирська	15	156	171	14	169	183	9	210	219	6	240	246	-9	84	75
Закарпатська	27	170	197	26	167	193	26	192	218	19	208	227	-8	38	30
Запорізька	57	365	422	59	343	402	54	410	464	49	440	489	-8	75	67
Івано-Франківська	42	156	198	48	160	208	47	210	257	40	206	246	-2	50	48
Київська	56	276	332	52	283	335	51	441	492	41	465	506	-15	189	174
Кіровоградська	30	177	207	32	185	217	28	208	236	18	224	242	-12	47	35
м. Київ	827	873	1700	853	933	1786	1019	1167	2186	1116	1365	2481	289	492	781
Луганська	77	348	425	77	332	409	70	285	355	62	261	323	-15	-87	-102
Львівська	71	391	462	79	416	495	70	489	559	68	544	612	-3	153	150
Миколаївська	21	190	211	32	197	229	22	234	256	19	244	263	-2	54	52
Одеська	92	499	591	90	503	593	88	604	692	73	671	744	-19	172	153
Полтавська	33	208	241	27	217	244	35	264	299	27	270	297	-6	62	56
Рівненська	13	116	129	14	120	134	14	152	166	11	152	163	-2	36	34
Сумська	17	117	134	18	117	135	16	174	190	13	159	172	-4	42	38
Тернопільська	29	139	168	28	150	178	28	186	214	26	231	257	-3	92	89
Харківська	127	570	697	136	606	742	134	701	835	103	737	840	-24	167	143
Херсонська	21	184	205	21	189	210	18	253	271	17	245	262	-4	61	57
Хмельницька	35	164	199	62	178	240	35	200	235	25	213	238	-10	49	39
Черкаська	45	220	265	49	221	270	42	249	291	26	271	297	-19	51	32
Чернівецька	23	92	115	21	98	119	21	131	152	15	126	141	-8	34	26
Чернігівська	25	141	166	31	153	184	29	172	201	21	183	204	-4	42	38
АР Крим	43	323	366	57	215	272	39	22	61	37	22	59	-6	-301	-307
м. Севастополь	29	65	94	31	49	80	26	8	34	25	8	33	-4	-57	-61
Всього	2110	7832	9942	2204	7895	10099	2239	8886	11125	2125	9684	11809	15	1852	1867

З даних табл. 4.1 випливає, що найбільший абсолютний приріст зареєстрованих фінансових установ спостерігається у м. Києві (+781 установа), Дніпропетровській (+389 установ), Київській (+174), Одеській (+153) та Харківській (+143) областях. У той же час кількість структурних підрозділів НФУ кардинально скоротилася до 2013-2015 рр. у АРК та м. Севастополь внаслідок приєднання півострова, скоротившись на 307 од. та 61 од. відповідно. Це є реакцією ринку на

рішення Нацкомфінпослуг про припинення діяльності фінансових установ в АРК [256; 429]. Ліквідація структурних підрозділів у часовому аспекті є швидшою процедурою порівняно з ліквідацією НФУ, тому скорочення структурних підрозділів фінансових установ на території півострова у 2014-2015 р. є реакцією ринку на рішення Нацкомфінпослуг [256; 429].

Зростання як кількості зареєстрованих фінансових установ на 15 од., так і кількості структурних підрозділів на 1852 од. свідчить про підвищення інституційного забезпечення функціонування ринків НФП у регіонах України. Негативні тенденції зниження присутності НФУ спостерігаються в першу чергу на тимчасово окупованих територіях АРК (-368 установ та структурних підрозділів), у Луганській (-102 од.) та Донецькій (-241 од.) областях.

Дані Нацкомфінпослуг [242-245] свідчать, що фінансовим центром України вважається м. Київ, і це підтверджується високою часткою зареєстрованих у столиці НФУ (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Розподіл НФУ та їх структурних підрозділів у регіонах України у 2013-2016 рр.

Регіони (області)	Частка НФУ, %					Частка структурних підрозділів, %					Частка НФУ та їх структур. підрозділів, %				
	2013	2014	2015	2016	Зміна 2016/2013	2013	2014	2015	2016	Зміна 2016/2013	2013	2014	2015	2016	Зміна 2016/2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Вінницька	1,2	1,1	1,2	1,0	-0,2	2,1	2,3	2,5	2,3	0,2	1,9	2,1	2,3	2,1	0,2
Волинська	1,0	0,8	0,8	0,6	-0,4	1,4	1,4	1,4	1,4	0,0	1,3	1,3	1,3	1,3	-0,1
Дніпропетровська	8,0	7,7	7,3	6,7	-1,3	10,7	11,0	11,0	12,9	2,3	10,1	10,2	10,2	11,8	1,7
Донецька	6,6	6,1	5,0	4,3	-2,3	10,0	9,3	6,8	6,1	-3,9	9,3	8,6	6,4	5,7	-3,5
Житомирська	0,7	0,6	0,4	0,3	-0,4	2,0	2,1	2,4	2,5	0,5	1,7	1,8	2,0	2,1	0,4
Закарпатська	1,3	1,2	1,2	0,9	-0,4	2,2	2,1	2,2	2,1	0,0	2,0	1,9	2,0	1,9	-0,1
Запорізька	2,7	2,7	2,4	2,3	-0,4	4,7	4,3	4,6	4,5	-0,1	4,2	4,0	4,2	4,1	-0,1
Івано-Франківська	2,0	2,2	2,1	1,9	-0,1	2,0	2,0	2,4	2,1	0,1	2,0	2,1	2,3	2,1	0,1
Київська	2,7	2,4	2,3	1,9	-0,7	3,5	3,6	5,0	4,8	1,3	3,3	3,3	4,4	4,3	0,9
Кіровоградська	1,4	1,5	1,3	0,8	-0,6	2,3	2,3	2,3	2,3	0,1	2,1	2,1	2,1	2,1	0,0
м. Київ	39,2	38,7	45,5	52,5	13,3	11,1	11,8	13,1	14,1	3,0	17,1	17,7	19,6	21,0	3,9
Луганська	3,6	3,5	3,1	2,9	-0,7	4,4	4,2	3,2	2,7	-1,7	4,3	4,0	3,2	2,7	-1,5
Львівська	3,4	3,6	3,1	3,2	-0,2	5,0	5,3	5,5	5,6	0,6	4,6	4,9	5,0	5,2	0,5
Миколаївська	1,0	1,5	1,0	0,9	-0,1	2,4	2,5	2,6	2,5	0,1	2,1	2,3	2,3	2,2	0,1
Одеська	4,4	4,1	3,9	3,4	-0,9	6,4	6,4	6,8	6,9	0,6	5,9	5,9	6,2	6,3	0,4
Полтавська	1,6	1,2	1,6	1,3	-0,3	2,7	2,7	3,0	2,8	0,1	2,4	2,4	2,7	2,5	0,1
Рівненська	0,6	0,6	0,6	0,5	-0,1	1,5	1,5	1,7	1,6	0,1	1,3	1,3	1,5	1,4	0,1
Сумська	0,8	0,8	0,7	0,6	-0,2	1,5	1,5	2,0	1,6	0,2	1,3	1,3	1,7	1,5	0,1
Тернопільська	1,4	1,3	1,3	1,2	-0,2	1,8	1,9	2,1	2,4	0,6	1,7	1,8	1,9	2,2	0,5

Продовження таблиці 4.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Харківська	6,0	6,2	6,0	4,8	-1,2	7,3	7,7	7,9	7,6	0,3	7,0	7,3	7,5	7,1	0,1
Херсонська	1,0	1,0	0,8	0,8	-0,2	2,3	2,4	2,8	2,5	0,2	2,1	2,1	2,4	2,2	0,2
Хмельницька	1,7	2,8	1,6	1,2	-0,5	2,1	2,3	2,3	2,2	0,1	2,0	2,4	2,1	2,0	0,0
Черкаська	2,1	2,2	1,9	1,2	-0,9	2,8	2,8	2,8	2,8	0,0	2,7	2,7	2,6	2,5	-0,1
Чернівецька	1,1	1,0	0,9	0,7	-0,4	1,2	1,2	1,5	1,3	0,1	1,2	1,2	1,4	1,2	0,0
Чернігівська	1,2	1,4	1,3	1,0	-0,2	1,8	1,9	1,9	1,9	0,1	1,7	1,8	1,8	1,7	0,1
АР Крим	2,0	2,6	1,7	1,7	-0,3	4,1	2,7	0,2	0,2	-3,9	3,7	2,7	0,5	0,5	-3,2
м. Севастополь	1,4	1,4	1,2	1,2	-0,2	0,8	0,6	0,1	0,1	-0,7	0,9	0,8	0,3	0,3	-0,7
Всього	100	100	100	100	-	100	100	100	100	-	100	100	100	100	-

З даних табл. 4.2 випливає, що у 2016 р. у столиці було зареєстровано 52,5% всіх НФУ, тут функціонує більше 14,1% структурних підрозділів. Можна констатувати, що у 2016 р. 21,0% усіх фінансових установ та їх структурних підрозділів проводять діяльність у м. Києві. Високий рівень інституційного забезпечення функціонування ринків НФП у 2015 р. спостерігається у Дніпропетровській (11,8%), Харківській (7,1%) та Донецькій (5,7%) областях. Найменша кількість НФУ та їх структурних підрозділів припадає на АР Крим (0,5%) та м. Севастополь (0,3%). Досліджуючи регіональні ринки НФП, необхідно врахувати складність доступу до інформації про їх функціонування, тому що єдиним розпорядником цієї інформації є Нацкомфінпослуг, який формує внутрішню звітність у такому розрізі тільки щодо страхового ринку, ринків кредитної кооперації та НПЗ.

Ведення статистичної інформації локального масштабу пояснюється високою часткою операцій ринків НФП, що припадають саме на ці сегменти. Статистичні дані Нацкомфінпослуг [234-245; 440-481] дозволяють зробити висновок про лідерство ринку страхування серед інших ринків НФП, на який у 2014 р. припадало 47,5% активів вибраних небанківських установ (табл. 4.3). З даних табл. 4.3 випливає, що останні 12 років частка страховиків у активах НФУ істотно скоротилась з 92,2% у 2004 р., що пояснюється активним зростанням присутності на ринку фінансових, факторингових компаній та ломбардів. Поява нових учасників на ринку НФП сприяла його деконцентрації і розвитку інших небанківських ринків. Загалом на страховий ринок, ринок кредитної кооперації та ринок НПЗ у 2014 р.

припадало половина всіх ринків НФП, а у 2015-2016 рр. – майже 40% ринку, що є репрезентативною вибіркою, адже дозволяє розглядати ці ринки багатоаспектно.

Таблиця 4.3

Динаміка активів страховиків, кредитних кооперативів та недержавних пенсійних фондів в активах учасників ринків НФП України

Показники	Значення показників по роках													Зміна 2016/ 2004, %
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Всього активи НФП, млрд. грн.	21,71	25,19	33,88	44,47	61,67	62,85	69,86	80,09	100,79	124,96	147,82	162,82	160,90	741,1
Активи СК, млрд. грн.	20,01	20,92	23,99	32,21	41,93	41,97	45,23	48,12	56,22	66,39	70,26	60,73	56,08	280,2
Активи КС, млрд. грн.	0,87	1,94	3,24	5,26	6,06	4,22	3,43	2,39	2,66	2,60	2,34	2,06	2,03	233,5
Пенсійні активи, млрд. грн.	0,01	0,05	0,14	0,28	0,61	0,86	1,14	1,39	1,66	2,09	2,47	1,98	2,14	20368,6
Частка СК в активах, %	92,18	83,04	70,82	72,44	67,99	66,78	64,75	60,09	55,78	53,13	47,53	37,30	34,85	-57,33
Частка КС в активах, %	4,01	7,69	9,57	11,83	9,83	6,71	4,91	2,98	2,64	2,08	1,58	1,27	1,26	-2,75
Частка НПФ в активах, %	0,05	0,18	0,42	0,63	0,99	1,37	1,64	1,73	1,65	1,67	1,67	1,22	1,33	1,28
Частка НФУ у загальному, %	96,2	90,9	80,8	84,9	78,8	74,9	71,3	64,8	60,1	56,9	50,8	39,8	37,4	-58,8

Узагальнені дані про функціонування локальних ринків страхування, кредитного кооперування та НПЗ збираються, обробляються та публікуються починаючи з 2006 р. Саме тому функціонування регіональних ринків НФП доречно розглядати у контексті впливу глобальної фінансової кризи. Більшість вітчизняних дослідників виділяють такі етапи новітнього розвитку фінансового ринку: передкризовий період (до 2008 р.), кризовий (2008-2009 рр.) та посткризовий (починаючи з 2010 р. і до сьогодні). Погоджуючись із такою періодизацією розвитку ринків НФП, пропонується для аналізу такий ретроспективний поділ: період 2006-2009 рр., який включає роки активного росту досліджуваного ринку та активну фазу кризи 2008-2009 рр., а також період відновлення, що охоплює період 2010-2016 рр.

Динамічний розвиток аналізованих ринків НФП у передкризові і навіть у кризові 2008-2009 рр. демонструють дані табл. 4.4. З даних табл. 4.4 видно, що найвищі темпи приросту кількості фінансових установ зафіксовані у Луганській області (+37,6%) та м. Києві та Київській області (+31,1%). Високий темп росту кількості НФУ відмічається у Дніпропетровській (+19,3%), Запорізькій (+17,7%), Донецькій (+15,1%) та Одеській (+10,7%) областях, в яких ця позитивна тенденція пояснюється суттєвим зростанням кількості структурних підрозділів страховиків.

Динаміка загальної кількості зареєстрованих у регіонах України СК, їх структурних підрозділів, КС та НПФ

Регіон (область)	Кількість СК, КС, НПФ та їх структурних підрозділів по роках, одиниць											Зміна за період:	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АРК та м. Севастополь	154	154	169	179	162	168	177	130	37	11	6	-148	-95,9
Вінницька	130	130	85	124	115	115	108	103	103	110	73	-57	-43,6
Волинська	105	102	96	102	95	90	86	79	79	77	51	-54	-51,8
Дніпропетровська	207	222	231	247	250	229	202	160	155	140	97	-110	-53,2
Донецька	225	223	251	259	261	241	214	195	136	92	64	-161	-71,6
Житомирська	93	86	65	88	89	83	78	73	75	76	48	-45	-48,6
Закарпатська	98	94	86	100	102	93	89	90	90	85	57	-41	-41,9
Запорізька	147	151	171	173	172	153	135	126	122	120	82	-65	-44,2
Івано-Франківська	120	116	105	114	114	102	104	96	95	91	67	-53	-44,6
Кіровоградська	94	64	62	87	85	78	77	76	77	73	44	-50	-53,3
м.Київ та Київська	594	687	760	779	736	708	682	662	642	641	480	-114	-19,1
Луганська	149	152	164	205	194	180	142	135	87	57	43	-106	-71,2
Львівська	208	159	161	205	190	185	160	152	153	149	105	-103	-49,7
Миколаївська	97	59	69	98	88	80	81	76	77	75	48	-49	-50,2
Одеська	187	152	167	207	194	186	184	174	170	152	101	-86	-46,1
Полтавська	140	130	105	138	128	115	118	111	111	110	72	-68	-48,7
Рівненська	95	92	91	95	91	86	83	80	83	81	53	-42	-44,7
Сумська	95	79	68	88	90	81	82	78	76	79	51	-44	-46,2
Тернопільська	106	103	90	97	94	91	86	84	85	85	61	-45	-42,7
Харківська	187	177	178	184	170	166	169	169	159	151	108	-79	-42,3
Херсонська	103	81	75	101	92	88	85	81	82	78	52	-51	-49,3
Хмельницька	112	109	100	114	111	109	109	107	103	101	70	-42	-37,7
Черкаська	145	141	135	130	120	110	108	103	102	102	68	-77	-53,2
Чернівецька	71	71	67	67	66	66	60	59	63	60	42	-29	-40,3
Чернігівська	123	110	99	115	132	105	101	100	99	99	68	-55	-45,1
Всього	3785	3644	3650	4096	3941	3708	3520	3299	3061	2895	2009	-1776	-46,9

З даних табл. 4.4. випливає, що незважаючи на кризові явища, певна частина регіональних ринків НПФ показали динамічний розвиток. У таких регіонах, як АРК та м. Севастополь, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька області, м. Київ та Київська область, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська та Харківська області відзначається приріст кількості НФУ навіть у кризові 2008-2009 рр. Тобто у 40% регіонів України у період фінансової кризи відбувається активне їх просування (табл. 4.5). Дані табл. 4.5 показують скорочення кількості НФУ в середньому на $\frac{1}{3}$, що пояснюється продовженням цієї тенденції в усіх регіонах України. Таке скорочення кількості зареєстрованих фінансових установ та їх структурних підрозділів у посткризовий період пояснюється наступним.

Щорічні темпи приросту кількості НФУ в регіонах України у 2007-2016 рр.

Регіони	Темпи приросту кількості НФУ (до попереднього року, %)									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
АРК та м.Севастополь	0,0	9,7	5,9	-9,5	3,7	5,4	-26,6	-71,5	-70,3	-43,0
Вінницька	0,0	-34,6	45,9	-7,3	0,0	-6,1	-4,6	0,0	6,8	-33,3
Волинська	-2,9	-5,9	6,3	-6,9	-5,3	-4,4	-8,1	0,0	-2,5	-34,2
Дніпропетровська	7,2	4,1	6,9	1,2	-8,4	-11,8	-20,8	-3,1	-9,7	-30,7
Донецька	-0,9	12,6	3,2	0,8	-7,7	-11,2	-8,9	-30,3	-32,4	-30,6
Житомирська	-7,5	-24,4	35,4	1,1	-6,7	-6,0	-6,4	2,7	1,3	-37,1
Закарпатська	-4,1	-8,5	16,3	2,0	-8,8	-4,3	1,1	0,0	-5,6	-33,1
Запорізька	2,7	13,2	1,2	-0,6	-11,0	-11,8	-6,7	-3,2	-1,6	-31,6
Івано-Франківська	-3,3	-9,5	8,6	0,0	-10,5	2,0	-7,7	-1,0	-4,2	-26,9
Кіровоградська	-31,9	-3,1	40,3	-2,3	-8,2	-1,3	-1,3	1,3	-5,2	-39,9
м.Київ та Київська	15,7	10,6	2,5	-5,5	-3,8	-3,7	-2,9	-3,0	-0,2	-25,1
Луганська	2,0	7,9	25,0	-5,4	-7,2	-21,1	-4,9	-35,6	-34,5	-24,7
Львівська	-23,6	1,3	27,3	-7,3	-2,6	-13,5	-5,0	0,7	-2,6	-29,8
Миколаївська	-39,2	16,9	42,0	-10,2	-9,1	1,3	-6,2	1,3	-2,6	-35,6
Одеська	-18,7	9,9	24,0	-6,3	-4,1	-1,1	-5,4	-2,3	-10,6	-33,7
Полтавська	-7,1	-19,2	31,4	-7,2	-10,2	2,6	-5,9	0,0	-0,9	-34,7
Рівненська	-3,2	-1,1	4,4	-4,2	-5,5	-3,5	-3,6	3,8	-2,4	-35,2
Сумська	-16,8	-13,9	29,4	2,3	-10,0	1,2	-4,9	-2,6	3,9	-35,3
Тернопільська	-2,8	-12,6	7,8	-3,1	-3,2	-5,5	-2,3	1,2	0,0	-28,5
Харківська	-5,3	0,6	3,4	-7,6	-2,4	1,8	0,0	-5,9	-5,0	-28,5
Херсонська	-21,4	-7,4	34,7	-8,9	-4,3	-3,4	-4,7	1,2	-4,9	-33,0
Хмельницька	-2,7	-8,3	14,0	-2,6	-1,8	0,0	-1,8	-3,7	-1,9	-30,9
Черкаська	-2,8	-4,3	-3,7	-7,7	-8,3	-1,8	-4,6	-1,0	0,0	-33,5
Чернівецька	0,0	-5,6	0,0	-1,5	0,0	-9,1	-1,7	6,8	-4,8	-29,4
Чернігівська	-10,6	-10,0	16,2	14,8	-20,5	-3,8	-1,0	-1,0	0,0	-31,8
Всього	-3,7	0,2	12,2	-3,8	-5,9	-5,1	-6,3	-7,2	-5,4	-30,6

1. Оптимізацією мережі структурних підрозділів страховиків через перетворення балансових у безбалансові, проведення роботи тільки через страхових агентів чи точки продажу.

2. Істотним скороченням кількості кредитних кооперативів внаслідок порушення кримінальних справ проти великої кількості їх керівників (КС «Перше кредитне товариство», КС «Україна», КС «Морське кредитне товариство», КС «Альянс-Інвест», «Тринадцята Зарплата», КС «Мрія» тощо[61, с. 69]), які вважалися системоформуючими не тільки на регіональних ринках (наприклад, активи КС «Перше кредитне товариство» в передкризові роки становили близько 17% усіх активів КС України [124]).

3. Активним проведенням Держфінпослуг (Нацкомфінпослуг) інспекційної діяльності, за результатами якої приймалися рішення про виключення з Державного реєстру фінансових установ (тільки у 2008-2010 рр. було виключено 387 фінансових установ та припинено чи анульовано 829 ліцензій). Найбільш поширеною причиною

приймання такого рішення була відсутність фінансової установи за місцезнаходженням, заявленим у Свідоцтві фінансової установи. Більшість таких перевірок було здійснено через масові скарги вкладників щодо неповернення вкладів та за зверненнями МВС і органів прокуратури.

У табл. 4.6 подано інформацію про зміну обсягів ринків страхування, кредитної кооперації та недержавного пенсійного забезпечення в регіонах України.

Таблиця 4.6

Динаміка обсягів ринків страхування, кредитної кооперації та недержавного пенсійного забезпечення в регіонах України

Регіон (область)	Загальний обсяг наданих НФП, млн. грн.											Зміна, %	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/2006	2016/2008
АР Крим та м. Севастополь	318,7	473,2	549,9	480,9	338,0	289,8	386,3	354,5	56,3	0,8	0,0	72,5	-
Вінницька	275,5	477,8	317,9	268,2	255,0	192,2	239,8	287,9	322,0	210,4	233,8	15,4	-26,4
Волинська	141,3	257,5	273,6	121,0	114,1	119,5	83,0	94,2	104,5	138,5	184,0	93,6	-32,8
Дніпропетровська	1027,9	2220,2	2607,2	2067,8	1850,1	1806,8	1445,9	1850,1	1519,1	1790,5	2818,9	153,6	8,1
Донецька	1645,3	2938,1	4027,6	4118,4	5218,7	4505,2	3383,2	4724,3	2157,9	596,4	717,1	144,8	-82,2
Житомирська	57,4	90,6	127,6	103,1	107,8	101,6	100,8	114,0	125,3	125,8	148,5	122,4	16,3
Закарпатська	218,3	357,1	411,8	322,2	272,9	164,0	171,7	194,6	184,8	179,8	224,8	88,6	-45,4
Запорізька	706,3	721,9	917,5	681,6	662,9	650,7	544,7	470,1	441,7	1288,0	1385,5	29,9	51,0
Івано-Франківська	171,3	230,7	313,1	282,7	275,1	314,6	303,4	303,1	400,3	412,2	443,8	82,7	41,7
Кіровоградська	70,5	113,3	165,4	137,9	119,2	119,4	130,0	130,9	123,7	125,2	134,0	134,5	-19,0
м.Київ та Київська	11302,9	12946,4	18909,4	16747,2	17945,2	18186,9	19826,4	24924,0	25573,0	28975,5	33372,2	67,3	76,5
Луганська	773,1	467,3	533,2	447,8	448,3	344,5	374,3	407,6	211,4	132,9	139,2	-31,0	-73,9
Львівська	333,6	554,0	1110,0	481,1	490,1	522,1	521,6	542,8	515,9	543,6	643,1	232,7	-42,1
Миколаївська	138,5	227,5	303,9	268,4	236,4	125,6	124,6	137,5	126,3	110,1	133,0	119,4	-56,3
Одеська	1600,0	3103,7	3504,7	2209,6	2567,4	1624,3	1187,9	1367,5	1828,5	743,2	836,3	119,1	-76,1
Полтавська	248,4	361,9	558,5	317,5	331,4	331,9	397,5	531,7	752,2	1238,1	531,3	124,9	-4,9
Рівненська	389,6	471,0	322,6	98,4	88,5	90,7	92,8	92,8	95,3	110,0	122,9	-17,2	-61,9
Сумська	43,4	73,3	92,1	70,7	73,1	75,4	74,3	66,3	65,2	81,0	95,8	112,1	4,0
Тернопільська	139,1	202,8	231,0	152,3	157,5	176,3	176,2	194,5	189,9	202,5	210,5	66,1	-8,8
Харківська	1557,1	2363,6	2329,6	1677,7	1142,4	1083,4	910,4	1281,2	488,1	462,0	527,3	49,6	-77,4
Херсонська	100,7	173,2	239,6	207,1	143,2	184,7	326,6	269,0	288,4	342,8	358,5	138,0	49,6
Хмельницька	107,8	161,4	188,9	144,1	148,8	160,1	173,8	174,1	166,6	175,8	201,1	75,2	6,4
Черкаська	346,5	600,5	751,2	539,6	452,7	325,5	291,9	277,0	211,5	216,7	249,0	116,8	-66,9
Чернівецька	85,0	122,5	143,8	128,7	119,4	119,3	113,2	122,9	129,9	132,5	153,2	69,1	6,5
Чернігівська	91,3	157,4	197,3	175,2	163,2	162,8	170,2	168,3	154,8	162,5	174,7	116,2	-11,5
Всього по Україні	21889	29867	39128	32249	33721	31777	31551	39081	36232	38497	44039	78,8	12,6

Дані табл. 4.6 свідчать про динамічний розвиток досліджуваних ринків у 2006-2008 рр., адже обсяги наданих послуг за цей період зросли на 78,8%. Незважаючи на загальну позитивну динаміку росту ринків у цей період, відмічалось їх скорочення у Рівненській (-17,2%) і Луганській (-31,0%) областях. Основна причина скорочення ринків НФП вбачається у звуженні страхового ринку.

Розглядаючи динаміку регіональних ринків НФП у кризовий та посткризовий періоди, необхідно констатувати, що найбільш відчутним є негативний вплив фінансової кризи на ринки НФП Запорізької та Черкаської областей, в яких за період 2009-2014 рр. спостерігається постійна динаміка скорочення ринків (див. табл. 4.7), внаслідок чого їх обсяг у 2014 р. становив менше половини (48%) показника 2008 р.

Таблиця 4.7

Динаміка росту ринків НФП в регіонах України

Регіон (область)	Темпи росту ринків НФП, %										
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016/ 2008
АР Крим та м. Севастополь	48,5	16,2	-12,6	-29,7	-14,3	33,3	-8,2	-84,1	-98,6	-93,6	-100,0
Вінницька	73,4	-33,5	-15,6	-4,9	-24,6	24,8	20,1	11,8	-34,6	11,1	-26,4
Волинська	82,2	6,3	-55,8	-5,7	4,7	-30,5	13,5	10,9	32,5	32,9	-32,8
Дніпропетровська	116,0	17,4	-20,7	-10,5	-2,3	-20,0	28,0	-17,9	17,9	57,4	8,1
Донецька	78,6	37,1	2,3	26,7	-13,7	-24,9	39,6	-54,3	-72,4	20,2	-82,2
Житомирська	57,9	40,8	-19,2	4,5	-5,8	-0,7	13,1	9,9	0,4	18,1	16,3
Закарпатська	63,6	15,3	-21,7	-15,3	-39,9	4,7	13,4	-5,1	-2,7	25,0	-45,4
Запорізька	2,2	27,1	-25,7	-2,7	-1,8	-16,3	-13,7	-6,1	191,6	7,6	51,0
Івано-Франківська	34,6	35,7	-9,7	-2,7	14,4	-3,6	-0,1	32,1	3,0	7,7	41,7
Кіровоградська	60,6	46,0	-16,7	-13,6	0,2	8,9	0,7	-5,5	1,2	7,0	-19,0
м.Київ та Київська	14,5	46,1	-11,4	7,2	1,3	9,0	25,7	2,6	13,3	15,2	76,5
Луганська	-39,6	14,1	-16,0	0,1	-23,2	8,7	8,9	-48,1	-37,1	4,8	-73,9
Львівська	66,1	100,4	-56,7	1,9	6,5	-0,1	4,1	-4,9	5,4	18,3	-42,1
Миколаївська	64,3	33,6	-11,7	-11,9	-46,9	-0,9	10,4	-8,1	-12,9	20,8	-56,3
Одеська	94,0	12,9	-37,0	16,2	-36,7	-26,9	15,1	33,7	-59,4	12,5	-76,1
Полтавська	45,7	54,3	-43,2	4,4	0,1	19,8	33,8	41,5	64,6	-57,1	-4,9
Рівненська	20,9	-31,5	-69,5	-10,1	2,6	2,3	0,0	2,6	15,5	11,7	-61,9
Сумська	68,9	25,6	-23,2	3,3	3,2	-1,4	-10,7	-1,7	24,3	18,2	4,0
Тернопільська	45,8	13,9	-34,0	3,4	12,0	-0,1	10,4	-2,4	6,7	4,0	-8,8
Харківська	51,8	-1,4	-28,0	-31,9	-5,2	-16,0	40,7	-61,9	-5,3	14,1	-77,4
Херсонська	72,1	38,3	-13,6	-30,8	29,0	76,8	-17,6	7,2	18,9	4,6	49,6
Хмельницька	49,7	17,0	-23,7	3,3	7,5	8,6	0,2	-4,3	5,5	14,4	6,4
Черкаська	73,3	25,1	-28,2	-16,1	-28,1	-10,3	-5,1	-23,7	2,4	14,9	-66,9
Чернівецька	44,0	17,4	-10,5	-7,3	-0,1	-5,1	8,6	5,7	2,0	15,6	6,5
Чернігівська	72,5	25,4	-11,2	-6,9	-0,2	4,6	-1,2	-8,0	5,0	7,5	-11,5
Всього по Україні	36,4	31,0	-17,6	4,6	-5,8	-0,7	23,9	-7,3	6,3	14,4	12,6

З табл. 4.7 за 2015-2016 рр. спостерігається ріст обсягу локальних ринків НФП, за винятком АРК з відомих причин та Полтавської області через ліквідацію 6 КС, що становило 45% КС регіону у 2014 р. На основі даних табл. 4.7 можна узагальнити інформацію про стан відновлення регіональних ринків НФП, групуючи регіони залежно від темпів росту обсягів наданих послуг у кризовий та посткризовий періоди. Це групування подано у табл. 4.8. Запропоновано класифікувати регіони, розмістивши їх у трьох групах: динамічно розвинуті,

загальмовані та аутсайтери. У групі динамічно розвинутих знаходяться ті, обсяг ринку яких у посткризові роки зміг перевершити чи досягти аналогічного показника 2008 р. До групи загальмованих віднесено регіони, в яких скорочення ринку НФП за аналогічний період становило менше 50%, а до аутсайдерів – в яких цей показник є більшим за зазначений вище.

Таблиця 4.8

**Групування регіонів України залежно від динаміки відновлення надання
послуг НФУ у 2008-2016 рр., %**

№ з/п	Регіони (області)	Показник темпу росту 2008-2016	Частка на ринку НФП у 2008	Частка на ринку НФП у 2016	Зміна частки за 2008-2016 рр.
	Динамічно розвинуті	65,59	60,16	88,51	28,35
1	Запорізька	51,01	2,34	3,15	0,80
2	Івано-Франківська	41,74	0,80	1,01	0,21
3	м.Київ та Київська	76,48	48,33	75,78	27,45
4	Дніпропетровська	8,12	6,66	6,40	-0,26
5	Житомирська	16,34	0,33	0,34	0,01
6	Сумська	4,03	0,24	0,22	-0,02
7	Хмельницька	6,45	0,48	0,46	-0,03
8	Чернівецька	6,55	0,37	0,35	-0,02
9	Херсонська	49,6	0,61	0,81	0,20
	Загальмовані	-28,46	8,35	5,30	-3,04
1	Вінницька	-26,45	0,81	0,53	-0,28
2	Полтавська	-4,87	1,43	1,21	-0,22
3	Кіровоградська	-18,99	0,42	0,30	-0,12
4	Львівська	-42,06	2,84	1,46	-1,38
5	Тернопільська	-8,84	0,59	0,48	-0,11
6	Закарпатська	-45,41	1,05	0,51	-0,54
7	Волинська	-32,75	0,70	0,42	-0,28
8	Чернігівська	-11,50	0,50	0,40	-0,11
	Аутсайтери	-77,89	31,49	6,19	-25,31
1	АР Крим та м.Севастополь	-99,99	1,41	0,00	-1,41
2	Донецька	-82,2	10,29	1,63	-8,66
3	Луганська	-73,89	1,36	0,32	-1,05
4	Миколаївська	-56,25	0,78	0,30	-0,47
5	Одеська	-76,14	8,96	1,90	-7,06
6	Рівненська	-61,90	0,82	0,28	-0,55
7	Харківська	-77,36	5,95	1,20	-4,76
8	Черкаська	-66,9	1,92	0,57	-1,35

Аналіз табл. 4.8 засвідчив, що до регіонів, які динамічно розвиваються, належить 9 обласей (Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Дніпропетровська, Житомирська, Сумська, Хмельницька, Чернівецька і Херсонська області) та м. Київ, середній показник приросту яких у кризовий та посткризовий роки становив 65,6% і частка ринків НФП, що на них припадає, зросла на 28,4% з 60,2% у 2008 р. до 88,5% у 2016 р. Найбільш суттєве зростання ринкової частки відбулося у м. Києві та

Київській області – 27,5%, що становить 85,6% групи. Фактично, локомотивом росту регіональних ринків НФП є м. Київ і Київська область.

Частка загальмованих регіонів (Вінницька, Полтавська, Кіровоградська, Львівська, Тернопільська, Закарпатська, Волинська та Чернігівська області) на ринках НФП за досліджувані роки скоротилася на 3%, причому найбільших втрат зазнав ринок Львівської області, скоротившись на 1,4%. Середній темп скорочення ринків НФП регіонів цієї групи становив 28,5%.

Групу аутсайдерів формують АРК та м. Севастополь, Донецька, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Харківська та Черкаська області, частка яких на ринку НФП скоротилася на 25,3% – з 31,5% у 2008 р. до 6,2% у 2016 р. Найбільш істотне скорочення відбулося на регіональних ринках НФП АРК та м. Севастополь, Донецької та Харківської областей, обсяг ринків яких за цей період знизився на 99,9%, 82,2% та 73,9% відповідно і свідчить про вкрай складний стан їхнього функціонування. В цілому середній темп скорочення ринку НФП групи аутсайдерів у кризовий та посткризовий роки становив 77,9%, що свідчить про існування системної кризи, характерної для регіональних ринків НФП. Однією з основних причин прояву та системної дії кризових явищ на регіональних ринках НФП є проведення військових дій на Донбасі та приєднання АРК РФ. У зв'язку з цим доречно здійснити аналіз впливу наведених вище умов на функціонування ринку НФП АРК та м. Севастополь, а також Донецької та Луганської областей. Умови, в яких опинилося населення АР Крим, в т.ч. і м. Севастополь, а також суб'єкти господарювання, суттєво впливають на подальший розвиток ринку НФП півострова. Згідно з даними Нацкомфінпослуг [403; 242; 244] станом на початок 2014 р. на території АР Крим було внесено до Державного реєстру фінансових установ України 43 фінансові установи та 323 їх відокремлені підрозділи (табл. 4.9).

У м. Севастополь було зареєстровано 29 НФУ та 61 їх структурний підрозділ. Таким чином, на території АР Крим та м. Севастополь до 2014 р. було зареєстровано 72 фінансові установи та 384 структурні підрозділи НФУ. Дані табл. 4.9 свідчать про те, що на території АР Крим розміщувалося 3,4% НФУ України та 4,9% всіх структурних підрозділів.

**Показники, що характеризують ринки НПФ
АРК та м. Севастополь у 2013-2016 рр.**

Показники функціонування НФУ	Значення показників по роках																				Зміна 2016/ 2013:				
	2013					2014					2015					2016					АРКрим	м. Севастополь	Всього	Україна	Частка АРК, %
	АРКрим	м. Севастополь	Всього	Україна	Частка АРК, %	АРКрим	м. Севастополь	Всього	Україна	Частка АРК, %	АРКрим	м. Севастополь	Всього	Україна	Частка АРК, %	АРКрим	м. Севастополь	Всього	Україна	Частка АРК, %					
Кількість СК, од.	6	1	7	407	1,7	6	1	7	374	1,9	0	0	0	361	0,0	0	0	0	309	0,0	-6	-1	-7	-98	-1,7
Сума зібраних страхових премій, млрд. грн.	0,0	0,0	0,1	28,7	0,2	0,0	0,0	0,0	26,8	0,1	0,0	0,0	0,0	27,5	0,0	0,0	0,0	0,0	32,4	0,0	-0	-0	-0	3,74	-0,2
Структ. підрозд. страхов.	69	20	89	2332	3,8	23	7	30	2140	1,4	7	3	10	2070	0,5	5	3	8	1298	0,6	-64	-17	-81	-1034	-3,2
Філій	29	7	36	1029	3,5	13	3	16	925	1,7	2	2	4	912	0,4	2	2	4	460	0,9	-27	-5	-32	-569	-2,6
Дирекцій	12	3	15	244	6,1	8	2	10	277	3,6	3	1	4	248	1,6	2	1	3	285	1,1	-10	-2	-12	40,6	-5,1
Відділень	13	7	20	855	2,3	1	2	3	782	0,4	0	0	0	805	0,0	0	0	0	415	0,0	-13	-7	-20	-440	-2,3
Представництв	15	3	18	204	8,8	1	0	1	156	0,6	2	0	2	105	1,9	1	0	1	138	0,7	-14	-3	-17	-65,7	-8,1
Сума премій структур. підрозд., млрд. грн.	0,01	0,03	0,04	5,09	0,8	0,02	0,00	0,03	4,67	0,6	0,00	0,00	0,00	6,33	0,01	0	0	0	7,1	0,0	-0,01	-0,03	-0,04	2,01	-0,8
Кількість КС, од.	24	17	41	624	6,6	0	0	0	589	0	0	0	0,0	588	0,00	0	0	0	462	0,0	-24	-17	-41	-36	-6,6
Внески вкладників, млрд. грн.	0,03	0,02	0,05	1,36	3,5	0,00	0,00	0,00	0,99	0,0	0,00	0,00	0,00	0,86	0,00	0	0	0	0,83	0,0	-0,03	-0,02	-0,05	-0,53	-3,5
Видані кредити, млрд. грн.	0,06	0,04	0,10	2,39	4,0	0,00	0,00	0,00	1,99	0,0	0,00	0,00	0,00	1,79	0,00	0	0	0	1,8	0,0	-0,06	-0,04	-0,10	-0,59	-4,0
Кількість НПФ, од.	1	0	1	81	1,2	1	0	1	76	1,3	0	0	0,0	72	0,00	0	0	0	60	0,0	0	0	0	-9	-1,2
Пенсійні внески, млрд. грн.	0,01	-	0,01	1,59	0,5	0,01	-	0,01	1,81	0,4	0,00	0,00	0,00	2	0,00	0	0	0	1,9	0,0	-0,01	0,00	-0,01	0,31	-0,5
Всього НФУ, од.	43	29	72	2113	3,4	57	31	88	2204	4,0	0	0	0	2239	0,00	0	0	0	2125	0,0	14	2	16	126	-3,4
Всього структур. підрозд. НФУ, од.	323	61	384	7831	4,9	215	49	264	7895	3,3	8	3	11	8886	0,12	5	3	8	9684	0,1	-108	-12	-120	1055	-4,8
Обсяг ринків НПФ, млрд. грн.	0,1	0,1	0,2	37,5	0,6	0,03	0,02	0,05	34,4	0,1	0,00	0,00	0,00	36,5	0,00	0,00	0,00	0,00	42,1	0,0	-0,14	-0,10	-0,23	4,64	-0,6

З даних табл. 4.9 видно, що система кредитної кооперації півострова у кількісному вимірі становила 6,6% всіх КС України і об'єднувала 19,5 тис. членів, з яких 1,07 тис. осіб мали депозитні вклади та 5,7 тис. осіб – діючі кредити. Активи КС сягали 106,3 млн. грн. У системі НПЗ брало участь 4,2 тис. кримчан, активи єдиного НФП у АР Крим «Чорноморнафтогаз» становили 6,2 млн. грн.

Одними з найбільших учасників ринків НФП півострова були страхові компанії, яких на початок 2014 р. налічувалося 7 ризикових СК («Ангарант», «Адміралтейська», «Європейський вибір», «Кримська страхова компанія», «Крим-Афес», «Кримський страховий альянс» і «Юпітер-М»), активи регіональних СК становили 204 млн. грн., ними було зібрано 50,5 млн. грн. страхових премій і здійснено страхових відшкодувань на суму 4,9 млн. грн. [429]. Окрім регіональних страхових компаній, на території АР Крим та м. Севастополь діяли страховики з інших регіонів України через широко розгалужену мережу структурних підрозділів яких налічувалося 89 од. Через ці структурні підрозділи ними було зібрано 152,2 млн. грн. премій та виплачено 48,5 млн. грн. відшкодувань. Отже, на території АРК страховими компаніями в загальному було зібрано 202,7 млн. грн. страхових премій та виплачено 53,1 млн. грн. страхових відшкодувань [70, с. 17].

На території АР Крим виник дуалізм нормативно-правового забезпечення діяльності НФП: з одного боку, на всіх учасників поширюється законодавство України, з другого боку в примусовому порядку імплементується законодавство РФ. Вітчизняний законодавець доречно наголошує, що новітні умови функціонування регіональної економіки півострова порушують умови функціонування фінансових установ, що в свою чергу призводить до виникнення загрози інтересам учасників ринку фінансових послуг. Неможливість виконання зазначеними фінансовими установами законодавства України сприятиме розбалансуванню єдності ринкового механізму.

Враховуючи новітні виклики функціонування ринків НФП на території АР Крим та м. Севастополь та з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг, недопущення порушень фінансовими установами та/або відокремленими підрозділами фінансових установ, що розташовані та/або здійснюють свою

діяльність на цій території, законодавства України, що регулює діяльність з надання фінансових послуг, Нацкомфінпослуг, прийняла рішення про припинення діяльності НФУ на території півострова [256; 429]. Установам та їх структурним підрозділам було надано можливість змінити місцезнаходження на материковій частині України. Якщо ж вони не змінюють свого місцезнаходження, то фінансові установи повинні звернутися до Нацкомфінпослуг із заявою про виключення інформації про фінансову установу та/або відокремлений підрозділ фінансової установи з Державного реєстру фінансових установ у зв'язку з припиненням надання фінансових послуг та заявою про анулювання ліцензії.

НФУ, які мають українську ліцензію або дозвіл, що діяли на 16 березня 2014 р., і місцем знаходження яких є територія Криму або Севастополя, а також організації, що мали таку ліцензію, але діяли в Криму і Севастополі через філії або відділення, могли продовжувати роботу до 1 січня 2015 р. без отримання російської ліцензії, включення до держреєстру або вступу до СРО, дотримуючись відповідних умов. Водночас ці організації повинні були розмішувати отримані кошти та майно тільки в російських фінансово-кредитних установах.

Єдиний НПФ півострова отримав можливість здійснити державну реєстрацію у ЦБ РФ, самостійно визначивши організаційно-правову форму господарювання – у вигляді АТ чи неприбуткової комерційної організації. Всі інші НФУ, що не здійснили перереєстрацію згідно з російським законодавством, повинні були припинити свою діяльність. НФУ була надана можливість створити некредитну фінансову організацію того ж виду, 100% якої буде належати одному або кільком таким фінансовим установам. Статутний капітал і власні кошти створюваної організації повинні відповідати російським вимогам для відповідного виду господарської установи.

Щодо проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВВНТЗ) необхідно відмітити, що автотранспортні засоби, що мають номерні знаки, видані МРЕО (в Україні), застраховані вітчизняними страховими компаніями. Водночас, згідно з вимогою перереєстрації таких автотранспортних засобів відповідно до

законодавства РФ, такі транспортні засоби отримують номерні знаки Росії. Отже, виникає парадоксальна ситуація – якщо ТЗ отримує номерні знаки у РФ без відповідного зняття його з обліку в Україні, такий ТЗ вважатиметься викраденим і при спробі перетину кордону з Україною буде примусово вилучений. Задля запобігання таких ексцесів, власники ТЗ, що раніше були зареєстровані в Україні, а в подальшому зареєструвалися згідно із законодавством РФ, можуть використати такі механізми:

1) при перетині кордону з Україною, на стороні митного контролю в РФ, автомобілі реєструються на виїзд з номерними знаками РФ, а при підході до митного контролю з Україною власники таких ТЗ змінюють номерні знаки на вітчизняні. Ця процедура повторюється і у зворотньому напрямі.

Завдяки цьому механізму, власники ТЗ можуть подорожувати і за межі України без будь-яких санкцій. Водночас для таких подорожей власник ТЗ повинен придбати страховий поліс ОСЦПВВНТЗ як у вітчизняного страховика (для можливості перебування на території материкової України з вітчизняними номерними знаками), так і у некредитної установи РФ (для перебування на території півострова чи РФ);

2) здійснити зняття ТЗ з обліку в Україні і, зареєструвавши їх згідно із законодавством РФ, укласти договір ОСЦПВВНТЗ з некредитною установою РФ для можливості перебування на території півострова та РФ, а також придбати поліс «Зеленої картки» для можливості використання ТЗ на території України.

Звичайно, використання другого механізму є набагато дорожчим для власника ТЗ і, як вказує статистика, придбання «Зеленої картки» на території півострова в СК-резидентів РФ (нульовий рівень збору премій за цим видом страхування) не свідчить про популярність механізму серед жителів Криму;

3) третій спосіб використання ТЗ України на території РФ не передбачає реєстрації ТЗ згідно із законами РФ. Так, власник ТЗ України повинен придбати поліс «Зеленої картки», що діє виключно на території Росії, Білорусі та Молдови (цей тип полісу є дешевшим від звичайного) і після цього пройти митний контроль

при в'їзді на територію півострова. Недоліком цього механізму є обмеження перебування такого ТЗ на території півострова терміном не більше 90 днів.

Для укладення договору ОСЦПВВНЗ жителі АР Крим в сучасних умовах можуть звернутися в небанківську організацію, яка виконує всі необхідні вимоги, або до російського страховика, або у Всеросійський союз страховиків (ВСС).

Всеросійський союз страховиків прогнозував, що приєднання Криму до Росії збільшить сукупний обсяг премій російських страховиків на 1% (близько 9 млрд. руб., еквівалент 2,7 млрд. грн.), з огляду на істотну різницю в тарифах між українськими й російськими страховиками, а також появу в компаній більше 2 млн. нових клієнтів [603]. Автору незрозуміла методика оцінки надходжень страхових премій спеціалістами РФ, адже у 2013 р. на півострові було зібрано, як вже було зазначено, 202,7 млн. грн. премій, що в 10 разів менше прогнозованого російськими експертами.

Такі планові показники не могли бути досягнуті і фактичні дані про роботу страхових компаній на території півострова засвідчили хибність та невідповідність прогнозів реаліям сьогодення. Загальний розмір зібраних страхових премій на півострові за 2014 р. становив 175 млн. руб. [637], що дорівнює близько 55 млн. грн. Тож можна констатувати чотирьохразове скорочення страхового ринку АР Крим та м. Севастополь у 2014 р.

Важливим фактором, що впливає на подальший розвиток страхового ринку регіону, є існування суттєвої різниці між українськими та російськими страховими тарифами. Базовий коефіцієнт ОСЦПВВНТЗ для водіїв у Криму встановлений найнижчий в усій РФ – 0,6, враховуючи невисокий рівень зарплат жителів півострова. Низький рівень доходів населення одночасно означає такий же низький попит на інші добровільні послуги страхування. Тому з 2015 р. кримські автомобілісти не мали можливості вибору страховика, адже страховикам не вигідно продавати поліси через найнижчий ц країні коефіцієнт. Причому страхове покриття є однаковим з іншими регіонами РФ.

Основним учасником ринку ОСЦПВВНТЗ Криму й Севастополя був Російський союз автостраховиків (РСА), що почав свою роботу на півострові з 5

травня 2014 р., відкривши представництво. На початок 2015 р. він присутній в 16 містах півострова через офіси продажів страхових полісів ОСЦПВВНТЗ [603].

Застосування санкцій світової спільноти щодо тих СК, які проводили б діяльність на території АР Крим та м. Севастополь, стало стримуючим фактором для виходу на цей ринок провідних страхових компаній. У 2014 р. почали фактично проводити страхову діяльність на території АР Крим 14 страховиків (з них 1 компанія зі страхування життя), а на території м. Севастополь – 8 (1 СК зі страхування життя). Найбільша частина премій – 44,2% валових премій – зібрана СК «Північна скарбниця», однак успішність діяльності останньої викликає сумніви через введення ЦБ РФ у кінці 2014 р. тимчасової адміністрації, зважаючи на проблеми в її діяльності. Інші СК, що діють на території півострова займають несуттєві позиції. Так, на страховому ринку АР Крим діє 17 СК, окрім «Північної скарбниці» (займає 46,8% регіонального страхового ринку), – це «Московія» (17,2%), «РСТК» (15,2%), «Кримська перша страхова компанія» (8%), Центральне страхове товариство» (7,2%). Інші 12 страховиків охоплюють тільки 5,6% страхового ринку, в середньому по 0,5%, що є свідченням їх номінальної присутності на ринку Автономної Республіки.

На регіональному страховому ринку м. Севастополь найбільшим учасником є СК «Московія», яка охоплює 43,3% ринку, «Північна казна» – 26,7%, «Громадянський страховий дім» – 16,6% регіонального ринку. На інші 9 СК припадає 86,6% ринку.

В цілому на території півострова Крим нині діє 2 страхові компанії зі страхування життя – СК «НСГ страхування життя» в АР Крим та «Ренесанс життя» в м. Севастополь, 18 ризикових компаній.

Страховики зі світовим іміджем, що працюють із міжнародними партнерами й перестраховальниками, у Криму здійснювати діяльність відмовилися, навіть маючи в українських дочірніх компаніях сформовану клієнтську базу. Основними напрямками діяльності РСА на території півострова стало здійснення компенсаційних виплат, забезпечення нових клієнтів бланками полісів ОСЦПВВТЗ та контроль у сфері технічного огляду. За 2014 р. власники ТЗ на півострові уклали

56,1 тис. договорів ОСЦПВВТЗ. Усього РСА здійснив більше 1000 виплат кримським автовласникам за зобов'язаннями українських страховиків на загальну суму 60,4 млн. руб [603].

Щодо структури зібраних премій у Криму та м. Севастополь, то слід зазначити, що, згідно з проведеними на основі даних ЦБ РФ [637] розрахунками автора, у 2014 р. найбільша частка зібраних премій припадає на ОСЦПВВТЗ – 108,6 млн. руб. (71,8% страхових премій) (табл. 4.10).

Таблиця 4.10

Основні показники, що характеризують страховий ринок АР Крим та м. Севастополь у 2014 р., у розрізі основних видів страхування

Показники/Регіони	Фактичні показники за видами страхування									
	Життя		Особисте		Майнове		ОСЦПВВТЗ		Всього	
	Абс.	Частка, %	Абс.	Частка, %	Абс.	Частка, %	Абс.	Частка, %	Абс.	Частка, %
Страхові премії, млн. руб.										
АР Крим	0,4	0,3	14,1	9,3	33,3	22,0	93,9	62,1	151,2	100
м. Севастополь	0,3	1,2	1,3	5,3	7,9	32,0	14,8	59,9	24,7	100
Всього	0,7	0,4	15,4	8,8	41,2	23,4	108,7	61,8	175,9	100
Кількість укладених договорів, од.										
АР Крим	40	0,2	22683	30,3	2077	2,8	49003	65,5	74776	100
м. Севастополь	73	3,7	1960	20,5	190	2,0	7108	74,3	9561	100
Всього	113,0	0,5	24643	29,2	2267	2,7	56111	66,5	84337	100
Середня вартість полісу, руб.										
АР Крим	10000,0	-	621,6	-	16032,7	-	1916,2	-	2022,0	-
м. Севастополь	4109,6	-	663,3	-	41578,9	-	2082,2	-	2583,4	-
Всього	6194,7	-	624,9	-	18173,8	-	1937,2	-	2085,7	-
Середня вартість полісу, грн.										
АР Крим	3333,3	-	207,2	-	5344,2	-	638,7	-	674,0	-
м. Севастополь	1369,9	-	221,1	-	13859,6	-	694,1	-	861,1	-
Всього	2064,9	-	208,3	-	6057,9	-	645,7	-	695,2	-
Страхові виплати, млн. руб.										
АР Крим	0	-	0	-	0,8	22,9	3,5	72,9	4,4	100
м. Севастополь	0	-	0	-	0,2	15,4	1,3	27,1	1,5	100
Всього	0	-	0	-	1	16,9	4,8	81,4	5,9	100
Рівень виплат, %										
АР Крим	-	-	-	-	2,4	-	3,7	-	2,9	-
м. Севастополь	-	-	-	-	2,5	-	8,8	-	6,1	-
Всього	-	-	-	-	2,4	-	4,4	-	3,4	-

З табл. 4.10 видно, що на ОСЦПВВТЗ припадає 62,1% усіх зібраних премій на півострові, причому у м. Севастополь цей показник становить 61,8%, а у АР Крим – 59,9%. Отже, на території півострова, як і до анексії, превалюють обов'язкові види страхування. Серед добровільних видів найбільшу частину займає майнове страхування, частка якого у м. Севастополь становить майже 32%, а в АР Крим – 22%. Нині констатується надзвичайно низький розвиток ринку

довгострокового страхування – частка премій зі страхування життя у м. Севастополь становить 1,2%, а в АР Крим – 0,3%. Середня вартість полісу ОСЦПВВНТЗ у АР Крим відповідає середньоукраїнському показнику. Сума страхових виплат, здійснених російськими страховиками, дорівнює 5,9 млн. грн., що становило тільки 3,4% усіх зібраних ними премій [71, с. 230].

Для повної об'єктивності оцінки страхового ринку АР Крим та м. Севастополь в умовах окупації РФ, окрім даних про діяльність російських СК на півострові, слід врахувати звітні дані Нацкомфінпослуг про діяльність страхових компаній та їх структурних підрозділів на цій території. Згідно зі сформованими Нацкомфінпослуг даними, зареєстровані у АРК СК проводили страхову діяльність до кінця 3 кв. 2014 р. Починаючи з 4 кв. 2014 р. повністю припинені будь-які дії СК на півострові. Отже, з даних табл. 4.10 можна визначити загальну суму зібраних премій та здійснених страхових відшкодувань кримськими СК та структурними підрозділами інорегіональних страховиків.

У 2014 р. вітчизняними СК було зібрано 48,7 млн. грн. страхових премій та виплачено 22,7 млн. грн., рівень виплат становив 46,6%, що й підтверджують дані табл. 4.11.

Таблиця 4.11

Узагальнена інформація про діяльність страховиків на страховому ринку АР Крим та м. Севастополь у 2014 р.

Показники	АР Крим			м. Севастополь			Всього АРК і м. Севастополь		
	Вітчизняні СК	Російські СК	Всього	Вітчизняні СК	Російські СК	Всього	Вітчизняні СК	Російські СК	Всього
Зібрані страхові премії, млн. грн.	31,1	50,4	81,5	17,6	8,2	25,8	48,7	58,6	107,3
Частка у зібраних преміях, %	38,2	61,8	100,0	68,1	31,9	100,0	45,4	54,6	100,0
Страхові виплати, млн. грн.	21,5	1,5	23,0	10,0	0,5	10,5	31,5	2,0	33,5
Частка у страхових виплатах, %	93,6	6,4	100,0	95,2	4,8	100,0	94,1	5,9	100,0
Рівень виплат, %	69,1	2,9	28,2	56,8	6,1	40,6	64,7	3,4	31,2

На основі даних табл. 4.11, що об'єднує інформацію ЦБ РФ та Нацкомфінпослуг про функціонування страхового ринку АРК та м. Севастополь у 2014 р., можна стверджувати, що загальна сума зібраних премій страховиками на півострові становила 107,3 млн. грн., більшість з яких (54,6%) зібрана у

м. Севастополь. Сума страхових відшкодувань, здійснених страхувальникам півострова Крим, сягає 33,5 млн. грн., причому тільки 5,9% з них – страхувальникам м. Севастополь. Загальний рівень виплат становить 31,2%.

У 2014 р. зібрані страхові премії на півострові вітчизняними страховиками становили 45,4%, а російськими – 54,6%, причому роль вітчизняних на страховому ринку м. Севастополь є відчутнішою, адже їх частка дорівнювала 68,1% ринку регіону. На регіональному страховому ринку АРК спостерігається зворотна ситуація – частка російських СК становить 61,8% ринку. Враховуючи проведений вище аналіз функціонування страхового ринку АРК, констатується зменшення обсягу страхових послуг у 2014 р. на 47,1%, що становить 107,3 млн. грн. У 2015 р. відбулося повне припинення діяльності НФУ з українською реєстрацією.

Таким чином, ринки НФП півострова Крим внаслідок анексії зазнали катастрофічних змін, що проявилось через припинення роботи усіх без винятку вітчизняних фінансових установ та необхідність ліцензування діяльності нових відповідно до чинного законодавства РФ. Внаслідок того, що у 2014 р. всі вітчизняні банківські та небанківські фінансові установи покинули півострів, а за цей достатньо короткий час на півострові почали проваджувати свою діяльність тільки страхові компанії та банківські установи РФ, ринок фінансових послуг характеризується тотальним скороченням надаваних послуг. Підтвердженням катастрофічного звуження ринку є суттєве скорочення кількості зібраних премій та укладених договорів страхування у 2014-2015 рр., внаслідок неможливості швидкої адаптації до нових реалій на півострові відсутні ломбарди, кредитні спілки та фінансові компанії. Навіть функціонування пунктів обміну валют було зупинено.

Важливим аспектом дослідження розвитку ринків НФП України є оцінка функціонування регіональних ринків НФП Луганської та Донецької областей. Проведення активних бойових дій на Донбасі суттєво вплинуло на функціонування небанківських фінансових установ. За роки проведення активних бойових операцій, згідно з даними Нацкомфінпослуг, ринки НФП скоротилися на 83,2% – з 5,11 млрд. грн. у 2013 р. до 0,86 млрд. грн. у 2016 р. (табл. 4.12).

Динаміка зміни ринків НПФ Донбасу

Показник	Значення показника по роках																			Зміна за 2016/ 2013					
	2013					2014					2015					2016				Донецька обл.	Луганська обл.	Всього	Україна		
	Донецька обл.	Луганська обл.	Всього	Україна	Частка Донбасу, %	Донецька обл.	Луганська обл.	Всього	Україна	Частка Донбасу, %	Донецька обл.	Луганська обл.	Всього	Україна	Частка Донбасу, %	Донецька обл.	Луганська обл.	Всього	Україна					Частка Донбасу, %	
СК, од.	12	3	15	407	3,7	12	3	15	374	4,0	11	3	14	361	3,9	7	3	10	309	3,2	-5	0	-5	-98	-0,4
Сума премій СК, млрд. грн.	3,7	0,04	3,8	28,7	13,2	1,4	0,01	1,45	26,8	5,4	0,25	0,00	0,25	27,5	0,9	0,40	0,00	0,40	35,2	1,1	-3,3	0,0	-3,38	6,5	-12,0
Стр. підр. од., в т.ч.	143	92	235	2332	10,1	84	46	130	2140	6,1	62	35	97	2070	4,7	49	30	79	1298	6,1	-94	-62	-156	-1034	-4,0
Філій	68	50	118	1029	11,5	39	27	66	925	7,1	33	23	56	912	6,1	25	20	45	460	9,8	-43	-30	-73	-569	-1,7
Дирекцій	17	6	23	244	9,4	15	8	23	277	8,3	10	6	16	248	6,5	6	4	10	285	3,5	-11	-2	-13	41	-5,9
Відділень	46	30	76	855	8,9	21	8	29	782	3,7	15	4	19	805	2,4	14	4	18	415	4,3	-32	-26	-58	-440	-4,6
Представництв	12	6	18	204	8,8	9	3	12	156	7,7	4	2	6	105	5,7	4	2	6	138	4,3	-8	-4	-12	-66	-4,5
Сума премій стр. підр. СК, млрд. грн.	0,8	0,19	0,95	5,1	18,7	0,6	0,11	0,7	4,67	15,1	0,24	0,05	0,29	6,33	4,6	0,21	0,06	0,27	7,10	3,8	-0,6	-0,1	-0,68	2,0	-14,9
КС, од.	34	40	74	509	14,5	34	38	72	471	15,3	13	19	32	394	8,1	12	18	30	341	8,8	-22	-22	-44	-168	-5,7
Внески вкладн., млрд. грн.	0,0	0,1	0,1	1,36	8,6	0,0	0,0	0,0	1,0	4,7	0,0	0,0	0,0	0,9	4,2	0,0	0,0	0,0	0,8	4,1	0,0	0,0	-0,08	-1	-4,5
Видані кредити, млрд. грн.	0,2	0,1	0,3	2,39	11,1	0,1	0,1	0,1	2,0	7,0	0,1	0,1	0,1	1,8	5,9	0,1	0,1	0,1	1,8	6,2	-0,1	-0,1	-0,15	-0,6	-5,0
НПФ, од.	6	0	6	81	7,4	6	0	6	76	7,9	6	0	6	72	8,3	6	0	6	64	9,4	0	0	0	-17	2,0
Пенсійні внески, млрд. грн.	0,02	0	0,02	1,59	1,3	0,03	0	0,03	1,81	1,5	0,04	0	0,04	1,97	2,0	0,07	0	0,07	1,90	3,6	0,0	0,0	0,05	0,3	2,3
НФУ, од.	139	77	216	2113	10,2	135	77	212	2204	9,6	111	70	181	2239	8,1	92	62	154	2125	7,2	-47	-15	-62	12	-3,0
Стр. підр. НФУ, од.	781	348	1129	7831	14,4	735	332	1067	7895	13,5	603	285	888	8886	10,0	587	261	848	9684	8,8	-194	-87	-281	1853	-5,7
Ринки НПФ, млрд.грн.	4,7	0,4	5,1	37,5	13,6	2,2	0,2	2,3	34,4	6,8	0,6	0,1	0,73	38,5	1,9	0,7	0,1	0,86	46,8	1,8	-4,0	-0,3	-4,25	9,3	-12,1

З даних табл. 4.12 спостерігається негативна тенденція звуження надаваних НПФ на Донбасі у всіх досліджуваних сферах, крім ринку НПЗ, де не відбулося скорочення кількості установ, а сума пенсійних внесків у Донецькій області за два роки зросла на 40,9 млн. грн., або у 1,46 раза. Незважаючи на те, що кількість зареєстрованих у Донецькій області СК за цей період скоротилася на 7 од., сума зібраних страхових премій зменшилася на 89,3% – з 3,74 млрд. грн. у 2013 р. до 0,4 млрд. грн. у 2016 р. Сума зібраних премій СК Луганської області скоротилася ще суттєвіше – до 0,65 млн. грн., що становить 1,6% показника 2013 р.

Скорочення премій, зібраних регіональними страховиками в Донбасу, пояснюється тим, що основною територією проведення діяльності цих фінансових установ була Донецька та Луганська області. У науковій статті [44] акцентовано увагу на високій залежності збору премій обраної для дослідження СК Донецької області («АСКО Донбас-Північний» [689-692]) від цих регіонів, що й підтверджують дані табл. 4.13. Вибрана страхова компанія проводить страхову діяльність на території 8 регіонів України, а саме у: Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Харківській, Львівській областях та у м. Києві. Однак основний акцент її діяльності припадає на Донецьку та Луганську області, в яких у 2016 р. діяло 70,7% усіх філій компанії.

Таблиця 4.13

Динаміка показників діяльності структурних підрозділів ПрАТ СК «АСКО-Донбас Північний» у Донецькій та Луганській областях України

Показники	Значення показників по роках								Зміна показників за:			
									2013/2009		2016/2013	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%	Абс.	%
Зібрані премії СК, млн. грн.	48724,3	60178,8	74560,2	84572,3	90725,3	71425,9	51304,6	45351	42001,0	86,2	-45374,3	-50,0
Кільк. філій по областях, од.	21	33	33	33	37	37	37	41	16	76,2	4	10,8
Кільк. філій на Донбасі, од.	21	29	29	29	29	29	29	29	8	38,1	0	0,0
Частка філій Донбасу у загальній кільк. філій СК, %	100,0	87,9	87,9	87,9	78,4	78,4	78,4	70,7	-21,6	-	-7,6	-
Страхові платежі філій, тис. грн.	46540,4	56770,4	71711,5	81307,2	85996,8	67583,5	41441,4	40134,3	39456,4	84,8	-45862,5	-53,3
Страхові платежі з Донецької обл., тис. грн.	17107,6	20453,4	27649,6	31026,3	32509,3	26648,3	22497,4	22237,0	15401,7	90,0	-10272,3	-31,6
Страхові платежі з Луганської обл., тис. грн.	29432,8	36180,9	42759,3	47291,6	49031,4	35057	12376	7324,7	19598,6	66,6	-41706,7	-85,1
Частка платежів з Донецької та Луганської обл. у преміях СК, %	95,5	94,1	94,4	92,6	89,9	86,4	68,0	65,2	-5,6	-5,9	-24,7	-
Частка філій у преміях компанії, %	95,5	94,3	96,2	96,1	94,8	94,6	80,8	88,5	-0,7	-0,8	-6,3	-
Частка Донецької обл. у преміях СК, %	35,1	34,0	37,1	36,7	35,8	37,3	43,9	49,0	0,7	2,1	13,2	-
Частка Луганської обл. у преміях СК, %	60,4	60,1	57,3	55,9	54,0	49,1	24,1	16,2	-6,4	-10,5	-37,9	-

З даних табл. 4.13 випливає, що філії страхової компанії «АСКО Донбас-Північний» беруть активну участь при формуванні страхового портфелю обраного страховика, частка премій, що акумулюються СК через її структурні підрозділи коливається за досліджуваний період на рівні 90%. Це стосується страхових виплат та відшкодувань. Особливістю діяльності страхової компанії є високий рівень

свободи її структурних підрозділів у рішеннях щодо прийняття ризиків на страхування та можливості проведення виплат саме через структурний підрозділ. Існують страхові компанії, що виплати здійснюють централізованим порядком лише через центральний офіс страховика, у такий спосіб позбавивши філії права участі у процесі здійснення страхової виплати, окрім певних функцій, пов'язаних зі збором та відправкою в центральний офіс документації, необхідної для здійснення виплати страхового відшкодування. Висока частка здійснення виплат саме через структурні підрозділи свідчить про високу довіру менеджменту страхової компанії СК «АСКО Донбас-Північний» до керівників філій, що пояснюється важливою роллю, яку вони відіграють у формуванні страхового портфелю компанії [69, с. 108-109].

З даних табл. 4.13 також видно, що рішення керівництва компанії щодо розширення філійної мережі було правильним. Адже без відкриття нових філій в інших регіонах України СК «АСКО Донбас-Північний» зіткнулася б з проблемою формування страхових резервів та ненадходженням страхових премій. Адже тільки за 2014 р. зменшення надходження страхових премій з Донецької області становить 5,9 млн. грн. (-18%), а Луганської – 14,0 млн. грн. (-28,5%). Через негативний вплив бойових дій на Донбасі частка премій від структурних підрозділів Донецької та Луганської областей суттєво знизилася – до 86,4% у 2014 р. з подальшим зменшенням до 65,2% у 2016 р., однак і надалі вони залишаються системоформуючим чинником для СК «АСКО Донбас-Північний». У подальшому відбудуватиметься суттєве недоотримання страхових премій із цих областей, і керівництву СК необхідно буде здійснити переорієнтацію діяльності страхового підприємства на інші регіони України з метою забезпечення сталого функціонування.

Досліджуючи функціонування системи кредитної кооперації у Донецькій та Луганській областях, можна констатувати у 2014-2016 рр. скорочення кількості КС на 44 од. (див. табл. 4.12). У той же час кредитний портфель КС Донецької обл. за 2014-2016 рр. скоротився на 76,2% з 157,8 млн. грн. у 2013 р. до 37,5 млн. грн. у 2016 р., а КС Луганської – на 55,4% і у 2016 р. становив 48,0 млн. грн. В цілому частка кредитного портфелю КС Донбасу у загальнодержавному показнику

скоротилася з 11,1% у 2013 р. до 4,8% у 2016 р. Нині спостерігається також негативна тенденція суттєвого відтоку вкладників КС Донецької та Луганської областей. Адже, якщо на кінець 2013 р. сукупний депозитний портфель КС цих областей становив 116,8 млн. грн., то у 2014 р. – 46,8 млн. грн., а у 2016 р. – 35,0 млн. грн., тобто констатується 70%-ний відтік депозитів.

Продовження бойових дій призведе до подальшого звуження ринків небанківських фінансових послуг у регіоні. Низька привабливість регіону з точки зору залучення фінансових ресурсів учасників ринків спричинить поетапне закриття та ліквідацію регіональних фінансових установ і структурних підрозділів інорегіональних установ. Збереження ринків НФП відбудеться лише на тих територіях Донбасу, на яких не проводиться АТО та активні бойові дії. Страховики, зареєстровані у цих областях, проводитимуть свою діяльність в інших регіонах України, у такий спосіб намагаючись забезпечувати свою платоспроможність в умовах тотального скорочення ринків.

4.2. Розробка методики визначення рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами

В Україні нині недостатньо розвинуті методики оцінки рівня забезпеченості регіонів НФП. Це в першу чергу пояснюється відсутністю розроблених органами влади стратегій розвитку зазначеної сфери на рівні регіонів країни. У той же час відсутність доступу до інформації щодо стану розвитку ринків НФП також перешкоджає формуванню аналітичних показників, що дозволили б оцінити рівень забезпеченості регіонів цими послугами. Більшість існуючих підходів науковців присвячена оцінці розвитку окремих сегментів ринку НФП – (страхового [491; 560] чи кредитної кооперації [703; 61]) і базується на побудові рейтингової оцінки. Рейтингова оцінка регіонів не дозволяє оцінити рівень (ступінь) забезпеченості регіонів цими послугами, а лише проводить їх впорядкування відповідно до вибраних показників. Необхідність розроблення методики оцінки рівня забезпеченості регіонів НФП пов'язана із проведенням регіональної децентралізації

України відповідно до Стратегії інтеграції України до ЄС [575] та Угоди про асоціацію України з ЄС [669].

Нацкомфінпослуг не здійснює відкритої публікацію даних, що можуть характеризувати стан розвитку ринків НФП, і, отже, не впровадила систему показників, що могли б відображати рівень забезпеченості регіонів небанківськими послугами. Результати, отримані при побудові цієї методики, можуть використовуватися професійними учасниками ринку НФП з метою активізації своєї діяльності у тих із регіонів, де існує відносна ненасиченість послугами суб'єктів ринку НФП.

З метою отримання повної та об'єктивної інформації про ступінь насиченості регіонів НФП необхідно розробити методику, що врахувала б особливі умови функціонування страхових установ, кредитних спілок та недержавних пенсійних фондів держави. Методика, запропонована автором щодо оцінки рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами, базується на індексному підході, тобто порівнює регіональне значення вибраного показника із загальнодержавним, і у такий спосіб, визначається міра превалювання чи недостатності показника. Із сукупності доступних показників, якими характеризуються регіональні ринки НФП, обрано такі [41, с. 278]:

1) індекс забезпеченості населення регіону інститутами страхування ($I_{стр.}^{інст}$). В основу розрахунку показника закладено ідею визначення середньої кількості СК та їх структурних підрозділів, що припадають на 1000 осіб населення регіону, і порівняння з аналогічним показником по Україні. Цей показник розраховується шляхом ділення кількості зареєстрованих у регіоні СК та структурних підрозділів страховиків на 1000 осіб наявного населення регіону та на аналогічний показник по Україні. Формула розрахунку показника є такою:

$$I_{стр.}^{інст} = \left(\frac{N_{СК}^{рег} + N_{стр.підр.}^{рег}}{Population_{рег}} \right) / \left(\frac{N_{СК}^{Ukr} + N_{стр.підр.}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \quad (4.1)$$

де $N_{СК}^{рег}$ – кількість зареєстрованих у регіоні СК (од.);

$N_{СК}^{Ukr}$ – загальна кількість зареєстрованих в Україні СК (од.)

$N_{стр.підр.}^{рег}$ – кількість структурних підрозділів страховиків у регіоні (од.);

$N_{\text{стр.підр.}}^{\text{Ukr}}$ – загальна кількість структурних підрозділів страховиків в Україні (од.)

$\text{Population}_{\text{reg}}$ – наявне населення регіону на кінець року (тис. осіб);

$\text{Population}_{\text{Ukr}}$ – наявне населення України (тис. осіб);

2) індекс фінансової забезпеченості регіону страховими послугами ($I_{\text{cmp.}}^{\text{reg}}$).

Пропонується розрахувати цей показник шляхом ділення частки зібраних страхових премій регіональними СК та структурними підрозділами страховиків у регіоні у ВРП конкретного регіону на аналогічний показник по Україні у такий спосіб:

$$I_{\text{cmp.}}^{\text{reg}} = \left(\frac{\text{Premium}_{\text{СК}}^{\text{reg}}}{\text{GRP}} \right) / \left(\frac{\text{Premium}_{\text{СК}}^{\text{Ukr}}}{\text{GDP}_{\text{Ukr}}} \right), \quad (4.2)$$

де $\text{Premium}_{\text{СК}}^{\text{reg}}$ – сума страхових премій, зібраних страховиками в регіонах (млн. грн.);

GRP – ВРП вибраного регіону (млн. грн.);

$\text{Premium}_{\text{СК}}^{\text{Ukr}}$ – сума страхових премій, зібраних страховиками в Україні (млн. грн.);

$\text{Premium}_{\text{стр.підр.}}^{\text{Ukr}}$ – сума страхових премій, зібраних страховими установами через мережу структурних підрозділів в Україні (млн. грн.).

GDP_{Ukr} – ВВП України (млн. грн.);

3) індекс фінансової забезпеченості населення страховими послугами ($I_{\text{cmp.}}^{\text{popul}}$)

дозволяє порівнювати середню кількість зібраних премій страховими підприємствами та їх структурними підрозділами на душу населення регіону і порівняти із загальнодержавним значенням. Розрахунок здійснюється за формулою (4.3):

$$I_{\text{cmp.}}^{\text{popul}} = \left(\frac{\text{Premium}_{\text{СК}}^{\text{reg}}}{\text{Population}_{\text{reg}}} \right) / \left(\frac{\text{Premium}_{\text{СК}}^{\text{Ukr}}}{\text{Population}_{\text{Ukr}}} \right), \quad (4.3)$$

4) індекс забезпечення населення регіону інститутами кредитної кооперації спілок ($I_{\text{КС}}^{\text{incm}}$) зіставляє показник кількості КС, що припадає на 1000 осіб населення регіону, з аналогічним показником по Україні. Розраховується за формулою:

$$I_{KC}^{incm} = \left(\frac{N_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{N_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \quad (4.4)$$

де N_{KC}^{reg} – кількість функціонуючих у регіоні кредитних спілок (од.);

N_{KC}^{Ukr} – кількість функціонуючих в Україні кредитних спілок (од.);

5) індекс доступності населення регіону до кредитів КС (I_{KREDIT}^{popul}) розраховує співвідношення показника середньої суми кредитної заборгованості населення регіону та по Україні в цілому. Показник дозволяє визначати схильність населення до отримання кредитів. Розраховується за формулою (4.5):

$$I_{KREDIT}^{popul} = \left(\frac{KREDIT_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{KREDIT_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \quad (4.5)$$

де $KREDIT_{KC}^{reg}$ – кредитний портфель кредитних спілок регіону (млн. грн.);

$KREDIT_{KC}^{Ukr}$ – сукупний кредитний портфель КС України (млн. грн.);

б) індекс депозитної активності населення регіону в системі КС розраховується аналогічно до попереднього, між тим в основу розрахунку взято депозитний портфель КС, що свідчить про депозитну активність населення регіону:

$$I_{DEPOSIT}^{popul} = \left(\frac{DEPOSIT_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{DEPOSIT_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \quad (4.6)$$

де $DEPOSIT_{KC}^{reg}$ – депозитний портфель кредитних спілок регіону (млн. грн.);

$DEPOSIT_{KC}^{Ukr}$ – загальний депозитний портфель КС України (млн. грн.).

7) індекс фінансової забезпеченості регіону послугами системи кредитної кооперації (I_{KC}^{reg}) дозволяє порівнювати частку депозитного та кредитного портфелю регіональних КС в економіці регіону з аналогічним загальнодержавним показником. Розраховується індекс за формулою:

$$I_{KC}^{reg} = \left(\frac{DEPOSIT_{KC}^{reg} + KREDIT_{KC}^{reg}}{GRP} \right) / \left(\frac{DEPOSIT_{KC}^{Ukr} + KREDIT_{KC}^{Ukr}}{GDP_{Ukr}} \right), \quad (4.7)$$

8) індекс загальної участі населення регіону в системі кредитної кооперації (I_{Total}^{popul}) порівнює участь населення в системі кредитної кооперації регіону з аналогічним показником по Україні:

$$I_{Total}^{popul} = \left(\frac{TOTALMEMBERS_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{TOTALMEMBERS_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \quad (4.8)$$

де $TOTALMEMBERS_{KC}^{reg}$ – загальна кількість учасників кредитної кооперації регіону (тис. чол.);

$TOTALMEMBERS_{KC}^{Ukr}$ – загальна кількість учасників КС України (тис. осіб).

9) індекс активності учасників кредитної кооперації регіону (I_{Active}^{Popul}) порівнює частку населення регіону, яке є активним учасником системи кредитної кооперації регіону, з аналогічним загальнодержавним показником:

$$I_{Active}^{Popul} = \left(\frac{ACTIVEMEMBERS_{KC}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{ACTIVEMEMBERS_{KC}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \quad (4.9)$$

де $ACTIVEMEMBERS_{KC}^{reg}$ – кількість активних учасників системи кредитної кооперації регіону (тис. осіб);

$ACTIVEMEMBERS_{KC}^{Ukr}$ – кількість активних учасників КС України (тис. осіб).

Активними учасниками системи кредитної кооперації є ті пайовики КС, які мають відкриті депозитні вклади (внески) та/чи заборгованість за кредитами;

10) індекс забезпеченості населення інститутами недержавного пенсійного забезпечення ($I_{НФП}^{incm}$):

$$I_{НФП}^{incm} = \left(\frac{N_{НФП}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{N_{НФП}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \quad (4.10)$$

де $N_{НФП}^{reg}$ – кількість зареєстрованих в регіоні НПФ (од.);

$N_{НФП}^{Ukr}$ – загальна кількість зареєстрованих в Україні НПФ (од.);

11) індекс фінансової забезпеченості населення послугами НПЗ ($I_{Pension}^{Popul}$) дозволяє порівнювати кількість пенсійних внесків, що припадає на душу населення регіону, із аналогічним показником у національному масштабі:

$$I_{Pension}^{Popul} = \left(\frac{Pension_{НПФ}^{reg}}{Population_{reg}} \right) / \left(\frac{Pension_{НПФ}^{Ukr}}{Population_{Ukr}} \right), \quad (4.11)$$

де $Pension_{НПФ}^{reg}$ – загальна сума пенсійних внесків регіональних НПФ (млн. грн.);

$Pension_{НПФ}^{Ukr}$ – загальна сума пенсійних внесків НПФ України (млн. грн.).

12) індекс фінансової забезпеченості регіону послугами недержавного пенсійного забезпечення ($I_{Pension}^{reg}$) сприяє порівнянню частки пенсійних внесків регіональних НПФ у економіці регіону з аналогічним показником по Україні:

$$I_{Pension}^{reg} = \left(\frac{Pension_{НПФ}^{reg}}{GRP} \right) / \left(\frac{Pension_{НПФ}^{Ukr}}{GDP_{Ukr}} \right). \quad 4.12$$

Статистичною базою розрахунку наведених у методиці показників є річні звіти про роботу Нацкомфінпослуг за відповідні роки, що охоплює дослідження, а також узагальнена інформація про стан відповідних ринків НПФ. Необхідною для визначення індексів є також інформація Державної служби статистики. Інформаційні джерела забезпечення базових показників для розрахунку індексів зазначені у табл. 4.14.

Таблиця 4.14

Джерела інформації для розрахунку показників забезпеченості регіонів НПФ

Показник	Джерело інформації (державний орган)
К-сть зареєстрованих в регіонах України СК, од.	Державний реєстр фінустанов України (Нацкомфінпослуг)
Кількість структурних підрозділів страховиків в регіонах України, од.	Державний реєстр фінустанов України, «Звіт про страхові платежі та виплати по структурних підрозділах страховика» (Нацкомфінпослуг)
Кількість КС в регіонах України, од.	Державний реєстр фінустанов України (Нацкомфінпослуг)
Кількість зареєстрованих у регіонах НПФ, од.	Державний реєстр фінустанов України (Нацкомфінпослуг)
Сума зібраних премій регіональними страховими компаніями в Україні, млн. грн.	«Звіт про доходи та витрати страховика» (Нацкомфінпослуг)
Сума зібраних премій структурними підрозділами страховиків у регіонах України, млн. грн.	«Звіт про страхові платежі та виплати по структурних підрозділах страховика» (Нацкомфінпослуг)
Сума виданих кредитів КС в регіонах України, млн. грн.	Звітні дані про фінансову діяльність КС (Нацкомфінпослуг)
Сума депозитів КС в регіонах України, млн. грн.	Звітні дані про фінансову діяльність КС (Нацкомфінпослуг)
Кількість учасників КС в регіонах України, тис. чол.	Звітні дані про фінансову діяльність КС (Нацкомфінпослуг)
К-ть активних учасників КС в регіонах України, тис. чол.	Звітні дані про фінансову діяльність КС (Нацкомфінпослуг)
Сума пенсійних внесків в регіонах України, млн. грн.	Звітні дані про діяльність НПФ (Нацкомфінпослуг)
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	Держкомстат України
Валовий внутрішній продукт України, млн. грн.	Держкомстат України
Найвнє населення в регіонах, тис. чол.	Держкомстат України

На основі наведених у табл. 4.14 показників формуються (розраховуються) загальні показники забезпеченості регіону страховими послугами ($R_{СК}$), послугами

кредитного кооперування (R_{KC}) та з недержавного пенсійного забезпечення ($R_{НПФ}$), які пропонується розрахувати як середнє геометричне наведених вище індексів:

$$R_{CK} = \sqrt[3]{I_{cmp.}^{incm} \cdot I_{cmp.}^{reg} \cdot I_{cmp.}^{popul}} ; \quad (4.13)$$

$$R_{KC} = \sqrt[6]{I_{KC.}^{incm} \cdot I_{KREDIT}^{popul} \cdot I_{DEPOSIT}^{popul} \cdot I_{KC}^{popul} \cdot I_{Total}^{popul} \cdot I_{Active}^{Popul}} ; \quad (4.14)$$

$$R_{НПФ} = \sqrt[3]{I_{Active}^{incm} \cdot I_{Pension}^{popul} \cdot I_{НПФ}^{reg}} . \quad (4.15)$$

Отримання результатів розрахунку індексів забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами з урахуванням досліджень [560] дозволяє виділити групи регіонів залежно від ступеня насичення НФП:

1) ненасичені небанківськими фінансовими послугами – значення показника знаходиться в межах $0 < I_{KC,CK,НПФ} < 1$, тобто значення індексу є меншим від загальнодержавного значення, що свідчить про неналежне задоволення споживачів небанківськими фінансовими послугами в регіоні. У цій групі можна виділити і регіони критичної насиченості, в яких зазначений показник становить менше 0,5 ($0 < I_{KC,CK,НПФ} < 0,5$);

2) достатньої насиченості небанківськими фінансовими послугами – значення показника становить $1 \leq I_{KC,CK,НПФ} < 1,5$, що свідчить про надання широкого спектру послуг широкому загалу споживачів небанківських фінансових послуг регіону;

3) перенасичені небанківськими фінансовими послугами – значення індексу є більшим 1,5 ($I_{KC,CK,НПФ} \geq 1,5$), що свідчить про перенасиченість ринків відповідними небанківськими фінансовими послугами.

Перенасиченість ринку призводить до надлишкової пропозиції фінансових послуг, результатом чого може бути погіршення конкурентних умов, скорочення кількості фінансових установ, їх структурних підрозділів та звільнення працівників. Як наслідок – зросте збитковість небанківських фінансових установ.

Запропонована методика оцінки рівня забезпеченості регіонів небанківськими фінансовими послугами є гнучким та нескладним індикативним інструментом. Використання вибраних показників для оцінки диференціації регіонів України

дозволяє констатувати, що відмінності в економічній базі, господарській інфраструктурі, рівневі життя, фінансовому забезпеченні та забезпеченні сфери послуг досягають суттєвих розмірів.

Отримані результати доречно публікувати на офіційному сайті Нацкомфінпослуг та оприлюднювати у Річному звіті Нацкомфінпослуг за поточний рік в розрізі всіх таблиць, що є базою для розрахунку показника в кожному з регіонів України.

Розроблена методика в цілому дозволяє не тільки отримати загальне уявлення про рівень насиченості кожного з регіонів України небанківськими фінансовими послугами в розрізі кожного із сегментів ринку, але й провести аналіз по кожному з них. Цю методику слід використати на практиці в якості інструмента моніторингу стану розвитку небанківських фінансових послуг в регіонах України, що й здійснено у п. 4.3 дисертації.

4.3. Практичне застосування розробленої методики та аналітична оцінка забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами

Регіональні ринки НФП, органічно взаємопов'язані та взаємозалежні між собою, в цілому формують національний ринок НФП. Хоч перші і є складовою другого, внаслідок різних історико-культурних та соціальних особливостей розвитку регіонів України констатується різний рівень їх впливу на розвиток національного ринку. Проводячи оцінку забезпеченості регіонів України НФП, доцільно оцінити рівень розвитку кожного з вибраних сегментів ринків НФП з метою виокремлення розвинутих та депресивних регіонів.

У цьому підрозділі розглянуто можливість та запропоновано методичний інструментарій оцінки рівня забезпеченості регіонів України страховими послугами, послугами системи кредитної кооперації та недержавного пенсійного забезпечення. Розрахунок цих показників здійснюється на основі методики, викладеної у п. 4.2.

Дослідження фахової літератури [61; 491; 560; 703; 704; 729] цього спрямування не виявило робіт, присвячених питанням оцінки рівня забезпеченості регіонів НФП.

У зв'язку з тим, що в роботі поставлено завдання оцінки рівня забезпеченості регіонів України НФП, то доречно здійснити оцінку кожного із складових ринків НФП – страхового, кредитного кооперування та недержавного пенсійного забезпечення. Це викликано необхідністю глибшого розуміння процесів, що характеризують регіональні ринки НФП України. Розрахунок загального показника забезпеченості регіону небанківськими фінансовими послугами здійснюватиметься на заключному етапі і містить в собі аналогічні показники, що беруть за основу розрахунок рівня забезпеченості страховими послугами ($R_{СК}$), послугами кредитної кооперації ($R_{КС}$) та послугами з недержавного пенсійного забезпечення ($R_{НПФ}$). Таке виокремлення показників пов'язане з необхідністю глибшого розуміння розвитку кожного із сегментів ринків НФП регіонів України.

Статистичні дані Нацкомфінпослуг підтверджують, що найбільша кількість фінансових установ, що проводять діяльність у регіонах України, припадає на страхові установи та їх структурні підрозділи (табл. П.1 та табл. П.2 Додатку П). З даних табл. П.1 та табл. П.2 простужується звуження інституційної структури страхових установ шляхом скорочення кількості балансових структурних підрозділів і перетворення їх у статус безбалансових. Такі процеси пояснюються політикою жорсткої економії внаслідок істотного падіння платоспроможності населення у посткризовий період, зростанням операційних витрат, а також ростом рівня виплат. Безбалансовий статус філій дозволяє економити на оплаті бухгалтерів та керівників, а створення точок продажу максимально відводить на задній план корупційну складову, що може проявлятися при прийнятті рішень щодо здійснення страхових виплат у регіонах.

Розрахунок рівня інституційного забезпечення населення регіонів страховими установами (табл. Р.1) засвідчив, що серед регіонів України м. Київ та Київська область перенасичені чи близькі до перенасичення цими установами, що пояснюється реєстрацією більш ніж 70% страховиків саме у столиці. В той же час негативним моментом такого перенасичення є централізація страхових резервів у

Києві, а також акумуляція сплачених страховиками податків саме у місцевому бюджеті столиці. Серед регіонів України динамічний ріст показника інституційного забезпечення населення страховими установами у кризовий та посткризовий період зафіксовано у Вінницькій, Житомирській, Закарпатській, Кіровоградській, Одеській, Полтавській, Сумській, Херсонській, Хмельницькій та Чернігівській областях, що вказує на поліпшення стану забезпеченості населення страховими установами і водночас підтверджує необхідність розширення мережі структурних підрозділів страховиків внаслідок зростання попиту на страхові послуги зі сторони споживачів.

Незважаючи на потенціал страхового поля Донецької області, відмічається низька забезпеченість населення цими установами, адже за досліджуваний період, зазначений показник становить у середньому 60% загальнодержавного значення. Дані табл. Р.2, що містять інформацію щодо значення індексу фінансової забезпеченості регіонів України страховими послугами за досліджуваний період, доводять, що частка зібраних страховиками премій у ВРП Волинської, Закарпатської, Запорізької, Львівської, Одеської, Тернопільської, Херсонської, Київської областей, а також м. Києва, суттєво перевищує загальнодержавний показник. Розраховані дані дозволяють констатувати вагому роль страхової діяльності в економіці цих регіонів.

За період 2006-2016 рр. спостерігається низький рівень забезпеченості населення України страховими послугами у більшості регіонів України. У 22 з них цей показник становить від 45% до 90% загальнодержавного значення (табл. Р.3). Найбільш забезпеченими є м. Київ та Київська область, середній показник яких за досліджуваний період перевищував більш ніж у 3 рази загальнодержавний показник і свідчить про суттєвий рівень забезпеченості регіонів цими послугами. У Донецькій, Запорізькій та Одеській областях середнє значення індексу складає більше 1, однак у кризовий та посткризовий період відбувається його невинне скорочення. Для більшості регіонів України (крім м. Києва та Київської області, Вінницької, Волинської, Тернопільської та Чернігівської областей) характерною є тенденція скорочення цього показника як результат негативного впливу фінансово-економічної кризи, що проявився через істотне скорочення банко-страхування,

зниження платоспроможності населення, зростання страхових тарифів на більшість страхових продуктів, ускладнення отримання страхувальниками страхових виплат тощо.

На основі отриманих розрахунків наведених трьох індексів визначено рівень забезпеченості регіонів страховими послугами ($R_{СК}$), що подано у табл. 4.15.

Таблиця 4.15

**Динаміка показника рівня забезпеченості регіонів України
страховими послугами**

Регіон (область)	Значення показника по роках											Зміна показника:			Сер. знач. інд.
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,73	0,86	0,86	0,84	0,74	0,79	0,77	0,68	0,00	0,00	0,00	0,13	-0,02	-0,84	0,57
Вінницька	0,71	0,79	0,65	0,73	0,70	0,77	0,75	0,74	0,79	0,80	0,73	-0,06	0,08	0,00	0,74
Волинська	1,02	1,03	1,03	0,98	0,91	0,97	0,90	0,97	1,06	1,09	1,20	0,00	-0,05	0,22	0,99
Дніпропетровська	0,90	0,93	0,83	0,80	0,75	0,77	0,71	0,64	0,59	0,53	0,70	-0,06	-0,03	-0,10	0,74
Донецька	0,63	0,70	0,98	0,67	0,92	1,01	1,02	1,09	0,93	0,43	0,40	0,35	-0,31	-0,27	0,84
Житомирська	0,73	0,79	0,71	0,68	0,66	0,67	0,62	0,64	0,72	0,67	0,67	-0,02	-0,03	-0,01	0,69
Закарпатська	1,14	1,12	0,97	0,95	0,84	0,71	0,78	0,83	0,89	0,77	0,98	-0,18	-0,01	0,03	0,90
Запорізька	1,13	1,15	1,11	1,09	1,16	1,17	1,12	0,85	0,86	0,77	0,89	-0,02	-0,02	-0,20	1,04
Івано-Франківська	0,70	0,76	0,75	0,68	0,65	0,64	0,61	0,70	0,70	0,67	0,66	0,04	-0,07	-0,02	0,68
Кіровоградська	0,75	0,80	0,79	0,70	0,69	0,77	0,82	0,75	0,75	0,66	0,63	0,03	-0,09	-0,07	0,75
м. Київ та Київська	2,09	1,95	2,00	2,27	2,23	2,14	2,14	2,09	2,09	2,57	2,67	-0,09	0,27	0,40	2,16
Луганська	0,71	0,73	0,73	0,78	0,80	0,84	0,81	0,83	0,60	0,31	0,40	0,02	0,05	-0,38	0,71
Львівська	0,91	0,89	0,98	1,01	0,93	0,90	0,79	0,82	0,89	0,86	0,87	0,07	0,03	-0,15	0,90
Миколаївська	0,86	0,87	0,91	0,79	0,76	0,67	0,63	0,63	0,67	0,62	0,63	0,05	-0,12	-0,16	0,74
Одеська	1,04	1,09	1,01	1,03	0,99	0,98	1,03	1,30	1,03	1,05	0,94	-0,03	0,02	-0,09	1,05
Полтавська	0,88	0,80	0,68	0,68	0,61	0,63	0,64	0,66	0,69	0,66	0,67	-0,20	0,00	-0,02	0,69
Рівненська	0,81	0,91	0,86	0,83	0,78	0,81	0,78	0,78	0,79	0,77	0,70	0,05	-0,03	-0,13	0,81
Сумська	0,68	0,71	0,65	0,64	0,68	0,69	0,70	0,64	0,63	0,63	0,61	-0,04	-0,01	-0,03	0,67
Тернопільська	0,91	0,95	0,90	0,74	0,73	0,79	0,76	0,79	0,91	0,96	0,81	-0,01	-0,15	0,07	0,84
Харківська	0,70	0,73	0,76	0,70	0,64	0,62	0,69	0,65	0,65	0,63	0,65	0,06	-0,06	-0,05	0,68
Херсонська	0,99	1,01	0,87	0,84	0,75	0,84	0,83	0,75	0,76	0,74	0,72	-0,11	-0,03	-0,12	0,84
Хмельницька	0,79	0,86	0,79	0,68	0,68	0,71	0,71	0,76	0,75	0,73	0,75	0,01	-0,11	0,07	0,75
Черкаська	0,74	0,84	0,80	0,72	0,70	0,73	0,71	0,71	0,76	0,71	0,71	0,07	-0,08	-0,01	0,74
Чернівецька	0,75	0,80	0,79	0,73	0,73	0,73	0,70	0,71	0,82	0,87	0,97	0,04	-0,06	0,24	0,76
Чернігівська	0,95	0,88	0,82	0,83	0,89	0,87	0,86	0,85	0,90	0,87	0,85	-0,13	0,02	0,01	0,87
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

Як видно з табл. 4.15, перенасиченими страховими послугами є м. Київ та Київська область, у яких цей показник у всіх роках, крім 2007 р., становив більше 2. Запорізька та Одеська області характеризується достатньою насиченістю, однак у деякі з досліджуваних років відбувався несуттєвий спад насиченості. Серед регіонів,

що характеризуються низьким рівнем забезпеченості страховими послугами ($R_{СК} < 1$), необхідно виділити Волинську, Закарпатську та Львівську області, у яких спостерігається тенденція зростання насиченості послугами СК, в окремих роках розраховані значення індексу перевищували 1. На основі цього можна стверджувати про потенціал розвитку регіональних страхових ринків. Основною причиною зростання ролі страхування в економіці цих регіонів є прикордонний характер їх розміщення, адже межують вони з ЄС, і частка «Зеленої картки» у структурі їх страхового ринку останніми роками динамічно збільшується, особливо після підписання Угоди про асоціацію України з ЄС.

Розрахувавши значення показника рівня забезпеченості регіонів страховими послугами, у табл. Ж.1 додатку Ж згруповано їх залежно від ступеня забезпечення, відповідно до встановлених у п.п. 4.2 критеріїв $R_{СК}$. Низький рівень забезпеченості страховими послугами констатується у 22 регіонах, що становить 81,5% усіх регіонів України, у 3 відмічається достатній рівень забезпеченості зазначеними послугами. Перенасичення страховими послугами м. Києва та Київської області, в черговий раз підкреслює необхідність подолання дисбалансів розвитку страхових ринків у регіонах України, що пов'язано з істотним домінуванням столичного регіону.

Іншим досліджуваним сегментом регіональних ринків НФП є ринок кредитного кооперування. Динамічний розвиток цього ринку відбувався у передкризовий період, адже кількість зареєстрованих КС у більшості регіонів України непинно зростали, з одночасним зростанням кількості учасників кредитного кооперування, обсягів кредитного та депозитного портфелю. КС також динамічно нарощували активи і капітал. Найбільш суттєвий приріст кількості зареєстрованих КС відбувся у Рівненській (+16,7%), Одеській (+15,0%), Харківській (+14,3%) та Закарпатській (+13,6%) областях (табл. П.3, додаток П).

Кредитний портфель КС Вінницької та Волинської областей за 2006-2008 рр. зріс у 2,5 раза, депозитний портфель вінницьких КС також демонстрував рекордне 260%-не зростання сум вкладів учасників, причому внески на депозитні рахунки у більшості регіонів України подвоїлися (табл. П.9).

Аналіз динаміки індексу забезпеченості населення послугами кредитних спілок засвідчує (табл. Р.4, додаток Р), що негативні наслідки фінансово-економічної кризи найбільш суттєво позначилися на діяльності регіональних КС у 2010 р., до якого спостерігалася певна стабілізація значення цього індексу, незважаючи на певні його коливання у попередніх 2008-2009 рр. З точки зору стабільності функціонування аналізованого ринку НФП 2010 р. вважається поворотним, адже у всіх регіонах України, що характеризувалися достатнім рівнем забезпеченості послугами КС, фіксується щорічне скорочення показника. Негативну роль у цих процесах, як уже наголошувалося, відігравав Держфінпослуг та представники влади, які своїми діями сприяли такому розвитку подій на національному ринку кредитної кооперації.

За рівнем доступності населення регіонів до кредитів КС у 2006-2016 рр. (табл. Р.5) найбільш забезпеченими вважаються м. Київ та Київська область, значення індексу яких у 2006-2012 рр. перевищувало загальнодержавний показник у більш ніж 2 рази, однак у 2014-2016 рр. зменшилося до 1,90, що свідчить про суттєве звуження ринку кредитної кооперації. Чотирьох-п'ятикратне значення цього індексу притаманне Одеській області у період активного функціонування КС «Перше кредитне товариство», що було введено з ринку у 2011 р., результатом чого в Одеській області стала нестача кредитних ресурсів в системі кредитної кооперації, адже за період 2011-2014 рр. значення індексу забезпеченості населення регіону кредитами КС становило близько 70-80% середнього показника по Україні. Тільки у 2015-2016 рр. область досягла загальнодержавного рівня.

Незважаючи на кризові явища ринку, зростання досліджуваного показника констатується у КС Тернопільської області, яка у передкризові роки характеризувалася ненасиченістю кредитами КС, і саме у посткризовий період відбулося активне зростання показника. Однією з причин такої кредитної активності КС області є активна участь таких КС, як «Самопоміч (м. Заліщики)», «Відродження», «Самопоміч(м. Чортків)» у всіх трьох органах інституційного регулювання кредитної кооперації України, відкрита та прозора діяльність на ринку, активне створення широкої мережі структурних підрозділів у регіоні, позитивне

реноме їх функціонування у попередніх роках. Позитивна динаміка росту показника спостерігається у Херсонській області, яка лідирує за рівнем доступності населення кредитами КС у 2013-2016 рр. серед регіонів України. КС Закарпатської області, незважаючи на відносне скорочення кредитування населення у 2012 р., почали відновлювати його у подальшому, що дозволяє констатувати достатній рівень забезпечення населення кредитами КС.

Серед регіонів України високим рівнем депозитної активності населення у системі кредитної кооперації у 2016 р. виділяються Івано-Франківська та Херсонська області, значення індексу депозитної активності населення у системі кредитної кооперації яких перевищує загальнодержавний показник більш ніж у 2 рази (табл. Р.6), причому в Херсонській області таке перевищення становить 5 разів. Задовільне значення індексу депозитної активності населення спостерігається у Запорізькій, Кіровоградській, Київській, Львівській, Тернопільській, Черкаській областях та у м. Києві, в яких цей показник перевищує 1. Найменша депозитна активність за всі роки дослідження спостерігається у Сумській області, адже у 2102 р. фіксується найменше значення даного показника у всій системі кредитної кооперації – 0,02, що у 50 разів менше загальнодержавного значення. Таке відставання регіону пов'язане з низькою активністю (участю) населення у системі кредитної кооперації (табл. П.13) і невеликим депозитним портфелем регіональних КС (табл. П.9).

За рівнем фінансової забезпеченості регіонів послугами системи кредитної кооперації на особливу увагу заслуговують Чернівецька, Черкаська, Хмельницька, Херсонська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська та Вінницька області, у яких констатуються високі значення частки послуг кредитних кооперативів у економіці області, а також посилення її ролі у посткризовий період (табл. Р.7). Необхідно зазначити, що саме ці регіони забезпечують стабілізацію національного ринку кредитної кооперації у посткризовий період.

Однією з головних умов динамічного розвитку кредитної кооперації в регіонах, істотної участі останньої в регіональній економіці є забезпечення високої частки населення в системі кредитної кооперації. Ріст частки населення регіону в

системі кредитного кооперування дозволяє забезпечувати зростання депозитного та кредитного портфелю на фоні нестабільності функціонування фінансової системи держави, що викликана настанням системних ризиків. Необхідно констатувати, що визначальним критерієм залучення населення в систему кредитної кооперації є не її частка серед населення регіону, а саме частка активних учасників КС, до категорії яких віднесені ті з них, що є вкладниками та/чи позичальниками. Тому, незважаючи на високе значення індексу загальної участі населення Львівської області в системі кредитної кооперації за досліджуваний період (у деяких роках перевищувало загальнодержавний показник у 2-3 рази, табл. Р.8), констатується низьке значення індексу активності учасників кредитної кооперації, яке у посткризовому періоді становило 60-70% загальнодержавного показника (табл. Р.9). Це пояснюється низькою часткою активних членів КС у загальній кількості членів кооперативів.

На основі проведених розрахунків, що характеризують рівень розвитку регіональних ринків кредитної кооперації України, оцінено рівень забезпеченості регіонів послугами кредитної кооперації ($R_{КС}$). Отримані результати розрахунків за досліджуваний період подано в табл. 4.16. Аналіз регіонів з точки зору рівня їх забезпеченості послугами кредитної кооперації пропонується розглядати у трьох аспектах, оцінюючи: а) середнє значення показника за досліджуваний період; б) динамічність росту показника у ретроспективі; в) динаміку зміни показника у передкризовий та посткризовий період. Такий аналіз забезпечуватиме повноту дослідження розвитку регіональних ринків кредитної кооперації України.

Середнє значення аналізованого показника є більшим загальнодержавного у Закарпатській, Івано-Франківській, м. Києві та Київській області, Львівській, Одеській, Тернопільській, Херсонській та Черкаській областях. У Чернігівській області середнє значення показника відповідає загальнодержавному. У передкризовий період зростало забезпечення регіональних ринків послугами КС у Закарпатській, Львівській, Одеській, Херсонській, Черкаській та Чернігівській областях. Відновлення позитивних тенденцій констатується в Івано-Франківській, Кіровоградській, Тернопільській областях. Найнижчий показник фіксується у Сумській області, середнє значення якого становить 24% загальнодержавного

показника і свідчить про достатньо високу диференціацію регіонів за цими послугами.

Таблиця 4.16

**Динаміка показників рівня забезпеченості регіонів України послугами
кредитної кооперації**

Регіони	Значення показника по роках											Зміна показника за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,75	0,72	0,71	0,81	0,63	0,57	0,91	0,80	-	-	-	-0,04	0,10	-	0,54
Вінницька	0,58	0,70	0,81	0,87	0,94	0,77	0,90	1,07	1,23	0,55	0,53	0,24	0,06	-0,34	0,81
Волинська	0,91	0,95	0,85	0,52	0,58	0,71	0,36	0,38	0,42	0,40	0,37	-0,07	-0,32	-0,15	0,59
Дніпропетровська	0,37	0,29	0,27	0,32	0,38	0,53	0,56	0,69	0,61	0,64	0,72	-0,10	0,05	0,40	0,49
Донецька	0,86	0,78	0,74	0,80	0,62	0,73	0,67	0,67	0,52	0,37	0,38	-0,12	0,06	-0,42	0,65
Житомирська	0,34	0,31	0,31	0,32	0,40	0,55	0,52	0,53	0,60	0,61	0,54	-0,03	0,01	0,22	0,46
Закарпатська	1,34	1,32	1,42	1,55	1,61	1,33	1,16	1,20	1,18	1,09	1,01	0,08	0,13	-0,54	1,29
Запорізька	0,80	0,77	0,78	0,83	0,86	1,13	0,97	0,92	0,76	0,87	0,62	-0,02	0,05	-0,21	0,85
Івано-Франківська	0,86	0,78	0,79	0,89	1,13	1,52	1,54	1,53	1,73	1,92	2,24	-0,06	0,09	1,35	1,36
Кіровоградська	0,63	0,55	0,64	0,79	0,81	0,80	0,88	0,96	1,04	1,02	0,47	0,01	0,16	-0,32	0,78
м. Київ та Київська область	1,18	1,23	1,19	1,32	1,27	1,31	1,25	1,19	1,20	1,19	1,11	0,01	0,13	-0,20	1,22
Луганська	1,00	0,87	0,87	1,04	1,19	1,06	1,04	1,16	0,81	0,83	0,88	-0,13	0,17	-0,16	0,98
Львівська	0,90	0,94	1,01	0,77	0,94	1,33	1,25	1,26	1,24	1,28	1,43	0,11	-0,24	0,66	1,12
Миколаївська	0,60	0,61	0,69	0,83	0,89	0,54	0,57	0,61	0,60	0,53	0,52	0,10	0,14	-0,31	0,64
Одеська	2,70	3,10	2,93	2,50	1,83	0,58	0,55	0,52	0,61	0,64	0,42	0,23	-0,43	-2,08	1,49
Полтавська	0,61	0,60	0,65	0,57	0,50	0,49	0,40	0,38	0,38	0,34	0,29	0,03	-0,08	-0,27	0,47
Рівненська	0,34	0,32	0,34	0,38	0,38	0,45	0,44	0,44	0,46	0,44	0,33	0,01	0,04	-0,06	0,39
Сумська	0,24	0,23	0,24	0,26	0,31	0,38	0,31	0,27	0,28	0,24	0,21	0,00	0,02	-0,05	0,27
Тернопільська	1,32	1,17	1,09	1,04	1,25	1,69	1,58	1,71	1,72	1,68	1,67	-0,23	-0,05	0,63	1,45
Харківська	0,97	0,89	0,83	0,72	0,77	0,93	1,00	0,98	0,86	0,81	0,87	-0,14	-0,10	0,15	0,88
Херсонська	0,73	0,75	0,83	0,95	0,75	1,19	1,76	1,55	1,83	2,05	3,10	0,09	0,12	2,16	1,41
Хмельницька	0,80	0,70	0,68	0,74	0,91	1,22	1,22	1,17	1,21	1,17	1,08	-0,12	0,06	0,33	0,99
Черкаська	2,12	2,09	2,12	2,06	2,14	1,64	1,51	1,53	1,34	1,33	1,22	0,00	-0,06	-0,85	1,74
Чернівецька	0,89	0,75	0,69	0,79	0,88	1,16	1,02	1,09	1,21	1,04	1,16	-0,20	0,11	0,37	0,97
Чернігівська	0,70	0,77	0,81	0,90	1,00	1,26	1,19	1,19	1,17	1,13	0,98	0,10	0,09	0,08	1,01
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

У табл. С.14 здійснено групування регіонів за рівнем забезпеченості послугами КС. Критичний рівень забезпеченості послугами кредитної кооперації спостерігається у 7 з них, що становить близько 26% усіх регіонів країни. У той же час відзначено, що популярність послуг КС більша у невеликих містах, селах та селищах внаслідок специфіки функціонування цих НФУ. Загалом частка регіонів з низьким рівнем насиченості послугами кредитної кооперації становить 30%, причому місце Дніпропетровської області у цій групі пояснюється низькою активністю населення області у системі кредитної кооперації через суттєве

домінування банківських установ на депозитному та кредитному ринках регіону. Достатній рівень забезпечення послугами характеризує $\frac{1}{3}$ регіонів України. За цим показником перенасиченими вважаються Івано-Франківська, Тернопільська та Херсонська області.

Проводячи оцінку розвитку НПЗ, відзначено суттєві диспропорції рівня забезпечення регіонів цими послугами, що пов'язане з масовою реєстрацією таких установ саме у столиці, що й підтверджують дані табл. П.4., адже на м. Київ у 2016 р. припадало 75% усіх НПФ України. У Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій та Черкаській областях у досліджуваному періоді не було зареєстровано жодного НПФ. Тобто у 44% усіх регіонів України не присутні НПФ.

На основі даних табл. Р.10-Р.12 розраховано рівень забезпеченості регіонів України послугами недержавного пенсійного забезпечення за формулою (4.15). Розраховані дані подано в табл. Р.13. З неї простежується перенасичення м. Києва та Київської області послугами недержавного пенсійного забезпечення – значення показника цих регіонів перевищує загальнодержавний більш ніж у 6 разів.

Враховуючи, що послуги з НПЗ є важкодоступними для населення більшості регіонів України у 2016 р. через відсутність НПФ у більш ніж половині регіонів (14), доречно узагальнити отримані розрахунки рівня забезпеченості страховими послугами та послугами кредитної кооперації за досліджуваний період і сформуванню матрицю позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості послугами страхування та кредитного кооперування.

Розрахунок позиціонування здійснюється шляхом [51, с. 17]: 1) побудови матриці позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами та послугами системи кредитної кооперації за кожен рік дослідження, що наведено в табл. С.1-С.11 (додаток С); 2) врахування фактичного розміщення регіонів у побудованих матрицях та сумування відповідних бальних значень відповідності такого розміщення згідно з табл. С.12. Визначення бальних значень для кожного з регіонів здійснюється шляхом присвоєння конкретного балу від 1 до 7,

враховуючи розміщення регіону у матриці (табл. С.12): для регіону, що характеризується перенасиченням послуг страхування та кредитного кооперування, присвоюється бальна оцінка 1, а для регіону з критичними їх рівнями – 7 балів. Опісля знаходиться середньоарифметичне значення розрахованого балу відповідності для кожного з регіонів; 3) розміщення регіонів у матриці позиціонування регіонів здійснюється шляхом округлення розрахованого середнього значення балу відповідності регіонів до цілого і вибирається комірка, на основі врахування переважного розміщення цього регіону у матрицях С.1-С.11, з урахуванням змісту табл. С.12.

Проведений аналіз забезпеченості регіонів України НФП може стати основою формування пріоритетних напрямів залучення та розподілу фінансових ресурсів у регіонах. Позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами та послугами системи кредитної кооперації подано у табл. 4.17.

Таблиця 4.17

Позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами та послугами системи кредитної кооперації за 2006-2016 рр.

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації (кількість регіонів, їх частка(%))				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення $R_{KC} \geq 1,5$	Достатнього рівня $1 \leq R_{KC} < 1,5$	Низького рівня $0,5 \leq R_{KC} < 1$	Критичного рівня $R_{KC} < 0,5$	
Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область (2; 7,4)	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	-	Одеська (1; 3,7)	Запорізька (1; 3,7)	-	2 (7,4)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Черкаська (1; 3,7)	Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська, Херсонська, Львівська (5; 18,5)	АР Крим та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Донецька, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська (12; 44,4)	Дніпропетровська, Житомирська, Полтавська, Рівненська, Сумська (5; 18,5)	23 (85,2)
Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	-	-	-	-	-
Кількість регіонів	1 (3,7)	8 (29,6)	13 (48,1)	5 (18,5)	27 (100)

Дані табл. 4.17 дозволяють більш наочно виявити регіони України, в яких прослідковується низький рівень розвитку страхування та кредитного кооперування. Високі показники забезпеченості як страховими послугами, так і послугами

кредитного кооперування ($R_{KC,CK} \geq 1$) у досліджуваному періоді відмічаються у 3 регіонах (м. Києві, Київській та Одеській областях), що становлять 11,1% усіх регіонів держави. Черкаська область характеризується перенасиченням послугами кредитного кооперування, однак існує низький рівень забезпеченості страховими послугами. У Запорізькій області протилежна ситуація – існує достатній рівень забезпеченості страховими послугами, однак бракує пропозиції послуг кредитної кооперації. У Закарпатській, Тернопільській, Івано-Франківській, Львівській, Херсонській областях достатній рівень забезпеченості послугами кредитної кооперації нівелюється недостатністю послуг страхування [52, с. 343].

Для 12 (44,4%) регіонів – АРК, м. Севастополя, Волинської, Вінницької, Донецької, Луганської, Кіровоградської, Миколаївської, Харківської, Хмельницької, Чернівецької та Чернігівської областей – характерний низький рівень забезпеченості, як страховими послугами, так і послугами кредитного кооперування. Критично низький рівень забезпеченості НФП констатується у Дніпропетровській, Житомирській, Рівненській, Полтавській та Сумській областях. Це свідчить про недостатню стратегічну спрямованість наявного потенціалу ринків НФП, що суперечить принципам сталого розвитку та вимагає вдосконалення існуючих підходів регіюлювання.

Висновки до розділу 4

1. Проведений аналіз засвідчив, що до регіонів України, динамічно розвиваються, належить 5 областей (Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Полтавська та Херсонська області) і м. Київ, середній показник приросту яких у кризовий та посткризовий роки становив 65,6% і частка ринків НФП, що на них припадає, зросла на 28,4% з 60,2% у 2008 р. до 88,5% у 2016 р. Встановлено, що найбільш суттєве зростання ринкової частки відбулося у м. Києві та Київській області – 27,5%, що становить 85,6% групи. Локомотивом росту регіональних ринків НФП є м. Київ та Київська область.

2. Дослідженням доведено, що фінансовим центром України є м. Київ, адже у 2016 р. у столиці було зареєстровано 52,5% усіх небанківських фінансових установ та функціонує 14,1% структурних підрозділів. Тобто у 2016 р. 21,0% усіх фінансових установ та їх структурних підрозділів України проводили діяльність у м. Києві.

3. У посткризові роки у всіх регіонах України констатується скорочення кількості зареєстрованих фінансових установ та їх структурних підрозділів, причинами якого було: оптимізація мережі структурних підрозділів страховиків шляхом перетворення балансових у безбалансові, проведення роботи тільки через страхових агентів чи точки продажу; істотне скорочення кількості кредитних кооперативів внаслідок порушення кримінальних справ проти великої кількості керівників кредитних кооперативів, які вважалися системоформуючими не тільки на регіональних ринках; активне проведення Нацкомфінпослуг інспекційної діяльності, внаслідок чого приймалися рішення про виключення з Державного реєстру фінансових установ.

4. Проведений аналіз засвідчив, що локомотивом росту регіональних ринків НФП є м. Київ та Київська область, зростання ринкової частки яких становило 27,5%, або 85,6% групи регіонів, що динамічно розвиваються. Високі темпи скорочення ринків НФП групи аутсайдерів (-77,9%) свідчить про існування кризових явищ у цих регіонах.

5. Дослідженням встановлено, що проведення активних бойових дій на Донбасі суттєво вплинуло на функціонування небанківських фінансових установ – за роки проведення активних бойових операцій на Донбасі ринки НФП скоротилися на 83,2% – з 5,11 млрд. грн. у 2013 р. до 0,86 млрд. грн. у 2016 р. З'ясовано, що низька привабливість регіону з точки зору залучення фінансових ресурсів учасників ринків призведе до поетапного закриття та ліквідації регіональних фінансових установ та структурних підрозділів інорегіональних установ, суттєвого скорочення ринків небанківських фінансових послуг у Донецькій та Луганській областях.

5. На основі розробленого в роботі методичного підходу до оцінки рівня забезпеченості регіонів небанківськими фінансовими послугами встановлено, що

високі показники забезпеченості як страховими послугами, так і послугами кредитного кооперування у досліджуваному періоді відмічаються у 3 регіонах (м. Києві, Київській та Одеській областях), що становить 11,1% усіх регіонів держави. Черкаська область характеризується перенасиченням послугами кредитного кооперування, однак існує низький рівень забезпеченості страховими послугами. У Запорізькій області протилежна ситуація – існує достатній рівень забезпеченості страховими послугами, однак бракує пропозиції послуг кредитної кооперації. У Закарпатській, Тернопільській, Івано-Франківській, Львівській, Херсонській областях достатній рівень забезпеченості послугами кредитної кооперації нівелюється недостатністю послуг страхування.

В розділі 4 використано наступні джерела: [41; 44; 51; 52; 59; 60; 61; 69; 70; 71; 74; 84; 124; 234; 235; 236; 237; 238; 239; 240; 241; 242; 243; 244; 245; 256; 398; 403; 429; 440; 441; 442; 443; 444; 445; 446; 447; 448; 449; 450; 451; 452; 453; 454; 454; 455; 456; 457; 458; 459; 460; 461; 462; 463; 464; 465; 466; 467; 468; 469; 470; 471; 472; 473; 474; 475; 476; 477; 478; 479; 480; 481; 491; 560; 575; 603; 635; 637; 669; 678; 689; 690; 691; 692; 703; 704; 728; 729; 758; 759].

РОЗДІЛ 5

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

5.1. Перспективні напрями забезпечення інституційного розвитку ринків небанківських фінансових послуг

Як було визначено у п. 1.4 дисертації, центральною проблемою, що гальмує розвиток ринків небанківських фінансових послуг, є неефективність державного регулювання. Система державного регулювання діяльності професійних учасників ринків НФП не завжди мала збалансований та системний характер. Правова база часто обмежувалася рамковим законодавством стосовно захисту прав споживачів, інвесторів, кредиторів, що разом з відсутністю спеціального законодавства щодо деяких НФУ стримувала інтенсивність розвитку ринків НФП, знижувала їх інвестиційну привабливість, деформувала їх роль у розвитку економіки України в цілому.

Саме тому реформування державного регулювання ринків НФП зумовлене необхідністю підвищення ролі останніх в сучасному соціально-економічному житті країни та виникненням ознак стагнації на ринках небанківських фінансових послуг. У зв'язку з цим Нацкомфінпослуг було прийнято Стратегію реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 рр., в якій сформовано інституційно-організаційні заходи сприяння розвитку ринків НФП.

Основні заходи реформування державного регулювання слід структурувати відповідно до визначених факторів впливу (п. 1.4 дисертації), що дозволить системно вирішити питання щодо створення сприятливих умов розвитку досліджуваних ринків. Результати впровадження реформ повинні відобразитися в такому.

1. Забезпечення інституційної спроможності Нацкомфінпослуг, що є одним з ключових напрямів спрямування реформи державного регулювання на ринках НФП [601], повинно здійснитися шляхом удосконалення діяльності Нацкомфінпослуг та підвищення ефективності державного нагляду. Більш ніж п'ятнадцятирічний досвід функціонування органу регулювання ринків НФП засвідчив низький рівень інституційної незалежності, що проявляється через обмежене державне бюджетне фінансування і відсутність можливості отримання власних надходжень [25, с. 22]. Недостатня інституційна спроможність Нацкомфінпослуг буде подолана шляхом запровадження платежів нагляду, передбачати спрямування отриманих коштів на цілі здійснення регулювання та нагляду на ринках НФП. Інституційна спроможність є дієвим механізмом забезпечення фінансової незалежності органу регулювання, що підтверджує досвід Молдови та Румунії. Окремі країни, регулятори яких об'єднують функції регулювання та нагляду за ринками банківських та небанківським фінансових послуг, зокрема Грузія, Казахстан, здійснюють фінансування таких регуляторів за рахунок доходу від діяльності Центрального банку країни.

Аналіз світового досвіду фінансування регуляторів ринку фінансових послуг показав [402], що більшість країн визнають неефективним фінансування з державного бюджету на загальних засадах та здійснили поступовий перехід до повного фінансування за рахунок платежів піднаглядних фінансових установ. У багатьох випадках фінансування діяльності регуляторів ринків фінансових послуг коштом галузі, фактичний збір та надання цих коштів здійснюється через державний бюджет країни. Такий механізм запроваджується в адміністративних цілях через визначені обмеження здатності державних установ самим збирати кошти.

Дискусія щодо необхідності посилення інституціональної спроможності Нацкомфінпослуг ведеться з 2004 р. Численні міжнародні експерти, залучені Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, а також у рамках проектів технічної допомоги Європейської Комісії, Агентства з міжнародного розвитку США вважають, що діюче нині бюджетне фінансування Нацкомфінпослуг є таким, що не сприяє розвитку ринків НФП, має істотний вплив на плинність кваліфікованих

кадрів та потребує нових підходів у забезпеченні належного фінансування, з використанням найкращої міжнародної практики.

У більшості країн фінансування за рахунок платежів піднаглядних установ є єдиним надійним шляхом забезпечення довгострокової бази фінансування регулятора, необхідного для ефективного регулювання.

Пропонується встановити розміри регулятивного збору у таких розмірах:

1) для страхових компаній, які здійснюють страхування життя, – 0,1% суми валових страхових премій, отриманих за останній рік;

2) для страхових компаній, що здійснюють види страхування інші, ніж страхування життя, – 0,2 % суми валових страхових премій, отриманих за останній рік;

3) для адміністраторів недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок та інших фінансових установ, державне регулювання та нагляд за якими здійснюється Нацкомфінпослуг – 0,05% вартості активів станом на 1 січня кожного року.

Розрахунки планових надходжень до бюджету Нацкомфінпослуг у 2017 р. на основі даних 2015 р. зазначені у табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Плановий розмір доходів Нацкомфінпослуг при впровадженні регулятивних зборів у 2017 р.

Показник	2016 р., млн. грн.	Ставка збору, %	Розмір зборів, млн. грн.
Сума валових страхових премій, отриманих за рік, для СК, які здійснюють страхування життя	2756,1	0,1	2,8
Сума валових страхових премій, отриманих за рік, для СК, що здійснюють види страхування інші, ніж страхування життя	32414,2	0,2	64,8
Сукупна вартість для НФП, КС та інших фінансових установ	104820,90	0,05	52,4
Всього	-	-	120,0

Враховуючи те, що у 2016 р. бюджет Нацкомфінпослуг становив 27,3 млн. грн., то за рахунок сплати таких платежів з нагляду діяльність органу регулювання стала б фінансово незалежною. Фінансове навантаження на платників регулятивних зборів було б незначним, з огляду на низьку ставку податку та

включення суми внесених регулятивних зборів до складу витрат фінансових установ. За висновками численних міжнародних експертів такого роду збори з піднаглядної галузі можна розглядати як отриману вигоду за більш безпечну, справедливу і стабільну фінансову систему, а витрати суб'єктів господарювання галузі вважають такими, що будуть компенсовані за рахунок отримання повноцінного регулювання та нагляду за ринком фінансових послуг, попередження можливих ризиків для фінансового сектору, та в цілому для економіки. Крім того, це сприятиме більшій активності споживачів фінансових послуг, оскільки рівень регулювання та захисту прав споживачів стане більш надійним.

2. Налагодження міжвідомчої координації державних органів на ринках НФП.

Реалізація вимог Указу Президента України «Про Раду з фінансової стабільності» [675] та забезпечення ефективної участі керівництва Нацкомфінпослуг у її засіданнях є важливим кроком щодо недопущення впливу системних ризиків на ринок НФП. Створення Ради націлене на створення механізмів міжвідомчої координації державних органів на ринках фінансових послуг для своєчасного виявлення поточних та потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз та ризиків для фінансової стабільності й мінімізації їх негативного впливу на фінансову систему України. Приклад країн ЄС підтверджує здатність такого міжвідомчого органу також до посилення захисту ринків фінансових послуг (у т.ч. небанківських) від впливу системних ризиків.

3. З метою здійснення співробітництва з міжнародними організаціями та асоціаціями, а також укладення меморандумів про взаєморозуміння та обмін інформацією з іноземними регуляторами ринків НФП стосовно транскордонної діяльності фінансових установ – об'єктів нагляду, Нацкомфінпослуг необхідно здійснити заходи щодо набуття членства у міжнародних організаціях та асоціаціях (IAIS, IOPS), а після такого набуття направити заявку щодо приєднання до Багатостороннього меморандуму IAIS, а також укласти двосторонні меморандуми про взаєморозуміння та обмін інформацією з регуляторами ринків фінансових послуг іноземних країн, особливо країн ЄС. Це в свою чергу вимагатиме сплати щорічних членських внесків, що може бути здійснено за рахунок власних

надходжень Нацкомфінпослуг, описаних вище. Вартість щорічних внесків Нацкомфінпослуг до IAIS, IOPS становить 15 тис. дол. США (0,4 млн. грн.).

Одним із можливих напрямів посилення міжнародного співробітництва Нацкомфінпослуг є можливість здійснення заходів щодо залучення коштів міжнародної технічної допомоги на цілі розвитку державного регулювання ринків НФП та підвищення якості надання послуг для споживачів та бізнесу. Після отримання інформації від донорів щодо започаткування нового проекту технічної допомоги, бенефіціаром/реципієнтом якого є Нацкомфінпослуг, необхідно підготувати План роботи з проектом міжнародної технічної допомоги та отримувати її відповідно до потреб Нацкомфінпослуг. Це сприятиме більш прозорому та ефективному використанню таких коштів.

4. Зниження рівня зарегульованості повинно здійснитися шляхом спрощення регуляторної правової бази та отримання ліцензій НФУ через: виведення з-під дії Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» страхового нагляду, інших видів спеціального державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання на ринку фінансових послуг; скасування реєстрації правил страхування; внесення змін до Закону України «Про страхування» в частині вилучення норм щодо саморегулювальної організації страховиків, корекції норм щодо припинення діяльності, реорганізації, ліквідації, створення тимчасової адміністрації страховика та передачі страхового портфелю для формування сприятливих умов під час «виходу з ринку», удосконалення норм у частині розширення ліцензії, приведення повноважень Нацкомфінпослуг до вимог IAIS; розмежування кредитних спілок за видами діяльності, яка ліцензується (тобто оформлення ліцензії на залучення коштів та надання кредитів за рахунок залучених коштів) та такої, що не потребує ліцензії (надання кредитів у межах власного капіталу); запровадження обов'язкової процедури письмового повідомлення заявників про подання ними неповного пакету документів та про виявлені порушення в оформленні документів, а також встановлення строку, протягом якого заявники повинні подати до Нацкомфінпослуг відсутні та/або виправлені документи: внесення зміни до ліцензійних умов в частині виключення підстави для

залишення документів без розгляду за формальними ознаками (відсутність крапки, коми, описка, наявність незаповненої граfi); забезпечення зворотного зв'язку з метою інформування заявників про стан проходження ліцензійної справи, погоджувальної процедури; перегляд підстав для тимчасового зупинення ліцензії та проведення позапланових перевірок страховиків, у зв'язку з відсутністю кваліфікації правопорушень та суттєвого суб'єктивного чинника у посадовця у виборі таких заходів; вирішення проблемних питань щодо оптимізації та чіткої регламентації порядку реєстрації змін та/або доповнень до правил страхування, які надходять до Нацкомфінпослуг і не є частиною пакету документів, поданих страховиком для отримання ліцензії; забезпечення страховикам можливості оперативно реагувати на зміни назви видів страхування, шляхом переоформлення відповідних ліцензій і прийняття рішення, що не потребують колегіального схвалення, уповноваженою Головою особою (переоформлення ліцензій, видача дубліката тощо); з метою відміни реєстрації та погодження договорів перестрахування Нацкомфінпослуг спростити реєстрацію договорів перестрахування з резидентами шляхом надсилання реєстрів укладених договорів перестрахування без надання договорів (нині немає визначення, чи є перестрахування імпортом товару і чи це є предоплатою чи оплатою по факту. У зв'язку з цим слід надати чітке визначення, оскільки банки перестрахування дуже часто відносять до передоплати по імпорту товару); виключення положень, що зобов'язують страховика засвідчувати відбитком печатки органу, уповноваженого здійснювати державний нагляд за страховою діяльністю, документи при застосуванні іноземної валюти в страховій діяльності, а саме трьох довідок на купівлю валюти і договорів перестрахування, укладених із перестраховиками – нерезидентами; складання переліку аудиторів; підвищення вимог до аудиторів, які здійснюють аудит страховиків, та перегляд реєстру таких аудиторів; затвердження Положення про Реєстр осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги з метою вдосконалення державного регулювання ринку фінансового лізингу, спрощення дозвільних процедур для юридичних осіб –

лізингодавців, а також створення сприятливих умов для розвитку ринку фінансового лізингу [754, с. 97].

5. Посилення інформаційної відкритості ринків НФП. Забезпечити відкритість ринку має на меті запровадження ряду заходів, а саме: а) розміщення на офіційних сайтах НФУ та Нацкомфінпослуг бухгалтерської і спеціальної звітності фінансових установ, результатів проведених стрес-тестів, нормативів їх виконання конкретними установами, що спонукатиме піднаглядні установи до максимального виконання визначених нормативів; б) створення на веб-сайті Нацкомфінпослуг розділів, присвячених розкриттю інформації щодо акціонерів СК та розміщенню квартальних звітів основних фінансових показників страховиків та брокерів; в) аналіз порушень на ринках НФП, узагальнення типових порушень та систематичне оприлюднення на офіційному веб-сайті Нацкомфінпослуг відповідної інформації, встановлення основних причин, що їх викликали, визначення їх періодичності, розроблення пропозицій щодо усунення цих порушень або недопущення їх у майбутньому; г) систематичне оприлюднення на офіційному веб-сайті Нацкомфінпослуг узагальнення судової практики, де стороною виступають фінансові установи; д) систематичне розміщення в засобах масової інформації (особливо на офіційному веб-сайті Нацкомфінпослуг) матеріалів з актуальних питань, пов'язаних з виявленими правопорушеннями на ринках НФП; е) щоденне оприлюднення на сайтах адміністраторів НПФ показників діяльності НПФ та іншої інформації стосовно таких фондів.

6. Відновлення довіри населення до інститутів ринків НФП. Цьому може сприяти прийняття ВРУ Закону України «Про заборону фінансових пірамід» [542], що зніме двозначність функціонування псевдофінансових установ на ринках НФП. Однак за дворічний період з моменту прийняття за основу у першому читанні цей законопроект так і не набув чинності.

Посиленню довіри населення до системи державного регулювання ринків НФП сприятиме впровадження процедури перевірки на добросовісність та моніторингу способу життя працівників Нацкомфінпослуг, що реалізуватиметься шляхом проведення перевірок відповідно до Закону України «Про очищення влади»

і впровадження конкурсної процедури для призначення до складу Нацкомфінпослуг, публічного обговорення кандидатур тощо. Діючим механізмом посилення прозорості призначень на керівні посади вважається створення бази незалежних спостерігачів – представників ринку та об'єднань професійних учасників ринків фінансових послуг та запровадження практики залучення таких спостерігачів до процедур перевірки на добросовісність та моніторингу способу життя працівників з метою ліквідації корупційних проявів, об'єктивного добору кадрів, які відповідають найвищим професійним стандартам.

Посилення відповідальності за зловживання посадових осіб НФУ, а також за дії та бездіяльність органів управління та власників істотної частки фінансових установ [762, с. 46], що призвели до неплатоспроможності фінансової установи, може бути реалізовано у ході внесення змін до Кримінального кодексу України у частині підвищення кримінальної відповідальності посадових осіб органів управління кредитної спілки за доведення до неплатоспроможності кредитної спілки шляхом розроблення проекту Закону України [541], а також введення кримінальної відповідальності за страхове шахрайство та відповідальності керівників та власників страхових компаній за виведення активів і штучне банкрутство страхових компаній.

7. Зниження асиметричності інформації для учасників ринків НФП. Необ'єктивність та викривленість інформації про діяльність НФУ та послуги ринків необхідно нівелювати шляхом створення загальнодоступної інформаційної бази даних Нацкомфінпослуг для доступу споживачів фінансових послуг до інформації про діяльність НФУ, а також контролю за належним розкриттям НФУ перед клієнтами повної і достовірної інформації, надання якої вимагається законом. Позитивним є прийняття Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Положення про розкриття фінансовими установами інформації в загальнодоступній інформаційній базі даних про фінансові установи та на веб-сайтах (веб-сторінках) фінансових установ та про внесення змін до Положення про Державний реєстр фінансових установ» [600], з метою створення загальнодоступної інформаційної бази даних про фінансові установи, передбаченої Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків

фінансових послуг» щодо розкриття інформації» [196], в якій буде розміщуватись ключова інформація про діяльність фінансових установ. Вирішено також опрацювати питання щодо отримання міжнародної технічної допомоги для впровадження загальнодоступної інформаційної бази даних.

За підрахунками законодавця [535] витрати, необхідні для реалізації законодавчих вимог, які встановлюються законодавством щодо розкриття інформації фінансовими установами, піднаглядними Нацкомфінпослуг, становлять не більше 1100 тис. грн., що певною мірою може бути реалізовано і в сучасних умовах бюджетних обмежень. Розробка цих систем посилить прозорість діяльності з розкриття інформації учасниками ринків НФП і дасть можливість для: створення порталу загальнодоступної інформаційної бази даних Нацкомфінпослуг; забезпечення переходу подання інформації учасниками ринків НФП до Нацкомфінпослуг у вигляді електронних документів з використанням системи електронного документообігу; зручного доступу споживачів до інформації про фінансові установи та їхню діяльність [535].

Іншим аспектом забезпеченості прозорості та рівності учасників ринку НФП є недопущення появи недобросовісної, а часто й оманливої для споживачів реклами послуг. Масована реклама фінансових та псевдофінансових установ, що особливо посилилася у посткризовий період, потребує посиленої уваги з боку регуляторів ринків фінансових послуг як щодо змісту вміщеної інформації, так і достовірності інформації про установу-рекламодавця. У країнах ЄС існує вимога для кредитних фінансових установ зазначення повного розміру ставки кредиту (аналог ТНМ в Угорщині, що введений у 1997, Annual Percentage Rate (APR) в англomовному перекладі) при здійсненні реклами кредитних послуг і є надійним показником, що дозволяє споживачам порівнювати реальну вартість останніх. Імплементация вітчизняного законодавства відповідно до вимог Директиви 008/48/ЄС [168] передбачає введення показника до всіх видів споживчих та іпотечних кредитів.

Додатковим напрямом мінімізації оманливої реклами на ринках є посилення державного контролю за поширенням реклами у сфері фінансових послуг шляхом внесення змін до Закону України «Про рекламу» у частині притягнення до

відповідальності рекламодавців та розповсюджувачів реклами у зазначеній сфері за порушення встановлених ним вимог.

Передача функцій щодо нагляду за бюро кредитних історій від Нацкомфінпослуг до Національного банку України може сприяти більш дієвому здійсненню системного нагляду за цими установами і забезпечувати доступ усіх фінансових установ до бази даних бюро. Діяльність бюро може поширюватися на всі без винятку установи ринків НФП.

Діяльність фінансових консультантів, агентів та страхових брокерів на ринках НФП є безпосереднім чинником, що дозволяє нівелювати рівень асиметричності інформації споживачу НФП. Тому з метою розвитку посередництва на ринках НФП пропонується:

а) створити подібно реєстру агентів ОСЦПВВТЗ єдину інформаційну систему, що міститиме інформацію про легальних фінансових консультантів та страхових брокерів на ринках НФП. Адже нині на офіційному сайті Нацкомфінпослуг [165] розміщується тільки витяг з реєстру страхових і перестрахових брокерів станом на початок кожного кварталу, що не свідчить про її щоденну актуалізацію. Список страхових агентів з ОСЦПВВТЗ взагалі відсутній на сайті Нацкомфінпослуг. Тобто забезпечити державне регулювання як інституту страхових брокерів, так і страхових агентів. Обидва типи посередників слід регулювати за уніфікованими критеріями. Вартість створення такої бази становить близько 1 млн. грн;

б) впровадити, подібно до страхових брокерів, ліцензійні вимоги і до страхових агентів, особливо в частині професійної кваліфікації, репутації, фінансового стану посередників. Це дозволить посилити безпеку та прозорість страхового посередництва;

в) з метою посилення ролі інституту страхового брокерства дозволити останнім, подібно до розвинутих країн, отримувати комісійні за свою діяльність від страхових компаній. Цей підхід буде націлений, в свою чергу, на захист прав споживачів та недопущення отримання брокерами надприбутків;

г) запровадити вимоги щодо надання інформації страховими посередниками їх клієнтам, що є загальноприйнятою практикою в ЄС, в якій посередник повинен

повідомляти клієнта про свою незалежну діяльність і перебування у договірних відносинах зі страховиками;

д) впровадити в практику обов'язкове страхування професійної відповідальності страхових посередників, що гарантує покриття страховиком фінансових витрат через професійну недбалість посередника. Для агентів, що представляють конкретного страховика, відповідальність перебиратиметься безпосередньо СК, з якою агент знаходиться у відносинах.

8. Підвищення капіталізації ринків НФП, а також якості активів та резервів НФУ. Підвищенню рівня капіталізації ринків НФП сприятиме проведення роботи з очищення цих ринків від неплатоспроможних та недобропорядних фінансових установ; забезпечення швидкого та ефективного виведення з ринку таких установ на основі удосконалених механізмів ліквідації, у тому числі примусової, та банкрутства завдяки розробленню інструкції з чітко визначеною технологією здійснення процедур злиття страховиків (поєднання, поглинання) з можливістю збереження усіх отриманих ліцензій учасників такого поєднання. Враховуючи, що існує істотна юридична колізія неможливості визнання КС банкрутами, доречним є розроблення проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про кредитні спілки» щодо реформування та розвитку національної системи кредитної кооперації в частині вдосконалення механізмів припинення функціонування КС.

Якісно новий підхід до нормативів капіталізації СК – вимога не до формування мінімального розміру статутного капіталу страховика (нині це еквівалент 1 млн. євро для ризикових компаній та 1,5 млн. євро для страховиків зі страхування життя), а формування мінімального розміру регулятивного капіталу (термінологія відповідно до Solvency II), згідно з прийнятою ВРУ у першому читанні новою редакцією Закону України «Про страхування» [547]. Мінімальний розмір регулятивного капіталу не може бути меншим 22 чи 32 млн. грн. (залежно від класу страхування, що його здійснює страховик).

Забезпечити високий рівень капіталізації НФУ націлені заходи з врегулювання питання щодо проблемної заборгованості на ринках НФП, у тому числі шляхом опрацювання питання щодо доцільності створення державного агентства з

відновлення активів та компенсації вкладів НФУ у неплатоспроможних банках шляхом координації з об'єднаннями учасників ринків НФП. У той же час необхідно здійснити перегляд статусу проблемних активів, які перебувають на тимчасово окупованій території та в зоні проведення антитерористичної операції з квітня 2014 р. та вкрай критично погіршують якість активів ФК, негативно впливають на нормативи платоспроможності та ліквідності, затвердити індикатори зміни фінансового стану КС.

9. *Підвищення фінансової освіченості населення.* Підвищення фінансової грамотності населення на загальнонаціональному рівні необхідно здійснити шляхом впровадження у навчальний процес загальноосвітньої школи нормативних дисциплін згідно табл. 5.2, що успішно апробовані у 2010-2015 рр. у вибраних програмою USAID/FINREP «Підвищення рівня фінансової грамотності в Україні» освітніх закладах [127] України.

Таблиця 5.2

Перелік навчальних дисциплін з підвищення рівня фінансової грамотності у загальноосвітніх закладах України

Клас (рік навчання)	Назва дисципліни	Компетентність
2 клас (початкова школа)	Фінансова абетка	Формування навиків знань про фінанси.
3 клас (початкова школа)	Фінансова арифметика	Розуміння сфер економіки, ролі фінансово-грошових відносин.
4 клас (початкова школа)	Фінансова поведінка	Володіння базовими знаннями і практичними навичками фінансової та споживчої культури.
5 клас (основна школа)	Родинні фінанси	Навички з основ управління родинними і особистими фінансами, навички раціонального використання фінансів у сім'ї.
6 клас (основна школа)	Фінансово-грамотний споживач	Навички раціональної споживчої поведінки і раціонального економічного мислення.
7 клас (основна школа)	Фінансова культура	Формування адекватної моделі фінансової культури
8 клас (основна школа)	Прикладні фінанси	Вміння орієнтуватися та соціально адаптуватися до змін у суспільстві; вироблення практичних навичок прийняття відповідальних фінансових та економічних рішень в особистому та суспільному житті.
9 клас (основна школа)	Економіка&Фінанси	Формування раціонального способу мислення, орієнтованого на добробут; розуміння основ фінансових відносин та ролі держави в економіці.
10 клас (старша школа)	Фінансова грамотність	Уміння визначати доцільність користування тими чи іншими фінансовими послугами.

Дослідження довели [567], що викладання зазначених дисциплін суттєво підвищує рівень знань учнів із фінансової грамотності з 43% у 2012 р. до 76% у 2014 р. Результати моніторингу також показали, що ці курси мають значний вплив на фінансову поведінку учнів, тобто коли зростає рівень фінансової грамотності учнів, поліпшується і їх фінансова поведінка щодо складання та ведення бюджету, здійснення заощаджень та усвідомлення важливості фінансової грамотності самими батьками [117].

Подальше покращення рівня фінансової грамотності населення залежатиме також від прийняття розробленої фахівцями Стратегії підвищення рівня фінансової грамотності населення України [567]. Долучитися до підвищення фінансової грамотності може і Нацкомфінпослуг, шляхом видання брошур, довідників споживача, висвітлення в засобах масової інформації, теле- та радіопередачах питань, пов'язаних з підвищенням фінансової грамотності населення.

10. Створення механізму гарантій на ринках НФП. Забезпечити повернення вкладених коштів населення у небанківські фінансові продукти націлені розроблені механізми гарантій законних прав споживачів та інвесторів ринків НФП, а саме: проект Закону України «Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя» (реєстраційний № 0958 від 27.11.2014 р.) [548]; запровадження механізму гарантування внесків (вкладів) членів кредитних спілок на депозитних рахунках з одночасним запровадженням обов'язкової участі у Фонді гарантування вкладів кредитною спілкою при отриманні ліцензії на право залучення депозитів.

При створенні Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя розмір вступного внеску доречно встановити на рівні 20 тисяч гривень, що обумовлюється наступним. За аналогією з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, початковий збір до якого становить 1% зареєстрованого статутного капіталу банку, оптимальний розмір вступного внеску не повинен перевищувати 1% розміру статутного капіталу учасників Фонду. При цьому встановлення реєстраційного збору у відсотках від статутного капіталу є складним варіантом, оскільки страховики – учасники Фонду можуть збільшувати розмір статутного капіталу, однак вступний внесок сплачується до Фонду одноразово. Крім

того, розмір вступного внеску страховика залежатиме від рівня зареєстрованого статутного капіталу.

Враховуючи те, що розмір статутного капіталу не визначає обсяг прийнятих страховиком зобов'язань за договорами страхування життя, за якими надаються гарантії за рахунок коштів Фонду, встановлення такої залежності не є доцільним [548]. У зв'язку з цим доречно встановити реєстраційний збір у фіксованому розмірі – 50000 грн., що становить близько 0,1% від мінімального розміру статутного капіталу для страховика, який займається страхуванням життя (1,5 млн. євро за валютним обмінним курсом України). Окрім того, учасники Фонду повинні сплачувати регулярні внески у розмірі 0,5% від суми валових страхових премій, отриманих за відповідний період. Такий розмір регулярних внесків встановлений з урахуванням наступного: необхідності забезпечення фінансової спроможності Фонду виконувати свої функції щодо здійснення виплат у разі неплатоспроможності страховика; витрати учасників Фонду у вигляді відрахувань до Фонду не повинні значним чином впливати на вартість їх послуг. У табл. 5.3 наведено основні дані та результати розрахунків накопичення коштів у Фонді, якщо б його було створено у рік розгляду відповідного законопроекту (2014 р.) [548] на основі офіційної інформації Нацкомфінпослуг [314-316; 450-452].

Таблиця 5.3

Формування коштів Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя за період 2014-2016 рр.

Показник	Значення показників по роках, млн. грн.		
	2014	2015	2016
Сума валових страхових премій	2159,8	2186,6	2756,1
Сума внесків у Фонд	10,8	10,9	13,8
Сума одноразового вступного внеску	3,1	-	-
Всього доходів Фонду	13,9	13,1	17,4
Інвестиційний дохід	1,2	2,2	3,7
Загальна сума коштів Фонду	15,1	30,3	51,5

З табл. 5.3 випливає, що за такого обсягу страхових платежів річна сума регулярних внесків до Фонду за 2014-2016 рр. становила б 35,5 млн. грн. Враховуючи суму вступних внесків до Фонду (3,1 млн. грн.) та отриманий інвестиційний дохід (середній розмір якого на ринку страхування життя становив у

2014-2016 рр. 8,6%, 8,3% та 8,0% відповідно, що розраховано здобувачем на основі [1]), обсяг надходження коштів до Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя на кінець трирічного періоду накопичення за оцінкою склав би близько 51,5 млн. грн. Річна сума регулярних внесків до Фонду згідно із запропонованими ставками становила б лише 1% від відповідного річного обсягу аквізиційних витрат страховика.

При запровадженні механізму гарантування внесків (вкладів) членів кредитних спілок на депозитні рахунки з одночасним запровадженням обов'язкової участі у Фонді гарантування вкладів кредитною спілкою при отриманні ліцензії на право залучення депозитів передбачається початкове фінансування Фонду за рахунок внеску держави з державного бюджету у розмірі 100 млн. грн. Кредитні спілки здійснюють щорічний внесок, у розмірі 1 % від суми депозитів та одноразовий внесок у розмірі 50 тис. грн. Фінансова інформація, що характеризує формування доходів Фонду, зазначена в табл. 5.4.

Таблиця 5.4

Формування коштів Фонду гарантування внесків (вкладів) членів кредитних спілок на депозитні рахунки за період 2014-2016 рр.

Показник	Значення показників по роках, млн. грн.		
	2014	2015	2016
Вартість депозитів КС	989,8	855,2	831,8
Сума внесків КС у Фонд	9,9	8,6	8,3
Одноразові внески КС	29,5	0,1	0,3
Внески держави	100	-	-
Всього доходів Фонду	139,3	8,6	8,6
Інвестиційний дохід Фонду	12,0	13,3	13,9
Загальна сума коштів Фонду	151,3	164,6	178,5

Із даних табл. 5.4. випливає, що подальше фінансування Фонду здійснюється КС та не потребує фінансування з державного бюджету. За умови сплати першого внеску та щорічних внесків у цей Фонд у 2014 р., розрахована на основі даних Нацкомфінпослуг [460-462] сума коштів Фонду складала б 178,5 млн. грн. (табл. 5.4). Водночас забезпечується зростання розміру Фонду навіть за умови скорочення ринку кредитного кооперування.

Забезпеченню фінансової стабілізації проблемних фінансових установ сприяє впровадження системи рефінансування проблемних страхових компаній, кредитних спілок та інших фінансових установ, враховуючи державну підтримку та додаткові приватні донорські джерела. Такими заходами сприяння є: внесення законодавчих змін щодо державної фінансової підтримки кредитних спілок з метою повернення депозитних вкладів (реєстраційний №1517 від 19.12.2014 р.) [543]; розробка нормативних актів з метою впровадження системи рефінансування проблемних страхових компаній за рахунок державного бюджету і за рахунок зовнішнього фондування донорськими структурами; створення кредитними спілками системного кооперативного банку (апексної установи).

11. Підвищення захисту прав споживачів НФП. На цей напрям націлені заходи щодо реалізації Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки, які включають: розроблення проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» стосовно визначення загального терміну «система захисту прав споживачів фінансових послуг», споживачів фінансових послуг, споживачів з конкретних ринків фінансових послуг, а також їх прав, обов'язків та відповідальності; розроблення Плану заходів щодо реалізації зазначеної Стратегії та його виконання після затвердження Кабінетом Міністрів України; створення робочої групи з розроблення Концепції реформування системи захисту прав споживачів на ринках небанківських фінансових послуг з представників Нацкомфінпослуг, Громадської ради при Нацкомфінпослуг та громадських організацій споживачів на ринках небанківських фінансових послуг, завданням якої буде реалізація напрямку 3 Плану заходів з реалізації Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 рр.

Прийняття на законодавчому рівні розглянутого на засіданні Громадської ради при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України Меморандуму про захист прав споживачів страхових послуг та умови забезпечення надання страхових послуг належного рівня якості [376] сприятиме належному та оперативному рівню аналізу

впливу страхового ринку на економічний розвиток у сфері туризму та курортів, а також організації ефективного здійснення діяльності експедиторів, перевізників, митних брокерів, туристичних операторів та інших осіб, що одночасно здійснюють або сприяють здійсненню посередницької діяльності на ринку страхових послуг.

Сприяти запровадженню дієвого механізму досудового врегулювання спорів на ринках небанківських фінансових послуг будуть зміни до Закону України «Про третейські суди» в частині зняття обмеження підвідомчості третейським судам справ у спорах щодо захисту прав споживачів послуг страховиків а також створення фінансової арбітражної комісії, як інституту досудового врегулювання спорів, що виникають між споживачами фінансових послуг та надавачам цих послуг.

12. Впровадження МСФЗ на вітчизняних ринках НФП та покращення системи оцінки фінансового стану НФУ, чому сприятиме:

а) розробка концепції методологічного регулювання впровадження МСФЗ;

б) удосконалення державного регулювання у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності, створення законодавчих умов для поетапного впровадження МСФЗ. Зобов'язання публічних акціонерних товариств, банків, СК, НПФ, інвестиційних фондів використовувати МСФЗ як норми прямої дії з метою підготовки і подання фінансової звітності;

в) здійснення своєчасного офіційного перекладу змін та доповнень до МСФЗ та їх оприлюднення на веб-сайті Міністерства фінансів України;

г) забезпечення інформаційною підтримкою впровадження МСФЗ. Розроблення методичних рекомендацій, роз'яснень щодо застосування окремих вимог та тлумачень МСФЗ;

д) підвищення кваліфікації бухгалтерів та аудиторів, забезпечення організації професійної підготовки викладачів ВНЗ для підготовки спеціалістів високого рівня;

е) проведення науково-практичних конференцій та практичних семінарів з проблемних питань запровадження МСФЗ;

є) створення ефективної системи контролю за якістю фінансової звітності, складеною за МСФЗ.

ж) запровадження індикаторів аналізу фінансової звітності, більш чутливих до зміни фінансового стану, втрати надійності НФУ та ризиковості здійснених операцій шляхом створення робочої групи Нацкомфінпослуг із залученням практиків та інших фахівців з ринків, у тому числі представників об'єднань професійних учасників ринків фінансових послуг; розроблення нею економічно обґрунтованих та чутливих індикаторів раннього виявлення ризиків ліквідності фінансових установ та системи управління ризиками платоспроможності небанківських фінансових установ.

13. Здійснення моніторингу суспільної думки щодо якості надання адміністративних послуг та невирішених питань на ринках небанківських фінансових послуг з метою створення сприятливого регуляторного середовища та залучення інститутів громадянського суспільства. Зазначене впровадиться шляхом: моніторингу повідомлень у засобах масової інформації стосовно результатів регуляторної діяльності Нацкомфінпослуг та надання відповідної інформації керівництву Нацкомфінпослуг та самостійним структурним підрозділам згідно з їх компетенцією; запровадження анкетування професійних учасників ринків фінансових послуг та проведення онлайн-опитувань на сайті Нацкомфінпослуг з метою оцінки її діяльності щодо якості надання адміністративних послуг; проведення аналізу звернень професійних учасників ринків фінансових послуг та споживачів останніх, які мають відношення до сфери надання або отримання послуг, та розроблення пропозицій з метою подальшого створення сприятливого регуляторного середовища на цих ринках; здійснення консультацій з об'єднаннями професійних учасників ринків фінансових послуг та споживачів фінансових послуг під час реалізації регуляторних функцій.

14. Підвищення ролі органів інституційного регулювання на ринках НФП шляхом сприяння утворенню саморегулювних організацій суб'єктами нагляду на ринках НФП та делегування їм окремих функцій державного регулювання. Зазначене впроваджуватиметься на практиці шляхом внесення змін до Законів України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про страхування» та до інших законів України щодо саморегулювних

організацій та делегування окремих повноважень Нацкомфінпослуг. Розроблення проекту Закону України «Про кредитні спілки» у новій редакції повинне передбачати створення інституту саморегулювання КС та умов взаємного контролю та взаємної відповідальності КС за свою діяльність через механізм інституційного регулювання та участь у капіталі кооперативного банку (апексної установи) на умовах обов'язковості членства в професійному інституті саморегулювання. Необхідно також провести аналіз функцій державного регулювання та делегування окремих повноважень Нацкомфінпослуг саморегулювній організації кредитних спілок на практиці.

У той же час слід встановити вимоги до саморегулювних організацій на ринках НФП щодо запровадження стандартів (кодексів) поведінки для застосування фінансовими установами – їх учасниками шляхом розроблення проекту Закону України «Про запровадження саморегулювними організаціями та асоціаціями на ринках фінансових послуг стандартів (кодексів) поведінки для застосування фінансовими установами – їх учасниками». Це дозволить підвищити якісний склад учасників таких СРО.

15. Посилення співпраці Нацкомфінпослуг з іншими учасниками ринків НФП та представниками громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики на ринках НФП шляхом забезпечення проведення засідань Громадської ради і Консультативно-експертної ради Нацкомфінпослуг та опрацювання структурними підрозділами Нацкомфінпослуг підготовлених ними пропозицій з подальшим розглядом на засіданнях Комісії. Поглиблення співпраці державного органу нагляду та учасників ринку НФП може реалізуватися також через організацію та проведення нарад з учасниками ринків та їх об'єднаннями для обговорення цілей, змісту і порядку реалізації державної політики у сфері ринків фінансових послуг, результати яких повинні публікуватися у повному обсязі на офіційному сайті Нацкомфінпослуг.

В умовах проведення дерегуляції на ринках НФП роль держави поступово скорочуватиметься, однак це не повинно негативно впливати на стан

функціонування ринків НФП. Одним із способів забезпечення такого балансу між інтересами держави та учасників ринків НФП є державно-приватне партнерство.

Практика економічно розвинених країн зарубіжжя свідчить про формування та успішне функціонування особливої моделі взаємодії держави та приватного капіталу – державно-приватного партнерства (ДПП). У зарубіжній літературі цей термін використовується практично у всіх формах співробітництва приватного бізнесу та держави. Історичні витoki такого співробітництва сягають Середньовічної Франції, в якій вперше з'явився договір такого характеру (договір концесії) [185].

Розглянувши підходи науковців до визначення ДПП [141, с. 18; 147; 167; 254; 620], можна стверджувати, що з точки зору предмету дослідження особливо вирізняється дефініція В. Варнавського [106, с. 41], який під ДПП розуміє інституційне та організаційне об'єднання держави і підприємств, спрямоване на досягнення спільних економічних цілей, вирішення актуальних соціально-економічних завдань. ДПП характеризується низкою переваг, серед яких науковці [147; 167; 254; 620] виокремлюють: підвищення соціальної відповідальності бізнесу, об'єднання ресурсів держави та приватного сектору, розподіл ризиків та прибутку, оптимізація та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Державно-приватне партнерство у світовій практиці трактується у двох аспектах: по-перше, як система відносин держави й бізнесу, що широко використовується як інструмент економічного й соціального розвитку на міжнародних, національних, регіональних, місцевих рівнях; по-друге, як конкретні проекти, реалізовані спільно державними органами й приватними компаніями на базі об'єктів державної й муніципальної власності [107, с. 12]. На відміну від розвинених країн, в Україні інститут ДПП є нерозвиненим через небажання держави (державних органів) передати соціально значимі об'єкти в управління бізнесу. Про недостатнє використання державно-приватного партнерства на ринках НФП відзначалося Нацкомфінпослуг ще у 2013 р. [260].

На ринках НФП державно-приватне партнерство слід розглядати у тих напрямках, де названі ринки сприяють зниженню навантаження на державний

бюджет держави та/чи сприяють поліпшенню доступу населення до соціально-значимих послуг. Оскільки останніми роками в Україні існують труднощі з балансуванням доходів та витрат державного бюджету в частині забезпечення соціально-значимих послуг, тому виникають дискусії з приводу реформування існуючої системи соціального забезпечення [575, с. 62]. Одними з найбільш гострих питань, що потребують якнайшвидшого вирішення, в т.ч. і через залучення приватного капіталу, є впровадження нової моделі страхування агроризиків. Враховуючи те, що Україна знаходиться в зоні ризикового землекористування, вплив небезпечних природних явищ і несприятливих погодних умов на результати с/г виробництва призводить до значної (до 70% в 2003 р. [405]) втрати врожайності, що погіршує функціонування АПК та загрожує продовольчій безпеці держави. При компенсації втрат с/г виробників від небезпечних природних явищ і несприятливих погодних умов держава покриває тільки 10-20% заподіяних виробникам збитків, причому лише 3% [404] посівних площ є застрахованими. Прийняття на законодавчому рівні законопроекту «Про страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», розробленого Нацкомфінпослуг та Міжнародною фінансовою корпорацією, дозволить комплексно вирішити питання страхування с/г ризиків в Україні. Розмір державної підтримки за умови, що будуть страхуватися всі агровиробники, може перевищити 1,3 млрд. грн. Нові правила передбачатимуть сплату аграрієм 50% вартості поліса, іншу частину вноситиме держава. Ефективність такого способу страхування агроризиків доведена Туреччиною, Іспанією, США й Канадою. Впровадивши таку модель ДПП, ринок агрострахування України отримав би спільне корпоративне управління системою з боку держави й приватного бізнесу, субсидування страхової премії з метою її здешевлення й державне перестраховування катастрофічних ризиків [404].

Зниження ролі держави (а, отже, і навантаження на державний та місцевий бюджети) в питаннях фінансової компенсації збитків від катастроф на об'єктах підвищеної небезпеки (ОПН) може бути реалізовано через впровадження нового підходу у страхуванні останніх. Це, в основному, повинно стосуватись нового, більш аргументованого визначення сегмента ОПН. Науковці [121] відмічають

істотне зростання частоти настання випадків природних та техногенних катастроф, що змушує державу та СК до пошуку оптимальних моделей страхування суб'єктів господарювання [121, с. 50]. Необхідність осучаснення системи обов'язкового страхування ОПН пов'язана з розмитістю визначення цього поняття і діюча в Україні система класифікації та ідентифікації ОПН не повною мірою адекватна викликам сьогодення. Це підтверджується великою кількістю незареєстрованих в Державному реєстрі ОПН, що призводить до заниження звітних даних, недоліків в аналізі поточного стану речей у цій сфері та прийняттю хибних рішень органами влади. Діюча система призначення страхових сум та страхових тарифів для об'єктів ОПН не є достатньо продуманою ієрархічною системою [121, с. 51].

Основними напрямками розв'язання проблеми страхування цивільної відповідальності за аварії на об'єктах підвищеної небезпеки є діяльність з модернізації та актуалізації законодавчої бази, а також здійснення нової класифікації підприємств підвищеного ризику за рівнем можливої їх катастрофічності [121, с. 52].

Чим вищим є рівень безпеки, тим нижчою повинна бути плата за ризик [145]. На думку фахівців [121], у майбутньому при розрахунку оптимального страхового тарифу для страхування ОПН доцільно врахувати: наукове обґрунтування надійності ОПН, розрахунок ступеня недопущення негативних наслідків; людський фактор як комутатор аварій на погано організованих об'єктах зі слабкою дисципліною; частота аварій зростає в основному на об'єктах, що використовують застаріле обладнання, адже обладнання, зношене більш ніж наполовину, підвищує ймовірність настання аварій; територіальне розміщення ОПН та розмір можливого збитку; ретроспективний аналіз аварій на ОПН; питання, пов'язані з недотриманням вимог техніки безпеки, з невиконанням чи неналежним виконанням зобов'язань керівниками підприємств [121, с. 53]. За цих умов особливо актуальним є питання впровадження страхового аудіювання, що націлене на визначення імовірності аварії на конкретному об'єкті та величини можливих збитків, викликаних нею.

Останнім часом особливо гостро постає питання зниження енергозатратності будівель внаслідок суттєвого зростання вартості енергоносіїв. Враховуючи те, що

більша частина житлового фонду України була побудована ще за радянських часів, виникає потреба комплексного підходу до фінансування заходів з посилення енергоефективності житла. Незважаючи на існування деяких державних програм сприяння зниженню енергозалежності держави від енергоносіїв (т.з. «теплі кредити», що видаються державними банками – Ощадбанком, Укргазбанком, Укрексімбанком та Приватбанком), це не в змозі суттєво вирішити проблему. Населення здебільшого самотужки вирішує її в частині фінансування заходів з підвищення енергоефективності. Враховуючи те, що державні програми тільки частково фінансують певні напрями енергозбереження (20% вартості котлів, що працюють на твердому паливі, але не більше 12 тис. грн.; компенсація 35% витрат на придбання енергоефективного обладнання чи матеріалів, але не більше 14 тис. грн. [680]), основну частину грошових коштів населення формує з власних джерел.

Слід зазначити, що державні програми фінансування енергоефективності почали діяти з 2014 р., і вони базуються на основі досвіду КС Львівської області – «Анісія» та «Вигода», що вже до того часу активно здійснювали кредитування таких заходів. Тільки КС «Вигода» у 2015 р. видала таких кредитів на суму 21 млн. грн. [156]. Подібні позики видають і інші КС в Україні, але тільки жителі Львова й Львівської області, завдяки підтримці місцевої влади, уже дев'ять років одержують кошти під 5% річних [156]. Інша КС, «Анісія», видає «енергозберігаючі» кредити на доволі привабливих умовах: процентна ставка становить 30%, з яких 15% жителям Львова відшкодовує обласна рада, а якщо позичальник живе в районному центрі чи селі, то ще додатково 10% йому компенсують з відповідного районного бюджету. В цілому ефективна процентна ставка для позичальника становить 5%, що відповідає загальній європейській практиці. Середній розмір кредиту на такі заходи сягає 50-70 тис. грн., що може бути більш привабливим для населення, яке підходить до вирішення проблеми зниження енергозатратності житла комплексно. Вступний внесок пайовика при цьому становить тільки 30 грн.

Окрім кредитування заходів зі зниження енергозатратності житла, КС відіграють активну роль у фінансуванні дрібного та середнього с/г виробника.

Оскільки держава більшою мірою переймається питанням розвитку агрохолдингів, у перспективі може виникнути ситуація, схожа на ту, що в Аргентині: не маючи роботи на селі, сільське населення перебирається в міські фавели, що призведе до повного вимирання українського села. У Львівській області КС видають фермерам на вирощування найбільш перспективних та конкурентоздатних культур – малини та моркви. Кредит видається строком на 1-2 роки в розмірі до 50 тис. грн. під 28% річних, з яких позичальник платить лише 5%, а іншу частину компенсує обласний бюджет. Одноразовий безповоротний вступний внесок становить 50 грн. Незважаючи на те, що ці програми сприяння розвитку с\г виробництва були презентовані на найвищому державному рівні, однак досвід такого фінансування не було включено в Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [676], що свідчить про недостатнє розуміння органами державної влади ролі КС у розвитку села. КС та їх наближеність і розуміння потреб населення переймають органи місцевого самоврядування, які, хоч і в невеликих розмірах, але здійснюють підтримку села через таке пільгове кредитування. У 2015 р. Львівська обласна рада виділила 3 млн. грн. [156] на компенсацію відсотків за такими кредитами.

КС також сприяють розвитку зеленого туризму шляхом видачі кредитів строком до 5 років на будівництво пансіонатів чи садиб для відпочиваючих. Середня сума кредиту становить 150-200 тис. грн., відсоткова ставка залежить від розміру кредиту, строку кредитування якості застави, і в середньому дорівнює 30%. Видають також кредити в розмірі 10-15 тис. грн. на виготовлення сувенірної продукції для туристів. Тобто КС здатні в активній формі сприяти ДПП на ринках НФП зменшуючи фінансове навантаження на державний бюджет, сприяючи розвитку малого та середнього підприємництва та поліпшенню побутових умов населення, яке проживає на селі.

Окрім проблеми підвищення енергоефективності житла, в Україні існує гостра необхідність залучення приватного фінансування та модернізації основних фондів ЖКГ, що характеризується високою технічною зношеністю та технологічною відсталістю. Одним з найбільш високодохідних, надійних і прозорих для всіх учасників механізмів фінансування ЖКГ є фінансовий лізинг. НФУ, що надають

послуги фінансового лізингу, в сучасних умовах формують найбільш привабливі умови фінансування для підприємств ЖКГ. Предметом лізингу є майно, яке має індивідуальні ознаки і належить, згідно із законодавством, до основних засобів. Привабливість ЖКГ як об'єкта для інвестування полягає в наступному. Через те, що основним платником послуг ЖКГ є населення, забезпечуючи високу диференціацію джерел надходжень, програма фінансового лізингу є схожою до споживчого кредитування [66, с. 52].

Комунальні підприємства мають гарантовані ринки збуту, що обумовлюється їх монопольним становищем. Присутність ЖКГ у кожному населеному пункті країни зумовлює значні об'єми надходжень від реалізації послуг (6 млрд. грн. по Україні за рік). Водночас підприємства аналізованої сфери, окрім надходжень від населення та інших споживачів, отримують надходження з місцевих бюджетів, а також державні субвенції [66, с. 52]. Співпраця лізингової компанії та підприємств ЖКГ здійснюється у такий спосіб. За заявкою комунального підприємства лізингова компанія, залучаючи позикові засоби, створює «під ключ» об'єкт – інженерну мережу чи модернізує ту, що існує, і передає його у фінансовий лізинг комунальному підприємству на певний термін. По завершенні строку лізингу і виплаті усіх лізингових платежів комунальне підприємство отримує його у власність. У період дії договору лізингу до повного погашення його вартості об'єкт знаходиться у власності лізингової компанії і є заставою по позиції. Згідно із законодавством, на предмет лізингу не може бути накладено стягнення або арешт, при банкрутстві предмети лізингу виключаються з ліквідаційної маси [66, с. 52]. Для створення об'єкта лізингова компанія залучає підрядні організації – будівельні компанії, які гарантують компенсацію частини відсотків за користування залученими засобами за рахунок своєї рентабельності, надають додаткові гарантії – майнову поруку. За необхідності на сесії приймається рішення про надання гарантії місцевої ради по залучених інвестиціях (розподіл доходів, що отримуються місцевим бюджетом і спрямування певної їх частини на погашення лізингових платежів). Протягом строку лізингу об'єкт в обов'язковому порядку страхується від майнових ризиків (ушкодження, знищення) [66, с. 53].

Перевагами співпраці лізингових компаній з підприємствами ЖКГ є те, що фінансовий лізинг є високодохідним і надійним механізмом фінансування ЖКГ. Право власності лізингодавця на предмет лізингу є надійною гарантією виконання лізингоодержувачем зобов'язань по платежах. При порушенні лізингоодержувачем порядку розрахунків (прострочення лізингового платежу більш ніж на 30 днів) лізингодавець має право, як власник, вимагати повернення предмета лізингу. Проста і менш витратна порівняно реалізацією застави процедура повернення предмета лізингу і стягнення боргу. Стягнення боргу і повернення предмета лізингу може бути здійснене на підставі запису нотаріуса. До переваг фінансового лізингу відносять також можливість залучення додаткового забезпечення у вигляді гарантій органів місцевого самоврядування, а також можливість зменшення вартості фінансування для кінцевого платника – лізингоодержувача. Компенсація частини відсотків лізинговою компанією за рахунок своєї рентабельності зменшує витрати лізингоодержувача на сплату відсотків і зберігає прибутковість фінансуючої організації. Перевагами цієї схеми фінансування є те, що ризики пошкодження, знищення предмета лізингу максимально покриваються. По-перше, для створення об'єкта лізингова компанія використовує ефективну сучасну технологію, що зумовлює високу якість готового об'єкта; по-друге, виробником надається гарантія якості; по-третє, організовується технічне обслуговування об'єкту впродовж терміну його експлуатації і, по-четверте, в обов'язковому порядку проводиться страхування майнових ризиків [66, с. 53], до якого залучаються страховики.

В цілому слід констатувати, що одним із перспективних напрямів оновлення устаткування та модернізації інженерних мереж ЖКГ України є фінансування останнього через механізм фінансового лізингу, що надають лізингові компанії на ринках НПФ.

Практика зарубіжних країн підтверджує можливість залучення НПФ для розвитку соціальної інфраструктури, адже значна частина інвестиційного портфелю НПФ займають інвестиції в інфраструктуру. В Україні ж законодавством не передбачено здійснювати інвестиції НПФ у соціальну інфраструктуру. Оскільки реалізація масштабних проектів неможлива без «довгих грошей», виникає

необхідність залучення консервативних інституційних інвесторів. Найбільш поширеною формою ДПП у контексті залучення до інвестиційного процесу НПФ залишається концесія. Останнім часом реалізація подібних проектів у зарубіжній практиці дедалі частіше ґрунтується на принципах проектного фінансування, перевагами якого є поєднання механізму фінансування і повернення інвестицій, гнучкість та ефективність управління інвестиціями, паритетний розподіл ризиків та відповідальності між учасниками проекту [290, с. 163-164].

Досвід здійснення таких інфраструктурних проектів набув значного поширення у розвинених європейських країнах та віднедавна у Росії. Причому саме в РФ реалізація місцевих інфраструктурних проектів відбувалася за повного фінансування НПФ [575, с. 329]. Зокрема, проект з будівництва, оснащення обладнання та експлуатації фізкультурно-оздоровчих комплексів на території Нижньгородської області, заснований на концесійних угодах, був повністю профінансований КУА «Лідер» за рахунок активів НПФ, що перебувають в її управлінні. КУА «Лідер» викупила всі облигації підконтрольного їй ЗАТ «Волга-Спорт» – спеціально заснованого емітента для реалізації проекту. Дохідність за облигаціями була визначена на рівні «інфляція+3%». Строк дії концесійних угод включає період будівництва (1 рік) та період експлуатації об'єктів (10 років) [290, с. 164].

Наведений вище досвід інвестування може бути корисним для України, адже внаслідок впровадження таких механізмів фінансування НФУ отримують новий інвестиційний інструмент – облигації в інфраструктуру, а місцева влада може отримати сучасні об'єкти соціальної інфраструктури [35, с. 329].

На рис. 5.1 на основі [290, с. 165] представлено пропонований механізм фінансування проектів ДПП із залученням НПФ. Процес реалізації інфраструктурних проектів на умовах концесії охоплює такі етапи: створення спеціальної юридичної особи – проектною компанією; проведення концесійного конкурсу та визначення переможця; укладення договору про концесію з проектною компанією (від 10 до 50 років); випуск та розміщення інфраструктурних облигацій проектною компанією; купівля інфраструктурних облигацій КУА за рахунок активів

НПФ; спрямування залучених коштів на реалізацію проекту; покриття зобов'язань перед власниками облігацій за рахунок коштів від експлуатації об'єкта інфраструктури [290, с. 164-165].

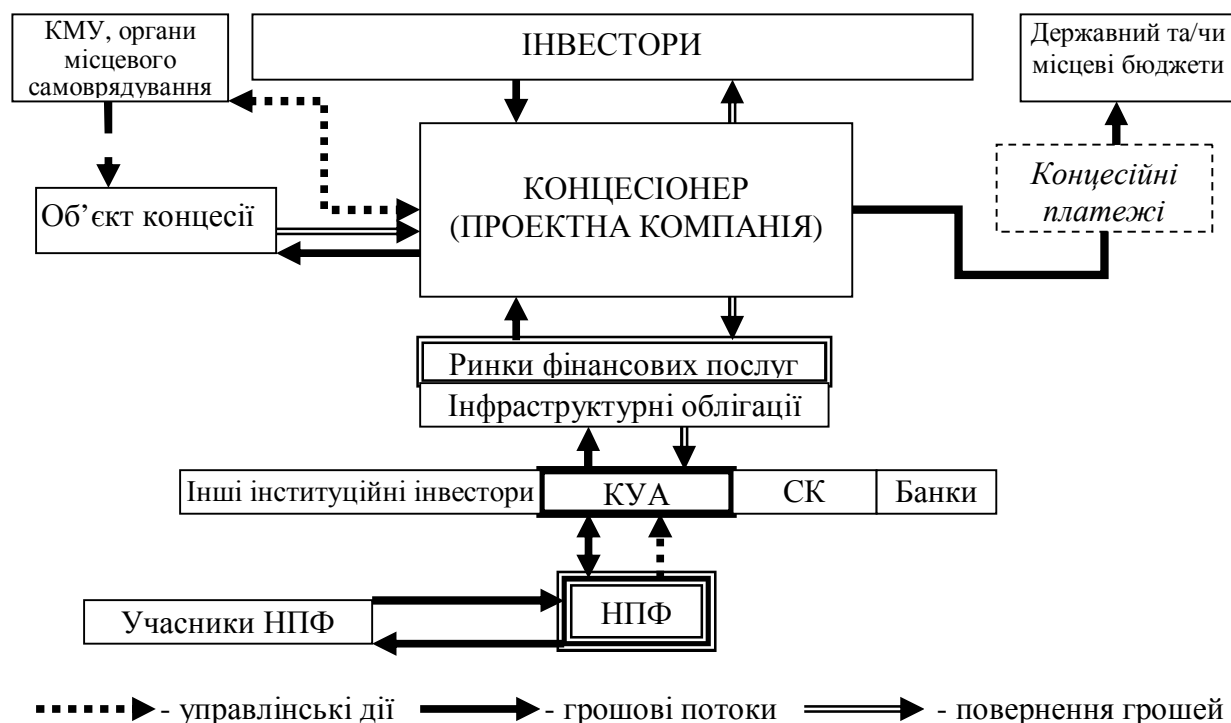

Рис. 5.1. Участь НПФ у фінансуванні проектів ДПП

Отже, з рис. 5.1 вбачається, що облігації в інфраструктуру як дієвий механізм залучення довгострокових ресурсів НПФ можуть стати перспективною формою фінансування об'єктів соціальної інфраструктури в Україні, чому сприятиме прийнятий у першому читанні законопроект №2072 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України відносно емісії цінних паперів»[545], що у разі набрання законом чинності впроваджує випуск інфраструктурних облігацій, сприяючи ДПП на національних ринках НПФ.

5.2. Адаптація європейських вимог інституційного забезпечення процесу регулювання на ринках небанківських фінансових послуг

В Україні модель регулювання ринків фінансових послуг ще перебуває на етапі становлення, а ті структури, що вже створені та функціонують, потребують

додаткових важелів для забезпечення інституційної, операційної і фінансової незалежності [402, с. 21]. В умовах здійснення дерегулювання на ринках небанківських фінансових послуг України виникає необхідність оцінки ефективності моделей регулювання ринків фінансових послуг, існуючих у країнах ЄС.

Оцінку ефективності функціонування моделей регулювання ринків фінансових послуг та доцільності переходу України з існуючої моделі державного регулювання (секторальної моделі) на іншу автором досліджено на прикладі країн Європейського Союзу (див. табл. 2.6). Аналіз здійснено на основі загальнодоступної інформації про ринки небанківських фінансових послуг країн ЄС, а також розрахованих індикаторів, що сприяють об'єктивній оцінці соціально-економічного стану досліджуваних країн. Ці показники запропоновано поділити на дві категорії: якісні та кількісні. Якісними показниками є наступні.

1. Показники Doing Business – глобального дослідження і супроводжуючого його рейтингу країн світу за показником створення ними сприятливих умов ведення бізнесу. Дослідження проводиться за методикою Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації, заснованої на комбінації аналізу нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність, і загальнодоступних статистичних даних про регулювання цієї діяльності. Із показників Doing Business з метою проведення дослідження обрано ті, що характеризують фінансові відносини в країнах, а саме:

1.1. Забезпечення виконання договорів – оцінюються часові та фінансові витрати для вирішення комерційного спору [559].

1.2. Отримання кредитів. Враховується ступінь доступності кредитної інформації і юридичні права позикодавців і позичальників. Індекс юридичних прав є шкалою з поділками від 0 до 10, де високі поділки вказують на те, що ці закони краще розроблені з точки зору отримання доступу до кредиту. Індекс кредитної інформації визначає діапазон, доступність і обсяг кредитної інформації, доступної в державних реєстрах або в приватних бюро. Індекс оцінюється за шкалою від 0 до 6, де чим вище цифра, тим більше кредитної інформації знаходиться в державному реєстрі або в приватному бюро [559].

1.3. Оподаткування. Цей розділ надає інформацію про податки, які повинна сплатити або утримати в певному році компанія середнього розміру. Також враховується адміністративний тягар, пов'язаний зі сплатою податків [559].

2. Індекс сприйняття корупції (англ. Corruption Perceptions Index, CPI) – щорічний рейтинг держав світу, що відображає оцінку рівня сприйняття корупції аналітиками і підприємцями за десятибальною шкалою. Складається компанією «Transparency International».

3. Розмір тіньової економіки (розрахований у відсотках від номінального ВВП) [869].

Кількісними показниками є: частка активів страхових компаній у ВВП країни; частка активів НФП у ВВП країни; частка активів кредитних кооперативів у ВВП країни. Розраховується тільки для тих країн, де функціонують кредитні кооперативи (кооперативні банки не беруться до розрахунку).

У межах порівняльного аналізу 28-ми країн ЄС на основі бальної системи встановлюється комплексна підсумкова оцінка ефективності регулювання ринків небанківських фінансових послуг, на основі якої здійснюється порівняння ефективності існуючих моделей регулювання, що використовуються в досліджуваних країнах.

У табл. X.1-X.5 розміщена статистична інформація щодо якісних показників, а у табл. X.7-X.9 – інформація про активи СК, КС та НПФ країн ЄС за 2005-2014 рр. Частку ринків НФП країн ЄС розраховано шляхом ділення обсягу активів відповідних НФУ до ВВП країн (табл. X.6). Отримані автором розрахунки наведено у табл. 5.5.-5.7. З табл. 5.5 на основі даних [103; 440-450; 817; 828;] прстежується суттєве превалювання частки страхового ринку Люксембургу з-посеред усіх країн ЄС, що за досліджуваний період зросла у більш ніж 2 рази – з 153,7% у 2005 р. до 323,2% у 2014 р. У цей самий період констатується активне зростання ролі страхового ринку в економіці Ірландії (+72%), Мальти (+55,7%), Данії (+53,2%), Франції (+27%), Швеції (+20,8%), Бельгії (+16,6%) та ін. Слід відмітити, що за досліджуваний період частка активів страховиків у ВВП не скоротилася в жодній з країн ЄС.

Динаміка частки активів СК у ВВП країн ЄС та України

Країна	Частка активів страховиків у ВВП країн по роках, %										Зміна 2014/2005
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Австрія	27,9	28,5	28,5	29,0	31,2	32,4	31,1	27,5	31,6	31,7	3,8
Бельгія	63,6	65,3	65,1	63,6	68,9	68,7	68,3	74,3	73,7	80,3	16,6
Болгарія	2,6	3,3	3,4	3,5	3,8	4,0	3,7	3,8	3,9	4,1	1,5
Великобританія	92,7	124,8	119,6	104,2	100,0	101,4	99,7	101,5	110,2	94,4	1,7
Голландія	62,9	65,3	60,8	57,9	62,2	64,6	67,5	72,4	68,3	77,2	14,3
Греція	6,0	6,2	6,4	6,1	6,2	6,9	7,0	7,7	8,3	8,4	2,4
Данія	91,8	92,1	93,0	92,5	104,2	110,9	118,3	125,0	129,5	145,0	53,2
Естонія	3,9	4,4	5,3	4,5	8,0	9,1	8,0	8,0	7,6	8,0	4,0
Ірландія	71,2	79,9	83,1	74,2	100,2	115,7	107,9	131,1	133,0	143,1	72,0
Іспанія	20,6	20,6	20,0	20,2	22,0	22,0	23,5	24,9	26,7	29,0	8,5
Італія	33,5	33,7	31,8	30,0	34,5	35,6	34,7	37,4	40,0	43,6	10,1
Кіпр	21,3	22,1	21,5	17,3	19,8	19,8	17,9	19,0	19,2	22,4	1,1
Латвія	2,0	2,0	2,1	2,3	2,7	2,9	2,5	2,5	2,3	2,4	0,5
Литва	2,9	3,3	3,5	3,1	3,6	2,9	2,6	2,6	2,5	2,8	0,0
Люксембург	153,7	165,2	168,4	156,9	203,7	233,9	224,4	287,7	292,9	323,2	169,4
Мальта	28,6	36,9	43,8	44,4	51,5	55,9	57,8	61,1	63,0	84,3	55,7
Німеччина	48,0	47,6	45,9	44,6	48,9	48,8	46,5	52,2	51,7	56,4	8,4
Польща	9,4	10,3	11,3	9,0	10,7	10,1	8,7	10,2	10,2	10,2	0,8
Португалія	28,0	30,1	30,0	29,6	33,1	32,6	29,2	31,2	31,1	31,7	3,8
Румунія	2,1	2,5	2,6	2,6	3,4	3,1	3,0	3,2	2,8	2,8	0,6
Словаччина	8,3	9,3	8,6	8,7	9,6	9,6	9,1	9,4	9,4	9,6	1,3
Словенія	10,1	11,1	12,9	12,1	14,1	15,0	15,4	16,9	17,2	17,7	7,6
Угорщина	7,1	8,5	8,7	7,7	9,4	8,8	7,5	8,3	8,1	7,9	0,8
Фінляндія	26,0	25,9	24,9	22,2	26,8	27,8	27,2	29,8	31,5	33,6	7,6
Франція	71,4	76,2	72,6	82,1	85,9	89,9	89,3	91,0	94,5	98,5	27,0
Хорватія	6,1	6,7	7,2	7,4	8,5	9,2	9,6	10,3	9,6	11,1	5,0
Чехія	9,8	9,5	9,4	8,5	10,1	10,9	10,3	11,6	11,1	11,2	1,4
Швеція	80,1	85,2	84,3	73,7	89,1	88,6	82,4	89,7	92,3	100,9	20,8
Україна	5,6	4,6	4,2	4,3	4,2	4,4	4,0	3,6	3,9	4,4	-1,2

З даних табл. 5.5 констатується протилежна тенденція для України – частка страхування у ВВП зменшилася з 5,6% у 2005 р. до 4,4% у 2014 р. Порівнюючи дані України та країн ЄС, можна дійти висновку про те, що капіталізація страхового ринку України випереджає показники Литви, Латвії, Румунії та Болгарії, що є результатом активного впровадження європейських практик у функціонування страхових компаній України.

Місце системи кредитної кооперації у країнах ЄС [103; 453-460] відображено у табл. X.7 та табл. 5.6 дисертації. З табл. 5.6 випливає, що КС (ощадні кооперативи, кредитні кооперативи) як об'єднання учасників (членів) за своєю природою у досліджених роках не функціонують у Бельгії, Данії, Люксембурзі, Мальті, Словенії та Італії. Зміни законодавства дозволили створити такі фонди фінансової

взаємодопомоги на кооперативних засадах у Голландії (з 2013 р.), Румунії (з 2006 р.), Словаччині (з 2009 р.) та у Фінляндії (з 2010 р.) [59, с. 297].

Таблиця 5.6

Динаміка частки кредитної кооперації в економіці країн ЄС та України

Країна	Частка активів КС у ВВП країн, %										Зміна за 2014/2005
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Австрія	85,3	95,3	103,2	118,2	124,7	121,5	123,4	111,9	103,9	96,3	11,0
Бельгія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Болгарія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Великобританія	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Голландія*	-	-	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	0,0
Греція	1,0	1,2	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6	1,7	0,7
Данія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Естонія	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,6	0,8	1,0	1,6	1,0
Ірландія	7,1	7,2	6,4	6,8	7,6	7,7	7,2	7,0	6,9	6,7	-0,4
Іспанія	8,7	9,5	10,0	1,0	11,1	11,2	11,9	12,6	13,1	12,6	4,0
Італія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Кіпр	45,0	48,3	51,6	52,8	59,8	62,0	63,3	61,1	65,1	71,7	26,7
Латвія	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Литва	0,5	0,7	0,8	0,8	1,2	1,6	1,8	2,1	2,1	2,0	1,5
Люксембург	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Мальта	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Німеччина	25,7	25,4	25,1	26,1	28,0	27,3	26,9	27,2	27,0	27,0	1,3
Польща	0,5	0,6	0,7	0,6	0,9	1,0	0,9	1,1	1,2	0,7	0,2
Португалія	4,7	4,6	4,6	4,9	5,0	4,9	4,9	5,1	4,9	4,9	0,2
Румунія*	-	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Словаччина*	-	-	-	-	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Словенія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Угорщина	5,6	5,6	6,0	5,4	6,1	6,4	6,2	6,0	5,7	4,5	-1,1
Фінляндія	-	-	-	-	-	20,2	20,2	21,2	22,5	23,4	23,4
Франція	31,6	33,6	34,2	34,3	37,8	38,6	38,6	39,2	37,8	38,1	6,5
Хорватія	2,3	2,1	2,0	2,0	2,0	2,1	2,4	2,3	2,3	2,4	0,1
Чехія	0,1	0,0	0,2	0,3	0,4	0,5	0,7	1,0	0,7	0,7	0,6
Швеція*	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Україна	0,4	0,6	0,7	0,6	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	-0,3

* У цих країнах функціонують КС, однак їх частка у ВВП є меншою 0,1%.

У табл. 5.6. відсутня інформація про ринок кредитного кооперування Болгарії, незважаючи на функціонування 13 кредитних спілок. Однак обсяги їх активів настільки мізерні, що Центральний Банк Болгарії (відповідний мегарегулятор ринків фінансових послуг у країні) не здійснює контроль та централізований збір інформації про діяльність цих установ. При формуванні базової інформації про ринок кредитного кооперування країн ЄС (табл. X.7) у країнах, де існують поряд з

банками і кооперативні банки чи/та кредитні спілки, зазначені лише дані кредитних кооперативів (ощадних спілок/кооперативів). Такими країнами є Австрія, Франція, Німеччина, Угорщина та ін.

Особливої уваги потребує процес формування даних КС Великобританії та Ірландії. Адже Північна Ірландія є частиною Сполученого королівства Великобританії, однак до 2013 р. обробка статистичної звітності, регулювання діяльності КС, що функціонували у Пн. Ірландії, належала до компетенції Ірландської Ліги КС.

Починаючи з 2013 р. центральним органом регулювання КС Пн. Ірландії, Уельсу, Англії та Шотландії є Банк Англії, тобто регулювання цих ринків НФП здійснюється на консолідованій основі. Динамічний ряд статистичної інформації Ірландії містить дані тільки тих КС, що функціонують на території Республіки Ірландія.

Найбільш активно зросла частка КС у ВВП на Кіпрі (+26,7%), у Фінляндії (+23,4%), Франції (+6,5%) та Іспанії (+4%). Скорочення частки активів ірландських КС на 0,4% пояснюється банкрутством великої частини КС, регулювання яких було в компетенції Ірландської Ліги КС (механізм співрегулювання). Саме неспроможність інституційного регулювання запобігти масовому банкрутству ірландських КС призвела до передачі регулювання діяльності КС північно-ірландських КС до компетенції Банку Англії.

Слід зазначити, що за досліджуваний період 2005-2014 рр. частка активів КС у ВВП не скоротилася у жодній з країн ЄС (крім Ірландії на 0,4%). В Україні ж прослідковується протилежна тенденція – частка активів системи кредитної кооперації у ВВП зменшилася з 0,4% у 2005 р. до 0,1% у 2014 р. Частка активів КС у ВВП України відповідає аналогічному показнику Латвії, Польщі, Чехії.

Відмічається превалювання українського показника над показниками Швеції, Словаччини, Румунії, Великобританії. Це пояснюється тим, що в Україні відродження кооперативного руху почалося у 1992 р., у той час як у зазначених вище країнах (крім Великобританії) активний розвиток цього ринку НФП почався тільки у середині 2000-х років.

Іншим важливим ринком НПП у країнах ЄС є ринок недержавного пенсійного забезпечення, що відіграє важливу соціальну функцію та сприяє зниженню фінансового тягаря на витратну складову бюджету. У табл. X.9 і табл. 5.7 на основі розрахунків автора та даних [103; 471-480; 807; 817] подано інформацію про ринок НПЗ та його частку в економіці вибраних країн.

Таблиця 5.7

Динаміка частки НПЗ в економіці країн ЄС та України

Країна	Значення показника по роках, %										Зміна 2014/2005
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Австрія	4,4	5,0	5,0	4,1	5,2	5,4	4,6	5,5	6,1	5,8	1,4
Бельгія	4,1	4,3	4,6	3,0	4,1	3,7	3,8	4,6	5,2	5,2	1,1
Болгарія	2,4	2,9	3,6	3,2	4,4	5,4	5,8	7,0	8,3	9,8	7,4
Великобританія	68,5	81,9	73,9	48,9	76,5	83,0	85,6	95,3	103,3	89,4	20,9
Голландія	108,0	121,6	135,3	99,3	113,7	121,3	118,1	148,3	154,0	145,6	37,6
Греція	-	-	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,6	0,6
Данія	128,8	142,6	146,9	141,4	164,7	172,7	170,0	195,8	195,1	189,5	60,8
Естонія	2,5	3,7	4,7	4,2	7,0	7,3	6,3	8,4	10,2	10,1	7,6
Ірландія	43,6	49,8	47,2	32,1	44,0	45,8	38,7	47,3	53,0	54,4	10,8
Іспанія	11,3	12,6	13,2	10,7	12,8	12,5	11,6	13,5	14,6	13,3	2,0
Італія	3,0	3,6	4,0	3,7	4,9	5,3	5,3	6,8	7,7	7,6	4,6
Кіпр	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Латвія	1,1	0,9	0,7	0,7	0,5	0,6	0,6	7,5	8,4	9,8	8,8
Литва	0,6	1,2	1,8	2,0	3,6	4,1	3,9	4,3	4,6	5,3	4,6
Люксембург	1,0	1,1	1,1	1,0	2,4	2,0	1,8	2,1	2,1	2,8	1,7
Мальта	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Німеччина	3,9	4,4	4,9	4,4	5,5	5,5	5,1	6,2	6,3	6,1	2,2
Польща	8,7	11,8	13,6	8,8	14,5	15,8	12,8	17,8	19,6	8,6	0,0
Португалія	13,0	15,2	15,5	11,6	13,8	11,8	7,6	9,4	9,8	9,8	-3,3
Румунія			0,0	0,2	0,5	0,9	1,2	1,7	2,3	3,0	3,0
Словаччина	0,6	3,1	4,4	4,6	6,4	7,3	7,7	9,7	10,1	9,6	9,0
Словенія	2,3	3,2	3,8	3,6	5,1	5,9	5,6	6,5	6,7	6,3	4,0
Угорщина	7,8	10,5	11,5	8,6	13,9	14,6	3,1	4,0	4,1	3,6	-4,1
Фінляндія	69,9	79,0	81,8	64,3	85,0	88,4	47,0	55,1	59,0	54,6	-15,3
Франція	5,3	7,0	7,2	6,5	8,2	8,5	7,8	9,0	9,7	Н/Д	-
Хорватія	4,4	5,6	6,8	6,8	9,3	11,6	13,0	16,3	18,4	21,3	16,9
Чехія	3,7	4,5	4,9	4,2	5,7	6,0	5,4	6,9	7,1	7,1	3,4
Швеція	39,9	55,7	56,2	45,7	56,0	57,2	57,2	69,4	69,0	67,1	27,1
Україна	0,01	0,03	0,04	0,06	0,09	0,10	0,10	0,11	0,14	0,16	0,1

З даних табл. 5.7 слідує, що на Мальті та Кіпрі недержавне пенсійне забезпечення відсутнє – існує тільки солідарна система пенсійного забезпечення при функціонуванні розвинених програм страхування життя. При формуванні даних

табл. 5.7 та табл. X.9 до загального розміру активів включено активи II і III рівнів пенсійних систем країн ЄС. Серед них найбільша частка активів НПФ характеризує Данію, Голландію та Великобританію, в яких цей показник перевищує 100% ВВП. За 2005-2014 рр. найбільший приріст зазначеного показника фіксується у Данії (+60,8%), Голландії (+37,6%), Швеції (+27,1%), Великобританії (+20,9%), Хорватії (+16,9%). Скорочення його відмічається у Фінляндії (-15,3%) та в Угорщині (-4,1%). В Угорщині зменшення показника є результатом націоналізації активів НПФ у 2012 р., що було пов'язане з неефективністю управління пенсійними активами протягом 2006-2011 рр. Найнижчим є значення розрахованого показника для Греції, що у 2013-2014 рр. становило 0,6%, що в п'ять разів перевищує аналогічний показник України.

Узагальнені дані табл. 5.5-5.7 дозволили сформулювати інформацію про активи НФУ в економіці країн ЄС та України за 2005-2014 рр. (табл. 5.8). Серед країн ЄС найбільш капіталізованими є ринки НФП Люксембургу, Данії, Голландії, Ірландії, Швеції, Франції, Фінляндії, Австрії та Великобританії, у яких за досліджуваний період частка активів НФП перевищувала ВВП країн, у деяких з них – у кілька разів. За цим перевищенням лідирує Люксембург: у 2014 р. частка активів НФУ у 3,3 раза перевищила ВВП країни. Найменшими є значення країн Центрально-Східної Європи, що приєдналися до ЄС 2004 р. (крім Кіпру та Мальти, які вважаються «податковими гаванями» серед країн ЄС).

Таблиця 5.8

**Динаміка частки активів НФУ в економіці країн ЄС та України
у 2005-2014 рр.**

Країна	Частка ринків НФП у ВВП по роках, %										Зміна 2014/ 2005
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Австрія	117,6	128,9	136,6	151,2	161,2	159,2	159,1	144,8	141,5	133,8	16,2
Бельгія	67,7	69,6	69,7	66,6	73,0	72,4	72,1	78,8	79,0	85,4	17,7
Болгарія	5,0	6,1	7,0	6,6	8,2	9,4	9,5	10,8	12,3	14,0	9,0
Великобританія	161,3	206,7	193,7	153,2	176,6	184,5	185,4	196,9	213,7	184,0	22,7
Голландія	170,9	187,0	196,1	157,2	175,9	185,9	185,6	220,7	222,3	222,8	51,9
Греція	7,0	7,3	7,7	7,4	7,7	8,5	8,6	9,2	10,5	10,6	3,6
Данія	220,6	234,7	239,9	233,9	268,9	283,6	288,3	320,8	324,6	334,5	113,9
Естонія	7,1	8,7	10,5	9,4	15,7	17,2	15,0	17,2	18,9	19,7	12,6

Продовження таблиці 5.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ірландія	121,9	136,8	136,7	113,0	151,8	169,2	153,8	185,4	192,9	204,2	82,3
Іспанія	40,5	42,8	43,1	31,9	45,8	45,8	46,9	50,9	54,4	54,9	14,4
Італія	36,5	37,3	35,7	33,7	39,4	40,9	40,0	44,2	47,6	51,2	14,7
Кіпр	66,3	70,4	73,1	70,0	79,6	81,9	81,3	80,1	84,4	94,2	27,9
Латвія	3,1	2,9	2,8	3,0	3,3	3,6	3,2	10,1	10,9	12,4	9,3
Литва	4,0	5,2	6,1	6,0	8,4	8,6	8,3	9,0	9,2	10,1	6,1
Люксембург	154,8	166,4	169,5	157,9	206,1	236,0	226,2	289,8	295,0	326,0	171,2
Мальта	28,6	36,9	43,8	44,4	51,5	55,9	57,8	61,1	63,0	84,3	55,7
Німеччина	77,6	77,4	76,0	75,1	82,4	81,6	78,6	85,7	85,0	89,4	11,8
Польща	18,6	22,7	25,6	18,4	26,1	26,9	22,4	29,2	31,1	19,5	0,9
Португалія	45,6	49,8	50,1	46,1	51,8	49,4	41,7	45,7	45,9	46,4	0,7
Румунія	2,1	2,5	2,6	2,8	4,0	4,0	4,2	5,0	5,1	5,8	3,7
Словаччина	8,9	12,4	13,0	13,2	16,0	16,9	16,8	19,1	19,5	19,2	10,4
Словенія	12,4	14,4	16,7	15,7	19,2	20,9	21,0	23,4	23,9	23,9	11,5
Угорщина	20,5	24,6	26,1	21,7	29,4	29,8	16,8	18,3	17,9	16,1	-4,4
Фінляндія	95,9	104,9	106,7	86,5	111,8	136,3	94,4	106,1	113,0	111,5	15,7
Франція	108,4	116,8	114,0	122,9	131,9	137,0	135,7	139,2	142,0	136,6	28,2
Хорватія	12,8	14,4	16,1	16,2	19,8	22,9	25,0	28,8	30,4	34,8	21,9
Чехія	13,6	14,0	14,5	13,0	16,2	17,4	16,4	19,4	18,9	19,1	5,5
Швеція	120,1	140,9	140,6	119,5	145,2	145,9	139,6	159,1	161,3	168,0	47,9
Україна	6,0	5,2	5,0	5,0	4,8	4,8	4,3	3,9	4,2	4,7	-1,4

З даних табл. 5.8 констатується низький рівень капіталізації ринків НФП України порівняно з країнами ЄС, адже він співмірний тільки зі значенням Румунії (до 2012 р.) і Латвії (до 2011 р.). Тобто з проведеного порівняльного аналізу можна зробити висновок про необхідність суттєвої докапіталізації ринків небанківських фінансових послуг України – кредитного кооперування, страхування та недержавного пенсійного забезпечення.

За результатами всіх необхідних розрахунків здійснено оцінку ефективності моделей регулювання ринків НФП. Для цього запропоновано провести бальне оцінювання кожного з вибраних показників за період 2005-2014 рр. За допомогою пакету «Аналіз даних» програмного забезпечення Microsoft Excel розраховано інтервали («кармани») нормального розподілу результатів для цих показників. Отримані здобувачем діапазони для цих показників згруповано та подано в табл. 5.9.

Таблиця 5.9

Діапазони показників та їх бальні оцінки, що присвоюються, при визначенні ефективності моделей регулювання ринків НПІ

Показники	Діапазони оцінок та відповідні бали, що присвоюються			
	1	2	3	4
Забезпечення виконання договорів	[75,7; 100)	[65; 75,7)	[55; 65)	(0; 55)
Отримання кредитів	[83,8; 100)	[67,5; 83,8)	[51,25; 67,5)	(0; 51,25)
Оподаткування	[79,8; 100)	[64; 79,8)	[48,9; 79,8)	(0; 48,9)
Індекс сприйняття корупції	[8,1; 10)	[5,1; 8,1)	[3,7; 5,1)	(0; 3,7)
Розмір тіньової економіки	[0; 13)	[13; 23,5)	[23,5; 29,4)	[29,4; 100)
Частка активів страхових компаній у ВВП	[0,748; ∞)	[0,50; 0,748)	[0,1; 0,5)	[0; 0,1)
Частка активів НПУ у ВВП	[0,75; ∞)	[0,4; 0,75)	[0,1; 0,4)	[0; 0,1)
Частка активів КС у ВВП країни	[0,75; ∞)	[0,25; 0,75)	[0,1; 0,25)	[0; 0,1)

Згідно з класифікацією країн ЄС за моделлю регулювання ринків фінансових послуг (табл. 2.6) у табл. 5.10 згруповано отримані результати розрахунків, що містяться у табл. П.20. На основі розрахунків визначено інтервали, в межах яких можна визначити рівень ефективності моделі регулювання для кожної з вибраних країн. Для цього обираємо 4-бальну шкалу. Кожен бал відповідає діапазону значень.

Таблиця 5.10

**Середні бальні оцінки ефективності країн ЄС,
згрупованих згідно з моделями регулювання**

№ з/п	Країни	Середні значення бальної оцінки по роках									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
<i>Відокремлені органи нагляду (секторальна модель)</i>											
1	Данія	1,50	1,43	1,43	1,43	1,43	1,43	1,43	1,43	1,43	1,29
2	Естонія	3,14	2,88	2,88	2,88	2,88	2,88	2,75	2,75	2,75	2,63
3	Фінляндія	2,43	2,25	2,25	2,38	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,13
4	Польща	3,14	2,88	2,88	3,00	2,75	2,63	2,75	2,63	2,63	2,63
5	Латвія	3,29	3,00	2,75	2,75	2,75	2,63	2,63	2,50	2,63	2,63
6	Мальта	3,00	3,25	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,67	2,50	2,33
7	Швеція	2,14	1,88	1,88	2,13	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
8	Люксембург	2,25	2,60	2,00	2,14	2,14	2,14	2,14	2,14	2,14	2,14
<i>Країни, де ЦБ має наглядовий мандат</i>											
1	Австрія	1,86	1,88	1,88	1,88	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
2	Іспанія	2,71	2,63	2,50	2,63	2,50	2,50	2,50	2,38	2,38	2,50
3	Італія	3,14	3,13	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,13
4	Португалія	3,00	2,88	2,88	2,88	2,75	2,75	2,88	2,88	2,88	2,88
5	Кіпр	3,00	3,20	3,00	3,00	2,71	2,86	2,71	2,71	2,57	2,57
6	Німеччина	2,43	2,38	2,38	2,25	2,38	2,38	2,38	2,13	2,13	2,13
7	Румунія	3,17	3,29	3,13	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,88	2,75

Продовження таблиці 5.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
8	Словенія	3,33	2,75	3,14	3,14	3,14	3,14	3,14	3,14	2,86	3,00
9	Болгарія	3,50	3,43	3,29	3,43	3,14	3,29	3,14	3,14	3,14	3,14
10	Греція	3,50	2,88	3,25	3,25	3,50	3,38	3,38	3,38	3,25	3,00
11	Франція	2,57	2,25	2,38	2,13	2,13	2,13	2,13	2,13	2,13	1,86
<i>Тwin Peaks (пруденційний нагляд у ЦБ, нагляд за дотриманням прав споживачів та за ринками в цілому відокремлений)</i>											
1	Великобританія	2,14	1,88	1,88	1,88	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75
2	Бельгія	2,50	2,43	2,43	2,43	2,29	2,29	2,29	2,29	2,29	2,14
3	Голландія	1,67	1,71	1,71	1,57	1,57	1,57	1,57	1,57	1,88	1,88
<i>Країни з повною інтеграцією у ЦБ</i>											
1	Словаччина	3,43	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,75	2,88
2	Угорщина	3,57	3,25	2,88	2,88	2,88	2,75	3,00	2,88	2,88	2,88
3	Чехія	2,71	2,88	2,88	2,88	2,75	2,63	2,63	2,63	2,50	2,50
4	Ірландія	1,86	1,63	1,50	1,63	1,63	1,63	1,50	1,63	1,63	1,63
5	Литва	3,29	3,00	3,00	2,88	2,88	2,88	2,88	2,75	2,75	2,75
6	Хорватія	3,43	3,25	3,25	3,13	3,13	2,88	2,88	2,75	2,88	2,63

Так, країни, в яких середній сукупний ранг знаходиться в діапазоні 4-3,11, отримують 4 бали; в яких середній сукупний ранг знаходиться в діапазоні 2,65-3,11, отримують 3 бали; країни з діапазоном бальних оцінок 1,75-2,65, отримують 2 бали; країни, середній сукупний ранг яких знаходиться в діапазоні 1-1,75, відповідно отримують 1 бал [45, с. 302]. Останнім етапом є розрахунок частки ефективності моделі. Середній сукупний ранг, оцінка рівня ефективності країни та частка ефективності моделей наведені в табл. 5.11.

Таблиця 5.11

Оцінка ефективності моделей регулювання та частка країн у моделі

Модель регулювання	Розподіл країн за рівнем ефективності, %			
	1	2	3	4
Відокремлені органи нагляду (секторальна модель)	12,5	37,5	50,0	-
Країни, де ЦБ має наглядовий мандат	-	36,4	27,3	36,4
Тwin Peaks (пруденційний нагляд у ЦБ, нагляд за дотриманням прав споживачів та за ринком в цілому відокремлений)	33,3	66,7	-	-
Країни з повною інтеграцією у ЦБ	16,7	16,7	50,0	16,7

З даних табл. 5.11 випливає, що найбільш ефективною моделлю регулювання є модель «Тwin Peaks». Проведене дослідження вказало на те, що модель «Тwin Peaks» має кращі показники, ніж ряд інших моделей. Тому для України може бути доцільним перехід до зазначеної моделі та запровадження діяльності двох окремих

органів регулювання та нагляду – Служби фінансового нагляду при Національному банку та Нацкомфінпослуг (регулятора ринків НФП) як відповідального органу за захист прав споживачів НФП [45, с. 304].

Модель «Twin Peaks» – модель побудови системи нагляду та регулювання, яка передбачає існування двох незалежних регуляторів, один з яких (перебуває у складі центрального банку) здійснює пруденційне регулювання та нагляд за фінансовими установами, а другий – відповідальний за встановлення правил і здійснення нагляду за діяльністю на фінансових ринках, захист прав інвесторів та споживачів фінансових послуг, а також питання, пов'язані з конкуренцією на фінансових ринках. Погоджуючись з думкою В. Коваленко та Б. Дадашева [283], необхідно зазначити, що для реалізації цієї стратегії необхідно внести зміни до Закону України «Про Національний банк України» в частині регламентування повноважень щодо регулювання та нагляду за НФУ; визначення місії, основних завдань, повноважень та відповідальності керівних органів Національного банку України, визначення порядку взаємодії Національного банку України та Нацкомфінпослуг, а також запровадження ефективних механізмів підзвітності перед Верховною Радою України та Урядом.

Нацкомфінпослуг слід надати ширші повноваження щодо встановлення правил здійснення діяльності на ринках НФП та нагляду за ними, захисту прав інвесторів та споживачів фінансових послуг, а також питання, пов'язані з конкуренцією; визначення основних засад організаційної структури Нацкомфінпослуг; створення законодавчої бази щодо діяльності [283]. Стратегія макропруденційного регулювання та нагляду повинна передбачати в першу чергу через досягнення результату впливу ринків НФП на економіку в цілому з позиції забезпечення стабільного поступального економічного зростання. Отримані результати дозволяють зробити висновок про необхідність посилення мікропруденційної складової регулювання ринків НФП України, зокрема шляхом посилення інституційних аспектів захисту прав споживачів цих послуг.

Аналіз існуючих моделей регулювання показав, що в багатьох країнах світу внаслідок проведення істотних реформ на ринках фінансових послуг створено

відповідні «мегарегулятори» ринків, що здійснюють комплексне регулювання цих ринків, у той же час система державного регулювання розвитку ринків НФП залежить від історичних та національних традицій, стабільності рівня економіки країни. Водночас проведені дослідження вказало на те, що повна інтеграція мікропруденційного регулювання у ЦБ не забезпечує максимальну ефективність функціонування ринків НФП.

Фінансова криза, що охопила ринки НФП у 2008-2009 рр. і негативні наслідки якої відчутні і нині, засвідчила недосконалість захисту прав споживачів цих послуг. Саме тому було розроблено та прийнято Концепцію захисту прав споживачів НФП в Україні [596], що лягла в основу посилення рівня захищеності населення України при споживанні таких послуг та відновлення довіри до НФУ, яка суттєво знизилася внаслідок резонансних банкрутств – КС (втрата населення від банкрутств КС сягнула майже 2 млрд. грн. [246]) та СК. Діюча практика функціонування ринків НФУ показує недостатній рівень захисту прав споживачів, недосконалий механізм реалізації прав останніх, їх низьку фінансову та правову освіченість, зарегульованість процесів з боку держави. Низький рівень захищеності населення підтверджують численні звернення до Нацкомфінпослуг та судові позови, часті випадки відкликання ліцензій НФУ. У табл. Ц.1 розміщено інформацію про кількість звернень населення до Нацкомфінпослуг [234-245; 261] у розрізі ринків НФП. Збільшення кількості звернень споживачів до Нацкомфінпослуг у передкризовий період є зрозумілим з огляду на активне зростання кількості НФУ та обсягу небанківського ринку, однак у 2009 р. кількість звернень громадян зростає у 3 рази порівняно з попереднім роком (табл. О.2). Основна причина – фінансово-економічна криза, яка призвела до суттєвої неплатоспроможності фінансових установ.

Якщо у 2011-2012 рр. констатується певне скорочення кількості звернень громадян до Нацкомфінпослуг, то у 2013-2014 рр. ускладнення фінансово-економічної ситуації позначається і на активізації скарг споживачів – у 2014 р. кількість скарг від фізичних осіб досягла максимуму (8,4 тис. скарг), що в 1,5 рази більше показника 2012 р.

У табл. 5.12 розраховано та подано структуру звернень до Нацкомфінпослуг за 2004-2016 рр.

Таблиця 5.12

Структура звернень до Нацкомфінпослуг у розрізі ринків НФП у 2004-2016 рр.

Ринки НФП	Структура звернень по роках, %													Зміна за:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2004	2016/ 2008
Усього звернень	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	-
Від громадян	65,3	45,7	65,7	67,0	78,8	72,0	53,6	67,0	65,4	84,6	81,9	92,7	84,1	13,5	5,3
Страхового ринку	35,4	43,0	53,9	49,3	54,4	49,1	43,4	33,2	67,1	75,7	72,6	70,7	74,6	19,0	20,2
Кредитного кооперування	10,7	9,0	11,5	21,0	36,3	41,6	48,3	30,1	24,8	14,7	5,9	7,3	9,2	25,6	-27,2
ФК і ломбардів	0,0	37,0	27,5	15,4	8,8	8,0	2,4	1,3	4,9	6,2	3,8	7,6	10,3	8,8	1,5
НПФ	0,0	2,0	1,5	0,6	0,5	1,2	0,5	0,1	0,2	2,2	9,1	2,3	1,1	0,5	0,6

З даних табл. 5.12 видно, що якщо у 2009-2010 рр. найбільше скарг припадало на КС (41,6% та 48,4%) та СК (49,1% та 43,4%) відповідно, то у 2013-2014 рр. частка скарг громадян від загальної кількості звернень зростає до 85%, причому скарги на діяльність СК зросли до 72-76% усіх звернень громадян (табл. Ц.2). 2015 р. характеризується зменшенням кількості скарг через звуження ринку внаслідок подій на Донбасі та анексії Криму, скорочення учасників і споживачів ринку, посилення вимог Нацкомфінпослуг.

Суттєві проблеми функціонування НФУ підкреслює вагоме зростання інтенсивності скарг на їх діяльність (табл. О.3): якщо у кризовому 2009 р. у середньому на одну СК було подано 11,5 скарг, то у 2014 р. цей показник становив 19,5, що свідчить про акумуляцію проблем, пов'язаних із затягуванням, зниженням чи відмовою у здійсненні страхових виплат СК. На ринку кредитного кооперування пік інтенсивності скарг було подолано у 2010 р. (8,2 скарги), і в подальшому фіксується її поступове скорочення внаслідок виведення з ринку проблемних КС, що в 2014 р. становить 1,02 скарги. Суттєві труднощі функціонування НПФ позначилася на стрибкоподібному рості інтенсивності скарг споживачів саме у посткризовому періоді, причому у 2014 р. цей показник зріс у 6 разів порівняно з попереднім роком і становив 12,3 скарги.

Нині єдиним можливим механізмом захисту споживачами своїх порушених прав у разі банкрутства НФУ є звернення до суду. Незважаючи на високу

вірогідність виграшу в суді, позивачі не отримують реальної матеріальної компенсації внаслідок відсутності ліквідних активів збанкрутілих НФУ, особливо у разі багаторічного затягування судового процесу. Внаслідок цього велика кількість споживачів втрачає свої кошти та несе збитки, що негативно впливає на довіру до НФУ та послуг, що надаються ними. Саме втрата довіри споживачів до НФУ є одним з найбільших негативів, що спричинили кризові явища 2008-2009 рр.

Активізація проблем щодо забезпечення достатнього рівня захисту прав споживачів потребує вдосконалення існуючої практики. Враховуючи, що Україна обрала євроінтеграційний напрям подальшого розвитку, необхідною умовою входження у європейський економічний простір є імплементація відповідних вимог ЄС у різних сферах економіки, в т.ч. у сфері захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг.

Причиною кардинальної зміни підходів до захисту прав споживачів у посткризовому періоді в країнах ЄС є суттєві втрати споживачів, причому їх рівень у країнах є різним. Внаслідок цього в одних країнах, де спостерігався високий темп росту кредитування (Угорщина, Іспанія, Ірландія, країни Центрально-Східної Європи), відбулося істотне зростання частки проблемних кредитів та кількості неплатоспроможних клієнтів, в інших – втрата депозитів чи скорочення реальної вартості (Кіпр тощо).

Розвинені країн в основу реформування системи захисту прав споживачів у посткризовому періоді взяли три основні документи, що були розроблені незалежно один від одного: Рекомендації G-20 [819], Звіт Ради з фінансової стабільності (FSB) [802] та Рекомендації Світового Банку [888]. У Рекомендаціях G-20 [819] відмічалось, що у передкризовому періоді тільки в небагатьох країнах існувала певна інституційна відповідальність органів регулювання, що потребувала посилення правових та інституційних засад. Рада з фінансової стабільності у своєму звіті [802] доходить висновку, що в світі існує кілька моделей захисту прав споживачів фінансових послуг: забезпечення пруденційного регулювання та захисту прав споживачів в одному органі; модель Twin Peaks, де ці функції виконуються двома незалежними органами; розподіл функцій із захисту прав між кількома

органами, створеними за секторальним принципом. На думку більшості членів FSB пруденційний нагляд та нагляд і захист прав споживачів не є конкуруючими функціями, а доповнюють одне одного.

У рекомендаціях Світового Банку [888] узагальнено позитивний досвід захисту прав споживачів у розвинених країнах і сформовано вимоги до забезпечення захисту прав споживачів на відповідних ринках фінансових послуг: ринку банківського кредитування, інвестиційному ринку, страховому ринку та небанківському кредитному ринку. У рекомендаціях наголошено, що пруденційне регулювання та захист прав споживачів можуть бути інтегровані в одній установі чи бути розділені, однак важливим є забезпечення їх реалізації відповідними фінансовими і трудовими ресурсами.

Враховуючи, що в Україні здійснюється реформування державного регулювання на ринках фінансових послуг, необхідно врахувати вже існуючий європейський досвід вдосконалення системи захисту прав споживачів залежно від впровадженої моделі державного регулювання (див. п.п. 2.2). Серед проведених у країнах ЄС реформ державного регулювання ринків фінансових послуг найбільш оптимальними є системні реформи захисту прав споживачів Великобританії та Бельгії, в яких функціонує модель Twin Peaks.

У Великобританії у 2010-2013 рр. відбулося реформування моделі регулювання (див. п.п. 2.2), внаслідок чого було розділено мікропруденційне регулювання та захист прав споживачів [824]. FCA (Financial Conduct Authority) відповідає за захист прав споживачів усіх фінансових установ на ринках фінансових послуг. Необхідність зміни полягає в існуванні суттєвих відмінностей між захистом прав споживачів та пруденційним регулюванням як у площині дотримання принципів, так і самої організаційної культури, що доволі складно поєднати в одному органі. В цілісній організаційній структурі питання захисту прав споживачів не завжди отримувало достатньо увагу. Зміна організаційної культури потребує динамічно функціонуючої та невпинно вдосконалюваної структури (органу) [805].

Прийняття рішень FCA здійснюється аналітичною групою на основі постійного моніторингу ринкових умов та бізнес-процесів. Задачею аналітичної

групи є розуміння поведінки споживачів та зміни ринкових умов і можливих наслідків інтеракцій. Основний акцент робиться на визначенні тих характерних рис галузі (наприклад високі ставки доходності на ринках капіталу), що призводять до втрат (збитків) споживачів через необ'єктивність мотиваційного механізму.

За традиційним підходом FSA задачею захисту прав споживачів є дослідження продажу у місці продажу. Тобто таке дослідження вирішує вже сформовані проблеми. Тому з метою попередження потенційних ризиків вже на стадії розробки фінансового продукту регулятор повинен мати повноваження для внесення змін, здійснення моніторингу розвитку фінансового продукту [806]. Процес моніторингу включає аналіз характеристик зазначеного продукту (наприклад ціни, тарифу тощо), їх оцінку, а також відповідність тексту угоди (договору) чинному законодавству.

Конкретним прикладом недолугості функціонування механізму захисту прав споживачів у Великобританії є висока частка нелегітимних продаж (misselling) у останні два десятиліття, що зачепила всі ринки НФП. Через такі продажі споживачам було завдано збитків у розмірі більш ніж 15 млрд. фунтів [764, с. 462]. Незалежно від FCA існує незалежна функція розгляду скарг, яку покладено на інститут фінансового омбудсмена. Необхідність виокремлення останнього незалежно від FCA пов'язана з тим, що в той час як функція захисту прав споживачів орієнтована на споживача (consumer champion), функція розгляду скарг повинна бути незалежною від споживачів відповідно до принципу незаангажованості.

При реформуванні існуючої моделі державного регулювання ринків фінансових послуг України зі створенням інтегрованої моделі необхідно врахувати вплив зміни системи макро- та мікропруденційного регулювання на захист прав споживачів цих послуг. Враховуючи досвід країн ЄС, у табл. 5.13 автором узагальнено переваги та недоліки захисту прав споживачів при створенні мегарегулятора. З даних табл. 5.13 випливає, що інтегрована модель державного регулювання досліджуваних ринків тягне за собою ризики конфліктності проведення пруденційного регулювання та захисту прав споживачів у бік послаблення першого.

**Переваги та недоліки створення мегарегулятора
в частині захисту прав споживачів**

Конфлікти, що виникають між пруденційним регулюванням та захистом прав споживачів	Переваги при об'єднанні функцій
Різномірні підходи, цілі та культура нагляду.	Інструменти захисту прав споживачів можуть бути використані для різних мікро- та макропруденційних цілей.
Конфлікти при визначенні пріоритетів та використанні ресурсів.	Зменшується імовірність невпровадження коригуючих заходів внаслідок розмитості меж відповідальності регуляторів.
Пруденційне регулювання зазнає втрат: захист прав споживачів може потиснути пруденційний нагляд, оскільки є більш публічним, зазвичай привертає до себе більше уваги.	Єдиний підхід до всіх учасників ринків.
Захист прав споживачів зазнає втрат: Регулятор може «закривати очі» на некоректну поведінку фінансової установи (наприклад у цінній політиці), якщо це сприяє покращенню платоспроможності (капіталізації) установи.	Уникнення дуплікації при виконанні покладених функцій.

Саме тому необхідно створити додатковий механізм (інструмент) відстоювання інтересів споживачів, який жодним чином не знижуватиме ефективність проведення пруденційного регулювання. Цим інструментом є функціонування додаткового, незалежного як від державного регулятора, так і від споживача, органу досудового врегулювання спорів у питаннях порушених прав споживачів фінансових послуг.

Відповідно до Рекомендацій Європейської Комісії 98/257/ЕК [861] у кожній країні-учаснику необхідною умовою є функціонування відповідного органу, відповідального за досудове регулювання спорів, що виникають між громадянами-споживачами фінансових послуг та професійними учасниками – надавачами цих послуг. У «Зеленій книзі» (Green Paper) ЄС [813] національним регуляторам ЄС рекомендується забезпечити споживачам фінансових послуг доступ до механізмів альтернативного вирішення спорів як на національному, так і наднаціональному рівнях.

У Концепції захисту прав споживачів НФП в Україні [596] та Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 р. [529] передбачено

створення дієвого механізму досудового розв'язання конфліктів між споживачами та професійними учасниками на основі створення колегіального органу з відповідним механізмом прийняття рішень. Враховуючи основні засади Стратегії реформування державного регулювання ринків НФП [601], спрямовані на дерегулювання на ринках НФП, доречно впровадити зарубіжний досвід функціонування альтернативних механізмів врегулювання конфліктів між споживачами та надавачами НФП. Функціонування ФАК в Угорщині є дієвим прикладом посилення дерегуляції на ринку з одночасним посиленням відповідальності НФУ, підвищення довіри населення до цього інституту при відсутності додаткового фінансування процесу медіації з державного бюджету.

Інститут фінансового арбітражу в Угорщині є відносно новим, адже його впровадження відбулося 1 липня 2011 р. [85, с. 65] завдяки прийнятому у попередньому році Закону Угорщини «Про Державну комісію з нагляду за ринком фінансових послуг» [890] яку згодом, у 2013 р., було приєднано до Національного Банку Угорщини [893]. У цьому законі закладено також засади функціонування ФАК як інституту досудового врегулювання спорів, що виникають між споживачами фінансових послуг та надавачами цих послуг. Слід зазначити, що відповідно до закону [893] споживачами визначають фізичних осіб, що придбавали фінансові послуги для задоволення своїх власних потреб. Не вважаються споживачами одноосібні підприємства, фізичні особи-підприємці, юридичні особи, неприбуткові організації, об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, і вони, отже, не можуть звертатися до ФАК з метою врегулювання виникаючих проблем. Фінансовий арбітраж є формою захисту прав споживачів, альтернативним форумом (досудовим способом) вирішення спорів, орієнтованим винятково на громадян.

ФАК не здійснює захист прав споживачів фінансових послуг, а лише сприяє йому шляхом реалізації права споживачів на досудове врегулювання. До компетенції ФАК належать спори, що виникають між громадянами та фінансовими установами внаслідок надання останніми фінансових послуг першим. Під дію ФАК підпадають банки, інші кредитні установи, страховики, ощадні каси, кредитні

спілки, інвестиційні фонди ті інші установи, перелік яких розміщений у ст. 39 закону Угорщини «Про Національний Банк Угорщини» [893].

Першочерговою метою фінансового арбітражу є досягнення згоди між сторонами спору, а в разі неможливості цього – приймається швидке, низьковитратне та ефективне рішення для забезпечення захисту прав споживачів [569, с. 108]. ФАК є всебічно незалежним органом як із інституційного боку, так і з боку професійної компетентності. ФАК функціонує незалежно від НБУ, хоча знаходиться у структурі Національного Банку Угорщини. Незалежність функціонування органу забезпечується низкою законів. Найбільш важливою особливістю незалежного функціонування органу є те, що голова ФАК та його члени жодним чином не можуть бути залежними в процесі виконання своїх повноважень та обов'язків. Окрім заборони впливу, існує кілька додаткових інструментів та законодавчих норм, які забезпечують прийняття ФАК самостійного, незалежного об'єктивного рішення у кожній з розглянутих справ. Одним із правил, що сприяє досягненню максимальної об'єктивності у прийнятті рішень, є вимога повідомлення членом ФАК про існування всіх подій чи умов, які можуть похитнути його об'єктивність чи піддати сумніву об'єктивність прийнятих ФАК рішень [755, с. 88].

Проти члена органу може бути подано клопотання щодо його неповної об'єктивності при існуванні підозри з приводу цього. Таке клопотання повинно бути надіслане до голови ФАК у письмовій формі з наданням доказів, що підтверджують підозру однієї із сторін протягом 3 днів після озвучення складу комісії з розгляду конкретного спору. Рішення про виключення такого члена приймає голова ФАК після проведення відкритої дискусії із залученням голови комісії з розгляду конкретного спору.

Комісія, що створюється для розгляду певного спору, складається з трьох осіб, яких визначає ФАК у робочому порядку, дотримуючись максимальної об'єктивності, повноти та справедливості [86, с. 205].

Основною умовою початку процедури у ФАК є намагання споживача вирішити спірне питання з фінансовою установою. Цей намір повинен бути

відображеним при поданні заяви до ФАК, без підтвердження цього заяву не буде прийнято. Іншою умовою початку процедури фінансового арбітражу є відсутність використання інших форм судового (досудового) вирішення питання. Якщо питання розглядається у третейському суді чи судах загальної юрисдикції, то споживач не має можливості використати механізм фінансового арбітражу. Про відсутність таких процедур заявник повинен зазначити у своїй заяві [86, с. 205].

Згідно із законодавством Угорщини, що регулює відповідні сегменти фінансового ринку, фінансова установа зобов'язана забезпечити всі умови звернення споживача як в усній (особисто чи по телефону), так і в письмовій (особисто чи передачею документа іншою особою, поштою, телефаксом, електронним листом) формах. Усне звернення громадян реалізує шляхом запису розмови споживача на електронні носії, що можуть бути в подальшому аргументом для початку процедури фінансового арбітражу.

Існують випадки, коли фінансові установи тільки формально розглядають скарги споживачів чи пропонують неконструктивні шляхи вирішення спорів, внаслідок чого скарги не задовольняються, навіть якщо мова йде про банальну проблему. Законодавча вимога до фінансових установ полягає в тому, що вони повинні всебічно сприяти вирішенню спорів зі споживачами у досудовому порядку.

Якщо скарга споживача відхилена фінансовою установою, то вона у повідомленні (протоколі) про відмову зобов'язана повідомити скаржника про існуючі шляхи реалізації його права. Якщо скарга зачіпає питання захисту споживчих прав, то скаржник може розпочати процедуру захисту своїх прав як споживача у Національному Банку Угорщини. Якщо відмова розгляду скарги фінансовою установою стосується процедури укладення договору надання фінансової послуги, його правомочності та дійсності чи наслідків, які витікають із договору, то для захисту своїх прав споживач може звернутися до судів загальної юрисдикції чи до ФАК. Така можливість повинна бути зазначена у письмовій відповіді фінансової установи із зазначенням поштової адреси ФАК.

Процедура розгляду справ у ФАК здійснюється за заявою споживача. Оскільки ФАК є альтернативним форумом вирішення спірних питань між

споживачем і фінансовою установою, то остання не вправі звертатися до ФАК. Заяви споживачів можуть подаватися у паперовій формі особисто чи поштою та в електронній формі через спеціалізовану систему електронного вікна в Інтернеті.

Розгляд заяви та доданих до неї документів здійснюється Комісією протягом 15 днів, і якщо існують певні формальні неточності, то заява буде повернута споживачу на виправлення. Заяву буде відхилено при з'ясуванні, що на момент її подачі вже розпочато чи прийнято рішення по цій справі у ФАК, судах загальної юрисдикції чи третейському суді.

Розгляд справ у ФАК з моменту остаточного прийняття заяви становить не більше 90 днів, в окремих випадках може бути продовженим за рішенням голови ФАК на строк до 30 днів. У максимальний строк не входить період повернення заяви на доопрацювання.

При прийнятті справи до розгляду Комісія направляє сторонам повідомлення про початок розгляду справи і призначає засідання у термін, що не перевищує 60 днів. У повідомленні будуть зазначені ім'я членів комісії, яка розглядатиме спір. Засідання може бути проведене і в заочній формі, однак на це повинні погодитися обидві сторони. Якщо одна із сторін не погоджується з цим, то засідання повинно відбутися в очній формі.

Відповідно до законодавства [893] обидві сторони мають обов'язок максимальної сумлінності. Згідно з цим обов'язком, споживач повинен подати правильно підготовлену заяву і на вимогу ФАК всі необхідні документи, а також бути присутнім при розгляді справи особисто чи через довірену особу. Порухення цього обов'язку тягне за собою відмову ФАК у розгляді справи, залишенні її без розгляду чи прийняття рішення на основі поданої інформації. Фінансова установа у межах обов'язку співпраці повинна надіслати аргументовану відповідь на подану скаргу, подати підтверджуючі документи, бути учасць у засіданні. При гальмуванні процесу встановлення істини у справі ФАК може оприлюднити назву та місцезнаходження фінансової установи, що відмовляється від всебічного встановлення істини у певній справі, що стосується захисту прав споживачів фінансових послуг. У цьому разі Національний Банк Угорщини може застосовувати

санкції – від озвучення догани до накладення штрафу на фінансову установу. Отже, кожна із сторін зацікавлена у максимальній сумлінності, адже споживач може втратити право встановлення істини, а фінансова установа може нести додаткову фінансову відповідальність у вигляді накладеного штрафу.

Особливістю процедури фінансового арбітражу є те, що фінансова установа може звернутися до ФАК із повідомленням про беззаперечне виконання рішення, прийнятого цим органом. У такому повідомленні фінансова установа може обмежувати свою максимальну відповідальність чи коло питань, які прийматимуться на засіданні. ФАК веде реєстр таких повідомлень-зобов'язань. Якщо при укладенні договору про надання фінансової послуги установа зазначила, що виконуватиме рішення ФАК, то незважаючи на те, що вона не надіслала ФАК загальне повідомлення такого характеру, у цьому разі вважається, що ФАК правомочне приймати рішення, виконання якого для цієї фінансової установи є обов'язковим.

Попри те, що фінансова установа самостійно вирішує питання подачі повідомлень-зобов'язань ФАК, відсутність такого повідомлення не звільняє її від обов'язку максимальної сумлінності. Таким чином, зобов'язання виконання рішень не має обов'язкового характеру, однак максимальна сумлінність є обов'язковою.

ФАК передусім намагається врегулювати спір між сторонами у добровільному порядку. Якщо встановлюється консенсус між сторонами, що відповідає вимогам законодавства, то Комісія своїм рішенням затверджує його. До цього моменту процес вважається мировим з укладенням мирової угоди. За відсутності консенсусу процес продовжується і реалізується, подібно до судових розглядів, функція встановлення істини та порушених прав. Результат розгляду справи може бути двояким: якщо фінансова установа надіслала повідомлення-зобов'язання, то ФАК приймає рішення зобов'язального характеру, і воно повинно бути виконано; якщо ж такого повідомлення не було надіслано, то ФАК приймає рішення рекомендаційного характеру.

Засідання комісій не є відкритими, однак, якщо обидві сторони погоджуються, то такі засідання стають відкритими. Враховуючи, що створена ФАК комісія з

розгляду справ є колегіальним органом, то рішення приймається більшістю голосів (3:0; 2:1). Процедури, що здійснюються ФАК, є безкоштовними. Рішення ФАК зобов'язального характеру є обов'язковими і повинні виконуватися у строк до 15 днів з моменту оголошення рішення. Якщо рішення не виконане фінансовою установою у строк, то відповідно до закону Угорщини «Про функціонування судової системи» [891] споживач може звернутися до судів загальної юрисдикції за видачею судового наказу на основі регулятивної частини рішення Комісії. Виконання рішення здійснює виконавча служба суду за місцем проживання споживача.

Фінансова арбітражна комісія Угорщини, функціонуючи з 2011 р. і по нині, здійснила розгляд широкого кола справ стосовно професійних учасників ринків фінансових послуг (табл. 5.14).

Таблиця 5.14

Динаміка показників діяльності Фінансової арбітражної комісії в Угорщині

Показник	Роки						Зміна, %				
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013	2015/ 2014	2016/ 2015
Загальна кількість поданих справ, одиниць	1196	3534	4692	4181	4833	4408	195,5	32,8	-10,9	15,6	-8,8
Кількість відхилених справ, од.	418	1296	1655	1519	1740	1322	210,0	27,7	-8,2	14,5	-24,0
Частка відхилених справ у загальній кількості надісланих, %	34,9	36,7	35,3	36,3	36,0	30,0	1,7	-1,4	1,1	-0,9	-16,7
Всього розглянутих справ, од.	778	2238	3037	2662	3093	3086	187,7	35,7	-12,3	16,2	-0,2
Кількість врегульованих справ консенсусним способом, од.	214	847	1185	1422	1575	1474	295,8	39,9	20,0	10,8	-6,4
Частка врегульованих консенсусним способом справ, %	27,5	37,8	39,0	53,4	50,9	47,8	10,3	1,2	14,4	-4,7	-6,2

Дані табл. 5.14 підтверджують тезу про те, що до 2013 р. спостерігається тенденція росту кількості поданих заяв у ФАК [751; 752; 831; 832; 833; 834], однак у 2014 р. кількість поданих заяв скоротилася на майже 11%, що пояснюється створенням мегарегулятора на ринках фінансових послуг Угорщини в особі Національного Банку країни, вплив якого на професійних учасників ринку зріс і суттєво посилив відповідальність останніх перед споживачами.

Всі ці події привели до зменшення рівня незадоволення споживачів послуг. Поліпшення якості роботи цього органу на шляху підвищення рівня обслуговування

фінансовими установами своїх клієнтів, посилення його ролі у вирішенні спорів пояснюється істотним зростанням частки врегульованих справ консенсусним способом, тобто не доходячи до розгляду справ на засіданнях Комісії. Так, за період 2011-2016 рр. частка врегульованих справ консенсусним способом зросла майже вдвічі – 27,5% у 2011 р. до 53,4% у 2014 р., а у 2015-2016 рр. дещо зменшилася (до 50,9% і 47,8% відповідно). Отже, за досліджуваний близько половини прийнятих до розгляду ФАК справ були вирішені шляхом досягнення згоди між сторонами до проведення засідань Комісією. Наведені вище дані підтверджують ефективність описаного механізму захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Угорщині.

Слід також розглянути динаміку та структуру надходжень заяв споживачів до ФАК Угорщини [751; 752; 831; 832; 833; 834] в розрізі основних учасників ринків фінансових послуг (табл. 5.15).

Таблиця 5.15

**Динаміка та структура розглянутих скарг Фінансовою арбітражною комісією
Угорщини у 2011-2016 рр. у розрізі професійних учасників**

Фінансові установи	Значення показників по роках												Зміна частки, 2016/2011
	2011		2012		2013		2014		2015		2016		
	Абс.	% до заг.	Абс.	% до заг.	Абс.	% до заг.	Абс.	% до заг.	Абс.	% до заг.	Абс.	% до заг.	% до заг.
Банки	543	45,4	1726	48,8	2016	43,0	1882	45,0	2124	43,9	1933	43,9	-1,5
Страхові компанії	358	29,9	1123	31,8	1670	35,6	1304	31,2	1558	32,2	1408	31,9	2,0
Фінансові компанії	153	12,8	472	13,4	763	16,3	776	18,6	875	18,1	694	15,7	3,0
Кредитні кооперативи	65	5,4	143	4,0	189	4,0	50	1,2	49	1,0	33	0,7	-4,7
Приватні пенсійні фонди	50	4,2	36	1,0	0	0,0	8	0,2	20	0,4	13	0,3	-3,9
Інші фінансові установи	27	2,3	34	1,0	54	1,2	161	3,9	207	4,3	327	7,4	5,2
Всього	1196	100,0	3534	100,0	4692	100,0	4181	100,0	4833,0	100,0	4408	100,0	-

Дані табл. 5.15 підтверджують, що найбільша кількість розглянутих скарг стосується діяльності банківських установ, на які припадає у досліджуваному періоді 43-49% усіх поданих до ФАК Угорщини скарг, причому спостерігається певне скорочення цієї частки у 2014 р. з подальшим зростанням до 45% у 2015-2016 рр. Поряд із банківськими установами висока частка поданих скарг стосується страхових компаній, на які припадає 30-36% усіх заяв. За досліджуваний період суттєво зросла частка скарг, що націлена на встановлення істини у питаннях

отримання послуг від фінансових компаній, проти яких у 2016 р. адресовано 694 заяви, що становить 15,7% усіх поданих скарг. Причому частка скарг на ці фінансові установи зросла з 12,8% у 2011 р. до 18,6% у 2014 р. Скарги на кредитні спілки у 2016 р. дорівнювали 0,7% що на 4,7% менше показника 2011 р.

Про важливість функціонування альтернативного механізму досудового врегулювання на ринках фінансових послуг в Угорщині свідчить висока частка врегульованих справ шляхом укладення мирової угоди між споживачами та професійними учасниками цих послуг. В умовах дерегулювання ринків НФП впровадження аналогічного інституту в Україні сприятиме ефективності вирішення спорів, посилення довіри населення до професійних учасників та самої системи регулювання ринків НФП.

5.3. Концептуальні засади забезпечення розвитку ринків небанківських фінансових послуг в умовах інституційних змін

Ринки НФП України з моменту проголошення незалежності до 2001 р. розвивалися безсистемно, що підтверджує відсутність розроблених та прийнятих до впровадження концепцій. Це пов'язано з тим, що: 1) система ринків фінансових послуг України є банкоорієнтованою, в якій роль небанківських фінансових послуг є незначною; 2) до 2001 р. на ринках небанківських фінансових послуг не здійснювалося державного регулювання та нагляду (виняток становить страховий ринок).

Розробка та впровадження таких стратегічних документів для ринків НФП сприяло б їх розвитку, знизило б існуючі проблеми та протиріччя на цих ринках, а також прискорило інтеграції ринків небанківських фінансових послуг в європейський економічний простір (ЄЕП). За таких обставин надзвичайно важливим є розроблення загальнодержавної концепції розвитку ринків НФП України, яка б визначила складові поняття та проблеми на цих ринках і окреслила основні напрями їх вирішення, що дозволило б учасниками ринків НФП протидіяти негативним

зовнішнім та внутрішнім факторам, підвищити роль цих ринків в економіці держави та здійснити їх інтеграцію в світову економіку.

Слід зазначити, що у розвинутих країнах світу, окрім стратегій розвитку ринків НФП, регулятори цих країн розробили та впровадили публічні стратегічні плани, основна мета яких полягає у створенні сприятливого законодавчого забезпечення системи регулювання, нагляду та контролю для попередження зловживань та порушень, а також підвищення конкуренції на ринках. Результати аналізу праці [155] та власних досліджень автора щодо оцінки стратегічних документів обраних країн подано в табл. 5.16.

Таблиця 5.16

Компаративний аналіз основних заходів, що містяться у документах стратегічного характеру окремих країн світу

Заходи	Угорщина	Австралія	Швейцарія	Великобританія	США	ЄС
Забезпечення ефективних та справедливих ринків НФП			+	+	+	+
Забезпечення захисту прав споживачів	+	+	+	+	+	+
Сприяння наданню повної інформації для інвестора	+	+			+	+
Сприяння дотриманню законодавства у сфері ринків НФП	+	+			+	+
Здійснення пруденційного нагляду	+		+	+		
Мінімізація та структурування ризиків	+	+		+		
Підвищення стійкості ринків НФП	+					+
Збільшення охоплення фінансовими послугами	+					
Міжнародна і національна співпраця та інтеграція				+	+	+
Сприяння ефективному забезпеченню виконання зобов'язань	+	+				
Розширення участі регулятора	+		+	+	+	
Підвищення кібербезпеки, структурні технічні зміни	+	+		+		

З табл. 5.16 випливає, що в концептуальних документах кожної з країн міститься розділ, присвячений захисту прав споживачів. Кожна з таких програм сконцентрована на окремих складових ринків НФП і є базою для більш конкретних завдань. Узагальнивши базові положення цих стратегічних документів, здобувач доходить висновку, що їх цільове спрямування збігається, що свідчить про високий рівень глобалізації та інтеграції ринків НФП.

Досліджуючи існуючі нормативні документи, що мають стратегічний характер для функціонування ринків НФП України, можна виокремити три їх види: концепцію, стратегію, програму. Незважаючи на те, що документи стратегічного характеру різняться між собою змістовим наповненням та метою створення, в Україні і стратегії, і програми розвитку містять елементи, притаманні концепціям, особливо це стосується закладених у цих документах принципів [87, с. 656].

Під концепцією розуміють систему поглядів, систему опису певного предмета або явища щодо його побудови, функціонування, що сприяє його розумінню, тлумаченню, вивченню головних ідей [379, с. 173]. Стратегія – це генеральна довгострокова програма дій та порядок розподілу пріоритетів і ресурсів організації для досягнення її цілей, більшість з них містять елементи, притаманні концепціям. На думку К. Стрельникова, стратегія як програмний документ повинна включати задум, вказувати на кінцеву мету, способи та засоби їх досягнення, засоби та ресурси, що можуть бути витрачені на її реалізацію [649, с. 4]. Інший науковець – Д. Ірошников – доповнює визначення таким чином: «Стратегія, на відміну від концепції, нерозривно зв'язана з категорією «ціль» [252, с. 158]. Водночас, як у концепціях, так і в стратегіях завжди присутня ціль (мета) їх створення.

Під концепцією у дисертації розуміється система поглядів на вибрану проблему, яка складається з кількох взаємопов'язаних гіпотез та положень, що їх розкривають. Розробка концепції функціонування та розвитку ринків НФП є актуальною та необхідною, на її основі буде сформовано стратегію розвитку кожного з цих ринків.

Незважаючи на актуальність Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [299], її реалізація на досліджуваних ринках відбувається повільно, що пов'язано з невідповідністю здійснених заходів заявленим. Це підтверджує внесення змін до затвердженої Програми у 2017 р. [300]. Аналізуючи результати реформи на ринках НФП за 2015-2016 рр. [425; 665], зроблено висновок, що за вказаний період на ринках НФП не було реалізовано жодної із визначених цілей. Завершено лише процес координації діяльності регуляторів. Причому ще у 2015 р. було заявлено про найшвидший «спліт» функцій Нацкомфінпослуг між НБУ та НКЦПФР. Всі заходи та проекти, передбачені для

покращення функціонування ринків НФП України, знаходяться або в стадії розробки нормативно-правового акта, або в процесі аналізу зарубіжного досвіду вирішення конкретної задачі, обговорення майбутніх заходів із громадськістю. Основні акценти реалізації Комплексної програми стосуються саме банківської системи держави. Вирішення задач стосовно ринків НФП відкладено на другий план.

У зв'язку з цим постає необхідність розроблення Концепції розвитку ринків небанківських фінансових послуг України. Для цього необхідно: розробити комплекс гіпотез; визначити принципи, які стануть основою побудови концепції; розробити низку концептуальних положень розвитку вітчизняних ринків НФП.

Для вирішення наведених вище задач використано алгоритм, запропонований К.А. Стрижиченком [650, с. 325] (рис. 5.2) .

Рис. 5.2. Алгоритм розробки Концепції розвитку ринків НФП України

З рис. 5.2 видно, що розробка Концепції розвитку ринків НФП України проходить у чотири етапи. На першому етапі здійснено визначення переваг та

недоліків стратегічних документів, що стосуються ринків НФП. З метою дослідження реалізації підходів держави щодо розвитку ринків НФП доречно проаналізувати існуючі документи стратегічного характеру, сформовані та реалізовані (чи реалізуються і нині) в Україні. Щодо ринків НФП існує широке коло як проектів концепцій, що чекають своєї реалізації, так і вже реалізованих [26, с. 116]. Сукупність розроблених та впроваджених у реалізацію концепцій, стратегій та програм, що стосуються ринків НФП, систематизовано у табл. 5.17.

Результат 1. У процесі дослідження з'ясовано, що для таких ринків НФП, як ринок ломбардних послуг, НПЗ (у частині діяльності НПФ), небанківського кредитування (крім сегменту кооперативного кредитування) не було розроблено і не розробляється стратегічного документа, який би сприяв комплексному вирішенню проблем функціонування цих установ у фінансовій системі держави.

З даних табл. 5.17 зроблено висновок про те, що тільки страховий ринок характеризувався наявністю документів стратегічного характеру. Дослідження визначило велику кількість невідповідностей між цільовими індикаторами й формулюваннями цілей документів стратегічного характеру, з чого витікає ряд проблем.

По-перше, неможливість формулювання адекватних цільових індикаторів, що одночасно відповідають вимогам найбільш важливих стратегічних цілей і набувають конкретної форми прояву (можуть бути виміряні), що дозволяє об'єктивно оцінити досягнення певного цільового індикатора. По-друге, виникає невідповідність між цілями й завданнями розвитку, з одного боку, і шляхами їх реалізації – з іншого. Подальша некоректна оцінка виконання стратегій по факту виконання переліку заходів підсилює невірні сигнали й лише віддаляє досягнення поставлених цілей, тобто знижує ймовірність виконання стратегій по факту досягнення цілей і цільових індикаторів. По-третє, виникає абстрактність (неконкретність) цілей і завдань (постановка «вічних» завдань, що не мають прямого стосунку до поточних конкретних проблемних ситуацій) [154, с. 79].

Зведена таблиця концепцій, стратегій та програм щодо ринків небанківських фінансових послуг України

Назва документа	Статус документа	Мета	Ключові принципи	Механізми реалізації
1	2	3	4	5
Концепції, стратегії та програми, що стосуються ринків небанківських фінансових послуг у цілому				
Концепція регулювання фінансового ринку [322]	Проект	Створення ефективної системи регулювання фінансового ринку та нагляду за діяльністю фінансових установ	Організація органів державного регулювання та нагляду; правозастосування у регулюванні фінансових ринків; саморегулювання; співробітництво щодо регулювання.	Існують на теоретичному рівні
Концепція становлення і розвитку фінансового ринку України на 2006-2010 рр. [323]	Проект	Визначення стратегії інституційного формування та суттєвої модернізації фінансового ринку в усіх його сегментах	Не визначені	Відсутні (вказані шляхи реалізації)
Концепція захисту прав споживачів НФП в Україні [596]	Розпорядження КМУ №1026-р від 03.09.2009 р.	Удосконалення системи захисту прав споживачів та забезпечення її ефективності	Ефективність державного регулювання; дотримання гарантованих законом прав споживачів на захист; прозорість діяльності НФУ; збалансованість інтересів.	Частково існують як на теоретичному, так і практичному рівні.
Концепція розвитку ринків НФП України на 2013-2014 рр. [320]	Проект (розроблений Нацкомфінпослуг)	Здійснення заходів на шляху до розвинутого ринку фінансових послуг, які передбачають системні зміни парадигми українського ринку НФП, появу повноцінно розвинених фінансових установ, формування надійних механізмів убезпечення коштів інвесторів та громадян, створення дієвої системи захисту прав споживачів НФП.	Відсутні	Відсутні
Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки [599]	Розпорядження КМУ № 867-р від 31.10.2012 р.	Розбудова комплексної системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг, яка сприятиме фінансовій стабільності та зростанню добробуту громадян, запобігатиме застосуванню дискримінаційної щодо споживачів практики роботи фінансових установ.	Забезпечення неупередженого та справедливого ставлення до споживачів; забезпечення неухильного дотримання вимог щодо розкриття інформації фінансовими установами; підвищення рівня фінансової грамотності та обізнаності споживачів; забезпечення захисту персональних даних споживачів; забезпечення комплексного захисту споживачів від шахрайських дій; забезпечення належного рівня конкуренції на ринках; застосування механізмів оскарження або відмови від подальшого отримання послуги.	Існують на теоретичному рівні

Продовження таблиці 5.17

1	2	3	4	5
Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки [599]	Розпорядження КМУ № 867-р від 31.10.2012 р.	розбудова комплексної системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг, яка сприятиме фінансовій стабільності та зростанню добробуту громадян, запобігатиме застосуванню дискримінаційної щодо споживачів практики роботи фінансових установ.	Забезпечення неупередженого та справедливого ставлення до споживачів; забезпечення неухильного дотримання вимог щодо розкриття інформації фінансовими установами; підвищенню рівня фінансової грамотності та обізнаності споживачів; забезпечення захисту персональних даних споживачів; забезпечення комплексного захисту споживачів фінансових послуг від шахрайських дій; забезпечення належного рівня конкуренції на ринках; застосування механізмів оскарження або відмови від подальшого отримання фінансової послуги.	Існують на теоретичному рівні
Стратегія реформування державного регулювання ринків НФП на 2015-2020 роки [601]	Розпорядження Нацкомфінпослуг № 499 від 19.03.2015 р.	Реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг для забезпечення сприятливих умов їх подальшого розвитку, підвищення інвестиційної привабливості та відновлення довіри споживачів небанківських фінансових послуг	забезпечення відкритості, прозорості, неупередженості, професійності, передбачуваності, законності, недискримінаційності діяльності регулятора, відповідальності за дотримання законних прав та інтересів учасників ринків НФП	Існують на теоретичному рівні
Концепції, стратегії та програми, що стосуються страхового ринку				
Програма розвитку вітчизняного страхового ринку на 1998-2000 рр. [522]	Постанова КМУ №1428 від 14.09.1998 р.	Не зазначена	Відсутні	Існують на практичному рівні
Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [529]	Постанова правління НБУ №391 від 18.06.2015 р.	Створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС	Регуляторна апроксимація фінансових послуг України; лібералізація фінансових ринків; збалансованість економічних інтересів; незалежність та ефективність роботи регуляторів; прозорість та високі стандарти розкриття інформації; довіра між учасниками; єдність фінансової системи	Частково існують як на теоретичному, так і практичному рівні.
Програма розвитку страхового ринку на 2001-2004 рр. [523]	Постанова КМУ №98 від 02.02.2001 р.	Створення привабливого і доступного для страхувальників ринку страхування, усунення адміністративних бар'єрів для здійснення видів страхування, забезпечення компенсації збитків, збільшення інвестиційних можливостей страховиків, досягнення високої конкурентоспроможності СК	верховенство права; системність; конкурентність; стабільність; обмеження присутності держави на страховому ринку; мотивація діяльності страховиків і страхувальників; довіра.	Існують на теоретичному та практичному рівні

Продовження таблиці 5.17

1	2	3	4	5
Концепція розвитку страхового ринку України до 2010 року [598]	Постанова КМУ №369-р від 23.08.2005 р.	Підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, формування ефективних ринкових механізмів залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг з урахуванням міжнародного досвіду, застосування сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.	Вільний рух капіталів та страхових послуг; захист прав споживачів страхових послуг; вільний вибір страховика; прозорість діяльності учасників; уніфікація процедур; державне регулювання та нагляд; невтручання органів державної влади в поточну діяльність учасників; рівність перед законом усіх учасників; функціонування страхового ринку на засадах вільної конкуренції.	Відсутні
Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки [642]	Проект (Затверджено Загальними зборами членів УФУ, протокол № 9 від 25.05.2011 р.)	Відродження первинної ролі страхування як суспільно-корисної функції захисту майнових інтересів громадян, суб'єктів економічної діяльності та держави на основі розбудови конкурентоспроможного, відкритого, платоспроможного, оснащеного найсучаснішими інфраструктурою, технологіями страхового ринку з привабливим і широким асортиментом якісних страхових послуг та інструментів, гарантованим рівнем захисту прав споживачів та сучасними методами регулювання і нагляду із залученням інститутів саморегулювання.	Відсутні	Існують на теоретичному рівні
Програма розвитку страхового ринку до 2015 р. [686]	Проект (розроблено ЛСОУ)	Підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів фізичних, юридичних осіб і держави, а також залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку за рахунок забезпечення ефективного функціонування страхового ринку з урахуванням міжнародного досвіду, застосування сучасної ринкової інфраструктури та фінансових інструментів.	Захист прав споживачів страхових послуг; вільний рух капіталів і страхових послуг; вільний вибір страховика та вільної конкуренції; прозорість діяльності учасників страхового ринку; уніфікація процедур страхування; державне регулювання на основі застосування МСФЗ, а також системи пруденційного нагляду; саморегулювання; рівність перед законом.	Відсутні
Концепції, стратегії та програми, що стосуються ринку кредитного кооперування				
Концепція розвитку системи кредитної кооперації [597]	Розпорядження КМУ №321-р від 07.06.2006 р.	Розроблення та запровадження ефективного ринкового механізму фінансування населення, передусім у сільській місцевості, зокрема суб'єктів малого підприємництва та фермерських господарств, забезпечення надійної роботи фінансових установ, максимально наближених до споживачів фінансових послуг, створення умов для довгострокового кредитування із застосуванням сучасних фінансових інструментів та ринкової інфраструктури, що дають змогу поступово знизити вартість кредитів.	Відсутність у діяльності установ мети одержання прибутку; захист майнових прав членів установ; прозорість та гласність діяльності; уніфікація та стандартизація процедур кооперативного кредитування; ефективність діяльності та забезпечення безперешкодного доступу членів установ до їх послуг; системна єдність і функціональна різноманітність установ; організація системи на засадах саморегулювання, добровільності та демократичності управління; невтручання органів державної влади.	Відсутні

Крім виявлених проблем на основі [154, с. 80] слід звернути увагу на найпоширеніші недоліки стратегічних документів, наведених у табл. 5.17, щодо ринків НФП:

- 1) відсутність взаємозв'язку між різними стратегіями розвитку відповідних ринків НФП;
- 2) недостатнє врахування існуючого світового досвіду, відсутність активних дій щодо взяття зобов'язань з його впровадження у сучасних реаліях України. Невідповідність цілей і завдань вітчизняних стратегічних документів, присвячених розвитку ринків НФП, теоретично обґрунтованим і рекомендованим міжнародними організаціями цілям і завданням регулювання;
- 3) постійне превалювання тактичних цілей на противагу заходам, спрямованим на вирішення стратегічних завдань і проблем на ринках НФП. У переважній більшості такий пріоритет надається виконанню конкретних цільових завдань. Конкретні заходи, спрямовані на забезпечення розвитку конкретних ринків НФП, є результатом необхідності оперативного вирішення нововиявлених проблем;
- 4) формулювання цілей, що можуть бути досягнутими, але в реальності не сприятимуть розвитку ринків НФП (особливо це стосується стратегічних документів страхового ринку та ринку кредитного кооперування).

Питання комплексного розвитку ринків НФП не розглядається, адже ні органами державної влади, ні об'єднаннями професійних учасників цих ринків не запропоновано до обговорення стратегічно важливого документа, який би акцентував увагу на цьому.

Методологічною основою формування концепції розвитку ринків НФП є системний, інституціональний та функціональний підходи. Дослідження [380, с. 362] вказало, що системний підхід до формування ефективних конкурентоспроможних ринків НФП полягає у забезпеченні: цілісності розвитку ринків НФП як системи взаємопов'язаних ринків, кожен з яких є самостійним елементом; систематизації передачі та отримання інформації між суб'єктами ринків як по ієрархії взаємозв'язків, так і для зовнішнього користування іншими економічними агентами національної економіки; інституціональної структуризації

ринків, яка передбачає формування відкритої, динамічної системи інститутів ринків НФП, та є основою для забезпечення належних умов кредитування суб'єктів економіки на базі функціонально-організаційних форм фінансової діяльності. Інституціональний підхід спрямований на формування ефективної інституційної структури ринків НФП шляхом включення законодавчо-обмежувальних, регуляторних, кредитних та інфраструктурних інституцій, що забезпечить зменшення асиметричності інформації на ринках та дозволить сформувати ефективний внутрішній і зовнішній інституційні механізми на основі обмінно-розподільних потоків між ними [380, с. 362].

Функціональний підхід дозволяє розглядати ринки НФП як систему у їх динамічному, тобто діяльнісному аспекті.

Елементом методологічного підґрунтя розроблення концепції є гіпотези, які враховують особливості розвитку ринків НФП у сучасних умовах реформування державного регулювання ринків та їх інтеграції у європейський економічний простір.

Гіпотеза – це припущення, яке перевіряють експериментально з можливих розв'язань проблеми [518, с. 45]. У науковій літературі [537, с. 7-8] існує низка правил висунення гіпотез (рис. 5.3):

1) правило одноманітності – з багатьох протилежних одна одній гіпотез, висунутих для пояснення серії фактів, переважною є та, яка одноманітно пояснює більше їх число. Оскільки кожна гіпотеза вимагає доведення, то, доводячи одноманітну гіпотезу, є можливість пояснення більшої кількості чинників;

2) правило меншості – для пояснення зв'язаної серії фактів потрібно висувати, можливо, менше гіпотез, і їх зв'язок повинен бути, по можливості, більш тісним. Це правило корелює з правилом одноманітності. Тобто розглядаючи сукупність гіпотез як систему, необхідно домагатися досягнення щільності зв'язку між елементами цієї системи, а не розширювати систему гіпотез за рахунок їх збільшення;

3) правило ймовірності – при висуненні гіпотези необхідно усвідомлювати характер ймовірності висновків. Характер ймовірності висновків гіпотези характеризується двома складовими.

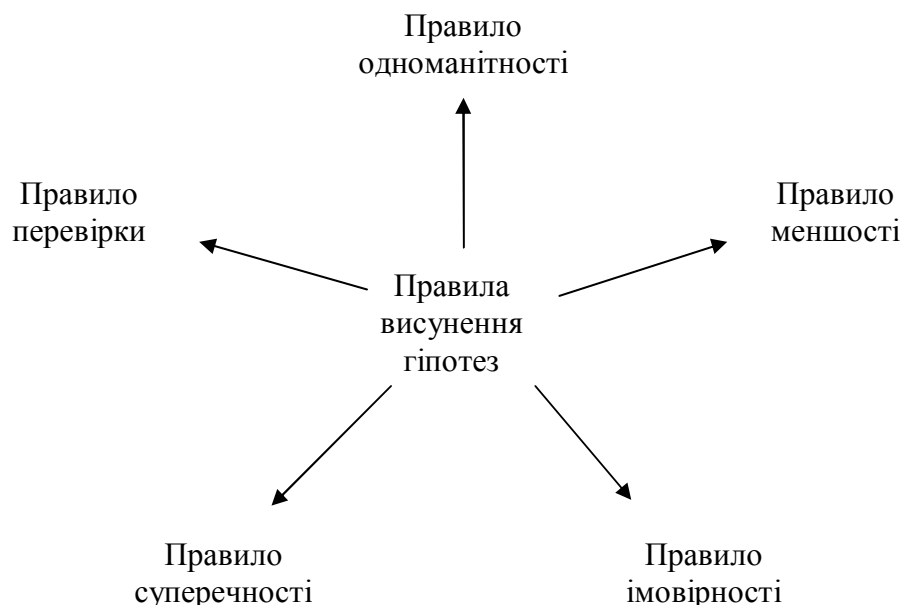

Рис. 5.3. Правила висунення гіпотез

По-перше, більшість умов зовнішнього середовища, в яких приймаються управлінські рішення і здійснюється доведення гіпотез, мають стохастичний характер. По-друге, зовнішнє середовище є динамічним утворенням. Тому гіпотези, які були чітко сформульовані і доведені в певних умовах, можуть бути неактуальними в нових умовах функціонування економічних систем;

4) правило суперечності – неможливо керуватися суперечливими гіпотезами. Якщо існують дві гіпотези, що суперечать, то одна з них або застаріла, або некоректно доведена;

5) правило перевірки. Гіпотеза повинна бути доступна перевірці в результаті дослідження. Будь-яка гіпотеза, яка не може бути перевірена, знаходиться на стадії припущення.

Результат 2. Дослідження наукових напрацювань з теорії ринків фінансових послуг [8; 19; 22; 23; 93; 94; 108; 131; 137; 138; 145; 176; 184; 186; 213; 294; 332; 350; 391; 401; 426; 486; 658; 687; 695; 700; 726], державного регулювання [15; 19; 99; 136; 137; 140; 162; 164; 172; 212; 283; 297; 303; 336; 374; 385; 402; 418; 485; 611; 709; 731] та теорії інституціоналізму [4; 98; 102; 112; 174; 251; 276; 382; 484; 661; 667; 668; 719] дозволили висунути та довести такі гіпотези наукового дослідження:

1. Ринки небанківських фінансових послуг мають ієрархічну будову.

Зумовленість гіпотези пов'язана з тим, що існує широке розмаїття економічних напрямів, які розглядають ринки НФП з різних позицій, – класичної, неокласичної чи австрійської школи політекономії, монетаризму чи інституціоналізму, зокрема існує необхідність доведення чи спростування цього твердження, що є однією з базових наукових позицій дисертації. Відображення ієрархічної структури ринків НФП подано на рис. 1.4 дисертації.

2. Інтеграція ринків небанківських фінансових послуг України у світовий та європейський економічний простір вимагає посилення захисту прав споживачів НФП. Ця гіпотеза витікає з того, що приєднання України до Світової Організації Торгівлі та підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, відкриття відповідних ринків, зокрема і небанківських, призводить до можливої появи системних ризиків для функціонування НФУ, а отже підвищує рівень фінансових ризиків для споживачів цих послуг. Підтвердженням цього є існування протиріччя, про що зазначено в п. 1.4. дисертації, що потребує комплексного вирішення на відповідних інституційних рівнях.

3. Складові інституційної структури ринків небанківських фінансових послуг знаходяться у взаємодії одна з одною. Гіпотеза передбачає встановлення зв'язків та оцінку взаємодії між інституційними учасниками ринків НФП відповідно до рівня їх розміщення в інституційній структурі досліджуваних ринків, що підтверджується роллю та економічними зв'язками, які вони виконують у процесі функціонування ринкового механізму.

4. Забезпеченість регіонів України небанківськими фінансовими послугами є нерівномірною. Зумовленість цієї гіпотези пов'язана з існуванням широкого загалу показників, що можуть бути використані для підтвердження асиметричності забезпечення регіонів України НФП – з точки зору забезпечення послугами страхування, кредитного кооперування чи з недержавного пенсійного забезпечення. Аналіз наукових підходів [491; 560; 61] до такої оцінки доводить, що кожен з них не дає універсального варіанту визначення стану розвитку ринків НФП. Саме тому

розробка методичного інструментарію (п. 4.2 дисертації) та розрахований на основі методики результат (п. 4.3) дозволяють підтвердити чи спростувати цю гіпотезу.

5. Рівень державного регулювання впливає на розвиток ринків НФП. Незважаючи на те, що з цим твердженням більшість науковців в повній мірі погоджується, існує неоднозначність практичного доведення (підтвердження чи спростування). Така складність пов'язана з відсутністю достовірної інформаційної бази та неперервності показників, що можуть слугувати основою для доведення такої гіпотези. Наукові результати розділу 3 дослідження та праці автора дисертації [48; 59] допомагають її доведенню.

6. Участь небанківських фінансових установ у самоврядних та саморегульованих організаціях сприяє поліпшенню фінансово-економічних показників діяльності професійних учасників ринків НФП. Припущення базується на тому, що професійні об'єднання учасників ринків НФУ наділені сукупністю інструментів фінансово-економічного характеру, що істотним чином можуть впливати на результати їх діяльності та покращити її сприйняття споживачами НФП. Сукупність цих інструментів визначена у п. 2.1 дисертації, а встановлення взаємозв'язку між членством НФУ у СРО та ефективністю їх функціонування відображено у п. 3.1. дисертації.

7. Існує необхідність зміни моделі регулювання ринків НФП України в умовах інтеграції в європейський економічний простір. Посилення дискусій щодо переходу до іншої моделі регулювання на ринках НФП почалася через негативний вплив фінансово-економічної кризи 2008 р., що вказала на неспроможність нівелювання державними органами регулювання прояву системних криз на ринках фінансових послуг. Активізація переходу країн ЄС з однієї моделі регулювання на іншу, починаючи з 2009 р. (п. 2.2 дисертації), з одночасним посиленням захисту прав споживачів фінансових послуг (п. 5.2 дослідження) аргументовано підтверджує необхідність оцінки існуючих моделей регулювання у країнах ЄС з можливістю імплементації їх досвіду в практику України (п. 5.2 дисертації).

8. Оцінювання розвитку ринків НФП необхідно здійснювати на основі оцінки кількісних та якісних показників у динаміці. Визначення впливу обраної моделі

регулювання на функціонування ринків НФП повинно бути оцінене на основі широкого переліку показників, серед яких мають міститися як кількісні, так і якісні показники, що сприятимуть більш об'єктивній оцінці. Вибір таких показників аргументовано представлено у п. 5.2. наукового дослідження.

Здійснюючи перевірку висунутих гіпотез (1-8) на суперечність (правило 4, рис. 5.3), дисертант доходить висновку, що ці гіпотези заперечують одна одну і взаємно не виключаються. На основі аналізу праць з методології наукового пізнання [175; 395] обґрунтовано методи доведення та їх розміщення у дисертаційній роботі, що зазначено у табл. 5.18.

Таблиця 5.18

Методи наукового пізнання та стан доведення гіпотез Концепції розвитку ринків НФП України

Гіпотеза	Метод наукового пізнання	Стан (доведено / спростовано)	Місцезнаходження доведення в наукових працях
1	2	3	4
Ринки небанківських фінансових послуг мають ієрархічну будову	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, монографічний, контент-аналізу	Доведено	п. 1.3 дисертації
Інтеграція ринків небанківських фінансових послуг України у світовий та європейський економічний простір вимагає посилення захисту прав споживачів НФП	Історико-логічний, аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції.	Доведено	п. 1.3, 1.4, 5.2 дисертації
Складові інституційної структури ринків небанківських фінансових послуг знаходяться у взаємодії одна з одною	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції	Доведено	п. 1.3 дисертації
Забезпеченість регіонів України небанківськими фінансовими послугами є нерівномірною	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції	Доведено	п. 4.2, 4.3 дисертації
Рівень державного регулювання впливає на розвиток ринків НФП	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції, історико-логічний, кореляційний аналіз, побудова інтервальних шкал	Доведено	п. 3.1-3.4 дисертації, наукові праці [46; 48; 59]

1	2	3	4
Участь НФУ у СРО та СВО сприяє покращенню фінансово-економічних показників їх учасників	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, наукової абстракції, факторного аналізу	Спростовано	п. 3.1 дисертації та наукові праці [61; 37]
Існує необхідність зміни моделі регулювання ринків НФП України в умовах інтеграції в європейський економічний простір	Аналіз та синтез, індукції та дедукції, порівняння, кореляційного аналізу	Доведено	п. 5.2 дисертації
Оцінювання розвитку ринків НФП необхідно здійснювати на основі оцінки кількісних та якісних показників у динаміці	Аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння, кореляційного аналізу, прогнозування	Доведено	п. 5.2 дисертації

Результат 3. На шляху реалізації концепції чільне місце займають принципи, що лежатимуть в основі впровадження кожного з елементів розробленої концепції. Принцип – це таке положення теорії, що не потребує доведення [393, с. 694]. Для різних теорій та галузей наук характерними є свої принципи, які можуть носити фундаментальний характер чи бути притаманними певним наукам. Формування концепції розвитку ринків НФП України базується на таких основних принципах:

1. Функціонального призначення – на кожному з ринків НФП здійснюється особливий системно-технологічний процес забезпечення індивідуального вподобання споживачів відповідних небанківських фінансових послуг.

2. Прозорості – максимальна відкритість ринків НФП зовнішнім користувачам шляхом доступу споживачів до основної інформаційно-аналітичної та статистичної інформації про функціонування професійних учасників ринків НФП та органу державного регулювання в частині забезпечення захисту прав споживачів на ринках НФП і здійснення інспекційно-контрольної діяльності у НФУ.

3. Єдності – характеризується наявністю єдиної законодавчої та нормативно-правової бази, єдиної методології формування бухгалтерської та статистичної звітності всіх професійних учасників ринків НФП.

4. Стійкості – ринки НФП здатні протидіяти зовнішнім шокам та внутрішнім

загрозам і ліквідувати останні за активної участі органів регулювання та нагляду.

5. Ефективності діяльності учасників ринків НФП – кожен з учасників на ринках переслідує таку поведінку, яка забезпечує йому максимізацію прибутку (для прибуткових НФУ), фінансового результату (для неприбуткових НФУ) чи вигоди (для споживачів НФУ) при мінімізації своїх витрат.

6. Довіри – учасники ринків НФП здатні передбачати поведінку інших учасників, формуючи більш чи менш стійкі очікування стосовно ситуації на ринках.

7. Соціальної відповідальності [640, с. 115] – відповідальне ставлення професійних учасників ринків НФП до своїх послуг, працівників, споживачів, власників, активна соціальна позиція, що реалізується шляхом співіснування, взаємодії та постійного діалогу з представниками комерційного сектору і суспільства, державної влади, зацікавленими сторонами для ефективного сприяння вирішенню гострих економічних, соціальних, гуманітарних та екологічних проблем.

Доведення висунутих гіпотез та формування базових принципів дозволило сформулювати концепцію розвитку ринків НФП, враховуючи особливості інституційної будови досліджуваних ринків та висунутих гіпотез, що базується на таких положеннях:

Положення 1. Ринки НФП функціонують на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях. Це положення витікає з просторового підходу, що передбачає розгляд ринків як економічний простір і досліджує їх функціонування у локальному, регіональному, національному та наднаціональному масштабі (вимірі).

Положення 2. Вітчизняні ринки НФП повинні відповідати вимогам ЄСП в частині МСФЗ, Базель III та Платоспроможність II, захисту прав споживачів НФП та іншим вимогам. Положення сформовано у зв'язку з обранням Україною євроінтеграційним вектором розвитку, що передбачає імплементацію діючого законодавства України до норм ЄС, зокрема і стосовно ринків НФП.

Положення 3. Необхідною умовою інтеграції ринків НФП у ЄСП є посилення у вітчизняній практиці інституційного та саморегулювання, обмеження рівня державного регулювання. Цьому сприяє реалізація Стратегії реформування

державного регулювання ринків НФП на 2015-2020 рр., а також делегування певних функцій Нацкомфінпослуг органам інституційного регулювання на ринках НФП. Це положення базується на закордонному досвіді [32] впровадження альтернативних державному способів регулювання на ринках НФП, що представлено у науковій праці автора [32; 59].

Положення 4. На досліджуваних ринках відновиться довіра як з боку споживачів цих послуг до професійних учасників, так і самих небанківських фінансових установ до державного органу регулювання ринків НФП (Нацкомфінпослуг). Відсутність довіри є першопричиною низького рівня споживання населенням НФП та низької частки ринків НФП у економіці держави.

Положення 5. Ринки небанківських фінансових послуг зазнають дії системних ризиків завдяки глобалізованості фінансових відносин, що потребує вдосконалення державного регулювання на цих ринках шляхом зміни моделі регулювання. Дія системних ризиків на ринках фінансових послуг розвинених країн та «інфікування» ними вітчизняних ринків фінансових послуг призвела до виникнення кризи системного характеру у 2008-2009 рр., наслідки якої відчутні і нині. Одним з ключових недоліків державного регулювання на ринках фінансових послуг вбачається відсутність співпраці між органами державного регулювання, побудованого за секторальним принципом.

Положення 6. Посилення конкуренції на ринках небанківських фінансових послуг буде досягнуто шляхом підвищення інформаційної відкритості ринків, зниження рівня зарегульованості процесів, підвищення капіталізації небанківських фінансових установ, забезпечення вільного доступу іноземних компаній до вітчизняних ринків НФП. На рис. 5.4 наведено схему взаємозв'язку положень та гіпотез концепції.

Комплекс наведених восьми гіпотез та шести запропонованих положень концепції (рис. 5.4), на основі встановлених взаємозв'язків між ними, сприятиме розвитку ринків небанківських фінансових послуг України в умовах зміни їх інституційної структури.

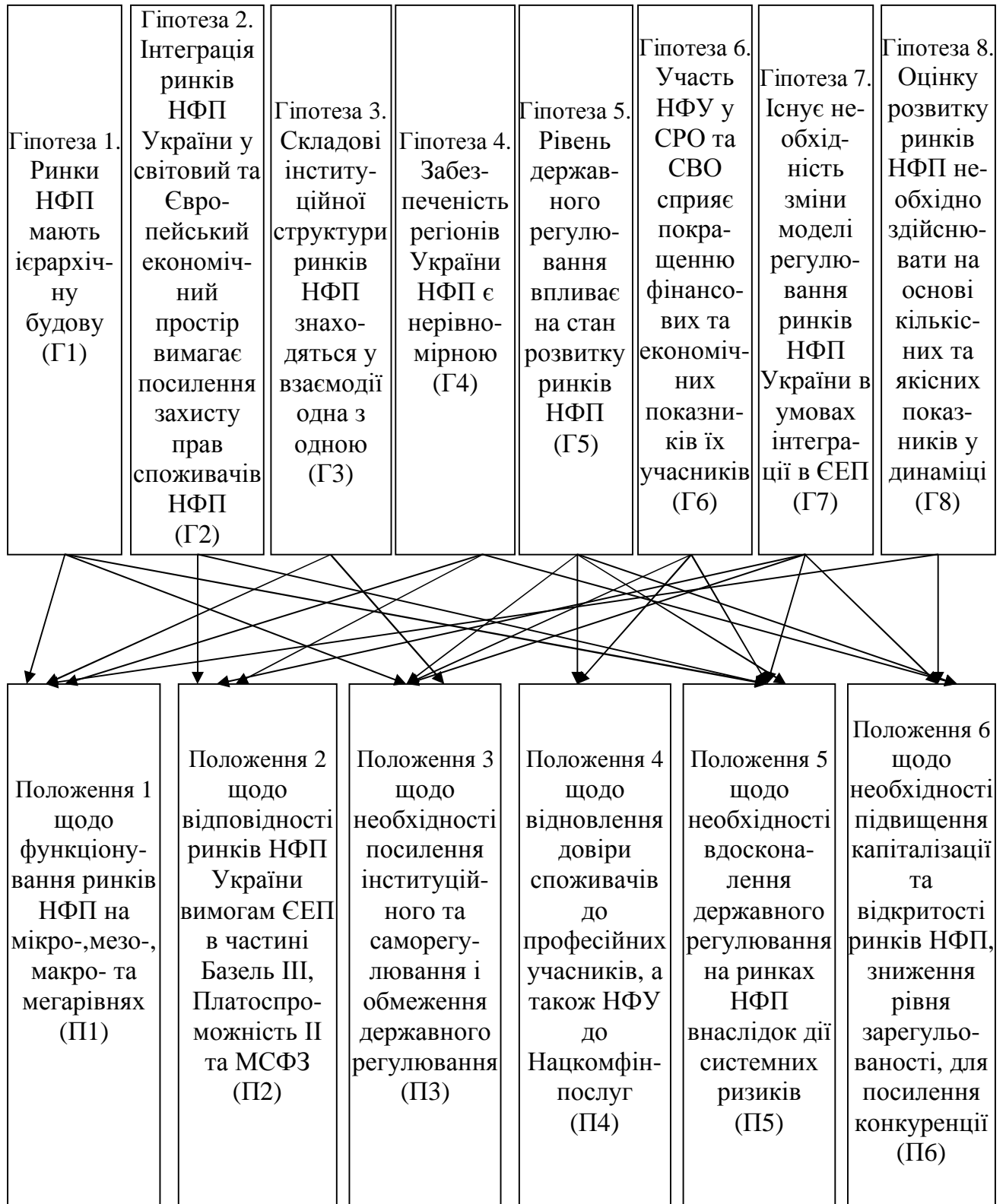

Рис. 5.4. Структурно-логічна схема зв'язку гіпотез та положень, що становлять основу концепції розвитку ринків НФП України

Концептуальні засади сучасного розвитку ринків НФП України з урахуванням зазначених принципів відображено на рис. 5.5.

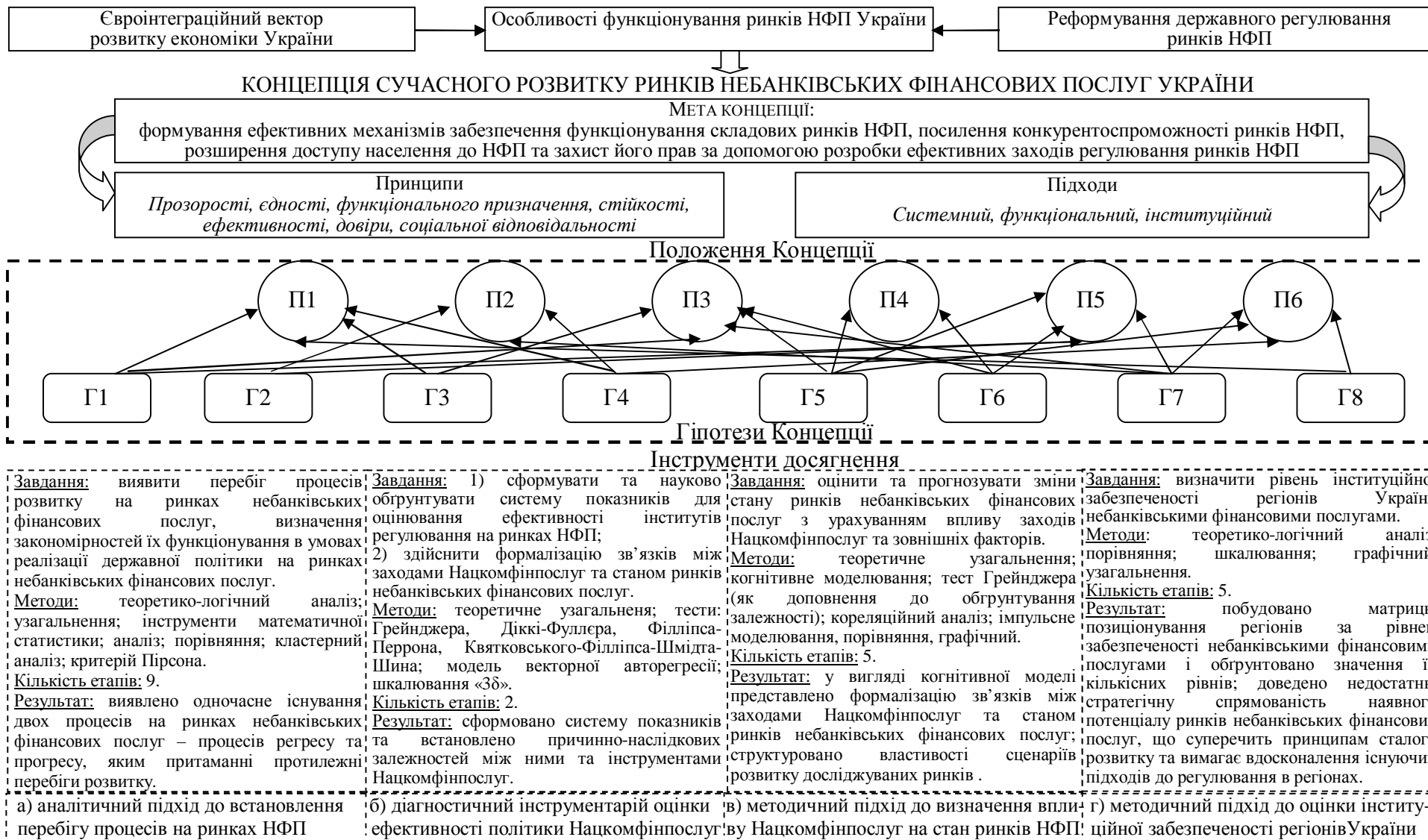

Рис. 5.5. Концептуальні засади сучасного розвитку ринків небанківських фінансових послуг України

Пріоритетними напрямками функціонування та розвитку ринків НФП будуть такі: забезпечення інституційної спроможності Нацкомфінпослуг; налагодження міжвідомчої координації державних органів на ринках НФП; зниження рівня зарегульованості; посилення інформаційної відкритості ринків НФП; відновлення довіри населення до інститутів ринків НФП; зниження асиметричності інформації для учасників ринків НФП; підвищення капіталізації ринків НФП, а також якості активів та резервів НФУ; підвищення фінансової освіченості населення; посилення захисту прав споживачів НФП; впровадження Міжнародних стандартів фінансової звітності на вітчизняних ринках НФП та поліпшення системи оцінки фінансового стану НФУ; посилення ролі органів інституційного регулювання на ринках НФП; посилення співпраці Нацкомфінпослуг з іншими учасниками ринків НФП.

Кінцевим результатом розвитку ринків НФП на середньострокову перспективу буде їх якісна трансформація. Передбачається зниження частки проблемної кредитної заборгованості у кредитних спілках до рівня 8-12%, впровадження механізму захисту прав вкладників КС сприятиме зростанню рівня участі у послугах кредитної кооперації до 2,5% населення України, а частка активних членів становитиме 1-1,5% громадян держави. Сума валових страхових премій за цей період зросте на 50-75% за рахунок розширення залучення населення через реалізацію добровільних видів страхування, особливо довгострокового страхування життя як елемента забезпечення населення інвестиційним доходом. Частка населення, що користуватиметься продуктами довгострокового страхування життя, зросте до 10-12% (становитиме близько 7-8 млн. осіб), а послугами НПЗ третього рівня – до 5% (2 млн. осіб).

Прискрення розвитку ринків НФП сприятиме збалансуванню їх структури та зниженню ступеня домінування ринку банківських послуг з одночасним відновленням темпів кредитування небанківськими кредитними установами та розміщення резервів НФУ у відповідні інструменти інвестування, що забезпечить необхідну динаміку економічного зростання в державі. Воно відобразатиметься у зростанні капіталізації ринків НФП, очікується зростання цього показника для ринку страхування до 5% ВВП, небанківських кредитних послуг – до 5% ВВП,

недержавного пенсійного забезпечення – до 3% ВВП. В цілому частка послуг, що реалізуються через НФУ, становитиме 7-8% ВВП.

Успішна реалізація концепції дозволить:

- вдосконалити інституційну структуру ринків НФП шляхом впровадження нової моделі регулювання через реорганізацію регуляторних органів та сепарацію їх повноважень, задля створення сприятливих умов для ефективного нагляду, впливу на суб'єктів ринку, зміцнення їх фінансової стійкості та належного захисту прав споживачів НФП;

- розробити та впровадити інструменти довгострокового фінансування через НФУ, функціонуючих на ринковій основі без державної підтримки, а також створити ефективні механізми збереження та інвестування на ринкових засадах у національній валюті;

- підвищити обсяг довгострокових накопичень та рівень життя населення шляхом забезпечення кращого доступу останнього до послуг НФУ;

- знизити фінансові ризики та вартість фінансових ресурсів шляхом посилення та розширення фінансового посередництва, ширшого застосування ринкових механізмів;

- підвищити ефективність фінансового посередництва за рахунок зростання ролі приватної власності, зниження концентрації капіталу та ринкової концентрації, удосконалення корпоративного управління у НФУ;

- посилити ефективність системи державного регулювання та нагляду на ринках фінансових послуг та створити сучасну систему управління системними ризиками та забезпечення фінансової стабільності;

- підвищити рівень захисту прав споживачів та їх інтересів як інституційних інвесторів.

Таким чином, розроблена концепція сучасного розвитку ринків НФП базується на новому науковому підході до пошуку шляхів удосконалення функціонування та розвитку ринків НФП України, реалізація запропонованих концептуальних засад якої у підсумку дозволить досягти очікуваних результатів, що

зміцнить ринки НФП, зробить їх стійкішими до системних криз, дозволить створити стабільну базу для їх довгострокового розвитку.

Висновки до розділу 5

1. З метою вдосконалення державного регулювання на ринках небанківських фінансових послуг обґрунтовано необхідність здійснення заходів із забезпечення інституційної спроможності Нацкомфінпослуг шляхом впровадження платежів з нагляду, налагодження міжвідомчої координації державних органів з метою посилення захисту ринків від системних криз, забезпечення співробітництва Нацкомфінпослуг із міжнародними організаціями та асоціаціями (Міжнародною асоціацією страхового нагляду та Міжнародною організацією нагляду за пенсійними фондами), зниження рівня зарегульованості шляхом спрощення регуляторної законодавчої бази та отримання ліцензій небанківськими фінансовими установами та ін. Доведено, що Нацкомфінпослуг необхідно надати ширші повноваження щодо встановлення правил здійснення діяльності на ринках небанківських фінансових послуг та нагляду за ними, захисту прав інвесторів та споживачів фінансових послуг, а також питання, пов'язані з конкуренцією; визначити основні засади організаційної структури; вдосконалити законодавчу базу її діяльності.

2. Доведено, що забезпечити високий рівень капіталізації небанківських фінансових послуг можуть заходи з урегулювання питання щодо проблемної заборгованості на ринках, у тому числі шляхом створення державного агентства з відновлення активів та компенсації вкладів небанківських фінансових установ у неплатоспроможних банках. Додатковими заходами зростання капіталізації небанківських фінансових установ є перегляд статусу проблемних активів, які критично погіршують якість активів небанківських фінансових установ та негативно впливають на платоспроможність і ліквідність, а також затвердження індикаторів зміни фінансового стану кредитних спілок.

3. Аналіз існуючих моделей регулювання показав, що в багатьох країнах світу внаслідок проведення істотних реформ на ринках фінансових послуг створено відповідні «мегарегулятори» ринків, що здійснюють їх комплексне регулювання, водночас система державного регулювання розвитку ринків небанківських фінансових послуг залежить від історичних та національних традицій, стабільності рівня економіки країни. Проведене дослідження засвідчило, що повна інтеграція мікропруденційного регулювання у Центральному Банку не забезпечує максимальну ефективність функціонування ринків небанківських фінансових послуг. Отримані в роботі розрахунки довели, що застосування моделі «Twin Peaks» дає кращі показники, ніж інші моделі. Тому для України доцільним є перехід до цієї моделі та запровадження діяльності двох окремих органів регулювання та нагляду.

4. На основі угорського досвіду функціонування Фінансової арбітражної комісії доведено, що функціонування такого органу медіації на ринках сприяє вирішенню більш ніж 50% спорів, що виникають між споживачами та надавачами фінансових послуг ще в досудовому порядку. Встановлено, що в умовах дерегулювання ринків небанківських фінансових послуг впровадження інституту медіації в Україні на базі угорського досвіду функціонування Фінансової арбітражної комісії сприятиме ефективності вирішення спорів, посиленню довіри населення до професійних учасників та до самої системи регулювання.

5. Дослідження існуючих стратегічних документів щодо функціонування та розвитку ринків небанківських фінансових послуг вказало на відсутність органами державної влади комплексного бачення розвитку таких ринків небанківських фінансових послуг, як ринок ломбардних послуг, недержавного пенсійного забезпечення (в частині діяльності недержавних пенсійних фондів), небанківського кредитування, що підтверджується пасивністю щодо розробки необхідних законодавчих документів, які б сприяли комплексному вирішенню проблем функціонування НФУ у фінансовій системі держави.

6. Концепція сучасного розвитку ринків небанківських фінансових послуг України, базована на принципах прозорості, єдності, функціонального призначення, стійкості, ефективності, довіри, соціальної відповідальності, враховує особливості

зміни інституційної структури ринків небанківських фінансових послуг, і сприяє переходу до нової моделі регулювання шляхом зміцнення досліджуваних ринків, забезпечення їх стійкості до системних криз, посилення їх впливу на прискорення економічного росту в країні.

В розділі 5 використано такі джерела: [4; 8; 15; 19; 22; 23; 25; 26; 32; 35; 45; 48; 59; 61; 66; 85; 86; 87; 93; 94; 98; 99; 102; 103; 106; 107; 108; 112; 117; 121; 127; 131; 136; 137; 138; 140; 141; 145; 147; 154; 155; 156; 162; 164; 165; 167; 168; 172; 174; 175; 176; 184; 185; 186; 196; 212; 213; 234; 235; 236; 237; 238; 239; 240; 241; 242; 243; 244; 245; 246; 251; 252; 254; 260; 261; 276; 283; 290; 294; 297; 299; 300; 303; 314; 315; 316; 320; 321; 322; 323; 332; 336; 350; 374; 376; 379; 380; 382; 385; 391; 393; 395; 401; 402; 404; 405; 418; 425; 426; 440; 441; 442; 443; 444; 445; 446; 447; 448; 449; 450; 451; 452; 453; 454; 454; 455; 456; 457; 458; 459; 460; 460; 461; 462; 471; 472; 473; 474; 475; 476; 477; 478; 479; 480; 484; 485; 486; 491; 518; 522; 523; 529; 535; 537; 541; 542; 543; 545; 547; 548; 559; 560; 567; 569; 575; 596; 597; 598; 599; 600; 601; 611; 620; 640; 642; 643; 649; 650; 658; 661; 665; 667; 668; 675; 676; 680; 686; 687; 695; 700; 709; 719; 726; 731; 751; 752; 754; 755; 762; 764; 802; 805; 806; 807; 813; 817; 819; 824; 828; 831; 832; 833; 834; 861; 888; 890; 891; 893].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення важливої наукової проблеми, що полягає в обґрунтуванні та розробленні теоретико-методологічних засад, концептуального, аналітичного та методичного забезпечення, а також практичних рекомендацій щодо розвитку ринків НФП України в сучасних умовах інституційних змін на мікро-, мезо-, макро- та мегаекономічному рівнях. Основні висновки та результати, одержані в процесі дослідження, полягають у такому.

1. Доведено, що фінансова операція є особливим системно-технологічним процесом, який поєднує діяльність фінансової установи та споживача, здійснюється від імені першої і спрямований на вирішення визначеної задачі економічного характеру, що формується клієнтом. Фінансовий продукт є сукупністю взаємопов'язаних операцій і послуг, систематизованих певним чином, з наповненням якісно новими ознаками та характеристиками з метою задоволення окремих споживчих потреб клієнта фінансової установи. Фінансові послуги є нематеріальною формою, через що їх складно реалізувати за конкретно визначеною ціною. Визначальною рисою фінансових послуг є пріоритетність збереження реальної вартості фінансових активів перед метою отримання прибутку. Встановлено, що фінансовим послугам властиві такі ознаки, як абстрактність, комплексність, платність, договірний характер, регулювання державою, націленість на потреби клієнта.

Доведено в результаті дослідження існуючих підходів до класифікації фінансових послуг, що спільні для останніх властивості дозволяють розмежувати їх та класифікувати за економічними і юридичними аспектами. Сформована класифікація дозволила розрізняти види фінансових послуг і застосувати до їх надання відповідні законодавчі норми.

2. На основі проведеного контент-аналізу визначено, що небанківські фінансові установи – це сукупність суб'єктів економічних відносин, що є посередниками на ринках фінансових послуг, внесені до відповідного державного реєстру, надають фінансові послуги розрахункового, інвестиційного, депозитного, кредитного,

страхового чи посередницького характеру, шляхом акумуляції власних та/чи залучених коштів фізичних чи юридичних осіб здійснюючи господарську прибуткову або неприбуткову діяльність для збереження вартості грошей у часі. Наведене визначення дає можливість врахування неприбуткового статусу частини професійних учасників ринків НФП в особі КС і НПФ при ідентифікації зазначених учасників ринків.

У роботі розширено існуючу класифікацію НФУ додатково запропонованою класифікаційною ознакою наявності структурних підрозділів, що пов'язано з підвищеними ризиками, які витікають із функціонування таких установ, і, з огляду на це – підвищеними законодавчими вимогами до них.

3. Визначено відмінності між ринками НФП та фінансовим ринком, що полягають у: множинному характері ринків НФП, на яких здійснюється купівля-продаж послуг специфічного характеру зі встановленням їх ціни, на відміну від фінансового ринку, на якому відбувається акумуляція всіх вільних фінансових ресурсів у вигляді фінансових активів; відсутності з боку ринків НФП впливу на загальну грошову масу в державі, на відміну від фінансового ринку, що забезпечує такий вплив через дію механізму грошового мультиплікування; безпосередній участі клієнтів на ринках НФП у ринкових процесах, внаслідок чого на них поширюється законодавство із захисту порушених прав як споживачів; на фінансовому ринку банки, СК, НПФ та ін. виступають у ролі фінансових посередників між власниками тимчасово вільних коштів та тими, що мають потребу в них, а на ринках НФП НФУ є безпосередніми провайдером послуг.

4. Ринки НФП розглядаються як особливі форми організації руху фінансових ресурсів між учасниками економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу небанківської фінансової послуги, визначають виникнення, розвиток та припинення цих відносин і характеризуються особливою багаторівневою інституційною структурою, що забезпечує рух послуги від одного економічного суб'єкта до іншого.

Встановлено, що ринки НФП мають особливу чотирирівневу інституційну структуру. На першому рівні знаходяться державні органи регулювання, що

прямими та непрямими методами впливають на діяльність всіх інших учасників ринків НФП. На другому – СРО та СВО, на третьому рівні – СК, КС, НПФ, ломбарди, адміністратори НПФ, фінансові компанії, інші фінансові установи. Вони формують пропозицію на відповідних ринках НФП. На четвертому рівні перебувають споживачі НФП, які формують попит на цих ринках. Інфраструктурні учасники безпосередньо не знаходяться на інституційних рівнях, а забезпечують безперебійну та злагоджену роботу ринків шляхом взаємодії з іншими учасниками.

Обґрунтовано і запропоновано 12 класифікаційних ознак та 29 атрибутів-категорій впливу на розвиток ринків НФП, що сприяють ідентифікації ризиків впливу та визначенню якісних характеристик прояву останніх.

5. Визначено, що ієрархія впливу проблем на розвиток ринків НФП є 7-рівневою і найбільш суттєвою проблемою є недостатньо якісне державне управління ринками НФП, що гальмує їх розвиток. На наступних двох рівнях (рівні 2 та 3) розташовані проблеми, пов'язані з інформаційною закритістю ринків, нестабільністю системи оподаткування, асиметричністю інформації та відсутністю гарантійних механізмів для споживачів НФП. На найнижчому рівні ієрархії знаходиться проблема низької капіталізації ринків НФП, якій передують проблеми недостатнього захисту прав та недовіри споживачів НФП, а також недостатнього поширення останніх.

6. Визначено три способи регулювання ринків НФП – державне регулювання, інституційне регулювання та саморегулювання. Інструментом реалізації останнього на ринках НФП є валідація, яка в дисертації трактується як регулярний процес самостійного визначення фахівцями платоспроможності НФУ на основі методу внутрішніх оцінок, базованого на застосуванні кількісних та якісних показників, що дозволяють здійснювати оцінку позичальників та контрагентів, розрізняти та виділяти ризики, а також забезпечують об'єктивну і послідовну оцінку ризиків у процесі функціонування НФУ.

З обґрунтуванням різниці між СРО та СВО на ринках НФП здійснено класифікацію інститутів саморегулювання і встановлено, що на ринках НФП СРО є

МТСБУ, Ядерний страховий пул, Аграрний страховий пул, ВАКС. Всі інші об'єднання професійних учасників на ринках НФП є СВО.

7. Доведено, що в переважній більшості країн-членів ЄС Центральний Банк виконує функції мікропруденційного регулювання. Це є результатом перегляду країнами існуючих моделей державного регулювання ринків фінансових послуг у бік посилення регулювання через негативний вплив фінансово-економічної кризи 2008 р. Таке посилення державного регулювання відбувалося у двох напрямках: перший стосувався вибору незалежних і компетентних органів, наділених чітко визначеними функціями та інструментами, які здатні стримувати та управляти системними ризиками; другий – реалізований шляхом інституційних змін, посилив єдність макропруденційної та мікропруденційної політик, що на практиці означало інтеграцію мікропруденційних повноважень чи їх частини у Центральному Банку.

8. Виокремлено та охарактеризовано етапи розвитку вітчизняних ринків НФП з точки зору еволюції органів державного регулювання, а саме: етап нерегульованості, початковий етап становлення перманентної урегульованості, етап турбулентного впливу на розвиток ринків в умовах глобалізації, новітній етап. Це дозволило порівняти ступінь розвитку ринків НФП на кожному з етапів.

Доведено, що присутність органів інституційного регулювання на вітчизняних ринках НФП сприяє поліпшенню фінансово-господарської діяльності НФУ та досягненню ними кращих фінансово-економічних показників. Свідченням цього є вищі значення інтегрального показника розвитку тієї частини ринків, що охоплена інституційним регулюванням.

9. На основі розробленого аналітичного підходу виявлено одночасне існування двох процесів на ринках НФП – процесів регресу та прогресу, яким притаманні протилежні перебіги розвитку. Ризикове страхування характеризувалося позитивними тенденціями росту у 2004-2011 рр., а починаючи з 2012 р. відбувався регрес. Страхування життя більш усталено розвивалося саме у 2014-2016 рр. на противагу регресу 2004-2013 рр. На ринку ОСЦПВВНТЗ посилені тенденції усталеного розвитку констатуються у 2008-2016 рр., а регресу – у 2005-2007 рр. Циклічність процесів притаманна ринку кредитної кооперації, який

характеризується розділенням хронологічних рамок на три періоди, що пояснюється черговістю процесів прогресу та регресу – саме період 2005-2010 рр. був найбільш сприятливим для розвитку кредитної кооперації.

10. Оцінено та прогнозовано зміни стану ринків НФП у результаті застосування діагностичного інструментарію, підґрунтям якого є прогнозування сценаріїв зміни станів ринку кредитних послуг, ринку НПЗ та страхового ринку, з урахуванням впливу заходів Нацкомфінпослуг та зовнішніх факторів. Застосування розробленого діагностичного інструментарію дозволило виявляти проблемні аспекти при досягненні необхідного стану ринками НФП та визначати пріоритетність заходів Нацкомфінпослуг для нівелювання негативного впливу зовнішніх факторів на ці ринки.

Здійснено формалізацію зв'язків між заходами Нацкомфінпослуг та станом ринків НФП, представлену у вигляді когнітивної моделі. На основі отриманих розрахунків зроблено висновок, що: за умови зменшення впливу негативних факторів на половину їх середнього значення, тобто скорочення плинності кадрів, зменшення скарг від фізичних осіб, кількості перевірок Нацкомфінпослуг та штрафів, кількості виключених фінансових установ та поліпшення кадрового складу Нацкомфінпослуг досягається поліпшення стану ринку НПЗ; зменшення адміністративного навантаження заходів Нацкомфінпослуг шляхом скорочення перевірок Нацкомфінпослуг та повідомлень про відмивання коштів, зменшення плинності кадрів Нацкомфінпослуг зумовлюють зростання цільового показника; збільшення загальних активів страховиків можливе за умови: а) скорочення кількості перевірок Нацкомфінпослуг, штрафів, кількості анульованих, зупинених ліцензій і виключених фінансових установ, зменшення повідомлень про відмивання коштів та поліпшення кадрового складу Нацкомфінпослуг; б) збереження позитивної динаміки стану страхового ринку завдяки впровадженню рішень Нацкомфінпослуг та зміні законодавчої бази; в) нівелювання негативного впливу плинності кадрів Нацкомфінпослуг та скарг від фізичних осіб.

11. Розроблено методичний підхід до оцінювання інституційної забезпеченості регіонів України НФП, що передбачає побудову матриці позиціонування регіонів за

рівнем забезпеченості НФП і обґрунтування значень їх кількісних рівнів (перенасичення, достатнього, низького та критичного). На основі отриманих розрахунків високі показники розвитку ринків НФП на мезоінституційному рівні відмічаються у м. Києві, Київській та Одеській областях, що становлять 11,1% усіх регіонів держави.

Доведено недостатню стратегічну спрямованість наявного потенціалу ринків НФП, що суперечить принципам сталого розвитку та вимагає вдосконалення існуючих підходів до регулювання у 17 регіонах (64%) держави через низький та критичний рівні забезпеченості НФП.

Проведення активних бойових дій у Донецькій та Луганській областях суттєво вплинуло на функціонування НФУ, і їх продовження призведе до повного руйнування ринків НФП у регіонах. Низька привабливість цих регіонів з точки зору залучення фінансових ресурсів призведе до ліквідації регіональних фінансових установ та структурних підрозділів НФУ з інших регіонів України.

12. Запропоновано в якості ключового напрямку реформування державного регулювання ринків НФП здійснити вдосконалення діяльності Нацкомфінпослуг та підвищити ефективність державного нагляду. Більш ніж п'ятнадцятирічний досвід функціонування органу регулювання ринків НФП засвідчив необхідність подолання проблеми низького рівня інституційної незалежності Нацкомфінпослуг, що може бути здійснено шляхом запровадження платежів нагляду, спрямування отриманих коштів на цілі регулювання на ринках НФП і є ефективним механізмом забезпечення фінансової незалежності органу регулювання, що підтверджує досвід країн ЄС.

Державно-приватне партнерство на ринках НФП України слід реалізувати шляхом: залучення НПФ та СК при запровадженні повноцінного функціонування трирівневої системи пенсійного забезпечення; компаній з управління активами та НПФ при фінансуванні будівництва інфраструктурних об'єктів; співпраці лізингових компаній з підприємствами житлово-комунального господарства для фінансування модернізації житлового фонду; фінансуванням КС заходів із

енергозбереження, розвитку малого та середнього бізнесу, розвитку аграрного виробництва, зеленого туризму і поліпшення побутових умов населення.

13. Доведено, що серед країн ЄС найкращі показники розвитку ринків НФП у тих, де державне регулювання ринків розділено за принципом Twin Peaks. Нацкомфінпослуг слід надати ширші повноваження щодо встановлення правил здійснення діяльності на ринках НФП та нагляду за ними, захисту прав інвесторів та споживачів НФП, а також питання, пов'язані з конкуренцією; визначення основних засад організаційної структури Нацкомфінпослуг; створення відповідної законодавчої бази.

Важливість функціонування альтернативного механізму досудового врегулювання на ринках фінансових послуг в ЄС засвідчує висока частка врегульованих справ шляхом укладення мирової угоди між споживачами та професійними учасниками цих послуг. В умовах дерегулювання ринків НФП впровадження інституту медіації в Україні сприятиме ефективності вирішення спорів, посиленню довіри населення до НФУ та до системи регулювання ринків НФП.

14. Обґрунтовано та розроблено концепцію сучасного розвитку ринків НФП України, що базується на принципах прозорості, єдності, функціонального призначення, стійкості, ефективності, довіри, соціальної відповідальності, з урахуванням особливостей зміни інституційної структури ринків НФП, що забезпечить перехід до іншої моделі регулювання шляхом зміцнення ринків НФП, забезпечення їх стійкості до системних криз, посилення їх впливу на прискорення економічного росту в країні, і як джерело рекомендацій, сприяє внесенню змін у Програму розвитку фінансового сектору України до 2020 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова І.В. Особливості діяльності кредитних спілок на ринку послуг небанківських фінансово-кредитних установ / І.В. Абрамова // Вісник ЖНАЕУ. – 2016. – № 2 (57). – Т. 2. – С. 148–153.
2. Авдеева З.К. О некоторых принципах и подходах к построению коллективных когнитивных карт ситуаций / З.К. Авдеева, С.В. Коврига // Управление большими системами. – 2014. – № 52. – С. 37-68.
3. Авдеева З.К. Когнитивное моделирование для решения задач управления слабоструктурированными системами (ситуациями) / З.К. Авдеева, С.В. Коврига, Д.И. Макаренко // Управление большими системами: сб. тр. – 2006. – № 16. – С. 41-54.
4. Агапова И.И. Институциональная экономика: учеб. пос./ И.И. Агапова. – М.: Экономистъ, 2006. – 254 с.
5. Адміністративне право України: підруч. / за заг. ред. С.В. Ківалова. – О.: Юрид. літ., 2003. – 896 с.
6. Адміністративне право України: підруч. для юрид. вузів і фак. / Ю.П. Битяк, В.В. Богуцький, В.М. Гаращук та ін. / за ред. Ю.П. Битяка. – Х.: Право, 2001. – 528 с.
7. Акерман Е.Н. Эволюция формальных и неформальных институтов в условиях «новой экономики» / Е.Н. Акерман. // Вестник Томского государственного университета. – 2011. – №350 (сентябрь). – С. 144-145.
8. Александрова М.М. Страхування /М.М. Александрова. – К.: ЦУЛ, 2002. – 208 с.
9. Алексеєнко Л.М. Розвиток ринку фінансових і страхових послуг у посткризовий період / Л.М. Алексеєнко, Н.В. Савчук //Світ фінансів. – 2017. – №. 4. – С. 189-196.
10. Анализ статистической совокупности в программе MS Excel: методические указания к лабораторной работе №1 / сост. А.Н. Акжигитова, Н.С. Циндин, Н.Ф. Разуваева. – Пенза: Информационно-издательский центр ПГУ, 2007. – 52 с.
11. Аналіз регуляторного впливу проекту розпорядження Нацкомфінпослуг «Про визначення операції як фінансової послуги, відсутність такої фінансової послуги серед видів фінансових послуг, передбачених переліком, визначеним частиною

першою статті 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», та заборону надання зазначеної послуги». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/media/%D0%90%D0%A0%D0%92.doc>.

12. Англо-русский словарь / [под ред. А.Е. Чернухина] / [Изд-во 2-е, доп.] – М. : Сов. Энциклопедия, 1971. – 672 с.

13. Андрієнко В.М. Роль державного регулювання у процесі забезпечення економічної безпеки ринку страхових послуг України / В.М. Андрієнко, Р.В. Кобко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – Т. 1. – №. 44. – С. 5-14.

14. Андрійко О.Ф. Державний контроль: нові погляди на його сутність і призначення// Державний контроль у сфері виконавчої влади: наукова доповідь / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Юрнаукацентр, 2000. – С. 10-13.

15. Атаманчук Г.В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы): учеб. пособ. – М.: Экономика, 2000. – 302 с.

16. Атаманчук Г.В. Правовое регулирование государственного управления / Г.В. Атаманчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nashavlast.ru/archive/2005/10/08.htm>.

17. Базилевич В.Д. Страхова справа / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. – К. Знання, 2002. – 271 с.

18. Базилевич В.Д. Страховий ринок України: навч.-метод. посіб. / В.Д. Базилевич – К.: Знання, 2002. – 374 с.

19. Баланюк Л.Л. Адміністративно-правове регулювання парабанківської діяльності в Україні: автореф. дис... на здобуття наук.ступ. кандидата юрид. наук. Спец. 12.00.07. – Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь, 2012. – 21 с.

20. Баланюк Л.Л. Поняття та місце небанківської установи в фінансовій системі України / Л.Л. Баланюк // Право України. – 2008. - №3. – С. 47-51.

21. Баранова В.Г. Практичні питання взаємодії кредитних спілок та страхових компаній України / В.Г. Баранова, О.Г. Волкова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2016. – №1. – С.192-196.
22. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О.І. Барановський. – К.: УБС НБУ, 2014. – Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.
23. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О.І. Барановський. – К.: УБС НБУ, 2014. – Т. 2: Безпека фінансових інститутів. – 715 с.
24. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський. – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с.
25. Бачо Р.Й. Актуальні напрями реформування державного регулювання ринку небанківських фінансових послуг України/ Р.Й. Бачо // Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України: матеріали I міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23-25 квітня 2015 р.). – Ужгород: ПрАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. – С. 21-23.
26. Бачо Р.Й. Виклики євроінтеграційного поступу України для ринків небанківських фінансових послуг/ Р.Й. Бачо // Правове забезпечення розвитку національних інноваційних систем в умовах глобалізації: матеріали II міжнародної науково-практичної Інтернет-конф., м. Харків, 14 листопада 2016 р./ редкол.: С.В. Глібко, А.В. Матвеева, Izabela Skomerska-Muchowska. – Харків: Право, 2016. – С. 113-117.
27. Бачо Р.Й. Государственное регулирование рынков финансовых услуг в странах ЕС / Р.Й. Бачо // Глобальные рынки и финансовый инжиниринг. – 2015. – № 3 (4). — — doi: 10.18334/grfi.2.3.497.
28. Бачо Р.Й. Державне регулювання ринків небанківських фінансових послуг України: ретроспективний аналіз / Р.Й. Бачо // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 4 (47). – С. 186-196.
29. Бачо Р.Й. Державне регулювання ринків фінансових послуг в умовах функціонування віртуальних валют (криптовалют) / Р.Й. Бачо. // Бізнес-Інформ. – 2015. – №11. – С. 294-298.

30. Бачо Р.Й. Дефініції та класифікація небанківських фінансових установ в сучасних умовах / Р.Й. Бачо // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Серія: Економіка – 2015. – Т. 20. – Вип. 1/1. – С. 124-127.
31. Бачо Р.Й. Діяльність страхових брокерів як суб'єктів страхового підприємництва / Р.Й. Бачо // Вісник Житомирського державного технологічного університету: Економічні науки. – 2011. – №1(55). – С. 316-317.
32. Бачо Р.Й. Еволюція альтернатив державному регулюванню / Р.Й. Бачо // Теорія та практика державного управління. – Вип. 2 (49). – 2015. – С. 157-166.
33. Бачо Р.Й. Загальна характеристика сучасної системи регулювання ринку фінансових послуг в Європейському Союзі / Р.Й. Бачо // Економіка та організація управління. – 2014. – № 1(17)-2(18). – С. 37-42.
34. Бачо Р.Й. Занятість на ринку фінансових послуг України в посткризисний період / Р.Й. Бачо // Вектор науки Тольяттинського державного університету. Серія: Економіка и управление. – 2015. – № 1(20). – С. 7-10.
35. Бачо Р.Й. Інституційні аспекти впровадження державно-приватного партнерства на ринках небанківських фінансових послуг України / Р.Й. Бачо // Вісник Приазовського державного технічного університету: Серія Економічні науки. – 2017. – Вип. 33. – С. 321-332.
36. Бачо Р.Й. Існуючі підходи державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг / Р.Й. Бачо. // Модернізація фінансово-кредитної стратегії розвитку регіону та громади: науковий погляд: зб. мат. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 29 жовтня 2015 р.) – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. – 419 с.
37. Бачо Р.Й. Компаративний аналіз регулюючого впливу держави та саморегулювальних організацій на розвиток кредитних спілок України / Р.Й. Бачо // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2014. – Вип. 8. – С. 69-79.
38. Бачо Р.Й. Комплексне дослідження проблем розвитку ринків небанківських фінансових послуг України / Р.Й. Бачо. // Финансовые услуги. – 2016. – №5(119). – С. 14-20.

39. Бачо Р.Й. Мегарегулятор ринків фінансових послуг: переваги та недоліки його створення / Р.Й. Бачо, Н.Н. Пойда-Носик // Розвиток системи довіри та захисту прав споживачів фінансових послуг: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (30 вересня 2010 р.). – Х.: ХНЕУ, 2010. – С.35-37.
40. Бачо Р.Й. Методика оцінки зміни стану ринків небанківських фінансових послуг за допомогою когнітивного аналізу // Фінансово-кредитна система: вектор розвитку: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 26 квітня 2017 р.). – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. – С. 201-203.
41. Бачо Р.Й. Методика оцінки рівня забезпеченості регіонів небанківськими фінансовими послугами / Р.Й. Бачо. // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2015. – Вип. 2(46). – С. 277-282.
42. Бачо Р.Й. Новітні виклики державного регулювання ринку фінансових послуг в умовах європейської інтеграції України/ Р.Й. Бачо // Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 9-11 жовтня 2014 р.). – Ч. 1. – Полтава: ПолНТУ, 2014. – С. 132-133.
43. Бачо Р.Й. Ознаки відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом на ринку небанківських фінансових послуг в Угорщині / Р.Й. Бачо // Сучасні проблеми фінансового моніторингу: матеріали IV всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – С. 26-28.
44. Бачо Р.Й. Особливості проведення та аналіз ефективності операцій зі страхування майна в страховій компанії / Р.Й. Бачо, Е.Й. Иллар, Є.Й. Бачо, Ж.Ш. Мароші // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2014. – Вип. 2 (43). – С. 111-117.
45. Бачо Р.Й. Оцінка впливу моделей регулювання на розвиток ринків небанківських фінансових послуг країн Європейського Союзу та України / Р.Й. Бачо, Н.М. Внукова, Н.Н. Пойда-Носик // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2017. – №1(22). – С. 235-245.
46. Бачо Р.Й. Оцінка впливу регулятивних заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків небанківських фінансових послуг України / Р.Й. Бачо. // Науковий вісник

Ужгородського університету: серія Економіка. – 2017. – Вип. 1(49). – Т. 1. – С. 217-222.

47. Бачо Р.Й. Оцінка діяльності небанківських кредитних установ в Україні / Р.Й. Бачо // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 8.– Ч. 5. – С. 123-127.

48. Бачо Р.Й. Оцінювання ефективності державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг України / Р.Й. Бачо // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – №5(191). – С. 37-51.

49. Бачо Р.Й. Оцінка меж стійкого розвитку ринків небанківських кредитних послуг України // Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.). – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. – Ч. 2. – С. 100-102.

50. Бачо Р.Й. Оцінка меж стійкого розвитку ринків небанківських фінансових послуг України // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей, 1-2 червня 2017 р. – Х.: ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. – С. 23-25.

51. Бачо Р.Й. Оцінка рівня забезпеченості небанківськими фінансовими послугами регіонів України // Фінансова політика України в умовах євроінтеграційних процесів: зб. тез всеукр.наук.-практ. конф. – Київ, 25 березня 2016 р. / за редакцією професора В.М. Фурмана. – К.: КІБС, 2016. – С. 16-20.

52. Бачо Р.Й. Оцінка рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами / Р.Й. Бачо. // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2016. – Вип. 1(47). – С. 338-344.

53. Бачо Р.Й. Оцінка розвитку інститутів саморегулювання кредитної кооперації України/ Р.Й. Бачо// Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2014. – Вип. 3 (44). – С. 126-137.

54. Бачо Р.Й. Оцінка стану ринків небанківських фінансових послуг згідно сценаріїв розвитку ситуації за результатами когнітивного аналізу / Р.Й. Бачо // Проблеми економіки. – 2017. – №1. – С. 329-337.

55. Бачо Р.Й. Оцінка тенденцій розвитку страхування майна громадян в Україні / Р.Й. Бачо, М.В. Тимчак, Е.Й. Иллар, Є.Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2014. – Вип. 2 (43). – С. 162-169.
56. Бачо Р.Й. Поняття ринків небанківських фінансових послуг та фасетна класифікація факторів, що впливають на їх розвиток / Р.Й. Бачо. // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2016. – Вип. 2(48). – С. 255-264.
57. Бачо Р.Й. Поняття та засоби регулювання ринку небанківських фінансових послуг / Р.Й. Бачо // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: матеріали II всеукраїнської наук.-практ. конф., 11 листопада 2014 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – С. 186-188.
58. Бачо Р.Й. Причини та наслідки реформування державного регулювання ринків фінансових послуг в Угорщині / Р.Й. Бачо // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка. – 2014. – Вип. 8 (4). – С. 14-19.
59. Бачо Р.Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти): монографія / Р.Й. Бачо. – Ужгород: Вид-во ТОВ «РІК-У», 2016. – 448 с.
60. Бачо Р.Й. Региональные особенности страховой культуры и финансовая безопасность страховщика в условиях устойчивого развития экономики/ Р.Й. Бачо // Sustainable development: international journal. – Varna (Bulgary), 2011. – №2. – pp. 73-76.
61. Бачо Р.Й. Регіональний розвиток кредитної кооперації в Україні: Монографія / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, М.Д. Щербан. – Ужгород: вид-во УжНУ «Говерла», 2016. – 240 с.
62. Бачо Р.Й. Регулювання та безпека розвитку страхового підприємництва в регіоні: монографія / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, М.В. Тимчак. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2012. – 256 с.
63. Бачо Р. Реформування державного регулювання ринків фінансових послуг в ЄС / Р. Бачо // Світ фінансів. – 2014. – №4. – С. 110-115.
64. Бачо Р.Й. Розвиток інституційного регулювання як необхідна умова інтеграції України в європейський ринок фінансових послуг // Проблеми сталого розвитку

економіки України в умовах інтеграційних процесів: матеріали доповідей міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 грудня 2014 р. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Ч. II. – с. 87-89.

65. Бачо Р.Й. Роль кредитних союзів в формуванні кредитної системи України / Р.Й. Бачо // Вектор науки Тольяттинського державного університету. Серія: Економіка і управління. – 2015. – № 2(21). – С. 9-14.

66. Бачо Р.Й. Роль лізингових компаній у фінансуванні житлово-комунального господарства / Р.Й. Бачо // Проблеми та перспективи розвитку державно-приватного партнерства у галузі житлово-комунального господарства: матеріали всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 1-28 лютого 2015 р.). – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. – С. 52-53.

67. Бачо Р.Й. Роль та місце страхування на фондовому ринку / Р.Й. Бачо // Сучасний стан та перспективи розвитку фондового ринку в Україні: матеріали III Пленуму Співки економістів України та міжнародної наук.-практ. конф. / за заг. ред. В.В. Осколькова – К., 2010. – С. 138-141.

68. Бачо Р.Й. Способи регулювання ринку небанківських фінансових послуг / Р.Й. Бачо // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. – 2015. – Вип. 1. – С. 28-32.

69. Бачо Р.Й. Стан ринків небанківських фінансових послуг Донецької та Луганської областей в новітніх умовах функціонування / Р.Й. Бачо // Економіка і управління. – 2015. – Вип. 3. – С. 105-110.

70. Бачо Р.Й. Стан ринку небанківських фінансових послуг Автономної Республіки Крим у новітніх умовах функціонування / Р.Й. Бачо // Економіка і регіон: науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – 2014. – №5(48). – С. 15-19.

71. Бачо Р.Й. Стан ринку страхових послуг Автономної Республіки Крим і м. Севастополь у нових умовах функціонування / Р.Й. Бачо // Бізнес-Інформ. – 2015. – №8. – С. 225-231.

72. Бачо Р.Й. Стан страхового підприємництва Закарпаття: ретроспективний аспект / Р.Й. Бачо // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої дню слов'янської

культури та писемності «Слов'янська культура та писемність: минуле та сучасність». – Ужгород: ПП Бреза, 2011. – С. 403-406.

73. Бачо Р.Й. Стан страхового ринку України в сучасних умовах / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, Н.С. Перечинська// Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2010. – Вип. 30. – С.23-27.

74. Бачо Р.Й. Страхове підприємництво регіону: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо.– Ужгород: Мистецька Лінія, 2010. – 232 с.

75. Бачо Р.Й. Страхові послуги в системі захисту прав споживачів фінансових послуг. / Р.Й. Бачо.// Україна: шляхи формування державно-національної цілісності суспільства та утвердження духовної основи української цивілізації [матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 21-23 жовтня 2010 р.)]. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр УУБА-КаУ, 2011. – Ч. I. – С. 350-360.

76. Бачо Р.Й. Страхування як важливий елемент фінансової безпеки підприємництва / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо// Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2010. – №682. – С. 186-191.

77. Бачо Р.Й. Структуризація проблем функціонування ринків небанківських фінансових послуг України на основі методу аналізу ієрархій / Р.Й. Бачо. // Актуальні проблеми економіки. – №2 (188). – 2017. – С. 231-241.

78. Бачо Р.Й. Сутність та базові принципи регулювання ринку небанківських фінансових послуг / Р.Й. Бачо. // Проблеми формування та реалізації конкурентної політики: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (24-25 вересня 2015 р., м. Львів). – Львів: ТзОВ «Простір-М», 2015. – С. 23-24.

79. Бачо Р.Й. Сутність та принципи регулювання ринків небанківських фінансових послуг / Р.Й. Бачо // Финансы, учёт, банки. – 2014. – №1(20). – С. 38-43.

80. Бачо Р.Й. Сучасний стан нагляду за страховим ринком Угорщини/ Р.Й. Бачо// Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2011. – Вип. 34. – С. 255-258.

81. Бачо Р.Й. Сучасний стан ринку небанківських фінансових послуг України / Р.Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2015. – Вип. (45). – С. 180-183.
82. Бачо Р.Й. Сучасні виклики та напрями розвитку регіонального страхового ринку / Р.Й. Бачо. // Теоретичні та прикладні аспекти проблематики функціонування банківських та парабанківських установ Закарпаття: матеріали наук.-практ. семінару 20 березня 2013 р. – Ужгород: ПАТ «Видавництво «Закарпаття», 2013. – С. 16-19.
83. Бачо Р.Й. Сучасні тенденції розвитку страхування здоров'я в Україні у посткризовий період / Р.Й. Бачо // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 10. – С. 218-223.
84. Бачо Р.Й. Экономическая безопасность регионов и преодоление угроз в современных условиях / Р.Й. Бачо // Sustainable development: international journal. – Varna (Bulgary), 2013. – №6. – pp. 126-129.
85. Бачо Р.Й. Фінансова арбітражна комісія як новітній засіб посилення захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг / Р.Й. Бачо // Розвиток національної економіки: теорія та практика: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (3-4 квітня 2015 р., м. Івано-Франківськ-м. Тернопіль). – Івано-Франківськ: Крок, 2015. – С. 65-66.
86. Бачо Р.Й. Фінансовий арбітраж як перспективний напрям удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні (на матеріалах Фінансової арбітражної комісії Угорщини) / Р.Й. Бачо // Бізнес-Інформ. – 2015. – №3. – С. 204-208.
87. Бачо Р.Й. Формування концепції розвитку ринків небанківських фінансових послуг України / Р.Й. Бачо // Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. – 2016. – №13. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/132.pdf>.
88. Бачо Р.Й. Формування меж сталості показників розвитку вітчизняних ринків небанківських фінансових послуг із застосуванням методу шкалування / Р.Й. Бачо // Бізнес-Інформ. – 2017. – №3. – С. 274-282.

89. Бачо Р.Й. Функционирование европейской системы финансового надзора / Р.Й. Бачо // Украина-България – Европейски Съюз: современно състояние и перспективи. Сборник с доклади от международна научна конференция. – Том 3. – Варна-Херсон: Издательство «Наука и икономика», 2014. – С. 7-11.
90. Бачо Р.Й. Функціонування Моторного (Транспортного) страхового бюро України на національному ринку небанківських фінансових послуг/ Р.Й. Бачо // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №9 (171). –С. 358-364.
91. Беспалова О.І. Законодавче забезпечення реалізації правоохоронної діяльності / О.І. Беспалова. // Вісник ХНУВС. – 2013. – № 2 (61). – С. 22-32.
92. Бережна Л.В. Економіко-математичні методи та моделі в фінансах / Л.В. Бережна, О.І. Снитюк. – К.: Кондор, 2009. – 301 с.
93. Беркович М.И. Рынок финансовых услуг: уточнение понятий/ М.И. Беркович, И.К. Овсянин. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vestnik.kstu.edu.ru/Images/ArticleFile/Беркович_Рынок финансовых услуг.pdf.
94. Бобров Є. А. Роль та місце ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку / Бобров Є. А. // Фінанси України – 2007.- № 4. – С. 88-94.
95. Болтански Л. Социология критической способности / Л. Болтански, Л. Тевено. // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2000. – Т. 3. – № 3. – С. 66-83.
96. Большой бухгалтерский словарь [Электронный ресурс] / А. Н. Азрилиян. — М.: Институт новой экономики, 1999. — Режим доступа: http://buhgalterskiy_slovar.academic.ru/.
97. Большой энциклопедический словарь: философия, социология, религия, эзотеризм, политэкономия/ гл. ред. и сост. С.Ю. Солодовников. – Минск: МФЦП, – 2002. – 1324 с.
98. Бондар И.А. Взаимодействие формальных и неформальных институтов в процессе трансформации экономических отношений / И.А. Бондар. // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2010. – №5. – С. 13-16.

99. Бондаренко Є.П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / Є.П. Бондаренко; Суми. УАБС НБУ. – Суми, 2011. – 236 с.
100. Бутенко А. І. Методологічні основи дослідження інноваційного потенціалу технологічного підприємництва в Україні / А.І. Бутенко, Т.В. Уманець, Л.В. Гриневич // Економічний вісник Донбасу. – 2017. – № 2 (48). – С. 177 – 186.
101. Буторіна В.Б. Розвиток виробничо-технологічної підсистеми інноваційної інфраструктури НІС України / В.Б. Буторіна // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 6. – С. 107-111.
102. Бухарева Т.В. Неформальные институты как объект научного анализа / Т.В. Бухарева. // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2012. – №5(44). – С. 12-16.
103. Валовий внутрішній продукт за 1990-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/xls/vvp_u_xls.zip.
104. Валовий внутрішній продукт за 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/vvp/vvp_kv/XLS/vvpf_kv2016xl_u.zip
105. Валовий регіональний продукт за 2004-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2015_u.zip.
106. Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики / В.Г. Варнавский. // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – №9. – С. 41-50.
107. Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство в России: проблемы становления / В.Г. Варнавский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strana-oz.ru>
108. Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. / О.Д. Василик. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
109. Васильців Т.Г. Вплив діяльності інституційних інвесторів небанківського типу на розвиток вітчизняного ринку фінансових послуг / Т.Г. Васильців, С.В. Черкасова // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – №. 2. – С. 252-260.

110. ВАТ «Страхова компанія «Універсальна» збільшила статутний фонд, приєднавши страхову компанію «Карпати» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://info.dedal.ua/news/news_from_internet/34627/.
111. Вахович І.М. Теоретичні засади дослідження регіональних асиметрій сталого розвитку / І.М.Вахович, О.Є. Табалова // Економічний форум. – 2012. – №4. – С. 134-143.
112. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. – М.: Прогресс, 1984. – 367 с.
113. Векторные модели авторегрессии и коррекции регрессионных остатков (EViews) // Прикладная эконометрика. – 2006. – № 3. – С. 96 – 129.
114. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
115. Венгуренко Т.Г. Роль фінансового посередництва в розвитку економіки України / Т.Г. Венгуренко, Р.С. Мальчевська // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – №.2(2). – С. 87-90.
116. Верес Ю. Шкалювання при розподілі обмежених ресурсів. / Ю. Верес, А. Катренко // Комп'ютерні науки та інформаційні технології: зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. М. Рашкевич. – Л.: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 279 с.
117. Відтепер в Україні фінансову грамотність вивчатимуть учні всіх класів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/pressrelease_finlitcourse_pressconference_25jun2015_ua.pdf.
118. Вимоги до кредитних спілок посилять. Діловий регіон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dr.ck.ua/news/region/21170>.
119. Внукова Н.М. Європейський вектор формування ефективної моделі державного регулювання страхової діяльності в Україні / Н.М. Внукова, С.А. Ачкасова // Грудневі читання «Європейський вектор розвитку страхового ринку України»: зб. матер. XI міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. проф. В.Д. Базилевича (м. Київ, 1-2 грудня 2016 р.). – К. : Едельвейс, 2016. – Вип. XI, Т. 1. – С. 21-23.

120. Внукова Н.М. Пруденційний нагляд у сфері страхування: монографія / Н.М. Внукова, О.В. Корват, Н.С. Опешко. – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 260 с.
121. Внукова Н.М. Страхування ризиків стихійних явищ та техногенних аварій / Н.М. Внукова, Є.А. Жидко, Ю.О. Кебало. – Харків: ТО Ексклюзив, 2014. – 94 с.
122. Вовчак О.Д. Особливості розвитку інвестиційної діяльності страховиків в умовах посилення глобалізаційних процесів в економіці / О.Д. Вовчак // Інноваційні напрямки розвитку страхового ринку України : зб. матер. III міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 квіт. 2016 р., м. Київ). – Київ: КТ «Забеліна-Фільковська Т.С. і компанія Київська нотна фабрика», 2016. – С. 58-61.
123. Войтенко О.М. Теоретичні аспекти сутності ринку фінансових послуг / О.М. Войтенко // Бізнес Інформ. – 2014. – №8. – С. 233-236.
124. Волга спіткнувся об Азарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/publications/2011/07/22/292596/view_print/.
125. Вольчик В.В. Эволюционная парадигма и институциональная трансформация экономики / В.В. Вольчик. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ун-та, 2004. – 320 с.
126. Воронкова О.М. Страховий ринок України в умовах сучасних інституціональних перетворень/ О.М. Воронкова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 14. – С. 749-754. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/150.pdf>.
127. Впровадження курсу «Фінансова грамотність»: інфографіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/fl_course_infographics.pdf.
128. В Украине с 1 июня новые тарифы ОСАГО — борьба с демпингом привела к 30%-му росту стоимости полисов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/14/06/04/31029>.
129. Гайдай Ю. В. Формування класифікаційних ознак та підходів до визначення категорії «інститут» / Ю.В. Гайдай. // Зовнішня торгівля: економіка і право. – 2007. – №3. – С. 24-36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kneu.kiev.ua/data/upload/publication/main/ua/124/institut.doc>.

130. Гаманкова О. Капіталізація страхового ринку України як прояв процесів глобалізації / О. Гаманкова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2006/5-6/20060509.html>.
131. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.
132. Гапоненко А.Л. Стратегическое управление: учеб. [для студ. ВУЗов] / А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухин. – М. : Изд-во «ОМЕГА-Л», 2006. – 464 с.
133. Гарагонич О.В. Теоретичні питання державного регулювання господарської діяльності/ О.В. Гарагонич // Збірка матеріалів І Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., присвяченої 90-річчю СНУ ім. В. Даля «Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу».(м. Луганськ, 3-10 лютого 2010 р.). – С. 35-40.
134. Гарбар Ж.В. Діяльність міжнародних фінансових конгломератів на банківському та страховому сегментах фінансового ринку України / Ж.В. Гарбар., В.А. Гарбар //Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – №9. – С. 20-24.
135. Гарин В.М. Экология для технических вузов. Серия «Учебники для технических вузов». [Гарин В.М., Клёнова И.А., Колесников В.И./ под ред. В.И. Колесникова] / Ростов н/Д. : «Феникс», 2001. – 384 с.
136. Гаращук В.М. Контроль та нагляд в державному управлінні. – Х.: Фоліо, 2002. – 176 с.
137. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: автореф. дис. ... д-ра юрид.наук 12.00.07/ В.М. Гаращук. – Х., 2003. – 35 с.
138. Гладчук О.М. Небанківські фінансові інститути на фінансовому ринку України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / О.М. Гладчук; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2010. – 20 с.
139. Глущенко О.В. Інституційне забезпечення фінансової інфраструктури: шляхи зменшення уразливості / О.В. Глущенко // Економіка та держава. – 2017. – №5. – С. 44-49.

140. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского / пер. с англ. А. Гутермана // Гоббс Т. Сочинения: в 2-х т. / сост., ред., авт. примеч. В. В. Соколов. – М.: Мысль, 1991. – Т. 2. – 545 с.
141. Годе Ф. Государственно-частные партнерства / Ф. Годе // Право на этапе перехода. – 2007. – С. 16-21.
142. Голова Нацкомфінпослуг Борис Візіров: «Відкриття Сервісного центру обслуговування учасників ринків фінансових послуг – перший етап на шляху до міжнародних стандартів надання адміністративних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/news/217.html>.
143. Гончаренко О. Класифікація небанківських фінансових установ як інструмент реалізації стратегії розвитку фінансового сектору економіки України / О. Гончаренко // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – Т. 1. – №44. – С. 15-25.
144. Гончаренко О.О. Термінологічне забезпечення теорії фінансового посередництва: розвиток ключових понять / О.О. Гончаренко // Облік і фінанси. – 2017. – №. 1. – С. 132-144.
145. Горбач Л.М. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / Л.М. Горбач, О.Б. Каун. – К.: Кондор, 2006.– 436 с.
146. Господарський кодекс України: коментар / за заг. ред. Н.О. Саніахметової. – Х.: Одіссей, 2004. – 848 с.
147. Государственно-частное партнерство в инновационных системах / под общ. ред. С.Н.Сильвестрова. – М.: ЛКИ, 2008. – 432 с.
148. Государству пока не удастся побороть схемы на рынке страхования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.capital.ua/ru/publication/57726-gosudarstvu-poka-ne-udaetsya-poborot-skhemy-na-rynke-strakhovaniya#ixzz3zNOl6TTh>.
149. Гутор А. Такое трепетное ожидание закона / А. Гутор // Бизнес. – 16 червня 1997 р. – №23. – С. 20.
150. Гудзь Т.П. Стратегічний аналіз діяльності фінансових посередників в Україні / Т.П. Гудзь, І.В. Кошман // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2016. – №1(73). – С. 53-61.

151. Дадашев Б.А. Кредитні спілки в Україні: навч. посібн. / Б.А. Дадашев, О.І. Гриценко. – Київ: ЦУЛ, 2010. – 110 с.
152. Даль В. И. Толковый словарь русского языка. Современная версия. — М.: ЭКСМО-Пресс, 2002. — 736 с.
153. Данилов Ю.А. Анализ опережающего развития финансового сектора в мировой экономике/ Ю.А. Данилов. – М.: РАНХиГС, 2017. – 96 с.
154. Данилов Ю.А. Оценка качества стратегических документов развития финансового рынка и его сегментов / Ю.А. Данилов. // Управленческое консультирование. – 2016. – №11. – С. 75-80.
155. Данилов Ю.А. Реформа финансовых рынков и небанковского финансового сектора / Ю.А. Данилов, А.Е. Абрамов, О.В. Буклемишев. – М.: РАНХиГС, 2017. – 106 с.
156. Де взяти «малиновий» кредит, або як еволюціонували кредитні спілки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2016/02/12/581084/>.
157. Декрет Кабінету Міністрів України «Про страхування» // Страхування в Україні (збірник нормативних актів, методичних та інформаційних матеріалів). – К.: Правові джерела, 1996. – 368 с.
158. Демократичні засади державного управління та адміністративне право: монографія/ за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Юрид. думка, 2010. – 433 с.
159. Демьохін А.В. Україна на міжнародному ринку фінансових послуг / А.В. Демьохін // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. – 2016. – №21. – Вип. 4. – С. 44-47.
160. Денисенко Б. Банківська послуга як цивільно-правова категорія / Б. Денисенко // Вісник Київськ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2008. – Вип. 79. –С. 55–58.
161. Денисенко Д.І. Особливості регулювання фінансового ринку України: вітчизняний та зарубіжний досвід / Д.І. Денисенко. // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: матеріали всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 11 квітня 2013 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – С. 83-86.

162. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.В. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с.
163. Державна регуляторна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/info/2150>.
164. Державне управління: навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Расіна, Л.Ю. Гордієнко; за ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 343 с.
165. Державний реєстр страхових та перестрахових брокерів. Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nfp.gov.ua/files/reestry/Reestr-strax-broker-DRSB/38062828-drsb.xlsx>.
166. Держфінпослуг чистить ринок кредитних спілок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eadr.com.ua/ua/news/316.htm>.
167. Дерябина М.А. Государственно-частное партнерство: теория и практика: научный доклад / М.А. Дерябина, Л.И. Цедилин. – М.: Институт экономики РАН, 2007.
168. Директива 008/48/ЕС від 23 квітня 2008 року про договори споживчого кредитування та скасування Директиви Ради Європи 8/10/ЕЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+AMD+A7-2012-0202+118-118+DOC+WORD+V0//EN>.
169. Директора департаменту Нацкомфінпослуг затримано під час отримання хабара у 60 тисяч [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cripo.com.ua/?sect_id=10&aid=188105.
170. Деркач О.М. Фактори впливу на стан фінансової безпеки страхового ринку / О.М. Деркач // Бізнес-Інформ. – 2012. – №6. – С. 187-190.
171. Дія права: інтегративний аспект: монографія/ кол. авт.; відп. Н.М. Онищенко. – К.: Юридична думка, 2010. – 360 с.
172. Дмитренко Г.В. Державне регулювання ринку фінансових послуг / Г. В. Дмитренко // Публічне адміністрування: теорія та практика. - 2013. - Вип. 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2013_1_10.

173. Добровольська О.В. Класифікація факторів впливу на економічну стійкість підприємства / О.В. Добровольська // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 8. – С. 23-27.
174. Долгополов Д.В. Понятие «институт» в неoinституциональной и эволюционной парадигме / Д.В. Долгополов // Проблемы современной экономики. – 2012. – №1 (41). – С. 46-49.
175. Доронина М. С. Технология социально-экономических научных исследований (схемы и примеры): учеб. Пособ. / М.С. Доронина, Д.Г. Михайленко, А.А. Полубедова. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2013. – 184 с.
176. Дорош О.Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / О.Л. Дорош; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2003. – 20 с.
177. Дробязко С. І. Сучасний стан та тенденції розвитку ринків фінансових послуг в Україні / С.І. Дробязко // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – №. 14. – С. 20-23.
178. Дроздова Н. В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Н.В. Дроздова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 22 с.
179. Дубина М. Класифікація ринків фінансових послуг / М. Дубина // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2016. – №42(2). – С. 53-59.
180. Дубина И.Н. Математические основы эмпирических социально-экономических исследований: учеб. пособ. / И.Н. Дубина. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2006. – 263 с.
181. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / пер. с фр., составление, послесловие и примечания А. Б. Гофмана. – М.: Канон, 1995. – 352 с.
182. Евстратенко Н. Н. Интеграция финансового регулирования: мировой опыт. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cbr.ru/publ/MoneyAndCredit/evstratenko_10_13.pdf.

183. Есина Е. И. Эффективность программно-целевого метода финансирования при обеспечении экологической безопасности [Электронный ресурс] / Е. И. Есина. – Режим доступа: <http://finirsue.ru/2008-1/2008-1.pdf>.
184. Ефективність впровадження та розвитку фінансових послуг оператора зв'язку / К.В. Захарченко, Н.Ю. Потапова-Синько. – Одеса: ОНАЗ, 2008. – 96 с.
185. Ефимова Л.И. Некоторые модели государственно-частных партнерств: тенденции и зарубежный опыт / Л.И. Ефимова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.eatc.ru/rus/doc.id_71.book_1.php.
186. Еш С.М. Ринок фінансових послуг: підруч. / С.М. Еш. – К.: «ЦУЛ», 2015. – 400 с.
187. Єгорова О.С. Розвиток страхування життя в Україні / О.С. Єгорова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8019/1/Article16.pdf>.
188. Єдинак В.Ю. Забезпечення економічної безпеки країни в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. екон. наук. – Запоріжжя, 2010. – 26 с.
189. Журавка О.С. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України : дис. .канд. екон. наук.: спец. 08.00.08. «Гроші, фінанси і кредит» / О.С. Журавка. – Суми, 2010. – 205 с.
190. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Л. : Львівська політехніка, 2005. – 714 с.
191. Заернюк В.М. Методологические основы институционального развития рынка банковских услуг: дис. ... доктора. экон. наук.: 08.00.10/ Заернюк Виктор Макарович. – М., 2014. – 316 с.
192. Закон РФ «Про особливості функціонування фінансової системи Республіки Крим та міста федерального значення Севастополь на перехідний період» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbnews.com.ua/ua/news/117396/>.
193. Закон України «Про аудиторську діяльність» №3125-ХІІ від 22.04.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.
194. Закон України «Про банки та банківську діяльність» №2121-ІІІ від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

195. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №3332-VI від 12.05.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3332-17>.

196. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» щодо розкриття інформації» № 123-VIII від 15.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/123-19>.

197. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 р. № 71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.

198. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» №448/96-вр від 30.10.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80/page>.

199. Закон України «Про захист прав споживачів» № 1023-XII від 12.05.1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 30. – Ст. 379.

200. Закон України «Про кредитні спілки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-14/page2>.

201. Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20.05.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

202. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

203. Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» №1961-IV від 01.07.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.

204. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.

205. Закон України «Про особисте селянське господарство» №742-IV від 15.05.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.
206. Закон України «Про очищення влади» №1682-VII від 16.09.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>.
207. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-D0B2D180/page2>.
208. Закон України «Про фермерське господарство» №973-IV від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.
209. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
210. Законопроект про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя потребує суттєвого доопрацювання – ЛСОУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/our-news/45088/>.
211. Залетов О. Создание муниципального страховщика в Киеве негативно повлияет на страховой рынок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/14/10/23/4696>.
212. Залетов О. Концептуальні засади макропруденційного нагляду та регулювання страхової діяльності / О. Залетов// Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка – 2014. – №3(156). –С. 30-34.
213. Залетов О.М. Убезпечення життя: монографія / О.М. Залетов. — К.: Міжнародна агенція «Бізон», 2006. – 688 с.
214. Залюбовська І. К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні: навч.-метод. посіб. / І.К. Залюбовська. – Одеса: Юрид. літ., 2003. – 104 с.
215. Захарченко К.В. Ефективність впровадження та розвитку фінансових послуг оператора зв'язку: навч. посіб./ К.В. Захарченко, Н.Ю. Потапова-Синько. – Одеса: Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова, 2008. – 97 с.
216. Зачосова Н.В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ: монографія / Н.В. Зачосова. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А., 2016. – 375 с.

217. Зведена звітність членів УФУ (Life) за 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/stat/stat_UFU_life_2009_rik.xls.
218. Зведена звітність членів УФУ (Life) за 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/stat/stat_UFU_life_2010_9mis.xls
219. Зведена звітність членів УФУ (Life) за 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/stat/stat_UFU_life_2011_12mis.xls
220. Зведена звітність членів УФУ (Life) за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/stat/stat_UFU_life_2012_12mis.xls.
221. Зведена звітність членів УФУ (Non-life) за 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/stat/stat_UFU_non-life_2009_rik.xls.
222. Зведена звітність членів УФУ (Non-life) за 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/stat/stat_UFU_non-life_2010_rik.xls.
223. Зведена звітність членів УФУ (Non-life) за 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/stat/stat_UFU_non-life_2011_12mis.xls.
224. Зведена звітність членів УФУ (Non-life) за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/stat/stat_UFU_non-life_2012_12mis.xls.
225. Зведена звітність членів УФУ (Non-life) за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/stat/Market_UFU_Non-Life_12%20mis-08.05.2014.xls.
226. Зведена звітність членів УФУ (Non-life) за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufu.org.ua/files/stat/201412/ufuf/index.html>.
227. Зведена звітність членів УФУ (Non-life) за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ufu.org.ua/files/stat/201512/ufu/index.html>.
228. Зведена звітність членів УФУ (Non-life) за 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ufu.org.ua/files/stat/201612/ufuf/index.html>.
229. Звернення ВАКС до Нацкомфінпослуг щодо складання звітних даних кредитними спілками з 01.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vaks.org.ua/images/news_inform/03.2015/Pytannya_po_skladanny_zvstnyh_danyh_01.01.15.pdf.

230. Звіт про виконання показників розподілу видатків Державного бюджету України у 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/doccatalog/document?id=163147>.

231. Звіт про періодичне відстеження результативності розпорядження Держфінпослуг від 03.10.2006 № 6280 «Про затвердження Положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nfp.gov.ua/files/sector/period_6280.doc.

232. Звіт про періодичне відстеження результативності розпорядження Держфінпослуг від 21.08.2008 № 1000 «Про затвердження Положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень об'єднанню страховиків», зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 31.10.2008 за № 1063/15754 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nfp.gov.ua/files/sector/povtorne_1000.doc.

233. Звіт про повторне відстеження результативності розпорядження Нацкомфінпослуг № 2401 від 23.07.2013 р. «Про затвердження Кваліфікаційних вимог до страхових агентів, необхідних для здійснення посередницької діяльності з обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/sector/Повторне%20видст%202401.doc>.

234. Звіт про роботу Держфінпослуг України за 2004 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/RK-4041.pdf>.

235. Звіт про роботу Держфінпослуг України за 2005 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nfp.gov.ua/files/RK-5907.pdf>.

236. Звіт про роботу Держфінпослуг України за 2006 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/dod_RK-7572.pdf.

237. Звіт про роботу Держфінпослуг України за 2007 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/ZVIT_NA_SAIT_2007pdf.pdf.

238. Звіт про роботу Держфінпослуг України за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/richnyi_zvit_2008_1.pdf.

239. Звіт про роботу Держфінпослуг України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/fileadmin/downloads/uoazk/PK_358_dod.pdf.
240. Звіт про роботу Держфінпослуг України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/Ri4nyi_zvit_2010.pdf.
241. Звіт про роботу Нацкомфінпослуг за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/docs/zvit/D0A0D196D187D0BDD0B8D0B920D0B7D0B2D196D182202012_1.pdf.
242. Звіт про роботу Нацкомфінпослуг за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/docs/zvit/D097D0B2D196D182202013.pdf>.
243. Звіт про роботу Нацкомфінпослуг за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/sector/Звіт%20Нацкомфінпослуг%202014%20ред.doc>.
244. Звіт про роботу Нацкомфінпослуг за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/Річний%20звіт%202015.doc>.
245. Звіт про роботу Нацкомфінпослуг за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/Публічний_звіт_за_2016.doc.
246. Звіт Тимчасової слідчої комісії ВРУ щодо розслідування обставин та причин сучасного стану справ в системі кредитної кооперації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://consultant.parus.ua/?doc=076HK974CC&abz=B9FRU>.
247. Зотов В.В. Институциональные проблемы функционирования и преобразования экономики России / В.В. Зотов, В.Ф. Пресняков, В.О. Розенталь // Экономическая наука современной России. – 1999. – №1(5). – С. 7-21.
248. Зубілевич С.Я. Облік основної діяльності факторингових компаній України за МСФЗ / С.Я. Зубілевич, О.К. Реньова // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. – 2016. – №. 2. – С. 73-85.
249. Зупинення, обмеження діяльності фінансових установ, введення тимчасової адміністрації Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/timchasovi-administracii.html>.
250. Ивашкин Е.И. Страховая система как специфический объект государственного регулирования / Е.И. Ивашкин, В.В. Ионкин // Финансовый менеджмент в страховой компании. – 2006. – №1(3). – С. 3-12.

251. Институциональная экономика: новая институциональная экономическая теория: учеб. / под общ. ред. А.А. Аузана. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 416 с.
252. Ирошников Д.В. Правовая политика Президента Российской Федерации в сфере национальной безопасности / Д.В. Ирошников // Правовая политика и развитие российского законодательства в условиях модернизации: сб. докладов/ под ред. А.В. Малько, В.М. Шафирова, А.В. Усса. – Красноярск: СФУ, 2012. – 532 с.
253. Исикава К. Японские методы управления качеством / К. Исикава; сокр. пер. С англ.; под ред. А. В. Гличева. – М. : Экономика, 1988. – 214 с.
254. Исправникова Н.Р. Государственно-частное партнерство в России: проблемы становления / Н.Р. Исправникова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lib.socio.msu.ru>.
255. Івашура А.А. Екологія: теорія та практикум: навч. посіб. [Івашура А.А., Орехов В.М.] – Х. : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2004. – 208 с.
256. Інформаційне повідомлення для споживачів фінансових послуг у зв'язку із ситуацією, що склалася на території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/news/623.html>
257. Інформаційне повідомлення для учасників ринків фінансових послуг щодо правонаступництва Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/news/873.html>.
258. Інформаційне повідомлення учасникам ринку фінансових послуг щодо заборони використання та розповсюдження «віртуальної валюти/криптовалюти» (Bitcoin, Litecoin, Ripple, OneCoin та ін.) в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/news/1172.html>.
259. Інформаційне повідомлення щодо відновлення роботи Комплексної інформаційної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/news/1090.html>.
260. Інформація про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за квітень 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00464.pdf>.

261. Інформація про роботу зі зверненнями громадян, що надійшли до Нацкомфінпослуг протягом 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/news/868.html>.
262. Іншаков О.В. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів / О.В. Іншаков, Д.П. Фролов // Економічна теорія. – 2011. – № 1. – С. 52-62.
263. Канторович Г. Г. Анализ временных рядов / Г. Г. Канторович // Экономический журнал ВШЭ. – 2002. – № 3. – С. 379 – 401.
264. Канторович Г.Г. Анализ временных рядов. Лекционные и методические материалы / Г.Г. Канторович // Экономический журнал ВШЭ. – 2003. – № 1. – С. 79 –103.
265. Каракулова І.С. Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / І.С. Каракулова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2008. — 22 с.
266. Карамішев Д.В. Концепція інноваційних перетворень: міжгалузевий підхід до реформування системи охорони здоров'я (державно-управлінські аспекти): монографія / Д.В. Карамішев. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2004. – 304 с.
267. Категории политической науки/ под ред. Мельвиль А.Ю. – М.: МГИМО, 2002. – 656 с.
268. Квіт Н.М. Небанківська фінансова установа як кредитор за договором про іпотечний борг (кредит)/ Н.М. Квіт // Університетські наукові записки. – 2009. - №1(29). – С. 112-118.
269. Кейнс Дж.М. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей. – К.: АУБ, 1999. – 189 с.
270. Киевсовет объявил о создании Муниципальной страховой компании, которая начнет работу с 2015 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/14/10/23/31637>.
271. Кизим Н.А. Программно-целевой подход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны: монография / Н.А. Кизим, В.В. Узунов. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2007. – 204 с.

272. Кириленко О.П. Недержавні пенсійні фонди на фінансовому ринку: світовий досвід та реалії України / О.П. Кириленко, А.А. Сидорчук // Світ фінансів. – 2017. – №. 3-4 (4-5). – С. 131-142.
273. Кириченко О.А. Фінансова безпека кредитних спілок України / О.А. Кириченко, Т.В. Сусуловська. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – №1. – С. 1-14.
274. Кізіма Т.О. Аналітичний огляд інфраструктури фінансового ринку України: інституційний аспект / Т.О. Кізіма, О.О. Луцишин // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ «ОА», 2016. – № 2(30). – С. 62–68.
275. Клебанова Т. С. Исследование нелинейной динамики развития предприятия на основе применения VAR-моделей / Т. С.Клебанова, Е. А. Сергиенко // Бизнес Информ. – 2009. – № 2(2). – С. 106–116.
276. Клейнер Г.Б. Эволюция институциональных систем / Г.Б. Клейнер. – М.: Наука, 2004. – 240 с.
277. Клепікова О.А. Дослідження динаміки розвитку страхового ринку України як складової світового ринку страхових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2045/1/Вестник ОНУ т17 в20 Экономика.101-112+.pdf](http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2045/1/Вестник%20ОНУ%20Экономика.101-112+.pdf).
278. Клименко В.І. Саморегульована організація кредитних спілок як запорука ефективного розвитку кредитно-кооперативного сектора національної економіки / В.І. Клименко // Бізнес Інформ. – 2016. – №1. – С. 277-281.
279. Клименко О.В. Євроінтеграція сфери ринків небанківських фінансових послуг України / О.В. Клименко // Економіка та держава. – 2016. – №. 2. – С. 109-112
280. Клименко О.В. Ринки небанківських фінансових послуг: питання стійкості в умовах економічної кризи / О.В. Клименко // Економіка та держава. – 2016. – №4. – С. 96-101.
281. Клименко О.В. Ринки небанківських фінансових послуг України в умовах кризового стану економіки / О.В. Клименко // Економіка України. – 2016. – №7. – С. 33-45.

282. Клочков В. Система органів державного нагляду та контролю: порядок створення та розмежування повноважень / В. Клочков // Право України: респ. юрид. журнал. – 02/2010. – №2. – С. 204-207.
283. Коваленко В.В. Концептуальні засади макропруденційного нагляду та регулювання банківської діяльності / В.В. Коваленко, Б.А. Дадашев [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2012. – №4. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1074>.
284. Коваленко В.В. Оцінювання надійності банківських та небанківських фінансових установ / В.В. Коваленко / Інфраструктура ринку. – 2017. – Вип. 8. – С. 145-152.
285. Коваленко В.В. Фінансовий ринок України: сутнісний та функціональний аспекти / В.В. Коваленко // Економічний форум. – 2017. – №2. – С. 286-295.
286. Коваленко Ю. Трансакційні витрати у фінансовому секторі економіки / Ю. Коваленко // Ринок цінних паперів. – 2011. – №3-4. – С. 79-85.
287. Коваленко Ю.М. Рівні регулювання фінансового сектору економіки / Ю.М. Коваленко // Економічний вісник (серія: фінанси, облік, оподаткування). – 2017. – №1. – С. 68-77.
288. Коваленко Ю.М. Розвиток системи саморегулювання страхової діяльності в Україні/ Ю.М. Коваленко // Інноваційні напрямки розвитку страхового ринку України: зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 квіт. 2016 р., м. Київ) / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»];редкол.: О.О. Гаманкова (голова) та ін.]. – Київ: КТ «Забеліна-Фільковська ТС і компанія Київська нотна фабрика», 2016. – С. 151-153.
289. Ковальчук В.Г. Проблеми та перспективні напрямки трансформації фінансового сектору України / Ковальчук В. Г., Алексєєва Ю. О. // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку [Електронний ресурс] : матеріали I міжнар. наук.-практ. конф., 21 черв. 2017 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» [та ін.] ; оргком.: В. К. Хлівний (голова) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 406–409.

290. Козак Г.І. Недержавні пенсійні фондів умовах реформування пенсійної системи України: дис...канд. екон. наук: 08.00.08 / Г.І. Козак.; ТНЕУ. – Тернопіль. – 2014. – 225 с.
291. Козарезенко Л.В. Кредитні спілки в системі державного фінансового регулювання розвитку людського потенціалу / Л.В. Козарезенко //Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – №9. – С. 31-36.
292. Козаченко А.В. Методические основы оценки уровня экономической безопасности предприятия / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев// Региональные перспективы. – 2007. – №3. – С. 104-106.
293. Козлов Ю.М. Административное право / Ю.М. Козлов. – М., 1999. – 428 с.
294. Козьменко О.В. Страхування і страховий ринок: термінологія, законодавство і динаміка розвитку / О.В. Козьменко. – Суми: Ділові перспективи, 2006. – 68 с.
295. Колодізева С.О. Розвиток ринку факторингових послуг України в умовах європейської інтеграції / С.О. Колодізева // Бізнес Інформ. – 2016. – №.1. – С. 282-287.
296. Колчков В.А. Соціально-економічні асиметрії регіонального розвитку України (сутність та шляхи подолання) / В.А. Клочков // Вісник Університету банківської справи НБУ . –2012. – №1(13). – С. 12-17.
297. Комарова К.А. Эволюция системы банковского регулирования в странах Европы – влияние финансового кризиса/ К.А. Комарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecsocman.hse.ru/data/2012/11/14/1251377493/40.pdf>.
298. Комплексна інформаційна система Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kis.nfp.gov.ua/>.
299. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління НБУ від 18 червня 2015 року № 391 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/docs/program_2020_jun2015.pdf.
300. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Рішення Правління НБУ від 16 січня 2017 року № 28 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/docs/updated_program_2020_jan2017.pdf.

301. Компьютерная поддержка сложных организационно-технических систем / В.В. Борисов, И.А. Бычков, А.В. Дементьев и др. – М.: Горячая линия телеком, 2002. – 154 с.
302. Кондратенко Д.В. Анализ целесообразности создания фонда гарантирования страховых выплат по договорам страхования жизни в Украине / Д.В. Кондратенко, В.В. Мужиливский // Страховые интересы современного общества и их обеспечение: сб. материалов XIV междунар. науч.-практ. конф. (Саратов, 5-7 июня 2013 г.). – С. 230-234.
303. Конопатська Л.В. Банківський нагляд: навч. посіб. / Л.В. Конопатська, К.Є. Раєвський. – К.: КНЕУ, 2008. – 336 с.
304. Консолідований огляд ринків фінансових послуг за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/docs/OGLYAD2010.pdf>.
305. Консолідований огляд ринків фінансових послуг за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KonsolidovOgl/OGLYAD%202011.pdf>.
306. Консолідований огляд ринків фінансових послуг за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KonsolidovOgl/Oglyad%202012.pdf>.
307. Консолідовані звітні дані страховиків за 2005-2007 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/Insurance2008-2007-2006-2005.xls>.
308. Консолідовані звітні дані страховиків за 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/2008.xls>.
309. Консолідовані звітні дані страховиків за 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/konsol_sk_2009.xls.
310. Консолідовані звітні дані страховиків за 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/konsol_sk_2009.xls.
311. Консолідовані звітні дані страховиків за 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/konsol_sk_2011.xls.

312. Консолідовані звітні дані страховиків за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/konsol2012.xls>.
313. Консолідовані звітні дані страховиків за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/Konsolid/konsol_2013.xls.
314. Консолідовані звітні дані страховиків за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sector/konsol_4_2014.xls.
315. Консолідовані звітні дані страховиків за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/zvitni_dani/konsol_4_2015.xls.
316. Консолідовані звітні дані страховиків за 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/konsol_4_2016.xls.
317. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254D0BA/96-D0B2D180/page3>.
318. Контроль і ревізія: підруч. для студентів спеціальності «облік і аудит» ВНЗ/ Ф.Ф. Бутинець, Н.Г. Виговська, Н.М. Малюга, Н.І. Петренко; за заг.ред Ф.Ф. Бутиця. – 3-тє вид., допов. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 412 с.
319. Концепція переходу України до ринкової економіки // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – №48.
320. Концепція розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/docs/Prezentacia_syn.pdf.
321. Концепція розвитку системи кредитної кооперації (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vaks.org.ua/images/news_inform/ПРОЕКТ_NOVOI_REDAKЦИИ_KONCEPTII_14.11.2011.pdf.
322. Концепція регулювання фінансового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.securities.org.ua/securities_paper/2002/01/text.doc.
323. Концепція становлення та розвитку фінансового ринку України на 2006-2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uaib.com.ua/files/articles/161/28/f1149673494.doc.

324. Корват О.В. Застосування синергетичного підходу в пруденційному регулюванні страхового ринку/ О.В. Корват, Е.В. Корват // Економіка і суспільство. – 2016. – №4. – С. 293-298.
325. Корват О.В. Методичні особливості оцінювання рівня безпеки страхового ринку / О.В. Корват // Інфраструктура ринку. – 2017. – Вип. 6. – С. 208-212. – Режим доступу: http://market-infr.od.ua/journals/2017/6_2017_ukr/43.pdf.
326. Корват О.В. Застосування синергетичного підходу в пруденційному регулюванні страхового ринку / О.В. Корват // Економіка та суспільство. – 2016. – Вип. 4. – С.293-298. – Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua/journal-4/11-stati-4/316-korvat-o-v>.
327. Корват О.В. Напрями державного регулювання якості страхових послуг / О.В. Корват // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова . – 2014. – Т. 19. – Вип 2/5. – с. 156-160.
328. Корноушенко Е. К. Управление процессами в слабоформализованных средах при стабилизации графовых моделей среды / Е. К. Корноушенко, В. И. Максимов // Труды ИПУ РАН: сб. науч. тр. – М.: ИПУ РАН, 1999. – Т.2. – С. 82-94.
329. Корсакова О.С. Обґрунтування необхідності розвитку небанківських фінансових інститутів в Україні / О.С. Корсакова// Економіка та право. – 2016. – №3. – С. 61-67
330. Костецький В.В. Фінансовий супермаркет як складова моделі системи підвищення якості надання фінансових послуг / В.В. Костецький, А.М. Бутов // Світ фінансів. – 2017. – №. 3. – С. 60-72.
331. Коцовська Р.Р. Шляхи забезпечення розвитку кредитних спілок на сучасному етапі реформування фінансового сектору України / Р.Р. Коцовська //Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – №2. – С. 70-76.
332. Коуз Р. Фирма, рынок и право / пер. с англ. – М.: Новое издательство, 2007. – 224 с.
333. Кравець І.М. Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень: монографія / І.М. Кравець – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 240 с.

334. Кравцов М. К. Эконометрический анализ временных рядов макроэкономических показателей / М. К. Кравцов, А. В. Пашкевич, Н. М. Бурдыко // Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование. – 2005. – № 3. – С. 3 – 22.
335. Кравчук Н.Я. Модифікація ринку фінансових послуг крізь призму фінансової консолідації: функціональна, детермінованість та діалектика пізнання/ Н.Я. Кравчук //Світ фінансів. – 2017. – №. 4 (13). – С. 9-23
336. Краснов В.В. Концептуальні засади нагляду у державному управлінні/ В.В. Краснов // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – Вип. 35. – С. 124-128.
337. Кредитна кооперація України: сучасний стан та перспективи розбудови: монографія / за заг. ред. доц. В.П. Хомутенко. – Одеса: Печатный дом, Друк Південь, 2010. – 348 с.
338. Кредитні спілки – члени Національної асоціації кредитних спілок України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unascu.org.ua/>.
339. Кредитні спілки – члени Всеукраїнської асоціації кредитних спілок [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.vaks.org.ua/?menu=Financial_analyst.
340. Кредитні спілки – члени асоціації «Програма захисту вкладів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pzv.net.ua/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/PZV_vsiKS.xls.
341. Кремень В.М. Стратегія конвергенції як сучасна модель розвитку фінансового посередництва в Україні / В.М. Кремень // Світ фінансів. – 2017. – №. 4 (21). – С. 165-173.
342. Крючков С.С. Міжнародний ринок фінансових послуг в умовах глобалізації світового господарства / С.С. Крючков // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. – 2016. – №.17(2). – С. 24-27.
343. Крячко Є. М. Структурна діагностика конкурентоспроможності регіонів на основі когнітивного підходу / І. В. Розгон, Є. М. Крячко // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 219 – 228.

344. Кто как платит? МТСБУ презентовало рейтинг страховщиков ОСАГО по срокам урегулирования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forinsurer.com/news/16/08/26/34217>.
345. Кузьминов Я.И. Курс институциональной экономики: институты, сети, трансакционные издержки, контракты: учеб. для вузов/ Я.И. Кузьминов, К.А. Бендукидзе, М.М. Юдкевич. – М.: Изд. дом ГУ ВШЭ. – 2006. – 442 с.
346. Курило В.І. Основні методологічні підходи до визначення поняття методу адміністративно-правового регулювання господарської діяльності /В.І. Курило, С.П. Позняков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/12180/1/11kvy.pdf>.
347. Куценко В. Освіта як чинник стабільності і національної безпеки України / В. Куценко, В. Удовиченко, І. Опалова // Економіка України. – 1998. – №1. – С. 87-98.
348. Латинін М.А. Оцінка методів та засобів державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України / М.А. Латинін // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – 2005. – № 2 (25) – Ч. 2. – С. 157-165.
349. Левченко В. П. Перехід на МСФЗ як елемент стратегії розвитку ринку небанківських послуг [Електронний ресурс] / В.П. Левченко // Ефективне регулювання ринку фінансових послуг – шлях до європейської інтеграції: матеріали міжнар. конф., 8 грудня 2009 р. – Режим доступу: <http://govuadocs.com.ua/docs/599/index-146049.html>.
350. Левченко В.П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг України: монографія / В.П. Левченко. – К.: ЦУЛ, 2013. – 368 с.
351. Левченко В.П. Сучасний стан, проблеми та перспективи запровадження МСФЗ у небанківських фінансових установах [Електронний ресурс] / В.П. Левченко. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/1081.html>.
352. Литвин П.В. Небанківські фінансові інститути: особливості функціонування механізмів державного регулювання / П.В. Литвин // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. – 2012. – Вип. 4. – С. 211-219.

353. Лист Міністерства освіти і науки України «Про проведення вхідної діагностики рівня знань з курсу «Фінансова грамотність» №1/9-444 від 18.09.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-09-22/4410/list1_9_444.doc.
354. Лист Національного Банку України «Щодо методичних рекомендацій по наданню послуг підприємствам та організаціям через факторинг» №12001/200 від 04.05.92. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_200500-92.
355. Лопаков В.С. Стан розвитку недержавного пенсійного забезпечення України в сучасних умовах / В.С. Лопаков // Інтелігенція і влада. – 2012 . – Вип. 25. – С. 166-174.
356. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь: словарь современной экономической науки / Л.И. Лопатников. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2003. – 316 с.
357. Лукасевич Б.В. Впровадження МСФЗ для фінансових послуг: : сучасний стан, проблеми та перспективи/ Б.В. Лукасевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.apu.com.ua/files/temp/1527637977.ppt.
358. Лупандин В.И. Субъективные шкалы пространства и времени / В. И. Лупандин. – Свердловск : Изд-во Уральского ун-та, 1991. – 124 с.
359. Луцишин О.О. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України: проблеми та пріоритети розвитку / О.О. Луцишин //Світ фінансів. – 2017. – №. 3 (8). – С. 114-127.
360. Лямец В.И. Основы общей теории систем и системный анализ: учеб. пособ. / В.И. Лямец, В.И. Успенко. – Х: «БУРУН и К», 2015. – 304 с.
361. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров / Акад. народ. хоз-ва при Правительстве РФ. – 2-е изд., испр. и доп. / Е.М. Майбурд. – М.: Дело; Книгоэкспорт, 2000. – 560 с.
362. Макаренко М.І. Сутнісно-структурна визначеність механізму регулювання державного боргу/ М.І. Макаренко, В.Ю. Дудченко // Вісник СумДУ. – 2006. –

№7(91). – С. 68-75 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/9847/1/Makarenko.pdf>.

363. Макконелл К. Экономикс. 14-е издание / К. Макконел, С. Брю. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 624 с.

364. Максимов В. И. Аналитические основы применения когнитивного подхода при решении слабоструктурированных задач / В. И. Максимов, Е. К. Корноушенко // Труды ИПУ РАН: сб. науч. тр. – М.: ИПУ РАН, 1999. – Т. 2. – С. 95-109.

365. Максимов В. И. Структурно-целевой анализ развития социально-экономических ситуаций / В. И. Максимов // Проблемы управления : научно-техн. жури. – 2005. – № 3. – С. 30–38.

366. Максимов В. И. Когнитивный анализ и управление развитие ситуаций / В. И. Максимов // Когнитивный анализ и управление развитием ситуаций; материалы 1-й междунар. конф. (CASC 2001) ИПУ РАН. – 2001. – Т. 2. – С. 10 – 21.

367. Малярець Л.М. Вимірювання ознак об'єктів в економіці: методологія та практика / Л.М. Малярець. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2006. – 384 с.

368. Малярець Л.М. Методологія формування модельного базису опису соціально-економічних систем: автореф. дис... на здобуття наук. ступ. д-ра екон. наук. Спец. 08.00.11. / Малярець Л.М.; Харківський національний економічний університет. – Харків, 2008. – 41 с.

369. Мальцев Г.В. Социальные основания права / Г.В. Мальцев. – М.: Норма, 2007. – 800 с.

370. Мамишев А. Зміст і призначення контролю в механізмі управління / А. Мамишев // Економіка, фінанси, право. – 2003. – №3. – С. 5-10.

371. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / пер. И.И. Степанова-Скворцова, провер. и испр. / К. Маркс. – Т.1., Кн.1: Процесс производства капитала. – Л.: Госполитиздат, 1951. – 794 с.

372. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл. – Т. 3 – М., 1984. – 798 с.

373. Масляева К. В. Господарсько-правове забезпечення функціонування ринку фінансових послуг в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид.

наук : спец.12.00.04 / Масляєва К.В.; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2009. –20 с.

374. Маслова Я.І. Співвідношення понять «нагляд» і «контроль» у державному управлінні України / Я.І. Маслова // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – №2. – С. 70-77.

375. Мацук З.А. Засади класифікації фінансових послуг / З.А. Мацук // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2016. – №2. – С. 172-191.

376. Меморандум про захист прав споживачів страхових послуг та умови забезпечення надання страхових послуг належного рівня якості. Громадська Рада при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=78433344-8376-47a2-8a26-5165f79bb6dd>.

377. Ментух Н.Ф. Гармонізація законодавства України про фінансові послуги з правом європейського союзу в рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС / Н.Ф. Ментух, О.Р. Шевчук // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – №1. – С. 68-72.

378. Методичний коментар до статистики зовнішнього сектору України (відповідно до 6-го видання «Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції») / Національний Банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19138166>.

379. Методологія наукової діяльності: навч. посіб. / за ред. Д. В. Чернілевського. – Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. – 484 с.

380. Миськів Г.В. Функціонування та розвиток кредитного ринку: дис...доктора екон. наук: 08.00.08./ Г.В. Миськів. – Київ, 2016. – 533 с.

381. Митчелл У. Экономические циклы: проблема и её постановка / У. Митчелл. – М.: Госиздат, 1930. – 487 с.

382. Михайлов М.А. Формальные и неформальные институты в банковской сфере/ А.М. Михайлов, Л.В. Белова // Вопросы экономики и права. – 2015. – № 10. – С. 48-52.

383. Михайлюта С.Л. Кредитні спілки України в розрізі актуальних проблем соціально-економічного розвитку України / С.Л. Михайлюта // Фінансовий простір. – 2012. – №4(8). – С. 49-53.
384. Мітюков І.О. Фінансові послуги України: енциклопедичний довідник: у 6-ти томах/ І.О. Мітюков. – К.: Укрбланковидав, 2001. – Т. 6. – 278 с.
385. Міщенко В.І. Фінансові ринки та державні інституції, що їх регулюють [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/fl_seminar101413_presentation_day1_10.pdf.
386. Мовчан Р.О. Кримінально-правова протидія створенню фінансових пірамід в Україні: сучасний стан і перспективи вдосконалення / В.Б.Дацюк, О.О.Дудоров, Р.О.Мовчан // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – №2. – С. 108-127. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/2_2017/34.pdf.
387. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування: підруч. / В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк, В.В. Іванов, Н.А. Дубровіна, А.В. Ставицький. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2005. – 396 с.
388. Мошенський З.С. Теоретико-методологічні засади забезпечення інвестиційної безпеки України через механізм інституційного інвестування на ринках цінних паперів: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. – К., 2009. – 35 с.
389. МТСБУ отчиталось об итогах развития рынка ОСАГО в Украине и качестве урегулирования в 2014 году [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/15/02/23/32139>.
390. МТСБУ провело исследование рынка ОСАГО за 2014-2016 года: рост премий, выплат, убыточности и частоты убытка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/news/17/05/18/35213?hl=%CC%D2%D1%C1%D3>.
391. Мунтіан В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіан. – К.: КВІЦ, 1999. – 452 с.
392. Нагребельний В.П. Форма / В. П. Нагребельний // Юридична енциклопедія: [в 6 т.] / НАНУ, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 6: Т-Я. – 2004. – 542 с.

393. Надь Н. М. Застосування багатофакторного регресійного аналізу у моделюванні економічних процесів / Н. М. Надь // Науковий вісник Ужгородського університету: зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 30. – С. 63–67.
394. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / под редакцией В. С. Стёпина. – М. : Мысль, 2001. – 875 с.
395. Новиков А. М. Методология научного исследования / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. – М.: Либроком, 2010. – 280 с.
396. Носко В.П. Эконометрика. Введение в регрессионный анализ временных рядов / В. П. Носков. – Москва, 2002. – 274 с.
397. Наказ МВС «Про затвердження Інструкції з організації діяльності підрозділів Державтоінспекції МВС України щодо контролю за наявністю у водіїв полісів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та страхових сертифікатів «Зелена картка» при нагляді за дорожнім рухом» №451 від 29.11.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1339-07>.
398. Наказ Державного комітету статистики України «Про внесення змін до наказу Держкомстату від 29.11.2000 №383» №259 від 27 липня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ips.ligazakon.net/document/view/re14167?an=2&ed=2007_07_2.
399. Налогообложение страховщика по договорам перестрахования в Украине – разъяснение Государственной фискальной службы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/15/12/28/33379?hl=%EF%E5%F0%E5%F1%F2%F0%E0%F5%EE%E2%E0%ED%E8%E5>.
400. Настанова з валідації виробничих процесів GMP ВООЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.gmpua.com/World/UA/nastanova42352004valid.pdf>.
401. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг: навч. посіб./ С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. – К.: Знання, 2010. – 532 с.
402. Науменкова С.В. Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн: навч. посіб. / С.В. Науменкова, В.І. Міщенко. – К. : Центр наук. дослідж. НБУ: Ун-т банк. справи НБУ, 2010. – 326 с.

403. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/strahoviy-rinok.html>.

404. Нацкомфінуслуг и МФК обещают отформатировать и перезапустить систему агострахования в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/16/08/23/34206?hl=%E3%EE%F1%F3%E4%E0%F0%F1%F2%E2%E5%ED%ED%EE-%F7%E0%F1%F2%ED%EE%E5>.

405. Нацкомфінуслуг утвердила новую редакцию законопроекта об особенностях агострахования с господдержкой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/16/09/01/34238>.

406. Нацкомфінуслуг хочет создать фонд гарантирования вкладов для страховщиков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/15/10/13/33020>.

407. Нацфінпослуг виявила недостатність обсягу резервів у 68 страхових компаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/business/56052bdcc7ff5/>.

408. Нацкомфінпослуг планує змінити вимоги до резервів страховиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/natskomfinuslug-planiruet-izmenit-trebovaniya-1429006249.html>.

409. НБУ дает зеленый свет развитию Bitcoin в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/news/-/359616/nbu-daet-zelenyj-svet-razvitiyu-bitcoin-v-ukraine>.

410. Нетесова М.О. О разграничении функции контроля и надзора в государственном управлении / М.О. Нетесова // Власть. – 2007. – №2. – С. 97-101.

411. Ніколаєва А.М. Роль ринку фінансових послуг у соціально-економічному розвитку регіонів: теоретичний аспект / А.М. Ніколаєва // Економічний форум. – 2017. – №. 2. – С. 318-326.

412. Ніколаєнко С.М. Маркетингові дослідження ринку добровільного медичного страхування / С.М. Ніколаєнко // Економіка. Управління. Інновації. – 2016. – Вип. 3(18). –Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_3_17.

413. Нова перемога бюрократії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2006/31/18-nechistaya-sila.html?lang=ua>.
414. Новая система налогообложения за год способна практически уничтожить страховой бизнес Украины. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/15/02/11/4709?hl=%ED%E0%EB%EE%E3%EE%EE%E1%EB%EE%E6%E5%ED%E8%E5>.
415. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 180с.
416. Носко В.П. Эконометрика. Введение в регрессионный анализ временных рядов / В.П. Носков. – Москва, 2002. – 274 с.
417. Нуреев Р.М. Очерки по истории институционализма / Р.М. Нуреев. – Ростов-на-Дону: Содействие-XXI век, 2010. – 415 с.
418. Оборонько Д. Теоретичні засади регулювання економічної діяльності підприємств / Д. Оборонько // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – №163. – 189 с.
419. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Русс. яз., 1986. – 797 с.
420. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведов; Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – 4-е изд., доп. – М.: Азбуковник, 1998. – 693 с.
421. Околіта С.В. Справедливість та законність як принципи державно-правового регулювання: Дис... канд. наук з держ. упр.: Спец. 25.00.02. / С.В. Околіта. – 2000. – 40 с.
422. Окрема думка судді Конституційного Суду України Кампа В.М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України щодо офіційного тлумачення положень пункту 11 частини першої статті 36 Закону України «Про страхування», пункту 4 частини першої статті 28 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»

(справа про повноваження Держфінпослуг щодо нагляду за страховою діяльністю) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=30778>.

423. Оленчик А. Значення кредитних спілок у фінансовому оздоровленні української економіки в посткризовий період [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.vaks.org.ua/images/prezentacii/1_Olenchuk_Snatchenie_KS_ukr.pdf.

424. ОМС без Фонда. Почему из трёх законопроектов об обязательном медстраховании выбрали один без создания целевого Фонда? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/16/10/07/34407?hl=%EE%E1%FF%E7%E0%F2%E5%EB%FC%ED%EE%E5>.

425. Оновлення Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/docs/presentation_program2020_feb2017.pdf.

426. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб./ В.М. Опарін. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.

427. Опыт зарубежных стран [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fgsv.kz/new_fgsv/index.php?ID=10.

428. Осадчий Є.С. Світовий досвід управління капіталом кредитних спілок / Є.С. Осадчий // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Ужгород: Гельветика, 2016. – Вип. 9. – С. 122-125.

429. Особливості роботи фінансових установ під час анексії АР Крим [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/news/517.html?PrintVersion>.

430. Осянин И.К. Асимметрия информации на рынке финансовых услуг/ И.К. Осянин// Ярославский педагогический вестник – 2012 – №1 – Том I (Гуманитарные науки). – С. 92-95.

431. Отченаш К.Г. Особливості державного регулювання надання фінансових послуг в Україні / К.Г. Отченаш // Економіка та підприємництво: зб. наук. пр.– Київ: КНЕУ, 2016. – Вип. 36-37. – С. 86-95.

432. Панарин С. Безопасность и этническая миграция в России/ С. Панарин// Pro et contra. – 1998. – Т. 3. - №4. – С. 5-27.
433. Панилов М.А. Номинальный валютный курс рубля: теоретические предпосылки и эмпирическая проверка / М.А. Панилов // Финансы и бизнес. – 2009. – №3 – С. 48-65.
434. Пацурія Н.Б. Страхове право України: навч. посіб. / Н.Б. Пацурія. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 176 с.
435. Пашинська К.С. Моделі фінансування проектів державно-приватного партнерства / К.С. Пашинська // Агросвіт. – 2017. – №12. – С. 63-68.
436. Переведення страховиків на змішану систему оподаткування з січня 2015 р. – це дискримінація ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insurance.lviv.ua>.
437. Петровська О. С. Моделювання сукупного капіталу сучасної України / О. С. Петровська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ief.org.ua/Arjiv_EP/Petrovskya208.pdf.
438. Петряєва З.Ф. Організація і методика економічного аналізу: навч. посіб. Ч. 1 / З.Ф. Петряєва, Г.Г. Хмеленко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 308 с.
439. Пигу А. Экономическая теория благосостояния / пер. с англ. / А. Пигу. – Т. 1. – М.: Прогрес, 1985. – 512 с.
440. Підсумки діяльності страхових компаній у 2004 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/2004.pdf>.
441. Підсумки діяльності страхових компаній у 2005 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/files/12m2005.pdf>
442. Підсумки діяльності страхових компаній у 2006 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/Zvit2006_insurance.pdf.
443. Підсумки діяльності страхових компаній у 2007 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/straxuvanja2007_1kv2008_last.pdf.
444. Підсумки діяльності страхових компаній у 2008 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/pidsumki_SK.pdf.

445. Підсумки діяльності страхових компаній у 2009 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk_2009.pdf.
446. Підсумки діяльності страхових компаній у 2010 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk_2010.pdf.
447. Підсумки діяльності страхових компаній у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/sk_4kv_2011.pdf.
448. Підсумки діяльності страхових компаній у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/SK_IV_kv_%202012.pdf.
449. Підсумки діяльності страхових компаній у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/sk_%202013.pdf.
450. Підсумки діяльності страхових компаній у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sektor/sk_%202014.pdf.
451. Підсумки діяльності страхових компаній у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/zvitni_dani/sk_%202015.pdf.
452. Підсумки діяльності страхових компаній у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/sk_%202016.pdf.
453. Підсумки діяльності кредитних установ за 2006 р. [Електронний ресурс]. – http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/KRSP_2006.pdf.
454. Підсумки діяльності кредитних установ за 2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/pidsumki_KS.pdf.
455. Підсумки діяльності кредитних установ за 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2009_01.pdf.
456. Підсумки діяльності кредитних установ за 2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2010.pdf.
457. Підсумки діяльності кредитних установ за 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2011.pdf.
458. Підсумки діяльності кредитних установ за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks2012-1.pdf>.
459. Підсумки діяльності кредитних установ за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/ks_2013.pdf.

460. Підсумки діяльності кредитних установ за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/ks_2014.pdf.
461. Підсумки діяльності кредитних установ за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sektor/ks_2015.pdf.
462. Підсумки діяльності кредитних установ за 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/ks_2016.pdf.
463. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/fk_2009.pdf.
464. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/fk_2010.pdf.
465. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/fk_2011.pdf.
466. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/fk_2012-1.pdf.
467. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IV%D0%BA%D0%B22013.pdf.
468. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/sektor/FK%202014.pdf>.
469. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/FK_2015.pdf.
470. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/FK_4%20%D0%BA%D0%B2_2016.pdf.

471. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npz2005.pdf>.
472. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_2006.pdf.
473. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/Inform_NPF_2007.pdf.
474. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/pidsumky_NPF_2008.pdf.
475. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npf_2009_01.pdf.
476. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npf_2010.pdf.
477. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npf_2011.pdf.
478. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npz-2012r.pdf>.
479. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/npz-2012r.pdf>.
480. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/NPF_IV_kv%202014.doc.

481. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/sekto/NPF_IV%D0%BA%D0%B2_2015.pdf.
482. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_IV_kv%202016.pdf.
483. Пірог В.В. Мегарегулятор фінансового ринку: зарубіжний досвід та доцільність створення в Україні / В.В. Пірог // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2016. – № 2(6). – С. 340-345.
484. Плетнев Д.А. Природа и эволюция взглядов на институт как категорию экономической науки / Д.А. Плетнев. // Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – № 10. – С. 5-13.
485. Плиса З.П. Модель державного регулювання страхового ринку в Україні / З.П. Плиса // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.10, - С. 209-215.
486. Плиса В.Й. Страхування: підруч. / В.Й. Плиса. – К.: Каравелла, 2010. – 472 с.
487. Погорелов Ю.С. Развитие предприятия: понятия та виды / Ю.С. Погорелов // Культура народов Причерноморья. – 2006. – №88. – С. 75-81.
488. Податковий кодекс в частині оподаткування страховиків потребує доопрацювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/our-news/43525/>.
489. Податок на прибуток – 2015: що принесла податкова реформа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interbuh.com.ua/ua/documents/onenews/55816>.
490. Позднякова Л. О. Страхові процеси в умовах ринкової трансформації економіки: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01. / Л.О. Позднякова. – Ірпінь: Нац. академія ДПС України, 2004. – 18 с.
491. Пойда-Носик Н.Н. Страхове підприємництво регіону: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2010. – 232 с.

492. Показники страхових компаній-членів ЛСОУ за 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/ЛСОУ-Рейтинги-2009.xls>.
493. Показники страхових компаній-членів ЛСОУ за 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/rejtyngy2010-non-life1.xls>.
494. Показники страхових компаній-членів ЛСОУ за 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2012/04/rejtyngy_chleny_2011-non-life.xlsx.
495. Показники страхових компаній-членів ЛСОУ за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/rejtyngy_chleny_2012-non-life.xlsx.
496. Показники страхових компаній-членів ЛСОУ за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/rejtyngy_chleny_2013-non-life.xlsx.
497. Показники страхових компаній-членів ЛСОУ за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/Рейтинги-2014-рік.xlsx>.
498. Показники страхових компаній-членів ЛСОУ за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/rejtyngy_2015.xlsx.
499. Показники страхових компаній-членів ЛСОУ за 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2017/04/rejtyngy_2016.xlsx.
500. Показники діяльності компаній страхування життя – членів ЛСОУ у 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/Rezultati_2009_new.xls.
501. Показники діяльності компаній страхування життя – членів ЛСОУ у 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/lifeinsurance05.04.2011-_general.xls.
502. Показники діяльності компаній страхування життя – членів ЛСОУ у 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/public-insurance-itogi-2011_19.04.2012.xls.

503. Показники діяльності компаній страхування життя – членів ЛСОУ у 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/Public-insurance-itogi-2012.xls>.
504. Показники діяльності компаній страхування життя – членів ЛСОУ у 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/public_insurance_itogi_life_-2013.xls.
505. Показники діяльності компаній страхування життя – членів ЛСОУ у 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2015/04/rank_SK_for_-members_2014.xls.
506. Показники діяльності компаній страхування життя – членів ЛСОУ у 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2015/06/rank_SK_for-members_2015.xls.
507. Показники діяльності компаній страхування життя – членів ЛСОУ у 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uainsur.com/wp-content/uploads/2015/06/rank_SK_for-members_2016.xls.
508. Покотило Т.В. Сутність і складові механізму державного регулювання регіональних інвестиційних процесів/ Т.В. Покотило // Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 3(26). – С. 125-132.
509. Поліщук Є.А. Напрямки використання фінансових ресурсів суб'єктами МСБ в країнах Європейського Союзу / Василенко Ю. В., Поліщук Є. А. // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку [Електронний ресурс] : матеріали І міжнар. наук.-практ. конф., 21 черв. 2017 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» [та ін.] ; оргком.: В. К. Хлівний (голова) [та ін.]. – Електрон. текст. дані. – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 218–220.
510. Поліщук Є. А. Небанківські фінансові установи: теоретичні засади./ М.І. Дибя, А.В. Бегун, О.В. Білошицький, Є. А. Поліщук // Управління безпекою небанківських фінансових установ : [колективна монографія]. – К.: КНЕУ, 2015. – С. 7-92.
511. Поліщук Є.А. Розвиток небанківських фінансових установ в умовах реформації фінансового сектору / Є.А. Поліщук // Фінансова політика в умовах євроінтеграційних процесів : зб. тез всеукр. наук.-практ. конф., 25 берез. 2016 р.,

м. Київ / ПВНЗ «Київ. ін-т банк. справи» ; редкол.: В.П. Матвієнко (голова) [та ін.]. – Київ: КІБС, 2016. – С. 197–200.

512. Полетаєв О.О. Особливості структури послуг фінансових посередників в Україні / О.О. Полетаєв // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – Вип. 25. – Т. 38. Економічні науки. – С. 66–75.

513. Политика. Толковый словарь [Електронний ресурс] / Д. Андерхилл, С. Барретт, П. Бернелл и др. ; [ред.-упоряд. И. М. Осадчая]. — М. :ИНФРА-М ; Весь Мир, 2001. — Режим доступу: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/politology/>.

514. Поліщук Є. Класифікація небанківських фінансових установ / Є. Поліщук. //Ринок цінних паперів. – 2012. – №12. – С. 3-8.

515. Пономаренко В.С. Багатовимірний аналіз соціально-економічних систем: навчальний посібник / В.С. Пономаренко, Л.М. Малярець. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2009. – 384 с.

516. Попова А. Система суб'єктів професійної фінансової діяльності / А. Попова // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. – 2016. – 1(102). – С. 37-42.

517. Попович Є.М. Нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид.наук 12.00.05. / Є.М. Попович. – Х., 2003. – 20 с.

518. Попович М. В. «Гіпотеза» // Українська Радянська Енциклопедія. — 2-е видання. – Т. 3. – К., 1979. – 1145 с.

519. Посібник з філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subject.com.ua/philosophy/philosophy/34.html>.

520. Постанова КМУ «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету» № 65 від 1 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/65-2014-%D0%BF#n40>.

521. Постанова КМУ «Про внесення змін до заходів щодо економного та раціонального використання державних коштів, передбачених для утримання органів державної влади та інших державних органів, підприємств, установ та

організацій, утворених у встановленому порядку органами державної влади, які використовують кошти державного бюджету» № 969 від 25 грудня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/969-2013-%D0%BF>.

522. Постанова КМУ «Про затвердження Програми розвитку вітчизняного страхового ринку на 1998-2000 роки» №1428 від 14.09.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1428-98-%D0%BF>.

523. Постанова КМУ «Про затвердження Програми розвитку страхового ринку України на 2001-2004 роки» №98 від 02.02.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/98-2001-%D0%BF>.

524. Постанова КМУ «Про Координаційну раду з питань політики фінансового сектору» №1620 від 01.11.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1620-2000-%D0%BF>.

525. Постанова КМУ «Про порядок і умови проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів» №1175 від 28.09.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1175-96>.

526. Постанова КМУ «Про створення Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю» №743 від 17.09.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/743-93-%D0%BF>.

527. Постанова КМУ «Про внесення зміни в додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2008 р. № 954» № 709 від 26.09.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/709-2013-%D0%BF>.

528. Постанова ВРУ «Про усунення зловживань у процесі залучення суб'єктами підприємницької діяльності грошових коштів громадян» №491/95-вр від 22.12.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/491/95-D0B2D180>.

529. Постанова Правління НБУ «Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 р.». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.

530. Постанова НБУ «Про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем» №348 від 25.09.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1173-07>.

531. Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок надання небанківським фінансовим установам, національному оператору поштового зв'язку генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій» №297 від 09.08.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0712-0>.

532. Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам» №344 від 16.08.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0778-01>.

533. Постанова НБУ «Про затвердження Положення про порядок надання небанківськими фінансовими установами генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій» №297 від 09.08.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0712-02>

534. Постанова Правління НБУ «Про Положення про погодження Статуту кредитних спілок з питань кредитування та розрахунків і надання позичок кредитними спілками» № 25 від 07.02.94 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0041500-94>.

535. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» щодо розкриття інформації» №123-VIII від 15.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53036&pf35401=320512>.

536. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування» №4981 від 14.07.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH3UD00A.html.

537. Практичні завдання з навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень» для студентів спеціальності 8.03050601 «Прикладна статистика» денної

форми навчання / укл. К. А. Стрижиченко. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 36 с.

538. Праця України у 2013 році: стат. збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/rp/pres-reliz/arh_pr2012.html.

539. Приказюк Н. Компаративізм понять «системно важливі» та системо утворюючі фінансові інститути / Н. Приказюк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка. – 2017. – №194. – Т. 5. – С. 22-29.

540. Притула Н. І. Кредитно-рейтингова оцінка як інструмент ринку цінних паперів: автореферат дис. канд. екон. наук.: спец. 08.00.08. «Гроші, фінанси і кредит» / Н. І. Притула. – Суми, 2008. – 20 с.

541. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства кредитної спілки)» № 1518 від 19.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH16600A.html.

542. Проект Закону України «Про заборону фінансових пірамід в Україні» №2700 від 03.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=46406&pf35401=256457>.

543. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо державної фінансової підтримки кредитних спілок з метою виконання зобов'язань перед своїми членами по поверненню депозитних вкладів (внесків)» №1517 від 19.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH16500A.html.

544. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження електронних грошей та запобігання створенню фінансових пірамід» №1159 від 24.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=45246&pf35401=246170>.

545. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо емісії цінних паперів» №2072 від 23.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45528.

546. Проект Закону України «Про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування» №4981 від 14.07.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH3UD00A.html.

547. Проект Закону України «Про страхування » №1797-1 від 06.02.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53904&pf35401=328185>.

548. Проект Закону України «Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя» №0958 від 27.11.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52410&pf35401=316880>.

549. Прокопенко Ж.В. Господарська діяльність небанківських фінансових установ як об'єкт нормативно-правового регулювання: облікові аспекти / Ж.В. Прокопенко // Агросвіт. – 2017. – №8. – С.60-64.

550. Прокопенко Ж.В. Сучасний стан ринку небанківських фінансових установ: пенсійне забезпечення, інвестиції та лізинг //Економіка та держава. – 2016. – №8. – С. 85-96.

551. Прокопенко П.С. Адміністративно-правовий механізм регулювання ринку фінансових послуг / П.С. Прокопенко; наук. кер. Ю.В. Гаруст // Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Суми, 19-20 травня 2016 р. / Редкол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, О.М. Резнік та ін. – Суми: СумДУ, 2016. – С. 242-244.

552. Пшик Б.І. Розвиток механізмів небанківського фінансування інноваційних енергоефективних проектів / Б.І. Пшик, М.А. Вознюк, В.Й. Карпінець //Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Вип. 2(48). – Ужгород, 2016. – С. 306-312.

553. Пшик Б.І. Розвиток ринків небанківських фінансових послуг в Україні: основні проблеми та шляхи їх вирішення // Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» Миколаївського національного університету

імені В.О. Сухомлинського. – 2017. – №16. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/195.pdf>.

554. Пшик Б.І. Сучасні проблеми розвитку ринків небанківських фінансових послуг в Україні та шляхи їх вирішення / Б.І. Пшик //Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. – 2017. – №9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5759>.

555. Рада звільнила неприбуткові організації від податку на прибуток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.lb.ua/news/2015/07/17/311219_rada_zvilnila_nepributkovi.html.

556. Радаев В. Российский бизнес: структура транзакционных издержек / В.Радаев // Общественные науки и современность. – 1999. – №6. – С.5-19.

557. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія/ О.В. Раєвнева. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 496 с.

558. Райсберг Б.А. Государственное управление экономическими и социальными процессами: учеб. пособ. – М.: ИНФРА-М, 2005. - 384 с.

559. Рейтинг ведення бізнесу від Світового банку «Doing Business». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/rankings>.

560. Регулювання та безпека розвитку страхового підприємництва регіону/ Н.Н Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, М.В. Тимчак. – Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2012. – 244 с.

561. Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів: монографія / за заг. ред. С.В. Онишко, авт. кол.: С.В. Онишко, Т.Г. Венгуренко, Ю.Ю. Вергелюк [та ін.]; Нац. ун-т ДПС України. – Ірпінь : Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2016. – 452 с.

562. Реєстр депозитних договорів МТСБУ на розміщення коштів Централізованого страхового резервного фонду захисту потерпілих у дорожньо - транспортних пригодах станом на 01.04.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mtsbu.ua/files/20160425/RFZP_IV16.pdf.

563. Реєстр депозитних договорів МТСБУ на розміщення коштів Централізованого страхового резервного фонду захисту потерпілих у дорожньо-транспортних пригодах станом на 01.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mtsbu.ua/files/FinInfo/20170118/DepFZP_01_01_2017.pdf.

564. Реєстр депозитних договорів МТСБУ на розміщення коштів Централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій станом на 01.04.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mtsbu.ua/files/20160425/RFSG_IV16.pdf.

565. Реєстр депозитних договорів МТСБУ на розміщення коштів Централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій станом на 01.01.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mtsbu.ua/files/FinInfo/20170118/DepFSG_01_01_2017.pdf.

566. Резолюція професійних об'єднань небанківських фінансових установ про недовіру Голові Держфінпослуг В.О. Волзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrcu.kiev.ua/main/docs/20101123.doc.

567. Результати впровадження курсу «Фінансова грамотність» у загальноосвітніх навчальних закладах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/finlit_workshop_19jun2015_smovzhenko_ua.pdf.

568. Рекуненко І. Особливості діяльності саморегульованих організацій на ринку фінансових послуг / І. Рекуненко, Є. Бондаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1336/5/Osoblyvosti%20diyalnosti%20SRO.doc>.

569. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору: монографія / наук. ред. канд.екон.наук Р.Пукала і д-р. екон. наук, проф. Н. М. Внукова. – Харків: Ексклюзив, 2016. –166 с.

570. Ризик і страхування [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://prawo.in.ua/1r/de-02923.html>.

571. Ринок страхування життя в Україні: життя ледве жевріє. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/349965/rynok-strahuvannya-zhyttya-v-ukrayini-zhyttya-ledve-zhevriye>.

572. Рисін В. В. Напрями підвищення безпеки фінансового сектору в період кризи / В.В. Рисін // Фінанси України. – 2016. – №6. – С. 82-95.
573. Рігас Дж. Емпіричні дослідження закону Оукена відносно економіки Греції / Дж. Рігас, Дж. Теодосіо, Н. Рігас, Дж. Блана // Журнал європейської економіки. – 2011.– Т. 10 (№1). – С. 15-33.
574. Річний звіт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2003 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/Zvit_DFP_2003.pdf.
575. Розвиток ринків фінансових послуг в умовах європейської інтеграції: монографія/ наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук., проф. Н.М. Внукова. – Харків: ТО Ексклюзив, 2014. – 218 с.
576. Розвиток фінансових посередників у турбулентних умовах функціонування національної економіки: монографія / В.П. Ільчук, М.В. Дубина, Я.В. Жарій та ін. ; за заг. ред. В.П. Ільчука. – Чернігів: ЧНТУ, 2017. – 198 с.
577. Розвиток фондового ринку і небанківських фінансових інститутів в Україні: ключові перешкоди і пріоритетні напрями подальшого реформування (Офіційна позиція Світового банку і Місії USAID) на 10-му Міжнародному форумі учасників ринку капіталу, м. Алушта, Крим, 21 вересня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.capitalmarkets.kiev.ua>.
578. Розпорядження Держфінпослуг «Методичні рекомендації щодо забезпечення правонаступництва за укладеними договорами страхування при реорганізації страховиків шляхом приєднання» №48 від 09.09.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseze/ua-cmwxnr.htm>.
579. Розпорядження Держфінпослуг «Про внесення до реєстру саморегульованих організацій фінансових установ інформації про Національну асоціацію недержавних пенсійних фондів України та адміністраторів недержавних пенсійних фондів №918 від 03.12.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-vnesennja-do-reestru-samoregulivnih-organizacii-finansov-doc6282.html>.
580. Розпорядження Держфінпослуг «Про внесення до реєстру саморегульованих організацій фінансових установ інформації про Українську асоціацію

адміністраторів пенсійних фондів» №7544 від 27.06.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/FIN29527.html.

581. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами» №585 від 15.07.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1156.449.0>.

582. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Концепції змін до нормативно-правових актів з питань фінансування спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг (платежі нагляду)» №360 від 22.04.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/FIN55269.html.

583. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень одній із всеукраїнських асоціацій кредитних спілок» № 6280 від 3 жовтня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1186-06>.

584. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Загального положення про територіальне управління Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг» від 24 липня 2003 року №9 зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0704-03>.

585. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Порядку складання звітних даних страховиків» №39 від 03.02.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0517-04>.

586. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» № 177 від 25.12.2003 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0069-04>.

587. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» № 69/8668 від 19.01.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0069-04#n15>.

588. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок» №7 від 16.01.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04>.

589. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження положень про територіальні управління Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України» від 29.03.2005 р. №3815 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/files/articles/170/32_4.rtf.

590. Розпорядження Держфінпослуг «Про тимчасові заходи щодо забезпечення стабільності діяльності кредитних спілок» від 15.10.2008 р. № 1203 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2009_03_26/FIN40778.html.

591. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Стратегічних напрямів діяльності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на період до 2008 року» № 3841 від 05.04.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/baseot/ua-smeqeu.htm>.

592. Розпорядження Держфінпослуг «Про підсумки роботи Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за перше півріччя 2011 року» №428 від 11.07.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN65722.html.

593. Розпорядження КМУ «Питання участі в Міжнародній асоціації органів страхового нагляду та Міжнародній організації органів нагляду за пенсійними фондами» № 797-р від 26.09.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/797-2007-%D1%80>.

594. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» №№ 569-р від 15.08.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.
595. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я» №1013-р від 30.11.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>.
596. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні» №1026-р. від 03.09.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1026-2009-%F0>.
597. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи кредитної кооперації» № 321-р від 07.06.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-p>.
598. Постанова КМУ «Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року» №369-р від 23.08.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/369-2005-%D1%80>.
599. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки» №867-р від 31.10.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/867-2012-%D1%80#n8>.
600. Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Положення про розкриття фінансовими установами інформації в загальнодоступній інформаційній базі даних про фінансові установи та на веб-сайтах (веб-сторінках) фінансових установ та про внесення змін до Положення про Державний реєстр фінансових установ» № 825 від 19.04.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0722-16>.
601. Розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки» №499 від 19.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/FN009514.html

602. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608.
603. Российские страховщики так и не решились идти в Крым из-за опасения санкций [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://forinsurer.com/hotnews/15/01/15/32005>.
604. Руденко В. Шпаргалка для водія. Хто є хто на ринку автострахування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/09/2/603569/>.
605. Савченко Л.А. Правові основи фінансового контролю: навч. посіб./Л.А. Савченко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 504 с.
606. Савчук О.В. Когнітивний підхід до моделювання і управління слабоструктурованими організаційно-технологічними системами (ситуаціями) / О.В. Савчук, А.П. Ладанюк, Н.Г. Гриценко // Восточноевропейский журнал передовых технологий. – 2009. – № 2/3 (38). – С. 14– 8.
607. Саватюгин А.Л. Российский мегарегулятор: не все так просто, как хотелось бы / А.Л. Саватюгин // Журнал НЭА. – 2013. – № 3 (19). – С. 132-135.
608. Сазонов С.П. Влияние государственно-частного партнёрства на социально-экономическое положение Волгоградской области / С.П. Сазонов// Перспективы развития науки и образования : сб. науч. тр. по матер. междунар. науч.-практ. конф. В 15 ч. Ч. 15 / Минобрнауки РФ. – Тамбов, 2014. – С. 90-91.
609. Саймон Г. Рациональность как процесс и продукт мышления / Г. Саймон // THESIS. – 1993. – Т. 1., вып. 3. – С. 16-38.
610. Салюк-Кравченко О.О. Державне регулювання ринку фінансових небанківських послуг як інструмент забезпечення економічної безпеки особи / О.О. Салюк-Кравченко, В.В. Сокіл // Young Scientist. – 2016. – №. 9(36). – С. 153-159.
611. Саніахметова Н. Поняття державного регулювання підприємництва / Н.Саніахметова // Українське комерційне право. – 2005. – № 6. – С. 10-17.

612. СБУ затримала на хабарі високопосадовця Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=137022&cat_id=39574.
613. Селигмен Б.Б. Основные течения современной экономической мысли / Б.Б. Селигмен. – М.: Прогресс, 1968. – 600 с.
614. Сенишин О.С. Екстраполяційні методи прогнозування як інструмент передбачення оптимальних обсягів споживання продукції вітчизняного продовольчого комплексу / О.С. Сенишин // Молодіжний економічний дайджест. – 2014. – № 1(1). – С. 26-32.
615. Сереніс Д. Волатильність валютного курсу та галузевий експорт: емпіричні дані з двадцяти країн ЄС (1973-2004) / Д. Сереніс, П. Сереніс // Журнал Європейської економіки. – 2011. – Том 10. – №2. – С. 203 – 212.
616. Система фінансового моніторингу кредитних союзів PEARLS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gramota.perm.ru/res/lib/file30.doc>.
617. Ситуація на ринку перестраховування в Україні за останні 10 років змінилась в кращу сторону, вважають в Нацкомфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/15/04/09/32328?hl=%EF%E5%F0%E5%F1%F2%F0%E0%F5%EE%E2%E0%ED%E8%E5>.
618. Ситуація на фінансових ринках залишається складною, проте вже розпочато ряд важливих реформ, направлених на оздоровлення і розвиток фінансового сектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/news/1165.html>.
619. Сідельник О.П. Конкурентоспроможність небанківських фінансових установ: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.П. Сідельник ; Ун-т банк. справи Нац. банку України. — К., 2010. – 21 с.
620. Скидельський Р. Возможно ли партнерство государства и частного бизнеса в России? / Р. Скидельський [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.opes.ru/news_doc.asp?d_no=46747.
621. Склярів Р.В. Поняття державного регулювання і державного управління економікою / Р.В. Склярів// Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – № 2(18). – С. 56-60.

622. Слободянюк О.В. Пруденційний нагляд на страховому ринку: європейська практика та вітчизняний досвід / О.В. Слободянюк // Молодий вчений. – 2016. – №8. – С. 30-35.
623. Словник іншомовних слів/ за ред. академіка АН УРСР О.С. Мельничука. Вид. 2. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1985. – 986 с.
624. Смагін В.Л. Формування та розвиток фінансового ринку в умовах трансформаційної економіки: монографія/ В.Л. Смагін. – К.: КНЕУ, 2008. – 232 с.
625. Смірнова О.М. Процес державного регулювання психологічної складової цивільного захисту України / О.М. Смірнова // Держава і регіони. Серія: Державне управління. – 2013. - №3(43). – С. 124-131.
626. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Ось-89, 1997. – Кн. 1. – 255 с.
627. Соболев Р.Г. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні / Р.Г. Соболев // Державне будівництво. – 2009. – №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://82-117-235-189.gpon.sta.kh.velton.ua/e-book/db/2009-1/doc/2/06.pdf>
628. Соловйов В.М. Поняття і сутність правового регулювання державного управління / В.М. Соловйов // Університетські наукові записки, 2007. – №3(23). – С. 27-33. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1354.pdf>.
629. Солошкіна І. Функціонування ринкових фінансових послуг: теоретико-правовий аспект / І. Солошкіна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2014/3-3/38.pdf>.
630. Солошкіна І.В. Класифікація фінансових послуг в Україні / І.В. Солошкіна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Право. – 2016. – №22. – С. 81-86.
631. Солошкіна І.В. Фінансові послуги як правова категорія: поняття, суттєві сторони та інші ознаки / І.В. Солошкіна // Форум права. – 2013. – №4(67). – С. 388-394. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2013_4_67.pdf.

632. Спенсер Г. О причинах моего несогласия с Огюстом Контом / Г. Спенсер //Огюст Конт и позитивизм. – М., 1897. – С. 234-235.
633. Список страхових компаній, що вибули з МТСБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mtsbu.ua/ua/about_us/leave_members_list/.
634. Средний срок урегулирования убытков по ОСАГО в Украине увеличился в 2014 году до 125 дней [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/15/02/25/32157>.
635. Статичний щорічник «Закарпаття – 2015». Головне управління статистики в Закарпатській області. – Ужгород, 2016. – 484 с.
636. Стійкість фінансових ринків України та механізми її забезпечення / [О.І. Барановський, В.Г. Барановська, Є.О. Бублик та ін.]; за ред. д-ра екон. наук О.І. Барановського; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2010. – 492 с.
637. Статданные страхования за 2014 г. Центральный Банк России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cbr.ru/sbrfr/contributors/insurance_industry/statistics/2014/2014_4.rar.
638. Статистические показатели и информация об отдельных субъектах страхового дела за 2014 год. Центральный Банк России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.cbr.ru/Collection/Collection/File/57>.
639. Статистичний бюлетень (електронне видання) Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=71195.
640. Стечишин Т.Б. Соціальна відповідальність як інструмент антикризового управління банківською системою/ Т.Б. Стечи шин // Наука молода : зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – № 24. – С. 111-120.
641. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dfrr.minregion.gov.ua/foto/projt_reg_info_norm/2015/05/Strategiya.pdf.
642. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/files/strateg/UFU_strategiya_rozvitku_strahrinku_2012-2020.pdf.

643. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ufin.com.ua/konceptcia/002.doc.
644. Стратегія розвитку фінансового сектору України (матеріали Координаційної ради з питань політики фінансового сектору при Кабінеті Міністрів України). – К.: ДП «Видавничий дім «Козаки», 2005. – 256 с.
645. Статистика ОСЦПВВНТЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mtsbu.ua/ru/statistics/>.
646. Страхування: підруч. / кер. авт. кол. С.С. Осадець. – К.: КНЕУ, 1998. – 528 с.
647. Страхувати не можуть забрати півмільярда гривень депозитів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://insurance.lviv.ua>.
648. Страхування: теорія та практика: навч. посіб. / за заг. ред. д.е.н., проф. Н.М. Внукової. – 2-ге видання, перероблене та доповнене. – Харків: Бурун Книга, 2009. – 656 с.
649. Стрельников К.А. Государственно-правовая стратегия как категория современной юридической науки/ К.А. Стрельников // Государственная власть и местное самоуправление. – 2009. – №8. – С. 3-4.
650. Стрижиченко К.А. Формування концепції регулювання фінансового ринку України / К.А. Стрижиченко // Бізнес-Інформ. – 2014. – №10. – С. 324-330.
651. Суслов В.И. Эконометрия–3. [Электронный ресурс]/ В. И. Суслов, В. Ф. Лапо, Л. П. Талышева, Н. М. Ибрагимов.– 189 с. – Режим доступу: http://nashaucheba.ru/v51204/суслов_в.и.,_лапо_в.ф.,_талышева_л.п.,_ибрагимов_н.м._эконометрия-3.
652. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: навч. посіб. – 4-те видання, стереотипне / Н.В. Тарасенко. – Львів: «Новий світ – 2000», 2006. – 344 с.
653. Тахтай О.В. Особливості виявлення та попередження правопорушень, що вчинюються на ринку фінансових послуг під час провадження діяльності кредитних спілок / О.В. Тахтай // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2017. – №1. – С. 276-286.
654. Тахтай О.В. Становлення та розвиток механізму державного регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні / О.В. Тахтай // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2016. – №. 2. – С. 273-283.

655. Тевелєв Д. Несправедливо, коли інвестиційні інструменти оподатковуються по-різному [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/dmitro-tevelyev-nespravedlivo-koli-investicijni-in/>.
656. Теория государства и права: учеб. / под. ред. д-ра юрид. наук, проф. Р.А. Ромашова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. – 630 с.
657. Теория управления: социально-технологический подход: энцикл. словарь / [под ред. В. Н. Иванова, В. И. Патрушева]. – М. : Муниципальный мир, 2004. – 672 с.
658. Теорія фінансів: навч. посіб./ за заг. ред. О.Д. Василика. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 480 с.
659. Терещенко Г.М. Посилення пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами / Г.М. Терещенко, Т.А. Мусатова // Наукові праці НДФІ. – 2016. – №1. – С. 95-106.
660. Тищенко О.М. Використання теорії нечітких множин у процесі діагностики стану підприємства / А.Н. Тищенко, Л.А. Норик // Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка». – Львів, 2009. – № 647. – С. 610 – 618.
661. Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія / А.А. Ткач. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.
662. Ткаченко Н.В. Концепти сучасних уявлень про економічну природу фінансового посередництва / Н.В. Ткаченко //Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – 2016. – №2(30). – С. 103-108.
663. Топ-7 лопнутих кредитних спілок України. Цікаві історії банкрутств найбільших кредитних організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://credit.razanira.com/top-7-lopnuli-kreditnix-spilok-ukra%D1%97ni-cikavi-istori%D1%97-bankrutstv-najbilshix-kreditnix-organizacij/>.
664. Транспарентність інвестиційної політики МТСБУ та участь страховиків у централізованих страхових резервних фондах МТСБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mtsbu.kiev.ua/ua/presscenter/news/112246/>.

665. Три роки реформі фінансового сектору (Виконання Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/3_years_of_reforms.pdf.

666. Удосконалення системи регулювання страхового посередництва в Україні. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.beratergruppe-ukraine.de/download/Beraterpapiere/2005/u4_ukr.pdf.

667. Уильямсон. О. Сравнение альтернативных подходов к анализу экономической организации / О. Уильямсон. – СПб.: Лениздат, 1994. – 428 с.

668. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, «отношенческая концентрация» / О. Уильямсон.; пер. с англ. Ю.Е. Благова, В.С. Катькало, Д.С. Славнова, Ю.В. Федотова, Н.Н. Цытович. – СПб: Лениздат; SEV Press, 1996. – 689 с.

669. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

670. Указ Президента України «Про ліквідацію Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України» № 1069/2011 від 23.11.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1069/2011>.

671. Указ Президента України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» №1070/2011 від 23.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.

672. Указ Президента України «Про Положення про державний експортний контроль» №947/2003 від 29.08.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/117/98>.

673. Указ Президента України «Про Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України» від 4 квітня 2003 року №292/2003

зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/292/2003>.

674. Указ Президента України «Про Порядок організації проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування» № 33/2012 від 25.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/33/2012>.

675. Указ Президента України «Про раду з фінансової стабільності» №170/2015 від 24.03.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/170/2015>.

676. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» №5/2015 від 12.01.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

677. Указ Президента України «Про Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні» №377/93 від 20.09.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/377/93>.

678. Українські банки призупинили кредитування населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10963&menu=119&Itemid=113.

679. Україну виключили з IAIS за несплату внесків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.comments.ua/politics/49676-Ukrainu_viklyuchili_z_IAIS_z.html.

680. Урядову програму «теплих» кредитів відновлено у 2017 році. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://saee.gov.ua/uk/consumers/derzh-pidtrymka-energozabespechenya>.

681. Условия устойчивого развития финансового сектора регулирование и саморегулирование финансовых рынков; механизмы гарантирования (страхования); унификация надзорных требований; Отчет Бюро экономического анализа. Москва, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ww.del-p.ru/docs/razvit.doc>.

682. Ухвала Запорізького окружного апеляційного суду у справі з питань правонаступництва від 31 жовтня 2013 р. Справа № 2а-2251/10/0870 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pravoscope.com/act-uxvala-sudu-2a-2251-10-0870-prasov-oleksandr-oleksandrovich-31-10-2013-derzhavnogo-regulyuvannya-rin-28025652?export=pdf>.
683. Фармацевтична енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1661/validaciya>.
684. Федеральный закон «О защите прав конкуренции на рынке» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102108256>
685. Федулов А. С. Нечеткие реляционные когнитивные карты / А. С. Федулов // Теория и системы управления. – 2005. – № 1. – С. 120 – 132.
686. Філонюк О. Міжнародний та український досвід поєдналися у Програмі розвитку страхового ринку / О. Філонюк // Финансовые услуги. – 2011. – №1(85). – С. 20-22.
687. Фінанси: підруч./ [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
688. Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – К.: Знання, 2003. – 566 с.
689. Фінансовий річний звіт СК «АСКО Донбас-Північний» за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://askods.com/ru/2013-god>.
690. Фінансовий річний звіт СК «АСКО Донбас-Північний» за 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://askods.com/ru/2014-god>.
691. Фінансовий річний звіт СК «АСКО Донбас-Північний» за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://askods.com/ru/2015-god>.
692. Фінансовий річний звіт СК «АСКО Донбас-Північний» за 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://askods.com/ua/2016-god>.
693. Фінансовий стан та розвиток кредитних спілок у 2004 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/KS/KC_2004.pdf.

694. Фінансові піраміди використовують страхові компанії в своїх схемах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~/1/2013/11/14/312876>.
695. Фінансові послуги України: енциклопедичний довідник: у 6 т./ І.О. Мітюков, В.Т. Александров, О.І. Ворона, С.М. Недбаєва. – К.: Укрбланковидав, 2001. – 876 с.
696. Фридмен М. Количественная теория денег / М. Фридмен. – М.: Эльф-Пресс, 1996. – 108 с.
697. Фурман В.М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: [монографія] / В.М. Фурман. – К.: КНЕУ, 2005. – 296 с.
698. Харіна О.О. Теоретичні аспекти еколого-економічного регулювання діяльності підприємств / [О.О. Харіна] // Теоретичні та прикладні питання економіки. – Вип. 25. – С. 278-279 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.econom.univ.kiev.ua/data/.../zb25_37.pdf.
699. Хейс Д. Причинный анализ в статистических исследованиях / Д. Хейс. – М.: Финансы и статистика, 1980. – 255 с.
700. Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг: теорія та практика: навч. посіб. / В.П. Ходаківська, В.В. Беліва. – К.: ЦУЛ, 2002. – 616 с.
701. Ходжсон Дж. Скрытые механизмы убеждения: институты и индивиды в экономической теории / Дж. Ходжсон // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2003. – Т. 1 (№ 4). – С. 11-30.
702. Холод З.М. Теоретичні та методичні аспекти фінансової безпеки у небанківському секторі економіки України / З.М. Холод // Міжнародний науковий журнал. – 2016. – Т.2. – №11. – С. 129-132.
703. Хомутенко А.В. Роль кредитних спілок у розвитку небанківського фінансового ринку Одещини / А.В. Хомутенко, О.Г. Волкова // Економіст. – 2008. – № 11. – С. 26-29.
704. Хомутенко А.В. Система фінансового контролю за діяльністю небанківських неприбуткових фінансових установ України : монографія / А.В. Хомутенко – Одеса: Друк, 2009. – 188 с.

705. Хорін Л. Страхування: інституціональна риторика на фоні системного хаосу / Л. Хорін // Фінансовий ринок України. – 2004. – № 6-7. – С. 34-39.
706. Хорнби А.С. Учебный словарь современного английского языка / А.С. Хорнби. – М.: Просвещение, 1984. – 770 с.
707. Хоружий С.Г. Основні поняття діяльності фінансових установ: зміст і значення/ С.Г. Хоружий // Вісник Університету банківської справи. – 2016. – №25-26. – С. 41-46.
708. Цивільний кодекс України: коментар: в 2 т./ Нац. юрид. акад. України. – Х.: Одісей. – 2004. – Т. 1. – 832 с.
709. Чаплигін К. М. Новації державного регулювання ринку фінансових послуг України / К.М. Чаплигін // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» – 2012. – Спец. вип.: Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації. – С. 304-312.
710. Чемерис А.О. Оцінка інституційної ефективності державного управління: управлінський аспект // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. / за заг. ред. А.О. Чемериса. – Л.: ЛРІДУ НАДУ, 2004. – Вип. 5. – С. 17-31.
711. Черкасова С.В. Удосконалення моделі розвитку небанківського інституційного інвестування в Україні / С.В. Черкасова //Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Т. 26. – №6. – С. 137-142.
712. Черней В.В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: монографія / В.В. Черней. – К.: ЦУЛ, 2014. – 456 с.
713. Чи існує Нацкомфінпослуг? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/08/30/333302/>.
714. Чиновника Нацкомфінпослуг спіймали на хабарі в 60 тисяч гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/129339>.
715. Чисельність населення України за 1990-2016 рр. / Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.

716. Численность штатного персонала в страховых компаниях Украины за 2008-2013 гг. сократилась на 25% до 30 тыс. человек [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forinsurer.com/news/14/05/29/30984>.

717. Чмутова І. М. Капітал підприємства: аналіз, оцінка, інструменти управління та роль банківської системи у його фінансуванні: монографія / І. М. Чмутова, О. В. Пересунько – Х.: ФОП Павленко О. Г.; ВД «ІНЖЕК», 2010. – 480 с.

718. Чумаченко Н.Г. Социалистический контроль: методы и проблемы / Н.Г. Чумаченко, Б.М. Биренберг, А.А. Шпиг. – К.: Наукова думка, 1985. – 345 с.

719. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка: підруч. / А.А. Чухно, П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. – К.: Знання, 2010. – 687 с.

720. Шапенко Л.О. Правові передумови модернізації системи державного регулювання ринку страхових послуг в Україні/ Л.О. Шапенко // Журнал східноєвропейського права: електронне науково-практичне видання. – 2016. – № 34. – С. 50-56.

721. Шапкин В.В. Методологические основания институционализма / В.В. Шапкин // Проблемы современной экономики. – 2011. – №2 (38). – С. 58-62.

722. Шашина Н.С. Методологические основы институциональных преобразований банковских структур государств рыночной экономики: дис. ... д-ра экон. наук: Спец. 08.00.01 / Шашина Нина Сергеевна. – СПб, 2000. – 293 с.

723. Швець С.М. Короткострокове прогнозування валової доданої вартості: монографія / С.М. Швець; НАН України, ДУ «Інст.екон. та прогноз. НАН України». – К., 2013. – 136 с.

724. Шевчук О.Р. Ринок фінансових послуг як об'єкт наукового дослідження фінансово-правової науки / О.Р. Шевчук // Адвокат. – 2012. – №10 (145). – С. 29-32.

725. Шкалирование при сборе и анализе социологической информации / С. Л. Клигер, М. С. Косолапов, Ю. Н. Толстова. – М.: Издательство «Наука, 1978. – 107 с.

726. Школьник І.О. Фінансовий ринок: сучасний стан і стратегія розвитку: монографія/ І.О. Школьник. – Суми: Мрія: УАБС НБУ, 2008. – 347 с.

727. Штулер І.Ю. Визначення динаміки основних показників діяльності системи кредитної кооперації в Україні / І.Ю. Штулер, В.М. Довганюк // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки. – 2016. – №.2. – С. 17-22.
728. Щербан М.Д. Прогнозна оцінка розвитку кредитної кооперації в Закарпатській області / Н.Н. Пойда-Носик, М.Д. Щербан // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2015. – Вип. 1(45). – Том 1. – С. 52-57.
729. Щербан М.Д. Сучасний розвиток системи кредитної кооперації України / М.Д. Щербан // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка – 2014. – Вип. 3/1. – Том 19. – С. 259-265.
730. Щербан М.Д. Характеристика розвитку державного регулювання кредитної кооперації в Україні // Науковий вісник Ужгородського університету: серія Економіка. – 2013. – Вип. 4(41). – С. 60-66.
731. Щербина В.С. Державний нагляд (контроль) у сфері господарювання: удосконалення правового регулювання / В.С. Щербина. // Юрист України. – 2011. – №2(15). – С. 30-33.
732. Щодо доступу користувачів до Комплексної інформаційної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/news/1076.html>.
733. Щодо запровадження Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя: аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1458/#_ftn15.
734. Эггертссон, Т. Знания и теория институциональных изменений / Т. Эггертссон // Вопросы экономики. – 2011. – №7. – С. 4-16.
735. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия / гл. ред. А.М. Румянцев. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – Т. 3 «Н–С». – 624 с.
736. Юлдашев Р.Т. Страховой бізнес: словарь-справочник. / Р.Т. Юлдашев. – М.: Анкил, 2000 – 434 с.
737. Юм Д. Трактат о человеческой природе / пер. с англ. С.И. Церетели. – М.: Мысль, 1965. – Т.1. – 720 с.

738. Юрчук Г.В. Особливості еволюції ринку фінансових послуг та їх надання в умовах розвитку інформаційного суспільства/ Г.В. Юрчук // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – №2(11). – С. 57-64.
739. Якою буде нова Нацкомфінпослуг? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/02/23/529700/>.
740. Ящищак О.Р. Методологічні основи систематизації законодавства України про фінансові послуги / О.Р. Ящищак// Адвокат. – №10(121). – 2010. – С. 36-40.
741. Ящищак О.Р. Правове регулювання створення та діяльності саморегульвних організацій на ринку фінансових послуг / О.Р. Ящищак // Юридичний вісник. – 2011. – № 2(19). – С. 85-89.
742. A bitcoin nem igazi pénz. – [Internet-resource]. – Link: http://index.hu/tech/2013/12/16/a_bitcoin_nem_igazi_penz/.
743. ACCC [2011]: Guidelines for developing effective voluntary industry codes of conduct. Australian Competition and Consumer Commission, <http://transition.accc.gov.au/content/index.phtml/itemId/658186>.
744. Adózni kell a bitcoin-kereskedés után Japában. – [Internet-resource]. – Link: http://index.hu/tech/2014/03/05/adozni_kell_a_bitcoin-kereskedes_utan_japaban/.
745. A fejlet módszerek jóváhagyása során vizsgálandó területek. – [Elektronikus hozzáférés]. – Link: <https://www.mnb.hu/letoltes/bazel2-fejlettmodeszerek-1.pdf>.
746. A felügyeleti felülvizsgálati folyamat: Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete. Elektronikus hozzáférés: http://www.pszaf.hu/data/cms2255405/SREP_archive.pdf.
747. Allen F., Gale D. Financial Markets, Intermediaries and Intertemporal Smoothing // Journal of Political Economy. 1997. Vol. 105. P. 523-546.
748. Amber T., Saltierl M. Bank Regulation: Can We Trust the Vickers Report. Adam Smith Institute, 2011. [Internet-resource]. – Link: <http://www.adamsmith.org/sites/default/files/resources/banking-reform.pdf>.
749. Amerikában megadóztatják a bitcoint. [Internet-resource]. – Link: http://index.hu/tech/2014/03/26/az_usa-ban_adozni_kell_a_bitcoin_utan/.
750. Aoki M. Endogenizing Institutions and Institutional Change. Journal of Institutional Economics. 2007, №3, pp. 1-31.

751. A Pénzügyi Békéltető Testület tájékoztatója a 2011. évi tevékenységéről. [Electronic resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2335271/PBT_eves_jelentes_publ.pdf.
752. A Pénzügyi Békéltető Testület tájékoztatója a 2012. évi tevékenységéről. [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2387078/PBT_eves_jelentes_2012_web.pdf
753. Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának jelentése a 2002-2010. közötti lakossági deviza-eladosodás okainak feltárasáról, valamint az esetleges kormányzati felelősség vizsgálatáról. [Elektronikus hozzáférés]. – Link: www.parlament.hu/irom39/05881/05881.pdf.
754. Bacho R.J. Comparative characteristic of development trends in the Polish and Ukrainian insurance markets: conclusions for Ukraine // N.N. Poyda-Nosyk, R.J. Bacho, N.M. Vdovenko // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 3 (11). – Ч. 1. – С. 92-98.
755. Bacho R.J. Implementation of foreign experience of pre-trial dispute settlement at financial services markets in Ukraine / R.J. Bacho, N.M. Vdovenko, N.N. Poyda-Nosyk // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 2(10). – Ч. 2. – С. 85-93.
756. Bacho Robert. State Regulation of Non-banking Financial Services Markets in Ukraine / Robert Bacho// Economic, Political and Legal Issues of International Relations: Volume of Scientific Papers. – Vrt (Slovakia): Vydavateľstvo EKONÓM, – 2015. – pp. 21-24.
757. Bacho R. The influence of insurance on the stock exchange. / 10-th Anniversary International scientific conference UNITECH'10 19-20 November 2010 (Gabrovo, Bulgaria). – Vol.III. – pp.-92-96.
758. Bacsó Róbert. A Kárpátaljai hitelszövetkezetek helyzete az Ukrajnai állami szabályozás tükrében. Polgári Szemle, 2016, 12. évfolyam 4-6. szám, 464-479 o.
759. Bacsó Róbert. A kárpátaljai hitelszövetkezetek működésének aktuális problémái / R. Bacsó// Управління економічними процесами: сучасні реалії і виклики: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачево, 22-2 квітня 2017 р.). – Мукачево. – 2017. – С. 235-236.

760. Bacsó Róbert. A makró- és mikroprudenciális szabályozás sajátosságai. // Tudományos közlemények. – Ungvár: AUTDOOR-SHARK, 2015. – 167-174 o.
761. Bacsó Róbert. Az Ukrajnai pénzügyi szolgáltatások állami szabályozásának fejlődése – kiemelten a hitelszövetkezeti szektor példáján / R. Bacsó. // A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve. – Ungvár: Grafika kiadó, 2015. – 23-31 o.
762. Bacsó Róbert. Az ukrajnai zálogházak működésének jelenlegi kihívásai és fejlődésének főbb irányai //Gazdasági fejlődéskihívásai és lehetőségei a nemzetközi együttműködések és európai tapasztalatok összefüggésében (Beregszász, 2016 május 6-7), 2015. – 45-47 o.
763. Bacsó Róbert. Virtualis valuta mint a modern kori pénzpiaci szabályozás kihívása. Polgári Szemle, 2016, 12. évfolyam 1–3. szám, 244-251 o.
764. Bankmenedzsment. Bankszabályozás – pénzügyi fogyasztóvédelem (szerk. Prof. dr. Lentner Csaba). Nemzeti közszolgálati és tankönyv kiadó: Budapest, 2013. 525 o.
765. Bartle, I.–Vass, P. [2005]: Self-regulation and the regulatory state – a survey of policy and practice. CRI Research Report No. 17.
766. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework [Electronic resource]: comprehensive Version. – Link: <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>.
767. Benston G.J., Smith C.W. A Transaction Cost Approach to the Theory of Financial Intermediation // Journal of Finance. 1976. Vol. 31. P. 215–231.
768. Boltanski L., Tevenot L. De la justification. Les economies de la grandeur. Paris: Gallimard, 1991.
769. Boyd J.H., Prescott E.C. Financial Intermediary Coalitions // Journal of Economic Theory. 1986. Vol. 38. P. 211-232.
770. BRE [2011a]: One-in, One-out: Statement of New Regulation. HM Government.
771. BRE [2011b]: Sunsetting Regulations: Guidance. HM Government.
772. BrTF [1999]: Self-regulation. interim report. Better regulation Task Force.
773. BrTF [2000]: Alternatives to State regulation. Better regulation Task Force.

774. BrTF [2003]: imaginative thinking for Better regulation. Better regulation Task Force.
775. BRTF [2005]: Routes to Better Regulation. A guide to alternatives to classic regulation. Better Regulation Task Force.
776. Business regulation in UK. – [Electronic Resource]. – Link: <http://www.bis.gov.uk/policies/bre/principles-of-regulation>.
777. Central Banking Publications: How countries Supervise their Banks, Insurers and Securities Markets (2012).
778. Coglianese, C. – Mendelson, E. [2010]: Meta-regulation and self-regulation. The Oxford Handbook of Regulation. Oxford University Press.
779. Collins English Dictionary — Complete&Unabridged 10th Edition 2009 [Электронный ресурс] © William Collins Sons&Co. Ltd. 1979, 1986 © Harper Collins Publishers 1998, 2000, 2003, 2005, 2006, 2007, 2009. [Electronic Resource]. – Link: <http://dictionary.reference.com>.
780. Commons J. Institutional Economics. American Economic Review, 1931, №21, pp. 648-657.
781. Companies Act (1862). – [Internet-resource]. – Link: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.
782. Corruption Perceptions Index. Transparency International. <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>.
783. Croce R. D., Stewart F., Yermo J. (2011). Promoting Longer-Term Investment by Institutional Investors: Selected Issues and Policies // OECD Journal: Financial Market Trends. Vol. 2011, No 1.
784. Čihák, Martin and Podpiera, Richard (2006). "Is One Watchdog Better than Three? International Experience with Integrated Financial-Sector Supervision (in English)," Czech Journal of Economics and Finance (Finance a uver), Charles University Prague, Faculty of Social Sciences, vol. 56(3-4), pages 102-126, March.
785. Damodar N. Gujarati – Basic Econometrics / N.Damodar. – 4 Ed. McGraw–Hill, 2003. – 1003 p.

786. De Haan J., Oosterloo S., Schoenmaker D. European Financial Markets and Institutions. 2009? Cambridge University press, Cambridge, 300 p.
787. Demirguc-Kunt Asli, Levine Ross. Financial Structure and Economic Growth: Perspectives and Lessons / Financial Structure and Economic Growth: A Cross-country Comparison of Banks, Markets, and Development. – Mass.: MIT Press, 2004. – 436 P.
788. Dolan, P.–Hallsworth, M.–Halpern, D.–King, D.–Vlaev, I. [2010]: MIN DSPACE: Influencing behaviour through public policy. Cabinet Office, Institute for Government.
789. Draft Institutional Agreement on the operating framework for the European regulatory agencies COM(2005) 59 final, para. 5.
790. EBA Opinion on ‘virtual currencies’. – [Internet-resource]. – Link: <http://www.eba.europa.eu/documents/10180/657547/EBA-Op-2014-08+Opinion+on+Virtual+Currencies.pdf>.
791. Economy Rankings // Doing Business // www.doingbusiness.org.
792. EESC (2005): The Current State of Co-regulation and Self-Regulation in the Single Market. European Economic and Social Committee, Brussels.
793. Eichengreen B., Dincer N. (2011). Who Should Supervise? The Structure of Bank Supervision and the Performance of the Financial System // NBER Working Paper Series. Working Paper №17401.
794. Emmenegger S. Procedural Consumer Protection and Financial Market Supervision in EU. Working Papers Law No. 2010/05. [Internet-resource]. – Link: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1616322.
795. Entreprise Act (2002)
796. European System Risk Board. [Internet-resource]. – Link: http://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/other/140303_esrb_handbook.pdf?0b3d9b0fdec83c29b3ab2e13f4ed494a.
797. European Systemic Risk Board. Recommendation on National Macroprudential_Mandates. [Internet-resource]. – Link: http://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/ESRB_Recommendation_on_National_Macroprudential_Mandates.pdf?8852c0499dd076503c1689b0620b4101.

798. Ezt mondják Matolcsyék a bitcoinról. [Internet-resource]. – Link: http://index.hu/gazdasag/2014/06/10/ezt_mondjak_matolcsyek_a_bitcoinrol/.
799. Fenyvesi Réka. Pénzügyi innovációk és az európai felügyeleti hatóságok szerepe. – [Internet-resource]. – Link: <http://mnb.hu/letoltes/fenyvesi-reka-penzugyi-innovaciok.pdf>.
800. Ferran, Eilis / Alexander, Kern: Can Soft Law Bodies be Effective? – The Special Case of the European Systemic Risk Board, In: European Law Review, Issue 6, December 2010, p. 761.
801. Financial services and Markets Act (2000)
802. Financial Stability Board: Consumer Finance Protection with particular focus on credit. 2011. [Electronic Resource]. – Link: http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_111026a.pdf.
803. FinCEN (Financial Crimes Enforcement Network). 2013. «Application of FinCEN's Regulations to Persons Administering, Exchanging, or Using Virtual Currencies.». [Internet-resource]. – Link: http://fincen.gov/statutes_regs/guidance/html/ FIN-2013-G001.html.
804. Frantz, Pascal and Instefjord, Norvald (2012) Financial regulation: regulatory arbitrage and regulatory harmonization. Social Science Research Network.
805. FSA: The Financial Conduct Authority: Approach to regulation. 2011/1. [Electronic Resource]. – Link: http://www.fsa.gov.uk/pubs/events/fca_approach.pdf.
806. FSA: Product Intervention. 2011/2. [Electronic Resource]. – Link: http://www.fsa.gov.uk/pubs/discussion/dp11_01.pdf.
807. Funded Pension Statistics // STATS.OECD// http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1.
808. Gurley J.G., Shaw E.S. Financial Intermediaries and the Saving_Investment Process // Journal of Finance. 1956. Vol. 11. P. 257-276.
809. Gurley J.G., Shaw E.S. Financial Aspects of Economic Development // American Economic Review. 1955. Vol. 45. N 4. P. 515-538.
810. Goodhart C.A.E., Schoenmaker D. (1995): «Should the Functions of Monetary Policy and Banking Supervision Be Separated?», Oxford Economic Papers, New Series, Vol 47.

811. Goodhart C.A.E., Tsomocos D. (2012): *Financial Stability in Practice*, Vol. 2. Edward Elgar Publishing.
812. Granger C. W. J. *Investigation Casual Relations by Econometric Methods and Cross-Spectral Methods* / C. W. J. Granger // *Econometrica*. – 1974. – Vol. 37. – P.424–438.
813. Green Paper on retail financial services: better products, more choice, and greater opportunities for consumers and businesses: COM(2015). 630 final. – [Electronic Resource]. – Link: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0630>.
814. Greif A. *Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 526 p.
815. Griller, Stefan/ Orator, Andreas: Everything under control? – The „way forward” for European agencies in the footsteps of the Meroni doctrine, In: *European Law Review*, Issue 1, February, 2010, p. 3-33.
816. Groenewegen J., Pitelis Ch., Sjöstrand S.-E. *On Economic Institutions: Theory and Application*. Andershot: Edward Elgar, 1995, 233 p.
817. Gross domestic product // STATS.OECD // http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1.
818. *Guidance to Assess the Systemic Importance of Financial Institutions, Markets and Instruments: Initial Considerations*. International Monetary Fund, Bank for International Settlements, Financial Stability Board. November 2009.
819. G-20: High-level principles on financial consumer protection. 2011. – [Electronic Resource]. – Link: <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/48892010.pdf>.
820. Hamilton W. *Institution* / W.Hamilton // *Encyclopedia of the Social Sciences*. – 1932. – vol.73.– P4. – R.560-595.
821. Hansen L. *Challenges in Identifying and Measuring Systemic Risk* / Brunnermeier M. and Krishnamurthy A. *Risk Topography: Systemic Risk and Macro Modeling*. Chicago: Chicago University Press, 2012.
822. Hepburn, G. [2009]: *Alternatives to traditional regulation*. Report prepared for the OECD Regulatory Policy Division.

823. Hirtle B., Schuermann T. and Stiroh K. Macroprudential Supervision of Financial Institutions: Lessons from the SCAP. Federal Reserve Bank of New York Staff Reports № 409. November 2009. P. 13.

824. HM Treasury: A new approach to financial regulation: judgement, focus and stability. 2010. – [Electronic Resource]. – Link: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/81389/consult_financial_regulation_condoc.pdf.

825. Hoogen van den T, Nowak T (2009): The emergence and use of self-regulation in the European decision-making process: Does it make a difference?

826. IMF Euro Area Policies: 2007 Article IV Consultation – Staff Report (IMF Country Report No. 07/260), p. 27.

827. Insurance Guarantee Schemes (White Paper). Link: http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/single_market_services/financial_services_insurance/mi0055_en.htm

828. Insurance Statistics// STATS.OECD// http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1.

829. Ingves S. et al (2011): „Central Bank Governance and Financial Stability”.

830. Interinstitutional Agreement on better law-marketing. European Parliament, Council, Commission (2003/C321/01).

831. Jelentés a Pénzügyi Békéltető Testület éves tevékenységéről 2013. [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2419353/PBT_Eves_jelentes_2013.pdf.

832. Jelentés a Pénzügyi Békéltető Testület éves tevékenységéről 2014. [Electronic Resource]. – Link: http://felugyelet.mnb.hu/data/cms2428770/PBT_Eves_jelentes_2014.pdf.

833. Jelentés a Pénzügyi Békéltető Testület éves tevékenységéről 2015. [Electronic Resource]. – Link: <http://www.mnb.hu/letoltes/pbt-eves-jelentes-2015.pdf>.

834. Jelentés a Pénzügyi Békéltető Testület éves tevékenységéről 2016. [Electronic Resource]. – Link: <http://www.mnb.hu/letoltes/pbt-eves-jelentes-2016-vegleges.pdf>.

835. Juselius K. The Cointegrated VAR Model / K.Juselius. – Oxford: Oxford University Press, 2006. – 457 p.

836. La Porta, R.–Lopez-de-Silanes, F.–Shleifer, A. [2008]: The Economic Consequences of Legal Origins. *Journal of Economic Literature*, Vol. 46. No. 2., pp. 285–332.
837. Lee, C. [2005]: Legal traditions and competition policy. *The Quarterly review of Economics and Finance*, Vol. 45. no. 2–3., pp.236–257.
838. Levine R. Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda // *Journal of Economic Literature* Vol. XXXV (June 1997), pp. 688–726.
839. Levine R. Finance and Growth: Theory and Evidence. NBER Working Paper No. 10766. September 2004. Режим доступа: <http://www.nber.org/papers/w10766>.
840. Mandelkern Group: Mandelkern Goup on Better Regulation. Final report.
841. Melecky Martin & Podpiera Anca Maria. Institutional Structures of Financial Sector Supervision, Their Drivers and Emerging Benchmark Models. *Journal of Financial Stability*, p. 1-23. Link: http://blogs.worldbank.org/allaboutfinance/files/allaboutfinance/institutional_structures.pdf.
842. Merton C. Robert. Financial Innovation and Economic Performance // *Journal of Applied Corporate Finance*. 1992. Volume 4, Issue 4, pages 12–22.
843. Merton C. Robert. Merton, Zvi Bodie. The Design of Financial Systems: Towards a Synthesis of Function and Structure. 2004. NBER Working Paper No. 10620.
844. Marchand J.G. & Olsen J.P. The Institutional Dynamics of International Political Orders. New York: International Organization, 1998, 987 p.
845. Masciandaro, Donato & Quintyn, Marc (2009). After the Big Bang and Before the Next One? Reforming the Financial Supervision Architecture and the Role of the Central Bank – A Review of Worldwide Trends, Causes and Effects (1998-2008). Paolo Baffi Centre Research Paper №2009-37. Link: <http://www.voxeu.org/article/reforming-financial-supervision-architecture>.
846. Masciandaro D., Quintyn M. (2011). The Economic Crisis: Did Financial Supervision Matter? // IMF Working Paper. No WP/11/261. November.
847. Matolcsy Gy. Egyensúly és növekedés. Budapest: Kairosz Kiadó. 2015, 644 o.
848. Merrouche O., Nier E.W. (2010): „What Caused the Global Financial Crisis? Evidence on the Build-up of Financial Imbalances 1999-2007”, IMF Working Paper 10/265

849. Minico Giovanna de. A hard look at self regulation in U.K. [] / Giovanna de Minico. <http://www.astrid-online.it/Qualit--de/Note-e-con/A-hard-look-atself-regulation-in-UK.pdf>.
850. Neal W.C. Institutions. – In: Hodgson G., Samuels W. and Tool M. (Eds.), 1994, The Elgar Companion to Institutional and Evolutionary Economics, Vol. 1&2, Aldershot: Edward Edgar, v.1, pp. 402-406.
851. Nier E.W. (2009): „Financial Stability Frameworks and the Role of Central Banks: Lessons from the Crisis”, IMF WP 09/70.
852. Nier E.W. et al (2011): Towards Effective Macroprudential Frameworks: An Assessment of Stylized Institutional Models”, IMF WP 11/250.
853. OECD [1997a]: The OECD report on regulatory reform: Synthesis report. OECD, Paris.
854. OECD [1997b]: Regulatory impact analysis: Best practices in OECD countries. OECD, Paris.
855. OECD [2001]: regulatory impact Analysis: Efficiency, Accountability, and Transparency. OECD, Paris.
856. OECD [2009a]: Alternatives to traditional regulation. OECD, Paris.
857. OECD [2009b]: indicators of regulatory management systems. OECD, Paris.
858. OECD [2010a]: reducing the risk of Policy Failure: Challenges for regulatory Compliance. OECD, Paris.
859. OECD [2004]: Ex post evaluation of regulatory tools and institutions. OECD, Paris.
860. OECD [2012]: recommendation of the Council of the OECD on regulatory Policy and Governance. OECD, Paris.
861. On the principles applicable to the bodies responsible for out-of-court settlement of consumer disputes: Commission Recommendation of 30 March 1998 No. 98/257/EC [Electronic Resource]. – Link: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998H0257:EN:NOT>.
862. PC. Driver.ru Научный журнал. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pcdriver.ru/content/view/468/32/>.

863. Pearson K. Contributions to mathematical theory of evolution. I. Dissection of frequency curves // Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Ser. A. – 1894. – V. 185. – P. 71-110.
864. Pfaeltzer, Juliette J. W.: Naming and shaming in financial market regulations: A violation of the presumption of innocence? In Utrecht Law Review, Vol. 10. No. 1. (2014) 134-148.
865. Rendkívül kockázatos a fogyasztóknak a Bitcoin. [Internet-resource]. – Link: <http://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/sajtoszoba/figyelemfelhivas-rendkivul-kockazatos-a-fogyasztoknak-a-bitcoin>.
866. Reducing the moral hazard posed by systemically important financial institutions. Report to G20, September 2009.
867. Roubini Nouriel. Bitcoin isn't a currency. [Internet-resource]. – Link: <https://twitter.com/Nouriel/status/442725510423248897>.
868. Saurer, Johannes: Individualrechtsschutz gegen das Handeln der Europäischen Agenturen, In: Europarecht (EuR), Heft 1, 2010, p. 51- 66.
869. Schneider F. Shadow economy and tax evasion in the EU/ F. Schneider // Journal of Money Laundering Control. – 2015. –№2.
870. Siekmann, Helmut: Das neue Europäische Finanzaufsichtssystem, Institute for Monetary and Financial Stability, Johann Wolfgang Goethe-Universität, Frankfurt am Main, Working Papers No. 40, 2010.
871. Stiglitz, Joseph E. Towards a New Paradigm in Monetary Economics / Josef Stiglitz, Brece Greenwald. — Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 327 p.
872. Sturgess H.A. The choice of classic intervals // J. Am. Statist. Assoc. – march 1926. – 47 p.
873. The American Heritage Dictionary of the English Language: Fourth Edition. – 2000.
874. The Financial Policy Committee's powers to supplement capital requirements: a Draft Policy Statement, Bank of England. Link: <http://www.bankofengland.co.uk/financialstability/Documents/fpc/policystatement130114.pdf>.

875. The Global Financial Development Database. 1960-2011. The World Bank, November 2013 [Internet-resource]. – Link: <http://data.worldbank.org/data-catalog/global-financial-development>
876. The High Level Group on Financial Supervision in the EU: De Larosiere Report. – [Internet-resource]. – Link: http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf.
877. The structure of Financial Supervision Approaches and Challenges in a Global Marketplace. Group of Thirty. Washington, DC, 2008. Link: <http://www.group30.org/images/PDF/The20Structure20of20Financial20Supervision.pdf>.
878. TIS [2000]: Industry Self-Regulation in Consumer Markets. Report prepared by the Taskforce on Industry Self-regulation. Commonwealth of Australia.
879. Tobin James. Pénz és gazdasági növekedés, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1984.
880. Újabb kockázatok a fizetésre használható virtuális eszközök körében. [Internet-resource]. – Link: <http://www.mnb.hu/felugyelet/felugyeleti-keretrendszer/felugyeleti-hirek/hirek-ujdonsagok/sajtokozlemeny-ujabb-kockazatok-a-fizetesre-hasznalható-virtualis-eszkozok-koreben>.
881. Valentiny Pál. A szabályozó szervezetek működési hatékonysága. [Elektronikus hozzáférés]. – Link: http://econ.core.hu/file/download/vesz/verseny_05_ValentinyP_hatekonysag.pdf
882. Valentiny Pál. Hogyan méri az ágazati szabályozó szervezetek hatékonyságát? Közgazdasági Szemle, 55. evf. 10. sz. 891–906. o.
883. Validációs kézikönyv. [Electronic Resource]. – Link: <https://www.mnb.hu/letoltes/pszafhu-vkkelso.pdf>.
884. Verhelst, Stijn: Renewen Financial Supervision in Europe – Final or Transitory? in Egmont Paper 44. 2011.
885. Williamson O.E. The New Institutional Economics: Taking Stocks, Looking Ahead. Journal of Economic Literature, №3, 2000, pp. 595-613.

886. Win-win стратегия государственно-частного партнерства в обязательном медицинском страховании. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forinsurer.com/public/16/12/09/4765?hl=%EF%E5%ED%F1%E8%EE%ED>.
887. White Paper: European governance. A white paper. COM(2001) 428 final.
888. World Bank (2012): Draft Good Practice for Financial Consumer Protection. – [Electronic Resource]. – Link: http://siteresources.worldbank.org/EXTFINANCIALSECTOR/Resources/Good_Practices_for_Financial_CP.pdf
889. World Bank (2013). Bank Regulation and Supervision Survey, 2011–2012. Link: www.worldbank.org/financialdevelopment.
890. 2010. évi CLVIII. törvény a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletéről. Elektronikus hozzáférés: <http://www.pch.hu/downloads/2010.evi-clviii-tv-pszaf.pdf>.
891. 2011. évi CLXI. Törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról. – [Electronic Resource]. – Link: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100161.TV.
892. 2012. évi XCIX. Törvény a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2011. évi CCVIII. törvény módosításáról. Elektronikus hozzáférés: <http://www.complex.hu/kzldat/t1200099.htm/t1200099.htm>.
893. 2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/Penziranytu/jegybanktorv_hu.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Органи інституційного регулювання на ринку кредитної кооперації України

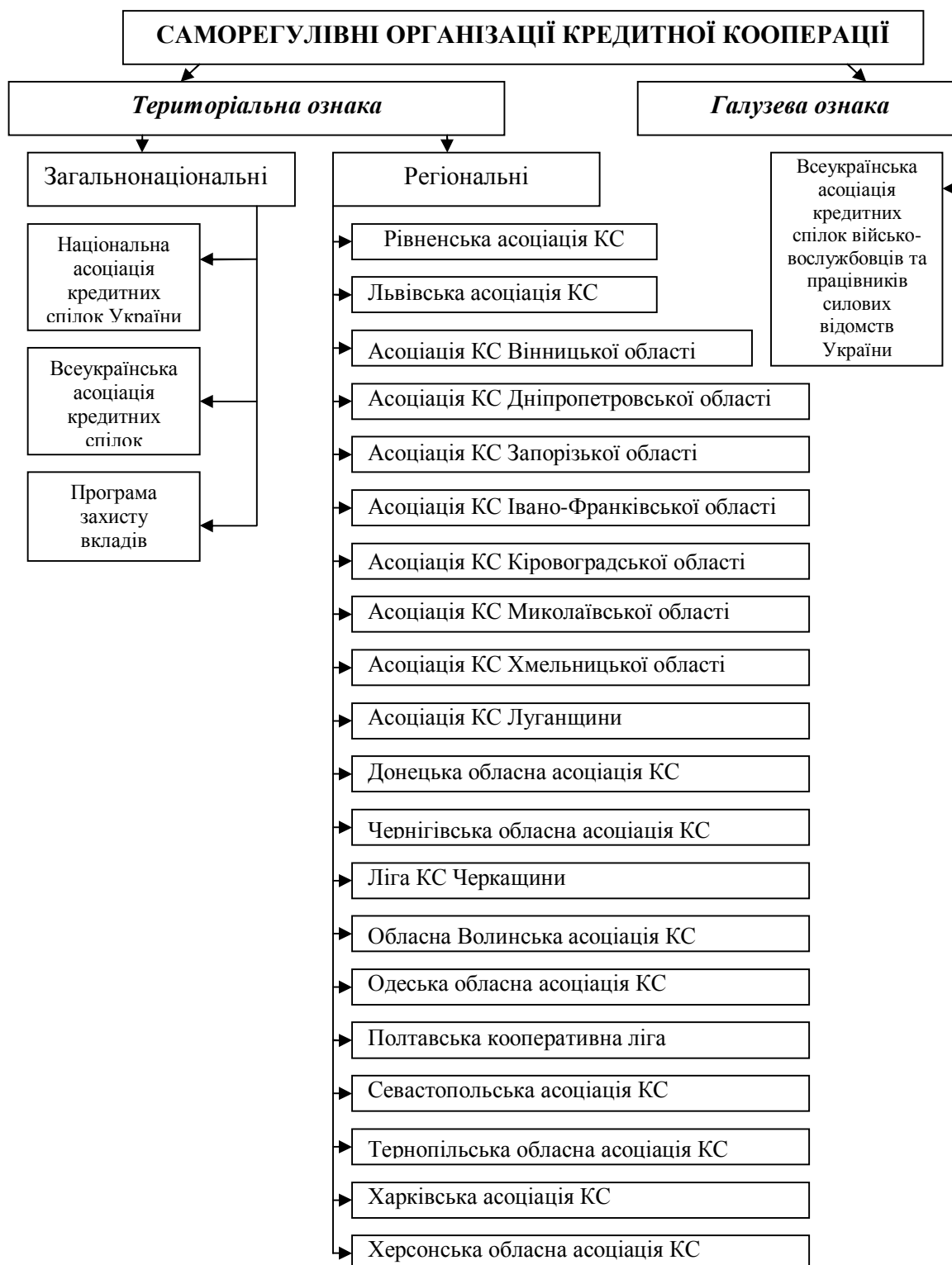

Рис. А.1. Класифікація органів інституційного регулювання в системі кредитної кооперації України (уточнено автором на основі [61, с. 46])

Додаток Б

Потенційні варіанти створення системи державного регулювання ринку небанківських фінансових установ в Україні на початку 2000-х рр.*

№	Варіант	Переваги	Недоліки
1	Розподіл функцій нагляду за діяльністю ринку НФП між НБУ, Мінфіном, ДКЦПФР та Фондом Державного Майна.	1. Не вимагало додаткових фінансових затрат. 2. Дозволяло більш ефективно використовувати існуючу на той час інфраструктуру (регіональні відділення).	1. Не створювало функціонально нових засад нагляду за професійними учасниками ринку НФП і могло призвести до успадкування старих проблем та недоліків 2. Передача окремих функцій нагляду НБУ могло стати новим тягарем для нього та зашкодити створенню ефективної системи нагляду за діяльністю банків. 3. Відсутність координації та узгодженості дій цих органів влади могло призвести до неефективності нагляду, конфлікту інтересів та дублювання. 4. Стримувало б можливість впровадження комплексної довгострокової політики розвитку ринку НФП в цілому, зумовлюючи несистемний та неузгоджений розвиток кожної зі сфер. 5. З огляду на існуючу на той час інституційну неготовність перебрати на себе функції нагляду за діяльністю учасників ринків НФП, існував ризик виникнення ситуації хаотичного контролю внаслідок розгалуженості контролюючих органів, що могло привести до повторення «трастової епопеї» 1993-1995 рр.
2.	Передача усіх функцій з нагляду за діяльністю на ринку НФП Мінфіну.	1. Інтеграція нагляду в одному органі. 2. Можливість вироблення єдиної політики розвитку ринку НФП. 3. Відносно невелика потреба у додаткових бюджетних асигнуваннях. 4. Дозволяла більш ефективно використовувати досвід та знання фахівців за рахунок синергії та координації.	1. Відсутність незалежності органу нагляду, що зумовлювало підвищення політичного впливу. 2. Можливість виникнення конфлікту інтересів та стримування розвитку ринку НФП через впровадження інших пріоритетів політики Мінфіну. 3. Фінансова залежність від свого міністерства. 4. Зниження прозорості діяльності, підзвітності перед громадськістю. 5. Нівелювання відповідальності за вжиття заходів або бездіяльність. 6. Зниження здатності до оперативного та дієвого контролю та прийняття рішень щодо діяльності на ринку НФП.

№	Варіант	Переваги	Недоліки
			<p>7. Відсутність власної кадрової та бюджетної політики.</p> <p>8. Зниження незалежності, якості та оперативності процесу формування підзаконної нормативної бази та ініціювання законодавчих актів.</p> <p>9. Концентрація нагляду за діяльністю учасників на ринку НФП в одному органі, що за умов невмілого керівництва або значного політичного тиску могло б зашкодити якості нагляду та розвитку ринків НФП.</p> <p>10. Можливі небезпека погіршення якості нагляду та виникнення поверховості регулювання діяльності окремих учасників ринку, втрата гнучкості та оперативності нагляду за окремими учасниками ринків НФП, як наслідок – збільшення обсягу операцій та кількості піднаглядних установ.</p>
3.	Створення окремих незалежних органів нагляду за діяльністю окремих видів установ на ринку НФП, як-то спеціальних органів нагляду за діяльністю накопичувальних пенсійних фондів, страхових компаній, кредитних спілок тощо.	<p>1. Посилення якості нагляду за діяльністю окремих видів установ за рахунок вузької спеціалізації.</p> <p>2. Більша оперативність прийняття рішень щодо стратегії діяльності фінансових установ, що регулюються окремим органом нагляду.</p>	<p>1. Вимагало значного бюджетного фінансування з урахуванням потреб кожного новоствореного органу нагляду.</p> <p>2. Вимагало значного інвестування в підготовку кадрів з огляду на відсутність достатньої кількості фахівців.</p> <p>3. Невиправдано дороге та інституційно надто складне з огляду на стан та обсяги фінансових ринку України того часу.</p> <p>4. Якість розвитку ринку НФП та фінансового ринку в цілому залежить від ефективності координації зусиль та узгодженості політики між всіма органами нагляду.</p> <p>5. Нездатність будь-яких відокремлених наглядових органів впроваджувати ефективний нагляд та вчасно стабілізувати окремі сегменти ринку НФП, і що в свою чергу може призвести до системної кризи.</p> <p>6. Наявність кількох органів нагляду за діяльністю установ ринку НФП могло призвести до неузгодженості та невідповідності політики розвитку окремих небанківських установ та ринку в цілому з огляду на відсутність існування окремих видів небанківських установ.</p> <p>7. Повністю залишався поза увагою та контролем держави існуючий неорганізований та тіньовий фінансовий ринок, що не ідентифікувався з жодним законодавчо визнаним видом небанківської установи.</p>

№	Варіант	Переваги	Недоліки
			<p>8. Час від часу поставало б питання необхідності перегляду системи органів та стратегії нагляду за діяльністю небанківських установ з виникненням нових їх видів, що вимагатиме додаткових фінансових та людських витрат.</p> <p>9. Недостатність важелів та політичної ваги кожного з відокремлених органів нагляду, що могло б призвести до значного політичного тиску та втрати незалежності.</p>
4.	Створення єдиного незалежного органу нагляду та регулювання усіх небанківських установ з чітким визначенням функцій ДКЦПФР та банківського нагляду.	<p>1. Відносна незалежність.</p> <p>2. Чітко визначена система підзвітності.</p> <p>3. Інтеграція нагляду в одному органі.</p> <p>4. Посилення якості нагляду за діяльністю усіх видів небанківських установ та більш ефективного використання досвіду та знань фахівців за рахунок консолідації зусиль та синергії.</p> <p>5. Більша оперативність прийняття рішень та узгодженість стратегії і політики діяльності небанківських установ на рівні всього ринку НФП та окремих учасників.</p> <p>6. Фінансова та організаційна відокремленість, що забезпечує власну кадрову та інституційну політику розвитку.</p> <p>7. Можливість забезпечення економії на масштабах, що доцільно з огляду на порівняно малі розміри фінансового ринку, а також з урахуванням більш раціонального використання фінансових ресурсів.</p> <p>8. Конкурентна нейтральність та можливість запобігання регулятивного арбітражу</p> <p>9. Дозволяє впровадити більш ефективний нагляд за діяльністю фінансових конгломератів (груп).</p>	<p>1. Концентрація нагляду за діяльністю ринку НФП в одному органі, що за умов невмілого керівництва або значного політичного тиску може погіршити якість нагляду та розвиток ринку.</p> <p>2. Можливі небезпека погіршення якості нагляду та виникнення поверховості регулювання діяльності окремих небанківських установ, втрата гнучкості та оперативності нагляду за окремими небанківськими установами, як наслідок – збільшення обсягу операцій та кількості піднаглядних установ.</p>

* Складено автором на основі: [644, с. 14-16].

Додаток В

Вихідні дані та розраховані показники, що характеризують рівень державного регулювання
ринків НПІ України у 2004-2015 рр.*

№ з/п	Показники	Значення показника по роках											
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Затрат												
1	Середньооблікова чисельність, чол.	234	247	258	271	275	268	268	274	285	247	225	237
2	Загальна площа приміщень	4435,6	4435,6	4435,6	4435,6	4435,6	4435,6	4435,6	4435,6	4435,6	4435,6	4435,6	4435,6
3	Затверджено кошторис, тис.грн.	6743,6	9871,1	15604,5	17721,6	24455,1	20899,6	22461,8	25053,7	33518	28559,6	26639	25874,1
4	Виконано бюджету Держфінпослуг (Нацкомфінпослуг)	6695,5	9771,1	15203,1	17148,9	23696,9	20256,8	21312,1	23664,1	31526,7	27725	25450,7	25170,9
	З них:												
4.1	ФОП та нарахування, тис.грн.	3004,3	6120,1	8894,6	10289,2	15087,1	13730,1	14016,0	14621,2	17228,4	18189,3	17102,3	22108
4.2	Енергоносії, тис.грн.	-	-	-	1700,6	1545,1	936,3	1176,5	1024,3	1033,2	743,6	682,2	868,3
2	Продукту												
1	Загальна кількість суб'єктів нагляду, внесених до Державного реєстру фінансових установ, од.	1372	1612	1745	1913	2016	2008	1980	1979	2041	2113	2087	2239
2	Кількість фінансових установ, внесених до Державного реєстру фінансових установ у даному році	-	252	129	165	165	145	127	109	100	148	98	233
3	Кількість виключених фінансових установ, од.	-	33	41	72	62	153	172	109	53	76	124	81
4	Кількість діючих ліцензій	-	-	1379	2097	4347	6287	7326	7338	7364	5107	4963	4724
5	Кількість виданих ліцензій	1648	1180	1143	894	1289	645	433	349	174	323	237	362
6	Кількість анульованих та зупинених ліцензій	-	-	118	176	39	205	585	237	250	517	796	527
7	Обсяг активів фінансових установ	21709,5	25193	33880	44467	61668,09	62848,68	69855,50	80090,60	100792,00	124959,6	147816,3	162817,00
8	Загальний обсяг ринку НПІ, млн.грн.	24112,0	26323,5	39436,1	64507,6	75102,09	62572,60	72762,37	79921,80	91313,30	122890,3	109683,6916	81710,80
9	Валові страхові премії, млн.грн.	19431,4	12853,5	13829,995	18008,2	24008,6	20442,1	23081,7	22693,5	21508,2	28661,9	26767,3	29736
10	Валові страхові виплати	1540,3	1894,2	2599,596	4213	7050,7	6737,2	6104,6	4864	5151	4651,8	5065,4	8100,5
11	Обсяг страхових резервів	8272,2	5045,8	6014,1	8423,3	10904,1	10141,3	11371,8	11179,3	12578	14435,7	15828	18376,3
12	Обсяг укладених договорів фінансовими компаніями та лізингодавцями	-	381,7	510,1	698,4	1611,445	1808,856	7248,468	8097,3	16343,1	18235,3	31651,8	24851,9

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
13	Сума наданих фінансових кредитів під заставу, млн. грн.	-	1429,0	1141,8	1404,3	2134,5	3686,3	5362,2	7187,0	8842,9	8368,2	8410,8	12459,7
14	Вартість активів недержавних пенсійних фондів, млн. грн.	10,5	46	142	281	612,2	857,9	1144,3	1386,9	1660,1	2089,8	2469,2	1980
15	Обсяг кредитів, виданих кредитними спілками своїм членам на кінець періоду	711,8	1438,5	2596,73	4512,3	5572,8	3909,1	3349,5	2237,4	2531	2349,1	1994,4	1792,7
16	Обсяг депозитів, залучених КС від своїх членів на кінець періоду	554,3	1137,57	1926,473	3451,2	3951,1	2959,3	1945	1185,5	1287,5	1330,1	989,8	855,2
17	Кількість проведених засідань Нацкомфінпослуг	63	82	108	95	69	59	55	37	104	114	119	107
18	Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг	735	1594	938	1405	2433	10529	11181	7624	5184	8733	10281	5975
19	Кількість розроблених нормативно-правових актів	66	59	38	44	31	34	28	37	96	43	49	71
20	Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг	3074	1997	1371	1866	1596	1243	1034	826	2434	4826	4974	3536
21	Кількість проведених перевірок (виїзних та безвиїзних)	1257	1270	1655	1579	2070	1424	1281	1552	139	311	244	48
22	Кількість міжнародних проектів технічної підтримки у сфері надання фінансових послуг	7	8	12	13	11	8	7	6	3	3	3	4
23	Надходження від штрафів, тис.грн.	0	0	0	503,5	534,3	705,7	2442,8	5527,6	4644,8	2247,5	8490,4	5891,1
24	Кількість осіб, які пройшли підвищення кваліфікації, ос.	38	36	21	20	38	130	96	138	72	96	86	53
25	Кількість застосованих заходів впливу за результатами проведених перевірок	0	0	4591	4658	4749	3167	2956	1591	590	2028	1486	2415
3	Ефективності												
3.1	Ефективність нормотворчої та контрольної роботи												
1	Кількість заходів впливу в розрахунку на перевірку, од.	0,00	0,00	2,77	2,95	2,29	2,22	2,31	1,03	4,24	6,52	6,09	50,31
2	Кількість анульованих ліцензій в розрахунку на проведену перевірку, од.	0,00	0,00	0,07	0,11	0,02	0,14	0,46	0,15	1,80	1,66	3,26	10,98
3	Середня сума штрафу від 1 перевірки, тис.грн.	0,00	0,00	0,00	0,32	0,26	0,50	1,91	3,56	33,42	7,23	34,80	122,73
4	Кількість виключених установ до заходів впливу, од.	-	-	0,01	0,02	0,01	0,05	0,06	0,07	0,09	0,04	0,08	0,03

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
5	Кількість розроблених нормативно-правових актів на одного працівника	3,00	2,68	1,73	1,83	1,29	1,21	0,88	0,86	1,43	0,64	0,73	1,06
6	Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг на одного працівника	13,1	8,1	5,3	6,9	5,8	4,6	3,9	3,0	8,5	19,5	22,1	14,9
7	Частка анульованих та призупинених ліцензій, %	-	-	8,6	8,4	0,9	3,3	8,0	3,2	3,4	10,1	16,0	11,2
	Кількість розпоряджень за проведені засідання, од.	48,8	24,4	12,7	19,6	23,1	21,1	18,8	22,4	23,4	42,3	41,8	33,0
3.2	Ступеня та ефективності бюджетного фінансування держрегулювання ринку НФП												
1	Витрати на утримання 1 м ² приміщень Нацкомфінпослуг	-	-	-	383,4	348,3	211,1	265,2	230,9	232,9	167,6	153,8	195,8
2	Виконання бюджету Нацкомфінпослуг, %	99,3	99,0	97,4	96,8	96,9	96,9	94,9	94,5	94,1	97,1	95,5	97,3
3	Частка ФОП у бюджеті, %	0,45	0,63	0,59	0,60	0,64	0,68	0,66	0,62	0,55	0,66	0,67	0,88
4	Сума активів установ, що припадає на 1 грн. бюджетного фінансування, грн.	3242,4	2578,3	2228,5	2593,0	2602,4	3102,6	3277,7	3384,5	3197,0	4507,1	5807,9	6468,5
5	Витратність регулювання ринку НФП (Обсяг ринку на одиницю бюджетного фінансування), грн.	3601,2	2694,0	2594,0	3761,6	3169,3	3089,0	3414,1	3377,3	2896,4	4432,5	4309,7	3246,2
4.	Якісні показники розвитку ринків НФП												
1	Середня кількість скарг на одну установу	0,5	1,0	0,5	0,7	1,2	5,2	5,6	3,9	2,5	4,1	4,9	2,7
2	Темпи приросту активів фінансових установ	-	16,0	34,5	31,2	38,7	1,9	11,1	14,7	25,8	24,0	18,3	10,1
3	Темпи приросту активів СК	91,4	4,5	14,7	34,3	30,2	0,1	7,8	6,4	16,8	18,1	5,8	-13,6
4	Темпи приросту активів КС	122,7	67,2	62,3	15,3	-30,5	-18,6	-30,5	11,3	-2,2	-10,0	-11,7	-99,7
5	Темпи приросту активів ломбардів	-	-	36,2	-35,4	42,9	17,8	43,5	35,5	29,5	-2,6	12,6	29,7
6	Темпи приросту активів ФК	-	129,3	157,9	-32,1	83,6	26,1	34,9	71,9	69,0	33,9	28,9	38,7
7	Темпи приросту активів НФП	-	338,1	208,7	97,9	117,9	40,1	33,4	21,2	19,7	25,9	18,2	-19,8
8	Частка активів НФП у ВВП, %	6,3	5,7	6,2	6,2	6,5	6,9	6,5	6,2	6,9	8,2	9,4	8,2
9	Частка населення, охоплена кредитним кооперуванням	1,7	2,6	3,8	5,2	5,8	4,8	3,4	2,3	2,4	2,2	1,9	1,8
10	Частка населення, охоплена НПЗ	0,05	0,19	0,41	0,60	1,05	1,08	1,09	1,10	1,06	1,25	1,30	1,30
11	Темпи приросту щільності страхування (валові страхові премії на одну особу)	104,9	-33,4	8,3	31,0	34,0	-14,5	13,4	-1,4	-5,1	33,6	-1,2	11,5
12	Рівень валових страхових виплат (відношення валових страхових виплат до валових страхових премій)	7,9	14,7	18,8	23,4	29,4	33,0	26,4	21,4	23,9	16,2	18,9	27,2

Продовження додатку В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
5.	Якісні показники функціонування Нацкомфінпослуг												
1	Кількість суб'єктів нагляду на одного працівника	5,9	6,5	6,8	7,1	7,3	7,5	7,4	7,2	7,2	8,6	9,3	9,4
2	Кількість перевірок на одного працівника, од.	5,37	5,14	6,41	5,83	7,53	5,31	4,78	5,66	0,49	1,26	1,08	0,20
3	Навантаженість працівників Нацкомфінпослуг (Сума активів піднаглядних установ, що припадає на одного працівника), млн.грн.	92,8	102,0	131,3	164,1	224,2	234,5	260,7	292,3	353,7	505,9	657,0	687,0
4	Плинність кадрів Нацкомфінпослуг	0,27	0,28	0,2	0,12	0,13	0,23	0,27	0,3	0,3	0,33	0,28	0,33
5	Темп приросту заробітної плати працівника	-	93,0	39,1	10,1	44,5	-6,6	2,1	2,0	13,3	21,8	3,2	22,7
6	Навантаженість працівників Нацкомфінпослуг в розрахунку на одиницю заробітної плати (обсяг ринку НФП, що припадає на грн. заробітної плати працівника Нацкомфінпослуг), тис.грн.	8,03	4,30	4,43	6,27	4,98	4,56	5,19	5,47	5,30	6,76	6,41	3,70
7	Частка працівників, що підвищили кваліфікацію	16,2	14,6	8,1	7,4	13,8	48,5	35,8	50,4	25,3	38,9	38,2	22,4
8	Реальна середньомісячна зарплата, тис.грн.	1,07	1,87	2,57	2,71	3,74	3,80	3,99	4,25	5,05	6,11	5,07	5,42
9	Кількість міжнародних проектів технічної підтримки в розрахунку на працівника	0,03	0,03	0,05	0,05	0,04	0,03	0,03	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02

* Розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг [234-244].

Додаток Д

Показники функціонування ринків небанківських фінансових послуг України у
2004-2016 рр.

Таблиця Д.1

Структура активів НФУ України у 2004-2016 рр.*

Види НФУ	Частка активів НФУ у загальному по роках, %													Зміна за:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2016/ 2004	2016/ 2008
Страхові компанії	92,2	83,0	70,8	72,4	68,0	66,8	64,8	60,1	55,8	53,1	47,5	37,3	34,9	-57,3	-33,1
Кредитні спілки	4,0	7,7	9,6	11,8	9,8	6,7	4,9	3,0	2,6	2,1	1,6	1,3	1,3	-2,7	-8,6
Інші кредитні установи	-	-	3,3	6,9	10,6	12,1	12,8	11,8	8,9	10,1	13,4	15,2	18,6	-	8,0
Ломбарди	-	1,7	1,7	0,8	0,9	1,0	1,3	1,5	1,5	1,2	1,2	1,4	2,1	-	1,2
Недержавні пенсійні фонди	0,05	0,18	0,42	0,63	0,99	1,37	1,64	1,73	1,65	1,67	1,67	1,22	1,33	1,3	0,3
Фінансові компанії	3,8	7,4	14,2	7,4	9,7	12,1	14,6	21,9	29,5	31,8	34,7	43,7	41,9	38,1	32,1
Всього ринки НФП	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	-

*Складено та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг [234-245; 440-482; 304-306].

Таблиця Д.2

Динаміка зібраних валових страхових премій ризикового сегменту страхування
в Україні у 2004-2016 рр.*

Види страхування	Зібрані валові страхові премії по роках, млрд. грн.													Зміна за:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2004	2016/ 2008
Добровільні види, в т.ч.	18,6	11,4	12,3	15,8	20,9	17,3	19,4	18,0	16,2	22,5	20,8	22,6	26,8	12,3	28,2
Особисте страхування	0,4	0,4	0,7	1,0	1,5	1,4	1,7	2,3	2,8	3,6	3,2	3,2	4,2	250,0	190,2
Майнове страхування	16,6	10,5	11,1	14,2	18,4	14,8	16,6	14,4	12,3	17,0	16,0	17,1	20,2	10,8	9,8
Страхування відповідальності	1,6	0,5	0,5	0,6	1,0	1,1	1,1	1,3	1,1	1,9	1,6	2,3	2,3	-35,0	129,3
Обов'язкові види, в т.ч.	0,6	1,0	1,1	1,5	2,0	2,3	2,8	3,3	3,5	3,7	3,8	4,9	5,6	212,9	177,5
ОСЦПВВТЗ	0,2	0,6	0,6	1,0	1,5	1,7	2,1	2,6	2,8	2,9	3,1	4,0	4,7	508,0	217,9
Інші обов'язкові види	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,7	0,7	0,9	1,0	38,1	72,2
Всього добровільні та обов'язкові види	19,2	12,4	13,4	17,2	22,9	19,6	22,2	21,3	19,7	26,2	24,6	27,5	32,4	19,1	41,5

* Складено та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг [440-452].

**Динаміка здійснених валових страхових виплат ризикового сегменту
страхування в Україні у 2004-2016 рр.***

Види страхування	Здійснені валові страхові виплати по роках, млрд. грн.													Зміна за:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2004	2016 /2008
<i>Добровільні види, в т.ч.</i>	1,32	1,68	2,32	3,88	6,46	6,01	5,19	3,71	4,01	3,36	3,62	6,19	6,54	390,0	1,1
Особисте страхування	0,35	0,27	0,31	0,42	0,59	0,70	0,80	0,93	1,11	1,25	1,36	1,49	1,72	68,7	193,0
Майнове страхування	0,92	1,36	1,98	3,41	5,84	5,28	4,36	2,75	2,86	2,06	2,21	4,19	4,73	532,7	-19,0
Страхування відповідальності	0,05	0,05	0,04	0,05	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,06	0,52	0,09	-28,8	158,4
<i>Обов'язкові види, в т.ч.</i>	0,21	0,21	0,26	0,31	0,55	0,66	0,87	1,09	1,06	1,15	1,21	1,42	1,88	162,1	243,1
ОСЦПВВТЗ	0,08	0,11	0,16	0,25	0,52	0,64	0,85	1,02	1,04	1,06	1,18	1,38	1,82	575,3	248,3
Інші обов'язкові види	0,13	0,09	0,10	0,07	0,03	0,02	0,02	0,07	0,02	0,08	0,02	0,03	0,06	-79,7	142,2
Всього добровільні та обов'язкові види	1,53	1,88	2,58	4,19	7,01	6,67	6,05	4,79	5,07	4,50	4,83	7,61	8,42	358,8	20,1

* Складено та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг [440-452].

**Динаміка рівня виплати за видами страхування ризикового сегменту в Україні
у 2004-2016 рр.***

Види страхування	Рівень виплат по роках, %													Зміна за:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2004	2016 /2008
<i>Добровільні види, в т.ч.</i>	7,1	14,7	18,8	24,6	31,0	34,7	26,7	20,5	24,8	14,9	17,4	27,4	24,4	23,9	-6,5
Особисте страхування	83,8	65,0	42,8	41,4	40,4	48,8	47,5	39,8	39,9	34,6	42,0	46,2	40,8	-43,4	0,4
Майнове страхування	5,6	12,9	17,8	24,1	31,7	35,7	26,3	19,1	23,3	12,2	13,8	24,5	23,4	26,2	-8,3
Страхування відповідальності	3,1	10,3	7,1	7,9	3,3	2,4	2,4	2,4	3,7	2,2	3,6	22,5	3,8	0,3	0,4
<i>Обов'язкові види, в т.ч.</i>	32,2	20,3	24,9	21,4	27,0	28,5	31,3	32,9	29,8	31,3	31,5	28,8	33,4	-5,2	6,4
ОСЦПВВТЗ	32,0	19,8	27,6	25,3	35,5	38,0	41,2	38,9	37,8	36,2	37,6	34,2	38,9	3,5	3,4
Інші обов'язкові види	32,4	20,8	21,7	13,8	4,8	3,6	2,4	10,1	2,1	11,5	3,4	3,6	6,7	-27,6	1,9
Всього добровільні та обов'язкові види	7,9	15,2	19,3	24,3	30,6	34,0	27,3	22,5	25,7	17,2	19,6	27,6	26,0	22,7	-4,6

* Розраховано автором.

Структура зібраних валових страхових премій ризикового сегменту за видами в Україні у 2004-2016 рр.*

Види страхування	Структура страхових премій по роках, %													Зміна за:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/2004	2016/2008
<i>Добровільні види, в т.ч.</i>	96,6	91,8	92,1	91,5	91,1	88,2	87,5	84,5	82,0	86,0	84,4	82,1	82,6	-5,5	-8,5
Особисте страхування	2,2	3,6	5,9	6,5	7,0	8,3	8,7	12,9	17,3	16,1	15,5	14,3	15,7	4,7	8,8
Майнове страхування	89,3	92,2	90,2	89,8	88,2	85,4	85,6	79,7	75,8	75,3	76,8	75,6	75,5	-1,2	-12,6
Страхування відповідальності	8,4	4,1	4,0	3,8	4,9	6,2	5,8	7,4	6,9	8,6	7,6	10,1	8,7	-3,5	3,8
<i>Обов'язкові види, в т.ч.</i>	3,4	8,2	7,9	8,5	8,9	11,8	12,5	15,5	18,0	14,0	15,6	17,9	17,4	5,5	8,5
ОСЦПВВТЗ	37,2	55,2	55,0	66,5	72,3	72,5	74,4	79,1	77,8	80,1	82,1	82,2	82,8	35,1	10,5
Інші обов'язкові види	62,8	44,8	45,0	33,5	27,7	27,5	25,6	20,9	22,2	19,9	17,9	17,8	17,2	-35,1	-10,5
Всього добровільні та обов'язкові види	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	-

* Розраховано автором.

Структура здійснених валових страхових виплат ризикового сегменту за видами в Україні у 2004-2016 рр.*

Види страхування	Структура страхових виплат по роках, %													Зміна за:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/2004	2016/2008
<i>Добровільні види, в т.ч.</i>	86,3	89,1	89,9	92,5	92,2	90,1	85,7	77,4	79,2	74,6	75,0	81,4	77,6	5,9	-14,5
Особисте страхування	26,4	16,0	13,3	10,9	9,1	11,7	15,4	25,0	27,8	37,3	37,5	24,0	26,3	-17,3	17,2
Майнове страхування	70,0	81,1	85,2	87,9	90,4	87,9	84,1	74,1	71,2	61,4	60,9	67,6	72,4	20,4	-18,0
Страхування відповідальності	3,6	2,9	1,5	1,2	0,5	0,4	0,5	0,9	1,0	1,2	1,6	8,3	1,3	-3,1	0,8
<i>Обов'язкові види, в т.ч.</i>	13,7	10,9	10,1	7,5	7,8	9,9	14,3	22,6	20,8	25,4	25,0	18,6	22,4	-5,9	14,5
ОСЦПВВТЗ	36,9	54,0	60,9	78,5	95,1	96,5	98,0	93,6	98,4	92,7	98,1	97,7	96,6	58,2	1,4
Інші обов'язкові види	63,1	46,0	39,1	21,5	4,9	3,5	2,0	6,4	1,6	7,3	1,9	2,3	3,4	-58,2	-1,4
Всього добровільні та обов'язкові види	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	-

* Розраховано автором.

Структура розміщених коштів Фонду захисту потерпілих в ДТП

МТСБУ у 2014-2016 рр.*

Назва банку	Сума депозитів та їх частки по роках						Зміна за 2016/2014 рр.		
	2014		2015		2016				
	Тис. грн.	Частка, %	Тис. грн.	Частка, %	Тис. грн.	Частка, %	Тис. грн.	%	Частки, %
Ошадбанк	107780	38,4	129895	25,7	84590,0	23,4	-23190,0	-21,5	-15,0
Укресімбанк	98052	34,9	129104,1	25,6	82755,5	22,9	-15296,5	-15,6	-12,0
ОТП Банк	39193,4	14,0	8570	1,7	11708,0	3,2	-27485,4	-70,1	-10,7
Кредобанк	15988,4	5,7	33668	6,7	36418,0	10,1	20429,6	127,8	4,4
Креді Агріколь Банк	15618,1	5,6	4715	0,9	2255,0	0,6	-13363,1	-85,6	-4,9
Правекс-Банк	3363,4	1,2	-	-	-	-	-3363,4	-100,0	-1,2
МегаБанк	800	0,3	-	-	-	-	-800,0	-100,0	-0,3
Укргазбанк	-	-	197905,51	39,2	114985,2	31,8	114985,2	-	31,8
Укрсиббанк	-	-	1330	0,3	28700,0	7,9	28700,0	-	7,9
Всього	280795,3	100,0	505187,6	100,0	361411,7	100,0	80616,3	28,7	-

* Складено та розраховано автором за: [664; 562-563].

Сума та структура страхових виплат з Фонду захисту потерпілих від ДТП в розрізі збанкрутілих страховиків за період 2006-2015 рр.*

Рік виключення	Страховик	Сума здійснених виплат, грн.	Частка виплат у загальному, %
2015	СК «Авіоніка», «Лафорт» та «Інтретрансполіс»	5055055,76	56,0
2013	СК «Лафорт»	370998,3	4,1
2012	СК «ІнтерТрансПоліс»	0	0,0
2012	«Міська СК»	1699973,8	18,8
2012	«УЕСК»	35772	0,4
2010	СТ «Вексель»	260711,6	2,9
2009	СК «Авіоніка»	618052,7	6,8
2009	СК «Галактика»	634221,6	7,0
2009	ФГ «Страхові традиції»	36889	0,4
2006	СК «Бонус»	314361	3,5
	Всього	3970980,1	100,0

* Складено та розраховано автором на основі: [664].

**Динаміка зайнятих на ринках фінансових послуг України
у 2008-2013 рр., тис. осіб***

Показники	Роки						Зміна 2013/2008	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Абс.	%
Всього зайнятих	345,4	303,2	299,8	310,0	307,7	308,3	-37,1	-10,7
з них								
у банківській сфері	279,8	240,6	219,7	221,2	218,9	217,3	-62,6	-22,4
у страховій галузі	39,9	33,6	33,2	30,8	31,3	29,8	-10,2	-25,4
у інших сегментах	25,7	29,1	46,9	58,0	57,5	61,3	35,6	138,9

* Складено на основі: [716; 639; 538].

Таблиця Д.10

Структура зайнятих на ринках фінансових послуг України у 2008-2013 рр.*

Показники	Роки						Зміна (%)	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013/2008	
Всього зайнятих	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		-
з них								
у банківській сфері	72,6	71,0	69,2	65,3	69,6	71,0		-1,7
у страховій галузі	17,7	16,0	19,1	18,1	19,0	15,8		-1,9
у інших сегментах	9,6	13,0	11,7	16,6	11,4	13,2		3,6

* Складено та розраховано автором на основі: [716; 639; 538].

Таблиця Д.11

**Динаміка кількості та структури зайнятих на страховому ринку України у
2008-2013 рр.*, осіб**

Показники	2008		2009		2010		2011		2012		2013		Зміна 2013/2008		
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	Темп, %	Част- ки, %
Кількість штатних працівників	39,9	100	33,6	100	33,2	100	30,8	100	31,3	100	29,8	100	-10,2	-25,4	-
Ризикові види	38,2	95,7	32,0	95,4	31,8	95,8	29,6	96,0	30,1	96,3	28,7	96,3	-9,5	-25,0	0,6
Життя	1,7	4,3	1,6	4,6	1,4	4,2	1,2	4,0	1,2	3,7	1,1	3,7	-0,6	-35,9	-0,6
Кількість агентів-юридичних осіб	7,1	100	7,4	100	7,1	100	7,8	100	8,7	100	8,0	100	0,9	13,4	-
Ризикові види	6,7	94,1	7,0	94,4	6,7	93,2	7,5	95,6	8,1	93,4	7,4	92,5	0,8	11,5	-1,6
Життя	0,4	5,9	0,4	5,6	0,5	6,8	0,3	4,4	0,6	6,6	0,6	7,5	0,2	43,4	1,6
Кількість агентів-фізичних осіб	28,4	100	20,8	100	27,5	100	30,5	100	28,4	100	18,7	100	-9,7	-34,1	-
Ризикові види	24,3	85,3	16,4	78,9	23,6	85,9	26,7	87,6	24,4	86,1	15,0	80,1	-9,2	-38,1	-5,2
Життя	4,2	14,7	4,4	21,1	3,9	14,1	3,8	12,4	3,9	13,9	3,7	19,9	-0,5	-11,0	5,2
Всього залучено осіб	75,4	100	61,7	100	67,8	100	69,1	100	68,3	100	56,5	100	-18,9	-25,1	-
Ризикові види	69,1	91,6	55,4	89,7	62,0	91,5	63,8	92,2	62,7	91,7	51,1	90,4	-18,0	-26,1	-1,2
Життя	6,3	8,4	6,3	10,3	5,8	8,5	5,4	7,8	5,7	8,3	5,4	9,6	-0,9	-14,1	1,2

* Складено та розраховано автором за: [716].

Склад капіталу КС України у 2004-2016 рр.*

Складові капіталу	Значення капіталу по роках, млн. грн.													Зміна у %:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2004	2016/ 2008
Пайовий	194,9	554,3	856,5	1113,0	1204,8	815,6	916,8	588,1	656,4	599,8	590,3	484,3	455,9	518,0	-62,2
Додатковий	25,1	48,7	82,3	150,2	97,5	96,7	44,6	37,7	44,5	46,7	45,2	128,6	45,0	288,6	-53,8
Резервний	37,6	77,3	153,3	301,4	479,3	466,0	402,8	324,5	320,1	417,3	423,4	456,0	466,9	1173,5	-2,6
Нерозподілен. дохід (збиток)	-6,8	-9,3	5,8	-13,1	-67,6	-612,5	-246,9	-7,3	67,7	-8,2	-10,2	-28,1	76,6	897,9	-213,3
Всього	250,9	671,0	1097,9	1551,5	1714,0	765,8	1117,3	942,9	1088,7	1055,6	1048,7	1040,9	1044,4	583,1	-39,1

* Складено та розраховано автором на основі: [337, с. 69; 453-462; 693].

Структура капіталу КС України у 2004-2016 рр.*

Складові капіталу	Значення по роках, %													Зміна у %:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2004	2016/ 2008
Пайовий	77,7	82,6	78,0	71,7	70,3	106,5	82,1	62,4	60,3	56,8	56,3	46,5	43,7	-7,4	-26,6
Додатковий	10,0	7,3	7,5	9,7	5,7	12,6	4,0	4,0	4,1	4,4	4,3	12,4	4,3	-4,3	-1,4
Резервний	15,0	11,5	14,0	19,4	28,0	60,9	36,1	34,4	29,4	39,5	40,4	43,8	44,7	13,0	16,7
Нерозподілен. дохід (збиток)	-2,7	-1,4	0,5	-0,8	-3,9	-80,0	-22,1	-0,8	6,2	-0,8	-1,0	-2,7	7,3	-1,2	11,3
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	-

* Складено та розраховано автором.

Динаміка показників, що характеризують депозитну та кредитну діяльність КС України у 2004-2016 рр.*

Показники	Значення показника по роках													Зміна у %:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2004	2016/ 2008
Всього вкладів, млрд.грн.	0,55	1,14	1,93	3,45	3,95	2,96	1,95	1,19	1,29	1,33	0,99	0,86	0,83	612,8	-78,9
Всього кредитів, млрд.грн.	0,71	1,44	2,60	4,51	5,57	3,91	3,35	2,24	2,53	2,35	1,99	1,79	1,80	682,9	-67,7
Співвідношення кредитів до депозитів, рази	1,28	1,26	1,35	1,31	1,41	1,32	1,72	1,89	1,97	1,77	2,01	2,10	2,16	9,8	53,4
Середній розмір внеску, тис.грн.	8,3	14,4	18,7	14,1	24,1	25,3	24,7	24,7	28,7	33,0	31,4	32,3	20,2	190,3	-16,0
Частка депозитів, покритих резервним капіталом, %	6,8	6,8	8,0	8,7	12,1	15,7	20,7	27,4	24,9	31,4	42,8	53,3	56,1	5,3	362,7
Співвідношення проблемних кредитів до резервного капіталу, рази	1,80	1,20	1,02	0,94	1,41	2,53	3,37	1,27	1,27	0,99	1,07	0,99	0,79	-0,39	-43,9

* Складено та розраховано на основі даних Нацкомфінпослуг [453-462; 693].

**Структура залучених вкладів та виданих кредитів КС України
у 2004-2015 рр.***

Роки	Структура залучених вкладів та виданих кредитів за строками, %						
	до 3 міс.		від 3 міс. до 12 міс.		понад 12 міс.		Внески до запитання
	Кре- дити	Депозити	Кре- дити	Депозити	Кре- дити	Депозити	
2004	3,0	6,0	66,0	78,0	31,0	10,0	6,0
2005	2,0	5,0	63,0	72,0	35,0	18,0	5,0
2006	5,0	3,0	65,0	64,5	30,0	30,0	2,5
2007	2,0	2,0	58,0	58,0	40,0	38,0	2,0
2008	2,6	2,0	53,4	58,2	44,0	37,9	2,0
2009	2,6	2,9	58,4	54,4	39,1	40,2	2,5
2010	2,5	2,6	49,9	40,1	47,6	54,8	2,5
2011	2,7	2,5	45,1	36,7	52,3	57,8	3,0
2012	2,3	2,6	41,6	34,5	56,0	60,3	2,6
2013	2,5	2,4	42,2	33,0	55,3	62,3	2,3
2014	1,9	3,3	42,4	32,9	55,7	62,2	2,2
2015	2,5	3,6	48,2	33,8	49,3	60,8	1,8
2016	2,1	4,0	51,5	26,9	48,2	67,2	1,9
Зміна за період 2008/2004	-0,4	-4,0	-12,6	-19,8	13,0	27,9	-4,0
Зміна за період 2016/2008	-0,5	2,0	-1,9	-31,3	4,2	29,3	-0,1

* Складено та розраховано автором на основі: [337, с. 69; 453-462; 693].

Додаток Е

Перелік та значення показників, що використані при розробці аналітичного підходу визначення процесів
на ринках НПФ України

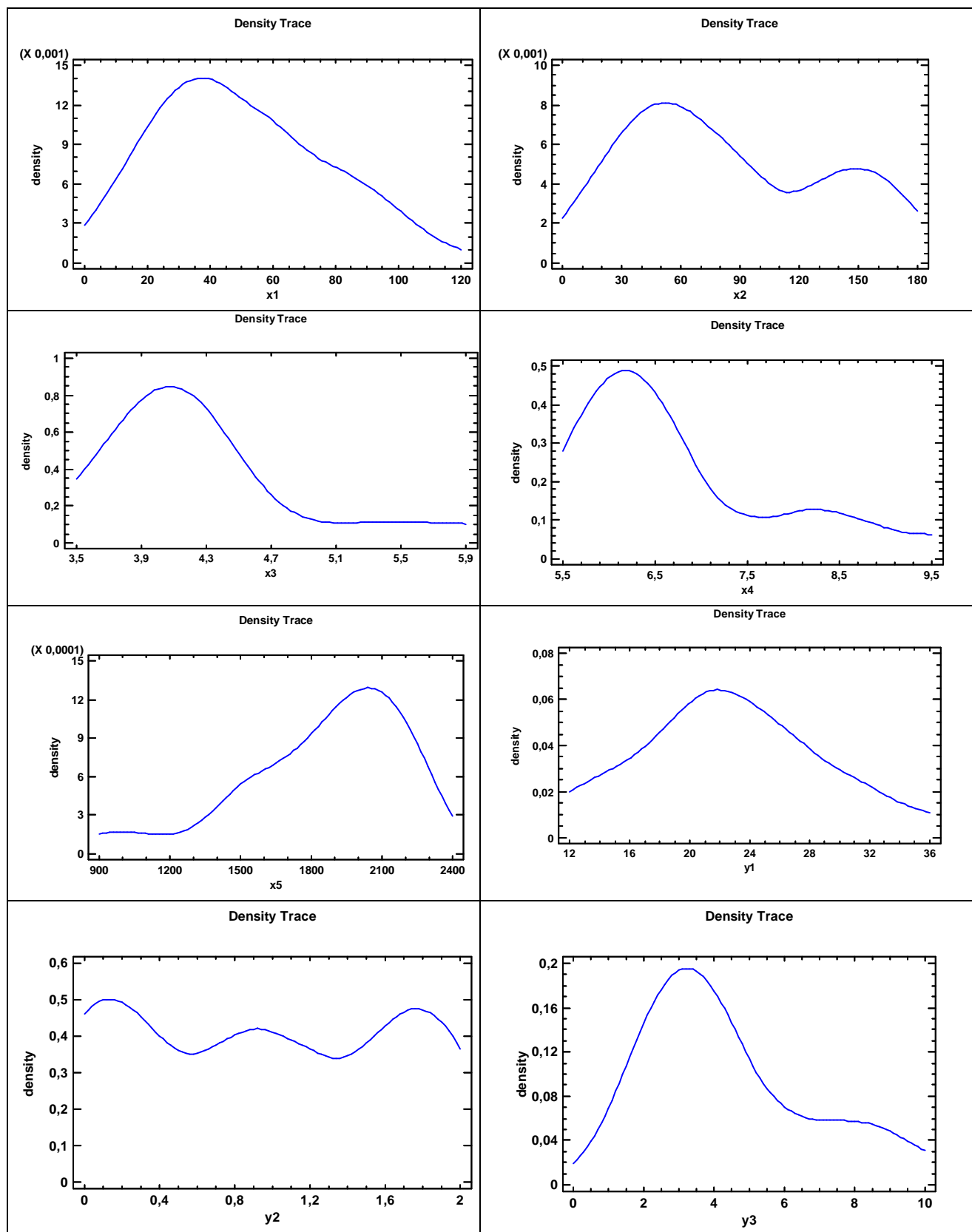
Показники	Ум. позначення	Значення показників за роками												
		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Всього обсяг ринків НПФ, млрд. грн.	x1	20,7	17,3	20,9	31,3	43,7	37,9	45,7	47,7	57	67,2	79,5	81,7	101,4
Активи НФУ, млрд. грн.	x2	21,7	25,2	33,9	44,5	61,7	62,8	69,9	79,9	100,8	125	147,8	162,8	160,9
Частка ринків НПФ у ВВП, %	x3	5,8	3,8	3,7	4,2	4,4	4	4,1	3,5	3,9	4,4	5,1	4,1	4,3
Частка активів НФУ у ВВП, %	x4	6,1	5,5	6	5,9	6,2	6,6	6,2	5,9	6,9	8,2	9,4	8,2	6,8
Всього фінансових установ, од.	x5	999	1497	1589	1651	1721	2008	1980	1979	2041	2113	2087	2239	2125
Страховий ринок, млрд.грн.	y1	19,4	12,9	13,8	18	24	20,4	23,1	22,7	21,5	28,7	26,8	29,7	35,2
Ринок недержавних пенсійних фондів, млрд.грн.	y2	0	0,04	0,11	0,23	0,58	0,75	0,93	1,1	1,31	1,59	1,81	1,89	1,9
Послуги кредитних спілок, млрд.грн.	y3	1,3	2,6	4,5	8	9,5	6,9	5,3	3,4	3,8	3,7	3	2,6	2,6
Всього ринок НПФ, млрд.грн.	y4	20,7	17,3	20,9	31,3	43,7	37,9	45,7	47,7	57	67,2	79,5	81,7	101,4
Ринок ризикового страхування														
Кількість СК, од.	z1	342	353	356	381	397	378	389	378	352	345	325	312	271
Зібрані премії, млрд. грн.	z2	19,2	12,5	13,4	17,2	22,9	19,6	22,2	21,3	19,7	26,2	24,6	27,5	32,4
Частка ризикових видів у сукупних преміях, %	z3	99	97,5	96,7	95,6	95,4	96	96,1	94,1	91,6	91,4	91,9	92,6	92,2
Технічні резерви, млрд. грн.	z4	8,1	4,6	5,4	7,4	9,3	8,4	9,2	8,5	9,4	10,6	10,5	11,5	14
Валові страхові виплати, млрд. грн.	z5	1,53	1,88	2,58	4,19	7,01	6,67	6,05	4,79	5,07	4,5	4,92	7,86	8,6
Рівень виплат, %	z6	7,9	15	19,3	24,3	30,6	34	27,3	22,5	25,7	17,2	20	28,5	26,5
Активи, млрд. грн.	z7	19,3	19,8	22,5	29,9	38,5	37,6	40,8	42,7	50,2	59,4	60,9	50,5	45,9
Частка технічних резервів у загальних страхових резервах, %	z8	98	91,7	89,9	88,2	85,2	82,4	80,8	76,2	74,4	73,4	66,5	62,5	67,1
Частка активів у сукупних активах, %	z9	96,3	94,9	93,6	92,7	91,7	89,6	90,1	88,8	89,3	89,4	86,7	83,2	81,8
Частка резервів у активах, %	z10	42,1	23,3	24,1	24,9	24,2	22,2	22,5	19,9	18,6	17,8	17,3	22,7	30,6
Частка TOP-3 на ринку, %	z11	22,6	12,5	12,2	12,6	11,6	11,2	13,6	13,7	9,9	13,5	15,6	14,7	18,9
Частка TOP-50 на ринку, %	z12	83	75,5	74,7	74,4	77,5	75,2	76,6	76,8	70,8	77,5	78,8	85	85,9
ННІ	z13	315,9	167,6	162,7	169,1	171,8	206,65	206,65	206,65	170,4	188,9	206,7	232,7	280,7
Ринок страхування життя														
Кількість СК, од.	v1	45	45	55	65	72	72	67	64	62	62	57	49	39
Премії зі страхування життя, млн. грн.	v2	186,9	321,3	450,8	783,9	1095,5	827,3	906,5	1346,4	1809,5	2476,7	2159,8	2186,6	2756,1
Частка премій зі страхування життя у преміях, %	v3	1	2,5	3,3	4,4	4,6	4	3,9	5,9	8,4	8,6	8,1	7,4	7,8
Страхові виплати, млн. грн.	v4	11,8	9,7	16	23,9	37,7	62,7	52,6	70,6	82,1	149,2	239,2	491,6	418,3
Викупні суми, млрд. грн.	v5	0,9	1,6	7,6	6,7	31	153,9	81,5	124,2	99,6	117,6	383,1	342,5	265,8

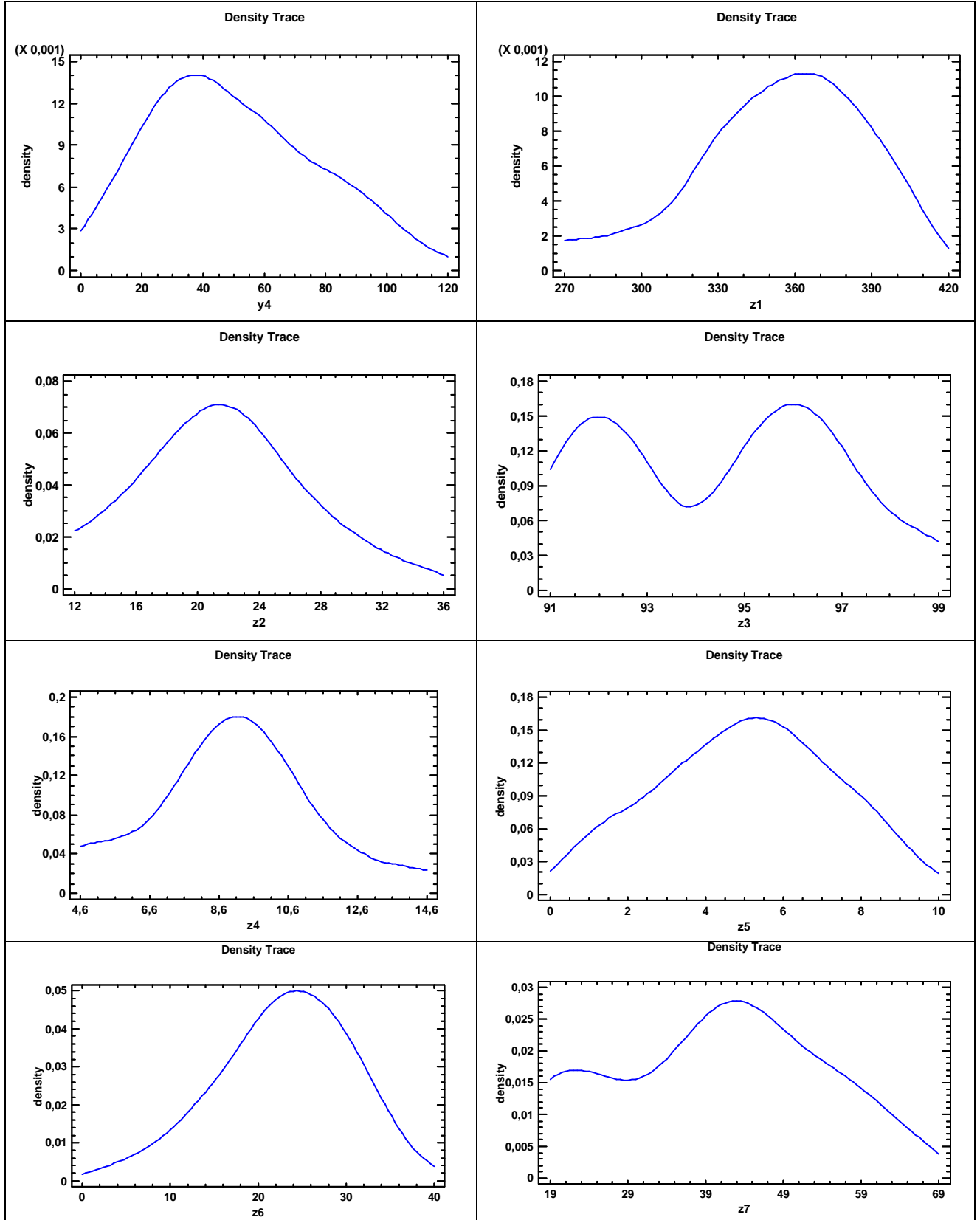
Продовження додатку Е

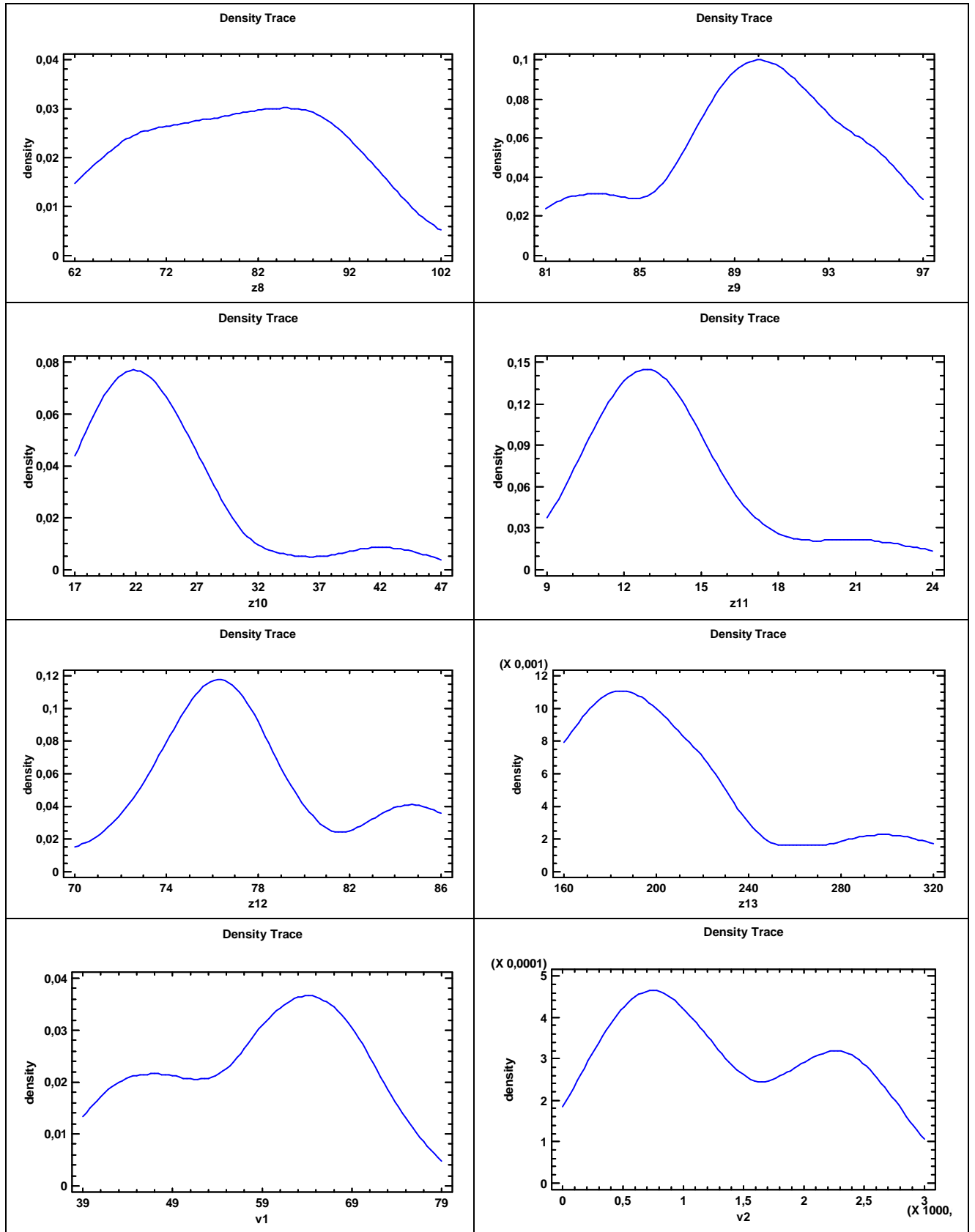
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Сума страхових відшкодувань та викупних сум., млн. грн.	v6	12,7	11,3	23,6	30,6	68,7	216,6	134,1	194,8	181,7	266,8	622,3	834,1	684,1
Рівень виплат, %	v7	6,8	3,5	5,2	3,9	6,3	26,2	14,8	14,5	10	10,8	28,8	38,1	24,8
Математичні страхові резерви, млрд. грн.	v8	161,9	418,6	608,3	991,3	1609	1789,2	2185,2	2663,8	3222,6	3845,8	5306	6889,3	6890,3
Активи, млрд. грн.	v9	749,8	1073	1539	2357,7	3475,5	4373,1	4475,5	5401,1	6010,7	7029,3	9312	10184,5	10946,9
ТОР-3	v10	56,3	52,1	58,5	52,1	51,2	54,3	49,7	51,3	44	51,7	44,8	42,8	43
ТОР-10	v11	93	91,2	90,1	86,4	78	80,9	83,7	87,1	90,4	90,9	91,2	87,9	89,4
ННІ	v12	1444	1258	1466	1234	1126	1135	1215	1207	1036	1222	1043	983	983
ОСЦПВНТЗ														
Видано полісів, тис. шт.	g1	2233,9	2503,7	4314,7	6715,9	7127,8	8144,3	8372,5	8337,2	8761,5	7459,4	6826,2	7049,5	
Сума платежів, млн.грн.	g2	417,1	443,7	797,1	1277,2	1344,3	1713,2	2330,8	2448,8	2442	2475,8	2970,4	3406,9	
Здійснені відшкодування, млн. грн.	g3	33,1	106	194,2	448	586	752,3	911,7	974,6	1022,9	978,3	1089,6	1405,4	
Рівень виплат, %	g4	7,9	23,9	24,4	35,1	43,6	43,9	39,1	39,8	41,9	39,5	36,7	41,3	
Середня вартість полісу, грн.	g5	186,7	177,2	184,7	190,2	188,6	210,4	278,4	293,7	278,7	331,9	435,1	483,3	
Кількість врегульованих справ, одиниць	g6	6,5	20,1	35,2	67,4	78,6	97,8	103,7	109,5	115	107,9	98,8	119,2	
Середній розмір відшкодування, грн.	g7	5,1	5,3	5,5	6,7	7,5	7,7	8,8	8,9	8,9	9,1	11	11,8	
Кредитна кооперація														
Кількість КС, од.	k1	612	723	764	800	829	755	659	613	617	624	589	588	462
Кількість членів КС, млн. осіб, з них:	k2	0,79	1,24	1,79	2,39	2,67	2,19	1,57	1,06	1,1	0,98	0,82	0,76	0,64
Частка населення, охоплена кредитною кооперацією, %	k3	1,7	2,6	3,8	5,2	5,8	4,8	3,4	2,3	2,4	2,2	1,9	1,8	1,5
Активи КС, млрд. грн.	k4	0,87	1,94	3,24	5,26	6,06	4,22	3,43	2,39	2,66	2,6	2,34	2,06	2,03
Частка продуктивних активів,%	k5	89,5	90,4	90,5	91,3	91,5	86,1	89,1	88,5	88,6	87	80,3	77,9	83,5
Капітал КС, млрд. грн.	k6	0,25	0,67	1,1	1,55	1,71	0,77	1,12	0,94	1,09	1,06	1,05	1,04	1,04
Кредити надані, млрд. грн.	k7	0,71	1,44	2,6	4,51	5,57	3,91	3,35	2,24	2,53	2,35	1,99	1,79	1,8
Внески членів, млрд. грн.	k8	0,55	1,14	1,93	3,45	3,95	2,96	1,95	1,19	1,29	1,33	0,99	0,86	0,83
Проблемні кредити, млрд. грн.	k9	0,07	0,09	0,16	0,28	0,68	1,18	1,36	0,41	0,41	0,41	0,45	0,45	0,37
Частка проблемних кредитів, %	k10	9,5	6,5	6	6,3	12,1	30,1	40,5	18,4	16,1	17,6	22,8	25,2	20,5
Кількість КС, що звітуються, од.	k11	612	723	760	785	779	651	585	529	513	504	419	395	396
Частка КС, що звітуються, %	k12	100	100	99,5	98,1	94	86,2	88,8	86,3	83,1	80,8	71,1	67,2	85,7
Співвідношення позичальників до вкладників, рази	k13	4,5	6,3	5,5	2,3	3,5	3,6	4,3	5,2	5,7	5,8	5,9	6,1	3,6
Частка капіталу в активах,%	k14	28,8	34,6	33,9	29,5	28,3	18,2	32,6	39,5	41	40,6	44,8	50,4	51,4

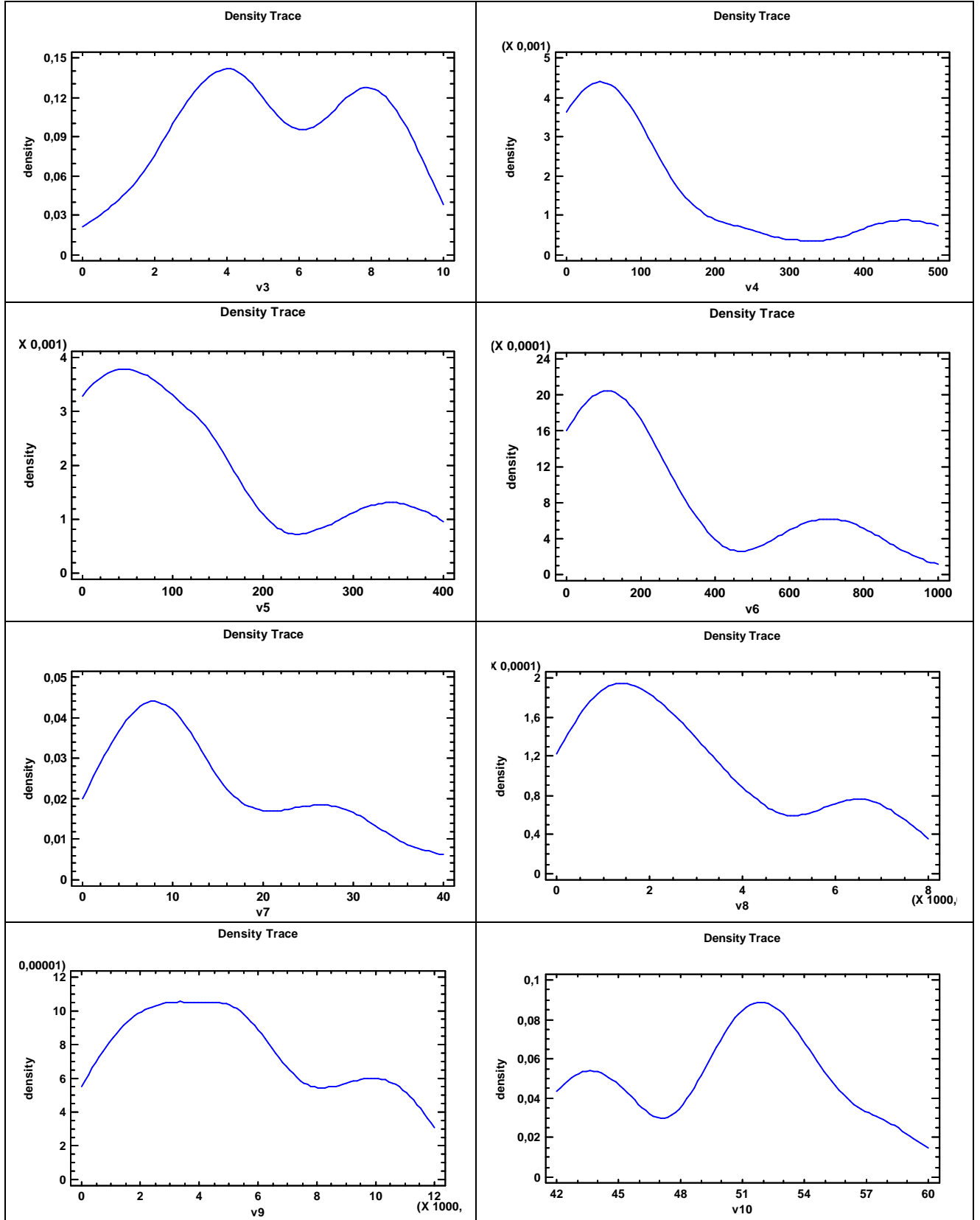
Додаток Ж

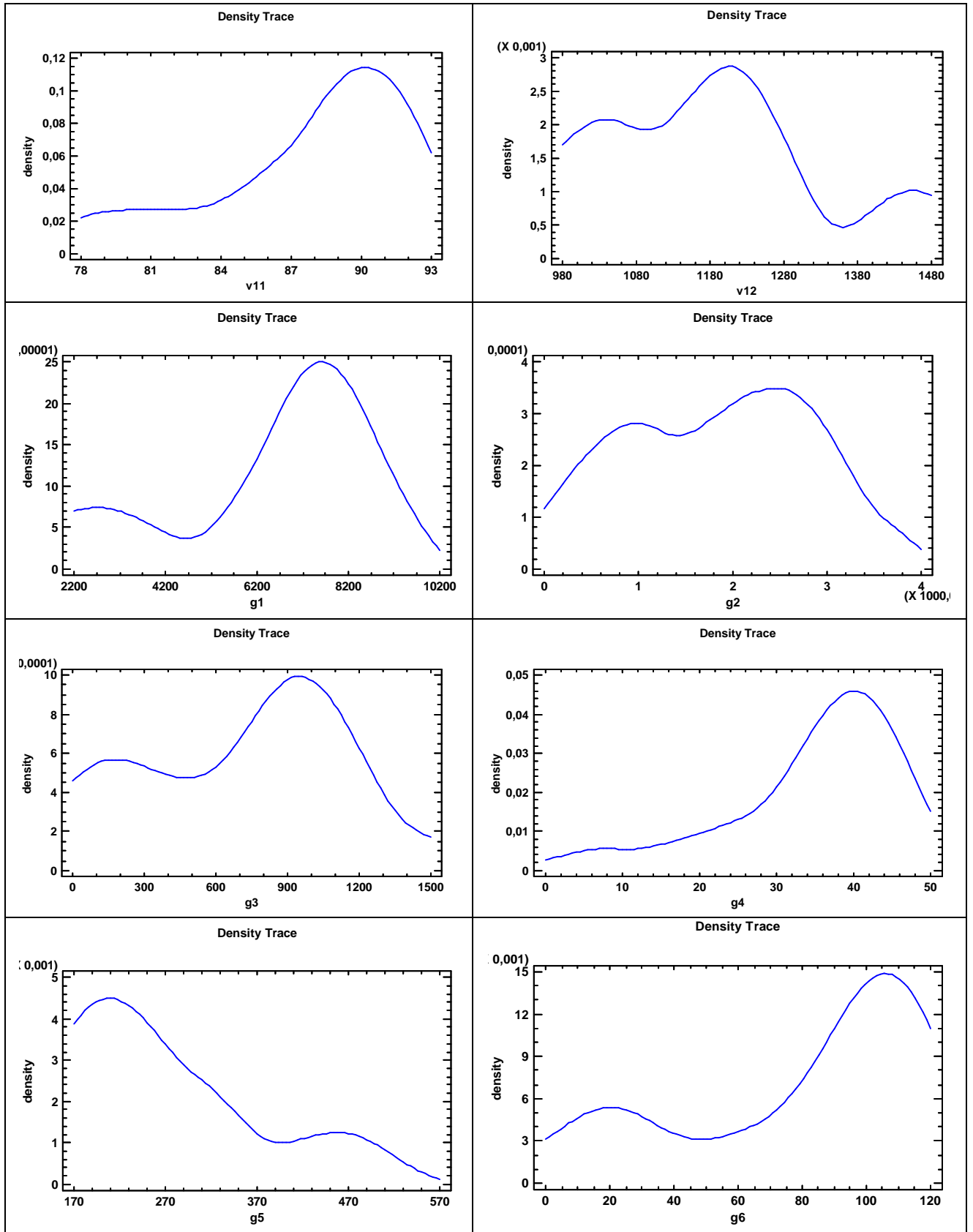
Згладжена функція розподілу значень показників, що характеризують ринки НФП України у 2004-2016 рр.

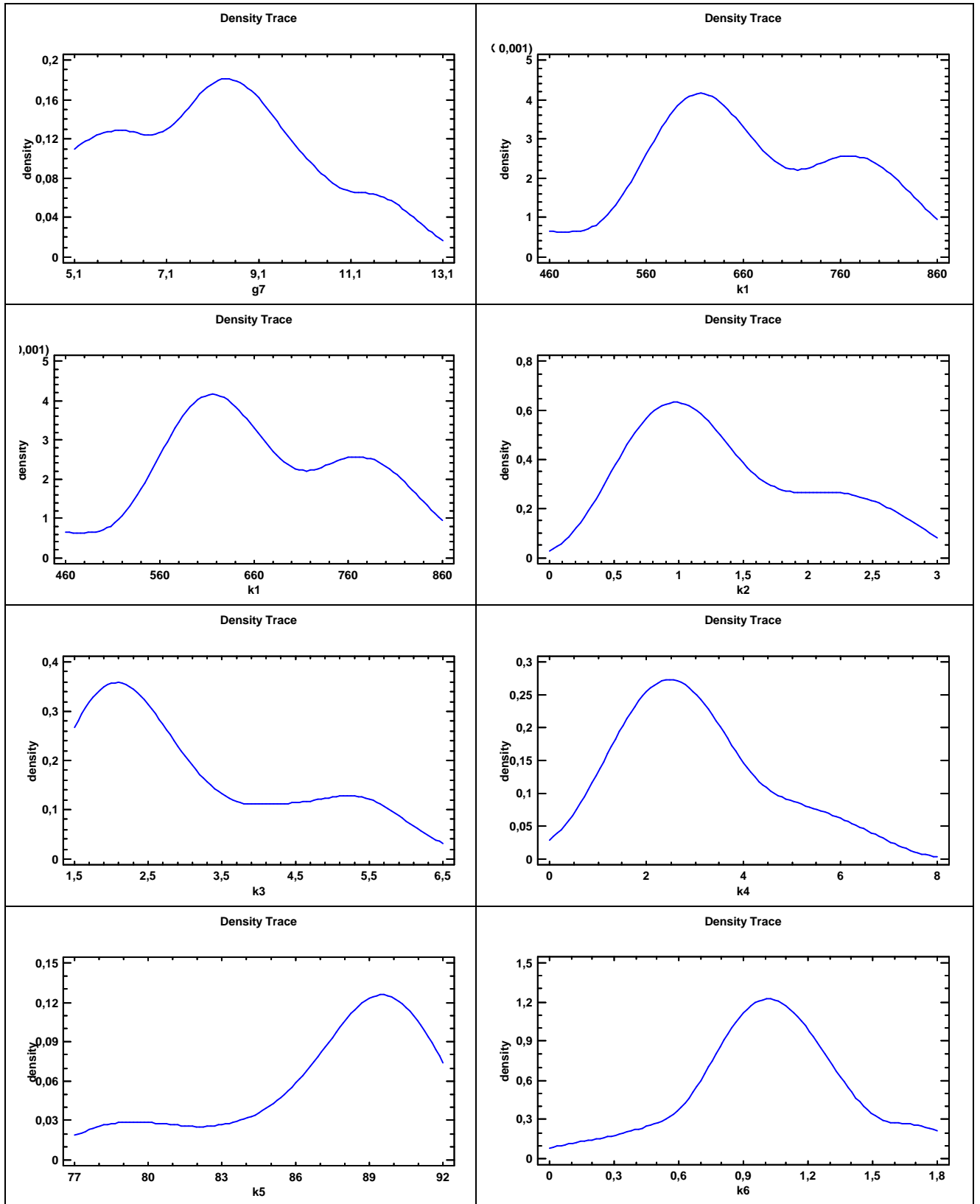

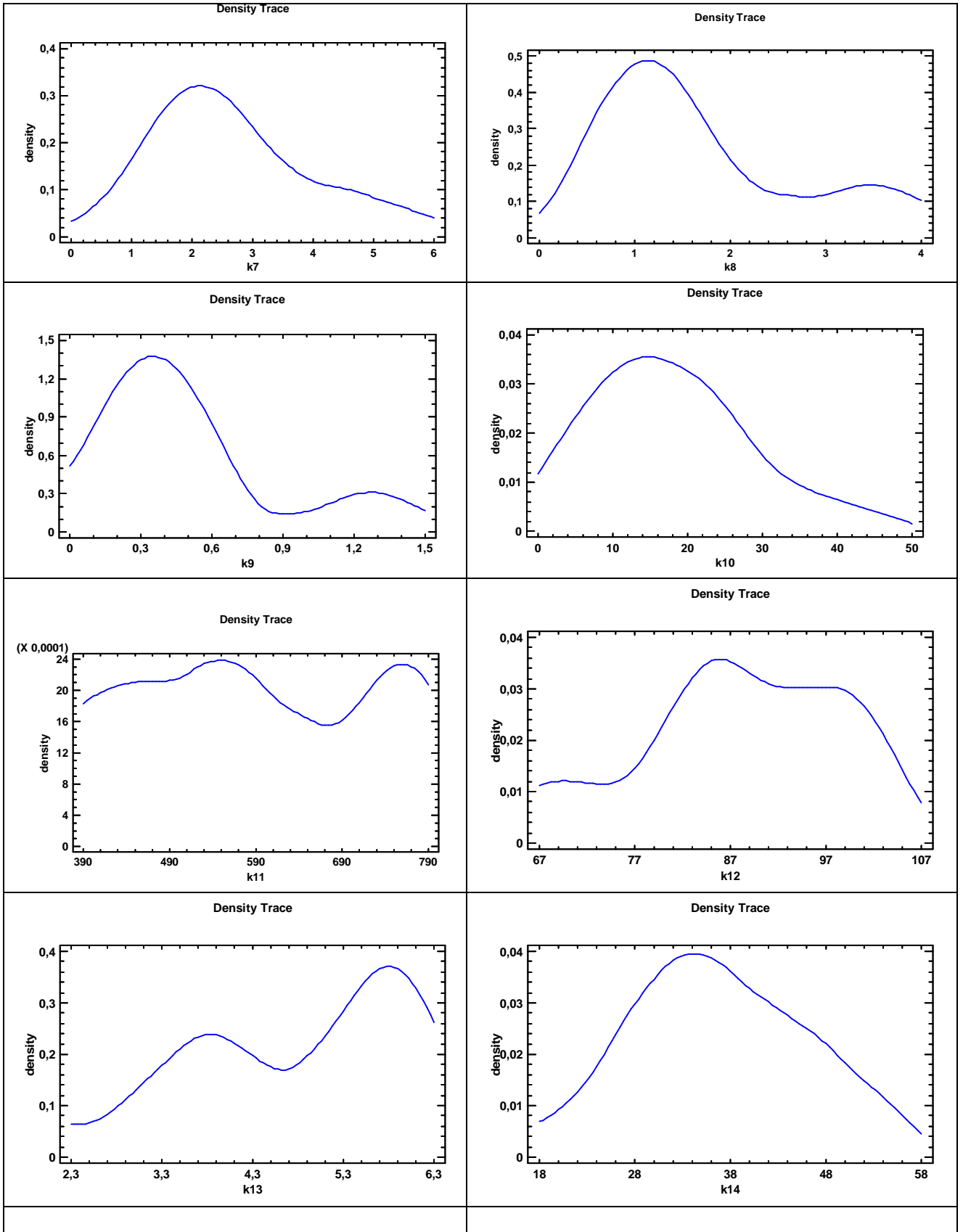

Додаток 3

Підходи до оцінки ефективності інститутів регулювання на ринках НПФ

Таблиця 3.1

Умовні позначення, що використовуються при математичних розрахунках

Пара-метр	Значення параметра	Пара-метр	Значення параметра
Y1	Кількість перевірок, шт. (усього)	O22	- технічні резерви
Y2	Надходження від штрафів, тис.грн.	O23	Загальні активи страховиків
Y3	Кількість анульованих та зупинених ліцензій, шт.	O24	Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення резервів
Y4	Кількість виключених фінустанов, од.	O25	Обсяг сплачених статутних капіталів
Y5	Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів	O26	Кількість (страховиків) установ на ринку, од.
Y6	Кількість розроблених нормативно-правових актів, шт.	O27	Індекс(TOP-3)
Y7	Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг, шт	O28	Кількість споживачів страхового ринку, шт.
Y8	Кількість людей, які зайняті регулюванням	K1	Загальна кількість установ, які надають кредитні послуги
X1	Виконано бюджету Держфінпослуг (Нацкомфінпослуг), тис. грн.	K2	Загальні активи установ, які надають кредитні послуги (млн. грн.)
X2	Плинність кадрів	K3	Загальний капітал установ, які надають кредитні послуги (млн. грн.)
X3	Кількість звернень від фізичних осіб-споживачів фінансових послуг	K4	Загальна кількість кредитів, наданих установами ринку кредитних послуг
O1	Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	K5	Включено до Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги (млн. грн.)
O2	- зі страхувальниками-фізичними особами	K5	Включено до Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги (млн. грн.)
O3	Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	K6	Виключено з Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги (млн. грн.)
O4	Валові страхові премії, у тому числі:	K7	Дохід установ, які надають кредитні послуги
O5	зі страхування життя	K8	Витрати кредитних установ (млн. грн.)
O6	Валові страхові виплати, у тому числі:	N1	К-сть укладених пенсійних контрактів, тис. шт.
O7	зі страхування життя	N2	Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб
O8	Рівень валових виплат, %	N3	Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.
O9	Чисті страхові премії	N4	Пенсійні внески, всього, млн. грн., т.ч.
O10	Чисті страхові виплати	N5	- від фізичних осіб
O11	Рівень чистих виплат, %	N6	- від фізичних осіб-підприємців
O12	Сплачено на перестраховання, у тому числі:	N7	- від юридичних осіб
O13	- перестраховикам-резидентам	N8	Пенсійні виплати, млн. грн.
O14	- перестраховикам-нерезидентам	N9	Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб
O15	Виплати, компенсовані перестраховиками	N10	Сума інвестиційного доходу, млн. грн.
O16	- перестраховиками-резидентами	N11	Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.
O17	перестраховиками-нерезидентами	N12	Чиста вартість активів НПФ, млн.грн
O18	Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	N13	Сума пенсійних внесків, млн.грн.
O19	Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам	N14	Кількість НПФ на ринку, од.
O20	Обсяг сформованих страхових резервів	N15	Кількість споживачів ринку НПФ, шт.
O21	- резерви зі страхування життя		

Таблиця 3.2

Узагальнюючі результати тесту Грейнджера на виявлення причинно-наслідкових зв'язків

Нульова гіпотеза	Кількість лагів=1		Кількість лагів=2	
	F- значення	p-статистика	F- значення	p-статистика
1	2	3	4	5
Y5 does not Granger Cause O1	95.8408	0.0019		
Y5 does not Granger Cause O2			95.1520	0.0019
Y5 does not Granger Cause O3			96.4962	0.0019
O4 does not Granger Cause Y2	7.86754	0.0263		
Y1 does not Granger Cause O4	6.20177	0.0595		
O5 does not Granger Cause Y7	12.8528	0.0372		
O6 does not Granger Cause Y4	8.01612	0.0254		
O6 does not Granger Cause Y4			8.62657	0.0354
O6 does not Granger Cause Y5			7.02733	0.0491
Y5 does not Granger Cause O8			32.4306	0.0034
Y2 does not Granger Cause O9	10.7843	0.0134		
O9 does not Granger Cause Y7	5.54041	0.0508		
O9 does not Granger Cause Y8	6.02635	0.0438		
O9 does not Granger Cause Y3			11.5480	0.0218
O10 does not Granger Cause Y4	5.91792	0.0452		
O10 does not Granger Cause Y5			9.26542	0.0315
Y5 does not Granger Cause O11			34.7440	0.0030
O12 does not Granger Cause Y7			14.0195	0.0096
O13 does not Granger Cause Y7	19.1150	0.0047		
Y2 does not Granger Cause O14	10.3240	0.0183		
O14 does not Granger Cause Y3	9.20666	0.0230		
O14 does not Granger Cause Y5	20.0997	0.0042		
O14 does not Granger Cause Y8	6.18106	0.0474		
O14 does not Granger Cause Y3			18.2754	0.0209
O15 does not Granger Cause Y5	13.0628	0.0086		
Y8 does not Granger Cause O15			6.69726	0.0529
O17 does not Granger Cause Y1	7.79167	0.0315		
Y2 does not Granger Cause O17	8.29584	0.0280		
O17 does not Granger Cause Y6	5.46422	0.0580		
Y8 does not Granger Cause O17	8.33257	0.0278		
O17 does not Granger Cause Y1			15.5334	0.0261
Y3 does not Granger Cause O17			9.89032	0.0478
Y8 does not Granger Cause O18	10.0576	0.0157		
O19 does not Granger Cause Y5			8.44993	0.0366
O19 does not Granger Cause Y7			7.88109	0.0410
O20 does not Granger Cause Y2	5.47148	0.0519		
O20 does not Granger Cause Y5	10.7187	0.0136		
O20 does not Granger Cause Y5			18.6295	0.0094
Y5 does not Granger Cause O20			7.63567	0.0431
Y7 does not Granger Cause O21			11.8643	0.0137
Y8 does not Granger Cause O21			5.96500	0.0503
O21 does not Granger Cause Y3			15.0347	0.0273
Y1 does not Granger Cause O22	8.40357	0.0274		
O23 does not Granger Cause Y1	5.82272	0.0466		
O23 does not Granger Cause Y2	7.42341	0.0296		
O23 does not Granger Cause Y3	6.75793	0.0354		
O23 does not Granger Cause Y5	7.06731	0.0325		
Y8 does not Granger Cause O23	7.08962	0.0323		
Y2 does not Granger Cause O23			6.94561	0.0500
O23 does not Granger Cause Y3			15.5827	0.0129

Продовження додатку 3
Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5
O23 does not Granger Cause Y5			97.2409	0.0004
Y7 does not Granger Cause O23			13.1151	0.0175
O24 does not Granger Cause Y7	8.48013	0.0226		
O24 does not Granger Cause Y8	8.62642	0.0218		
O24 does not Granger Cause Y3	7.99437	0.0400		
O25 does not Granger Cause Y5	5.39788	0.0531		
Y2 does not Granger Cause O26	7.42843	0.0295		
Y5 does not Granger Cause O26	7.20065	0.0314		
Y1 does not Granger Cause O26			11.1566	0.0231
Y5 does not Granger Cause O26			14.4271	0.0148
Y3 does not Granger Cause O27	7.61160	0.0399		
Y7 does not Granger Cause O27	6.37701	0.0528		
Y2 does not Granger Cause O28	6.42688	0.0522		
O28 does not Granger Cause Y5	8.31810	0.0344		
O28 does not Granger Cause Y7	8.80187	0.0313		
O28 does not Granger Cause Y8	13.8720	0.0136		
Y4 does not Granger Cause O28			43.8218	0.0223
Y5 does not Granger Cause O28			24.0380	0.0399
O28 does not Granger Cause Y7			19.3637	0.0491
O29 does not Granger Cause Y5	6.97585	0.0334		
O29 does not Granger Cause Y7	5.67679	0.0487		
O29 does not Granger Cause Y8	7.09033	0.0323		
O29 does not Granger Cause Y3			10.2269	0.0268
Y5 does not Granger Cause O30	8.60490	0.0219		
Y2 does not Granger Cause O30			9.44896	0.0305
O30 does not Granger Cause Y4			7.98206	0.0401
Y5 does not Granger Cause O30			8.29099	0.0378
O31 does not Granger Cause Y2	6.70274	0.0360		

Таблиця 3.3

**Тест Грейнджера на причинно-наслідкову залежність між показниками стану
ринку кредитних послуг та інструментів Нацкомфінпослуг**

Нульова гіпотеза	Кількість лагів=1		Кількість лагів=2	
	F- значення	p-статистика	F- значення	p-статистика
Y6 does not Granger Cause K1			6.65174	0.0534
Y7 does not Granger Cause K2	7.70061	0.0275	13.4465	0.0168
Y1 does not Granger Cause K2	28.2949	0.0011	10.0443	0.0276
Y6 does not Granger Cause K2	31.4305	0.0008	46.2598	0.0017
Y7 does not Granger Cause K2				
Y1 does not Granger Cause K3	34.3408	0.0006	21.7247	0.0071
Y6 does not Granger Cause K3	32.1232	0.0008	20.4974	0.0079
K3 does not Granger Cause Y8	6.08087	0.0431		
Y1 does not Granger Cause K4	15.0878	0.0060	7.36858	0.0456
Y6 does not Granger Cause K4	28.2640	0.0011	54.8996	0.0012
Y7 does not Granger Cause K4			27.8833	0.0045
K5 does not Granger Cause Y1	6.97640	0.0334		
K5 does not Granger Cause Y5	21.8732	0.0023		
Y5 does not Granger Cause K5	12.8152	0.0090		
K6 does not Granger Cause Y7			8.11855	0.0391
Y1 does not Granger Cause K7	9.41732	0.0181		
Y7 does not Granger Cause K7			6.68589	0.0530

Причинно-наслідкова залежність між показниками стану ринку НПФ та інструментами Нацкомфінпослуг

Нульова гіпотеза	Кількість лагів=1		Кількість лагів=2	
	F- значення	p-статистика	F- значення	p-статистика
Y4 does not Granger Cause N1	6.00830	0.0497		
Y1 does not Granger Cause N2	9.90993	0.0199		
N2 does not Granger Cause Y2	13.0650	0.0112		
N2 does not Granger Cause Y3	5.86999	0.0517		
N2 does not Granger Cause Y5	23.6721	0.0028		
Y6 does not Granger Cause N2	27.6775	0.0019		
Y1 does not Granger Cause N2			27.5552	0.0117
N2 does not Granger Cause Y3			15.4946	0.0262
Y5 does not Granger Cause N2			26.3780	0.0125
Y6 does not Granger Cause N2			39.7221	0.0069
Y7 does not Granger Cause N2			12.6503	0.0345
N3 does not Granger Cause Y1	7.93816	0.0305		
N3 does not Granger Cause Y2	11.0369	0.0160		
N3 does not Granger Cause Y3	5.50446	0.0574		
Y8 does not Granger Cause N3	8.29420	0.0281		
Y2 does not Granger Cause N3			8.41427	0.0588
Y7 does not Granger Cause N3			43.9252	0.0060
Y8 does not Granger Cause N3			16.2901	0.0245
N4 does not Granger Cause Y1	9.98247	0.0159		
N4 does not Granger Cause Y2	11.8893	0.0107		
N4 does not Granger Cause Y3	7.10496	0.0322		
N4 does not Granger Cause Y5	5.11836	0.0581		
Y5 does not Granger Cause N4	6.78050	0.0352		
Y8 does not Granger Cause N4	6.11678	0.0426		
N4 does not Granger Cause Y5			41.4454	0.0021
N5 does not Granger Cause Y1	10.4220	0.0145		
Y3 does not Granger Cause Y2	7.61561	0.0281		
N5 does not Granger Cause Y2	10.4445	0.0144		
N5 does not Granger Cause Y3	5.35094	0.0539		
N5 does not Granger Cause Y5	5.16206	0.0573		
N5 does not Granger Cause Y3			12.9802	0.0178
N5 does not Granger Cause Y5			10.8358	0.0243
N6 does not Granger Cause Y2	5.94085	0.0449		
Y4 does not Granger Cause N6	5.49931	0.0515		
Y5 does not Granger Cause N6	9.84847	0.0164		
N6 does not Granger Cause Y1			8.84921	0.0340
N7 does not Granger Cause Y1	9.89015	0.0163		
N7 does not Granger Cause Y2	11.8744	0.0108		
N7 does not Granger Cause Y3	7.15467	0.0318		
Y5 does not Granger Cause N7	6.31706	0.0402		
Y8 does not Granger Cause N7	6.24451	0.0411		
N7 does not Granger Cause Y3			13.9502	0.0157
N7 does not Granger Cause Y5			46.3771	0.0017

**Тест Грейнджера на причинно-наслідкову залежність між показниками стану
ринку кредитних послуг та факторами впливу**

Нульова гіпотеза	Кількість лагів=1		Кількість лагів=2	
	F- значення	p-статистика	F- значення	p-статистика
K1 does not Granger Cause O30	9.61594	0.0173		
K5 does not Granger Cause O30	7.78714	0.0269		
O30 does not Granger Cause K6	6.81782	0.0349		
K1 does not Granger Cause O30			9.22983	0.0317
K1 does not Granger Cause O31			7.21412	0.0471
K5 does not Granger Cause O30			17.1251	0.0109

Таблиця 3.6

**Тест Грейнджера на причинно-наслідкову залежність між показниками стану
ринку НПЗ та факторами впливу**

Нульова гіпотеза	Кількість лагів=1		Кількість лагів=2	
	F- значення	p-статистика	F- значення	p-статистика
O29 does not Granger Cause N12	6.63373	0.0367		
N12 does not Granger Cause O30	6.90908	0.0340		
O29 does not Granger Cause N14	23.0910	0.0020		
N14 does not Granger Cause O30	6.91121	0.0340		
O31 does not Granger Cause N14	9.34560	0.0184		
O29 does not Granger Cause N15	6.80344	0.0350		
N15 does not Granger Cause O30	8.22737	0.0240		
N4 does not Granger Cause O30	9.25650	0.0188		
O29 does not Granger Cause N2	5.59050	0.0559		
N5 does not Granger Cause O30	10.1296	0.0154		
N6 does not Granger Cause O30	24.3800	0.0017		
O31 does not Granger Cause N6	5.62064	0.0495		
N7 does not Granger Cause O30	9.29391	0.0186		
N9 does not Granger Cause O30	6.11214	0.0483		
O31 does not Granger	11.7740	0.0139		
N6 does not Granger Cause O30			8.86247	0.0339

Таблиця 3.7

**Тест Грейнджера на причинно-наслідкову залежність між показниками стану
страхового ринку та факторами впливу**

Нульова гіпотеза	Кількість лагів=1		Кількість лагів=2	
	F- значення	p-статистика	F- значення	p-статистика
1	2	3	4	5
O29 does not Granger Cause O26	7.25243	0.0309		
O29 does not Granger Cause O23	6.08247	0.0431		
O4 does not Granger Cause O30	7.63421	0.0280		
O6 does not Granger Cause O30	29.6374	0.0010		
O9 does not Granger Cause O30	5.33964	0.0541		
O25 does not Granger Cause O30	17.7596	0.0040		
O30 does not Granger Cause O25	6.73796	0.0356		

*Продовження додатку 3**Продовження таблиці 3.7*

1	2	3	4	5
O24 does not Granger Cause O30	5.97553	0.0445		
O23 does not Granger Cause O30	7.78651	0.0269		
O22 does not Granger Cause O30	7.90860	0.0307		
O20 does not Granger Cause O30	10.7484	0.0135		
O30 does not Granger Cause O19	5.66822	0.0488		
O30 does not Granger Cause O16	7.75237	0.0318		
O10 does not Granger Cause O30	31.6475	0.0008		
O6 does not Granger Cause O31	9.05920	0.0197		
O31 does not Granger Cause O25	28.4810	0.0011		
O25 does not Granger Cause O31	7.24564	0.0310		
O10 does not Granger Cause O31	8.59099	0.0220		
O6 does not Granger Cause O30			29.0270	0.0042
O10 does not Granger Cause O30			22.3840	0.0067
O25 does not Granger Cause O30			8.32764	0.0375
O30 does not Granger Cause O14			13.7312	0.0309
O30 does not Granger Cause O28			41.8365	0.0233
O18 does not Granger Cause O31			7.36393	0.0456
O31 does not Granger Cause O19			10.0599	0.0275
O31 does not Granger Cause O25			7.67766	0.0427
O25 does not Granger Cause O31			9.84158	0.0285
O31 does not Granger Cause O13			11.1266	0.0409
O31 does not Granger Cause O14			8.63527	0.0569

Додаток И

Результати тестів на визначення стаціонарності часових рядів

Таблиця И.1

Результати тестів на визначення стаціонарності часових рядів значень показників, що відображають заходи Нацкомфінпослуг

Часовий ряд показників стану страхового ринку	PP – статистика		Акаике	Шварц	Результат	ADF – статистика (лаг 2)		Акаике	Шварц	Результат
	PP - статистика	Критичні значення 1%				ADF - статистика	Критичні значення 1%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Специфікація Intersept										
У1	-0.761159	-4.297073	15.71975	15.78027		-0.761159	-4.297073	15.71975	15.78027	
У2	-1.181697	-4.297073	18.67112	18.73164		-0.761159	-4.297073	15.71975	15.78027	
У3	-1.529093	-4.297073	13.78666	13.84718		-0.109374	-4.582648	13.94607	13.98579	
У4	-2.291171	-4.297073	10.47567	10.53618		-2.627821	-4.420595	10.50799	10.57373	
У5	-1.236897	-4.297073	19.86363	19.92414		1.997482	-4.582648	16.10128	16.14100	
У6	-2.690654	-4.297073	9.222466	9.282983		-2.690654	-4.297073	9.222466	9.282983	
У7	-0.909546	-4.297073	17.02381	17.08432		-2.524865	-4.420595	16.61203	16.67777	
У8	-1.472387	-4.297073	8.608994	8.669511		-2.312565	-4.420595	8.439328	8.505069	
Специфікація trend and intercept										
У1	-4.808521	-5.295384	15.10593	15.19670		-2.929356	-5.295384	15.10593	15.19670	
У2	-7.571926	-5.295384	17.94213	18.03290		-2.929356	-5.295384	15.10593	15.19670	
У3	-4.601883	-5.295384	13.40587	13.49665		-4.512085	-5.835186	12.10477	12.15442	
У4	-1.281930	-5.295384	10.67556	10.76634		-2.199495	-5.521860	10.72899	10.81665	
У5	-3.405854	-5.295384	19.32620	19.41698		-0.756548	-5.835186	15.95879	16.00844	
У6	-5.292134	-5.295384	9.099771	9.190547		-2.407999	-5.521860	9.371609	9.459265	
У7	-1.602722	-5.295384	16.93375	17.02452		-2.687712	-5.521860	16.64267	16.73032	
У8	-1.986019	-5.295384	8.421327	8.512103		-0.022478	-5.835186	8.522650	8.572301	
Специфікація None										
У1	-0.983357	-2.816740	15.53396	15.56422		-1.009175	-2.816740	15.53396	15.56422	
У2	-0.217438	-2.816740	18.70997	18.74023		-1.009175	-2.816740	15.53396	15.56422	
У3	-0.416077	-2.816740	13.93077	13.96102		1.332410	-2.886101	13.87956	13.90935	
У4	-0.381526	-2.816740	10.68335	10.71360		-0.525858	-2.816740	10.68335	10.71360	
У5	0.808491	-2.816740	19.97452	20.00478		4.348104	-2.886101	16.27205	16.30184	
У6	-0.473019	-2.816740	9.618990	9.649248		-0.678142	-2.816740	9.618990	9.649248	
У7	-0.254752	-2.816740	16.94673	16.97699		0.149684	-2.886101	16.99071	17.02050	

Продовження додатку И
Продовження таблиці И.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
У8	-0.275652	-2.816740	8.584608	8.614866		-0.265099	-2.816740	8.584608	8.614866	
1 різниця										
Специфікація Intercept										
У1	-5.173183	-4.420595	15.63355	15.67738		-2.468088	-4.582648	15.96100	15.99079	
У2	-8.636086	-4.420595	18.65339	18.69722		-2.468088	-4.582648	15.96100	15.99079	
У3	-5.030675	-4.420595	14.15899	14.20282		-4.647318	-4.803492	13.13346	13.10256	
У4	-2.404518	-4.420595	11.05166	11.09549		-2.681894	-4.582648	11.13519	11.16498	
У5	-6.635206	-4.420595	19.41876	19.46259		-0.906679	-4.803492	16.61831	16.58741	
У6	-7.466581	-4.420595	9.733047	9.776875		-3.121242	-4.582648	9.892040	9.921830	
У7	-1.095675	-4.420595	17.11372	17.15755		-2.361830	-4.582648	16.95374	16.98353	
У8	-2.288903	-4.420595	8.854384	8.898211		-2.887710	-4.582648	8.837290	8.867080	
Специфікація trend and intercept										
У1	-7.631199	-5.521860	15.74927	15.81501		-2.511948	-5.835186	16.03775	16.07747	
У2	-9.173725	-5.521860	18.83094	18.89668		-2.511948	-5.835186	16.03775	16.07747	
У3	-4.172789	-5.521860	14.38074	14.44648		-3.742990	-6.292057	13.40346	13.36483	
У4	-2.903177	-5.521860	11.18356	11.24930		-4.863801	-6.292057	9.897104	9.858468	
У5	-7.533480	-5.521860	19.26673	19.33247		-7.388725	-5.835186	15.88340	15.92312	
У6	-8.176100	-5.521860	9.919353	9.985094		-2.903579	-5.835186	10.08283	10.12255	
У7	-0.759084	-5.521860	17.31439	17.38013		-3.455111	-5.835186	16.51335	16.55307	
У8	-1.692148	-5.521860	8.945265	9.011007		-6.258604	-6.292057	6.681335	6.642700	
Специфікація None										
У1	-4.048290	-2.847250	15.60142	15.62333		-4.048290	-2.847250	15.60142	15.62333	
У2	-4.397905	-2.847250	18.67657	18.69848		-4.048290	-2.847250	15.60142	15.62333	
У3	-3.424956	-2.847250	14.02088	14.04279		-3.808970	-2.886101	13.93341	13.95327	
У4	-2.721658	-2.847250	10.83655	10.85846		-2.961736	-2.886101	10.89003	10.90989	
У5	-4.172047	-2.847250	19.94085	19.96277		0.101445	-2.937216	16.63680	16.61362	
У6	-6.602276	-2.847250	9.526713	9.548627		-3.391719	-2.886101	9.662292	9.682152	
У7	-1.488170	-2.847250	16.91019	16.93211		-2.593827	-2.886101	16.74518	16.76504	
У8	-2.388594	-2.847250	8.646773	8.668687		-3.032829	-2.886101	8.640115	8.659975	
2 різниця										
Специфікація Intercept										
У1	-11.33390	-4.582648	16.50773	16.52759		-4.233214	-4.803492	16.30282	16.03949	
У2	-9.850438	-4.582648	19.64661	19.66647		-4.233214	-4.803492	16.32600	16.30282	
У3	-4.081680	-4.582648	15.15399	15.17385		-3.849680	-5.119808	14.38431	14.24548	
У4	-3.674155	-4.582648	11.77658	11.79644		-5.200091	-5.119808	10.29890	10.16007	
У5	-13.39748	-4.582648	18.93937	18.95923		-15.54017	-4.582648	18.93937	18.95923	
У6	-10.37484	-4.582648	10.72331	10.74317		-3.718748	-4.803492	10.57571	10.55253	

Продовження додатку И
Продовження таблиці И.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
У7	-1.835020	-4.582648	17.45310	17.47296		-2.456226	-4.803492	17.29032	17.26714	
У8	-2.141822	-4.582648	9.568534	9.588394		-5.774549	-5.119808	7.813200	7.674373	
Специфікація trend and intercept										
У1	-12.38395	-5.835186	16.73456	16.76435		-6.496857	-6.292057	15.59998	15.56907	
У2	-7.915971	-5.835186	19.89474	19.92453		-6.496857	-6.292057	15.59998	15.56907	
У3	-3.482129	-5.835186	15.38016	15.40995		-2.678429	-7.006336	14.70404	14.53051	
У4	-2.901094	-5.835186	12.02415	12.05394		-7.150754	-7.006336	9.291576	9.118042	
У5	-21.57516	-5.835186	18.31773	18.34752		-21.34617	-5.835186	18.31773	18.34752	
У6	-9.742048	-5.835186	10.96671	10.99650		-3.745362	-6.292057	10.57067	10.53976	
У7	-1.672700	-5.835186	17.64575	17.67554		-1.973289	-6.292057	17.47090	17.44000	
У8	-2.058974	-5.835186	9.714446	9.744237		-4.334738	-7.006336	8.021264	7.847731	
Специфікація None										
У1	-11.36678	-2.886101	16.26285	16.27278		-4.616772	-2.937216	16.08427	16.06881	
У2	-9.941565	-2.886101	19.40493	19.41486		-4.616772	-2.937216	16.08427	16.06881	
У3	-4.644549	-2.886101	14.91247	14.92240		-4.634880	-3.007406	14.11367	14.00955	
У4	-3.786861	-2.886101	11.54099	11.55092		-3.901619	-3.007406	10.91234	10.80822	
У5	-13.28096	-2.886101	18.86692	18.87685		-15.45195	-2.886101	18.86692	18.87685	
У6	-10.45849	-2.886101	10.48295	10.49288		-4.195659	-2.937216	10.29131	10.27585	
У7	-1.937379	-2.886101	17.24722	17.25715		-2.598916	-2.937216	17.08493	17.06948	
У8	-2.618818	-2.886101	9.319523	9.329453		-2.926955	-3.007406	9.002395	8.898275	

Таблиця И.2

Результати тестів на визначення стаціонарності часових рядів значень показників стану страхового ринку

Часовий ряд показників стану страхового ринку	PP – статистика		Акаике	Шварц	Результат	ADF – статистика (лаг 2)		Акаике	Шварц	Результат
	PP - статистика	Критичні значення 1%				ADF - статистика	Критичні значення 1%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Специфікація Intercept										
O1	-1.226144	-4.420595	34.69688	34.74071		-1.398213	-4.420595	34.69688	34.74071	
O2	-1.212340	-4.420595	34.30087	34.34470		-1.396908	-4.420595	34.30087	34.34470	
O3	-1.436079	-4.420595	41.35484	41.39867		-24009.14	-4.803492	23.23669	23.20579	
O4	-1.130382	-4.297073	19.26390	19.32442		-1.308912	-4.297073	19.26390	19.32442	
O5	-1.715550	-5.604618	15.37593	15.21970						

Продовження додатку И
Продовження таблиці И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
O6	-1.525648	-4.420595	17.76230	17.80613		-2.207730	-4.420595	17.38990	17.45564	
O7	13.50178	-5.119808	9.769418	9.700004		3.185351	-3.271402	6.723527	6.263248	
O8	-1.310290	-4.297073	7.538545	7.599062		-1.318670	-4.297073	7.538545	7.599062	
O9	-1.065031	-4.297073	18.82056	18.88107		-1.163502	-4.297073	18.82056	18.88107	
O10	-1.547796	-4.297073	17.22211	17.28262		-1.639607	-4.297073	17.22211	17.28262	
O11	-1.339019	-4.297073	8.200864	8.261381		-1.339019	-4.297073	8.200864	8.261381	
O12	-2.079186	-4.420595	18.83092	18.87474		-2.212182	-4.803492	19.02708	18.99617	
O13	-2.450863	-4.420595	18.77911	18.82294		-2.847571	-4.582648	18.77033	18.80012	
O14	1.315405	-4.420595	14.73018	14.77401		0.794803	-4.582648	14.61105	14.64084	
O15	-23.38537	-4.297073	14.29396	14.35448		-19.49397	-4.297073	14.29396	14.35448	
O16	-1.683611	-4.420595	13.64739	13.69122		-1.663378	-4.420595	13.64739	13.69122	
O17	-1.148159	-4.420595	13.44266	13.48649		-1.214175	-4.420595	13.44266	13.48649	
O18	-1.904544	-4.297073	12.93101	12.99152		-1.936044	-4.297073	12.93101	12.99152	
O19	-1.514681	-4.297073	15.74016	15.80067		-1.514681	-4.297073	15.74016	15.80067	
O20	0.040124	-4.297073	17.15747	17.21799		0.040124	-4.297073	17.15747	17.21799	
O21	4.110985	-4.420595	14.26912	14.31294		4.248110	-4.420595	14.26912	14.31294	
O22	-2.111348	-4.420595	16.58972	16.63355		-1.099376	-4.582648	16.95108	16.98087	
O23	-1.803527	-4.297073	20.25168	20.31220		-1.421154	-4.297073	20.25168	20.31220	
O24	-1.575023	-4.297073	20.80025	20.86077		-1.604738	-4.297073	20.80025	20.86077	
O25	-7.147471	-4.297073	16.27698	16.33750		-5.815364	-4.582648	14.58125	14.62098	
O26	-0.618006	-4.297073	9.290664	9.351181		-0.217428	-4.297073	9.290664	9.351181	
O27	-2.029230	-4.582648	4.314540	4.334400						
O28	0.236136	-4.582648	15.07358	15.09344		1.402481	-5.119808	13.60601	13.46718	
O29	-3.398138	-4.297073	19.24212	19.30264		-2.380653	-4.297073	19.24212	19.30264	
O30	-1.192519	-4.297073	-2.650906	-2.59038		-0.983051	-4.297073	-2.650906	-2.590389	
O31	-1.722174	-4.297073	19.27665	19.33717		-2.498157	-4.420595	19.26171	19.32745	
Специфікація trend and intercept										
O1	-1.701074	-5.521860	34.73568	34.80142		-1.741436	-5.521860	34.73568	34.80142	
O2	-1.716680	-5.521860	34.33571	34.40145		-1.753790	-5.521860	34.33571	34.40145	
O3	-1.586441	-5.521860	41.42434	41.49008		-15603.35	-6.292057	22.41400	22.37536	
O4	-3.831573	-5.295384	18.84267	18.93345		-2.953819	-5.295384	18.84267	18.93345	
O5	0.222896	-7.006336	15.01806	14.91394						
O6	-1.638429	-5.295384	17.57531	17.66609		-2.329120	-5.835186	17.47624	17.52589	
O7	6.119773	-7.006336	10.02127	9.917146						
O8	-2.209549	-5.295384	7.397745	7.488521		-2.230939	-5.295384	7.397745	7.488521	
O9	-3.697297	-5.295384	18.48006	18.57084		-4.301852	-5.835186	17.45106	17.50071	

Продовження додатку И
Продовження таблиці И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
O10	-1.708461	-5.295384	17.35325	17.44402		-2.632713	-5.835186	17.22040	17.27005	
O11	-2.253286	-5.295384	8.049497	8.140272		-2.274449	-5.295384	8.049497	8.140272	
O12	-1.778973	-5.521860	19.04193	19.10767		-1.843834	-6.292057	19.22126	19.18263	
O13	-2.097777	-5.521860	18.99908	19.06482		-1.851386	-6.292057	19.15280	19.11416	
O14	-1.731239	-5.521860	14.42332	14.48906		-0.875506	-6.292057	14.42590	14.38726	
O15	-15.89290	-5.295384	14.46744	14.55821		-15.43110	-5.295384	14.46744	14.55821	
O16	-1.376869	-5.521860	13.82892	13.89466		-1.586044	-5.521860	13.82892	13.89466	
O17	-1.871203	-5.521860	13.13142	13.19716		-7.817570	-6.292057	10.71139	10.67276	
O18	-1.250970	-5.295384	13.08911	13.17988		-1.487134	-5.295384	13.08911	13.17988	
O19	-1.664816	-5.295384	15.85222	15.94300		-1.642833	-5.295384	15.85222	15.94300	
O20	-1.571417	-5.295384	17.03291	17.12369		-1.571417	-5.295384	17.03291	17.12369	
O21	3.371381	-5.521860	14.38167	14.44741		1.144337	-5.835186	14.64051	14.68023	
O22	-3.380662	-5.521860	16.15228	16.21802		-3.380662	-5.521860	16.15228	16.21802	
O23	1.476547	-5.295384	20.20732	20.29810		-2.738861	-5.835186	19.50931	19.55896	
O24	-2.644180	-5.295384	20.51234	20.60311		-3.371464	-5.835186	20.14235	20.19200	
O25	-1.221317	-5.295384	16.37896	16.46974		-3.066117	-5.835186	14.62130	14.67095	
O26	-1.997625	-5.295384	8.335466	8.426241		-10.37121	-5.835186	5.304894	5.354545	
O27	-3.206925	-5.835186	4.301249	4.331040						
O28	-1.150809	-5.835186	14.92185	14.95164		-2.427827	-7.006336	11.82649	11.65295	
O29	-1.730632	-5.295384	19.31892	19.40969		-3.286815	-5.835186	18.88199	18.93164	
O30	-2.786634	-5.295384	-3.245354	3.154578		-2.889890	-5.835186	-3.806500	-3.756849	
O31	-1.019434	-5.295384	19.39218	19.48295		-2.599960	-5.521860	19.24548	19.33313	
Специфікація None										
O1	-2.172902	-2.847250	34.48006	34.50197		-1.676716	-2.847250	34.48006	34.50197	
O2	-2.137255	-2.847250	34.08454	34.10646		-1.667904	-2.847250	34.08454	34.10646	
O3	-2.572704	-2.847250	41.13534	41.15725		-5898.098	-2.937216	26.34515	26.32197	
O4	2.729355	-2.816740	19.35027	19.38053		1.148244	-2.816740	19.35027	19.38053	
O5	0.928980	-3.007406	14.99548	14.96078		0.928980	-3.007406	14.99548	14.96078	
O6	0.789493	-2.816740	17.61520	17.64546		0.789493	-2.816740	17.61520	17.64546	
O7	5.277761	-3.007406	10.66476	10.63005						
O8	-1.341855	-2.816740	7.363405	7.393664		-1.391575	-2.816740	7.363405	7.393664	
O9	2.605059	-2.816740	18.90362	18.93388		1.220981	-2.816740	18.90362	18.93388	
O10	0.681450	-2.816740	17.44518	17.47543		0.838355	-2.816740	17.44518	17.47543	
O11	-1.357011	-2.816740	8.026828	8.057086		-1.410018	-2.816740	8.026828	8.057086	
O12	0.488676	-2.847250	19.12661	19.14852		-0.122697	-2.847250	19.12661	19.14852	
O13	-0.018710	-2.847250	19.08455	19.10647		-0.418869	-2.847250	19.08455	19.10647	

Продовження додатку И

Продовження таблиці И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
O14	2.806535	-2.847250	14.50796	14.52987		3.070903	-2.886101	14.36118	14.38104	
O15	-5.537874	-2.816740	16.11292	16.14317		-7.289933	-2.816740	16.11292	16.14317	
O16	-0.358119	-2.847250	13.74009	13.76200		-0.510829	-2.847250	13.74009	13.76200	
O17	2.827197	-2.847250	13.52189	13.54380		0.806667	-2.847250	13.52189	13.54380	
O18	-0.930832	-2.816740	13.00714	13.03740		-1.014398	-2.816740	13.00714	13.03740	
O19	-1.351194	-2.816740	15.62024	15.65050		-1.351194	-2.816740	15.62024	15.65050	
O20	3.434765	-2.816740	17.07597	17.10623		3.434765	-2.816740	17.07597	17.10623	
O21	9.506019	-2.847250	14.04706	14.06897		9.303235	-2.847250	14.04706	14.06897	
O22	1.832189	-2.847250	16.97302	16.99493		1.275069	-2.886101	16.98467	17.00453	
O23	1.264933	-2.816740	20.48776	20.51802		1.433032	-2.816740	20.48776	20.51802	
O24	0.698872	-2.816740	20.96379	20.99405		0.879162	-2.847250	21.03186	21.07568	
O25	0.973904	-2.816740	17.30800	17.33826		0.226536	-2.886101	16.60939	16.63918	
O26	-0.488800	-2.816740	9.094922	9.125180		-0.550634	-2.816740	9.094922	9.125180	
O27	1.335183	-2.886101	4.658338	4.668268		0.361725	-2.886101	4.658338	4.668268	
O28	3.963834	-2.886101	14.87448	14.88441		4.511410	-3.007406	13.52913	13.42500	
O29	0.640889	-2.816740	19.68453	19.71479		0.588449	-2.816740	19.68453	19.71479	
O30	-0.008460	-2.816740	-2.728853	-		-0.008460	-2.816740	-2.728853	-2.698595	
O31	-0.513210	-2.816740	19.38956	19.41982		0.159312	-2.886101	19.61501	19.64480	
1 різниця										
Специфікація Intersept										
O1	-3.120452	-4.582648	35.01871	35.03857		-3.042550	-4.582648	35.01871	35.03857	
O2	-3.128955	-4.582648	34.61990	34.63976		-3.047341	-4.582648	34.61990	34.63976	
O3	-3.127055	-4.582648	41.71507	41.73493		-9.678.058	-5.119808	23.32097	23.18214	
O4	-4.851876	-4.420595	19.31855	19.36238		-4.548703	-4.420595	19.31855	19.36238	
O5	-2.604435	-6.423637	16.03688	15.73003						
O6	-2.367892	-4.582648	18.16837	18.18823		-1.454730	-4.420595	17.76230	17.80613	
O7	4.780610	-5.604618	11.20987	11.05364						
O8	-4.659013	-4.420595	7.814787	7.858614		-3.213427	-4.420595	7.814787	7.858614	
O9	-4.289752	-4.420595	19.09429	19.13811		-4.488532	-4.803492	18.31048	18.27957	
O10	-1.689102	-4.420595	17.61604	17.65987		-1.689102	-4.420595	17.61604	17.65987	
O11	-3.347774	-4.420595	8.464836	8.508664		-3.347774	-4.420595	8.464836	8.508664	
O12	-3.570743	-4.582648	19.48935	19.50921		-2.695529	-4.582648	19.48935	19.50921	
O13	-3.606991	-4.582648	19.48417	19.50403		-2.676111	-4.582648	19.48417	19.50403	
O14	-3.324254	-4.582648	14.48003	14.49989		-3.324254	-4.582648	14.48003	14.49989	
O15	-16.21240	-4.420595	14.72411	14.76794		-16.07218	-4.420595	14.72411	14.76794	
O16	-1.884557	-4.582648	14.15101	14.17087		-2.088314	-4.582648	14.15101	14.17087	

Продовження додатку И
Продовження таблиці И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
O17	-2.816910	-4.582648	13.68068	13.70054		-7.793461	-5.119808	11.51673	11.37790	
O18	-3.607650	-4.420595	13.36982	13.41364		-3.607650	-4.420595	13.36982	13.41364	
O19	-3.112590	-4.420595	16.00911	16.05294		-3.112590	-4.420595	16.00911	16.05294	
O20	-2.762207	-4.420595	17.28222	17.32605		-2.762207	-4.420595	17.28222	17.32605	
O21	9.506019	-2.847250	14.04706	14.06897		-0.099837	-4.582648	14.90516	14.92502	
O22	-3.758692	-4.582648	16.91758	16.93744		-3.385135	-4.582648	16.91758	16.93744	
O23	-0.475988	-4.420595	20.60845	20.65228		-2.386700	-4.803492	20.39901	20.36810	
O24	-5.325293	-4.420595	20.89005	20.93387		-3.384173	-4.803492	20.67025	20.63934	
O25	-0.295270	-4.420595	16.67777	16.72160		-1.678135	-4.803492	15.91674	15.88583	
O26	-1.332123	-4.420595	9.132254	9.176082		-9.258521	-4.803492	5.648632	5.617724	
O27	-4.073685	-5.119808	5.112826	5.043412						
O28	-1.861936	-4.803492	15.20279	15.18733		-2.704829	-5.604618	12.99886	12.68641	
O29	-3.776441	-4.420595	19.79082	19.83464		-5.575499	-4.803492	18.62460	18.59369	
O30	-2.950366	-4.420595	-2.782444	2.738616		-3.568052	-4.803492	-3.213730	-3.244639	
O31	-2.249298	-4.420595	19.75250	19.79633		-3.556599	-4.582648	19.48154	19.51134	
Специфікація trend and intercept										
O1	-5.702480	-5.835186	35.12195	35.15174		-3.069367	-5.835186	35.12195	35.15174	
O2	-5.699129	-5.835186	34.72582	34.75561		-3.066475	-5.835186	34.75561	34.52490	
O3	-5.824388	-5.835186	41.80261	41.83240		-4174.264	-7.006336	22.63046	22.45692	
O4	-4.688642	-5.521860	19.47306	19.53880		-4.403101	-5.521860	19.47306	19.53880	
O5	-3.362396	-8.235570	14.95857	14.56397						
O6	-1.082030	-5.521860	17.96695	18.03269		-1.021684	-5.521860	17.96695	18.03269	
O7	2.283221	-8.235570	11.41942	11.18508						
O8	-4.356162	-5.521860	8.029138	8.094879		-8.013576	-6.292057	5.780122	5.741487	
O9	-4.225703	-5.521860	19.27821	19.34395		-3.646393	-6.292057	18.53304	18.49440	
O10	-1.269688	-5.521860	17.83495	17.90069		-0.523806	-5.835186	18.16746	18.20718	
O11	-4.692704	-5.521860	8.677955	8.743696		-7.994131	-6.292057	6.430847	6.392212	
O12	-3.058534	-5.835186	19.73849	19.76828		-2.462577	-5.835186	19.73849	19.76828	
O13	-3.032910	-5.835186	19.73388	19.76367		-2.440513	-5.835186	19.73388	19.76367	
O14	-2.907394	-5.835186	14.55427	14.58406		-3.089248	-7.006336	13.01488	12.84134	
O15	-16.75096	-5.521860	14.81255	14.87829		-1.361249	-6.292057	14.82710	14.78846	
O16	-1.238235	-5.835186	14.35044	14.38023		-2.677997	-7.006336	11.84551	11.67197	
O17	-2.722138	-5.835186	13.79082	13.82061		-4.999690	-7.006336	11.83263	11.65910	
O18	-11.81343	-5.521860	12.93583	13.00157		-5.201556	-5.521860	12.93583	13.00157	
O19	-3.314230	-5.521860	16.06484	16.13058		-3.259557	-5.521860	16.06484	16.13058	
O20	-2.548603	-5.521860	-2.548603	-5.52186		-2.548603	-5.521860	17.49458	17.56032	

Продовження додатку И

Продовження таблиці И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
O21	-0.833457	-5.835186	14.67372	14.70351		-1.265733	-5.835186	14.67372	14.70351	
O22	-3.085783	-5.835186	17.16405	17.19384		-2.927700	5.835186	17.16405	17.19384	
O23	-1.145048	-5.521860	20.55812	20.62386		-1.969819	-6.292057	20.58600	20.54737	
O24	-5.784354	-5.521860	21.02870	21.09444		-3.762286	-6.292057	20.32651	20.28788	
O25	-1.609442	-5.521860	16.54400	16.60974		-3.754019	-5.835186	15.79047	15.83019	
O26	-3.500833	-5.521860	8.555725	8.621467		-2.786105	-6.292057	2.326185	2.287549	
O27	-3.316726	-7.006336								
O28	-2.025318	-6.292057	15.32351	15.30033						
O29	-5.979286	-5.521860	19.81235	19.87809		-15.45901	-6.292057	16.54358	16.50495	
O30	-2.147277	-5.521860	-2.563594	-2.497852		-6.343947	-6.292057	-4.382781	-4.421417	
O31	-2.595540	-5.521860	19.87850	19.94425		-3.520669	-6.292057	18.88442	18.84579	
Специфікація None										
O1	-2.944035	-2.886101	34.89741	34.90734		-2.944035	-2.886101	34.89741	34.90734	
O2	-2.953107	-2.886101	34.49717	34.50710		-2.953107	-2.886101	34.49717	34.50710	
O3	-2.942336	-2.886101	41.60319	41.61312		-13036.18	-3.007406	23.48943	23.38531	
O4	-3.462553	-2.847250	19.55691	19.57882		-3.463117	-2.847250	19.55691	19.57882	
O5	-1.406136	-3.109582	15.27251	15.19440						
O6	-1.305928	-2.847250	17.64645	17.66836		-1.270922	-2.847250	17.64645	17.66836	
O7	5.956430	-3.109582	10.87865	10.80053						
O8	-3.370943	-2.847250	7.648390	7.670304		-3.277506	-2.847250	7.648390	7.670304	
O9	-2.401320	-2.847250	19.16205	19.18396		-2.448802	-2.847250	19.16205	19.18396	
O10	-1.468003	-2.847250	17.51644	17.53835		-1.468003	-2.847250	17.51644	17.53835	
O11	-3.464332	-2.847250	8.303521	8.325435		-3.405341	-2.847250	8.303521	8.325435	
O12	-3.651245	-2.886101	19.26126	19.27119		-2.853965	-2.886101	19.26126	19.27119	
O13	-4.071379	-2.886101	19.24027	19.25020		-2.877852	-2.886101	19.24027	19.25020	
O14	-1.439074	-2.886101	15.05576	15.06569		-0.337962	-2.937216	14.73671	14.72125	
O15	-18.92616	-2.847250	14.57361	14.59552		-17.72399	-2.847250	14.57361	14.59552	
O16	-2.028979	-2.886101	13.91003	13.91996		-2.266731	-2.886101	13.91003	13.91996	
O17	-2.391747	-2.886101	13.59869	13.60862		-2.518082	-2.886101	13.59869	13.60862	
O18	-3.856752	-2.847250	13.14770	13.16961		-3.856752	-2.847250	13.14770	13.16961	
O19	-3.346499	-2.847250	15.78706	15.80897		-3.346499	-2.847250	15.78706	15.80897	
O20	-1.172851	-2.847250	17.65067	17.67259		-1.172851	-2.847250	17.65067	17.67259	
O21	1.794420	-2.886101	14.72796	14.73789		1.312205	-2.937216	14.95354	14.93808	
O22	-3.063848	-2.886101	16.97445	16.98438		-2.846270	-2.886101	16.97445	16.98438	
O23	-1.238445	-2.847250	20.45485	20.47676		-1.229770	-2.847250	20.45485	20.47676	
O24	-4.157074	-2.847250	20.91437	20.93628		-4.195476	-2.847250	20.91437	20.93628	
O25	-1.315797	-2.847250	16.45611	16.47802		-2.957707	-2.937216	15.64700	15.62382	

Продовження додатку И

Продовження таблиці И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
O26	-1.463656	-2.847250	8.972136	8.994050		-1.603634	-2.847250	8.972136	8.994050	
O27	-3.956455	-3.007406				-2.675666	-2.082319	5.208951	4.902098 (5%)	
O28	-1.806538	-2.937216	15.07822	15.07049		0.305455	-3.109582	14.88656	14.65222	
O29	-3.312063	-2.847250	19.66632	19.68823		-3.143242	-2.847250	19.66632	19.68823	
O30	-2.299163	-2.847250	-2.918668	-2.896755		-2.318567	-2.847250	-2.918668	-2.896755	
O31	-2.425218	-2.847250	19.54793	19.56984		-3.550371	-2.886101	19.37008	19.38994	
2 різниці										
Специфікація Intersept										
O1	-5.687993	-4.803492	35.88819	35.87274		-3.798896	-4.803492	-4.803492	-4.803492	
O2	-5.669260	-4.803492	35.49245	35.47699		-3.794321	-4.803492	35.49245	35.47699	
O3	-6.089468	-4.803492	42.54353	42.52808		-2926.654	-5.604618	23.84466	23.53221	
O4	-1.364177	-5.119808	14.83324	14.76382		-0.816410	-5.119808	19.64143	19.50260	
O5	-1.443315	-4.297073	17.43076	17.49128						
O6	-2.367892	-4.582648	18.16837	18.18823		-2.367892	-4.582648	18.16837	18.18823	
O7	-0.872785	-6.423637	12.08466	11.77781						
O8	-7.165162	-4.582648	8.585277	8.605138		-7.380015	-5.119808	6.047416	5.908589	
O9	-4.486602	-4.582648	19.96059	19.98046		-2.884992	-5.119808	19.60107	19.46224	
O10	-2.941425	-4.582648	18.03323	18.05309		-2.941425	-4.582648	18.03323	18.05309	
O11	-4.522047	-4.582648	9.239599	9.259460		-7.305180	-5.119808	6.695830	6.557003	
O12	-5.306975	-4.803492	20.31726	20.30180		-2.629320	-5.119808	20.47613	20.37201	
O13	-5.048895	-4.803492	20.33515	20.31970		-2.742221	-5.119808	20.42590	20.32178	
O14	-4.966381	-4.803492	14.74449	14.72904		-2.479977	-5.604618	14.10237	13.78992	
O15	-16.32708	-4.582648	15.31272	15.33258		-2.153374	-5.119808	15.24029	15.10147	
O16	-3.531213	-4.803492	14.77450	14.75905		-1.970326	-5.604618	12.88821	12.57576	
O17	-4.064080	-4.803492	14.46123	14.44577		-6.837914	-5.604618	12.12055	11.80810	
O18	-12.93749	-4.582648	13.76922	13.78908		-6.041577	-4.582648	13.76922	13.78908	
O19	-6.511452	-4.582648	16.60909	16.62895		-4.336308	-4.582648	16.60909	16.62895	
O20	-4.620489	-4.582648	17.76352	17.60971		-4.620489	-4.582648	17.74366	17.76352	
O21	-2.717717	-4.803492	15.06564	15.05019		-2.717717	-4.803492	15.06564	15.05019	
O22	-4.538122	-4.803492	17.69339	17.67793		-4.538122	-4.803492	17.69339	17.67793	
O23	-1.573167	-4.582648	20.80674	20.82660		-1.573167	-4.582648	20.80674	20.82660	
O24	-14.37152	-4.582648	21.58499	21.60485		-3.678062	-5.119808	21.08846	20.94963	
O25	-2.286318	-4.582648	16.80723	16.82709		-3.835866	-4.803492	16.29305	16.26987	
O26	-7.861650	-4.582648	9.093047	9.112907		-1.780868	-5.119808	2.961034	2.822207	
O27	-2.343500	-6.423637	6.726341	6.419488						
O28	-2.595300	-5.119808	15.55755	15.48814						

Продовження додатку И

Продовження таблиці И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
O29	-9.747143	-4.582648	20.45840	20.47826		-11.74711	-5.119808	17.72385	17.58502	
O30	-2.889895	-4.582648	-2.135022	-2.115162		-4.082491	-5.119808	-3.207573	-3.346400	
O31	-3.091905	-4.582648	20.49281	20.51267		-4.016534	-5.119808	19.24131	19.10248	
Специфікація trend and intercept										
O1	-5.760937	-6.292057	36.08543	36.06225						
O2	-5.755874	-6.292057	35.68846	35.66528						
O3	-6.132416	-6.292057	42.74487	42.72169						
O4	-12.26939	-5.835186	20.44283	20.47262		-6.552180	-6.292057	19.22445	19.19354	
O5	-16.38730	-10.66657	13.67189	13.21162						
O6	-3.662975	-5.835186	18.11038	18.14017		-1.770457	-7.006336	17.20502	17.03149	
O7	-2.664108	-10.66657	10.33008	9.869797						
O8	-8.088271	-5.835186	8.783204	8.812995		-16.20553	-7.006336	3.324036	3.150502	
O9	-3.439254	-5.835186	20.18201	20.21180		-2.096599	-7.006336	19.88269	19.70916	
O10	-4.878772	-5.835186	17.98381	18.01360		-3.195753	-5.835186	17.98381	18.01360	
O11	-8.643256	-5.835186	9.443186	9.472977		-16.22549	-7.006336	3.943257	3.769723	
O12	-5.055773	-6.292057	20.58404	20.56086						
O13	-4.506841	-6.292057	20.61330	20.59012						
O14	-10.34586	-6.292057	14.55231	14.52913						
O15	-34.49084	-5.835186	15.30075	15.33054		-2.605298	-7.006336	14.72030	14.54677	
O16	-6.779587	-6.292057	14.76122	14.73804						
O17	-6.777482	-6.292057	14.46137	14.43818						
O18	-13.07921	-5.835186	13.97800	14.00779		-2.032112	-7.006336	13.94442	13.77089	
O19	-7.121689	-5.835186	16.85131	16.88110		-3.908976	-5.835186	16.85131	16.88110	
O20	-10.44292	-5.835186	17.81890	17.84869		-4.597812	-5.835186	17.81890	17.84869	
O21	-14.42283	-6.292057	14.01719	13.99401						
O22	-5.249520	-6.292057	17.67149	17.64830						
O23	-1.664400	-5.835186	20.92770	20.95749		-1.134181	-6.292057	21.37873	21.34782	
O24	-15.15494	-5.835186	21.81447	21.84426		-4.764211	-7.006336	20.06687	19.89334	
O25	-1.909968	-5.835186	17.04968	17.07947		-4.612251	-7.006336	14.94422	14.77069	
O26	-3.500833	-5.521860	8.555725	8.621467		0.237532	-7.006336	3.204178	3.030644	
O27	-1.049616	-10.66657	7.224550	6.764271						
O28	-2.856320	-7.006336	15.78941	15.68529						
O29	-8.763143	-5.835186	20.70722	20.73701		-8.171392	-7.006336	18.05688	17.88335	
O30	-3.049578	-5.835186	-2.095981	-2.066191		-1.547082	-7.006336	-2.902815	-3.076349	
O31	-2.993184	-5.835186	20.69979	2.079489		-4.190138	-7.006336	18.74872	18.57518	
Специфікація None										
O1	-6.560855	-2.937216	35.60527	35.59754		-4.153738	-2.937216	35.60527	35.59754	

Продовження додатку И
Продовження таблиці И.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
O2	-6.539358	-2.937216	35.20968	35.20195		-4.148294	-2.937216	35.20968	35.20195	
O3	-7.001287	-2.937216	42.25969	42.25196		-4926.153	-3.109582	23.91140	23.67707	
O4	-12.96787	-2.886101	19.95240	19.96234		-1.100944	-3.007406	19.33325	19.22913	
O5	-2.871137	-3.271402	15.64634	15.49291						
O6	-2.551597	-2.886101	17.92921	17.93914		-2.551597	-2.886101	17.92921	17.93914	
O7	0.610194	-3.271402	12.10127	11.94784						
O8	-7.864346	-2.886101	8.338844	8.348775		-5.447725	-3.007406	6.822772	6.718651	
O9	-5.011320	-2.886101	19.71272	19.72265		-3.709416	-3.007406	19.27036	19.16624	
O10	-3.177828	-2.886101	17.78978	17.79971		-3.177828	-2.886101	17.78978	17.79971	
O11	-8.515819	-2.886101	8.992312	9.002243		-5.390373	-3.007406	7.470968	7.366848	
O12	-5.961324	-2.937216	20.03676	20.02903		-3.012051	-3.007406	20.15547	20.08606	
O13	-5.601943	-2.937216	20.05765	20.04992		-3.153691	-3.007406	20.10153	20.03212	
O14	-5.501921	-2.937216	14.47358	14.46585		-5.334600	-2.937216	14.47358	14.46585	
O15	-17.04189	-2.886101	15.09058	15.10051		-14.02097	-2.886101	15.09058	15.10051	
O16	-3.900714	-2.937216	14.49485	14.48712		-2.637712	-3.007406	14.74718	14.67776	
O17	-4.379583	-2.937216	14.19117	14.18344		-10.27384	-3.109582	11.72768	11.49334	
O18	-8.758279	-2.886101	13.56532	13.57525		-6.366882	-2.886101	13.56532	13.57525	
O19	-6.988658	-2.886101	16.36034	16.37027		-4.705610	-2.886101	16.36034	16.37027	
O20	-4.987411	-2.886101	17.49484	17.50477		-4.987411	-2.886101	17.49484	17.50477	
O21	-2.532172	-2.937216	14.96375	14.95603		-2.525545	-2.937216	14.96375	14.95603	
O22	-4.794478	-2.937216	17.46909	17.46136		-4.794478	-2.937216	17.46909	17.46136	
O23	-1.616624	-2.886101	20.67886	20.68879		-1.616624	-2.886101	20.67886	20.68879	
O24	-13.73245	-2.886101	21.34653	21.35646		-4.276571	-3.007406	20.86559	20.76147	
O25	-1.830691	-2.886101	16.67841	16.68834		-3.023115	-2.937216	16.52037	16.50491	
O26	-1.463656	-2.847250	8.972136	8.994050		-4.547523	-3.007406	5.504109	5.399989	
O27	-3.556957	-3.271402	6.230562	6.077135						
O28	-2.764904	-3.007406	15.28248	15.24777		-4.419037	-3.271402	13.35390	12.89362	
O29	-7.937724	-2.886101	20.23174	20.24167		-10.18404	-3.007406	18.09225	17.98813	
O30	-2.978432	-2.886101	-2.316078	-2.306147		-4.632554	-3.007406	-3.290030	-3.394151	
O31	-3.330609	-2.886101	20.25175	20.26168		-3.952107	-3.007406	19.39293	19.28881	

Результати тестів на визначення стаціонарності часових рядів значень показників стану ринку кредитних послуг

Часовий ряд показників стану страхового ринку	ADF – статистика (лаг 1)		Акаике	Шварц	Результат	PP– статистика		Акаике	Шварц	Результат
	ADF - статистика	Критичні значення 1%				PP- статистика	Критичні значення 1%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Специфікація Intercept										
K1	-2.386048	-4.297073	-2.386048	-4.297073		-3.786844	-4.297073	12.08205	12.14257	
K2	1.001100	-4.297073	19.78435	19.84487		1.001100	-4.297073	19.78435	19.84487	
K3	0.111291	-4.297073	17.20914	17.26966		0.217459	-4.297073	17.20914	17.26966	
K4	0.366761	-4.297073	19.79419	19.85471		0.366761	-4.297073	19.79419	19.85471	
K5	-2.390848	-4.420595	8.648034	8.713775		-3.686452	-4.297073	9.340713	9.401230	
K7	-0.697703	-4.297073	-1.744642	-5.521860		-0.697703	-4.297073	15.68621	15.74672	
Специфікація trend and intercept										
K1	-6.489461	-5.521860	10.74249	10.83014		-2.898582	-5.295384	12.19947	12.29025	
K2	-1.101864	-5.521860	19.80867	19.89633		-0.509743	-5.295384	19.72284	19.81362	
K3	-1.247480	-5.295384	17.08462	17.17539		-1.229177	-5.295384	17.08462	17.17539	
K4	-0.885976	-5.295384	19.72104	19.81182		-0.885976	-5.295384	19.72104	19.81182	
K5	0.141866	-5.521860	8.656093	8.743749		-3.298657	-5.295384	9.245502	9.336278	
K7	-1.744642	-5.521860	15.83013	15.91778		-1.365759	-5.295384	15.69398	15.78475	
Специфікація None										
K1	0.994536	-2.816740	12.49742	12.52768		0.959607	-2.816740	12.49742	12.52768	
K2	2.209986	-2.816740	19.62209	19.65235		1.913020	-2.816740	19.62209	19.65235	
K3	1.378024	-2.816740	17.10433	17.13459		2.352841	-2.816740	17.10433	17.13459	
K4	1.565858	-2.816740	19.65810	19.68836		2.183763	-2.816740	19.65810	19.68836	
K5	-2.996712	-2.847250	8.496654	8.540482		-3.376771	-2.816740	9.445884	9.476143	
K7	1.028407	-2.816740	15.66940	15.69966		0.927775	-2.816740	15.66940	15.69966	
1 різниця										
Специфікація Intercept										
K1	-2.604142	-4.420595	12.76860	12.81243		-2.608901	-4.420595	12.76860	12.81243	
K2	-1.592965	-4.420595	19.81497	19.85880		-1.592965	-4.420595	19.81497	19.85880	
K3	-2.856481	-4.420595	17.35118	17.39501		-2.856481	-4.420595	17.35118	17.39501	
K4	-2.794154	-4.420595	19.94161	19.98544		-2.798929	-4.420595	19.94161	19.98544	
K5	-7.675924	-4.420595	9.095021	9.138849		-7.259925	-4.420595	9.095021	9.138849	
K7	-2.372349	-4.420595	15.88417	15.92800		-2.373837	-4.420595	15.88417	15.92800	
Специфікація trend and intercept										

Продовження додатку И

Продовження таблиці И.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
K1	-2.966189	-5.521860	12.76338	12.82912		-2.966189	-5.521860	12.82912	12.62151	
K2	-2.073079	-5.521860	19.80384	19.86958		-2.062182	-5.521860	19.80384	19.86958	
K3	-3.147987	-5.521860	17.37086	17.43660		-4.901278	-5.521860	17.37086	17.43660	
K4	-3.208245	-5.521860	19.90487	19.97061		-3.267822	-5.521860	19.90487	19.97061	
K5	-6.247316	-5.835186	7.278123	7.317844		-32.24150	-5.521860	8.437888	8.503630	
K7	-2.243387	-5.521860	16.08337	16.14911		-2.186210	-5.521860	16.08337	16.14911	
Специфікація None										
K1	-2.385340	-2.847250	12.68676	12.70867		-2.362061	-2.847250	12.68676	12.70867	
K2	-1.236229	-2.847250	19.73615	19.75806		-1.236229	-2.847250	19.73615	19.75806	
K3	-2.338944	-2.847250	17.38105	17.40296		-2.324805	-2.847250	17.38105	17.40296	
K4	-2.207088	-2.847250	20.00135	20.02327		-2.172628	-2.847250	20.00135	20.02327	
K5	-1.176442	-2.886101	9.201431	9.221291		-6.698346	-2.847250	9.099878	9.121792	
K7	-2.112648	-2.847250	15.80908	15.83100		-2.112648	-2.847250	15.80908	15.83100	
2 різниці										
Специфікація Intersept										
K1	-5.877194	-4.582648	12.58663	12.60649		-5.338543	-4.582648	12.58663	12.60649	
K2	-3.034086	-4.582648	20.24382	20.26368		-3.626813	-4.582648	20.24382	20.26368	
K3	-3.249752	-4.803492	17.91135	17.88817		-7.897366	-4.582648	17.97760	17.99746	
K4	-5.007362	-4.582648	20.35547	20.37533		-6.534757	-4.582648	20.35547	20.37533	
K5	-5.316271	-4.803492	8.434188	8.411007		-22.88333	-4.582648	9.339911	9.359771	
K7	-3.771289	-4.582648	16.42573	16.44559		-3.813500	-4.582648	16.42573	16.44559	
Специфікація trend and intersept										
K1	1.289639	-7.006336	11.29097	11.11744		-5.816685	-5.835186	12.47348	12.50327	
K2	-3.106463	-6.292057	20.05495	20.02404		-3.762654	-5.835186	20.47383	20.50362	
K3	-4.529653	-6.292057	17.33151	17.30061		-6.970451	-5.835186	18.22659	18.25638	
K4	-3.190799	-6.292057	20.24088	20.20997		-8.704238	-5.835186	20.57557	20.60536	
K5	-4.688557	-6.292057	8.687869	8.656960		-33.87251	-5.835186	9.403702	9.433493	
K7	-3.539414	-5.835186	16.61622	16.64601		-3.997703	-5.835186	16.61622	16.64601	
Специфікація None										
K1	-5.776291	-2.886101	12.50916	12.51909		-5.236002	-2.886101	12.50916	12.51909	
K2	-3.252785	-2.886101	20.00543	20.01536		-3.388059	-2.886101	20.00543	20.01536	
K3	-3.336376	-2.937216	17.76105	17.74560		-8.523188	-2.886101	17.72782	17.73775	
K4	-5.398370	-2.886101	20.10970	20.11963		-6.218193	-2.886101	20.10970	20.11963	
K5	-4.009693	-2.937216	8.890831	8.875377		-16.33725	-2.886101	9.158989	9.168919	
K7	-4.060139	-2.886101	16.18065	16.19058		-4.110990	-2.886101	16.18065	16.19058	

Результати тестів на визначення стаціонарності часових рядів значень показників стану ринку НПФ

Часовий ряд показників стану страхового ринку	ADF – статистика (лаг 2)		Акаике	Шварц	Результат	PP– статистика		Акаике	Шварц	Результат
	ADF - статистика	Критичні значення 1%				PP- статистика	Критичні значення 1%			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Специфікація Intercept										
N1	-3.044184	-4.420595	6.528414	6.572241		-3.044184	-4.420595	6.528414	6.572241	
N2	-1.381910	-4.420595	12.06125	12.10508		-2.016728	-4.420595	12.06125	12.10508	
N3	-1.190214	-4.420595	14.20016	14.24399		-1.273220	-4.420595	14.20016	14.24399	
N4	0.061158	-4.297073	11.99646	12.05697		0.555921	-4.297073	11.99646	12.05697	
N5	0.096122	-4.297073	5.025628	5.086145		0.574672	-4.297073	5.025628	5.086145	
N6	-0.861289	-4.297073	-3.095867	-3.035350		-0.861289	-4.297073	-3.095867	-3.035350	
N7	0.058514	-4.297073	11.97192	12.03244		0.558861	-4.297073	11.97192	12.03244	
Специфікація trend and intercept										
N1	-2.407301	-5.521860	6.559897	6.625638		-3.560023	-5.521860	6.559897	6.625638	
N2	-3.372820	-5.835186	11.34426	11.38398		-4.350865	-5.521860	11.62474	11.69049	
N3	-3.485157	-5.835186	13.41249	13.45221		-0.296162	-5.521860	13.62756	13.69330	
N4	-5.034909	-5.521860	10.55980	10.64745		-7.524382	-5.295384	11.15520	11.24598	
N5	-2.163973	-5.521860	4.207422	4.295078		-3.010628	-5.295384	4.387769	4.478545	
N6	-2.425045	-5.295384	-3.422095	-3.331319		-2.502374	-5.295384	-3.422095	-3.331319	
N7	-4.971607	-5.521860	10.54400	10.63166		-7.438200	-5.295384	11.13473	11.22551	
Специфікація None										
N1	0.411941	-2.847250	7.194688	7.216602		0.411941	-2.847250	7.194688	7.216602	
N2	1.424903	-2.847250	12.33570	12.35762		2.015474	-2.847250	12.33570	12.35762	
N3	-1.346662	-2.886101	14.45584	14.47570		0.920897	-2.847250	14.51929	14.54120	
N4	0.026377	-2.847250	12.66245	12.70627		2.512867	-2.816740	12.78399	12.81424	
N5	0.535839	-2.847250	5.822745	5.866572		2.664043	-2.816740	6.187203	6.217462	
N6	0.209828	-2.816740	-3.161808	-3.131550		0.209828	-2.816740	-3.161808	-3.131550	
N7	-0.004084	-2.847250	12.61291	12.65674		2.486780	-2.816740	12.72568	12.75594	
1 різниця										
Специфікація Intercept										
N1	-2.814008	-4.582648	7.154781	7.174641		-2.814008	-4.582648	7.154781	7.174641	
N2	-2.987096	-4.803492	12.13007	12.10689		-4.714019	-4.582648	12.33302	12.35288	
N3	-2.571457	-4.803492	14.18191	14.15873		3.553276	-4.582648	14.41070	14.43056	

Продовження додатку И

Продовження таблиці И.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
N4	-4.776749	-4.582648	11.36588	11.39567		-4.363200	-4.420595	11.93402	11.97785	
N5	-3.882805	-4.582648	4.486976	4.516767		-4.823811	-4.420595	4.582154	4.625982	
N6	-4.110951	-4.420595	-3.509986	-3.466158		-4.250939	-4.420595	-3.509986	-3.466158	
N7	-4.701176	-4.582648	11.35665	11.38644		-4.228227	-4.420595	11.90078	11.94460	
Специфікація trend and intercept										
N1	-2.771279	-5.835186	7.178908	7.208699		-3.372097	-5.835186	7.178908	7.208699	
N2	-2.591088	-6.292057	12.41180	12.38089		-5.889303	-5.835186	12.44077	12.47056	
N3	-1.857749	-6.292057	14.37693	14.34602		5.949909	-5.835186	14.55789	14.58768	
N4	-3.666910	-5.835186	11.58461	11.62433		-2.510107	-5.521860	12.14094	12.20668	
N5	-5.135718	-5.835186	4.085462	4.125182		-10.71710	-5.521860	4.646111	4.711853	
N6	-4.053223	-5.521860	-3.507134	-3.441392		-4.053223	-5.521860	-3.507134	-3.441392	
N7	-3.620912	-5.835186	11.57944	11.61916		-2.331569	-5.521860	12.10406	12.16980	
Специфікація None										
N1	-3.068550	-2.886101	6.908033	6.917963		-3.068550	-2.886101	6.908033	6.917963	
N2	-2.334779	-2.886101	12.61773	12.62766		-2.309817	-2.886101	12.61773	12.62766	
N3	-1.123169	-2.886101	14.46993	14.47986		-1.145992	-2.886101	14.46993	14.47986	
N4	-0.792916	-2.847250	12.44032	12.46224		-0.689942	-2.847250	12.44032	12.46224	
N5	-0.268609	-2.847250	5.640721	5.662635		0.116001	-2.847250	5.640721	5.662635	
N6	-3.482178	-2.847250	-3.406384	-3.384470		-3.358427	-2.847250	-3.406384	-3.384470	
N7	-0.803075	-2.847250	12.39069	12.41260		-0.711436	-2.847250	12.39069	12.41260	
2 різниці										
Специфікація Intercept										
N1	-3.837029	-4.803492	7.806521	7.791067		-5.314588	-4.803492	7.806521	7.791067	
N2	-2.745698	-5.119808	13.05663	12.95250		-9.001841	-4.803492	13.01705	13.00160	
N3	-0.217501	-4.803492	14.87192	14.85647		-0.657316	-4.803492	14.87192	14.85647	
N4	-2.941645	-4.582648	12.83210	12.85196		-3.224262	-4.582648	12.83210	12.85196	
N5	-4.587589	-6.292057	4.945111	4.914203		-7.148517	-4.582648	5.627072	5.646932	
N6	-4.621521	-4.582648	-2.689817	-2.669957		-5.591367	-4.582648	-2.689817	-2.669957	
N7	-2.806775	-4.582648	12.79679	12.81665		-2.996490	-4.582648	12.79679	12.81665	
Специфікація trend and intercept										
N1	-3.845872	-6.292057	7.910183	7.887002		-7.475146	-6.292057	7.910183	7.887002	
N2	-2.194604	-7.006336	13.25650	13.11767		-7.851543	-6.292057	13.30101	13.27783	
N3	-0.430581	-6.292057	14.85687	14.83369		0.817650	-6.292057	14.85687	14.83369	
N4	-3.272977	-5.835186	12.80744	12.83723		-4.774699	-5.835186	12.80744	12.83723	
N5	-6.042812	-4.803492	4.945111	4.914203		-5.211183	-5.835186	5.862807	5.892597	
N6	-4.445067	-5.835186	-2.560053	-2.530262		-5.256647	-5.835186	-2.560053	-2.530262	
N7	-3.116378	-5.835186	12.78286	12.81265		-4.384791	-5.835186	12.78286	12.81265	

Продовження додатку И
Продовження таблиці И.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Специфікація None										
N1	-4.147877	-2.937216	7.563039	7.555312		-4.816625	-2.937216	7.563039	7.555312	
N2	-3.134531	-3.007406	12.74569	12.67628		-7.006191	-2.937216	12.81759	12.80986	
N3	-1.080601	-3.007406	14.90611	14.83669		-0.840100	-2.937216	14.75611	14.74838	
N4	-3.216118	-2.886101	12.58212	12.59205		-3.680958	-2.886101	12.58212	12.59205	
N5	-6.389649	-2.937216	4.499632	4.484177		-8.223648	-2.886101	5.377956	5.387886	
N6	-5.033597	-2.886101	-2.938744	-2.928814		-6.190238	-2.886101	-2.938744	-2.928814	
N7	-3.078591	-2.886101	12.54684	12.55677		-3.456369	-2.886101	12.54684	12.55677	

Таблиця И.5

Наявність довгострокової залежності параметрів ринків фінансових послуг і заходів Нацкомфінпослуг, та її формалізація (для нестационарних часових рядів)

Показник	Наявність залежностей	Математичне представлення залежностей	Значення R
Ринок НПЗ			
<i>Фактор впливу: Надходження від штрафів (У2) ↑ на 1 п.п</i>			
Загальна вартість активів НПФ (N3)	Наявне й коінтеграційне співвідношення	$N3 = 0.228579068213 * Y2 + 565.739020409$	R=0.71962
<i>Фактор впливу: Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (У7) ↑ на 1 п.п</i>			
Загальна кількість учасників НПФ (N2)	Наявні 2 інтеграційні співвідношення	$N2 = 0.107141667887 * Y7 + 315.844262092$	R=0.549591
Загальна вартість активів НПФ (N3)	Наявні 2 коінтеграційні співвідношення	$N3 = 0.398294714291 * Y7 + 312.86301373$	R=0.609912
<i>Фактор впливу: Кількість людей, які зайняті регулюванням (У8) ↑ на 1 п.п</i>			
Загальна вартість активів НПФ (N3)	1 коінтеграційне співвідношення	$N3 = -24.9680992661 * Y8 + 7773.52028859$	R=0.354201
<i>Фактор впливу: Загальна вартість активів НПФ (N3) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість перевірок Нацкомфінпослуг (У1)	1 коінтеграційне співвідношення	$Y1 = -0.820712140748 * N3 + 2065.90740768$	R=0.739166
Кількість анульованих та зупинених ліцензій (У3)	1 коінтеграційне співвідношення	$Y3 = 0.249935128266 * N3 + 29.6218577484$	R=0.657474
Ринок кредитних послуг			
<i>Фактор впливу: Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (У7) ↑ на 1 п.п</i>			

Продовження додатку И

Продовження таблиці И.5

Показник	Наявність залежностей	Математичне представлення залежностей	Значення R
Загальні активи установ, які надають кредитні послуги (K2)	1 коінтеграційне співвідношення	$K2 = 5.21887521493 * Y7 - 2808.71951593$	R=0.687072
Загальна кількість кредитів, наданих установами ринку кредитних послуг (K4)	Наявні 2 коінтеграційні співвідношення	$K4 = 4.31149952909 * Y7 - 1456.53203089$	R=0.702285
Дохід установ, які надають кредитні послуги (K7)	Наявність коінтеграції	$K7 = 0.444113873773 * Y7 + 586.967948868$	R= 0.592299
<i>Фактор впливу: Виключено з Державного реєстру (за період) установ, які надають кредитні послуги (K6) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7)	Наявні 2 коінтеграційні співвідношення	$Y7 = - 14.8633278203 * K6 + 2651.56806905$	R=0.053243
Страховий ринок			
<i>Фактор впливу: Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7) ↑ на 1 п.п</i>			
Обсяг сформованих страхових резервів зі страхування життя(O21)	Наявні 2 коінтеграційні співвідношення	$O21 = 0.944880862409 * Y7 + 659.776857225$	R=0.554046
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) (O23)	Наявні 2 коінтеграційні співвідношення	$O23 = 8.06656235314 * Y7 + 27244.1509414$	R=0.534260
<i>Фактор впливу: Кількість людей, які зайняті регулюванням (Y8) ↑ на 1 п.п</i>			
Обсяг сформованих страхових резервів зі страхування життя(O21)	Наявність коінтеграції	$O21 = - 72.7614131111 * Y8 + 21887.2265394$	R=0.485528
<i>Фактор впливу: Валові страхові виплати (O6) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість виключених фінансових установ (Y4)	Наявні 2 коінтеграційні співвідношення	$Y4 = 0.0124548176309 * O6 + 24.8317937684$	R=0.256558
Повідомлення, щонадсилаються про відмивання коштів (Y5)	Наявні 2 коінтеграційні співвідношення	$O6 = 0.197529473444 * Y5 + 335.171807554$	R=0.487187
<i>Фактор впливу: Чисті страхові премії (O9) ↑ 1 п.п</i>			
Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7)	Відсутня коінтеграція	$Y7 = 0.177864575431 * O9 - 422.616077209$	R=0.367796
<i>Фактор впливу: Сплачено на перестраховування (O12) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (Y7)	Наявність коінтеграції	$Y7 = 0.159280239697 * O12 + 1147.65092476$	R=0.068193
<i>Фактор впливу: Сплачено на перестраховування перестраховикам-резидентам (O13) ↑ на 1 п.п</i>			

Продовження додатку И

Продовження таблиці И.5

Показник	Наявність залежностей	Математичне представлення залежностей	Значення R
Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (У7)	Наявність коінтеграції	$Y7 = 0.082059641567 * O13 + 1850.03867041$	R=0.016162
<i>Фактор впливу: Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам (O19) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (У7)	1 коінтеграційне співвідношення	$Y7 = - 1.56247066793 * O19 + 3168.70901622$	R=0.401564
<i>Фактор впливу: Обсяг сформованих страхових резервів зі страхування життя(O21) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість анульованих та зупинених ліцензій (У3)	1 коінтеграційне співвідношення	$Y3 = 0.0909929695101 * O21 + 80.1149161076$	R=0.539891
<i>Фактор впливу: Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)) (O23) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість перевірок Нацкомфінпослуг а (У1)	Відсутня коінтеграція	$Y1 = - 0.03359787606 * O23 + 2603.66678754$	R=0.577802
Кількість анульованих та зупинених ліцензій (У3)	1 коінтеграційне співвідношення	$Y3 = 0.0125982874254 * O23 - 268.162284707$	R=0.655230
Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів (У5)	1 коінтеграційне співвідношення	$Y5 = 0.352426292986 * O23 + 7999.59055139$	R=0.778686
<i>Фактор впливу: Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів (O24) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (У7)	1 коінтеграційне співвідношення	$Y7 = 0.0799305657731 * O24 + 45.5989317507$	R=0.355895
<i>Фактор впливу: Кількість споживачів страхового ринку (O28) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (У7)	1 коінтеграційне співвідношення	$Y7 = 1.74195471572 * O28 - 4106.81482206$	R=0.763983
Взаємозв'язок Нацкомфінпослуг і факторів впливу			
<i>Фактор впливу: Виконання бюджету Держфінпослуг (Нацкомфінпослуг) (X1) ↑ на 1 п.п</i>			
Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг (У7)	Відсутня коінтеграція	$Y7 = 0.108356614008 * O29 - 25.7243495942$	R=0.200472

Додаток К

Гістограми розподілу показників ринків небанківських фінансових послуг України

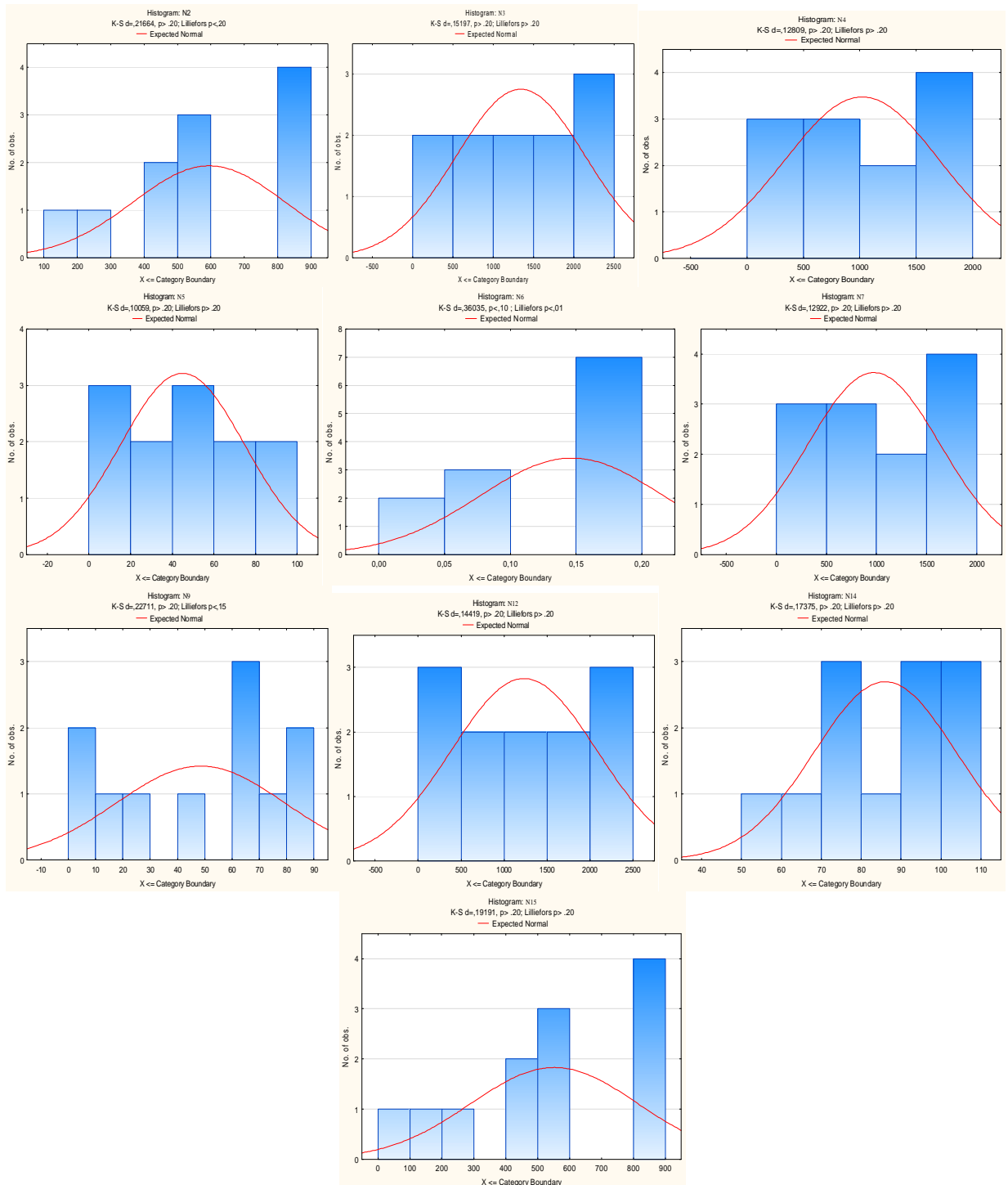

Рис. К.1. Гістограми розподілу показників стану ринку НПЗ

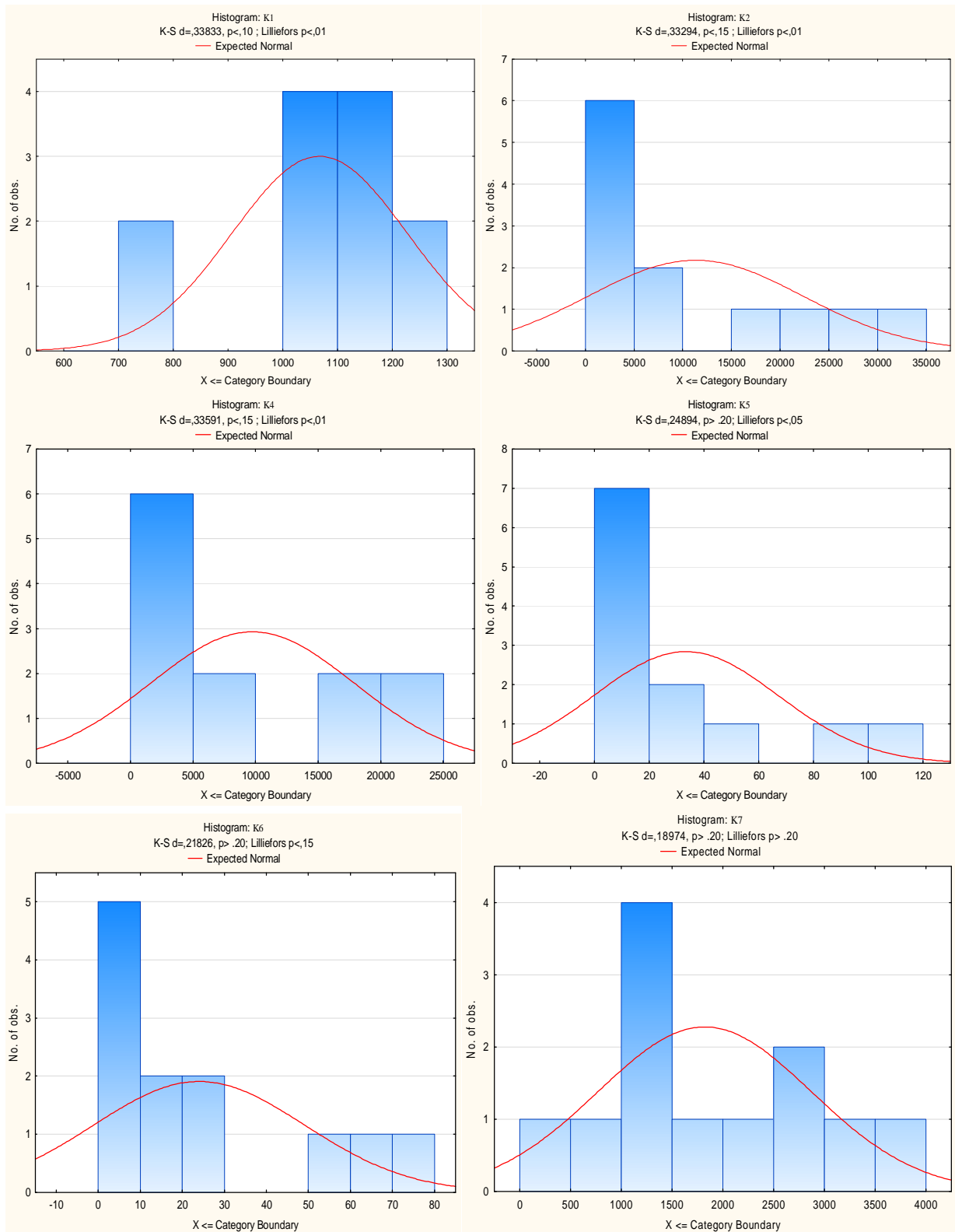

Рис. К.2. Гістограми розподілу показників стану ринку кредитних послуг

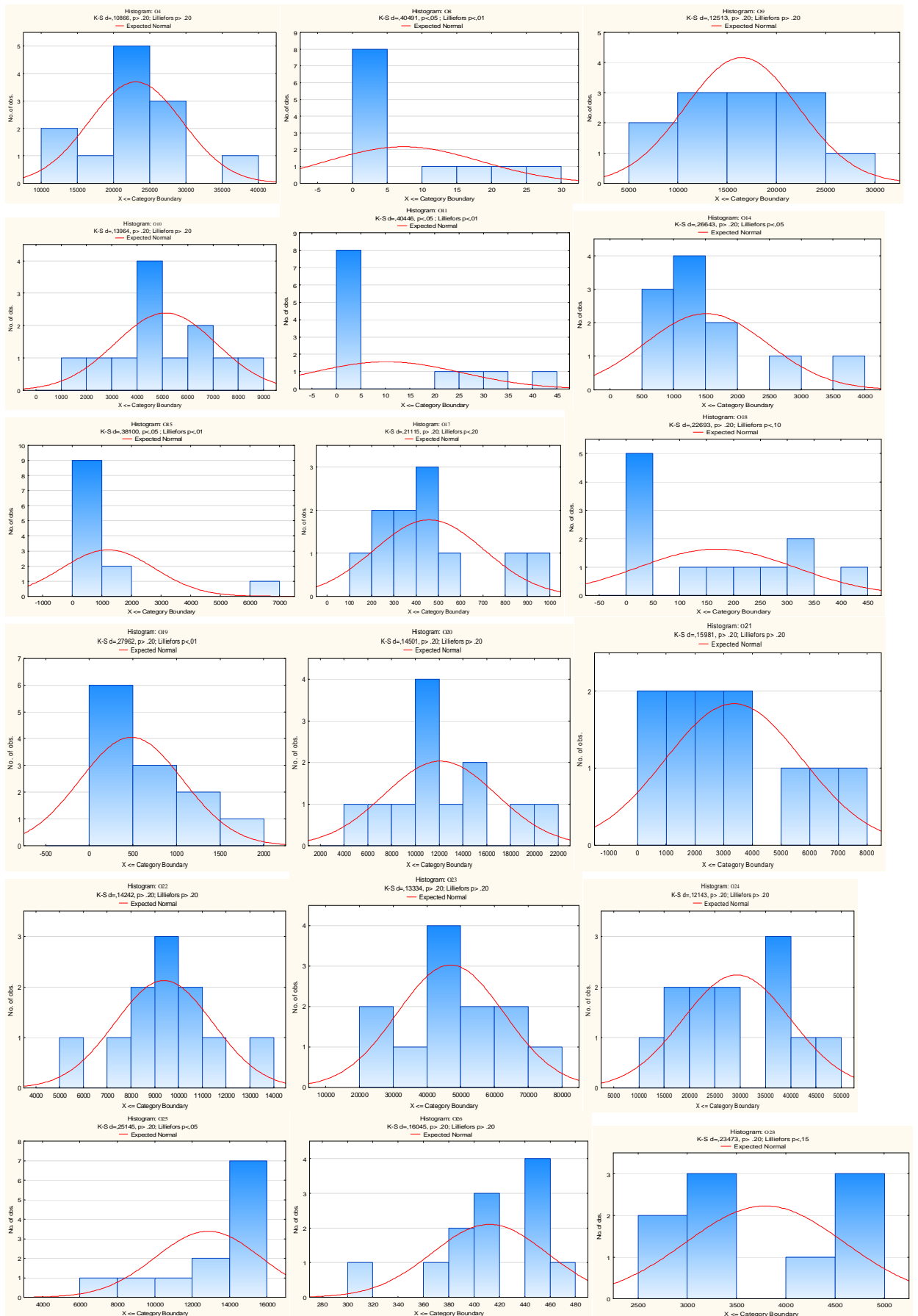

Рис. К.3. Гістограми розподілу показників стану страхового ринку

Додаток Л

Узгодженість впливу основних та цільового фактору стану ринків небанківських фінансових послуг

Таблиця Л.1

Узгодженість впливу основних та цільового фактору стану ринку НПФ

Фактори	Збільшення кількості укладених пенсійних контрактів	Збільшення загальної кількості учасників НПФ	Збільшення загальної вартості активів	Збільшення обсягів пенсійних внесків	Збільшення обсягу пенсійних внесків від фізичних осіб-підприємців	Збільшення обсягу пенсійних внесків від юридичних осіб	Збільшення (зменшення) обсягу пенсійних виплат	Збільшення (зменшення) кількості учасників, які отримують пенсійні виплати	Зростання чистої вартості активів НПФ	Збільшення кількості НПФ на ринку	Збільшення кількості споживачів на ринку НПФ
Збільшення кількості укладених пенсійних контрактів									+ = +		
Збільшення загальної кількості учасників НПФ									+ = +		
Збільшення загальної вартості активів									+ = +		
Збільшення обсягів пенсійних внесків									+ = +		
Збільшення обсягу пенсійних внесків від фізичних осіб-підприємців									+ = +		
Збільшення обсягу пенсійних внесків від юридичних осіб									+ = +		
Збільшення (зменшення) обсягу пенсійних виплат									- ≠ +		
Збільшення (зменшення) кількості учасників, які отримують пенсійні виплати									- ≠ +		
Зростання чистої вартості активів НПФ	+ = +	+ = +	+ = +	+ = +	+ = +	+ = +	+ = +	+ = +			
Збільшення кількості НПФ на ринку											
Збільшення кількості споживачів на ринку НПФ											

Узгодженість впливу основних та цільового фактору стану ринку кредитних послуг

Фактори	Збільшення загальної кількості установ, які надають кредитні послуги	Збільшення загальних активів установ, які надають кредитні послуги	Збільшення загального капіталу установ, які надають кредитні послуги	Збільшення загальної кількості кредитів, наданих установами	Збільшення включення до Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги	Збільшення виключення з Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги	Збільшення доходу установ, які надають кредитні послуги	Збільшення витрат установ, які надають кредитні послуги
Збільшення загальної кількості установ, які надають кредитні послуги		+ = +						
Збільшення загальних активів установ, які надають кредитні послуги	+ = +		+ = +	+ = +	+ = +	- = -	+ = +	+ ≠ -
Збільшення загального капіталу установ, які надають кредитні послуги		+ = +						
Збільшення загальної кількості кредитів, наданих установами		+ = +						
Збільшення включення до Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги		+ = +						
Збільшення виключення з Державного реєстру установ, які надають кредитні послуги		- = -						
Збільшення доходу установ, які надають кредитні послуги		+ = +						
Збільшення витрат установ, які надають кредитні послуги		- ≠ +						

Узгодженість впливу основних та цільового фактору стану страхового ринку

Фактори																							
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
Збільшення кількості договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті	■																						
Збільшення договорів зі страхувальниками фізичними-особами		■																					
Збільшення кількості договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті			■																				
Збільшення валових страхових премій				■																			
Зростання рівня валових виплат					■																		
Збільшення розміру чистих страхових премій						■																	
Збільшення рівня чистих виплат							■																
Збільшення сплачуваного обсягу перестраховикам-резидентам								■															
				</																			

Продовження додатку Л
Продовження таблиці Л.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Збільшення сплачуваного обсягу перестраховикам-резидентам																		- ≠ +				
Збільшення виплат, компенсованих перестраховиками																		- ≠ +				
Збільшення виплат, компенсованих перестраховиками-резидентами																		- ≠ +				
Збільшення виплат, компенсованих перестраховиками-нерезидентами																		- ≠ +				
Збільшення отриманих страхових премій від перестраховальників-нерезидентів																		+ = +				
Збільшення виплат, компенсованих перестраховальникам-нерезидентам																		- ≠ +				
Збільшення обсягу сформованих страхових резервів																		+ = +				
Збільшення обсягу сформованих резервів зі страхування життя																		+ = +				
Збільшення обсягу сформованих технічних резервів																		+ = +				
Збільшення загальних активів страховиків	+ = +	+ = +	+ = +	+ = +	+ = +	+ ≠ -	+ = +	+ ≠ -	- ≠ +	- ≠ +	- ≠ +	- ≠ +	- ≠ +	+ = +	- ≠ +	+ = +	+ = +	+ = +				
Збільшення обсягу сплачених статутних капіталів																		+ = +				
Збільшення кількості (страховиків) установ на ринку																		+ = +				
Збільшення концентрації ринку																		+ = +				
Збільшення кількості споживачів страхового ринку																		+ = +				

Додаток М

Сила впливу заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків фінансових послуг

Таблиця М.1

Сила впливу заходів Нацкомфінпослуг на стан ринку НПФ

	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	N14	N15	N16	N17	N18	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Y7	Y8	X1	X2	X3
N1		0,4	0,29	0,31	0,37	0,63	0,31	0,17	0,41	0,18	0,18	0,29	0,31	0,48	0,4	0,42	0,3	0,45	0,03	0,3	0,12	0,54	0,51	-0,1	-0,2	0,35	0,42	0,34	0,45
N2	0,4		0,96	0,97	0,96	0,88	0,97	0,89	0,91	0,91	0,92	0,96	0,97	-0,42	1	0,76	0,8	0,64	-0,77	0,7	0,77	0,27	0,85	0,3	0,74	-0,6	0,76	0,78	0,64
N3	0,29	0,96		0,98	0,97	0,88	0,98	0,91	0,95	0,99	0,93	1	0,98	-0,52	0,96	0,79	0,8	0,6	-0,86	0,9	0,81	0,21	0,81	0,44	0,78	-0,6	0,79	0,83	0,6
N4	0,31	0,97	0,98		1	0,86	1	0,95	0,96	0,95	0,97	0,98	1	-0,05	0,97	0,82	0,7	0,64	-0,81	0,9	0,77	0,34	0,88	0,34	0,7	-0,4	0,82	0,68	0,64
N5	0,37	0,96	0,97	1		0,87	1	0,95	0,97	0,94	0,97	0,98	1	-0,02	0,97	0,84	0,7	0,62	-0,8	0,8	0,74	0,33	0,89	0,36	0,66	-0,4	0,84	0,68	0,62
N6	0,63	0,88	0,88	0,86	0,87		0,86	0,79	0,94	0,83	0,79	0,86	0,86	-0,05	0,82	0,73	0,8	0,66	-0,69	0,8	0,69	0,4	0,74	0,32	0,45	-0,2	0,73	0,8	0,66
N7	0,31	0,97	0,98	1	1	0,86		0,95	0,96	0,95	0,97	0,98	1	-0,05	0,97	0,82	0,7	0,64	-0,81	0,9	0,77	0,34	0,88	0,34	0,7	-0,4	0,82	0,68	0,64
N8	0,17	0,89	0,91	0,95	0,95	0,79	0,95		0,92	0,9	1	0,91	0,95	-0,26	0,88	0,67	0,7	0,51	-0,85	0,9	0,76	0,23	0,81	0,43	0,71	-0,6	0,67	0,71	0,51
N9	0,41	0,91	0,95	0,96	0,97	0,94	0,96	0,92		0,93	0,92	0,95	0,96	-0,5	0,91	0,77	0,9	0,57	-0,85	0,9	0,75	0,23	0,79	0,51	0,61	-0,5	0,77	0,92	0,57
N10	0,18	0,91	0,99	0,95	0,94	0,83	0,95	0,9	0,93		0,91	0,99	0,95	-0,61	0,91	0,73	0,8	0,56	-0,88	0,9	0,84	0,17	0,76	0,45	0,82	-0,7	0,73	0,8	0,56
N11	0,18	0,92	0,93	0,97	0,97	0,79	0,97	1	0,92	0,91		0,93	0,97	-0,65	0,92	0,67	0,8	0,45	-0,88	0,8	0,76	0,1	0,81	0,52	0,76	-0,7	0,67	0,79	0,45
N12	0,29	0,96	1	0,98	0,98	0,86	0,98	0,91	0,95	0,99	0,93		0,98	-0,06	0,96	0,82	0,7	0,66	-0,81	0,9	0,81	0,35	0,85	0,31	0,73	-0,4	0,82	0,68	0,66
N13	0,31	0,97	0,98	1	1	0,86	1	0,95	0,96	0,95	0,97	0,98		-0,05	0,97	0,82	0,7	0,64	-0,81	0,9	0,77	0,34	0,88	0,34	0,7	-0,4	0,82	0,68	0,64
N14	0,48	-0,4	-0,52	-0,1	-0	-0,05	-0,05	0,26	-0,5	-0,6	-0,7	-0,1	-0,05		0,11	0,35	-0,5	0,27	0,43	-0,2	-0,6	0,5	0,2	-0,4	-0,5	0,72	0,35	-0,5	0,27
N15	0,4	1	0,96	0,97	0,97	0,82	0,97	0,88	0,91	0,91	0,92	0,96	0,97	0,11		0,84	0,6	0,69	-0,69	0,8	0,77	0,44	0,89	0,15	0,65	-0,4	0,84	0,57	0,69
N16	0,42	0,76	0,79	0,82	0,84	0,73	0,82	0,67	0,77	0,73	0,67	0,82	0,82	0,35	0,84		0,4	0,48	-0,6	0,6	0,37	0,21	0,76	0,36	0,45	0,1	1	0,4	0,48

Продовження додатку М

Продовження таблиці М.1

	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	N14	N15	N16	N17	N18	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Y7	Y8	X1	X2	X3
N17	0,34	0,78	0,83	0,68	0,68	0,8	0,68	0,71	0,92	0,8	0,79	0,68	0,68	-0,46	0,57	0,4		0,5	-0,76	0,6	0,65	0,15	0,42	0,44	0,46	-0,4	0,4	1	0,5
N18	0,45	0,64	0,6	0,64	0,62	0,66	0,64	0,51	0,57	0,56	0,45	0,66	0,64	0,27	0,69	0,48	0,5		-0,43	0,5	0,71	0,85	0,63	-0,2	0,3	-0,2	0,48	0,5	1
Y1	0,03	-0,8	-0,86	-0,8	-0,8	-0,69	-0,81	-0,85	-0,85	-0,9	-0,9	-0,8	-0,81	0,43	-0,69	-0,6	-0,8	-0,4		-0,7	-0,7	-0	-0,6	-0,7	-0,8	0,5	-0,6	-0,8	-0,4
Y2	0,25	0,74	0,85	0,85	0,84	0,77	0,85	0,86	0,87	0,87	0,83	0,86	0,85	-0,18	0,75	0,62	0,6	0,45	-0,7		0,72	0,31	0,71	0,38	0,54	-0,4	0,62	0,61	0,45
Y3	0,12	0,77	0,81	0,77	0,74	0,69	0,77	0,76	0,75	0,84	0,76	0,81	0,77	-0,56	0,77	0,37	0,7	0,71	-0,71	0,7		0,48	0,65	0,12	0,7	-0,8	0,37	0,65	0,71
Y4	0,54	0,27	0,21	0,34	0,33	0,4	0,34	0,23	0,23	0,17	0,1	0,35	0,34	0,5	0,44	0,21	0,2	0,85	-0,01	0,3	0,48		0,48	-0,5	-0,1	-0	0,21	0,15	0,85
Y5	0,51	0,85	0,81	0,88	0,89	0,74	0,88	0,81	0,79	0,76	0,81	0,85	0,88	0,2	0,89	0,76	0,4	0,63	-0,64	0,7	0,65	0,48		0,23	0,55	-0,2	0,76	0,42	0,63
Y6	-0,1	0,3	0,44	0,34	0,36	0,32	0,34	0,43	0,51	0,45	0,52	0,31	0,34	-0,4	0,15	0,36	0,4	-0,2	-0,7	0,4	0,12	-0,5	0,23		0,35	-0	0,36	0,44	-0,2
Y7	-0,2	0,74	0,78	0,7	0,66	0,45	0,7	0,71	0,61	0,82	0,76	0,73	0,7	-0,48	0,65	0,45	0,5	0,3	-0,8	0,5	0,7	-0,1	0,55	0,35		-0,7	0,45	0,46	0,3
Y8	0,35	-0,6	-0,6	-0,4	-0,4	-0,21	-0,41	-0,55	-0,47	-0,7	-0,7	-0,4	-0,41	0,72	-0,35	0,1	-0,4	-0,2	0,5	-0,4	-0,8	-0	-0,2	-0	-0,7		0,1	-0,4	-0,2
X1	0,42	0,76	0,79	0,82	0,84	0,73	0,82	0,67	0,77	0,73	0,67	0,82	0,82	0,35	0,84	1	0,4	0,48	-0,6	0,6	0,37	0,21	0,76	0,36	0,45	0,1		0,4	0,48
X2	0,34	0,78	0,83	0,68	0,68	0,8	0,68	0,71	0,92	0,8	0,79	0,68	0,68	-0,46	0,57	0,4	1	0,5	-0,76	0,6	0,65	0,15	0,42	0,44	0,46	-0,4	0,4		0,5
X3	0,45	0,64	0,6	0,64	0,62	0,66	0,64	0,51	0,57	0,56	0,45	0,66	0,64	0,27	0,69	0,48	0,5	1	-0,43	0,5	0,71	0,85	0,63	-0,2	0,3	-0,2	0,48	0,5	

Сила впливу заходів Нацкомфінпослуг на стан ринку кредитних послуг

	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	X1	X2	X3	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Y7	Y8
K1		0,59	0,64	0,66	-0,66	0,20	0,80	0,82	0,79	0,15	0,59	-0,42	0,50	0,49	0,48	0,92	0,01	0,46	-0,05
K2	0,59		0,97	0,99	-0,33	-0,10	0,93	0,89	0,44	0,43	0,35	-0,71	0,66	0,71	0,11	0,69	0,24	0,83	-0,77
K3	0,64	0,97		0,99	-0,44	-0,20	0,92	0,87	0,57	0,52	0,40	-0,78	0,69	0,75	0,10	0,73	0,26	0,89	-0,71
K4	0,66	0,99	0,99		-0,37	-0,07	0,95	0,91	0,51	0,46	0,39	-0,73	0,62	0,70	0,12	0,74	0,23	0,84	-0,71
K5	-0,66	-0,33	-0,44	-0,37		0,30	-0,45	-0,47	-0,85	-0,32	-0,61	0,32	-0,59	-0,45	-0,47	-0,58	0,07	-0,26	-0,07
K6	0,20	-0,10	-0,20	-0,07	0,30		-0,01	0,15	-0,25	-0,31	0,27	0,21	-0,38	-0,15	0,44	0,14	-0,28	-0,23	0,14
K7	0,80	0,93	0,92	0,95	-0,45	-0,01		0,98	0,59	0,23	0,36	-0,58	0,54	0,57	0,15	0,78	0,12	0,77	-0,55
K8	0,82	0,89	0,87	0,91	-0,47	0,15	0,98		0,57	0,22	0,48	-0,54	0,50	0,55	0,28	0,79	0,05	0,71	-0,52
X1	0,79	0,44	0,57	0,51	-0,85	-0,25	0,59	0,57		0,40	0,48	-0,60	0,62	0,37	0,21	0,76	0,36	0,45	0,11
X2	0,15	0,43	0,52	0,46	-0,32	-0,31	0,23	0,22	0,40		0,50	-0,76	0,61	0,65	0,15	0,43	0,44	0,46	-0,41
X3	0,59	0,35	0,40	0,39	-0,61	0,27	0,36	0,48	0,48	0,50		-0,43	0,45	0,71	0,85	0,63	-0,16	0,30	-0,22
Y1	-0,42	-0,71	-0,78	-0,73	0,32	0,21	-0,58	-0,54	-0,60	-0,76	-0,43		-0,70	-0,71	-0,01	-0,65	-0,70	-0,80	0,50
Y2	0,50	0,66	0,69	0,62	-0,59	-0,38	0,54	0,50	0,62	0,61	0,45	-0,70		0,72	0,31	0,71	0,38	0,54	-0,41
Y3	0,49	0,71	0,75	0,70	-0,45	-0,15	0,57	0,55	0,37	0,65	0,71	-0,71	0,72		0,48	0,65	0,12	0,70	-0,75
Y4	0,48	0,11	0,10	0,12	-0,47	0,44	0,15	0,28	0,21	0,15	0,85	-0,01	0,31	0,48		0,48	-0,46	-0,10	-0,01
Y5	0,92	0,69	0,73	0,74	-0,58	0,14	0,78	0,79	0,76	0,43	0,63	-0,65	0,71	0,65	0,48		0,23	0,55	-0,21
Y6	0,01	0,24	0,26	0,23	0,07	-0,28	0,12	0,05	0,36	0,44	-0,16	-0,70	0,38	0,12	-0,46	0,23		0,35	-0,04
Y7	0,46	0,83	0,89	0,84	-0,26	-0,23	0,77	0,71	0,45	0,46	0,30	-0,80	0,54	0,70	-0,10	0,55	0,35		-0,74
Y8	-0,05	-0,77	-0,71	-0,71	-0,07	0,14	-0,55	-0,52	0,11	-0,41	-0,22	0,50	-0,41	-0,75	-0,01	-0,21	-0,04	-0,74	

Сила впливу заходів Нацкомфінпослуг на стан ринку кредитних послуг

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40		
	X1	X2	X3	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Y7	Y8	O1	O2	O3	O4	O5	O6	O7	O8	O9	O10	O11	O12	O13	O14	O15	O16	O17	O18	O19	O20	O21	O22	O23	O24	O25	O26	O27	O28		
-0,56		0,4		-0,6	0,62	0,37	0,21	0,76	0,36	0,45	0,1	-0,57																													
-0,91			0,5	-0,76	0,61	0,65	0,15	0,42	0,44	0,61	-0,41	0,48																													
-0,8				-0,43	0,45	0,71	0,85	0,63	-0,16	0,71	0,85	0,68																													
0,68					-0,7	0,72	0,48	-0,64	0,38	0,72	0,48	-0,21																													
-0,67									0,7	0,12	-0,46	0,04																													
-0,66																																									
-0,55																																									
-0,64																																									
-0,32																																									
-0,33																																									
0,29																																									
1																																									
1																																									
1																																									
-0,53																																									
0,72																																									
-0,26																																									
0,83																																									
1																																									
-0,55																																									
-0,31																																									
1																																									
-0,14																																									
-0,03																																									
-0,56																																									
-0,08																																									
0,25																																									
-0,36																																									
-0,15																																									
0,07																																									
-0,61																																									
-0,62																																									
-0,56																																									
-0,7																																									
-0,67																																									
-0,76																																									
0,41																																									
-0,23																																									
-0,43																																									

Продовження додатку М

Продовження таблиці М.3

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40				
O17	O15	O14	O13	O12	O11	O10	O9	O8	O7	O6	O5	O4	O3																															
0,47	-0,64	0,6	-0,28	-0,13	-0,52	0,65	0,92	-0,52	-0,56	0,6	0,42	0,8	-0,59																															
0,48	0,13	0,69	-0,09	0,07	-0,86	0,11	0,52	-0,86	0,28	0,07	0,8	0,44	-0,9																															
0,11	-0,34	0,35	0,51	0,56	-0,79	0,53	0,41	-0,79	-0,64	0,5	-0,24	0,6	-0,81																															
-0,48	0,08	-0,77	0,16	-0,01	0,69	-0,24	-0,7	0,69	-0,2	-0,2	-0,84	-0,58	0,68																															
0,64	-0,28	0,63	-0,08	0,07	-0,68	0,38	0,71	-0,68	-0,09	0,32	0,45	0,64	-0,67																															
0,37	-0,02	0,57	0,44	0,54	-0,67	0,24	0,48	-0,66	0,46	0,17	0,47	0,66	-0,67																															
0,01	-0,39	0,03	0,63	0,6	-0,56	0,52	0,13	-0,56	-0,61	0,51	-0,6	0,38	-0,56																															
0,73	-0,44	0,79	0,18	0,34	-0,63	0,74	0,86	-0,62	-0,34	0,7	0,43	0,88	-0,68																															
0,35	0,2	0,49	-0,67	-0,53	-0,28	0	0,39	-0,28	0,34	-0,02	0,47	0,07	-0,32																															
0,39	-0,07	0,66	0,13	0,26	-0,34	0,13	0,61	-0,34	0,28	0,09	0,91	0,61	-0,34																															
-0,4	-0,26	-0,58	-0,46	-0,57	0,24	0,06	-0,15	0,24	-0,62	0,07	-0,61	-0,31	0,28																															
-0,36	-0,08	-0,56	-0,03	-0,15	1	-0,32	-0,55	1	0,81	-0,26	0,74	-0,53	1																															
-0,36	-0,08	-0,56	-0,03	-0,14	1	-0,31	-0,55	1	0,83	-0,26	0,72	-0,53	1																															
-0,39	-0,1	-0,57	-0,04	-0,16	0,99	-0,35	-0,58	0,99	-0,63	-0,3	-0,93	-0,56	1																															
0,77	-0,48	0,87	0,38	0,55	-0,51	0,79	0,91	-0,51	-0,23	0,75	0,54	1	-0,56																															
0,49	-0,03	0,71	-0,18	-0,05	-0,04	-0,05	0,65	-0,04	0,39	-0,09	1	0,54	-0,93																															
0,64	-0,46	0,62	0,44	0,55	-0,28	1	0,61	-0,28	-0,3	1	-0,09	0,75	-0,3																															
0,87	0,8	0,97	0,19	0,36	0,74	-0,34	-0,24	0,74	1	-0,3	0,39	-0,23	-0,63																															
-0,33	0,19	-0,54	0	-0,12	1	-0,32	-0,54	1	0,74	-0,28	-0,04	-0,51	0,99																															
0,77	-0,48	0,85	-0,12	0,06	-0,54	0,66	1	-0,54	-0,24	0,61	0,65	0,91	-0,58																															
0,67	-0,5	0,66	0,44	0,55	-0,32	1	0,66	-0,32	-0,34	1	-0,05	0,79	-0,35																															
-0,34	0,19	-0,54	0	-0,12	1	-0,32	-0,54	1	0,74	-0,28	-0,04	-0,51	0,99																															
0,29	0,39	0,36	0,98	1	-0,12	0,55	0,06	-0,12	0,36	0,55	-0,05	0,55	-0,16																															
0,1	0,27	0,15	1	0,98	0	0,44	-0,12	0	0,19	0,44	-0,18	0,38	-0,04																															
0,88	0,64	1	0,15	0,36	-0,54	0,66	0,85	-0,54	0,97	0,62	0,71	0,87	-0,57																															
0,75	1	0,64	0,27	0,39	0,19	-0,5	-0,48	0,19	0,8	-0,46	-0,03	-0,48	-0,1																															
0,11	0,74	0,07	0,3	0,3	0,27	0,53	-0,27	0,27	0,25	0,61	-0,43	-0,1	0,24																															
1	0,75	0,88	0,1	0,29	-0,34	0,67	0,77	-0,33	0,87	0,64	0,49	0,77	-0,39																															
0,02	-0,36	-0,12	-0,2	-0,22	-0,17	0,32	0,39	-0,17	-0,75	0,3	-0,24	0,3	-0,17																															
-0,26	0,09	-0,38	0,55	0,44	0,12	0,22	-0,4	0,11	-0,29	0,24	-0,88	-0,15	0,05																															
0,82	-0,44	0,95	0,22	0,42	-0,6	0,76	0,92	-0,59	-0,11	0,72	0,58	0,96	-0,64																															
0,82	0,49	0,95	0,14	0,34	-0,6	0,54	0,84	-0,6	0,95	0,49	0,78	0,85	-0,63																															
0,75	0,47	0,87	0,3	0,47	-0,52	0,74	0,88	-0,52	0,86	0,68	0,85	0,97	-0,6																															
0,6	-0,48	0,78	0,12	0,28	-0,67	0,61	0,92	-0,67	-0,33	0,55	0,63	0,92	-0,72																															
0,43	-0,49	0,63	-0,3	-0,15	-0,65	0,5	0,88	-0,65	-0,39	0,44	0,54	0,73	-0,68																															
0,5	-0,65	0,62	0,25	0,37	-0,65	0,81	0,81	-0,64	-0,72	0,77	0,1	0,86	-0,8																															
-0,51	-0,26	-0,72	0,12	-0,04	0,37	0,11	-0,33	0,37	-0,73	0,12	-0,83	-0,24	0,4																															
0,58	-0,1	0,5	0,65	0,71	-0,26	0,31	0,36	-0,26	0,23	0,28	0,38	0,6	-0,24																															
0,63	0,21	0,87	-0,13	0,05	-0,42	0,2	0,92	-0,43	0,76	0,14	0,96	0,84	-0,44																															

Продовження додатку М
Продовження таблиці М.3

O28	O27	O26	O25	O24	O23	O22	O21	O20	O19	O18	O17
0,72	0,11	-0,1	0,87	0,94	0,87	0,76	0,63	0,8	-0,28	0,51	0,47
0,67	0,29	-0,62	0,37	0,57	0,57	0,61	0,73	0,52	-0,3	0,06	0,48
0,14	0,32	-0,01	0,78	0,5	0,66	0,55	0,41	0,58	0,28	0,2	0,11
-0,87	-0,27	0,77	-0,46	-0,81	-0,76	-0,7	-0,84	-0,74	0,59	0,2	-0,48
0,66	0,59	-0,53	0,6	0,76	0,79	0,63	0,81	0,77	-0,4	-0,02	0,64
0,56	0,77	-0,59	0,57	0,56	0,77	0,67	0,73	0,73	-0,12	-0,35	0,37
-0,38	0,34	0,31	0,63	0,17	0,35	0,23	0,09	0,34	0,57	0,21	0,01
0,84	0,47	-0,22	0,87	0,75	0,88	0,89	0,8	0,91	-0,15	0,26	0,73
0,58	-0,31	-0,6	0,03	0,56	0,26	0,35	0,51	0,29	-0,58	-0,19	0,35
0,87	0,51	-0,71	0,35	0,6	0,73	0,68	0,74	0,67	-0,63	-0,27	0,39
-0,7	-0,73	0,78	0,02	-0,1	-0,35	-0,47	-0,7	-0,39	0,41	0,64	-0,4
-0,44	-0,23	0,41	-0,77	-0,67	-0,7	-0,56	-0,62	-0,61	0,07	-0,15	-0,56
-0,43	-0,23	0,41	-0,76	-0,67	-0,7	-0,56	-0,62	-0,61	0,07	-0,15	-0,56
-0,44	-0,24	0,4	-0,8	-0,68	-0,72	-0,6	-0,63	-0,64	0,05	-0,17	-0,39
0,84	0,6	-0,24	0,86	0,73	0,92	0,97	0,85	0,96	-0,15	0,3	0,77
0,96	0,38	-0,83	0,1	0,54	0,63	0,85	0,78	0,58	-0,88	-0,24	0,49
0,14	0,28	0,12	0,77	0,44	0,55	0,68	0,49	0,72	0,24	0,3	0,64
0,76	0,23	-0,73	-0,72	-0,39	-0,33	0,86	0,95	-0,11	-0,29	-0,75	0,87
-0,43	-0,26	0,37	-0,64	-0,65	-0,67	-0,52	-0,6	-0,59	0,11	-0,17	-0,33
0,92	0,36	-0,33	0,81	0,88	0,92	0,88	0,84	0,92	-0,4	0,39	0,77
0,2	0,31	0,11	0,81	0,5	0,61	0,74	0,54	0,76	0,22	0,32	0,67
-0,42	-0,26	0,37	-0,65	-0,65	-0,67	-0,52	-0,6	-0,6	0,12	-0,17	-0,34
0,05	0,71	-0,04	0,37	-0,15	0,28	0,47	0,34	0,42	0,44	-0,22	0,29
-0,13	0,65	0,12	0,25	-0,3	0,12	0,3	0,14	0,22	0,55	-0,2	0,1
0,87	0,5	-0,72	0,62	0,63	0,78	0,87	0,95	0,95	-0,38	-0,12	0,88
0,21	-0,1	-0,26	-0,65	-0,49	-0,48	0,47	0,49	-0,44	0,09	-0,36	0,75
-0,26	-0,2	0,22	-0,04	-0,42	-0,33	-0,06	-0,1	-0,09	0,32	-0,13	0,11
0,63	0,58	-0,51	0,5	0,43	0,6	0,75	0,82	0,82	-0,26	0,02	1
-0,32	-0,22	0,6	0,51	0,26	0,24	0,09	-0,24	0,12	0,26	1	0,02
-0,92	-0,06	0,74	0,04	-0,42	-0,33	-0,11	-0,44	-0,3	1	0,26	-0,26
0,92	0,56	-0,43	0,83	0,82	0,94	0,96	0,97	1	-0,3	0,12	0,82
0,91	0,61	-0,81	0,63	0,72	0,86	0,86	1	0,97	-0,44	-0,24	0,82
0,9	0,53	-0,45	0,85	0,73	0,91	1	0,86	0,96	-0,11	0,09	0,75
0,91	0,49	-0,37	0,87	0,9	1	0,91	0,86	0,94	-0,33	0,24	0,6
0,78	0,15	-0,36	0,78	1	0,9	0,73	0,72	0,82	-0,42	0,26	0,43
0,55	0,29	0,06	1	0,78	0,87	0,85	0,63	0,83	0,04	0,51	0,5
-0,92	-0,4	1	0,06	-0,36	-0,37	-0,45	-0,81	-0,43	0,74	0,6	-0,51
0,37	1	-0,4	0,29	0,15	0,49	0,53	0,61	0,56	-0,06	-0,22	0,58
1	0,37	-0,92	0,55	0,78	0,91	0,9	0,91	0,92	-0,92	-0,32	0,63

Додаток Н

Результати розрахунків імпульсних впливів заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків НПФ

Таблиця Н.1

Розрахунок середніх значень змін основних і управляючих факторів когнітивної моделі оцінювання стану ринку НПФ під впливом заходів Нацкомфінпослуг за 2005-2016 рр.

Ум. позн.	Показник	Значення показників за період											Сер. знач.
		2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
N1	Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	-	34,7	11,45	0,32	11,52	7,6	-18,13	0	-10,26	8,35	4,86	5,04
N2	Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	-	44,56	72,94	3,03	14,5	4,46	-1,65	43,74	-0,82	0,36	-0,32	18,08
N3	Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	-	105,11	117,86	40,13	33,38	21,2	19,7	25,88	18,15	-19,81	8,02	36,96
N4	Пенсійні внески, всього, млн. грн., у т.ч.	227,95	95,82	148,68	29,46	22,63	19,08	19,21	20,84	13,9	4,35	0,45	37,44
N5	- від фізичних осіб	140,91	164,15	85,71	22,31	27,99	24,32	15,81	13,48	7,37	12,46	14,82	38,84
N6	- від фізичних осіб-підприємців	-80	100	150	0	100	0	0	0	0	0	0	35
N7	- від юридичних осіб	216,37	103,7	152,63	29,8	22,4	18,83	19,38	21,17	14,18	4,04	-0,23	38,59
N8	Пенсійні виплати, млн. грн.	135,29	127,5	200	230,04	75,58	32,05	20,58	19,17	40,37	32,2	13,07	79,06
N9	Кількість учасників, що отримують пенсійні виплати, тис. осіб	-	41,03	98,18	157,8	70,11	32,01	4,91	4,23	9,57	8,73	-1,22	42,53
N10	Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	-	191,03	27,46	172,7	82,93	29,31	29,84	31,13	32,8	-31,11	23,88	59
N11	Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	-	172,13	90,36	49,05	37,15	34,06	23,09	26,92	26,39	25,85	14,17	49,92
N12	Чиста вартість активів недержавних пенсійних фондів, млн.грн	208,7	97,89	117,86	40,13	33,38	21,2	19,7	25,88	18,15	-19,81	8,02	36,24
N13	Сума пенсійних внесків, млн.грн. (обсяг ринку)	214,29	104,9	148,68	29,46	22,63	19,08	19,21	20,84	13,9	4,35	0,45	38,35
N14	Кількість НПФ на ринку, од.	46,3	21,52	13,54	0,92	-8,18	-4,95	-2,08	-13,83	-6,17	-5,26	-11,11	-1,56
N15	Кількість споживачів ринку НПФ, шт.	118,8	44,15	73,13	3,03	14,5	4,46	-1,65	43,74	-0,82	0,36	-0,32	18,06
Y1	Кількість перевірок, шт. (усього)	30,32	-4,59	31,09	-31,21	-10,04	21,16	-91,04	123,7	-21,54	-80,33	141,67	9,93
Y2	Надходження від штрафів, тис.грн.	-	-	-100	-	246,15	126,28	-15,97	-51,61	277,77	-30,61	166,27	77,28
Y3	Кількість анульованих та зупинених ліцензій, шт.	-	49,15	-77,84	425,64	185,37	-59,49	5,48	106,8	53,97	-33,79	-2,28	65,30
Y4	Кількість виключених фінансових установ, од.	24,24	75,61	-13,89	146,78	12,42	-36,63	-51,38	43,40	63,16	-34,68	144,44	33,95
Y5	Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів	-21,25	123,82	-14,13	18,87	-2,44	4,68	2,48	9,11	4,83	6,92	44,66	16,14
Y6	Кількість розроблених нормативно-правових актів, шт.	-35,59	15,79	-29,54	9,68	-17,64	32,14	159,46	-55,21	13,95	44,90	-4,22	12,15
Y7	Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг, шт	-31,34	36,10	-14,47	-22,12	-16,81	-20,11	194,67	98,27	3,07	-26,50	-12,47	17,12
Y8	Кількість людей, які зайняті регулюванням	4,45	5,04	1,48	-2,54	0	2,24	4,01	-13,33	-8,91	5,33	11,39	0,83

Продовження додатку Н

Продовження таблиці Н.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
X1	Виконано бюджету Нацкомфінпослуг, тис. грн.	55,59	12,80	38,18	-14,52	5,21	11,03	33,22	-12,06	-8,20	-1,10	7,09	11,57
X2	Плинність кадрів	-28,57	-40,00	8,33	76,92	17,39	11,11	0	10,00	-15,15	17,85	-6,06	4,71
X3	Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг	-41,15	49,78	73,16	332,75	6,19	-54,31	1,48	68,46	10,44	-38,05	4,52	37,57
Значення основних і управляючих факторів когнітивної моделі оцінювання стану ринку НПФ													
N1	Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	-	41,5	55,9	62,3	62,5	69,7	75	61,4	61,4	55,1	59,7	62,6
N2	Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	-	193	279	482,5	497,1	569,2	594,6	584,8	840,6	833,7	836,7	834
N3	Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	-	137	281	612,2	857,9	1144,3	1386,9	1660,1	2089,8	2469,2	1980	2138,7
N4	Пенсійні внески, всього, млн. грн., у т.ч.	36,5	119,7	234,4	582,9	754,6	925,4	1102	1313,7	1587,5	1808,2	1886,8	1895,2
N5	- від фізичних осіб	2,2	5,3	14	26	31,8	40,7	50,6	58,6	66,5	71,4	80,3	92,2
N6	- від фізичних осіб-підприємців	0,1	0,02	0,04	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
N7	- від юридичних осіб	34,2	108,2	220,4	556,8	722,7	884,6	1051,2	1254,9	1520,5	1736,1	1806,3	1802,1
N8	Пенсійні виплати, млн. грн.	1,7	4	9,1	27,3	90,1	158,2	208,9	251,9	300,2	421,4	557,1	629,9
N9	Кількість учасників, що отримують пенсійні виплати, тис. осіб	-	3,9	5,5	10,9	28,1	47,8	63,1	66,2	69	75,6	82,2	81,2
N10	Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	-	23,4	68,1	86,8	236,7	433	559,9	727	953,3	1266	872,2	1080,5
N11	Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	-	6,1	16,6	31,6	47,1	64,6	86,6	106,6	135,3	171	215,2	245,7
N12	Чиста вартість активів недержавних пенсійних фондів, млн.грн	46	142	281	612,2	857,9	1144,3	1386,9	1660,1	2089,8	2469,2	1980,0	2138,7
N13	Сума пенсійних внесків, млн.грн. (обсяг ринку)	36,4	114,4	234,4	582,9	754,6	925,4	1102	1313,7	1587,5	1808,2	1886,8	1895,2
N14	Кількість НПФ на ринку, од.	54	79	96	109	110	101	96	94	81	76	72	64
N15	Кількість споживачів ринку НПФ, шт.	88,36	193,34	278,7	482,5	497,1	569,2	594,6	584,8	840,6	833,7	836,7	834
Y1	Кількість перевірок, шт. (усього)	1270	1655	1579	2070	1424	1281	1552	139	311	244	48	116
Y2	Надходження від штрафів, тис.грн.	0	0	503,5	0	705,7	2442,8	5527,6	4644,8	2247,5	8490,4	5891,1	15686
Y3	Кількість анульованих та зупинених ліцензій, шт.	-	118	176	39	205	585	237	250	517	796	527	515
Y4	Кількість виключених фінансових установ, од.	33	41	72	62	153	172	109	53	76	124	81	198
Y5	Повідомлення, що надсилаються про відмивання коштів	14167	11156	24969	21441	25487	24864	26028	26674	29104	30511	32623	47192
Y6	Кількість розроблених нормативно-правових актів, шт.	59	38	44	31	34	28	37	96	43	49	71	68
Y7	Кількість прийнятих розпоряджень Нацкомфінпослуг, шт	1997	1371	1866	1596	1243	1034	826	2434	4826	4974	3656	3200
Y8	Кількість людей, які зайняті регулюванням	247	258	271	275	268	268	274	285	247	225	237	264
X1	Виконано бюджету Нацкомфінпослуг, тис. грн.	9771,1	15203,1	17148,9	23696,9	20256,8	21312,1	23664,1	31526,7	27725,0	25450,7	25170,9	26955,3
X2	Плинність кадрів	0,28	0,2	0,12	0,13	0,23	0,27	0,3	0,3	0,33	0,28	0,33	0,31
X3	Кількість розглянутих звернень (скарг) від фізичних осіб - споживачів фінансових послуг	1594	938	1405	2433	10529	11181	5108	5184	8733	9645	5975	6245

**Розрахунок середніх значень змін основних і управляючих факторів когнітивної моделі оцінювання стану ринку
кредитних послуг під впливом заходів Нацкомфінпослуг за 2005–2016 рр.**

Роки (періоди)	Значення основних і управляючих факторів (параметрів) ринку кредитних послуг																		
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	X1	X2	X3	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Y7	Y8
2005	723,0	1938,4	671,0	1438,5	113,0	12,0	456,8	368,7	9771,1	0,3	1594,0	1270,0	0,0		33,0	14167,0	59,0	1997,0	247,0
2006	764,0	3241,2	1097,9	2596,7	49,0	8,0	759,7	610,9	15203,1	0,2	938,0	1655,0	0,0	118,0	41,0	11156,0	38,0	1371,0	258,0
2005/06	5,7	67,2	63,6	80,5	-56,6	-33,3	66,3	65,7	55,6	-28,6	-41,2	30,3			24,2	-21,3	-35,6	-31,4	4,5
2007	1109,0	5628,3	1648,5	5916,6	83,0	51,0	1537,7	1325,1	17148,9	0,1	1405,0	1579,0	503,5	176,0	72,0	24969,0	44,0	1866,0	271,0
2006/07	45,2	73,7	50,2	127,9	69,4	537,5	102,4	116,9	12,8	-40,0	49,8	-4,6		49,2	75,6	123,8	15,8	36,1	5,0
2008	1143,0	6590,2	1936,2	6171,9	19,0	6,0	2013,2	1849,0	23697,0	0,1	2433,0	2070,0	0,0	39,0	62,0	21441,0	31,0	1596,0	275,0
2007/08	3,1	17,1	17,5	4,3	-77,1	-88,2	30,9	39,5	38,2	8,3	73,2	31,1	-100,0	-77,8	-13,9	-14,1	-29,6	-14,5	1,5
2009	1128,0	4836,9	1115,7	4969,9	36,0	74,0	1394,2	1837,9	20256,8	0,2	10529,0	1424,0	705,7	205,0	153,0	25487,0	34,0	1243,0	268,0
2008/09	-1,3	-26,6	-42,4	-19,5	89,5	1133,3	-30,8	-0,6	-14,5	76,9	332,8	-31,2		425,6	146,8	18,9	9,7	-22,1	-2,6
2010	1085,0	4320,4	1744,8	4884,3	17,0	26,0	1074,0	1043,7	21312,1	0,3	11181,0	1281,0	2442,8	585,0	172,0	24864,0	28,0	1034,0	268,0
2009/10	-3,8	-10,7	56,4	-1,7	-52,8	-64,9	-23,0	-43,2	5,2	17,4	6,2	-10,0	246,2	185,4	12,4	-2,4	-17,7	-16,8	0,0
2011	1069,0	3590,3	1785,5	4386,8	9,0	2,0	1130,6	985,2	23664,1	0,3	5108,0	1552,0	5527,6	237,0	109,0	26028,0	37,0	826,0	274,0
2010/11	-1,5	-16,9	2,3	-10,2	-47,1	-92,3	5,3	-5,6	11,0	11,1	-54,3	21,2	126,3	-59,5	-36,6	4,7	32,1	-20,1	2,2
2012	1090,0	4215,3	2123,9	4869,2	12,0	2,0	1200,6	1049,0	31526,7	0,3	5184,0	139,0	4644,8	250,0	53,0	26674,0	96,0	2434,0	285,0
2011/12	2,0	17,4	19,0	11,0	33,3	0,0	6,2	6,5	33,2	0,0	1,5	-91,0	-16,0	5,5	-51,4	2,5	159,5	194,7	4,0
2013	1218,0	16701,1	5743,1	17431,3	12,0	17,0	2535,2	2323,6	27725,0	0,3	8733,0	311,0	2247,5	517,0	76,0	29104,0	43,0	4826,0	247,0
2012/13	11,7	296,2	170,4	258,0	0,0	750,0	111,2	121,5	-12,1	10,0	68,5	123,7	-51,6	106,8	43,4	9,1	-55,2	98,3	-13,3
2014	1188,0	23821,1	6139,3	18267,9	2,0	3,0	2688,7	2498,7	25450,7	0,3	9645,0	244,0	8490,4	796,0	124,0	30511,0	49,0	4974,0	225,0
2013/14	-2,5	42,6	6,9	4,8	-83,3	-82,4	6,1	7,5	-8,2	-15,2	10,4	-21,5	277,8	54,0	63,2	4,8	14,0	3,1	-8,9
2015	1210,0	28987,9	6884,4	24380,9	37,0	24,0	3134,3	2901,0	25170,9	0,3	5975,0	48,0	5891,1	527,0	81,0	32623,0	71,0	3656,0	237,0
2014/15	1,9	21,7	12,1	33,5	1750,0	700,0	16,6	16,1	-1,1	17,9	-38,1	-80,3	-30,6	-33,8	-34,7	6,9	44,9	-26,5	5,3
2016	1077	31963,1	4853,1	21707,6	12	63	3932,7		116	15686	515	198	47192	68	3200	264	26955,3	0,31	6245
2015/16	-10,99	10,26	-29,51	-10,96	-67,57	162,5	25,47		141,67	166,27	-2,28	144,44	44,66	-4,22	-12,47	11,39	7,09	-6,06	4,52
Середнє	4,49	44,72	29,68	43,42	141,61	265,66	28,79	32,43	9,93	77,28	65,30	33,95	16,14	12,15	17,12	0,83	11,57	4,71	37,57

**Розрахунок середніх значень змін основних і управляючих факторів когнітивної моделі оцінювання стану
страхового ринку під впливом заходів Нацкомфінпослуг за 2005-2016 рр.**

Показ- ники	Значення показників по роках												Зміна показників за період											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	Сер. знач.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Y1	1270	1655	1579	2070	1424	1281	1552	139	311	244	48	116	30,31	-4,59	31,10	-31,21	-10,01	21,16	-91,04	123,7 4	-21,54	-80,33	141,6 7	9,92
Y2	0	0	503,5	0	705,7	2442,8	5527,6	4644,8	2247,5	8490,4	5891,1	15686	-	-	-100	-	246,15	126,28	-15,97	-51,61	277,77	-30,62	166,27	77,28
Y3	-	118	176	39	205	585	237	250	517	796	527	515	-	49,15	-77,84	425,6	185,4	-59,49	5,49	106,8	53,97	-33,79	-2,28	65,30
Y4	33	41	72	62	153	172	109	53	76	124	81	198	24,24	75,61	-13,89	146,77	12,42	-36,63	-51,38	43,40	63,16	-34,68	144,44	33,95
Y5	14167	11156	24969	21441	25487	24864	26028	26674	29104	30511	32623	47192	-21,3	123,8	-14,1	18,9	-2,4	4,7	2,5	9,1	4,8	6,9	44,7	16,1
Y6	59,0	38,0	44,0	31,0	34,0	28,0	37,0	96,0	43,0	49,0	71,0	68,0	-35,6	15,8	-29,5	9,7	-17,6	32,1	159,5	-55,2	14,0	44,9	-4,2	12,2
Y7	1997,0	1371,0	1866,0	1596,0	1243,0	1034,0	826,0	2434,0	4826,0	4974,0	3656,0	3200,0	-31,3	36,1	-14,5	-22,1	-16,8	-20,1	194,7	98,3	3,1	-26,5	-12,5	17,1
Y8	247,0	258,0	271,0	275,0	268,0	268,0	274,0	285,0	247,0	225,0	237,0	264,0	4,5	5,0	1,5	-2,5	0,0	2,2	4,0	-13,3	-8,9	5,3	11,4	0,8

Продовження додатку Н
Продовження таблиці Н.3

08	07	06	05	04	03	02	01
14,7	616,6	1894,2	1616,2	12853,5	-	-	-
18,8	-	2599,6	-	13829,9	537647432,0	13686682,0	16931429,0
23,4	-	4213,0	-	18008,2	579587052,0	16447339,0	20179940,0
29,4	-	7050,7	-	24008,6	653168827,0	18685470,0	22828731,0
0,3	62,7	6737,2	827,3	20442,1	552629,0	19187,0	22343,2
0,3	52,6	6104,6	906,5	23081,7	592771,5	23135,8	26340,5
0,2	70,6	4864,0	1346,4	22693,5	587768,0	26418,7	30224,5
0,2	82,1	5151,0	1809,5	21508,2	142952,0	29782,3	35204,8
0,2	149,2	4651,8	2476,7	28661,9	97952,0	80345,0	87328,5
0,2	239,2	5065,4	2159,8	26767,3	98737,5	32699,4	35975,7
0,3	491,6	8100,5	2186,6	29736,0	93322,5	106321,2	109106,8
0,3	418,3	8839,5	2756,1	35170,3	118198,4	42534,6	61272,8
27,6	-100,0	37,2	-100,0	7,6	-	-	-
24,5	-	62,1	-	30,2	7,8	20,2	19,2
25,6	-	67,4	-	33,3	12,7	13,6	13,1
-98,9	-	-4,4	-	-14,9	-99,9	-99,9	-99,9
-20,0	-16,1	-9,4	9,6	12,9	7,3	20,6	17,9
-18,9	34,2	-20,3	48,5	-1,7	-0,8	14,2	14,7
11,7	16,3	5,9	34,4	-5,2	-75,7	12,7	16,5
-32,2	81,7	-9,7	36,9	33,3	-31,5	169,8	148,1
16,7	60,3	8,9	-12,8	-6,6	0,8	-59,3	-58,8
43,9	105,5	59,9	1,2	11,1	-5,5	225,1	203,3
-7,7	-14,9	9,1	26,0	18,3	26,7	-60,0	-43,8
-2,5	-	18,8	5,5	10,8	-15,8	25,7	23,0

Продовження додатку Н
Продовження таблиці Н.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
O17	O16	O15	O14	O13	O12	O11	O10	O9																
-	-	6050,0	-	-	-	20,7	1546,7	7482,8																
122,8	273,4	396,3	561,1	5060,6	5621,7	26,5	2326,2	8769,4																
325,7	329,0	654,7	769,5	5654,4	6423,9	31,4	3884,0	12353,8																
421,9	504,7	926,5	1037,8	8026,8	9064,6	41,0	6546,1	15981,8																
287,1	680,8	967,9	1104,3	7784,1	8888,4	0,5	6056,4	12658,0																
289,6	219,0	508,6	991,3	9753,9	10745,2	0,4	5885,7	13327,7																
566,8	164,8	731,6	1182,7	4723,5	5906,2	0,3	4699,2	17970,0																
356,7	181,1	537,8	1292,0	1230,8	2522,8	0,3	4970,0	20277,5																
401,5	85,2	486,7	1634,4	7110,4	8744,8	0,2	4566,6	21551,4																
468,5	172,4	640,9	1530,5	8173,7	9704,2	0,3	4893,0	18592,8																
848,1	497,7	1345,8	2530,2	7381,1	9911,3	0,3	7602,8	22354,9																
954,7	278,5	1233,2	3962,3	8706,4	12668,7	0,3	8561,0	26463,9																
-	-	-93,4	-	-	-	28,2	50,4	17,2																
165,2	20,3	65,2	37,1	11,7	14,3	18,5	67,0	40,9																
29,5	53,4	41,5	34,9	42,0	41,1	30,6	68,5	29,4																
-32,0	34,9	4,5	6,4	-3,0	-1,9	-98,8	-7,5	-20,8																
0,9	-67,8	-47,5	-10,2	25,3	20,9	-7,5	-2,8	5,3																
95,7	-24,7	43,8	19,3	-51,6	-45,0	-40,7	-20,2	34,8																
-37,1	9,9	-26,5	9,2	-73,9	-57,3	-6,5	5,8	12,8																
12,6	-53,0	-9,5	26,5	477,7	246,6	-13,5	-8,1	6,3																
16,7	102,3	31,7	-6,4	15,0	11,0	24,1	7,1	-13,7																
81,0	188,7	110,0	65,3	-9,7	2,1	29,3	55,4	20,2																
12,6	-44,0	-8,4	56,6	18,0	27,8	-5,0	12,6	18,4																
34,5	22,0	10,1	23,9	45,1	26,0	-3,8	20,7	13,7																

Продовження додатку Н
Продовження таблиці Н.3

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
O26	O25	O24	O23	O22	O21	O20	O19	O18																	
398,0	6641,0	12346,5	20920,1	-	-	5045,8	676,3	20,8																	
411,0	8391,2	17488,2	23995,0	5405,8	608,3	6014,1	13,5	21,5																	
446,0	10633,6	19330,3	32213,0	7432,0	991,3	8423,3	504,1	112,2																	
469,0	13206,4	23904,9	41930,5	9295,1	1609,0	10904,1	1055,6	317,5																	
450,0	14876,0	23690,9	41970,1	8352,1	1789,2	10141,3	1050,4	242,1																	
456,0	14429,2	27695,0	45234,6	9186,6	2185,2	11371,8	1837,1	192,3																	
442,0	14091,8	28642,4	48122,7	8515,5	2663,8	11179,3	578,0	429,1																	
414,0	14579,0	48831,5	56224,7	9355,0	3222,6	12577,6	15,9	275,4																	
407,0	15232,5	37914,0	66387,5	10589,9	3845,8	14435,7	27,4	324,0																	
382,0	15120,9	40530,1	70261,2	10522,0	5306,0	15828,0	9,9	12,9																	
361,0	14474,8	36418,8	60729,1	11487,0	6889,3	18376,3	12,9	38,1																	
310,0	12661,6	35071,9	56075,6	13108,5	7828,2	20936,7	14,2	40,1																	
3,3	26,4	41,6	14,7	-	-	19,2	-98,0	3,4																	
8,5	26,7	10,5	34,2	37,5	63,0	40,1	3634,1	421,9																	
5,2	24,2	23,7	30,2	25,1	62,3	29,5	109,4	183,0																	
-4,1	12,6	-0,9	0,1	-10,1	11,2	-7,0	-0,5	-23,7																	
1,3	-3,0	16,9	7,8	10,0	22,1	12,1	74,9	-20,6																	
-3,1	-2,3	3,4	6,4	-7,3	21,9	-1,7	-68,5	123,1																	
-6,3	3,5	70,5	16,8	9,9	21,0	12,5	-97,2	-35,8																	
-1,7	4,5	-22,4	18,1	13,2	19,3	14,8	72,3	17,6																	
-6,1	-0,7	6,9	5,8	-0,6	38,0	9,6	-63,9	-96,0																	
-5,5	-4,3	-10,1	-13,6	9,2	29,8	16,1	30,3	195,3																	
-14,1	-12,5	-3,7	-7,7	14,1	13,6	13,9	10,1	5,2																	
-2,1	6,8	12,4	10,3	10,1	30,2	14,5	327,5	70,3																	

Продовження додатку Н
Продовження таблиці Н.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
X3	X2	X1	O28	O27																				
1594,0	0,3	9771,1	-	12,2																				
938,0	0,2	15203,1	-	11,8																				
1405,0	0,1	17148,9	2917,0	12,6																				
2433,0	0,1	23697,0	3388,0	-																				
10529,0	0,2	20256,8	3130,3	11,2																				
11181,0	0,3	21312,1	2890,2	13,6																				
5108,0	0,3	23664,1	3415,0	13,7																				
5184,0	0,3	31526,7	4162,0	9,9																				
8733,0	0,3	27725,0	4649,2	13,5																				
9645,0	0,3	25450,7	4618,3	15,6																				
5975,0	0,3	25170,9	4939,0	14,7																				
6245,0	0,3	26955,3	-	-																				
-41,2	-28,6	55,6	-	-3,3																				
49,8	-40,0	12,8	-	6,8																				
73,2	8,3	38,2	16,1	-100,0																				
332,8	76,9	-14,5	-7,6	-																				
6,2	17,4	5,2	-7,7	21,4																				
-54,3	11,1	11,0	18,2	0,7																				
1,5	0,0	33,2	21,9	-27,7																				
68,5	10,0	-12,1	11,7	36,4																				
10,4	-15,2	-8,2	-0,7	15,6																				
-38,1	17,9	-1,1	6,9	-5,8																				
4,5	-6,1	7,1	-100,0	-100,0																				
37,6	4,7	11,6	-4,6	-15,6																				

Додаток II

Показники, що характеризують функціонування ринків НФП
в регіонах України у 2006-2016 рр.

Таблиця II.1

**Динаміка кількості зареєстрованих страхових підприємств в регіонах України
у 2006-2016 рр.***

Регіони(області)	Кількість страховиків по роках, одиниць											Зміна 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АР Крим та м.Севастополь	9	9	8	8	7	6	6	6	6	0	0	-9	-100,0
Вінницька	2	2	0	0	0	1	1	1	1	1	1	-1	-50,0
Волинська	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	10	-
Дніпропетровська	28	28	28	24	23	22	18	17	16	13	12	-16	-57,1
Донецька	28	29	24	29	24	21	16	12	12	11	7	-21	-75,0
Житомирська	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	-1	-100,0
Закарпатська	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0,0
Запорізька	15	15	16	13	11	10	10	9	9	10	10	-5	-33,3
Івано-Франківська	3	4	4	4	3	3	3	3	3	3	3	0	0,0
Кіровоградська	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	10	-
м.Київ та Київська область	261	296	331	340	323	299	280	277	275	280	232	-29	-11,1
Луганська	5	4	3	4	4	3	3	3	3	3	3	-2	-40,0
Львівська	3	4	5	5	5	5	6	6	7	5	5	2	66,7
Миколаївська	3	3	3	2	2	2	2	1	1	1	1	-2	-66,7
Одеська	20	19	18	16	18	16	16	15	15	11	10	-10	-50,0
Полтавська	5	5	5	6	6	6	5	5	4	4	4	-1	-20,0
Рівненська	3	4	4	2	1	1	1	1	1	0	0	-3	-100,0
Сумська	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	-1	-100,0
Тернопільська	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	-1	-100,0
Харківська	25	23	21	18	17	17	17	17	17	15	16	-9	-36,0
Херсонська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	-
Хмельницька	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-
Черкаська	2	2	1	1	1	2	2	1	1	1	1	-1	-50,0
Чернівецька	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	10	-
Чернігівська	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	0	0,0
Всього по Україні	418	453	476	476	449	417	388	377	374	361	309	-109	-26,1

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка кількості структурних підрозділів страховиків в регіонах України у
2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Кількість структурних підрозділів страховика по роках, од.											Зміна 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АРК та м.Севастополь	106	102	117	130	118	125	134	89	30	10	6	-100	-94,1
Вінницька	110	101	60	100	97	94	86	85	85	93	58	-52	-47,0
Волинська	88	83	77	86	82	78	75	68	68	68	43	-45	-51,5
Дніпропетровська обл.	146	149	158	180	192	175	149	113	109	102	64	-82	-56,2
Донецька	130	127	163	173	192	183	159	143	84	62	39	-91	-70,1
Житомирська	85	78	56	81	82	79	74	71	73	73	46	-39	-46,1
Закарпатська	75	70	61	75	80	74	72	72	74	70	44	-31	-41,5
Запорізька	101	102	121	130	136	120	105	98	94	91	57	-44	-43,5
Івано-Франківська	88	81	71	80	84	73	75	69	68	63	40	-48	-55,1
Кіровоградська	74	45	44	70	72	67	66	64	65	62	39	-35	-47,5
м.Київ та Київська	195	216	245	259	264	269	268	261	247	254	159	-36	26,7
Луганська	90	95	104	145	142	134	100	92	46	35	22	-68	-75,6
Львівська	164	115	115	161	152	150	127	118	118	119	75	-89	-54,5
Миколаївська	83	45	55	87	80	74	74	69	70	69	43	-40	-47,9
Одеська	127	85	102	147	150	148	148	138	134	124	78	-49	-38,8
Полтавська	112	102	78	111	106	96	100	93	94	97	61	-51	-45,7
Рівненська	80	76	73	79	79	75	72	69	72	71	45	-35	-44,3
Сумська	82	65	55	75	79	71	73	70	68	72	45	-37	-44,9
Тернопільська	77	74	63	72	74	72	67	65	66	65	41	-36	-47,1
Харківська	126	112	113	125	116	113	115	115	106	102	64	-62	-49,2
Херсонська	88	65	59	85	83	79	76	72	73	69	43	-45	-50,8
Хмельницька	91	87	78	92	90	88	88	86	82	81	51	-40	-44,2
Черкаська	91	88	84	86	87	84	84	79	78	81	51	-40	-44,2
Чернівецька	55	54	51	53	53	53	48	47	51	50	31	-24	-43,0
Чернігівська	105	91	81	99	117	90	87	86	85	87	55	-50	-48,0
Всього	2569	2308	2284	2781	2807	2664	2522	2332	2140	2070	1298	-1271	-49,5

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка кількості КС, що подавали звітність Нацкомфінпослуг в розрізі
регіонів України у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Кількість КС по роках, одиниць											Зміна 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АРК та м.Севастополь	38	42	43	40	36	36	36	34	-	-	-	-38	-100,0
Вінницька	16	17	15	14	10	12	13	13	13	12	10	-6	-37,5
Волинська	17	19	19	16	13	12	11	11	11	9	8	-9	-52,9
Дніпропетровська	31	35	35	33	27	24	27	26	26	21	17	-14	-45,2
Донецька	63	62	59	52	40	32	34	34	34	13	12	-51	-81,0
Житомирська	7	7	7	5	5	4	4	2	2	3	2	-5	-71,4
Закарпатська	22	23	25	25	22	19	17	17	15	14	12	-10	-45,5
Запорізька	31	33	33	29	24	23	20	19	19	19	15	-16	-51,6
Івано-Франківська	26	27	26	26	24	23	23	22	22	23	22	-4	-15,4
Кіровоградська	20	19	18	17	13	11	11	12	12	11	5	-15	-75,0
м.Київ та Київська	109	111	108	104	77	71	65	63	63	54	46	-63	-57,8
Луганська	54	53	57	56	48	43	39	40	38	19	18	-36	-66,7
Львівська	38	36	37	35	29	26	25	26	26	23	23	-15	-39,5
Миколаївська	14	14	14	11	8	6	7	7	7	6	5	-9	-64,3
Одеська	40	47	46	43	25	21	19	20	20	16	13	-27	-67,5
Полтавська	23	23	22	21	16	13	13	13	13	9	7	-16	-69,6
Рівненська	12	12	14	14	11	10	10	10	10	10	8	-4	-33,3
Сумська	12	12	11	12	10	9	9	8	8	7	6	-6	-50,0
Тернопільська	28	28	26	25	20	19	19	19	19	20	20	-8	-28,6
Харківська	35	38	40	37	33	32	33	34	34	32	26	-9	-25,7
Херсонська	15	15	15	15	8	8	8	8	8	8	8	-7	-46,7
Хмельницька	21	22	22	22	21	21	21	21	21	20	19	-2	-9,5
Черкаська	51	51	50	43	32	24	22	23	23	20	16	-35	-68,6
Чернівецька	16	17	16	14	13	13	12	12	12	10	11	-5	-31,3
Чернігівська	21	22	21	19	19	17	15	15	15	15	12	-9	-42,9
Всього КС, що звітуються	760	785	779	728	584	529	513	509	471	394	341	-419	-55,1
Всього зареєстрованих КС	760	785	829	755	659	613	617	624	589	588	462	-298	-39,2
Частка КС, що звітуються до загальної кількості	100,0	100,0	94,0	96,4	88,6	86,3	83,1	81,6	80,0	67,0	73,8	-26,2	-

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

Динаміка кількості НПФ у розрізі регіонів України у 2006-2016 рр.*

Регіон (область)	Кількість НПФ, одиниць										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
АР Крим та м.Севастополь	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Вінницька	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Волинська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Дніпропетровська	2	10	10	10	8	8	8	4	4	4	4
Донецька	4	5	5	5	5	5	5	6	6	6	6
Житомирська	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Закарпатська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Запорізька	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Івано-Франківська	3	4	4	4	3	3	3	2	2	2	2
Кіровоградська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
м.Київ та Київська область	29	64	76	76	72	69	69	61	57	53	43
Луганська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Львівська	3	4	4	4	4	4	2	2	2	2	2
Миколаївська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Одеська	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0
Полтавська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Рівненська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Сумська	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Тернопільська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Харківська	1	4	4	4	4	4	4	3	2	2	2
Херсонська	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Хмельницька	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Черкаська	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Чернівецька	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Чернігівська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього по Україні	44	96	109	108	101	96	94	81	76	72	60

* Сформовано на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка кількості небанківських фінансових установ у регіонах України у
2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Кількість НФУ та їх філій по роках, одиниць											Зміна за 2016/2006:	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АРК та м. Севастополь	154	154	169	179	162	168	177	130	37	11	6	-148	-95,9
Вінницька	130	130	85	124	115	115	108	103	103	110	73	-57	-43,6
Волинська	105	102	96	102	95	90	86	79	79	77	51	-54	-51,8
Дніпропетровська	207	222	231	247	250	229	202	160	155	140	97	-110	-53,2
Донецька	225	223	251	259	261	241	214	195	136	92	64	-161	-71,6
Житомирська	93	86	65	88	89	83	78	73	75	76	48	-45	-48,6
Закарпатська	98	94	86	100	102	93	89	90	90	85	57	-41	-41,9
Запорізька	147	151	171	173	172	153	135	126	122	120	82	-65	-44,2
Івано-Франківська	120	116	105	114	114	102	104	96	95	91	67	-53	-44,6
Кіровоградська	94	64	62	87	85	78	77	76	77	73	44	-50	-53,3
м. Київ та Київська	594	687	760	779	736	708	682	662	642	641	480	-114	-19,1
Луганська	149	152	164	205	194	180	142	135	87	57	43	-106	-71,2
Львівська	208	159	161	205	190	185	160	152	153	149	105	-103	-49,7
Миколаївська	97	59	69	98	88	80	81	76	77	75	48	-49	-50,2
Одеська	187	152	167	207	194	186	184	174	170	152	101	-86	-46,1
Полтавська	140	130	105	138	128	115	118	111	111	110	72	-68	-48,7
Рівненська	95	92	91	95	91	86	83	80	83	81	53	-42	-44,7
Сумська	95	79	68	88	90	81	82	78	76	79	51	-44	-46,2
Тернопільська	106	103	90	97	94	91	86	84	85	85	61	-45	-42,7
Харківська	187	177	178	184	170	166	169	169	159	151	108	-79	-42,3
Херсонська	103	81	75	101	92	88	85	81	82	78	52	-51	-49,3
Хмельницька	112	109	100	114	111	109	109	107	103	101	70	-42	-37,7
Черкаська	145	141	135	130	120	110	108	103	102	102	68	-77	-53,2
Чернівецька	71	71	67	67	66	66	60	59	63	60	42	-29	-40,3
Чернігівська	123	110	99	115	132	105	101	100	99	99	68	-55	-45,1
Всього	3785	3644	3650	4096	3941	3708	3520	3299	3061	2895	2009	-1776	-46,9

* Сформовано та розраховано на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка збору страхових премій страховими підприємствами за місцем
реєстрації у регіонах України у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Зібрані страхові премії по роках, млн. грн.										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
АРК та м. Севастополь	48,6	75,8	54,9	42,3	51,7	53,9	57,6	50,5	22,9	-	-
Вінницька	171,2	258,6	0,0	0,0	0,0	4,8	10,8	9,0	10,4	13,2	17,2
Волинська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дніпропетровська	744,0	1818,1	2134,1	1680,4	1470,6	1387,0	1003,7	1350,6	1107,9	1304,1	2204,2
Донецька	920,7	2048,2	2727,5	3267,3	4455,3	3663,5	2484,1	3741,4	1438,2	251,8	397,2
Житомирська	-	-	9,3	14,0	12,4	-	-	-	-	-	-
Закарпатська	20,9	33,7	-	-	-	-	-	13,7	14,0	21,5	18,1
Запорізька	450,2	320,3	435,5	286,7	283,9	260,5	164,3	176,7	193,1	999,6	1073,7
Івано-Франківська	52,3	55,4	86,1	97,9	77,5	97,3	55,2	31,4	118,8	89,5	111,3
Кіровоградська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
м. Київ та Київська	8799,5	10478,6	15487,8	13222,8	14472,5	14782,0	15979,7	20937,0	21510,3	23408,4	27760,6
Луганська	493,8	72,2	46,4	17,3	17,0	25,1	31,0	35,9	13,1	0,8	0,7
Львівська	51,4	49,7	406,0	73,3	79,6	75,5	75,2	83,4	76,8	38,4	47,7
Миколаївська	41,3	45,0	48,1	41,0	22,3	24,3	20,4	24,5	20,8	0,0	0,0
Одеська	437,6	515,8	482,2	365,7	1205,1	1293,3	826,0	900,8	1464,3	242,4	289,2
Полтавська	108,1	144,7	277,9	133,2	188,0	208,1	280,6	411,2	630,1	1093,0	368,9
Рівненська	336,7	380,7	207,7	0,9	0,6	0,4	0,1	-	-	-	-
Сумська	4,4	6,4	5,7	3,6	1,7	-	-	-	-	-	-
Тернопільська	3,6	3,8	4,5	-	-	-	-	-	-	-	-
Харківська	1140,1	1715,6	1588,6	1189,1	736,5	721,9	466,3	857,4	126,6	72,3	103,7
Херсонська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,1
Хмельницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Черкаська	0,6	1,3	1,1	0,5	0,4	91,8	48,1	31,8	14,8	9,5	16,6
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	5,1	5,3	5,3	6,2	6,6	4,2	5,0	6,5	5,2	4,8	4,9
Всього	13830,0	18029,3	24008,6	20442,1	23081,7	22693,5	21508,2	28661,9	26767,3	27549,4	32414,1

* Сформовано на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка збору страхових премій структурними підрозділами страховиків у
регіонах України у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Кількість НФУ та їх філій по роках, одиниць											Зміна за 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АРК та м. Севастополь	73,5	138,7	180,6	154,3	141,8	151,4	150,9	152,2	25,8	0,77	0,0	-73,5	-99,9
Вінницька	40,6	70,1	93,1	79,4	79,5	94,8	98,8	99,5	111,1	150,6	172,3	131,8	325,0
Волинська	37,9	57,4	80,3	63,6	61,7	70,6	67,6	77,6	88,0	124,0	169,8	131,8	347,4
Дніпропетровська	190,8	294,9	356,7	279,0	265,5	288,3	284,9	272,7	238,7	281,2	414,9	224,1	117,5
Донецька	185,1	312,9	644,3	300,4	506,8	612,2	675,3	758,9	589,7	244,5	206,0	20,9	11,3
Житомирська	31,4	52,6	73,0	52,3	54,4	56,5	54,9	57,6	67,3	80,6	104,4	73,0	232,2
Закарпатська	59,8	87,4	101,8	81,2	70,6	56,8	71,8	76,9	81,5	88,8	141,2	81,5	136,4
Запорізька	122,1	184,1	219,2	181,0	204,1	215,2	221,2	149,5	153,1	182,5	214,3	92,2	75,5
Івано-Франківська	34,6	56,6	80,6	60,0	58,1	63,7	64,7	82,3	81,0	103,3	122,7	88,1	254,6
Кіровоградська	27,5	53,0	73,2	43,9	43,9	55,0	62,8	56,9	54,9	63,2	73,9	46,4	168,9
м. Київ та Київська	812,4	1055,8	1409,4	1560,3	1620,8	1536,8	1728,4	1749,6	1746,7	3189,3	3285,5	2473,1	304,4
Луганська	86,7	128,3	170,6	138,4	153,8	174,4	188,2	192,7	114,5	49,7	63,2	-23,5	-27,1
Львівська	96,0	160,9	249,9	207,6	196,6	193,0	185,1	200,5	223,2	289,5	366,0	270,0	281,3
Миколаївська	42,9	83,1	111,6	69,0	70,7	59,7	55,9	58,6	61,3	76,3	101,1	58,2	135,5
Одеська	124,8	234,7	280,0	234,4	224,6	216,8	239,5	357,8	244,6	364,4	402,0	277,2	222,1
Полтавська	65,9	85,9	100,6	78,2	75,0	81,5	83,7	90,3	96,8	124,4	144,2	78,3	118,9
Рівненська	32,9	57,5	72,7	61,2	58,8	65,6	66,8	66,5	70,5	89,7	103,5	70,6	214,9
Сумська	27,9	47,6	61,5	47,6	52,1	57,3	59,7	53,4	51,8	69,8	84,5	56,6	203,1
Тернопільська	32,9	51,5	70,2	47,2	46,5	55,5	56,0	59,2	72,9	105,6	117,6	84,7	257,1
Харківська	90,6	153,3	228,6	178,5	165,1	156,3	189,7	170,6	174,7	230,5	275,1	184,5	203,8
Херсонська	38,4	64,5	78,6	57,4	51,6	61,4	62,4	56,4	54,9	76,4	91,9	53,5	139,3
Хмельницька	37,1	62,7	79,9	53,6	55,4	62,2	64,9	72,0	73,0	94,4	123,3	86,2	232,4
Черкаська	34,6	60,6	82,7	63,4	64,0	69,1	69,9	72,1	79,9	96,4	128,7	94,2	272,5
Чернівецька	21,4	34,8	47,9	37,6	39,4	39,8	39,6	40,8	46,5	67,3	86,9	65,5	306,3
Чернігівська	36,8	50,9	65,2	55,3	58,7	65,2	67,6	65,6	70,3	89,8	104,8	68,1	185,3
Всього	2384,4	3639,8	5012,1	4184,6	4419,5	4559,0	4910,2	5090,2	4672,6	6332,9	7098,0	4713,6	197,7

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка виданих кредитів членам КС (на кінець періоду) в розрізі регіонів
України у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Видані кредити членам КС по роках, млн. грн.											Зміна за 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс	%
АР Крим та м. Севастополь	92,2	144,7	182,6	170,8	92,4	50,7	109,8	96,2	-	-	-	-92,2	-100,0
Вінницька	34,4	81,2	119	102,7	95,2	52,4	77,0	103,4	119,8	39,6	41,1	6,7	19,4
Волинська	27,2	84,3	95,1	42,0	38,0	36,7	11,1	12,1	11,7	10,6	8,9	-18,3	-67,3
Дніпропетровська	52,5	64,7	70,3	62,8	63,8	73,0	89,1	122,5	90,4	86,4	102,6	50,1	95,4
Донецька	191,7	279,3	313,1	265,8	139,4	140,5	156,1	157,8	85,8	52,1	60,8	-130,9	-68,3
Житомирська	14,6	21,0	25,8	19,0	20,3	23,8	26,7	31,5	30,3	23,9	23,3	8,7	59,6
Закарпатська	75,7	130,9	179	144,6	126,6	62,7	61,7	64,7	58,2	48,5	46,1	-29,6	-39,1
Запорізька	76,0	120,3	155,4	126,6	103,5	101,4	94,1	85,6	71,6	66,1	47,9	-28,1	-37,0
Івано-Франківська	45,6	67,1	84,2	73,8	82,7	88,5	110,7	112,4	122,5	123,9	139,5	93,9	206,3
Кіровоградська	24,2	35,1	52	53,3	43,1	39,3	40,4	42,6	39,4	36,4	13,6	-10,6	-43,8
м. Київ та Київська	511,0	768,7	1014,6	848,0	719,1	633,1	673,0	475,3	409,5	369,4	312,1	-198,9	-38,9
Луганська	106,6	148,6	178,6	162,7	153,7	87,3	94,1	107,6	53,2	54,2	50,3	-56,3	-52,8
Львівська	106,4	195,5	264,7	115,5	126,2	148,5	148,2	146,9	132,3	130,8	143,9	37,5	35,2
Миколаївська	30,1	54,3	78,3	86,7	78,1	23,8	28,3	31,5	28,5	21,8	24,9	-5,2	-17,4
Одеська	634,7	1380,4	1599,60	765,6	745,0	81,4	87,7	78,7	88,8	109,4	114,4	-520,3	-82,0
Полтавська	44,4	73,9	102,9	59,0	37,0	27,2	21,6	18,8	14,9	11,5	9,4	-35,0	-78,8
Рівненська	11,0	18,5	24,3	21,4	17,6	15,1	15,5	15,6	15,6	13,2	9,3	-1,7	-15,3
Сумська	7,0	12,3	15,9	12,8	12,6	12,3	10,9	10,8	12,3	10,8	9,5	2,5	35,2
Тернопільська	55,5	79,3	85,5	60,1	63,2	70,5	71,4	79,0	70,5	59,9	60,3	4,8	8,6
Харківська	132,3	213,7	270,2	181,1	144,8	123,7	170,5	184,7	145,2	127,4	156,8	24,5	18,5
Херсонська	35,3	59,4	89	86,2	53,9	72,3	148,5	117,4	132,0	151,7	187,5	152,2	431,1
Хмельницька	38,4	53,9	59,5	51,4	53,1	57,4	66,0	63,4	60,6	56,2	50,3	11,9	30,8
Черкаська	180,0	310,5	379,3	269,6	231,0	108,4	110,4	111,7	86,6	85,5	79,6	-100,4	-55,8
Чернівецька	41,0	59,0	61,9	58,2	50,5	52,9	50,3	56,2	60,0	53,7	65,2	24,2	58,9
Чернігівська	28,8	55,8	72,1	67,7	58,9	54,4	57,9	59,2	54,4	49,5	42,2	13,4	46,5
Всього по Україні	2596,7	4512,3	5572,9	3907,4	3349,5	2237,4	2531,0	2385,6	1994,4	1792,7	1799,5	-804,1	-31,0

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка залучених депозитів членів КС (на кінець періоду) в розрізі регіонів
України у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Внески (вклади) членів КС по роках, млн. грн.											Зміна за 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АР Крим та м. Севастополь	65,9	109,3	125,7	107,2	45,8	26,9	60,5	48,1	-	-	-	-65,9	-100,0
Вінницька	29,3	67,8	105,8	86,1	80,3	40,2	53,2	76,1	80,6	7,0	7,0	-22,3	-76,1
Волинська	76,1	115,8	98,2	15,3	14,4	12,2	4,3	4,5	4,7	3,9	3,9	-72,2	-94,8
Дніпропетровська	31,1	39,5	40,6	37,0	37,1	43,0	48,4	76,6	43,0	47,7	53,8	22,7	73,0
Донецька	156,6	262,2	288,9	228,9	95,2	71,2	48,7	45,3	16,3	7,8	7,2	-149,4	-95,4
Житомирська	11,4	17,1	19,6	17,9	20,8	21,2	19,2	24,9	27,8	21,3	17,9	6,5	57,6
Закарпатська	61,9	105,1	131	96,5	75,6	44,5	38,2	39,3	31,2	21,1	19,2	-42,7	-69,0
Запорізька	58,0	97,2	107,4	87,3	71,3	73,6	65,0	58,3	23,8	39,8	14,9	-43,1	-74,3
Івано-Франківська	34,2	50,3	59,6	47,7	53,1	54,2	63,8	66,7	64,3	73,3	107,4	73,2	214,0
Кіровоградська	18,9	25,2	40,2	40,7	32,2	25,1	26,7	31,3	29,4	25,6	6,1	-12,8	-67,7
м. Київ та Київська	286,0	456,3	487,8	442,0	259,0	190,3	193,5	246,7	192,6	184,9	180,8	-105,2	-36,8
Луганська	86,0	118,1	137,7	129,4	123,8	57,8	61,0	71,3	30,5	28,1	26,5	-59,5	-69,2
Львівська	65,9	145,3	185,7	80,9	83,6	101,2	109,6	108,0	79,6	79,0	89,5	23,6	35,9
Миколаївська	24,2	45,2	66	71,8	65,2	17,9	20,0	22,9	15,7	12,0	10,3	-13,9	-57,4
Одеська	402,9	972,8	1142,80	843,9	392,6	32,7	34,1	30,1	30,7	27,0	2,2	-400,7	-99,5
Полтавська	30,1	57,4	77,2	47,0	31,4	15,1	11,7	11,4	10,3	9,2	7,3	-22,8	-75,7
Рівненська	9,1	14,3	18	15,0	11,5	9,7	10,4	10,6	9,2	7,1	3,6	-5,5	-60,4
Сумська	4,1	7,0	8,9	6,8	6,7	5,8	3,7	2,1	1,1	0,5	0,4	-3,7	-90,2
Тернопільська	47,0	68,3	70,8	45,0	47,9	50,3	48,8	56,3	46,5	37,0	34,4	-12,6	-26,8
Харківська	194,0	280,6	240,8	126,7	93,7	79,5	81,7	67,0	39,5	28,1	28,8	-165,2	-85,2
Херсонська	27,0	49,3	72	63,5	37,7	51,0	115,6	95,2	101,5	114,6	149,5	122,5	454,2
Хмельницька	32,3	44,8	49,5	39,2	40,4	40,5	42,9	38,7	33,0	25,3	18,6	-13,7	-42,4
Черкаська	131,3	228,1	288,2	206,1	157,2	56,2	63,6	61,5	30,1	25,3	17,6	-113,7	-86,6
Чернівецька	22,6	28,6	34	32,9	29,4	26,6	23,3	25,9	23,4	11,4	11,7	-10,9	-48,3
Чернігівська	20,6	45,4	54,7	46,0	39,0	39,0	39,8	37,0	25,0	18,4	13,2	-7,4	-36,0
Всього по Україні	1926,5	3451,2	3951,1	2960,7	1945,0	1185,5	1287,5	1355,8	989,8	855,2	831,8	-1094,7	-56,8

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка загальної кількості членів кредитної кооперації в регіонах України у
2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Кількість членів КС по роках, тис. осіб											Зміна 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АР Крим та м. Севастополь	29,3	35,2	30,9	27,2	22,9	12,8	25,4	19,5	0,0	0,0	0,0	-29	-100,0
Вінницька	25,0	39,1	53,9	52,7	53,6	16,0	18,9	20,0	21,7	21,2	14,4	-11	-42,3
Волинська	11,1	10,8	10,3	9,8	10,0	9,2	9,1	7,8	7,8	7,2	7,2	-4	-34,8
Дніпропетровська	42,4	46,5	34,6	35,0	30,2	30,5	34,2	32,6	30,8	28,7	32,8	-10	-22,6
Донецька	319,4	333,2	347,3	210,3	106,5	86,5	85,7	73,0	54,7	34,2	36,3	-283	-88,6
Житомирська	20,1	24,2	21,2	21,8	20,4	10,8	9,1	11,0	9,9	9,1	11,6	-9	-42,5
Закарпатська	67,4	96,1	116,1	120,1	112,8	56,5	57,0	59,1	59,7	51,9	48,7	-19	-27,8
Запорізька	58,3	72,3	82,4	61,3	45,8	35,9	30,7	28,7	26,9	26,8	13,3	-45	-77,1
Івано-Франківська	52,5	65,3	75,0	80,6	85,5	70,8	80,4	66,2	64,1	63,6	62,1	10	18,3
Кіровоградська	11,5	13,0	16,0	16,9	14,6	6,9	13,3	16,5	17,3	16,1	10,7	-1	-7,0
м.Київ та Київська	165,7	373,0	422,1	200,5	291,3	82,6	88,1	80,2	78,4	74,6	59,8	-106	-63,9
Луганська	84,7	103,7	111,9	117,6	112,8	69,9	74,6	73,2	32,5	30,3	35,5	-49	-58,1
Львівська	130,5	169,3	198,0	206,0	215,1	216,3	203,3	192,0	130,4	128,9	90,8	-40	-30,4
Миколаївська	31,6	38,5	46,6	31,1	17,0	11,5	12,1	12,3	12,5	11,6	11,9	-20	-62,2
Одеська	370,6	510,1	580,6	527,9	42,4	21,0	21,0	20,6	20,4	19,0	5,3	-365	-98,6
Полтавська	36,0	41,8	44,6	34,2	25,4	22,6	19,6	15,5	14,9	14,8	9,4	-27	-73,8
Рівненська	9,0	11,2	13,0	13,3	11,5	9,5	8,9	6,3	6,4	6,0	3,9	-5	-57,0
Сумська	10,1	12,7	14,0	14,6	15,6	15,4	15,5	10,9	10,8	9,7	8,4	-2	-16,1
Тернопільська	59,0	75,2	88,4	87,0	85,2	73,4	64,0	60,4	54,5	53,6	35,5	-23	-39,8
Харківська	63,2	78,3	86,9	85,0	51,6	42,9	62,3	48,5	36,4	34,9	27,9	-35	-55,9
Херсонська	21,1	28,3	33,5	29,5	19,0	17,8	24,1	20,2	21,3	19,8	21,8	1	3,2
Хмельницька	42,9	51,1	56,8	58,4	57,3	44,1	48,6	34,3	33,0	30,7	32,1	-11	-25,2
Черкаська	74,4	96,5	110,1	91,5	70,9	48,4	44,9	36,7	34,4	32,1	25,9	-49	-65,2
Чернівецька	16,2	19,2	20,1	14,7	14,5	14,8	15,4	15,4	15,7	14,6	12,8	-3	-20,8
Чернігівська	39,5	47,1	55,0	44,6	38,7	36,3	29,6	27,1	27,4	25,4	24,6	-15	-37,8
Всього по Україні	1791,4	2391,6	2669,4	2191,4	1570,3	1062,4	1095,9	988,2	821,6	764,6	642,9	-1148	-64,1

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Кількість членів КС, що мають депозитні рахунки, в розрізі регіонів України у
2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Кількість вкладників-членів КС по роках, тис. осіб											Зміна 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АР Крим та м. Севастополь	3,8	5,6	5,1	4,4	1,3	0,8	1,4	1,1	0,0	0,0	0,0	-3,8	-100,0
Вінницька	3,3	2,9	3,8	2,6	2,3	1,1	1,2	1,3	1,1	1,0	0,2	-3,2	-95,3
Волинська	3,1	2,2	1,5	0,9	0,7	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-3,0	-97,7
Дніпропетровська	1,6	1,8	1,8	2,2	1,5	1,4	1,4	1,7	1,0	0,9	0,9	-0,8	-48,0
Донецька	12,3	16,9	15,9	10,6	4,7	3,1	2,2	1,7	0,8	0,7	0,5	-11,8	-96,1
Житомирська	0,9	1,1	1,1	0,8	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6	0,5	0,3	-0,5	-62,3
Закарпатська	4,9	9,8	6,5	5,2	4,0	2,3	2,3	2,4	3,7	3,1	0,6	-4,3	-87,7
Запорізька	3,5	5,0	4,5	3,2	2,2	1,8	1,4	1,3	0,5	0,4	0,3	-3,2	-91,5
Івано-Франківська	2,2	4,9	6,0	5,8	5,5	8,3	4,5	4,2	3,8	3,2	3,5	1,3	61,8
Кіровоградська	1,5	1,8	2,2	2,1	1,8	0,9	1,0	1,1	1,0	0,9	0,1	-1,4	-93,2
м.Київ та Київська	6,0	15,0	14,2	12,2	7,4	3,4	3,7	4,0	3,2	2,7	2,3	-3,7	-62,1
Луганська	7,4	8,2	7,5	6,8	6,1	2,3	2,2	2,1	0,8	0,7	0,6	-6,8	-91,8
Львівська	5,6	8,2	8,7	5,9	5,8	6,2	6,9	6,5	4,9	4,1	7,3	1,7	29,5
Миколаївська	1,8	2,6	3,2	2,9	2,7	0,7	0,6	0,6	0,5	0,4	0,3	-1,5	-82,4
Одеська	15,5	122,3	42,6	24,3	11,4	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3	0,1	-15,4	-99,2
Полтавська	2,9	4,2	4,9	2,6	1,6	1,3	0,9	0,7	0,5	0,4	0,2	-2,6	-91,5
Рівненська	0,7	0,9	1,0	0,8	0,6	0,4	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	-0,5	-73,7
Сумська	0,4	0,5	0,6	0,4	0,4	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,4	-94,8
Тернопільська	5,1	4,3	4,6	3,4	2,7	2,6	2,4	2,0	1,6	1,3	1,2	-3,9	-77,2
Харківська	4,1	5,4	5,7	2,4	2,3	2,0	1,8	1,6	1,1	0,9	0,7	-3,5	-84,2
Херсонська	1,8	2,6	3,0	2,7	1,4	1,6	3,3	2,3	2,3	1,9	20,3	18,5	1053,8
Хмельницька	2,2	2,5	2,3	1,7	1,6	1,4	1,6	1,3	0,9	0,8	0,5	-1,7	-78,4
Черкаська	9,6	12,5	13,3	10,0	7,4	2,3	2,5	2,3	0,9	0,7	0,4	-9,2	-95,7
Чернівецька	1,2	1,2	1,0	0,9	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3	-0,9	-78,5
Чернігівська	1,7	2,7	3,3	2,1	1,9	1,6	1,4	1,1	0,9	0,7	0,4	-1,3	-75,7
Всього по Україні	103,0	245,3	164,0	117,0	78,9	48,0	44,9	41,5	31,5	26,5	41,1	-61,9	-60,1

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Кількість членів КС, що мають заборгованість за кредитами, в розрізі регіонів
України у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Кількість позичальників-членів КС по роках, тис. осіб											Зміна 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АР Крим та м.Севастополь	9,6	9,4	8,4	7,2	6,3	3,1	7,0	5,7	0,0	0,0	0,0	-9,6	-100,0
Вінницька	12,4	21,2	26,8	18,9	15,7	4,2	5,3	5,3	4,7	4,1	2,9	-9,5	-76,3
Волинська	3,2	3,2	3,3	3,0	2,8	2,4	2,2	2,1	2,0	1,7	1,4	-1,8	-56,3
Дніпропетровська	19,0	12,4	12,4	11,5	11,4	11,0	11,5	11,4	10,3	8,9	10,7	-8,4	-43,9
Донецька	73,6	68,9	56,2	43,1	39,0	36,0	35,9	32,2	22,1	19,2	15,9	-57,8	-78,4
Житомирська	5,1	5,5	5,6	4,5	4,4	4,2	4,4	4,5	4,6	4,0	3,2	-1,9	-36,6
Закарпатська	30,4	31,3	35,8	33,9	26,7	10,2	9,4	9,1	5,9	5,1	5,3	-25,1	-82,4
Запорізька	15,0	17,6	17,0	12,4	9,6	8,4	7,5	6,3	5,0	4,4	3,3	-11,7	-78,2
Івано-Франківська	20,5	21,0	20,2	16,4	15,9	13,6	15,4	12,5	12,3	10,7	10,1	-10,4	-50,6
Кіровоградська	5,3	5,7	6,6	6,0	5,0	1,4	3,7	3,9	3,8	3,3	2,2	-3,1	-58,9
м.Київ та Київська	38,3	96,7	74,5	58,5	54,0	22,2	25,5	25,1	25,2	21,9	18,3	-20,0	-52,3
Луганська	29,7	33,3	29,5	24,7	22,5	17,9	18,0	17,2	5,3	4,6	6,5	-23,1	-78,0
Львівська	43,7	49,4	50,2	34,0	31,5	29,6	27,9	25,8	21,8	19,0	18,1	-25,6	-58,5
Миколаївська	7,5	8,7	9,5	6,9	5,5	3,1	3,1	3,0	2,4	2,1	1,6	-5,9	-79,0
Одеська	117,9	31,4	85,2	45,6	4,8	3,0	2,8	2,6	2,5	2,1	2,3	-115,6	-98,0
Полтавська	9,9	9,1	7,5	4,6	3,7	3,1	2,7	2,4	2,1	1,8	1,4	-8,5	-85,9
Рівненська	3,5	4,0	3,7	2,9	2,1	2,0	2,1	1,7	1,6	1,4	1,0	-2,4	-70,5
Сумська	4,0	4,1	3,9	3,3	3,1	2,6	2,2	2,1	2,1	1,8	1,4	-2,6	-64,9
Тернопільська	24,9	27,8	26,2	19,0	17,2	16,3	15,1	14,8	12,6	10,9	8,8	-16,2	-64,8
Харківська	20,6	22,5	19,8	12,5	12,2	11,0	12,7	11,3	7,6	6,6	6,5	-14,1	-68,4
Херсонська	7,4	9,2	8,8	6,3	4,0	4,1	4,6	4,1	4,2	3,6	4,7	-2,7	-36,4
Хмельницька	18,7	19,9	19,4	14,9	14,1	12,7	12,8	10,6	9,3	8,1	7,0	-11,7	-62,4
Черкаська	27,4	28,7	27,9	18,5	18,5	14,8	10,7	10,2	9,9	8,6	8,8	-18,7	-68,1
Чернівецька	6,7	6,2	4,8	3,8	3,4	3,4	3,1	3,0	2,7	2,4	2,3	-4,4	-66,2
Чернігівська	11,8	14,2	15,1	11,6	9,6	8,9	8,5	8,0	6,8	5,9	4,9	-6,9	-58,2
Всього по Україні	566,1	561,5	578,1	424,0	343,0	249,3	254,0	234,9	186,6	162,2	148,7	-417,5	-73,7

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка кількості активних членів системи кредитної кооперації в регіонах
України у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Кількість активних членів КС по роках, тис. осіб											Зміна 2016/2006	
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
АР Крим та м. Севастополь	13,4	15,0	13,5	11,6	7,6	3,9	8,5	6,8	-	-	-	-13,4	-100,0
Вінницька	15,8	24,1	30,6	21,5	18,0	5,3	6,5	6,5	5,8	5,0	3,1	-10,7	-68,1
Волинська	6,3	5,4	4,7	3,9	3,6	2,9	2,3	2,3	2,1	1,8	1,5	-4,5	-71,3
Дніпропетровська	20,7	14,3	14,2	13,7	12,9	12,4	12,8	13,1	11,3	9,8	11,5	-10,9	-52,6
Донецька	85,9	85,8	72,1	53,7	43,7	39,1	38,1	33,9	22,9	19,9	16,4	-66,0	-76,8
Житомирська	5,9	6,7	6,7	5,3	5,1	4,9	5,0	5,2	5,2	4,5	3,5	-1,4	-24,1
Закарпатська	35,3	41,0	42,2	39,1	30,7	12,5	11,7	11,5	9,6	8,3	6,0	-27,1	-76,6
Запорізька	18,5	22,6	21,5	15,6	11,7	10,2	8,9	7,7	5,6	4,8	3,6	-13,7	-74,0
Івано-Франківська	22,7	26,0	26,2	22,1	21,4	21,8	19,9	16,7	16,1	13,9	13,6	-8,8	-38,7
Кіровоградська	6,8	7,5	8,8	8,1	6,8	2,3	4,7	5,0	4,8	4,2	2,3	-2,7	-38,9
м. Київ та Київська	44,3	111,7	88,6	70,6	61,4	25,7	29,2	29,1	28,4	24,6	20,5	-19,7	-44,6
Луганська	37,0	41,5	37,0	31,5	28,6	20,2	20,2	19,3	6,0	5,2	7,1	-31,8	-85,9
Львівська	49,4	57,6	58,9	40,0	37,4	35,8	34,8	32,3	26,7	23,1	25,5	-26,3	-53,2
Миколаївська	9,3	11,3	12,7	9,9	8,2	3,8	3,8	3,6	2,9	2,5	1,9	-6,8	-72,8
Одеська	133,5	153,7	127,8	69,9	16,2	3,4	3,2	3,0	2,8	2,4	2,5	-131,0	-98,2
Полтавська	12,7	13,3	12,3	7,2	5,2	4,4	3,6	3,1	2,5	2,2	1,6	-10,6	-82,8
Рівненська	4,2	4,9	4,6	3,7	2,7	2,4	2,5	2,1	2,0	1,7	1,2	-2,5	-59,0
Сумська	4,4	4,7	4,5	3,7	3,4	2,9	2,4	2,2	2,2	1,9	1,4	-2,4	-56,1
Тернопільська	30,0	32,1	30,8	22,4	19,9	18,9	17,4	16,8	14,2	12,3	9,9	-17,7	-59,1
Харківська	24,7	27,9	25,5	15,0	14,5	13,0	14,5	12,9	8,7	7,5	7,2	-17,2	-69,6
Херсонська	9,2	11,8	11,8	9,1	5,4	5,7	8,0	6,4	6,5	5,6	25,0	-3,6	-39,2
Хмельницька	20,9	22,4	21,8	16,5	15,8	14,1	14,3	11,9	10,2	8,9	7,5	-12,1	-57,7
Черкаська	37,0	41,2	41,3	28,5	25,9	17,1	13,2	12,5	10,8	9,3	9,2	-27,7	-74,8
Чернівецька	7,9	7,4	5,8	4,7	4,1	3,9	3,6	3,5	3,2	2,8	2,5	-5,1	-65,1
Чернігівська	13,5	16,9	18,4	13,7	11,6	10,5	9,9	9,1	7,7	6,6	5,3	-6,8	-50,6
Всього по Україні	669,2	806,8	742,1	541,0	422,0	297,2	299,0	276,4	218,1	188,8	189,8	-480,4	-71,8

* Сформовано та розраховано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

**Динаміка формування пенсійних внесків НПФ у регіонах України
у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Сума пенсійних внесків по роках, млн. грн.										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
АР Крим та м. Севастополь	38,4	4,6	6,0	6,2	6,3	6,8	7,5	7,6	7,6	0,0	0,0
Вінницька	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Волинська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Дніпропетровська	9,6	3,0	5,5	8,5	13,0	15,5	19,8	27,8	39,2	71,1	65,0
Донецька	191,2	35,5	53,8	56,0	21,9	17,8	19,0	20,8	27,9	40,1	68,8
Житомирська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Закарпатська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Запорізька	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Івано-Франківська	4,7	1,3	2,6	3,3	3,8	11,0	9,1	10,3	13,7	22,2	9,7
Кіровоградська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
м. Київ та Київська	893,9	187,1	509,9	674,1	873,8	1044,8	1251,9	1515,5	1713,8	1823,6	1742,2
Луганська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Львівська	13,9	2,6	3,6	3,9	4,1	3,9	3,5	4,0	4,0	5,9	4,9
Миколаївська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Одеська	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Полтавська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Рівненська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Сумська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Тернопільська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Харківська	0,1	0,4	1,3	2,4	2,3	2,0	2,3	1,6	2,0	3,7	4,5
Херсонська	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Хмельницька	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Черкаська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Чернівецька	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Чернігівська	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього по Україні	1151,8	234,4	582,9	754,6	925,4	1102,0	1313,7	1587,5	1808,2	1966,7	1895,2

* Сформовано на основі даних Нацкомфінпослуг.

Додаток Р

Значення показників, що беруться в основу розрахунку загального показника розвитку ринків НФП в регіонах України у 2006-2016 рр.

Таблиця Р.1

Розраховане значення індексу забезпеченості населення регіонів України інститутами страхування у 2006-2016 рр.*

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Серед. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,76	0,79	0,89	0,83	0,75	0,83	0,93	0,68	-	-	-	0,13	-0,06	-0,83	0,59
Вінницька	1,04	1,03	0,60	0,85	0,83	0,86	0,84	0,89	0,91	1,03	0,75	-0,43	0,25	-0,10	0,88
Волинська	1,32	1,36	1,27	1,21	1,17	1,18	1,22	1,21	1,24	1,30	1,18	-0,05	-0,06	-0,03	1,24
Дніпропетровська	0,79	0,87	0,92	0,86	0,91	0,88	0,79	0,66	0,65	0,62	0,81	0,13	-0,06	-0,05	0,80
Донецька	0,54	0,58	0,69	0,64	0,69	0,69	0,63	0,60	0,38	0,30	0,44	0,16	-0,06	-0,20	0,56
Житомирська	1,02	1,02	0,74	0,90	0,91	0,92	0,91	0,94	0,99	1,03	0,77	-0,28	0,16	-0,13	0,92
Закарпатська	0,95	0,96	0,82	0,85	0,90	0,88	0,90	0,97	1,02	0,99	1,03	-0,13	0,03	0,18	0,93
Запорізька	0,98	1,07	1,26	1,11	1,15	1,07	1,01	1,01	1,00	1,01	1,41	0,28	-0,14	0,30	1,10
Івано-Франківська	1,03	1,03	0,91	0,86	0,89	0,82	0,88	0,87	0,88	0,84	0,72	-0,12	-0,05	-0,14	0,88
Кіровоградська	1,10	0,74	0,75	1,01	1,06	1,06	1,13	1,21	1,27	1,28	1,00	-0,35	0,26	-0,02	1,06
м. Київ та Київська	1,59	1,92	2,14	1,88	1,83	1,86	1,88	1,96	1,93	2,02	2,72	0,55	-0,27	0,84	1,98
Луганська	0,62	0,71	0,77	0,91	0,90	0,89	0,71	0,71	0,38	0,30	0,50	0,14	0,14	-0,41	0,67
Львівська	1,02	0,78	0,79	0,92	0,87	0,90	0,82	0,82	0,84	0,86	0,69	-0,23	0,13	-0,23	0,85
Миколаївська	1,11	0,67	0,81	1,06	0,97	0,96	1,01	1,00	1,04	1,06	0,81	-0,30	0,24	-0,25	0,95
Одеська	0,96	0,73	0,84	0,96	0,99	1,02	1,07	1,07	1,06	0,99	0,72	-0,12	0,12	-0,24	0,95
Полтавська	1,19	1,18	0,92	1,10	1,06	1,02	1,12	1,13	1,15	1,23	1,16	-0,27	0,18	0,06	1,11
Рівненська	1,12	1,17	1,12	0,99	0,98	0,98	0,99	1,01	1,07	1,07	0,77	0,00	-0,13	-0,22	1,02
Сумська	1,07	0,93	0,79	0,91	0,97	0,93	1,00	1,04	1,03	1,14	0,87	-0,28	0,12	-0,04	0,97
Тернопільська	1,10	1,15	0,98	0,93	0,96	0,99	0,97	1,02	1,05	1,07	0,66	-0,12	-0,05	-0,28	0,99
Харківська	0,84	0,81	0,81	0,73	0,68	0,70	0,75	0,81	0,77	0,76	0,72	-0,03	-0,08	0,00	0,76
Херсонська	1,23	0,99	0,90	1,10	1,07	1,08	1,10	1,13	1,17	1,14	0,88	-0,33	0,20	-0,22	1,07
Хмельницька	1,04	1,08	0,97	0,97	0,95	0,99	1,05	1,10	1,08	1,10	0,88	-0,07	0,00	-0,10	1,02
Черкаська	1,09	1,15	1,09	0,95	0,96	1,00	1,06	1,06	1,08	1,16	0,81	0,00	-0,14	-0,14	1,04
Чернівецька	0,95	1,02	0,98	0,87	0,89	0,95	0,93	1,00	1,11	1,14	1,20	0,03	-0,11	0,33	1,00
Чернігівська	1,45	1,38	1,24	1,28	1,52	1,25	1,29	1,38	1,41	1,50	1,25	-0,21	0,05	-0,03	1,36
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу фінансової забезпеченості регіонів України
страховими послугами у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Серед. знач. інд.
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,84	1,07	1,01	1,00	0,86	0,91	0,82	0,79	-	-	-	0,17	-0,02	-1,00	0,66
Вінницька	0,75	0,90	0,88	0,86	0,83	0,93	0,89	0,82	0,86	0,79	0,81	0,13	-0,01	-0,06	0,85
Волинська	1,13	1,13	1,19	1,14	1,05	1,14	1,00	1,12	1,24	1,23	1,50	0,06	-0,05	0,36	1,17
Дніпропетровська	0,83	0,82	0,64	0,65	0,56	0,59	0,57	0,53	0,46	0,41	0,54	-0,19	0,01	-0,11	0,60
Донецька	0,58	0,67	1,04	0,63	0,96	1,09	1,18	1,38	1,67	0,67	0,50	0,45	-0,40	-0,13	0,94
Житомирська	0,82	0,94	0,92	0,77	0,71	0,74	0,66	0,67	0,77	0,66	0,76	0,10	-0,15	-0,01	0,76
Закарпатська	1,67	1,65	1,46	1,41	1,13	0,90	1,00	1,08	1,15	0,96	1,37	-0,21	-0,05	-0,05	1,25
Запорізька	1,12	1,10	0,98	1,06	1,17	1,24	1,20	0,82	0,79	0,64	0,67	-0,15	0,08	-0,38	0,98
Івано-Франківська	0,70	0,81	0,85	0,76	0,70	0,68	0,60	0,74	0,73	0,71	0,75	0,15	-0,09	-0,01	0,73
Кіровоградська	0,77	1,05	0,99	0,72	0,68	0,78	0,85	0,67	0,65	0,52	0,54	0,23	-0,28	-0,18	0,75
м. Київ та Київська	1,62	1,29	1,30	1,64	1,64	1,55	1,49	1,37	1,36	1,80	1,66	-0,32	0,35	0,01	1,52
Луганська	0,82	0,79	0,75	0,79	0,83	0,87	0,95	1,05	1,24	0,65	0,74	-0,07	0,04	-0,04	0,86
Львівська	1,02	1,14	1,33	1,26	1,16	1,06	0,89	0,95	1,04	0,96	1,08	0,31	-0,07	-0,18	1,08
Миколаївська	0,82	1,11	1,09	0,74	0,72	0,62	0,57	0,55	0,59	0,50	0,59	0,26	-0,35	-0,15	0,72
Одеська	1,14	1,40	1,13	1,05	1,02	1,01	1,10	1,53	1,11	1,15	1,13	-0,02	-0,08	0,08	1,16
Полтавська	0,68	0,60	0,56	0,51	0,41	0,45	0,44	0,46	0,47	0,41	0,42	-0,12	-0,05	-0,09	0,49
Рівненська	0,84	1,02	0,98	0,99	0,91	0,97	0,91	0,90	0,83	0,80	0,82	0,14	0,01	-0,17	0,91
Сумська	0,67	0,76	0,72	0,65	0,70	0,71	0,71	0,60	0,58	0,53	0,57	0,05	-0,07	-0,08	0,65
Тернопільська	1,16	1,23	1,25	0,92	0,89	0,97	0,93	0,98	1,14	1,24	1,24	0,09	-0,33	0,31	1,09
Харківська	0,65	0,69	0,73	0,66	0,62	0,58	0,69	0,60	0,61	0,58	0,62	0,08	-0,07	-0,04	0,64
Херсонська	1,16	1,41	1,13	0,93	0,81	0,95	0,96	0,81	0,80	0,74	0,80	-0,03	-0,20	-0,13	0,96
Хмельницька	0,88	1,01	0,94	0,74	0,75	0,78	0,73	0,82	0,77	0,72	0,84	0,06	-0,20	0,10	0,82
Черкаська	0,72	0,88	0,82	0,74	0,70	0,73	0,66	0,65	0,71	0,60	0,71	0,10	-0,08	-0,03	0,72
Чернівецька	0,95	1,03	1,03	0,97	0,98	0,95	0,89	0,89	1,05	1,14	1,32	0,07	-0,06	0,35	1,02
Чернігівська	0,94	0,87	0,83	0,82	0,85	0,88	0,84	0,81	0,85	0,76	0,79	-0,11	0,00	-0,03	0,84
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу фінансової забезпеченості населення регіонів
України страховими послугами у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,61	0,75	0,71	0,72	0,63	0,65	0,60	0,58	-	-	-	0,10	0,01	-0,72	0,48
Вінницька	0,47	0,53	0,52	0,53	0,50	0,58	0,56	0,55	0,63	0,63	0,65	0,05	0,01	0,12	0,56
Волинська	0,72	0,71	0,71	0,67	0,62	0,68	0,60	0,66	0,78	0,80	0,98	0,00	-0,04	0,30	0,72
Дніпропетровська	1,09	1,11	0,97	0,91	0,82	0,87	0,80	0,74	0,67	0,58	0,77	-0,12	-0,06	-0,14	0,85
Донецька	0,79	0,88	1,32	0,74	1,18	1,39	1,43	1,56	1,26	0,39	0,29	0,53	-0,58	-0,45	1,02
Житомирська	0,47	0,51	0,52	0,45	0,44	0,44	0,40	0,41	0,49	0,44	0,51	0,05	-0,07	0,06	0,46
Закарпатська	0,94	0,90	0,75	0,72	0,59	0,45	0,53	0,55	0,59	0,48	0,67	-0,19	-0,04	-0,04	0,65
Запорізька	1,29	1,28	1,11	1,10	1,17	1,20	1,15	0,75	0,80	0,70	0,74	-0,19	-0,01	-0,36	1,03
Івано-Франківська	0,49	0,52	0,54	0,48	0,44	0,46	0,43	0,53	0,54	0,50	0,53	0,05	-0,06	0,06	0,50
Кіровоградська	0,51	0,65	0,66	0,47	0,45	0,55	0,59	0,51	0,51	0,44	0,46	0,15	-0,18	-0,01	0,53
м. Київ та Київська	3,56	3,00	2,89	3,80	3,72	3,39	3,51	3,40	3,48	4,64	4,23	-0,67	0,91	0,43	3,60
Луганська	0,71	0,69	0,67	0,66	0,70	0,77	0,77	0,77	0,47	0,15	0,17	-0,04	-0,02	-0,48	0,59
Львівська	0,73	0,80	0,90	0,89	0,80	0,76	0,68	0,70	0,81	0,77	0,87	0,17	-0,01	-0,03	0,79
Миколаївська	0,69	0,88	0,86	0,64	0,62	0,51	0,44	0,45	0,48	0,44	0,53	0,17	-0,22	-0,11	0,59
Одеська	1,02	1,25	1,08	1,08	0,97	0,91	0,93	1,33	0,94	1,03	1,01	0,06	0,00	-0,07	1,05
Полтавська	0,84	0,72	0,61	0,57	0,52	0,55	0,53	0,55	0,61	0,58	0,61	-0,22	-0,04	0,03	0,61
Рівненська	0,56	0,64	0,58	0,58	0,53	0,57	0,54	0,51	0,56	0,52	0,53	0,02	0,00	-0,05	0,56
Сумська	0,45	0,51	0,48	0,45	0,46	0,50	0,48	0,42	0,42	0,42	0,46	0,03	-0,03	0,01	0,46
Тернопільська	0,58	0,60	0,59	0,48	0,44	0,51	0,48	0,49	0,63	0,67	0,67	0,01	-0,11	0,19	0,56
Харківська	0,63	0,70	0,76	0,71	0,62	0,57	0,64	0,56	0,59	0,57	0,61	0,13	-0,05	-0,10	0,63
Херсонська	0,67	0,74	0,66	0,58	0,49	0,57	0,54	0,47	0,47	0,49	0,52	-0,01	-0,08	-0,05	0,56
Хмельницька	0,53	0,59	0,55	0,44	0,43	0,47	0,46	0,49	0,52	0,49	0,58	0,02	-0,11	0,13	0,50
Черкаська	0,51	0,59	0,58	0,54	0,52	0,54	0,51	0,51	0,59	0,52	0,63	0,07	-0,05	0,09	0,55
Чернівецька	0,46	0,49	0,49	0,46	0,45	0,44	0,41	0,40	0,47	0,50	0,57	0,03	-0,03	0,12	0,47
Чернігівська	0,62	0,57	0,54	0,55	0,55	0,60	0,58	0,55	0,61	0,58	0,61	-0,09	0,01	0,06	0,58
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу забезпеченості населення регіонів України
інститутами кредитної кооперації у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,99	1,06	1,02	1,04	1,07	1,14	1,13	1,05	-	-	-	0,03	0,02	-1,04	0,77
Вінницька	0,58	0,60	0,50	0,52	0,42	0,55	0,59	0,58	0,59	0,54	0,58	-0,08	0,01	0,06	0,55
Волинська	1,01	1,08	1,02	0,94	0,87	0,86	0,78	0,77	0,77	0,63	0,71	0,02	-0,08	-0,23	0,86
Дніпропетровська	0,56	0,61	0,58	0,60	0,56	0,54	0,60	0,57	0,58	0,47	0,49	0,02	0,02	-0,11	0,56
Донецька	0,84	0,81	0,73	0,71	0,63	0,54	0,57	0,57	0,58	0,22	0,26	-0,11	-0,02	-0,45	0,59
Житомирська	0,33	0,32	0,30	0,24	0,27	0,23	0,23	0,12	0,12	0,17	0,15	-0,03	-0,06	-0,09	0,22
Закарпатська	1,09	1,09	1,12	1,22	1,23	1,13	1,00	0,98	0,87	0,81	0,88	0,03	0,10	-0,34	1,04
Запорізька	1,03	1,06	1,01	0,97	0,93	0,96	0,83	0,78	0,78	0,79	0,79	-0,02	-0,03	-0,18	0,90
Івано-Франківська	1,15	1,15	1,05	1,15	1,21	1,24	1,23	1,16	1,16	1,21	1,47	-0,10	0,10	0,32	1,20
Кіровоградська	1,17	1,08	0,98	1,02	0,89	0,82	0,82	0,88	0,89	0,82	0,48	-0,19	0,04	-0,54	0,89
м. Київ та Київська	1,50	1,46	1,34	1,40	1,18	1,17	1,05	1,00	0,99	0,85	0,91	-0,16	0,07	-0,49	1,17
Луганська	1,39	1,33	1,36	1,47	1,46	1,41	1,28	1,30	1,25	0,63	0,76	-0,03	0,11	-0,72	1,24
Львівська	0,91	0,83	0,81	0,84	0,79	0,76	0,73	0,75	0,75	0,66	0,84	-0,10	0,03	0,00	0,79
Миколаївська	0,71	0,69	0,65	0,56	0,47	0,38	0,44	0,44	0,44	0,38	0,40	-0,06	-0,09	-0,16	0,50
Одеська	1,02	1,16	1,07	1,09	0,73	0,65	0,59	0,61	0,61	0,49	0,50	0,05	0,02	-0,59	0,77
Полтавська	0,92	0,89	0,81	0,85	0,75	0,66	0,65	0,65	0,65	0,45	0,45	-0,11	0,04	-0,40	0,70
Рівненська	0,64	0,62	0,68	0,74	0,66	0,64	0,64	0,63	0,63	0,63	0,63	0,04	0,06	-0,11	0,65
Сумська	0,61	0,59	0,52	0,62	0,60	0,58	0,58	0,51	0,52	0,46	0,50	-0,09	0,11	-0,12	0,55
Тернопільська	1,55	1,51	1,32	1,40	1,28	1,31	1,30	1,29	1,29	1,36	1,74	-0,23	0,07	0,34	1,40
Харківська	0,76	0,80	0,80	0,81	0,83	0,87	0,89	0,90	0,91	0,86	0,89	0,04	0,01	0,07	0,85
Херсонська	0,82	0,80	0,76	0,84	0,51	0,55	0,55	0,54	0,55	0,55	0,70	-0,06	0,08	-0,14	0,65
Хмельницька	0,95	0,96	0,91	1,00	1,10	1,18	1,18	1,17	1,18	1,12	1,36	-0,03	0,09	0,36	1,10
Черкаська	2,36	2,29	2,13	2,02	1,73	1,40	1,28	1,33	1,34	1,17	1,20	-0,22	-0,11	-0,82	1,66
Чернівецька	1,08	1,11	0,99	0,94	1,00	1,07	0,98	0,96	0,96	0,80	1,12	-0,10	-0,04	0,17	1,00
Чернігівська	1,12	1,14	1,04	1,04	1,20	1,16	1,03	1,02	1,04	1,04	1,07	-0,08	0,00	0,03	1,08
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу доступності населення регіонів України до
кредитів КС у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,70	0,63	0,64	0,86	0,54	0,44	0,84	0,78	-	-	-	-0,06	0,21	-0,86	0,49
Вінницька	0,37	0,50	0,59	0,73	0,79	0,65	0,85	1,22	1,60	0,59	0,61	0,23	0,14	-0,12	0,77
Волинська	0,47	0,84	0,76	0,48	0,50	0,72	0,19	0,22	0,24	0,24	0,20	0,29	-0,28	-0,27	0,44
Дніпропетровська	0,28	0,20	0,17	0,22	0,26	0,45	0,48	0,71	0,59	0,63	0,75	-0,10	0,05	0,53	0,43
Донецька	0,75	0,63	0,58	0,70	0,43	0,65	0,64	0,69	0,43	0,29	0,34	-0,18	0,12	-0,36	0,56
Житомирська	0,20	0,17	0,17	0,17	0,22	0,38	0,38	0,48	0,52	0,46	0,44	-0,03	0,01	0,27	0,33
Закарпатська	1,09	1,08	1,19	1,37	1,39	1,02	0,89	0,98	0,99	0,92	0,87	0,10	0,17	-0,50	1,07
Запорізька	0,74	0,67	0,71	0,82	0,79	1,15	0,95	0,92	0,87	0,90	0,65	-0,03	0,12	-0,17	0,83
Івано-Франківська	0,59	0,50	0,50	0,63	0,82	1,31	1,44	1,55	1,91	2,14	2,39	-0,09	0,12	1,76	1,25
Кіровоградська	0,41	0,35	0,42	0,62	0,58	0,80	0,73	0,82	0,87	0,89	0,33	0,01	0,20	-0,28	0,62
м. Київ та Київська	2,05	1,76	1,87	2,21	2,18	2,85	2,65	1,97	1,91	1,90	1,58	-0,18	0,34	-0,63	2,09
Луганська	0,80	0,65	0,63	0,83	0,92	0,78	0,75	0,91	0,52	0,59	0,54	-0,17	0,19	-0,29	0,72
Львівська	0,74	0,78	0,86	0,53	0,68	1,19	1,05	1,10	1,12	1,23	1,34	0,11	-0,33	0,81	0,97
Миколаївська	0,45	0,46	0,54	0,86	0,90	0,41	0,43	0,51	0,53	0,45	0,51	0,10	0,32	-0,34	0,55
Одеська	4,76	5,92	5,54	3,77	4,26	0,70	0,66	0,63	0,80	1,09	1,13	0,78	-1,77	-2,63	2,66
Полтавська	0,52	0,50	0,56	0,46	0,34	0,38	0,26	0,25	0,22	0,19	0,16	0,05	-0,10	-0,31	0,35
Рівненська	0,17	0,16	0,17	0,22	0,21	0,27	0,24	0,26	0,29	0,27	0,19	0,00	0,04	-0,03	0,22
Сумська	0,10	0,11	0,11	0,13	0,15	0,22	0,17	0,18	0,24	0,23	0,20	0,01	0,02	0,08	0,17
Тернопільська	0,90	0,74	0,65	0,65	0,80	1,33	1,19	1,40	1,42	1,34	1,35	-0,25	0,00	0,70	1,07
Харківська	0,84	0,79	0,80	0,77	0,72	0,92	1,12	1,28	1,14	1,12	1,37	-0,04	-0,03	0,60	0,99
Херсонська	0,57	0,55	0,67	0,93	0,68	1,36	2,48	2,08	2,66	3,41	4,20	0,10	0,26	3,28	1,78
Хмельницька	0,51	0,41	0,37	0,45	0,55	0,89	0,90	0,92	1,00	1,04	0,93	-0,14	0,09	0,47	0,72
Черкаська	2,43	2,43	2,41	2,45	2,46	1,73	1,57	1,69	1,49	1,64	1,53	-0,03	0,04	-0,92	1,98
Чернівецька	0,81	0,67	0,57	0,76	0,76	1,19	1,00	1,18	1,42	1,41	1,70	-0,25	0,19	0,94	1,04
Чернігівська	0,45	0,50	0,53	0,72	0,73	1,02	0,97	1,06	1,11	1,13	0,97	0,08	0,19	0,25	0,83
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу депозитної активності населення регіонів
України в системі кредитної кооперації у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м.Севастополь	0,68	0,62	0,63	0,71	0,46	0,44	0,91	0,68	-	-	-	-0,05	0,08	-0,71	0,47
Вінницька	0,42	0,54	0,74	0,81	1,15	0,95	1,16	1,58	2,17	0,22	0,23	0,32	0,07	-0,58	0,91
Волинська	1,78	1,50	1,11	0,23	0,33	0,45	0,15	0,15	0,20	0,19	0,19	-0,67	-0,88	-0,04	0,57
Дніпропетровська	0,22	0,16	0,14	0,17	0,26	0,50	0,52	0,78	0,57	0,73	0,85	-0,08	0,03	0,68	0,45
Донецька	0,83	0,78	0,75	0,80	0,51	0,62	0,39	0,35	0,16	0,09	0,09	-0,08	0,05	-0,71	0,49
Житомирська	0,21	0,18	0,18	0,22	0,38	0,64	0,54	0,66	0,96	0,85	0,74	-0,03	0,04	0,52	0,50
Закарпатська	1,21	1,14	1,23	1,20	1,43	1,37	1,08	1,05	1,07	0,84	0,78	0,03	-0,03	-0,42	1,13
Запорізька	0,76	0,71	0,69	0,75	0,93	1,58	1,29	1,10	0,58	1,14	0,44	-0,07	0,06	-0,31	0,91
Івано-Франківська	0,60	0,49	0,50	0,54	0,90	1,51	1,63	1,62	2,02	2,65	3,98	-0,09	0,03	3,45	1,50
Кіровоградська	0,43	0,33	0,46	0,62	0,75	0,96	0,95	1,06	1,30	1,32	0,32	0,02	0,16	-0,30	0,77
м. Київ та Київська	1,55	1,37	1,27	1,52	1,35	1,62	1,50	1,80	1,81	1,99	1,99	-0,28	0,25	0,46	1,61
Луганська	0,87	0,67	0,69	0,87	1,27	0,98	0,96	1,07	0,60	0,64	0,62	-0,18	0,18	-0,25	0,84
Львівська	0,62	0,76	0,85	0,49	0,77	1,53	1,53	1,43	1,36	1,56	1,81	0,23	-0,36	1,32	1,16
Миколаївська	0,48	0,50	0,64	0,94	1,30	0,58	0,60	0,66	0,59	0,52	0,46	0,16	0,29	-0,48	0,66
Одеська	4,07	5,46	5,58	5,48	3,87	0,53	0,50	0,42	0,56	0,56	0,05	1,51	-0,10	-5,43	2,46
Полтавська	0,47	0,51	0,60	0,49	0,50	0,39	0,28	0,26	0,31	0,32	0,26	0,12	-0,11	-0,22	0,40
Рівненська	0,19	0,17	0,18	0,20	0,23	0,32	0,32	0,31	0,34	0,31	0,16	-0,01	0,02	-0,04	0,25
Сумська	0,08	0,08	0,09	0,09	0,14	0,19	0,11	0,06	0,04	0,02	0,02	0,01	0,00	-0,07	0,08
Тернопільська	1,03	0,83	0,76	0,64	1,04	1,79	1,60	1,76	1,88	1,74	1,66	-0,27	-0,11	1,02	1,34
Харківська	1,67	1,35	1,01	0,71	0,80	1,12	1,05	0,82	0,63	0,52	0,55	-0,66	-0,30	-0,16	0,93
Херсонська	0,58	0,60	0,76	0,90	0,82	1,81	3,79	2,97	4,12	5,39	7,25	0,18	0,14	6,35	2,64
Хмельницька	0,57	0,45	0,43	0,46	0,72	1,18	1,16	0,99	1,10	0,98	0,74	-0,14	0,03	0,28	0,80
Черкаська	2,39	2,33	2,58	2,47	2,88	1,69	1,77	1,63	1,04	1,02	0,73	0,19	-0,11	-1,74	1,87
Чернівецька	0,60	0,43	0,44	0,56	0,77	1,13	0,91	0,95	1,11	0,63	0,66	-0,17	0,13	0,09	0,74
Чернігівська	0,43	0,54	0,57	0,64	0,83	1,38	1,31	1,16	1,03	0,88	0,65	0,14	0,07	0,01	0,86
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу фінансової забезпеченості регіонів України
послугами системи кредитної кооперації у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,96	0,89	0,91	1,09	0,70	0,62	1,20	1,02	-	-	-	-0,05	0,18	-1,09	0,67
Вінницька	0,62	0,88	1,11	1,25	1,52	1,21	1,51	2,02	2,42	0,59	0,61	0,50	0,14	-0,64	1,25
Волинська	1,62	1,80	1,51	0,62	0,74	1,05	0,29	0,33	0,36	0,34	0,31	-0,11	-0,88	-0,32	0,82
Дніпропетровська	0,19	0,13	0,11	0,14	0,18	0,32	0,36	0,53	0,40	0,47	0,55	-0,09	0,04	0,41	0,31
Донецька	0,58	0,53	0,51	0,63	0,37	0,50	0,46	0,50	0,45	0,39	0,45	-0,07	0,12	-0,19	0,49
Житомирська	0,36	0,31	0,30	0,33	0,45	0,78	0,71	0,89	1,04	0,88	0,81	-0,05	0,03	0,48	0,62
Закарпатська	2,02	2,03	2,34	2,56	2,70	2,26	1,78	1,98	1,97	1,80	1,70	0,31	0,22	-0,85	2,10
Запорізька	0,65	0,59	0,62	0,76	0,84	1,34	1,11	1,08	0,77	0,89	0,53	-0,03	0,14	-0,23	0,83
Івано-Франківська	0,85	0,76	0,80	0,94	1,36	2,03	2,06	2,20	2,64	3,23	4,07	-0,05	0,14	3,13	1,90
Кіровоградська	0,63	0,55	0,66	0,93	0,98	1,22	1,16	1,19	1,27	1,21	0,39	0,02	0,28	-0,55	0,93
м. Київ та Київська	0,84	0,68	0,73	0,83	0,83	1,11	0,96	0,77	0,73	0,75	0,67	-0,11	0,10	-0,16	0,81
Луганська	0,96	0,75	0,73	1,01	1,25	0,96	1,01	1,32	1,42	2,59	2,43	-0,23	0,28	1,42	1,31
Львівська	0,96	1,10	1,26	0,73	1,03	1,82	1,59	1,64	1,55	1,66	1,86	0,30	-0,54	1,14	1,38
Миколаївська	0,55	0,61	0,74	1,04	1,22	0,57	0,63	0,69	0,66	0,53	0,55	0,19	0,30	-0,48	0,71
Одеська	5,01	6,43	5,81	4,40	4,32	0,71	0,72	0,64	0,85	1,03	0,88	0,80	-1,41	-3,52	2,80
Полтавська	0,40	0,42	0,53	0,42	0,32	0,31	0,22	0,21	0,19	0,16	0,13	0,12	-0,11	-0,29	0,30
Рівненська	0,27	0,27	0,30	0,36	0,37	0,49	0,45	0,49	0,46	0,43	0,28	0,03	0,06	-0,08	0,38
Сумська	0,14	0,14	0,15	0,16	0,22	0,30	0,22	0,20	0,24	0,20	0,18	0,01	0,01	0,02	0,20
Тернопільська	1,91	1,61	1,47	1,25	1,78	2,82	2,56	3,05	2,87	2,73	2,68	-0,45	-0,21	1,43	2,25
Харківська	1,23	1,02	0,86	0,69	0,75	1,01	1,17	1,20	1,02	0,94	1,12	-0,37	-0,16	0,43	1,00
Херсонська	0,99	1,09	1,22	1,48	1,20	2,54	5,21	4,17	5,34	6,21	7,91	0,23	0,26	6,42	3,40
Хмельницька	0,89	0,72	0,68	0,76	1,06	1,63	1,59	1,57	1,55	1,49	1,27	-0,21	0,09	0,50	1,20
Черкаська	3,42	3,57	3,48	3,38	3,55	2,32	2,13	2,13	1,61	1,64	1,44	0,06	-0,10	-1,94	2,61
Чернівецька	1,49	1,19	1,08	1,43	1,65	2,53	2,14	2,43	2,95	2,64	3,14	-0,41	0,35	1,71	2,06
Чернігівська	0,66	0,79	0,85	1,03	1,18	1,68	1,56	1,61	1,50	1,38	1,13	0,18	0,19	0,10	1,22
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

Розраховане значення індексу загальної участі населення регіонів України в системі кредитної кооперації у 2006-2016 рр.*

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/2006	2009/2008	2016/2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,32	0,29	0,23	0,24	0,28	0,24	0,45	0,38	-	-	-	-0,10	0,02	-0,24	0,22
Вінницька	0,39	0,45	0,56	0,67	0,95	0,42	0,48	0,57	0,70	0,74	0,60	0,18	0,11	-0,07	0,59
Волинська	0,28	0,20	0,17	0,20	0,28	0,38	0,36	0,34	0,39	0,39	0,46	-0,11	0,03	0,26	0,31
Дніпропетровська	0,32	0,27	0,18	0,22	0,26	0,39	0,43	0,46	0,49	0,49	0,67	-0,15	0,04	0,45	0,38
Донецька	1,82	1,42	1,33	0,99	0,70	0,84	0,81	0,77	0,67	0,45	0,57	-0,48	-0,35	-0,42	0,94
Житомирська	0,40	0,36	0,28	0,36	0,47	0,37	0,30	0,40	0,41	0,41	0,62	-0,11	0,07	0,26	0,40
Закарпатська	1,41	1,50	1,61	2,02	2,64	1,94	1,89	2,16	2,47	2,30	2,56	0,20	0,41	0,54	2,05
Запорізька	0,82	0,76	0,78	0,71	0,74	0,86	0,72	0,74	0,80	0,86	0,51	-0,04	-0,07	-0,20	0,75
Івано-Франківська	0,99	0,92	0,94	1,22	1,81	2,20	2,42	2,20	2,42	2,57	2,98	-0,05	0,29	1,76	1,88
Кіровоградська	0,29	0,24	0,27	0,35	0,42	0,30	0,55	0,77	0,92	0,92	0,74	-0,02	0,08	0,39	0,52
м. Київ та Київська	0,97	1,62	1,62	0,93	1,88	0,78	0,80	0,80	0,89	0,90	0,85	0,66	-0,69	-0,08	1,09
Луганська	0,93	0,85	0,83	1,07	1,44	1,32	1,37	1,50	0,76	0,77	1,07	-0,10	0,24	0,00	1,08
Львівська	1,32	1,28	1,34	1,70	2,46	3,66	3,33	3,48	2,69	2,84	2,37	0,02	0,35	0,68	2,41
Миколаївська	0,68	0,62	0,67	0,55	0,42	0,42	0,43	0,48	0,56	0,56	0,69	0,00	-0,13	0,14	0,55
Одеська	4,03	4,13	4,20	4,63	0,52	0,38	0,36	0,40	0,45	0,44	0,15	0,17	0,44	-4,48	1,79
Полтавська	0,61	0,53	0,51	0,48	0,50	0,66	0,55	0,49	0,54	0,58	0,44	-0,10	-0,03	-0,04	0,53
Рівненська	0,20	0,19	0,20	0,24	0,29	0,35	0,32	0,25	0,29	0,29	0,22	-0,01	0,05	-0,02	0,26
Сумська	0,22	0,21	0,20	0,26	0,39	0,58	0,56	0,44	0,50	0,49	0,51	-0,01	0,06	0,25	0,40
Тернопільська	1,39	1,33	1,40	1,68	2,29	2,92	2,47	2,59	2,66	2,81	2,22	0,01	0,28	0,55	2,16
Харківська	0,59	0,54	0,54	0,64	0,55	0,67	0,94	0,82	0,70	0,72	0,68	-0,05	0,10	0,04	0,67
Херсонська	0,49	0,49	0,53	0,57	0,51	0,71	0,93	0,86	1,04	1,04	1,37	0,04	0,04	0,80	0,78
Хмельницька	0,82	0,73	0,73	0,92	1,26	1,44	1,54	1,21	1,32	1,33	1,65	-0,09	0,19	0,74	1,18
Черкаська	1,46	1,42	1,46	1,48	1,61	1,63	1,47	1,34	1,44	1,44	1,40	0,00	0,02	-0,09	1,47
Чернівецька	0,47	0,41	0,38	0,34	0,47	0,70	0,71	0,78	0,90	0,90	0,94	-0,08	-0,04	0,60	0,64
Чернігівська	0,89	0,80	0,85	0,84	1,03	1,43	1,14	1,17	1,36	1,36	1,58	-0,05	-0,01	0,73	1,13
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу активності учасників кредитної кооперації в
регіонах України у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	1,22	1,27	1,57	1,72	1,23	1,09	1,22	1,24	-	-	-	0,34	0,16	-1,72	0,96
Вінницька	1,69	1,83	2,05	1,65	1,25	1,20	1,25	1,17	1,01	0,96	0,73	0,36	-0,39	-0,93	1,34
Волинська	1,52	1,49	1,65	1,61	1,33	1,14	0,93	1,04	1,01	1,01	0,69	0,13	-0,04	-0,92	1,22
Дніпропетровська	1,31	0,91	1,48	1,59	1,59	1,45	1,37	1,43	1,38	1,38	1,19	0,17	0,11	-0,40	1,37
Донецька	0,72	0,76	0,75	1,03	1,53	1,61	1,63	1,66	1,58	2,36	1,52	0,03	0,29	0,49	1,38
Житомирська	0,79	0,82	1,13	0,98	0,94	1,63	1,99	1,68	1,98	2,01	1,04	0,34	-0,15	0,06	1,36
Закарпатська	1,40	1,27	1,31	1,32	1,01	0,79	0,75	0,70	0,61	0,64	0,41	-0,10	0,01	-0,91	0,93
Запорізька	0,85	0,93	0,94	1,03	0,95	1,01	1,06	0,95	0,78	0,73	0,91	0,09	0,09	-0,12	0,92
Івано-Франківська	1,16	1,18	1,25	1,11	0,93	1,10	0,91	0,90	0,95	0,89	0,74	0,10	-0,14	-0,37	1,01
Кіровоградська	1,58	1,72	1,99	1,95	1,73	1,20	1,29	1,09	1,05	1,05	0,72	0,41	-0,04	-1,22	1,40
м. Київ та Київська	0,72	0,89	0,76	1,43	0,78	1,11	1,21	1,30	1,36	1,33	1,16	0,04	0,67	-0,26	1,10
Луганська	1,17	1,19	1,19	1,08	0,94	1,03	0,99	0,94	0,70	0,70	0,68	0,02	-0,11	-0,40	0,97
Львівська	1,01	1,01	1,07	0,79	0,65	0,59	0,63	0,60	0,77	0,73	0,95	0,06	-0,28	0,16	0,80
Миколаївська	0,79	0,87	0,98	1,28	1,79	1,17	1,15	1,04	0,88	0,88	0,54	0,19	0,31	-0,75	1,03
Одеська	0,96	0,89	0,79	0,54	1,42	0,59	0,56	0,51	0,52	0,52	1,57	-0,17	-0,25	1,03	0,81
Полтавська	0,95	0,94	0,99	0,86	0,77	0,69	0,68	0,71	0,64	0,60	0,59	0,05	-0,14	-0,27	0,76
Рівненська	1,24	1,29	1,28	1,12	0,88	0,91	1,05	1,21	1,16	1,16	1,06	0,04	-0,15	-0,07	1,12
Сумська	1,16	1,09	1,15	1,03	0,82	0,67	0,57	0,73	0,77	0,80	0,57	-0,01	-0,12	-0,46	0,85
Тернопільська	1,36	1,27	1,25	1,04	0,87	0,92	1,00	1,00	0,98	0,93	0,95	-0,11	-0,21	-0,10	1,05
Харківська	1,05	1,06	1,06	0,71	1,05	1,09	0,85	0,95	0,90	0,87	0,87	0,01	-0,34	0,16	0,95
Херсонська	1,16	1,24	1,27	1,25	1,06	1,14	1,21	1,13	1,15	1,14	3,89	0,10	-0,02	2,65	1,42
Хмельницька	1,30	1,30	1,38	1,15	1,02	1,15	1,08	1,24	1,17	1,17	0,79	0,07	-0,23	-0,35	1,16
Черкаська	1,33	1,27	1,35	1,26	1,36	1,26	1,08	1,22	1,18	1,18	1,20	0,02	-0,09	-0,06	1,24
Чернівецька	1,30	1,15	1,03	1,28	1,05	0,95	0,86	0,80	0,76	0,76	0,67	-0,27	0,25	-0,62	0,97
Чернігівська	0,91	1,06	1,20	1,25	1,11	1,04	1,22	1,20	1,06	1,06	0,73	0,29	0,04	-0,51	1,08
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу забезпеченості населення регіонів України
інститутами недержавного пенсійного забезпечення у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,45	0,21	0,18	0,18	0,19	0,20	0,21	0,24	-	-	-	-0,27	0,00	-0,18	0,17
Вінницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Волинська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дніпропетровська	0,62	1,42	1,25	1,27	1,09	1,15	1,17	0,68	0,69	0,73	0,88	0,64	0,01	-0,39	1,00
Донецька	0,93	0,53	0,47	0,48	0,51	0,54	0,55	0,77	0,79	0,84	1,00	-0,46	0,01	0,53	0,67
Житомирська	-	-	0,33	0,33	0,35	-	-	-	-	-	-	0,33	0,00	-0,33	0,09
Закарпатська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Запорізька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,09
Івано-Франківська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,16
Кіровоградська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00	0,00	0,00	0,00
м. Київ та Київська	6,88	6,90	7,16	7,18	7,23	7,23	7,32	7,45	6,97	6,79	6,55	0,28	0,02	-0,63	7,06
Луганська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	1,24	0,75	0,66	0,67	0,71	0,75	0,38	0,44	0,45	0,47	0,56	-0,57	0,00	-0,11	0,64
Миколаївська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Одеська	0	0,20	0,18	0,18	0,19	0,20	0,20	0,23	0,24	0,25	0,00	0,18	0,00	-0,18	0,17
Полтавська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Рівненська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сумська	-	0,40	0,36	-	-	-	-	-	-	-	-	0,36	-0,36	0,00	0,07
Тернопільська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Харківська	0,38	0,69	0,61	0,61	0,66	0,69	0,71	0,61	0,41	0,44	0,53	0,23	0,01	-0,09	0,58
Херсонська	0	0,44	0,39	0,39	0,42	0,44	0,45	0,52	0,53	0,56	0,67	0,39	0,00	0,28	0,44
Хмельницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Черкаська	0,80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-0,80	0,00	0,00	0,07
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу фінансової забезпеченості населення регіонів
України послугами НПФ у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,66	0,39	0,20	0,16	0,13	0,12	0,11	0,09	-	-	-	-0,46	-0,04	-0,16	0,19
Вінницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Волинська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дніпропетровська	0,11	0,17	0,13	0,15	0,19	0,19	0,21	0,24	0,28	0,47	0,45	0,02	0,03	0,30	0,22
Донецька	1,69	1,55	0,95	0,76	0,24	0,17	0,15	0,14	0,15	0,20	0,36	-0,74	-0,18	-0,40	0,60
Житомирська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Закарпатська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Запорізька	-	-	0,00	0,00	0,00	-	-	-	-	-	-	0,00	0,00	0,00	-
Івано-Франківська	0,14	0,18	0,15	0,15	0,14	0,33	0,23	0,21	0,23	0,35	0,16	0,01	0,00	0,01	0,21
Кіровоградська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
м. Київ та Київська	8,10	8,26	8,98	9,11	9,57	9,54	9,51	9,44	8,81	8,55	8,40	0,88	0,13	-0,71	8,99
Луганська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	0,22	0,20	0,11	0,09	0,08	0,06	0,05	0,04	0,04	0,05	0,04	-0,11	-0,02	-0,05	0,09
Миколаївська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Одеська	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Полтавська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Рівненська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сумська	-	0,00	0,00	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00	-	-	-
Тернопільська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Харківська	0,00	0,03	0,04	0,05	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02	0,03	0,04	0,04	0,01	-0,01	0,03
Херсонська	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Хмельницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Черкаська	0,00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Розраховане значення індексу фінансової забезпеченості регіонів України
послугами НПФ у 2006-2016 рр.***

Регіон (область)	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,91	0,55	0,29	0,22	0,18	0,17	0,15	0,13	-	-	-	-0,62	-0,07	-0,22	0,26
Вінницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Волинська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дніпропетровська	0,09	0,13	0,09	0,11	0,13	0,13	0,15	0,17	0,19	0,33	0,32	0,00	0,02	0,21	0,15
Донецька	1,25	1,18	0,74	0,65	0,20	0,13	0,12	0,12	0,20	0,35	0,63	-0,50	-0,09	-0,03	0,50
Житомирська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Закарпатська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Запорізька	-	-	0,00	0,00	0,00	-	-	-	-	-	-	0,00	0,00	0,00	0,00
Івано-Франківська	0,20	0,28	0,24	0,23	0,22	0,49	0,31	0,30	0,32	0,49	0,22	0,04	-0,01	-0,01	0,31
Кіровоградська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
м. Київ та Київська	3,69	3,55	4,04	3,94	4,23	4,36	4,03	3,81	3,44	3,32	3,29	0,35	-0,10	-0,65	3,84
Луганська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	0,31	0,28	0,17	0,13	0,12	0,09	0,06	0,06	0,05	0,06	0,05	-0,14	-0,03	-0,08	0,13
Миколаївська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Одеська	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Полтавська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Рівненська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сумська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Тернопільська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Харківська	0,00	0,03	0,04	0,05	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02	0,03	0,04	0,04	0,01	-0,01	0,03
Херсонська	0	0	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
Хмельницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Черкаська	0,00	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором

**Значення показника рівня забезпеченості регіонів України послугами
недержавного пенсійного забезпечення у 2006-2016 рр.***

Регіони	Значення індексу по роках											Зміна індексу за:			Сер. знач. індексу
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2008/ 2006	2009/ 2008	2016/ 2009	
АР Крим та м. Севастополь	0,65	0,35	0,22	0,19	0,17	0,16	0,15	0,14	-	-	-	-0,43	-0,03	-	0,20
Вінницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Волинська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дніпропетровська	0,18	0,32	0,24	0,28	0,30	0,31	0,33	0,31	0,34	0,49	0,50	0,06	0,04	0,22	0,31
Донецька	1,25	0,99	0,69	0,62	0,29	0,23	0,22	0,23	0,29	0,39	0,61	-0,56	-0,07	-0,01	0,52
Житомирська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Закарпатська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Запорізька	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	-0,01	0,00
Івано-Франківська	0,39	0,41	0,35	0,35	0,31	0,55	0,42	0,37	0,39	0,53	0,33	-0,04	-0,01	-0,02	0,41
Кіровоградська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
м. Київ та Київська	5,90	5,87	6,38	6,36	6,64	6,70	6,54	6,45	5,96	5,77	5,66	0,48	-0,02	-0,71	6,26
Луганська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	0,44	0,35	0,23	0,20	0,19	0,16	0,10	0,11	0,09	0,11	0,11	-0,21	-0,03	-0,09	0,20
Миколаївська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Одеська	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	-0,01	0,01
Полтавська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Рівненська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Сумська	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	-0,01	0,00	0,00
Тернопільська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Харківська	0,01	0,08	0,09	0,12	0,10	0,09	0,08	0,06	0,05	0,07	0,09	0,09	0,02	-0,02	0,08
Херсонська	0,00	0,00	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02	0,01	0,00	0,01	0,01
Хмельницька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Черкаська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього по Україні	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-	-	-	-

* Розраховано автором.

Додаток С

Позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2006-2016 рр.

Таблиця С.1

Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у 2006 році

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область,	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	Одеська	Закарпатська	Волинська, Запорізька,	-	4 (14,8)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	Черкаська	Луганська, Тернопільська	АР Крим та м. Севастополь, Вінницька, Донецька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська, Житомирська, Рівненська, Сумська	21 (77,8)
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	-	-	-	-	-
Кількість регіонів (%)	2 (7,4)	5 (18,5)	16 (59,3)	4 (14,8)	27 (100)

Таблиця С.2

Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у 2007 році

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	Одеська	Закарпатська	Волинська, Запорізька, Херсонська	-	5 (18,5)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	Черкаська	Тернопільська	АР Крим та м. Севастополь, Вінницька, Донецька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська; Житомирська; Рівненська; Сумська	20 (74,1)
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	-	-	-	-	-
К-сть регіонів (%)	2 (7,4)	4 (14,8)	17 (63,0)	4 (14,8)	27 (100)

**Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у
2008 році**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	Одеська	-	Волинська, Запорізька	-	3 (11,1)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	Черкаська	Закарпатська, Львівська, Тернопільська	АР Крим та м. Севастополь, Вінницька, Донецька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська; Житомирська; Рівненська; Сумська	22 (81,5)
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	-	-	-	-	-
Кількість регіонів (%)	2 (7,4)	5 (18,5)	16 (59,3)	4 (14,8)	27 (100)

Таблиця С.4

**Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у
2009 році**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	Одеська	-	Запорізька, Львівська	-	3 (11,1)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	Черкаська	Закарпатська, Луганська, Тернопільська	АР Крим та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Донецька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська; Житомирська; Рівненська; Сумська	22 (81,5)
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	-	-	-	-	-
Кількість регіонів (%)	2 (7,4)	5 (18,5)	16 (59,3)	4 (7,4)	27

**Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у
2010 році**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська обл.	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	-	-	Запорізька	-	1 (3,7)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	Одеська, Черкаська	Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Тернопільська, Чернігівська	АР Крим та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Донецька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька	Дніпропетровська; Житомирська; Рівненська; Сумська	24 (88,9)
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	-	-	-	-	-
Кількість регіонів (%)	2 (7,4)	7 (25,9)	14 (51,9)	4 (14,8)	27 (100)

Таблиця С.6

**Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у
2011 році**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	-	Запорізька	Донецька	-	2 (7,4)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	Івано-Франківська, Тернопільська, Черкаська	Закарпатська, Луганська, Львівська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	АР Крим та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Харківська	Полтавська, Рівненська; Сумська	23 (85,2)
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	-	-	-	-	-
Кількість регіонів (%)	3 (11,1)	10 (37,1)	11 (40,7)	3 (11,1)	27 (100)

**Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у
2012 році**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	-	-	Запорізька, Донецька, Одеська	-	3 (11,1)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська	Закарпатська, Луганська, Львівська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	АРК та м. Севастополь, Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська	Волинська, Полтавська, Рівненська; Сумська	22 (81,5)
Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	-	-	-	-	-
Кількість регіонів (%)	4 (14,8)	9 (33,3)	10 (37,1)	4 (14,8)	27 (100)

Таблиця С.8

**Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у
2013 році**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами.	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	-	-	Донецька, Одеська	-	2 (7,4)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська	Вінницька, Закарпатська, Луганська, Львівська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	АРК та м. Севастополь, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Харківська	Волинська, Полтавська, Рівненська; Сумська	23 (85,2)
Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	-	-	-	-	-
Кількість регіонів (%)	4 (14,8)	9 (33,3)	10 (37,1)	4 (14,8)	27 (100)

**Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у
2014 році**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	-	-	Одеська	Волинська	2 (7,4)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська	Вінницька, Закарпатська, Кіровоградська, Львівська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська	Донецька, Полтавська, Рівненська; Сумська	22 (81,5)
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	-	-	-	АРК та м. Севастополь,	1 (3,7)
Кількість регіонів (%)	3 (11,1)	10 (37,1)	7 (25,9)	7 (25,9)	27 (100)

Таблиця С.10

**Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у
2015 році**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	-	-	Одеська	Волинська	2 (7,4)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська	Закарпатська, Кіровоградська, Львівська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Миколаївська, Харківська	Полтавська, Рівненська, Сумська	19 (70,4)
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	-	-	Луганська	АР Крим та м. Севастополь, Донецька	4 (14,8)
Кількість регіонів (%)	3 (11,1)	9 (33,3)	8 (29,6)	7 (25,9)	27 (100)

**Матриця позиціонування регіонів України за рівнем забезпеченості НФП у
2016 році**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації				Кількість регіонів (%)
	Перенасичення ($R_{KC} \geq 1,5$)	Достатнього рівня ($1 \leq R_{KC} < 1,5$)	Низького рівня ($0,5 \leq R_{KC} < 1$)	Критичного рівня ($R_{KC} < 0,5$)	
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	-	м. Київ та Київська область	-	-	2 (7,4)
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	-	-	-	Волинська	1 (3,7)
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська	Закарпатська, Львівська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Харківська	Полтавська, Рівненська, Сумська	20 (74,1)
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	-	-	Луганська	АР Крим та м. Севастополь, Донецька	4 (14,8)
Кількість регіонів (%)	3 (11,1)	8 (29,6)	9 (33,3)	7 (25,9)	27 (100)

Таблиця С.12

**Бальні значення відповідності розміщення регіонів при побудові матриці
позиціонування регіонів України за рівнем забезпечення НФП**

Позиція за рівнем забезпеченості страховими послугами	Позиція за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації			
	Перенасичення $R_{KC} \geq 1,5$	Достатнього рівня $1 \leq R_{KC} < 1,5$	Низького рівня $0,5 \leq R_{KC} < 1$	Критичного рівня $R_{KC} < 0,5$
Перенасичення ($R_{CK} \geq 1,5$)	1	2	3	4
Достатнього рівня ($1 \leq R_{CK} < 1,5$)	2	3	4	5
Низького рівня ($0,5 \leq R_{CK} < 1$)	3	4	5	6
Критичного рівня ($R_{CK} < 0,5$)	4	5	6	7

Групування регіонів України за рівнем забезпеченості послугами кредитної кооперації за 2006-2016 рр.

Роки	Середнє значення рівня забезпеченості послугами кредитної кооперації в регіонах			
	Перенасичення $R_{KC} \geq 1,5$	Достатнього рівня $1 \leq R_{KC} < 1,5$	Низького рівня $0,5 \leq R_{KC} < 1$	Критичного рівня $R_{KC} < 0,5$
1	2	3	4	5
2006	Одеська, Черкаська	Закарпатська, м. Київ та Київська обл., Луганська, Тернопільська	АРК та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська, Житомирська, Рівненська, Сумська
2007	Одеська, Черкаська	Закарпатська, м. Київ та Київська обл., Тернопільська	АРК та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська; Житомирська; Рівненська; Сумська
2008	Одеська, Черкаська	Закарпатська, м. Київ та Київська обл., Львівська, Тернопільська	АРК та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська; Житомирська; Рівненська; Сумська
2009	Одеська, Черкаська	Закарпатська, м. Київ та Київська обл., Луганська, Тернопільська	АРК та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська; Житомирська; Рівненська; Сумська
2010	Одеська, Черкаська	Закарпатська, Івано-Франківська, м. Київ та Київська обл., Луганська, Тернопільська, Чернігівська	АРК та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька	Дніпропетровська; Житомирська; Рівненська; Сумська
2011	Івано-Франківська, Тернопільська, Черкаська	Закарпатська, Запорізька, м. Київ та Київська обл., Луганська, Львівська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	АРК та м. Севастополь, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Харківська	Полтавська, Рівненська; Сумська
2012	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська Черкаська	Закарпатська, м. Київ та Київська обл., Луганська, Львівська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	АРК та м. Севастополь, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська	Волинська, Полтавська, Рівненська; Сумська
2013	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська Черкаська	Вінницька, Закарпатська, м. Київ та Київська обл., Луганська, Львівська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	АРК та м. Севастополь, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Харківська	Волинська, Полтавська, Рівненська; Сумська
2014	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська	Вінницька, Закарпатська, Кіровоградська, м. Київ та Київська обл., Львівська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська	АРК та м. Севастополь, Волинська, Донецька, Полтавська, Рівненська, Сумська

Продовження додатку С
Продовження таблиці С.14

1	2	3	4	5
2015	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська	Закарпатська, Кіровоградська, м. Київ та Київська обл., Львівська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська	АРК та м. Севастополь, Волинська, Донецька, Полтавська, Рівненська; Сумська
2016	Івано-Франківська, Тернопільська, Херсонська	Закарпатська, Кіровоградська, м. Київ та Київська обл., Львівська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська	АРК та м. Севастополь, Волинська, Донецька, Полтавська, Рівненська; Сумська

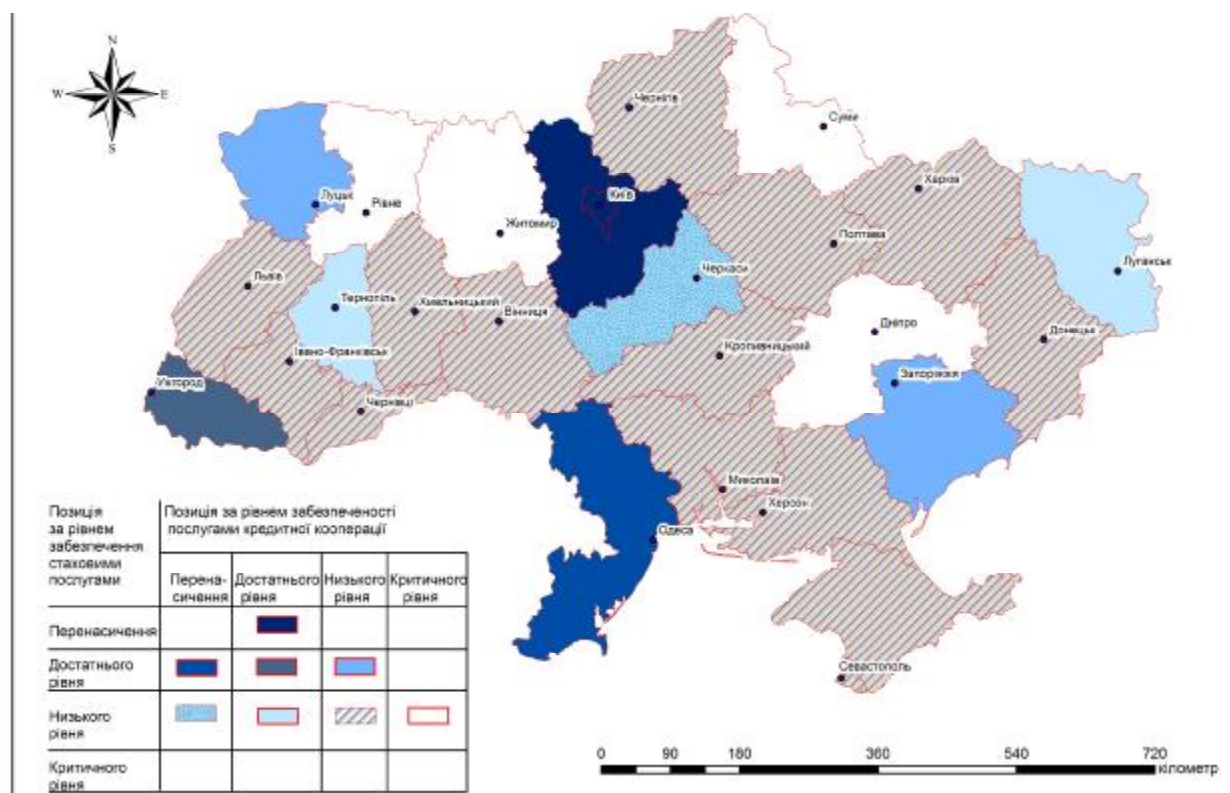

Рис. С.1. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2006 р.

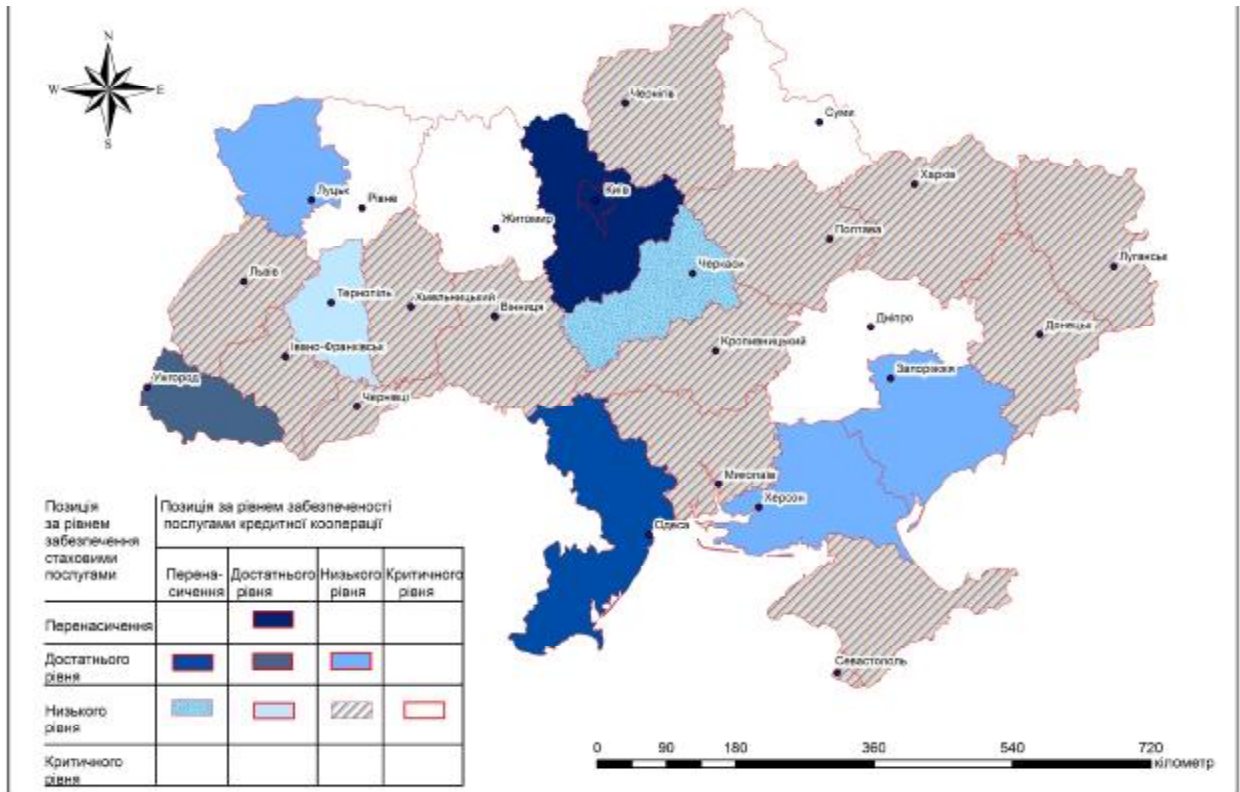

Рис. С.2. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2007 р.

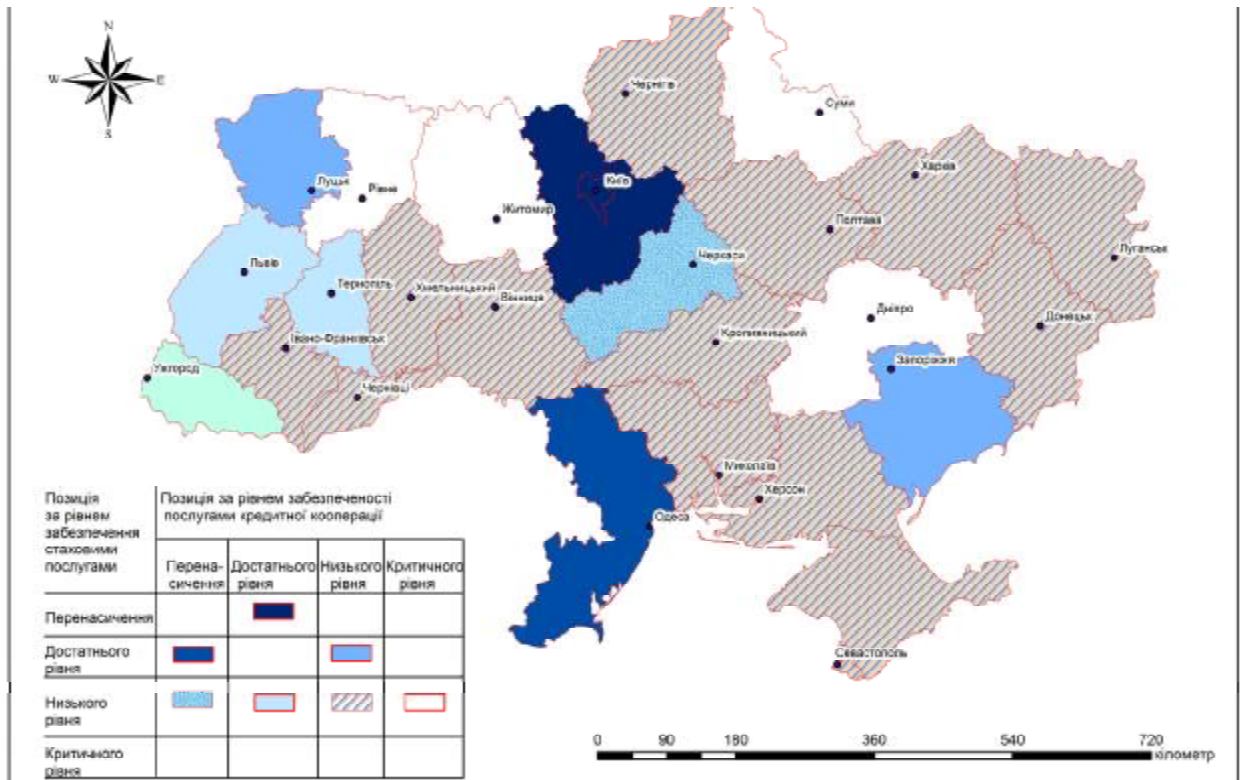

Рис. С.3. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2008 р.

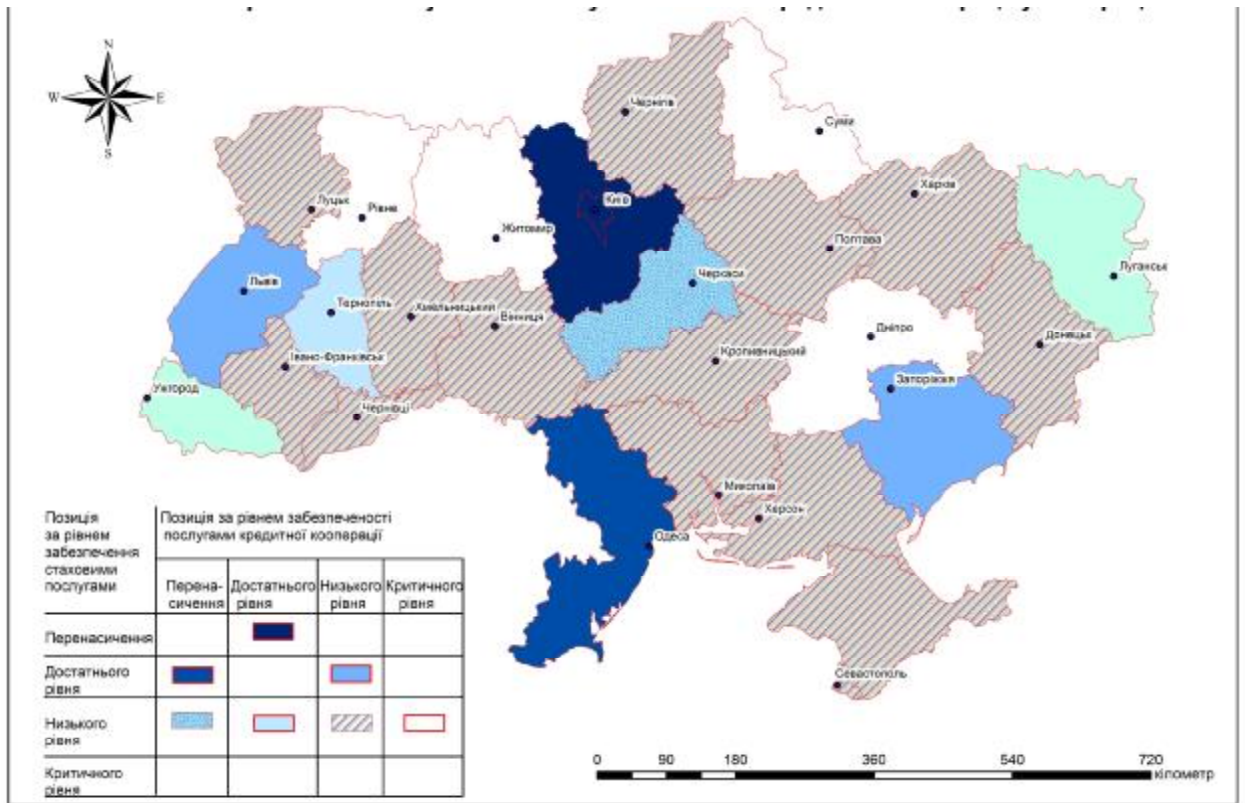

Рис. С.4. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2009 р.

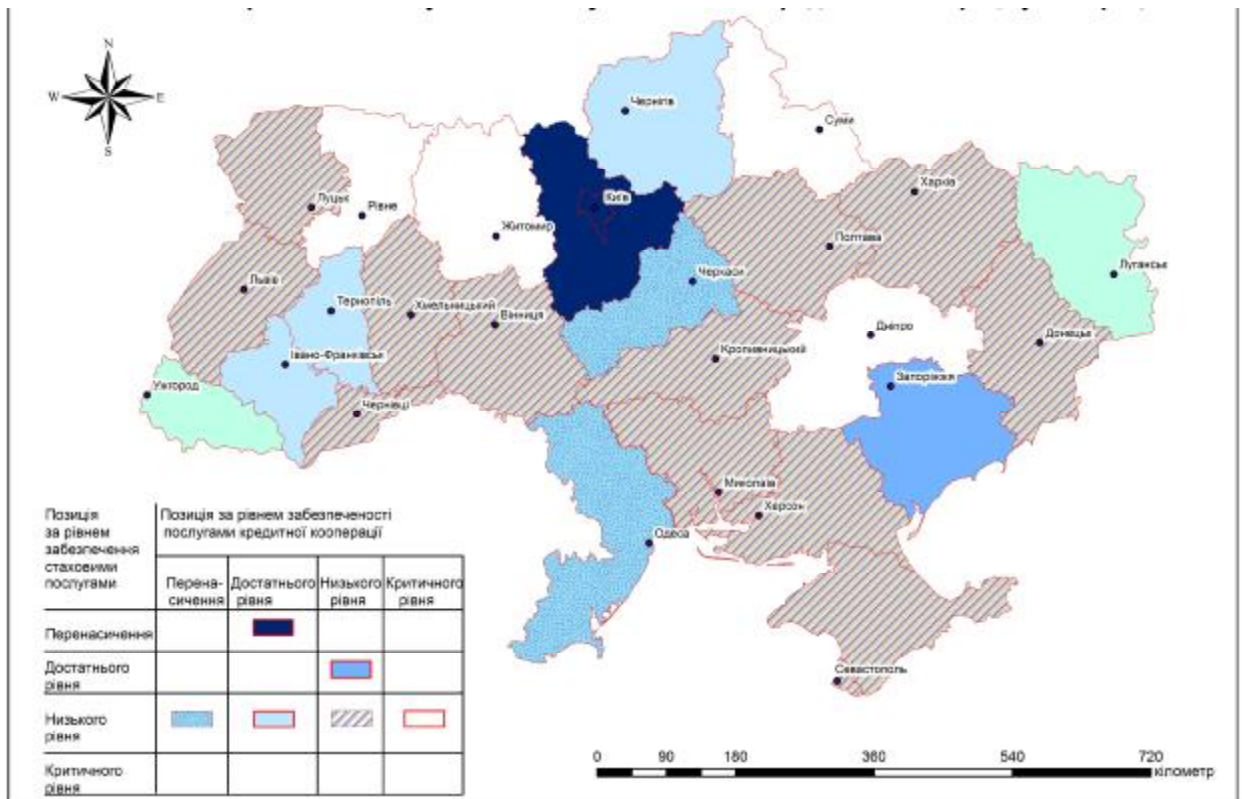

Рис. С.5. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2010 р.

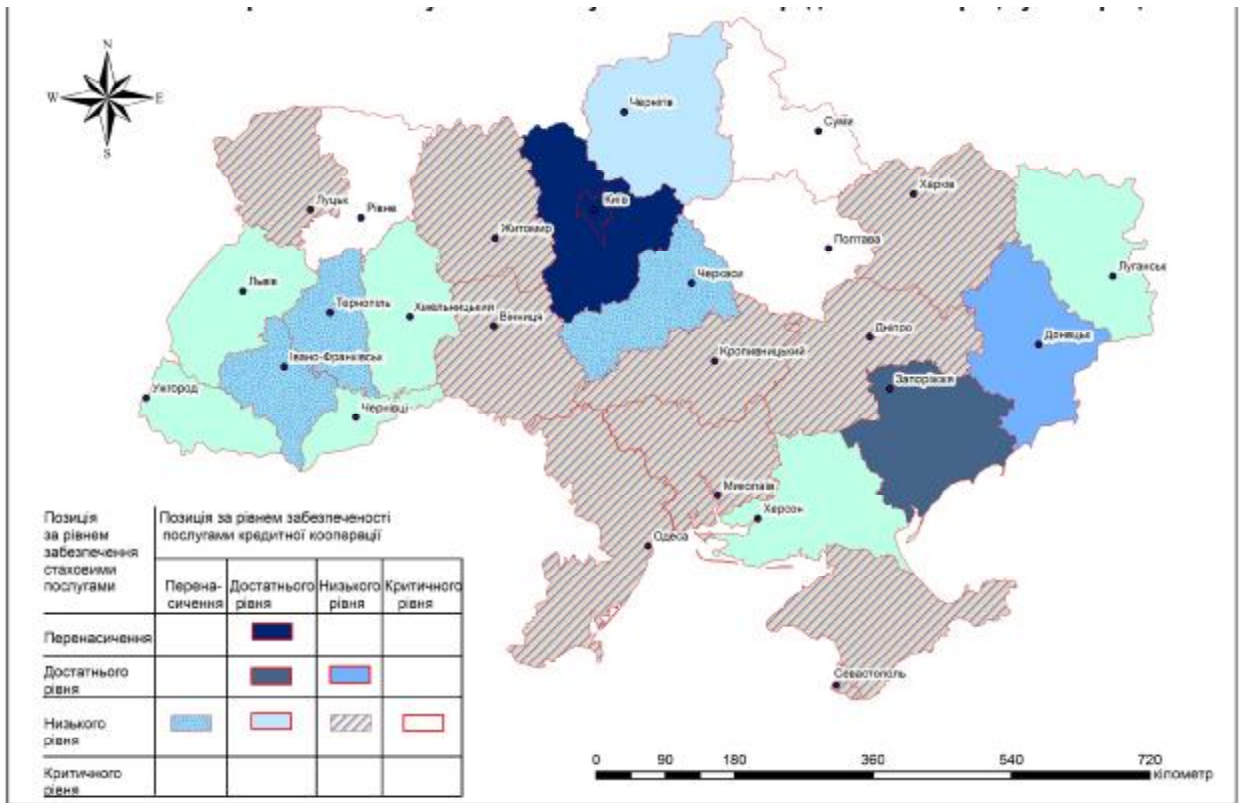

Рис. С.6. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2011 р.

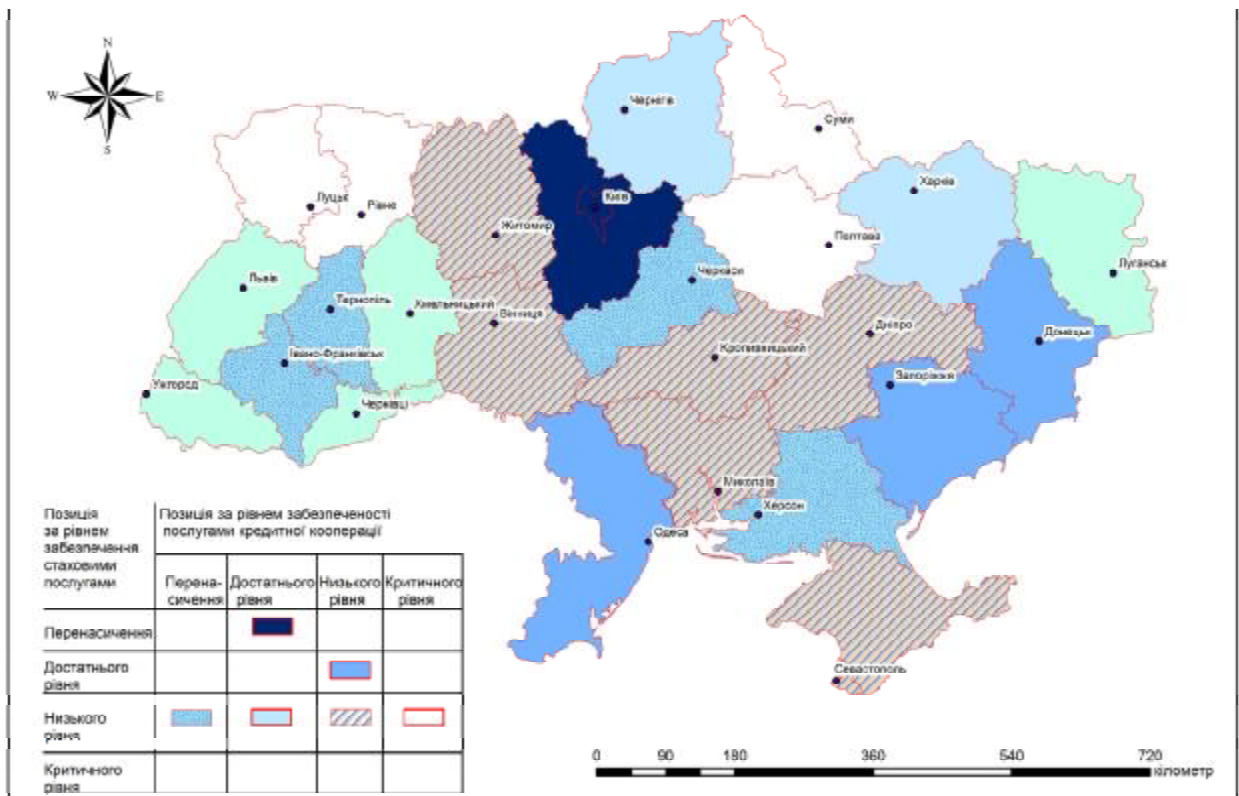

Рис. С.7. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2012 р.

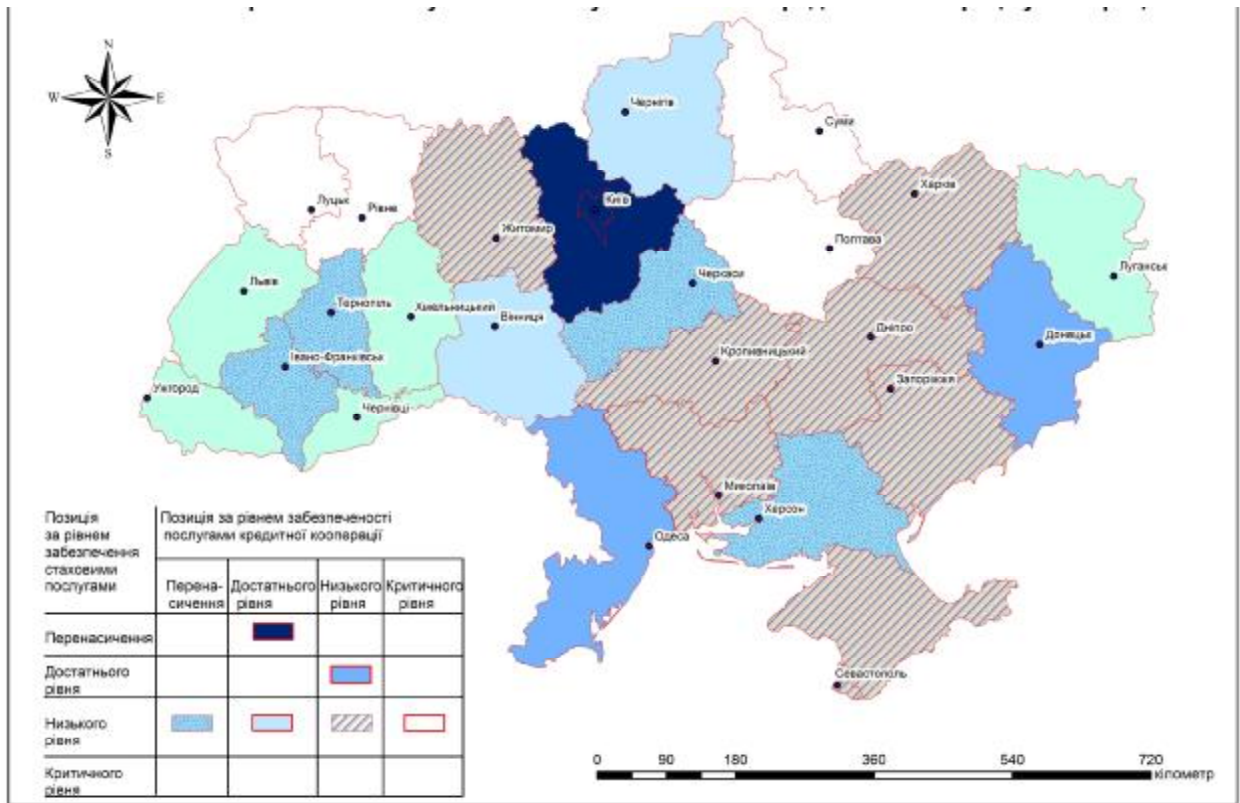

Рис. С.8. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2013 р.

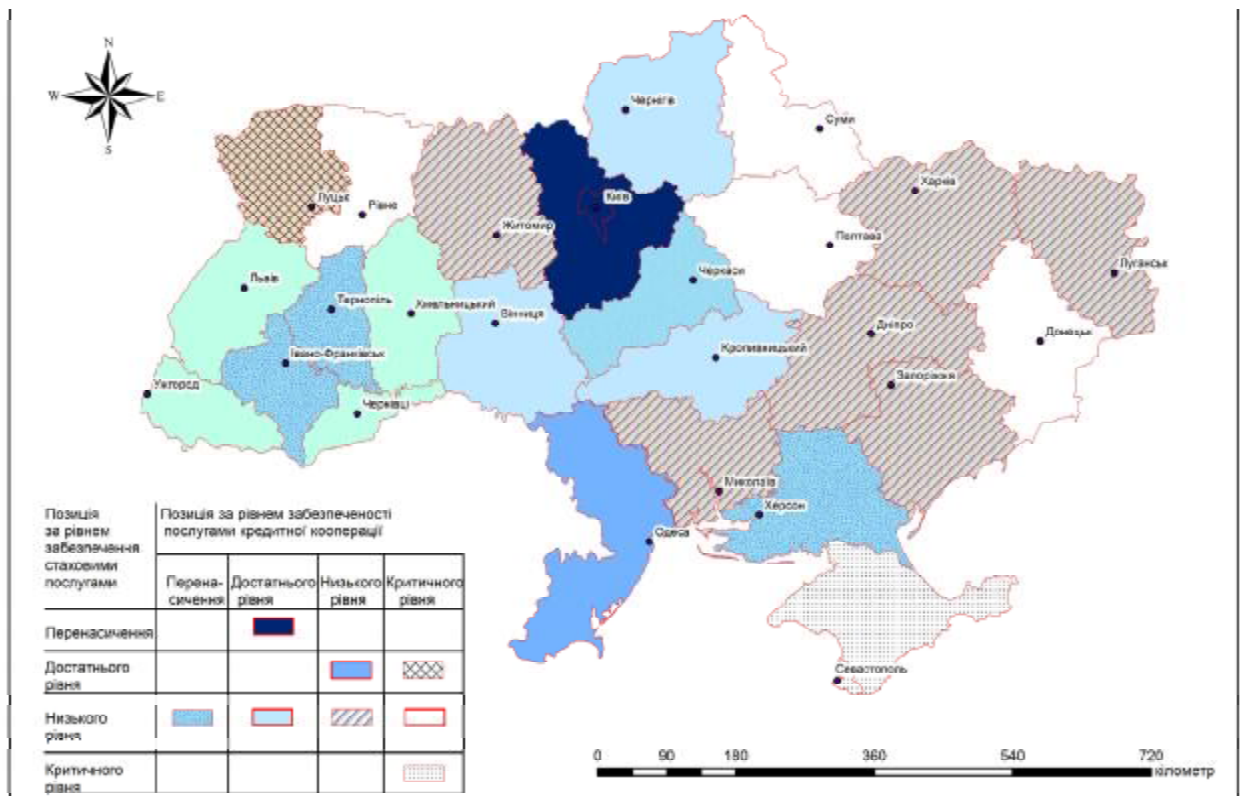

Рис. С.9. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2014 р.

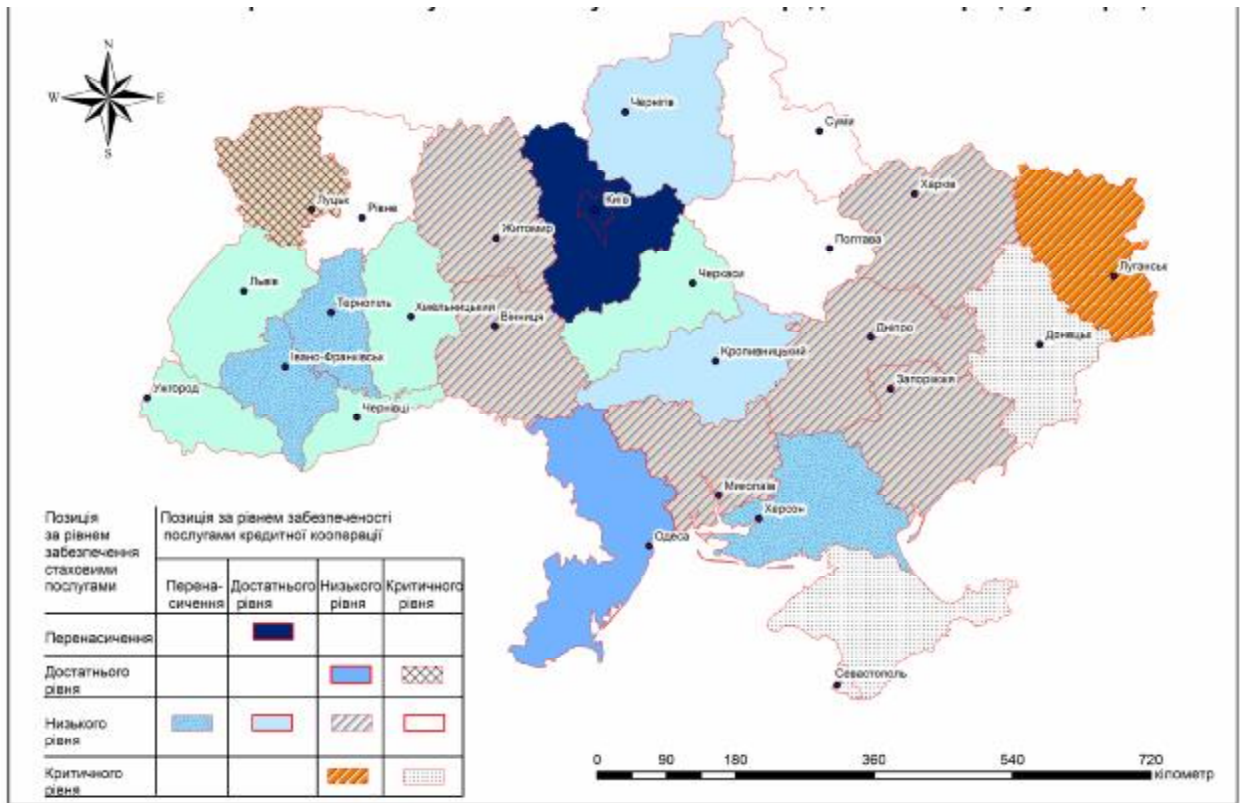

Рис. С.10. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2015 р.

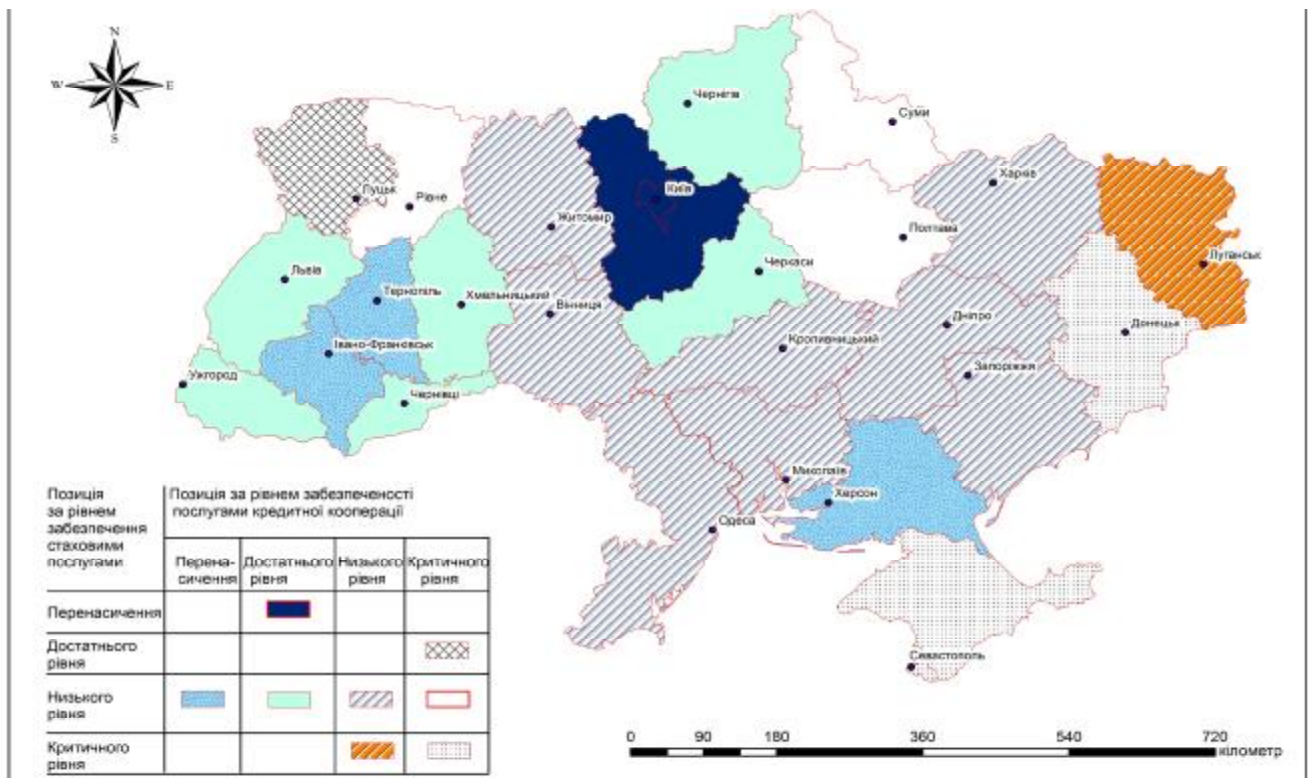

Рис. С.11. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами у 2016 р.

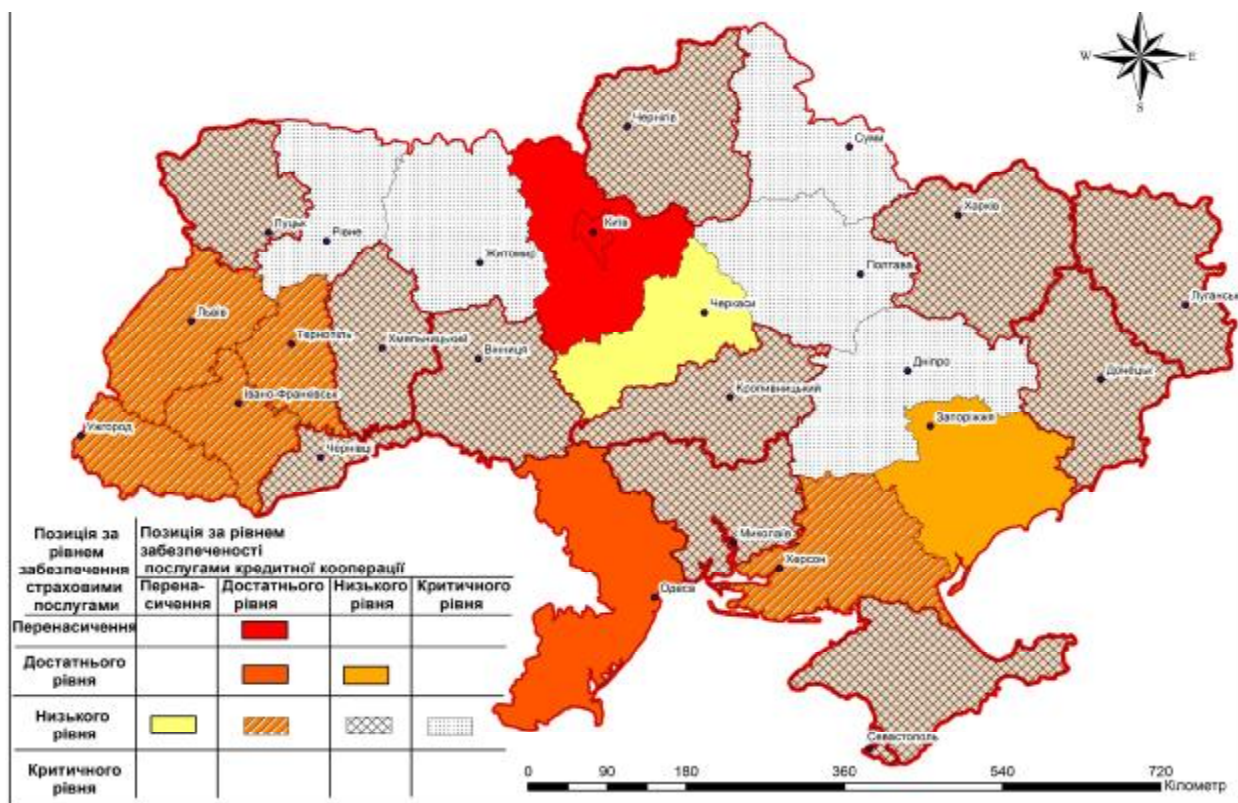

Рис. С.12. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості небанківськими фінансовими послугами за період 2006- 2016 рр.

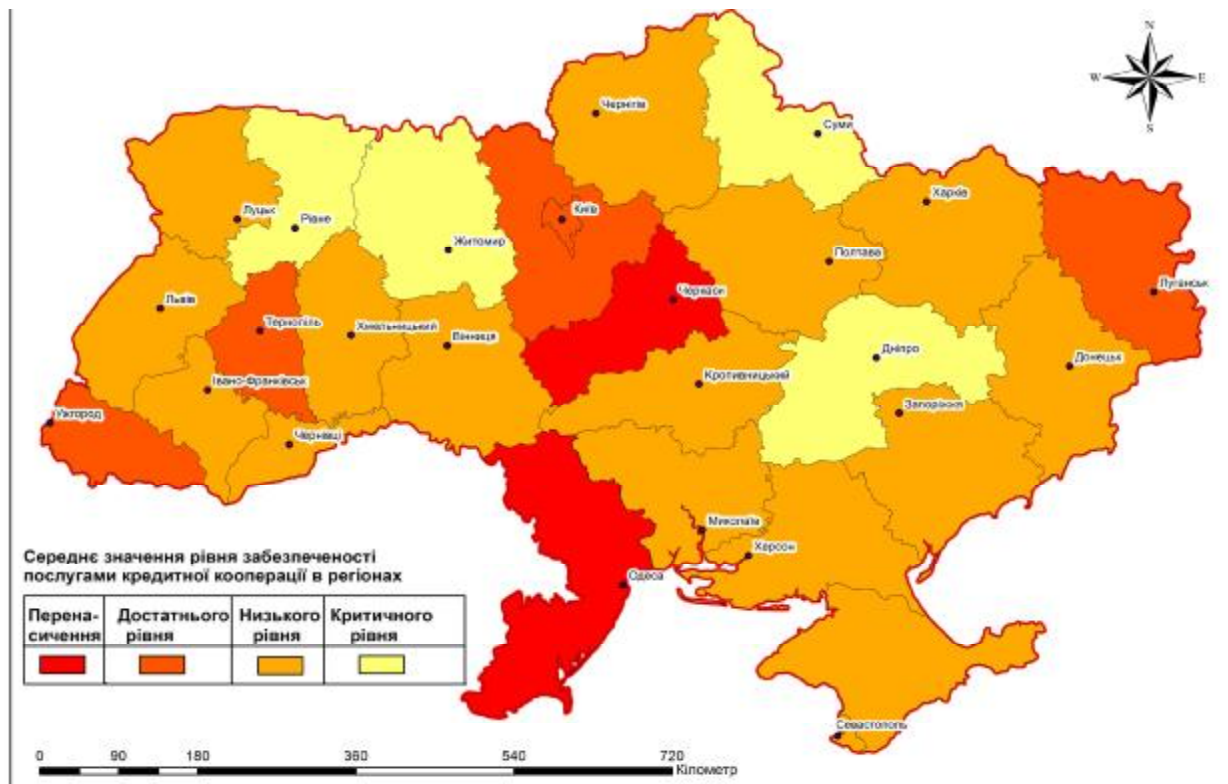

Рис. С.13. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2006 р.

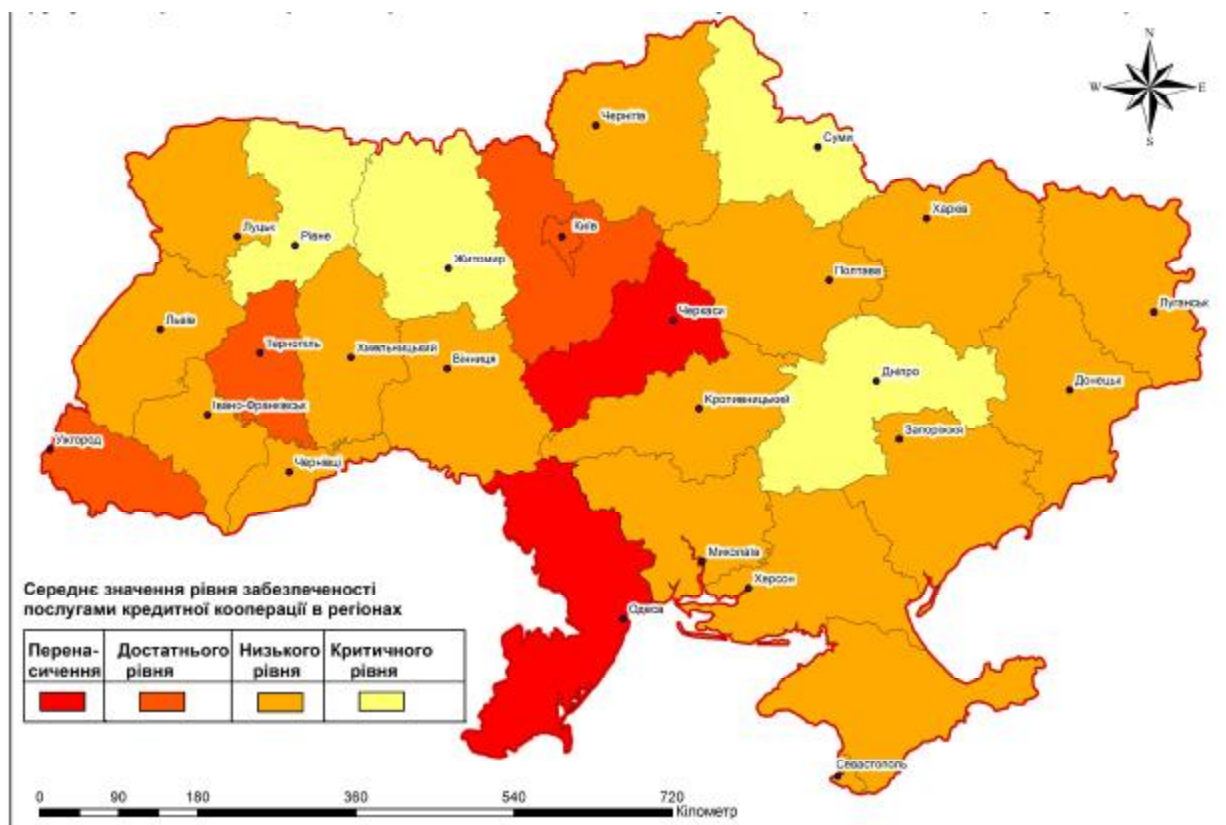

Рис. С.14. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2007 р.

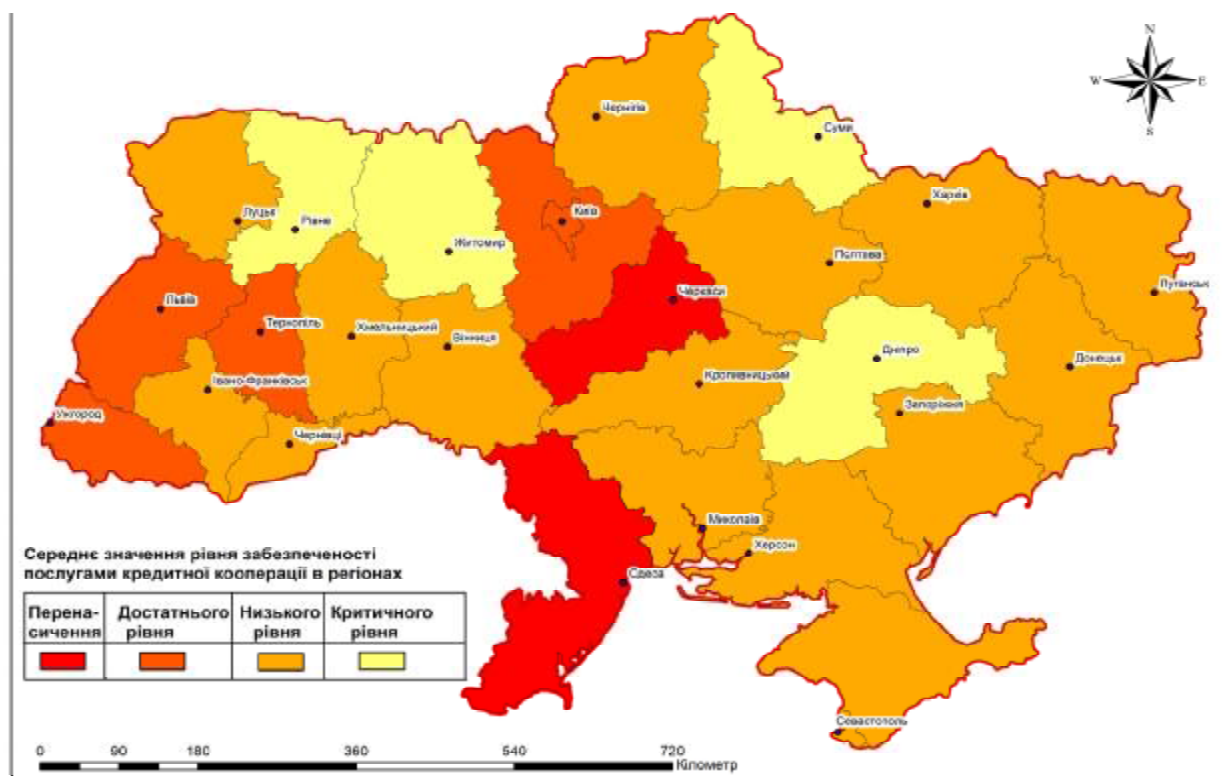

Рис. С.15. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2008 р.

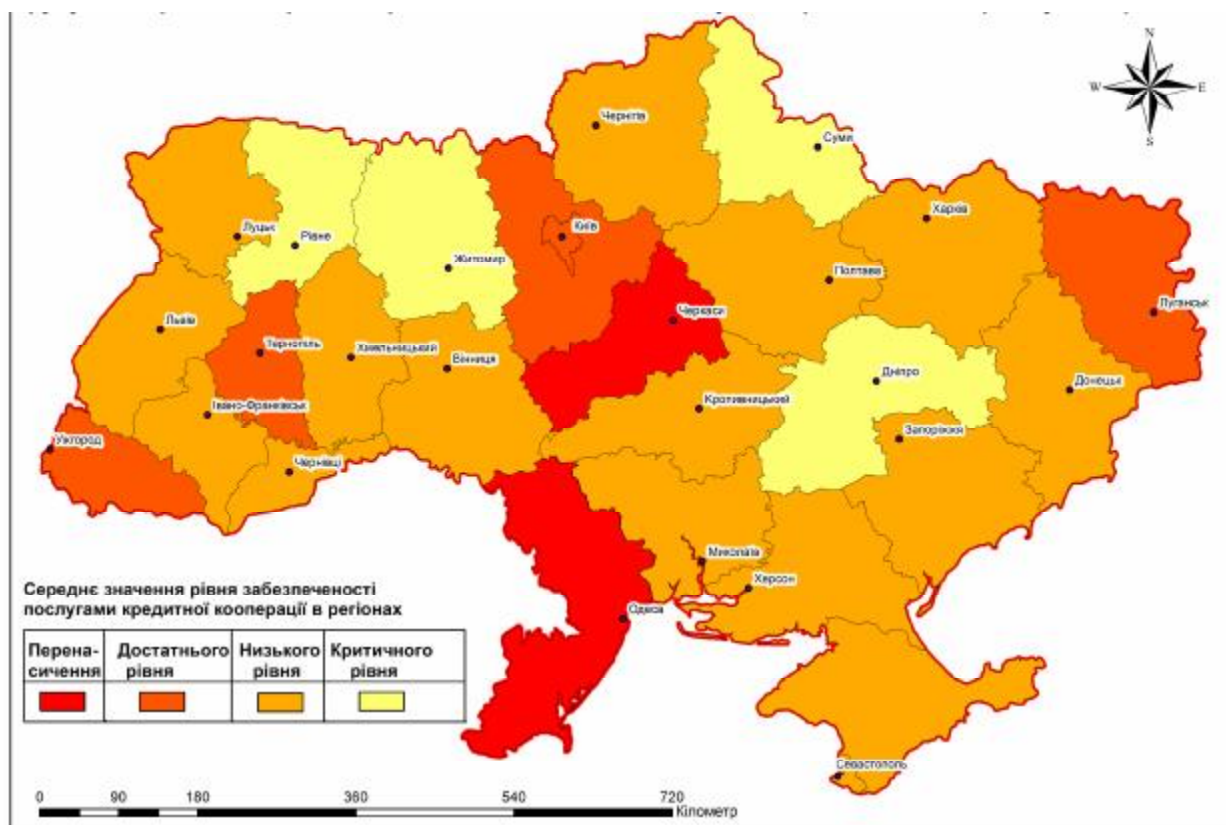

Рис. С.16. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2009 р.

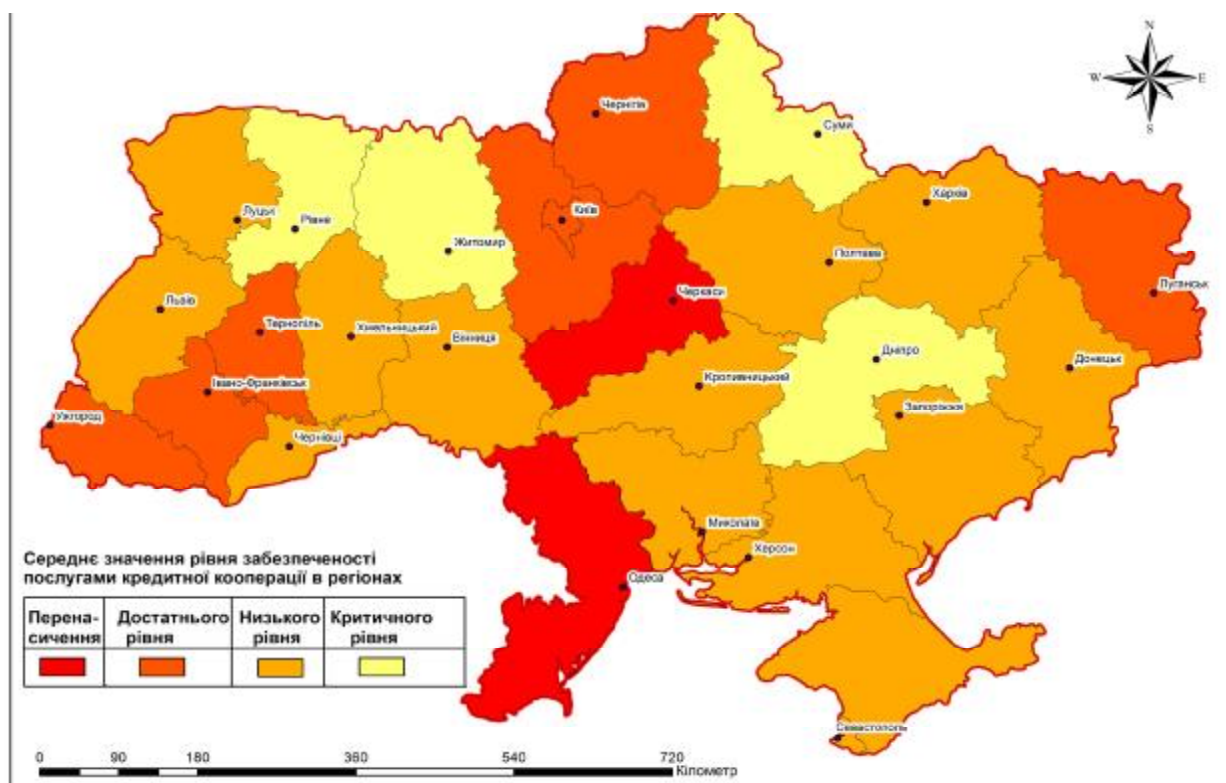

Рис. С.17. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2010 р.

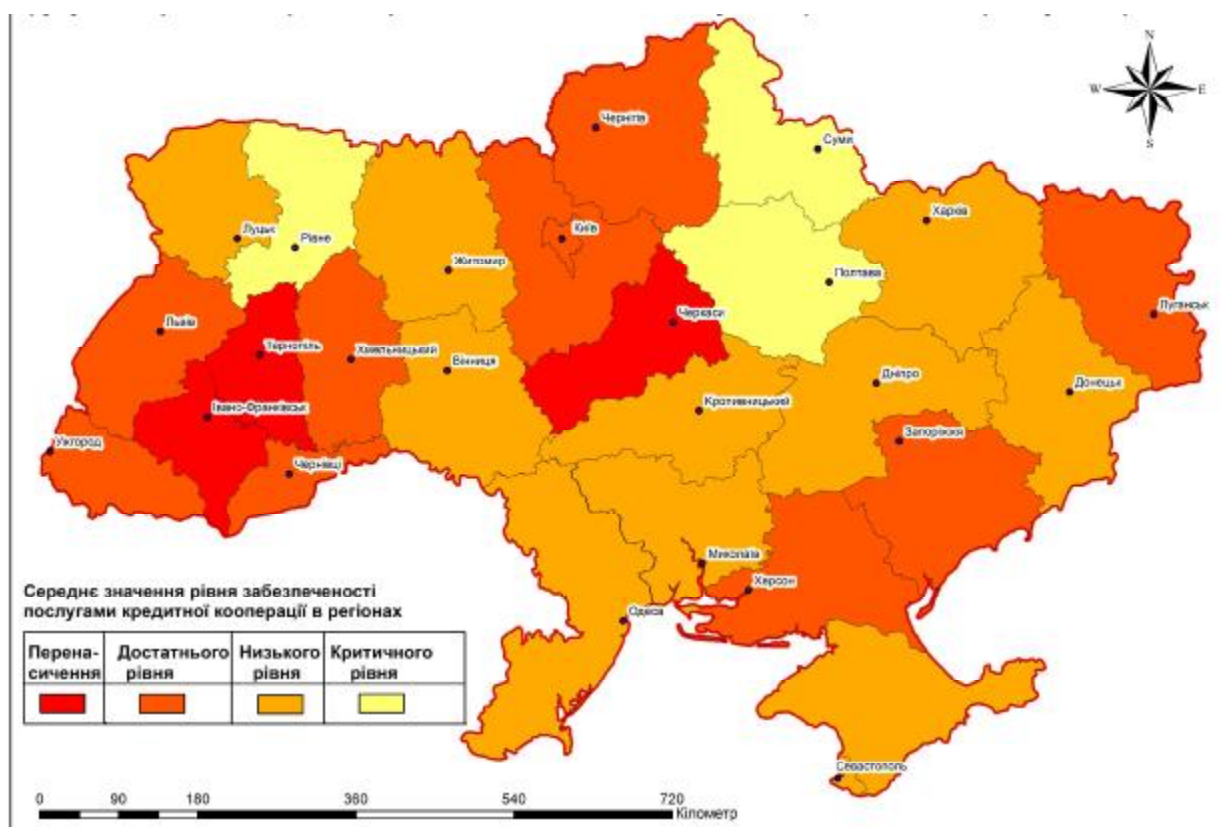

Рис. С.18. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2011 р.

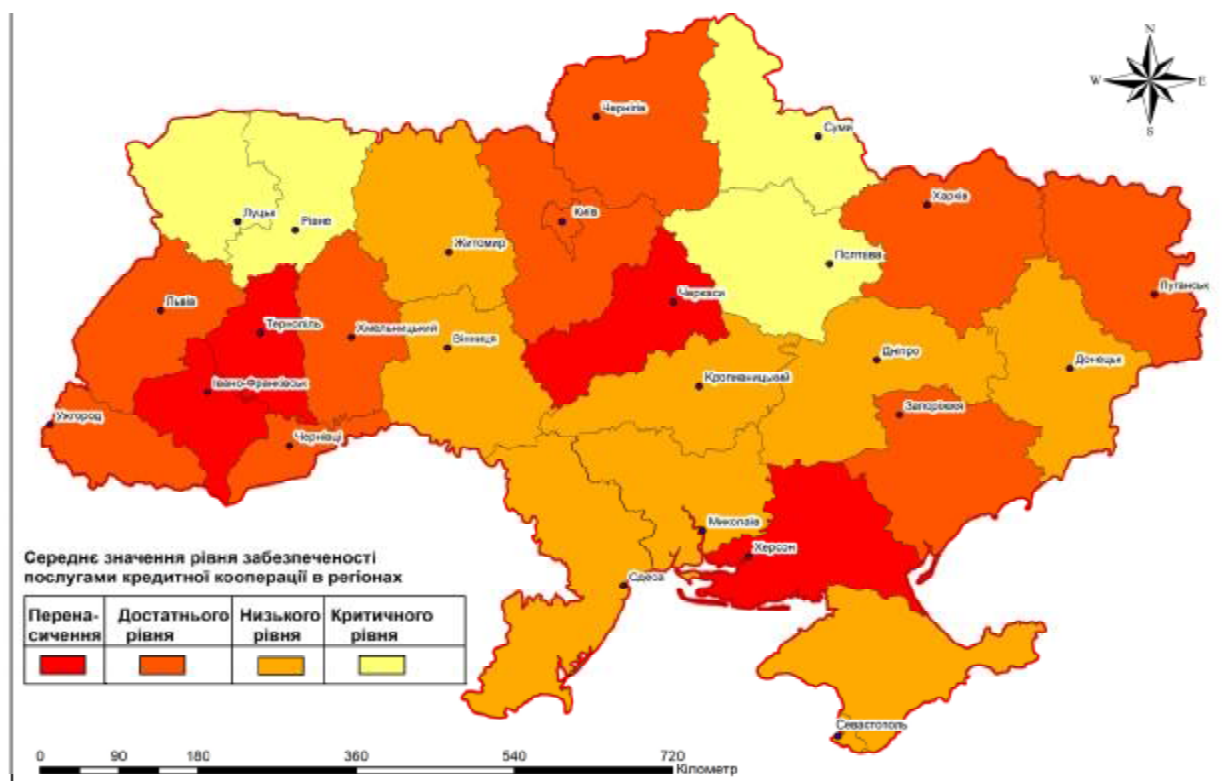

Рис. С.19. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2012 р.

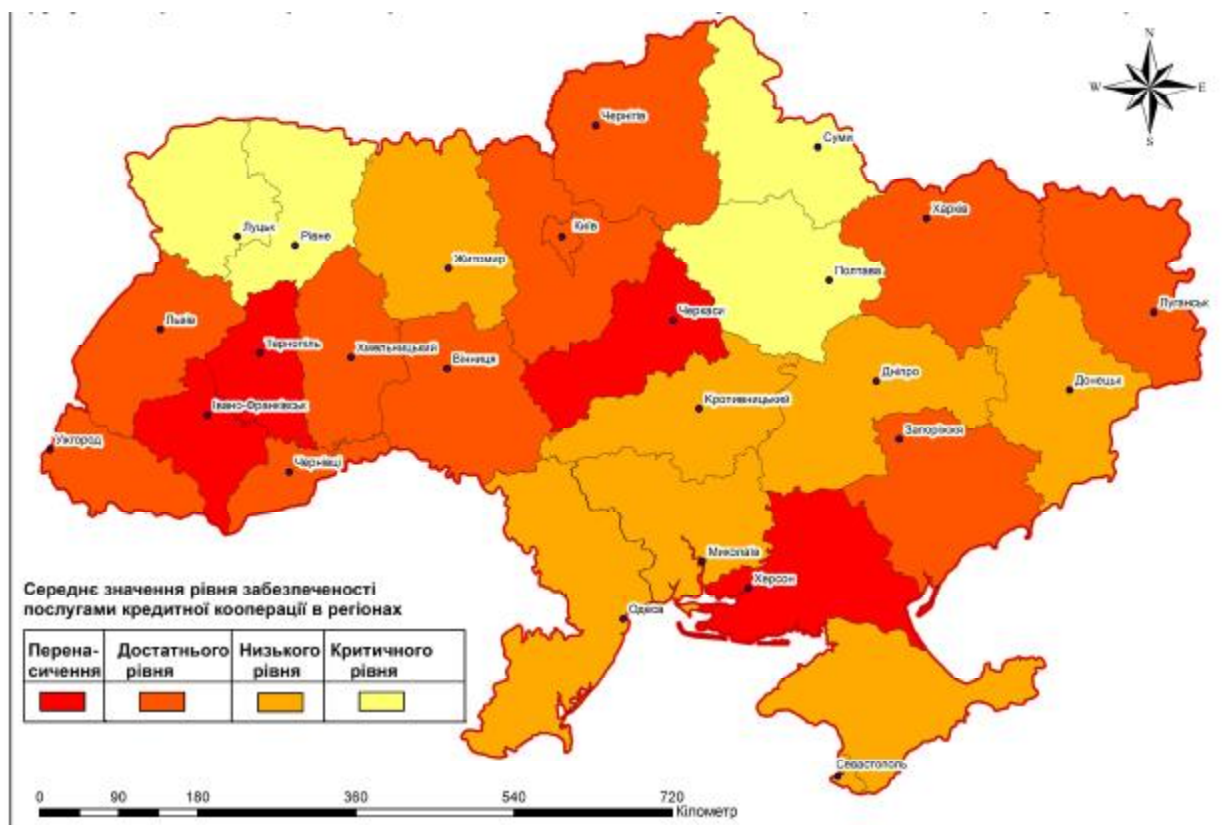

Рис. С.20. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2013 р.

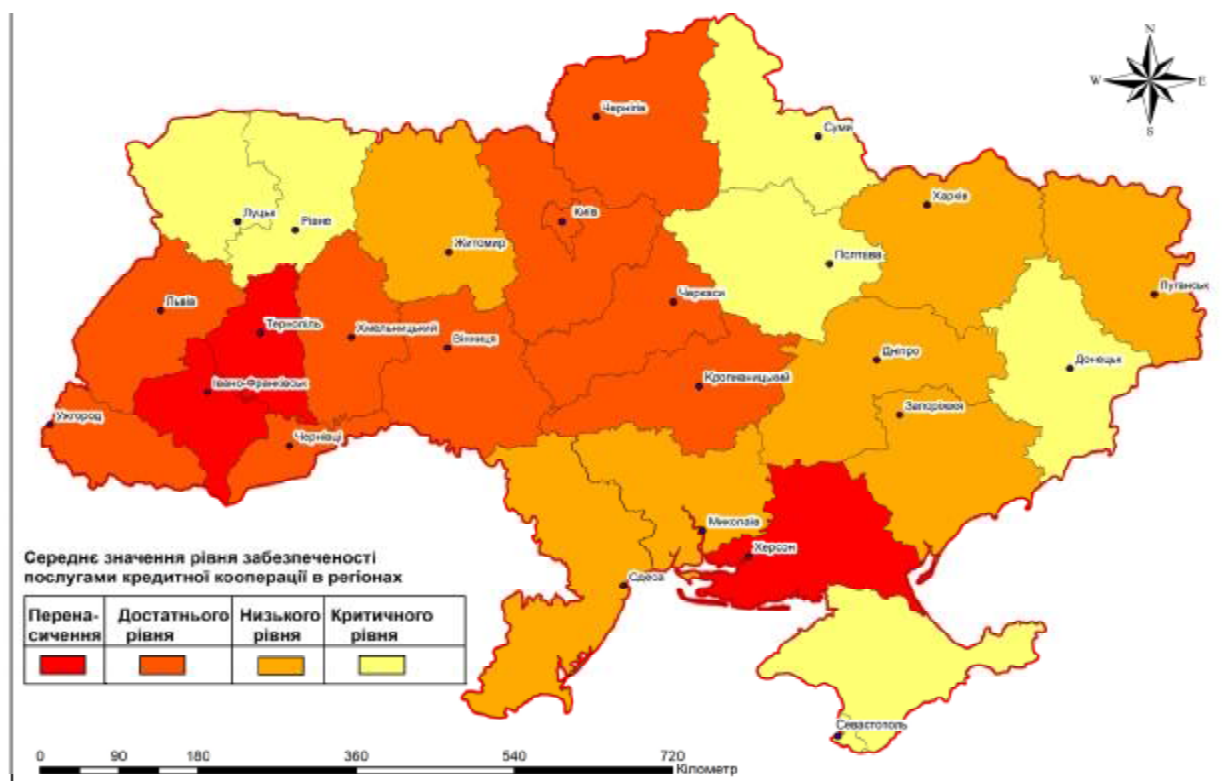

Рис. С.21. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2014 р.

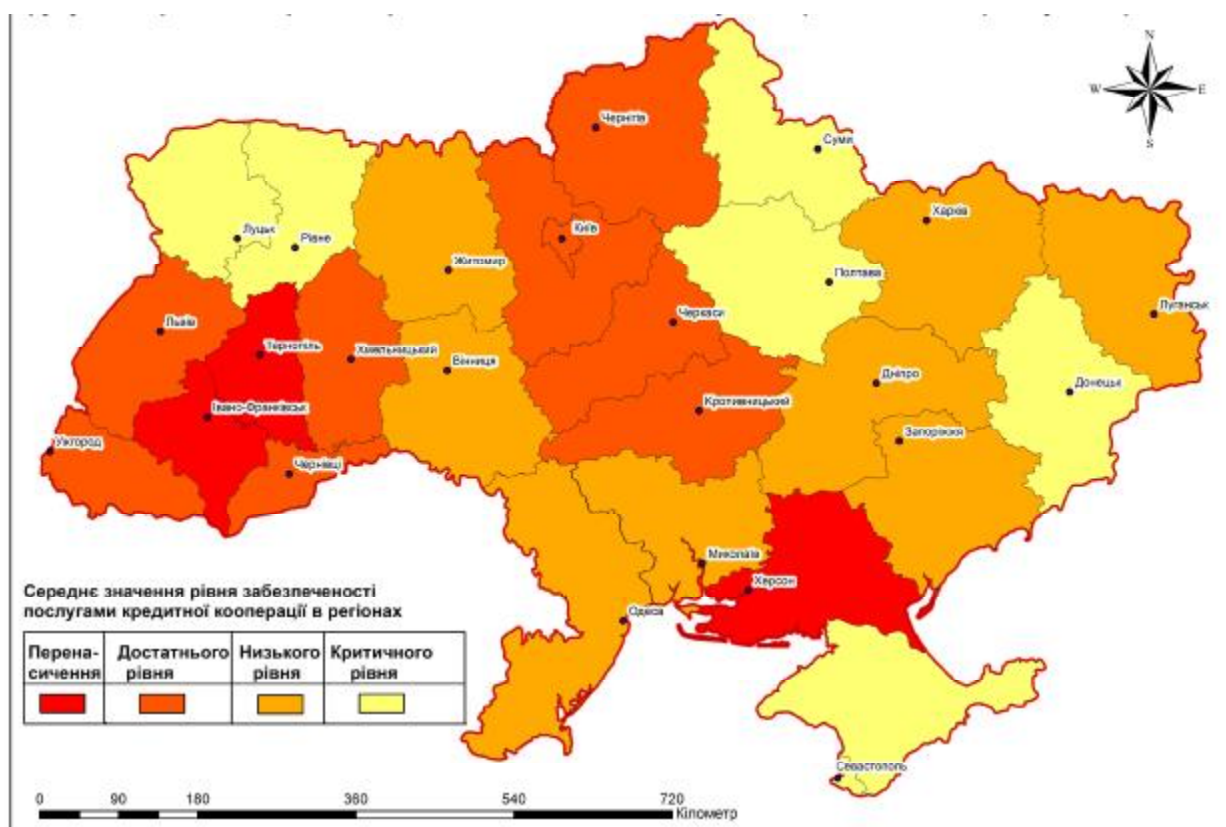

Рис. С.22. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2015 р.

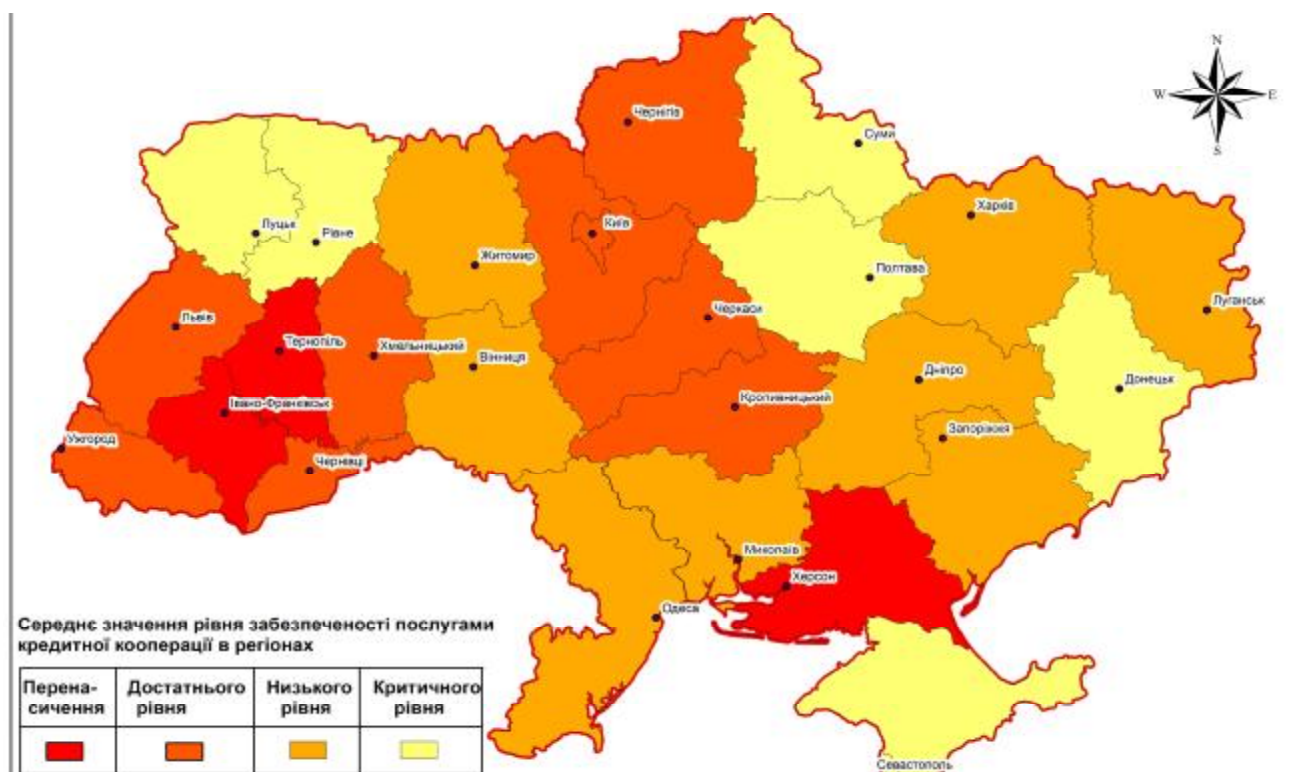

Рис. С.23. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості послугами системи кредитної кооперації у 2016 р.

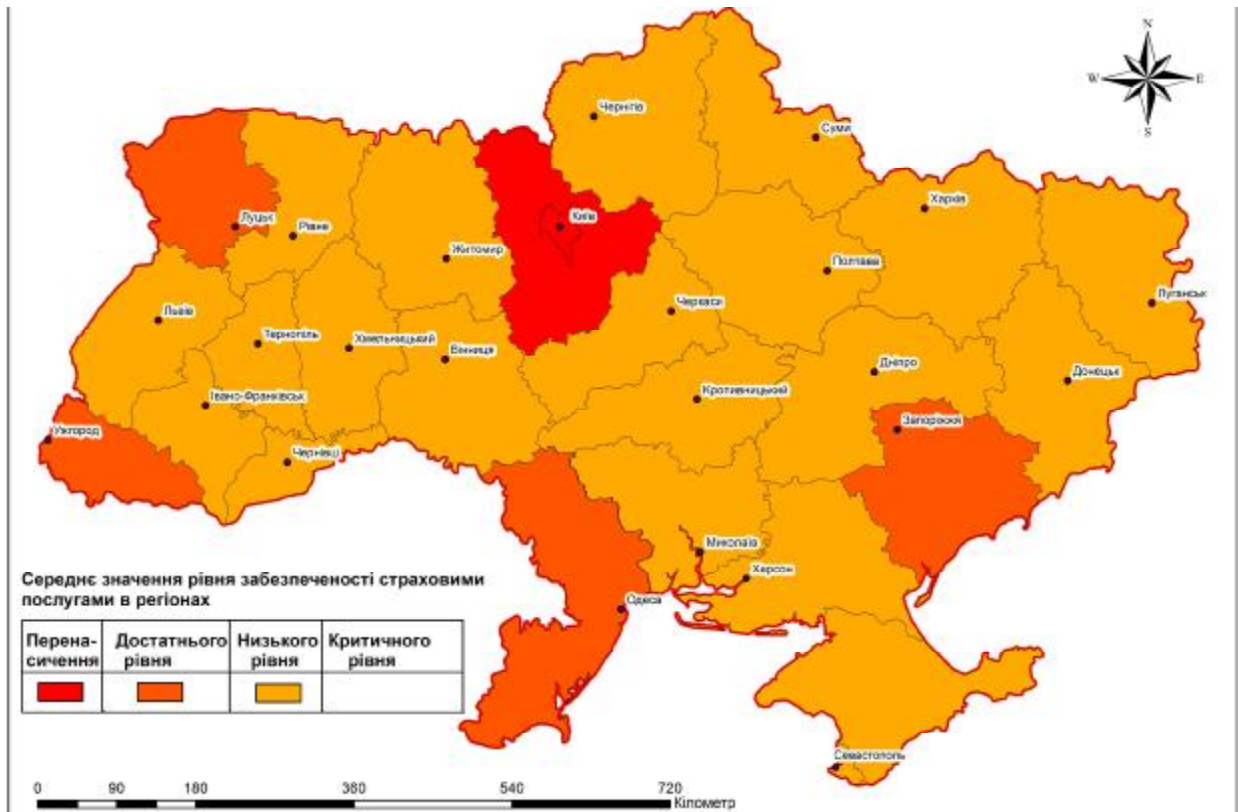

Рис. С.24. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2006 р.

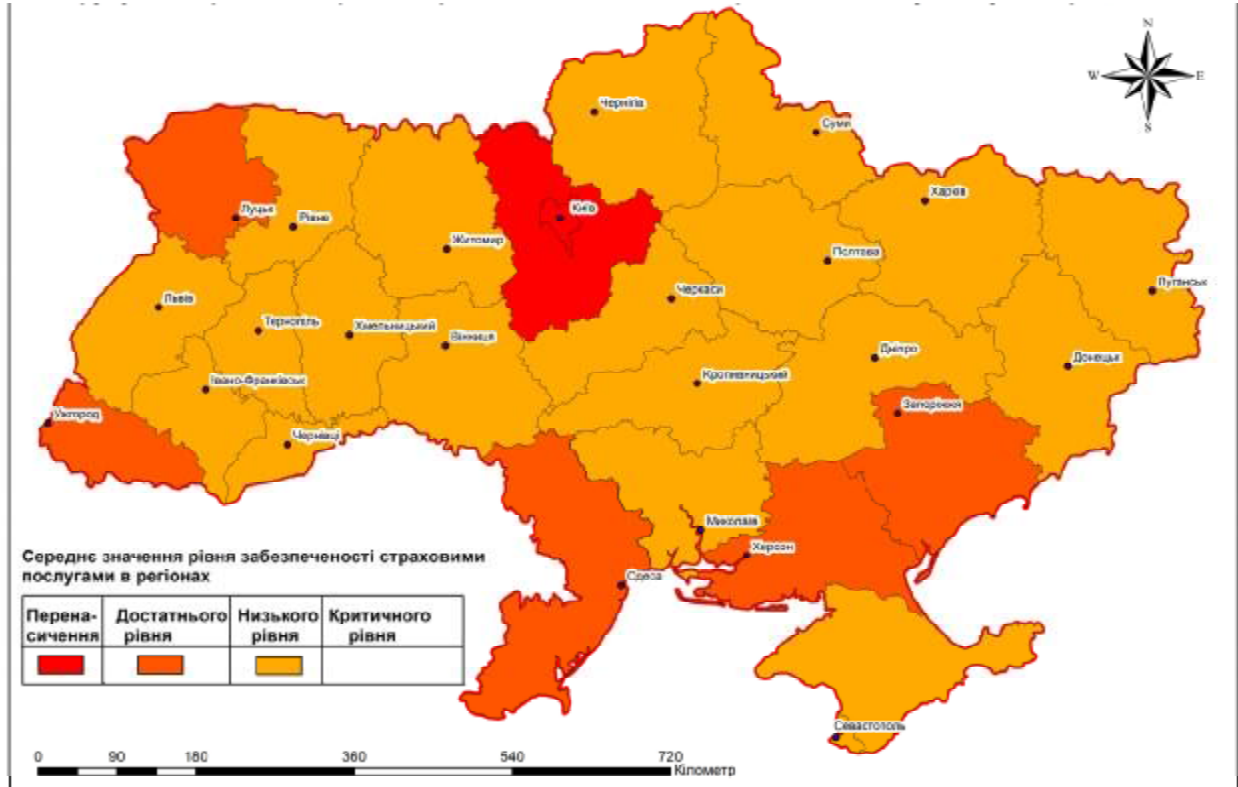

Рис. С.25. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2007 р.

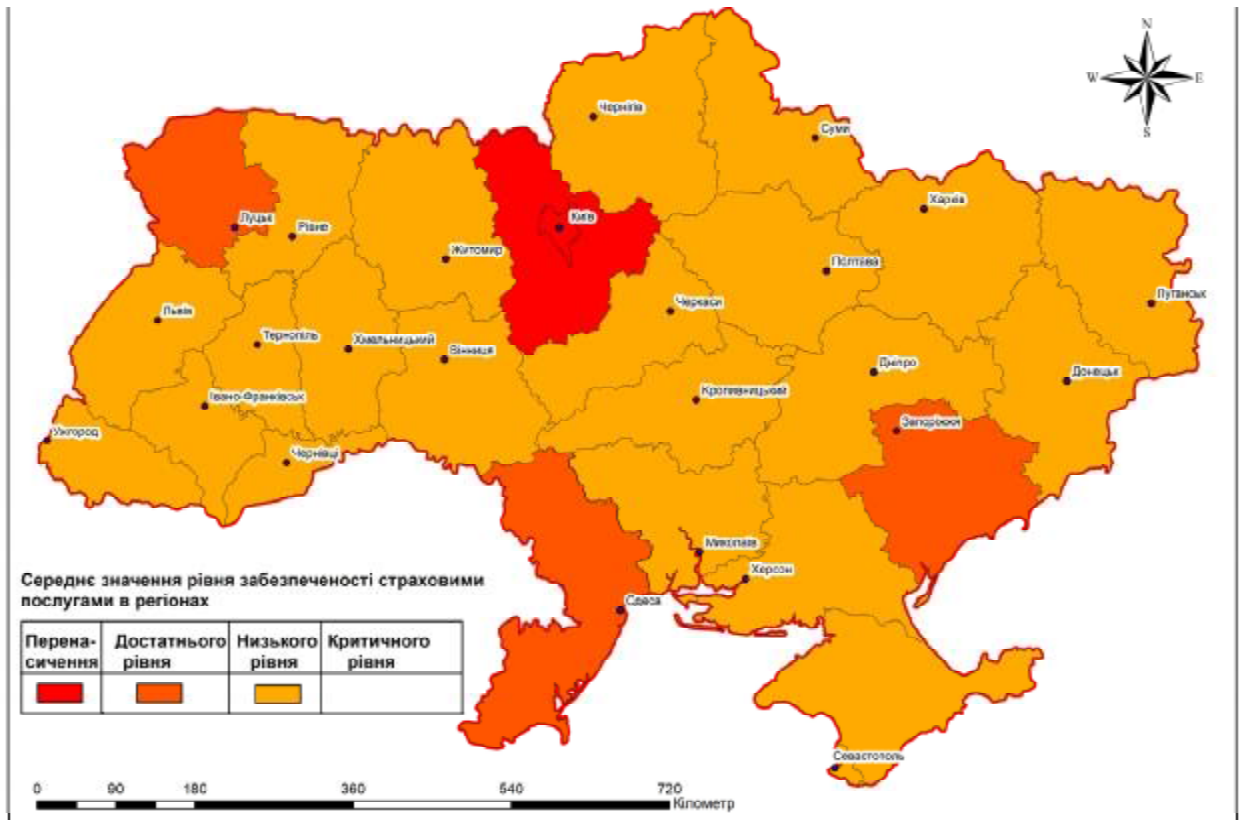

Рис. С.26. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2008 р.

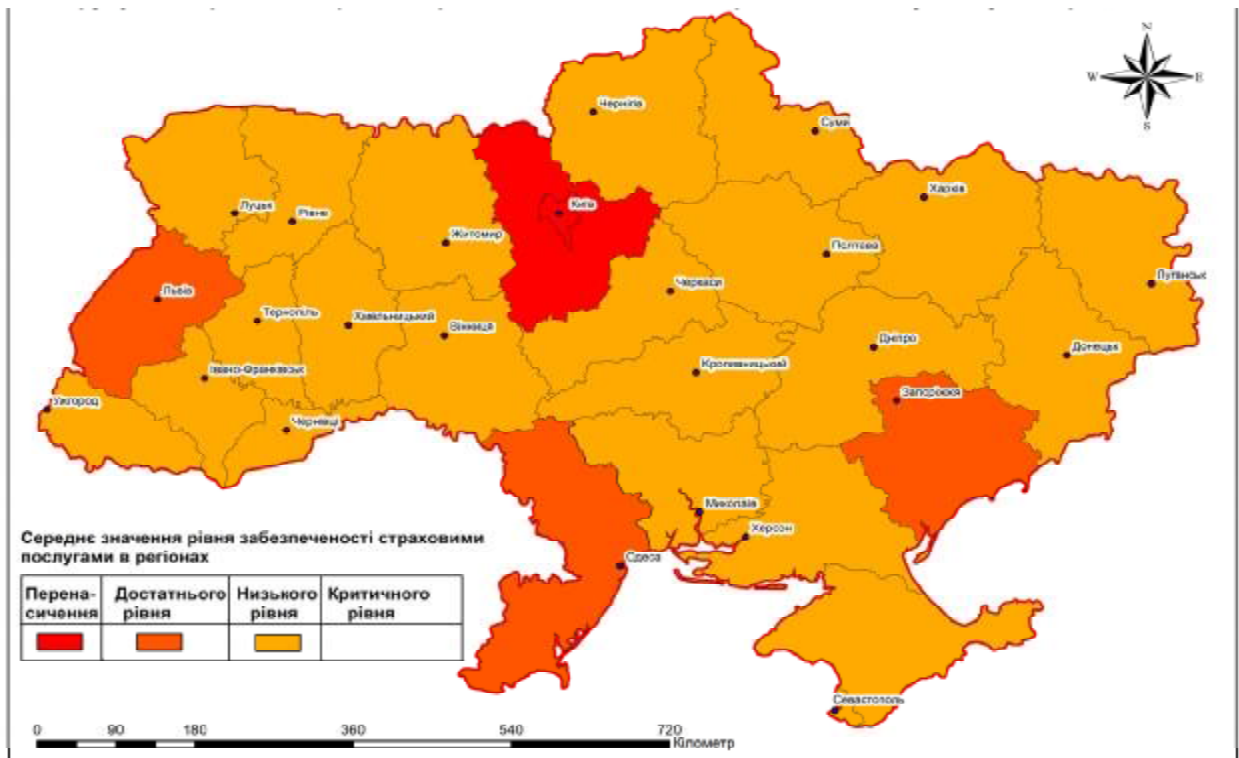

Рис. С.27. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2009 р.

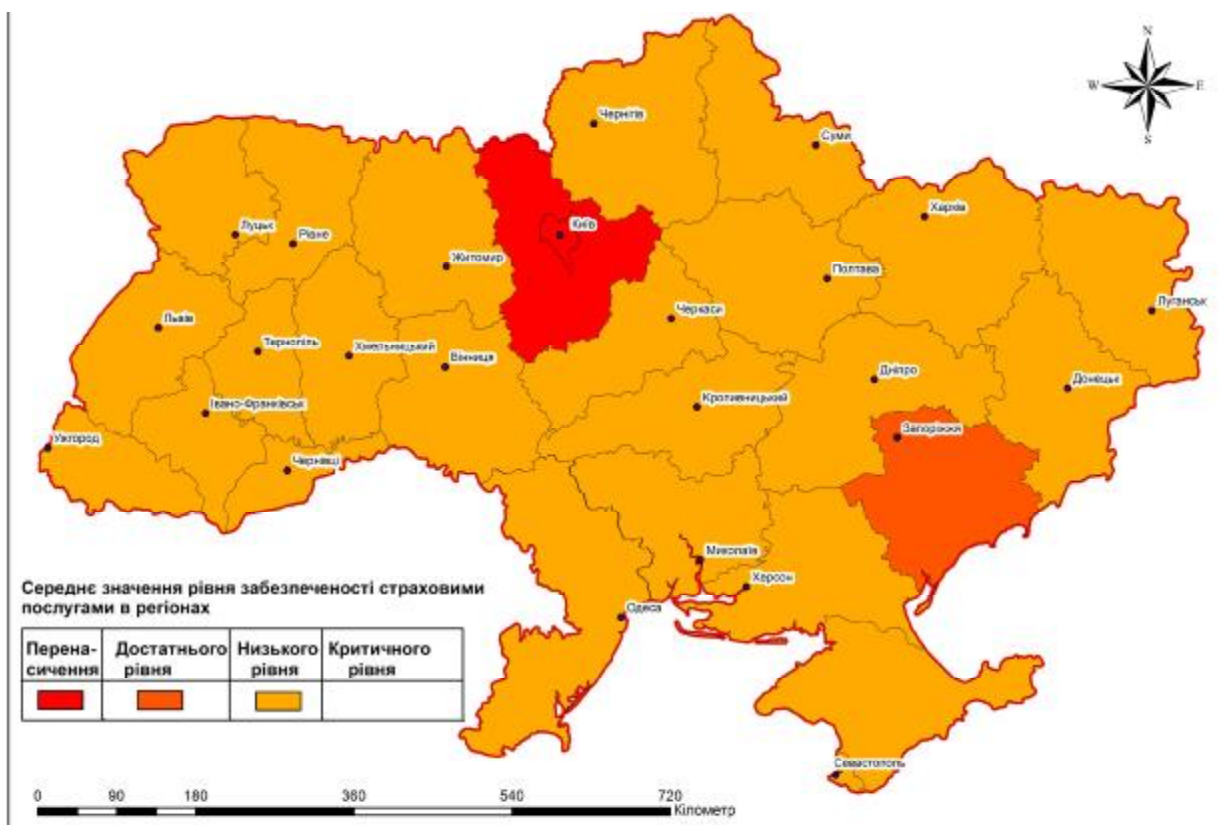

Рис. С.28. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2010 р.

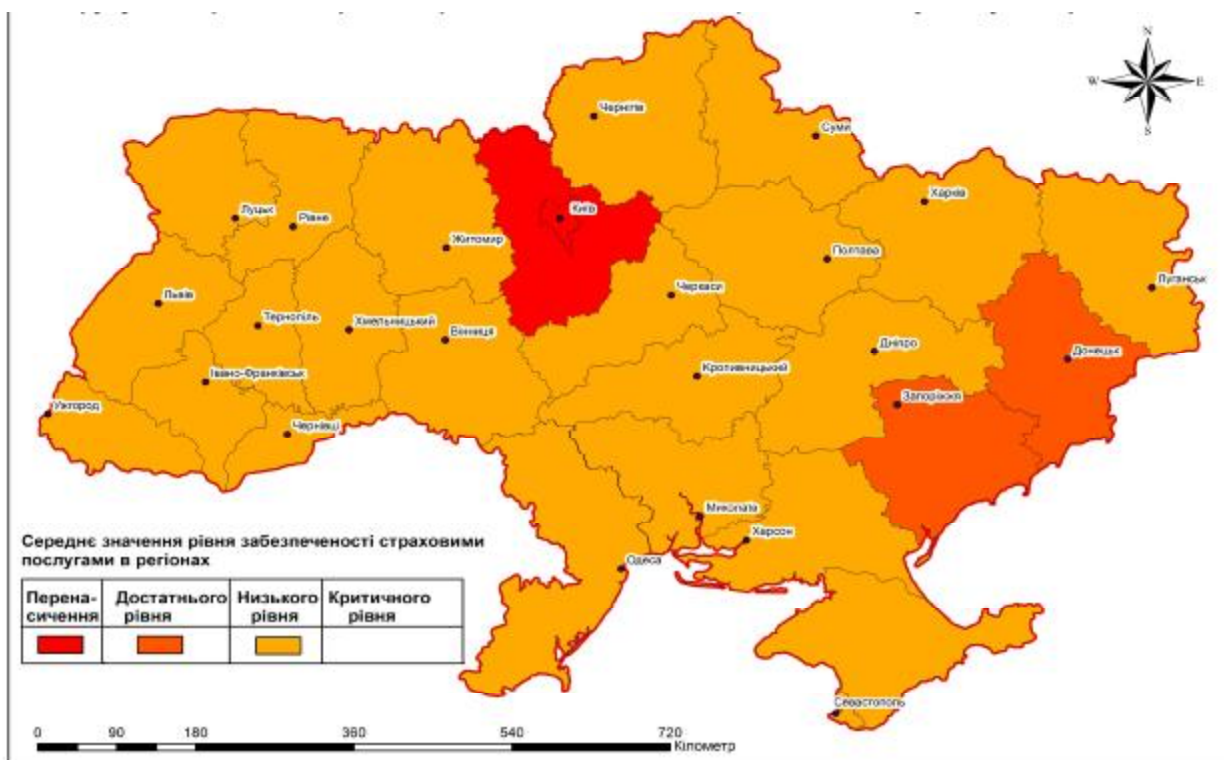

Рис. С.29. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2011 р.

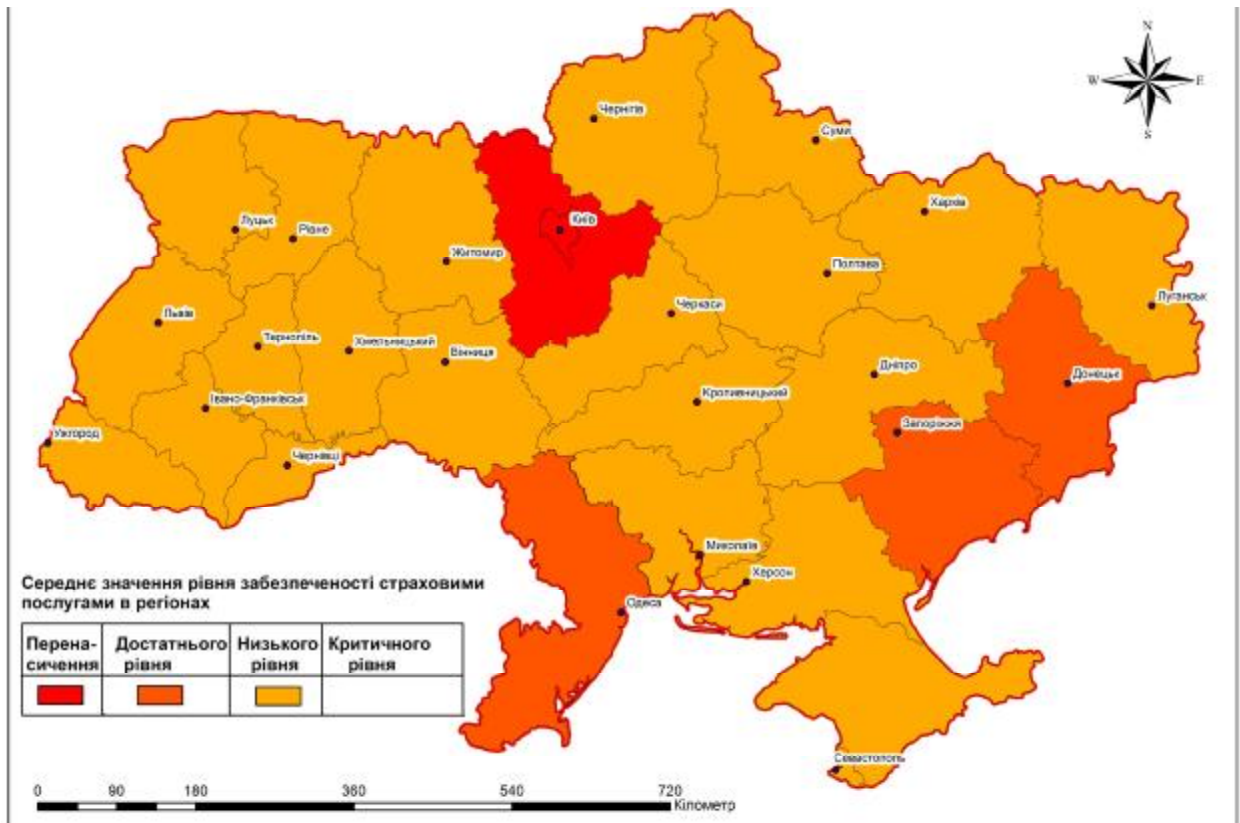

Рис. С.30. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2012 р.

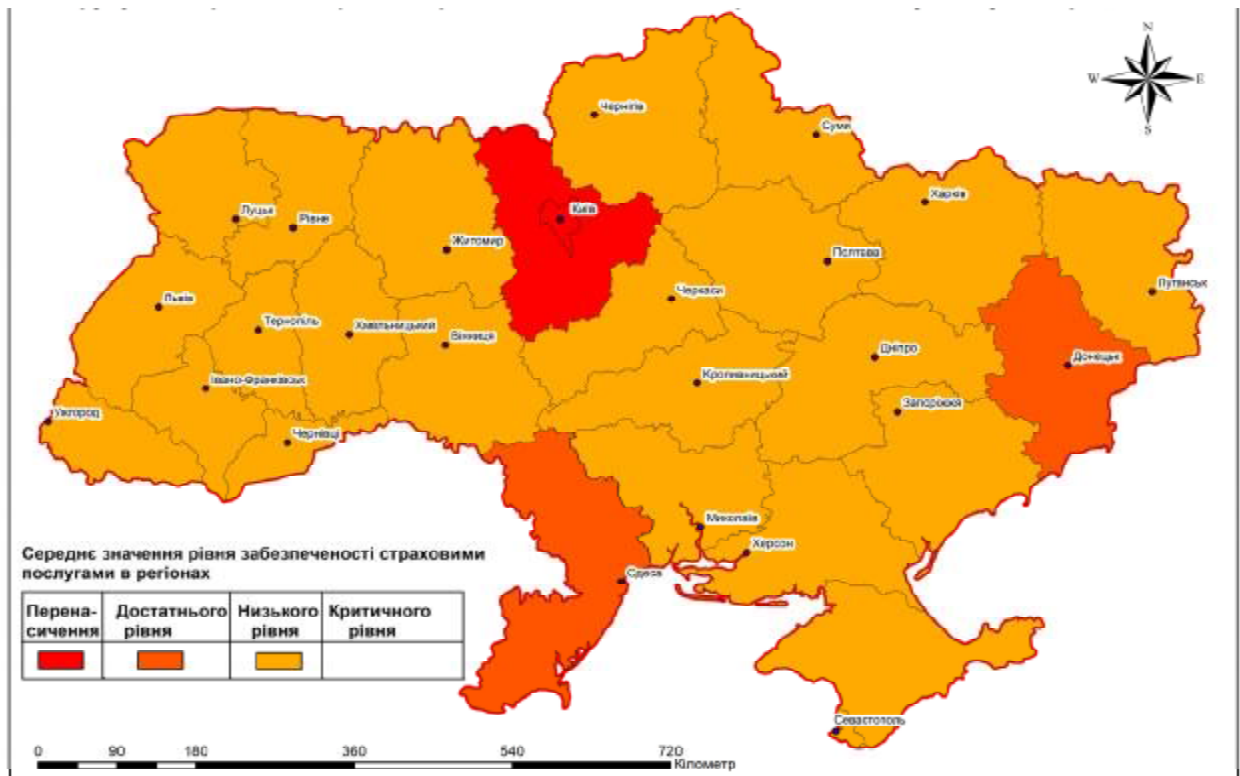

Рис. С.31. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2013 р.

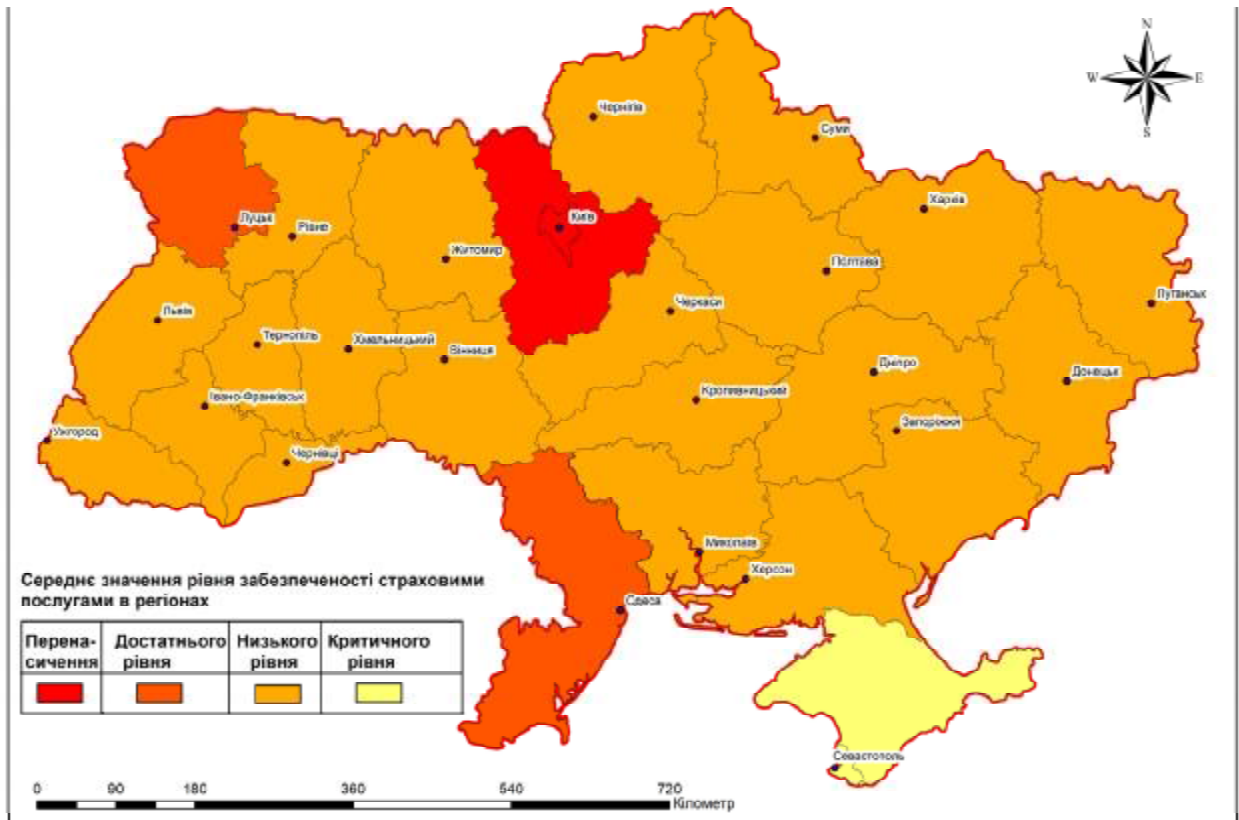

Рис. С.32. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2014 р.

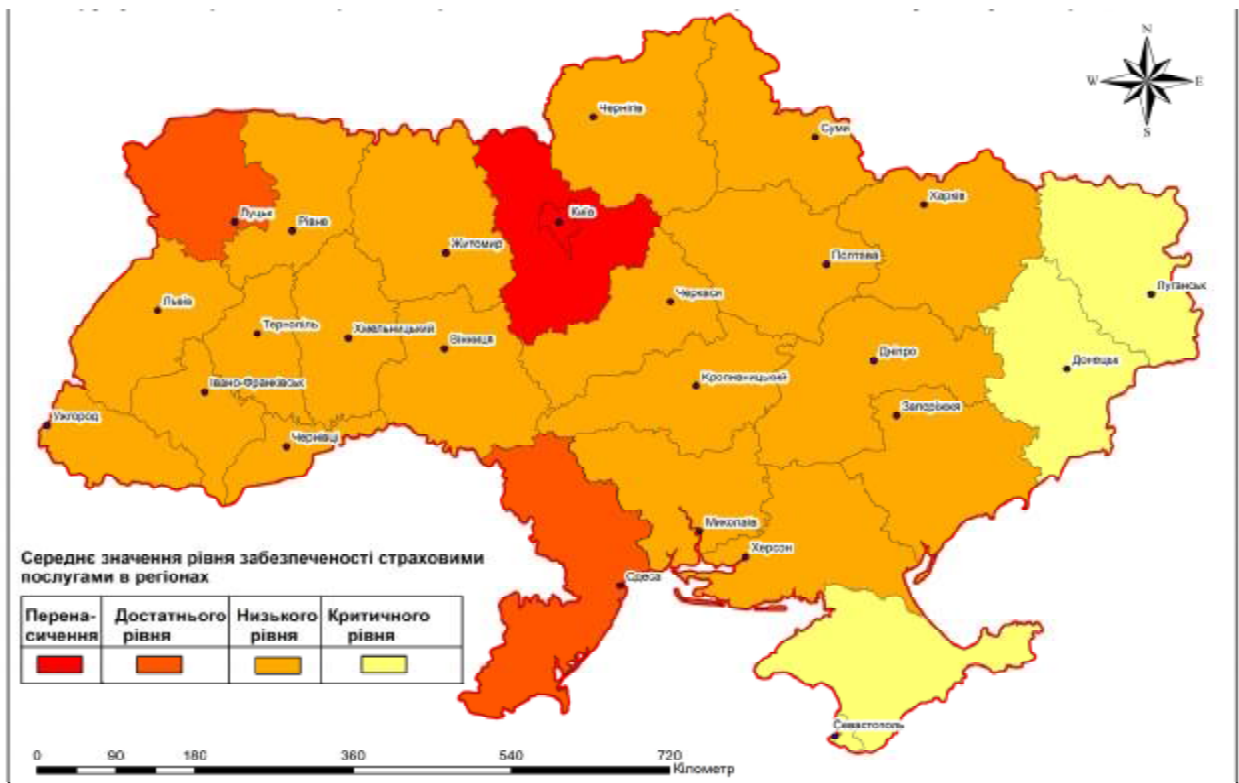

Рис. С.33. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2015 р.

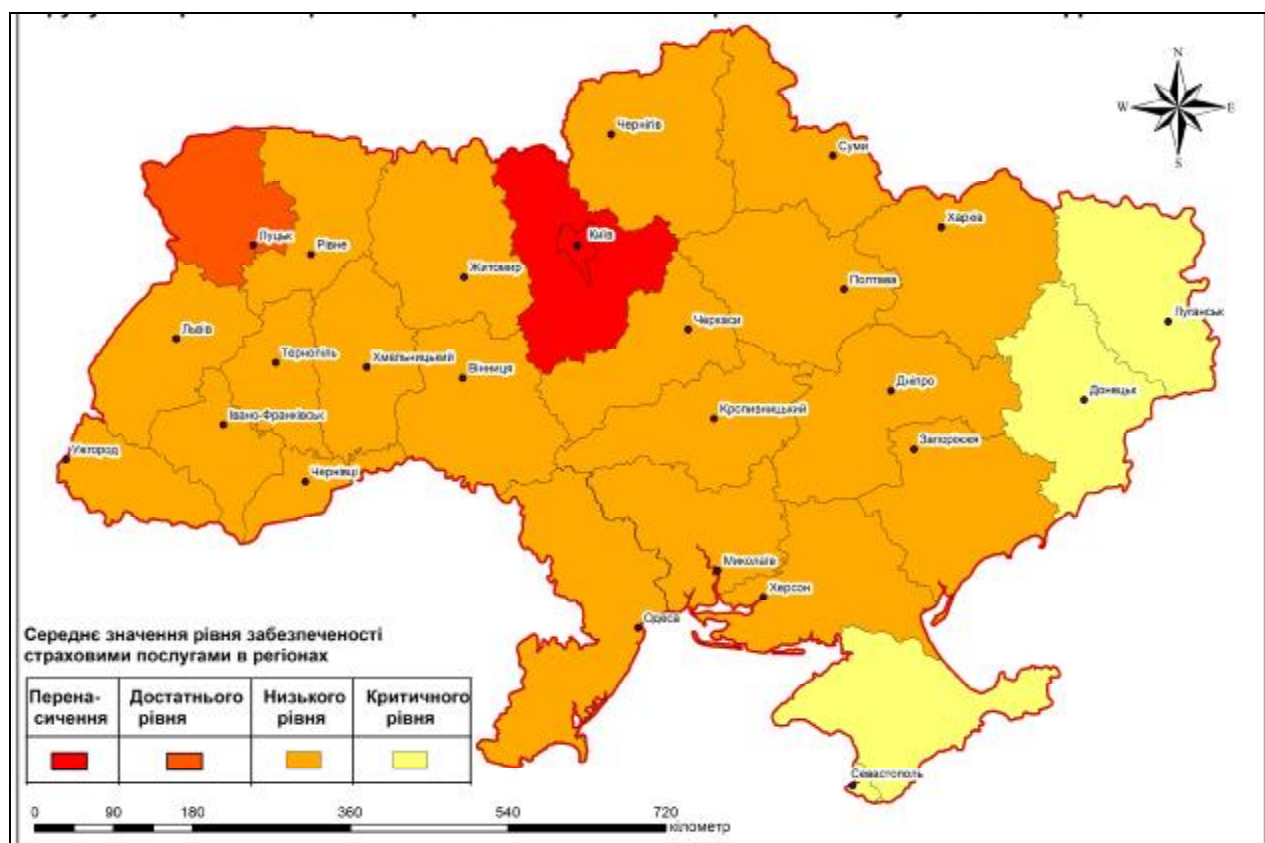

Рис. С.34. Розподіл регіонів України за рівнем забезпеченості страховими послугами у 2016 р.

Додаток Т

Наявне населення України в розрізі регіонів у 2006-2016 рр. [715]

Регіони	Кількість населення по роках, тис. осіб										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Вінницька	1686,5	1672,2	1660	1650,6	1641,2	1634,2	1627	1618,3	1610,6	1602,2	1590,4
Волинська	1038	1036,4	1036,2	1036,7	1037,2	1038,6	1040	1041,3	1042,9	1042,7	1041
Дніпропетровська	3422,9	3398,4	3374,2	3355,5	3336,5	3320,3	3307,8	3292,4	3276,6	3254,9	3230,4
Донецька	4580,6	4538,9	4500,5	4466,7	4433	4403,2	4375,4	4343,9	4297	4265,1	4244
Житомирська	1317,1	1305,5	1294,2	1285,8	1279	1273,2	1268,9	1262,5	1256	1247,5	1240,5
Закарпатська	1243,8	1242,6	1243,4	1244,8	1247,4	1250,7	1254,4	1256,9	1259,6	1259,2	1258,8
Запорізька	1846,9	1832,9	1821,3	1811,7	1801,3	1791,7	1785,2	1775,8	1765,9	1753,6	1739,5
Івано-Франківська	1385,4	1382,6	1381,1	1380,7	1379,8	1380,1	1381,8	1382,1	1382,6	1382,3	1379,9
Кіровоградська	1053,1	1039,7	1027	1017,8	1010	1002,4	995,2	987,6	980,6	973,1	965,8
Київська	1751,1	1737,3	1727,8	1721,8	1717,6	1719,5	1722,1	1725,5	1729,2	1732,2	1734,5
Київ	2718,1	2740,2	2765,5	2785,1	2799,2	2814,3	2845	2868,7	2888	2906,6	2925,8
Луганська	2381,9	2355,4	2331,8	2311,6	2291,3	2272,7	2256,5	2239,5	2220	2205,4	2195,3
Львівська	2568,4	2559,8	2552,9	2549,6	2544,7	2540,9	2540,7	2538,4	2537,8	2534,2	2534
Миколаївська	1211,9	1203,6	1195,8	1189,5	1183,3	1178,2	1173,5	1168,4	1164,3	1158,2	1150,1
Одеська	2395,5	2394,7	2392,2	2391	2388,7	2388,3	2395,2	2396,5	2396,4	2390,3	2386,5
Полтавська	1540,5	1524,9	1511,4	1499,6	1487,8	1477,2	1467,8	1458,2	1449	1438,9	1426,8
Рівненська	1154,4	1152	1151	1151,6	1152,5	1154,3	1156,9	1158,8	1161,2	1161,8	1162,7
Сумська	1211,4	1196,8	1184	1172,3	1161,5	1152,3	1143,2	1133	1123,4	1113,3	1104,5
Тернопільська	1105,4	1098,6	1093,3	1088,9	1084,1	1080,4	1077,3	1073,3	1069,9	1065,7	1059,2
Харківська	2812,1	2795,9	2782,4	2769,1	2755,1	2742,2	2744,4	2737,2	2731,3	2718,6	2701,2
Херсонська	1117,1	1107,5	1099,2	1093,4	1088,2	1083,4	1078,2	1072,5	1067,9	1062,4	1055,6
Хмельницька	1361,4	1350,3	1341,4	1334	1326,9	1320,2	1314	1307	1301,2	1294,4	1285,3
Черкаська	1328	1315,5	1304,3	1295,2	1285,4	1277,3	1268,9	1260	1251,8	1243	1231,2
Чернівецька	906,3	904,5	904,1	904,4	904,3	905,3	907,2	908,5	910	909,9	908,1
Чернігівська	1151,9	1135,9	1121,3	1109,7	1098,2	1088,5	1077,8	1066,8	1055,7	1045	1033,4
Автономна Республіка Крим	1977,1	1971,1	1967,3	1965,3	1963,5	1963	1965,2	1967,2	-	-	-
Севастополь (міськрада)	379,2	379,5	380,1	380,5	380,8	381,2	383,4	385,9	-	-	-
Україна	46646	46373	46144	45963	45779	45634	45553	45426	42929	42761	42585

Додаток У

Валовий регіональний продукт регіонів України у 2006-2014 рр. [105]

Регіони	ВРП по роках, млн. грн.									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Вінницька область	12414	15381	20094	20104	23589	29099	33024	36191	38699	59871
Волинська область	7687	10072	12784	12225	14429	17637	20005	20622	22051	31688
Дніпропетровська обл.	52347	71173	104687	93331	116136	140020	147970	152905	163500	215206
Донецька область	72361	92093	117646	103739	128986	161021	170775	164926	176354	115012
Житомирська область	8784	11127	15008	14731	18743	21928	24849	25676	27455	38425
Закарпатська область	8185	10508	13208	12542	15299	18054	21404	21400	22883	28952
Запорізька область	24787	33158	42445	37446	42736	49525	54828	54352	58118	89061
Івано-Франківська обл.	11316	13916	17883	17241	20446	26752	32286	33196	35496	45854
Кіровоградська обл.	8187	9989	13961	13389	15749	20041	22056	25313	27067	38447
Київська область	19188	26221	35687	37548	44953	59154	69663	68931	73708	104030
м. Київ	95267	135900	169564	169537	196639	223774	275685	312552	334210	451700
Луганська область	24159	32280	42985	38451	45541	57202	58767	55108	58927	23849
Львівська область	21486	27987	35534	35955	41655	52103	61962	63329	67717	94690
Миколаївська область	11876	14767	19410	20336	24055	27633	29205	32030	34249	48195
Одеська область	24898	33116	46994	48647	53878	61499	64743	69760	74594	99761
Полтавська область	22179	28355	34118	33629	44291	52252	56580	58464	62515	95867
Рівненська область	8924	11180	14074	13469	15882	19302	21795	22004	23529	35252
Сумська область	9566	12341	16210	16060	18333	22907	24933	26765	28620	41567
Тернопільська область	6452	8276	10618	11173	12726	16294	17957	18085	19338	26656
Харківська область	32023	43868	59389	58923	65293	76866	82223	85315	91227	124843
Херсонська область	7565	9034	13174	13436	15649	18448	19357	20767	22206	32215
Хмельницька область	9603	12339	16061	15758	18096	22843	26237	26426	28257	41088
Черкаська область	10957	13656	19101	18707	22354	27012	31265	33087	35380	50843
Чернівецька область	5126	6672	8833	8484	9892	11969	13166	13757	14710	18506
Чернігівська область	8950	11532	14918	14636	17008	21165	23934	24237	25916	36966
АРК	16044	20874	27365	27396	32426	38220	44536	46393	-	-
м. Севастополь	3822	4916	6305	6452	7785	9359	9891	11066	-	-
Україна	544153	720731	948056	913345	1082569	1302079	1459096	1522657	1566728	1988544

Додаток Ф

Показники функціонування органів інституційного регулювання на національних
ринках НФП у 2009-2016 рр.

Таблиця Ф.1

**Порівняння основних показників діяльності кредитних кооперативів-
учасників СРО системи кредитної кооперації України у 2009-2016 рр.***

Показники	Роки								Зміна 2016/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
Кількість КС, що надають звітність										
НАКСУ	150	148	135	133	131	120	119	111	-39	-26,0
ВАКС	164	151	156	149	143	140	124	87	-77	-47,0
ПЗВ	46	54	46	48	45	39	34	31	-15	-32,6
Кількість членів кредитної спілки, тис.осіб										
НАКСУ	471,6	440,9	365,1	315,6	281,9	265,3	230,4	184,9	-286,7	-60,8
ВАКС	724,8	627,7	567,9	547,9	504,3	446,0	360,1	291,8	-433,0	-59,7
ПЗВ	453,7	386,8	334,4	313,5	269,6	245,8	202,1	174,4	-279,3	-61,6
Кількість членів кредитної спілки, які мають кредити, тис. осіб										
НАКСУ	102,1	92,5	78,3	65,2	63,3	52,2	47,3	38,8	-63,3	-62,0
ВАКС	153,1	155,3	134,2	129,5	120,5	94,7	77,5	73,9	-79,2	-51,7
ПЗВ	84,8	100,9	85,0	79,5	70,8	63,0	47,4	46,0	-38,8	-45,8
Кількість членів кредитної спілки, які мають внески (вклади) на депозитні рахунки, тис.осіб										
НАКСУ	21,8	18,8	12,4	9,7	9,4	7,1	5,5	4,1	-17,7	-81,2
ВАКС	32,5	31,1	26,3	26,1	24,7	19,9	14,5	14,4	-18,1	-55,7
ПЗВ	21,8	20,1	15,6	15,5	14,1	12,1	10,4	10,9	-10,9	-50,0
Капітал, млн.грн.										
НАКСУ	144,5	148,0	185,4	182,0	217,5	235,7	224,6	224,8	80,3	55,6
ВАКС	167,1	198,4	220,4	267,9	299,0	269,8	277,4	296,1	129,0	77,2
ПЗВ	96,5	127,8	131,0	153,9	164,0	162,3	167,4	177,5	81,0	83,9
Кредити, надані членам КС, млн.грн.										
НАКСУ	666,1	651,7	539,1	504,7	530,0	483,9	459,6	427,9	-238,2	-35,8
ВАКС	552,6	819,2	795,2	842,3	899,7	792,4	631,4	636,3	83,7	15,1
ПЗВ	378,2	482,9	412,4	411,6	416,0	340,3	323,9	349,3	-28,9	-7,7
Внески (вклади) на депозитні рахунки, млн.грн.										
НАКСУ	464,6	456,3	350,3	316,4	315,5	266,1	238,2	234,2	-230,4	-49,6
ВАКС	553,9	611,9	573,8	581,0	658,8	504,1	341,0	351,4	-202,5	-36,6
ПЗВ	282,7	357,3	279,3	271,3	281,5	211,0	165,1	182,5	-100,2	-35,4
Активи, млн.грн.										
НАКСУ	697,4	696,5	574,6	538,3	575,7	539,1	507,2	502,5	-194,9	-27,9
ВАКС	772,3	874,9	853,8	913,2	1019,0	858,9	670,1	695,6	-76,7	-9,9
ПЗВ	414,5	530,2	447,2	462,7	484,5	389,1	360,4	387,2	-27,3	-6,6
Прострочені кредити, млн.грн.										
НАКСУ	237,5	223,4	123,4	93,5	99,6	122,1	109,7	104,2	-133,3	-56,1
ВАКС	146,3	160,9	118,8	120,0	118,1	128,9	122,0	105,2	-41,1	-28,1
ПЗВ	53,6	53,5	53,9	55,2	58,4	67,7	58,7	52,1	-1,5	-2,8
Резервний капітал, млн.грн.										
НАКСУ	74,6	79,7	82,0	82,1	92,4	100,9	100,0	95,4	20,8	27,9
ВАКС	98,8	119,1	142,4	170,7	209,6	209,8	214,2	226,1	127,3	128,9
ПЗВ	68,8	88,1	94,5	118,5	147,3	144,3	140,8	159,5	90,7	131,9

* Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [338], ВАКС [339] та ПЗВ [340].

**Індикативні показники діяльності СРО та системи кредитної кооперації
України у 2009-2016 рр.***

Показники	Роки								Зміна 2016/2009
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Частка членів КС, що мають внески, %									
НАКСУ	4,6	4,3	3,4	3,1	3,3	2,7	2,4	2,2	-2,4
ВАКС	4,5	5,0	4,6	4,8	4,9	4,5	4,0	4,9	0,5
ПЗВ	4,8	5,2	4,7	4,9	5,2	4,9	5,1	6,3	1,4
По Україні	5,3	5,0	4,5	4,1	4,1	3,8	3,5	6,4	1,1
Частка членів КС, що мають заборгованість за кредитами, %									
НАКСУ	21,7	21,0	21,4	20,6	22,5	19,7	20,5	21,0	-0,7
ВАКС	21,1	24,7	23,6	23,6	23,9	21,2	21,5	25,3	4,2
ПЗВ	18,7	26,1	25,4	25,4	26,3	25,6	23,4	26,4	7,7
По Україні	19,3	21,8	23,5	23,2	23,8	22,7	21,2	23,1	3,8
Співвідношення кількості членів КС що мають заборгованість за кредитами до тих, що мають депозити, осіб									
НАКСУ	4,7	4,9	6,3	6,7	6,7	7,3	8,6	9,5	4,8
ВАКС	4,7	5,0	5,1	5,0	4,9	4,8	5,3	5,1	0,4
ПЗВ	3,9	5,0	5,4	5,1	5,0	5,2	4,6	4,2	0,3
По Україні	3,6	4,3	5,2	5,7	5,8	5,9	6,1	3,6	0,0
Частка капіталу до активів КС, %									
НАКСУ	20,7	21,2	32,3	33,8	37,8	43,7	44,3	44,7	24,0
ВАКС	21,6	22,7	25,8	29,3	29,3	31,4	41,4	42,6	20,9
ПЗВ	23,3	24,1	29,3	33,3	33,8	41,7	46,4	45,8	22,6
По Україні	18,2	32,6	39,5	41,0	40,6	44,8	50,4	51,4	33,2
Частка неповернених та прострочених кредитів у кредитному портфелі, %									
НАКСУ	35,7	34,3	22,9	18,5	18,8	25,2	23,9	24,4	-11,3
ВАКС	26,5	19,6	14,9	14,2	13,1	16,3	19,3	16,5	-9,9
ПЗВ	14,2	11,1	13,1	13,4	14,0	19,9	18,1	14,9	0,7
По Україні	20,5	26,2	7,2	6,1	6,4	8,3	9,3	7,5	-13,0
Частка неповернених та прострочених кредитів у активах, %									
НАКСУ	34,1	32,1	21,5	17,4	17,3	22,6	21,6	20,7	-13,3
ВАКС	18,9	18,4	13,9	13,1	11,6	15,0	18,2	15,1	-3,8
ПЗВ	12,9	10,1	12,1	11,9	12,1	17,4	16,3	13,5	0,5
По Україні	27,9	39,6	17,2	15,3	15,9	19,4	21,9	18,1	-9,8
Співвідношення кредитів до активів, %									
НАКСУ	95,5	93,6	93,8	93,8	92,1	89,7	90,6	85,2	-10,4
ВАКС	71,6	93,6	93,1	92,2	88,3	92,3	94,2	91,5	19,9
ПЗВ	91,2	91,1	92,2	89,0	85,9	87,5	89,9	90,2	-1,0
По Україні	92,7	97,6	93,8	95,3	90,4	85,3	86,8	88,5	-4,1
Співвідношення суми кредитів до депозитів КС, рази									
НАКСУ	1,43	1,43	1,54	1,59	1,68	1,82	1,93	1,83	0,4
ВАКС	1,00	1,34	1,39	1,45	1,37	1,57	1,85	1,81	0,8
ПЗВ	1,34	1,35	1,48	1,52	1,48	1,61	1,96	1,91	0,6
По Україні	1,32	1,72	1,89	1,97	1,77	2,01	2,10	2,16	0,8

Продовження додатку Ф
Продовження таблиці Ф.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Частка резервного капіталу у загальній величині капіталу, %									
НАКСУ	51,6	53,8	44,2	45,1	42,5	42,8	44,5	42,4	-9,2
ВАКС	59,1	60,0	64,6	63,7	70,1	77,8	77,2	76,4	17,3
ПЗВ	71,3	68,9	72,1	77,0	89,8	88,9	84,1	89,9	18,6
По Україні	21,6	52,6	29,5	38,2	38,7	40,1	43,5	44,9	23,2
Сума резервного капіталу, що припадає на 1 грн. вкладу, грн.									
НАКСУ	0,16	0,17	0,23	0,26	0,29	0,38	0,42	0,41	0,2
ВАКС	0,18	0,19	0,25	0,29	0,32	0,42	0,63	0,64	0,5
ПЗВ	0,24	0,25	0,34	0,44	0,52	0,68	0,85	0,87	0,6
По Україні	0,13	0,21	0,28	0,28	0,32	0,43	0,53	0,56	0,4
Частка резервного капіталу у неповернених та прострочених кредитах, %									
НАКСУ	31,4	35,7	66,5	87,8	92,7	82,6	91,2	91,6	60,2
ВАКС	67,5	74,0	119,9	142,3	177,5	162,8	175,6	214,9	147,4
ПЗВ	128,3	164,6	175,3	214,6	252,2	213,1	239,9	306,1	177,8
По Україні	31,5	29,7	80,3	88,3	102,0	93,3	100,9	126,6	95,2
Достатність капіталу, %									
НАКСУ	31,1	32,4	52,9	57,5	69,0	88,6	94,3	96,0	64,9
ВАКС	30,2	32,4	38,4	46,1	45,4	53,5	81,3	84,3	54,1
ПЗВ	34,1	35,8	46,9	56,7	58,3	76,9	101,3	97,3	63,1
По Україні	25,9	57,4	79,5	84,6	79,4	106,0	121,7	125,6	99,7

* Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [338], ВАКС [339], ПЗВ [340] та Нацкомфінпослуг [455-462].

Таблиця Ф.3

Порівняння СРО в загальних показниках саморегулювання системи кредитної кооперації України у 2009-2016 рр.*

Показники	Роки								Зміна за 2016/2009
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кількість КС, що надають звітність									
НАКСУ	41,7	41,9	40,1	40,3	41,1	40,1	43,0	48,5	6,8
ВАКС	45,6	42,8	46,3	45,2	44,8	46,8	44,8	38,0	-7,6
ПЗВ	12,8	15,3	13,6	14,5	14,1	13,0	12,3	13,5	0,8
Кількість членів кредитної спілки, тис. осіб									
НАКСУ	28,6	30,3	28,8	26,8	26,7	27,7	29,1	28,4	-0,2
ВАКС	43,9	43,1	44,8	46,6	47,8	46,6	45,4	44,8	0,9
ПЗВ	27,5	26,6	26,4	26,6	25,5	25,7	25,5	26,8	-0,7
Кількість членів кредитної спілки, які мають кредити, тис. осіб									
НАКСУ	30,0	26,5	26,3	23,8	24,9	24,9	27,5	24,4	-5,6
ВАКС	45,0	44,5	45,1	47,2	47,3	45,1	45,0	46,6	1,5
ПЗВ	24,9	28,9	28,6	29,0	27,8	30,0	27,5	29,0	4,0
Кількість членів кредитної спілки, які мають вклади на депозитних рахунках, тис. осіб									
НАКСУ	28,7	26,8	22,9	18,9	19,6	18,3	18,1	13,9	-14,7
ВАКС	42,7	44,5	48,4	50,9	51,2	50,8	47,8	49,0	6,3
ПЗВ	28,6	28,7	28,8	30,2	29,2	30,9	34,1	37,1	8,4

Продовження додатку Ф
Продовження таблиці Ф.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Капітал, млн.грн.									
НАКСУ	35,4	31,2	34,5	30,1	32,0	35,3	33,6	32,2	-3,2
ВАКС	40,9	41,8	41,1	44,4	43,9	40,4	41,4	42,4	1,5
ПЗВ	23,7	27,0	24,4	25,5	24,1	24,3	25,0	25,4	1,8
Кредити, надані членам КС, млн.грн.									
НАКСУ	41,7	33,4	30,9	28,7	28,7	29,9	32,5	30,3	-11,4
ВАКС	34,6	41,9	45,5	47,9	48,7	49,0	44,6	45,0	10,4
ПЗВ	23,7	24,7	23,6	23,4	22,5	21,1	22,9	24,7	1,0
Внески (вклади) на депозитні рахунки, млн.грн.									
НАКСУ	35,7	32,0	29,1	27,1	25,1	27,1	32,0	30,5	-5,2
ВАКС	42,6	42,9	47,7	49,7	52,5	51,4	45,8	45,7	3,2
ПЗВ	21,7	25,1	23,2	23,2	22,4	21,5	22,2	23,8	2,0
Активи, млн.грн.									
НАКСУ	45,8	42,9	38,8	35,7	34,8	36,8	41,0	40,2	-5,6
ВАКС	50,7	53,8	57,6	60,6	61,6	58,6	54,2	55,6	4,9
ПЗВ	27,2	32,6	30,2	30,7	29,3	26,5	29,2	31,0	3,8
Прострочені та неповернуті кредити, млн.грн.									
НАКСУ	54,3	51,0	41,7	34,8	36,1	38,3	37,8	39,8	-14,5
ВАКС	33,4	36,7	40,1	44,7	42,8	40,4	42,0	40,2	6,8
ПЗВ	12,3	12,2	18,2	20,5	21,1	21,2	20,2	19,9	7,7
Резервний капітал, млн.грн.									
НАКСУ	30,8	27,8	25,7	22,1	20,6	22,2	22,0	19,8	-11,0
ВАКС	40,8	41,5	44,7	46,0	46,7	46,1	47,1	47,0	6,2
ПЗВ	28,4	30,7	29,6	31,9	32,8	31,7	30,9	33,2	4,7

* Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [338], ВАКС [339] та ПЗВ [340].

Таблиця Ф.4

Динаміка показників СРО кредитної кооперації України у 2009-2016 рр.*

Показники СРО	Значення показників по роках								Зміна 2016/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Середня кількість членів КС, осіб										
НАКСУ	3144	2979	2705	2373	2152	2211	1936	1666	-1478	-47,0
ВАКС	4420	4157	3640	3677	3527	3186	2904	3354	-1065	-24,1
ПЗВ	9863	7162	7270	6531	5991	6303	5945	5626	-4237	-43,0
По Україні	2901	2383	1733	1776	1572	1395	1300	1392	-1510	-52,0
Кількість членів КС, що мають кредити в 1 КС, осіб										
НАКСУ	681	625	580	490	483	435	397	350	-331	-48,7
ВАКС	934	1028	860	869	843	676	625	849	-84	-9,0
ПЗВ	1844	1869	1847	1656	1573	1615	1393	1484	-360	-19,5
По Україні	561	520	407	412	374	317	276	322	-239	-42,7
Кількість членів КС, що мають внески(вклади) в 1 КС, осіб										
НАКСУ	3097	3083	2595	2379	2408	2217	2002	2110	-987	-31,9
ВАКС	3377	4052	3678	3899	4607	3601	2750	4039	662	19,6
ПЗВ	6145	6617	6071	5652	6256	5410	4857	5887	-258	-4,2

Продовження додатку Ф

Продовження таблиці Ф.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
По Україні	155	120	78	73	65	53	45	89	-66	-42,6
Середній розмір активів КС, млн.грн.										
НАКСУ	4,65	4,71	4,26	4,05	4,39	4,49	4,26	4,53	-0,12	-2,6
ВАКС	4,71	5,79	5,47	6,13	7,13	6,14	5,40	8,00	3,29	69,8
ПЗВ	9,01	9,82	9,72	9,64	10,77	9,98	10,60	12,49	3,48	38,6
По Україні	5,59	5,21	3,89	4,31	4,16	3,97	3,51	4,40	-1,19	-21,3
Середній розмір капіталу КС, млн.грн.										
НАКСУ	0,96	1,00	1,37	1,37	1,66	1,96	1,89	2,03	1,06	110,3
ВАКС	1,02	1,31	1,41	1,80	2,09	1,93	2,24	3,40	2,38	234,0
ПЗВ	2,10	2,37	2,85	3,21	3,64	4,16	4,92	5,73	3,63	172,9
По Україні	1,01	1,70	1,54	1,76	1,69	1,78	1,77	2,26	1,25	122,9
Середній розмір кредитного портфелю КС, млн.грн.										
НАКСУ	4,44	4,40	3,99	3,79	4,05	4,03	3,86	3,85	-0,59	-13,2
ВАКС	3,37	5,43	5,10	5,65	6,29	5,66	5,09	7,31	3,94	117,1
ПЗВ	8,22	8,94	8,97	8,58	9,24	8,73	9,53	11,27	3,04	37,0
По Україні	5,18	5,08	3,65	4,10	3,76	3,39	3,05	3,90	-1,28	-24,8
Середній розмір кредиторської заборгованості(депозити) 1 КС, млн.грн.										
НАКСУ	3,10	3,08	2,59	2,38	2,41	2,22	2,00	2,11	-0,99	-31,9
ВАКС	3,38	4,05	3,68	3,90	4,61	3,60	2,75	4,04	0,66	19,6
ПЗВ	6,15	6,62	6,07	5,65	6,26	5,41	4,86	5,89	-0,26	-4,2
По Україні	3,92	2,95	1,93	2,09	2,13	1,68	1,45	1,80	-2,12	-54,1
Середній розмір простроченої та безнадійної заборгованості, що припадає на 1 КС, млн.грн.										
НАКСУ	1,58	1,51	0,91	0,70	0,76	1,02	0,92	0,94	-0,64	-40,7
ВАКС	0,89	1,07	0,76	0,81	0,83	0,92	0,98	1,21	0,32	35,5
ПЗВ	1,17	0,99	1,17	1,15	1,30	1,74	1,73	1,68	0,52	44,2
По Україні	1,56	2,06	0,67	0,66	0,66	0,77	0,77	0,80	-0,76	-48,8
Середній розмір резервного капіталу 1 КС, млн.грн.										
НАКСУ	0,50	0,54	0,61	0,62	0,71	0,84	0,84	0,86	0,36	72,9
ВАКС	0,60	0,79	0,91	1,15	1,47	1,50	1,73	2,60	2,00	331,6
ПЗВ	1,50	1,63	2,05	2,47	3,27	3,70	4,14	5,15	3,65	244,1
По Україні	0,49	0,61	0,54	0,58	0,68	0,72	0,78	1,01	0,52	105,9

* Складено та розраховано на основі даних НАКСУ [338], ВАКС [339] та ПЗВ [340] та Нацкомфінпослуг [455-462].

**Перелік показників, що використовуються при побудові рейтингу
саморегулювальних організацій в системі кредитної кооперації України***

№	Показник	Ранжування
1	Частка членів КС, що мають внески	По спаданню
2	Частка членів КС, що мають заборгованість за кредитами	По спаданню
3	Співвідношення кількості членів КС що мають заборгованість за кредитами до тих, що мають депозити	По зростанню
4	Частка капіталу до активів КС	По зростанню
5	Частка неповернених та прострочених кредитів у кредитному портфелі	По зростанню
6	Частка неповернених та прострочених кредитів у активах	По зростанню
7	Співвідношення кредитів та активів	По зростанню
8	Співвідношення суми кредитів до депозитів	По зростанню
9	Частка резервного капіталу у загальній величині капіталу	По спаданню
10	Сума резервного капіталу, що припадає на 1 грн. вкладу	По спаданню
11	Частка резервного капіталу у неповернених та прострочених кредитах	По спаданню
12	Достатність капіталу	По спаданню
13	Сума активів на одного члена КС	По спаданню
14	Капітал на одного члена КС	По спаданню
15	Середній розмір депозиту вкладника	По спаданню
16	Середній розмір кредиту одного позичальника	По спаданню
17	Середній розмір прострочених та неповернених кредитів, що припадає на одного позичальника КС	По зростанню
18	Середня кількість членів КС	По спаданню
19	Кількість членів КС, що мають кредити	По спаданню
20	Кількість членів КС, що мають внески (вклади)	По спаданню
21	Середній розмір активів КС	По спаданню
22	Середній розмір капіталу КС	По спаданню
23	Середній розмір кредитного портфелю КС	По спаданню
24	Середній розмір кредиторської заборгованості (депозити) 1 КС	По спаданню
25	Середній розмір простроченої та безнадійної заборгованості, що припадає на 1 КС	По зростанню
26	Середній розмір резервного капіталу 1 КС	По спаданню

* Складено автором.

Рейтинг саморегульвних організацій системи кредитної кооперації України на основі показників діяльності їх членів у 2009-2016 рр.*

Показник	Ранги СРО показниках у розрізі років																							
	2009			2010			2011			2012			2013			2014			2015			2016		
	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ	НАКСУ	ВАКС	ПЗВ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Частка членів КС, що мають внески, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Частка членів КС, що мають заборгованість за кредитами, %	1	2	3	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Співвідношення кількості членів КС що мають заборгованість за кредитами до тих, що мають депозити, осіб	2	3	1	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	2	1	3	2	1
Частка капіталу до активів КС, %	3	2	1	3	2	1	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	2	3	1	2	3	1
Частка неповернених та прострочених кредитів у кредитному портфелі, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	1	2	3	1	2	3	2	1	3	2	1
Частка неповернених та прострочених кредитів у активах, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	1	2	3	2	1	3	2	1
Співвідношення кредитів до активів, %	3	1	2	2	3	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	2	3	1	2	3	1	1	3	2
Співвідношення суми кредитів до депозитів КС, рази	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	2	1	3	2	1	3
Частка резервного капіталу у загальній величині капіталу, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Сума резервного капіталу, що припадає на 1 грн. вкладу, грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Частка резервного капіталу у неповернених та прострочених кредитах, %	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Достатність капіталу, %	2	3	1	3	2	1	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	2	3	1	2	3	1

Продовження додатку Ф

Продовження таблиці Ф.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Сума активів на одного члена КС, грн.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Капітал на одного члена КС, грн.	1	2	3	1	3	2	1	2	3	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2
Середній розмір депозиту вкладника, грн.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Середній розмір кредиту одного позичальника, грн.	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Середній розмір простроченої заборгованості позичальника КС, грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середня кількість членів КС, осіб	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Кількість членів КС, що мають кредити в 1 КС, осіб	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	2	3	2	1	3	2	1
Кількість членів КС, що мають внески(вклади) в 1 КС, осіб	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середній розмір активів КС, млн. грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середній розмір капіталу КС, млн. грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	2	3	1	3	2	1	3	2	1
Середній розмір кредитного портфелю КС, млн. грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середній розмір кредиторської заборгованості (депозити) 1 КС, млн.грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Середній розмір простроченої та безнадійної заборгованості, що припадає на 1 КС, млн. грн.	3	1	2	3	2	1	2	1	3	1	2	3	1	2	3	2	1	3	2	1	3	3	2	1
Середній розмір резервного капіталу 1 КС, млн. грн.	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1
Загальний сумарний ранг	66	51	39	69	52	35	65	51	40	64	53	39	64	52	40	63	52	42	65	54	37	65	55	36
Загальний середній ранг	2,5	2,0	1,5	2,6	2,0	1,4	2,5	2,0	1,5	2,5	2,0	1,5	2,5	2,0	1,5	2,4	2,0	1,6	2,5	2,1	1,4	2,5	2,1	1,4
Рейтинг	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1	3	2	1

* Складено та розраховано автором.

Показники функціонування СК-учасників ЛСОУ у 2009-2016 рр.*

Показники	Роки								Зміна 2016/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
Компаній з ризикових видів страхування										
Кількість СК, од.	49	41	41	41	36	32	28	29	-20	-40,8
Страхові платежі, тис. грн.	5897,7	5234,1	7111,2	8116,3	8054,2	7130,3	7999,5	8357,3	2459,6	41,7
Страхові виплати, тис. грн.	2633,4	1861,1	2369,8	2770,4	2779,0	2671,5	2950,4	3399,0	765,6	29,1
Рівень виплат, %	44,7	35,6	33,3	34,1	34,5	37,5	36,9	40,7	-4,0	-
Статутний капітал, тис. грн.	3240,7	2827,3	3130,6	3090,1	2199,2	1907,2	1587,2	1455,8	-1784,9	-55,1
Активи, тис.грн.	8952,4	9095,1	11172,4	12079,6	9867,1	9507,3	9299,8	8811,3	-141,1	-1,6
Страхові резерви, тис. грн.	2981,8	2914,6	3497,1	4364,2	3771,1	3449,3	3349,6	3843,5	861,7	28,9
Частка резервів у активах, %	33,3	32,0	31,3	36,1	38,2	36,3	36,0	43,6	10,3	-
Компаній зі страхування життя										
Кількість СК, од.	15	15	15	15	14	11	9	6	-9	-60,0
Страхові платежі, тис. грн.	655,6	748,2	1128,0	1490,8	1923,4	1208,1	1148,0	1353,5	697,90	106,4
Страхові виплати, тис. грн.	120,3	106,6	143,8	48,1	118,2	166,2	356,9	213,5	93,21	77,5
Рівень виплат, %	18,3	14,3	12,8	3,2	6,1	13,8	31,1	15,8	-2,6	-
Статутний капітал, тис. грн.	568,4	602,3	551,8	481,3	454,4	389,8	323,8	254,4	-314,0	-55,2
Активи, тис. грн.	2305,1	2724,7	3320,8	3780,7	4534,3	4379,3	4613,4	4593,4	2288,3	99,3
Страхові резерви, тис. грн.	1537,3	1863,4	2304,8	2816,2	3365,0	3156,9	3485,5	3752,1	2214,8	144,1
Частка резервів у активах, %	66,7	68,4	69,4	74,5	74,2	72,1	75,6	81,7	15,0	-
Компаній на страховому ринку										
Кількість СК, од.	64	56	56	56	50	43	37	27	-37	-57,8
Страхові платежі, тис. грн.	6553,3	5982,3	8239,2	9607,0	9977,6	8338,4	9147,6	9710,8	3157,5	48,2
Страхові виплати, тис. грн.	2753,7	1967,7	2513,7	2818,5	2897,3	2837,7	3307,4	3612,5	858,8	31,2
Рівень виплат, %	42,0	32,9	30,5	29,3	29,0	34,0	36,2	37,2	-4,8	-
Статутний капітал, тис. грн.	3809,1	3429,6	3682,4	3571,5	2653,6	2297,0	1911,0	1710,2	-2098,9	-55,1
Активи, тис.грн.	11257,6	11819,8	14493,2	15860,2	14401,4	13886,6	13913,1	13404,7	2147,2	19,1
Страхові резерви, тис. грн.	4519,2	4778,0	5801,9	7180,4	7136,1	6606,2	6835,1	7595,7	3076,5	68,1
Частка резервів у активах, %	40,1	40,4	40,0	45,3	49,6	47,6	49,1	56,7	16,5	-

* Складено та розраховано автором на основі даних ЛСОУ [492- 506].

Показники функціонування СК-учасників УФУ у 2009-2016 рр.*

Показники	Роки								Зміна 2016/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
Компаній з ризикових видів страхування										
Кількість СК, од.	9	14	11	12	18	18	20	20	11	122,2
Страхові платежі, млн. грн.	3148,9	3485,1	3351,2	4000,9	5921,9	5515,1	7900,6	9167,7	6018,8	191,1
Страхові виплати, млн. грн.	1625,7	1611,0	1330,1	1552,9	2095,4	1840,4	2572,4	3308,0	1682,3	103,5
Рівень виплат, %	51,6	46,2	39,7	38,8	35,4	33,4	32,6	36,1	-15,5	-
Статутний капітал, млн. грн.	1491,9	1886,7	1804,8	2069,8	2563,2	2580,7	2633,4	2038,8	546,8	36,7
Активи, млн. грн.	3797,3	4452,2	4567,1	5120,0	7036,7	8214,0	13470,7	10467,3	6669,9	175,6
Страхові резерви, млн. грн.	1583,0	1979,3	1750,6	2660,2	3117,5	3765,4	4653,8	4960,4	3377,5	213,4
Частка резервів у активах, %	41,7	44,5	38,3	52,0	44,3	45,8	34,5	47,4	5,7	-
Компаній зі страхування життя										
Кількість СК, од.	2	4	6	7	6	6	5	4	2	100,0
Страхові платежі, млн. грн.	12,8	46,6	87,8	287,1	307,4	338,2	421,5	511,7	498,9	3882,8
Страхові виплати, млн. грн.	0,7	7,4	12,7	35,3	52,4	115,3	195,6	138,4	137,8	19979,3
Рівень виплат, %	5,4	15,8	14,5	12,3	17,0	34,1	46,4	27,1	21,7	-
Статутний капітал, млн. грн.	105,0	171,0	218,9	340,8	227,3	227,8	195,0	115,0	10,0	9,5
Активи, млн. грн.	134,2	290,0	407,7	1268,8	1412,0	2198,9	2882,0	3173,3	3039,2	2265,4
Страхові резерви, млн. грн.	24,3	76,5	108,2	690,0	937,5	1618,7	2332,8	2678,0	2653,7	10908,8
Частка резервів у активах, %	18,1	26,4	26,5	54,4	66,4	73,6	80,9	84,4	66,3	-
Компаній на страховому ринку										
Кількість СК, од.	11	18	17	19	24	24	25	24	13	118,2
Страхові платежі, млн. грн.	3161,7	3531,6	3439,0	4287,9	6229,3	5853,3	8322,1	9679,4	6517,7	206,1
Страхові виплати, млн. грн.	1626,4	1618,4	1342,9	1588,2	2147,8	1955,7	2768,0	3446,5	1820,0	111,9
Рівень виплат, %	51,4	45,8	39,0	37,0	34,5	33,4	33,3	35,6	-15,8	-
Статутний капітал, млн. грн.	1596,9	2057,7	2023,7	2410,6	2790,5	2808,5	2828,4	2153,7	556,8	34,9
Активи, млн. грн.	3931,5	4742,2	4974,8	6388,8	8448,7	10412,9	16352,7	13640,6	9709,1	247,0
Страхові резерви, млн. грн.	1607,3	2055,8	1858,8	3350,2	4055,0	5384,2	6986,5	7638,4	6031,2	375,2
Частка резервів у активах, %	40,9	43,4	37,4	52,4	48,0	51,7	42,7	56,0	15,1	-

* Складено та розраховано автором на основі даних УФУ [217-228].

Порівняння показників членів УФУ та ЛСОУ за 2009-2016 рр.*

Показники	Роки								Зміна 2016/2009	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Абс.	%
Компаній з ризикових видів страхування										
Премії, млн. грн.										
ЛСОУ	120,4	127,7	173,4	198,0	223,7	222,8	285,7	398,0	277,6	230,6
УФУ	349,9	248,9	304,7	333,4	329,0	306,4	395,0	458,4	108,5	31,0
Виплати, млн. грн.										
ЛСОУ	53,7	45,4	57,8	67,6	77,2	83,5	105,4	161,9	108,1	201,2
УФУ	180,6	115,1	120,9	129,4	116,4	102,2	128,6	165,4	-15,2	-8,4
Активи, млн. грн.										
ЛСОУ	182,7	221,8	272,5	294,6	274,1	297,1	332,1	419,6	236,9	129,7
УФУ	421,9	318,0	415,2	426,7	390,9	456,3	673,5	523,4	101,4	24,0
Статутний капітал, млн. грн.										
ЛСОУ	66,1	69,0	76,4	75,4	61,1	59,6	56,7	69,3	3,2	4,8
УФУ	165,8	134,8	164,1	172,5	142,4	143,4	131,7	101,9	-63,8	-38,5
Страхові резерви, млн. грн.										
ЛСОУ	60,9	71,1	85,3	106,4	104,8	107,8	119,6	183,0	122,2	200,8
УФУ	175,9	141,4	159,1	221,7	173,2	209,2	232,7	248,0	72,1	41,0
Компаній зі страхування життя										
Премії, млн. грн.										
ЛСОУ	43,7	49,9	75,2	99,4	137,4	109,8	127,6	225,6	181,9	416,1
УФУ	6,4	11,6	14,6	41,0	51,2	56,4	84,3	127,9	121,5	1891,4
Виплати, млн. грн.										
ЛСОУ	8,0	7,1	9,6	3,2	8,4	15,1	39,7	35,6	27,6	343,7
УФУ	0,3	1,8	2,1	5,0	8,7	19,2	39,1	34,6	34,3	9939,7
Активи, млн. грн.										
ЛСОУ	153,7	181,6	221,4	252,0	323,9	398,1	512,6	765,6	611,9	398,2
УФУ	67,1	72,5	67,9	181,3	235,3	366,5	576,4	793,3	726,2	1082,7
Статутний капітал, млн. грн.										
ЛСОУ	253,9	228,6	245,5	238,1	189,5	208,8	212,3	285,0	31,1	12,2
УФУ	52,5	42,8	36,5	48,7	37,9	38,0	39,0	28,7	-23,8	-45,2
Страхові резерви, млн. грн.										
ЛСОУ	102,5	124,2	153,7	187,7	240,4	287,0	387,3	625,4	522,9	510,2
УФУ	12,2	19,1	18,0	98,6	156,3	269,8	466,6	669,5	657,3	5404,4
Компаній на страховому ринку										
Премії, млн. грн.										
ЛСОУ	102,4	106,8	147,1	171,6	199,6	193,9	247,2	359,7	257,3	251,2
УФУ	287,4	196,2	202,3	225,7	259,6	243,9	332,9	403,3	115,9	40,3
Виплати, млн. грн.										
ЛСОУ	43,0	35,1	44,9	50,3	57,9	66,0	89,4	133,8	90,8	211,0
УФУ	147,9	89,9	79,0	83,6	89,5	81,5	110,7	143,6	-4,3	-2,9
Активи, млн. грн.										
ЛСОУ	175,9	211,1	258,8	283,2	288,0	322,9	376,0	496,5	320,6	182,2
УФУ	357,4	263,5	292,6	336,3	352,0	433,9	654,1	568,4	210,9	59,0
Статутний капітал, млн. грн.										
ЛСОУ	59,5	61,2	65,8	63,8	53,1	53,4	51,6	63,3	3,8	6,4
УФУ	145,2	114,3	119,0	126,9	116,3	117,0	113,1	89,7	-55,4	-38,2
Страхові резерви, млн. грн.										
ЛСОУ	70,6	85,3	103,6	128,2	142,7	153,6	184,7	281,3	210,7	298,4
УФУ	146,1	114,2	109,3	176,3	169,0	224,3	279,5	318,3	172,2	117,8

* Складено та розраховано автором за даними ЛСОУ [492- 499] та УФУ [217-228].

**Динаміка показників СРО ринку страхових послуг України
у 2009-2016 рр.***

Показники СРО	Роки								Зміна 2016/2009
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Частка резервів в активах									
ЛІСОУ	40,1	40,4	40,0	45,3	49,6	47,6	49,1	56,7	16,5
УФУ	40,9	43,4	37,4	52,4	48,0	51,7	42,7	56,0	15,1
Україна	24,2	25,1	23,2	22,4	21,7	22,5	30,3	37,3	13,2
Достатність страхових резервів (<100%) для ризикових видів									
ЛІСОУ	50,6	55,7	49,2	53,8	46,8	48,4	41,9	46,0	-4,6
УФУ	50,3	56,8	52,2	66,5	52,6	68,3	58,9	54,1	3,8
Україна	42,6	41,4	39,9	47,5	40,4	42,8	41,7	40,4	-2,1
Рівень виплат									
ЛІСОУ	42,0	32,9	30,5	29,3	29,0	34,0	36,2	37,2	-4,8
УФУ	51,4	45,8	39,0	37,0	34,5	33,4	33,3	35,6	-15,8
Україна	33,0	26,4	21,4	23,9	16,2	18,9	27,2	25,1	-7,8
Приріст активів									
ЛІСОУ	147,2	5,0	22,6	9,4	-9,2	-3,6	0,2	-3,7	-150,9
УФУ	6,3	20,6	4,9	28,4	32,2	23,2	57,0	-16,6	-22,9
Україна	0,1	7,8	6,4	16,8	18,1	5,8	-13,6	-7,7	-7,8
Приріст виплат									
ЛІСОУ	202	-28,5	27,7	12,1	2,8	-2,1	16,6	9,2	-192,8
УФУ	5,7	-0,5	-17,0	18,3	35,2	-8,9	41,5	24,5	18,9
Україна	-4,4	-9,4	-20,3	5,9	-9,7	8,9	59,9	9,1	13,6
Приріст премій									
ЛІСОУ	106,5	-8,7	37,7	16,6	3,9	-16,4	9,7	6,2	-100,3
УФУ	-19,7	11,7	-2,6	24,7	45,3	-6,0	42,2	16,3	36,0
Україна	-14,9	12,9	-1,7	-5,2	33,3	-6,6	11,1	18,3	33,1
Приріст резервів зі страхування життя									
ЛІСОУ	7,4	21,2	23,7	22,2	19,5	-6,2	10,4	7,6	0,3
УФУ	13,5	214,5	41,4	537,8	35,9	72,7	44,1	14,8	1,3
Україна	11,2	22,1	21,9	21,0	19,3	38,0	29,8	13,6	2,4
Приріст резервів із загальних видів									
ЛІСОУ	235,3	-2,3	20,0	24,8	-13,6	-8,5	-2,9	14,7	-220,5
УФУ	-9,0	25,0	-11,6	52,0	17,2	20,8	23,6	6,6	15,6
Україна	-10,1	10,0	-7,3	9,9	13,2	-0,6	9,2	14,1	24,3
Приріст статутних капіталів									
ЛІСОУ	132,3	-10,0	7,4	-3,0	-25,7	-13,4	-16,8	-10,5	-142,8
УФУ	81,9	28,9	-1,6	19,1	15,8	0,6	0,7	-23,9	-105,8
Україна	12,6	-3,0	-2,3	3,5	4,5	-0,7	-4,3	-12,5	-25,2
Частка страхування життя у преміях									
ЛІСОУ	10,0	12,5	13,7	15,5	19,3	14,5	12,6	13,9	3,9
УФУ	0,4	1,3	2,6	6,7	4,9	5,8	5,1	5,3	4,9
Україна	4,0	3,9	5,9	8,4	8,6	8,1	7,4	7,8	3,8

* Складено та розраховано автором на основі даних ЛІСОУ [492-499], УФУ [217-228] та Нацкомфінпослуг [444-452].

Динаміка показників, що беруться за основу розрахунку ефективності моделі регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2005-2014 рр.

Таблиця X.1

Динаміка показника «забезпечення виконання договорів», що береться до розрахунку індексу конкурентоспроможності економік країн ЄС та України у 2005-2014 рр.*

№ з/п	Країна	Значення показника по роках									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Австрія	81,46	81,46	82,5	82,5	81,55	81,55	81,55	81,55	81,55	81,55
2	Бельгія	75,59	75,59	75,59	75,59	77,67	77,67	77,67	77,67	77,67	77,67
3	Болгарія	61,27	61,27	61,27	61,27	62,32	62,32	62,32	62,32	62,32	62,32
4	Великобританія	69,11	67,61	66,86	66,68	66,68	66,81	68,9	69,12	68,08	68,08
5	Голландія	74,92	74,92	74,92	74,92	74,92	74,92	74,92	75,1	75,1	75,1
6	Греція	56,79	56,79	56,79	56,79	54,58	52,94	51,02	49,11	48,02	43,65
7	Данія	69,13	69,61	69,61	69,61	69,61	69,61	68,79	68,79	68,79	68,79
8	Естонія	71,83	71,83	71,83	71,83	71,83	68,76	68,76	68,76	68,76	68,91
9	Ірландія	77,08	78,12	79,16	79,16	79,16	79,16	79,16	75,47	75,47	75,47
10	Іспанія	60,92	60,92	60,92	61,96	61,96	61,96	63	63	63,14	62,65
11	Італія	34,66	34,66	38,21	38,21	38,21	42,38	42,38	42,38	43,06	45,61
12	Кіпр	-	-	-	-	54,17	54,17	54,17	54,17	54,17	54,17
13	Латвія	79,97	83,44	83,44	83,44	83,44	79,96	79,96	78,32	75,59	75,59
14	Литва	77,27	77,27	77,27	77,27	77,27	74,81	74,81	74,81	74,81	74,81
15	Люксембург	-	-	86,04	86,04	86,04	85,7	85,7	85,7	85,7	85,7
16	Мальта	-	-	-	-	-	-	-	56,27	56,27	56,27
17	Німеччина	76,49	76,74	76,74	76,74	76,74	76,74	76,74	76,74	76,74	76,74
18	Польща	52,2	52,75	52,75	56,85	56,85	56,85	56,85	56,85	64,98	64,83
19	Португалія	64,52	64,52	64,52	64,52	65,56	69,95	69,95	69,95	69,95	69,95
20	Румунія	66,6	66,6	66,6	66,6	68,32	64,95	64,95	64,95	64,95	64,95
21	Словаччина	65,74	65,74	65,74	65,74	65,74	64,13	64,13	64,13	64,68	64,68
22	Словенія	47,86	48,27	48,27	48,27	48,27	51,85	51,85	51,85	51,85	52,4
23	Угорщина	75	75	75	75	75	73,36	73,36	73,36	73,36	73,36
24	Фінляндія	78,37	78,37	78,37	78,38	78,37	74,54	74,54	73,45	73,45	73,45
25	Франція	77,8	77,8	77,8	77,8	77,8	77,8	77,8	77,8	77,8	77,67
26	Хорватія	65,11	65,11	65,11	65,11	65,11	65,11	65,11	65,11	63,72	63,72
27	Чехія	65,35	66,85	66,85	66,86	66,85	68	68	68	68	68
28	Швеція	67,28	67,28	67,28	67,28	67,28	72,62	72,62	72,62	72,62	72,43
-	Україна	68,71	68,71	66,94	66,94	66,94	67,19	67,19	67,19	67,19	66,25

* Складено та розраховано автором на основі: [791].

**Динаміка показника «система оподаткування», що береться до розрахунку
індексу конкурентоспроможності економік країн ЄС та України у 2005-
2014 рр.***

№ з/п	Країна	Значення показника по роках									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Австрія	-	73,45	76,64	76,64	76,64	76,39	76,53	76,8	76,01	76,44
2	Бельгія	-	73,11	73,22	74,31	75,43	75,8	74,66	74,46	74,18	74,06
3	Болгарія	-	48,78	50,56	61,11	62,03	63,65	64,79	71,15	73,8	74,15
4	Великобританія	-	90,32	90,35	90,38	90,54	89,96	89,38	89,36	89,9	90,08
5	Голландія	-	69,8	71,36	82,49	84,22	84,91	85,99	86,29	86,45	86,51
6	Греція	-	66,4	68,75	69,03	78,34	78,34	78,34	78,71	80,74	81,29
7	Данія	-	88,31	89,18	88,93	90,27	90,69	90,75	91,54	91,54	91,87
8	Естонія	-	84,25	84,87	85,23	85,51	85,4	85,17	79,9	74,31	84,16
9	Ірландія	-	95,28	95,28	95,28	95,28	95,28	95,28	95,28	95,07	95,07
10	Іспанія	-	67,31	67,27	66,62	70,91	73,63	74,6	84,02	85,04	75,33
11	Італія	-	51,95	52,85	52,85	56,08	59,08	60,57	60,57	61,95	63,1
12	Кіпр	-	-	-	-	80,4	80,4	80,4	80,4	79,98	79,98
13	Латвія	-	68,89	81,12	83,23	83,04	82,61	81,9	82,32	84,23	84,58
14	Литва	-	77,35	79,21	77,69	77,99	80,65	79,99	80,96	81	81,05
15	Люксембург	-	-	88,37	88,37	88,37	88,37	88,37	88,37	88,37	88,58
16	Мальта	-	-	-	-	-	-	-	85,93	85,93	85,94
17	Німеччина	-	77,02	77,2	76,4	76,2	78,96	76,43	76,82	79,06	76,84
18	Польща	-	51,65	51,65	51,55	50,68	53,32	63,8	65,57	72,08	72,19
19	Португалія	-	74,95	74,95	75,39	75,62	75,69	76,54	77,66	78,03	77,89
20	Румунія	-	44,83	48,6	49,45	49,53	49,5	48,93	49,45	62,08	64,08
21	Словаччина	-	58,13	58,82	58,82	58,9	61,89	61,63	62,86	70,44	70,66
22	Словенія	-	72,41	73,13	73,5	75,75	75,32	76,38	76,72	82,83	83,53
23	Угорщина	-	64,42	64,91	64,56	64,42	64,42	68,17	70,13	71,77	72,04
24	Фінляндія	-	67,91	68,82	68,78	68,78	76,83	80,25	88,84	88,09	88,45
25	Франція	-	66,01	65,71	65,68	72,67	72,83	72,83	72,89	71,87	71,6
26	Хорватія	-	70,02	71,87	71,87	77,98	77,98	77,43	77,43	77,43	83,54
27	Чехія	-	39,13	47,98	48,49	48,49	53,8	57,28	59,5	66,92	66,93
28	Швеція	-	80,86	80,86	81,04	81,04	80,98	81,95	81,95	81,95	81,95
-	Україна	-	17,97	18,08	18,31	17,98	17,98	20,91	20,05	48,97	54,68

* Складено та розраховано автором на основі: [791].

Динаміка показника «отримання кредитів», що береться до розрахунку індексу конкурентоспроможності економік країн ЄС та України у 2005-2014 рр.*

№ з/п	Країна	Значення показника по роках									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Австрія	75	75	75	75	75	75	75	75	75	81,25
2	Бельгія	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25
3	Болгарія	56,25	81,25	81,25	81,25	93,75	93,75	93,75	81,25	81,25	81,25
4	Великобританія	68,75	75	75	75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75
5	Голландія	75	75	81,25	81,25	81,25	93,75	93,75	93,75	93,75	93,75
6	Греція	43,75	43,75	75	75	75	75	75	68,75	68,75	68,75
7	Данія	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	75	75	75	75
8	Естонія	75	75	75	75	75	75	75	75	75	75
9	Ірландія	56,25	56,25	50	50	50	50	50	50	50	50
10	Іспанія	62,5	68,75	68,75	68,75	68,75	75	75	75	75	75
11	Італія	62,5	62,5	62,5	62,5	62,5	93,75	93,75	93,75	93,75	93,75
12	Кіпр	25	31,25	37,5	62,5	62,5	68,75	68,75	75	75	75
13	Латвія	31,25	56,25	56,25	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	81,25
14	Литва	-	-	25	25	25	25	25	25	25	25
15	Люксембург	-	-	-	-	-	-	-	18,75	18,75	18,75
16	Мальта	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	62,5
17	Німеччина	50	50	50	50	50	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25
18	Польща	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
19	Португалія	50	50	75	81,25	81,25	87,5	87,5	87,5	87,5	87,5
20	Румунія	50	68,75	68,75	75	75	75	75	75	75	75
21	Словаччина	31,25	31,25	31,25	31,25	25	25	25	37,5	43,75	50
22	Словенія	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75	68,75
23	Угорщина	87,5	87,5	87,5	87,5	87,5	87,5	87,5	87,5	87,5	87,5
24	Фінляндія	43,75	43,75	50	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25
25	Франція	81,25	81,25	81,25	87,5	81,25	81,25	81,25	81,25	81,25	81,25
26	Хорватія	-	-	-	-	56,25	56,25	68,75	68,75	68,75	68,75
27	Чехія	75	75	81,25	81,25	81,25	81,25	81,25	81,25	81,25	81,25
28	Швеція	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
-	Україна	31,25	56,25	56,25	56,25	56,25	56,25	81,25	81,25	81,25	87,5

* Складено та розраховано автором на основі: [791].

**Динаміка частки тіньової економіки в країнах ЄС та України
у 2005-2014 рр.***

№ з\п	Країна	Значення показника по роках									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Австрія	10,3	9,7	9,4	8,1	8,5	8,2	7,9	7,6	7,5	7,8
2	Бельгія	20,1	19,2	18,3	17,5	17,8	17,4	17,1	16,8	16,4	16,1
3	Болгарія	34,4	34	32,7	32,1	32,5	32,6	32,3	31,9	31,2	31
4	Великобританія	12	11,1	10,6	10,1	10,9	10,7	10,5	10,1	9,7	9,6
5	Голландія	12	10,9	10,1	9,6	10,2	10	9,8	9,5	9,1	9,2
6	Греція	27,6	26,2	25,1	24,3	25	25,4	24,3	24	23,6	23,3
7	Данія	16,5	15,4	14,8	13,9	14,3	14	13,8	13,4	13	12,8
8	Естонія	30,2	29,6	29,5	29	29,6	29,3	28,6	28,2	27,6	27,1
9	Ірландія	14,8	13,4	12,7	12,2	13,1	13	12,8	12,7	12,2	11,8
10	Іспанія	21,3	20,2	19,3	18,4	19,5	19,4	19,2	19,2	18,6	18,5
11	Італія	24,4	23,2	22,3	21,4	22	21,8	21,2	21,6	21,1	20,8
12	Кіпр	28,1	27,9	26,5	26	26,5	26,2	26	25,6	25,2	25,7
13	Латвія	29,5	29	27,5	26,5	27,1	27,3	26,5	26,1	25,5	24,7
14	Литва	31,1	30,6	29,7	29,1	29,6	29,7	29	28,5	28	27,1
15	Люксембург	9,9	10	9,4	8,5	8,8	8,4	8,2	8,2	8	8,1
16	Мальта	26,9	27,2	26,4	25,8	25,9	26	25,8	25,3	24,3	24
17	Німеччина	15,4	15	14,7	14,2	14,6	13,9	13,2	12,9	12,4	12,2
18	Польща	27,1	26,8	26	25,3	25,9	25,4	25	24,4	23,8	23,5
19	Португалія	21,2	20,1	19,2	18,7	19,5	19,2	19,4	19,4	19	18,7
20	Румунія	32,2	31,4	30,2	29,4	29,4	29,8	29,6	29,1	28,4	28,1
21	Словаччина	17,6	17,3	16,8	16	16,8	16,4	16	15,5	15	14,6
22	Словенія	26	25,8	24,7	24	24,6	24,3	24,1	23,6	23,1	23,5
23	Угорщина	24,5	24,4	23,7	23	23,5	23,3	22,8	22,5	22,1	21,6
24	Фінляндія	16,6	15,3	14,5	13,8	14,2	14	13,7	13,3	13	12,9
25	Франція	13,8	12,4	11,8	11,1	11,6	11,3	11	10,8	9,9	10,8
26	Хорватія	31,5	31,2	30,4	29,6	30,1	29,8	29,5	29	28,4	28
27	Чехія	18,5	18,1	17	16,6	16,9	16,7	16,4	16	15,5	15,3
28	Швеція	17,5	16,2	15,6	14,9	15,4	15	14,7	14,3	13,9	13,6
-	Україна	48	47	47	46	46	45	44,1	32	35	40

* Складено автором за: [869].

**Динаміка індексу сприйняття корупції в країнах ЄС та Україні
у 2005-2014 рр.***

№ з/п	Країна	Значення показника по роках									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Австрія	8,7	8,6	8,1	8,1	7,9	7,9	7,8	69	69	72
2	Бельгія	7,4	7,3	7,1	7,3	7,1	7,1	7,5	75	75	76
3	Болгарія	4	4	4,1	3,6	3,8	3,6	3,3	41	41	43
4	Хорватія	3,4	3,4	4,1	4,4	4,1	4,1	4,0	46	48	48
5	Кіпр	5,7	5,6	5,3	6,4	6,6	6,3	6,3	66	63	63
6	Чехія	4,3	4,8	5,2	5,2	4,9	4,6	4,4	49	48	51
7	Данія	9,5	9,5	9,4	9,3	9,3	9,3	9,4	90	91	92
8	Естонія	6,4	6,7	6,5	6,6	6,6	6,5	6,4	64	68	69
9	Фінляндія	9,6	9,6	9,4	9	8,9	9,2	9,4	90	89	89
10	Франція	7,5	7,4	7,3	6,9	6,9	6,8	7,0	71	71	69
11	Німеччина	8,2	8	7,8	7,9	8	7,9	8,0	79	78	79
12	Греція	4,3	4,4	4,6	4,7	3,8	3,5	3,4	36	40	43
13	Угорщина	5	5,2	5,3	5,1	5,1	4,7	4,6	55	54	54
14	Ірландія	7,4	7,4	7,5	7,7	8	8,0	7,5	69	72	74
15	Італія	5	4,9	5,2	4,8	4,3	3,9	3,9	42	43	43
16	Латвія	4,2	4,7	4,8	5	4,5	4,3	4,2	49	53	55
17	Литва	4,8	4,8	4,8	4,6	4,9	5,0	4,8	54	57	58
18	Люксембург	8,5	8,6	8,4	8,3	8,2	8,5	8,5	80	80	82
19	Мальта	6,6	6,4	5,8	5,8	5,2	5,6	5,6	57	56	55
20	Голландія	8,6	8,7	9	8,9	8,9	8,8	8,9	84	83	83
21	Польща	3,4	3,7	4,2	4,6	5	5,3	5,5	58	60	61
22	Португалія	6,5	6,6	6,5	6,1	5,8	6,0	6,1	63	62	63
23	Румунія	3	3,1	3,7	3,8	3,8	3,7	3,6	44	43	43
24	Словаччина	4,3	4,7	4,9	5	4,5	4,3	4,0	46	47	50
25	Словенія	6,1	6,4	6,6	6,7	6,6	6,4	5,9	61	57	58
26	Іспанія	7	6,8	6,7	6,5	6,1	6,1	6,2	65	59	60
27	Швеція	9,2	9,2	9,3	9,3	9,2	9,2	9,3	88	89	87
28	Великобританія	8,6	8,6	8,4	7,7	7,7	7,6	7,8	74	76	78
-	Україна	2,6	2,8	2,7	2,5	2,2	2,4	2,3	26	25	26

* Складено автором на основі: [782].

Продовження додатку X
Продовження таблиці X.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
12	Кіпр	6727	7794	8998	9929	11048	11862	12379	11901	11767	12473
13	Латвія	9	11	12	13	14	16	18	20	22	23
14	Литва	110	166	231	270	330	460	574	703	727	729
15	Люксембург	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16	Мальта	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17	Німеччина	591886	608015	631836	668133	689954	705044	727877	748818	761706	786630
18	Польща	1315	1635	2178	2172	2898	3566	3320	4259	4781	2961
19	Португалія	7396	7616	8146	8700	8768	8838	8715	8516	8426	8510
20	Румунія	14	21	28	29	35	32	30	37	44	45
21	Словаччина	-	-	-	-	1	1	1	12	15	16
22	Словенія	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23	Угорщина	5091	5150	6055	5807	5724	6305	6255	5965	5744	4702
24	Фінляндія	-	-	-	-	-	37728	39791	42306	45690	47975
25	Франція	560000	623000	666000	685000	732000	771000	794000	819000	800000	816000
26	Хорватія	827	863	895	965	924	942	1054	990	998	1018
27	Чехія	144	0	336	449	667	795	1097	1562	1153	1121
28	Швеція	101	110	124	117	129	157	177	191	196	210

* Складено та розраховано автором на основі: [828].

Таблиця X.8

Активи страхових компаній країн ЄС у 2005-2014 рр.*

№ з/п	Країна	Значення показника по роках, млн. євро									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Австрія	70703	76068	80367	84577	89407	95346	96113	87229	101892	104857
2	Бельгія	198183	213450	224368	225021	240411	250938	258900	287762	289544	321333
3	Болгарія	629	898	1107	1303	1425	1494	1520	1586	1643	1771
4	Вел. Британ.	1870117	2663723	2676558	2046359	1705773	1858355	1870061	2096179	2258048	2134830
5	Голландія	343044	378442	372724	370216	384082	408156	434009	467317	445570	511960
6	Греція	11927	13446	14921	14669	14701	15659	14570	14670	14960	14872
7	Данія	195506	207689	217007	222969	239936	267802	291160	316217	330615	377896
8	Естонія	443	599	854	742	1138	1346	1335	1441	1451	1592
9	Ірландія	120961	147669	163728	139078	169843	192304	187686	229257	238681	270585
10	Іспанія	191437	207231	215641	225497	237240	237632	251425	259194	275307	302216
11	Італія	498999	521933	511463	489851	542535	570783	568121	603708	641233	703143
12	Кіпр	3183	3574	3758	3254	3668	3790	3507	3691	3476	3904
13	Латвія	268	347	470	561	513	515	509	554	530	576
14	Литва	600	792	1010	1010	967	806	801	883	875	1033
15	Люксембург	45713	55206	61922	59070	73873	92465	94745	125372	136322	158026
16	Мальта	1469	1986	2524	2722	3161	3686	3978	4412	4827	6817
17	Німеччина	1103502	1138327	1153404	1142078	1203771	1260221	1257035	1438681	1458440	1643250
18	Польща	23216	28354	35445	33073	33851	36656	33082	39795	40323	41874
19	Португалія	44382	49995	52724	53008	58049	58659	51491	52469	52897	55035
20	Румунія	1723	2484	3246	3768	4130	3927	4013	4281	4093	4185
21	Словаччина	3249	4239	4846	5709	6139	6437	6436	6831	6909	7259
22	Словенія	2951	3519	4550	4590	5091	5435	5693	6091	6178	6585
23	Угорщина	6444	7729	8802	8237	8766	8599	7518	8199	8199	8279
24	Фінляндія	42697	44739	46549	43043	48481	51952	53460	59580	64126	68979
25	Франція	1266076	1411694	1411694	1639274	1665869	1796416	1839251	1898717	1998372	2107481
26	Хорватія	2238	2694	3184	3568	3825	4125	4314	4513	4184	4783
27	Чехія	10708	11739	12965	13710	14978	17013	16881	18660	17471	17581
28	Швеція	250891	285352	300391	259675	275937	327058	333538	379626	402008	434379

* Складено та розраховано автором на основі: [828].

Активи недержавних пенсійних фондів у країнах ЄС у 2005-2014 рр.*

№ з/п	Країна	Сума активів по роках, млн. євро									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Австрія	11156	13362	14130	11878	14936	15773	14205	17321	19574	19059
2	Бельгія	12668	14014	15894	10799	14250	13411	14550	17707	20492	20754
3	Болгарія	573	781	1194	1181	1627	2049	2358	2928	3498	4197
4	Хорватія	1612	2243	2988	3269	4196	5218	5816	7142	8018	9149
5	Кіпр	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Чехія	4048	5566	6751	6741	8425	9348	8930	11157	11258	11185
7	Данія	274163	321694	343033	340847	379127	417081	418342	495106	497871	493868
8	Естонія	283	503	761	696	983	1079	1056	1520	1948	2015
9	Фінляндія	114889	136292	152597	124599	153831	165353	92606	110149	119965	112089
10	Франція	94661	129708	140440	129135	159544	170389	161307	188170	204335	-
11	Німеччина	90544	105620	124358	112676	134722	141236	138786	172071	178412	177864
12	Греція	-	-	26	32	47	53	68	88	1017	996
13	Угорщина	7035	9598	11698	9294	13005	14329	3170	3914	4146	3797
14	Ірландія	74143	92006	93056	60136	74560	76081	67301	82655	95021	102812
15	Італія	45080	55340	63877	60151	77197	85597	86250	109755	123011	122657
16	Латвія	148	149	159	163	89	106	111	1638	1925	2321
17	Литва	130	283	519	670	968	1146	1209	1424	1615	1916
18	Люксембург	305	371	402	369	871	805	774	926	996	1356
19	Мальта	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20	Голландія	589422	704511	830019	634543	702079	765962	759462	956462	1005340	965369
21	Польща	21319	32446	42667	32308	45976	57199	48626	69450	77494	35431
22	Португалія	20636	25225	27122	20716	24148	21313	13343	15902	16768	16919
23	Румунія	-	-	4	230	610	1107	1620	2313	3291	4500
24	Словаччина	228	1387	2457	3005	4095	4920	5398	6999	7475	7263
25	Словенія	680	1016	1331	1364	1851	2133	2073	2331	2417	2342
26	Іспанія	105129	127494	142180	119595	137899	135432	124203	140418	150324	138253
27	Швеція	125105	186471	200469	161103	173564	211176	231791	293658	300841	288911
28	Вел.Британ.	1381825	1747717	1654066	960712	1305192	1521901	1606185	1968868	2116388	2021546

* Складено та розраховано автором на основі: [807].

Таблиця X.10

Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей регулювання ринків НПФ країн ЄС та України у 2005 р.*

№ з/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow economy	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Австрія	1	-	2	1	1	1	3	4	13	1,86
2	Бельгія	2	-	3	2	2	-	2	4	15	2,50
3	Болгарія	3	-	3	4	3	-	4	4	21	3,50
4	Вел.Британія	2	-	1	1	4	4	1	2	15	2,14
5	Голландія	2	-	2	1	2	-	2	1	10	1,67
6	Греція	3	-	4	3	3	4	4	-	21	3,50
7	Данія	2	-	2	2	1	-	1	1	9	1,50

Продовження додатку X
Продовження таблиці X.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
8	Естонія	2	-	2	4	2	4	4	4	22	3,14
9	Ірландія	1	-	1	2	1	4	2	2	13	1,86
10	Іспанія	3	-	2	2	2	4	3	3	19	2,71
11	Італія	4	-	3	3	1	4	3	4	22	3,14
12	Кіпр	-	-	-	3	3	3	3	-	12	3,00
13	Латвія	1	-	3	4	3	4	4	4	23	3,29
14	Литва	1	-	4	4	2	4	4	4	23	3,29
15	Люксембург	-	-	-	1	3	-	1	4	9	2,25
16	Мальта	-	-	-	3	3	-	3	-	9	3,00
17	Німеччина	1	-	2	2	3	3	2	4	17	2,43
18	Польща	4	-	2	3	1	4	4	4	22	3,14
19	Португалія	3	-	4	2	2	4	3	3	21	3,00
20	Румунія	2	-	4	4	1	4	4	-	19	3,17
21	Словаччина	2	-	4	2	4	4	4	4	24	3,43
22	Словенія	4	-	4	3	2		3	4	20	3,33
23	Угорщина	2	-	4	3	4	4	4	4	25	3,57
24	Фінляндія	1	-	2	2	3	4	3	2	17	2,43
25	Франція	1	-	4	2	2	3	2	4	18	2,57
26	Хорватія	2	-	4	4	2	4	4	4	24	3,43
27	Чехія	2	-	2	2	1	4	4	4	19	2,71
28	Швеція	2	-	3	2	1	4	1	2	15	2,14
-	Україна	2	-	4	4	4	4	4	4	26	3,71

* Складено та розраховано автором.

Таблиця X.11

**Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей
регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2006 р.***

№ з/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow economy	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Австрія	1	2	2	1	1	1	3	4	15	1,88
2	Бельгія	2	2	3	2	2	-	2	4	17	2,43
3	Болгарія	3	4	2	4	3	-	4	4	24	3,43
4	Великобрит.	2	1	1	1	4	4	1	1	15	1,88
5	Голландія	2	2	2	1	2	-	2	1	12	1,71
6	Греція	3	2	4	3	3	4	4	-	23	2,88
7	Данія	2	1	2	2	1	-	1	1	10	1,43
8	Естонія	2	1	2	4	2	4	4	4	23	2,88
9	Ірландія	1	1	1	2	1	4	1	2	13	1,63
10	Іспанія	3	2	2	2	2	4	3	3	21	2,63
11	Італія	4	3	3	2	2	4	3	4	25	3,13
12	Кіпр		4	-	3	3	3	3	-	16	3,20
13	Латвія	1	2	3	4	2	4	4	4	24	3,00
14	Литва	1	2	3	4	2	4	4	4	24	3,00
15	Люксембург	-	4	-	1	3	-	1	4	13	2,60
16	Мальта	-	4	-	3	3	-	3	-	13	3,25

Продовження додатку X
Продовження таблиці X.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
17	Німеччина	1	2	2	2	3	3	2	4	19	2,38
18	Польща	4	3	2	3	1	4	3	3	23	2,88
19	Португалія	3	2	4	2	2	4	3	3	23	2,88
20	Румунія	2	4	4	4	1	4	4	-	23	3,29
21	Словаччина	2	3	2	2	3	4	4	4	24	3,00
22	Словенія	4	2	4	3	2		3	4	22	2,75
23	Угорщина	2	2	4	3	4	4	4	3	26	3,25
24	Фінляндія	1	2	2	2	3	4	3	1	18	2,25
25	Франція	1	2	4	1	2	3	1	4	18	2,25
26	Хорватія	2	2	4	4	2	4	4	4	26	3,25
27	Чехія	2	4	2	2	1	4	4	4	23	2,88
28	Швеція	2	1	2	2	1	4	1	2	15	1,88
-	Україна	2	4	3	4	4	4	4	4	29	3,63

* Складено та розраховано автором.

Таблиця X.12

**Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей
регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2007 р.***

№ з/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow есоному	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	Австрія	1	2	2	1	1	1	3	4	15	1,88
2	Бельгія	2	2	3	2	2	-	2	4	17	2,43
3	Болгарія	3	3	2	4	3	-	4	4	23	3,29
4	Великобрит.	2	1	1	1	3	4	1	2	15	1,88
5	Голландія	2	2	2	1	2	-	2	1	12	1,71
6	Греція	3	2	4	3	2	4	4	4	26	3,25
7	Данія	2	1	2	2	1	-	1	1	10	1,43
8	Естонія	2	1	2	4	2	4	4	4	23	2,88
9	Ірландія	1	1	1	1	1	4	1	2	12	1,50
10	Іспанія	3	2	2	2	2	3	3	3	20	2,50
15	Люксембург	1	1	4	1	2	-	1	4	14	2,00
16	Мальта	-	4	-	3	3	-	2	-	12	3,00
17	Німеччина	1	2	2	2	3	3	2	4	19	2,38
18	Польща	4	3	2	3	1	4	3	3	23	2,88
19	Португалія	3	2	4	2	2	4	3	3	23	2,88
20	Румунія	2	4	2	4	1	4	4	4	25	3,13
21	Словаччина	2	3	2	2	3	4	4	4	24	3,00
22	Словенія	4	2	4	3	2	-	3	4	22	3,14
23	Угорщина	2	2	2	3	3	4	4	3	23	2,88
24	Фінляндія	1	2	2	2	3	4	3	1	18	2,25
25	Франція	1	2	4	1	2	3	2	4	19	2,38
26	Хорватія	2	2	4	4	2	4	4	4	26	3,25
27	Чехія	2	4	2	2	1	4	4	4	23	2,88
28	Швеція	2	1	2	2	1	4	1	2	15	1,88
-	Україна	2	4	3	4	4	4	4	4	29	3,63

* Складено та розраховано автором.

**Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей
регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2008 р.***

№ п/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow economy	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	Австрія	1	2	2	1	1	1	3	4	15	1,88
2	Бельгія	2	2	3	2	2	-	2	4	17	2,43
3	Болгарія	3	3	2	4	4	-	4	4	24	3,43
4	Великобрит.	2	1	1	1	3	4	1	2	15	1,88
5	Голландія	2	1	2	1	2	-	2	1	11	1,57
6	Греція	3	2	4	3	2	4	4	4	26	3,25
7	Данія	2	1	2	2	1	-	1	1	10	1,43
8	Естонія	2	1	2	4	2	4	4	4	23	2,88
9	Ірландія	1	1	1	1	1	4	2	2	13	1,63
10	Іспанія	3	2	2	2	2	4	3	3	21	2,63
11	Італія	4	3	4	2	2	4	3	4	26	3,25
12	Кіпр	-	4	-	3	3	2	3	-	15	3,00
13	Латвія	1	1	3	3	2	4	4	4	22	2,75
14	Литва	1	2	2	4	2	4	4	4	23	2,88
15	Люксембург	1	1	4	1	3	-	1	4	15	2,14
16	Мальта	-	4	-	3	3	-	2	-	12	3,00
17	Німеччина	1	2	1	2	3	3	2	4	18	2,25
18	Польща	3	3	2	3	1	4	4	4	24	3,00
19	Португалія	3	2	4	2	2	4	3	3	23	2,88
20	Румунія	2	3	2	4	1	4	4	4	24	3,00
21	Словаччина	2	3	2	2	3	4	4	4	24	3,00
22	Словенія	4	2	4	3	2	-	3	4	22	3,14
23	Угорщина	2	2	2	2	3	4	4	4	23	2,88
24	Фінляндія	1	2	2	2	3	4	3	2	19	2,38
25	Франція	1	2	3	1	2	3	1	4	17	2,13
26	Хорватія	2	2	3	4	2	4	4	4	25	3,13
27	Чехія	2	4	2	2	1	4	4	4	23	2,88
28	Швеція	2	1	2	2	2	4	2	2	17	2,13
-	Україна	2	4	3	4	4	4	4	4	29	3,63

* Складено та розраховано автором.

**Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей
регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2009 р.***

№ п/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow economy	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Австрія	1	2	2	1	2	1	3	4	16	2,00
2	Бельгія	1	2	3	2	2	-	2	4	16	2,29
3	Болгарія	3	3	1	4	3	-	4	4	22	3,14

Продовження додатку X
Продовження таблиці X.14

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
4	Великобрит.	2	1	1	1	3	4	1	1	14	1,75
5	Голландія	2	1	2	1	2	-	2	1	11	1,57
6	Греція	4	2	4	3	3	4	4	4	28	3,50
7	Данія	2	1	2	2	1	-	1	1	10	1,43
8	Естонія	2	1	2	4	2	4	4	4	23	2,88
9	Ірландія	1	1	1	2	1	4	1	2	13	1,63
10	Іспанія	3	2	2	2	2	3	3	3	20	2,50
11	Італія	4	3	4	2	2	4	3	4	26	3,25
12	Кіпр	4	1	3	3	3	2	3	-	19	2,71
13	Латвія	1	1	3	3	2	4	4	4	22	2,75
14	Литва	1	2	2	4	2	4	4	4	23	2,88
15	Люксембург	1	1	4	1	3	-	1	4	15	2,14
16	Мальта	-	4	-	3	3	-	2	-	12	3,00
17	Німеччина	1	2	2	2	3	3	2	4	19	2,38
18	Польща	3	3	2	3	1	4	3	3	22	2,75
19	Португалія	2	2	4	2	2	4	3	3	22	2,75
20	Румунія	2	3	2	4	1	4	4	4	24	3,00
21	Словаччина	2	3	2	2	3	4	4	4	24	3,00
22	Словенія	4	2	4	3	2	-	3	4	22	3,14
23	Угорщина	2	2	2	3	3	4	4	3	23	2,88
24	Фінляндія	1	2	2	2	3	4	3	1	18	2,25
25	Франція	1	2	3	1	2	3	1	4	17	2,13
26	Хорватія	2	2	3	4	2	4	4	4	25	3,13
27	Чехія	2	4	2	2	1	4	3	4	22	2,75
28	Швеція	2	1	2	2	2	4	1	2	16	2,00
-	Україна	2	4	3	4	4	4	4	4	29	3,63

* Складено та розраховано автором.

Таблиця X.15

**Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей
регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2010 р.***

№ п/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow economy	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Австрія	1	2	2	1	2	1	3	4	16	2,00
2	Бельгія	1	2	3	2	2	-	2	4	16	2,29
3	Болгарія	3	3	1	4	4	-	4	4	23	3,29
4	Великобрит.	2	1	1	1	3	4	1	1	14	1,75
5	Голландія	2	1	2	1	2	-	2	1	11	1,57
6	Греція	4	2	3	3	3	4	4	4	27	3,38
7	Данія	2	1	2	2	1	-	1	1	10	1,43
8	Естонія	2	1	2	4	2	4	4	4	23	2,88
9	Ірландія	1	1	1	2	1	4	1	2	13	1,63
10	Іспанія	3	2	2	2	2	3	3	3	20	2,50
11	Італія	4	3	4	2	2	4	3	4	26	3,25

Продовження додатку X
Продовження таблиці X.15

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
12	Кіпр	4	1	3	3	4	2	3	-	20	2,86
13	Латвія	1	1	1	3	3	4	4	4	21	2,63
14	Литва	2	1	2	4	2	4	4	4	23	2,88
15	Люксембург	1	1	4	1	3	-	1	4	15	2,14
16	Мальта	-	4	-	3	3	-	2	-	12	3,00
17	Німеччина	1	2	2	2	3	3	2	4	19	2,38
18	Польща	3	3	1	3	1	4	3	3	21	2,63
19	Португалія	2	2	4	2	2	4	3	3	22	2,75
20	Румунія	3	3	1	4	1	4	4	4	24	3,00
21	Словаччина	3	3	2	2	2	4	4	4	24	3,00
22	Словенія	4	2	4	3	2	-	3	4	22	3,14
23	Угорщина	2	2	2	2	3	4	4	3	22	2,75
24	Фінляндія	2	2	2	2	3	3	3	1	18	2,25
25	Франція	1	2	3	1	2	3	1	4	17	2,13
26	Хорватія	2	2	2	4	2	4	4	3	23	2,88
27	Чехія	2	3	2	2	1	4	3	4	21	2,63
28	Швеція	2	1	2	2	2	4	1	2	16	2,00
-	Україна	2	4	3	4	4	4	4	4	29	3,63

* Складено та розраховано автором.

Таблиця X.16

**Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей
регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2011 р.***

№ п/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow economy	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Австрія	1	2	2	1	2	1	3	4	16	2,00
2	Бельгія	1	2	3	2	2	-	2	4	16	2,29
3	Болгарія	3	2	1	4	4	-	4	4	22	3,14
4	Великобрит.	2	1	1	1	3	4	1	1	14	1,75
5	Голландія	2	1	2	1	2	-	2	1	11	1,57
6	Греція	4	2	3	3	3	4	4	4	27	3,38
7	Данія	2	1	2	2	1	-	1	1	10	1,43
8	Естонія	2	1	2	3	2	4	4	4	22	2,75
9	Ірландія	1	1	1	1	1	4	1	2	12	1,50
10	Іспанія	3	2	2	2	2	3	3	3	20	2,50
11	Італія	4	3	4	2	2	4	3	4	26	3,25
12	Кіпр	4	1	2	3	4	2	3	-	19	2,71
13	Латвія	1	1	1	3	3	4	4	4	21	2,63
14	Литва	2	1	2	4	2	4	4	4	23	2,88
15	Люксембург	1	1	4	1	3	-	1	4	15	2,14
16	Мальта	-	4	-	3	3	-	2	-	12	3,00
17	Німеччина	1	2	2	2	3	3	2	4	19	2,38
18	Польща	3	3	1	3	1	4	4	3	22	2,75
19	Португалія	2	2	4	2	2	4	3	4	23	2,88
20	Румунія	3	3	1	4	1	4	4	4	24	3,00

Продовження додатку X
Продовження таблиці X.16

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
21	Словаччина	3	3	2	2	2	4	4	4	24	3,00
22	Словенія	4	2	4	3	2	-	3	4	22	3,14
23	Угорщина	2	2	2	2	4	4	4	4	24	3,00
24	Фінляндія	2	1	2	2	3	3	3	2	18	2,25
25	Франція	1	2	3	1	2	3	1	4	17	2,13
26	Хорватія	2	2	2	4	2	4	4	3	23	2,88
27	Чехія	2	3	2	2	1	4	3	4	21	2,63
28	Швеція	2	1	2	2	2	4	1	2	16	2,00
-	Україна	2	4	2	4	4	4	4	4	28	3,50

* Складено та розраховано автором.

Таблиця X.17

**Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей
регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2012 р.***

№ з/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow economy	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	Австрія	1	2	2	1	2	1	3	4	16	2,00
2	Бельгія	1	2	3	2	2	-	2	4	16	2,29
3	Болгарія	3	2	2	4	3	-	4	4	22	3,14
4	Вел.Британ.	2	1	1	1	3	4	1	1	14	1,75
5	Голландія	2	1	2	1	2	-	2	1	11	1,57
6	Греція	4	2	3	3	3	4	4	4	27	3,38
7	Данія	2	1	2	2	1	-	1	1	10	1,43
8	Естонія	2	1	2	3	2	4	4	4	22	2,75
9	Ірландія	2	1	1	1	1	4	1	2	13	1,63
10	Іспанія	3	1	2	2	2	3	3	3	19	2,38
11	Італія	4	3	4	2	2	4	3	4	26	3,25
12	Кіпр	4	1	2	3	4	2	3	-	19	2,71
13	Латвія	1	1	1	3	2	4	4	4	20	2,50
14	Литва	2	1	2	3	2	4	4	4	22	2,75
15	Люксембург	1	1	4	1	3	-	1	4	15	2,14
16	Мальта	3	1	4	3	3	-	2	-	16	2,67
17	Німеччина	1	2	2	1	2	3	2	4	17	2,13
18	Польща	3	2	1	3	2	4	3	3	21	2,63
19	Португалія	2	2	4	2	2	4	3	4	23	2,88
20	Румунія	3	3	1	4	1	4	4	4	24	3,00
21	Словаччина	3	3	2	2	2	4	4	4	24	3,00
22	Словенія	4	2	4	3	2	-	3	4	22	3,14
23	Угорщина	2	2	2	2	3	4	4	4	23	2,88
24	Фінляндія	2	1	2	2	3	3	3	2	18	2,25
25	Франція	1	2	3	1	2	3	1	4	17	2,13
26	Хорватія	2	2	2	4	2	4	3	3	22	2,75
27	Чехія	2	3	2	2	1	4	3	4	21	2,63
28	Швеція	2	1	2	2	2	4	1	2	16	2,00
-	Україна	2	4	2	4	4	4	4	4	28	3,50

* Складено та розраховано автором.

**Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей
регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2013 р.***

№ з/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow economy	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	Австрія	1	2	2	1	2	1	3	4	16	2,00
2	Бельгія	1	2	3	2	2	-	2	4	16	2,29
3	Болгарія	3	2	2	4	3	-	4	4	22	3,14
4	Вел.Британ.	2	1	1	1	3	4	1	1	14	1,75
5	Голландія	2	1	2	1	2	4	2	1	15	1,88
6	Греція	4	1	3	3	3	4	4	4	26	3,25
7	Данія	2	1	2	2	1	-	1	1	10	1,43
8	Естонія	2	2	2	3	2	4	4	3	22	2,75
9	Ірландія	2	1	1	1	1	4	1	2	13	1,63
10	Іспанія	3	1	2	2	2	3	3	3	19	2,38
11	Італія	4	3	4	2	2	4	3	4	26	3,25
12	Кіпр	4	1	2	3	3	2	3	-	18	2,57
13	Латвія	2	1	1	3	2	4	4	4	21	2,63
14	Литва	2	1	2	3	2	4	4	4	22	2,75
15	Люксембург	1	1	4	1	3	-	1	4	15	2,14
16	Мальта	3	1	4	3	2	-	2	-	15	2,50
17	Німеччина	1	2	2	1	2	3	2	4	17	2,13
18	Польща	3	2	1	3	2	4	3	3	21	2,63
19	Португалія	2	2	4	2	2	4	3	4	23	2,88
20	Румунія	3	3	1	3	1	4	4	4	23	2,88
21	Словаччина	3	2	2	2	2	4	4	3	22	2,75
22	Словенія	4	1	4	2	2	-	3	4	20	2,86
23	Угорщина	2	2	2	2	3	4	4	4	23	2,88
24	Фінляндія	2	1	2	2	3	3	3	2	18	2,25
25	Франція	1	2	3	1	2	3	1	4	17	2,13
26	Хорватія	3	2	2	3	2	4	4	3	23	2,88
27	Чехія	2	2	2	2	1	4	3	4	20	2,50
28	Швеція	2	1	2	2	2	4	1	2	16	2,00
-	Україна	2	3	2	4	4	4	4	4	27	3,38

Таблиця X.19

**Значення розрахункових показників, що враховуються при оцінці моделей
регулювання ринків НФП країн ЄС та України у 2014 р.***

№ з/п	Країна	Бальні значення показників								Всього	Сер. знач.
		Doing b. (догов.)	Doing b. (подат.)	Doing b. (кредит.)	Shadow economy	CPI-Index	КС	СК	НПФ		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Австрія	1	2	2	1	2	1	3	4	16	2,00
2	Бельгія	1	2	3	2	2	-	1	4	15	2,14
3	Болгарія	3	2	2	4	3	-	4	4	22	3,14
4	Великобрит.	2	1	1	1	3	4	1	1	14	1,75
5	Голландія	2	1	3	1	2	4	1	1	15	1,88
6	Греція	4	1	3	2	2	4	4	4	24	3,00
7	Данія	2	1	2	1	1	-	1	1	9	1,29
8	Естонія	2	1	2	3	2	4	4	3	21	2,63
9	Ірландія	2	1	1	1	1	4	1	2	13	1,63
10	Іспанія	3	2	2	2	2	3	3	3	20	2,50

Продовження таблиці X.19

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
11	Італія	4	3	4	2	2	4	2	4	25	3,13
12	Кіпр	4	1	2	3	3	2	3	-	18	2,57
13	Латвія	2	1	1	3	2	4	4	4	21	2,63
14	Литва	2	1	2	3	2	4	4	4	22	2,75
15	Люксембург	1	1	4	1	3	-	1	4	15	2,14
16	Мальта	3	1	4	3	2	-	1	-	14	2,33
17	Німеччина	1	2	2	1	2	3	2	4	17	2,13
18	Польща	3	2	1	3	1	4	3	4	21	2,63
19	Португалія	2	2	4	2	2	4	3	4	23	2,88
20	Румунія	3	2	1	3	1	4	4	4	22	2,75
21	Словаччина	3	2	2	2	2	4	4	4	23	2,88
22	Словенія	4	1	4	3	2	-	3	4	21	3,00
23	Угорщина	2	2	2	2	3	4	4	4	23	2,88
24	Фінляндія	2	1	2	1	3	3	3	2	17	2,13
25	Франція	1	2	3	1	2	3	1	-	13	1,86
26	Хорватія	3	1	2	3	2	4	3	3	21	2,63
27	Чехія	2	2	2	2	1	4	3	4	20	2,50
28	Швеція	2	1	2	2	2	4	1	2	16	2,00
-	Україна	2	3	1	4	4	4	4	4	26	3,25

Таблиця X.20

Середні бальні оцінки показників країн ЄС та України у 2005-2014 рр.

№ з/п	Країна	Середнє значення бальної оцінки по роках									
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Австрія	1,86	1,88	1,88	1,88	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
2	Бельгія	2,50	2,43	2,43	2,43	2,29	2,29	2,29	2,29	2,29	2,14
3	Болгарія	3,50	3,43	3,29	3,43	3,14	3,29	3,14	3,14	3,14	3,14
4	Великобританія	2,14	1,88	1,88	1,88	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75	1,75
5	Голландія	1,67	1,71	1,71	1,57	1,57	1,57	1,57	1,57	1,88	1,88
6	Греція	3,50	2,88	3,25	3,25	3,50	3,38	3,38	3,38	3,25	3,00
7	Данія	1,50	1,43	1,43	1,43	1,43	1,43	1,43	1,43	1,43	1,29
8	Естонія	3,14	2,88	2,88	2,88	2,88	2,88	2,75	2,75	2,75	2,63
9	Ірландія	1,86	1,63	1,50	1,63	1,63	1,63	1,50	1,63	1,63	1,63
10	Іспанія	2,71	2,63	2,50	2,63	2,50	2,50	2,50	2,38	2,38	2,50
11	Італія	3,14	3,13	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,25	3,13
12	Кіпр	3,00	3,20	3,00	3,00	2,71	2,86	2,71	2,71	2,57	2,57
13	Латвія	3,29	3,00	2,75	2,75	2,75	2,63	2,63	2,50	2,63	2,63
14	Литва	3,29	3,00	3,00	2,88	2,88	2,88	2,88	2,75	2,75	2,75
15	Люксембург	2,25	2,60	2,00	2,14	2,14	2,14	2,14	2,14	2,14	2,14
16	Мальта	3,00	3,25	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,67	2,50	2,33
17	Німеччина	2,43	2,38	2,38	2,25	2,38	2,38	2,38	2,13	2,13	2,13
18	Польща	3,14	2,88	2,88	3,00	2,75	2,63	2,75	2,63	2,63	2,63
19	Португалія	3,00	2,88	2,88	2,88	2,75	2,75	2,88	2,88	2,88	2,88
20	Румунія	3,17	3,29	3,13	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,88	2,75
21	Словаччина	3,43	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,75	2,88
22	Словенія	3,33	2,75	3,14	3,14	3,14	3,14	3,14	3,14	2,86	3,00
23	Угорщина	3,57	3,25	2,88	2,88	2,88	2,75	3,00	2,88	2,88	2,88
24	Фінляндія	2,43	2,25	2,25	2,38	2,25	2,25	2,25	2,25	2,25	2,13
25	Франція	2,57	2,25	2,38	2,13	2,13	2,13	2,13	2,13	2,13	1,86
26	Хорватія	3,43	3,25	3,25	3,13	3,13	2,88	2,88	2,75	2,88	2,63
27	Чехія	2,71	2,88	2,88	2,88	2,75	2,63	2,63	2,63	2,50	2,50
28	Швеція	2,14	1,88	1,88	2,13	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00
-	Україна	3,71	3,63	3,63	3,63	3,63	3,63	3,50	3,50	3,38	3,25

Додаток Ц

Динаміка показників, що характеризують захист прав споживачів на ринках НФП України у 2004-2016 рр.

Таблиця Ц.1

**Динаміка звернень споживачів на ринках НФП України
у 2004-2016 рр.***

Ринки НФП	Кількість звернень по роках, одиниць													Зміна у %:	
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2009/ 2008	2016/ 2014
Усього звернень	735	1594	938	1405	2433	10529	11181	7624	5184	8733	10281	5975	6245	332,8	-39,3
від громадян	480	728	616	942	1917	7585	5998	5108	3391	7388	8421	5539	5249	295,7	-37,7
страхового ринку	260	685	506	692	1323	5167	4848	2528	3479	6615	7466	4226	4660	290,6	-37,6
кредитного кооперування	79	143	108	295	884	4384	5406	2299	1286	1285	603	439	572	395,9	-5,1
ФК і ломбардів	0	590	258	216	214	843	272	102	256	541	394	453	645	293,9	63,7
НПФ	-	32	14	9	12	123	58	10	12	189	932	137	69	925,0	-92,6

* Складено та розраховано автором на основі : [234-245; 261].

Таблиця Ц.2

**Динаміка темпу зміни кількості звернень споживачів на ринках НФП України
у 2004-2016 рр.***

Показники за сегментами	Темпи зміни кількості звернень, рази													
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Усього звернень	2,83	1,17	-0,41	0,50	0,73	3,33	0,06	-0,32	-0,32	0,68	0,18	-0,42	0,05	
від громадян	-	0,52	-0,15	0,53	1,04	2,96	-0,21	-0,15	-0,34	1,18	0,14	-0,34	-0,05	
страхового ринку	1,32	1,63	-0,26	0,37	0,91	2,91	-0,06	-0,48	0,38	0,90	0,13	-0,43	0,10	
кредитних спілок	18,75	0,81	-0,24	1,73	2,00	3,96	0,23	-0,57	-0,44	0,00	-0,53	-0,27	0,30	
ФК і ломбардів	-	-	-0,56	-0,16	-0,01	2,94	-0,68	-0,62	1,51	1,11	-0,27	0,15	0,42	
НПФ	-	-	-0,56	-0,36	0,33	9,25	-0,53	-0,82	0,17	14,75	3,93	-0,85	-0,50	

* Складено та розраховано автором на основі : [234-245; 261].

Таблиця Ц.3

**Динаміка зміни кількості звернень, що припадає на одну НФУ,
в Україні у 2004-2016 рр.**

Види НФУ	Кількість звернень, в розрахунку на одну НФУ, од.													Зміна за період у %:			
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2009/ 2008	2010/ 2008	2016/ 2010	2016/ 2014
СК	0,67	1,72	1,23	1,55	2,82	11,48	10,63	5,72	8,40	16,25	19,54	11,71	15,03	307,0	276,9	41,4	-23,1
КС	0,13	0,20	0,14	0,37	1,07	5,81	8,20	3,75	2,08	2,06	1,02	0,75	1,24	444,5	669,3	-84,9	20,9
ФК і ломбардів	-	1,83	0,77	0,70	0,68	2,26	0,64	0,22	0,54	1,13	0,83	0,94	1,41	231,6	-6,3	121,5	71,2
НФП	-	0,59	0,18	0,09	0,11	1,12	0,57	0,11	0,13	2,33	12,26	1,90	1,08	915,7	421,6	87,7	-91,2
Всього	0,74	1,06	0,59	0,85	1,41	5,24	5,65	3,85	2,54	4,13	4,93	2,67	2,94	270,9	299,4	-48,0	-40,3

* Складено та розраховано автором на основі : [234-245; 261].

Додаток Ш

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в колективних монографіях

1. Бачо Р. Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти): монографія / Р. Й. Бачо. – Ужгород : Вид-во ТОВ «РІК-У», 2016. – 448 с.
2. Бачо Р. Й. Фактори впливу на розвиток та рівень безпеки страхового підприємництва / Р. Й. Бачо // Регулювання та безпека розвитку страхового підприємництва в регіоні: монографія / Н. Н. Пойда-Носик, Р. Й. Бачо, М. В. Тимчак. – Ужгород : Видавництво ФОП ПП Бреза А.Е., 2012. – С. 61–70.
3. Бачо Р. Й. Визначення передумов інтеграції страхового ринку України до умов ЄС. Формування напрямів інтеграційних процесів на ринку фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Розвиток ринків фінансових послуг в умовах європейської інтеграції: монографія; наук. ред. та кер. кол. авт. д.е.н., проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО Ексклюзив, 2014. – С. 9–12, С. 61–66.
4. Бачо Р. Й. Вплив державного та інституційного регулювання на функціонування кредитних кооперативів в Україні / Р. Й. Бачо // Регіональний розвиток кредитної кооперації в Україні: монографія / Н. Н. Пойда-Носик, Р. Й. Бачо, М. Д. Щербан. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2016. – С. 130–172.
5. Бачо Р. Й. Функціонування інституту фінансового арбітражу в ЄС як складової механізму захисту прав споживачів фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору: монографія; наук. ред. к.е.н. Р. Пукала і д.е.н., проф. Н. М. Внукова. – Харків : ТО Ексклюзив, 2016. – С. 107–113.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав та України, які включені до міжнародних наукометричних баз

6. Бачо Р. Й. Региональные особенности страховой культуры и финансовая безопасность страховщика в условиях устойчивого развития экономики / Р. Й. Бачо // Sustainable development. – 2011. – № 2. – Р. 73–76 (Болгарія).
7. Бачо Р. Й. Экономическая безопасность регионов и преодоление угроз в современных условиях / Р. Й. Бачо // Sustainable development. – 2013. – № 6. – Р. 126–129 (Болгарія).

8. Бачо Р. Й. Занятость на рынке финансовых услуг Украины в посткризисный период / Р. Й. Бачо // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2015. – № 1 (20). – С. 7–10. – (Серия: Экономика и управление) (*Росія, РІНЦ*).
9. Бачо Р. Й. Роль кредитных союзов в формировании кредитной системы Украины / Р. Й. Бачо // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2015. – № 2 (21). – С. 9–14. – (Серия: Экономика и управление) (*Росія, РІНЦ*).
10. Vacho Robert. State Regulation of Non-banking Financial Services Markets in Ukraine / Robert Vacho // Economic, Political and Legal Issues of International Relations: Volume of Scientific Papers. – Virt : Vydavateľstvo EKONÓM, 2015. – р. 21–24 (*Словаччина*).
11. Бачо Р. Й. Государственное регулирование рынков финансовых услуг в странах ЕС [Электронное издание] / Р. Й. Бачо // Глобальные рынки и финансовый инжиниринг. – 2015. – Том 2. – Выпуск 3. – С. 157–176. – Режим доступа : <https://bgscience.ru/viewpdf/?a=2069696> (*Росія, РІНЦ*).
12. Bacsó Róbert. Virtuális valuta mint a modern kori pénzpiaci szabályozás kihívása / Róbert Bacsó // Polgári Szemle. – 2016. – Vol. 12. – № 1–3. – О. 244–251 (*Угорщина*).
13. Bacsó Róbert. A kárpátaljai hitelszövetkezetek helyzete az ukrajnai állami szabályozás tükrében / Róbert Bacsó // Polgári Szemle. – 2016. – № 4–6. – О. 464–479 (*Угорщина*).
14. Бачо Р. Й. Компаративний аналіз регулюючого впливу держави та саморегульованих організацій на розвиток кредитних спілок України / Р. Й. Бачо // Вісник Маріупольського державного університету. – 2014. – Вип. 8. – С. 69–79. – (Серія: Економіка) (*Index Copernicus*).
15. Бачо Р. Й. Фінансовий арбітраж як перспективний напрям удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні (на матеріалах Фінансової Арбітражної Комісії Угорщини) / Р. Й. Бачо // Бізнес Інформ. – 2015. – № 3. – С. 204–208 (*Index Copernicus*).
16. Бачо Р. Й. Стан ринку страхових послуг Автономної Республіки Крим і м. Севастополь у нових умовах функціонування / Р. Й. Бачо // Бізнес Інформ. – 2015. – № 8. – С. 225–231 (*Index Copernicus*).
17. Бачо Р. Й. Функціонування Моторного (транспортного) страхового бюро України на національному ринку небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 9 (171). – С. 358–364 (*Scopus*).

18. Бачо Р. Й. Методика оцінки рівня забезпеченості регіонів небанківськими фінансовими послугами / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – Вип. 2 (46). – С. 277–282. – (Серія: Економіка) (*Index Copernicus*).
19. Бачо Р. Й. Державне регулювання ринків фінансових послуг в умовах функціонування віртуальних валют (криптовалют) / Р. Й. Бачо // Бізнес Інформ. – 2015. – № 11. – С. 294–298. (*Index Copernicus*).
20. Бачо Р. Й. Оцінка рівня забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. – Вип. 1 (47). – Т. 1. – С. 338–344. – (Серія: Економіка) (*Index Copernicus*).
21. Бачо Р. Й. Поняття ринків небанківських фінансових послуг та фасетна класифікація факторів, що впливають на їх розвиток / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. – Вип. 2 (48). – С. 255–264. – (Серія: Економіка) (*Index Copernicus*).
22. Бачо Р. Й. Формування концепції розвитку ринків небанківських фінансових послуг України [Електронне видання] / Р. Й. Бачо // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 13. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/132.pdf> (*Index Copernicus*).
23. Бачо Р. Й. Структуризація проблем функціонування ринків небанківських фінансових послуг України на основі методу аналізу ієрархій / Р. Й. Бачо // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 2 (188). – С. 231–241 (*EBSCOhost*).
24. Бачо Р. Й. Оцінка впливу регулятивних заходів Нацкомфінпослуг на стан ринків небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2017. – Вип. 1 (49). – Т. 1. – С. 217–222. – (Серія Економіка) (*Index Copernicus*).
25. Бачо Р. Й. Оцінювання ефективності державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 5 (191). – С. 37–51 (*EBSCOhost*).
26. Бачо Р. Й. Оцінка стану ринків небанківських фінансових послуг згідно сценаріїв розвитку ситуації за результатами когнітивного аналізу / Р. Й. Бачо // Проблеми економіки. – 2017. – № 1. – С. 329–337 (*Index Copernicus*).

27. Бачо Р. Й. Формування меж сталості показників розвитку вітчизняних ринків небанківських фінансових послуг із застосуванням методу шкалування / Р. Й. Бачо // Бізнес Інформ. – 2017. – № 3. – С. 274–282 (*Index Copernicus*).
28. Vacho R. J. Implementation of foreign experience of pre-trial dispute settlement at financial services markets in Ukraine / R. J. Vacho, N. M. Vdovenko, N. N. Poyda-Nosyk // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 2 (10). – Ч. 2. – С. 85–93 (*Web of Science*).
29. Бачо Р. Й. Оцінка впливу моделей регулювання на розвиток ринків небанківських фінансових послуг країн Європейського Союзу та України / Р. Й. Бачо, Н. М. Внукова, Н. Н. Пойда-Носик // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. – Харків : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. – № 1 (22). – С. 235–245 (*Web of Science*).
30. Бачо Р. Й. Інституційні аспекти впровадження державно-приватного партнерства на ринках небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Вісник Приазовського державного технічного університету : зб. наук. пр. – Маріуполь : ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», 2017. – Вип. 33. – С. 321–332. – (Серія: Економічні науки) (*Index Copernicus*).
31. Poyda-Nosyk N. N. Comparative characteristic of development trends in the Polish and Ukrainian insurance markets: conclusions for Ukraine // N. N. Poyda-Nosyk, R. J. Vacho, N. M. Vdovenko // Науковий вісник Полісся. – 2017. – № 3 (11). – Ч. 1. – С. 92–98 (*Web of Science*).

Статті у наукових фахових виданнях України

32. Пойда-Носик Н. Н. Стан страхового ринку України в сучасних умовах / Н. Н. Пойда-Носик, Р. Й. Бачо, Н. С. Перечинська // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2010. – Вип. 30. – С. 23–27. – (Серія: Економіка).
33. Бачо Р. Й. Діяльність страхових брокерів як суб'єктів страхового підприємництва / Р. Й. Бачо // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2011. – № 1 (55). – С. 316–317. – (Серія: Економічні науки).
34. Бачо Р. Й. Сучасний стан нагляду за страховим ринком Угорщини / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. пр. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – Вип. 34. – С. 255–258. – (Серія: Економіка).
35. Оцінка тенденцій розвитку страхування майна громадян в Україні / Р. Й. Бачо, М. В. Тимчак, Е. Й. Иллар, Є. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського

університету : зб. наук. пр. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – Вип. 2 (43). – С. 162–169. – (Серія: Економіка).

36. Бачо Р. Й. Оцінка розвитку інститутів саморегулювання кредитної кооперації України / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. пр. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», – 2014. – Вип. 3 (44). – С. 126–137. – (Серія: Економіка).

37. Бачо Р. Й. Оцінка діяльності небанківських кредитних установ в Україні / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Херсонського державного університету : зб. наук. пр. – Херсон : Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – Вип. 8. – Ч. 5. – С. 123–127. – (Серія: Економічні науки).

38. Бачо Р. Й. Державне регулювання ринків небанківських фінансових послуг України: ретроспективний аналіз / Р. Й. Бачо // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. – Вип. 4 (47). – С. 186–196.

39. Бачо Р. Реформування державного регулювання ринків фінансових послуг в ЄС / Р. Бачо // Світ фінансів. – 2014. – № 4. – С. 150–115.

40. Бачо Р. Й. Причини та наслідки реформування державного регулювання ринків фінансових послуг в Угорщині / Р. Й. Бачо // Вісник Дніпропетровського університету. – 2014. – Вип. 8 (4). – С. 14–19. – (Серія: Економіка).

41. Бачо Р. Й. Загальна характеристика сучасної системи регулювання ринку фінансових послуг в Європейському Союзі / Р. Й. Бачо // Економіка та організація управління : зб. наук. пр. – Вінниця : Донецький національний університет, 2014. – № 1 (17) – 2 (18). – С. 37–42.

42. Бачо Р. Й. Сутність та принципи регулювання ринків небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Финансы, учёт, банки : сб. науч. трудов. – Винница : Донецький національний університет, 2014. – № 1 (20). – С. 38–43.

43. Бачо Р. Й. Стан ринку небанківських фінансових послуг Автономної Республіки Крим у новітніх умовах функціонування / Р. Й. Бачо // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – 2014. – № 5 (48). – С. 15–19.

44. Бачо Р. Й. Способи регулювання ринку небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Вісник Донецького національного університету. – 2015. – Вип. 1. –

С. 28–32. – (Серія В. Економіка і право).

45. Бачо Р. Й. Сучасний стан ринку небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. пр. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. – Вип. 1 (45). – Т. 1. – С. 180–183. – (Серія: Економіка).

46. Бачо Р. Й. Сучасні тенденції розвитку страхування здоров'я в Україні у посткризовий період / Р. Й. Бачо // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету : зб. наук. пр. – Одеса : ВД «Гельветика», 2015. – Вип. 10. – С. 218–223. – (Серія: Економіка і менеджмент).

47. Бачо Р. Й. Дефініції та класифікація небанківських фінансових установ в сучасних умовах / Р. Й. Бачо // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – 2015. – Т. 20. – Вип. 1/1. – С. 124–127. – (Серія: Економіка).

48. Бачо Р. Й. Еволюція альтернатив державному регулюванню / Р. Й. Бачо // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Видавництво ХарРІ НАДУ, 2015. – Вип. 2 (49). – С. 157–166.

49. Бачо Р. Й. Стан ринків небанківських фінансових послуг Донецької та Луганської областей в новітніх умовах функціонування / Р. Й. Бачо // Економіка і управління. – 2015. – Вип. 3 (67). – С. 105–110.

Матеріали наукових конференцій

50. Бачо Р. Й. Роль та місце страхування на фондовому ринку / Р. Й. Бачо // Сучасний стан та перспективи розвитку фондового ринку в Україні : матеріали III Пленуму Спілки економістів України та Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 вересня 2012 р.). – К. : Жителєв С. І., 2010. – С. 138–141 (очна форма участі).

51. Бачо Р. Й. Мегарегулятор ринків фінансових послуг: переваги та недоліки його створення / Р. Й. Бачо, Н. Н. Пойда-Носик // Розвиток системи довіри та захисту прав споживачів фінансових послуг : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 30 вересня 2010 р.). – Харків : ХНЕУ, 2010. – С. 35–37 (очна форма участі).

52. Vacho R. The influence of insurance on the stock exchange / R. Vacho // International scientific conference UNITECH'10 (Gabrovo, 19–20 November 2010). – Gabrovo : Technical University of Gabrovo. – 2010. – Vol. III. – P. 92–96 (заочна форма участі).

53. Бачо Р. Й. Страхові послуги в системі захисту прав споживачів фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Україна: шляхи формування державно-національної цілісності суспільства та утвердження духовної основи української цивілізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 21–23 жовтня 2010 р.). – Ужгород : УУБА-КаУ, 2011. – Ч. I. – С. 350–360 (*очна форма участі*).
54. Бачо Р. Й. Стан страхового підприємництва Закарпаття: ретроспективний аспект / Р. Й. Бачо // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів «Слов'янська культура та писемність: минуле та сучасність» (м. Ужгород, 19–20 травня 2011 р.). – Ужгород : ПП Бреза, 2011. – С. 403–406 (*очна форма участі*).
55. Бачо Р. Й. Поняття та засоби регулювання ринку небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Полтава, 11 листопада 2014 р.). – Полтава : ПолНТУ, 2014. – С. 186–188. (*заочна форма участі*).
56. Бачо Р. Й. Функционирование европейской системы финансового надзора / Р. Й. Бачо // Украина-България – Европейски Съюз: съвременно състояние и перспективи : сборник с доклади от международна научна конференция (м. Варна-Херсон, 11–17 септември 2014 р.). – Варна-Херсон : Издателство «Наука и економика», 2014. – Том 3. – С. 7–11 (*заочна форма участі*).
57. Бачо Р. Й. Розвиток інституційного регулювання як необхідна умова інтеграції України в європейський ринок фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Проблеми сталого розвитку економіки України в умовах інтеграційних процесів : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 5–6 грудня 2014 р.). – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Ч. II. – С. 87–89 (*заочна форма участі*).
58. Бачо Р. Й. Новітні виклики державного регулювання ринку фінансових послуг в умовах європейської інтеграції України / Р. Й. Бачо // Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 9–11 жовтня 2014 р.). – Полтава : ПолНТУ, 2014. – Ч. I. – С. 132–133 (*заочна форма участі*).

59. Бачо Р. Й. Актуальні напрями реформування державного регулювання ринку небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23–25 квітня 2015 р.). – Ужгород : ПрАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. – С. 21–23 (*очна форма участі*).
60. Бачо Р. Й. Ознаки відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом на ринку небанківських фінансових послуг в Угорщині / Р. Й. Бачо // Сучасні проблеми фінансового моніторингу : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – С. 26–28 (*очна форма участі*).
61. Бачо Р. Й. Роль лізингових компаній у фінансуванні житлово-комунального господарства / Р. Й. Бачо // Проблеми та перспективи розвитку державно-приватного партнерства у галузі житлово-комунального господарства : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 1–28 лютого 2015 р.). – Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. – С. 52–53 (*заочна форма участі*).
62. Бачо Р. Й. Фінансова арбітражна комісія як новітній засіб посилення захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Розвиток національної економіки: теорія та практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 3–4 квітня 2015 р.). – Івано-Франківськ : Крок, 2015. – С. 65–66 (*заочна форма участі*).
63. Бачо Р. Й. Сутність та базові принципи регулювання ринку небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Проблеми формування та реалізації конкурентної політики : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24–25 вересня 2015 р.). – Львів : ТзОВ «Простір-М», 2015. – С. 2324 (*заочна форма участі*).
64. Бачо Р. Й. Існуючі підходи державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Модернізація фінансово-кредитної стратегії розвитку регіону та громади: науковий погляд : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 29 жовтня 2015 р.) – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. – С. 268–271 (*очна форма участі*).

65. Bacsó Róbert. Az ukrajnai zálogházak működésének jelenlegi kihívásai és fejlődésének főbb irányai / R. Bacsó // Gazdasági fejlődés kihívásai és lehetőségei a nemzetközi együttműködések és európai tapasztalatok összefüggésében (Beregszász, 2016 május 6–7). – Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2016. – С. 45–47 (*очна форма участі*).
66. Бачо Р. Й. Оцінка рівня забезпеченості небанківськими фінансовими послугами регіонів України / Р. Й. Бачо // Фінансова політика України в умовах євроінтеграційних процесів : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 березня 2016 р.). – К. : КІБС, 2016. – С. 16–20 (*заочна форма участі*).
67. Бачо Р. Й. Виклики євроінтеграційного поступу України для ринків небанківських фінансових послуг / Р. Й. Бачо // Правове забезпечення розвитку національних інноваційних систем в умовах глобалізації : матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Харків, 14 листопада 2016 р.). – Харків : Право, 2016. – С. 113–117 (*заочна форма участі*).
68. Bacsó Róbert. A kárpátaljai hitelszövetkezetek működésének aktuális problémái / R. Bacsó // Управління економічними процесами: сучасні реалії і виклики : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачево, 22–23 квітня 2017 р.). – Мукачево : МДУ, 2017. – С. 235–236 (*очна форма участі*).
69. Бачо Р. Й. Методика оцінки зміни стану ринків небанківських фінансових послуг за допомогою когнітивного аналізу / Р. Й. Бачо // Фінансово-кредитна система: вектор розвитку : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 26 квітня 2017 р.). – Ужгород : «Говерла», 2017. – С. 201–203 (*очна форма участі*).
70. Бачо Р. Й. Оцінка меж стійкого розвитку ринків небанківських кредитних послуг України / Р. Й. Бачо // Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 28–29 квітня 2017 р.). – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. – Ч. 2. – С. 100–102 (*очна форма участі*).
71. Бачо Р. Й. Оцінка меж стійкого розвитку ринків небанківських фінансових послуг України / Р. Й. Бачо // Тези доповідей Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 1–2 червня 2017 р.). – Х. : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. – С. 23–25 (*очна форма участі*).

**НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ,
ЩО ЗДІЙСНЮЄ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ РИНКІВ
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ
(НАЦКОМФІНПОСЛУГ)**

01001, м. Київ, вул. Б. Грінченка, 3, тел. 234-02-24, факс 235-77-51, Код ЄДРПОУ 38062828

15.06.2016 № 4879/03

На № _____

від _____

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційної роботи

Бачо Роберта Йосиповича

Результати наукового дослідження Бачо Роберта Йосиповича щодо створення Фінансової арбітражної комісії, як інституту досудового врегулювання спорів, що виникають між споживачами фінансових послуг та надавачам цих послуг, знайшли своє застосування при підготовці проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг» до другого читання.

Член Нацкомфінпослуг

О.М. Залетов

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Заступник Голови Правління
ТДВ СТДВ «Глобус»

А. А. Бабиченко

«03» червня 2016 р.

Вих. №2392 від 03.06.2016 р.

АКТ

**ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ
БАЧО РОБЕРТА ЙОСИПОВИЧА**

Адміністрацією ТДВ «Страхове товариство з додатковою відповідальністю «Глобус» (надалі – СК «Глобус» VIG) встановлено, що к.е.н., доц. Бачо Робертом Йосиповичем під керівництвом д.е.н., проф. Внукової Наталії Миколаївни, у межах дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, було проведено дослідження з впровадження у процес організації діяльності страхової компанії валідації, як способу саморегулювання на страховому ринку.

За результатами науково-дослідницької роботи (Аналітична записка від Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II №18/2016 від 20.05.2016 р) визначено, що валідація застосовується з метою комплексної оцінки ризиків діяльності фінансової установи в умовах функціонування єдиного ринкового середовища і здійснює врахування ризиків дочірніх, материнських та афілійованих установ. Євроінтеграційний вектор розвитку України вимагає від СК «Глобус» VIG врахування потенційних ризиків, пов'язаних з розгалуженою діяльністю страхової групи Vienna Insurance Group в країнах ЄС та третіх країнах, що можуть знизити її платоспроможність, тому впровадження валідації є необхідною умовою досягнення ефективного регулювання діяльності страховика.

Підтверджуємо, що валідація як регулярний (невпинний) процес самостійного визначення фахівцями страховика платоспроможності на основі методу внутрішніх оцінок, базованого на застосуванні кількісних та якісних показників, дозволяє здійснювати об'єктивну оцінку фінансової спроможності контрагентів, розрізняти та виділяти справжні ризики, а також забезпечує точну та послідовну оцінку ризиків у процесі функціонування фінансової установи. Ключовим елементом валідації є впровадження моделі внутрішніх оцінок ризику у діяльність фінансової установи, що здійснюється з метою переконання державного органу регулювання у тому, що керівництво фінансової установи розуміє, довіряє та приймає до уваги результати моделі внутрішніх оцінок при прийнятті ключових управлінських рішень.

Отримані автором результати дослідження мають практичну цінність і можуть бути рекомендовані до подальшого використання в роботі СК «Глобус» VIG з метою оцінки платоспроможності страхових компаній на основі методу оцінки внутрішніх ризиків та підвищення довіри споживачів до страховиків.

Заступник Голови Правління

А.А. Бабиченко

Автор дослідження

Р.Й. Бачо

Затверджую: Голова Правління КС «Йван»

Дипчій Т.Є.

М.П. (підпис)

26.03.2017 р.

Вих. № 87/2017 від «06» березня 2017р.

АКТ

про використання результатів та окремих пропозицій

Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Науково-практичні результати дисертаційної роботи Бачо Р.Й. на тему «Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)», в частині дослідження регіональних особливостей розвитку ринків небанківських фінансових послуг в регіонах використовуються в діяльності кредитної спілки «Йван» з метою підвищення ефективності функціонування регіональної мережі, а також застосовані при розробці пріоритетних напрямків розвитку кредитної спілки на перспективу у Закарпатській області.

Проведені розрахунки автором дозволяють робити висновок керівництву КС «Йван» про необхідність участі небанківських кредитних установ кооперативного типу у саморегулювних організаціях, що сприяє досягати ними кращих фінансово-економічних показників, порівняно з тими кредитними спілками, що не беруть участь в таких організаціях.

Головний бухгалтер

Глик В.Ф.

Автор

Бачо Р.Й.

ГРОМАДСЬКА РАДА ПРИ ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

м. Ужгород, пл.. Народна-4, тел./факс (0312) 69-61-36 - laramalesh@gmail.com.

06 листопада 2017 р.

№ 01/11-2017

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)»

Дисертація Бачо Р.Й. містить пропозиції та рекомендації, які мають науков практичне значення та використані у діяльності Громадської Ради при Закарпатській обласній державній адміністрації.

Особливий інтерес представляють методичні підходи та проведені розрахунки автора щодо оцінки рівня забезпечення регіонів України послугами небанківських фінансових установ. Розраховані дисертантом фінансово-економічні показники діяльності небанківських фінансових установ запропоновані до використання регіональним кредитним спілкам та страховикам для виявлення слабких та сильних сторін ринків небанківських фінансових послуг, що може виступити концептуально основою подальшого розвитку ринків небанківських фінансових послуг в регіоні.

Отримані автором наукові результати сприяють виконанню Громадською радою завдань, спрямованих на розвиток фінансової галузі Закарпаття і забезпечення формування та реалізацію державної політики у сфері ринків фінансових послуг.

Голова Громадської ради
при Закарпатській ОДА

ГРЕНЬО М.М.

РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ

УКРАЇНСЬКОГО СОЮЗУ ПРОМИСЛОВЦІВ ТА ПІДПРИЄМЦІВ
В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

м. Ужгород, пл. Поштова-3, каб.301, тел. 050-3178253

04 листопада 2017 р.

№ 407/17

Довідка

про використання результатів та окремих пропозицій Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)»

Представлені в дисертаційній роботі Бачо Р.Й. заходи з посилення державно-приватного партнерства на ринках небанківських фінансових послуг мають суттєве практичне значення.

Рекомендації автора щодо залучення недержавних пенсійних фондів у фінансування об'єктів соціальної інфраструктури в Україні шляхом випуску інфраструктурних облігацій, дозволить спрямувати залучені в регіоні кошти у розвиток регіональної інфраструктури. Це в свою чергу сприятиме розширенню діяльності регіональної будівельної промисловості, будівельних та обслуговуючих підприємств, і таким чином, позитивно вплине як на економічну кон'юнктуру на місцях, так і на ріст зайнятості, одночасно забезпечуючи зростання доходів місцевих бюджетів.

ГОЛОВА РВ УСПП
В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

КІНДРАТ О.О.

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СПІЛКА ПІДПРИЄМЦІВ ЗАКАРПАТТЯ

✉ Україна, 88007, м. Ужгород, вул. Золота, 2 ☎ 0 (312) 612-061
🏦 Р/р 700302 ОПЕРу у Закарпат. Облуправлінні збербанку України, МФО 312152

№ 03-11/17

06 листопада 2017 р.

Довідка

про використання результатів та окремих пропозицій
Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук на тему: «Розвиток ринків небанківських фінансових
послуг (аналітичний та інституційний аспекти)»

Результати дисертаційної роботи Бачо Р.Й. використані у роботі ГО «Спілка підприємців Закарпаття» для розробки ініціатив щодо перспектив розвитку малого і середнього бізнесу у Закарпатській області, зокрема:

- 1) використані основні положення щодо ролі кредитних спілок та страхових компаній для соціально-економічного розвитку регіону для обґрунтування важливості розробки програми розвитку малого і середнього бізнесу;
- 2) сформовано об'єктивну інформаційно-аналітичну довідку про можливості кредитування фермерських та особистих селянських господарств у регіоні на базі результатів аналізу стану розвитку рівня кредитної кооперації як в Україні, так і Закарпатській області.

**ГОЛОВА СПІЛКИ
ПІДПРИЄМЦІВ ЗАКАРПАТТЯ**

Греньо, М.М.

У К Р А Ї Н А

ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ І ТОРГІВЛІ

пл. Народна, 4, м. Ужгород, 88008, тел.: 3-53-03 (факс), 61-29-18,
e-mail: economy@carpathia.gov.ua, код ЄДРПОУ 02741440

04.07.2017 № 04/569

На № _____ від _____

Спеціалізована вчена рада
Д 64.055.02 по захисту дисертацій на
здобуття наукового ступеня доктора
(кандидата) економічних наук
Харківського національного
економічного університету імені
Семена Кузнеця

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Методичне забезпечення оцінки рівня інституційного забезпечення регіонів України небанківськими фінансовими послугами, що міститься в дисертаційній роботі Бачо Роберта Йосиповича на тему „Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)”, використані при розробці Програм соціально-економічного розвитку Закарпатської області на 2017 рік та розвитку малого і середнього підприємництва в області на 2017 – 2018 роки, затверджених рішеннями сесії Закарпатської обласної ради 22.12.2016р., в частині підвищення ролі ринків небанківських фінансових послуг в економіці регіону.

Запропонований дисертантом підхід до оцінки інституційної забезпеченості регіонів України небанківськими фінансовими послугами може стати основою формування пріоритетних напрямків залучення та розподілу фінансових ресурсів в регіонах України, Закарпатській області зокрема, шляхом залучення кредитних спілок до кредитування малого та середнього бізнесу і розміщення страхових резервів страховиків у банківських установах Закарпатської області.

В.о. директора департаменту

Г.Руснак

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

Ikt.szám: NSKI/NIKI/72/1 (2016)

IGAZOLÁS

dr. Bacsó Róbert részére

a Tisza-melléki járás fejlesztési koncepciójának

kidolgozásában végzett munkájáról

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet 2014-ben kiadta *A Nemzetegyesítés Fejlesztési Programja 2014-2020 c. stratégiai tervdokumentumot*, amely épített a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség által elkészített *Egán Ede gazdaságfejlesztési tervre*. Ez utóbbi munkában *dr. Bacsó Róbert* társszerzőként Ukrajna és Kárpátalja általános gazdasági helyzetét elemezte.

2015 őszén a Nemzetstratégiai Kutatóintézet tovább fejlesztette a tervet és elkészült a *Tisza-melléki járás fejlesztési koncepciója* című tervdokumentum, mely a Kárpátalján élő magyarság szülőföldön való megmaradását és gyarapodását hivatott elősegíteni az abban kidolgozott elemzések és megfogalmazott fejlesztési javaslatok által. *dr. Bacsó Róbert* a tervdokumentumban az országos és megyei hitelezési és pénzügyi szolgáltatások helyzetét vizsgálta. Problémafelvetésében rávilágított arra, hogy a térség gazdasági élénkítéséhez elengedhetetlen egy olyan hitelszövetkezeti konstrukció kialakítása, amely a mikro-, kis- és középvállalkozások számára segítheti elő a forrásteremtést.

Ezúton igazoljuk, hogy *dr. Bacsó Róbert* tudományos tevékenysége a tervdokumentum fontos részét képezte, amely hozzájárult Intézetünk tudományos eredményéhez.

Budapest, 2016. október 06.

Szász Jenő
Szász Jenő
elnök

Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Інститут національних стратегічних досліджень

Вих. № NSKI/NIKI/72/1 (2016)

ДОВІДКА

Видана д-р Бачо Роберту

про виконану ним роботу щодо розробки
концепції розвитку Притисянського району

У 2014 році Інститутом національних стратегічних досліджень видано стратегічний план «Програма розвитку національного єднання на період 2014 - 2020», який було розроблено на основі Програми розвитку економіки ім. Егана Еде, створеної Товариством угорської культури Закарпаття. У роботі над останнім приймав участь Др Бачо Роберт в якості співавтора виконання «Аналізу загального стану економіки України та Закарпаття».

Восени 2015 року Інститутом національних стратегічних досліджень було продовжено розробку стратегічного плану та створено «Концепцію розвитку Притисянського району», метою якого, завдяки поданого аналізу та рекомендованих напрямків розвитку, є спонукання закарпатських угорців залишатися на рідній землі, а також створення сприятливих умов для покращення рівня їх життя. У стратегічному плані д-р Бачо Роберт виконав дослідження стану державних та обласних кредитних і фінансових послуг. У висвітленні цієї проблематики наголосив, що для поживлення економічного розвитку регіону вкрай необхідним є створення такої системи кредитних спілок, яка забезпечила б фінансові джерела для підприємств мікро-, малого та середнього бізнесу.

Підтверджуємо, що науковий доробок д-ра Бачо Роберта є важливою складовою стратегічного плану, наукових досягнень нашого інституту.

Будапешт, 06 жовтня 2016 р.

З повагою Сас Ено підпис
Президент Інституту національних стратегічних досліджень

Кругла гербова печатка:
Інститут національних стратегічних досліджень

№ 3-27

від 27 07 2017 р.

ДОВІДКА

про використання наукових результатів та пропозицій

Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)»

Результати дисертаційної роботи Бачо Р.Й. використані у роботі Асоціації «Об'єднання фінансових установ» для розробки ініціатив щодо перспектив розвитку ринків фінансових послуг України, зокрема:

1) автором досліджено закордонний досвід дерегулювання на ринках небанківських фінансових послуг на основі якого доведено необхідність впровадження альтернативних механізмів державному регулюванню – саморегулювання та інституційного регулювання;

2) розроблена автором Концепція розвитку ринків небанківських фінансових послуг, сформована на основі системного, функціонального та інституційного підходах, дозволяє сформулювати ефективні механізми забезпечення функціонування ринків небанківських фінансових послуг в умовах зміни їх інституційної структури, посилить конкурентоспроможність цих ринків, розширить доступ населення до фінансових послуг та підвищить захист їх прав за допомогою розробки дієвих заходів регулювання.

Генеральний директор

Асоціації «Об'єднання фінансових установ»

Волковська В.О.

вих. №

03 - 15

від «

9

08

20 17 р.

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій

Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)»

Дисертація Бачо Р.Й. містить пропозиції та рекомендації, які мають науково-практичне значення та використані у діяльності Всеукраїнської асоціації кредитних спілок.

Особливий інтерес представляють методичні підходи та проведені розрахунки автора щодо оцінки рівня розвитку кредитної кооперації в розрізі суб'єктів - учасників професійних асоціацій (об'єднань). Розраховані дисертантом фінансово-економічні показники функціонування небанківських кредитних установ кооперативного типу України дозволяють констатувати те, що кредитні спілки - учасники професійних асоціацій (об'єднань), проводять фінансово-господарську діяльність ефективніше, ніж ті, що не є учасниками таких професійних об'єднань. Це є результатом порівняння основних показників членів професійних асоціацій (об'єднань) із загальноукраїнським значенням згідно з розробленою автором методики.

Отримані автором наукові результати свідчать про необхідність тіснішої співпраці між професійних асоціацій (об'єднань) і сприяють виконанню Всеукраїнською асоціацією кредитних спілок завдань, спрямованих на розвиток національних ринків небанківських фінансових послуг.

Президент ВАКС

О.Л. Мороз

30.06.2017

№ 2.2/15478

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання наукових результатів та пропозицій

Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)»

Наукові результати та рекомендації дисертаційної роботи Бачо Р.Й. були опрацьовані фахівцями Моторного (транспортного) страхового бюро України у практичній площині необхідності консолідації діяльності фінансових посередників у напрямку подолання проявів асиметричності інформації споживачу на ринках небанківських фінансових послуг шляхом:

- 1) створення, на зразок реєстру агентів у сегменті обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, єдиної інформаційної системи, що має містити реєстраційну інформацію про фінансових консультантів та брокерів на ринках небанківських фінансових послуг;
- 2) впровадження окремих ліцензійних вимог для страхових агентів, особливо в частині професійної кваліфікації, репутації, фінансового стану посередників, що дозволить забезпечити прозорість страхового посередництва;
- 3) запровадження вимог щодо надання інформації страховими посередниками їх клієнтам, що є загальноприйнятою практикою в ЄС, у тому числі обов'язок повідомляти споживача про рівень своєї економічної та правової залежності від страховика.

Отримані пропозиції та рекомендації мають практичне значення і будуть використовуватися при науково-практичних заходах за участю представників Моторного (транспортного) страхового бюро України.

Заступник Генерального директора
з питань зовнішніх зв'язків, к.е.н., доц.

М.Д. Лутак

0010016

ЛІГА СТРАХОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ
LEAGUE OF INSURANCE ORGANIZATIONS OF UKRAINE

вул. Є. Сверстюка, 11-А, м. Київ, Україна, 02002
11-A, Yevhen Sverstyuk str., Kyiv, Ukraine, 02002
e-mail: liga@uainsur.com

№ 202/4-6

від «15» 06 2012 р.

тел./факс: +38 (044) 516-8230
tel./fax: +38 (044) 516-8230
www.uainsur.com

ДОВІДКА

**про використання наукових результатів та окремих пропозицій
Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук на тему: «Розвиток ринків небанківських
фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)»**

Пропозиції та рекомендації, представлені в дисертаційній роботі Бачо Р.Й.,
були розглянуті Лігою страхових організацій України. Дані пропозиції стосуються:

1. Посилення ролі фінансових посередників у зниженні рівня асиметричності інформації споживачу шляхом впровадження в практику обов'язкове страхування професійної відповідальності страхових посередників, що гарантує покриття страховиком фінансових витрат через професійну недбалість фінансового посередника. Для агентів, що представляють конкретного страховика відповідальність може перебиратися безпосередньо страховою компанією, з якою агент знаходиться у відносинах.
2. Зниження асиметричності інформації для учасників ринків небанківських фінансових послуг шляхом створення загальнодоступної інформаційної бази даних Нацкомфінпослуг для доступу споживачів фінансових послуг до інформації про діяльність небанківських фінансових установ, в т.ч. страхових компаній, а також контроль за належним розкриттям фінансовими установами перед клієнтами повної та достовірної інформації, надання якої вимагається законом.

Отримані пропозиції та рекомендації мають практичне значення і використовуватимуться в майбутньому на науково-практичних заходах за участю представників Ліги страхових організацій України, націлених на вдосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування ринку страхових послуг.

Президент ЛСОУ

О.Ф. Філонюк

004641

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

вул.Підгірна, 46, м. Ужгород, Закарпатська область, 88000
тел: (03122) 3-33-41, факс: (03122) 3-42-02
e-mail: official@uzhnu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02070832

03.07.17 № 2114/01-27

На № _____ від _____

У спеціалізовану вчену раду Д 64.055.02
по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня
доктора (кандидата) економічних наук
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій

Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук на тему:

**«Розвиток ринків небанківських фінансових послуг
(аналітичний та інституційний аспекти)»**

Результати дослідження, зокрема сегментація органів інституційного регулювання на ринках небанківських фінансових послуг України, удосконалений категоріальний апарат ринків фінансових послуг щодо уточнення сутності понять «регулювання», «саморегулівні, самоврядні організації», використані для поглиблення теоретичного забезпечення навчального процесу на кафедрі фінансів та банківської справи ДВНЗ «Ужгородський національний університет» для підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (спеціалізація «фінанси і кредит») при викладанні навчальних дисциплін «Фінансовий менеджмент» та «Фінансовий ринок».

Наукові результати дослідження враховано к.е.н., доц., професором кафедри фінансів і банківської справи Пойдою-Носик Н.Н. при викладанні теми «Управління інвестиційною діяльністю» та к.е.н., доцентом кафедри фінансів і банківської справи Тимчак М.В. при викладанні теми «Фінансовий ринок, його роль в економіці» та «Державне регулювання фінансового ринку».

Перший проректор

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

О.Г.Сливка

Вих. № 285/UA/2017 від 17.11.2017

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій
Бачо Роберта Йосиповича, поданих в дисертації на здобуття
наукового ступеня доктора економічних наук на тему:
«Розвиток ринків небанківських фінансових послуг
(аналітичний та інституційний аспекти)»

Результати дослідження, зокрема сформована автором фасетна класифікація факторів впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг, удосконалений категоріальний апарат ринків фінансових послуг щодо уточнення сутності понять «небанківська фінансова установа», «інститут», використані для поглиблення теоретичного забезпечення навчального процесу на кафедрі обліку і аудиту Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ для підготовки бакалаврів за напрямом 071 «Облік і оподаткування» при викладанні дисциплін «Фінанси» та «Ринок фінансових послуг».

Наукові результати дослідження враховано к.е.н., доц., доцентом кафедри обліку і аудиту Семйон В.С. при викладанні теми «Поняття та структура фінансового ринку» та к.е.н., доц., завідувачем кафедри обліку і аудиту Бачо Р.Й. при викладанні тем «Інституційна система ринків фінансових послуг» та «Регулювання на ринках фінансових послуг».

Ректор

Олеся Киб

Киб

І.І.Орос